

ספר דברי שלום

דרושים יפים ונחמדים מתוקים מדבש ונופת צופים חברו אכיר החכמים
ונאון הגאונים ראש הדרשנים והחוקרים היה מרנא ורבנא רבן של כל בני
הנולה הרב דנאון הנשר הגדול רבינו יצחק אדרבי זצ"ל אשר האיר
עיני ישראל בחידושיו ותשיבותיו המופלאות בספר דברי ריבות תלמידו
של הנאון הנשר הגדול מרן יוסף טאייטצאק זצ"ל ובהספר הזה מובא
הרבה מהידושים ופשטים של רבו זצ"ל.

נרפס ראשונה בשאלוניקי בשנת ה"שס, ונשנה בוויניציא (בשנת שמ"ו) ונשלש שם
בשנת (שנ"ו), ועתה יצא לאור בעו"ה פעם רביעית.

חלק שני

ווארשא

בדפים מו"ה יעקב זאב אונטערענדלער נ"י

שנת תרנה לפ"ק

Сеферъ ДИВРИ ШОЛЕМЪ

т. е. Слова Мира

въ Двухъ Частяхъ Часть II.

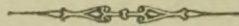
ВАРШАВА 1894.

Дозволено Цензурою
Варшава 9 Декабря 1892 г.

Въ Типо. Р. Унтергендлера, Св.-Юрской № 32.

דברי שלום

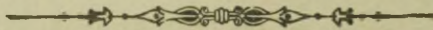
דרושים יפים ונחמדים מתוקים מדבש ונופת צופים חברו אביר החכמים ונאון הגאונים ראש הדרשנים והחוקרים ה'ה מרנא ורבנא רבן של כל בני הגולה הרב הגאון הנשר הגדול רבינו **יצחק אדרבי** זצ"ל אשר האיר עיני ישראל בחידושו ותשובותיו המופלאות בספר **דברי ריבות** תלמידו של הגאון הנשר הגדול מרן **יוסף טייטלצאק** זצ"ל וחבירו של בעל **מהרש"ם** בדפוס הזה מובא הרבה פשטים וחידושים מרבי מרן **יוסף טייטלצאק**, (זו"ל של בעל שה"ג הג"ר **יוסף טייטלצאק** ארבעים שנה לא ישן בטטה והיה ישן על גבי תיבה ורגליו תלויות וקם בחצות הלילה ונודע זה אחר פטירתו כמ"ש בראשית חכמה וכו' ומרן ב"י מזכירו בהלכות מקואות והלכות עיגונא) .

חלק שני

יען כי הספר היקר הזה רב הערך ויקר דיקר המציאות מאד ורבים מגדולי עמנו המסתופפים בצל התורה משתוקקים לדבריו וכעת אינו בנמצא רק מעט מועיר, לכן השתדלנו בעז"ה להוציאו לאור .

ברוך ישעי' כהנא, נפתלי ציירינגאלד

ווארא

בדפוס ר' יעקב ואב אונטערהענדלער ג"י

שנת תרנה לפ"ק

הקדמת המחבר

(הלא היא כתובה על ספר שו"ת דברי ריבות)

אני הצעיר באלפי יהודה החתום בשולי היריעה בהיותי יושב על כסא כבוד אצילי בני ישראל אלי הצדק אשלי רברבי הלא המה הגבורים הכבירים אשר מעולם אנשי השם קהל קדוש שלום נקראים אשר הם משפל מצבי העמידוני והקיימי והרהיבוני הם הם המליכוני ונתנו המשרה על שבמי ושלשה כתרים עטרוני כתרני, כתר תורה לישב בישיבה ללחום מלחמתה של תורה בהלכות וקישיות והיות דאביי ורבא, וכתר מלכות כמלך יושב על כסא דין להשביח מרנים ולהשקיט קטמות ומריבות ואל אלו השתי סבות חברתי הספר הזה משו"ת וקראתי **דברי ריבות** אשר בו ענינים ממינים שונים וחידושים כי יהיה ריב בין אנשים, וגם פירושי סוגיות והלכות וקישיות ועמק דבורי התוס' לאלפים ולרבבות, וכתר כהונה לכהן לשרת מדי חידוש בחידושי ומרי שבת בשבתו לדרוש דרשה מדרש ואגרה בתוך קהל ועדה (ימתוך כך נהתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה וחברתי כמה דרושים אשר כל אחד מהם דמות סוג למינים שכולל דרושים ממינים שונים מתובלים בפירוש כמה מאמרים ומזמורים ופסוקי הארבעה ועשרים מכל הספרים) ופירש פרשיות אשר עם הדרושים המה ערוכות ואחריהן קונטרס אחרון המאסף ומלקט שיבולי הלקט או אם נשארו עוללות והדברים נתנו ריח מר ואהלות להיות בנייהם אמרות מהורות ואשכולות מהמאור הגדול הרב המובהק מרי ורבי הר"ר **יוסף מיימצק** זלה"ה וקראתי הספר **דברי שלום** על שם מי שהביאני עד הלום כי כל עוד נשמתי כי דגלם ארים כי הם הם המדברים והנני מתחנן לפני החונן לאדם דעת שלא אכשל בדבר הלכה ולא בניכי פן ישמח אויבי ועולבי והאירה עיני ויגל אוהבי ולבי ויתערן דמי וחלבי וטובי.

כה אמר הצעיר **יצחק בכ"ר שמואל אדרבי**

קודם שיהיה אללו וימלא הפתוח בעבורו כי תהיה ידיעתו סבה למציאות הידוע וכאשר יעיין אללו וזלחו וידענו אז היה הידוע בחקו סבה למציאות הידיעה והידיעה אשר לא תקנה לה המציאות יותר נכבדת מן הידיעה הנקנית מן המציאות וידיעת הראשון בסדור המציאות הא התחלת סדור הכל א"כ היא היותר נכבדת שבידיעות וכמו שהאר"ך בדרוש הזה פרמב"ז ז"ל במורה חלק ג' פ"כ"א ועם זה לא ניהם לו ית' שום חסרון מזר רבוי מושכליו והטעם כי המושכל משלים למשכיל כשהמושכל סבת ידיעת המשכיל אבל אם ידיעת המשכיל סבה למציאות המושכל אינו משלים ידיעת המושכל למשכיל כי כבר ידעו קודם היותו אלא אדרבה המושכל שלם בעבור ידיעת המשכיל כיון שהיא היתה סבת המציאות המושכל ההוא וכיון שהב"ה סבה והתחלה לנמצאים כלם כי כל הנמצאים כלם זולתו ית' היו בהעדר ההשלט קודם היותם וכמו שנא' (שמואל א ב) אין קדוש כה' כי אין בלתיך וגו' שהכוונה לפ"ד לומר אפי' המלאכים שהם קדושים אין שום מהם כקדושתו ית' והטעם לפי שהאין וההעדר הוא זולתו ית' להיותו קדמון בלי ראשית ואין עם אל מציאותו משא"כ במלאכים שכבר היו בהעדר ויש התחלה ועם למציאותם אי לרבי יוחנן דקאמר ביום שני נבראו אי לרבי חנינא דאמר בחמישי נבראו כמו שהוכיחו מתוך הפסוקים וכיון שהיו בהעדר זו היא הסבה שעם שהמלאכים הם סבה והתחלה לדבר מה כמו שכתבו החכמים אלל השתלשלות רבוי הנמצאות מהאל ית' שהוא א' פשוט באופן שגם המלאכים הם סבה והתחלה למלאכים אחרים וגרמים שמימיים וכמה ענינים אחרים מ"מ אין לור כאלהיו אין שום התחלה וסבה ראשונה כאל ית' שהוא התחלת כל ההתחלות וסבת כל הסבות משא"כ בשום התחלה וסבה אחרת ולור הוא החרי"ה כמו שכתב המורה חלק א' פ' ט"ז נקרא השם ית' לור כי הוא ההתחלה והסבה הפועלת לכל זולתו וכיון שכן נמצא שידעתו המושכלות קודם היותם היא סבת מציאותם וכיון שכן איך נאמר שרבי המושכלות אשר לו ית' מקנים לו שלמות כיון שקודם מציאות המושכלות ההם כבר ידעם וידעתו ית' אותם היא היא הסבה למציאותם ושיאלו מן ההעדר אל היש באופן שהקב"ה הוא דפוס כל הנמצאות ובו יוחקו ונמצאו כל המושכלות כלם קודם היותם וזו היא שאמרו אינו יודע כי אם לעצמו כלומר שלא נחחדש אללו שום מושכל מציאות המושכל לשיחלשל מזה חסרון לו שמשלים את עצמו בדבר אחר חוץ ממנו כי זה אינו שהאמת הוא שאינו יודע כי אם לעצמו ואדרבה ידיעתו ית' היתה סבה ומצוה ומקור למציאות

הקדמה עם היות ששלמות איזה פעולה תלוי בהיותה נפעלת לתכלית כי גדר התכלית הוא כמו שגדרו החכם היותו משלים הפעולות ומגבילן מ"מ לא טבל להכחיש שהפעולה הנפעלת לתכלית מורה חסרון הפועל להיות הקדמה ידועה שכל דבר הנריך לדבר אחר הוא חסר בעצמו כיון שהוא לריך לאותו דבר האחר הרמזו להשיג שלמותו וזולתו הוא חסר וזה כולל אם בידיעות והמושכלות אם בפעולות. במושכלות אמר החכם כי להיות שהמושכל השלמת המשכיל אין ברבוי מושכלות המשכיל ראייה על יתרון שלמותו ומעלתו אבל בהם ראייה על חוץ חסרונם ולפי שיעור שלמות הדבר בעצמו ימעטו מושכליו ולפי שיעור חסרונם ירבו מושכליו ומפני זה היה החסרון דבק לכל נמצא וזאת ה' ית' כי הם כלם לא ישיגו השלמות כי אם כשישכילו הבורא ית' והיותו מהם קרוב אליו הוא היותר שלם מהם וחסרונם יותר מעט להיות כי הוא לא ינטך בשלמות עצמו אל יותר מהשכילו הסבה הראשונה וכל השאר כל מה שירבו מדרגות הנמצאות חסרונם גדל להיות שהולך כל א' מהם להשגת שלמותו להשכיל כל נמצא שקדם לו עם השכילו הסבה הראשונה כי א"א לו שישכיל הסבה הראשונה עד שישכיל האמצעיים אשר בינו ובינה אם בפעולות הוא ידוע כי להיות שהפועל לתכלית לו פנה וכוונה בהגעת התכלית הרמזו ההוא כי התכלית ההוא מעוררו ומניעו ומקימו לעשות הפועל ההוא והגעת אותו התכלית הוא שלמותו וכל שיש לו כוונה אשר בה ישלם ודאי היה בחקו חסרון אם לא יגיע אל אותו תכלית אם כן הגעת אותו התכלית משלים לפועל ההוא וזולתו הוא חסר הרי שבין במושכלות בין בפעולות כל דבר הנריך לדבר אחר הוא בעצמו חסר: ולחיות ההקדמה המונחת אמתית כדי שלא ישחלשל ולא ניהם לו ית' שום חסרון מזר רבוי מושכליו כי לא יפלא ממנו כל דבר אמרו המדברים שהקב"ה אינו יודע כי אם לעצמו ואין כוונתם בזה דברים ככתבן כי כבר כתב החכם ואמר שאין בעולם חלק ואפילו משקל גרגיר חרדל שאין האל סבה לו הנה ידע אותו מפני סבתו ולא יבלר מידיעתו משקל גרגיר דוחן וכמו שנאמר (ירמיה לב) הממני יפלא כל דבר אבל הכוונה לומר שאין רבוי המושכלות שלו ית' הוראת שום חסרון בו כמו שמורין רבוי המושכלות בשאר הנמצאים חסרין בהם וסבת זה שהידיעות תחלקנה אל מה שיגיע ממצאות הידוע ברעתו לורת הככבים והשמים והבעלי חיים והלמחים ואל מה שיגיע בעבורו מציאות הידוע כמו שגדע לורת הפתוח אשר יחדשנו מפאת עצמו מבלי דפוס

ודור קבלו מהר סיני שכן משה אומר להם לישראל כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום עומד אין כתיב כאן אלא עמנו היום אלו הנשמות העתידות להבשראות שאין בהם ממש שלא נאמרה בהם עמידה שאף על פי שלא היו באותה שעה כל אחד ואחד קבל את שלו וכן הוא אומר (מלאכי א) משה דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי בימי מלאכי לא נאמר אלא ביד שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני ועד אותה שעה לא נתנה לו רשות להתנבא וכן ישע' אמר (ישע' מח) מעת היותה שם אני. אמר מיום שניתנה התורה בסיני שם הייתי וקבלתי את הנבואה הזאת אלא ועתה ה' אלהים שליחי ורוחו עד עכשו לא ניתן רשות להתנבא ואל כל הנביאים בלבד קבלו נבואתם מסיני אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני וכן הוא אומר (דברים ה) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם וגו' הרי שמה שחדש האדם בתורה כבר קבלו וזה חלקו מהר סיני וכיון שכן נמצא כי כמו שהאל ית' אין מלך רבוי מושכלותיו נמשך לו חסרון להיות שידיעתו יתברך סבת מציאות המושכל וקודם מציאות המושכל הוא ידעו ונמצא שאין מעלים את עלמו בדבר יולא חוץ ממנו ית' כן האדם בהיותו מעיין ומחדש דבר מה בתורה אין משלים את עלמו בדבר יולא חוץ ממנו כי המושכל הוא כבר ידעו והיה חקוק בו ובנשמתו מיום עמדו על הר סיני אלא שעד עכשו היה לו מסך מדיל מלך חמרו בינו לבין המושכל הוא והדרוש הוא והסתדלות עיון האדם מתוך עובי המסך הוא עד אשר דק ואז ילא אל המציאות מה שכבר ידעו הרי שנדמה לו יתברך האדם במושכליו בבחינה מה אם בפעולות בעשיית המצוות על הכוונה הראשונה לעשות רצון קונו לא על מנת לקבל פרס אז נדמה לבזורא וזה כי כמו שהקב"ה לא המליא הנמצאות לקבל דבר מהם כי אם לדקת מה תתן לו כי אם על דבר החסד להשפיע מנובויותו וממציאותו על נעדריו המציאות וזהו מכיוון התכלית באופן שאין התכלית יולא ממנו ומעלמותו כמו שכתבתי כן האדם כשעושה המצות שלא ע"מ לקבל פרס כי אם לעשות רצון קונו נמצא שמשפיע מנובו על הנמצאות לתת להם מציאות וטוביות שכן כתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי וכו' נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית הקב"ה חלקו הוא המלאה הנמצאות מההעדר ההחלטי ונתן להם המציאות על דבר החסד וחלק האדם הוא

התמות

למציאות המושכל וכמו שפירשתי על פסוק כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות בדרוש כ"ו עיין שם ועם הקדמה זו יובן מה שאז"ל בשר ודם מדליק נר מנר דלוק שמא יכול להדליק נר מתוך החשך שגא' וחשך על פני תהום מה כתיב בתריה ויאהר אלהים וגו' וכמו שפרשתי וכו' ואתה תלוי :

וגם אלל הפעולות עם היות שזריכין אנו לומר שפעלן לתכלית להיות כי הפועל ללא תכלית מורה שאין לו שכל ואם נאמר שפעל לתכלית באנו לכלל הספק הכתוב לעיל שנראה שזולת השגת התכלית ההוא היה חסר לכן אמרו שהתכליות שני מינים או תכלית יולא חוץ מעלמותו של הפועל כמו להשיג חכמה או עושר הנפקד ממנו וזה ודאי משלים את הפועל שזולתו היה חסר ולהשלימה שהיה חסר פעל מה שפעל יש מין תכלית אחר שאין כוונת הפועל השגת דבר יולא חוץ מעלמותו כי אם לתכלית עלמו וזהו התכלית אשר יובחן לפעולות האל ית' והוא כי מלך שהקב"ה הוא הנמצא האמתי מחוייב המציאות והטוב השלם בתכלית השלמות לכן ראה להשפיע מאותו המציאות והטוביות לנמצאים לא להשיג דבר מה כי אם לדקת מה תתן לו והוא מסתפק בעלמותו יתברך כי אם כי מדרך השלם להשפיע משלמותו על אחרי' לכן פעל ועשה ומתמיד הנמצאים כלם על דבר החסד כמו שגאמר (תלים פט) עולם חסד יבנה ועם זה נמצא שפעל לתכלית ולא להשיג תכלית יולא וחסר ממנו כי אם לתכלית העומד ונמצא בעלמותו ית' כי להיותו מחוייב המציאות ומקור השלמות ראה להשפיע ממציאותו ושלמותו לנעדריו המציאות והשלמות על דבר החסד כי מדרך הטוב להטיב :

הרי שאין מקום ליחס לו ית' חסרון לא מלך מושכליו ולא מלך פעולותיו כי מישכליו ותכלית פעולותיו הם עומדים בעלמותו ית' ואין דבר יולא חוץ ממנו : **ול להיות** כי התל שראוי לאדם להיות פוגה בו להשגת שלמותו הוא להשתדל בכל מאמצי כמו להדמות לבדאו בכל מאי דאפשר. וכמו שגא' (דברים כח) והלכת בדרכיו ואחו"ל מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' לכן להדמות האדם לו ית' אם במושכליו אם בפעולותיו אמרתי גזרתי שאין מקום לזה כי אם בהיות האדם עוסק בתורה ומעיין ומחדש בה דבר ובעשיית המצות על הכוונה הראשונה לעשות רצון אביו שבשמים ויובן זה עם מה שאז"ל שמות רבה סי' כ"ח וז"ל אמר ר' יוחנן מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור

ולפעול רלונך כלומר כי כמו שרלונך לבד פועל ואיך לריך לכלים גשמיים להוציאו לפועל אלא ברלון לבד גם אני מאוה וחפץ לעשות אופן ומין הרלון ההוא כלומר שיהיה רלוני לבד פועל כמו שפועל רלונך ולא מלאחי מליאות ומקום לזה כי אם שיהיה תורתך בתוך מעי כי אז כשתורתך בתוך מעי והרהורי לבי ומחשבותי בקרבי לעשות איזה דבר מהתורה כבר הקב"ה זרפו למעשה אף על פי שלא אעשו הרי שהרלון לבד פעל כמו שרלונך פועל :

ואחר שהשגתי את יקר תפארת גדולת אמתת הדרוש הזה שמח לבי ויגל כבודי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו ואמר לי מה לך נדרס קום לך בדרכי אליהך ואת לנגלת המן אשר חדשת מאשר יקרת בעיני אלהים ואדם נכבדת בא כתבה על לוח אחס ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם כי אולי זה היה חלקך והשמעת קול המיוחד אליך יום אשר עמדת לפני ה' אליהך פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלביבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך והדבק בדרכי אליהך אם בהמלאה מושכליך אם בהשפעת כשרון מעשה ידיך קמתי אני לפתוח ללבי וראיתי דבריו טובים ונכוחים לאיש אשר אלה לו איש ואיש לפי מהללו אבל מה יחדש אשר אין קול לו ואיך יעלה על ספר לתת אמרי ספר ואנכי עפר ואפר ומכל מקום כדי שלא להתרשל ולהגלל מטען עלל שלחתי ידי לעמי ואחנהלה לאטי טרם יבא עמי ואכתוב על ספר זעיר שם זעיר שם אשר חדשתי בתורתי למען יראו ולמען ילמדו אנשי ביתי ואשר ילאו מאתי ואם אפשר ויכשר איזה דבר לחברים ורעים הנה מה טוב ומה נעים ומה טוב חלקי ומה נעים גורלי אם ידבר דבר בשמי אגורה באהלך עולמים כמו שמינו בשלחי האשה רבה דרבי יוחנן איקפד על רבי אלעזר דקאמר לשמעטא ביה מדרשא ולא אמרם משמיה וקאמר מאי טעמא קפיד כולי האי דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (תלים סא) אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע י"ר שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז דאמר ר' יוחנן משום רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפחותיו דובבות בקבר ופרש"י שפחותיו נעות בקבר כאלו הוא חי וכתבו החוספ' כשנשמתו בישיבה של מעלה ושפחותיו נעות בקבר נמלא שבעה אחת דר בשני עולמים וזולת מה שחייב כל אדם לומר דבר בשם אומרו להביא גאולה לעולם הנני מחזיק לו חיות

התמדת וקיום העולם בשמות המלות על הכוונה הראשונה לעשות רלון קונו וזהו משפיע האדם מטובו על הנמלאות ודומה לבוראו ית' וזהו שכיון התנא לע"ד באומרו (אבות פ"ב) רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה וכו' אמר שעם היות שהשגת איזו מושכל היא תפארת למשכיל וגם כשעושה האדם איזו פעולה להשגת איזה תכלית טוב הוא תפארת לו לא כמו שפועל ללא תכלית שהוא גנאי לו מכל מקום לא נוכל להכחיש שכל זה מורה חסרון. אם המשכיל כיון שמשלים עלמו במושכל ההוא היוצא חוץ ממנו אם הפועל לתכלית כיון שהתכלית ההוא מניעו ומקימו לעשות הפועל ההוא נראה שזולתו היה חסר כמו שכתבתי לכן להגלל מהחסרון הנמשך אם למושכלות אם לפעולות אמר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה אבל בתנאי שהתפארת ההוא יהיה לו מן האדם עלמו לא מושכל יולא חוץ ממנו וכאן רמז למושכלות תורתנו הקדושה שהם מן האדם עלמו שכבר ידעם קודם היותו כמו שכתבתי וזה כנגד תפארת השגת המושכל. וכנגד תפארת הפועל היותו פועל לתכלית ולא להשיג תכלית יולא מעלמותו אמר הוי זכיר במלואה קלה כבחמורה שזה מורה שכונת פעולתו אינו על מנת לקבל פרס וזהו שכיון באומרו שאין אתה יודע מתן שכרן של מלות כלומר שהוא ידוע שכל פועל יש לו ידיעה מה קודם שיפעל הפעולה ההיא שהידיעה ההיא מניעו ומעוררו להוציא הפועל ההוא מן הכח אל הפועל ואמר התנא הידיעה אשר לך בעשיית המלות והמניע והמעורר לך לעשותן אינו מתן שכרן כמו שאמר במקום אחר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הידיעה אשר יעוררך לעשותן אינו אלא רלון השם ית' לבד ועם זה נמלא שכונתו היא להשפיע מטובו על הנמלאות ונמלא היותו דומה לבוראו בין במושכלות בין בפעולות ולא זו בלבד משיג האדם באמנעות התורה כי אף להדמות לבוראו בהיותו פועל ברלון לבד כמו הקב"ה מה הקב"ה פועל ברלון לבד ואינו לריך כלים גשמיים להוציא הדבר מן הכח אל הפועל כי אם ברלונו הפשוט כמו שנאמר בדבר ה' שמיט נעשו וברוח פיו כל לבאם אף האדם בהיות רלונו דבק עם מלות הש"י והתורה נחשב עליו למעשה שכן אמרו חז"ל מתחבה טובה הקב"ה מלרפה למעשה הרי שברלון לבד עושה מעשה כמו הקב"ה וזהו שכיון המעורר באומרו (תלים מ) לעשות רלונך אלהי תפארת ותורתך בתוך מעי כלומר אני חפץ ומאוה לעשות

שיסוד האויר הוא חס בטבע שהוא יבקש לר מעלה כשיעלר במים וכאשר חוקר אש תחת המים יעלה איד וישב אויר ויעלה. אמנם האויר הקרוב אל גופינו נרגיש ממנו הקור לפי שהוא נמוג באדים שנתערב בס מן המים הקרובים אליו הרי לך שזה החלק מהאויר שהוא רחוק ממקום טבעו שהוא להיות למעלה כשהוא קרוב למים מאבד טבעו :

ועוד

שלא זה לבד יקרה לו אלא אף השנוי הגמור שכן מצינו שהיסודות ישתנו קלחם אל קלח והשנוי יהיה בחלק היסוד הרחוק ממקום הווייתו וקרוב ליסוד אחר שאז גובר זה על זה וישתנה לו ולא יהיה השנוי בעבור מקום היסוד דאם כן יהיה אפשרי בשום זמן הפסד יסוד אחד לגמרי אבל זה אינו אלא חלק מהיסוד הרחוק ממקום טבעו וקרוב ליסוד אחר וכן כתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ד וז"ל ואין כל היסוד משתנה עד שיעשה כל המים רוח או כל הרוח אש שא"א שיבטל אחד מהיסודות הארבעה אלא מקלט ישתנה מאש לרוח וכו' הרי שיקרה השנוי בעבור היותו רחוק :

ועוד

מצינו שהארבע יסודות הם מתהווים ומתנועעים עם תנועת הגרמים השמימיים ומצינו שיסוד האש הקרוב אליהם לא ישתנה לשום יסוד אבל האויר ישתנה אליו כי אין האש אלא אויר שרוף ויותר בנקל ישתנה המים לאויר יותר מהאויר למים בעבור שהאויר יותר קרוב אל התחלתו ומניעו וכן ביותר נקל ישתנה יסוד הארץ למים יותר מהמים לארץ בעבור היותו יותר קרוב. הרי ראינו ברורה איך בעבור היות הדבר יותר קרוב אל התחלתו הוא יותר בשלמותו ואף לדברי הרמב"ם שכתב בהלכות יסודי התורה פ"ד וכן האש מקלטו הסמוך לרוח משתנה מתחולל ומתכנס ונעשה רוח וכו' מכל מקום נראה מדבריו דסבר דיותר בנקל ישתנה התחתון לעליון ממה שישתנה העליון לתחתון וראי' לזה שמצינו בפ' הגז' כשמדבר בענין אלו הד' יסודות לעולם מוזכר יסוד האש תחלה ומדבר בו וז"ל ארבעה גופים הללו שהם אש ורוח ומים וארץ וכו' אחר כן כתב דרך האש והרוח להיות מהלכס וכו' ודרך המים והארץ וכו' וכתב עוד טבע האש חס ויבש והוא קל מכלם והרוח חס ולח והמים קרים ולחים והארץ קרה ויבשה וכו' הרי שלעולם מוזכרין מלמעלה למטה וכשבא לדבר בשנויים מוזכרין מלמטה למעלה וז"ל ארבע יסודות אלו משתנים זה לזה תמיד בכל יום בכל שעה מקלחין לא כל גופן כי"ד

חינות וטובה על שיביאני עד הלום ויהיה נטעם אלי כנהר שלום ויעשה שלום לי שלום יעשה לי ואקרא שם הספר דברי שלום לכמה סבות ראשונה להיות נושאו בחינת הדברים הנמלאים בו ית' הנקרא שלום שנאמר ויקרא לו ה' שלום אש במושכלות היות המשכל סבת האושכל אש בפעולות לזכות לאחרים ומנחל בדרך ישתה על כן ראש ירים תיכונה להיות דברים נאמרים וגדרשים בק"ק שלום יל"ו כי הם המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם וכמעט המה מנעוריו כאב גידלוגי הם הרהיבני מאחר עלות הביאני ויעטרוני ויכתרוני ונתנו המשרה על שכמי ויורוני ויאמר לי ודגלם ארים כי הם הם המדברים. שלישית אולי יכשר בעיני אלהים לעשות שלום ביני לבין קוני כי בהעלותי על לבבי עת חשבוני רעדה אחותני ושכולת שטפתני באמרי מה אעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו על כן אמרתי אקדמנו באמרות ה' אמרות טהורות ויהי דברי אלה דברי שלום כעל אורות ויהיו לפני למאורות וכלרוף ספר שאלות ותשובות אשר חברתי וקראתיו : דברי ריבנות יעשה ה' לי שני מאורות ועל כן אמרתי במלילת לשון מקרא שכתוב (דברים ב) ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמר כלומר אני שולח מלאכים לפני ממה ששמעתי במדבר על הר סיני דברים שקדמו לעולם שהתורה קדמה לעולם וכן פירשו רש"י וז"ל ואני שולח המלאכים להקב"ה המכוונה בשם סיחון בחילוף סדר אותיות והוא חסין יה כי כן מצינו כמה תיבות שהאותיות מתהפכות ואין קדימה ואחור האותיות משנה הבגתם ולכן אמרתי שלחתי מלאכים מדברי תורה שיתנה במדבר וקדמה לעולם להב"ה שהוא חסין יה ולו הכח והממשלה והוא מלך חשבון שכל יצורי עולם עובדין לפניו כבני מרון ולפניו אני עתיד ליתן דין וחשבון ומי הם המלאכים מיעוט דברי אלה הנקראים דברי שלום לאמר אולי יראה ה' בעיני ואל ידיעני כמפעלי כי חטאתי תמיד נגדי ולא טמאתי עוני בחובי ובקרבי שמתי ארבי פי לבי חלל בקרבי ולולי אויבי ועולבי לעשות רעוני ית' חפלי ואבי ומעיר אני עלי אבי אבי נאם העביר יחאק בכ"ר שמואל אדרבי :

דרוש שני

הקדמה מפורסמת היא שכל הדברים כשהם יותר קרובים להתחלתם ומקורם הם יותר בשלמות וכפי רחוקם יחסר השלמות וראייה לזה שמצינו

לפי השתלשלות המונח בין קלת החכמים. ויש מי שאומר שהם חמשים כנגד חמשים תנועות מחלפות שיש בשמים וכל א' ממונה על אחת מהן אבל האמת הוא מה שאמר הכתוב אלף אלפין ישמשוניה והשתלשלות שיש ביניהם הוא מלד התחלפות מושגיהם ומושכליהם כפי מה ששיגו מחארי השלמות אשר בו ית' ולא יחייב זה רבוי בהם כי אם במאמר לבד כאמרנו השחרות מראה מקבץ הראות כי המראה הוא סוג ומקבץ הראות הבדלו ואין מחייב רבוי בעלמות השחרות כי אין השחרות במציאות מורכב משני דברים וכן הענין במלאכים ומי שהוא משיג יותר הוא יותר שלם ממי שאינו משיג כל כך וזה שהוא משיג יותר הוא יותר קרוב לאל ית' כי אין הקורבה והרחוק לאל האל ית' אלא מלד הדמיון לא במצב מקומי כי אינו גוף ולא פח בו הרי שמי שקרוב להתחלתו הוא יותר שלם :

יעוד מצינו כי כפי מעלת השכל המשכיל הדבר כן יהיה מעלת הדבר במציאות המושכל הנה אם ימלאו דברים מה בהשכלה האלהית הכרח שיהיו יותר שלמות ממה שהם במציאותם וגם ממה שהם בהשכלה אחרת לאין סוף וכ"ש ממה שהם בשכלנו החסר והסבה בזה כי ההשגה בשכלנו קנויה ועלולה מן הדברים וכל עלול מדבר אחר אין לו שלימות בהחלט כ"ש בהיותו עלול מדבר מוחש וג"כ הדברים בהשכלה האלהית הם יותר שלמים מבהיותם בהשכלת המלאך לפי שהם עלולים מוולתם והשגתם נקנית להם מעלתם וההשגה האלהית אינה עלולה אלא אדרבה הדברים הם עלולים ונקנים מידעתו ית' שהוא התחלת ההתחלות כאשר כתבתי על פסוק אין קדוש כה' כי אין בלתך וגו' בהקדמת הס'. הרי שבהיות הדבר בהתחלה ובמצוץ ובמקור הוא יותר בשלמות ממה שהוא חוץ ממנו וזהו שאמר הכתוב ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום שכיון שהוא ית' מצוץ ומקור החיים בהיותם דבקים בו יהיו חיים לעולם כדרך כל דבר הקרוב להתחלתו שעומד בשלמותו וכן אחו"ל ברבה פרשת אלה הדברים מי שעובד ע"א הרי הוא כמותו שנאמר כמוהם יהיו עושיהם מי שעובד הקב"ה לא כל שכן שהרי הוא כמותו כלומר כל הדברים העצמיים מתהפכים ומשתנים לדבר אחר בהיותו סמוך לו או אע"פ שהוא הפכי וזו לו מי שעובד להקב"ה שהוא מקור ודפוס כל הנמצאים כלם ואין שום דבר הפכי לו לא כל שכן הרי הוא כמותו וכיון שזהו אמת שהיות הדברים יותר קרובים אל התחלתם הם יותר בשלמותם והתחלת

כילד מקלח הארץ הקרובה מן המים משתנית ומתפוררת ונעשית מים וכן מקלח המים הסמוכים לרוח וכו' וכן הרוח מקלחו הסמוך לאש ואח"כ כתב וכן האש מקלחו הסמוך לרוח וכו' ואמאי לא נקט זה ברישא וינתחיל באש כמו שהתחיל באש בכל מה שכתב עד עתה אלא ודאי בענין השני זו אף זו קטני כי יותר בנקל משתנה התחתון לעליון ולכן כתב תחלה שהתחתון משתנה לעליון ולא זו לבד אלא אפי' העליון משתנה לתחתון ולכן כתב לבסוף וכן האש מקלחו הסמוך לרוח וכו' הרי שכל עוד שיהיה היסוד קרוב יותר להתחלתו שהוא הגלגל המניעו וכמו שכתב הרב שם וז"ל ושני זה יהיה בסביבת הגלגל וכו' יהיה צורתו יותר קיימת וקשה ההסרה ולא ישתנה ליסוד אחר למטה ממנו כ"כ בנקל ועוד כתב הרמב"ם ז"ל חלק א' פ' ע"ב כשדימה העולם בכללו לאיש אחד כתב וז"ל ויש הנה גם כן קלת דמיון וזה כי האבר הראש בנ"ח כל מה שירחק ממנו מן האברים הוא קטן נמלה מן הקרוב לו וכן הענין בעולם בעלמו כל אשר יקרבו הנשמים לנקודת המרכז התכבדו והתעבה עלמם וכנהו תנועתם וסר אורם ובהירותם לרחקם מן הגוף הנכבד המאיר והבהיר המתנועע הדק הפשוט ר"ל הגלגל וכל אשר יקרבו לו גשם יקנה ממנו מעט מאלו המדות נפי קורבתו ויהיה לו קלת מעלה על מה שאחריו ופירש המפרש שכל האברים שירחיקו מן הלב ללד הרגלים הם פחותים מאותם שהם סמוך לו הרי שהיות הדבר סמוך להתחלה היא סבת שלמותו :

יעוד מצינו שהגרמים השממיים שהתחלפות תנועתם הוא מלד מדרגתם ושלמותם כי מי שהוא מהגלגלי יותר נכבד ושלם במעלה כמו הגלגל היומי יספיק לו פעל אחד פשוט בלבד להשגת המעלה וגלגל הכוכבים שהוא יותר רחוק מהתחלה אינו כ"כ שלם ולא תספיק לו תנועה אחת פשוטה ותלערך אל שתי תנועות ושאר הגלגלים כל א' וא' כפי רחקו עד הירח שהיא יותר מהירה ולריך רבוי פעולות לקנות שלמותה להיותה יותר רחוקה מהתחלה הרי שהשלמות נמצא לדבר הקרוב להתחלתו :

יעוד מצינו שלכאורה נראה שאי אפשר שיוייר רבוי במלאכים כי לא ימלא רבוי בדברים המסכימים נצורה אם לא מלד ההיולי והמלאכים הם פשוטים ונקיים מחומר ולא יזוייר רבוי בהם עד שיש מי שאומר שיתחלפו בזה שיהיה האחד עלה והאחר עלול והם עשרה כפי מספר הגלגלים וחמור שתחת סבוב הגלגל הירחי וזהו

וממנו המליא הקב"ה העולם ונתן לורה לכל הדברים כלם לבן בא הכבוד לומר זו שהקב"ה המליא הכל מהאפס המוחלט ולכן אמר בראשית ולא אמר בראשונה שאלו אמר בראשונה היה נראה מהכתוב שבא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו ונבראו החלה אבל עכשיו שאמר בראשית הכוונה לומר שכשהמליא הקב"ה חמר השמים וחמר הארץ הרמזו במלת אח כמו שכתב הרמב"ן עם ראשית והתחלה המליאם כלומר שבהמליאם המליא ג"כ ראשיתם והתחלתם מה שלא היה כן אם היה שם חמר ראשון וקדום שאז לא הייתה הראשית והתחלה בכלל הבריאה כי כבר הייתה קדומה אבל עכשיו שנברא מהאפס המוחלט נמצא שהראשית והתחלה עלמה נבראה ולכן אמר ברא אלהים כמו שכתב הרמב"ן כי מלת ברא מורה המלאת הדבר מהאפס המוחלט ולכן לא אמר יצר וכן שם אלהים מורה בעל היכולת בלתי בעל תכלית שיכול והמליא היה מאין ולזה כיון המשורר באומרו . ממעמקים קראתי ה' ה' שמעו בקולי וגו' שיש לדקדק שהשם הראשון כתוב ב"ה . ושם שני כתוב בא"ר . ועוד מה היא הכוונה באומרו ממעמקים כי בערכו ית' כל המקומות שוים כי מלא כל הארץ כבודו . והכתוב אומר אם אסך שמים שם אחת ואליעז שאלו הקד . וכן שאר דקדוקים ואין כאן מקומם כי אין כונתי כי אם לבא אל מכון הדרוש שלפנינו לומר שהקב"ה המליא הדברים כלם מהאפס המוחלט לא מחמר קדום כמו שחשבו האפיקורסים . ויובן בזה כי המשורר לא קרא דבר עמוק בבחינת המלך המקומי כי אם בבחינת מדרגת הדבר ומהותו . וזה כי היסודות הפשוטים הם עמוקים ושפלים וכשהתמוזו כבר קבלו לורה אחרת מה להיות גשם דומם מורכב מארבעתם ועלו למדרגה מה . ויותר אם עלו למדרגת צומח או למעלה ממנו למרגיש או למעלה ממנו למדבר . באופן שהעומק והמדרגה התחתונה הנרגשת והמוחשת והמושגת לחוש הראות היא היסודות הפשוטים ויש לך עומק אחר בלתי נרגש לחוש כי אם בליור שכלי והוא ההיולי והחמר הראשון פשוט בלי קבלת שום לורה מה וזה נקרא שאלו להיות כי כמו שהשאלו הוא דבר עמוק וכמו שנאמר עמוקה משאלו מה חדע . כן החמר הראשון הוא דבר עמוק מאד ואינו מושג לחוש הראות כי אם בליור שכלי וגם אפשר שידק שם שאלו עליו להיות לעולם שאלו לורה כי להיותו משולל מזורה שאלו ומאזה לקבל לורה כי החמר מתאזה ללורה וכן ראיתי להרלב"ג על פסוק ערום שאלו נגדו וגו' .

שקרא

והתחלת הכל הוא הקב"ה לפיכך כדי לזכות לישראל הרבה להם חורה ומלות כדי להקריבם אליו שאי אפשר להתקרב אליו יתברך אלא בעשותיו מלותיו שהוא עושה כמו שנאמר והלכת בדרכיו ואז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון מה הקב"ה מניח תפלין כמ"ש נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו וגו' כמו שאז"ל אף אתה חנון תפלין ועיין בדרוש י"ח במה שכתבתי על משנת בן זומא אומר חיזוהו חכם וכו' מסכים עם דרוש זה זהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי להעיר ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש שלישי למ"ת

כשם שהחורה היא עלם בלדס ולא מקרה וכמו שהוכחנו בדרושים גם החורה היא עלם לכל המליאות כלו וכמו שאחז"ל בשה"ש רבה על פסוק דמיתוך רעיתי א"ר חנינא בשם ר' אחא כתיב נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה . אלולי שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע היה העולם מתמגמג וחוזר לחורו ובוהו ומי ביסם העולם אנכי תכנתי בזכות אנכי ה' אלהיך תכנתי עמודיה סלה וכן אחז"ל על פסוק ויהי ערב ויהי בקר יום הששי דהוה ליה למימר יום ששי מאי הששי רמז רמז לששי בסיון שאז קבלו ישראל את החורה ותנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם יקבלו ישראל החורה מוטב ואם לאו אחזור אחכם לחורו ובוהו ולהיות האמת כן אומר אני לענ"ד כי לפרסם הדרוש הזה כיון הקב"ה בנתינת החורה לחלק כלליה ופרטיה . כנגד הכללים והפרטים שפעל ועשה במעשה בראשית לומר ולכוין כי את זה לעומת זה עשה האלהים ואם אין זה מתקיים אין זה מתקיים . ויובן בזה כי מלאנו ראינו במעשה בראשית שפעל והמליא הקב"ה שלשה מיני מליאות . האחד הבריאה הראשונה שהמליא מהאפס המוחלטית והוא הולאת החמרים הראשונים המשותפים מההעדר הגמור אל היה ואע"פ שיש זה אשר כן נברא אינו יש מוחלט ר"ל נגמר המליאות שאינה אלא בריאת מליאות החמר מ"מ הוא פלא גדול מאד היותו נברא מהאפס המוחלט וכמו שכתבתי על פסוק בראשית ברא אלהים וגו' שכוונת הפסוק לבטל סברת האפיקורוס וכמו שכתבו ז"ל ברבה פ' בראשית שאל פלוסוף לרבן גמליאל ליייר גדול הוא אלהיכם אבל מלא סמנים טובים שסייעו אותו וכו' כלומר שהי' חמר קדום

בר עברין אמר בשם ר' יצחק בין על דעתיה דרבי חנינא
בין על דעתיה דרבי יוחנן הכל מודים שלא נברא ביום
א' כלומר שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע
וגבריאל בלפגו. והקב"ה ממדר באמצעיה אלא אנכי
ה' עושה כל. ניטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי מי
אתי כתיב מי היה שחקף עמי בצריאתו של עולם:

עוד מצינו במעשה בראשית כי עם היות שפסוק
בראשית הוא אחד מציננה מאמרות וכמו שפרש"י
ז"ל על משנת בעשרה מאמרות כתיב חשעה פעמים
ויאמר ובראשית נמי מאמר הוא שנאמר בדבר ה' שמים
נעשו וגו' מ"מ לא נאמר בלשון אמירה ולווי כשאר
המאמרות והטעם לזה הוא שהיות שבו המאמר המציא
הקב"ה מהאשם והאין המוחלט יש מה והוא ההיולי
והחמר הראשון. לכן לא יולדק מאמר ולווי להעדר
הגמור כי למי יאמר ויזה אכל לאחר שהמציא זה החמר
הא' בדבור הא' לזה בלשון אמירה ולווי. ה"מ מאמרות
להיות שכבר היה במציאות למי שיכול לזוה והוא החומר
הא' ההוא ויזהו שחלק ממנו יקבל זורת אש וחלק ממנו
זורת רוח וחלק ממנו זורת מים וחלק ממנו זורת ארץ
וכן בחמר הא' העליון הרמוז במלת את השמים לזה
בדבור השני והגמשים אחריו שחלק ממנו יקבל זורת
גלגל וחלק ממנו זורת ככב. אלו הם הכללים והפרטים
שמצינו במעשה בראשית וכנגדם בדמותם מצינו בנתינת
התורה לעוה"ב כי כמו שמציאות כל הדברים כלם לא
היה כי אש בשביל מעשה בראשית. כך עולמות ומדות
והתחדות אינו אלא בשביל התורה וכמו שכתוב אש לא
בריתי ויוםם וליה:

וזה כי מצינו דרך כלל שהתורה נחלקת לשלשה חלקים
והם דברים חקים ומשפטים. וכמו שנאמר מגיד
דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל וכמו שכתב הרב
בעל העקרים מאמר ג' פ' כ"ד שכתב שהדברים הוא
החלק המקיף בדעות אמיתיות כמו מציאות השם תורה
מן השמים השגחה ושאינו גוף וחיידוש העולם וזולת זה.
וחוקים הוא החלק המקיף על הדברים הנרמזים אצל
השם ית'. והם המושפעים מרצונו ית' המורים על היותו
רואה והם כלל המצות. אשר אין טעמם נודע כאכילת
חזיר ולבישת טעמן וזריעת כלאים. פרה ארומה ודומיהם
שהם גזרת מלך. וכשאו"ל חקה חקקתי גזרה גזרתי אין
לך רשות להרהר. והמשפטים הוא החלק המקיף על
עשיית הישר והרחקת העול בין האנשים. והם מושפעים
מיכלתו

שקרא לחמר ראשון שאל. באופן שהמסורר במקום
זה רמו לשני עמוקות באומרו ממעמקים. אחד עומק
המורגש והמוחש והוא היסודות הפשוטים והשני
עומק הכלתי מורגש. והוא עומק החמר הראשון והוא
ההיולי. ולהיות כי עלה על לב אפיקורסים לומר כי
בבריאת העולם לא היה יש מאין לגמרי אלא שהיה שם
חמר ראשון והקב"ה נתן בו הורה לבד לכן בא המסורר
בפסוק זה לבטל סברה זו. ואמר שהקב"ה המציא כל
הנמצאות כלן מההעדר ומהאפס והאין ההחלטי. וזהו
שרמו באומרו ממעמקים קראחך ה'. כלומר כשאיני
קורא שם ההייה של ד' אותיות יתברך הרומז שמהיה
ההיות. אין בחינתי וכונתי לומר שהוא מהיה אותם
וממציאם בבחינת עומק אחד שהוא העומק המורגש
אצל העומק הכלתי מורגש לא היה הוא המהיה אותו כי
קודם הוא ח"ו אלא כשאיני קורא אותך השם המורה
היותך מהיה ההיות. בחינתי וכונתי לומר שאתה הוא
המהיה השני עמוקים עומק המושג לחוש ומורגש ועומק
הכלתי מושג לחוש והוא החמר הראשון הערום בלי לורה
כי שיהם יחד המציאם השם יתברך ונתן להם הייה
ומציאות. ולכן אמר ממעמקים לרמוז לשניהם הרי
שהבריאה הראשונה שברא הקב"ה במעשה בראשית היא
המציא מציאות החמר הראשון ערום בלי לורה מהאפס
המוחלט והאין וההעדר ההחלטי. והשנית היא בריאת
עלם מה מזה ההיולי וזה שנתן לורה לאותו החמר הראשון
ועלם הדבר ההוא עד שנמצא מוחש ומורגש לחוש
הראות בפועל לא בפועל הראשון כי לא היה מורגש
ומוחש כי אש מושכל ומלוויר בשכל. השלישית היא הויות
עלם מעלם ע"י המרת הורות כמו הבליה מהטיפה
והאפרוח מבליה. וכן כל הדברים כלם בדרך טבע
משפטים לורה ולובשים לורה. ונתן הקב"ה טבע קיים
לכל הדברים לשהיו פועלים מעצמם. וכמו שפירשו על
פסוק אשר ברא אלהים לעשות כלומר ברא הקב"ה
הדברים לשהיו פועלים מעצמם ועושים הם מאליהם
טבע שנתן הקב"ה בהם. הרי אלו שלשה מיני פעולות
שפעל הקב"ה במעשה בראשית דרך כלל:

עוד מצינו שניו הקב"ה במעשה בראשית שלא יהיה
שום נמצא אחר עמו כי אש הוא לבדו. כמו
שאו"ל בראשית רבה אימתי נבראו המלאכים רבי יוחנן
אמר בשני הה"ד המקרה בנוים עליותיו וגו' וכתיב עושה
מלאכיו רוחות. רבי חנינא אמר בחמישי נבראו הה"ד
ועוף יעופף על הארץ וכתיב ובשמים יעופף. רבי לוליאני

ר"ל שראוי להיות כבוסים ונעלמים יהיו ללבושך. כלומר
 לך לבדך ואל דרוש אותם דברים. ועליהם אמר יהו
 לך לבדך ואין לזרים אחך. ולכן אמר בעל המאמר למד
 תורה ומשמרה שלריך שהדעות האמתיות יהיו ערוטות
 ושמורות בלבן של אדם ובה משיג החיים האמתיים ולכן
 אמר קונה חיים לעלמו שעם היות שבשביל חלק המצות
 והמשפטים קונה האדם חיים כמו שכתוב כמה פעמים
 בתורה עם כל זה עקר השגת החיים הוא מסבת זה החלק
 והוא השגת הדעות האמתיות והאמונות ועקרי תורתנו
 הקדושה שהוא שלמות לו לאדם לבדו ואין לזרים אלו.
 וכמו שכתב המורה חלק ג' פ' כ"ד ו"ל והמין השלישי
 הוא שלמות בגוף האדם יותר מן השני. והוא שלמות
 מעלות המדות והוא שיהיו מדות האיש הוא על תכלית
 מעלתם ורוב המצות אינם רק להגיע אל זה המין מן
 השלמות וכו'. והמין הרביעי הוא השלמות האנושי האמת
 והוא כשיגיע לאדם המעלות השכליות ר"ל לזר המושכלות
 ללמוד מהם דעות אמתיות באלהיות וזאת היא התכלית
 האחרונה והיא משלמת האדם שלמות אמתית והיא לו
 לבדו. ובעבורה יוכה לקיימות הנלחי ובה האדם אדם
 וכו'. זה השלמות האחרון הוא לך לבדך אין לאחר עמך
 בו שחוק כלל יהיו לך לבדך ואין לזרים אחך מפני זה
 ראוי לך שתהיה זריו להגיע אל זה הנשאר לך וכו' ע"כ.
 הרי שכתב שבזה החלק קונה הנלחיות. וגם שהוא לו
 לבדו ואין לזרים אלו. וכל זה כיון בעל המאמר באומרו
 קונה חיים לעלמו כלומר זוכה לחיים הנלחיים שהם
 קנין בנפשו והם לעלמו לבדו ולא לזולתו. וחלק החקים
 נמשל לאש כי כמו שהאש אין ניזול ממנו בהתעסק בו
 כך החקים הם גזרה מלפניו לישראל דוקא ולא לאו"ה
 העכו"ם כמו שמצינו זאת חקת הפסח כל בן נכר לא
 יאכל בו ונענש עליו כי אלו הדברים לא נמסרו כי אם
 לישראל וכן נמי או"ל כותי ששבת חייב מיתה שנאמר
 ויום ולילה לא ישובו אזהרתן זו היא מיתתן והענש לפי
 שהשבת נקרא אלה והוא דוקא לישראל דכתיב בני ובין
 בני ישראל אלה הוא לעולם וגו'. ובה יוכר דבקותם
 בשם יתברך להיות עושים דברים בלי טעם להיותם
 גזרת מלך. שכן אמר הכתוב ושמרתם ועשיתם כי היא
 חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל
 החקים האלה ואמרו רק עם חכם וגבון הגוי הגדול הזה
 הרי כי בעבור החקים נקראו גוי גדול והגדולה היא
 היותם קרובים לש"ת. שנאמר כי מי גוי גדול אשר לו
 אלהים קרובים אליו וגו'. וזה שאמר המאמר ומי יוכל
 ליגע

מיכלתו ית' וכמו שהאריך שם ולזה כוונו ז"ל באמרם
 על פסוק מימינו אש דת לנו :

בשלישה

דברים נמשלה התורה בחרב באש ובמים
 בחרב מגין ויגרש את האדם וגו'. משל
 לאדם שיש בידו מאכלת והיא מבקש לרקד בה אם היה
 יודע לשחק אינה מזקת אותו. ואם לאו מיד הורגתו
 כך כל מי שהוא דורש דברי תורה אם הוא יודע האריך
 דורשן אינם מוסיקים אותו. ואם לאו מיד הוא נענש
 שנאמר ונשאו עונם בעון הדורש. במים מגין הוי כל
 זמא לכו למים. משל לאחד שהיה שט בנהר אם יודע
 לשוט הוא עולה בשלום ואם לאו הוא נחנק. כך כל מי
 שהוא למד תורה ומשמרה קונה חיים לעלמו. נמשלה
 באש שנאמר מימינו אש דת לנו ומי יוכל ליגע באש הוי
 אומר ישראל שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם וגו'.
 לריך לרקד מה היא כוונת המאמר באלו המשלים. ועוד
 למה בחרב ובמים אמר אם יודע אם אינו יודע ובאש
 לא אמר כלל. ועוד למה בחרב אמר כל מי שהוא דורש
 ובמים אמר כל מי שהוא למד תורה ומשמרה. ועוד
 שבחרב אמר כשהוא יודע לדרוש אינו מוסיקין לא אמר
 אלא שלילת ההיזק ובמשל המים דבר בלשון חיוב קונה
 חיים לעלמו :

ונראה לעי"ד שיובן עם מה שכתבתי שהתורה תקיף

על שלשה חלקים דברים חקים ומשפטים
 וכמו שפירשתי וכנגד אלו השלשה חלקים המשלים לאלו
 השלשה כי חלק המשפטים נמשל לחרב כי האדם המעו
 הדין נותן חרב על זארו כמו שאמרו במסכת אבות חרב
 בא לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין ולכן אמר אם
 יודע לשחק וכו' ר"ל אפילו הישראל אם יודע לדרוש
 ולירד לעומקו של דין ניזול ואם לאו הקולר תלוי על
 זארו להורגתו. וחלק הדעות האמתיות נמשל למים לפי
 שהם דרושים עמוקים שאין להם סוף ומי שאינו יודע
 לשוט ולדרוש ולחקור באמיתן של דברים אלו הוא נחנק
 ובא לירי אפיקורוסות וכן אמרו חז"ל בחגיגה פרק שני
 בן עזאי הליך ומת בן זומא הליך ונפגע אחר קלץ
 בנטיעות רבי עקיבא נכנס בשלום ויאל בשלום ולזה רמו
 בעל המאמר באומרו הוא עולה בשלום. ולהיות שמשל
 המים רומז לדעות האמתיות לכן אמר בהם שמירה שרמו
 מה שכתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ב וז"ל דברים
 אלו דברים עמוקים הם עד למאד ואין כל דעת ודעת
 ראויה לסובלן ועליהן אמר שלמה בחכמתו דרך משל
 כבשים ללבושך כך אחו"ל דברים שהם כבשונו של עולם

עם היות שטעמם נעלם מועילים הם ושייך בהם אהבת המועיל ולכן אמר עובד דודיך מיין. ואלו השלשה רמזם דוד באומרו (תהלים י"ט) הנחמדים מזהב ומפז רב. הם חלק הדברי' שהם נחמדים מלד הטוב במה שהוא טוב כזהב וכו' ומחוקים מדבש הוא חלק המלות והמשפטים הערבים לעושים להיותם מסודרים משכלו ית' שהיא האמת בעלמו גם עבדך נזהר בהם הוא חלק החוקים ואמר כמו שאני נזהר בשמירת חלק המלות מלד ערבותם. גם בחלק החקים אני נזהר בשמירתם והטעם שאע"פ שאין לי ערבות בעשייתם להיות טעמם נעלם. מכל מקום ידעתי נאמנה שבשמרם נמשך עקב רב. וכמו שכתבתי הפועלת הגדול הנמשך מהם באופן דשייך בהו אהבת המועיל. הרי שהתורה נחלקת לשלשה חלקים והם דברים חקים ומשפטים:

וכן הלוחות נחלקות לאלו השלשה חלקים כי אנכי ולא יהי' לך היא חלק הדברים והדעות האמתיות לידע מציאות השם ויכלתו והשגחתו ואין זולתו וכל זה יובן מזה החלק. וזכור את יום השבת ולא תעשה כל מלאכה הוא חלק חוקים כי השבת הוא אות בין השם ובין ישראל. כמו שנאמר אות היא ביני וביניכם לדורותיכם וגו'. וכתיב ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם וכבר את אביך ולא תרלח הם חלק המשפטים וכמו שעתיד אני לבאר ב"ה בפירוש מאמר חז"ל ארכן של לוחות ששה טפחים וכו'. נמצא כי כמו כשצרא הקב"ה את העולם פעל ועשה שלשה מיני פעולות כן בנתינת התורה חלקה ונתנה בשלשה חלקים דברים חקים ומשפטים ואת זה לעומת זה עשה האלהים. וזה כי כנגד הפועל הראשון שבמעשה בראשית שהוא המלאת החמר הראשון מהאפס וההעדר ההחלטי לעומת ונגד החמר הראשון דבר הקב"ה בסיני חלק הדברים ויש להם יחס ושייכות זה עם זה. וזה כי כמו שברית החמר הראשון ההוא אינו מציאות בפועל מורגש ומוחש לחושינו ולראות עינינו כי אם ליור שכלי אשר האדם מפשיט בשכלו הנורה ההיא מהחמר באופן שהבריאה ההיא הייתה בין המציאות וההעדר כן הדברים והם חלק המקיף בדעות האמתיות אינו פועל גמור כי אם ליור שכלי ועיון אחייתי ולכן נאמר ומותר האדם מן הבהמה אין לא דבר הכתוב בלשון שלילה שאין מותר לאדם מן הבהמה אלא דבר בלשון חיוב. ובא לומר מהו היתרון שיש לאדם על הבהמה ואמר המותר שיש לאדם על הבהמה הוא השכל שבו הוא משכיל הדעות האמתיות ודומה לאין להיותו בלתי מורגש אבל הוא

ליגע בלשם הוי אומר ישראל שנאמר ואחת הדבקים בה' וגו'. ולא עשה שום חלוק כמו בחרב ובמים לפי שהחקים אין ידיעה מקפת בהם ולכן נקרא חק כשאז"ל תקה חקתי גזרה גזרתי אין לך רשות להרהר אחריהם. כי אם לעשות מציאות הפועל המסור אלינו אכחנו. עמו ונחלתו ואין להם לאומות עכו"ם חלק בו וגם לזה כוונת חז"ל לע"ד באמרם על פסוק לרופה אמרתך מאד:

אמר רבי אבין דברי תורה נמשלו לקונדיטון יש בו יין כי טובים דודיך מיין. יש בו דבש ומחוקים מדבש וגו' יש בו פלפלין לרופה אמרתך מאד. הכונה לע"ד לרמזו שהתורה נחלקת לשלשה חלקים כמו שכתבתי והם נרמזים בפסוק מגיד דבריו ליעקב וגו' ולרמזו לחלק הדברים שהם הדרושים האלהיים אמר יש בו פלפלין כי עם היות שהדרושים ההם הם עמוקים ולריך מריפות גדול לירד לעמקו מכל מקום בתורתנו הקדושה הפוך בה דכלא בה. וכבר לירף וחקרה ודרשה תורתנו הקדושה. כל הדרושים האמתיים הם מציאותו ית' אם השגחתו אם יכלתו אם ידיעתו. וכן כל הדרושים ששכל האדם נלאה בהם ואחר שזרפם כלורף הכסף מסרה הקב"ה לישראל בלי עמל וכלי יגיעה. וז"ש לרופה אמרתך מאד. כלומר להיות שלרופה אמרתך מאד לכך עבדך אהבה והיא אהבת הטוב במה שהוא טוב להיות כי העקר והתל שלמלות האדם תלוי בו. הוא אמונת ואמיתת הדרושים האלו ולכן האהבה בהם היא אהבת הטוב במה שהוא טוב. וכנגד המלות והמשפטים אמר יש בו דבש כי האדם אוהב אותם מלד ערבותם כי האדם שמח בעשייתם והיא אהבת הערב. וכנגד החקים לפי שאין להם טעם נודע אמר יש בו יין כמו שהיין אע"פ שלא יהיה ערב הוא מועיל לגוף דמיון זיין וסעיד כך החוקים עם היות שאין טעמם נודע והוא נעלם. מ"מ מועילים הם בעשייתם ונמשך להם מזה תהלה ושם וכמו שכתב הרב בעל העיקרה שער ז"ח כי כנגד מה שקבלו עליהם מעשה החקים הנעלמים נחנם בזה עליונים על זולתם לתהלה כי באמת בזאת יתהלל המתהלל. כאשר יעשה דברים עלומי הסבה לפי המנהג הטבעי ואחר ימשך לו מהם תועלות נפלאות מפורסמות כענין הלול ושבח הופא המרפא בדברים שאין בהם ממש ולא טעם לפי ההקש. וכן אמר שמה ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינהכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. הרי שהחקים

וזה כי כמו שבפעל השלישי הוא ששם טבע קיים לכל הדברים להיות פועלים מעצמם וסיתתוהו ענין מעט על ידי המרת הלוות וכמו שפירשו על פסוק אשר ברא אלהים לעשות כן המשפטים הם ענינים שטבע האדם מחייבם כי לחקן הקבוצ המדיני מחייב הטבע לא תרמח לא תחאף לא תגנוז וגו' וכן הרבה הרי שבכללות מעשה בראשית ונתינת התורה את זה לעומת זה עשה האלהים :

גם בפרטים כמו שבמעשה בראשית כיון הקב"ה שלא יהיה נמלא אחר כי אם הוא לבדו. גם בנתינת התורה כן וזהו שאז"ל בשמות רבה בקש הקב"ה ליתן עשרת הדברות היה משה עומד מלמדו אמר הקב"ה אני גולה להם את הרקיע ואומר אנכי ה' אלהיך הם אומרים מי אמר הקב"ה או משה אלא ירד משה ואחר כך אני אומר אנכי ה' אלהיך. כך אמר הקב"ה למשה לך אל העם וקדשם היום ומחר וכבשו שמלותם אמר לו כבר קדשתי שגאמר כי אתה העדות בנו לאמר וגו'. אמר לו לך רד ועלית אתה ואהרן עמך עד שמה יורד גילה הקב"ה שגאמר יורד משה אל העם. מיד יודבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. עיין פירוש זה המאמר בפרשת יתרו ועל כן אחז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו. שאין בזה שום ספק להיות שאין שום נמלא אלא יתברך כי אם הוא לבדו :

גם כמו שבמאמר ראשון שבמעשה בראשית לא נאמר בלשון זווי כי לא יצדק לשון זווי להעדר גם בדברות הדבור הראשון לא היה בלשון זווי להיות כי אם אין האדם מלייר מליאות ה' מי יאמר ומי הוא המלוא ולכן הדבור הראשון מגיד מליאות ה' ואחר כך מלוא. וכן הוא במעשה בראשית במאמר הראשון המליא הקב"ה מהאפס המוחלט החמר הראשון ואחר כך זוהו הקב"ה לעשות ראונו. ושיקבל כל חלק וחלק ממנו הלוות הנאותה לו הרי שבכלל ובפרט יש יחס ודמיון ושייכות מה לנתינת התורה עם מעשה בראשית לומר ולהורות כי התורה היא בבת קיום ובריאת העולם ואת זה לעומת זה עשה האלהים. וזהו מה שגאמר לע"ד ואמר לי לבי הצעיר יחזק בכ"ר שמואל ארדבי זלה"ה :

דרוש רביעי למ"ת

עם היות שדיעת ההפכים אחד עם כל זה כבר יושלם חוזק המופת כשיבחן בשני הפכויות דרך משל כשגדע שהיושב מקבץ החלקים יודע בהכרח שהלכות יפריד החלקים

הוא הים האמתי וכן כתיב והחכמה מאין תמלא. הרי שהפעולה הראשונה שבמעשה בראשית והדברות הראשונות שבנתינת התורה יש ביניהם יחס מה בהיותם לבד מלויירים בשכלי והם אמלעיים בין המליאות וההעדר :

עוד יש ביניהם יחס מה וזה כי כמו שהפעולה הראשונה שבמעשה בראשית היא היות היות קשה שכל הפעולות להיות שברא הקב"ה יש מה מהאפס ההחלטי מה שאין יכולת בשום נמלא לעשות כן גם חלק הדברים שאמרנו הם החלק היותר קשה ההבנה שבחורה ולכך נקראו דברים להיותם קשים כמו דבר האיש אדוני הארץ אחנו קשות :

עוד יש ביניהם יחס מה וזה כי כמו שהפועל המיוחד לו יתברך לבד הוא בריאת יש מאין כי לזה לריך היכולת הכלתי בעל תכלית. ולו ית' נאה כי הוא היכול האמתי הבצ"ת אבל הולאת יש מיש אינו פועל מיוחד לו ית' כי כבר היה אפשר לעשותו על ידי אחרים וכמו שפירש הרב דון יחזק אברבנאל ז"ל בפירוש משנת בעשרה מאמרות נברא העולם על והלא במאמר אחד יכול להבראות וכו' עיין שם. כן חלק הדברים שאמר הקב"ה בסיוני לא אמרם לישראל על ידי אמלעי. אלא נתן הכנה ובה בישראל לשמוע קולו של הקב"ה בפיוסוק אותיות וכלם שמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך כמו שאז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו :

ובנגד הפועל השני שבמעשה בראשית אמר בדברות חלק החקים וזה כי כמו שבפועל השני נתן הקב"ה מליאות בפועל לבריאת הראשונה והיה יש נגמר ונשלם גם בחלק החקים נתן הקב"ה מליאות בפועל לחלק הדברים ויוון בזה כי להיות האדם מלייר בשכלו מליאותו ית' והסגחתו ויכלתו ולווי זאת היא הסבה המניעו ומעוררו לעשות החוקה. שהוא פועל בלי טעם אלא חוקה חקתי גזרה גזרתי באופן שנמשך הפועל ההוא מהליור הקודם לו. כמו שנמשך קבלת הלוות ההיא מחמת קדימת החמר הרמוז ההוא וכמו שבמעשה בראשית לא היו הגמלאות פועלים בעצמם בדרך טבע ואין להם כי אם המליאות שנתן להם הקב"ה לבד כן חלק החקים אין אדם פועל מהם כי אם מה שזוהו הקב"ה לבד לפי שאין טבע האדם מחייבם וכמו שאמר שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני :

ובנגד הפעל השלישי שבמעשה בראשית אמר בדברות חלק המשפטים ויש ביניהם יחס ודמיון מה :

ועשה במעשה בראשית בשעה שנתן את התורה וזה להורות ולומר. כי כמו שמלאות והתמדת כל הנמלאים תלויים בקיום התורה. כן כל הנמלאים כלם וטבעם משועבדים לתורה לעשות חפזה ואין להם טבע קיים לשום דבר כנגדה. וזה שרש ועיקר אמונת הנסים והנפלאות שכל הנמלאים כלם משועבדים לתורה לעשות רצון המקיימים אותה. כיון שהתורה היא סבת מלאותם גם היא סבת העדרם ובטולם בשעת הלורך וכמו שאמר הכתוב שמש בגבעון דום וכן הרבה. ואפילו לפרטים משועבדים הדברים הטבעיים כמו שמלינו פ"ג דתעניות ברתיה דרבי חנינא חד בי שמשי הוה עליבא אמר לה בתי אחמי עליבת אמרה ליה כלי של חומץ נתחלף לי לי בכלי של שמן. והדלקתי ממנו נר לשבת אמר לה בתי מאי איכפת לך מי שאמר לשמן והדליק הוא יאמר לחומץ וידליק. תנא היה דולק והולך כל היום כלו עד שהביאו ממנו אור להבדלה הרי שהטבע משועבד לאיש העוסק בתורה. והדרוש הזה רמזוהו חז"ל ברבה פ' יתרו וז"ל :

אריה שאג אמר הקב"ה לישראל מקבלים אתם עשרת הדברות אמר לו הן שנאמר עלי עשור ועלי נבל עלי לקבל עשרת הדברות ומהו ה' אלהים דבר מי לא ינבא. אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן כשנתן הקב"ה את התורה לצור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה אופנים לא עפו. שרפים לא אמרו קדוש הים לא נודעו הבריות לא דברו. אלא העולם שותק ומחרש ויאל הקול הנכי ה' אלהיך וכן הוא אומר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בזה מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף. אמר רבי שמעון בן לקיש מהו ולא יסף אלא כשאדם קורא לחבירו יש לקולו בת קול והקול שלא מפי הקב"ה לא היה לקולו בת קול. ואם תמה אתה על זה הרי אליהו כשבא לכרמל כיגס כל משרתי ע"א ואמר להם קראו בקול גדול כי אלהים הוא. מה עשה הקב"ה הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים והיה העולם סהו ובהו. כאלו לא היה בריה בעולם שנאמר ואין קול ואין עונה ואין קשב שאם ידבר הם אומרים הבעל עננו. על אחת כמה וכמה כשדבר הקב"ה על סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו. ואמר הנכי ה' אלהיך :

כוונת המאמר נע"ד בא לומר איך כל הנמלאים כלם מלאותם ופגמאותם תלוי בתורתנו הקדושה וזה בשתי בחינות הם בבחינת שהתורה נותנת לנמלאות מלאות

החלקים. כי יחוייב שימשכו מאכיות הפכיות פעולות הפכיות ולזה כשנרע פועל ההפך האחד כבר חשבנו שידענו פעל הפכו אמנם כשיבחנו הדבר משני לדיו כבר יסולק כל ספק שישוער בלמוד זה. אם מלך ההנחה עומה שמה היתה אללו דמיון לבד או אם שמה היה כן במקרה לא בעלם. ולהיות האמת כן מלינו בגדעון בן יואש כשרלה שיתאמת אללו המופת בקש נסיון הגיזה משני הפכים. וזה כי מתחלה אמר אם טל יהיה על הגיזה לבדה ועל כל הארץ חורב להיות שעלה בדעתו שהמנהג הטבעי הוא שהארץ לפי קרירותה יתקיים בה הלחות. והגיזה לחומה הטבעי תיבש ממנה הלחות ולכן לקח המופת שיהיה ההפך טל על הגיזה ועל כל הארץ חורב. אמר שהיה כן שמש גרעון שהגיזה לרפיונה תקבל הלחות במהרה יותר מהארץ לקשיה. ולכן עם מעט הטל יתלחלח הגיזה מאד ומפני זה בקש הנס השני שיהיה על הארץ טל בקשיה ועל הגיזה יהיה חורב עם כל רפיונה. ובזה נתאמת לו ענינו ולא נשאר לו שום פקפוק במופתו כמו שכתב הר' ידעיה הפניני במאמר בחינת עולם. ולהיות הקדמה זו אמתית נראה לע"ד שכמו שבמעשה בראשית המליא הקב"ה כל הנמלאים כלם מהאפס המוחלט ונתן להם מלאות קיים לכל הדברים כלם בכלל ובפרט. כמו שכתב ונחתם מספור מעשה בראשית. כמו כן ראה הקב"ה לאמת היוותו מחדש העולם מלך העדרו ובטולו כמו שנראה מענין ספור המבול שאז נשתנו סדרי מערכות השמים כמו שנאמר עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף וגו' מכלל שעד עכשיו נשבתו. וכן אז"ל ברבה אמר ר' יוחנן לא שמשו מולות כל שנים עשר חדש. באופן שנתאמת היות הקב"ה מחדש העולם משני קלותיו. כי ספור מעשה בראשית ויאתהו מלך מה שתכלול הקב"ה מלאות וקיום לכל הנמלאים כלם. וספור ענין המבול ויאתהו מלך ההעדר והבטול אשר השיגם כי מי שיש לו כח לבטלו נראה שהוא המליאו. ומי שיש לו כח להמליאו יכול לבטלו באופן שהוא מופת שלם אשר לא יפול עליו שום ספק. להיות המופת נבחן משני קלותיו והפכיו כן זה הדרך ראה הקב"ה לבדור וללכדן ולאמת הדרוש שכתבתי שהתורה היא עולם לנמלאים כלם משני קלותיו. האחד כמו שכתבתי בדרוש שלפני זה כי כיון הקב"ה בבחינת התורה בכלליה ופרטיה שיהיו מכוונים למעשה בראשית. לומר שכל הנמלאים תלויים בקיום התורה. וגם נתאמת מלך שני כשביטל הקב"ה טבע כל הדברים כלם. שפעל

שלפני זה מ"מ יש הדל ביניהם בנתינת מה זה שבמעשה בראשית מאמר הראשון הוא בראשית ברא אלהים וכמו שכתבו בראשית נמי מאמר היו בן המליא הקב"ה מהאין המוחלט יש. והמליא מליאות החמר הראשון ולכך לא נאמר בלשון זווי כמו שכבר כתבתי להיות שלא היה שם נמלא למי שילוח אלא הקב"ה ברונו הפשוט המליא מהאפס המוחלט החומר הראשון וכאן בנתינת החורה כנגד המאמר ההוא שלא היה בלשון זווי אמר הדבור הראשון אנכי ה' אלהיך שלא בלשון זווי גם כן מהטעם שכבר כתבתי. אבל יש הדל ביניהם כי במאמר הראשון שבמעשה בראשית נתן מליאות להעדר ההחלטי. וכאן בנתינת החורה הורה היות מבטל המליאות השלם והוא שאמר אנכי ה' מורה מליאות השם. אלהיך מורה המשגיח והיכול ולכן הולאחך מארץ מלרים מבית עבדים כלומר שעם היות שמערכות השמים היו מחייבים היות ישראל שם משועבדים לעולם וכמו שאמרו חז"ל ואלו לא הוליא הקב"ה את אבותינו ממלרים עדיין אנו ובינו וביני בנינו משועבדים היינו לפרעה במלרים כי כן היו מחייבים מערכות השמים. ולכך הוכרח הקב"ה להביא עשר מכות כנגד תשעה גלגלים ועולם המלאכים כמו שכבר כתבו המפרשים וזהו שרמז באומרו מבית עבדים. כלומר הולאחך מחיוב המזלות העומדים בנתינת ובמבטל המחייב היותם שם עבדים. הרי שבה הדבור הורה היות הקב"ה מבטל ומשדר המליאות השלם והנמלאים המחייבים דבר מה בטבעם ביטולם ושידרם:

ג במאמר השני מלינו במעשה בראשית שנתן הקב"ה לורה לכל חלקי החומר הראשון ההוא שחלק ממנו קבל לורת אש. וחלק ממנו לורת אויר וחלק ממנו לורת מים וחלק ממנו לורת ארץ. וזהו שרמז באומרו ויאמר אלהים יהי אור וגו'. ויוכן בזה כי כמו שהדבר העומד בחשך אינו מושג ואינו מורגש בחוש הראות והאור הוא בבת השגחתו והרגשתו לחוש הראות כן היה החומר הראשון כי בתחלה לא היה נמלא בפועל ולא היה נרגש כי אם בזיור שכלי עד שנתן הקב"ה הורה לכל חלק וחלק ממנו ואז הושג והורגש בחוש וורת אור עליו. ומשום הכי כתב ויהי אור ולא כתב ויהי כן כמו שכתב בשאר מעשה בראשית לפי שאם היה כותב כן היה משמע שכל כמות החמר שקבל לורת אש או לורת אויר או לורת מים או לורת עפר כן היה תמיד ולא נשתנה כל עיקר וזה אינו. שהרי כתבו החוקרים שהסודות משתנים ומתהפכים מזה לזה בחלקים החלוגיים כמו שהארכתי בזה ולכן אמר ויהי

מליאות וקיום שלם אם בהיות כל הנמלאים משועבדים למאמר עוסקי החורה ומקיימי מלותיה ואין להם טבע קיים בערכה. ולכן כנגד הבחינה הראשונה אמר. אמר הקב"ה לישראל מקבלים אתם עשרת הדברות שהם כנגד עשרה מאמרות שבהם ברא הקב"ה את העולם ואת זה לעומת זה עשה האלהים לומר. אי לא הא לא קיימא הא אמרו לו הן שנאמר עלי עשור וגו'. עלי לקבל עשרת הדברות והטעם לפי שעלי נכל כלומר עלי תלוי גנון העולם הדינאי **הכל** עשור שהם תשעה גלגלים. והחמר אשר תחת גלגל הירח וזה כי כמו שהגבל לריך שיהיה בכל פרטיו מתקון ויהיו מתריו נערכים זה אל זה להוליא גנונו אל מתכונתו כן העולם לריך שיהיו נערכים כל הדברים כלם מן הסבה אל המסובב כדי שירד השפעת ממעלה למטה בלטרותיו במולאו ומובאו ולא יהיה שם טכוב. וכל זה תלוי כי ובחינה אופן עלי הגיון ככונן כלומר כי כמו כשהאדם מרנן בפיו והכונן מנגן. אם אינו הולך ומנגן הכונן לרגל נקודות רנון הפה נמלא הכונן מוטעה והולך בלתי מסודר כי לכך מרנן האדם בפיו להדריך ולהיטיב גנון הכונן. כי האדם בלשונו כמו מתג ורסן לכיטר להביאו ולהדריכו בדרך ישרה בנקודותיו ובהגזרותיו ובהשפלותיו. כן ההגיון שאני הונה בחורה כמה דאח אמר והגית בו יומם ולילה וכן ובחורתו יהגה יומם ולילה הוא מתג ורסן סדור העולם. כי אם הגיוני מסודר ומכוון לעבודתו ית'. גם כן גנון העולם וסדור מולאו ומובאו יהיו על מתכונתו. אבל אם הגיוני בלתי מסודר ואינו מכוון לעבודתו ית'. אז גנון העולם וסדרו הוא בלתי מסודר ונתפרדה החבילה וסדור וערך המתרים זה לזה בלתי נערכים ואיש לדרכו פנו. ואז אין השפעת יורד בלטרותיו להיות שאינם מכוונים זה לזה באופן שהכל תלוי בישראל באמצעות החורה. ולכן אמרו עלי עשור עלי לקבל עשרת הדברות להיות שהנמלאים כלם תלויים בקבלת החורה כמו שאז"ל נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה. ולכן אמר אריה שאג כינה להקב"ה בשם אריה כמו שיש הרבה מאמרים שם ברבה כלומר כיון שהקב"ה שאג ואמר אם רוגים לקבל עשרת הדברות מי לא ירא שלא לקבלם עליו כיון שמליאות כל הנמלאים תלוי בהם:

וכנגד הבחינה השנית והיא שטבע כל הנמלאים משועבד לחורה אמר ה' אלהים דבר וגו' ויוכן בזה כי עם היות שיחם ושייכות גדול יש לנתינת החורה עם בריאת העולם בכלל ופרט כמו שכבר כתבתי בדרוש

שותק ומחרש. כלומר שהמליאות והתנועה שהיה לדברים כלם באותה שעה לא היה מלד מליאותו הראשון כי מלד הבחינה ההיא כבר נחבטל. והיה העולם שותק ומחרש אין אומר ואין דברים. וילא הקול ואמר אלהי' אלהיך וגו' כלומר כי מלד הדברות האלו נמשך להם מליאותם כמו שכבר כתבתי שאז"ל נמוגים ארץ וכל יושביה וגו' הרי שאין להם מליאות כי אם מלד התורה:

ולתורות שאין לנמלאים טבע קיים אמר וכן הוא אומר קול גדול ולא יסף. אמר ריש לקיש מאי ולא יסף אלא כשארם קורא לפיכך יש לקולו בת קול. כלומר שכל הדברים מטבעם הם פועלים ומולידים ולכן אמר כי קול האדם בטבע מוליד בת קול אחר ומתחייב מאותו הקול קול אחר וכן בכל הדברים הטבעיים פועלים מעצמם. אבל קולו של הקב"ה בנתינת התורה לא היה לו בת קול. כלומר לא עשה פעולה טבעית ותולדה מתחייב מאותו הקול לשיטתו הדברים קיימים בטבעם להיות עושים ופועלים מאליהם משם והלאה. כמו שעשה במעשה בראשית אלא ולא יסף אין להם להוסיף דבר מה בטבע. אלא לעולם בכל עת לריך האדם לעמוד על משמרתו ולעשות רצונו יהבך להחמיד העולם על נגונו לכל מה שיזטרך כי זולת זה אין שום טבע קיים לשום דבר לשיפעל מאליו. כי כל הדברים כלם אפשריים על שני קצות האפשר הן לטוב הן למוטב והאדם הוא הממשיכם והמנגנס:

ולתיות כי זה הוא ענין גדול בלתי מורגש לעין כל לכן אמר ואם תמה אתה על זו הרי אליהו כשצא לכרמל כנס כל משרתי ע"א ואמר להם קראו בקול גדול וכו' מה עשה הקב"ה הדמוים העולם והשחק עליונים ותחתונים. והיה העולם תהו ובהו כאלו לא היה בריה בעולם. שנאמר אין קול ואין עונה וכו'. הכונה אין ספק שמשרתי א"א וגביאי הצעל רשעים היו אבל לא סכלים ואיך טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם לקרוא בקול גדול לען ואכן. אבל כונתם הייתה לעבוד לאיזה שר או כבד של מעלה ואותה הלורה התחננה נעשתה בנקודות ושעות באופן שהיתה מושפעת מאותו שר כוכב הנעבד והיו מקבלים איזה שפע ממנו באופן שהיו עושים אחריו. כמו שאמרו ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים והסך לה נכדים חסרנו כל. והקב"ה בזה הכרמל ביטל כל הכחות והטבע שמסר לעולם הן עליונים הן תחתונים כדי שלא יספיעו בטבעם שום שפע. לא לאותה הלורה ולא לזולתה כדי שיכירו וידעו כל יושבי תבל

ויהי אור כלומר מליאות האור והלורה לכל חלק וחלק מאותו החמר. כן היה לעולם כי בטבור מקום הלורה היא קיימת לעולם. וכמו שכתב הרמב"ם פ"ד מהלכות יסודי התורה וז"ל. ואין כל היסוד משתנה עד שיעשה כל המים רוח או כל הרוח אש. שאי אפשר שיטבל אחד מהיסודות הארבעה אלא מקלת ישתנה מאש לרוח ומקלת מרוח לאש. וכן בין כל אחד לחבירו וכו' והם החלקים התלויים שמשתנים מלורה ללורה. הרי שבמאמר השני נתן מליאות מורגש ומוחש לחמר הראשון ולהיולי שהוא וכן בדברות בדבור שני אמר לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' שיש לו שייכות ודמיון מה עם מאמר שני שבמעשה בראשית. וזה כי כמו שבמעשה בראשית המאמר השני היה לתת לורה להיולי. גם בדברות עם היות שאמין האדם במליאות השם. אם משים אמלעי בינו ובין המקום ועובד אלהים אחרים נמלא שאמונתו היא דומה להיולי שעומד בין המליאות וההעדר. אבל האמונה האמתית להיות לה מליאות היא דבור לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' כי ה' אחד וזו היא נתינת לורת האמונה באופן דשייכי אהדי מאמר שני ודבור שני. אבל יש הבדל ביניהם שמאמר השני נתן לורה ומליאות לנעדר המליאות בפועל והוא ההיולי והדבור השני ביטל כח ויכולת המלאכים והמולות והכבדים ושלא יעבדם כי אם לה' ית' להיות כי אין בהם ממש בהיותך דבק עם השם ית':

ועוד כיון הקב"ה בנתינת התורה שעם היות שבמעשה בראשית מלבד שהמליא יש מאין. וגם נתן לורה לחמר הראשון שהוא להיות נמלא בפעל גם עשה שנתן טבע קיים לכל הדברים לשיהיו פועלים מעצמם תמיד. וכמו שאמרו על פסוק אשר ברא אלהים לעשות כן בנתינת התורה. מלבד שהורה הקב"ה בשני דברות ראשונים. הפך השתי פעולות הראשונות כמו שכתבתי כן ג"כ ביטל הקב"ה בנתינת התורה טבע כל הנמלאות כלם שלא יהיו פועלים בטבע אלא שיהיו משועבדים כל הדברים כלם עליונים ותחתונים. לתורה ולעוסקיה ומקיימי מצותיה ושלא יהיה להם טבע קיים כי אם אפשריים. על שני קצות האפשר וזהו שרמזו בעל המאמר באומרו כשנתן הקב"ה את התורה לפור לא לזוה עוף לא פרח וכו'. כלומר כל העולם עליונים ותחתונים נחבטל מליאותם וטבעם הראשון נמסרו למליאות שני שמליאותם תלוי בשמירת התורה. ולכן הם משועבדים לה ואין להם טבע קיים כי אם אפשרי ולכן היה העולם

רבי נראה לע"ד שלהיות שכבר נתאמת בדרושים שהקדמתי שזרת ועלמות כל הנמלאים כלם היא התורה כשאו"ל בראשית ברא וגו' כי ראשית שהתורה נקראת ראשית שנאמר ה' קנני ראשית דרכו. ברא אלהים שמים וארץ וזה בהצטרפות קבלת ישראל התורה עליהם ולכן דרשוהו מתיבת בראשית עלמה באמרם בשביל ישראל שנקראו ראשית שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו. וכמו שאמרו חז"ל נמוגים ארץ וכל יושביה וגו' כלומר כל הנמלאים היו נמוגים ומתמוטטים וקבלת אנכי בהר סיני שקבלו ישראל היא היתה סבה שתכנתי עמודיה וכו'. וגם דרשו חז"ל על פסוק ויהי ערב ויהי בקר יום הששי בה"א הידיעה הוא ששי בסיון שבו קבלו ישראל את התורה אז ויכלו השמים והארץ וגו'. ולהיות הקדמה מפורסמת היות כל פועל כוסף וחושק תמיד. שגייע מפעולתו התכלית המכוון והתכלית הזו והוא קבלת ישראל עול תורה עליהם הוא תכלית קשה ההשגה להיות בה כמה מיני חומרות קשות ארבע מיתות בית דין ומיני כריתות ואיסורין וטומאות ושמירת טהרות באופן שאם עול כבוד וגיד ברזל ואין רלוט של אדם להשתעבד אליה וכשאו"ל על פסוק ה' מביני בא וגו' מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן א"ר יוחנן מלמד שהחזירה הקב"ה לתורה על כל האומות ולא קבלוה עד שבאו ישראל וקבלוה. ועוד אחז"ל ששלשה פעמים דוחין את הגר וכשהטריח יותר מדאי אז מקבלין אותו. ועוד אז"ל כשבא להתגייר אומרים לו. מה ראית שבאת להתגייר. אי אחת יודע שישאל בזמן הזה דחופין וכו' ומודיעין אותו מקלת מלות קלות וחמורות וכו' ופי' סמ"ג דעעמא דמילתא שלא יאמר לאחר מכאן אלו הייתי יודע לא הייתי מתגייר. הרי שהשגת זה התכלית היה קשה ההשגה. ולכן להיות כי הקב"ה הוא אל דעות ולו נתכנו עלילות המציא חלוקה וגלגל גלגולים להביאם למצרים. ולשעבדם שם שעבוד מר וקשה להבינם ולהזמין לקבל התורה וזה כי בהיותם משוחררים ועומדים בשרות ודאי שלא היו מקבלים את התורה כמו שעשו שאר האומות. אבל עכשו שהיו משועבדים בחמר ובבלנים ועבודת פרך ראו לקבל את התורה. באומרים מוטב שנשתעבד להקב"ה משנשתעבד למצרים. נמצא שלא היה גלות מצרים לעונש עון קודם אלא שרצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הכניסם תחת סבלות מצרים:

אחר כמה ימים שכתבתי מה שכתבתי שמח לבי ויגל כבודי שמלאתי סמך לדברי בספר **א** ה'.

במאמר

תכל כי ה' האלהים. וזהו שאמר אליהו עניי שלא יאמרו שהוא מעשה כשפים כמו שאמרו ז"ל כי כיון שהם עלמם ראו. שהן לא בידם טובים ושאלבה חכמתם על כרחם שלא בטובתם הודו כי אין כאן מעשה כשפים. אם כן הרי שבעינינו ראינו איך הקב"ה ביטל מליאות הדברים וסידר טבעם המסור אללם משפת ימי בראשית בענין אליהו. כל שכן כשדבר הקב"ה על הר סיני שאז היה התחלת זאת ההווה השגיה שודאי שאז השתיק כל העולם שידעו הבריות שאין חוץ ממנו ולפי זה יוכן פירוש הפסוק בזה האופן כשהשם אלהים דבר. יהיה מי שיהיה בין עליונים בין תחתונים לא יבא כלומר לא יהיה לו ניב שפחים ולא דבור אלא שהשתיק את כל העולם כלו הרי שהובחן היות התורה עלם לכל הנמלאות כלם אם מלך שהתורה נותנת מליאות וקיום והעמדה לנמלאות כמה דאם אמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי אם מלך הפכו והוא היות טבע כל הדברים כי אם אפשרי על שני קלותיו. וזהו נשלים המופת בשני הפכו ושני קלותיו. וזהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי הלעיר יתקן בכ"ר שמואל אדרבי זל"ה:

דרוש חמישי רמ"ת

אחר שהוכחנו שטבע כל הדברים כלם משועבד לתורה ואין להם טבע קיים נאמר שלא זו לבד יש לאל יד התורה אלא גם לבטל בחירת בני אדם. ומכריחם על כך להענישם ולבדר וללנן זה נראה תחלה מה פשעם ומה חטאתם של ישראל קודם שירדו למצרים עד שנגזר עליהם גלות המר והנמחר כמו שנא' וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו'. וכמה מיני גזרות קשות ורעות כמו שאז"ל במדרש הפסוקים. וכבר פירש הרמב"ן טעם לזה על פסוק ויהי רעב בארץ וירד אברהם למצרים וגו'. כתב דע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הלקדקת במכשול עון מפני פחדו פן ירגוהו והיה לו לבטוח באלהיו שילול אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו כי יש באלהים לעזור ולהליל. גם יליאחו מן הארץ שנלטוה עליה מתחלה מפני הרעב עון אשר חטא כי האלהים ברעב יפדנו ממות ועל המעשה נגזר גם על זרעו גלות בארץ מצרים ביד פרעה במקום המשפט שמה החטא והה"ר בעל העקידה דחה סברא זו שער ל"ו עיין שם:

על יד בנה. כך יעקב לא היה נמשך למזרים אלא יד בנו. כמו שנאמר בחבלי ארם אמשכם וכו' והיה די בזה ומה לו להזכיר ענין דלא שייך במשל:

אבר האמת יורה דרכו שבין לכל מה שכתבתי שכונת גלות מזרים לא היה אלא לטובתן של ישראל ולכן עשה המשל מהפרה שהיו מושכין אותה למקולין לומר. כי כמו שהפרה ההיא עם היות שלכאורה נראה שההולכה ההיא היא לרעתה ששחטין אותה בבית המטבחים. מכל מקום בבחינת התכלית אינו אלא לטובתה שבהיותה נאכלת לאדם נעשת חלק אבר ועולה למדרגה ממה שהיתה שעד עכשיו היתה בעל חי בהמי ובחיותה נעשת חלק אבר עלתה למדרגת חי מדבר:

כך יעקב אינו אף על פי שלכאורה ירידתו למזרים היתה לרעתו כי שם נשתעבדו בניו וימרו את חייהם בעבודה קשה מ"מ בבחינת התכלית ששם הוכנו לקבל את התורה נמצא שהיתה לטובתו שבאמצעות התורה נעשו חלק אלוה ממעל כמו שנאמר כי חלק ה' עמו וגו'. וזהו שאמר ראוי היה יעקב לירד בשלשלאות כלומר בבחינת התכלית הגדול המושג מירידתו למזרים דבר ראוי וגאות היה לירד בשלשלאות להשיג השגה גדולה כזאת אפי' היה יורד בבזיון. אבל אמר הקב"ה בני בכורי הוא ואיני מורידו בבזיון. באופן שתכלית גלות מזרים לא היה אלא להכינם לקבל את התורה וזהו שרמז בעל המאמר באומרו והוריד את השכינה למזרים דכתיב ויהי ה' את יוסף שבשביל יוסף זכו ישראל לקבל פני שכינה ולקבל את התורה ובשביל כך נגאלו כמו שאז"ל שמות רבה פ"ג מי אנכי כי אלך אל פרעה. אמר רבנו של עולם היאך אני יכול ליכנס למקום לסטים ולמקום הורגי נפשות הוי מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוליא את בני ישראל מה זכות יש בידם שאוכל להזיזם. אמר לו הקב"ה כי אהיה עמך אין אומרים אהיה עמך. אלא למי שהוא מתיירא וזה לך האות כי אנכי שלחתי. ובדבר הזה תהיה ניכר שאתה שלוחי לפי שאהיה עמך וכל שתראה אעשה אני. בהזיחך את העם ממזרים תעבדון את האלהים וגו' מה שאמרת באיזה זכות אוליאם הוי יודע שבזכות התורה שהם עתידים לקבל על ידך בזה הזה הם יוצאים משם. הרי שלא ילאו משם אלא בשביל שעתידים לקבל את התורה:

א ויהי פירוש הפסוק כמו שפירש בעל ספר החינוך וז"ל כלומר הוויאך אותם ממזרים יהיה לך אות שתעבדון

במאמר ג' כלל ח' פ"ב וז"ל ויתכן שכמו שהיה בגלות מזרים שלא נדע בו עונש קודם מבואר אלא שהיה הצעה לשומנו משועבדים לעבודה ה' יתב' כמו שרמז באומרו אנכי ה' אלהיך אשר הולאתיך מארץ מזרים וגו' :

ורע"ד זו היא כונת הפסוק באומרו (ראשית מו) אל תירא מדרה מזרימה כי לגוי גדול אשימך שם. ויובן בזה כי כשאמר הקב"ה לאברהם ואעשך לגוי גדול. לא היתה הכונה לבד הרבוי בכמות שאם כן היה לו לומר לגוי רב או לעם או לעם רב כמו שנא' עם רב ממך אלא הכוונה היא לגדול האכזריות. והאכזריות הזו היא הדבקות אלהי והקירוב אליו. כמו שנאמר כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו זו הוא הגדולה האמתית וזהו שאמר הקב"ה לאברהם לך לך וגו' ואעשה שאל ממך הגוי הגדול הקרוב אלי. וזהו שאמר הקב"ה ליעקב אל תירא מדרה וגו'. כלומר אם הקב"ה אמר לאברהם לך לך וגו' ושלחו לארץ ישראל ואמר לו ואעשך לגוי גדול שגראה שהתכונה להשגת הדבקות אינו אלא שם להיות שתמיד עיני ה' אלהיך בה וגו'. ועוד אז"ל ישראל דור בחולה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה מ"מ אל תירא מדרה מזרימה. והטעם שאם לגוי גדול אשימך ותוכה לעלות למדרגת קריאת גוי גדול להיוסף דבק עם אלהיך אינו אלא שם שמתחת הגלות יזמנו ויזכו לך לקבל את התורה כמו שכתבתי שהיא היא המקשרת והמחברת את ישראל עם אביהם שבשמים. ועם זה יובן לע"ד מאמר חז"ל על פסוק ויוסף הורד מזרימה הוריד לאבינו יעקב למזרים ר' דבריא בשם ר' יודא בר סימון אמר לפרה שהיו מושכין אותה למקולין. ולא היתה נמשכת מה עשו לה משכו את בנה לפניו והיתה מהלכת אחריו על כרחה שלא בעונתה כך היה אבינו יעקב ראוי לירד למזרים בשלשלאות של ברזל. אמר הקב"ה בני בכורי הוא ואני מורידו בבזיון הריני מושך במו לפניו. והוא ירד אחריו בעל כרחו שלא בעונתו והוריד את השכינה למזרים. ר' פנחס בשם ר' סימון אמר מנא לן דכתיב ויהי ה' את יוסף. שראוי לדקדק למה עשה המשל שהיו מושכין הפרה למקולין שהיה לו לומר לפרה שהיו מושכין אותה ולא היתה נמשכת סתם יהיה לאיזה מקום שיהיה. ועוד מה פשעו ומה חטאתו של יעקב שאמר שהיה ראוי לירד למזרים בשלשלאות של ברזל. ועוד שאין במשל דבר דומה למשל במה שאמר ראוי היה לירד בשלשלאות וכו' ואין המשל דומה למשל אלא בזה כי כמו שהפדה לא היתה נמשכת אלא

הקב"ה איזה דבר להוליא התכלית ההוא לפועל אין בכך כלום. כי מליאות הדבר ההוא אינו אלא בשביל התכלית ההוא אף כאן יליאות מזרים אינו אלא בשביל קבלת ישראל את התורה כשיעשה הקב"ה איזה דבר מהם ויסיים ויחדם מגוי להוליא התכלית לפועל אין בכך כלום כי לכך נבראו ובשביל התכלית ההוא נמצאו. וכמו שפירש הרב מרי ורבי ז"ל על פסוק (תלים לב) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין וגו'. והטעם לפי שכל קרוב אליך. כלומר גדר העל חי בלתי מדבר אינו קרוב אליך כמו שקרוב לאומות עכו"ם אבל ישראל אין קרוב לו גדר הב"ח בלתי מדבר. להיות כי המדבר דבור אנושי מפסיק בין הב"ח בלתי מדבר ובין ישראל שהוא מדבר דבור אלהי. באופן שיחס הבהמה אל האדם יחס אומות העולם עכו"ם לישראל. ולכן אין ליחס להקב"ה שום עול בהקשות לב פרעה כי כמו שכל הגמלאות והדברים הטבעיים הם משועבדים לתורתנו הקדושה. כן בחירת אנשי עובדי כוכבים ומליאותם משועבד לתורה וכן אמרו ז"ל בתנחומא אחת מולא כשחטאו ישראל בקש הקב"ה להגלותם אמר אם אני מגלה לישראל תחלה עכשיו נעשו חרפה וקלון לכל האומות מה עשה הביא לסנחריב על כל האומות והגלה אותם שנאמר ותמל. כקן ידי. אמר הקב"ה יהיו ישראל רואים שהגלית אומות העולם ויעשו תשובה שנאמר הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תראי תקחי מוכר וגו'. כיון שלא עשו תשובה מיד גלו וכן אחת אומר ונתתי נגע לרעת צבית ארץ וגו' למה העלים והאצנים לוקים כדי שיראו הצעלים ויעשו תשובה. ובזה יובן פסוק שאמר נבוכדנאצר (דניאל ג) ומאן הוא אלה די ישצניכון מן ידי וגם פסוק ומן ירך מלכא ישויב דנראה שהם דברי מותר. וחז"ל אמרו אמר להם אל הצטחו באלהיכם כי אני ביתו שרפתי ועמו גליתי ולא עמד עלי צביתו. ובצביתו הוא יכול לי :

ורע"ד נראה שכיון לדרוש שכתבתי שגבוכדנאצר היה בדעתו. ששם היות שהקב"ה יש לאל ידו לשדד הטבע. כמו שמלינו צימי נמרוד שהליל לאברהם מכבשן האש וכן כמה ניסים. מ"מ כבר נתן הבחירה לאדם וכיון שכן לו הונח שיליכם מאתון נורא יקידתא מ"מ מאן הוא אלה די ישצניכון מן ידי כי אני הוא בעל בחירה וההרגה אחכם. כתוב בזהר פרשת וישב יפיל בר נש גרמיה לאשא או לגובא דנחשין ועקרבין ולא יתמסר בידא דשנאוי דזעירין אינון דיכלין לאשתבא ובגין

שנעבדון את האלהים וגו'. שתקבלו את התורה שהיא העקר הגדול שבשביל זה הם נגאלים והיא תכלית הטובה שלהם וענין גדול הוא להם יותר מן החירות מעבדות. ולכן יעשה השם למשה אות לאתם מעבדות לקבלת התורה. כי התפל עושים אותם לעולם אל העקר הרי שגלות מזרים ולא אתם משם לא היה אלא בשביל התורה. וכיון שזהו התכלית זו היא הסבה שמונין ישראל ספירת ימי העומר עד יום נתינת התורה. שמורה כל זה החשק הגדול שיש לישראל להדבק בשכינה באמונות קבלת התורה. וזה כי כמו שהאשה אחר שפסקה מדמה ועברו ימי זובה. היא סופרת שבעת ימי לבונה להתיחד עם בעלה כך ישראל אחר שילאו ממזרים ופסקה זוהמתן מהם מכמה שקולים וגלולים שהיו שם כמו שנאמר איש שקולי עיניו השליכו ובגילולי מזרים אל תעמאו. מיד הם סופרים ימי לבונה שבעת שבועות. במקום שבעה ימי לבון כמד"א ק"ו לשכינה י"ד. ובאלו הימים תקנו חז"ל לעסוק במסכת אבות משום מה שאמרו. האני מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות. וכל זה הוא הכנה והזמנה להתיחד עם הקב"ה ולקבל פני שכינה : **ואחר** שבאנו לכלל זה יתורץ קושיא אחת והיא מה פשעו ומה חטאתו של פרעה אם השם הקשה את רוחו ואמן את לבבו כמו שכתוב כמה פעמים ויחוק ה' את לב פרעה וכבר דברו חז"ל על זה וגם הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ד וגם הה"ר בעל העקידה. אבל בהקדמה שהקדמתי היתרון מצוה וזה כי כיון שתכלית בריאת העולם היא קבלת ישראל את התורה וזה לא היה אפשר כי אם בהגלותם למזרים וכיון שעמדו ישראל שש מלבד שאין מטבעו של אדם להשתעבד לשום דבר. אלא להיות בן חורין ולא היו ראויין לקבל את התורה. מ"מ נוסף על זה ששם במזרים נתקעו וגשתקעו באמונותיהם וילמדו מעשיהם וכמו שאחז"ל על פסוק גוי מקרב גוי מה אלו עובדי אלילים אף אלו עובדי אלילים באופן שבבחינה זו נחרתקו יותר ויותר מלקבל התורה ולכן הקב"ה להוליא הכלית פעולותיו לפועל הוכרח להקשות לב פרעה לייסרו. ולשדד מערכות השמים בעשר מכות שהביא כמו שהארץ בזה הה"ר אברהם ביבאג"י ז"ל מאמר א' שער ד'. וכל זה כדי להסיר מלבן של ישראל האמונות הכוזבות. ולחקק בלבם האמונות הנזדקות ויכירו וידעו כי לה' המלוכה ומושל בגוים ובזה הוכנו לקבל את התורה. ועם זה אין ליחס עול בחקו ית' כי כיון שהתורה היא תכלית כל הגמלאים כלם. כשיעשה

הארץ שהוליא חמר שלה מאין. ועוד כתב שם ודע כי השמים וכל אשר בה חמר אחד. והארץ וכל אשר בה חמר אחר. והקב"ה ברא אלו שניהם מאי' ושניהם לבדם נבראים והכל נעשים מהן וכו' הרי שברא שני מיני היולי. ולמה עשה הקב"ה כך והלא די לו בהיולי אי' לשמים ולארץ אלא להיות כי לא כל איזה חמר שיוזמן יקבל איזו צורה לכן הוכרח הקב"ה להמליא מהאין חומר השמים מוכן ומזומן וגלות לקבל צורת הגרם השממי הספירי וצורת הככב והמזל. וגם המליא מהאין חמר אחר למטה ממנו מוכן לקבל צורת הדברים השפלים וכמו שאמרו חז"ל את השמים לרבות חמה ולבנה ככבים ומזלות ואת הארץ לרבות אילנות ודשאים:

ואחר שנחלמתי היות ההקדמה זו אמתית ראוי לחקור איך בהיות ישראל כשיאלאו ממלרים במדרגה שפלה שנחשברו במלריים וילמדו מעשיהם וכמו שאמרו חז"ל על פסוק או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי. ר' יהושע ברבי נחמן בשם רבי יהודה בן פזי עס מקרב גוי לא נאמר. אלא גוי מקרב גוי שהיו אלו ערלים ואלו ערלים אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית. אם כן לא היתה מדת הדין נחמתי שיגאלו ישראל ממלרים לעולם. אמר רבי שמואל בר נחמן אלוני שאמר הקב"ה עלמו שבצועה לא היו ישראל נגאלין לעולם ומה טעם לכן אמיר לבני ישראל איני ה' גוי' ואין לכן אלא שבועה שנא' לכן נשבעתי לבית עלי וגוי' הרי שלא היו ישראל ראויים ולא מוכנים לדבר טוב ואיך עלו למדרגה גדולה בלי הדרגה במעמד הר סיני לשמוע קולו של הקב"ה ולא מבעיא לסברת הרמב"ן ז"ל שכתב כי שני דברות הראשונות היו ישראל שומעים הדבור ומבינים אותו ממנו כאשר יבין משה בפיוסוק אותיות. ובשאר הדברות שמעו קול הדיבור ולא היו מבינים אותו וילטך משה להרגם להם כל דבור ודבור. שודאי שעלו והשיגו המדרגה העליונה שאין למעלה הימנו לשמוע קולו של הקב"ה בפיוסוק אותיות כאשר ידבר איש אל רעהו. אלא אפי' לפי סברת הרמב"ם שכתב בחלק ב' פרק ל"ג שאפילו השני הדברות לא שמעו ישראל בהבדל אותיות. אלא שמעו קול אחר בלא הבדל אותיות ומשה שמע הבדל אותיות והיה מגיד לישראל ואומר הקול שמעתי אומר כך וכך. וזה היה דוקא בשני הדברות שמעו קול אחד מאתו ית'. אבל בשאר הדברות לא שמעו שום קול מאתו יתב'. כי אם קולות וברקים וזולת משה רבינו כמו שכתב שם בארוכה. מ"מ כבר השיגו מדרגה עליונה לשמוע

קולו

ובנין כך אמר למען הליל אותו מידם וגו'. ולזה השיבוהו כי כמו שיש כח להקב"ה לבטל הטבע כן יש בו כח לבטל בחירתו וזהו שאמר הן אחי אלהא די אנחנו פלחין יכול לשבזותנא מן אחון טורא יקודתא ומן ירך מלכא ישיב. כלומר מאחר שאנו עובדים להקב"ה כמו שהדברים הטבעיים כבוסים ומשועבדים תחת ידו גם בחירתך כבוסה תחת ידו. וכן אחז"ל על פסוק ויהי כרית המלך את אסתר המלכה עומדה בחדר נשאה חן בעיניו וגו'. כיון שראה אותה הפך פניו שלא יראה אותה והסתחיל מחרק את שניו ואמר חבל על דאבדין ולא משהכחין. ושהי כמה חפלותי ובקשתי שהבא לפני ולא רלתי וכו'. והיו מלאכי השרת תולים את פניו על כרחו שלא בטובתו והוא לווח ווי וכו'. הרי לך ראייה ברורה איך אפי' בחירת בני האומות משועבדת לעבודת התורה ועיין בפרשת וארא ששם פרשתי מאמר ומזמור כ"ו מכוון אל הדרוש הזה וזה מה שנראה ואמר לי לבי הצעיר ילחץ בך" שמואל אדרבי זלה"ה:

דרוש ששי

הקדמה מונחת ומוסכמת היא. כי לא כל איזה חמר שיוזמן יקבל איזו צורה שחוזמן. אלא כל חומר וחומר יקבל הצורה הנאותה לו כפי מדרגתו ואפשרותו והכנתו לקבל הצורה היותר נאותה לו. וכמו שכתב המורה בחלק ב' פ' כ' בשם החכם לא יולד איזה דבר שיוזמן מכל זרע. או מכל שכבת זרע אלא מזה הזרע יהיה זית ומזה השכבת זרע יהיה איש וכו' ועוד כתב המורה חלק ב' פרק ל'. ומה שלריך שתדעו אמרם כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בלבושם נבראו ואמר כל מה שברא אמנם נברא על שלמות כמותו ועל שלמות צורתו ובגהה שבמקריה והוא חומרם בלבושין מן לבי היא לכל הארצות ופירש המפרש שהכוונה לומר שהיולד הוא המיפה הוא עשאיך ויכוונך. ואין כילות שם והסתרון הוא מזל המקבל. וזה שורש גדול כבר התבאר בחכמה הטבעית שהדברים הטבעיים יש להם חמר מיוחד וגלות לשיחול הצורה והצורה יותר נאותה שאפשר שיהיה חל צום החומר וכו'. ולהיות זה אמת נראה לע"ד שכשראה הקב"ה לחדש העולם מהאפס המוחלט הוכרח להמליא מהאין שני מיני היולי. כמו שכתב הרמב"ן בפירוש פסוק בראשית ברא אלהים וגו' שכתב בתחלה ברא אלהים את השמים כי הוליא חמר שלהם מאין. ואת

קולו של הקב"ה בהקץ שמדרגה זו למעלה מכל מדרגות הנבואה כמו שכתב הרב הגו"ס פרק מ"ה וז"ל אבל אם אפשר שיראה הנביא עוד במראה הנבואה כאלו השם ידבר עמו הוא רחוק אללי ולא יגיע פועל הכח המדרמה לזה. הרי שהיא מדרגה עליונה והשגה גדולה ואיך עלו ישראל בגדר זה בהיותם בלתי מוכנים כי אם אדוקים וסקועים בגלולי מזרים :

וזו היא כוונת חז"ל באמנם בחדש השלשי בירח לא באמר. כמו שאמר בירח זיו בירח בול בירח האיתנים אלא בחדש. אמר הקב"ה חידוש דברים אני עושה ומחדש אתכם. לה"ד למלך שהיה לו בן ועמד על פרקו בקש אביו להשיאו אשה ולא היה ארנגטין. אמר המלך אין כבודו של בני להשיאו בחצר ישנה. אלא אם אחמין עד שאעשה חדשה אני מאחר שמחתו של בני. מה עשה המלך הביא נפחים ואומנים והיו מלחמים בכלי נחושת. הביא חרשים והיו מסרגין בכלי עץ. כך כשלאו ישראל ממזרים היו בהן סומין חרשין וחגרין אמר הקב"ה תורה כולה תמימה שלימה היא שג' תורה ה' תמימה משיבת נפש אמר הקב"ה אתן אותה לדור זה ויש בהן בעלי מומין. אחמין עד שיעמדו בניהם אני מאחר בשמחתה של תורה. מה עשה הקב"ה ריפא אותם ונתן להם את התורה. ומנין מי שהיה סומא היה רואה שנאמר וכל העם רואים את הקולות. ומי שהיה חגר נעשה שלם ע"כ. שג' נעשה ונשמע. ומי שהיה חגר נעשה שלם ע"כ. שראוי לדקדק במאמר מג' ליה לדרוש מתיבת בחדש חודש דברים שהרי אורחיה דקרא הוא לומר נמי בחדש. שכן כתיב בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר לחדש וגו'. וכן והנה התיבה בחדש השביעי בשבעה עשר לחדש וגו' וכן החדש הזה לכם ראש חדשים וכן בעשור לחדש הזה וגו'. ונראה לע"ד דר"י כן משום דמלת חדש משמע נמי על כל החדש. וכמו שכתב הה"ר דוד קמחי ז"ל בשרש חדש ופירש לא חדש ולא שבת כלומר לא עבר עדיין חדש והס' ל' יום ולא אפי' שבוע שראיתי אותו. אבל מלת ירח משמע יום חדש הירח בפרט שהוא יום ר"ח ולכן אמר כמו שאמר בירח האיתנים כי שם ודאי היה בר"ח תשרי ממש לפי ששלמה עשה את חג חנוכה המקדש שבעת ימים קודם חג הסוכות וכמו שאמרו ז"ל אמר ר' פרנץ א"ר יוחנן אותה שנה לא עשו ישראל יום כפורים ואכלו והיו דואגים ילאח בת קול ואמרה כלכם מזומנים לחיי העה"ב זהו שג' וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב ולקבוצ קהל גדול

רבן

נראה לע"ד שאין כוונת המאמר לומר שהיו בעלי מומין מהאזרים החמריים אלא שהיו בלתי מוכנים לקבל את התורה וזה להיותם שקועים באמונות כוזבות וגם במדות רעות כמו שנאמר (יחזקאל כ) ואומר אליהם איש שיקולי עיניו השליכו ובגילולי מזרים אל תטמאו. שבשני דברים אלו תלוי שלמות האדם במעלות המדות ובמעלות שכליות כנגד שלמות המעשה שהוא מעלות המדות אמר שיקולי עיניהם. כי עינא ולבא תרי סרסורי דעבירה. כנגד שלמות העיון שהוא מעלות שכליות אמר גילולי מזרים שהיו בהם אמונות כוזבות. וכמו שאמרו מה אלו עובדי ע"א אף אלו עובדי ע"א וכו'. ולרמז לשני דברים אלו אמר שהיו בהם סומין חרשין וחגרין. כי כנגד האמונות הכוזבות וחסרון שלמות העיון אמר סומין וחרשי. והטעם לזה להיות שאין בכל החושים חוש שיתחם יותר אל שלמות האדם שהוא העיון כעין והאוזן

והאזון. שהעין רואה פעולות השם והדברים העליונים ובא האדם להכיר בוראו. וגם האזון שומעת התורה והמורה ובא לכלל החיים האמתיים שנאמר שמעו ותחי נפשכם ולכן אחז"ל חרשו נותן לו דמי כלו. להיות שבחש השמע תלוי שלמות האדם. וכן כתב הה"ר בעל העקרי' מאמר ג' פ"ב וז"ל. ולזה תמצא היות האדם כוסף אל מוחשי הראות והשמע ממוחשי הריח והטעם. כי הטבע שם תשוקתו לאלו יותר חזקה. להיותם מתיחסים יותר אל שנקנה בהם הדברים העיוניים שבהם נחלה השלמות האנושי. שהוא תכלית שלמות האדם ושאר המוחשים הם מתייחסים יותר אל ההרגשות והתאוות הגופניות שהם רחוקות מאד משלמות האדם וכו'. ולהיות שבשני חושים אלו תלוי שלמות עיון האדם כפלן הקב"ה בלירת האדם על לך היותר טוב וזהו שכיון שלמה באומרו (משלי כ) און שומעת ועין רואה כלו' באזון אחת ועין אחת היה די להשתמש האדם. אבל ה' להיותו מרחם על האדם ששלמותו תלוי בשני חושים אלו עשאו כפולים וברא שתי עינים ושתי אזנים. וזהו מדת ה' שהוא מדת רחמים. ולכן כשהאדם שלם בעיניו אז יש לו און שומעת ועין רואה. אבל כשאינו שלם בעיון אז הוא כחרש ועור. וכן קרא הנביא לרודפים אחרי הבלי העולם חרשים ועורים. דכתיב (ישעיה מז) החרשים שמעו והעורים הב טו לראות ולכן יולאי מזרים כיון שהיה בהם אמונות כוזבות והיו חסרים בעיונים היו סומין וחרשין כי עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו. וכנגד חסרון מעלות המדות אמר שהיו חגריין הכוונה לומר שהיו חסרים בכל כלי תנועתם. שכל אבר ואבר שאין פעולתו לעשות רצון קונו הוה ליה כמאן דליתיה. וכמו שבבר הארכתי בזה באופן שלא היה בישראל שום הגנה לא מלך עיונס ולא מלך פעולתם להשיג השגה ומדרגה לקבל את התורה. ולכן אמר הקב"ה אתן אותה לדור הזה יש בהם בעלי מומין כלו' חסרון הכנתם הוא חסרון וסכלות קניני שחקק בהם אמונות כוזבות. וגם נתערבו במלריים וילמדו מעשיהם אמתיין עד שיעמדו בניהם שלפחות יהיה חסרון הכנתם להשיג השגה גדולה בזה חסרון העדרי לא קניני. ולפחות יהיו כלום פשוט וכיניר חלק לקבל איזו נורה. אני מאחר בשמחת התורה מה עשה הקב"ה ריפא אותם. כלומר כי כמו שהנפחין והאומנין שהיו מתחלחין בכלי נחשת בלחות ההוא היו מעבירין החלודה שקבלו אותם הכלים וודאי שהחלודה היא אינו דבר ממשי. כי אם שחרות ושנוי מראה

וזהו הכלי. כך האמונה הכוזבת אינו דבר ממשי. כי אם חלודה רעיונות רוחנית המחשבת זהירותו ושכלו של אדם. כך הקב"ה באמצעות הכנים וכמה אותות ומופתים ריפא אותם מחלודת שכלם ועיונס. זהו כנגד העיון. כנגד תיקון המעשה ומעלות המדות אמר הביא חרשים והיו מסרגין בכלי עץ. וזה כי כמו שכלי העץ אחר שקבל איזו חלודה אי אפשר להחזירו לקדמותו ולתקונו הראשון. כי אם בהסרת קליפה ממשיית כן תיקון המעשה. אי אפשר לאדם לתקן מעשיו כי אם בפעולות ממשיות. וכמו שאחז"ל אם רואה אדם שילדו מתגבר עליו לעשות איזו עבירה ילבש שחורים ויתעטף שחורים וכו'. ועם זה יתישב כפל המשל שרומז בשני חלוקות אלו תיקון העיון ותיקון המעשה וכיון שנתרפאו ובאו לכלל אמונה אז עיניהם עינים ואזניהם אזנים. וכלי הנועתם הם על מתכונתם. הרי שגמלה מתוך דברי המאמר איך ישראל היו בתכלית חסרון ההכנה ואיך אפשר שעלו בלי הדרגה לתכלית ההשגה ולמדרגת גבוהה עליונה לשמוע קולו ית'. וגמלה לע"ד שהסדר שסידר הקב"ה במעשה בראשית בסידור מלכ הארבעה יסודות שמהם ובהם הושחת העולם. כן הסדר ההו' סידר הקב"ה באופן נתינת התורה להרגיל ולתקן לישראל להיות אפשריים לקבלה להיות שהתורה היא היסוד האמתי שאם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. וזה כי מלאנו ראינו כי בסידור מלכ היסודות. לא לירק וחיצר הקב"ה היסודות ההפכיים בהחלט כי לא חיצר יסוד המים אל יסוד האש כי היו הפכיים בהחלט. כי יסוד האש חם ויבש ויסוד המים קר ולח. אבל נתן ביניהם יסוד הרוח שהוא חם ולח באופן שמלך חומו דומה ליסוד האש ומלך לחותו דומה ליסוד המים. וגם לא לירק וחיצר יסוד הארץ ליסוד הרוח להיות הפכי לו בהחלט וזה כי יסוד הרוח חם ולח ויסוד הארץ קר ויבש. אבל יסוד המים העומד ביניהם דומה ליסוד הרוח בלחות וליסוד הארץ בקרירות באופן שהיסודות הם משולשלים וגמחים זה עם זה והם כדמות סולם מולב ארלה. כן הקב"ה תיקן וסידר התורה באופן שהיה כדמות סולם מולב ארלה מוכן לעלות בו כל מי שיתנועע וירלה לעלות:

ויובן

בזה כי מלינו שהתורה תקיף בכלל על ג' חלקים וכמו שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל:

וזהו חלק הא' הוא החלק המקיף בדעות אמתייות ויקרא

עם כי אם לעשות רצון ה' והצויר האלהי הזה מניעו ומעוררו ומקיימו לעשות התק ההוא. וכיון שהאדם זכה לעלות למדרגה זו לעשות החקים כי אי אפשר לעשותם בשים לך ואופן כי אם בצויר שכלי אלהי שזור על כך אז ודאי נוח לו לעלות למדרגת חלק הדברים שכל עצמותם ומהותם אינו אלא צויר אלהי ואין בהם מעשה כלל:

הרי שהחקים העומדים בין המפעלים והדברים הם המקשרים והמשלבים והמחברים הסולם ומכינו' לאדם לעלות בו משפל מלכו. כי מלך הפעל הגופני אשר בהם הם מקשרים עם המשפטים ומלך הצויר האלהי אשר בהם. כי באופן אחר אי אפשר לעשותם הם מקשרים עם הדברים. והוא שכוננו ישראל באומנם (שמות יט) במעמד הר סיני כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. כל' אין לנו לך ואופן לשמוע הדברים השמעיים והשכליים ההפכים אלינו מלך הסרון הכנתינו. כי אם באמצעות המעשה הקודם שנגיל בו ומשם נעלה ממדרגה למדרגה כמו שכתבתי:

ובזה יובן מה שאחז"ל שבת ודינים במרה איפקוד. שראוי לדקדק למה קדם ה' לעולם על כך כיון שכופו לדברם בסיני שגם הדינים והמשפטים נאמרו בסיני כמו שאחז"ל ואלה המשפטים וגו' כל מקום שנא' אלה פסל את הראשונים. ואלה מוסיק' על הראשונים מה הראשונים מכינו אף אלו מסיני. חבל הכוונה היתה שלחיות שערק מעמד הר סיני לא היה כי אם להביט לישראל הדברים השמעיים והאלהיים. כמו שהתחיל הקב"ה בדברות הראשונות ששם נחברר מציאות ה' יכלתו השגחתו וכמה עקרים ופנות גדולות ודרושים עמוקים מתורניתו הקדושה וישראל לא היו מוכנים להשגיח כזו משבת ההקדמה הקדומה כי לא כל חיזה חזר שידרמן יקבל איזו גורם שידרמן. לכן ראה הקב"ה לזכות את ישראל והכינס והזמין בהקדימו להם הדינים שהם ענינים שכל האדם מחייבם ונוח להם לקבלם במיעוט צויר שכלי אשר יליצרו בעשייתם שהם מלווים על כך מאתו יתברך וגם לזה להם מלות שבת שהיא אות וחק בינו ובין בני ישראל שאין שכל האדם מחייבו באופן ששני ענינים אלו הם הם המדרגות ראשונות שהאדם מתחיל לעלות בהם מאחת לחברתה וכיון שהורגלו וישראל על כך זמן מה הוכנו והזמנו לעלות ולשמוע הדברים השמעיים והאלהיים שאינם תלויים במעשה כלל וחזר והזכירם שם על הדינים והחקים לומר שידעו ויכיר שאלה

זה החלק דברים כמו שנאמר את הדברים האלה דבר ה' וגו' והוא דבר קשה ההשגה ולכך נקראו דברים כמו דבר האיש ארזני הארץ אחת קשות להיות כי מקיף בדרושים אלהיים כמו מציאות השם השגחתו וכלתו אינו גוף חידוש העולם ידיעתו יתברך וכן דרושים עמוקים קשה ההשגה:

הזרק השני הוא החלק המקיף בענינים הנגזרים אליו ית'. ונקרא זה החלק חקים והוא כלל המלות אשר אין טעמם נודע באכילת חזיר לבישת שטמנו ודעיפת כלאים פרה ארומה. וכדומה לזה שאין בהם טעם. כי אם גזרת מלך לעשות רעונו:

החלק הג' הוא החלק המקיף על עשיית היושר והרחקת העול בין האנשים. ונקרא זה החלק משפטים כמו שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר ג' פ' כ"ד והנה דבר ידוע הוא כי חלק הדברים אין בו מעשה כלל כי אם צויר שכלי רוחני אלהי לבד שהוא הכנה להשגת עומק הדרושים ההם לאמיתן. וחלק המשפטים הוא הפני לו כי אינו אלא דבר תלוי במעשה גופני ושכל האדם מחייבו שאינו אלא עשיית יושר והרחקת עול. וחלק החקים הם מורכבים משניהם הם דומים למשפטים בבחינת היותם פועל גופני בהם. ודומים לדברים מלך שאין טעם נודע לפועל ההוא כי אם הצויר השכלי ואלהי שילוויר בעשייתם. כי אין שכל האדם מחייבם כי אם חוקה חקתית גזרה גורתי. אין לך רשות להרהר כי אם לעשות רעונו. נמלא בזה שחלקי תורתנו הם כדמות סולם מולב ארלה לעלות בה האדם משפל מלכו. וזה כי המדרגה הראשונה הם המשפטים ששכל האדם מחייבם והם פועל ומעשה גופני המזכיר לחקן חיות חמרם דבר נקל הוא לקבל עליו האדם עול תורה זה. ואגב ארחיה במעשה ההוא יבחין שהוא מלות ה'. ואינו דת נמוסי מסודר משכל אנוסי. וכמו שאחז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אף כאן עם היות שהמעשה ההוא שכל האדם מחייבו בנקל יבא האדם לעשותו ולקיימו בבחינת היותו מלווה עליו מאתו ית'. וכיון שהאדם התחיל לעלות מדרגה זו. והרגיל עצמו לעשות מעשה הכרחי לו בצויר אלהי שיהיה על כך. כבר הוכן לעלות למדרגה למעלה ממנה והוא לעשות חלק החקים דשייכי להדרי עם המשפטים מה אלו מעשה גופני אף אלו מעשה גופני. ומתוך כך בא ועלה בשכלו לצויר השם יותר גדול ויותר יימוק ממה שהיה מלייר במשפטים להיות שאין לחקים

ושני טפחים היו מפרשין בין יד ליד. רמז לעשה ולא תעשה. שבחלק החקים העומדים באמלע הדברות כי מלך היותם פועל גופני לא היו ביד משה. ומלך כי אין שכל אינושי מחייבם לא היו ביד משה. אבל היו באמלע כי להיוחס משותפים מחלק דברים ומחלק משפטים כמו שבחבתי עולה האדם באמלעותם ממשפטים לחקים ומחקים לדברים עד שמסס נעל משה קרני ההוד. כמו שאז"ל שמות רבה פ' מ"ז מהיכן נעל קרני ההוד ר' ברכיה הכהן בשם ר' שמואל אמר הלויות היה ארכן ו' טפחים ורחבן ו' והיה משה אוחז בטפחים. והשכינה בטפחים וטפחים באמלע ומסס נעל משה קרני ההוד שהכוונה לומר שהחקים הם המקשרים הדברים עם המשפטים והמשפטים עם הדברים באופן שהם כדמות כולם מולב ארזה. עד שהאדם עולה משפל מולבו להשיג הדרושים האלהיים העמוקים עד שפניו מואירים ומוהרים כי חכמת אדם תאיר פניו. הרי שבאופן זה הכין הקב"ה לישראל לעלות למדרגה שעלו במעמד הר סיני. ואפילו עם כל זה לא השיגו כלם מדרגה אחת כי אם כל א' השיג כפי כחו ומדרגתו ועם זה יובן לע"ד מאמר אמרו חז"ל שמות רבה פ' כ"ט הה"ד השמע עם קול אלהים האפיקורוסין שאלו את ר' שמלאי אמרו לו אליהם הרבה יש בעולם. אמר להם למה אמרו לו שהרי כתיב השמע עם קול אלהים א"ל שאל כתוב מדברים אלא מדבר אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה רלוץ. לנו מה אתה משיב חור ר' לוי ופירשה א"ל השמע עם קול אלהים כי"ד. אלו היה כתוב קול ה' בכחו לא היה העולם יכול לעמוד אלא קול ה' בכח בכחו של כל אור"א הבחירים לפי כחן והזקנים לפי כחן והקטנים לפי כחן. אמר הקב"ה לישראל לא בשביל שמעמס קולות הרבה תהיו סבורים שמא אליהם הרבה יש בשמים. אלא תהיו יודעין שאני הוא ה' אלהיך שנאמר אנכי ה' אלהיך שראוי לרקדק במאמר למה אמרו התלמידים שדחה לאפיקורוסין בקנה רלוץ והלא אינו אלא תשובה נחת שהיה לו לומר מדבריו אם היו שם רבים. ועוד מה השיב להם באומרו אלו נאמר קול ה' בכחו וגו' וגראה שאמרו קנה רלוץ לפי שגלות מדבר הוא תאר לקול ור"ל קול מדבר וכבר אפשר שהיו שם קולות רבים מהרבה אליהם וכל הקולות הן נכללו בשם קול שכן דרך הכתוב לבנה הכולל בשם פרטי כמו ויהי לי שיר וגו'. וכיון שכינה הקולות בלשון יחיד בשם קול לכן אמר מדבר בלשון יחיד. אבל לתלמידים השיב

שאמר שבאו לכלל הציור האלהי האמתי והוא חלק הדברים לריך שישימו נגד פניהם באיזה מעשה שיהיה. הן חק. הן משפט הציור האלהי האמתי כי אין הכוונה המעשה הגופני לבד כי אם לדקת מה תתן לו או מה מידך יקח כי אם ליוז האדם היותו מלווה ועושה מאתו יתברך. ועם זה יובן מאמר שאז"ל בשמות רבה פ' כ"ח א"ר ברכיה הלויות היה ארכן ששה טפחים. כביכול ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים. ובידו של משה שני טפחים. ושני טפחים היו מפרשין בין יד ליד המאמר עלמו אומר דורשני ולכן להבינו על מתכונתו נראה לע"ד לומר שדרך כלל הדברות הכתובים על הלויות. הם נחלקים לשלש אלו. דברים. חקים ומשפטים. כי אנכי ולא יהיה לך ולא תשא כלם הם חלק דברים וענינים שמעיים אלהיים. דבור וזכור ולא תעשה כל מלאכה וגו' הוא אות וחוק בין ה' ובין ישראל והם חלק החקים. כבד את אביך ולא תרלח וגו' הם חלק המשפטים ששכל האדם מחייבם. ועוד מלינו דרך פרט בכל חלק וחלק שהוא נחלק לשנים לעשה ולא תעשה:

חלק הדברים יש בו עשה דבור אנכי שהוא אמונת מליאות ה' ויכלתו והשגחתו יש בו לא תעשה לא יהיה לך וגו' לא תשא וגו':

חלק החקים יש בו עשה זכור את יום השבת וגו'.

ששת ימים תעבוד וגו'. יש בו לא תעשה ויום השני

שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה וגו':

חלק המשפטים יש בו עשה כבד את אביך וגו'. יש בו לא תעשה לא תרלח וגו'. הרי שכל הדברות

נחלקים לשלשה חלקים וכל חלק וחלק נחלקו לשנים עשה ולא תעשה הרי ששה. ולזה רמז בעל המאמר בא' הלויות ארכן ששה טפחים וקרא וייחס הענין לעשה לומר. כי כמו שאחיות וביה יד האדם לאחוז איזה דבר אינו אלא בעתה. כך אחיות האדם המלוה אינו אלא מלך היות מלוה עשה או מלוה לא תעשה. ואמר היו ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים לרמז לעשה ולא תעשה שבחלק הדברים וזה החלק עומד בידו של הקב"ה לבד להיות דברים אלהיים שמעיים ודרושים עמוקים שאין שכל האדם מחייבם מלך שהוא אדם. כי אם מלך השפעתו וגבולתו ית':

ובירוי של משה שני טפחים רמז למשפטים ר"ל לעשה ולא תעשה של חלק זה שזה החלק עומד בידו של משה. כל' ששכל האדם מחייבו ואנושותו של אדם מחייב עשה ולא תעשה שבו:

העלה ועלולה קצת ערך בהכרח עד שהמקרים לא יתחייב איזה מקרה הזדמן מאיזה מקרה יודמן כאלו תאמר שיתחייב מהאיכות כמות או מהכמות איכות וכן לא יתחייב מהחומר צורה אחת או מהצורה חמר א' :

ולזהיות ההקדמה אמתית לכן אמרתי גזרתי שאין לך דבר שיקנה לאדם השארות הנפש להיות נלחית וקיימת כי אם תורתינו הקדושה וזה להיות מסוגלת ואיכותה בלתי נופלת תחת הזמן. אלא למעלה ממנו וקודם לו מה שאין כן שום דבר מכל שאר הדברים שכלם נופלים תחת הזמן והזמן מחייב עליהם. ולאמת ולברר וללבן הדרוש הזה נראה לע"ד שבין שלמה בם' קהלת באומרו. לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים עת ללדת וגו' עד מה יתרון העושה באשר הוא עמל וגו'. בא לומר שלא יקנה האדם שלמות והשארות נפשו בעסקו בשום חכמה בעולם אלא בתורתינו הקדושה ובשמירת מצותיה וזה להיות כי כל הדברים שבעולם עליונים ותחתונים אין שלמותם ויכלתם מתמיד. והטעם שכל פעולותם הם באמצעות התנועה שמתנועעים הגרמים השממיים וכיון שכן הוא עם היות שלפעמים יהיה הגלגל או המזל נכב בנקודה מה בלומה או בגובה רום או באיזה מקום או באיזה בית שיהיה באופן שיהיה אז בעמדו בנקודה ההיא כמו תקיף לפעול מה שימשך ממנו ומה שהוא ממונה עליו כל מזל ומזל לפי מנוו מ"מ א"א להכחיש שבתנועותם יבואו לנקודה המקביל לה באופן. שאז יפסק כחם ועולם ידם לגמרי באופן שאין יכלתם מתמיד וגשאר. וכיון שהם עומים ופעולתם אינם נשארים איך יקנו השארות לזולתם ולכן האדם בהיותו מתבונן ומשכיל בפעולות הגרמים השממיים ובחזיתיהם ובדברים הנמשכים מהם. לא יקנה יתרון בזה כי המקור משחת כמו שאפרש בפסוק מה יתרון העושה באשר הוא עמל :

וידן שאמר לכל זמן ר"ל לכל הדברים שבעולם יש זמן ר"ל שתי נקודות. נקודת הכח שיש למזל בעמדו בה ונקודת מקבילה. ובמלת זמן רמז זה כי אינו נקרא זמן פחות משתי עתות שהן בשתי נקודות. לפי שהזמן הוא מהכמה המתדבק כמ"ש החכם בספרו והכמה המתדבק חמשה הקו והשטח והגשם ומה שיחזיק בגשמים ויקיף בם והם הזמן והמקום. וכיון שהוא מהכמה המתדבק העתה עומה לבדה אינה זמן לפי שאינה מקבל

השיב באופן אחר והבינם פי' הפסוק באומרו קול ה' בכה וגו' שאלו היה כתוב קול ה' בכה לא היה העולם יכול לעמוד. כלו' אלו היה השפע וההשגה ממין א' ובמדרגה אחת לא היה העולם יכול לעמוד. כי מי שלא הוכן להשיג השגה כזו לא יהיה יכול לעמוד ולא ישיג כלל אבל אמר בכה בכה של כל א' וא'. כלומר כל א' היה משיג כפי הכנתו ואפשרותו הבחורים לפי כחן והזקנים לפי כחן כל א' משיג כפי אפשרותו באופן שהיו שם השגות וקולות משונות זו מזו. לא מלד שני ורביי הנותן כי אם מלד שני ורביי מדרגות המקבילים כדי שיוכלו לעמוד על עמדם ולהשיג השגה מה ולא ימותו וישארו רקים בלי שום השגה שזו הוא המיתה האמתית. באופן דאין הכי נמי שהיו שם קולות משונות אבל לא היה זה לרביי האלוהות ועם זה יובן פי' הפסוק (דברי' ד) השמע עם קול אלהים וגו' כלומר אם שמע עם קול אלהים רבים שהיו שם קולות הרבה משונות זו מזו וגררה שהיו שם אלהים רבים שקולם היה מדבר כאשר שמעת אתה. לא היה זה בשביל היות המליאות כן. שהיו שם אלוהות הרבה אלא בשביל שתוכל לחיות וזהו ויחי. כלו' שתוכל לחיות את נפשך ולהשיג ההשגה הנאותה לאפשרותך כמ"ש הבחורים כפי כחן והזקנים כפי כחן הכין והזמין אופני תורתינו. באופן שיהיה דבר נקל לעלות ממדרגה ראשונה אל התיכונה. ומן התיכונה אל הג'. עד שעלו למדרגה איש ואיש כפי כחו לשמוע קולו של הקב"ה לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו. זהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי ונשקפתי בעד אשנבי העזיר ילחק בכ"ר שמואל אדריי זלה"ה :

דרוש שביעי

בר' דבר כפי האיכות והשלמות שבו ככה ישתלשל ממנו פעולתו. וגם מקנה לזולתו וכן כתב הרמב"ם חלק ב' פ' כ"ב וז"ל גזרה מוסכם עליה מארסטו ומכל מי שנתפלסף כי הדבר הפשוט אי אפשר שיתחייב ממנו אלא פשוט אחר. ואם היה הדבר מורכב יתחייבו ממנו דברים במספר מה שבו מן הפשוטים אשר הורכב מהם והמשל בו כי האש אשר בו הרכבת שתי איכויות והם הח' והיושב יתחייב ממנו שיחמם בחומו ויבש ביובשו ובו אמר עוד גזרה שנית. כי לא יתחייב איזה דבר שיודמן מאיזה דבר שיודמן אבל חמם יהיה לעולם בין

ש"ס נקודה מקבילה והוא עת לרפוא. כנגד שבתאי
שאלו המהצבים שממנו החרבות ומחריב ארצות אמר
עת לפרוץ ועת לבנות לומר שאינו תמידי ביכלתו כי
כבר יש נקודה מקבילה והוא עת לבנות. כנגד גלגל
חמה שאלו המהצבים שממנו השמש שמקנה בחמר
מוליד הרמשים. לזה אמר עת לבנות ועת לשחוק יראה
כי הבני מורה הפסד והשחוק מורה המליאות ואמר
שלפעמים מהוה הרמשים בעמדו בגובה רום נכח ראשנו
שאו הנילוות מבי' כציון בארץ. ולו החום גובר והוא
בעמדו בראש סרטן ולפעמים אינו מהוה. והוא בעמדו
בראש גדי שאז הנילוות באלכסוניות גדול והחום חלוש.
כנגד גלגל נוגה שאלו המהצבים השירים והשמות ורנגים
ושירות אמר שגם זו נקודת מקבילות שעת ספור ועת
רקוד. כנגד גלגל לרק שאלו המהצבים שחלקו אבני
ספיר ושוהם. אמר עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים
שלפעמים יהיה בנקודה מה שיחייב הספיר והשוהם.
באופן שיהיה עת כנוס אבנים ולפעמים יהיה בנקודה
מקביל לראשונה שיהיה עת להשליך האבנים שלא יהיו
ספיר ושוהם אלא אבני קיר מנופלות. כנגד גלגל מאדים
שאלו המהצבים שממנו המריבות ומעורר מלחמות
והרג ואבדן אמר עת לחבוק ועת לרחוק מחבק לומר
שאינו בכל עת שלפעמים יהיה בנקודה המקביל למינויו
והוא עת לחבוק ולהיות בשלום ולא בריב ומדון. כנגד
גלגל הלבנה שאמר שממנו הכילות והחמדה אמר עת
לבקש ועת לאבד עת לשמור ועת להשליך לומר שאינו
בכל עת שכבר הוא משתנה מזד נקודותיו המקבילות.
ולפי שהכילות והחמדה יש לה שתי מדרגות או רדיפת
הממון כ"כ עד שגונב ממון אחרים או שאינה כל כך
גדולה. אלא שמירת מה שבירו ולכן כנגד שתיים אמר
כנגד הראשונה עת לבקש שהוא רודף אחר ממון אחרים
ועת לאבד שהוא הפכו. וכנגד השנית אמר עת לשמור.
ועת להשליך עת לשמור מה שבירו והפכו עת להשליך
כי יחס ההשלכה אל השמירה יחס האבירה אל הבקשה
כי מי שיש לו כ"כ המדה שמבקש אי איפשר שישתנה כ"כ
שיפור וישליך אבל לפעמים מאבד אבל מי שאין לו כ"כ
חמדה אלא ששומר מה שבירו אפשר שישתנה עד שישליך:

הרי הסיפור כאן בפרטות לכל גלגל וגלגל ע"פ מנויו
איך יכלתו אינו עומד על כיחו אלא שמשתנה ואיך
יקבל האדם שלמות השארות נפשו בידיעת חכמת הגלגלים
והמזלות כי מי שאין לו שלמות לעצמו איך יקנה לזולתו:
ומכאן

מקבל החלוקה. כי יחס העתה אל הזמן יחס הנקודה
אל הקו. וידוע הוא כי הנקודה אינה מקבלת חלוקה
וכיון שכן נמצא שמלת זמן מורה שתי נקודות וכן להמשך
כוונתי בפי' הפסוק השתי נקודות ועשות הם המקבילות
המורות החזק והמליאות והחולשה וההפסד. וזהו שאמר
לכל הדברים כמו שמפרש לקמן יש זמן שמורה על חלוף
העתים אבל לחורחיתו הקדושה שהיא כל חפץ. כמד"א
וכל חפץ לא ישוו זה אין לה זמן מורה על הפסדה.
אלא עת לבד ר"ל נקודה אחת לבד יש לה והיא הנקודה
שירדה להיות תחת השמים אבל בבחינת תחלת מליאותה.
אפילו עת אחת אין לה לפי שהיא למעלה מהזמן וקדמה
לעולם וכמו שאני עתיד לבאר בפ' ה' קנני ראשית דרכו
וכו'. ובה ברא הקב"ה את העולם והיא חכמתו וחכמתו
ומהותו הכל דבר אחד כי אין דבר נוסף על עצמותו
וכמו שהיא בלי ראשית בלי תכלית כן החורה בבחינת
עלמה אין לה ראשית ותכלית אבל אם יש לה שום ראשית
אינו אלא בבחינת היותה תחת השמים שיש מספר לשנים
שיש שנתנה הקדוש ברוך הוא לישראל. וזהו
שאמר הכתוב לכל זמן ועת לבד אבל לא זמן יש לכל חפץ
שהוא החורה ואפי' אותו העת אינו אלא בבחינת היותה
תחת השמים. אבל הוא בבחינת מליאותה אפילו עת
וראשית אין לה וכיון שהיא כ"כ נלחית היא ראויה להקנות
הנלחיות וההשארות לאדם:

עת ללדת ועת למות. התחיל לבאר מה שאמר למעלה
לכל זמן ושלכל הדברים יש שני ואין שלמותם
מתחדת באופן שלא יקנה האדם שלמות והשארות נפשו
בהם והתחיל מגלגל ערבות. ואמר עת ללדת ועת למות
שאלו המהצבים שממנו נאלל החיים. ואמר שזה אינו
לעולם כי בהיותו בנקודה מה נאלל ממנו החיים ובהיותו
בנקודה מה נאלל ממנו המות רצוני לומר שאינו נאלל
ממנו החיים. כנגד הגלגל השמיני שבו הכוכבים אמרו
המהצבים שמוציא כח כל האילנות לזה אמר עת לטעת
ועת לעקור נטוע לומר שזה אינו לעולם. כי כבר יש בו
נקודת מקבילות המחייבות השנוי. כנגד גלגל כוכב
אמרו המהצבים לו חלואי הנשמה ונק' כוכב השכל
והנשמה שממנו נאלל והוא ידוע. כי רפואת הנפש היא
הידיעה והחכמה והסכלות והעדר הידיעה היא הריגתה
וכנגד זה אמר עת להרוג ועת לרפוא דכשמה שייך
הריגה ורפואה כמד"א רפאה נפשי. וכן עיפה נפשי
להרוגים ובגוף הויה והפסד. ואמר שזה אינו בכל עת

בתורתנו הקדושה שהיא נלחית וקיימת:

עתה אמר דרך כלל ומאמר פוסק מה יתרון העשיה באשר הוא עמל. ויראה כי אמר החכם באלהיות בטענה רביעית בגרמים השממיים קיום השכלים המופשטים התנועה תורה עליהם. והיא כי כבר קדם שזאת התנועה תמידית אין תכלית לה ואי אפשר שלא יהיה לה המשכות מפני כי מניע ומן השקר שיהיה בגשם כח על מה שאין תכלית לו כי כל גשם נהנה'ק ויחלק בשער חלקו הכח. דמיונו החלק היה קלח הכח לא ימנע אם שיהיה מניע עד אין תכלית ויהיה החלק כמו הכל מבטלי חסרון וזה שקר. ואם שניע עד תכלית והקלח האחר יניע עד תכלית ויהי' המקובץ דבר בעל תכלית יר' כי אין הכל זולת חלקיו הנה נחלקים שלא יזויר שיהיה כח על דבר בלתי בעל תכלית. ויהיה אותו הכח בגשם ואם כן לא תמלט זאת התנועה ממניע מופשט מן החמרים:

הרי ראינו ברורה איך ישיג לכל חמר ואשילו לחמר הגרמים השממיים ישיגם הלאות והעמל וזה שאמר דרך כלל מה יתרון ישיג מי שרוצה לעשות ולהשלים נפשו בדבר אשר הוא עמל ויש לו לאות ועמל. אלא בודאי שלמות האדם יושג בתורתנו הקדושה שאין לה זמן וגם אינה דבר חמרי לשיענה הלאות. כי הלאות ישיג לחמר לא לדבר הפשוט ותורתנו הקדושה היא רוחנית אלהית ולכן היא נלחית וקיימת ולזה כיון דוד באומרו. מעשה ידיו אמת ומשפט וכו' הכוונה שכתב הרב בעל העקרים מאמר א' פ"א שהדת האלהית היא שלמה בתכלית השלמות במה שיש בה מה שיש בטבעית והוא הרחקת העול ותקון היושר וגם מה שיש בנימוסית והוא הרחקת המגונה והקרבנות הנאה ועוד תעדיף עליהן כי הדת הנימוסית לא תספיק לתת שלמות בדעות אמתיות כמו מציאות ה' תורה מן השמים השגחה ושאינו גוף וחדוש העולם וזולת זה:

אבר הדת האלהית תקיף בשלמות המדות ושלמות הדעות האמתיות:

ועוד הבדל שני כי שאר הדתות אי אפשר לשפוט על נכון כי לא תספיק לשער היושר כי אינה דעת אנושי יספיק לשער כמה ישלם הגנב. אם שני כפלים או שלשה עוד הבדל שלישי כי הדת הנימוסית לא תוכל להפריד הנאה מן המגונה בכל הדברים כי כבר יהיה דבר נאה או מגונה אלגיו. ולא יקרה נאה או מגונה בעלמו כמו שהביא שם:

עוד

ובזאת ואילך בא לומר גם כן איך לא ישלים האדם נפשו בידועת חכמת הטבע. בכל הדברים השפלים בייסודו במחלצים בלומח בבצל חי. בחי מדבר שגם אלו הם מתהווים מתנועות הגרמים השממיים המקיפין להם באופן שגם הם משתנים ולא יוכלו להקנות שלמות והשארות. כיון שנושא הדבר גרוע ומשתנה מה שאין כן התורה כי הוא נלחית וקיימת להיות כי אינה נופלת תחת הזמן כמו שאמרתי. ועוד כי אין לה ראשית בבחינת עלמה אלא בבחינת היותה תחת השמים כמו שכתבתי. וכנגד הב"ח אמר עת לקרוע ועת לתפור יר' כי בב"ח יש בנפשו חבור שתי פעולות או כחות כח הלומח וכח ההרגש המיוחד לנפש החיונית. והתפירה מורה על חיבור הדברים זה עם זה. והקריעה מורה על הפרדה זה מזה וזהו שאמר כי נושא חכמת הטבע בבחינת הב"ח אינו שלם באופן שלא ישלים שהרי אינו תמידי כי כבר יש עת לקרוע ולהפרד אלו השתי כחות המלטרפות בנפש החי באופן שאין הנושא שלם לשיחלשל ממנו שלמות לאדם. וכנגד החי מדבר שענין הנפש בו יותר חזק מהב"ח כשיש בו הכנה לקבל הדברים שכליים אמר עת לחשות ועת לדבר כי גם בה יש שנוי. ואינה מתמדת באופן שלא יקנה שלמות. כנגד הלומח אמר עת לאהוב ועת לשנוא. והוא כי אמרו החכמים שנפש הלומחת תקרא נפש המתאווה שסגולה היא ההתעוררות אל המזון ובקשת הנאות מן המזונות וזהו שאמר עת לאהוב. ר"ל יש עת ללומח לאהוב המזון ולבקש אותו ויש עת לשנוא כי יש גבול לנפש הלומחת כמ"ס החכם. ואולם הכח המלמית הוא יפעל עד עת ההגע' ושלמות הלומחת ואחר תעמוד. כנגד המחלץ והייסודות אמר עת מלחמה ועת שלום יראה כי המחלץ הוא ההמוגה הראשונה שקבלו היסודות באמלעות האיד והעשן הנעלר בבטן הארץ וכשהייסודות מתמזגים זה עם זה הוא עת שלום שעושים שלום ביניהם ויושבים קרובים ומיוחדים. ואמר שיש עת שלום ועת מלחמה שאינם מתמזגים באופן שלא יתילד המחלץ. וגם רמז בזה לזורת היסודות הפשוטים והוא כי הוא ידוע כי היסודות ישתנו קלחת לקלח והוא כשגובר האחד על האחר ישתנה אליו וזאת היא המלחמה שהיסוד לוחם עם חברו וכבשו ויש עת שלום כשהייסודות עומדים בשווי ואינו גובר האחד על האחר יש שלום ביניהם כי כל א' עומד בצורתו:

הרי שדרך פרט אמר איך לא ישלים האדם נפשו בשום נמצא בעולם להיותו משתנה כי אם

כי אין לריך לכך דמילא קא אהו כי הוא דבר מסוגל בתורה וענין נאלץ ממנה כדבר טבעי. אבל מה שלריך לכתוב בתורה הוא הייעודים הגשמיים כי עם היות שאין דבר טבעי לה כי שבר מלות בהאי עלמא ליבא מ"מ הקב"ה ניתן גם כן שבר גופני והם הפירות והקרן קיים וזהו שכיון באומרו להנחיל אוהבי יש היש והמליאות והנלחיות היא בתורת נחלה אבל אולרותיהם שהוא רמז ליעודים גשמיים אמלא כלומר אינם בתורת נחלה. כי אם ייעוד שמייעד הקב"ה לעשות כן :

ורזה נראה שכונן חז"ל באמרם שנו רבותינו תלמידיו של אברהם אבינו אוכלי העולם הזה ונוחלים העולם הבא שנאמר להנחיל אוהבי יש וכו' דקשה למה האריך בלשונו באומרו אוכלים ונוחלים דהוה ליה לזומר נוחלים העולם הזה והעולם הבא כלישנא דקרא או אוכלים וכו'. אלא שכיון למה שכתבתי לעולם הבא נחלה ממך דחתי ממילא והעולם הזה הוא מתנה ואכילה בעלמא. ולזה אפשר שכיון שלמה באומרו (משלי ג) אורך ימים צימיה וגו' כלומר השכר הנאלץ לאדם דרך ימין וישר הוא אריכות ימים כי העושר והכבוד הבא לו לאדם מזד התורה אינו אלא דרך שמאלי כי השכר האמיתי אינו אלא הנלחיות ואריכות ימים. והסבה שכתב בתורה הוא היש והמליאות הוא להיות ש' קני ראשית דרכו וגו' כלומר שאינה נופלת תחת הזמן ולבאר המשך הפרשה. אקדים הקדמה שכתב החכם באלהיות באומר חלוק המקרי' חלוקה רביעית :

אמר הקדימה תחלק אל חמשה חלקים קדימה זמן והוא שם לפנינו לו אחימי בלשון קדימה במדרגה וזה יחולק לשנים אם בהנחה ואם בטבע. בהנחה כאמרך בכל קודם עולם כשיכוון לילך מארץ משך אל משא. בטבע כאמרך החיות קודם האנושות והגשמיית קודם החיות. וקדימת מעלה כאמרך משה קודם אברהם. קדימה בטבע כאמרך האחד קודם השנים. כי אם ישוער העדר האחד יחוייב העדר השני' כי בכל שנים א' ואם ישוער העדר השנים לא יחוייב העדר האחד. קודם בעלמות והוא אשר מליאותו עם זולתו אלא שמליאות אותו הזולת בו ואין מליאותו באותו הזולת והוא בקדימת עלה על העלול :

דרי לך שיש קדימות ושלמה באלו הפסוקים כיון לומר שהתורה קדמה לכל הדברים כלם השש קדימות הנזכר וכמו שאפרש ואפשר שחז"ל כיוונו לזה באמרם : **רבי** יהושע בריה דרבי לוי בשם ר' לוי זה שהוא בונה לריך

עור הבדל רביעי כי הדת הנמוסית להיות מסדרה בן אדם. אי אפשר לו שישער הנאה והמנוגה בכל הזמנים כי אפשר שיסתנה המפורסם בעת מה. וישוב הנאה מנוגה והמנוגה נאה אבל הדת האלהית להיותה משוערת מן החכמה האלהית תבאר הנאה והמנוגה בכל הזמנים :

ואלו הארבעה הבדלים כיון המשורר. ואמר מעשה ידיו שהיא התורה שהיא מעשה ידיו של הקב"ה כמו שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה וגו' יש בה אמת כלומר הקיף בדעות אמיתיות דשייך בהו אמת וסקר. וגם יש בה משפט אמתי לתת לאיש כדרכיו. מה שאין כן בשאר הדתות שאין משערין היושר. כנגד ההבדל השלישי אמר נאמנים כל פקודיו כלומר הם נאמנים ואמתיים על מה שאומרת שהוא נאה הוא נאה ועל מה שאומרת שהוא מנוגה הוא מנוגה. וכנגד ההבדל הרביעי אמר סמוכים לעד לעולם כי היא נלחית וקיימת לעולם ולא תסתנה בזמן מן הזמנים :

ונתן טעם היותה מסוגלת בארבעה הבדלים אלו. הטעם לזה הוא לפי שכל הפקודים והלוויים שבתורה. הם עשויים ומסודרים על יד הקב"ה שנקרא אמת וישר כמו שנאמר וה' אלהים אמת וכתב לדיק וישר הוא ולכן כיון שנקרא אמת מקיף בדעות אמיתיות. ולהיותו ישר משער ומישר הדבר הן במליאות הדבר היותו נאה או מנוגה הן בהשערת הזמן הן בהשערת העולם להיותו מקור היושר :

דרי שחורטתו הקדושה היא נלחית ולא ישיגנה לאות ולכן כפי סוגלתה יקנה הנלחיות וההשארות לגפש האדם העוסק בה :

ואחר שפירשנו החלק הראשון מהפסוק באומרו לכל זמן נבא לפרש אחימת מה שאמר ועת לכל חפץ וכמו שביארת כי תורתו הקדושה אינה נופלת תחת הזמן מלך מליאותה ועלמותה כי אם בבחינת היותה תחת השמים יש לה עם לבד וכיון שאינה נופלת תחת הזמן היא המסוגלת להקנות ההשארות והנלחיות לאדם. ולא יהיה נופל תחת הזמן וכדי לבאר ולאמת זה כיון שלמה באומרו. להנחיל אוהבי יש ואולרותיהם אמלא. (משלי ה) ה' קנני ראשית דרכו וגו' אמר שהתורה מנחיל לעוסקים היש והמליאות והנלחיות בתורת נחלה מה נחלה באה ממילא מאב לבן. כך היש והמליאות בא לאדם ונחלו מהיותו עוסק בתורה כי היא דבר טבעי ומסוגל בה. ולכן לא נכתבו בתורה היעודים הרוחניים

כלם שכמו שלא תלייר לורה אנושית אם לא תקדים לה החיות. ככה לא תלייר מליאות דבר מה אם לא תקדים ותלייר התורה כי אם לא בריתי יומם ולילה חקת שמים וארץ לא שמתי. כנגד קדימה טבעית ועלמיותיית אחר מקדמי ארץ. ורמזו אלו השתי קדימות במלה אחת ולא אחר כל אחד בפני עצמה לפי שהקדימה העלמיותיית שהיא כקדימת העלה על העלול שאמר החכם הנזכר במקומו אינה לודקת מכל לך לנו עמו ולאן מרעיתו המאמיתים בחידוש העולם. שאפשר שימצא עלה מבלי שיחייב העלול ממנה ולפי' לא רמזה בפני עצמה אלא חיברה ושיחפה עם קדימה בטבע לומר שכמו שהקדימה בטבע שהוא כאחד עם השנים שהאחד קודם בטבע לשנים מה קדימה זו אם ישוער העדר האחד יחוייב העדר השני' ואם ישוער העדר השנים לא יחוייב העדר הא' ככה ישוער העדר העלול ולא ישוער העדר העלה ואלו ילוייר העדר העלה ילוייר העדר העלול ככה התורה אם ילוייר העדר התורה יחוייב העדר העולם. כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ואלו ישוער העדר העולם לא יחוייב העדר התורה כי כבר קדמה זולתו. ובא לבאר אלו השש קדימות שרמזו כנגד קדימת טבעית אחר באין תהולתק התורה אבל הם יסתלקו בהסתלק התורה. כנגד קדימה זמנית אחר בטרם הרים הוטבעו לפני גבעות חוללתי וכבר כתבתי לשון החכם שאמר והוא שם לפניו לו כלשון אמיתי ולפיכך אמר ולפני גבעות וגו' :

אם הקדימה שרמזתי במלת מראש והיא קדימת סדור טבעי. כחיות שהוא קודם האנושות אחר עד לא עשה ארץ וחולות וגו'. כלומר כי כמו שהחיות והאנושות באים כאחד. ועם כל זה בשכל ילוייר שהחיות קודם ככה התורה בשכל ילוייר שקדמה לכל היסודות כלם הרמוזים במלת ארץ וחולות וראש עפרות תבל כמו שפירש המפרש: כנגד קדימה עלמותיית וקדימה בטבע הרמוזות במלת מקדמי ארץ כמו שכתבתי אחר בהכינו שמים שם אני. כלומר כי כמו שכל שנים יש אחד וכמו שכל עלול עלתו עמו ככה התורה היא דבקה בשמים בכל עת וזמן וגם בחקו חוג על פני תהום ששם חק לתהום שלא ילא ממחילתו התורה דבקה בזה כי היא סבה עלמית ועבדית לכל זה כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו': כנגד קדימת הנחה וסדור מקומיית אחר באמנו שחקים ממעל. וייתם מלת אומן לשמים להיותם קיימים

בלתי

לריך ששה דברים מים ועפר ואבנים וקנים וסיד ובזל ואם תאמר עשיר הוא ואינו לריך לקנים. הרי הוא לריך לקנה המדה שנאמר וזידו קנה המדה והתורה קדמה אותם שש קדימות קדם מאז מעולם מראש מקדמי תרין: הרי שאמרו שהתורה קדמה שש קדימות ורמזו לקדימות המפורשות. וכמו שאבאר בכל תיבה ותיבה רמזו לקדימה מיוחדת :

ואמר הסבה שהתורה מנחיל המליאות והיש הוא בשביל מעלתה שאינה נופלת תחת הזמן והרריה לזה שאמרה התורה. ה' קניי והמליאתי הדבר הראשי שכל דרכיו אין לך דבר בכל הנמלאות שהם הדרכים המביאים לידיעתו ית'. אין לך דבר יותר ראשי ויותר מעולה כתורה ואמר קניי לרמזו שכמו שהקנין הוא דבק לבטל הקנין כך התורה אינה זולתו ית'. אלא היא חכמתו וחכמתו ומהותו הכל אחד: ולכן היא דבר ראשי לפי שמהו נמשך שיש לה שש קדימות אם קדימה זמנית אחר קדם מפעליו. כלומר כיון שהתורה היא חכמתו נמצא שיש לתורה קדימה זמנית על הפעולות. וכמו שאז"ל אלפים שנה קדמה תורה לבריאת עולם שנאמר ואהיה שעשועים יום יום. ויומו של הקב"ה אלף שנה ויוכן בזה כי עם היות דלא שייך זמן קודם שנברא העולם להיות שהזמן הוא מקרה נמשך אל התנועה. וכיון שהתנועה אין כאן זמן אין כאן מ"מ ילוייר זמן בהשערתו ית'. וזה שהרי כתיב ויהי ערב ויהי בקר יום א' יום ב' יום ג' ולא נתלו המאורות אלא ביום ד'. אלא על כרחין לריך לומר שזמן אלו הימים הוגבל בהשערתו ית'. אף אלפים שנה הוגבלו והושערו בהשערתו יתברך באופן שקדמה התורה קדימה זמנית. וכנגד קדימת הנחה אחר מאז ויוכן עם מה שאז"ל איני יודע אם התורה קדמה לכסא הכבוד ואם כסא הכבוד קדמה לתורה. א"ר אבא בר בהנא התורה קדמה לכסא הכבוד דכתיב ה' קניי ראשית דרכו קדם מפעליו מאז ובכסא כתיב נכון כסאך מאז. והכונה לומר כי השמים הם כסאו ית'. כמו שנאמר השמים כסאי ולכן אחר שהתורה יש לה קדימת הנחה לשמים שהיא למעלה מהם. שכן מתחלה היתה למעלה מן השמים. וכמ"ש ועת לכל חפץ תחת השמים שיש עת שיושבת תחת השמים אבל מעיקרא היתה מונחת ומקום מושבה למעלה מן השמים. כנגד קדימת מעלה אחר מעולם נסבתי שהיא נסובה ונשאה. כנגד קדימת מדרגה ממין שני והוא סדור בטבע כחיות שקודם לאנושות אחר מראש כלומר אני ראש לכל הדברים

בנתי משתנים לא כמו הדברים השפלים. שהם משתנים ואמר שהתורה היא במצב מקומי למעלה מהשמים:

ורא זו לבד אלא גם היא למעלה מהמלאכים וזהו שרמז באומרו בעזוז עינות תהום שהמלאכים הם כמעט מושכות מים. שהקב"ה באמצעותם משפיע מנובו בעולם השפל. וזהו שאמר עינות תהום שהם מעינות נובעות מהקב"ה שהוא תהום רבה. וסוף וקץ אין לגדולתו וכיון שהתורה היא חכמתו יתברך ודאי שהיא למעלה מהם קדימת הנחה. בשמו לים חקו וגו' בא לומר שגם התורה מתמדת כל היסודות על תלם ולא יתהפכו לגמרי אלא זה. כמו שמצינו שבקאי גבול כל יסוד ויסוד גובר יסוד אחד על חברו ומתהפך לורתו אלו. ולכן אמר שהתורה שם לים חקו. וגם שם חק למוסדי ארץ לכל שאר היסודות שבעבור מקומם וגבולם יעמדו על תלם. ולא יתהפכו מזה לזה לגמרי כמו שכבר הארכתי בזה לעיל. הרי שהתורה היא קודמת לכל הדברים כלם כל מין קדימה באופן שאינה נופלת תחת הזמן אם כן בודאי שמנחיל לעוסקים הים והנלחיות האמיתי. ולדרוש הזה עלמו כיון שלמה באומרו (משלי י) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם וגו' ששם בפרשה ההיא מורה לאדם שיעסוק בתורה. כמ"ס נאור בני מלות אביך וגו' כי נר מזיה ותורה אור וגו' ולא ילך אחר חכמות חלונות כמו שרמז באומרו לשמרך מאשת רע וגו'. ואמר שהסבה לזה הוא בשביל שהחכמות החלוניות חכליות מה שישג האדם באמצעותם הוא ככר לחם. כלומר שיריח להשיג חיי העולם הזה לאכול לחם. וקרא לחכמה חלונית אשה זונה לפי שהחכמה ההיא זרה הוא לנו כאשה זונה שזרה לאדם. להיות שהחכמה ההיא מקנה באדם דעות משובשות בלתי מסכימות לאמונת תורתנו ואשת איש נפש יקרה תלוד כלומר אכל מתוך עסיקת התורה שנקראת אשת איש שהיא חכמתו יתברך הנקרא איש שנאמר ה' איש מלחמה נפש יקרה תלוד. כלומר הלידה שתלוד היא טעות נפש האדם יקרה וחשובה ונלחית וקיימת. כמ"ס הכוזב (תלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש. כלומר בהתעסק בתורה עושה שתהיה הנפש תמימה ושלמה. ולהיות שהשגת שלמות נפשו של אדם הוא דבר הכרחי אל האדם שמבלי השגה זו נמשל כהמות נדמו לכן אמרו חז"ל בילקוט ט' רפ"ה. בשלשה דברים נמשלה התורה במדבר באש ובמים לומר לך מה אלו חנם לעולם אף דברי תורה חנם לכל באי עולם. ויון בזה שכתב הרב המורה חלק ג' פ' י"ב וז"ל כל

אשר הענין יותר לריך לבעל חי. הוא נמצא יותר מעט והוא יקר מאד שימעט לורך הכרחי. הוא נמצא יותר ויותר בחנם וכל מה כי הענין הכרחי לאדם ע"ד משל הוא האויר והמים והמזון. אמנם לורך האויר יותר חזק שאם יפקדו קלת שעה ימות אבל המים יעמוד בלעדיו יום או יומים והאויר יותר נמצא ויותר בזול בלא ספק. ולורך המים יותר מן המזון וכו'. הרי שהדבר הכרחי לחיי האדם נמצא יותר בזול ולהיות שהתורה מקנה לאדם חכלית שלמותו להיות נפשו נלחית וקיימת שהוא ענין יותר הכרחי לו שאפשר. ולכן נמשלה לדברים הכרחיים הנחנים בחנם. ולכן אמרו חז"ל כל הנוטל הנאות מדברי תורה נוטל חייו מן העולם. שמאחר שאינו נותנה בחנם כאויר והמים המוכרחים לחיי האדם אלא מוכרה בדמים יקרים. מראה בפעולותיו שאין התורה מהדברים הכרחיים לחיות ועלמות האדם. א"כ נמצא שנטל וחיבר חיי התורה שלמד מן העולם שאותו התורה שלמד אין מקנה לו חיים וזהו שביון הנביא באומרו הוי כל צמא לכו למים וגו'. דקשה איך אמר ואשר אין לו כסף לכו שברו היה לו לומר לכו קחו דלא שייך לשון שברו שהוא לשון לקיחה אלא במקום שיש כסף או שזה כסף כמו שנאמר אוכל בכסף תשצירני ואכלתי וכן לקמן אמר ולכו שברו בלא כסף. היה לו לומר ולכו קחו בלא כסף ועוד מאי קאמר לכו שברו ואכלו. אם קראו מים לא שייך ביה אכילה כי אם שתיה כמו שנאמר ומים בכסף תחן לי ושתיתי :

אבר הכוונה לומר שבבחינת שהתורה היא הכרחית לאדם שמקנה לו שלמותו קראה מים שהם הכרחיים לחיי האדם ולכן מזויה בחנם לאדם. ככה התורה ילך מי שיהיה עם היות שאין לו כסף. וכן מוכיח טעם הפסוק שבחיבת כסף יש אחת נראה ששם היא הגזרה כל' היא כמים בבחינת שילך אחריה עם היות שאין לו כסף. ובבחינה זאת קראה מים ולהיות שאין המים מזון עליו כי אם שתיה האדם הוא להעביר המאכל במקום לר. לכן אמר לכו שברו ואכלו כל' לא קראתיה מים אלא בבחינת היותם בחינם אבל בערך עלמותה לכו עשו אותה שבר ודגן ואכלו מזון עלמותי דשייך ביה אכילה אית בה ומלת שברו נגזר ממלת יש שבר במלרים ועוד יש לה סגולה אחרת שמשלמת לקטנים ובחורים וזקנים יחדיו ואל מי שיעסוק בה וזהו שאמר ולכו שברו כל' תבטחו כמו עיני כל אליך ישברו שברו וקו ששם היות שהיא בלא כסף ובלא מחיר יש לה סגולה היין והחלב. היין שהוא מזון עלמותי לזקנים

בעברין דנחשא כנגד השתדלות בני אדם אמר בדשין דפרזלא. וכנגד המערכה אמר בעברין דנחשא. רמז לדבר (דברים כח) והיו שמך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר תחתך ברזל. ולכן כיון שהיה כ"כ סוגרת ומסוגרת (יהושע ו) ויאמר ה' אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה וגבורי החיל כל' אי אפשר בידי אדם להלחם עם יריחו אם מלך גבוריה ואם מלך המערכה. אלא אני צעמתי אתגנה בידך וכל זה באמצעות התורה שמחייבת על הזמן ולכן (שם) וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה וגו'. שהכונה היא לומר שעם היות שהשבעה ככבי לכת מחייבים הענינים בזה העולם השפל מלך תנועתם עם כל זה התנועה האמתית והמחייבת כל הדברים ואפילו על השבעה ככבים היא תנועת תורתנו הקדושה והיות האדם הולך לדרכה. ולכן היה סובב הארון בכל יום תנועה סבובית אחת והתחילו ביום ראשון כי בשבת נכבשה כמו ש'אחז"ל לומר כי אין תנועת הככב השולט ביום ראשון מועיל ומחייב שום דבר כי על אותה תנועה שולעת וגוברת תנועת התורה ומבטלת מה שמחייבת תנועת הככב וכן עשו בכל יום ויום:

ושבעה כהנים ישאו וגו' רמז לשבעה מלאכים המניעים גלגלי הככבים שהכונים הם כרמות מלאכים. דכתיב (מלאכי ב) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' לזאות הוא: **ובר** זה לרמוז שכמו שתנועת התורה למעלה מתנועת הגלגל. גם המניעים זאת התנועה הם למעלה ממניעת התנועה השממית וכמו שאמרו חז"ל בכמה מקומות שהלדיקים הם דוגמת למלאכי השרת ובפרט במה שאמרו וריויה דקדמאה לא נאמר אלא (דניאל ג) וריויה די רביעאה זה גבריאל שהיה מהלך אחריהם בתלמיד אחר הרב:

וביום השביעי תסובו את העיר שבע פעמים וגו'. הכונה שהקפיו בששה ימים שש הקפות. וביום השביעי שבע הקפות הרי י"ג הקפות רמז לאחד שעולה י"ג. לומר כי הכל בא מאתו ית'. שהוא אחד באמצעות אמונת עקרי תורתנו הקדושה שלשה עשר עקריות: **והכהנים** יפקדו בשופרות וגו'. הכונה לערר לבות האדם ולהקטיל מתרומתם שישימו לבם לזה כי הכל בא מאתו ית' באמצעות שמירת התורה. וכפל הכתוב באומרו אמר ש'אמר וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה חזר ואמר הקף את העיר וגו'. נראה

וחלב שהוא מזון עלמיותי לקטנים. באופן שהתורה משלמת לכל שהרי קראה ג"כ דגן כמו שכתבתי באומרו שברו ואכלו כמלא שיש בה מזון לקטנים בחורים וזקנים יחדיו:

הרי שהוכחנו שהתורה מקנה השלמות האמתית לאדם להיות נפשו נלחית ונשארת וזה נמשך מהיות התורה בלתי נופלת ונכנסת תחת הזמן אלא מליאותה קדם לזמן. ולהיות הדרוש אמתית לכן אין חיוב עסיקתה בזמן זולת זמן אלא אמר קרא (יהושע ח) והגית בו יומם ולילה ולכן ברכת התורה שאדם מברך בבקר מהני אפילו למה שקורא בלילה שאחריו אפילו שהוא מיום אחר שנאמר (ראשית ח) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד שהיום הולך אחר הלילה והטעם לזה להורות שלעולם החיוב מוטל על האדם ואין לך רגע ונקודה שוכל לומר שהאדם נפרד ונסתלק מהמלואה ההיא עד שגלעך לברך פעם אחרת שהתורה היא כאויר שאין אדם יכול לעמוד זולתו מעט מועד ככה התורה כל הפורש ממנה כפורש מן החיים כי עץ חיים היא למחזיקי' בה ולכן אין העסק בה בזמן זולת זמן כי אין לה זמן ואינה נופלת תחת הזמן ולא זו לבד אלא היא מחייבת על הזמן אז"ל שמות רבה פ' ט"ו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אימתי אתה עושה את המועדות. שכן כתיב בגזרת עירין פתגמא ח"ל אני ואחס נסכים על מה ששראל גומרים ומעבדים את השנה שנאמר אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. אמר הקב"ה לישראל לשעבר היה בידי שגא' עשה ירח למועדים אבל מאן ואילך הרי מסורה בידכם ברשותכם אם אמרתם הן הן אם אמרתם לאו לאו מ"מ יהא החדש הזה לכם ולא עוד אלא אם בקשתם לעבר את השנה הריני משלים עמכם לכך כתיב החדש הזה לכם ראש חדשים. הרי שהתורה מחייבת על הזמן ממש. וכ"ש שאינה נופלת תחתיו. ולהיות האמת כן לזה הקב"ה במלחמת יריחו שיסובו את העיר ששת ימים פעם אחת בכל יום ועוד שבע פעמים ביום השביעי. וכל זה ע"י שבעה כהנים דודאי לא נפלו כל אלו הדברים במקרה. אלא בכונה גדולה והיא לרמוז שתורתנו הקדושה מחייבת על תנועת הזמן. ויובן בזה שהכתוב אומר (יהושע ח) ויריחו סוגרת ומסוגרת וגו' שכונת הכפל הוא לומר שהיתה סוגרת בידי אדם וגם היתה מסוגרת מלך המערכה שהיתה מחייבת שלא ילכוהו ישראל ומי יודע אם כיון המתרגם לכך באו' הוה אחידא בדשין דפרזלא ומחקפ'

כל הנמצאים כלם כפי מדרגתם וערכם מפרסמים גדלותו
ית' איש ואיש לפי מהללו :

יָעִים זאת ההקדמה אומר אני שאין בכל הנמצאים כלם
מי שיפרסם יותר גדולתו ויתברך כהרם השלם
ובפרט כל איש ישראל. וכמו שאז"ל אומר דוד הכל
מקלסין לפניו שנה' (תלים קמה) הללו את ה' מן השמים
וגו' כל הפרשה. אומר הקב"ה אע"פ שהכל מקלסין
אותי. אינו מבקש קילום אלא מ'ישראל לך נאמר כי
רולה ה' בעמו וגו'. והעצם שכיון שאין יוכר הקב"ה
אלא מלד פעולותיו. והקב"ה משנה העצמים ועושה
נפלאות ונוראות בעבור ישראל נמצא שהם מפרסמין
יותר מכל הנמצאים גדולתו ית' והפסוק עלמו אומר כן
כי רולה ה' בעמו כלומר הטעם שרולה בקילוסם יותר
מקילוס כל הנמצאים הוא לפי שמפאר לעניים ולחסידים
בישועה. שמושעים מלחם ומשנה הטבע בשבילם וזוה
יוכר מעלתו וגדולתו ית'. וכמו שאחז"ל בזמן שישראל
עושים רצונו של מקום הם מוסיפין כח בגבורה של
מעלה שנה' ועתה יגדל נא כח ה' כלומר שמלד זכותם
הקב"ה עושה נפלאות גדולות עד שיתפרסם גדולתו
וכמו לכל באי עולם כמו שעשה ביציאת מצרים. וכמה
נסים אחרים כוללים ופרטיים שבשבילם הכירו כל יושבי
חבל כי לה' הגדולה והגבורה והתפארת. ולדרוש הזה כיון
הנביא באומרו ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי
עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן בא לומר שלא
יאמר אדם מה קילוס ושבח נותנים ישראל להקב"ה
באומרם שהוא אלהים. מאחר שהקב"ה הוא אלהי
האלהים ואדוני האדונים. וברא עליונים ותחתונים ישראל
אינם נחשבים לכולם לכן אומר ה' כשאני אומר אלהי
אתה בזה אני מקלסך וזה ארוממך אודה שמך. והעצם
לזה לפי שעשית פלא אתה עושה פלאים בשבילי. ומתוך
הפלאים יוכר מעלתך וכשאני אומר שאלהי אתה ובשבילי
אתה משנה סדרי בראשית נמצא שאני מקלסך ואודה
את שמך. ועוד נלמוד מזה שעז' מרחוק אמונה אומן.
כל' העלה שניתן הקב"ה מימי עולם ושנים קדמוניות.
כמו שאז"ל נעשה אדם בללמנו וכו' במי נתען בנפשותיהן
של לדיקים נוכל להאמינו באמונה קיימת ושלמה כיון
שאני חשבו בעיני האל ית' לעשות צדי גם ופלא (וע')

בדרוש כ"ז ג"כ פ' זה הפסוק) :

אִם כן נראה מכאן שהאדם מהלל ומשבח להקב"ה
לפי מעשיו של אדם וזה הדרוש עלמו כיון דוד
באומרו (תלים כח) לדוד אליך ה' אקרא לורי אל תחרש
מומי

לע"ד מלבד מה שפירשו המפרשים כי מלת וסבותם
משמע גם כן רחוק מן העיר ומן החומה אבל כשחזר
ואמר הקף את העיר משמע שהקפה לא תהיה כי אם
לעיר לבד. ולא יכנס בתוך ההקפה שום דבר אחר
באופן שנראה שהיו הולכים סמוך לחומה ממש ולא היו
מתפחדים שיפילו עליהם מעל החומה שום דבר שיזיקם
וכל זה נמשך מתנועת התורה ומשומרם את מלותיה
שהתורה מחייבת על הזמן ממש ועל הנפלים תחת הזמן.
והיא היא העולה למעלה מהזמן. ולכן כל העוסק בתורה
ומקיים מלותיה לא יפול תחת הזמן להיות נפסד
כדברים הנפלים תחת הזמן אלא תהיה כמוהם נלחית
וקיימת. כי כפי איכות שיש בה כך מקנה לעוסק בה.
זהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי הלעיר יחזק בכ"ר
שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש שמיני

הקדמה מפורסמת היא שאין דבר נעלם בעולם
יותר מהקב"ה מלד מהותו כמו שנה' כי
לא יראני האדם וחי וכמו שאמר אלו ידעתיו הייתי.
ואין דבר מפורסם בעולם יותר מהקב"ה מלד פעולותיו.
וכמו שפירשתי שזו היא כוונת הפסוק באומרו (שיר ה)
דודי לח ואדום דגול מרצבה וזה שאומות העולם שואלים
ל'ישראל מה דורך מדוד היפה בנשים שכך אתם נהרגים
עליו הרי אתם נאים הרי אתם גבורים בואו והתעברו
עמנו ונעשה אתכם דוכסין. וישראל אומרים להם מכירים
אתם אותו נאמר לכם מקלת שבחו דודי לח ואדום וגו'.
וידוע שהלח הוא מראה מפזר הראות ואדום הוא מראה
ממולע ונראה מרחוק ולכן אומר הוא לח בבחינת מהותו
כי עין לא ראתה אבל הוא אדום בבחינת פעולותיו
הגדולות והנוראות אשר עשה וזהו דגול מרצבה. ר"ל
גדול מליאותו מפורסם מלד הפעולות הנעשות לאלפים
ולרצבות. אשר אי אפשר להבחינו וכיון שאינו יוכר
ומשג אלא מלד הפעולות נמצא כי כפי גדול הפעולה
או הנמצא שפעל ועשה הקב"ה. ככה יפרסם ויכריז
גדולתו ית' כמו שמגדלת העבד יוכר מעלת האדון
באופן שנמצא שכל הנמצאים כלם שהם מעשיו ית'. כל
אחד ואחד מכריז ומפרסם גדולתו ית' איש ואיש כפי
מדרגתו כמו שנאמר השמים מספרים כבוד אל וגו'.
וכתיב הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים וגו'.
עד הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות וגו' כי

תשובה מעבירה שצדו שמוכנת צדו לגמרי לעשותה ודאי שאיש כזה שב מאהבה. ולכן הקב"ה עושה לו לפנים מן השורה. ומוסיף וקורא לו שם חביב כלומר שאף על פי ששורת הדין נותן שמי שחטא לו ימחוו מספרו ולא יהיה לו כפרה וכמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ה. מ"מ כשחזר מאהבה שרמו באומרו מעבירה שצדו. לא לבד ימינו פשוטה לקבלו אלא שמוסיף וקורא לו שם חביב שהכוונה היא להורות האהבה הגדולה והחבה יתירה. שיש לו להקב"ה עם האדם ההוא עד שמסנה בשבילו סדרי בראשית. כיון שיש לו אהבה עם הקב"ה שחזר מאהבה. וסבת קריאתו זה השם הוא לע"ד מה שכתב הרב בן חבדאי בספר אור השם מאמר ב' כלל ששי. אמר שהשלם לעצמותו אהב הטוב והשלמות וחפץ בו וכפי השלמות תהיה האהבה והערבות בחפץ. וביאר דבריו ואמר שהקב"ה מקור ומבוע מהשלמות כלם. והוא יתעלה לשלמותו אשר הוא עצמותו אהב הטוב למה שגורא מפעלותיו בהמלאת המליאות בכללו והתמדתו וחידושו תמיד. וזה אמנם ברצונו הפשוט היה בהכרח אהבת הטוב משיג עצמי לשלמותו ויחייב מזה שכל אשר יהיה השלמות יותר גדול יהיה האהבה והערבות בחפץ יותר גדול וזה מסכים מאד אל מה שבא בחורה. כי בזוכרו אהבת האבות לש"י הזכיר אהבה. ובזוכרו אהבת השם לאבות הזכיר חשק שורה על חשק האהבה. אמר רק באבותיך חשק ה' וזה מה שורה על מה שאמרנו שכבר יראה שלפי מדרגת הטוב האהוב תהיה מדרגת האהבה. וכל אשר ירבה יותר גדול תהיה האהבה יותר גדולה וכאשר יהיה הטוב ב"ב תכלית בגדול היה ראוי שתהיה האהבה בלתי בעל תכלית ולזה יחשב שאהבת האדם לש"י ראוי שתהיה יותר עזומה לאין תכלית. אשר בעבור זה היה ראוי שיוזכר שם חשק באהבת האבות לש"י. ושם אהבה באהבתו אותם אלא שלמה שהיתה האהבה משיג עצמי לשלמות והיתה שלמותו יתב' עלום לאין תכלית זה היתה סבה אהבתו אל הטוב יותר עזומה עם היות שהטוב מאהוב שכל במדרגה מאד :

ולכן כיון שאיש כזה הוא שב בתשובה מאהבת ה' ועם זה השיג התכלית המכוון מלד התורה. שהיא אהבת השי"ת כמו שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ה לא מלינו מלוא שיזכה האדם בה בלבד לתכלית המושג מלד התורה אלא התשובה וכמו שהאריך שם אם כן ראוי הוא שיאהבנו השם ית' כמו שנאמר

ממני פן החשה ממני וגו'. אמר דוד רבש"ע כשאני קורא אליך שאתה צורי והתחלתי כי צור הוא התחלה. כמו שמבואר אל תחרש ממני. איני כ"כ פחות ושלל היצירה שלא אפרסם אף אני חלקי קלת מגדולתו ית'. ואיך נסתר ונעלם ומכוסה מסבתי. ואימתי הוא ספק שתחשה ממני ולא אפרסם גדולתך כשאתה במדרגה שנמשלתי עם יורדי צור והוא ע"ד שאמרו חז"ל בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום כביכול מתישין כח של מעלה שנאמר צור ילדך תשי וגו'. ולזה כיון לומר הנעמתי באומרו (איוב יא) בדרך מהים יחרישו ותלעג ואין מכלים וזה לפי שאיוב אמר שהאדם היה שפל הערך. ולא היה לו השארות הנפש כמ"ש עליו כל המפרסים על פסוק הם אני לא אדע נפשי וכן בהרבה פסוקים. לכן א"ל לפי הכוונות שאתה מיחס לאדם שאין לו השארות וגמול כבהמות אם כן גמול שהוא שפל היצירה ואין נמשך ממנו הלול ושבת להקב"ה וזהו שאמר בדרך וכזבך מחרישים ומשחקים לאנשים מלשבת להקב"ה ותלעג ואין מכלים אהה לועג ומשחק מעלמך ואין מכלים ואיך חושש לכבודך ועל זה הדרוש מיוחד מוזמר (תהלים מה) למנלח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות שבא לומר איך פעולות בני אדם עושים רושם בעולם לשיתפרסם בעולם בשבילם גדולתו ית'. והטעם לזה ונאמי זו סבה נשתלשל ויסדו וחברו המוזמר הזה על שנילו מגזרת קרח אציהם ועדתו בשביל שעשו תשובה אז"ל כל העושה תשובה מעבירה שצדו הקב"ה מוסיף וקורא לו שם חביב. בא וראה צבני קרח עד שלא עשו תשובה לא נקראו שושנים וידידים משעשו תשובה נקראו שושנים וידידים. שנאמר על שושנים משכיל שיר ידידות. שדרך לדקדק למה האריך בלשונו באמרו מעבירה שצדו. פשיטא דלא שייך תשובה אלא מעבירה. ודי שיאמר כל העושה תשובה הקב"ה מוסיף וכו'. ועוד מה היא כוונת קריאת שם החביב וגם מה היא סבת הקריאה. ונראה שכוונת בעל המאמר לומר שלא כל איזו תשובה שתזדמן מחייבת לקרוא לו שם חביב. שהרי איכא תשובה מיראה ודי לו שזדונות נעשו לו כשגגות כמו שאמרו ז"ל ואימתי אני אימר שהקב"ה קורא לו שם חביב. כשעושה תשובה שלימה מאהבת השם וזה שרמו באומרו מעבירה שצדו. כמו שאחז"ל ביומא היכי דמי בעל תשובה כגון שבא עבירה לידו ופירש מחוי רב יהודה באותו מקום ובאותו פרק ובאותו אשה וכו' דהוה ליה כאלו ישנה צדו כיון שכבר עשה בהיותו במצב ההוא ולכן אמר כל העושה

רחש לבי דבר טוב אומר אני וגו' כבר ידיעת מה שהרגישו ז"ל באמרם אם רחש למה רחש ואם רחש למה רחש והם חירלו לפי דרכם. ולפי דרכי ירלה לפי שהאדם הרולה לדבר בדרוש עמוק ראוי שייעיין ויחשוב בלבו תחילה מה שרולה לדבר ולהוילא מן השפה ולחוץ כדי שלא ילא תקלה מתחת ידו ויזיק לאחרים בהקנות להם איזו אמונה כוזבת. וכמו שהיה מוכיח בלדר השו"י לאיזו באמרו (איוב ח) עד אן תמלל אלה ורוח כביר אמרי פ"ך וכמו שפי' המפרש ולכן אמר כאן המשורר שקודם שהוילא הדברים מן השפה ולחוץ רחש וחשב וגשא ונתן ביטו לבין עלמו אם היה ראוי לומר ולדבר מה שרלה לדבר וגמר בלבו שהיה דבר טוב והגון היות אומר אני בקול רם ובדבר שפתים שמעשי למלך כלומר שמועשיהם מעלים או מורידים למלכו של עולם. אף על פי שלכאורה הוא דבר קשה הליור כי מהו האדם בערכו ית' מאפס ותוהו נחשב לו ית'. מכל מקום מעשי למלך. וביאר איך יליייר זה ואמר לשוני עט סופר מהיר והכוונה שעשה משל מלשון האדם ועטו. וזה כי האדם הגדול בחכמה ודעת אי אפשר להשיג חכמתו וידיעתו. כי אם בדבר עמו אבל כשהוא במקום רחוק אפשר להשיג חכמתו וידיעתו באמלעות עטו ובתיבתו אם כן הרי שעם היות שאין לעטו ערך ויחס עמו כי עטו וקולמוסו הוא דומם אלול. ומ"מ באמלעותו מודיע ומפרסם חכמת שכלו הפשוט ככה האדם עם היות שאין לו ערך ודמיון עמו יתבדך עם כל זה הוא כעט וקולמוס שבאמלעותו מפרסם הקב"ה יכלתו וגדולתו הבב"ת לפי מעשיו. וזה לשוני עט סופר מהיר כלומר הלשון הוא כלי הדבור הבא מהשכל ושליח השכל. וכשאי אפשר להשיגו לאיש ההוא לדבר עמו יוכר ויושג בעטו וקולמוסו והערך שיש ללשון שהיא שליח השכל עם העט של הסופר והחכם המכיר אותו הערך הוא שיליייר באדם שיהיה האדם בקולמוסו של הקב"ה כיון שאי אפשר להשיגו יתבדך מלד מהותו כי אם מלד מעשיו ויו"ד לשוני נוספת כמו היושבי בשמים ההופכי לחפשי שכלן נוספות: **יפיפית** מבני אדם וכו' בא לפרש טעם למה שאמר מעשי למלך ופירש שהטעם לזה שיפופית מבני אדם ויובן בזה כי היופי שיש לעומת הוא בהיותו נערך אל הדומם שהוא למטה ממנו והיופי שיש לחי הוא בהיותו נערך אל החי העומת והיופי לחי המדבר הוא בהיותו נערך אל החי בלתי מדבר שהו למטה ממנו. אבל ישראל יופיו הוא בהיותו נערך אל בני אדם וזה להיות לישראל הבדל

שנאמר (משלי ח) אני אורחי אהב ולהיות שהאהבה הוא משיג עומי לשלמות ושלמותו ית' הוא בב"ת לכן גדלה אהבת השי"ת לאיש ההוא עד שקורא לו שם חביב המורה אהבה וחביבה גדולה. והביא ראיה מבני קרח שנקראו שושנים וידידים. הכוונה באלו השמות לפרש שבת הקריאה והוראת שם הקריאה. שושנים מורה הסבה. כלומר ששבו בתשובה שלמה ופנה לבס למעלה כששנה הזאת כמו שאז"ל. וזו היא כוונת הפסוק באמרו (הושע יד) אהיה כעל לישראל יפרח כששנה. אמר הקב"ה אני הוא כעל מה הטל אין לו הפסק. אף הקב"ה לעולם ועד משפיע משובו במלאות אבל כל אחד ואחד מקבל השפעתו כפי הכנת המקבל והיו שכיין באו' יפרח כששנה מה כששנה הזאת להיות לזה פתוח למעלה זו היא סבה שעם היות שהטל הוא דבר מועט עם כל זה הלמיחה והיא פורחת עלתה גילה. מה שאין כן שאר דברים ככה ישראל אימתי יפרח כשיהיה כששנה ויפנה לבס למעלה לאזיהם שבשמים לעשות תשובה שלימה:

ישם ידידים מורה אהבה היתירה שאוהב הקב"ה לאיש כזה עד שקראו ידידו ולהיות שבני קרח ראו שבשכיל התשובה שעשו עשה הקב"ה גם כמו שנא' ויהיו לנם. ואז"ל כיון שנבלעו קרח ועדתו נמלאו בניו עומדין כמורן הזה של ספינה ר' שמואל בר נחמני אמר לא היו שלשון עומדים במקום אחד אלא כל אחד ואחד היה עומד בפני עצמו. והיו נראין כשלשה עומדים וכו' ועוד אחז"ל אמר רבי יוחנן מדוגמא שעתיד הקב"ה לעשות לנדיקים לעתיד לבא שהוא עתיד לאחוז בכנפות הארץ הנדיקים תלויין בדומם של עולם כך עשה להם הקב"ה לבני קרח מאותה דוגמא בעולם הזה. רבי יהודה הנשיא אומר כמין עמוד נחבצר להם בגיהנם ועמדו עליו. והיו כל ישראל רואין אותן באותה שעה פתחו פיהם ואמרו שירה וכו'. באופן שכיון שבשכיל תשובתם נעשה גם עד שנתגדל שמו של הקב"ה בשכיל הכירו ובאו לכלל ידיעה שמעשיו של אדם מעלים ומורידים לפרסם גדולתו ית'. ושהאדם הכשר מהלל ומשבח ומפרסם במעשיו גדולתו ית' כיון שמעשה האדם שבת פעולתו ית'. הן לטוב הן למוטב. ולכן על השגת דרוש גדול הערך הזה עשה מזמור ואמר למנצח על שושנים לבני קרח שנתנו ריח טוב כששנה ולאיש המשכיל ושענינו נראשו ויבחיין גדול ערך הדרוש הזה יהיה בעיניו השיר הזה שיר ירדות ותשוב יקר מאד:

והדר תשובה עליו דרוש משם :

והדרך ללח רכב על דבר אמת וענוה לך בא
לפרש השלמות שישיג בכל חלק וחלק כנגד

חלק הגוף הרמוז בהדרך הוא שתלוי בנכסיו וכן אמרו
חז"ל א"ר יהושע בן לוי כל העוסק בתורה נכסיו מלחין
דבר זה כתוב בתורה. ושמרתם את דברי הברית הזאת
למען תשיבילו את כל אשר תעשון. שני צדיאים לא
ימוש ספר התורה הזה וגו' משולם בכתובים כי אם
בתורת ה' חפלו וגו' וכל אשר יעשה יללח. ותהיה רוב
עליהם כי זהו אמלעי להשגת השלמות האמתית אף על
פי שהנכסים עצמם אינם תכלית הם אמלעי והכנה להשגת
התכלית כמודע. ולפי שיש כמה בני אדם עושים עושר
ולא במשפט. לכן אמר שבאמלעות התורה אינו כן
אלא שילח בדרכיו ובנכסיו. בהיותו הולך ע"פ התורה
שקראת אמת וזהו על דבר אמת. וגם בהיותו מדרך
עצמו במדות אנושיות מדיניות לפניו מן השורה ותומה
וענוה וזהו וענוה לך. כנגד שלמות השכל שהוא הסוד
אמר ותורך נוראות ימיך. רוגה לומר מגלן לו רזי
הורה שניתנה מן הימין שנאמר מימינו אש דת לנו :

הצי שונים עמים תחתך יפלו וגו'. ר"ל כל כך
יהיו לו גלויים רזי תורה שיהיו חלו ומופתיו
בדרושי התורה כל כך שונים ואמתיים שאין המתעקש
יכול להכחישם עד שעמים היוצאים חוץ מן הדת תחתך
יפלו ויכרעו. ולא העמים לבד שאינם מכוונים להרע.
כי אם מעשה אבותיהם בידיהם אלא אפי' האפיקורוסים
שהם אויבי ה' מלב ומגפם שמכוונים למרוד בו יודו על
כרחם ויכלו מקונתם מכת החלים והמופתים השונים
וזהו שאמר בלב אויבי המלך. ר"ל אפילו אותם שהם
מלב ומגפם אויבי מלכו של עולם יפלו. ומלת יפלו
משמשת למעלה ולמטה כמו שיש כמה פסוקים. ועוד
עושה בלמוד התורה ובהתעסק בה :

שכסאך אלהים יהיה עולם ועד והוא כי השמים
כסא השם הם שגא' השמים כסא' והתורה
יסוד הכל. שגא' אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. ועוד
עושה האיש הזה ששבת מישור שבת מלכותך ר"ל כי
כשאדם אינו הגון הקב"ה מסלק השגחתו והנהגת העולם
נמסרת לבוכבי השמים ולפעמים מחייבים על הדיק
רע ועל הרשע עוז ואז מייחסים עול בחקו ית'. אבל
האדם העוסק בתורה עושה שהקב"ה יסגי בפרטים.
ומשדר המערכות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעליו ואז
הוא שבת מישור שבת מלכותך לפי שמדרשו ורלונו ית'
אינו

הבדל עולמי עליהם וזה כי בני אדם מאומות העולם
עכו"ם גדרם הוא חי מדבר דבור אנושי. וגדר ישראל
חי מדבר דבור אלהי. וכמו שפירש הרב הגדול מרי
ורבי זלה"ה על פסוק (תלים לב) אל תהיו כסוס כפרד
אין הבין וגו'. אמר שלא ילכו אחרי התאוות הגופניות
כבהמות. והטעם לפי שכל קרוב אליך כלומר אין גדרם
של ישראל קרוב לגדר הב"ה בלתי מדבר לשילמד ממעשיו
שהרי מפסיק ביניהם גדר החי מדבר דבור אנושי
וישראל למעלה מזה הגדר שהוא חי מדבר דבור אלהי
באופן שכל קרוב אליך אף כאן היופי שלך הוא בהיותך
נערך אל בני אדם. והטעם לזה מפני שהולך חן
בשפתותיך והוא התורה כי נותנת חן וערכות וכבוד
לבעליה ויחס התורה לשפתים בשביל שנאמר והגית בו
יומם ולילה. על כן בשביל קבלת התורה הנז' בדרך
המלך הנז' למעלה שתייה אתה אלהים ומנהיג ודין
לעולם. ועל פיך ישק הכל וכמו שאחז"ל כה אמר ה'
בוראך יעקב ויולך ישראל. עולמי עולמי מי בראך
יעקב מי ילך ישראל. וכיון שישראל מנהיגו של עולם
שפיר קאמינא מעשי למלך שמעשי מפרסמים ומכריזים
גדולתו ית'. או יר' על כן בדרך אלהים שתייה קיים
ונלחי לעולם כמו שרמז להלן באומרו. על כן משחק
אלהים אלהיך שמן שגון וגו'. או יר' שהטעם שמעשיו
למלך כמו שפירשתי הוא לפי שיופיו כפול ומכופל מבני
אדם. הוא יפה בדברים הגופניים וחמריים הוא יפה
בדברים השכליים וכמו שפירש והסבה לכל זה היא
התורה. וזהו הולך חן בשפתותיך כמו שכתבתי. וזה
לפרש כפל היופי שיש לו וגם סבתו ואמר שהיות האדם
כובש את ילדו. מבלי היותו רודף אחר התאוות הגשמיות
המכונות בשם יריבים להיותם דברים שפלים. כמו
שהירך שפל בערך שאר האברים או כי התאוה נתייחסה
אל הירך. ולכן נאמר בסוטה ברת ה' את ירכך נופלת.
כמו שאחז"ל וזהו שאמר חגור חרבוך. רוגה לומר היות
אתה חוגר חרב פיפיות שהיא התורה שנמשלה לחרב
על הירך. והיות כל הדברים והתאוות המכונות אל
הירך כבושות תחת אותו החרב אז תקרא גבור כי איזהו
גבור הכובש את ילדו וזהו הודך והדרך אל תשלים
עלמך בדברים הגופניים ובדברים השכליים וזהו היופי
כפול וזהו שרמז בהודך והדרך. כי הוד נאמר על
הדברים השכליים ע"ד שגא' ונתת מהודך עליו. והדרך
נאמר על הדברים הגופניים דשיך זהו הדר וגאה וכעור
וכמו שהארכתי בזה על פסוק גדול כבודו בישועתך הוד

הויתו ויזירתו של אדם כמ"ש דוד הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתי אמי. ועם היות שמטבצו של אדם לדרוך אחר האותו. אין דבר קשה להכניע חמרו. והטעם לזה כי הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים והוא אומרו ויתאו המלך מלכו של עולם יפך. וכמ"ש הכתוב כי לא אחפץ במות רשע נאם ה' אלהים כי אם בשבזו מדרכיו וחיה. ועוד בחינה שנית יש להכניע החמר והיא כי הוא אדוניך שהקב"ה אדוניך והמליאך מהאפס וזון ומפרנס אותך וזירו עתותיך ואתה מסור בידו גופך וגפךך ואיך טח מראות עיניך מהשכיל לבדך שלא להכניע ילדך ולכן השתחוי לו וקבל עליך עול מלכותו וזוה תפרסם אלהותו ויכלתו ית' הבצ"ת הרי הוכחנו שמעשה בני אדם הם המפרסמים ומכריזים גדולתו ית':

והדרוש הזה עלמו רמזו חז"ל באמרם על פסוק ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם. בשעה

שברא הקב"ה אדם הראשון טעו מלאכי השרת ובקשו לומר לפניו קדוש משל לה"ד למלך ואיפרכום שהיו בקרובין והיו בני המדינה מבקשין לומר הימנו ולא היו יודעין איזה הוא. מה עשה המלך נטלו ודחפו והוליאו חוץ לקרובין וידעו הכל שהוא איפרכום כך עשה הקב"ה הפיל עליו שינה וידעו שהוא אדם שגא' חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו וגו'. הקושיות במאמר הם מפורסמות אם מלד הענין אם מלד הלשון. ראשונה איך אמר בשעה שברא הקב"ה אדם הראשון אם הוא כבדא איך טעו בו לומר לפניו קדוש היה לו לומר בשעה שראו מלאכי השרת לאדם טעו ובקשו לומר וכו'. ועוד איך טעו והלא קודם בריאתו נתייעץ הקב"ה כשאז"ל על פסוק נעשה אדם שתייעץ עם מלאכי השרת ונעשה כחות כחות מהם אומרים יברא ומהם אומרים לא יברא כמו שאז"ל. ועוד איך היה אפשר לטעות טעות גדול מה אחר ראותם שהיה בעל חמר שהרי יש כמה מופתיו חותכים על האלוה יתב' היותו לא גוף ולא כח הגוף וכמו שכתב הרב המורה חלק ב' פ"ב ההקדמות שגריד אליהם בקיום מליאות האלוה ית' ובמופתים על היותו לא גוף ולא כח בגוף ושהוא ית' אחר חמש ועשרים ההקדמות כלם בא עליהם המפת אין ספק בדבר מהם וכו'. ועוד אין המשל דומה לנמשל שהמשל הוא שלא היו יודעין איזהו אבל לא גמרו בלבם לומר הימנו לפני האיפרכום אלא היו מסופקין ותלויין ועומדים עד שידעוהו אבל הנמשל הוא שגמרו בלבם ופסקו ובקשו לומר לפניו קדוש. ועוד מהו אומרו הוליאו חוץ לקרובין וידעו הכל

שהוא

אינו כי אם זה והוא אומרו אלהב לך ותשנא רשע כי כשיקרה לפעמים להפך. הוא מסבה שהקב"ה מסתיר פניו והעולם נמסר למקרה ופגע או למזל. ומחייב לפעמים הדין הישר. על כן ר"ל בשביל כל אלו הדברים והיופי הכפול הנמלא בך משחק אלהים אלהיך. שזון שזון ר"ל השפיע עליך שתהיה קיים לעולם כי במקום הקיום שם השמחה ושזון מזוי ובמקום ההפסד והכליון שם היגון והעלבון מזוי. כמו שכתב בעל העקרים על ענין שאומרים שהשמחה במעונו באופן שתהיה נלחי וקיים מתדבק. יותר מכל אומה ולשון כי אני ה' לא שיתיי ואתם בני יעקב לא כליהם אבל עכו"ם והיו עמים משרפות סוד קולים כסוחים באש ילתו. ומלד שלמות הגוף שהם המדות האנושיות ומעשיו הטובים אמר מור ואלהות קניעות כל בגדותיך כלומר שמעשיו נותנים ריח טוב יותר מכל בשמים הנמצאים בהיכלי שן. שהם היכלי מלך. מני שמחוך כלו' אשר שמחוך ועלזוך ריח מעשיך הטובים המכונים כאן במלת בגדותיך שהם רמז למדות ומעשים טובים שהאדם מתלבש בהם. וכל כך נהנו ריח טוב ותומה וענוה כמו שאמר וענוה לך עד שאף על פי שכל כבודה בת מלך פנימה מ"מ בזות מלכים מבקרות אותך וגם נלבה שגל לימינך עם היותה מעוורת בכתם אופיר. כלומר אינם מלגיעות ומסתירות עצמן ממך להיות נמלא בך מדה טובה ותומה וענוה. אחר שפירש החוטלת הנמשכות הן מלד שלמות גופו הן מלד שלמות שכלו באופן שנתברר הדרוש היות מעשיו למלך כמו שפירשתי. לכן גזר אומר ונתן עליה שיהיה החמר שומע לקול מוריו לבא לכלל כל הכתוב ואמר לחמר :

שמעי בת וכנהו בשם נקבה. כמודע אלל החכמים כי החמר נמשל לנקבה וגם קראו כח לומר שהאדם לריך שיכניע חומרו בהיותו איש ובחור לא לעת זקנתו וכמו שאז"ל אשרי איש ירא את ה' בשדו איש ואמר שמעי בת הדרוש שאמרתי שמעשי למלך וראי בעיניך היות המליאות כן כי כמה נסים ונפלאות עושה הקב"ה בשביל הלדיק ובני קרח ויכחו הכם שעשה הקב"ה עמהם בשביל תשובתם ואחר שתשמע הדרוש ותראה בעיניך ובעין שכלך היות האמת כן ימשך שתוליא ממה שמעמט שחטי אונק להבין הדרוש הזה על מחכונתו. וממה שראית בעין שכלך ימשך שתוליא הענין מן הכח אל הפועל והוא ושכחי עמך ובית אביך כלו' שלא ילך אחר התאוה הגופנית והחמרית המוטבעת בו מסתלת

ותחתונים והאדם בחכמתו מכריח ומכניע חמרו. נהיות כבש תחת לורתו ושכלו. זהו ודאי גבול ותכלית תהלת פעולתו. וזהו מקום כבודו להעריצו כמו שכתבתי. וזו היא כונת המשל ויוזן בהעשוררי קצת הערות מלבד מה שכתבתי וזהו כי מהו העיבוד שעיבדס מלומר הימנון להיותם בלתי יודעים איזה הוא. מ"מ יאמרו הימנון וכבר היתה ידועה כונתם וגם יפרסמוה בהלולם שבונתם למלך יהיה מי שיהיה ועוד למה לא אמר בעל המאמר ולא היו מכירין מי הוא. שלא היו מכירין מי היה המלך ומי היה האיפרכוס ועם מה שכתבתי יהיה נכון. וזה דשפיר היו מכירין הכרה חושית מי היה המלך ומי היה איפרכוס אבל המלך חלק כ"כ כבוד לאיפרכוס והעמידו אללו בקרובין שלו. זאת היתה הסבה שהיו רוצים לומר למלך הימנון. להללו ולשבחו. שחלק כבוד למשרתו בהיותו כבש תחת ידו שזהו כבודו של מלך כמו שאמרו חז"ל מי הוא זה מלך הכבוד שחולק כבוד ליראיו. מלך ב"ו אין יושבין על כסאו והקב"ה הושב את שלמה על כסאו שנאמר וישב שלמה על כסא ה'. מלך ב"ו אין רוכבין על סוסו והקב"ה הרכיב אליהו על סוסו מהו סוסו סופה' וסערה. שנאמר ה' בסופה וסערה דרכו וגו' וכן הרבה. הרי שהכבוד הוא היותו חולק מכבודו לאחרים. ולכן לראות בני המדינה שחלק כל כך כבוד לאיפרכוס על שלא היו יודעים איזהו כלומר מכירין היו הכרה חושית מי היה המלך ומי היה האיפרכוס. אבל הידיעה והבחינה השכלית לתת הבדל ביניהם מלד הכבוד והמעלה. לא היו יודעים ולא היו מבחינים בעין שכלם הבדל ביניהם. ולכן היו רוצים להללו ולשבחו. ולפי זה מה שאמר ולא היו יודעים איזהו הוא נחיתת סבה למה בקשו לומר הימנון. ולכן אמר לשון ידיעה ולא לשון הכרה. כי מלת הכרה נאמרה על ההכרה החושית ומלת ידיעה נאמרה על הידיעה השכלית. ובגדון דירן מכירין היו עלמות ומהות המלך והאיפרכוס בהכרתם החושית אבל בידיעה שכלית לא היו מבדילים ביניהם מלד מקריהם. ולכן אמר איזהו. כי התשובה לשאלת איזהו הוא בדבר מקרי והתשובה לשאלת מהו הוא בדבר עלמי כמודע בין החכמים ולכן אמר איזהו כלומר שבמקריהם ובדכריהם הגלויים אליהם מהכבוד. לא היו יודעים ומבחינים בעין שכלם הבדל ביניהם ולכן היו רוצים להלל לשבח למלך שזה נראה להם שהיה תכלית שבו להללו ולשבחו בו :

מה עשה המלך נטלו ודחפו וכו' שאין זה שבו כי אם

שהוא איפרכוס שהרי אין תכלית בקשתם ידיעת האיפרכוס אלא ידיעת והכרת המלך לומר לפניו הימנון. ואע"ג שידעת ההפכים אחד. מ"מ היה לו לומר וידעו הכל שהוא היה המלך שזו היא בקשתם ותכלית כוונתם : **אבל** האמת הוא שמעולם לא טעו מלאכי השרת לחשוב בחדם שהוא אלוה. אבל הכוונה לומר שלהיות שהקב"ה נעלם תכלית ההעלם ואי אפשר להשיגו בשום דבר מלד מהותו ואפי' המלאכים כמ"ש כי לא יראני האדם וחי ואפילו מי שהוא חי לעולם והוא המלאך. אבל אם אפשר להשיג קצת מגדולתו הוא מלד פעולותיו. ולכן להיות חשקת המלאכים גדולה להלל לשבח להקב"ה. לכן הם מבקשים ומחפשים מה היא הפעולה היותר שלימה שברא הקב"ה בעולמו שבה יוכר ויושג ויפורסם יותר גדולתו ית' להללו ולרוממו עליה כמו שאמרו משרתיו שאלים איז מקום כבודו להעריצו. וכבר ידעת ששיתוף מקום הוא מדרגה כמו שכתב הרב המורה חלק א' פ"ח. והכוונה היא שהם חוקרים ודורשים איזה היא מדרגת כבודו כלומר איזה היא הפעולה היותר שלמה שברא הקב"ה בעולמו שבאמצעותה יוכר ויושג יותר כבודו וגדולתו. להעריצו עליה ולרוממו כיון שאי אפשר להשיגו מלד מהותו. וזהו אמרם ברוך כבוד ה' ממקומו כלומר שלהיות שיכלתו ית' הוא בלתי בעל תכלית אין בכל פעולותיו הוראה על גדולתו להללו ולשבחו כפי הראוי לו ולכן אומרים יהיה ברוך ממקומו ומדרגתו הנעלם ממנו שאין אנו יכולים להשיגו כי סוף וקץ אין לגדולתו. ולכן לאית החשק הזה נגד עיניהם של המלאכים כיון שברא הקב"ה אדם הראשון שהיה יליר כפיו של הקב"ה בתכלית השלמות וכמו שאחז"ל תפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה קלסתר פניו לא כל שכן וכו'. והיה בו חמה מרובה מהמלאכים וכמה מעלות טובות ושלמות כמו שאחז"ל. וזהו שרמו בעל המאמר באומר הראשון שהיה לו לומר בשעה שברא הקב"ה את האדם וידוע הוא שהוא ראשון אבל השפה לומר בשעה שברא הקב"ה אדם הראשון. כלומר שהיה ראשיו ושלם בכמה שלמות טעו מלאכי השרת וחשבו ודאי אין לך פועל שלם בעולם גדול יותר מזה. ועד כאן מגיע אפשרות גדולת פעולת הקב"ה ולכן בקשו לומר לפניו כלומר לפני הקב"ה קדוש ר"ל בקשו להללו ולשבחו ולהעריצו בבחינת הפעולה השלמה הזאת שהיא היא המפרסמת והמכרזת גדולתו ית'. תכלית מה שאפשר לבראח אדם מורכב מחמר ועורה. המקשר עליונים

הקב"ה נתגדל שמו בעולם שזה היה סבה שקרע את הים ונתגדל שמו של הקב"ה בעולם כמו שנאמר שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגו' וכן שמעו עמים ירגזון וגו'. ולדעתי יאמר הכתוב היתה יהודה לקדשו. כלומר לפי שהיתה יהודה לקדשו וקדש שמו של הקב"ה בים. לפיכך זכה שבישראל יהיה ממשלתו וגם זכה שהים ראה הקידוש הגדול הזה וינס הירדן תסוב לאחור. הרי שביציאת מצרים נתגדל שמו של הקב"ה בשביל האדם השלם. וגם כשהיו ישראל עומדים בארץ גם כן נתגדל בשבילם וזהו ויהי בשלם סוכו כלו' כשהיו ישראל עושים רצונו של מקום עד שהסרה שכינתו בתוכם באופן שיהי בשלם סוכו ומעונתו בזיון גם שם נתגדל שמו לזכותם של ישראל וזה ששמה שבר רשפי קשת מגן וחרב ומלחמה. וזה רמז לכשנבא סנחריב נגד ירושלים לא נחט הקב"ה לשלוח יד בו אלא שבר מלחמות עול כמו שנא' נשבע ה' לבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי בן היתה וכאשר יעלתי היא תקום לשבור אשור בארצי ועל הרי אבוסנו וכו'. ובגלגלון ההוא של סנחריב אין מקום לעשות ולחשוב שחכם ועולם יד של ישראל עשה להם את החיל ההוא אלא דבר ברור כשמש וכאור יומם שהקב"ה עשה המלחמה ההיא. וזה נאור כלומר דבר ברור כאור. ודבר כאור הוא שאתה הוא האדיר מהררי ערף מאלו המלכים וההרים הגבוהים הבאים לערוף ערף ישראל אתה הוא אדירם והכובשם והמנללם והראיה לזה שלא ילאו להלחם עמם אלא אשתוללו אבירי לב נמו שנתם וישנו שנת עולם. כמו שנאמר וילא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמיים וחמשה אלף וישימו בבקר והנה כלם פגרים מתים בלי שום מכה כמשאז"ל בחוטמו נשף להם ומתו שנאמר וגם נשף בהם ויבשו באופן שלא מלאו כל אנשי חיל ידיהם וכל זה הוא ברור שהיה מגערתך אלהי יעקב נרדם ורכב וסוס כלו' הכל היה מגערתו ומאיתו ית' הן זאת התרדמה שנפלה עליהם שלא יעורו משנתם וזהו נרדם. הן קריעת ים סוף שכתוב בו סוס ורכבו רמה בים הכל היה מגערתו ית' ולזה רמזו חז"ל באמרם פ' חלק וירא ישראל את היד הגדולה היא היד שעתידה ליפרע מסנחריב הרשע ולהיות ששקולים הם ובאו שניהם מאתו ית' לכן חדרם המושרר ואמר נרדם רמז לסנחריב. ורכב וסוס רמז לפרעה ועם זה יתשב וא"ו ורכב שנראה שהיא מיותרת שהיה לו לומר נרדם רכב וסוס. והשם אלהי שפיר כי נרדם אינו חוזר לרכב וסוס. אלא היא תלויה בפני עצמה

אם ללכת מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר לרשת משכנות לא לו ולכבוש ארצות וללחום מלחמות שזהו תפארת המלכים לכתוב על הפר דברי הימים. ולכן רחפו ורדפו שהוא איפרכום ואין כבודו והלולו תלוי בו: **כך** עשה הקב"ה הפיל עליו שינה וידעו שהוא אדם וכו' כלו' שהוא פועל חסר שנופל עליו תרדמה מעיונו ושכלו והולך אחרי חמרו ושכירות לבו או בבחינה שהוא לרץ לאשתו שלכך הפיל עליו השינה וכל הלריך לאחר הוא מעלמו חסר ואיך יערינו לו להקב"ה לומר שזהו תכלית גדולת פעולת הקב"ה בפועל חסר בהיות שסוף וקץ אין לגדולתו. באופן שמבוקש המלאכים עדיין במקומו עומד. ולכן משרתיו שואלים איה מקום כבודו להערינו כי בערכו ית' ויכלתו הבב"ת אין כל הנמלאים נחשבים וגעריכים להעריך באמלעותם גדולתו ית' כי גדולתו ומדרגתו עומד בעלמותו וזהו הנה מקום אתי כי מדרגתו ית' עומד בעלמותו ובמהותו הנעלם מכל חי: **הרי** שעם היות שבערכו יתברך אין ערוך אליו מ"מ בבחינת הפעולות האדם השלם הוא היותר מפרסם ומכריז גדולתו ית' עד שטעו בו מלאכי השרת: **ורבנות** זה הדרש נוכל לפרש מזמור סימן ע"ו עם היות שפירשתינו בפנים שונים למכוון אחד עתה לא אלא מן הכוונה. שבא לומר איך מתגדל שמו של הקב"ה בשביל האדם השלם ואמר (תלים עו) נודע ביסודה אלהים בישראל גדול שמו. הכוונה שכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום. מתגדל שמו של הקב"ה ומוסיפין כח בגבורה של מעלה. אם ביציאת מצרים נתגדל בקריעת ים סוף. שאז קידש שבט יהודה שמו של הקב"ה בתוך בני ישראל כמו שאחז"ל א"ר יודה לא כך היה המעשה אלא זה אומר איני יורד תחלה וזה אומר איני יורד תחלה מיד קפץ נחשון בן עמינדב לים שנאמר סבבתי בכחש אפרים וגו'. ועליו מפורש בקבלה הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש אל תשטפני שבות מים מיד אמר הקב"ה למשה ידידי טובעים בים ואתה עומד ומאריך בתפלה א"ל רבוננו של עולם ומה בידי לעשות א"ל דבר אל בני ישראל ויסעו. ואתה הרים את מערך לפיכך זכה יהודה לממשלת בישראל. שנאמר היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלתו. מה טעם היתה יהודה לקדשו משום דהים ראה וינס וגו' הוי נודע ביסודה אלהים וגו' ועתה יאמר הכתוב לפי שנודע בשביל יהודה אלהים בתוך בני ישראל שקידש שמו של הקב"ה בתוך בני ישראל שקפץ לים לפיכך גדול שמו של

וההתעוררות שמתעורר הקב"ה. והביא ראיה שאין רע יורד מלמעלה וכונתו הראשונה אינו אלא להושיע שהרי אפי' לאיש יחיד אש התחיל הקב"ה לשפוך חמתו עליו ומיד חוזר בתשובה ותודך. כהד"א אורח ה' כי הנפת בי מיד הקב"ה חוזר בו ושארית החמות שהיו עתידות לבא על האיש ההוא תחגור אותם והקב"ה מעכבם ואם היתה כונתו לעשות רע על הכוונה הראשונה איך היה מעכב החמות ולא שפך חמתו אלא ודאי שאין כונתו לפך אלא לכוונה טובה כמו שאמר להושיע כל ענוי ארץ. ולכן לריך שיהיה בישראל עמים וישרים ואז הם הם המעוררים ראונו ית' לעשות נוראות עד שמפני זה יתגדל ויתקדש שמו ובצחינה זו הם מוסיפין כח בגבורה של מעלה. באופן שישראל הם המפרסמים גדלותו ית'. ובצחינה זאת היה בעות הנביא חבקוק שעתיד הקב"ה לגאול לישראל כשהיה מתפלל על אורך הגלות כמו שפירש המפרש על פסוק: תפלה לחבקוק הנביא וגו'. שהיה מתפלל על אורך גלות ישראל ועתה יר' בזה האופן ה' שמעתי שמעך וקול הנבואה מאורך הגלות. ולכן יראתי אש יוכלו ישראל לסובלו. ולכן אני מתחנן לפניך שלישיראל שהם פעלך ומעשה ידיך להתפאר בקרב אותם שנים של הגלות חייהם ואמלאהם באופן שיוכל לסבול עול הגלות המר והנמחר. ועשה באופן שבאותם השנים של שני הגלות תודיע לכל העולם שעם היותך ברוגז עממם שזו היא סבת היותם בגלות. מכל מקום רחם תזכור ועיניך עליהם לרחם עליהם. על דרך שאמר הכתוב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו'. אלוה מתיומן יבא וקדוש מהר פארן סלה וגו' כונת הנביא לומר. מה שאני לריך להתפלל הוא שיחיה הקב"ה לישראל בהיותם בגלות. אבל להתפלל שלא ישכחם לגמל ולא יעזבם איני לריך להתפלל על זה שכבר עשו ישראל דבר שלא ישכחם ולא יעזבם לעולם. וזה שאמר אלוה מתיומן יבא. ר"ל מסבת הליכת הקב"ה לתימן והוא שיעיר וגם מסבת הליכתו לפארן. יבא ודאי סלה בלי שום ספק. ויוזבן עס מה שאמרו חז"ל ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וגו' מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן אלא מלמד שהחזיר הקב"ה התורה על כל האומות ולא קבלה עד שבא לישראל וכיון שכל האומות לא רצו לקבלה זו היא הסבה שיבא ויחי ויגלם ולא ישכחם ומ"ס מתיומן כמו מה' ולא הדבר שהיא מ"ס הסבה וזכר הנביא שלילת קבלת האומות ומיאונם בתורה כמו שרמזו באמרו מתיומן ומהר פארן. ולא זכר עקר קבלת ישראל התורה

לפי

עלמה שרמזו לסגור ורכב וסוס היא חלוקה אחרת רומזו לפרעה דכתיב ביה סוס ורכבו רמה בים. הרי לך ראיה ברורה על פי שנים עדים ושני פעמים איך כשישראל עושים רעונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה ומתגדל שמו בעולם. אהה נורא אהה וגו' לתקן כפל הפסוק באמרו אהה שני פעמים יר' שעשה המשורר חלקי הסותר באמרו שישראל מוסיפין כח בגבורה של מעלה. שהרי הקב"ה מסתפק בעלמותו ואין לו התלות בשום דבר והכל לריכס לו והוא אין לריך לשום נברא לכן אמר האמת הוא שאתה נורא אהה לבדך ומעלמות ואין גדולתך תלוי בשום דבר ולכן מי יעמוד לפניך מאז קודם שנברא העולם. כמו שגא' נכון כשאך מאז מעולם אהה. ובעת ההיא עדיין לא היו ישראל במליאות ועכ"ז גבורתך היה צב"ת עד שמי יעמוד לפניך מימי עולם ושנים קדמוניות מחמת אפך כשיש לך אף וחמה ודאי שזו היא הקדמה אמתית אבל מה שאני אומר שישראל מוסיפין כח אינו אלא בצחינת התעוררות הרעון. וזה שלהיות שכבר הקב"ה את העולם תלה מליאותו וקיומו בתורה דכתיב אש לא בריתי יומם ולילה וגו'. וכן אחז"ל ויהי ערב ויהי בקר יום הששי תנאי התנה הקב"ה אש מקבלים ישראל את התורה מוטב וכו' וכן הרבה. ולכן כשאין ישראל עושים רעונו ית' אש הקב"ה אינו עושה פלא אינו להעדר היכולת כי אש להעדר הרעון להיות שאין בישראל הכנה לקבל השפעה מאתו ית' אבל כשהם עושים רעונו ושומרים התורה אז עושה הקב"ה רעון ישראל כרעונו ויש לאל ידו לעשות נפלאות גדולות לבדו ומתגדל שמו. וזהו שבזמן באמרו מבמים השמעת דין וגו' ויוזבן כמה שאמרו חז"ל בעכו"ס פרק א' אש יראה למה שקטה וכו'. אלא בתחלה יראה ופרש"י שמה לא יקבלו ישראל את התורה ותחזור הארץ לתהו ובהו ולבסוף כשקבלוהו בנעשה ונשמע שקטה הרי שקיום העולם תלוי בשמירת התורה. ולכן כשישראל מקיימין את התורה מעוררין רעונו ית' לעשות עממם גם עד שישראל הם הבה שיתגדל שמו בעולם :

בקום למשפט אלהים וגו'. בא לתת טעם שני איך ישראל מוסיפין כח בגבורה של מעלה לא להעדר היכולת כי אש להתעוררות הרעון. וזה כי בקום למשפט אלהים הכוונה הראשונה אינה אלא להושיע את ישראל לא לעשות רע כי אין רע יורד מלמעלה ולכן אש אין עמים ולדיקים להושיעם ולהרגיעם איך יקום הקב"ה. הרי שעשיית רעונו יתברך היא סבת הקיומה

סופרים וספרים. כנגד השלישי שמוגה נכנס תחת האופק
ונסתר מגד עיניו כן הדיק שוקע מן העולם ומעריב
שמשו. וכמו שאחז"ל על פסוק ורח השמש ובא השמש
שגמשל מיתת הדיקים לשקיעה:

לכן אמר הנביא שלהיות שהדיק מפרסם אלהותו ית'
ומהלל ומשבח להקב"ה יותר מכל הנמלאים כלם
לכן הקב"ה יתקן אלו השלש חסדנות הנו'. וכנגד הראשון
אמר וגנה כאור תהיה. כלומר זה הדיק הנקרא נוגה
לעתיד לבא יהיה ידיעתו במדרגה אור השמש כמו שגא'
כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ולזה
רמזו חז"ל במאמרם הדיקים דומים לפני השכינה כנר
בפני האבוקה. כלומר שאין ההבדל ביניהם אלא הוספת
וחסרון. אבל הנר והאבוקה נכנסים תחת סוג אחד. ככה
לעתיד לבא סוג הידיעה וסחרי התורה יגלה הקב"ה
ללדיקים משא"כ בעולם הזה. וגדולה מזה מלאתי בסדר
אלה הדברים רבה אז"ל על פסוק והנכנס היום ככוכבי
השמים לרוב אמר להם היום אתם ככוכבים. אבל לעתיד
לבא לרב אתם עתידים להיות דומים לרבן כילד כתיב
כאן כי ה' אלהיך אש אוכלת וכתיב בישראל לעתיד
לבא והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה. הרי שגראה
מזה המאמר שיהיו דומים לרבם בהשגה ובחכמה שהיא
האש כמו שנאמר מימינו אש דת לנו והיא האור כי חכמת
אדם תאיר פניו. כנגד הב' אמר קרנים מידו לו כלומר
קירון פנים וידיעתו כי חכמת אדם תאיר פניו לא יהיה
על יד חמשי אלא מידו של הקב"ה כמו שנאמר וכל
בניך למודי ה'. וכמו שאמרו חז"ל שעתידין ישראל
לשמוע קולו של הקב"ה כמו ששמעו בסוני. כנגד השלישי
אמר ושם חביון עוזו כלומר לא יהיה הסתר הנוגה שהיא
כמו ללדיק שקיעה תחת האופק אלא ושם חביון עוזו
כלומר ההירות והזהירות וספירות הגאלל מחמת חוץ
ההשגה ששיגו מאתו יתברך שם יהיה החביון וההסתר
וההעלם. כמו שמלינו שהשמש מחמת אורו הגדול אין
האדם יכול לתת עיניו בו להביטו ולהסתכל בו כן הדיק
מחמת קירון פנים ההשגה כמו שאמר קרנים מידו לו
שם יהיה החביון וההסתר לא שקיעה כמו בעולם הזה:
ועתה יאמר הכתוב ונוגה כאור תהיה. לפי שקרנים
מידו לו כלומר שבוין בהדיקים יהיו למודי ה'
לפיכך תהיה השגתם גדולה עד שתהיה כאור כמו שכתבתי
ומזה ימשך ג"כ כלומר מזה גדול ההשגה ששם חביון
עוזו שיראהו מהביט ומגשף אנו: הרי שהשגתו הנביא
גאולה ישראל וגם השכר ללדיקים בלתי בעל תכלית עין

לפי שקבלת ישראל את התורה בבחינה חמיתית הם
מחוייבים להקב"ה שנתן להם כלי חמדה כמו שאמר
התנא חביון ישראל שיתן להם כלי חמדה וגו' אבל
עיקר זכותם הוא בבחינה שלא קבלו האומות וכמו
שאמרו חז"ל על פסוק: אתה האל עושה פלא הודעת
בעמים עוזך פלא עשה הקב"ה עם ישראל כמה שהודיעם
לאומות התורה שנקראת עוז כמו שנאמר ה' עוז לעמו
יתן וגו' כוונתו לומר שזכותם של ישראל אינו בבחינה
קבלת התורה אלא בבחינה שלא ראו האומות לקבלה.
ובבחינה זאת אמר הנביא אלוה מתימן יבא כלומר איני
לריך להסתכל שלא ישכחם לעולם שידעתי נאמנה מאלוה
מסבת הליכתו לתימן. ולא ראו לקבל תורתו ודאי בא
יבא ולא ישכחם וקדוש יבא סלה מסבת הליכתו לפארן.
ועוד עעם שני יס שודאי יבא והוא כסה שמים הודו וגו'.
יר' כי הגרמים השמימיים ומזלות וכוכבים הם מכסים
ומסתירים הודו ותהלתו של הקב"ה לפי שהעושים
ואפקורוסים חושבין אלוה זולתם. ואף המורה בסבה
הראשונה אומר עוז ה' את הארץ ועבים סחר לו ולא
יראה וחוג שמים יתהלך. ומסר הנהגת העולם לגרמים
השמימיים והם מאירי' ומנהיגים באופן שמכסים ומסתירים
מהעולם השפל הודו ית'. מה שאין כן על יד ישראל אלא
אדרבה הם הם המפרסמי' ומכריזים אלהותו והשגחתו
בעולם. וזה ותהלתו מלאה הארץ כי מלא כל הארץ
כבודו באמנויות ישראל ולא זו לבד יהיה להם שלא
ישכחם. אלא שיתן להם תוספת טובה ומעלה חלק
עבודתם ושלמותם וזה: ונוגה כאור תהיה וגו' יר' כי
הדיק נמשל לכוכב נוגה כמו שנאמר ואורח לדיקים כאור
נוגה וכן נראה מדברי חז"ל על זה הפסוק עלמו אמרו
בפסחים פ"ק ונוגה כאור תהיה למה הדיקים דומים
לפני השכינה כנר בפני האבוקה. ומלינו שבכוכב נוגה
יש שלש בחינות אחת שאין אורו גדול שהרי בעליית השמש
אין אורו מבהיק ומתכסה מאור השמש ובהירותו. שנית
כי כוכב נוגה אין לו אור מעצמו אלא מקבל אור מהשמש
כמו הלבנה. שלישית כי כוכב נוגה במהלכו סובב סובב
הולך תחת האופק ונסתר מגד עיניו כן הדיק בעולם
הזה יש לו שלש בחינות אלו כדומותם בללמם. כנגד האחת
כמו שאמר נוגה אין כל כך גדול כך חכמתו והשגת הדיק
אינה כל כך בעולם הזה כי מי ישיג סחרי התורה
וסודותיה. כנגד הב' כמו שנוגה מקבל אור מהשמש
והוא על ידי סרסור לא מאתו ממש ית' מבלי חמשי כן
הדיק בעולם הזה. מה שמשגיג הוא על ידי חמשי מפי

ברוך הוא דכתיב עמודי שמים ירופפו וגו'. וכמו שפירש החכם השלם הכולל הרב מורי ז"ל על מאמר או"ל. כלל שדי כלל אל כלל חנון כלל רחום לא נאמר אלא כלל שדי. כלל שפשה כלל אל שדי יתלונן שהכוונה לומר איך ילייר שהקב"ה למלם שכינתו במשכן כי מלא כל הארץ כבודו לכן אמר אלו נאמר איזה תואר אחר או שם אחר היה לך לתמוה אבל אמר כלל שדי כלומר בשם שאין לכל הנמצאות כלם ערך עמו להיות שהוא יתברך ב"ת והנמצאות הם ב"ת ומ"מ עשה כן ברצונו הפשוט שאמר להם די כי לכן נקרא שדי. ג"כ תלוייר שלמלם שכינתו באלו ובמשכן ברצונו ית' הרי שכל הנמצאות כלם אין להם יחס ודמיון עמו ית' ואין יעדיפו על גדולתו: **ועוד** שיותר בשלמות היו עומדין כל הנמצאים כלם בהיותם מושכלים ומלויירים בשכלו ית' מהיותם במציאות וכמו שהיא הקדמה ידועה בין החכמים שהדבר יותר מעולה במציאות המושכל יותר ממה שהוא במציאות המוחש להיותו בלתי היולאני כי לזאת כפי מעלת השכל המשכיל הדבר יהיה מעלת הדבר במציאות המושכל בשכל ההוא הנה אם ימלאו דברים מה בהשכלה האלהית הכרח שיהיו יותר שלימות ממה שהם במציאותם. ואין נאמר שיש לו להקב"ה העדפה עם בריאת עולמו:

ואחר שחקרנו ומלאנו הדרוש הזה נר' לאמת ולקיים היות האדם השלם תכלית בריאת העולם והנמצאות כלם וכמו שנאמר ולדיק יסוד עולם וגם או"ל בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית ברא אלהים שמים וארץ. וזה שעם היות שהיות האדם לדיק או רשע מה יוסיף ומה יתן לו יתברך כמו שנאמר אם נדקת מה חתן לו ואם רבו פשעך מה תעשה לו כי הוא ית' המסחפק בעלמותו מ"מ אי אפשר להכחיש כי הבחירה הנחונה ביד האדם היא אחד מיסודי ועקרי תורתנו הקדושה. וזולתה תפול כל התורה כלה ואין כאן שבר ועונש וכמו שנאמר מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. ואמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואמר התנא הכל לפיו והרשות נתונה וכו'. וכיון שכן שפיר מוכל לומר שתכלית כונת יצירת העולם לא היה אלא האדם השלם וזה יובן שאמר החכם כבר נגלה לך בזה הכלל שאתה לא תוכל להבין דבר באל ית' כי אם בהקשה אל דבר מנפך אכן השיג מנפך הדבר השלמות והחסרון ותדע עם זה שאשר הבנת אותו בחק הראשון יותר נכבד ויותר עליון מאשר הבנתו בחק נפך. ולכן בדרוש הזה נקיס וגדמה הנעלם בנגלה. וזה שאיזה פועל שפעל ועשה

כמה

לא ראתה אלהים זולתך בזכות מעלת ישראל שהם הם המהללים והמפרסמים גדולתו יתברך בכל לבבם ובכל נפשם. וזה מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי העזיר יחזק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה:

דרוש תשיעי

החכמים הראשונים נשאו ונתנו אם אפשר לומר באל יתברך שיש לו אי זו העדפה או חשיבות עם פעולותיו שפשה וברא עולמו יותר מהיותו הוא לבדו אחר. כמו שמלאנו ראינו שיותר חשוב הוא איזה אומן עם פעולתו אשר עשה או עם הכלים הליכיים לו להוציא כלי למעשהו יותר שהוא לבדו ואחר החקירה והדרישה בדרוש הזה האמת הוא שאין לו להקב"ה שום העדפה וחשיבות בהיותו עם אלק אלקי עולמות יותר מהיותו לבדו. כמו שהנקודה לא יעדיף על הקו כן העולם לא יעדיף על התיחדות האלוה יתעלה במעלתו: **והטעם** דבשלמא איזה אומן אי אפשר לו לעשות איזו מלאכה אם לא יהיו לו הכלים המיוחדים להוציא מן הכח אל הפועל המלאכה ההיא או הכלי ההוא באופן שצריך שיהיה אומן וכלי אומנתו בידו ולכך עדיף הוא עם מלאכתו או עם כלי אומנתו יותר מהוא לבדו אבל הקב"ה אין צריך לשום דבר כי אם רצונו הפשוט. כי ברצונו לבד המציא כל הדברים כלם מהאפס המוחלט וכמו שנאמר בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל לבאם ולכך נקרא שדי כי הוא ית' נמלא בהספקה הגמורה ב"ת ואין צריך לשום נמלא אלא כשרצה ברצונו הפשוט להמציא העולם חנן ה' המציאות דרך נדיבות כמו שנא' אמרתי עולם חסד יבנה וגו' ברצונו ובמאמרו לבד:

ועוד טעם שני כי כל פועל אחר שפעל פעולתו אפשר ללייר העדר הפועל והפעולה קיימת מה שאין כן באל יתברך וכמו שכתבתי בדרוש הזה על מאמר חז"ל גדולה דעה שהיא נתונה בין שני שמות וכו'. ועוד כי אין כל הנמצאים כלם מורים גדולתו ית' ואין להם יחס ודמיון עם גדולתו להיות כי הקב"ה הוא בלתי בעל תכלית. והנמצאות הם ב"ת וזה רומז ג"כ שם שדי שנקרא כן לפי שאמר לעולם די. והכוונה לומר כי כמו שהקב"ה הוא ב"ת כך היה ראוי שיהיו פעולותיו ב"ת אלא שברצונו ית' אמר לעולם די וכמו שכתב בדרוש הזה בעל דרך אמונה ז"ל על מאמר בשפה שברא הקב"ה את השמים היו נמתחים והולכים עד שגער בהם הקדוש

אלא בהיותו נמלא בפועל ואין שלמותו תלוי בהיותו מוֹייר בשכלי לפי שדרך שהאדם בהשתדלותו יוליא שלמותו מן הכח אל הפועל וכן נמי אמר הנביא הנז' :

ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך תתפאר. אמר הנביא שהקב"ה קראו עבד שזו היא מעלה גדולה. כמו שהארכתי בפירוש מאמר אז"ל יש מי שקרא עלמו עבד והקב"ה קראו עבד. ויש מי שלא קרא עלמו עבד והקב"ה קראו עבד וכו' שהיות האדם עבדו של הקב"ה היא מעלה גדולה. כמו שאמר המשורר למנצח לעבד ה' וגו' וגם קראו ישראל המורה שלמות והטעם לפי שכן תתפאר ואין שלמותך נמלא קודם היותך בפועל ולכן יש לי תפארת בצריאתך לא כשאר הנמלאים שאין תפארת להקב"ה בצריאתם. זהו שאמר הכתוב (תלים קד) ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת כלומר עם היות שלגדולתך אין חקר מ"מ נתגדלת מאד ויותר נתגדל שמך ממה שהיה קודם. במה שעשית שהוד והדר לבשת כלומר במה שהלבשת וחברת החומר והעורה שניהם כא' ביצירת האדם שנפשו הוא מן העליונים וגופו מן התחתונים והקב"ה חברים והלמידים בפועל כזה נתגדלת. והוד רמז לנפשו ושכלו של אדם כמו שנאמר ונתתה מהודך עליו. והדר רמז לחלק החומר דשייך ביה הדר וכעור וכמו שאז"ל כשנכנס משה למשכן שמע קול הדר קול נאה קול משוכה ופירש מה"ר בעל העיקרה ז"ל שקול הדר נאמר על הטובות החיצוניות וגופניות המהדרין ומיפין את האדם וכו' ועל זה נאמר יברכך ה' בנכסים וישמרך בנכסים כמשאז"ל כמו שהאריך הוא ז"ל שער ע"ד. ועם מה שכתבתי שהוד והדר נאמר לחלק הרוחני והגשמי אשר באדם יובן מאמר אז"ל על זה הפסוק. בשר ודם אם גבור אינו נאה ואם נאה אינו גבור אבל הקב"ה אינו כן שני דברים הללו יש לו ההוד וההדר ונתן ההוד למשה שנאמר ונתתה מהודך עליו וההדר נתן ליהושע שנאמר בכור שורו הדר לו. ונתן ההוד לשלמה שנאמר ויתן עליו הוד מלכות אמר הקב"ה לעתיד לבא אני נתן את שניהם למלך המשיח שנאמר כי תקדמו ברכות טוב וגו'. מה כתיב בתריה הוד והדר תשוב עליו. ולא למלך המשיח בלבד הוא נתן אלא לכל מי שהוא יגע בתורה שנאמר גדולים מעשי ה' ואין מעשי ה' אלא הלוות שנאמר והלוות מעשה אלהים המה ומה שכרו הוד והדר פעלו הוי הוד והדר לבשת :

יובן בזה כי הקדמה ידועה היא כי שכל האדם ורוחניותו ועיונו מתקן ומתקן הכחות החמריות

כמה מיני פעולות ואחר ששקטו ושקטו מפעולתו מלאנו ראינו בפעולותיו כמה פעולות שהיו יותר בשלמות ונעימות קודם שפעלו. וגם מלאנו בפעולותיו פועל שקודם שפעלו והוליו למעשה לא היה עומד בשלמותו ושלמות הפועל ההוא תלוי בהולאתו אל הפועל. לא היה תכלית נאמר שפעל הפועל ההוא ומי העירו והגיעו לעשות מעשהו ודאי שהעומד ומקומו לעשות מעשה לא היה אלא בשביל הפועל הנשלם בהולאתו אל הפועל. לא בשביל מה שהיה כבר שלם קודם מפעלו. כן בסיוגון הזה כנעלם שהם פעולותיו ית' נאמר שנאמר שכל הנמלאות כלם היו יותר בשלמות. בהיותם עומדים בשכלו ית' יותר מבהיותם במלאות כמו שכתבתי ואחר מליאותם אינן משיגים שום שלמות יותר ממה שנתן ומסר להם הקב"ה בנקודת בריאתן כשאז"ל כל הדברים כלם בקומתן נבראו בלציון נבראו כלומר יפין ושלמותן. ואיך נאמר שתכלית פעולתו יתברך היה בשבילם משא"כ באדם שהן לא בידו של הקב"ה טובו ושלמותו של אדם כי הבחירה נחונה בידו. ואין שלמותו של אדם תלוי בהיותו עומד ומושלם בשכלו ית'. אלא בהשתדלותו ופעולתו ולהוליא כחיותו לפועל וכמו שכתב מה"ר בעל העיקרים מאמר ג' פ"ב למה לא נאמר ביצירת האדם כי טוב להורות שהטוביות המכוון באדם אינו הטוב המכוון בשאר ב"ח שהוא שלמות המלאות בלבד. אבל יקרה שיגיע ממנו טובות אחר שלא יגיע עם מליאותו מיד אלא אחר שיוליא הכחניות מן הכח אל הפועל וכל זמן שלא ילא שכלו מן הכח אל הפועל. לא יגיע שלמותו המכוון בו שהוא התכלית הרי שלמותו של אדם אינו בהיותו עומד בשכלו יתברך אלא בהיות האדם בבחירתו וראינו מוֹייר כחיותו לפועל ומשלים את עלמו בהשתדלותו אז"כ בודאי שאיש כזה היה תכלית וטובת האל ית' בצריאת העולם. שאיש כזה אינו בידו ורשותו של הקב"ה ולהשיגו ולהזמין שילא אל המליאות ברא מה שברא ופעל מה שפעל בכל הנמלאות כלם. וקרב הדבר לומר בביכול וכול לומר בהרחבת הלשון שיש לו להקב"ה העדפה ותפארת במעשיו בצריאת האדם השלם וזהו שרמז הנביא ישעיה באמר (ישעיה ס) ועמך כלם לדיקים וגו' כלומר כשעמך כלם לדיקים לעולם יירשו ארץ והטעם לפי שהם נלך מטעיה ידי להתפאר כלומר הנדיקים אינם כשאר הנמלאים שאיני יכול להתפאר עמם להיות שיותר בשלמות היו בעמדם בשכלי ובליורי מבהיותם בפועל. אבל הנדיקים הם מעשה ידי שאני מקבל תפארת במעשה כזה לפי שאין שלמות האדם נמלא

(בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. והפ' הזה הארכתיו בפ' ב' בראשית שלא נאמר אלא על האדם וזה שמאחר שכבר כתב על כל פרט ופרט ממעשה בראשית וירא אלהים כי טוב למה חזר לומר שהיה טוב אבל זה לא נאמר אלא על האדם שבו מדובר שם הכתוב וביצירתו ובא לומר שאין הטוביות של האדם כמו הטוביות של שאר הנמצאים שנאמר בהם וירא אלהים כי טוב. והטעם כי טוביותם ומציאותם של שאר הנמצאות אינו אלא פרטי לעצמם לקיום המין לבד ולכך נאמר בהם למינהו מה שא"כ באלהם שאין כתוב בו למינהו להיות שאין הכונה בו לבד קיום המין כי אם שיהיה קיים באיש כמו שכתב הה"ר בעל העקרים מ"ג ותכליתו הוא שיהיה האדם קיים ונצחי מזה שכלו ונפשו ולהיות שמאד זאת המעלה אשר באדם מאד שכלו ונפשו נקרא עולם קטן וכמו שכתב הרב המורה חלק א' פ' ע"ב וז"ל. ואמנם נאמר באלהם שהוא עולם קטן מפני הדבר שייחוד באדם והוא הכח המדבר רולה לומר השכל ההיולאטי וכו' לכן קראו כאן הכתוב לאלהם כל אשר עשה שהאדם מאד שכלו בו כלול כל העולם ונקרא עולם קטן ואמר הכתוב וירא אלהים את האדם שברא את האדם ראה את כל אשר עשה שהיה טוב מאד כלומר שאין טוביותו פרטי כמו שאר הנמצאים אלא היה מאד כלומר מאדווי וכוללי שטוביותו כולל כל הנמצאות כלם להיותו הוא תכלית בריאתם כי הטוב הוא התכלית כמו שכתב בעל דרך אמונה ז"ל מ"א שער א'. ואימתי טובו של אדם הוא מאדווי וכוללי שכולל כל הנמצאות ויהי ערב ויהי צקר יום הששי כלומר כשהיה ערב וצקר של יום ששי הידוע הוא ששי בסיון שבו קבלו ישראל את התורה כמו שדרשו ז"ל על זה הפסוק מכא יתור הה"א. שאז בקבלת התורה עלו לתכלית מדרגתם ובשביבם נתגלה שנברא העולם כשאז"ל בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית שנאמר ראשית חכמה ובשביל ישראל שנקראו ראשית שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה וגו' :

ולכן

שבו. וכשאז"ל למה נקרא שמה תושיה שמתקנת כמו של אדם. וכן כתוב והודי נהפך עלי למשחית ומה היא ההשחתה שלא עליתי כח נראה שההוד הרומז לשכל היום הכח. וזה שאמר בעל המאמר ב"ו אם הוא נאה שהוא רמז לשכל שהוא הנוי האמתי אינו גבור שחלק השכלי שבו להיותו גובר מתים כח החומר שבו ואם הוא גבור וכחותיו החמריות עומדות על תלן ודאי שזה הוראה שאינו נאה ואין חלק שכלו גובר עליו. אבל הקב"ה להיות שאין גבורתו תלוי באברים גשמיים שהוא מופשט מחומר לכן משתתפים ומנאלים בו שני דברים הללו הוד והדר הוד שהוא שלמות השכל והחכמה והדר שהוא שלמות החומר שהוא הגבורה. ונתן ההוד למשה שהוא השפיע התורה והחכמה לכל ישראל עד שדורו נקרא דור דעה. ונתן הדר וחלק הגבורה ליהושע שהוא הנחיל לישראל את הארץ וכבש כמה עממים וארצות אויבים וזהו שרמזו בכור שור הדר לו וקרני ראש קרניו בהם עמים ינח יתור אפסי ארץ המורה על הגבורה ומלחמה. וגם נתן ההוד לשלמה הרומז לחכמה דכתיב ויתכם מכל האדם ולעיתיד לבא נתן את שניהם למלך המשיח שימלאו בו חכמה וגבורה דכתיב ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עלה וגבורה וגו' ולא למלך המשיח בלבד אלא לכל מי שיגע בתורה וכו' כי העוסק בתורה הכל בו. וכן אמר התנא כל העוסק בתורה לשמה וכו'. ונהנין ממנו עלה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עלה ותושיה אני בינה לי גבורה. וזה לא בדרך טבע כי אם בהשגחתו ית' המשפיע מהודו ומהדרו עליו. הן בחלקים השכליים ורוחניים שבו הן בחלקים החמריים והגשמיים שבו כשאז"ל אורך ימים בימינה וכו' למשמאלים בה עושר וכבוד לבד ולמימינים בה עושר וכבוד לחלק חומרו. ואריכות ימים לעולם שכלו טוב וארוך לחלק שכלו וזהו הוד והדר פעלו כלומר שפועל היגע בתורה מועיל לו לחלק הודו שהוא שכלו. ולחלק הדרו שהוא חמרו :

אז יראה פי' הפסוק ה' אלהי גדלת מאד שצא לומר איך האדם השלם הוא תכלית כל הנמצאים כלם וראוי לדקדק שאם כונת הפסוק לומר שנתגדל הקב"ה היה לו לומר ה' אלהי נתגדלת מאד אבל גדלת הוא פועל יולא כמו פקדת פעלת גמרת ולכן נראה שיאמר בזה האופן ה' אלהי גדלת והוספת בתורתך מלת מאד כשהוד והדר לבשת כמו שכתבתי שרומז בריאת האדם שחברת בו ההוד וההדר שכן מצינו שכתוב בתורה

הנסחא השנית יסבלהו וידקדקו וזה כי העולם הנזכר בזה המאמר אינו העולם הכולל דאם כן היה לו לומר עד שלא בראת העולם גדול היית אצל כיון שאמר עד שלא בראת עולמך נראה שרמז שישאל שם עולמו המיוחד להקב"ה. שכן הקב"ה ייחד שמו עליהם והשרה שכינתו בתוכם. והם דרך כלל ודרך פרט הם כדמות עולם שהאדם עולם קטן כמו שכתבתי ולכן אמר עד שלא בראת עולמך שהוא ישראל. גדול היית בעולם הכולל שודאי שהקב"ה המליא העולם וכל הנמצאות כלם מהאפס המוחלט ודאי שמורה גדולה ומעלה להקב"ה אצל משבראת עולמך שהם ישראל נתגדלת עד מאד:

ובא בעל המאמר עלמו לפרש אימתי ברא עולמו המיוחד לו עד שנתגדל עד מאד. ואמר עד שלא ילאו ישראל ממזרים גדול היית שאז בזמן ההוא כיון שהיו שקועים בטינופת הע"א ובגילולי מזרים הוה ליה כאלו לא נבראו. וכמו שהארכתי בדרוש הזה על פסוק כל הנקרא בשמי וגו' ואז גדול היית בשביל בריאת העולם הכולל ומשילאו שאז נברא עולמך ואז קיבלו עליהם עול מזות פסח ודם מילה אז נתגדלת עד מאד ששם שידד הקב"ה כל מערכות השמים ב' מכות שהביא. וכמו שכתבו המפרשים שהיו כנגד תשעה גלגלים ועולם המלאכים. והורה שהכל כבוד ומשועבד לישראל ונתגדל שמו של הקב"ה. וכאן רמז איך ישראל הם תכלית הגלגלים וחשובים מהם שהרי הקב"ה שידד המערכות בשביל ישראל ולהורות שהם חשובים יותר ממלאכי השרת כמו שאז"ל בכמה מאמרים ורוב די רביעאה זה גבריאל שהיה מהלך אחריהם כתלמיד אחר הרב ללמדך שהדייקים דומים למלאכי השרת וכו' וכן הרבה ולהורות זה אמר קודם שקילסוך הנביאים וכו' בהזכירו נביאים סתם רמז ליציאת מזרים עלמו ששם עלו כלם למדרגת הנבואה בשעה שעברו את הים. שאז ילאו באמת ממזרים שעד אותה שעה היו יראים מהם כמו שנא' וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מזרים נוסע אחריהם וייראו מאד וכו' עד שעברו את הים. ואז כלם עלו למדרגת נבואה ואמרו שירה שכן אז"ל ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי על נהר כבר. שכל אחד היה מורה באצבע ואומר זה אלי ואנוהו. וזהו שאמר קודם שקילסוך הנביאים הידועים שהם ישראל דהיינו קודם שהולאת את ישראל ממזרים והיינו קודם שבראת עולמך שהם ישראל גדול היית לבד אצל משקילסוך הנביאים ואמרו שירה וכו' לכך מחמת המזות שקיבלו והאמונה שהאמינו כמ"ש ויחמיט

תשובה עליו. הכונה היא כי לבשו של הקב"ה אינו אלא בריאת כל הנמצאות שנתלבש הקב"ה בבריאתם כדי שיכירו כל יושבי חבל מליאותו יתברך כי מלך מהותו א"א להשיגו כי לא יראני האדם וחי. ולהיות שכל הנמצאים נחלקים לב' חלקים לגשמי ולרוחני לכן קרא לנמצאים הוד והדר הוא כנגד חלק הרוחני והדר כנגד חלק הגופני. ואמר מלך ב"ו אין לובשין לבשו ואין רשות לשום אדם להשתבח בפעולתו של מלך וליתם ולכנה פעולת המלך לעצמו. אצל הקב"ה בני אדם שהם ישראל שנקראו אדם כמו שנאמר ואתנה לאני לאן מרעיתי אדם אתם קרויים אדם ואין אומות העולם עכו"ם קרויים אדם. הם לובשין לבשו ומתיחסת פעולת ובריאת העולם להם. שכן כתיב כה אמר ה' בוראך יעקב ויוררך ישראל. אז"ל אמר הקב"ה עולמי עולמי מי בראך יעקב ומי ירך ישראל וזהו שאמר הכתוב גדול כבודו בישועתך כלומר גדול כבודו של האיש השלם או ישראל בשביל המורה שקיבל שהיא הישועה האמתית שמושיע את האדם מכל לרה ומדינה של גיהנם. ומהו כבודו שהוד והדר שהוא רמז לכל הנמצאים כמו שכתבתי תשובה עליו ותיחס אליו באמרך שהוא פעלם והוא ילרם הרי שהאיש השלם הוא יסוד ותכלית בריאת העולם ואל זה כיונו רז"ל באמנם על זה הפסוק: א"ר אליעזר ורבי יהושע עד שלא בראת עולמך גדול היית בעולם ומשבראת עולמך נתגדלת עד מאד. עד שלא ילאו ישראל ממזרים גדול היית ומשילאו נתגדלת מאד. ויש נוסחא אחרת שאומרת עד שלא בראת עולמך גדול היית ומשבראת עולמך וכו' ולא קאמר גדול היית בעולם שיש לדקדק בנסחא הראשונה איך אמר שקודם בריאת העולם היה גדול בעולם אם העולם לא היה עדיין במליאות איך היה גדול בו. ועוד לשתי הנסחאות קשה מיניה וביה לשון המאמר שהרי בתחלה אמר משבראת עולמך נתגדלת עד מאד. ואיך אמר אחר כך עד שלא ילאו ישראל ממזרים גדול היית ולא מאד והרי קודם שילאו ישראל ממזרים כבר נברא העולם וכבר היה גדול מאד. וכן גמי קודם שקילסוהו הנביאים כבר נברא העולם והיה גדול מאד והמאמר אומר קודם שקילסוך הנביאים גדול היית לבד ולא מאד עם היות שיש לי כונה אחרת בפ' זה המאמר. וכמו שעתיד אני לברור ב"ה עם כל זה למכוון הדרוש הוה נראה שכל לומר איך ישראל הם תכלית העולם כלו עליונים והסתחונים ואדקדק לשון הנסחא הראשונה וגם

להורות חזק התענוג וגם רמז רצוי התענוג עד שרואות והטעם לכל זה לפי שישבות על מלאת שיושבים במקום מקור השלמות וקאמר רוחות ויושבות בלשון נקבה להורות שכלם מושפעים מאתו יתב' והכל לריכין אליו. הרי שאמר שהמלאכים רוחות בחלב. ודימה השפע שמקבלין מאתו יתבדך לחלב לכך קראן כאן יונקים שיונקים חלב להורות חזק התענוג:

ורא אמר הכתוב מפה עוללים ויונקים אלא מפי לבוין למה שכתבתי שבא לומר מפי ומדבורי וממאמרי הם הגלגלים וגם המלאכים וראיה לזה שיסדת עוז שעשית יסוד לכל הנמצאים כלם מהתורה שנקראת. עוז כמו שנאמר ה' עוז לעמו יתן והתורה היא יסוד הכל כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה. ולמה עשה יסוד מהעוז למען זורריך להשכית אויב ומתנקם כל' לבטל היצר הרע שהוא האויב האמת וכל אצרי וחלקי חומר האדם הם זוררים שנשמצים והולכים אחרי שרירות לב יצר הרע והתורה משביתו ומכניעו כשאז"ל אם רואה אדם שילרז מתגבר עליו יביאחו לבית המדרש אם אכן הוא נימוח וכו'.

כי אראה שמך וגו' הביא ראיה איך האדם תכלית העולם ואמר כשאני מתבונן בשמך. ובאן רמז למלאכים העומדים בשמים אני גוזר שהם מעשה אצבעותיך. כלומר אין חשיבותם כ"כ גדול שאין בהם אלא כדי אצבעו של הקב"ה. וכן אז"ל מעשה אצבעותיך מלמד שהעליונים והתחתונים אין בהם אלא כדי משמוש אצבעותיו של הקב"ה. מה שאין כן ישראל שהם מעשה ידים כמו שנאמר ועמד כלם לדיקים לעולם יירשו ארץ נזר מטעי מעשה ידי להתפאר. וכן בסניגור הזה הם הירח והכוכבים שאין בהם אלא כדי אצבעו של הקב"ה. וכל כך למה אשר כוננת כלומר שכל שלמותם הנמצא בהם. אתה נתתו ואתה כוננתו ובזאת הבחינה יותר שלמות היה להם בהיותם עומדים בשכלך ויהר מיציאתם אל המלאכות. אחר שלא השיגו יתרון שלמות אחר בריאתם כמו שכתבתי. מה שאין כן האדם ששלמותו תלוי ביצירתו ובהולאת בחניותו לפועל. או יראה שיאמר הכתוב כונת מה שכתבתי באופן אחר כי אראה שמך ובאן כלל גלגלים ומלאכים הם מעשה אצבע ולא מעשה יד. והטעם לפי שהם כדמות הירח והכוכבים שאין להם אורה מעצמם אלא שהשמש מאיר עליהם. כן מלאכים וגלגלים אין להם שום שלמות מושג מעצמם אלא מה שאתה נתת להם וזהו אשר כוננת אצל האדם מה אמת

ויאמנו בה' שלך זכו לומר שירה וכשאז"ל על פסוק תשורי מראש אמנה אז נתגדלת עד מאד ואז הולאת אותם ממלרים ואז בראתם וילדתם שקודם לכן היו כלא היו ואז במצב ההוא נתגדלת עד מאד שמתוך שלמותן של ישראל עליו למדרגה גדולה מהמלאכים כשאז"ל אז שר לא נאמר אלא יסיר. שאמר הקב"ה יסיר משה ובני ישראל קודם המלאכים וכשאז"ל על פסוק קדמו שרים אחר נוגנים וגו' באופן שבריתא העולם וילאת מזרים וקילום הנביאים הכל רומז לזמן אחד שהוא יליאת מזרים שאז נבראו ואז ילאו ואז קילום ונתגדל שמו יתבדך על ידם עד מאד והכל כשתעבד לישראל. באופן שגראה מכאן שישראל הם תכלית בריאת העולם ועל הדרוש הזה נתיסד מזמור (תלים ח) שבא לבאר איך האדם הוא תכלית כל הנמצאים כלם ואמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ וגו' אמר ה' כשאני אומר שאתה אדונינו כמה וכמה אדיר שמך בכל הארץ ומה הוא כמו מה רב עובדך וכל כך אדיר שמך בארץ עד שתנה הודך על השמים כמו שכבר כתבתי. וגם אמרו ז"ל שגדול קילוסן של ישראל יותר מקילום השמים וכמו שכתבתי על פסוק כסה שמים הודו ותהלתי מלאה הארץ. ולכן כשאני אומר שאתה אדונינו ומשגית עלינו אני מאדיר ומקלם לשמך יותר מקילום השמים והטעם לזה מפי עוללים ויונקים יר' לפי שעל פי ועל מאמרי נמצאים ומתמידים המלאכים וגרמים השמימיים קרא לגרמים השמימיים עוללים שזה הלשון נגזר מעולל למו שהוא לשון פועל ומעללים ונקראו כן על שם שפועלים ומחייבים בעולם השפל בתנועתם. ולמלאכים קרא יונקים על שם שהם נהנים מזיו השכינה ומושפעים מאתו יתבדך לעולם בלי אמצעי. וכמו שפירשתי על פסוק (שיר ה) עיניו כיונים על אפיקי מים רוחות בחלב וגו'. שקרא למלאכים עיני ה' על שם שבאמצעותם משגיח ועושה הקב"ה לרכי בני אדם כמו שנאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' כי ילך מלאכי לפניך וגו'. המלאך הגואל אותי וגו' וכן הרבה. ואמר שאלו המלאכים הם עומדים על החכמים שהם אפיקי מים. כי אין מים אלא תורה כלומר שהקב"ה משפיע חכמתו על החכם כמו שנאמר כי ה' יתן חכמה באמצעות המלאכים ולמה עושה כן באמצעותן לפי שהמלאכים רוחות בחלב וגו' כל' השפע שמקבלים המלאכים מאתו יתב' הוא כ"כ בשפע והטעם הוא כ"כ גדול עד שרוחות בחלב כי החלב הוא מזון גדול הערך שנבלע באברים. וכל זה

היה סבה לנתינת התורה והזכיר אדם כי ימות כנגד המיתה שבאדם וכנגדו החיים שבמלאך וזאת תהיה תורת המלוארע כנגד הטומאה שבאדם. וכנגדו הטהרה שבמלאך ואשה כי תזריע כנגד פריה ורביה שהוא הכללי קדושה שבאדם שילרו מתגבר עליו ובא לכלל תאוה מה שאין כן המלאך שהוא קדוש באופן שחסרונו של אדם היה סבה שנתנו לו התורה וכיון שכן נוכל לומר כל שמה תחת רגליו כל העולם כלו עליונים ותחתונים שמה ויסדת לסבתו של אדם ומלת רגליו נגזר מן ויבצר ה' אותך לרגלי כמו שפירשתי מפי עוללים ויונקים :

צנה ואלפים כלם וגו' לפי מה שכתבתי שכונת המזמור לומר שהאדם תכלית העולם כלו עליונים ותחתונים איך מזכיר כאן דברים שפלים דמשמע שאין האדם תכלית אלא לדברים השפלים. אבל יובן בזה שהקדמתי שאין אשה יודע הנעלם כי אם בנגלה. וזה שכתב הרב בעל העקרים מאמר שלישי פ' א'. שהיה מן הקדמונים מי שחשב כי האדם חסר היצירה בערך אל שאר הב"ח כי הם לא יטערו בהמות לרכוב עליהם ללכת ממקום למקום כי בעלמם קלי התנועה יותר ממין האדם וכן לא יטערו להכין להם כלי מלחמה להלחם באויביהם כי כלי מלחמתם הם נוזרים עמהם בטבע כקרינים לשור והמלחמות לחזיר וכו'. וכן לא יטערו לעשות שום מלבוש כי לבושם נוזר עמם בטבע. וגם לא יטערו שום תיקון אל המזון כי מזונם נמלא תמיד. והאדם חסר מכל זה כי יטעך מלבושים חוץ מגופו. ובנינים להיות לו למחסה ולמסתור מזרם וממטר. ולריך לעשות הכנות רבות אל המזון וכו'. עד וזה הדעת כשיעוין בו ימלא נפסד גמור כמו שהאריך גם וגמלא שאלו הארבעה חסרונות שבאדם הם הוראת שלמותו. באופן שאין מי שיבחין לפי האמת שהאדם תכלית הנמצאים השפלים ככה מזה הנגלה נדע הנעלם. ששם היות שהעליונים נראין יותר שלמים מהאדם מ"מ חסרונו של אדם הוא יתרון לו באמצעות התורה כמו שכתבתי. באופן שכמו שהאדם הוא תכלית השפלים ככה הוא תכלית העליונים ולכן לא הזכיר אלא דברים שפלים להודיע הנעלם בנגלה. וכנגד המלבוש החסר מן האדם אמר לנה כלומר הרי האין שמלבושו וגיותו עמו ולא לו לבד אלא שמספיק לאחרים ואפי' הכי לא הוכל להכחיש שיש לו לאדם יתרון על האין :

ובנגד כלי המלחמה אמר ואלפים והם השורים בעלי קרנים :

כנגד המזון אמר וגם בהמות שדי שמונותיהן מוכן

כי תזכרנו. כל' אפילו מה שהוא במדרגת אנוש שמורה חסרון נגזר מאנושה מכותיה. מ"מ ראוי הוא שתזכרנו ואם יש לו שלמות שראוי ליקרא אדם שהוא לשון חשיבות. וכמו שאמרו ז"ל אחס קרויים אדם וכו' וכן הוא כמו כי בן מות הוא כלומר ומי שראוי ליקרא אדם לא לבד ראוי שתזכרנו אלא שגם תפקדנו ולא הזכירה לבד והטעם לפי שותחסרהו מעט מאלהים לעליונים נחת והוספת להם שלמות. ולאדם חסרתו כדי שישתדל הוא מעלמו ומהו החסרון שכבוד והדר תעטרהו כלומר שהרכיבו ויסדו ועיטרו מחמר וזורה. כמו שכתבתי שהדר רומז לחומר וכבוד רומז לזורה. שהוא הנפש שהוא כבודו של אדם. או יר' ותחסרהו מעט מאלהים כלומר החסרון שיש לאדם מהמלאכים שהמלאכים שלמותם בפועל ואין באפשרותם לחטוא והאדם שלמותו בכח. והוא אפשרי על הטוב ועל הרע וזה החסרון נהפך לו לאדם לכבוד והדר ועטרה. וטעם לזה הוא לפי שזו היטה סבה שתמשלהו במעשה ידיך כלומר שנתת לו התורה שהיא מעשה ידיו של הקב"ה כמו שאמרו חז"ל על פסוק גדולים מעשי ה'. אין מעשי ה' אלא הלוואות שגא' והלוואות מעשה אלהים המה. וראיה לזה שחסרונו של אדם סבה לשנתן לו הקב"ה התורה. הרבה מאמרים יש בזה אבל במזמור הזה עלמנו אז"ל כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו מלאכי השרת מה אנוש כי תזכרנו תן תורתך בשמים שאנו קדושים והורתך חיים תהא אללנו אמר להם אינה ראוייה להתקיים אללכם שנאמר ולא תמלא בארץ חיים וכי יש ארץ למעלה. (עיין לקמן פי' זה המאמר דף ל"ד ע"ג). והיכן מתקיימת בתחתונים שגא' אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי רבי נחוניא בשם רבי יהודה אמר משל לאדם שהיה לו בן והיה אותו הבן חסר אלבע אחד והלך אביו ללמדו אומנות וכל עיסקה של אומנות. והיתה שם אומנות אחד שזריך כל האלבעות. אחר ימים בא אביו אללו ומלאו שלא למד אותה האומנות אמר לרבו לא למדתו אומנות זו א"ל אומנות זו לריכה כל האלבעות ובגן חסר אלבע ואינו יכול ללמד כך אמר הקב"ה למלאכים אין התורה יכולה להתקיים אללכם למה אללכם לא פריה ורביה לא טומאה וטהרה לא מיתה וחולי ובתורה כתוב אדם כי ימות בחלל זאת תהיה תורת המלוארע אשה כי תזריע ואשה עי' יוצב וזכר דמה וגו' הרי ששלמות המלאכים בבחינת מיתת התורה היה להם לחסרון כמו שהמשילוה לחסרון אלבע. וחסרון האדם שאינו קדוש ואינו חי ולא טהור

כמו שנאמר מלמית חליר לבהמה וגו' :

בנגד

קלות התנועה ללכת ממקום למקום אמר לפור שמים ורגי הים עובר ארחות ימים שהם תכלית הקלות. הרי שעם היות שמתוך אלו הארבעה בחינות היה נראה שהאדם חסר וספל היצירה מהב"ח ועם כל זה אחר העיון מצינו להפך כן באופן זה נדון בעליונים כמו שכתבתי ולכן גזר הו"מ ה' אדוננו וגו' כלו' רש"ע כשאני מתאחר לך באמרי שאחת אדוננו כמה וכמה אדיר שמוך בכל הארץ לפי שהאדם הוא תכלית הכל ונמצא שהוא אדון הכל עליונים ותחתונים ומוסכם לזה הדרוש אפשר מאמר גדול הערך וזו"ל :

שרי

שמה ונקראת שרה מ"מ יותר גדולה ומעלה היה לו להקב"ה בציטול החיוב ההוא בעוד היות שמה שרי. כי עכשיו ששמה שרה נראה ככריה אחרת. ואחר מהדברי' שמצטלים גזרתו של אדם הוא שני השם דנראה שאין זה מי שמחייב עליו המול כי הוא אחר. ולכן היה לו להקב"ה לבטל המול המנגד לשרי בהיות שמה שרי והוא לדעתי כונת הפסוק באמרו (ראשית כה) ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו שהיה לו לומר ותהר אשתו כמו שאמר לנכח אשתו סתם כי ידוע הוא שרבקה היא אשתו שדיין לתלומות הדיו קיימת ממה שכתוב ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפרן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה. אבל הכונה לומר ויעתר יצחק לה' בשביל הנכח והמנגד לאשתו והוא המול שמחייב שתהיה עקרה ויעתר לו ה' שלא תהיה עקרה. ועוד גדולה מזה עשה שותהר רבקה אשתו כלומר שמצלי שני שמה אלא בהיות שמה רבקה נתעברה שודאי זו היא גדולתו של הקב"ה וכמו כן היה לו לעשות בשרי. אבל אמרו חז"ל לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אמר רבי מני לשעבר היית שרי לעמה ועכשיו שרה לכל באי העולם. ולכן אפשר שמפני כבודו של שרה לא חשש הקב"ה לכבודו וקראה שרה להראות שהיא שרה לכל באי עולם. ולגבי אברהם כבר חז"ל נתן לו אות ה"א. רמז שהשליטו על חמשה אברים שני עינים ושתי אזנים וראש הגויים וכמו שכתבתי הכונה בזה ועם זאת ההקדמה יוכן המאמר לע"ד :

שיין

שגל הקב"ה משרי היתה חוששת לכבודו של מקום ולכן אמר סביב כהאו שהכסא מורה על כבוד היושב בו. וכמו שנאמר כסא כבוד מרום מראשון וכסא כבוד ינחילם וכן כתב המורה חלק א' פ"ט. ואמרה כבר ידעתי שהסבה שהולאני הקב"ה משמה של הדקה היתה בשביל שהיית מקטנת וממעטת כבודה של שרי דמשמע שרי לעמה ועכשיו משמע שרה שרה לכל באי עולם אבל מ"מ היה לך לחוש יותר ויותר לכבודך והיה לך לבטל המערכה בעוד שמה שרי וזו היא כוונתה באמרה בשביל שאני קטנה שבאותיות כלו' שהיו"ד מקטנת ומיחדת כבודה של שרה שאינה אלא שרי לעמה היאלתני משמה של דקת היה לך לחוש לכבודה ושיתגדל שמוך בעולם בציטול המערכה בהיות שמה בקרבה והשיב לה הקב"ה :

וברל דברי תשובתו הם דבשנמא אם היה מתגדל שמו

אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה. ח"ר שמעון בן יוחי יו"ד שגל הקב"ה משרי היה עם ופורה סביב כהאו של הקב"ה. אמר לפניו רש"ע בשביל שאני קטנה שבאותיות הולאתני משמה של דקת. ח"ל הקב"ה לשעבר היית נחון בשם נקבה ובסוף אותיות עכשיו נחון בשם זכר ובראש איתיות ה"ה"ד ויקרא משה להושע בן נון יהושע. דקשה לי עובא חדא דאין דרך ארץ לומר אפילו בפני מלך ב"ו בשביל שאני עני או קטן עשית לי כך וכך דנראה שמעות הדיו כנגדו כ"ש שאין לומר כך לפני הקב"ה ואם כן איך אמרה היו"ד בשביל שאני קטנה וכו' דנראה שמתרעמת בפני הקב"ה. ועוד דמאי חילעריך להמתין ליהושע ליתן ליו"ד בשם זכר ובראש אותיות תיפוק לי מילחק שהוא שם זכר והיו"ד בראש שהרי שרי אינה יולדת וילחק לא היה יולא לאויר העולם וכיון שנקראה שרה ילדה וילא שם ילחק לעולם שהוא זכר והיו"ד בראש התיבה שכן חז"ל הן לי לא נתתה זרע ח"ר שמואל בר רב יצחק המול דוחקני ואמר לי אברהם אין את מוליד ח"ל הקב"ה יהי כדברך אברהם אינו מוליד אברהם מוליד. שרי לא ילדה שרה ילדה וכיון שכן בשם ילחק היה יכול הקב"ה לראות ליו"ד :

ולפרי

המאמר הזה אקדים הקדמה והיא שלמה שינה הקב"ה שמו ושמה של אברהם ושרה שהרי מצינו שילחק ורבקה עקרים היו. אחז"ל אמר רבי יצחק ילחק אבינו עקר היה שנאמר לנכח אשתו על אשתו לא נאמר אלא לנכח אשתו ששניהם עקרים היו ולא שינה שםם והוא כבודו של הקב"ה שיעדד ויבטל חיוב המערכה בלי שינוי שםם יותר מציטולים. וזה שעם היות שנתגדל ונתפרסם שמו של הקב"ה כשיצטול חיוב המערכה והמול נגד שרי שלא ילדה עם היות ששינה

עלות אשר למעלה ממנו או לכבדים הקיימים אשר בגלגל השמיני שהרי ראינו שטעו אחריהם וחשבו שהיו אלוהות כמו המלאכים שהיו עוזרים למזל טלה ואחרים למזל שור וכן מצינו שגלגל ערבות שהוא העליון ומקיף לכלם המכריחים ומכריעים לעשות תנועה הכרחית ממזרח למערב הפך רגועם שתנועתם היא ממערב למזרח גם כדון הזה של שרה :

להיות ענין הבנים תלוי במזל דרך שהוא גלגל ומזל מושפע ועומד במדרגת נקבה שהנקבה מושפעת ולא משפעת וזהו להיות שגלגל דרך אינו ראשון ועליון לכל הגלגלים לשיהיה במדרגת זכר כל' משפיע כזכר ולכן כיון שיש עלות אחרות באמצע ולא יכירו שהשידוד והבטול בא מזידי לכן אני חושש לכבוד שרה אבל אימתי יתפרסם ויכירו וידעו כל יושבי תבל שהכל בא מאתו כשיהיה ביטול המערכה :

בגלגל ערבות שהוא העליון שבכלם והוא במדרגת זכר שהוא מניע ומשפיע על כלם שאז ודאי ייחסו הענין להקב"ה כמו שהיה בענין יהושע מעמד השמש בח' השמים וזה בא מביטול כח גלגל ערבות שהוא הוא המניע התנועה יומית והגלגל הזה הקב"ה מניעו שכן כתיב (תלים סח) סולו לרוכב בערבות וכן כתב הרב בעל דרך אמונה במאמר ג' שער ב' וז"ל הקב"ה בעלמו מניע הגלגל היומי וכמ"ש סולו לרוכב בערבות ביה שמו וגו' הנה כי שם יה איננו מיוחד לשם נמלא כי אם לנמלא הראשון וכמ"ש כי ביה ה' לור עולמים וכן כתב המורה חלק א' פ"ע האלוה יתברך הוא מניע הגלגל העליון אשר בתנועתו יתנועע כל מתנועע בו וכו' ופי' עליו החכם מה שיראה מדעת הרב שהש"ת הוא מניע הגלגל לא השכל הנבדל וכו' הרי שהקב"ה הוא המניע ערבות וכנס יהושע שהיה בגלגל ערבות שם אין מקום לטעות אלא הקב"ה מניעו הוא עלמו העמידו ועכב תנועתו :

ולדחות שזה הדרוש הוא עמוק מאד לכן דברו חכמים בלשון רמז ואמרו לשעבר היית נתון בשם נקבה ובסוף אותיות כל' הנם הזה תלוי במזל שהוא במדרגת נקבה והטעם לזה הוא להיות בסוף אותיות קרא לגלגלים אותיות להיות שמחייבים ומגידים העתידות בתנועתם והוא כמו האותיות שאלוהי וכמו הגידו האותיות לאחר ולכן אמר שהוא במדרגת נקבה להיותו בסוף גלגלים אחרים כלומר שאינו עליון ראש לכלם לשיהיה במדרגת זכר משפיע ולא מושפע עכשו תהא נתון בשם זכר

שמו של הקדוש ב"ה להיות שמה בקרבה אין הכי נמי שלא היה חושש לכבודו שבמקום חילול השם אין חולקין כבוד אבל בין הכי ובין הכי לא היה מחגל שמו של הקב"ה לרועים לטעות ולהלך דרכות עקלקלות לכן חששתי לפחות לכבוד שרה שתהא שרה לכל באי עולם ופרט דברי תשובתו יובן כי הוא ידוע כי הגרמים השמימיים הם לא פחות מהשעה והגלגל החיון שהוא העליון וחלק שאין בו כוכב הוא המניע התנועה היומית בתנועתו המהירה והיא בכחו מניע תנועה הכרחית לכל הגלגלים כלם ממזרח למערב הפך תנועתם ולמטה ממנו גלגל הכבדים הקיימים ולמטה ממנו גלגל שדתי ולמטה ממנו גלגל דרך וזה הגלגל ממונה על הבנים וכמשא"ל שאמר הקב"ה לאברהם מאבי חיות דקאי דרך במערב אלא אוקימנא ליה במזרח ומכחו שמחדש הזרעים והתנועות כמ"ש המדברי' ולמטה ממנו מאדים חמה וגם כוכב לבנה. ועוד הוא דרוש בין החכמים איך אפשר שימלא הרביו מן הסבה הראשונה עם היותו אחד בתכלית הפשיטות הביאו הרב בעל העיקרים מאמר ב' פ"ח בשם הרמב"ם וכן רמזו הרמב"ם במורה חלק ב' פ' כ"ב ואמרו בזה האופן כי ההתחלה הראשונה השפיעה ממלאכות הפשוט בתכלית הפשיטות שכל א' הוא העלול הראשון שהוא נמלא עומד בעלמו ואינו גשם ולא מוטבע בגשם והוא התחלת הרביו לפי שהעלול הזה יושכל בו רביו כי יש בו שני מיני השכל כי ישכיל את עלמו ואת התחלתו ובמה שישכיל מהתחלתו שהוא פשוט יושפע ממנו שכל א' ובמה שישכיל את עלמו שיש בו שני ענינים הא' היותו משכיל שהוא שכל פשוט. והב' היותו משכיל שהוא אפשרי המליאות בעלמותו אחר שמליאותו תלוי בזולתו יושפע ממנו נפש הגלגל וגרמו כי במה שישכיל מעלמו שהוא שכל פשוט שהוא מושכל חשוב יושפע ממנו נפש הגלגל ובמה שישכיל שהוא אפשרי המליאות יושפע ממנו גרם הגלגל החלק וכן מן השכל הב' יושפע ממנו שכל ג' ונפש גלגל הכבדים הקיימים וגרמו וכן מן השלישי יושפע שכל רביעי ונפש גלגל שדתי וגרמו ומן הרביעי שכל ה' ונפש גלגל דרך וגרמו וכן כל הגלגלים נשתלשלו מזה לזה עלה ועלול כמו שכתוב שם בארוכה בפ' הנז' ולכן להיות שהשתלשלות הנמלאות היה דרך עלה ועלול שהעליון עלה למה שלמטה ממנו היא היא הסבה שהרולה לעשות ולילך דרכות עקלקלות לא ייחס שידוד מערכת גלגל דרך לעלה ולסבה הראשונה שהוא הקב"ה אלא ייחסו לעלתו אשר למעלה ממנו הסמוך אללו או לשאר

זכר וכו' כלו' יתפרסם שהכל בא מאתי כשיהיה הענין והנס בשם זכר ולמה הוא זכר להיותו בראש אותיות כלומר ראש לגלגלים המגידים האותיות והעתידות שגלגל ערבות ראש לכלם וכמו שכתב הרב המורה חלק א' פ"ע ערבות והוא הגלגל העליון המקיף בכל ולהיות שנס של ערבות היה ע"י יהושע לכן הביא ראייה מהיושע ואמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע שעל ידו נתגדל שמו של הקב"ה בלי שום נד ספק. הרי הוכחנו מה שאמר הכתוב מה אדיר שמך בכל הארץ ומה יראה היות אחת שהאדם תכלית הכל ועל הדרוש הזה לדעתי נחיסד מזמור קי"א :

הדרויה אודה ה' בכל לבב וגו' והוא באל"ף ב"ת להיות הדרוש גדול הערך שבא לומר איך האדם הוא תכלית ויסוד הכל אפי' מן הנמלאים העליוני' כי בערך השפלים זה איך לר"ך ראייה שהוא דבר הנראה בחוש וכמו שאמר הכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו אבל מה שרריך לבאר הוא שגדול ערך האדם מערך הגלגלים והמלאכים בבחינת הנורה העליונה אשר בו פעליה נאמר שנברא אדם בצלם ודמות וזה כי הנורה הואת פשוטה רוחנית ומדרגתה למעלה ממדרגת המלאכים וכתב בעל דרך אמונה ז"ל אם יבין האדם במה שהוא אדם ובמה שהוא בעל שכל הנה מזה הזד הוא מלאך וגלגל בשכלו הנה אם כן אמרנו שהאדם הוא תכלית הבריאה כלה הוא באמרנו כי החלק השכלי מהעולם הוא תכלית הבריאה. וזה להיות זה השכל מעורב ומשותף בחמר ועם כל זה לקח עלמנו לזד אחד ולא הלך אחרי שרירות לבו וילרז המשותף עמו ודאי זהו גדולתו ומעלתו והוא תכלית כל הנמלאים כלם :

ואמר אודה ה' בכל לבב ביצר הטוב וביצר הרע וכן אמרו חז"ל בכל לבבך בשני יצריך ביצר הטוב וביצר הרע והטעם לפי שחיבור שניהם יחד היה סבה שפשה הקב"ה יסוד העולם כלו מהאנשים השלמים והישרים כי המלאך שהוא שכל פשוט אין בו בחירה לעשות רע אבל האדם שהוא מורכב משניהם והוא בעל בחירה יש לו יתרון מעלה. וכמ"ש חז"ל משל למלך ששם שומרים על מרתף של יין מהם גזירים מהם שכורים. בא ליתן שכרם נתן לשכורים שני חלקים ולגזירים חלק אחד אמרו לו אדונינו לא שמרנו כאחד אמר להם אלו שכורים ודרכן לשחוט יין אבל אתם מזירים ואין אתם שותים יין לפיכך אני נותן לאלו שני חלקים ולאלו חלק אחד. כך העליונים שאין יצר הרע מזני

בהם קדושה אחת להם ובמימור קדישין שאלתא אב"י התחתונים לפי שיצר הרע מזני בהם הלאי שתי קדושות הרא הוא דכתיב והתקדשתם והייתם קדושים. הרי שיצר הרע הוא סבת מעלת ויתרון האדם ולכן אמר אודה לה' ביצר הטוב וביצר הרע בשניהם יחד. ולכן אמר לבב ולא לב לבד לרמוז לשניהם יחד. לפי שחיבור שניהם היה סבה שפשה הקב"ה יסוד מהישרים והעדה כי ישראל הם תכלית העולם וכן ולדיק יסוד עולם. או רמז לאבות כי נקראו ישרים כמו שאמרו חז"ל האבות נקראו ישרים שנאמר תמות נפשי מות ישרים ועדה רמז לישראל : **ורבי** זה מלת בסוד הוא מקור מעיני יסוד ושרשו יסוד. ואעפ"י שחסר יו"ד פ"א הפעל שהיה לו לומר ביסוד אין זה זרות שהרבה יש במקרא כמו ידעתי כי כל תוכל שהיה לו לומר כי יכול תוכל ששרשו יכל וכן ועלתה כאור כלה שמשפטו כיאור ששרשו יאר וכן כי בול הרים ישאו לו שהוא כמו יבול ששרשו יבל אף כאן בסוד כמו ביסוד ששרשו יסוד ואף אם נאמר ששרשו סוד ואינו חסר יו"ד גם כן יתשב מה שכתבתי כי סוד ויסוד הכל ענין אחד כמו שכתב הה"ר דוד קמחי ז"ל אמר שהעלה והסוד יסוד למעשה כיסוד לבנין :

גדולים מעשי ה' וגו'. בא לפרש איך האדם הישר הוא יסוד ותכלית הגרמים השמימיים. וראי' לזה ששם היות שגדולים מעשי ה' שרמו בזה לגרמים השמימיים שהם גדולי הערך עם כל זה הם דרושים וכבוסים וגשמיים לכל חפציהם של הישרים ועדה הנזכר כמו שמצינו שאמר יהושע (יהושע ו) שמש בגבעון דום וגו' ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים ועשה כחפצו של יהושע וישראל :

אין יראה שבא להוכיח איך האיש הישר יסוד ותכלית המלאכים ואמר גדולים מעשי ה' לרמוז למלאכים ויורה לגדולים וחשובים הם צעיהם מעשה השם והם המלאכים כשהם דרושים לכל חפציהם של ישרים הנזכרים וראיה לזה שאז"ל בשעה שהפיל נמרוד את אברהם לכבשן האש אמר גבריאל לפני הקב"ה רבש"ע ארד ואזנן את הכבשן ואזיל את הזדיק א"ל הוא יחיד בעולמי ואני יחיד בעולמי נאה ליחיד להזיל את היחיד ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה אמר הקב"ה תוכה ותליל מבני בניו שלשה מכבשן האש דרש רבי שמעון בשעה שהפיל נבוכדנאצר את חנניה מישאל ועזריה לגו אחון נורא עמד יורקמי ער הכרד ואמר רבש"ע ארד ואזנן את הכבשן ואזיל את הזדיקים אמר גבריאל אין גבורתו

מה שאחז"ל :

תורה שנתן הקב"ה לישראל היתה כתובה אש שחורה על גבי אש לבנה כל' השורה הזאת המלויה אללנו היא במדרגת השחרות שהוא מראה מקבץ הראות ולמטה ממנה יש אש לבנה מראה מפזר הראות והם הסודות העמוקים שהקב"ה ברא העולם מהאפס המוחלט בתורה ואלו היה האדם יודע קריאת התורה כמו הקב"ה היה בורא עולמות באופן שכמה פנים ממינים שונים יש בתורה ולכן בלי נקודות בס"ת כדי שתוכל לקבל כל האורות הן כמו שידע אופן הקב"ה אלא ראה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הלביש התורה בצורה הזאת כדי שיוכלו לקבלה בקולר שכלם והכנתם עד יבא זמן הישועה כי מלאה הארץ דעה ומגלן לישראל רזי תורה כי יהיו תלמידיו של הקב"ה כמו שגא' וכל בניך למודי ה' וגו' :

ורבן אמרו מלאכי השרת מה אנוש כי תזכרנו תן תורתך בשמים כלומר הלבש התורה ותן לה צורה באופן שתסכים עם העליונים ואל תלבש צורה לתורה דלא שייכא אלא עם האדם כי מה אנוש כי תזכרנו אמר להם אינה ראויה להתקיים אללכם והביא משל הבן שהלך ללמד אומנות והיה חסר אלצבע וכו'. והכונה לומר שכיון שהתורה היא תמימה כמו שנאמר תורת ה' תמימה אין לנו לגרוע ולחסר ממנה כל איזו צורה שאפשר לה לסבול כפי ידיעתו יתבדך ולכן כיון שהצורה הזאת החמירת אשר הלבישה הקב"ה ונתנה לנו היא סובלת אין ראוי לגרוע מהתורה הפנום האלו והצורה הזאת ואחס חסרים כמו הבן שחסר האלצבע ואינו ראוי לאותו אומנות אבל אין הכי נמי שהיה ראוי לאומנות אחר ולמדו אומנות אחר כך המלאכים אין הכי נמי שיודעים וקורים והוגים בתורה בסודותיה ועומקיה אבל לא נתנה להם הקב"ה ומנעה ממנו אלא אדרבה נתנה לנו מאחר שלא היתה התורה ראויה אללם בכל האורות שהיא סובלת מה שאין כן באדם שכל האורות שייכי בו שכיון שהאדם מורכב מחומר וצורה מלד לזרעו ושכלו יבין וישכיל בתורה בסודותיה ורזיה ועומקיה כמו שאמר התנא ומגלן לו רזי תורה וכו' ומלד חומרו יקיים מצוותיה החומריות והצורה שהלביש לה הקב"ה ליתנה לאדם מלד החומר באופן שבהיות התורה בתחתונים היא שלימה ותמימה בכל האורות הנשואות עליה שכלם נודקים בה וזהו שאמר להם הקב"ה יש צורה אחת בתורה שאינה ראויה להתקיים אללכם שגא' ולא תמלא בארץ החיים

ובא

גבורתו של הקב"ה בכך שאחה שר של צרד והכל יודעים שהמים מכבין ה'אש שר של אש אקרר מבפנים ואקרית מבחוץ ואעשה נס בתוך נס א"ל הקב"ה רד באותה שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ה' לעולם וגו' הרי שהמלאך נדרש רוצה לעשות חפצו של הדיק ולזכות נתן לו הקב"ה רשות קייל את הדיקים שכן אמר תזכה ותזיל וכן הוא שיבח להקב"ה על כך ואמר ואמת ה' וגו' אש כן יר' שיתר חשוב האדם מהמלאך הואיל ולגדולה תחשב לו למלאך היות נדרש לעשות רצון וחפץ הדיק והישר :

אן יראה ע"ד שאמרו חז"ל במדרש הלים מזמור ק"א גדולים מעשי ה' וגו' אין מעשי ה' אלא הלוחות שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה וגו' ועם זה נראה שבא הכתוב לזכיר את הישרים ועדה חשובים מהמלאכי' וראיה לזה שגם היות שהתורה היא גדולה וחשובה ויש לה כמה וכמה פנים ששבעים פנים לתורה מ"מ הם דרושים שהתורה נדרשה לכל חפשיהם של הישרים הנז' ולבאר וללכך הענין הזה אומר שכבר כתבתי לעיל בדרוש הזה על פסוק ותחסרהו מעט מאלהים וגו' מאמר חז"ל שבא הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו מלאכי השרת מה אנוש כי תזכרנו תן תורתך בשמים שאנו קדושים ותורתך קדושה וכו' אמר הקב"ה אינה ראויה להתקיים אללכם שנאמר ולא תמלא בארץ החיים וכי יש ארץ למעלה וכו'. דקשה בלשון המאמר דמשמע שאינו יכול להכריח מה שרוצה אלא באמרו שאין ארץ למעלה ולכן קא מתמה וכי יש ארץ למעלה ואדרבה להיפך דאם יש ארץ למעלה מוכיח שפיר שהרי אמר הכתוב ולא תמלא בארץ החיים אבל עכשיו דסבר שאין ארץ למעלה על כרחין כשאמר ולא תמלא בארץ החיים לא קא מיירי בעולם המלאכים כיון שאין שם ארץ :

ועוד קשה ודקארי לה מאי קארי לה מה היתה סברתם של המלאכים אש לא היו יודעים מה טיבה של תורה היה להם לשאול להקב"ה מה טיבה של תורה זו להשיב עליה ואם היו יודעים מה טיבה איך לא ראו מה כתיב בה כמו שתירץ להם הקב"ה :

ורבן נראה לע"ד שבתחלה קודם שנתן הקב"ה התורה לישראל היה כתובה לפניו במרום כמו שכתובה בס"ת בלי נקודות אלא האותיות לבד באופן שהיה מקבלת כמה וכמה צורות. וכמו שאז"ל כל התורה כלה שמוותו של הקב"ה וכן אחז"ל קוותיו תלתלים על כל **בין** וקין יש חילי חילים של הלכות כמו שפירשו על

באומרו הוד והדר כמו שכתבתי לעיל בזה הדרוש כי הוד רמז לחלק הרוחני והדר לחלק הגשמי וזאת הדקה שעשה הקב"ה בצריאת העולם שלא בראו אלא בתורת דקה וחסד כמו שנאמר אמרתי עולם חסד יבנה זאת הדקה עומדת לעד כי כל הנמצאים הם קיימים מהם באיש מהם בזמן וודאי שכל מי שרואה לבא ליטול את השם ולהכיר מעבדו וגדלו באמצעות פעולותיו יבא ויטול כי פעולותיו קיימות הן וכיון שכן מי הכריחו להקב"ה לחדש עולם חדש כמו שעשה ביצירת מלכים שעשה כמה נסים ונפלאות המורים חדוש העולם כמו שפירשו המפרשי' ששירד כל מערכות השמים בעשר מכות להורות שהכל מסור בידו לא עשה כל זה אלא בשביל ישראל שריחם עליהם ורצה לזכותם ויכירו וידעו כי להשם המלוכה ומושל בגוים וזהו שאמר עם היות שהוד והדר פעלו שהוא כלל הנפלאות והדקה הזאת עדיין בכל דור ודור עומדת לעד מ"מ עשה :

זכר לנפלאותיו שעשה במלכים והעצם לזה לא היה אלא בשביל שחנן ורחם ה' שריחם על ישראל כמו שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים הרי כאן מופת ראה איך ישראל הם תכלית הכל עליונים ותחתונים כיון שמצינו שהקב"ה חידש עולם חדש ביצירת מלכים והכל בשבילם וכמו שפירשתי על פסוק (שמות יד) ויאמר מלכים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במלכים כלומר ששם על הים נחבדר אללם שכל הנסים שעשה הקב"ה במלכים לא עשאו לכבודו ולא להראות גדלו כי אם להלחם בשביל ישראל כיון שאני רואה שאפי' אחרי שילאו משם עדיין עינו עליהם וידו נטויה להילחם :

אין יר' שגנוי פעלו חוזר לאדם ואינו מן הסימה שכן דרשוהו חז"ל במדרש ויר' שצא לומר גדולת האדם מלד הבחינה שכתבתי שהוא בעל בחירה להיותו מורכב מחמר ולורה וזהו שרמז באומרו הוד והדר כי הוד רמז לזורה והדר לחמר כמו שכבר הארכתי בזה וכיון שפעלו של אדם נמשך ונעשה מהוד והדר ודאי שהוא סוד ויסוד הכל. ועוד בחינה אחרת יש באדם הנעורה מעלתו והוא כי לדקתו עומדת לעד ויובן בדרוש הביאו בעל העקרים מאמר ג' פ"ד :

כך נמצא כפי מדרגת טבעו יקל עליו לקנות השלמות הראוי לו ולפיכך נמצאו הגלגלים מתחלפים תנועות ומנאלו לאחד מהן רבוי תנועות יותר מלאחר כפי רחוקו מהשגה השלמות ולזה הירח ימאלו לה תנועות רבות מתחלפות

ובא להוכיח למה אינה ראויה להתקיים ואמר וכי יש ארץ למעלה כלומר אם היה אפשר לומר שיש ארץ למעלה הייתי אומר שהכתוב בא לומר שהתורה אינה מצינה שם בארץ החיים שהם המלאכים ואינו אלא ספור דברים והודעה בעלמא שאינה נמצא שם אבל לא היה הכתוב נותן טעם לדבריו אבל עכשיו שאין ארץ למעלה על כרחין לריבין לנו לומר שצא לומר למה אינה ראויה להתקיים אללכם ונתן טעם לזה ואמר ולא תמצא בארץ החיים. ויובן בזה שאיוב היה מהלל ומשבח התורה ואמר (איוב כח) והחכמה מאין תמצא ואמר לא ידע אנוש ערכה האנוש אינו יודע הסודות העמוקים והעזרות העליונות שסובלת התורה והראיה לזה שלא תמצא התורה בצורה ארציית וחומרית שם בעולם המלאכים שהם חיים אלא הם הוגים בתורה בצורה עליונה ועמוקה יותר מואת וזאת הורה להיותה חומרית אינה מצינה ביניהם אם כן יראה מזה שלא ידע אנוש ערכה כיון שיש לתורתנו הקדושה זורות עליונים שהוגים בה המלאכים הרי שאנב שצא הכתוב להלל לשבח גדול התורה ידענו שבשביל הורה הארציית והחומרית שסובלת התורה ולא שייכא למלאכים לפיכך לא נתנה להם אם כן שפיר מוכיח אינה ראויה להתקיים אללכם שנא' ולא תמצא וגו' שהפסוק עלמו אמר כן וכיון לכך ולומר הדרוש עלמו ולא שנאמר שבעל המאמר נקט לישנא דקרא ללחות הלשון לומר שאינה נמצאת שם ואינו נותן טעם לדבריו למה אינה נמצאת שם וכן מוכיח לשון סוף המאמר שאמר :

אמר הקב"ה כתיב בתורה אדם כי ימות באהל זאת תהיה תורת המלוער אשה כי תזריע ואשה כי תהיה וזה וכן את זה תאכלו כל הדברים האלו אין ביניכם לכך נאמר לא תמצא בארץ החיים שנראה שהכוונה לומר לא תמצא התורה בצורה ארציית וחומרית בין החיים והם המלאכים :

זהו שאמר הכתוב עם היות שגדולים מעשי ה' שהיא התורה שיש לה זורות גדולות הערך וסודות עמוקים מ"מ דרושים לכל חפציהם כלו' התורה נדרשת והלבישה הקב"ה בצורה הזאת המסכמת לחפציהם של ישרים ועדה הנזכרים באופן שזאת היתה הסבה שלא נתנה לעליונים אלא לתחתונים מכאן יראה גודל מעלת האדם על המלאכים :

הוד והדר פעלו וגו' בא להוכיח גודל מעלת ישראל שהם ישרים ועדה הנזכרה וזה שמצינו שהקב"ה פעל ועשה העולם כלו הנחלק לגשמי ורוחני שזה רמז

שאין בידו להשלים את נפשו ולהשיג שלמותו. למה שכלל השגת שלמות נפשו בכל הגוף שהם תרי"ג מלות שאלו נתן ותלה הקב"ה שלמות הנפש בפרטיות מלת מועטות דרך משל בקריאת התורה או בעשיית צדקה לבד מי שהיה אלם או עני ואין לו מה ליתן לא היה לו אפשרות להשיג שלמותו זהו שכוון באומרו כשבא לחדש לרה שחסר ממנו הדבור או הממון חותך אותו אבר ומת כלומר אותה המלוא שהוא האבר שהנשמה והשלמות תלוי בו הרה היא חותך האבר ההוא וגמלא האדם מת המיתה ההלטיית אבל עכשיו שכללה בכל הגוף יש לאדם כמה פנים ומינים שונים להחיות את נפשו וכשאז"ל כי ליות חן הן וגו' בכל מקום שאתה הולך המלות מלוות אותך באופן שאי אפשר לו לאדם מנח רבוי המלות שלא יקיים אחת מהן כתקנה ויתן חיים לנפשו. וכתב הרב הנו' עוד שם בפ' הנזכר וגדולה מזו נמלא לרבותינו ז"ל שאפילו בעשיית פועל אחד שאינו מלוא אם יכוין העושה בעשייתו לשם שמים ולכבוד הש"י וכבוד תורתו יזכה בה לחיי העולם הבא. והביא ראיה מההוא כובס וכו' וכמה ראיות עיין שם :

ונחזור למכוון שבא לומר ראה מדרגת האדם שאין צריך לו רבוי פעולות להשגת שלמותו כי בלדקות אחד ופועל אחד לבד עומד לעד ומקנה את נפשו השלמות להיות נלחית. וכיון עוד באומרו ולדקתו שאפילו שלא יהיה הלדקות ההוא מלוא מאתו יתב' אלא שהוא מעצמו ומדעתו עשה הפועל השלם ההוא לכונת שם שמים אפי' הכי עומדת לעד וקונה שלמותו בה אם כן יראה מכאן שגדול מדרגת האדם כיון שיקל עליו בלי רבוי תנועות להשגת שלמותו :

זכר עשה לנפלאותיו וגו' בא להוכיח איך האדם תכלית כל הנמצאים כלם וקרא לכל הנמצאות כלם זכר לרמוז למה שכתבתי בתחלת הדרוש הזה כי כל מה שפעל ועשה ה' בכל הנמצאות אינו אחד מני אלף ממה שביכלתו אפשר לעשות ולמעט הענין בערכו יתברך קראן זכר שאין בהם אלא זכרון בעלמא מן הנפלאות שיש לאל ידו לעשות. ועל זה הדרך פירשוהו חז"ל במדרש זכר עשה לנפלאותיו כל מה שעושה הקב"ה ללדקים בעולם הזה אינו כלום אלא זכר הוא עושה להם וכו'. ואמר הזכר שעשה ה' לנפלאותיו והוא המלאת הנפלאות לא עשאן וקיימן. אלא בשביל שחנן ורחם ה' ויובן שאז"ל מטיקרא ברא הקב"ה העולם במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים סתף עמו מדת רחמים

שגמלא

מתחלפות לרוב רחוקה מהשגת השלמות שהוא הגלגל היותר שפל הולך אליה רבוי פעולות וכו' והרב הנזכר אמר במאמר הנזכר פ' כ"ט על דרוש אם התורה נותנת שלמות בכללה או בחלקיה האריך בענין והעלה שם בשם הרמב"ם וגדולי עולם כי כשיקיים האדם מלוא מתרי"ג מלות כסדר וכהגון שלא יסתף בה דבר מכוונות העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה הגה וזה בה לחיי העולם הבא והדרוש הזה לדעתי כוונת חז"ל בספר קהלת באמרם :

אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ר' אליעזר בן יעקב אומר אין אדם שליט בנפשו לכלות אותו ממנו. למה שכללה הקב"ה בכל הגוף שאלו נתנה באבר אחד כשהיה בא לאדם לרה היה חותך אותו אבר ומת שצריך לדקדק במאמר דהשחא נמי כמה דברים יש באדם שהנשמה תלויה באחד מהם ואפילו חתיכה אין צריך אלא תחיתת מחט לבד כגון הלב או קרום של מוח וכדומה וכבר היינו יכולים לומר לפי הפשט דחוקה לא בעי אינש ללעורי נפשיה ולכך אם היתה הנפש נהונה באבר אחד לבד היה חותך אותו האבר למעלה ממקוט הנפש באופן דלא מלער נפשיה והיה מת אבל עכשיו שכללה בכל הגוף באיזה מקום שיחזק מלער נפשיה וחוקה לא בעי אינש ללעורי נפשיה :

אבר הכונה האמתית היא שכוון ר' אליעזר לדרוש הזה לומר שהתורה נותנת שלמות בכל חלק וחלק ממנה ובמלוא אחת לבד שיעשה כתקנה לשמה מחיה את נפשו ומביאה לחיי העולם הבא וכינה לתורה בשם גוף להיות שמלות עשה הם רמ"ח כנגד אבריו של אדם ומלות לא תעשה שם"ה כנגד שם"ה גידין שיש בגוף האדם כמו שכתב רבינו בחיי פ' יתרו ואמר שמה שהרבה הקב"ה תורה ומלות אין הכונה שצריך האדם להחיות את נפשו לעשותם כלם שאם כן איך אמר התנא ר'ה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומלות אדרבה חובה היא להם כיון שצריכים לקיים כלם אלא לא היתה הכונה אלא כדי שיהיה להם הכנה להשלים את נפשם במה פנים ומינים שונים אם אין לו אפשרות לעשות מלוא זו יהיה לו אפשרות לעשות אחרת איש ואיש כפי הכנתו. באופן כי בהיות המלות הרבה אי אפשר שלא יעשה האדם בחייו אחת מהן על מתכונתה באופן שיחיה את נפשו ולא ימיתנה המיתה האמתית ונלחית זהו שאמר ר' אליעזר אין אדם שליט בנפשו לכלות אותו ממנו כלמר אין שלטון באדם ואין לו שום טענה לומר

לעם הנזכר. ולמה אמר להם לשון רבים. לכן נראה שכני להם חוזר למעשיו הנזכר ויוכן עם מה שכבד בעל דרך אמונה מאמר א' שער ד' דף ל"ב וגם בספרו זה ינחמנו שער י"ד כתב שהוכה פרעה בעשר מכות לחשבו שהגבולות הנמלאות בגרמים השמימיים ובמלאכים אינה מסיבה אחרת עליהם כמו שאמר מי ה' אשר אשמוע בקולו ולכן הביא דם לכח הנשפע מן הלבנה שהוא המים ויפרדע לכבד שהוא בחלקם כנים לנגוה הממונה על הסלסול ערוב לשמש כי הם ב"ח דורכים מחלקו. ודבר למאדים ושחין לדרך הממונה על שיווי הליחו וזכר לשבתאי שהוא מטבעו וארבעה לגלגל המזלות כי זו רבוי ככבים וחשך לגלגל תשיעי אשר ממנו היום והלילה ומכת בכורות לעולם המלאכים אשר הוא באור בהשפעה והוכה בכל אלו עד שהורה שיש עליהם סבה ראשונה כי גבוה מעל גבוה שומר. ועם זה יאמר הפסוק הגבלת הכח אשר למעשיו והם המלאכים והגלגלים הגיד לעמו במכות שהביא על מזרים וכונה ההגדה היתה לתת להם למעשיו שיהיה להם נחלת ושלטון על המזרים לצד לא על ישראל. שכן מצינו שכל מכה ומכה שבאה מכת כל גלגל וגלגל לא שלטה בישראל וכן מכת בכורות הבאה מכת מלאכים לא מת מבני ישראל אחד כל זה מורה היות ישראל למעלה מהכל ואין לאחר מן הנמלאות שלטון עליהם וזה לפי שחלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו והסבה לכל זה התורה שהיו עתידים לקבל וזה שרמזו באמרו:

מעשה ידיו אמת ומשפט כי התורה נקראת מעשה ידיו של הקב"ה כמו שגא' והלוחות מעשה אלהים המה וגו'. ולהיות שכבר פרשתי לעיל אלו הפסוקים לא יש להאריך בהם כי אם ברמז שבא לומר מעלת התורה על כל הדתות הן גמוסיות הן טבעיות. וזה כי הן לא יקיפו דעות אמתיות כמו מזיויות ה' שכן ועונש השגחת חידוש העולם וכן הרבה עקרים דשייך בהו אמת וסקר וכנגד זה אמר אמת ומשפט. אמר כי התורה משערת הגבול האמתי כמה ישלם הגבול אם כפלים או שלשה מה שאין כן בשאר דתות:

נאמנים כל פקודיו אמר כי הדת הגימוסית לא תספיק להפריד הנאה מן המגונה כי כבר יהיה דבר נאה או מגונה אללנו ולא יהיה נאה או מגונה בעלמנו ולכן אמר כי הדת האלהית נאמנים ואמתיים כל פקודיו וגזירת על הנאה שהוא נאה ועל המגונה שהוא מגונה:

פסוקים

שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים ואין ספק שאין לך דבר הנריך רחמים כי אם האדם להיוהו בעל בחירה ורלון כי כל הנמלאים כלם ששים ושמים לעשות רלון קוניהם. אם כן יראה מכאן שקיום השמים והארץ תלוי באדם כיון שיתקף מדת רחמים לקיימם:

טרא נתן ליראיו וגו' ואם תאמר איך יזויר שהאדם גדול הערך מהמלאך בהיות שהוא קיים באיש מה שאין כן האדם כי הוא מת ועובר מן העולם לכן אמר טרא הטירוף והמיתה נתן ליראיו. וכן דרשו חז"ל במדרש לשון טירוף ואמר מיתה נתן ליראיו כדי שיזכור לעולם זריתו שבהתבונן האדם ביום המיתה חוזר בתשובה וכמו שאמר התנא ושוב יום אחד לפני מיתתו וכן כתיב מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו וגו'. כלומר מי הוא זה שיחיה ולא יחזקן ולא יסתכל במוות שימלט נפשו ודאי שלא ימלטנה מיד שאל אלא ילך אחרי שרירות לבו הרע וכן שמעתי אומרים על פסוק (מלאכים א' ב) ויקרבו ימי דוד למות ויאז את שלמה בן לאמר אנכי הולך בדרך כל הארץ וגו' דתיבת לאמר מיותר. אבל הכונה לומר שמה שזוהו הוא שיאמר שלמה בפיו ובשפתיו אנכי הולך בדרך כל הארץ שכל עת ורגע האדם הולך לבית עולמו והכונה שיזכור יום המיתה ועם זה וחזקת והיית לאיש ותדקדק במעשיך מה שלא יהיה כן אם לא תזכור יום המיתה. ואמר טרא נתן ולא אמר גזר לומר שהמיתה היא מתנה לאדם להשיג שלמות וכמו שפי' הרב הגדול מורי ורבי ז"ל על פסוק (ראשית ג) ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם וכי הקב"ה מונע טוב מצעליו אלא כיון שחטא האדם אי אפשר לו להשיג שלמותו ולראות פני שכינה כי אם באמצעות המות כמו שנאמר כי לא יראני האדם וחי ולכן היה מתפלל דוד על הרשעים ישיא מות עלימו ירדו שאלו חיים כמו עדת קרח שמאחר שלעולם יהיו נושים המות לא יהיה להם אפשרות לראות פני שכינה להיותם נאחזים בחמרם. ולכן נתן הקב"ה המיתה לאדם ורלה לזכירתו בכך כדי שיזכה לראות פני שכינה. ולכן אמר כאן נתן ולהכי נמי מנע ממנו אכילת מעץ החיים כדי שיזכה למות ולהפשיט עצמו מן החומר שהוא אחר שחטא לחזות בנועם ה':

כת מעשיו הגיד לעמו וגו' בא לבאר איך ישראל חשובים מכל הנמלאים הן בגלגלים הן מלאכים ויוכן זה בדקדוק לשון הפסוק שהי' לו לומר לתת לו נחלת גוים כמו שהזכירם בלשון יחיד שקראם עמו היה לו לומר לתת לו

עליו וכמוה פירשתי על פסוק (קהלת יא) סוף דבר הכל נשמע וגו' שאחר שחקר ודרש באיזה אופן יגיע וישיג האדם שלמותו אמר סוף כל הדברים אחר ששמענו וחקרנו הכל ידענו נאמנה שלמות האדם תלוי במעשה וזהו את האלהים ירא מלות עשה ואת מלותיו שמור מלות לא מעשה והטעם כי זה כל האדם כלומר האדם מורכב מחומר וזורה ובעיון משלים לורתו לבד ואין לחמרו חלק בו אבל במעשה השלם משלים לורתו וחמרו חמרו בפועל הגופני שעושה בחמרו ובאבריו כמו שנא' כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך לורתו בכוונה שיש לו בעשיית הפועל ההוא והליזור האלהי שיש בנפשו שעושה כך לעשות רצון קונו באופן שבמעשה נשלמו כל חלקי האדם. ולכן אמר ראשית חכמה והקודם לעיון הוא המעשה הרמוז באמרו יראת ה' וזה בתנאי שיהיה שכל טוב וכוונה עוצה לכל עושיהם. ולא יעשו המלות לכוונה שניה או מלות אנשים מלומדה כי אז בזה תהלתו עומדת לעד לפי שהשיג תכליתו וההלול בכל דבר אינו אלא מזד תכליתו ולהיות שנשמתו קיימת לעולם בשביל המעשה כמו שאמר הנביא כה אמר ה' לבאות אם בדרכי חלק ואם את משמרת תשמור וגו' ונחתי לך מהלכים בין העומדים האלה ותרגם יהונתן בן עוזיאל בין שרפיא האלן כלומר שהוא קיים ונחתי כמלאכים נמלא שיהלתו עומדת לעד או יראה שאם אפשר לו לאדם לקיים שניהם העיון והמעשה ודאי שיש לו שכל טוב לכל עושיהם לשניהם לחכמה הנזכר שהוא העיון וגם ליראת ה' שהוא המעשה וזהו ישיגו שיהלתו עומדת לעד בהשגת שלמותו כמו שכתבתי וזה מה שהשגתי ואמר לי לבי הלעיר ילחק כבר שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש עשירי

בענין מהות הנפש כבר דברו בו כמה גדולים ראשוני' גם אחרונים ובפרט הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ט והרב בעל העקידה שער שני. והכלל העולה מדבריהם אצל מהות הנפש הוא. או שהנפש היא כח והכנה לבד הווה בהויית הגוף ומתחדשת בחדשו. או היא עלם נבדל עומד בעלמו אלא שמתחבר עם הגוף עם היותו נמלא זולתו. וכמו שיתחם שתי סברות אלו הרב בעל העקרים בפ' הנזכר לחז"ל באמרם שתי שנים ומחלה נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים נוח לו לאדם שלא יברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא וכו'

סמוכים לעד לעולם אמר כי הדת הנימוסית אינה משערת הנאה והמגונה בכל הזמנים להיות מסדרה בן אדם אינו יכול להקוף כל הזמנים מה שאין כן הדת האלהית שהם סמוכים לעד לעולם והטעם לפי שהם עשויים על יד הקב"ה שנקרא אמת וה' אלהים אמת וגם נקרא ישר טוב וישר ה' ומעלת התורה הזאת שהיו עתידים לקבל עשה שלא יהיה למלאים העליונים שלטון עליהם :

פדות שלח לעמו וגו' אמר שהתורה גם כן היתה סבה שפרס ויגאלם לגמרי ויוציאם ממארים וזהו שאמר הפדות ששלח לעמו היה לפי שזה שלעולם ועד ישמרו ויקיימו בריתו כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ולכן אם היו שם בגלות לא היה אפשר להם לקבל התורה ולקיימה. אם כן נמלא שישאלם בקבלתם התורה הם נותנים שארית וקיום לעולם אם כן קדוש וגורא שמו של עמו הנזכר כיון שכל הנמלאים תלויים בו. וכן הוא כי ישראל נקרא קדוש בשביל התורה שנא' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וכן כי עם קדוש אתה לה' אלהיך וכן בחר וגו' וכן נקרא גורא דכתיב (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך :

וירצה פי' הפסוק כי פרעה אמר לא ידעתי את ה' ובאמלעות הנסים שעשה ה' במארים בעבור ישראל בא להכירו וכן הודה ה' הלדיק ואני ועמי הרשעים. באופן שישראל היו סבה כי נקרא שם ה' בעולם אם מזד שהיו סבה לבריתא העולם אם מזד שהם סבת קיומו של עולם וגם פרסום אלהותו יתברך ויכלתו הבב"ת. ולכן כיון שיראו כל עמי הארץ כי אם שם ה' נקרא ונתפרסם בעולם לא היה אלא עליך ובסתך לכן יראו ממך שהכל תלוי בך. הרי שקדוש וטורא שמו של ישראל. הרי שהתורה היא סבה לכל המדרגה הגדולה אשר כתבנו שיש לו לאדם עד שהוא תכלית העולם :

ראשית חכמה וגו' לפי שהשלמות תלוי בעיון או במעשה או בשניהם יחד לכן בא לבאר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם להשיג ההשגה והמדרגה הנזכר ואמר שאם אי אפשר לו לאדם לקיים שניהם עיון ומעשה שבע"פ יקיים המעשה וזהו שאמר ראשית חכמה יראת ה' כלומר הדבר הראשון הקודמת לחכמה היא יראת ה' שהוא המעשה. וכמו שהאריך בדרוש הזה הנה"ר בעל העקרים מאמר ג' פ"ה עיין

וכו' עיין שם :

וראיות שגם לשתי ספרות אלו איבא כמה ספקות וקושייתו זה שאם היא על הענין הראשון שאינה אלא הכנה לבד. איך יזויר לה קיום והשארות במות הגוף והלא עמו הוה ומפתו תאכל ומכוסו תשתה. אם כן כאשר ימות הגוף תמות הנפש שכל הוה נפסד וגם שגא' שתתעלם הנפש במושכלות אשר תשכיל עד שתשוב היא והן דבר אחד הוא דבר בלתי מובן שאם הכח השכלי שבאדם הוא בהשיואלתי אשר מטבעו שיפסד זולתי מזד ההשכלה. איך תעמוד ההשכלה מעצמה או איך יזויר דכחותה בשכל הפועל שכל זה רחוק מאד מהשכל. ואם הוא על הענין השני שהוא עלם נבדל עומד בעלמו קשה איך הסכימה דעתו ית' לתת תחת ידו של העלם הזה מכשלת חברת החומר אשר הוא פונה תמיד אל כל דבר פשע אשר ממנו נמשך אליו ההפסד המוחלט או עונש עלום כמו שגא' והאבדת את הנפש ההיא הכרת חברת הנפש ההיא והלא נוח לו לאדם שלא נברא :

ולתריץ הקושיית ולישב הספרות הנזכרות אקדים הקדמה וזה שכתב הרב המורה חלק ב' פרק כ"ב כי הדבר הפשוט יתחייב ממנו דבר פשוט אחר. ואם הדבר מורכב חייב ממנו דברים כמספר מה שבו מן הפשוטים אשר הורכב מה' והמשל בו כי האש אשר בו הרכבת שתי אכיות והם החום והיובש יתחייב ממנו שיחם בחומו ויבש ביובשו וכן הדבר המורכב מחמר ולורה יתחייבו ממנו דברים מזד החמר שלו ודברים מזד לורתו אם היה רב ההרכבות :

וראיות הקדמה זאת אמתית ומלינו שאז"ל והיה אלו אמן. כלי אומנותו של הקב"ה הייתי שבתורה ברא הקב"ה את העולם וכמו שאמרנו בראשית ברא וגו' בתורה שנקראת ראשית שנאמר ראשית חכמה וגו' ברא אלהים שמים וארץ. לכן נאלץ ממנה נמלאים כפי החלקים הנמלאים בתורה. וזה כי מלינו שהתורה נתלקת לשלושה חלקים והם דברים חקים ומשפטים. וכמו שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל וידוע הוא כי חלק הדברים הם ענינים מופשטים מחמר שהוא החלק המדעתי שבתורה וידעת הדרושים האלהיים כמו מליאות השם תורה מן השמים שבר ועונש השגחה ושאינו גוף וחידוש העולם וכן הרבה עקרים כי הם דרושים מושכלים בשכל לבד מזה החלק נאלץ עולם המלאכים שהוא ג"כ עולם מופשט מחמר וכלם חיים משכילים והוא

דומה לחלק הזה כי כל חלק וחלק נאלץ ממנו הדומה לו : **וחלק** החקים שהם כלל המלות אשר אין טעמם נודע בלבישת שטעמו כלאים פרה אדומה וכן הרבה והם דברים נרלים לו ית' אחר שזה בהם ומורים על היותו רועה. וכמו שאמרנו חז"ל מאי איכפת ליה להקב"ה בין שוחט מן הזאח לשוחט מן העורף אלא נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו הרי שהחלק הזה הם פעולות חומריות נעשות בלי טעם אלא לעשות רצון הש"י ומזה החלק נאלץ עולם הגלגלים שדומה לו שגם הם בתנועתם יש להם נפש משכלת ואין כונתם כי אם לעשות רצון קונם ובמו שאמרנו ששים ושמיים לעשות רצון קוניהם. באופן שהתנועות שששים הגרמים הם פעולות חומריות נעשו לעשות רצון קונם לבד בחלק החקים :

וחלק המשפטים שהוא מקיף על עשיית היושר והרחקת העול בין האנשים ולתת לכל אחד חקו והם ענינים חומריים וגומלים האנשים זה לזה ומקבלים זה מזה. מזה החלק דומה לו נאלץ עולם השפל שכלו חומרי וכל הדברים הנמלאים בו מקבלים זה מזה ונותנים זה לזה כי היסודות מתהפכים זה לזה כנודע. סוג הנמלאים כלם מליאותם הוא מההתמוזות שמתמוזים היסודות זה עם זה ומקריבים היושר ומרחיקים העול ביניהם לתת קיום והעמדה למלא הוא ואין יסוד אחד גובר על חבירו עד עת בוא דברו ית' להמיר לורתו של הנמלא ההוא :

הרי שלהיות שהתורה היתה כלי אומנותו של הקב"ה בצריאת העולם לפיכך נאלץ ממנה עולמות כמספר החלקים הנמלאים בה ודומיהם אם מזד הדברים המושכלים שבה אם מזד הענינים החומריים שבה. ואחר שזכינו להשיג ולהשכיל הדרוש הזה נזכה לתרץ ולישב הדרוש אשר עמדנו בו הן למאן דאמר שהנפש היא הכנה לבד הן למאן דאמר שהיא עלם נבדל וזה שאמר ששלמות הנפש תלוי בידיעת ושמירת תורתו הקדושה וכמו שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש וכן כי לא דבר רק הוא מכס כי הוא חייב אם כן מוכרח הוא כי האדם העוסק בתורה ועושה מלותיה ישתכלל ממנה ענינים כפי מספר החלקים שבה כמו שנשתכללו ממנה בצריאת העולם כמו שכתבתי :

ורבן מחלק הדברים האלהיים שבתורה והעקרים והאמונות שחייב המאמין להאמין אשר הם אמונות ופנות אלהיות החקוקים ומושכלות ומזוירות בשכלו ונפשו של אדם הם הם המשלימים שכלו ונפשו של אדם :

ומחלק

מעשה כלל כי אם דברים ולמוד הדעות והעקרין וכן אמר יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה שהם דברים תלויים בלמוד לבד ובליור שכלי לא במעשה :

והשניה לחלק המלות שהן לתקון החמר וזהו אמרו אשר בחר בנו מכל העמים ולכך נתן לנו את תורתו כלומר שעם היות שהתורה כלה שמתיו של הקב"ה היא ועל כל קוץ וקוץ יש תלי תלין של הלכות והקב"ה קוראה בצורות אלהיות עליונות שבידיעה ההיא ברא והמליא העולם מהאפס המוחלט עם כל זה הקב"ה הלביש התורה בצורה הזאת וסידר לו ולונו אלו המלות להשלימו ולהחיותו כיום הזה וזהו ונתן לנו את תורתו כלומר נתנה בצורה הראויה לנו עם היות תורתו המיוחדת לו למעלה למעלה מהאורה הזאת. ומי שאומר שהן שלש קסבר שהרכבת וחבור נפשו וחמרו הוא נמלא אחר בעלמו וזאת החלקים הפשוטים. ולכן תקנו השני' הנזכר כנגד החלקים הפשוטים כמו שכתבתי והג' שהיא הערב נא וכו' כנגד חבור השכל עם החמר. וכן נראה מסגנון הברכה שאמר הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו כלומר שיהיו ערבות המושכלות והדעות האמתיות בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל וכו' והאלאליים שהם חלק החמר כלומר שחלק החומר יקבל ערבות שיתעסקו בדברי התורה באופן שיאורו זה עם זה הרי שלהיות שהתורה משלמת את האדם בכל חלקיו תקנו ברכה על כל חלק וחלק הן פשוט הן מורכב :

ואחר שהוכחנו שלא לבד נאלץ מהתורה שלמות לנפשו של אדם אלא גם לחמרו ולהרכבתו לנפשו עם חומרו זו היא הסבה שעם היות שנפשו של אדם היא עלם נבדל עומד בעלמו מכל מקום הסכימה דעתו יתברך לתת תחת ידה מכשלת חבור החומר עמה. וזה להרויח החומר ולהשלימו באמצעותה לשיהיה גם החומר נלחי וקיים וכמו שנאמר והמשכילים יזהירו כוזה הרקיע ומלדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד שיהיה חמרו כחמר הכוכב מאיר ומזהיר קיים נלחי :

וכן אז"ל סנהדרין פ"ק תנא דבי אליהו לדיקים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אינם חוזרין לעפרם שנאמר והיה הנשאר בליון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים. וכמו שכתב הרב בעל העקרין מאמר ד' פ' ל'. אמר על הנדיקים יהיה חומר גופן כעין יסוד פשוט קיים קל התנועה בהיר במראה כמעשה לבנת הספיר וכו' כענין אליהו מוכן לקבל זוהר אלהים ואור פני מלך חיים כמעשה הנבנה שהוא

ומחרק המשפטים שהם פעולות חומריות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כשאר כל המלות שבתורה הם המשלימים חלק חומר האדם וזה מלך שבאבריו וחלק גופו עושה המלות ומוליאן מן הכח אל הפועל להיותו מלווה מאתו יתברך ומכניע חומרו לעשות רצונו כמו שנאמר (תהלים לה) כל עלמותי תאמרגנה ה' מי כמוך :

ומחרק החקים שהוא חלק פעולות גופניות נעשות ללא שום כונה כי אם לעשות רצונו יתברך לבד מבלי שום בחינה אחרת משלים ג"כ הרכבת וחיבור נפש האדם עם חמרו כמו שהחך הוא פועל גופני עם ליור אלהי שכלי לבדו. ועם היות שהאדם אינו מורכב אלא משני דברים והם החמר והאורה מ"מ הרכבה וחיבור שניהם יחד היא בחינה שליטת וכמו שכתב הר' בעל העקידה ז"ל שער מ' על הגדה ר' אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המלאים במלאים היתה של ארבע מכות ורבי עקיבא אמר של חמש מכות וכו'. ר' אליעזר סבר כי בהשגות מטבעו הדבר המורכב מד' יסודות יחייב שישתנו כלם ותחשב המכה האחת לארבע מכות ור' עקיבא דקדק עוד כי טבע המורכב ולוורו הוא נמלא בעלמו וזאת כל אחד מהפשוטים ועם זה כבר יהיה בכל מכה חמש מכות. אף כאן בנדרון דידן חיבור נפש האדם עם חומרו הוא נמלא בעלמו וזאת הפשוטים. ולכן חלק החקים שהם פעולות מורכבות מפועל גופני חומרי ומליור אלהי לבד שאין כוונת עשיית החק רק לעשות רצונו ית' זה החלק הוא המשלים הרכבת וחיבור נפשו וחמרו של אדם :

ואפשר לומר שלדרוש הזה כוונת חז"ל במאי דפליגי בברכות התורה אם הם שמים וגרסי' והערב נא בוי"ו שהיא סוף ברכה כי ברכה אחת היא עם על ד"ת שאליו היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחת בברוך וברכה אחרת היא אשר בחר בנו מכל העמים באופן שאינם אלא שתי ברכות ואחרים אומרים שהם שלש וגרסי' הערב נא בלא וי"ו כי היא ברכה בפני עצמה ואינה פותחת בברוך משום דסמוכה לחברתה. ויוצן בזה שמי שאומר שהן שתיים אמר כיון שתכלית התורה להשלים את האדם בשני חלקיו חלק שכלו המשלימו בדעות האמתיות והפיניות האלהיות שהאדם למד מהתורה. וגם חלק חומרו המשלימו בעשיית המלות אשר הדריכונו ולונו התורה עליהן לכן מצרך שמים הראשונה לחלק הדעות האמתיות וכן רמזו בה באומרו על דברי תורה אין בה

הרי יפה ולמה סרבליהון לא שנו אלא בשביל שהם דבוקים בהם ומה המלבושים שדבקים לדריקים ירדו לאש ולא נזקו ישראל שהם דבוקים בדריקו של עולם שהוא חי וקיים שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם על אמת כמה וכמה וכו'. וזה הקל וחומר לודק ג"כ לגוף עם הגפש הגוף שדבק עם הגפש ונוסף על זה שמלד פעולות הגוף בשלם הגפש לא כ"ש שנלמדות הגפש נאלץ גם כן לגוף להיות חי וקיים בגפש :

וְגַם לסברת מי שאומר שאינה אלא הכנה לבד יתורץ קושייתו. וזה שאחר שהתורה היא היא שהמליצה כל חלקי העולם והיא היא הנותנת לכל הדברים קיום והעמדה כמו שנאמר אם לא בריית יומם ולילה וגו' וזה להיותה עלם כמו שנאמר כי לא דבר רק הוא מכס כי הוא חייכם גלך נותנת עלמות לגמלאים להיותם קיימים גם לאדם עם היות שנפשו אינה אלא הכנה לבד התורה שהוא עלם מעלמות את הגפש כי הגפש תתעלם במושכליה ובמלותיה אחר שהיא עלם וכמו שכתב הרב בעל נוח שלום מאמר ח' פ' ד' אחר שכתב משל האבוקה עיין שם אמר כן עיין הגפש הנאללת מהשי"ת אם בעודה בנושאה תשתדל להשלים עלמה בעיין התורה ומלותיה תקנה לה ההשארות ותשוב עלם נשארית בפני עלמה שהתורה האלהית סבה להשארותה כמ"ש תורת ה' תמימה משיבת נפש ואם אין תאפס ותכבה אותו האור הנאלל מאתו ית' כמו שיאפס האור הנמשך מהאבוקה בהסד נשאו ולזה הזהיר הכתוב ואמר. ויהי האדם לגפש חיה כמ"ש שאז"ל אמר הקב"ה נשמה שנחתי לך החייה כלומר הקנה לה ההשארות אחר שתוכל להחיותה לעד. הרי שכתב שעם היות שמאליה תאפס ותכבה מכל מקום באמצעות התורה ימשך לה ההשארות והנלמדות הרי לך ישוב סברת נלמדות הגפש הן למאן דאמר שהיא הכנה לבד הן למאן דאמר שהיא עלם נבדל עומד בעלמו ולהיות שהיה איוב נבדל בדרוש הזה אמר: תם אני לא אדע נפשי וכו' וכמו שפי' המפרשים שהכוונה לומר שהיה מכחיש ההשארות הגפש ועתה יאמר איני חריף ומפולפל לדרוש ולירד לעומק הדרוש הזה ולכן איני יודע מהות נפשי מה היא ולכן אמאם חיי כיון שאין תקוה בחיי לקטת ההשארות והעטט לפי שאחת היא במדרגה עם שאר כחות ונפשות הגוף כגון כח הזן ונפש הזומחת וכמו שאלו הכחות נפסדות בהפסד הגוף כן נפש האדם נפסדת כי הכל אחת ועל כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה כמות זה כן מות זה שקולים הם. וכנגד סברא זאת השיב לו

חברו

שהוא גוף מקבל אורה ועל כן אמרו בזכרית הלכנה עטרת תפארת לעמוסי בטן ר"ל לדריקים שהם עתידים להיות גופם מקבל אורה כמותה וכו' :

ובן בעל ספר נוח שלום כתב במאמר י"א פ"ו וז"ל הכוונה האלהית בזריאת האדם לבדו האדם באופן שיחיה לנלח בגוף ונפש ושמהו בג"ע שהוא תחת קו משה היום באופן שיסודותיו וליחותיו יהיו שוים ולא יתהפכו והכין מזונו להחליף תמורת מה שיתקן וכו' וכשחטא ונטה ללד החומר נקנסה עליו מיתה וגורש מג"ע ולא נשלמה הכוונה האלהית להיות חי בגוף ונפש אבל הוכרח שיפסד וישוב אל העפר. ולכן היה מהחמד האלהי להשפיע תורתו לעם הנבחר שהוא האדם האמתי כאומרים אדם אחס כדי שתכנה נפשו להשיג בעוה"ב לאחר המות לאותה ההשכלה הנזכר תשוב הגפש שלמה תספיק להחיות נפשו לנלח כאשר נפש הגלגל החיה גופה. וזה תחיית המתים בשבט הגפש לגוף התורה ויהי' לעד בנן עדין ואז תשלם הכוונה האלהית א"כ תכלית השלמות הגפשיי כדי שתשוב הגפש שלמה באופן שמשלמות ההשכלה תחיה גופה ותשאיירהו בלי מזון או עם מזון ג"ע וכו' ורלה הקב"ה לזכות את ישראל והרבה להם תורה ומלות שבסבתם יזכו להשיג הסודות האלהיות אחר המות כפי מה ששיג האדם מהם בגוף ונפש אם לא חטא ותתעלה הגפש באופן מהעלוי כ"כ בסבת אותה ההשכלה תשוב לגופה הראשון ותחיהו לנלח וכו' :

הרי שדבריו כלם שלמות האדם הוא להיות נלחיוקיים בגוף ונפש אלא שלא ירדו לחקירה שכתבתי שזה נאלל מחלקי תורתנו שנאללת ממנה שלמות לכל חלקי האדם כפי מספר החלקים הנמלאים בה וכיון שכן אין לתמוה איך הקב"ה חיצר הגפש עם הגוף לפי שעשה זה להרויח את הגוף שהוא הרווחה לחלואין שהרי האדם משיס עלמו בסכנה להרויח עשרים למאה כ"ש כשמרויח מאה למאה אף הקב"ה שלח לגפש לזה העולם במקום סכנה להרויח מאה למאה והוא לתת שארית וקיום ונלמדות לגוף האדם כמו לנפשו. רבותינו זכרונם לברכה שנו רבותינו מילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה למה מילין אותו וכו' ד"ת כתובים בזהו אלא לפי שהוא דבוק לספר זכה להנלל עמו וכו' כל שכן גופו של אדם שעושה ממש המלות שהיה חי וקיים בגפשו. עוד שם ראה מה כתיב בחנניה מישאל ועזריה וגובריא אלן תלתייהו כפיתו בסרבליהון וכו'. וכיון שילאו מכבשן האש כתיב חיוין לגובריא אלן די לא שלט נורא בגשמיהון

נלחיים וקיימים הגוף והנפש. וזה באמלעות התורה שנקראת תושיה כמו שאז"ל שנקראת תושיה שמשפת כמו של אדם כלומר כח החמרי והתאוות גופניות ובציטוט האדם כחותיו החומריות מקנה ההשגרות לגוף וכשאז"ל שחם ימות יחיה ועוד יש טעם אחר למה הקב"ה מביאה לעולם והוא מה שכתבתי בשם ה"ר נה שלום והוא להשלים הכונה האלהית בבחינה שהיתה הכונה שהיה האדם קיים בגוף ונפש והוא אומרו. ודע כי ישה לך אלוה מעונך ישה הוא לשון שבה. ור"ל דע שהקב"ה עושה כזה לך שישכח העון אשר עשית בזמן בריאת האדם שעבר על מאמרו יתברך שנקנסה עליו המיתה באופן שלא נשלמה כוונתו ית' ועתה באמלעות הנשמה הבאה לעולם כשאדם זוכה ועושה רעיו ית' סבה לתת שארית וקיום לגופו כמו לנפשו וישכח העון ההוא ובלע המות לנלח :

החקר אלוה תמצא וגו'. יראה אם תאמר מה לו להקב"ה לעשות שהיה גם החמר קיים באיש או גם לאחר שחטא האדם ולא נעשה לו יתברך כונת תכליתו כמו שכתבתי ולכן משלת הנפש לעולם כדי שיא תכליתו לפועל ותשלים הנפש לגוף מאי איכפת ליה כולי האי. לזה אמר כנגד הראשון החקר אלוה תמצא היא חקירה אלהית ואין לך להרהר אחריה שלא תשיגה. וכנגד השני אמר אם עד תכלית שדי תמצא כלומר וכי תוכל להשיג מאי איכפת ליה להקב"ה להשיג תכלית כונת בריאתו של אדם והלא דברים יותר נגלים מאלו לא תוכל להשיג והם גבתי שמים או עמוקה משאול כלומר היות השמים בגבול זה הגובה ולא היה הכדור יותר קטן לשלל יהיו כל כך גבוהים או למה לא היה הכדור יותר גדול ויהיו יותר גבוהים. וכן היות הארץ עמוקה משאול כלומר היות הארץ כדוריותה ועציה כ"כ גדול עד שהיא עמוקה משאול כלומר שהיא כ"כ גדולה עד שיש בה עומק גדול מהשאול מה תדע בזה שודאי שכל אלו הדברים לא נפלו במקרה אלא הכל היה בכונת מכון להעריך גודל כדוריות השמים בבחינת הארץ ועציה וכדוריותה שהיא מרכזם ואלו הדברים עם היותם יותר נגלים ומוגשמים מה תדע בהם שהידיעה באלו הענינים בלתי אפשרית שארכה מארץ מדה ורחבה מני ים. ולא בדברים האלו שהם חוץ ממך אין לך הקפה ביריעתם אלא אפילו בענינים שהם ממך ממש והוא שלפעמים מענין הקב"ה לאדם להכריחו. או לפעמים יענישנו להסגירו או להקטילו אל מקום אחר כמו שפי' הרלב"ג

חברו לומר הנעמתי ואמר: הרב דברים לא יענה וגו' בדרך מתים יחרישו וגו' יראה קרא לרשעים מתים לפי שהרשעים בחייהם קרויים מתים ולרמוז שהם חיים נקוד המ"ם בשוא לרמוז שהם עומדים על רגליהם והם מתים ובא לומר שכזיו והסברא המשובשת אשר לו באומרו שאין השארות לנפש הרשעים יחרישו לפי שהם מסכימים לסברא זאת ושמתים עמה ועושים עקר מהבלי העולם והולכים אחרי שרירות לבם אבל האיש השלם לא יחריש בשמעו סברא כוזבת כזו באופן שיתלעג ואין לך מכלים על דברים קשים כאלו ובא לבטל סברתו ואמר: ותאמר זך לקחי ובר היית בעיניך כלומר הסבה שנכנסת בסברא כזאת היא לפי שאנך מליץ נלחיות לנפש כי אם בהיותה עלם נבדל שאם אינה אלא הכנה כבר אמר אחת היא על כן אמרתי וגו'. וגם לסברא אם הוא עלם אי אפשר לומר שהקב"ה שילחה לעולם לחברה עם החמר במקום סנה עד שאפשר לבא לידי גזרת והאבדתי את הנפש ההיא הכרת תכרת הנפש ההיא בהיותה עומדת במקום קדוש וזה וברה והוא שאמר ותאמר זך לקחי כלומר הסבה שיש לך סברא זאת היא שותאמר שהנשמה היתה זכה וברה כשהיתה שם בעיניך כלומר תחת כסא הכבוד כי משם נאללה ולא היתה לריכה לא זיכך ולא מירוק כי כל זה לריך האדם להשלים עלמו בעוה"ז ושם לא היתה לריכה כלל. והיתה זכה וברה מאליה קיימת ונלחית ולמה עושה לה הקב"ה עול בזה להלריכה לבא לידי כך ואם לאו שיהיה נפסדת ולכן גמרת אומר שא"ל לומר שהיא עלם נבדל וכיון שאינה עלם נבדל ודאי אחת היא ואין לה נלחיות לפי זה מלת ותאמר חוזר לנפש. ור"ל הטעם שבאח לכלל סברא זאת הוא לפי שחולל לטעון ולומר הנפש למה הבאתני עד הלום לעולם הזה שהוא מקום סנה ליפול באתת הפחיתים והלא היה זך לקחי וברה הייתי ושלמה כשהייתי שם בעיניך ית' קודם בואי לעולם ודאי שהוא עול לחקוי ית' לעשות כך ולבטל סברתו אמר. ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך כלומר אתה מוטעה ואינך מסכים אל האמת. ולכן מי יתן אלוה דבר וכו' ויגד לך תעלומות חכמה כלומר תעלומות ועומק החכמה אשר יש בדרוש הזה לומר שעם היות שהנפש היא עלם נבדל מ"מ הקב"ה משלחה לעולם הזה ופירש הטעם שיש בזה ואמר כי כפלים לתושיה. ר"ל הסבה שהקב"ה מביא הנפש לעוה"ז הוא מפני שמרויח כפלים ממה שהיה קודם שמתחלה לא היתה נלחית כי אם הנפש לבד להיותה עלם נבדל עומד בעלמו ועכשיו

התאוות הנמשכות מהחומר זו היא הסבה שלא יתבונן לקבל הידיעות ולזייר הדעות האמתיות יתחייב מזה שכשלא יפנה אל האון ויהיה מופשט ממנו אז ודאי יתבונן כי אין בין הידיעה והסכלות אמלעי כי הידיעה קטן והסכלות העדר זהם כמו תנועה ומנוחה שאין בהם אמלעי כי המנוחה מליזה מהעדר התנועה כמו שהביאו החכם מאמר א' חלק ג' באלהיות. וכיון שאין בין הידיעה והסכלות אמלעי יתחייב שבהשנות גוף כל א' יוליד סותר האחר והשנות סותר כל א' יוליד גוף האחר אף כאן וירא און היא הסבה שלא יתבונן אבל אם אינו רואה און יתחייב שיתבונן. א"כ האדם במוחו שהוא מתפשט מחומרו ומכל חלקי האון ודאי יתבונן וישיג הדעות וכבר ידענו שאין ההשגה אלא לחי א"כ נראה שהאדם אחר מוחו הוא חי מלד נפשו וכמ"ש החכם האנשים כשהם חיים ישיגים וכאשר מתו הקילו:

ואיש נבוב ילכז כאן רמז למופת שלישי והוא כי הדבר העומד בכח לא יוליארו אל הפועל כי אם הדבר הנמצא בפועל כי אי אפשר שימצא הדבר אל עצמו וכן אי אפשר כ"כ שיוציאו מן המציאות בכח אל המציאות בפועל מי שהוא נמצא וכמו נמצא בכח כי שניהם כבר השתוו בהעדר וכל א' משניהם לריך אל נמצא אחר ואחר שהיה מן השקר שני הדברים התאמת כי מולא הדבר מן הכח אל הפועל לא יהיה כי אם זולתו ולא יהיה כי אם נמצא בפועל. ואחר שהתקיים זה נאמר כי הגשם אמנם היה חי בהתחבר הנפש עמו. הגה הנפש אם כן חיה בפועל לא יעדר ממנה החיות הגה הנפש אם כן לא יעדר ממנה החיות:

ואפשר שהמופת הזה רמזו בפסוק (בראשית ב) ויאר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וגו' ואמר שהקב"ה ברא את האדם מן העפר שהוא מת ולא חי ויפת באפיו נשמת חיים באופן שיהי האדם חכם כמות שהוא ודאי אין זה אלא להיות הנפש חיה בפועל. דאי לא תימא הכי איך שמה הנפש לגוף שהיה מקדמת דנא מת איך שמתהו חי בפועל אם היא עצמה הייתה בכח ולא בפועל אלא ודאי אין זה אלא שיהי האדם לנפש חיה ר"ל להיות הנפש חיה ממש בפועל. והו שרמז כאן באמרו ואיש נבוב ילכז האדם הוא כמו נאד חלול ונבוב וכמו שאמרו"ל כי גדול אהה ועושה נפלאות. האדם דומה לנאד מלא רוח ואם יעשה האדם בנאד נקב כחודה של מחט הרוח יולא והאדם מלא נקבים ורוחו משתמרת בקרבו. הרי שהאדם הוא כמו נאד נבוב כי

מי ישיבני לומר לו שעשה שלא כדין בהכבירו העונש על אחד יותר מהראוי לו באופן שאין ידיעתו מקפת אלו הענינים כל שכן הדברים העמוקים והנעלמים מכונת הקב"ה להשלים הגוף עם הנפש:

כי הוא ידע מתי שוא וכו' להיות שיש מי שחשב שאיך יזייר לורה משוללת מן ההיולי ובפרט הנפש אחר שאין האדם מרגיש מציאותה כי אם בשחוק וחברת הגוף והיא גדלה עמו ומפתו תאכל ומכוסו תשפה. יראה בודאי שאין לה מציאות אחרי מות הגוף אלא כמות זה בן מות זה לכן בא חבירו והביא ארבעה מופתים לבטל סברא זאת כמו שהזכירם החכמים המדברים על הדרוש הזה. והא' הוא שנפשו תמלא הדברים ההיולאניים המזויירים בעלמותם אחר העלם הדברים המזויירים מהרגשותינו וכן נראה הדברים בהיותנו ישיגים ומה שתראה נפשו מהם בעת היקילה והשינה אמנם הוא לורות משוללות מן היוליהם הגה התקיים בזה שהלורות יש להם שתי מציאות. מציאות בהיולי ומציאות ריק מן ההיולי ולולי זה לא היה אפשר שתמלא נפשו לורה כי אם בהיולי שלה ואחר שהתקיים זה אין להכחיש שימצא האדם אחר המות לורה משוללת מן ההיולי ולא ימנע זה מונע ולמופת הזה רמז באמרו: כי הוא ידע מתי שוא קרא לדבר שאינו מושג ומורגש בחוש מתי שוא להיות הדבר נעדר מן ההיולי בלתי מוחש ע"ד שאמרו והחכמה מאין תמצא כי החכמה להיותה דבר רוחני בלתי מורגש ומוחשת קראה אין אף כאן לדברים הבלתי מורגשים ומוחשים קראם אישי שוא וכנה בלשון מתי לרמוז שהם נעדרים מלד וגמלאים מלד נעדרים בהרגש וגמלאים בשכל וזהו שאמר האדם ידע ומשיג מתי שוא כלומר הדברים בהיותם ריקים מן היוליהם שנראה מזה שיש לדבר מציאות זולת היולי אם כן גם נפש האדם יהיה לה מציאות בהיותה מופשטת מן היולי שלה:

וירא און ולא יתבונן. כאן רמז למופת שני וזה שאמרו שגטיית האדם אל התאוות גופניות ימנעהו מלזייר האמתות מלקבל הידיעות כי יקנו לשכלו בלבול והמעטות מהם יקנו לשכלו הדור ויעזור לו לקבל הידיעות ולזייר האמתות אם כן הורה זה כי החמר הטבעי מפסיד הנפש המדברת ושהוא כל מה ששהיה יותר נפשטת ממנו תהיה יותר מכירה ויותר רואה האמתות להיות נפשטת מכל החמר ולא תהיה ההכרה והזיור אלא לחי הגה א"כ הנפש חיה אחר מות הגשם. וכן הביאו החכם באלהיות מאמר ג' טענה י"א שרש ו' זהו שרמז כאן באמרו וירא און ולא יתבונן כלומר מסכת היות האדם פונה לאון והם

למחות ואינו מוחה הוא נחפש. וזהו אל תשכן באהלך
עולה קרא לאשתו אהלו ע"ד שאחז"ל מעולם לא קראתי
אלא לאשתי ביתי כי אז בהיותך שלם בעיון ובמעשה.
השא פניך ולורתך ממום שהיית אומר שאין השארות לנפש
והיית מולך וחזק הילירה ולא תירא מההעדר אלא אדרבה
הנפש נשארת קיימת אחר המות ועם היות שנפרדו ממך
כל טובי העולם הזה הבנים והנכסים אין לך להתפעל
מזה כי אין שלמותך תלוי בהם. ולכן ראוי שתשכחם ולא
תזכרנה עוד וקרא לטובי העולם הזה בלשון עמל לרמוז
שהם לואים ועמלים ויש להם סוף. וזה מסכת שמקורם
עמל ולואה והם הגרמים השמימיים המחייבים העושר
והנכסים והבנים וראיה לזה:

אמר

החכם בספרו באלהיות ומן השקר שיהיה בגשם
כח על מה שאין תכלית לו כי כל גשם מתחלק
ויסתלק בשער חלוקו כח דמיונו החלק היא קלת הכח לא
ימנע אם שיהיה מניע עד אין תכלית ויהיה החלק כמו
הכל מבטלי חסרון וזה שקר. ואם שיניע עד תכלית
והקלת האחר גם כן יניע עד תכלית ויהיה המקובץ דבר
ב"ת פירוש כי אין הכל זולת חלקיו הנה נחקיים שיהיה
שלא יזויר כח על דבר בב"ת ויהיה אותו הכח בגשם.
הרי שכן הגרמים השמימיים להיותם גשם הוא הכרח
שיהיה עמל ולואה ובעל תכלית. ולכן הם מוכרחים
ולואים ונפסדים ואין להם קיום והעמדה ודאי שאין
שלימות האדם תלוי בהם ולכן קראם עמל לומר מילתא
בטעמיה כלומר כיון שהם עמלים ראוי שתשכחם ולא
תחוש להם כי אין שלמותך תלוי בהם. וכמים עברו תזכור
כלומר כמו שהמים א"א להעלותם למקום גבוה יותר
ממקורם גם אלו הדברים הם עמלים ולואים כמו מקודם
וכיון שאין לו שלמות לעצמו איך יקנהו לזולתו אבל שלמות
העיון והמעשה המסודר על פי התורה שהיא למעלה
מהגרמים שהיא חכמתו ית'. ואין לה לאות ועמל שהיא
נלחית היא היא המקנה הנלחיות: ומלהרים יקום חלד
וכו' המשיל חיי האדם ליום מה היום מעת זריחת השמש
עד חלי היום השמש יש לו עלייה ומחלי היום ואילך יש
לו ירידה כך האדם בחיולת עולמו יש לו עלייה ולומח
ועולה בכל הכחות החמריות עד חלי היום ומשם ואילך
יש לכחות החמריות ירידה חולשה וגמול ללחצים שהשמש
יש לו נטיה מה לצד מערב. ולכן בא לומר שאין לו
לחוש להללחות העולם הזה כמ"ש כי אתה עמל תשכח
וגו'. לפי שאין שלמות האדם תלוי בשום דבר חמרי וגופני
וראיה לזה שמלהרים שהוא זמן התחלת ירידת וחולשת
האדם

אין בו רוח וחיות מאליו ואחר כך ילכז וניתן בו החיות
השומר בלב כמו שנאמר מכל משמר נצור לבך כי ממנו
תולדות חיים. א"כ יראה שכיון שהנפש מחיה את הגוף
נראה ודאי שהיא חיה בפועל:

וגם

לזה רמזו חז"ל במאמר שכתבתי שאמר שרואו
ונשמחו של אדם אינו תלוי בגוף ואין לריך גשם
מקוף מחוץ כמו רוח הנאד שאם עושים בו נקב כחודה
של מחט מיד יולא משום דהא בהא תליא אבל האדם
מלא נקבים ורוחו משתמרת בקרבו כי הוא עומד בעצמו
ואינו דבק בגוף:

ועיר

פרא אדם יולד כאן רמז למופת רביעי והוא
שאמר הנה נמצא האדם לעין תחלה בהיותו נער
לא ידע דבר אחר כן לא יסור כל אשר יגדל יעלה
בידיעות וירבו המושכלות בנפשו והנה לא ימלט מה
שיקנהו מן החכמה שיהיה מפני גשמו לבד או מפני נפשו
לבד או מפני שניהם יחד ואם היה מפני גשמו הנה
יחסייב שיהיה האדם כל מה שיהיה גופו יותר בריא וחזק
וירבה חמרו שיהיה יותר קרוב לקבל הידיעות. וכל מה
שירבה גשמו וימעט חמרו יהיה יותר רחוק לקבל הידיעות
ואנחנו נמצא הענין בהפך שאנו רואים מי שבו השדפון
יחסר גשמו בכל יום ושכלו עומד בשלימותו עד שחפרד
הנפש. ויבטל בראיה הזאת שיהיה מפני גשמו לבד וגם
כן שיהיה מפני נפשו וגשמו. אם כן מה ששייר מטבע
התלויה הוא שהוא מפני הנפש לבד אין חלק בזה לגשם
זולת שהוא כלי אליה כדרך הכלי לאומן ואי אפשר מליאות
ההכרה למתים ואמנם יתאמת מליאותם מן החי הנה
הנפש א"כ חי. וזה שרמזו כאן באמרם ועיר פרא כלומר
נמשל כבהמות מבלי שום שלמות הוא האדם כשנולד ואחר
כן עולה למדרגת הידיעות יום יום ודאי שאין זה מלד
חמרו כמו שהוכחנו כי אם מלד הנפש א"כ נראה שהיא
היא שאין הידיעה וההכרה אלא לחי:

אם

אתה הכינות לבך וגו' אחר שהוכיח שהנפש היא
חיה ונשארת אחר המות אמר שגריך האדם שידקדק
במעשיו ובאמונתו ולא ילך אחרי שרירות לבו כמו שהולך
מי שאינו מאמין בשארות לגשם שאומר כמות זה כן מות
זה אין חשבון אחר המות אלא אם אתה הכינות לבך
ואתה קיים באמונתך שהוא שלמות העיון לריך שיסכים
עמו שלמות המעשה וזהו ופרשת אליו כפך ומעשה יריך
והוא עשיית הטוב. וכנגד סור מרע אמר אם אין בידך
הרחיקהו וגם הסברות הפחותות אשר לאשחק באומרה
דרך אלהים ומות בטל אותם ממנה משום דכל שבידו

שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ונותן שכר טוב לעוה"ב לרי"ך שיהיה לך בטחון על זה וכמו שכתב הה"ר בעל העקרין מאמר ד' פרק מ"ז תקוה והתחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין כדי שימשך אליו החסד הנמשך אל הבטחון. ולכן אמר לרי"ך שיהיה לך בטחון כי יש תקוה ושכר טוב לעולם הבא ואם לא תתפייס בדרך אמונה אלא שתרצה לחקור ולדרוש הדרוש הזה. והוא וחפרת כמו לחפור את הארץ שהוא כמו לחפור את הארץ גם בדרך הזה תמלא שלבטח תשכב שהשכיבה והמיתה תהיה לבטח כלומר לא מביא שאין האדם נעדר ונפסד במיתתו אלא אדרבה המיתה והשכיבה היא כבה להשיג הבטחון והנחיות לגוף ולנפש כמו שכר כתבתי בשם הה"ר בעל נוח שלום. ועם זה הפי' מדוייק לשון הפסוק באמרו לבטח תשכב ולא אמר בבטח תשכב שהכוונה לומר להשיג הבטחון:

וגם בהיותך רבון ומושבך בקבר וזהו ורצלת אין מחריד לך ואז בזמן ההוא בהיותך רבון ומושבך בקרקע יכלו להשיג פניך ולורתך רבים להיות לורתך ונפשך קיימת: **אבל** עיני רשעים תכלינה והסבה לה לפי שמנום אבד מנהם וזה שבית המנום שלהם היתה הקבר לומר שאחר המיתה אין דין ואין חשבון וכמ"ש התנא אל יבטיחך יר"ך שיש בשאול בית מנום ולכן בעולם הזה היו הולכים אחרי שרירות לבם ועכשיו שהוכחנו שיש השארות לנפש אבד בית מנום שלהם אלא אדרבא תקוהם מפני נפש ששם יקבלו עונשם ויהיה מכאוב ודאבון לנפשם הרי שזופר הנעמתי ביטל סברת חיוב אלא השארות הנפש:

ולדחות שדרוש ההשגחה ודרוש השארות הנפש כמעט הם נאחזים ודבקים זה עם זה שאלו הם השגחה יש השארות ושכר ועונש וכמ"ש התנא דע מה למעלה ממך עין רואה וכו'. ואם אין השגחה אין דין ואין חשבון ולכן חיוב חיבת שני הדרושים האלו וכבר בשניהם. כנגד דרוש הנפש אמר תם אני לא אדע נפשי וגו' אחת היא על כן אמרתי וגו' כמו שכבר פירשתי ובנגד ההשגחה אמר אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג ארץ נחמה ביד רשע וגו' כמו שפירשו כל המפרשים והיות משתלשלים זה מזה חיברם זה עם זה לכן בא בלדר השוהי לבטל סברתו בשניהם יחד ואמר עד אנה תשימון קנאי למלין ירצה שהאדם אין לו כי אם סוף וקץ אחד מלד גופו אבל לנפשו אין לה סוף וקץ ואחרי שכל אנה תשימון באדם שני קצין אחד לגוף ואחד לנפש וכל זה בלי טעם כי אם למלין. וכבר ידעת כי שם מלה

היא

האדם מכוחותיו החומריות אז הוא זמן קימת ועליית האדם היושב בחלד כמ"ש כל יושבי חלד שנקרא העוה"ז חלד על שם שמעלה חלודה. כשאז"ל כשאין האדם הולך בדרך תמים אז בזמן ההוא יקים וכשאז"ל בן ארבעים לבנה. כי אז מתחיל החומר להיות לו נטיה מה ואז השכל מתעורר ומתגבר ועולה שכזה נופל זה קם וכמו שאז"ל חכמי ישראל כל זמן שמוקנים חכמה נחוספת בהם ומאירים פני שכלו שהם פני מזרחו של אדם ונחשכים ונחלשים פני מערביו שהם חמרו של אדם וזהו אמרו. תעופה כבקר תהיה. ויוצן בזה כי כבר אמרו שלהיות העליונים קיימים ונלחיים והשפלים הווים ונפסדים והלכנה שהיא הגלגל התחתון העומדת בין עליונים ותחתונים יש לה דמיון היות והפסד עם היותה קיימת זה שבזמן הנגוד היא בתכלית היות ובמילואה ובזמן הדבוק היא נפסדת מנגד עינינו ועוד אפשר לומר כי לכך נמשלו הלדקים ללבנה כמו שאמרו ז"ל שנקרא מאור קטן וכן יעקב הקטן דוד הקטן וכו' לומר כי כמו שהלבנה אפי' בזמן שהיא נסתרת מנגד עינינו לגמרי והוא בזמן הדבוק אינה נפסדת אלא אדרבא היא מאירה במילואה מלד מעלה וכמו שאמרו ז"ל מעולם לא ראתה חמה פגומה של לבנה. וזה שלעולם פניה העומדות נגד השמש מלאים אורה אלא שאותו האור נסתר מנגד עינינו כך הלדקים בזמן שהם נסתרים מנגד עינינו ונפסדים מעולם אינם נפסדים אלא מאירים ומוזהרים. ועוד יש לה דמיון עם הלדק והיא כונתנו בפסוק זה וזה כי הלבנה עד ט"ז יום הם ימי עלייתה כי אורה הולך וגדל ומט"ו יום ואילך הולכת ומתמעטת ובזמן עלייתה לעולם אורה מלד מערבה של לבנה ג"כ האדם בתחלת עולמו ועלייתו מאירים פני מערביו וחמרו גם הלבנה מט"ו יום ואילך מתמעטת אורה מלד מערבה ופני מזרחת הם מאירים עד עת אסופתה והסתרתה ממנו ג"כ האדם מהתחלת זמן ירידתו מתמעט אור מערביו והוא חמרו ומאירים ומוזהרים פני מזרחו והוא שכלו כי אז מתגבר וזהו שאמר ומלחרי יקום חלד ואז תעופה כבקר תהיה כי כמו שבבקר מאירים פני מזרח כך בעת הלחרי שלך שהוא זמן הירידה אינם מאירים פני מערבך אלא פני מזרחך ומכאן תראה נלחיות הנפש בהעדר הגוף ולא הא בהא תליא אלא אדרבה כשה קם זה נופל:

ובטחת כי יש תקוה וגו' אמר שלהיות הדרוש הזה מהשארות הנפש עמוק ואפשר שהאדם מסופק בו לכן אמר אם תרצה להאמיני בתורת אמונה

היה ה' בלי גזרה כמו את אל ואם איך יודע כמו
שחמרת חס אני לא ארע נפשי וגו' לא ידבר ולא תגזר
אומר אל תבינו ואחר דבר ומדבר בלשון רבים שהוא
לשון כבוד כמ"ס הכתוב ביד אדונים קשה שקראן בלשון
רבים עם היותו יחיד. או אפשר שדבר בלשון רבים כנגד
איוב וחביריו לומר שאיך לא היו קמים על איוב לבטל
סברתו זאת בכל מאמלי כחם נראה שגם הם מסכימים
לסברתו :

ובנגד דרוש ההשגחה אמר מדוע נחשבנו כבהמה וגו'
יראה שהוא ידוע כמה סברות יש בענין ההשגחה
וכמו שכתב הרב המורה ח' ג' פ' י"ז והסביר היות נאותה
שכתב שם היא שהמין האנושי לבד הוא מושגח באישיו
ובכל פרט ופרט אבל בשאר מיני הבהמה ההשגחה בהם
מינית לא אישית ולכן אמר לו בלד לא מצטיא אם
תאמין שעזב ה' את הארץ לגמרי דפשיטא דסבירא כזאת
אין לה שחר אבל אפי' שתאמין שהשם משגיח אלא שאין
השגחתו בפרטים אלא דרך כלל במין נמצא לפי סברתך
שנחשבנו כבהמה כי כמו שהבהמה אין השגחה בהם כי
אם השגחה מינית לא אישית כך האדם ונמצא שנתמנו
כלומר שאנו עמומים ונבלעים בתוך כולל המין ואין אנו
מגולין ומושגחים בפרטות לפי סברתכם וזו ודאי סבירא
זרה עד מאד להיות שהאדם בעל שכל התחבררה אליו
ההשגחה האלהית ושערה לו כל פעולותיו על ג' הגמול
והעונש כמו שהאריך הרב הגו' בפ' הגו' :

טורף נפשו באפו עד עכשיו דבר דרך כלל עם איוב
וחביריו אבל עכשיו יראה להוכיחו ולדבר כנגדו
על פחיתות וזרות סברותיו הן בהשגחה הן בהשאלות
הנפש החזיר פניו כלפי איוב וקראו טורף נפשו כלומר
שהיה טורף ומפסיד נפשו באריה טורף וזה באפו כלומר
מחמת האף וחמה שיש לך מחמת היסורין שבאו עליך
אתה טורף ומפסיד את נפשך בהאמנת אמונות משובשות
וכנגד ההשגחה אמר הלמענך תעזב ארץ וכי בשביל
היסורין הבאים עליך תגזר אומר שעזב ה' את הארץ.
וכנגד ההשאלות אמר ויעתק לור ממקומו מתאר הנפש
בגור לרמוז שהוא דבר קיים כגור החוק והוא נלחית
וקיימת נאללת מתחת כסא כבודו ממקום ומקור עליון
ובשביל הפסד סברותיו יעתק ממקומו ותהיה נפסדת
אני אשיב על כל דבריך הן בדרוש ההשגחה הן בדרוש
הנפש בין שתאמין שהיא הכנה בין שתאמין שהיא עלם
נבדל עומד בעלמו. אם תאמין שהיא הכנה ועם זה יקשה
לך איך אפשר שהדבר שאינו אלא הכנה איך יתעלם

כלי'

מכרוהו לעבד כדי שלא ימשול עליהם והמכירה היתה סבה להיות מלך והט היו לו לעבדים וכמו שאמרו (ראשית מד) הגנו לך לעבדים גם אנחנו גם אשר נמלא הגביע בידו עם היות שלא נמלא במכירת אחינו ועם זה מתקבצ מלת גם אשר נמלא כי בבחינה זו הוא היה טפל אללם כי בנימין לא נמלא אחס בשעת המכירה:

ידי רעב אונו וגו' בא לומר שאף על פי שאנו רואים הרשע מוללח בעולם הזה לבסוף הוא נופל וכל הטוב ההוא לרעתו ואין לך לימר בשביל זה שאין הקב"ה משנית ולהיות שההלחה היא נכללת בשלשה חכמה גבורה עושר וכח"ש הנביא (ירמיה ט) אל יתהלל חכם בחכמתו וגו'. לכן זכר כאן בלדד אלו השלשה ואמר כנגד העושר יבי רעב אונו כלומר אע"פ שתראה הרשע מוללח בעושר ונכסים לבסוף נופל עד שיהי רעב אונו ובט שזהו תכלית הדלות להיות שמטבעו של אדם להסיר המאכל מתוך פיו לתתו לבנו וזה לא ישיג לא לו ולא לבנו כנגד הגבורה אמר ואיד נכון לללעו יאכל כדי עורו וגו'. יראה להיות שהגבורה היא מפנים שונים או לחוץ גופו ואבריו או לרבוו הבנים וכמו שגא' (תלים קטו) כחלים ביד גבור כן בני הנעורים לכן אמר שהרשע יהיה משולל מהכל כנגד הבנים אמר ואיד נכון לללעו כלומר אם עדיין אין לו בנים לא יהיו לו עוד לפי שאיד נכון לללעו ולאשתו באופן שלא תלד ולא יהיו לו בנים ואם יש לו כבר בנים. יאכל כדי עורו קרא לבנים כדי עורו ולהיותם חלק מגופו כי ברא כרעה דאביו הוא גבורת וחוץ אבריו אמר יאכל בדיו ואבריו בכור מות ובכור מות חוזר גם לבדי עורו. כנגד החכמה אמר ינתק מאהלו מבטחו וגו' יראה הבטחון שהיה לו שראה בחכמתו ובאלטגנינות שלו שמוזל עומד במבט טוב ובגובה רוס הקב"ה יעשה שינתק מאהלו הבטחון ההוא וקרא לגרם השמימי אהל על שם שגא' וימתחם באהל לשבת ואמר שינתק משם ותלעידו למקום ולמבט שחייב חוץ ועולם בלהות וכן פי' הרלב"ג כי מלך בלהות יראה חוץ ותוקף בלהות באופן שלא יועיל לו לא חכמה ולא גבורה ולא עושר ואם תאמר סוף סוף אני רואה אותו מוללח עתה ודאי שאין זה אלא רוע סדר ואין זה מהשגת משגית לכן אמר:

תשכן באהלו מבלי לו וגו' כלומר מה שאתה רואה ששוכן באהל מבלי היותו ראוי לכך אין זה לטובתו אלא לרעתו וזהו אמרו יזורה על נהו גפרית

כלו' עלתו והפכה לו כקשת רמיה שעלתו ממש שנתיעץ לעשות רע לחברו היא היתה סבת טוב. הרי לך תשובה לדרוש ההשגחה ולדרוש הנפש לפי סדרת היותה הכנה: **ואם** לא תאמין שהיא הכנה אלא עלם נבדל ויקשה בעיניך לומר איך עושה הקב"ה עול עם הנפש לתת תחת ידה את המכשלה הזאת מחברת החמר לבא לידי הכנה גדולה וזה אמרו כי שולח ברשת ברגליו וגו' כלומר אם הנפש היא עלם לריבין אנו לומר ששולח העלם הזה ברשת ברגליו להיותו מחובר עם החמר ועל שבעה יתהלך כל ימי חייו שבכל יום ויום הוא מוכן ליפול באחת הפחיתים והוא דבר קשה להאמין לכך אמר אין זה מן התימה והטעם לפי שעושה כן הקב"ה להרויח הכפל וכמו שכתבתי על כי כפלים לתוסיה והוא נלחיות החמר וזהו אמרו:

יאחזו בעקב פח יחזק עליו למים יראה אם האדם יהיה דש בעקבו הפח שלו והוא החמר שהוא הפח והרשת שלו שכן קראו רשת ושבעה אם יאחזו אותו בעקבו ויכבוש את ילדו יחזק עליו למים. יראה אלו הארבעה יסודות שהם רעבים גם למאים ולעולם מתאווים תאווה או כמו שפי' המפרשים כי למים איש עריץ מגדל שער כזהמות כמו מצעד ללמחקר והוא האדם ההולך מדברות. לכן מתאר כאן החמר כתאר למים כי הוא איש אדמה עריץ רודף אחר התאווה ולכן אמר שאם יחזיקוהו ויכבשוהו תחת עקבו לא לבד יהיה נפשו והוא עלמותו קיים וגלחי כי אם גם יחזיק עמו ויקנה החוץ וגלחיות ללמים והוא חלק החמר שגם הוא עתיד להיות קיים וגלחי כמו חמר הכבד כמו שכתבתי:

טמון בארץ חבלי ומלכותו עלי נתיב הביא ראייה עוד על דרוש ההשגחה והיא מה שכתב הרב בעל עקרים בפ' המזכר. והראיה השנית לקוחה מזר העונשים החלקיים המגיעים לרשעים מדה כנגד מדה שמוה ילקח ראייה שיש משגית וכמו שגאמר (תלים ט) מודע ה' משפט עשה בפעל כפי נוקש רשע וגו'. וזה שאמר כאן טמון בארץ שהוא הולך ומלכותו הוא על הנתיב עלמו שהוא הולך בו ובאופן שהוא עלמו נפרעין ממנו ולא זו לבד אלא שמלטרף עם זה הראיה הראשונה שכתבתי לדרוש ההשגחה ומלטרפות שתימן יחד וזהו: סביב יסובבוהו וביעתוהו בלהות באופן שהפילוהו לרגליו לסבותיו כלומר הסבות וההכנות שעשה להזיק לחבירו נהפכו אותן הסבות כנגדו ונפרעין ממנו במדה שראה למרוד לחברו. וכן מלינו שתימן יחד באחי יוסף הם

כי כל הטוב ההוא הוא אש וגפרית ורוח זלעפות ובאיוה אופן הוא זה :

שמתחת שרשיו יבשו וממעל ימל קלירו והוא ע"ד שאחז"ל על פסוק והיה ראשיתך מלער למה רשעים דומים בעולם הזה לאילן שכלו עומד במקום עומאה ונפשו נוטה למקום טהרה נקלץ נופו נמלא כלו עומד במקום עומאה אף כאן הקב"ה משפיע שלוח לרשעים בעוה"ז כדי שיירשו המדרגה התחתונה שנאמר יש דרך ישר לפני אים ואחריתה דרכי מות זהו שאמר הטוב הזה הוא גופרית למה לפי שמתחת שרשיו יבשו כלומר שרשי האדם וטקרו הוא מלות ומעשים טובים שעושה בעולם הזה והשכר האמתי היא בעולם הבא שהם הפירות שעשו השרשים אבל הקב"ה עושה שמן העולם הזה שהוא עולם התחתון שרשיו יבשו אם יש לו חיזו מזה או זכות נותן לו שכר בעוה"ז באופן שתייבש השרש באופן שממעל שהוא העולם הבא ימל קלירו ואינו עושה פרי למעלה :

זכרו אבד מני ארץ וגו' כיון שאכל שכר מלותיו בעולם הזה נמשך שזכרו אבד מני ארץ והוא עולם הבא שנקרא ארץ החיים וגם מן העוה"ז יהיה נכרת וזהו ולא שם לו על פני חוץ ופירש ואמר מה שאמרתי וזכרו אבד מן הארץ יהיה זה בעבור שיהדפיהו מאור עולם הבא אל חשך שהוא גיהנם ומה שאמר ולא שם לו על פני חוץ יהיה זה בעבור שמתבל יינדוהו ויטרפוהו בזמן שעדיין לא כין לו ולא נכד בעמו ואין שריד במגוריו באופן שלא יהיה לו שם כלל ואינו קיים אפילו בזמן וכ"כ רעתו רבה עד שעל יומו נשמו אחרונים וקדמונים אחזו שער :

אך אלה משכנות עול כלומר זה סוף וקץ משכנות העול שאפי' שיש לו משכנות שמורה היוותו דבר קיים מ"מ בא לידי כך ולהיות שאמרת שאין השם משגיח בשפלים האמת הוא שהוא משגיח כמו שהוכחתי. ואם יש איזה מקום שאינו משגיח זהו שבמקום שהרשע עומד ודאי שדוחק רגלי שכינה כמו שמצינו ברשעים הקדמונים שהעלו השכינה למעלה וז"ל זה מקום לא ידע אל : **וְיָרִי** שבלדד הכריח איך הוא אמת שהקב"ה משגיח ונותן שכר טוב לנפש להיותה נלחית וקיימת הן שנאמר שהיא הכנה הן שנא' שהיא עלם נבדל עומד בעלמו וזה באמלעות התורה שמקנה שלמות ונלחיות לנפש ולא לנפש לבד כי אם גם לגוף כמו שכתבתי להיות הקדמה אמיתית כי הדבר המורכב יתחייב ממנו

דברים כפי מספר הפשוטים שבו אשר הורכב מהם והתורה יש בה חלקים רוחניים וגשמיים והם דברים חקים ומשפטים כמו שכתבתי ולכן יתחייב ממנה שלמות ונלחיות לגוף ולנפש :

ובן כתב הרמב"ם ז"ל חלק ג' פ' כ"ז כונת כלל התורה שני דברים והם תקון הנפש ותקון הגוף ואמנם תקון הנפש הוא שינתנו להמון דעות אמיתיות וכו'. ואמנם תקון הגוף יהיה בתקון עיני מחיתם קלסם עם קלסם וכו' וכתב עוד שם שהאדם יש לו שני שלמות שלמות ראשון והוא שלמות הגוף ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש ושלמותו הראשון הוא שיהיה בריא על הטוב שבעיניו הגשמיים וכו' ושלמותו האחרון הוא שיהיה משכיל בפעל והוא שידע כל מה שיכולת האדם לדעתו מכל הנמלאות כפי שלמותו האחרון ומבואר הוא שזה השלמות האחרון אין בו מעשים ולא מדות ואמנם הוא דעות לבד וכו' וכתב עוד שם ואי אפשר להגיע אל השלמות האחרון אלא אחר שהגיע אל השלמות הראשון כי האדם אי אפשר שיירר לו מושכל בעוד שיש בו כאב או רעב חזק או למא וכו'. אבל אחר שהגיע אל השלמות הראשון אפשר להגיע אל השלמות האחרון אשר הוא הנכבד בלא ספק והוא סבת החיים המתמידים לא זולתו והתורה האמתית והיא תורת משה רבינו באה לתת לנו שתי השלמות יחד וכו'. וכבר כתבה התורה שני השלמות והגידה אלינו שתכלית אלו התורות כלם היא להגיע אליהם אמר ית' (דברים ו) ויולנו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה והקדים הנה השלמות האחרון לפי מעלתו כמו שבארנו שהוא התכלית האחרון והוא אומרו לטוב לנו כל הימים הנה ידעת אמרם ז"ל למען ייטב לך לעולם שכלו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך כן אמר הנה לטוב לנו כל הימים הכונה הענין ההוא בעלמו ר"ל להגיע אל עולם שכלו טוב וארוך והיא העמידה המתמדת ואמרנו לחיותנו כהיום הזה זאת העמידה הגשמית הראשונה וכו' :

וְאֵנִי אומר במחילת כ"ח שכוונת הפסוק בהקדימו השלמות האחרון לא היתה קדימת מעלה אלא קדימה זמנית וזה שבפסוק הזה כלול כל הדרוש שכתבתי שהתורה מקנה שלמות לנפשו של אדם ומלך שלמות נאלל שלמות לגוף להיות חי וקיים לעתיד לבא בגוף ונפש וכמו שהארכתי לעיל באופן שבבחינה זו השלמות האחרון שהוא שלמות הנפש הוא ראשון לשלמות הגוף ששלמות הנפש

הנפש ומההשגה וההשכלה שתשיג בעולם הבא אחר המות
 תזכה שתשוב לגופה הראשון ותחיהו לנצח ולכן אמר
 וילוו ה' לעשות את כל החקים וגו' הזכיר חקים ולא
 דברים ומשפטים להיות חלק החקים מענין הדרוש אשר
 ראה לבאר והוא נלחיות הגוף והנפש יחד וזה בפרט
 דומה וגלגל מהחקים להיות שהחוק מורכב מפעל גופני
 ומלימוד אלהי רוחני לבד לעשות רלונו ית' כי אין בו
 טעם כמו שכתבתי ואמר שאנו על זה לעוב לנו כל
 הימים שהוא השגת השלמות האחרון בעולם שכלו טוב
 שם תתעדן הנפש וזוהי נמשך לחיותנו כיום הזה מה
 היום הזה אנו עומדים בגוף ונפש גם לעתיד הקב"ה
 יחיינו ויקיימנו ויתמידנו בגוף ונפש שזה היה תכלית
 בריאת האדם במעשה בראשית כמו שכתבתי ולזה לא
 אמר ולחיותנו בוי"ו כי אינו דבר נפרד כי אם נמשך
 מהראשון וכמו שבפעולותיו יתב' נאלל מהחקים הגרמים
 השמימיים כמו שכתבתי לעיל והם קיימים בגוף ונפש
 גם מלד החקים נאלל לאדם שבר להיות קיים בגוף ונפש:
ואל הדרוש הזה כווננו חז"ל בשמות רבה פ' תרומה
 ה"ד כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו
 את המקח שנתתי לכם יש לך אדם לוקח מקח יש בו
 זכר ואין כסף בו יש בו כסף ואין בו זהב אבל המקח
 שנתתי לכם יש בו כסף שנא' אמרות ה' אמרות טהורות
 כסף לרוץ וגו' יש בו זהב הנחמדים מזהב ומפז רב
 יש אדם לוקח שדות אבל לא כרמים כרמים ולא שדות
 אבל המקח הזה יש בו שדות ויש בו כרמים שנאמר
 שלחך פרדס רמונים יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם
 אינם יודעים מה הוא אבל משכר הסרסור נתורע מה
 לקח כך התורה אין אדם יודע מה היא אלא משכר
 שלקח משה שנאמר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו
 בדברו אתו ויש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו אמר
 הקב"ה לישראל לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה
 שנאמר ויקחו לי תרומה:

המאמר

עלמנו אומר דרשני מה היא הכונה באלו
 המשלים. ועוד יש לדקדק בלשון דקאמר
 יש בו זהב ואין כסף צו יש בו כסף ואין בו זהב למה
 שינה הלשון ולא אמר ואין בו כסף כמ"ש ואין בו זהב
 אבל כונת המאמר לומר מעלת תורתנו הקדושה דהפך
 בה דכלא בה יש בה מעלות שכליות ומושכלים ודרושים
 אלהיים ויש בה ג"כ מעלות המדות ונמשך מזה שמקנה
 לאדם שלמות לנפשו מלד המושכלות והדרושים ועקרים
 האלהיים ומקנה לאדם שלמות לגופו מלד מעלות המדות

שבה והמלות והמעשים הגופניים אשר יעשה אותם האדם
 וחי בהם וכיון שהאדם נשלם בשני חלקיו הן בגופו הן
 בנפשו אין הקב"ה מקפח שכרו ונותן לו שכר לגוף
 ולנפש ואמר יש לך אדם לוקח מקח יש בו זהב אין
 כסף בו להיות כי בכלל מאתים מנה. וגרסה שבמקום
 שיש זהב הכסף הוא בכלל זהב הולך לומר ואין כסף
 בו כלומר אע"פ שיש בו זהב עם כל זה אין כסף בו
 אבל בחלוקה השנית אמר יש בו כסף ואין בו זהב כי
 אין זה אלא ספור המליאות כי אין הזהב בכלל הכסף:
והכונה במשל הזה כי המעלות השכליות והדרושים
 האלהיים מכנה בשם זהב להיותם גדולי
 הערך ולא יערכנו זהב וזכויות ומעלות המדות שהן
 למטה מהם מכנה בשם כסף. ואמר יש לך אדם לוקח
 מקח וכו'. כלומר חיוו דת או נימוס או כתיבה או
 חכמה. אפשר שיהיה נושא הדת או החכמה ההיא
 בדרושים האלהיים שנמשלו לזהב ועם היות שנושא החכמה
 או הכתיבה ההיא הוא גדול הערך עם כל זה אין כסף
 בו כלומר אינו מייסיר ומדריך לאדם במעלות המדות
 במשא ובמתן ההוא. ובדרושי החכמה ההיא כי אין
 הדבור שם כי אם במושכלות. וכן יש לך אדם לוקח
 מקח יש בו כסף וכו'. כלומר שנושא דרושם הוא מעלות
 המדות הנמשל כסף ומן נושא החכמה ההיא לא ילמוד
 האדם המעלות השכליות. ולא יקנה לו משם שום דרוש
 ועקר אלהי כי זה לחוד וזה לחוד אבל המקח שנתתי
 לכם והיא התורה הפוך בה דכלא בה כי מנושא אחד
 ומספור אחד מקבל האדם שלמות לכל חלקיו הן מעלות
 המדות הן מעלות שכליות וכמו שכתב הרמב"ם חלק
 ג' פ' נ'. יש כאן דברים שהם סתרי תורה גם כן כבר
 נכשלו בהם רבים ולריך לבארם. והם אלו הספורים
 אשר ספר בתורה. אשר יחשבו רבים שאין תועלת בזכרם
 כספר הסתעף המשפחות מן נח וכו'. דע כי כל ספור
 שתמלאהו כתוב בתורה הוא לתועלת הכרחי בתורה אם
 לאמת דעת שהוא פנה מפנות התורה או לתיקון מעשה
 מן המעשים וכו' וכן ספור המצול וסדוס ללמוד על
 הדעת האמתית והוא אך פרי ללדיק אך יש אלהים
 שופטים בארץ וגו'. וכן ספור מלחמת תשעה מלכים.
 להודיע המופת בנלות אברהם באגשים מחי מספר ואין
 מלך עליהם ד' מלכים גדולים ועוד הודיענו איך חס
 לבו בקרבו על קרובו בעבור שגדל על אמונתו וכו'
 והודיענו גם כן בהסתפקותו ושופע נפשו והוא אומר
 אם מחוט ועד שרוך נעל וגו'. והאריך שם הרבה עד
 שהעלה

לומר שכיון שהחורה מחובלת מדעות אמתיות וממעלות המדות זו היא הסבה שמסלים האדם נפשו וגופו בעוסקו בה. והכונה במשל שמדמה גופו של אדם לשדה ונפשו לזרע. והטעם כי כמו שהשדה אין בו שום שלמות מעלמו כי אם מה שאדם זורע ועוסק בו כן הגוף מטבעו הוא נעדר מכל שלמות ונוטה לכל פחיתות כמו השדה ששאיין זורעים אותו ועוסקין בו עולה שמיר וסוף כן הוא האדם נוטה לזר חומרו ורודף אחר תאוותיו כי יצר לב האדם רע. ולכן צריך לעולם להולמו ולהכריחו לעשות הדברים הנאותים והרגילו על כך עד שיהיו בו כקנין מעלות המדות:

והנפיש הוא ככרס וכמו שנא' (ישעיה ה) כי כרס ה' לבאות בית ישראל. והטעם כי כמו שהכרס הוא שלם מזרע עלמו מזר פרייו שהוא המשובח שבפירות המשמח אלהים ואנשים. ואם ישתלשל לו איזה קלקול אינו אלא מזר איזה מותר הבא לו מזר חומרו וטבע הארץ שמעבה הזמורות חוץ מהגבול הנאות לו עד שלריך לקצוץ הזמורות והמותרות ולא יתן לדבר זה כחו כי אם לעשות פרי למעלה כן נפש האדם מזרע עלמה היא שלמה וחולבה מתחת כסא הכבוד או יש בה הכנה גדולה לעשות פרי למעלה. ואם ישתלשל לה איזה גריעות ופחיתות הוא מזר נטייתה אל המותרות. ולהיות רודפת אחר התאוות מזר החומר העומד בחברתה. וזה המשל עלמו אמר שלמה בחכמתו (משלי כד) על שדה איש עלל עברתי ועל כרס אדם חסר לב וגו'. הכונה היא לומר שעבר בעיני שכלו ודקדק בעיני האדם הבחתי שלם. לא בגופו ולא בנפשו כלומר לא במעלות המדות ולא במעלות שכליות. ומזר חסרון מעלות המדות אמר על שדה איש עלל. קראו שדה מן הטעם שכתבתי לעיל וקראו עלל להיות כי מעלות המדות אינם נקנות לאדם כי אם בהתמדה גדולה עד שנעשו קנין בנפשו. ולהיות האדם עלל בהם נשאר חסר. ומזר חסרון מעלות שכליות אמר ועל כרס אדם חסר לב. קראו כרס מן הטעם שכתבתי לעיל וקראו חסר לב שאין לך חסרון גדול מהשתחת נפשו והוא חסר לב כי בלב משכן החכמה והתבונה והדעת האמתית כמו שנא' בלב נבון תנוח חכמה וכן חכם לב יקח מלאת והחסר מהדעות האמתיות ודאי אין לו לב:

ובנגד השדה אמר (שם) והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים. כי האדם מזר חמרו נוטה לכל פחיתות וכמו שהקוליס והחרולים משחיתים השדות

שהעלה מדבריו בסוף הפרק וז"ל כל ענין שיעלם ממך טעם וזכרו יש לו סבה חזקה. והנהיג הענין כלו על העקר אשר העירנו ז"ל עליו כי לא דבר רק הוא מכס ואם רק הוא מכס הוא. הרי שכתב שאפילו בספורי החורה ובענינים שנראים שהם דברי מותר ילמד האדם מהם פנות גדולות ודעות אמתיות כמו מהמבול ודור הפלגה וסדום שנתפרסם משם שיש אלהים שופטים משגיח וגם ילמד האדם תקון המדות באומרו בענין המבול ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס וגו'. שלריך האדם להתרחק מן הפעולות המגונות. וגם בסדום ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד וכמו שאמרו חז"ל רעים אלו לאלו חטאים בגלוי עריות לה' בע"א מאד בשפיות דמים. וכן יש הרבה פסוקים המורים ומלמדים לאדם הרחקת הפעולות המגונות. והקרבנות מעלות המדות הפנות הגדולות והדעות האמתיות המפורסמות והגגולות מכל הענינים האלו הרי שמספור אחד נלמוד שניהם יחד באופן שיש בו זהב ויש בו כסף וכן הוא על הדרך הזה בכל החורה כלה אף על פי שיהיה נעלם ממנו כמו שכתב הרב הנזכר לפי שכל החורה כלה שמותיו של הקב"ה היא וכמו שאמרו ז"ל קוולותיו תלתלים על כל קוץ וקוץ יש תלי תלים של הלכות או אפי' הענינים שהם כקוליס הם תלתלים שקנים ופתחי גדה הן הן גופי הלכות המדריכים ומיישרים לאדם הן באמונות הן במדות להרחיק האדם מלהיות להוט אחר בולמוס העריות וכן בכל מלוא ומלוא שהאדם עושה יש בה זהב וכסף. זהב להיות שאדם עושה בהאמינו שהוא מלוא על כך מאתו ית'. ומאמין מלאות ה' והשגחתו ותורה מן השמים וכמה עקרים. ויש בה כסף והוא תפארת הפעולה ומעשה המלוא. במלות עשה והרחקת מלוא לא תעשה. באופן שהדעות האמתיות ומעלות המדות הם קשורות אלו עם אלו בתורתנו הקדושה כשהבנת קשורה בגחלת וזהו שאמר המקח שנתתי לכם יש בו כסף שנאמר (תלים יב) אמרו ה' וגו' כלומר האמרות והספורים וההגדות הכתובים בתורה ה' לא יעלה בדעתך שהם ספור דברים בעלמא וספור דברי הימים אלא הם אמרות טהורות. והוא ככסף לרוץ מוזהב שבעתים לתועלת הגדול הנמשך מהם כמו שכתבתי מתקון המדות וגם יש זהב והוא הדעות האמתיות כי החורה כלה בכלל ובפרט מקנה בלבנו האמונות והעקרים שהם נחמדים מזהב ומפז רב:

יש אדם לוקח שדות אבל לא כרמים וכו'. הכוונה

שכליות כי בעשות האדם המצוה לפי שהקב"ה צוהו על כך ודאי יש לו בזה מושכלות שלמים בהאמינו מליאות ה' תורה מן השמים נבואה השגחה. וכמה עקרים גדולים באופן שפושא פרי למעלה וזהו עם פרי מגדים. כלומר שהתורה משלמת לאדם גופו ונפשו גופו במעשה המצוות ונפשו באמונות הנקשרות ודבקות במעשה המצוות ולכן הקב"ה אינו מקפח שכן ונותן שכר לגוף ולנפש. כנגד שכר הגוף אמר יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם אינם יודעים מה הוא אבל משכר הסרסור וכו' רמז בזה מה שכתב הרמב"ם הלכות תשובה פ"ח וז"ל כבר הודיענו חז"ל הראשונים שטוב העולם הבא אין כח באדם להשיגה על צוריו. ואין יודע גדלה ויפיה ועלמה אלא הקב"ה לבדו וכו'. וזה שנאמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך וכן אמר דוד (תלים לא) מה רב טובך אשר לפנת ליראיך וגו'. ולכן אמר כאן ובני אדם אינם יודעים מה הוא כי אין האדם יודע גדל השכר שקונה בקיום התורה. אבל נודע שמך מנהו משכר הסרסור. שאם נותנין לסרסור חלק זהובים משכר סרסורו זו היא הוראה שעלמות המקח היה הון עתק. כך ממה שלקח חמר משה רבינו והוא (שמות לד) כי קרן עור פניו. נדע שמך מנהו מהטוב הצפון לנדיקים כיון שאפילו לחמר נשתלשל קרון פנים. וכן כל איש ואיש מישראל גופו וחמרו הוא סרסור בין הקב"ה ובין נפשו שבאמצעות החמר פושא המצוות והפשוטו הישרות ומזה משכיל המושכלות האמתיות ולכן כמו שקרן עור פני משה להיותו סרסור בין הקב"ה ובין ישראל ככה חמרו וגופו של כל איש ישראל שהוא סרסור בין נפשו ובין קונו עתיד לקבל שכרו ולהיות לו קירון פנים. כמו שנאמר (דניאל יב) והמשכילים יוהירו כוזהו הרקיע ומגדיקי הרבים ככוכבים. וכן מתקני הברכה אמרו שהם עתידים להתחדש כמותה. שיהיה חמר כל לדיק ולדיק קיים ובהיר כגוף הלבנה. הרי שאף החמר עתיד לקבל שכרו ולהיות זהיר וקיים כגוף הכבד וזה גם כן נלמוד ממה רבינו וזה שמשא בעולם הזה מלך שלמותו השיג להיות ראוי להיות קיים כגוף ונפש. כמו שעמיד להיות כל לדיק לעתיד לבא שכן כתיב (דברים לד) ומשה בן משה ועשרים שנה במוחו לא כהתה עינו ולא נם לחה הרי שלא היה בו חולשת שום כח חומרי וזהו לא כהתה עינו. וגם לא נחמר ממנו לחותו השרשי וזהו לא נם לחה. באופן שהיה ראוי בדרך טבע להיות חמרו קיים וזה השיג מלך שלמותו כך כל לדיק ולדיק באמצעות

השדות והכרמים כן פחיתות המדות ורדיפת התאוות גופניות משחית נפשו וגופו של אדם :

כנגד

הכרם אמר וגדר אבניו נהרסה כי חסרון הנפש בא מלך היות האדם משולח אחר התאוות והמותרות בלי רסן ומסך מדיל וגדר שיעכבו. ולכן (משלי כד) ואחזה אכזי אשית לבי לעמוד על נפשי לחקן אותה. ולכן אמר לשון ואחזה שהוא מלשון אשר מחזה שדי יחזה שרומז להשגה שכלית והוא השגה הדעות האמתיות המושגות בשכל ראיתי לקחתי מוסר לחקון הגוף ולכן אמר ראיתי שהיא ראיתי חושיות מהפעולות הנשחיתות והתכונות הרעות הנרגשות בחוש הראות ולכן לקחתי מוסר וגתרחקתי מהן :

עם

זה יובן המאמר שיש לדקדק כי למה לא אמר יש אדם לוקח מקח. יש בו שדות ואין בו כרמים יש בו כרמים ואין בו שדות כמו שאמר בחלוקה הראשונה יש אדם לוקח מקח יש בו זהב וכו'. אלא שהעצם לזה הוא שהחלוקה השנייה נמשכת מן הראשונה וזה שכיון שבחורה יש בה זהב וכסף שרומז לדעות אמתיות ולמעלה המדות זו היא הסבה שהאדם לוקח וקונה בהתעסקו בה שדה וכרם שלמות הגוף והנפש יחד מה שאין כן בשאר דעות שכיון שאין בהן אלא או תקון המדות או תקון הדעות אין אדם קונה מהן אלא דבר אחד מה שיש בהן אבל החורה הפוך בה דכלל בה. שנאמר (שיר ד) שלחך פרדם רמונים וגו' ויובן במה שפרש"י שלחך ארץ יבשה ולמאה קרויה בית השלחין ולררך להשקתה תמיד :

ועוד

אז"ל על זה הפסוק לאחד שהיה לו שדה בית כור והלך ומכרה בדבר קל. והלך הלוקח וחפר בה מעיינות ועשה בה גנות ופרדסין התחיל המוכר רואה וגחנק. ואומר ווי מה אבדתי כך כשהיו ישראל במצרים היו משועבדין בטיפ ולבנים והיו מאוסין בעיני המצריים וכיון שראו דגלים חונים על הים כטכסים מלכים וכו'. נראה מכל זה שמלת שלחך רמז ללך החמר שהוא יבש ואין בו לחות ושלמות ולררך להשקתו כי אין לו שלמות מלך עלמו. כך היו כשילאו ממלרים היו ריקנים מכל שלמות ושקועים בחמר ואמר שהחורה משלים את האדם בכל וזהו שלחך ישראל שהיו יבשין מכל טוב בבית השלחין בחורה נעשו פרדם רמונים והוא על דרך שאז"ל כפלה הרמון רקתך אפילו ריקנים שבך מלאות מצות כרמון ובפעלם המצוות הן משלימים את עצמם במעלות המדות ופעולות ישרות וגם במעלות

באמצעות השגתו אשר ישיג בעולם הבא יזכה לעתיד להיות קיים בגוף ונפש שהיה ראוי משה רבינו ומה שמת משה לא היה אלא גזרה מאתו יתברך וכמו שאז"ל: **אמר** משה רבוטו של עולם למה אני מת לא טוב שיאמרו טוב משה ממראה משיאמרו טוב משה משמועה לא טוב שיאמרו זה משה שהזיאתו ממלרים וכו' משיאמרו כך וכך עשה אמר לו הקב"ה משה גזירה היא מלפני שזה בכל אדם שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו'. שהכונה באומרו למה אני מת היא לומר כיוון שטובת הקב"ה בבחיאת האדם הוא להיות חי וקיים בגוף ונפש כמו שכבר כתבתי לעיל ומשה מזד המזגתו בעולם הזה זכה לכך עד שהוכן חמרו להיות קיים. כי אין הזמן מחייב עליו כמו שנאמר לא כהתה עינו ולא נם ליחה אם כן למה אני מת בשלמא אחר ראוי הוא שימות כדי שיזכה נפשו בעולם הבא עד שתספיק להחיות גופה לעד. אבל אני כבר באתי לכלל כך אם כן למה אני מת מוטב שאהיה עד ראיה לדרוש הזה אמר לו הקב"ה גזירה היא וכו'. ואפשר שאפילו משה רבינו השיג שם השגה גדולה יותר ממה שהשיג בעולם הזה שחמשים שערי בינה נמסרו לו חוץ מאחד שנאמר (תלים ח) ותחסרהו מעט מאלהים שמכל מקום חמרו עם היותו זך ונקי. עושה קצת מסך מדיל מה שלא יהיה כן בהיותו מופשט ממנו לגמרי. הרי שגם החמר מקבל שכרו להיות קיים:

בנגד שכר הנפש אמר יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי כניכול נמכרתי עמה וכו'. הכונה היא שתכלית שלמות האדם הוא הדבקות באל יתעלה שהוא תענוג הבלתי בעל תכלית ומזה נאלץ הקיום והנלחיות לנפש ולגוף כמו שנאמר (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם. כלומר אם תזכו לעלות למדרגת הדבקות ולקבל פני שכינה תזכו להיות חיים כלכם כלומר לא לבד הנפש שהיא חציו של אדם כי אם גם החמר נאלץ לו שפע מהתענוג המושג מהדבקות ההוא עד שמכינו ומזמינו להיות גם הוא קיים עד שהאדם יהיה חי כלו ולא חציו: **דרי** שלהיות שהתורה נחלקת לעיון ולמעשה נאלץ ממה שלמות לגוף ולנפש להיות שניהם קיימים וזו היא סבת ביאתה לעולם הזה לחברה עם הגוף אף למאן דאמר שהיא עצם נבדל להשלים באמצעותה את הגוף. ולהשיג התכלית המכוון מאתו יתעלה במעשה בראשית שהיה האדם קיים בגוף ונפש. ולהיות שיש

תקוה לאחריתו של אדם להיות קיים וגלחי כמו שכתבתי הפך סברת הרשעים האומרים שאחר מיתתו של אדם. אין שום שכר להיותו נפסד לגמרי גופו ונפשו וכמו שנא' (תלים יא) כי השמות יחרסון לדיק מה פעל כלומר אחר שהיסודות שהאדם מורכב מהם יחרסון במיתתו של אדם אם כן מה תועלת יש בזה שפעל הדיק בעולם הזה כי כשנהרסו היסודות הכל נפסד ואין מציירין קיום והעמדה לנפש אחר הפרדה מן הגוף. לכן לבעל סברה זו בא התנא במסכת אבות לומר שיש תקוה לאחריתו של אדם לא לנפשו לבד כי אם גם לחמרו. ולכן לזה והתורה שישלים האדם לעצמו בכל חלקיו הנמצאים בו כי כל החלקים מלפנים לתשלום גמול ויש תקוה לאחריתם ונאמן הוא הבעל שעשאהם לשלם שכר פעולתם:

ואמר (אבות פ"א) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אהב שלום ורודף שלום. אהב את הבריות ומקרבן לתורה. הוא היה אומר נגד שמה אבד שמים ודלא מוסיף יסוף ודלא יליף קטלא חייב ודישתמש בחגא חלף. הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשו אימתי. כונת התנא בחיבור אלו האמירות הוא לומר הדרוש אשר כתבתי בתחלת דרוש זה והוא שלהיות שהתורה נחלקת לדברים חקים ומשפטים לכן נאלץ ממנה שלמות לאדם בכל חלקיו הן לחלק שכלו הפשוט ונפשו הן לחלק חמרו לבדו הן לחלק חברה ושכונת הנפש עם החמר שניהם יחד. ולכן בא התנא לומר שישתדל האדם לעשות פעולות נאותות לכל תלק וחלק שיהיו דומות לחלק ההוא כי לכל חלק וחלק תן לו מעין ברכתו להשלימו ולהשאינו: **ולאשרים** חלק החמר לבדו אמר הוי מתלמידיו של אהרן אהב שלום וכו'. כי השלום הוא הדבר הנאות והנריך להשאייר החלק הזה וזה שקיום והעמדה איזה חמר אינו אלא מחמת השלום וההמזגה אשר בין הארבעה יסודות וכשהם נלחמים זה עם זה ויתגבר זה על זה אז נפסד החמר ההוא והד' יסודות איש לדרכו פנו:

ורבן אז"ל גדול השלום שקול כנגד כל מעשה בראשית שנאמר יולד אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע כלומר שאלמלא המזגת היסודות אלו עם אלו עם היותם הפכיים אין קיום והעמדה לנמצאים ולכן נקרא שמו של הקב"ה שלום שנאמר ויקרא לו ה' שלום כשאז"ל להיות כי הוא הוא בעל השלום והעושה שהיה שלום בין היסודות ההפכיים כמו שנאמר עושה שלום

תשלים לחלק חמרך הדרך השלום כי התורה היא המשלמה כל הדברים:

ולרשמים חלק חבור ושכונת החמר עם הנפש אמר נגד שמה אבד שמה ודלא מוסיף

יסיף יראה שלהיות שזה החלק נשלם בעשיית המלות והחקים שהם פעולות גופניות וחמריות נעשות לעשות רצון הקב"ה באופן שהם מורכבות מפועל חומרי וליור שכלי נמשל לאדם שהוא מחובר מגוף ונפש לכן אמר שישתדל בעשיית המלות שיעשה אותם לעשות רצון קונו להשלים חיבור נפשו וגופו לא לשום כונה אחרת חילונית להתגדר או שיהיה שמעו יולא בעולם שאם יעשה כך לא ישיג כונתו וגם לא ישיג שלמותו שהוא המכוון האמתי כנגד שלא ישיג כונתו אמר נגד שמה אבד שמה כלומר כונתו היתה כדי שימשך שמו ושיהיה שמעו הולך נפרעין ממנו על פי מדתו שאבד שמה וזכרו אבד מי ארץ ולא שם לו על פני חוץ:

ובנגד שלא ישיג שלמותו והמכוון האמתי אמר ודלא מוסיף יסיף כלומר אף על פי שלא יהיה כונתו בפועל ההוא להתגדר או שילא שמעו בעולם ואין לו בו שום כונה לא טובה ולא רעה אלא עושה המלות על דרך מלות אנשים מלומדה. אין משלים חיבור נפשו וגופו בזה מפני שאין מוסיף הכונה האמיתית בפועל ההוא שהוא שעושה כך לעשות רצון קונו באופן שיהיה הפועל ההוא מורכב ומחובר מפועל גופני וליור שכלי. דומה לחיבור נפשו עם גופו. וזהו שאמרו ודלא מוסיף מי שאינו מוסיף הכונה האמיתית על הפועל החומרי שהכונה ההיא היא לורת הפועל ותכליתו יסיף כלומר נכרת מאליו כי החמר מלד טבעו הוא נפסד ולתת לו קיום והעמדה לדרך השתדלות ותקון ממעשה המלות על הכונה אשר נכבתי וכשלא יעשה כך מאליו הוא נכרת:

ולרשמים חלק שכלו הפשוט לבד אמר ודלא יליף קטלא חייב. כלומר שזה החלק המופשט

מחמר נשלם בדעות אמיתיות ובאמונת עקרי תורתו הקדושה שאינם תלויים במעשה אלא בדעת וטבונה וליור שכלי ולכן אמר ודלא יליף שזה תלוי בלפוחא לא במעשה. ואמר קטלא חייב להיות שזה החלק שהוא שכלו ונפשו של אדם מטבעו הוא קיים שהנפש היא חלק אלוה ממעל לכן אמר קטלא חייב שגורין עליו ההריגה גורם בית דין אבל לעיל שהיה רומז לחלק החומר אמר יסיף כמו שכבתי שמאליו נכרת ונפסד:

וראישתמש בתגא חלק. אמר שגם בחלק הזה לריך

במרמויו. ואז"ל ברבה סדר שופטים אמר ריש לקיש מיכאל כלו אש וגבריאל כלו שלג ועומדים זה אצל זה ואינם מוזיקים זה לזה. הרי שחבור והמוגזת היסודות ההפכיים הוא השלום ובשלום הזה תלוי קיום והעמדה איזה חמר להיותו מורכב מד' יסודות ולהיות האדם מורכב גם כן מהם לריך שיעשה מלות מהתורה נאותות לזה החלק להשלימו ולקבל שכרו הדרך לו לקיימו ולהשלימו שהוא השלום:

וכונת התגא בכפל דבריו הוא כי אז"ל שהיה עושה אהרן כשהיה איזה מחלוקת בין אדם לחבירו היה אומר לאחר מהם אין אתה יודע היאך נתחרט פלוגי ממה שדבר או עשה לך. וכן היה אומר לאחר עד שהיו עושים שלום ביניהם וזהו אוהב שלום:

ורודף שלום רמז למה שאז"ל ברבה בפ' זו ושאל וסופטים מהו בקש שלום ורדפהו מעשה בר' מאיר שהיה יושב ודורש וכו' הלכה אותה אשה לביתה שהיה ליל שבת ומלאה הנר שלה שכבה אז"ל בעלה היכן היית עד עכשו אמרה לו שומעת הייתי לרבי מאיר דורש והיה אותו האיש ליינן אמר לה בכך וכך אין את נכנסת לביתי עד שתלבי ותרוקי בפניו של רבי מאיר יאלה לה מביתו נגלה אליהו ז"ל על רבי מאיר אמר לו הרי בשבילך יאלה האשה מביתה הודיעו אליהו היאך היה המעשה מה עשה רבי מאיר הלך וישב לו בבית המדרש הגדול באתה אותה אשה להתפלל. וראה אותה ועשה עלמו מתעסק אמר מי יודע ללחוש לעין אמרה לו אותה אשה אני באתי ללחוש רקקה בפניו אמר לה אמרי לצעילך הרי רקקתי בפניו של רבי מאיר וכו' עד אמרו תלמידיו כך מבזין את התורה וכו' כנגד זה אמר רודף שלום שמי שרודף נראה שיש בורח אף כאן בענין רבי מאיר השלום היה בורח להיות בא בדרך בזיון. ומ"מ רדפו עד שהשיגו כך לריך שירדוף האדם אחר השלום. אף על פי שיהיה איזו בחינה שלא להסכימו:

אוהב את הבריות רמז למה שאז"ל שהיה עושה אהרן כשהיה רואה אדם שאינו הגון היה אוהבו ומקרבו אליו וחולק לו כבוד והיה האיש אומר בלבו אם היה אהרן יודע מה עיני לא היה מסתכל בפניו והיה מרחיקי ומשליכני במאלות יס. ולכן כדי שלא ירגיש במעשי לריך שאפשפש בהם והיה חוזר למוטב. זהו שאמר תהא אוהב את הבריות ומתוך כך תהא מקרבן לתורה שמתוך האהבה שתראה להם ותתנהג עמהם יהיה כזה שיקרבו לתורה ואהבה הוא הסבה ומתוך כך

התורה שנקראת עץ חיים שג' עץ חיים הוא למחזיקים בה. מה התורה היא נלחית אף הדיק הוא נלחי כי בעסקו בתורה ומלותיה מקנה זו התורה הנלחיות בכל חלקיו. כמו שכתבתי באופן שהאדם מתעלם במושכליה של תורה ובמלותיה כמו שהיה עלם ולא מקרה וכן אמרו ז"ל במדרש קהלת על פסוק והארץ לעולם עומדת אמר רבי שמעון בן יוחאי כתיב כימי העץ ימי עמי ואין עץ אלא תורה שנאמר עץ חיים הוא למחזיקים בה ובי מי נברא בשביל מי התורה בשביל ישראל או ישראל בשביל התורה לא תורה בשביל ישראל אלא תורה שנבראת בשביל ישראל הרי היא קיימת לעולמי עולמים ישראל שנבראו בזכותן על אחת כמה וכמה. הרי שאמרו בפירוש כי כמו שהתורה קיימת לעד גם ישראל הם קיימים לעד אף כאן אמר פרי מעשה הדיק הוא היות קיים כתורה שנקראת עץ חיים ובחינה אופן בא לידי קיום שלוקח נפשות חכם רולה לומר שהקב"ה שהוא חכם הרזים דאין למי שילדק עליו שם חכם בהחלט כי אם להקב"ה כמו שפירשו המפרשים על משנת איזוה חכם וכו' הוא לוקח נפשות האדם ומשמרן כל אחת במקומו המיוחד הן נפש האומחת הן נפש החיונית הן נפש המדברת והוא עתיד להחיות כלם ולהעמידן על עמדתן כבתחילה ולתת להן קיום ונלחיות לעד וכמו שנאמר לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח שאפילו חלק החמר עתיד להיות קיים ונלחי זהו מה שראיתי לבאר בדרוש הזה ואמר לי לבי והשגתי ונשקפתי בעד אשכנזי לע"ד הנעיר יתכן בכ"ר שמואל ארדבי זלה"ה:

דרוש אחד עשר

בשחקרנו ודרשנו במעלתן וסגולתן של ישראל מלינו שהוא תלוי וכלול בשלש אלה והם האחדות והנלחיות והדבקות זו יתבדק וזה בהיות להם לישראל בשלש אלה יחס והדמות מה עם הקב"ה ועם התורה. וזה שמלינו שהקב"ה הוא אחד כמו שנאמר ה' אלהינו ה' אחד וגם התורה היא אחת ונקראת אחת כמו שנאמר תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולכן היו מספר המלות תרי"ג רמ"ח מלות עשה כנגד אבריו של אדם ושם"ה מלות לא תעשה כנגד שם"ה גידין שיש באדם המחדרים ומקשרים גופו של אדם לומר שהתורה היא כגוף אחד. וכן המשילוב חכמים ז"ל לגוף אחד וכמו שכבר בארתי על מאמר אמרו ז"ל על פסוק אין אדם

לריך שיהיה כונתו במה שלמד הדעות האמתיות והעקרים על הכונה הראשונה להשיג אמתות מציאותו יתעלה ולהאמין עקרי תורתו להשיג האמת להשלים נפשו לא לכונה החלוצית להשתמש בדיעה ההיא ליקרא חכם ורצון: **הוא** היה אומר אם אין אני לי מי לי וכו'. אחר שאמר שהתורה נחלקת לשלשה חלקים המשלימים שלשה חלקי האדם בא לומר שדרך האדם להשתדל בכל עוז להשיגם וזה משלש בחינות. הא' אם אין אני לי מי לי כלומר עשה ק"ו ואמר ומה אם אפילו הדברים שאינם עלמתיים כי אלא חלוציים ממני כמו עושר ונכסים או שאר הנלחיות מדומות מ"מ אם אין אני לי ואיני משתדל להשיגם מי לי מי יתנם לי או מי יקיימם בידי. כל שכן בדברים העלמתיים שהם עלמותו וחיותו של אדם שודאי שראוי שיתדל האדם הוא עלמו להשיגו ואל תאמר שהיא תבא אחר כך או שחזיריך יקיימוה בידך. ולהיות שרמזו כאן לדברים שאינם עלמותו של אדם לכן אמר אם אין אני לי מי לי ולא אמר אם אין אני לעלמי מי לעלמי:

הבחינה השנית היא וכשאני לעלמי מה אני כלומר אם כשהאדם ישתדל בדבר מה לא ישיג השגה גדולה אין לתמוה על מי שלא ירצה להשתדל להשיג ההשגה ההיא כיוון שאינה גדולת הערך. אבל כשישתדל האדם בדבר שהוא עלמותו זו והוא לשמור ולקיים התורה והמלאה שנותן עלמות לכל חלקי גופו ונפשו כמו שכתבתי ודאי שבוה משיג השגה גדולת הערך וזהו אומרו וכשאני לעלמי כלומר כשאני משתדל בדבר עלמותי שלי ולכן אמר לעלמי ולא אמר לי כמו שאמר לעיל מה אני הוא כמו מה רב טובך וגו' כלומר כמה וכמה השגה גדולת הערך אני משיג להיות קיים ונלחי בגוף ונפש:

הבחינה השלישית היא ואם לא עכשו אימתי שאין לו לאדם זמן אחר להשיגו כי אם בעולם הזה כי לכך נולד וזו היא כונת בריאתו להשלים גופו עם נפשו כמו שכתבתי לעיל ולכן אם לא עכשו אימתי שזה העולם הוא עולם המעשה להשיג איזו השגה והעולם הבא הוא עולם הגמול ולכן לריך שיתדל בכל עוז מבח אלו השלש בחינות להשיג שלמות כל חלק וחלק הרמוזים בשלש החלוקות הראשונות כמו שכתבתי הרי שיש תקוה לאחריתו של אדם להיות קיים ונלחי וכמו שאמר שלמה (משלי יא) פרי לדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם. שהכוונה לדעתי לומר הפרי שמוציא הדיק מפעולותיו בעולם הזה הוא היות כעץ החיים שהיא

היא חכמתכם ובינתכם וגו' וכשאז"ל על פסוק ואהיה אללו אמונן כלי אומנותו של הקב"ה הייתי היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם וגם הוא משתעשע בה כמו שנאמר ואהיה שעשועים יום יום וגם אמרו אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה שנאמר אוהב ה' שערי ציון שערים המלויינים בהלכה :

בך ישראל היו חלקו ונחלתו של הקב"ה כמו שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו ואין שר ומול שולט עליהם להיותם דבקים בו ית' וכן אמרו ז"ל בענין דור הפלגה רבי שמעון אומר קרא הקב"ה לשבעים מלאכים המסבבין את כסא כבודו ואמר להם בואו ונבלבל לשונם לשבעים גוים ולשבעים לשון והפילו גורלות שנא' בהנחל עליון גוים וגו' ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם ועל זרעו שנאמר כי חלק ה' עמו וגו' אמר הקב"ה חלק וגורל שנפל עלי רחם נפשי בו שנאמר חבלים נשלו לי בנעמיים וגו' ולכן מיוחד שמו יתעלה עליהם שנקרא ה' אלהי ישראל להיותו חלקו ונחלתו ודבק עמו מבלי אמצעי ביניהם. הרי שנמצא בישראל האחדות והגלגול והדבקות בו יתברך. ואחר החקירה נראה שמהאחדות נמשך ונשתלשל בדרך טבע הגלגול ומשיכה יחד נמשך הדבקותו וכן מלינו שלשה יחד בפסוק אחד (יחזקאל לו) וכרתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם ונתתם והרבתי אותם ונתתי את מקדשי בחוכם לעולם שהכונה לומר שכשיהיה להם שלום וכמו שרמזו לעיל באומרו קח לך עץ אחד וכחוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבירו ואמרו חז"ל חבירו כחוב כלומר שיהיו כלם כאיש אחד באופן שיהיה שלום נלחיים אז יהיה נמשך ברית עולם יהיה אותם שיהיו נלחיים ובהיות להם שני אלו יהיה נמשך ונתתי את מקדשי בחוכם לעולם שהוא הדבקות האלהי והטעם שסבת הפסד כל דבר אינו אלא מלד הרכבתו מדברים הפכיים שהם הארבע יסודות שהם הפכי המזג וגובר האחד על חבירו עד שמפסיד לורתו אבל הדבר הפשוט הוא קיים מטבעו בעוד שאין מנגד אללו וכן מלינו כי כל אחד ואחד מהארבע יסודות בהיותו עומד בטבור מקומו לא יפסד לורתו לעולם ולא ימלא ההפסד אלא בהתרחקו מנגבול מרכזו ובהתקרבו אלל גבול יסוד הפכני לו אז גובר האחד על חבירו ויפסד לורתו ויתהפך לפעמים יסוד הרוח ליסוד האש ולפעמים יסוד האש ליסוד הרוח וכן השאר וכן כתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה פרק רביעי אמר וכל המחובר מארבע יסודות אלו הוא

נפרד

אדם שליט ברוח וגו' אין אדם שליט בנפשו. לבלות אותה ממנו למה שכללה הקב"ה בכל הגוף וכו' ע"ש : **גם** ישראל נקראו אחד כמו שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וזה בא להם מלד ההתחלה ושרשם אם ההתחלה הנורית אם ההתחלה החממית. ההתחלה הנורית הוא הקב"ה שהוא אחד. ההתחלה החממית הוא אברהם שהוא התחלת האומה כמו שנאמר הביטו אל לור מולדתם וגו' וכחוב בתורה הביטו אל אברהם אביכם. וכחוב כי אחד קראתיו ועוד כתוב אחד היה אברהם וירש את הארץ וגו' :

ורבן אמר הנביא (מלאכי ב) הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו ומדוע נבגר איש באחיו וגו' ואין לנו מסכימין עם שתי התחלותינו. הרי שיש לישראל דמיון מה עם הקב"ה והתורה בשם אחד עם היות שאחדותו יתעלה הוא למעלה מכל האחדים כי האחדות הנאמר על אי זה נמצא זולתו יתברך אינו נאמר אלא דרך העברה ושוקף השם. והאחדות האמתית מכל לך נאמר בו יתעלה להיותו הוא עילת העלות כלם וסבת הסבות ושם כלה וגנמר כל רבוי ומנין ונשאר אחדות פשוטה מכל לך וכמו שהאריכו בזה המדברים על הדרוש ובפרט בעל ספר חובת הלבבות ז"ל בשער היחוד :

והאחדות מורה שלמות הדבר עד שאמרו החכמים כי מדרך כל דבר שלם שלא להיות אלא אחד עד כי האחד והשלם יאמרו בהרדפה כי אם אחת הניח דבר אחד ותלכך להוסיף דבר אחר להוסיף עליו או לגרוע ממנו להשלמתו הנה אין אחד מהחלקים שלם ואינו ראוי ליקרא אחד אמנם קבוצ הדברים המשלימים יקרא ענין אחד כמו שהנשאר אחר הפרדת התוספת יהיה שלם ואחד :

גם מלינו שהקב"ה הוא נלחי וקיים לעולם וכמו שנא' שוכן עד וקדוש שמו גם התורה היא נלחית וקיימת והוא אחד מעקרי התורה שלא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים לזולתו גם ישראל הם נלחיים שנא' (מלאכי ג) אני ה' לא שניתי ואחת בני יעקב לא כליתם וגם אז"ל חני אכלה בם חני כלים והם אינם כלים :

גם מלינו שתורתנו הקדושה היא חכמתו יתב' שבה ברא הקב"ה את העולם וכמו שנאמר ז"ל בראשית ברא אלהים כי ראשית ברא אלהים שהתורה נקראת ראשית שנאמר ראשית חכמה וכן ה' קנני ראשית דרכו וכן אז"ל ה' בחכמה יסד ארץ בתורה שהיא חכמה כי

נפרד בסוף וכו'. אמר עוד ארבע יסודות אלו משתנים זה לזה תמיד בכל יום בכל שעה מקלָתן לא כל גופן כיצד מקלָת הארץ הקרובה מן המים משתנה ומתפירת ונעשית מים וכן מקלָת המים הסמוכים לרוח משתנים והיוין רוח וכו' ואמר עוד ולא כל היסוד משתנה עד שיפשה כל המים רוח או כל הרוח אש שאי אפשר שיצטל אחד מן היסודות הארבעה וכו' הרי לך שאין ההפסד בא אלא מלד חבור והרכבת שני הפכים אבל הדבר הפשוט שאין הפכי אאלו הוא קיים :

ולכן ישראל כיוון שהם גוי אחד ואין בהם תערובות זו היא סבת נלחיותם וקיומם לעד בדרך טבע וכן הרמב"ם חלק שלישי פרק מ"ט נתן טעם למלות איסור הקדשה כי אלו היתה הקדשה מותרת היו באים אל אשה אחת אנשים רבים בעת אחד לפי המקרה ולא היו נמלטים מהמחלוקת וברוב הפעמים היו הורגים זה את זה וכו' ולכן אין לד היתר למשגל כי אם ביחוד אשה מיוחדת :

וגם משתי אלו נמשך הדבקות והאהבה שהב"ה הקב"ה את ישראל כי אין האהבה מלוויה אלא בדומים ועוד אמרו ז"ל רבי פנחס בשם רבי חייא כדי היתה גדידת ערוה עלמה שבזכותה נגאלו ישראל ממלרים מה טעם גן נעול אחותי כלה מה כתיב בתריה שלחך פרדם רמונים שילוחיך לכך נאמר ויהי בשלח פרעה. וכן אמרו ז"ל אלהים מושב יחידים ביתה מוליד אסירים בזושרות על שהרחיקו עלמן מן הזנות הולידו ממלרים ומשם נמשך שהערה שכינתו ביניהם וה' הולך לפנייהם יומם ונקרא שמו עליהם וכמו שאמרו ז"ל :

רבי שהיו אומות העולם עב"א מוכין את ישראל ואומרים שהם בניהם של מזריים בנפשותם של ישראל היו שליטין לא כל שכן בנשותיהן אמר רבי הושעיה באתה שעה קרא הקב"ה למלאך שהוא ממונה על ההריון א"ל לייך הולד בדמות אבות הדא הוא דכתיב לראובן משפחת הראובני לשמעון משפחת השמעוני אמר רבי יחזקיה ה"א בריש דתיבותא ויו"ד בסופה יה מעיד עליהם שהם בניהם של אבותיהם ומה טעם ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל שהם בניהם של אבותיהם. שראוי לדרקדק במאמר מה היא הסבה שמעיד הקב"ה עליהם בשתי אותיות אלו יותר מבאותיות אחרות שיש בבמה שמות של הקב"ה שאין נמחקין אבל הכונה היה להורות על הדרוש שאנו עומדים בו והוא שהאחדות והנלחיות והדבקות כלם קשורים ומחוזרים זה עם זה

ה"א אין לה זוג וכן נ"ן אין לה זוג כך ישראל אין בהם שום תערובות הם כחותיות הן ובגוים לא יתחשב אינם נכנסים בשום חשבון אלא הם בפני עצמם נקראו גוי אחד כמו שאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ: **א**ין ירלה שבה לומר שאין מי שיטכון כי אם ישראל ויובן עם מה שאז"ל אמר רבי יצחק אומות העולם עכו"ם אין להם ישיבה איתבון והכתוב כשבת המלך אשורוש אמר להם בשבת אינו נאמר אלא כשבת ישיבה שאינה ישיבה אבל ישיבתו של ישראל ישיבה שגא' בשבת ישראל בחשבון ובבטיות:

יהבונה בזה המאמר הוא שאין לך מי שיטכ כי אם מי שיש לו מקום והקב"ה נקרא מקום ומעון להיות שהוא מקומו ומעונו של עולם כי הוא דפוס כל הנמלאות כלם וכלם נמלאים בליורו האלהי יתברך וזה היתה סבת מליאותם וקיומם ולכן ישראל שמכירים אלהותו ית' יש להם מקום ומעון ולכן יושבים ושוכנים להיות שיש להם המקום והמעון האמתי והוא שאמר כיון שמראש לורים אראנו וגו' שאין בהם תערובות זו הסבה שהם לבדם שוכנים להיות שהקב"ה דבק עמם וכמו שכתבתי שאז"ל על פסוק כי חלק ה' עמו וגו' וכיון שהקב"ה דבק עמו והוא נקרא מקום לפיכך הם לבדם שוכנים:

בי מנה עפר יעקב וגו'. בא לומר ההשגחה הדקה עמהם מלך יחודם והשתלשלות יחוסם ויובן עם מה שאז"ל במעילה בסוף פרק קדשי מזבח פעם אחת גורה המלכות שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם ושיבעלו נדות הלך רבי ראובן בן אלעזרובלי וסיפר קומי והלך וישב עמהם אמר להם מי שיש לו אויב יעני או ישמיר אמרו לו יעני אם כן לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיעני אמרו טבית אמר ליבעיל ובעלו חזר ואמר להם מי שיש לו אויב יכחיש או יבריא אמרו ליה יכחיש ואמר להם אם כן ימולו בניהם לשמנה ימים ויכחישו אמרו טבית אמר ובעלו חזר ואמר להם מי שיש לו אויב ירבה או יתמעט אמרו לו יתמעט א"כ לא יבעלו נדות אמרו טבית אמר ובעלו:

הרי שהיות האדם פורש עלמו מן אשה בימי נדותה הוא סבת מיעוט ולכן אמר בלעם ראה ההשגחה הדקה עם אומה זו שמי מנה להיותם רבים כעפר לזרע יעקב עם היות שיש מספר לרובע ישראל ר"ל שלריך שתהיה האשה סופרת ימי נדותה וימי לבונה קודם שתהא נרבעת כמו שגא' וספרה לה שבעת ימים ואחר

שם שם לו חק ומשפט ושם נסוה. ואי תימא נסיוה דא ישראל יאות אינו אמאי אף אף אינו בעיין דלא אסתאבו בנשיוה דמלרתי ונשיוה דא ישראל לא אסתאבו במלרתי כל אינו שני דהו בינייהו וכלהו נפקו גוברין וטוקבין זכאין ואסתאבו זרעא דא ישראל קדישין זכאין כדון הקב"ה אשרי שמה בינייהו ועל דא על מיא ודאי שם שם לו חק ומשפט ושם נסוה אף הכא במיא בדיק כהנא לאסתאב ובשמא קדישא:

הרי לך ראיה ברורה שבשכל שהקב"ה השקם לישראל מי סוטה ומלאם טהורים לכך שיכן שמו עליהם והשרה שכינתו בתיכם שהוא הדבקות:

ולהיות ששלמותן של ישראל תלוי בשלש אלה כמו שכתבתי ובלעם בקש לעקור את הכל לכן נתן עיניו בשלש אלה לקללם עליהם ויהפך ה' את הקללה לברכה וכמו שגראה מתוך דבריו כפי מה שאבאר והוא על דרך מה שאמר חז"ל פ' חלק אמר רבי אלעזר מתוך ברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבד בקש לומר לא יהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות אמר מה טובו אהליך יעקב וגו' אף בגדון דידן בקש לקללם על האחדות והגלחיות והדבקות וברכס עליהם:

כנגד האחדות אמר כי מראש לורים אראנו אחז"ל כי מראש לורים אלו האבות ומגבעות אלו האמהות אמר אתה אמת הנה עם ילא ממלרים כלומר שלא היה ניכר יחוסם והסתלקם אלא שילא מתוך מלרים ומהם בני מלריים ומהם ישראלים כי כלם מעורבים וליה לא ידק עליהם שם יחס כלל אין זה אמת אלא מראש לורים אראנו שהוא אברהם שהוא היה ראש האבות משם אני רואה אותו יחוסם והשתדלותו מבלי שום הפסק ותערובות וכמו שאחז"ל במדרש רבה פ' נשא כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו אני נעלתי יעקב לחלקי לפי שהיה זרעו דומה לחבל שהוא משולשל זה בזה שהיו כלם מיוחסים בני אבותיהם ולא היה זרע אחר מפסיק ביניהם וכו' אף כאן מראש האבות אראנו בראיה אחת ישרה מבלי שום הפסק וגם מלד הנקבות ומגבעות שורנו אלו האמהות וכמו שאמר חז"ל אמר רבי אבא בר כהנא שרה ירדה למלרים וגדרה עלמה מן הערוה וכל הנשים נגדרי בזכותה וכו' באופן שהן עם וכו' יובן על דרך שאמר חז"ל הן בלשון יונית אחד תדע לך שהוא כן חשוב כל האותיות ותמלא כלן יש לכן זוג וה"א ונ"ן אין להם זוג א' אחד ט' תשעה הרי עשרה וכן כלם

ואחר חטא רובע הוא מלשון רביעה וכן דרשוהו חז"ל פ' המפלת דרש רבא מאי דכתיב מי מנה עפר יעקב וגו' מלמד שיושב הקב"ה ומונה רביעיותיהן של ישראל ואומר מתי חבא טיפה שהלדיק נולד ממנה ועל דבר זה נסמך עינו של אותו רשע אמר מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יליך בדבר זה מיד נסמך עינו היינו דכתיב נאם הגבר סחום העין :

בנגד הנלחמים אמר לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם שהטנה דרך כלל בדבריו לומר שאין הקב"ה מדקדק עמהם במעשיהם הרעים לכלותם אלא מעביר עליהן באופן שהם נלחמים ואינם כלים וכמו שבאר והפסוק הזה יובן עם הדרוש שכתב ה"ר בעל העקרים מאמר ד' פ' י"ז אמר אי אפשר שיקוה חסד משום נמלא אלא אם כן נמלא במשפיע שהוא ארבע תארים . ה' שיהיה בלתי משתנה ה' שלא יהיה לריך אל עור נמלא זולתו . ה' שיהיה יכול על שני הפכים בשום . ה' שלא יהיה נמלא אחר יכול לעכב על ידו מלעשות רצונו וכמו שביאר על פסוק ראו עתה כי אני אני הוא וגו' וזהו שאמר בלעם כאן ישראל בטוחים בו יתבדך שהבטיחם שלא יכלו כי יש לאל ידו לקיימו שנמלאים בו ה' תארים :

בנגד ה' אמר לא איש אל ויכזב ר"ל שיהיה שינוי וגרעון בו והוא מלשון אשר לא יכזבו מימיו שהוא לשון חסרון וגרעון :

בנגד ה' אמר וכן אדם ויתנחם וזה שהאדם מתנחם ממה שאמר בשביל חברו המסייע בפעולתו שאין מסכים עמו בסדרתו :

בנגד ה' אמר והוא אמר ולא יעשה ר"ל אם הקב"ה אמר ויהי כל הנמלאים כלם אפי' שהם הפכים איך לא יעשה ולא יפעל דברים ועניינים הפכיים :

בנגד ה' אמר ודבר ולא יקימנה ר"ל אם הקב"ה דבר ויקרא ארץ ובדבר ה' שמים נעשו מי יעכב בידו לעשות רצונו לשלא יקימנה אם כן מאלו הלאדין לא ישוב הבטחתו לאחר ולכן :

הנה בדרך לקחתי ר"ל מלת בדרך שאמרת אתה בעלמך שנאמר והנה ברכת בדרך שמלת ברך הוא לוי כמו ברך ה' חילו בדרך לקחתי וגם הברכה שה' בירך לישראל לא אשיבנה לאחר וזהו וברך ולא אשיבנה . והטעם לפי שאפילו שארזה להעלות במחשבותי אי זה חטא ועון שעשו ישראל כדי לקללם עליו ויפכים הקב"ה עמי אינו מועיל לפי שלא הביט און ביעקב וכו' הם

און נאמר על מחשבה והרהור הלב כמו שנאמר און ישוב על משכבו וכן און אם ראיתי בלבי והוא לפי שאלויות אה"י מתחלפות וא"ו במקום יו"ד והוא כמו אין שהמחשבה והרהור הוא אין ודבר שאינו נרגש ונחפש ואמר בלעם כמו שאין הקב"ה מביט האון והמחשבה הרעה ביעקב שכן אז"ל מחשבה רעה אין הקב"ה מרפה למעשה כך לא ראה עמל בישראל כלומר אפילו העבירה הקשה שעמלים בה לעשותה אפי' עבירה כזו לא ראה בישראל ואינו מדקדק עמהם שהרי מלינו מעשה העגל דכתיב ביה וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו והטעם לכל זה הוא לפי שה' אלהיו עמו כביכול אלהותו דבק עמו שכן אז"ל אחם עדי נאם ה' ואני אל כשאחם עדי אני אל וכשאין אחם עדי כביכול אני אל וגם תרועת מלך בו ר"ל מלכותו דבק בו בישראל וכן אז"ל זה אלי ואנוהו כשאני מודה לו הוא נאה וכשאין אני מודה לו כביכול בשמו הוא נאה והראיה לזה :

אל מוליו ממרים כחופות ראם לו ר"ל שיליאת ישראל ממרים היה להקב"ה כחופות ראם שאז נחפרסם בעולם כחו ועולם ידו וגדולתו כמו שאז"ל ה' אלהי גדלת מאד קודם שהולאת את ישראל ממרים גדול היית ומשהולאת את ישראל ממרים נהגדלת עד מאד ולכן מכל אלו הסבות אינו מדקדק עמהם לחשוב עונותיהם באופן שאינו מענישם להיוסם כלים ונפסדים וכן אז"ל פ' הפסוק על דרך זה אמרו לא הביט און ביעקב אמר בלעם אינו מסתכל בעבירות שבידם אלא בנאות שלהם באופן שהם נלחמים :

בנגד הרבקות אמר מה טובו אהליך יעקב וגו' אז"ל מצרכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו בקש לומר לא יהא להם בתי כנסיות ובתי מדרשות אמר מה טובו אהליך יעקב בקש לומר לא תשרה שכינה עליהם אמר משכנותיך ישראל וגו' הרי שגראה מתוך דברי המאמר שכוונת הרשע ליתן עיניו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ששם מקום דבקות ישראל עם הקב"ה באמלעות תפלתו ועסיקת תורתו שמשרה הקב"ה עליהם שכינתו ואמר מה טובו אהליך כנגד הבתי כנסיות ומשכנותיך כנגד הבתי המדרשות ששם שוכן הקב"ה כשאז"ל אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה ולכן קראם משכנות ונתן טעם לטוביותם אם הבתי כנסיות לפי שהם :

בנחלים נטיו כלומר אהלים שברא הקב"ה בעולם שהם השמים כמד"א וימתחם כאהל לשבת הם

בנחלים נטיו כלומר אהלים שברא הקב"ה בעולם שהם השמים כמד"א וימתחם כאהל לשבת הם

קיימא לכן חזר ואמר שהם כארזים עלי מים מה הארז הזה הוא דבר של קיימא ואחר שבעים שנה עושה פרי למעלה כך הצדיק שעוסק בתורה בעולם הזה אחר ימי שנותיו שהם שבעים שנה קרנו קיים לעולם הבא :

דברי לך איך בלעם הרשע בקש לקלל לישראל בשלש אלה שהם האחדות והגלגוליות והדבקות וכיון שראה שאינו יכול בקש דרך אחרת לקללם בשלש אלה והוא שנתן להם עלה להפקיר בנותיהם לזנות כמו שנא' ועתה הנני הולך לעמי לכה אינך וגו' וכשאז"ל אמר בלעם לזקני מואב ומדין אפי' אתם מכניסין כל חילות שבעולם אין אתם יכולין להם שמה אתם מרובים מן המזריים וכלם נשקעו בים סוף אלא בואו ואחן לכם עלה שכל זמן שעושים רעונו הוא נלחם להם שנאמר ה' ילחם לכם וכשהם עוזרין רעונו הוא נלחם בם אל חיקרי בשיטים אלא בסמים שגששו לפני הקב"ה כסוטה זו שססתה על בעלה וכו' וכונתו בעלה זו לקלקלם בכל השלש וזה כי להיות כי מהאחדות נמשך הגלגוליות ומשניהם נמשך הדבקות כמו שכבר כתבתי לכן בקש לעקור האחדות ויחל העם לזנות את בנות מואב ובהבטל הסבה חבטל המסובב ולא יהיה להם לא נגזיות ולא דבקות בו ית' וכן היה שכן כתוב :

ויחל העם לזנות אל בנות מואב ונתערבו בן וגאבד יחוסן ואחרותן וכיון שאבדו אחדותן ויחל אף ה' בישראל ונמשך מזה שאבדו הגלגוליות ולכן ימותו בלא עתם וזהו ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם וכמו שאז"ל אמר רבי נחמיה לא תלה ראשי העם אלא אמר הקב"ה הושב להם ראשי סנהדרין ויהיו דנין כל מי שהלך לפעור וכו'. הרי שהיו הורגין אותם ומתו בלא עתם. וגם אבדו הדבקות וזה שנאמר והוקע אותם לה' נגד השמש :

ויובן עם מה שאז"ל מי מודיע מי מודיע מי שהלך לפעור אמר הקב"ה אני מודיעו ומפרסמו כל מי שטעה העין נקלף מעליו והשמש זורחת עליו בחור הקהל ויהיו הכל יודעין מי שטעה ויחלו אותו. והכוונה באופן הודעה זאת לומר שער עכשו היה האיש ההוא תחת ענני כבוד ותחת כנפי הקב"ה דבק עמו ועכשו שחטא נסתלקו ממנו כנפי הקב"ה הרי הוא תחת מערכות השמים ותחת הזמן ויש מסך מבדיל בינו ובין המקום כמו שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם באופן שאבדו שלשתן וכיון שראה בלעם הרשע שהגליה בעלמו לכן חזר ליקח שכרו וכמו שאז"ל על פסוק ואת בלעם

הם מכשילים את האדם כי יש עובדין לחמה או ללבנה או לשאר כוכבים וכמו שכתבתי על פסוק כסה שמים הודו וגו' אבל אלהו ישראל הם כנחלים שמעלין את האדם מטומאתו אם יש לו איזו סכרה כוזבת ומדריכו בדרך אמת באמצעות האמונה הנקנית לו שם צבית הכנסת שיש מליאות ה' ומשגית ויכול שאם אין האדם מאמין בזה לא היה מתפלל ולכן נקראת התפלה עבודה שבלב כמשא"ל :

ובן אז"ל מה טיבן של נחלים אלא בתי כנסיות ובתי מדרשות אלא מה נחלים הללו בני אדם יורדין לתוכן כשהן טמאים וטובלין ועוליין טהורין כך בתי כנסיות ובתי מדרשות בני אדם נכנסים לתוכן כשהם מלאין עונות ויוצאין מלאים מצות וכו' וזה בשביל האמונה השלימה הקנייה לו במקום ההוא מה שאי אפשר לו להשיג לפעמים בדרך חקירה ולזה כוונת חז"ל באמרם במסכת ברכות פ"ה :

אמר רבי חלבו אמר רב הונא הוילא מביה הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מזה למירהט שנאמר וגדעה נרדפה לדעת את ה' דקשה דמאי אתא לאשמעינן אביי שבכלל דברי רבי חלבו דבריו וכו'. (פירוש המאמר וכו' עד שממקום שילא שמה ישוב תמלא בדרוש כ"ג) : הרי שנראה שאהלי יעקב שהם הבתי כנסיות מקנים לאדם האמונות האמתיות ומעלים לו מטומאתו כחל :

ובנגד הבתי מדרשות אמר שהם טובים לפי שהם כגנות עלי נהר שפורחת עלתה נלה כן מרבה ישיבה מרבה חכמה וכן אז"ל כגנות עלי נהר אלו מלמדי תינוקות שמוציאין מלבן חכמה ובינה ודעת והשכל דבר אחר אלו חכמים ותלמידים שמוסרין את עצמן במקרא במשנה בגמרא בהלכות ובאגדות וכו' ולפי שהמשיל הבתי כנסיות לאלהים המתנועעים ממקום למקום ואין להם קיום והעמדה לכן אמר שבחינה זו הם כאלהים נטע ה' שהם השמים שנאמר בהם וימתחם כאהל לשבת שהוא אהל כל יטען כל יטע יתדותיו לנח וכן אז"ל בקש לעשותן כאלהים של סדקין שהם מטלטלין ונעקרין ממקומן אמר הקב"ה לא אלא נטועין הן כאלהים שנטעו אלו שמים וארץ שנא' וימתחם כאהל וגו' :

ובן אחז"ל א"ר אבא בר כהנא וכלן חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנאמר ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה קללה ולא קללות וגם לפי שהמשיל בתי מדרשות לגנות של עלי ירק שאינם של

את נקמתי שהוא המעשה בפועל וזהו שכן גדול לפנחם יותר מהקנאה לבד כי בערך הקנאה הרבה לקחו קנאה ושכן פנחם אינו אלא בשביל המעשה שעשה לכן פי' שהכונה לומר הנקמה אבל באומרו בקנאו את קנאתי מהללו ומשבחו יותר מבאומרו בנקמו את נקמתי והטעם שכל להורות שקוף את הקוף שהיה לי לקוף וזה כי כמו שהקב"ה קלפו ופעולתו הכל בא בבת אחת כי אין צורך שיקוף בזמן אחד ואחר כך יבין ויזמין הדברים הנרדפים לנקום ולהשקיט הקוף שלקח אלא פועל בראונו לבד וקלפו ונקמתו הכל אחד כי אין מעצור לו להוציא רצונו לפועל גם כן פנחם הקנאה והפעולה הכל היה יחד שכן כתיב וירא פנחם ויקח רומח בידו וזהו בקנאו את קנאתי כי כמו שקנאתו יתעלה קנאתו ופעולתו כאחד אף פנחם קנאתו ופעולתו כאחד וכנגד הנלחמות אמר ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום שהוא להיות קיים לעולם בנזק וכפס' וכמו שאז"ל א"ר שמעון בן לקיש פנחם הוא אליהו באופן שלעולם יש לו שלום וקיום וכמו שנאמר בריתי היתה אתו החיים והשלום :

וכנגד הדבקות בו יתעלה ושלל יהי' תחת המזל ומערכות השמים אמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וכשאז"ל אמר רבי אילעא לא נחכה פנחם עד שהרג לזמרי והכהונה היא הדבקות בו ית' דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' לבאות הוא כמו שהמלאך אין המזל והזמן שולט עליו ככה הכהן דבק בו ית' אם בתורתו אם בפעולתו ועבודתו וקרבנותיו לעשות רצונו ית' לבד וכמו שאמרו חז"ל רית ניחוח נחת רוח שלויתי ונעשית רצוני :

דרי שנתן לו הקב"ה לפנחם שכרו מדה כנגד מדה יחס ואחדות ונלחמות ודבקות ולכל הדרוש הזה כוונת חז"ל באמרם זש"ה אם אמרתי משה רגלי חסדך ה' יסעדי. בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם עט"א מה ראו להתקרב מכל האומות הנזכ' סתם פיהן הקב"ה אמר להם הביאו לי יחוסין שלכם הבו לה' בני אלים הבו לה' משפחות עמים כשם שבני מביאין וייתלדו על משפחותם לכך מנאס בראש הספר אחר המצות אלה המצות אשר לזה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני ואחר כך וידבר ה' במדבר סיני שאו את ראש כל עדת שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל יחוסין שלהם גן נעול אחותי כלה אחת היא יונת

כן בעור הרגו בחרב מאי בעי בלעם התם אמר רבי יוחנן שהלך ליטול שכר כ"ד אלף שהפיל מישראל היינו דאמרי אינשי גמלא אזל לאיבעי קרני אודני דהוו בהדי גזיניהו מיניה :

ולחיות שהקב"ה פורע לכל אחד מדה כנגד מדה לכן כמו שבלעם נתן עלה לזנות באופן שאבדו ישראל הנלחמות ומתו בלא עתה וגם הדבקות גם הוא מת בלא עתה כמו שנא' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב ואמרין בפ' חלק אמר ליה ההוא אפיקורוס לרבי חנינא מי שמיט לך בלעם בר כמה היה אל"ל מיכתב לא כתיב אלא מדכתיב אנשי דמים ומרמה לא יתנו ימיהם או בר תלתין ותלת שנים או בר תלתין וארבע שנים אמר ליה שפיר קאמרת לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם הוא כתוב ביה בר תלתין ותלת שנים בלעם חגירא כד קטילתיה פנחם ליסעא פ' ליסעא שר לבא וכן פי' רש"י הרי שמת בקצרות שנים בלא עתה. וגם הפסיד דבקוהו ונבואתו אז"ל בפ' חלק כתיב ביהושע ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב קוסם נביא הוא אמר רבי יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם ופי' רש"י ולבסוף שנתן עינו לקלל את ישראל ניטלה נבואה ממנו ונעשה קוסם הרי שפרע לו הקב"ה מדה כנגד מדה שניטלו ממנו דבקוהו ונבואתו מאל ית' והיה קוסם קאמרי ע"י שדים וכשאז"ל סם בפ' חלק אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי מסגני ושלטי הווי' איין לגברי נגרי ופי' רש"י אשת סגנים ושרים הייתי ועבדו זינתה למושכי חבל הספינה ל"א נגרי חרשים. וכמו ששם עמלו בראשו של בלעם מדה כנגד מדה כן נתן הקב"ה שכר לפנחם מדה כנגד מדה להיות שבקנאתו ופעולתו החזיר עטרה ליושנה של ישראל והעמידן על טהרתן והיינו דכתיב (מדבר כה) פנחם בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל וגו' וזה כי כנגד היחוד שנתחדו ונעברו ישראל כמו שמעיד הקב"ה עליהם באומרו הראובני החלוצי וכמו שאז"ל שבעי יה עדות לישראל כן גם כן ייחס לפנחם לפי שהיו מבזין אותו הראייתם בן פועיאל בן שפיטס אבי אמו עגלים לע"א שהרג נשיא שבט מישראל לכן ייחסו הקב"ה אחר אהרן בן אהרן הכהן כהן בן כהן קנאי בן קנאי. השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בחוכם וגו' ופירש רש"י בנקמו את נקמתי בקלפו את הקוף שהיה לי לקוף. שהכונה לפי מה שפירש הרב מורי ורבי ז"ל היא שהרגיש שהיה לו לומר בנקמו

שנקרא אחד שנאמר אחד היה אברהם אם ההתחלה הצורית אמר ברה היא ליולדתה כלומר אין בה תערובת כי אם ברה להקב"ה שהוא יולדתה והמולידה כמו שנא' אם אני המוליד וגו' והוא יתברך אחד וכיון שהוא אחד מלד שתי התחלותיו לכן ראוה בנות ויאשרו הוא מלשון שריר וקיס כלומר היו מיחסים לה האושר והקיס להיות שהדבר הבלתי מורכב אלא פשוט מעצמו הוא להיות קיים :

וכנגד הדבקות אמר מלכות ופלגשים ויהללוה שאין לך הלול גדול מזה היותם דבקים בו יתברך ואין הזמן מחייב עליהם. אבל כשבאו לשיעור ויחל העם לזנות אל בנות מואב שמחו האומות ההם ואמרו כיון שאבדו האחדות אבדו גם כן הגלגלות והדבקות :

כנגד הגלגלות אמר אותה העטרה להיות שהעטרה היא כדוריית והתמונה הכדוריית אין לה סוף וקץ כי כלה מתדמה החלקים גם כן ישראל היו מעיקרא מתדמים החלקים ולכן היו כדמות כדור בבחינת שהיו נלחיים ואין להם סוף אבל עכשו כבר הוא בטל. כנגד הדבקות אמר אותו השבח שהיו משתבחין באומרים שהיו דבקים בו ית' הרי בטל שוים הם לנו מה עשה הקב"ה נגף את כל מי שנתקלקל והעמידן על טהרתן וחזרו לקדמותם ליחודם ומשם נמשך נלחיותם ודבקותם וחזרה עטרה ליושנה. הרי שזכינו לדרושינו ששלמותן של ישראל תלוי בשלש אלה והם האחדות ומהאחדות נמשך הגלגלות ומהם הדבקות בו יתב' שהוא התכלית האמתי ואפשר שלזה כוונת חז"ל באומרים בסוף תענית אמר ר' חלבו אמר עולא אמר ר' אלעזר עתיד הקב"ה לעשות מחול ללדיקים בנן עדן והוא יושב ביניהם וכל אחד ואחד מראה עליו באלצבו שנאמר ואמר ביום ההוא הגה אלהינו זה קיונו לו ויושיענו זה ה' קיונו לו נגילה וגשמחה בישועתו שראוי לדקדק מה היא כוונתו של הקב"ה לעשותם בתמונת מחול שהיא תמונה כדוריית. ועוד שאין מוכיח מהכתוב אלא שכל אחד מראה עליו באלצבו באומרו הגה אלהינו זה וגו' כי כל זה מורה באלצב הוא אבל שיעשה מחול ללדיקים אינו מוכיח ומגא ליה :

רבו נראה שזה המחול שאומר אינו תמונה גופנית כי אם רעיונית ומחשביית והכוונה לומר כי להיות שכל דבר פשוט לא יתחייב לו תמונה כי אם תמונה כדוריית להיותה מתדמה החלקים כמו שאמרו חכמי המחקר כי הדבר הפשוט לא יחייב לו תמונה מתחלפת עד שיגזר בקלטה קו ובקלטה זוית ואין בתמונות תמונה מתדמה

יונתי תמתי וגו' שמעו האומות הנזכ' אף הן התחילו מקלסין להן ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופלגשים ויהללוה לא עשו אלא כשבאו לשיעור ויחל העם לזנות אל בנות מואב שמחו האומות הנזכ' אותה העטרה שהיה בידן כבר היא בטלה אותו השבח שהיו משתבחין הרי בטל שוין הן לנו כשבאו לידי נפילה זקפן המקיס שנאמר אם אמרתי מטה רגלי נגף המקיס את כל מי שנתקלקל והעמידן על טהרתן. שדרך לדקדק במאמר מה היא הקנאה שנתקנאו האומות הנזכ' והלא הקב"ה החזיר התורה על כל האומות וע"א שיקבלו כשאו"ל על פסוק ה' מסיני בא וגו'. ועוד מה היא כונת הכפל באומרו ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופלגשים ויהללוה וגם באומרים העטרה שהיה בידן השבח שהיו משתבחין : **אבר** הכונה לומר שלמותן של ישראל שהוא ייחוסן ואחדותן וגם נלחיותם וגם דבקותם ואמר בשעה שקבלו ישראל את התורה וכו' כלומר אין הכי נמי שהקב"ה החזירה על כל האומות הנזכ' אבל מה ראוי להתקרב אלו מכל האומות הנזכ' שהם עצמם ברגלונם קבלוה ונתקברו ולכן ייחס הפועל והקורבה להם לישראל לא להקב"ה והיו מקנאים איך הסכימה דעתם ודעת כלם לקבל את התורה מה שלא נמלא בשום אומה כנו' סתם פיהן הקב"ה שהם הפסידו את עצמן שלא היו אחדים אלא מכמה אומות מעורבות ומינים שונים ולכן אין דעתם מסכים לדבר אחד ואין האהבה אלא בדומים והתורה היא אחת כמו שנא' תורה אחת ומשפט אחד וגו' וישראל הם גוי אחד בארץ לכן נתקברו ואהבו את התורה וקבלוה והסכימו כלם לדעת אחת לקבלה וזהו שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל הייחוסין והאחדות שבהם וכשאו"ל על פסוק ויחן שם ישראל נגד ההר כל מקיס שנאמר וייסעו ויחנו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת אבל כאן הושוו לב אחד לכך נאמר ויחן וזהו שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום וכל זה להם מהיותם גוי אחד ואין בהם תערובת שום אומה כי אין המלחמה מלוויה אפילו בדברים הטבעיים כי אם מסבת תערובת המזגים ההפכיים שמעו האומות הנזכ' אף הן התחילו מקלסין ראוה בנות וגו' תחלת הפסוק אומר (שיר ה) אחת היא יונתי תמתי וגו' כאן בפסוק הזה רמזו כל השלש אמר שישראל הם גוי אחד מלד שתי התחלותיו אם מלד ההתחלה החמרית אם מלד ההתחלה הצורית כמו שכבר כתבתי אם ההתחלה החמרית אמר ה' היא לאמה שכן מלינו באברהם

שהיא על הכונה השניה שהיא בתמונה מתחלפת :

ועוד טעם שני כי האהבה שהיא תלויה בדבר בטל הדבר ובטל האהבה ולכן מי שיבטיח לאדם העובד מיראה שלא יגע בו רע לא יעבוד להקב"ה אבל העובד מאהבה לא יפסק עבודתו לעולם כי תכלית עבודתו אינו אלא לעשות רצונו ולהדבק בו ולכן נמשלה העבודה מאהבה לכדור להיות שהתמונה הכדורית אין לה סוף וקץ ולכן אמר שעתיד הקב"ה לעשות מחול ללדיקים כלומר לתקן ולהשלים כוונתם ומלח לעשות הוא כמו ויעש אלהים את הרקיע ותיקנו על עמדו והוא עשייתו אף כאן אותו החשק שיש ללדיקים בעבודתם שהוא הדבקות האלהי שזה רמזו במלת מחול הקב"ה יתקנהו וישלימהו ובאי זה אופן ישלימהו שיושב ביניהם וישיגוהו עד שכל אחד ואחד מורה עליו באלצבו וכו' והוא השגת התכלית האמתי שהוא הדבקות האלהי וזו הייתה כוונתם מתחלה :

ובנות הפסוק שהביא רמזו לשני דרושים הא' הביאו הרב בעל העקרים מ"ג פ' ל"ו כי אהבת האדם לש"י א"ח שתשקוט ותפסק להיות הדבר הנאהב בנ"ת וכל מה ששיג ממנה מדרגה מה יתענג בו ויגדל הכוסף להשיג יותר וכן בלתי תכלית מה שאין כן בשאר האהבות כגון אהבת הערב או המועיל כי כשישיגוהו האדם כל החשק החשוק אללו תפסק האהבה וישקוט החשק :

הדרוש הב' הביאו הרב הנז' מאמר ד' פ' מ"ט והוא שהתקוה והתחלת לדבר מה תטריד הנפש ומביא עלבון ועל זה נאמר תחלת ממושכה מחלה לב וגו' אבל התקוה לה' תחזק הלב ותשמחהו להיות האדם בטוח בו ית' שיש לאל ידו להשלים שאלתו ועל זה נאמר וקוי ה' יחליפו כח וגו' :

כנגד הדרוש הראשון אמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קויו לו כלומר הרי השגנו דבקות אלהינו שהיינו מקוים לו ויושיענו ועם היות שהשגנו דבר מה ותענוג ודבקות מה ממנו לא תפסק החשק והתקוה אלא אנו חוזרים לקוות וזהו שחזר פעם אחרת זה ה' קויו לו להיותו בנ"ת :

וכנגד הדרוש הב' אמר נגילה ונשמחה בישועתו כלומר שאין התקוה הזאת שהיא תקוה אחר תקוה ואין לה סוף וקץ מביאה עלבון אלא אדרבה נגילה ונשמחה להיות לאל ידו להשלים התקוה וגם כי כפי גודל מעלת הדבר ממזקש תגדל השמחה והתענוג יותר

מתדמה אלא הכדור הנה מחוייב שתהיה תמונתו כדורית כיון שאינו מורכב מטבעים מתחלפים אלא מטבע מתדמה גם כן תמונתו תהיה מתדמה החלקים :

וגם מלינו שהדבר הפשוט הוא יותר נלחי וקיים מהדבר המורכב כי אין ההפסד בא אלא מלד חלוף המזגים שגובר זה על זה כמו שכבר כתבתי וגם בבחינה זו ראויו לדמות הדבר הפשוט לתמונה כדורית להיות שהתמונה הכדורית אין לה סוף וקץ כמו הדבר הפשוט שאין לו הפסד כמו לדבר המורכב ובשתי בחינות אלו נדמה הדבר הפשוט לכדור :

וגם בשתי בחינות אלו נמשלו הלדיקים למחול שהוא תמונה כדורית. אחת להיותם פשוטים ומיוחדים ואין בהם תערובת וכמו שנאמר ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ. שנית להיותם נלחיים כמו התמונה כדורית שאין לה סוף וזה הנלחיות נמשך להם מהאחדות כמו שכתבתי ולכן אמר עתיד הקב"ה לעשות מחול ללדיקים וכו'. שהכונה לומר שהיו נלחיים וקיימים והראיה לזה שהוא יושב ביניהם וכל אחד ואחד מורה עליו וכו' ואם לא היו מיוחדים ופשוטים ואין בהם תערובת ומה נמשך הסגולה השנית שהם נלחיים ודאי שלא היה הקב"ה יושב ביניהם שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על המשפחות המיוחדות שבישראל וכמו שכתבתי לעיל מאמר שאז"ל בספר הזוהר פ' נשא וכיון שיושב הקב"ה ביניהם עד שכל אחד ואחד מורה עליו באלצבו נראה ודאי שהם כדמות מחול בשתי בחינות הנז'. אחת שהם גוי אחד בארץ פשוט בלי תערובת. שנית שנמשך מן הראשונה היותם נלחיים ככדור ולכן הקב"ה יושב ביניהם שהיא המעלה והסגולה השלישית שהיא הדבקות באופן שממה שמביא רחיה שכל אחד מראה עליו באלצבו הוא ראייה גם כן לתמונת מחול : **או** יראה שכל לומר מעלת הלדיק העובד להקב"ה מאהבה לאהבת הטוב במה שהוא טוב לא מחמת יראה או להשגת הערב או המועיל וזה שמי שעובד להקב"ה מיראה או לאויו כונה חילונית נמלא שהנעבד הוא אחד וכונה העבודה היא דבר אחר אבל מי שעובד מאהבה לו יתב' ולהשיג התכלית האחרון הנכסף לאדם שהוא הדבקות נמלא שהנעבד וכונה העבודה הכל דבר אחד שאין כוונתו אלא להתדבק בו ולכן נמשלה עבודה זו לתמונה כדורית להיותה מתדמה החלקים כמו שהעבודה על הכונה הראשונה היא מתדמה החלקים הנעבד וכונה העבודה הכל אחד מה שאין כן בעבודה

אמרתי מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי העיר ילחץ
בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש שנים עשר

אחר שחקרנו ודרשנו ובארנו בחינת מעלת וסגולת
ישראל נבאר אם אפשר שתפול האהבה מהש"ת
לאדם לבד וללבוש הדרוש הזה היטב היטב מזכיר מה
שכתבו המפרשים עליו ובפרט הרב בעל העקרים ומה
שיקשה על סדרתו ועם זה בדרוש הזה נבא עד חזקתו :
בתחלת המחשבה נראה שאי אפשר לזייר אהבה
מהש"ת לאדם וזה כי כבר נפל מחלוקת
בין הפלוסופים אם האהבה תתהוו מלד ההפכיות
וההתנגדות הנמצא בטבע הנאכלים או אם תתהוו מלד
הדמוי וההשואה אשר ביניהם . וזה שמלאנו ראיונו כי
הארץ היבשה תתאוו אל המטר ואם ימלא השמים עבים
על הארץ יריקו אמנם השגאה תתהוו בין הדומים וכמו
שאמרו כל אומן סגי לחבריה :

דרי שנראה שהאהבה תתהוו מלד ההתנגדות . ואחרים
אמרו כי אין אהבה אלא בדומים וכמו שאחז"ל
לא לאדם הלך זרויר אלל עורב אלא מפני שהוא מינו
וכל עוד שנחמדו הנאכלים בעיניהם רבים תרבה
אהבתם ולפי מיעוט הדומות תתמעט האהבה וכמו
שהארץ בזה הה"ר בעל העקידה ז"ל שער ח' וזה
שלהיות לזומח דמיון עם האדם בנפש הזומחת כבר
יפול מינו בעין האדם להביט עליו לשמרו ממה שישקוף
על המחלוב וכן ישקוף על הבעל חי יותר מעל הזומח
להיותו מתדמה לו בנפש הזומחת ובחיזנית וכן על זה
הערך יתרבה האהבה ברבוי הדמיון וההשואה עד כי
האנשים אשר הם ממלכות אחד יתחברו יחד ויאהבו
מזולתם ויותר ויותר אם הם מאפשרים אחת או ממדינה
אחת ויתחזק עוד אם הם ממשפחה אחת ומבית אבא
אחד אבל האנשים שיש ביניהם זולתיות אי אפשר שיהיה
ביניהם אהבה שלימה כלל וזה מבואר מענין האנשים
שהם בתכלית השלמות בענין המעלה והעוז עם האנשים
שהם בתכלית הרוע שלא תמצא ביניהם אהבה ודבקות
כלל :

מבר מקום יהיה מה שיהיה אי אפשר לזייר אהבה
מהש"ת לאדם וזה שאם סבת האהבה ההתנגדות
לא תפול האהבה בין הש"ת והאדם לפי שמי שאינו בדמיון
אינו בהתנגדות והדברים שאינם נכנסים תחת סוג
אחד

יותר בדבר המושג ממנו ולכן להיות הדבקות בו יתברך
תכלית ההשגה והשתענוג לכן השמחה כפולה ומכופלת
ולכן אמר נגילה ושמחה בישועתו :

והמעם באומרו ב' פעמים זה שאמר הנה אלהינו
זה וחזר ואמר זה ה' קוינו לו שלפי מה
שכתבתי די שיאמר הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו
ה' קוינו לו לזה אז"ל ברבה פ' בשלח עולי הים היו
כל אחד ואחד מראה באלבצו ואומר זה אלי ואנוהו
אמר להם הקב"ה לישראל בעולם הזה אמרתם לפני
פעם אחת זה אלי אבל לעתיד אתם אומרים אותו ב'
פעמים ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו
ויושיענו זה ה' וגו'. שהכונה במאמר לע"ד לומר כי
דבר ידוע הוא כי אין הקב"ה בעל גשם ולא כח בו
לשיהיה גרמו באלבצו ממש אבל הכונה לומר שמלד
הנפסים והנפלאות שעשה הקב"ה בציאת מלרים כל כך
היו מפורסמים עד שלא היו יכולים להכחיש גדולתו
ויכלתו ית' כאלו היה ממש מוחש וגראה לעין עד שהיו
מראין לו באלבצו ובלאת ישראל ממלרים לא השיגוהו
להקב"ה השגה שכלית ודרך ידיעה רוחנית כי לא היה
בהם הכנה לזה בעת ההוא שילאו מעבודת פרך וכמו
שכתבתי על מאמר חז"ל שהיו בהם חרשין וסומין וחגרין
וכו' ולא השיגוהו להקב"ה אלא השגה חושית כלומר
לראותם בחוש ראיתם הנפסים והנפלאות שעשה עמהם
ולכן אמרו זה אלי ואנוהו :

אבר לעתיד לבא יכירוהו וישיגוהו בשני פנים השגה
חושית והשגה רוחנית ושכלית השגה חושית
באמלעות הנפלאות שעתיד הקב"ה לעשות כמו שנאמר
כימי לאתך מארץ מלרים אראנו נפלאות השגה שכלית
דכתיב כי מלאה הארץ דעה את ה' וכתיב כי אז אהפוך
אל עמים שפה בדורה לקרוא כלם בשם ה' ולכן כנגד
ההשגה החושית אמר הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו
כלומר אנו משיגים אותו עד שנוכל להראותו באלבצו
מחמת הישועה שמושיענו מלרינו באמלעות הנפסים
והנפלאות :

וכנגד ההשגה הרוחנית אמר זה ה' קוינו לו נגילה
ושמחה בישועתו כלומר גם כן נשיגוהו עד
שנוכל להראותו באלבצו בהשגה שכלית . עד שנגילה
ושמחה בישועתו המיוחדת לו שמושיע לנו בהשפיע עלינו
דעת ותבונה להשיגו עד שנגילה ושמחה שהשמחה
והנגילה האמיתית אינה אלא מלד ההשגה השכלית כי
חכמת אדם תאיר פניו וזה מה שחקרתי ודרשתי גמרתי

והמין הב' האהבה שבין האב לבן כי מזולת האהבה הטבעית אשר בין המוליד והולד כבר תהיה ביניהם אהבה יחסית דומה לאהבת המלך והעם :

והמין הג' האהבה שבין האיש והאשה שיש ביניהם אהבה יחסית דומה לאהבת המנהיג למונהגים

וכו' וכתב שאהבת השם לאדם אי אפשר שתהיה מן הסוג הראשון שהוא אהבת הדמיון כמו שכתבנו וגם אי אפשר להיות מהסוג השני והוא אהבה טבעית להיות כי אין הנורה והחמר חלק מהשם כבן מן האב וגם כל פעולותיו יתב' היו במאמר לבד ואין לו בהם עמל ועורר לא יעף ולא יגע לשאמר שאוהב האדם אשר עמל בו וגדלו ולכונה זאת נראה לע"ד לפרש פסוק אהבתי אתכם וגו' שיש לדקדק בו אחר שאמר אמר ה' למה חזר ואמר נאם ה' כי כבר ידענו כי פיו ית' הוא המדבר אבל הכונה לומר הדרוש אשר אנו בו לומר שאי אפשר ליחס לו יתב' אהבה טבעית ולכן אמר אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו באיוז בחינה אפשר לזייר אהבה זו אהבה טבעית אי אפשר לפי משום בחינה אם מלד אהבת המוליד לולד אי אפשר לפי שהלא אח עשו ליעקב וכלם בני איש אחד הם וכיון שכן מאי אהבת מוליד לולד יש בזה יותר מזה וכי הימא יש אהבה טבעית מלד העורר כאהבת האומן למלאכה זה אי אפשר לפי שהכל נברא בנאם ה' ובמאמרו לבד לא בעמל ולא ביגיעה כמו שנאמר ויהיו כל אלה נאם ה' אמר הקב"ה מ"מ ואוהב את יעקב וגו' מן הבחינה אשר אני עתיד לבאר ב"ה באופן שלפי פי' זה הלא אח עשו ליעקב נאם ה' הוא טעם לתמיכה ואמרתם במה אהבתנו ולא נתינת טעם לאהבתי אתכם :

באופן שהוא מבואר כי אהבת הש"י את האדם אי אפשר שתהיה אלא מן הסוג השלישי שהיא אהבה יחסית ועל כן נמלא הכתוב יתאר הש"י כמלך ואב ובעל . כמלך כה אמר ה' מלך ישראל וגו' ה' מלכנו וגו' . באב כי אהב אבינו כי אברהם וגו' הלא הוא אביך קנך וגו' וזה כי כמו שהמלך והאב משלימין לרכי העם

אחד לא הפול עליהם ההפכיות שלא יאמר התפוח הפכי לשמש או האבן הפכי לו לפי שאינם נכנסים תחת סוג אחד . ומה גם עתה האדם עם הקב"ה שאין לו שום יחס ודמיון להכנס תחת שום סוג ואפילו תחת סוג נמלא להיות שמליאותו יתעלה אינו כמליאות שום נמלא כי מליאותו יתעלה מחוייב המליאות ומליאות כל הנמלאים כלם אפשרי המליאות וכמו שפירשתי על פסוק אין קדוש כה' וגו' וכן כתיב ואל מי תדמויני ואשה וגו' וכיון שכן לא תפול אהבה בהם מלד ההתנגדות וכ"ש בהיות האמת שאין האהבה מלויה אלא בדומים כמו שכתבנו שבודאי הוא תכלית הביטול לזר אהבה בין הש"י והאדם כי מה דמות תערכו לו ואם כן איך נמלא כחוצ בתורה ואהבך וברכך והרכך וכן הנביא אמר אהבתי אתכם אמר ה' וגו' וכן ה' אוהב לדיקים והה"ר בעל העקידה פי' שזו היא כוונת הנביא באומרו (מלאכי א') אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו כלומר איך אפשר שתאהב אותנו לא מלד ההשוואה ולא מלד ההתנגדות כמו שכתבתי לזה תירץ הלא אח עשו ליעקב נאם ה' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאמר ואין ראיה גדולה מהמוחש והוא דבר מוחש היותי אוהב את יעקב . והה"ר בעל הטקרים כתב שהאהבה תמלא בשלשה סוגים . הא' הוא אהבת השינוי והדמיון כשישתוו במעלה או בשלמות או בקבלת תועלת כאלו תאמר שיקבל כל אחד מהם תועלת מחברו או שיתענג כל אחד מהם בחבירו או ישתוו בעוונות וכשישתוו בקבלת התועלת או הערבות או בטובות תהיה האהבה יותר שלמה . והסוג הב' הוא אהבה טבעית והיא שני מינין אם אהבת המוליד לולד לפי שהוא חלק ממנו ואם אהבת האומן למלאכה אשר ערר והשתדל בה . והסוג הג' הוא אהבה יחסית והוא שלשה מינים . א' אהבת שבין המלך והעם כי אין האהבה אשר ביניהם משתוו בכמות כללי כי אם ביחס וערך כי ראוי שיהיה נאהב המלך מן האנשים יותר מאהבתו אליהם כי היותר מעולה לריך להיות יותר נאהב גם אין המבוקש מאהבת המלך לעם שזה אל המבוקש מאהבת העם למלך כי המבוקש מן המלך הוא שייטיב לעם בשמירת קניניהם ובכל מאי דאפשר והמבוקש מן העם הוא שיכבדו את המלך ויגשאוהו וזוה תמשך ותשמר האהבה בין הצלתי שוים כשישמר ביניהם היחס אשר בין מעלותיהם כי הקטן מקבל מהגדול הטוב או המועיל או הערב והגדול מקבל מהקטן תמורת העבודה והכבוד וזאת תהיה השואת אהבתם :

ונסתלקה האהבה אלא שנים צא לכלל שגאה ומיאוס ואז בעת ההיא לא תמלא האהבה לא בפועל ולא בכח כדרך הסגולה :

ועוד

מה שכתב הרב המזכיר ששם חשק יאמר על הפלגת האהבה בלי טעם קשה דהאיך ראה הכתוב לתת טעם לחשק באומרו לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' לא הוה ליה לקרא למימר אלא לא מרובכם מכל העמים אהב ה' אתכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים כי מחשק ה' בכם ואז היה שולל הכתוב טעם האהבה והבחירה שיש לה טעם כמד"א מאוס ברע ובחור בטוב ומחייב החשק שהיא אהבה בלי טעם כי אם סגולית ומדאמר לא מרובכם חשק משמע שיש טעם לחשק וגם מדשמך ליה ויבחר בכם משמע שחשק ובחירה הם מסוג אחד וממין א' והבחירה לא נאמרה אלא מטעם כמו שנאמר בחור בטוב אם כן נראה שמלת חשק לא נאמרה אלא על אהבה בטעם :

ובצאתי

ו' פ"א שכתב שלפי מדרגת הטוב האהוב תהיה מדרגת האהבה וכל אשר ירבה יותר גדול תהיה האהבה יותר גדולה וכאשר יהיה הטוב צב"ת גדול היה ראוי שתהיה האהבה צב"ת ולזה יחשב שהאהבת האדם לש"י ראוי שתהיה יותר עלומה לאין תכלית אשר בעבור זה היה ראוי שיוזכר שם חשק באהבת האבות לשם ית' ושם אהבה באהבתו אותם אלא שלמה שהיתה האהבה משיג עולמי לשלמות והיתה שלמותו יתב' עולם לאין תכלית לזה היתה אהבתו אל הטוב יותר עלומה ואם היה שהטוב האהוב שפל במדרגה מאד. הרי שנראה שמלת חשק מורה אהבה בטעם שהרי כתב שהיה לו לכתוב חשק באהבת האבות לשם יתב' ומה שכתבו באהבת ה' לישראל הוא להיות האהבה משיג עולמי לשלם ופני מדרגת שלמותו ית' צב"ת אהוב הטוב צב"ת ולכן לא כתב חשק באהבת האבות אעפ"י שמדרגתו וטובו ית' צב"ת וזה לחסרון שלמות האבות בערכו יתב' ולא כתב כי אם אהבה. הרי שמלת חשק מורה חוץ ועולם אהבה לדבר שראוי לאהוב שמלת חשק נגזר מוחשוקיהם כסף שמורה הדבוק והחבור והקשר האמין ואהבה נמרצת לדבר הראוי ולא נאמרה מלת חשק על אהבה בלי טעם :

ועתה

שמורה חוץ ועולם אהבה לא היה זה העולם מרובכם וברוב עם הדרת מלך והיה אפשר לזייר כי זאת היתה סבת החשק ועולם האהבה כי אתם המעט אלא

העם והבן ולא יבוקש מהם אלא שיכבדו אותם כן הש"י משלים לרבי האנשים ולא יבוקש מהם רק לתת כבוד לשמו כמו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו' וכן ידמה הכתוב אהבתו יתברך לישראל לאהבה יחסית אשר בין הבעל והאשה אמר כי בועליך עושיך וארשתך לי וגו' תקראי אישי וגו'. וזה להורות כי כמו שהבעל יחוייב להשלים כל זרעי האשה אשר לקח אותה לו מזולתה כן ראוי להשלים הש"י כל זרעי ישראל אשר בחר לנחלה לו וכן ישראל ראוי לאהוב ולכבד אותו ולשמור מצותיו כמו שתחוייב האשה לבעלה ולהורות שהאהבת הש"י את ישראל אינה כאהבת ההדמות ולא אהבה טבעית אלא אהבה בחריית נמשכת אל רצון האהוב בלבד בלי שום טעם כנה הכתוב אהבת הש"י לישראל בשם חשק אמר (דברים ו) חשק ה' בכם ושם חשק יאמר על הפלגת האהבה בלי טעם כמו שהאהבת האיש אשה מיוחדת מזולתה אע"פ שהיא נאה הימנה יקרא חשק להיותה בלי טעם אמר הכתוב (ראשית לד) שכם בני חשקה נפשי בבתכם כלומר אעפ"י שהיה מולא אחרת נאה הימנה וכן אהבת השם יתב' לישראל היא כחשק בלי טעם וכל ספר שיר השירים מיוסד על חקיו זה החשק בדוד החושק עם הרעיה החשקה בלי טעם ולזה קרא הכתוב את אהבה זו סגולה (שמות יט) להיות לו לעם סגולה מכל העמים וגו' וביאור זה כי כמו שהסגולה תמלא דבקה בזמן לא תתפרד ממנו ואינה נמלאת בו לא מזד הכמות ולא מזד האיכות כן אהבה זאת ענין סגולה דבק באומה וכו' והיא כחשק בלי טעם וענין נמשך לרצון החושק בלבד זהו כלל דברי הה"ר בעל העקרים ז"ל :

וקישה לי מובא חדא להיות שגדר הסגולה היא שנמלא

בכל עת כחוק לאדם שנמלא בו לעולם פעמים בכח פעמים בפועל ולא תפרד ממנו כמו שכתב הוא עלמו ז"ל ומלאנו ראינו שכששראל אינם עושים רצונו של מקום נתפרדה האהבה ואין זה מגדר הסגולה שכן מצינו בתורה ואם לא תשמעו לי וגו' והאריך בכמה תוכחות וכו' ולא זו לבד אלא שמצינו לשון מיאוס ושנאה מה' לישראל כשאינם עושים רצונו יתברך כתיב נתנה עלי בקולה על כן שנאמרה וכתוב בספר מלכים ויתאנק ה' מאד בישראל ויסירם מעל פניו וגו' וכתוב בתריה וימאס ה' בכל זרע ישראל ויתנם וגו' וגם בכתובים כתיב שמע אלהים ויתעבד וימאס מאד בישראל וכן הרבה הרי שנראה מכל זה שלא לבד נתפרדה

וגו' למה חזר לומר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' לא היה לו לומר אלא ותהיו לי ממלכת כהנים וגו' ואתם למה לי אלא שכונת הכתוב לרמוז למה שכתבתי וזה שהקב"ה אמר כה תאמר לבית יעקב כמו שאז"ל אלו הנשים תאמר בלשון רכה ותגד לבני ישראל לאנשים דברים קשים כגידין:

בנגד כה תאמר לבית יעקב אמר דברי פיוסין ודברים רכים אתם ראיתם אשר עשיתי למלכים וגו' עד ואביא אתכם אלי:

ובנגד ותגד לבני ישראל אמר ועתה אם שמוע תשמעו בקולי שהם מלות לא תעשה כי השמר פן ואל אינו אלא בריתי שהם מלות לא תעשה והייתם לי סגולה מכל העמים כלומר והייתם לי במדרגת סגולה כלומר אהבה בלי טעם כסגולה בבחינת העמים כלומר שהם חושבים שאהבת ה' לישראל היא אהבה בגוליית בלי טעם והראיה כי לי כל הארץ ולה' הארץ ומלוואה והכל מעשה ידיו ומה לו עם אומה זו יותר מעם אומה אחרת אלא בדוראי שהיא אהבה בגוליית בלי טעם זו היא סברת העמים אבל אתם לא תהיה סברה כזאת נגד פניכם אלא תדעו ותאמינו שאם תהיו לי ודברים עמי הוא בתנאי שתהיו ממלכת כהנים וגוי קדוש כלומר עוסקים בתורה כמד"א כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וגם שיהיו גוי קדוש מובדלים ומופרשים מחלקי החמר ומהתאוות גופניות ובזה יהיו דומים להקב"ה וכמו שאז"ל פרשת ואחתה שלש קדושות הן קדושת שמו של הקב"ה שנאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל וקדושת שבת שנא' ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם וקדושתו של ישראל שנא' קודש ישראל לה' שהכונה לומר שקדושת השבת הוא גבול אמלעי לחבר לישראל עם הקב"ה ולאהבה אותם כי מה הוא קדוש אף ישראל קדושים וזה כי השבת מקדש את ישראל להיות כי עקרו לא היה אלא לעסוק בתורה ואז"ל זכור את יום השבת לקדשו במה את מקדשו במקרא במשנה במאכל ובמשתה נקיה אעפ"י שאמר ר' עקיבא עשה שבתך חול ואל תלמדך לבריות יקח אדם בשר ואל ירבה יין אל תהיו בסובאי יין. לא זכה אדם לתורה שיכנסו בתוך מעיו יבקש רחמים על אכילה ושתייה יתירה שלא תכנס בתוך מעיו שנאמר לרפתוך ולא בכסף בחמתך ככור עוני מה הכור הוא אפילו אתה נותן בו כל עלים שבשולס הרי הוא שורפן ומפסידן כך גרונו של אדם אפילו אתה נותן בו כל אכילות

אלא מה היתה הסבה אהבת ה' אתכם כלומר האהבה היא סבת החשק וזה כי הקב"ה אהב את ישראל מלד שקבלו עול תורה ועול מלות ונתנו שארית וקיום לעולם כמו שיש כמה ראיות על זה ובה נשלמו עד שנתדבקו בו יתב' כמו שכתבתי בדרוש שלפני זה שהשיגו מדרגת האחדות והגלגול והדבקות ויש להם הדמות מה בו ית' ומלד זה אהב הקב"ה אותם ואהבה סתם נאמרה על סוג הא' שהוא אהבת ההשואה והדמיון באופן שאהב אותם אהבה בטעם ומלד שזאת האהבה היא אהבת ה' לכם בזה לכלל חשק לפי שאהבת הטוב משיג עליו לשלמות ויחייב מזה שכל אשר יהיה השלמות באהבה יותר גדול יהיה האהבה והערבות בחפץ יותר גדול ולכן להיות שלמותו יתבצר בב"ת זאת היתה הסבה שאהבתו לישראל בזה לכלל חשק:

באופן שכונת הכתוב לא בא לתת טעם למציאות אהבת ה' לישראל כי למפורסמות אין לדרך ראיה כי ישראל היו סבה ותכלית העולם מלד קבלתם התורה אבל בא לתת טעם לחיזוק ועולם האהבה הנקראת חשק ואמר שהיה זה מלד שהאווה הוא ה' ולהיות שהוא האווה ושלמותו בב"ת לכן אהבתו בב"ת אבל מכל מקום הבת הכל כלומר האהבה והחשק היה שלמות ישראל ולא היה בלי טעם בגדר הסגולה שכתב הרב הנזכר: **ומה** שכתב עוד עוד שם ולזה הוא שקרא הכתוב את האהבה הזאת סגולה אמר כי עם קדוש אתה לה' אלהיך כך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה וכן בשעת מתן תורה כתיב ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים וגו'. לומר כי האהבה הזאת ענין סגולה דבק באומה וכו' כחשק בלי טעם אלא ענין נמשך לראון החושק בלבד וכו':

נראה לע"ד במחילת כ"ת שמסר ראיה איך אהבת הקדוש ב"ה לישראל היא אהבה בטעם ובא להוסיף על כך שלא יעלה על דעתם לומר שאהבתו אותם היא אהבה בגוליית בלי טעם דבקה עמהם עם היות שלא ידקדקו במעשיהם אלא שיש טעם לאהבתם והיא תלויה בדבר ולכן אם בטל הדבר בטל האהבה ועל כן לריך שיעמדו על משמרתם:

וזה יובן מהכרח הפסוקים כמו שכתבתי בפרשת יתרו וזה שאמר שהכתוב מורה שמדבר עם ישראל כמו שנאמר (שמות יט) אתם ראיתם אשר עשיתי למלכים וגו' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו' והייתם לי סגולה

באופן שהכלל העולה מדבריו הוא שההבנה ה' לישראל היא אהבה בטעם לפי שלמותן של ישראל לא אהבה סגולית בלי טעם שהרי מצינו שכשחזן ישראל עושים רצונו של מקום באים לכלל מיאוס ושנאה כמו שכתבתי :

וזהו שכיון שלמה באומרו (משלי כז) טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת. כלומר טובה היתה התוכחת המגולה הכתובה בחורה שמורה שיש זמן מה שאין לו להקדוש ברוך הוא אהבה עם ישראל והטעם שהיא טובה הוא מסבת האהבה המסותרת והנעלמת והיא האהבה שבין הקב"ה לישראל שיש מיחסין אותה לאהבה סגולית בלי טעם ונסתרת ואין ידוע בבה. אבל עכשיו מהכרח התוכחה מוכרחים אנו לומר שאינה סגולית בלי טעם כי אם דוקא כשהם שלמים ועושים רצונו של מקום :

ואל הדרוש הזה כיון המשורר במזמור (תהלים קיג) הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' וגו'. וזה שבא לומר ששם היות שהיא הקדמה אמיתית שאין אהבה מזויה בין שנים כי אם כאשר ישתוו בשלמות או במעלה מה וכאשר תהיה התחלפות ביניהם אי אפשר שיהיה ביניהם אהבה שלימה ולכן הוא ידוע כי המרחק שבין האל יתעלה והאדם הוא בלתי בעל תכלית וזה שהאדם ראוי שיאהב אל השם ית' אם מסבת התועלת המקובל ממנו או מזל הערבות שיש בהשגת מה שיושב ממנו או מזל הטוב במה שהוא טוב אבל אי אפשר לזייר אהבה מהשם יתברך לישראל לא מזל הטוב ולא מזל הערב ולא מזל המועיל. עם כל זה בחר הקדוש ברוך הוא בישראל ואהב אותם כמו שיאמר ולכן ראוי להללו על כך. ואמר הללויה הללו את שם ה' מזל התועלת המקובל ממנו וזהו שרמז באומרו הללו עבדי ה' שהם כעבדים המקיים לתועלת ולתשלוש שגורם ומהו השגור המקוה ממנו שעומדים בבית ה' בחלוצות בית אלהינו. וכיון בזה למה שכתב הה"ר בעל העקרים ז"ל מאמר ד' פ' ל"ו. כי שורה הדין גותן שיהיה השכר זמני והעונש נצחי אלא שהקדוש ברוך הוא להיותו מטה כלפי חסד גותן השכר נצחי כמו שהוא נצחי ובב"ת. וזהו שכיון כאן לומר ששכר עבודתם הוא שעומדים וקיימים העבדים הנזכרים בבית ה'. על דרך שאמר הכתוב שחלוצות בבית ה' וזוכים ליכנס ממש בתוך הבית ונהנים מזיו השכינה ורמזו למה שכתב הרמב"ם ז"ל חלק ג' פ' כ"א וז"ל. אבל מי שהגיע לדעת מופת כל מה שנמצא עליו מופת וכו' כבר הגיע עם המלך בתוך הבית. אף כאן אלו העבדים

עומדים

אכילות שבעולם הוא מפסידן מכאן אמרו שלם קדושת הן קדושת הקב"ה וכו' כמו שכתב לעיל הרי שהשבת הוא גבול אמלעי לחבר את ישראל עם הקב"ה באמלעות הקדושה אשר בשבת מהיותם עוסקים בחורה ופורשים עלמם מאכילה גסה ויתירה כי אם מאכל ומשתה נקייה ע"פ החורה כמו שאמר בחנניה בכו עוני עד שנקראו ישראל קדושים וזהו מתדבקים עם הקב"ה שנקרא קדוש : **וגם** כאן הטיל הכתוב שני תנאים אלו ממלכת כהנים כנגד עסיקת החורה כמו שכתבתי וגוי קדוש כנגד עזיבת המותרות ובתנאי זה יהיו לי ותתחברו עמי אלה הם הדברים שהם קשים כגידין שאמרתי שדבר לבני ישראל שלריך שיהיו לעולם עומדים על משמרתם ולא יעלה על רוחם שההבנתם היא אהבה סגולית בלי טעם דבקה לעולם בהם ולא תפרד הן יהיו טובים או רעים כמו שחשבים העמים :

וזהו שכיון גם כן באומרו פ' ואתחנן כי עם קדוש אחת לה' אלהיך כך בחר וגו' כלומר לפי ששם קדוש אתה לכך כך בחר כי [לא] גזרת הכתוב הוא באומרו כך בחר ולא אמר וכך בחר ובספר הרב הנזכר כתוב וכך בחר ואפשר דלא דק ואגב שיטתיה דלישנא כתב וכך ולכן כתב שגזרת הכתוב הוא באומרו להיות לו לשם סגולה כלומר שהיתה אהבה סגולית בלי טעם :

אבל האמת יורה דרכו דכתיב כך בחר ואמר שלהיות ישראל עם קדוש דומה להקדוש ברוך הוא מה הוא קדוש אף ישראל קדוש לכך בחר כך להיות לו ואין הבחירה נאמרה אלא לאהבה בטעם כמד"א מאוס ברע ובחור בטוב :

ואם יזייר שאין אהבה זאת אלא סגולית בלי טעם ושאינך אלא עם סגולה אין זה אלא צבחיית העמים אשר על פני האדמה ואינם יודעין ויורדין לקדושתן של ישראל שהם חומריים ועומדין על פני האדמה. הרי שממקום שבא לומר שהאהבה היא סגולית בלי טעם משם ראיה מהכרח הפסוקים שהיא אהבה בטעם. כל שכן שכל מה שכתבנו הוא לפי דרכו ובסדרתו שאומר ששם סגולה הכתוב בחורה הוא כשם סגולה הכתוב בספרי החכמים שמורה על דבר בלי טעם אבל כבר פירשו המפרשים כי שם סגולה היא גזור מסגולת מלכים ולכן אמר הכתוב בכל מקום כי ישראל הם סגולתו ואולרו יתברך מיוחד לו ואין שר וקלין עליהם כי חלק ה' עמו כמו שאין שולט על האולר כי אם המלך לבדו וכן פירש הרמב"ן :

הכה בכורי מזרים וגו' שלח אותם ומופתים בתוכי מזרים באופן שידר כל מערכות השמים כי במכות ההם ודאי נתפרסם שמו של הקדוש ברוך הוא ונתגדל שמו עד שאמר יתרו עשה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים ולכן אמר כאן ואדונינו מכל אלהים. הרי שהקדוש ברוך הוא אהב את ישראל אהבה בטעם והוא קבלת החורה. ועוד מזינו אמרו חז"ל במדרש שיר השירים על פסוק דודי לי ואני לו. אמרו חז"ל הוא לי לאלהים ואני לו לאומה. הוא לי לאלהים אנכי ה' אלהיך. ואני לו לאומה דכתיב הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו וגו'. הוא לי לאב כי אתה אבינו. ואני לו לכן בני ישראל בני אדם לה' אלהים. הוא לי לרועה רועה ישראל האזינה. ואני לו לנאן ואתנה לאני לאן מרעיתי. הוא לי לשומר הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל. ואני לו לכרם שנאמר כי כרם ה' לבאות בית ישראל. הוא לי כמקנאין שהכה בכורי מזרים ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וגו'. ואני לו כמכעיסין שזכתי כל אלהי מזרים וכן ובכל אלהי מזרים אעשה שפטים ואני זכתי לו שנאמר הן נזבח את תועבת מזרים לעיניהם וגו'.

בזנות המאמר לומר כי כמו שחייבים ישראל לאהוב להקדוש ברוך הוא בכל שלשה סוגים הנמלאים בגדר האהבה אם באהבת השוויו והדמיון. וזה נחלק לשלשה מינים אהבת הטוב אהבת הערב אהבת המועיל. אם באהבת טבעית אם באהבת יחסית וכמו שמזינו שאמר הכתוב בן יכבד אב ועבד אדוניו ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי וגו'. שכוונת הכתוב הוא שהיה הקדוש ברוך הוא מתרעם מישראל שלא לבד לא היה להם אהבה עמו יתברך אם מזד טוביות ואהבת הטוב במה שהוא טוב אם מזד התועלת והערבות המקובל מאתו יתברך אלא אפילו אהבה טבעית כבן לאב ואהבה יחסית כעבד לאדוניו אין להם:

הרי שראוי לאהוב להקדוש ברוך הוא בג' סוגי האהבה ובמיניהם כן שייך אהבה מהקדוש ברוך הוא לישראל בג' סוגים הנז' ובמיניהם. כנגד האהבה היחסית אמר הוא לי לאלוה ולמנהיג שהולאני מעבודות לחירות שנאמר אנכי ה' אלהיך ואני לו לאומה כלומר אע"פ שאין ערוך אליו ואני כדאי לשרתו ולבדך בשמו מכל מקום יש לו אהבה יחסית עמי באהבת המלך לעם שהיא כדי שיכבדוהו וינשאוהו ויכירו ממעלתו ומעלתו עליהם ולרכס אליו ולכן מכח האהבה הזאת אומר לי הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ורואה בעבודתי. כנגד אהבה

טבעית

עומדים וקיימים בתוך בית ה' וזוכים למדרגה כי להיותם בעולם הזה בחירות בית אלהינו וקרא לעולם הזה חזר על דרך שאמר התנא התקן עולמך לפרוודור. וגם ראוי להללו מזד שהוא טוב וזהו הללויה כי טוב ה'. וגם ראוי להללו מזד הערבות המושג מזד מה שמושג ממנו וזהו זמרו לשמו כי נעים כי הנועם חזר לערבות. ואמר שעם היות שראוי להללו הן מזד הטוב הן מזד הערב הן מזד המועיל שכל זה מורה גדולתו ית' ואף ילוייר אהבה מאתו ית' לישראל לכן אמר עם כל זה הקדוש ברוך הוא אהבם ובחר בהם וזהו כי יעקב בחר לו יה כלומר הטעם שבחר הקב"ה ביעקב ובישראל הוא לסגולתו. כלומר בעבור שקבלו ישראל תורתו שהיתה מסוגלת וגנוזה בבית גניזו וזו היא טעם אהבת ה' לישראל ולכן קראה בלשון בחירה דלא שייך בחירה אלא בטעם:

א יראה כי יעקב בחר לו יה כלומר בעבור שיעקב בחר לו ולעצמו להקדוש ברוך הוא וקבל עליו עול מלכותו לפיכך זכו ישראל להיות סגולתו כמו שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים כי הם אולרו של הקדוש ברוך הוא ואין שר וקלין שולט עליהם כמו שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. וכן אמרו חז"ל שאפשר לפרש הפסוק או שיעקב בחר בהקדוש ברוך הוא או שהקב"ה בחר ביעקב. אמרו בילקוט ירמיה ס' רפ"ח מהיכן הקב"ה מכיר את חלקו מיעקב שנאמר כי יעקב בחר לו יה ועדיין תלי תניא בדלא תניא אין אנו יודעים אם המקום בחר לו ישראל אם ישראל בחרו בהקדוש ברוך הוא תלמוד לומר כך בחר ה' אלהיך ומנין שאף יעקב בחר לו בהקב"ה שנאמר לא כאלה חלק יעקב וגו'.

כי אני ידעתי כי גדול ה' וגו'. בא לתת טעם לאהבה זו ואמר שהסבה היא להיות שמתגדל שמו של הקב"ה בשביל ישראל. וכמו שאמרו חז"ל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנאמר ועתה יגדל נא כח ה' וגו'. וזהו אומרו כי אני ידעתי בדרך חקירה כי גדול ה' שהמלאי כל הנמלאים כלם אצל מכל מקום אפשר לטעות שמסר ממעלתו לטבע ולשרים של מעלה המדריכים ומנהיגים לעולם אבל להיות השם הנזכר אדונינו אנו מפרסמים שהוא גדול מכל אלהים ושרים של מעלה. ובא לבאר השתי חלוקות כנגד כי אני ידעתי כי גדול ה' אמר כל אשר חפץ עשה בשמים ובארץ וגו' מעלה נשאים מקלה הארץ וגו'. כלומר נתן טבע קיים לכל הדברים ועולם כמנהגו נוהג וזה ודאי מורה גדולתו כי הכל מעשה ידיו אבל להיות אדונינו

הרי שהקב"ה בצחינה זו מקבל הנאה ותועלת מישראל וזהו שאמר הכתוב ואתנה לאני ולא לאן העומדת לטובח אלא לאן העומדת לפרנסה וזהו לאן מרעיתי כלומר פרנסתי והטעם לפי שאדם אתם בעלי בחירה ורצון ובהיות האדם נכבד לו יתבדך מהרנסו במה שמפיסו ומפיק רצונו להשפיע מטובו וכמו שאמרו ז"ל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מוכיפין כח בצבורה של מעלה שנאמר ועתה יגדל נא כח ה' וגו' וזו היא פרנסתו יתבדך :

א יראה שלפעמים האדם יש לו לאן ומסכן לשומר ולרועה אבל הקב"ה לא עשה כן לישראל אלא ואתנה לאני ולא מסרתי אתכם לשום שר שירעה אתכם אלא לאן מרעיתי שאני ממש הרועה כמו שנאמר רועה ישראל האוינה והטעם לזה הוא לפי שאדם אתם וכמו שאמרו חז"ל אתם קרויים אדם וכו'. וכיון שאדם אתם נאה לאדם להיות רועה לאדם שהקב"ה נקרא אדם שנאמר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו ולכן לא נמסרו לישראל תחת שר אלא הם חלקו יתבדך שנאמר כי חלק ה' עמו וגו' כי מה הוא ית' אדם אף ישראל נקראו אדם וכמו שהארכתי בטעם זה בדרוש שכתבתי שהחורה היא עלם ולא מקרה עיין שם :

בנגד המין השני שהוא אהבת הערב אמר הוא לי לשומר ואני לו לכרם לומר כי כמו שהכרם חשיבותו הוא מפני ערבותו אם מלד פירותיו אם מלד יינו המשמח אלהים ואנשים כך ישראל ערבים להקב"ה בעסקם בחורה דכתיב אוהב ה' שערי ליון. וכמו שאמרו חז"ל שערים המזוייגים בהלכה ומקום שעוסקים בהם בהלכה נקרא כרם כמו שאמרו ז"ל בכרם ציבנה שרמוזו לישיבת התלמידים שעומדים שורות שורות ככרם והקדוש ברוך הוא יושב ציניהם ומשתטשע ולוקח ערבות אם בתעלותיהם כשאז"ל הקב"ה מתאוה לתפלתן של לדיקים דכתיב הראיני את מראיך השמיעני את קולך אז"ל אמר הקב"ה אתם רואים אותי ושמים וגילים וגם אני רואה אתכם ואני גיל ושמה שנאמר וגלתי בירושלים ושפתי בעמי ועוד אמרו ז"ל אמר דוד הכל מקלסין לפניו שנאמר הללו את ה' מן השמים וגו' כל הפרשה אמר הקב"ה אף על פי שהכל מקלסין אותי איני מבקש קילום אלא מישראל לכך נאמר כי רואה ה' בעמו למה אמר הקב"ה ערב עלי קילום של ישראל שמקלסין אותי שנאמר השמיעני את קולך כי קולך ערב וכתיב יערב עליו שמי וגו' ולכן כמו שהאדם שומר כרמו מפני ערבותו כך הקב"ה שומר ישראל להיותם ככרם מפני הערבות הנמשך

מהם

טבעית אמר הוא לי לאז ואני לו לכן שנאמר בניס אתם לה' וגו'. כלומר כמו שהאז אוהב לכן אהבה טבעית להיות הבן חלק ממנו כי ברא כרעה דאבותי הוא כן כביכול ישראל הם חלק אלוה ממעל כמו שנאמר כי חלק ה' עמו ולכן אמר בניס אתם לה' אלהיכם וגו' ואחם חלקו יתבדך ויש לחלק יחס עם הכל וכמו שהקב"ה שהוא הכל הוא חי וקיים גם החלק ממנו שהוא ישראל הם קיימים ונשמחם קיימת ואינה נפסדת ולכן לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כיון שהמת אינו מת החלטי כי נשמח קיימת. כנגד אהבת השיווי שהיא נחלקת לשלשה מינין אמר כנגד המין הא' והוא אהבת המועיל הוא לי לרועה ואני לי ללאן כלומר כמו שהרועה רועה הלאן לתועלת הנמשך מן הלאן אם מהנייה והחלב והולדות כך כביכול הקדוש ברוך הוא רועה ישראל בשביל התועלת הנאלץ לו יתבדך מסבתם אם במה שנתנו שארית וקיום למעשה בראשית בקבלתם התורה וכמו שאמרו ז"ל על פסוק נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה. וגם אמרו ז"ל על פסוק ויהי ערב ויהי בקר יום הששי הוא ששה בסיון שבו קבלו את התורה וכו' וגם אמרו ז"ל במדרש שיר השירים דמיטיך רעיתי מהו רעיתי אמר רבי יונתן מפרנסתי הן שירעו אותי בשני תמידין בכל יום הה"ד את הכבש א' תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה וגו' דאמר רבי יהודה בר סימון שני תמידין היו ישראל מקריבין בכל יום אחד בשחרית ואחד בין הערבים של שחר היה קרב על עבירות שנעשו בלילה. ושל בין הערביים היה קרב על עבירות שנעשו ביום. ולא הי' אדם לן בירושלים ובידו עון שנא' לך ילין בה. שראוי לדקדק במאמר מאי קאמר דאמר רבי יהודה בר סימון וכו'. שאם מציא ראה מדבריו שהיו מקריבים שני תמידין בכל יום קשה יהודה ועוד לקרא דהא קאמר רבי יונתן את הכבש אחד תעשה בבקר וגו' :

אבר הכוונה לומר שלהיות שאמר רבי יונתן רעיתי מפרנסתי וכו'. והוא דבר זר לומר שהקב"ה מתפרנס משום נמלא כי הוא מסתפק בעלמותו והכתוב אומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תכל ומלוואה כי לי כל חייתו יער וגו' ומה לריך לשני תמידין לכן אמר דאמר רבי יהודה וכו' וכוונת התמידין אינו אלא לכפר על עבירות של לילה ויום וזו היא פרנסתו של הקב"ה וכמו שאמרו ז"ל ריח ניחוח נחת רוח שויתי ונעשתי רצוני לא שהקב"ה מתפרנס מחלב ודם אלא מהכנעת ישראל לצוראיו והתדבקו עמו באמלעות העבודה ההיא.

הוא לישראל אפשר לייחסה לכל סוגי ומין אהבה לא לאהבה סגולית בלי טעם :

וְגַם אל זה כיונו חז"ל באומרו. אמר להם הקב"ה לישראל חיי כבשר ודם. מלך בשר ודם אין רשות להתקראת בשמו אבל ישראל נקראו על שמו של הקב"ה נקרא חכם שנאמר חכם לב ואמין כח וקרא לישראל חכם שנאמר רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. נקרא דוד שנאמר דודי לח ואדום וקרא לישראל דודים שנאמר שמו ושכרו דודים. נקרא חסיד שנאמר כי חסיד אני. וקרא לישראל חסידים שנאמר אספו לי חסידים. נקרא קדוש שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' לבאות וקרא לישראל קדושים שנאמר והיה הנשאר בציון והנוותר בירושלים קדוש יאמר לו נקרא אלהים וקרא שם ישראל אלהים שנאמר אני אמרתי אלהים אחס וגו' :

בְּוֹנֵת המאמר דרך כלל לומר שכל סוגי ומיני האהבה נמלאים בין הקב"ה לישראל עם היות שהקב"ה הוא גבוה מעל גבוה ויש לו שמות ותארים המורים הכלית גדולתו וגבוה ואין אהבה מזויה אלא בדומים ואיך יזויר שיש לו אהבה עם שום נמלא. לכן בא לומר כי כמו שראוי שיהיה האדם אוהב להקב"ה הן מלד טובותיו והיא אהבת הטוב במה שהוא טוב. הן מלד חסרונות כלומר החסרונות המקובל ממנו. הן גם כן מלד הערבות המקבל בהשגת מה שיושג ממנו. הן אהבה יחסית כאהבת העם למלך כי מלך כל הארץ אלהים הן אהבה טבעית כאהבת הבן לאב וכמו שרמז הנביא באומרו בן יבדד אב ועבד אדוניו ואם אב אני איה כבודי ואם אדוני אני איה מוראיו וגו'. כן גם כן נמלאים כל סוגי ומיני האהבה הנו' מה' לישראל. ולכן אמר מלך ב"ו אין רשות להתקראת בשמו כלומר כי השם מורה גדר הדבר ומהותו. ואמר כי מלך בשר ודם אין רשות לייחס שום אדם בגדרו. ולכן אין האהבה בינו ובין העם כי אם אהבה יחסית כי אין האהבה אשר בין המלך והעם משתוו בכמות כללי אלא ביחס וערך כי ראוי שיהיה המלך נאהב מן האנשים יותר מאהבתו אליהם. אבל ישראל נקראו על שמו וגדרו באופן שנמלא בין הקדוש ברוך הוא וישראל כל מיני וסוגי האהבה :

בנגד הסוג הראשון והוא אהבת השווי והדמיון אמר חכם ודוד וחסיד שרמזו לשלשת מיני האהבה שבסוג זה והם טוב וערב ומועיל :

בנגד אהבת הטוב אמר הקדוש ברוך הוא נקרא חכם שהחכמה היא טובה כמו שנאמר טובה חכמה

מהם : כנגד המין השלישי והוא אהבת הטוב אמר הוא לי כמקנאין שהכה בכורי מזרים וכו'. הכוונה שהקב"ה הוא הטוב ההחלטי להיותו מחויב המליאות ואין שום נמלא מחויב המליאות כי אם הוא לבדו כי כל הנמלאים אפשריים ועלולים זולתו ית' ולכן יש לו להקדוש ברוך הוא כח ואל לעשות בכל אלהי מזרים ושרים של מעלה שפטים כמו שעשה בפרט במכת בכורות על דרך שפירשו המפרשים שחשע מכות כנגד ט' גלגלים ומכה עשירית שהיא מכת בכורות כנגד עולם העליון עולם המלאכים שהוא העולם העשירי והבכור שכלם ויש לו להקב"ה כח וממשלה בעליונים לעשות בהם כרצונו להיותו הוא לבדו הטוב והמחויב המליאות ההחלטי כי המליאות הוא הטוב והטוב הוא המליאות :

ואני לו כמכעיסין וכו'. כלומר גם ישראל הם טובים להיותם אוהבים ומכירים הטוב האמתי וכופרים בעבו"ם ומשחיתים ומאבדין אותה בידים כמו שנאמר הן נוצח את תועבת מזרים ונצחו והשחיתו אלהיהם לעיניהם וכן אמרו ז"ל שמות רבה פ' ט"ז בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח אמר ליה רבש"ע היאך אני יכול לעשות זה אי אחת יודע שהלאן אלהיהן אמר ליה הקב"ה חייך אין ישראל יולאין מכאן עד שישחטו אלהי מזרים לעיניהן שהודיע להם שאין אלהי מזרים כלום. הרי טובות של ישראל והיותם מוכנים לאת משם לא היתה אלא להכירם שהקדוש ברוך הוא הוא הטוב ההחלטי ואלהי העבו"ם אינם כלום שהם אפשרי המליאות וכבושים תחת ידו יתברך לעשות בהם כרצונו :

אז"ל בזוהר פ' בא אל פרעה מה כתיב ועלם לא תשברו בו לאחזקה ביה קלנא ובכל אינון טעוון דמלאי דהא גרמון הוו רמאן בשוקא ואתו כלבי והוו גררי לון מאתר לאתר ודא קשיא לון מכלא דהא אינון תקונא וגופא ודמי לגוונא אחרא וישראל רמאן לון בשוקא ארח קלנא ועל דא כתיב ועלם לא תשברו בו אתון לא תשברון אבל כלבי הוו אתיין לבתר והוו חמאן אינון גרמי והוו נטלין לון ומדקא לון והוו טמני לון גו עפרא בגין כלבי דלא ישכחון לון ודא חיהו בטולה דע"א יתיר מסטרא דלהון ובדא קב"ה אסתלק ביקריה ואיתכפין כל חילין אחרנין בהא וכו' :

הרי לך שבשחיתת הפסח מפרסמים ישראל אלהותו יתברך שהוא הטוב האמתי והכל מסורה בידו והיותם מכירים זה הם גם כן טובים ונאהבים מאתו יתברך מלד טובותם. הרי שהאהבה שאוהב הקדוש ברוך

אלהים ושם אלהים מורה היכול הצלתי ב"ת כי לכן הוזכר שם אלהים במעשה בראשית להורות כי ביכלתו הצב"ת המלא' העולם מהאפס המוחלט וכיון שכן אין ילייר בו אהבה טבעית כי אהבה הטבעית היא כאומן האהוב למלאכתו אשר טרח בה אבל הקב"ה לא יעף ולא יגע וכמו שכתבתי על פסוק הלא אח עשו ליעקב נאס ה' לכן אמר נקרא שם אלהים שנאמר אני אמרתי אלהים אחס ובני עליין כלכס כלומר אע"פ שאין ללייר בו אהבה טבעית כאומן למלאכתו מלד הטורח מכל מקום יש לו אהבה טבעית כאב לכן ולכן קראס בני עליין בערך האהבה הטבעית שיש לו להקב"ה עם ישראל כרחס אב על בנים :

ולדיות שהאמת יורה דרכו מלאתי אחר זמן שהאמר הנזכר הביאורו חז"ל על פסוק שבירמיה כי כאשר ידבק האזור אל מחני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל ואת כל בית יהודה נאס ה' להיות לי לעס ולעס ולתהלה ולתפארת ולא שמעו. שפסע הכתוב נראה שמכוין לכל מה שכתבתי וזה כי כמו שאין לאזור שום יחס וערך עם מדרגת ומהות האדם מכל מקום האדם אוהב האזור ומדביקו עמו ואזור בו חלצו להיות שנאלל ממנו טובות ותועלת וערבות ותפארת וזה כי האזור מחזיק את האדם כמו שנאמר ותאורני חיל למלחמה אזור נא כגבר חליץ גם עותן פאר לאזור בו באופן שהוא טוב לו ולכך מדביקו עמו כך ישראל עם היות שאין ערוך אליו יתברך ה' אהבס והדביקס אללו כאזור שישראל הם אזורו של הקב"ה וגאלל לו מהס שס ותהלה ותפארת כמו שאמר הכתוב שהכוונה לומר שהאהבה מלד הטוב והמועיל והערב כי שס רמו לטוב כמד"ל טוב שס משמן טוב ותהלה הוא התועלת והתפארת הוא הערב וכן הוא האמת שישראל הם אזורו של הקב"ה כי בזמן שישראל עושים רלונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנאמר ועתה יגדל נא כח ה' ומה נאלל תהלה ותפארת לו יתברך וכמו שנאמר ישראל אשר כך תפארת מכל זה נראה שהאהבה שאוהב הקב"ה את ישראל יש לה טעם וסבה לא אהבה סגולית בלי טעם אלא הם כאזור שאדם אהבו לתועלתו ותפארתו וטובו :

ואל הדרוש הזה כיונו חז"ל בשמות רבה פ' ט' ומדת הקב"ה אינו כמדת בשר ודם מדת בשר ודם שנים עומדים בפני המלך אחד מלמד קטיגוריא שלו ואחד סניגוריא שלו לא המלמד קטיגוריא מלמד סניגוריא ולא המלמד סניגוריא מלמד קטיגוריא אבל הקב"ה אינו כן הוא

חכמה וגו'. ולכן ראוי לאהוב להקב"ה מלד טוביותו ג"כ לישראל קרא חכמים וטובים ואוהב אותם מלד טוביותם מלד שקבלו את התורה ושומרים אותה כמו שאמר אשר ישמעון את החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה :

כנגד המין השני והוא אהבת הערב אמר נקרא דוד שנאמר דודי לח ואדום כי הקדוש ברוך הוא ראוי לאהוב אותו מלד הערבות שיש בהשגת מה שמושג ממנו כמו הדוד שהוא לח ואדום שהוא ערב על חשוקתו. גם ישראל נקראו דודים והם ערבים עלי כדודים כשעוסקים בתורה שהקדוש ברוך הוא משתעשע בה וזה שרמו באומרו אכלו רעים שמו ושכרו שרמו לתורה. על דרך שאמר הכתוב לכו לחמו בלחמי ושמו ביין מסכתי וכן אמרו חז"ל אכלו רעים וגו' אלו ישראל שנאמר למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. כלומר אחתי ישראל הם אחי ורעי כשאדברה שלום בך שהיא התורה שעשתה שלום בעולם :

אן יראה שהקב"ה מקבל ערבות מישראל באמלעות העבודה שהיו עושים במשכן וכמו שדרשו חז"ל על פסוק באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי זה הקטורת. אכלתי יערי אלו קדשי קדשים וקדשים קלים. שתי ייני עם חלבי אלו הנסכים והחלבים וכו' :

כנגד המין הג' והוא אהבת המועיל אמר נקרא חסיד כי הקב"ה מלד חסידותו ברא העולם כמו שנאמר אמרתי עולם חסד יבנה והועיל לכל הגמלאות כלס בהמלאחס ולכן ראוי לאהוב אותו מלד התועלת המקובל ממנו גם קרא לישראל חסידים שהם היו סבת בריאת העולם כמו שיש כמה מאמרים על זה ולכן אמר אספו לי חסיד כלומר אספו לי מי שעשאוני חסיד כי הקב"ה נקרא חסיד בשביל שברא העולם וישראל היו סבת בריאת העולם כמו שאמרו חז"ל בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית ברא אלהים שמים וארץ אס כן נמלא שישראל היו סבה לתאר להקב"ה תאר חסיד.

וכנגד הסוג השני והוא אהבה יחסית אמר נקרא הקב"ה קדוש וכו' כלומר שעס היות שהקב"ה נקרא קדוש ג' פעמים לומר שהוא נבדל מהשלשה עולמות ואין לו יחס וערך עם שום אחד מהם ואין אפשר ללייר אהבה מהקב"ה לישראל אפילו אהבה יחסית כאהבת המלך לעס לכן אמר שגם ישראל נקראו קדושים והוקדשו בקדושתו וכבר יש יחס מה ביניהם ללייר אהבה יחסית : **וכנגד** הסוג השלישי שהוא אהבה טבעית אמר נקרא

פתחו שערים וגו'. כלומר הקב"ה אפילו כשאוהב אותם אהבה יחסית אינה אלא בטעם. שהרי מקנטרן כשלא היו עושים מה שמוטל על העם לעשות למלכם לנשאו ולפרסם מעלתו וזהו שרמו באומרו. הוי גוי חוטא איי להם שהם גוי חוטא ועובדים עכו"ם כמד"א אלא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב באופן שבמקום שהיה להם להללו ולשבחם ולפרסם אלהותם כופרים בו :

ובשעה שחזרו בתשובה הוא עלמם אמר פתחו שערים ויבא גוי לדיק העושים מה שמוטל עליהם והוא ששומר אמונים ומאמינים בהקב"ה ושומרים האמונה שנקר האמונה בלב. כנגד המבוקש מן המלך באהבה יחסית אמר עם כבד עון כלומר כשלא היו ראויים לא היה הקב"ה משגיח ומטיב להם אלא היו עם כי מלת עם נאמרת על הצלתי שלמים נגזר מן יועם וכמו שאמרו על פסוק הנה העם היוצא ממזרים וכל זה היה להיותם כבד עון אצל כשחזרו בתשובה הקב"ה משגיח עליהם ומטיבם זה שאמר. ועמך כלם לדיקים עמך שנקראו על שמך כלם לדיקים אחת נותן להם שכרם שלעולם ירשו ארץ ושומר קנינם שקנו בעולם הזה לתת להם שכרם לעולם הבא :

כנגד אהבה טבעית גם כן נחלקת לשנים או המבוקש מן הבן לכבד את האב כמו שאמר ואם אז אני איש כבודי וא המבוקש מן האב להטיב לבן כפי מה שאפשר לו :

כנגד המבוקש מן הבן אמר בנים משחיתים שבמקום שהיה להם לכבד את אביהם כפרו בו כי אין השחתה אלא בעכו"ם שאמר פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל וגו' וכשחזרו בתשובה אמר אליהם וכל בניך למודי ה' וגשמיים למאמרו וללמודו :

כנגד המבוקש מן האב אמר הפה שאמר זרע מרעים כלומר כשהיו רשעים לא היה מטיבם ומספיק לרכם כאלו היו זרע מרעים ואין להם זכות אבות אצל כשחזרו בתשובה אמר וזרע גבוים זרעם ומטיב להם ומספיק לרכם כאב לבן כמו שאמר בפרשה ההיא. ועמדו זרים ורעו לאנכם וביני נכר אכריכם וכורמיכם שמלאכתן נעשית על ידי אחרים כמו שאמרו ז"ל וכל כך יספיק לרכם עד שכל רואיהם יכירו כי הם זרע בריך ה' כמו שסיים הפרשה שם ולהכי נקט קרא דבנים משחיתים קודם דזרע מרעים לפי דקרא דבנים משחיתים רמז למבוקש מן הבן לאב וקרא דזרע מרעים רמז למבוקש

הוא מלמד סניגוריא הוא מלמד קטיגוריא הוא הפה שאמר הוי גוי חוטא הוא הפה שאמר פתחו שערים ויבא גוי לדיק הפה שאמר עם כבד עון אמר ועמך כלם לדיקים הפה שאמר בנים משחיתים הוא אמר וכל בניך למודי ה'. הפה שאמר זרע מרעים הוא שאמר וזרע גבוים זרעם. הפה שאמר גם כי תרבו תפלה איני שומע הוא הפה שאמר והיה ערם יקראו ואני אענה הפה שאמר חדשיכם ומיעדיכם שנאה נפשי הוא שאמר והיה מדי חדש בחדשו וכו' :

מתוך המאמר הזה נראה בפירוש שהאהבה ש'אובד הקב"ה לישראל היא אהבה בטעם לא בדרך סגולה וזהו שאמר שנים שעומדים בפני המלך אחד קטיגור וא' סניגור נמצא שבהכרח הקטיגור או הסניגור הוא בלי טעם כיון שבזמן אחד מלמדיו קטיגוריא וסניגוריא והאמת היא אחת בודאי נמצא שהקטיגוריא היא שנאה טבעית או סגולית בלי טעם או הסניגוריא היא אהבה סגולית בלי טעם ולכך אין הקטיגור נעשה סניגור ולא הסניגור נעשה קטיגור או בעבור שהדין עמו שראוי לקטרג לאיש ההוא כפי מה שמחייב הדין ולכך עומד בקטריגו ואינו משתנה. או אף על פי שאין הדין עמו אינו משתנה להיות שהשנאה היא סגולית בלי טעם שזו היא גדר הסגולה שימצא בכל עת כחוק לאדם ולא יתפרד ממנו או בכח או בפועל וכן נמי הסניגור אינו משתנה מן הטעם שכחתי או מפני שהדין כך או להיות הסניגוריא סגולית אצל הקב"ה להיות דין הדין לאמתו הוא הוא הקטיגור והוא הוא הסניגור לא ח"ו להיות שני בחקו יתברך כי אם בישראל ולפי הכתם שגאם ומקטרגם או אוהבם ומליץ טוב בעדם :

ורחיות שהאהבה שלשה סוגים אהבה יחסית אהבה טבעית אהבת השווי וכל אחת נחלקת לשתי בחינות כמו שאבאר לכן הביא בעל המאמר שש חלוקות ובא לומר שהקב"ה אוהב את ישראל אהבה יחסית ואהבה טבעית ואהבת השווי והכל אם יש טעם והכנה בהם ואם לאו הוא עלמם מנגדם :

כנגד אהבה יחסית אמר השתי חלוקות הראשונות ויוצן כי באהבה יחסית שהיא כמו אהבה שבין המלך והעם אין המבוקש ביניהם שזה כי המבוקש מן העם הוא שיכבדו למלך וינשאוהו ויפרסמו מעלתו וממשלתו והמבוקש מן המלך הוא שייטיב לעם בשמירת היושר ביניהם ושמירת קניניהם ולכן כנגד המבוקש מן העם אמר הוא הפה שאמר הוי גוי חוטא הוא הפה שאמר

יורד והעפר מתגבל דכתיב ולמחו כבן חזיר. הכוונה היא שהוא השפעה אלהית ברצונו ובשופט ולכך אמר מנער ואמר והעפר ידוע ולא אמר ועפר כדי שלא נעשה לומר שהוא עפר אחר ובריה חדשה כי אם העפר הרמז מהאיש ההוא הנקבר שם וזהו שאמר כבן חזיר. כלומר כי כמו שמה שזומח אינו זומח כי אם מעלמות הדבר הנזרע והנקבר אחר שנתעפש כי אם לא יתעפש החטה תחת הקרקע לא ילמח בן האיש המת הנקבר ילמח אותו העלמות עלמו ואותן היסודות שהיו לו בחיים ילמחו ויחיו אחרי עפושן כי אין מעטור לה' להושיע והוא היכול הצב"ת וכל זה לתת לאיש כדרכו וכפרי מעלליו כי כמו שעבד האדם להקדוש ברוך הוא בנותן גוף וגפס ג"כ יקבל שכרו בנותן גוף וגפס ויהיה קיים בגוף וגפס שזה תכלית בריאת האדם כמו שכבר כתבתי והארכתי בדרוש הגפס וכן אמרו ז"ל בספרי על פסוק כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה נאם ה' אמרו קל וחומר ומה שמים וארץ שלא נבראו אלא לכבודו של ישראל חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים ק"ו לדיקים שבשבילם נברא העולם :

ועם זאת ההקדמה נראה לע"ד שצא הנביא ישעיה באלו הפסוקים לפרש ענין התמיה שכן נראה מפורך פשטן של פסוקים. וכמו שפי' הרב האדון הה"ר יצחק אבראבנל ז"ל על פסוק בטרם תחיל ילדה וגו' שפירש שהכוונה שיחיו המתים לא בהוייה מודרנית אחר הכנות טבעיות אלא על דרך הפליאה יתהוו גופות האנשים פתאום ויקומו בציונים ועל זה אמר בטרם יבא חבל לה והמליטה זכר ולכן היתה התמיה מי שמע כזאת וגו' היוכל ארץ ביום אחד שעל הארץ היוולדת אותם היוולדים מקבריהם אמר בלשון נקבה מי שמע כזאת וגו' כמו שתראה משם :

ערת בסוף הפרשה ביאר ענין אופן התחייה שהזכיר ואמר כי כאשר השמים החדשים וגו' והכוונה שהנביא ישעיה אמר למעלה כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה וגו' וודאי שאין הקב"ה בורא שמים חדשים וכמו שכתב המורה חלק ב' פ' כ"ט וז"ל והענין אשר נלך בביבו כבר התבאר והוא שהפסד זה העולם והשתנותו ממה שהוא עליו או השתנות דבר מעצמו והמשכו אל השגוי ההוא הוא דבר שלא באו אלינו דברי נביא ולא דברי חכמים וכל הפסוקים המורים הפך זה הביא שם ופירש כוונתם וכוונת הפסוק הזה כי הנני בורא שמים חדשים הוא כמו שפירש רש"י שמים אדשים שהיו שרי ישראל עליונים ושרי עכו"ם תחתונים כלומר שלא יתחייב שום

למבוקש מן האב לבן כמו שכתבתי וראוי להקדים המבוקש מן הבן לאב :

כנגד אהבת השווי גם כן נחלק לשנים או היותו מלטער בלערו כי כל עוד שיהיה יותר ההשוואה ביניהם יתפעל מלערו משא"כ בין מי שאין דמיון והשוואה ביניהם או היותו שמה בשמחתו :

כנגד הא' אמר גם כי תרבו תפלה אינני שומע כי בהיותם בלתי ראויים לא היה הקב"ה מתפעל מלרתם גם כי ילעקו לא ישמע לעקתם כי אין לו עמם שום השואה ודמיון לשילטער מלרתם אבל כשחזרו בתשובה הוא עלמו אמר והיה טרם יקראו ואני אענה והטעם שכיון שבכיוולת הקב"ה מילר בלרתם של ישראל כמו שנא' עמו אנכי בצרה וכמו שאמרו חז"ל תמתי כביכול לא אני גדול ממנה ולא היא גדולה ממני תמתי כשני תאומים מה תאומים הללו חש האחד את ראשו השני מרגיש כך עמו אנכי בצרה זו היא הסבה שטרם יקראו עונה להיותו מרגיש הצרה ומילר עמם להיותם שוים :

כנגד הבחינה השניה והיא היות שמה בשמחתו אמר חדשים ומועדיכם שנאה נפשי שכיון שלא ניתנו אלא לעסוק בחזרה ולאכול ולשתות והם אוכלים ושותים ופוחזים ודאי תכלית שנאה שנאתים אבל כשחזרו בתשובה אמר והיה מדי חדש בחדשו לומר שמלך ההשוואה ודמיון מה שיהיה בין הקב"ה וישראל יהיו ששים ושמים בהשתדגם מזיו השכינה והדמיון וההשוואה היא כמו שהקב"ה קיים וגלתי גם כן ישראל לעתיד לבוא יהיו נלחיים :

ויובן עם זה שכבר דברו המפרשים על ענין התמיה שעתיד הקב"ה להחיות את המתים שאין כוונת התחייה לעשות יצירה חדשה ולהמליץ גוף אחר אלא אותם היסודות עלמם שנתעכלו ונפסדו שם בקבר הם עלמם שמרם הקב"ה ועתיד להחזירם למחיה ולהחיותם וזהו שרמזו חז"ל בנוסח הברכה שאמרו אתה נפחת בי וכו' ולהחזירה בי משמע שכמו שהנפיתה האחת היתה בזה הגוף עלמו כן החזרה היא בזה הגוף עלמו וכן אמרו מחזיר נשמות לפגרים מתים כלומר לפגרי עלמו שמת וכמו שכתב הרב בעל העקרים ז"ל מאמר ד' פ' ל"ה כי יותר מוכן הוא לקבל חיזה שפע מי שהיה לו כבר השפעה הוא אע"פ שנסתלק ממנו יותר ממי שלא קבלו מעולם וראיה לזה העלים שדלקו פעם אחת וגבשו שהם מוכנים לקבל זורת האש יותר מהעלים שלא הודלקו מעולם :

וכן רמזו ז"ל על פסוק שראשי נמלא מל בשעה שהקב"ה עתיד להחיות את המתים הוא מנער קוואותיו והטל

שיר השירים וכמו שאחז"ל על פסוק ישקני מנשקות פיהו היכן נאמרה אמר ר' יוחנן בסיני נאמרה וכו' שכל הספר ההוא מורה האהבה והדבקות שיש לו להקב"ה עם ישראל וסבת הכל קבלתם התורה שהיא סבה וטענה מספקת לאהבה :

ולזה כוונת חז"ל באמרם על פסוק שיר השירים בכל השירים או הוא מקלסין או הם מקלסין אותו בשירת משה הם מקלסין אותו ואומרים זה אלי ואנוהו ובשירת האזינו הוא מקלסין ירכיבוהו על צמותי ארץ ברים הכא הם מקלסין אותו והוא מקלסין הוא מקלסין הכך יפה רעיתי וכן מקלסין אותו הכך יפה דודי אף נעים :

שהכוונה לומר שדבר ידוע הוא שהמקבל הנאה או תועלת מחזירו מקלסו ומשבחיו על התועלת ההוא שקבל ממנו בצורת חן וחסד שלא היה חייב לו כלום ולכן בשירת הים ישראל מקלסין להקב"ה על כל הטובה אשר עשה להם להגילם עם היות שלא היו ראויים לכך וכמו שאמרו ז"ל על פסוק לסוסתי בצרכי פרעה וגו' ראויים היו הללו לאבד כסוסיו של פרעה אלא אעשה למען שמי להודיע את גבורתי. ועוד אז"ל כשם ששפתי על מזרים לאבדם כך שפתי על שונאיהם וכו'. ומי גרם להם להגלל מימינם ומשמאלם בזכות התורה וכו' וכל זה לפי שבאותה שעה לא היו ראויים וכמו שאז"ל על ועבר בים לרה וגו' שעבר עמהם עכו"ם שהיו מוליכים עמם ועם כל זה הגילם הקב"ה אס כן ראוי הוא שיקלסוהו ולכן אמר זה אלי ואנוהו וכמו שאחז"ל עמי נהג צדקת רחמים ועם אבותי צדקת הדין ומגין שאין אלי אלא מדת רחמים שנאמר אלי אלי למה עזבתי אל נא רפא נא לה אל ה' ויאר לנו באופן שהיו מקלסין אותו ומודין שלא היו ראויים לכך אלא שבצדקת רחמים עשה מה שעשה עמהם ולכן אנוהו ואעשה לו דירה נאה :

אבל בשירת האזינו הוא מקלסין ירכיבוהו על צמותי ארץ וגו' והכוונה למה שאמרו חז"ל ירכיבוהו על צמותי ארץ זה בית המקדש שהוא גבוה מכל העולם שנאמר וקמת ועלית אל המקום וגו' והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' וגו' ויאכל תבואת שדי אלו סלי בכורים וניקהו דבש מסלע ושמן אלו נסכי שמן חמאת בקר וחלב לאן זו חטאת ועולה וכו' וכל פרטים אלו כביכול הקב"ה קבל תועלת מישראל אס :

במקדש אמרו חז"ל אף ערשנו רעננה מה מטה אינה עשויה אלא לנחת רוח כך עד שלא

שום דבר הוראת השמים אלא הכל יהיה מושגת מאתו יתברך ויבטל כל מערכות שמים אבל חמרם ודאי שהם קיימים לעולם וכן אמרו חז"ל שמים חדשים וארץ חדשה אין כתיב כאן אלא השמים החדשים והארץ החדשה אפילו שמים וארץ העתידים להבראת כבר הם ברואים משעת ימי בראשית הה"ד בראשית ברא אלהים את השמים שמים שעלו במחשבה :

והכוונה לומר שמלאכות חמר השמים ותמונתו כבר הוא נברא משעת ימי בראשית אף על פי שבחינת ביטול הוראת תנועתו היא עתה חדש אבל דרך כלל הם יגשים וקדמונים מלך חומרים ותמונתם ותנועתם וחדשים מלך חיוב והוראת תנועתם שאז בזמן ההוא הכל יהיה בהשגתו יתברך ולא יחייב דבר מול וככז :

עתה בא לבאר אופן התחיה ואמר (ישעיה כו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אמרתי שאני עושה כמו שאמר לעיל (שם סה) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה אינם חדשים ממש כמו שכתבתי אלא עומדים לפני נאס ה' ואין שם חידוש דבר כי אס שלא יתחייב מהם ממש והלאה מה שהיו מחייבים עד עכשו כן ממש באופן ההוא יהיה התחיה והעמידה שיעמדו המתים שלא יתחדשו בריות חדשות כי אס ממש אותם היסודות ולא יהיה החדוש אלא שער עכשו היה מתחייב הפסד הגוף מלך הרכבת היסודות ומשם והלאה יתן להם הקב"ה כח להיות קיים לעולם כגוף אליהו ויהיו כעלם השמים לטוהר וזהו שרמזו חז"ל בנוסח הכריכה עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה כלומר כמו שנוף הלכנה קיים לעולם כן ישראל קיימים לעולם שנמשלו ללכנה כמו שאחז"ל וזהו כן יעמוד זרעכם ושמכם כלומר הזרע ההוא הנזרע והנקבר ומהותו ממש ושמכם שהשם מורה עלמות ומהות הדבר אותו העלמות ומהות ממש הוא שיעמוד לא דבר אחר חדש וכל זה למה לתת שכר לגוף ולנפש יחד. כמו שעבדו להקב"ה וזהו שאמר (שם סו) והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות לפני וגו'. כלומר העשר ממש שעבד להקב"ה תזכה ליהנות מזיו השכינה להיות קיימת ונלחית וכיון שהיו שוים בקיום ונלחיות יתעדנו זו יחד' והקב"ה שמח בשמחתן וזהו בשבתות ובחדשים כי לא ניתנו אלא לעסוק בתורה : **הרי** לך שהאהבה שהיה אהב הקב"ה לישראל היתה אהבה בטעם לא כגוליית ומקור וסבת אהבה זו היתה קבלת ישראל את התורה ועל זה נחמד ספר

על פסוק ישקני מנשקות פיהו וגו'. ישקני ייזני יטהרני ידביקני. ייזני מודכתיב בני אפרים נושקי רומי קשת יטהרני כאדם שהוא משיק שני גבין זה ע"ז והוא מדביקן כמד"א כמשק גבים שוקק זו. ידביקני כמד"א וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה :

שהבונה בזה לומר שהתורה משלמת את האדם הן בעולם הזה הן להשיג הדבקות והתכלית האמתי לעולם הבא לכן אמר ישקני שרומי לדברות ה' שהם נשיקותיו הם כלי זיין וחרב פיפיות להליל האדם ממקרי הזמן ומהמאורעות המתרגשות לבא בעולם. כי תורה ומעשים טובים כתרים לפני הפורענות ומתוך כך בא לידי טהרה שכשהאדם נגוע ומוכה מטטרות וחבלי הזמן אי אפשר לו לטהר את עצמו ולהשתדל בענינים המביאים לו לידי טהרה ושלמות אבל בתורה שהיא מגן ולנה מהפורענות יש לו הכנה לבא לידי טהרה ולהוליל זמנו בדברים המטהרים ומשלימין לו ומתוך כך משיג הדבקות בו ית' והוא השגת הנלחיות כמו שנאמר (דברים ד) ואחס הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום :

אז יראה שהלוחם האמתי של אדם הוא היצר הרע ובחיותיו הגופניות. והם הם המטמאים אותו ומוליכים אותו בדרך לא טוב. אחרי שרירות לבו הן בפחיתות מדות הן במושכלות כוזבות והתורה היא כלי זיין וחרב פיפיות כנגד היצר הרע וכמו שאמרו חז"ל אם פגע בך מגוול זה הביאוך לבית המדרש אם אין הוא נימוח וכו' ומתוך כך בא לידי טהרה ומעלות המדות. ומפריד עצמו מחלואות גופניות המטמאות נפשו של אדם. ומתוך כך בא לכלל דעות אמתיות כמו שנאמר (משלי יט) שמע עלה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ומתוך כך בא לידי דבקות וכמו שכתב המורה חלק ג' פרק נ"א כי כל אשר יחלשו כחות הגוף ותכבה אש התאות יחזק השכל וירבה אורו ותוך השגתו וישמח במה שהשיג עד כשצא האיש השלם בימים ויקרב למות תוסף ההשגה ההיא תוספת עזומה ותרבה השמחה בהשגה ההיא והחשק למושג עד שתפרד הנפש מן הגוף ואל זה הענין רמזו חז"ל במיתת משה ואהרן ומרים שלשם מתו בנשיקה וכו'. ומשכו חז"ל בזה המאמר על דבר מליצת הסיר וכו' באמרו ישקני מנשקות פיהו וגו' ע"כ. נראה מדבריו שרמז בפסוק למה שכתבתי בפירוש המאמר :

קרי שהתורה היא המביאה לאדם להשגת הנלחיות והדבקות

בבנה בית המקדש היתה שכינה מטולטלת ממקום למקום ה"ד ואהיה מתהלך באהל ובמשכן משבנה בהמ"ק זאת מנוחתי עדי עד וגו'. גם בהבאת הביכורים והקרבנות הקרבנות היה מתגדל שמו של הקב"ה וזה שהבכורים מורים היותם ישראל מכירים שהכל בא מאתו יתברך כמו שהיה קורא ואומר ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' בפי' תבא. ועוד אמרו חז"ל בענין הבאת הביכורים החליל מכה לפניכם עד שמגיעין להר הבית הגיעו להר הבית אפי' אגריפס המלך נטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה וכו' שכל זה מורה ההכנעה וההכרה שהכל בא מאתו ית' : **וכן** הקרבנות אמרו חז"ל רעיתי מפרנסתי הן שירעו אותי בשני תמידין בכל יום שנאמר את הכבש אחד תעשה בבקר וגו' וכמו שכתבתי שאין הכונה בזה הבשר והעלמות כי אם ההכנעה וההכרה לו ית' שהעובר על מצותו ראוי הוא לשרף ולשפוך דמו כקרבן שהוא ומתוך כך שב מדרכו הרעה ואין אדם לן ובידו עון וזו היא פרנסתו יתברך כמו שנאמר (יוחאל יח) כי לא אחפון במות הרשע נאם ה' אלהים כי אם בשונו מדרכיו וזהו לכן הקב"ה מקלסן :

אבר צפיר השירים שנתסר על קבלת ישראל את התורה וכמו שכתבתי הוא מקלסן והן מקלסין אותו לפי שכל אחד ואחד קבל הנאה ותועלת מחבירו הקב"ה קבל מישראל במה שנתנו קיום והעמדה לכל מעשה ידיו שאלמלא קבלו ישראל את התורה היה העולם תוהו ולכן הקילום שמקלסן הקב"ה הוא שקראם רעיתי על דרך שאמרו חז"ל רעיתי רעיתה דעלמין שקבלו תורתם שאלו לא קבלוה הייתי מחזיר עולמי לתוהו וזהו דאמר רבי חנינא בשם רבי אחא כתיב נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה אלולי שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה וגשמע היה העולם מתמגמג וחוזר לתוהו וזהו ומי ביסם העולם אנכי תכנתי בזכות אנכי ה' אלהיך תכנתי עמודיה סלה באופן שישראל היו סבת קיום העולם ולכן מקלסם שנתנו שארית לעולם :

ודן מקלסין אותו שקבלו הנאה ותועלת גדול מאתו ית' במה שנתן להם את התורה וכמו שאמר התנא חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. חביה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם. ובתורה זוכים להיות חיים וקיימים ודבקים בו יתברך שהוא תכלית שלמות האדם. וכמו שכווננו חז"ל באומרים

וכמו שהאדם הנושא אשה חייב לה בעשרה דברים
וכמו שכתב הרמב"ם הלכות אישות פרק י"ב
כשנושא אדם אשה וכו' יתחייב לה ב' דברים וכו' לכן
אמרו ז"ל ב' מקומות נקראו ישראל כלה שיתא הכא
וד' בנביאי שיתא הכא אחי מלכונן כלה לבבתי אחתי
כלה מה יפו דודיך אחותי כלה נופת טפופנה שפתותיך
כלה גן נעול אחותי כלה באתי לגני אחותי כלה. הא
שיתא וד' בנביאים קול חתן וקול כלה וככלה חתנה
כליה ותקשרים ככלה ומשש חתן על כלה. וכנגדן לבש
הקב"ה עשרה לבושין ה' מלך גאות לבש הרי א'. לבש
ה' עוז הרי ב'. התאזר הרי ג'. וילבש זדקה כשריון
הרי ד'. וילבש בגדי נקם הרי ה'. תלבושת הרי ו'.
ויעט כמעיל קנאה הרי ז'. זה הדור בלבשו הרי ח'.
מדוע אדום ללבשוך הרי ט'. הוד והדר לבשת הרי
עשרה. כדי ליפרע מעובדי גלולים שבעלו מישראל
עשרת הדברות שהיו מזלזלמין עליהן ככלה:

הרי שגראה שכוונת חז"ל לדרוש הזה לומר כי כמו
שהאשה בשביל התועלת הנאלץ לבעלה ממנה.
נקראת כלה בבחינת ה' דברים שנתייב לה בעלה.
גם כן ישראל בשביל התועלת הנאלץ לו מישראל קראם
כלה בבחינת העשרה דברים שנתייב הקב"ה להם כאש
לאשה ולכן מתלבש הקב"ה ב' לבושים לקיים מה שמוטל
עליו לעשות עם ישראל וללאה ידי חובת ה' דברים:
אתי מלכונן תבואי אחר שכיון שנקראת כלה בבחינת
ה' דברים הגו' ואחר מהם הוא שתייב לפדותה
אם נשבת. ופדיונה תקנו תחת ארילת פירות נכסי
מלוג שלה. כמו שאמרו ז"ל פרקונה תחת פירותיה לכן
כיון שהקב"ה אכל פירות נכסי מלוג של ישראל במה
שעשו לו מקדש ומשכן כמו שנא' ועשו לי מקדש ושכנתי
בתוכם ממה שהוליו ממלרים מעבודתם וממה שירשו
מזקנם. כמו שאז"ל וזאת התרומה אשר תקחו מאתם
זהב וכסף וגו' עד ועלי שטים מגין היה להם עלי שטים
במדבר. אלא שכשירד יעקב למלרים הביאם שם וכו'
וכיון שהקב"ה אכל פירותיהם חייב בפדיונם וזהו שאמר
אחי תבואי מחמת ומסבת הלכונן והמשכן שעשית לי
ששם נתייבתי לפדותך. וכן פסקו הפוסקים וגם אמרו
בירושלמי שבעל שאמר לא לאכול ולא לפדות אין שומעין
לו משום דלטובת האשה נתקן. וכן היא אינה יכולה
להפקיע ממנו זכות פירות אפילו תאמר איני נפדית אין
שומעין לה שלא תטמע בין הנכרים. הרי שחייב הפדיון
הוא חיוב גמור ואי אפשר להגלל ממנו כדי שלא יטמנו

בין

והדבקות בו ית' והאהבה שהקב"ה אוהב את ישראל
בכחה בקבלת התורה. לא אהבה סגוליית בלי טעם.
ואל מכיון הדרוש הזה נוכל לפרש פסוקים שבשיר השירים:
בך יפה רעיתי ומוס אין בך אחי מלכונן כלה וגו'.
שבאו לומר שסבת אהבת הקב"ה לישראל היא
התורה ושאר תועלות שנמשכו בין ישראל להקב"ה וראוי
לדקדק בפסוק שמאמר שאמר בך יפה רעיתי פשיטא
דמוס אין בך שאם היה זה מוס לא היתה יפה. אבל
בא לומר שבשעה שקבלו ישראל את התורה. שנעשו
שותפים להקב"ה במעשה בראשית כי לכך קראם רעיתי
כמו שאמרו חז"ל רעיתא דעלמין כמו שכתבתי אז היתה
כלה יפה במעלות המדות ובמושכלות אמתיות וכמו
שאמרו חז"ל לא היו בהם זבין ולא מזרעין ולא חגירין
ולא חרשין ולא סומין וכו'. וכמו שכתבתי כונתם ז"ל
בזה המאמר שאמרו חז"ל בחדש השלישי. חידוש דברים
אני עושה ומחדש אתכם למלך שהיה לו בן ועמד על
פרקו וכו' ולא לבד היה ישראל יפה ושלים בקבלת
התורה אלא שהשלימו לכל הנמצאים כלם בקבלתם
התורה וזהו ומוס אין בשום נמצא שבילך מה שלא
היה כן אלו לא קבלוה. כי נמוגים ארץ וכל יושביה
כמו שכתבתי:

אתי מלכונן כלה וגו'. בא לומר שאעפ"י שישראל
בגלות מכל מקום דעתו ועינו עליהם מומן
הלכונן והוא המשכן והמקדש שנקרא לבטן. כמשאחו"ל
שהיה מלבין עונותיהם של ישראל באמצעות הקרבנות
וכמו שבזמן ההוא היה מפורסם היות השגחתו ועינו של
הקב"ה עליהם אף בהיותם בגלות עין השגחתו עליהם.
וזהו אחי אחי את עומדת מומן הלכונן ולא פסקה השגחתי
מכם והטעם לפי שנקראת כלה בערכו יתע' כי כמו
שהכלה בעלה אוהבה בשביל טוביותה וערבותה ותועלתה
הנאלץ לו ממנה כך כביכול נקראו ישראל כלה בערבו
יתעלה. אם מלך טוביותם שנחנו שארית וקיום לגמלאים
בקבלתם התורה ונקרא העולם טוב שנא' (בראשית א)
וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ואימתי
בא לכלל זה ויהי ערב ויהי בקר יום הששי הוא ששה
בסיון שקיבלו את התורה כמו שדרשו חז"ל. גם מלך
ערבותם כמו שאמר יערב עליו שיחי וגו' וכמו שכבר
כתבתי גם מלך תועלתם מלך הקרבנות הנעשים שם
בלכונן עד שקראם הקב"ה רעיתי מפרנסתי הן שירעו
אותי בשני תמידין. וכמו שכתבתי הכונה בזה. הרי
שישראל טוב וערב ומוטיל ולכן קראם כלה:

חוטאים ובלתי הגונים מכל מקום יש לו להקב"ה אהבה ודבקות עמהם. נראה ודאי שהאהבה אחת היא דרך כנולה בלי טעם. ולכן אמר לבבתיני כל' מלד הפעמים הכתובים. והוא הטוב והערב והמועיל הנמצאים בך תחלה לבבתיני. ומשכח את לבי אליך כפרש"י וכל כך משכח לבי עד שבאת לכלל אחותי. עם היותך כלה כלומר שאני אוהב אותך כאהבת האדם לאחותו שאת"פ שאין לו ממנה שום תועלת וערבות וטוביות מ"מ אהבה והוא כדמות אהבה סגולית. כך אירע לי עמך שבאת לכלל אחות עם היות תחלת מציאות האהבה אהבת כלה. וזה היה מלד שלקחת ומשכח את לבבי אליך. ומשיך הלב היה באחד מעיניך באחת ענק מוארונך. ורמזו בזה לקבלת התורה ולמעשה המשכן:

קבלת התורה רמזו באומרו באחד מעיניך ויוצן עם מה שאמרו ז"ל ברבה פרשת שמות ויאמר ה' ראה ראיתי. ראיתי לא נאמר אלא ראה ראיתי אמר לו הקב"ה משה אחת רואה ראיה אחת. ואני רואה שתי ראיות אחת רואה אותן באים לסיני ומקבלין תורתי ואני רואה אותן עושין העגל זהו ראה ראיתי. זו ראיתי מעשה העגל שנאמר ראיתי את העם הזה. כשאבא לסיני ליתן להם את התורה אני יורד בסעראמולין שלי שהן מתכוננין בי ושומעין אחד מהן ומכעיסין אותי בו וכו' שנאמר ופני שור מהשמאל וגו' וכתב וימירו את כבודם בתבנית שור וגו'. הרי שישאל נראה שראו בנתינת התורה שתי ראיות אחת טובה דכתיב וכל העם רואים את הקולות וגו'. וכתב הן הראו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קולו שמענו מתוך האש ואחת רעה שהתכוננו במרכבה וראו פני שור ושמעוהו ועשו העגל. וזה שרמזו כאן באומרו לבבתיני באחד מעיניך כלומר משכח לבבי אליך בראות אחד מעיניך והוא וכל העם רואים וגו'. למעוטי הראות השני שהיה רע:

ומעשה המשכן רמזו באומרו באחת ענק מוארונך. ויוצן עם מה שאז"ל שמות רבה סי' מ"ח כשעשו העגל אמר הקב"ה ועתה הניחה לי ויחר אפי וגו' אל"מ משה בדוק אותן שיעשו המשכן מה כתב באותה קלקלה פרקו נומי הזהב ומה הביאו נומים וכשעשו המשכן עשו אותו נדבה ומה כתב כל נדיב לב הביאו חת ונסם טבעת וכומז. בנזמים חטאו ובנזמים נתת להם:

עוד שם אמר משה לפני הקב"ה כחבת כי יגזב איש

בין הנזרים ותשחכת תורה מישראל ולכן מלבש וחיוז הפדיון חשוב מאד בעיני ישראל. אז"ל ילקוט סי' תק"ו: **הלבוש** העשירי שלבש הקב"ה ליפרע מגוג ומגוג הוא הדור שנאמר זה הדור בלבשו אהרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מכל לבושים שלבשת אין לך נאה כזה. שנא' זה הדור בלבשו וגו'. והטעם שרמזו לפדיון. כמו שאומר אני מדבר בלדקה רב להושיע שחלחמת גוג ומגוג היא תכלית ישועתן של ישראל ושם הפדיון נגמר. ולכן אמר אחי מהכח הלבנון תבואי ותסובי למקומך הראשון ולא תשבי בגלות:

תשורי מראש אמנה כלומר בזכות האמונה שיש לך עם היותך מעורבת בין הפרסיים שהם כאריות וזאבים וכמו שאמרו חז"ל ממעונות אריות. אלו הם מלכים שעבדת ביניהם שהיו רעים מן אריות ומהררי נמרים. ובמקומות משונים שגיר וחרמון ועם כל זה עמדת באמונתך ולא למדת ממעשיהם לכן תזכה שתשורי ובמלת תשורי כיון לג' דברים לענין שירה. וגם הוא לשון מנחה כאומרו ותשורה אין להביא וגם הוא לשון ראייה כמו ומגבשות אשורנו:

אם הוא לשון שירה כיון למה שאמרו חז"ל גדולה האמנה לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר האמונה שהאמינו ישראל. שרתה עליהם רוח הקדש ואמרו שירה שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז יסיר משה ובני ישראל:

אם הוא לשון מנחה אמר שהאומות עכו"ם כל איש מישראל העומד בקלה העולם ויביאוו למנחה גדולה למחוז חפלו לירושלים וכמו שנא' והביאו את כל אחיהם מכל הגוים מנחה לה' וגו'. וגם נאמר והביאו בניך בחוץ וגו':

ואם הוא לשון ראייה אמר. תזכה לראות פני סכינה כמו שאז"ל עתיד הקב"ה לטייל עם הנדיקים בנן עדן וכל א' מורה עליו באלבשו וכו' וכל זה בזכות האמונה כמו שנאמר פתחו שערים ויבא גוי שומר אמונים ושלם אלה פורע להם הקב"ה מדה כנגד מדה. כנגד הטובות שבהם זוכים לטוב האמתי שהוא הדבקות וההשגה לראות פני סכינה. כנגד הערבות זוכים לומר שירה לפניו יתעלה ויערב עליו שיחם. כנגד התועלת המקובל מהם הם גם כן יקבלו תועלת במה שיביאום למנחה. מקלה העולם למחוז חפלים ואומר:

לבבתיני אחותי כלה וגו' הכונה לומר שאם תאמר כיון שאפילו בהיותם בגלות. והיותם

משמן טוב אמר הקב"ה חביבין עלי שמונת של שבטים
משמן המשחה שנמשחו כהנים ומלכים אמר ר' נחמיה
אמר הקב"ה למשה לך ומנה לי כהן גדול אמר לפניו
רשב"ע מאיזה שבט אל"ל משבט לוי ובמה אני מושחו
אמר ליה בשמן המשחה באותה שעה שמח משה אמר
כך שבטי חביב לפני הקב"ה אל"ל הקב"ה חייד לא שבטך
הוא אלא אחיך הוא הה"ד ואתה הקרב אליך את אחיך
אחיך. ומשיחתו משמן המשחה מנין שנאמר ולקחת
משמן המשחה אבל עבודתו אינה עבודה ונתייב אלולי
שמונת של שבטים חקוקין על שתי כתפיו דכתיב וגש
אחיך את שמונת לפני ה' על שתי כתפיו לזכרון ששה
משמותן אמר רב ביבי אלו היו חסרים אות אחת לא
היו משמשין. תני רבי אושעיא אפילו נקודה אחת:

דברי לך כמה חביבין לפני ית' שמונת של שבטים עד
שחס היה חסר אות אחת מהן מן העבודה
אינה עבודה זהו שאמר ריח שלמותיך ובגדי כהונה היו
חשובין לפני המקום כריח הקרבן שנקרא לבטן שלמדין
עונותיהם של ישראל ויחס שם ריח לשמות. על דרך
שאמר הכתוב טוב שם משמן טוב ואז"ל ריח שמן טוב
מהלך מקיטון לטרקלין. ושם טוב הולך מסוף העולם
ועד סופו:

בגד שלא היו פרוצים בעריות אמר גן נעול אחותי
כלה וכמו שאז"ל גן נעול אלו הזכרים. גל נעול
מעין חסות אלו הנקבות או שרמו כמו שאז"ל לשתי
ביאות לאשה כדרכה וכו' שלא נטמאו בהן. ובשביל ד'
דברים אלו זכו ישראל במארים שיעשה הקב"ה הנסים
שעשה בשבילם:

וגם עתה בהיותם בגלות משולחים מעל שלחן אביהם
בארבע פנות העולם הם מלאים מזאת כרמון
וזוהו שרמו באמרו שלחך פרדם רמונים על דרך שאז"ל
שלחך מקום שהוא עכשו משולח וכן אמרו משפחות שהן
עכשיו משולחות ומרוחקות וכו'. וכתיב כאן י"ב תארים
לרמוז ל"ב שבטים כמו שפירש י' עזרא לרמוז שכלם
טובים אפי' בהיותם בגלות וסבת זה מעין גנים באר
מים חיים. כלומר ששמים ממי המעין וממי באר מים
חיים והיא התורה וכשאז"ל באר מים חיים זו תורה של
א". וכיון שישאל אפילו בהיותם בגלות הם טובים
ומלאים מזאת כרמון ודאי שהקב"ה יגאלם וזהו שאמר
עורי לפון ובואי תימן וכמו שאז"ל הרוחות עתידות
להכניס הגלויות שנא' אומר לאפון תני ולתימן אל תכלאי
הביאי בניך מרחוק וגו' הפיחי גני יולו בשמיו ר"ל
הפיחי

שור או שה וטבחיו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת
השור. הרי הביאו חמשת חמ וזם טבעת עגיל וכמו:
הרי שישאל פרקו מעליהם כלי תכשיטין שני פעמים
א' בעגל וא' במשכן שכפר על מעשה העגל.
לכן אמר כאן משכת את לבי אליך באחד ענק מוארונך
שרמו לתכשיטין שנחמו למעשה המשכן:

מה יפו דודיך אחותי כלה מה טובו דודיך מיין וגו'
אמר כמה ערבות וטוביות יש בתורה הרמוזה
במלת דודיך. כמו שאז"ל דברי תורה דודים הם זה
לזה קרובים זה לזה ערבותם וטוביותם גדול מהיין.
וזה שהיין משמח ומזין לאדם השוטה ולא למי שאינו
שוטה ואלו דברי תורה משמחים ומקיימין אפילו למי
שאינו עוסק בה. כי בשביל העוסקים בתורה מתקיים
כל העולם כלו כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה
חקות שמים וארץ לא שמתי:

או יראה שהם ערבים וטובים מיין ורמוז לשבטים
שרים של מעלה. כשאז"ל שכולה יין והטעם לפי
שלפעמים הם מסתירים גדולתו ותהלתו של הקב"ה
במחשבת הטועים בהם שהם אלהות מה שאין כן ישראל
באמלעות התורה מפרסמים אלהותו ית'. וכמו שפירשתי
על פסוק כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ וזהו
שאמר כאן הם טובים וערבים מיין שהם רמוז לע' שרים
והטעם לפי שריח שמניך מכל בשמים כלומר ריח השפע
שהשפיע הקב"ה בעולם והנסים וגפלאות שעשה בשביל
בניו ריחו נודף מכל בשמים עד סוף העולם כמו שאמר
רחם שמענו את אשר הוביט ה' את מי ים סוף מפניכם
וכן שמעו עמים ירגזון וגו' וכן הרבה באופן שמתגדל
ומתפרסם כבודו של הקב"ה אמר עוד:

נפת תטופנה שפתותיך כלה וגו'. בא לומר שזכו
ישראל לריח הנזכר בשביל ד' דברים כשאז"ל
בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממארים שלא שינו
את שמם. ולא שינו את לשונם. ולא אמרו לשון הרע.
ולא נמלא בהם אחד פרוץ בערוה וכו':

בגד שלא שינו את לשונם אמר נפת תטופנה
שפתותיך שהיו מדברים בלשון הקדש
ששפתותיהם שהוא מתוק מדבש ונפת לופים:

בגד שלא דברו לשון הרע אמר דבש וחלב תחת
לשונך כלומר היה ערב להם כדבש וחלב מה
שהיה להם תחת לשונם. ולא היו מוציאים אותו לחוץ:
בגד שלא שינו שמם אמר ריח שלמותיך כריח
לבטן ויובן עס מה שאז"ל על פסוק טוב שם

בדרך חיוז כמו שחשב האפיקורוס וכן כתב הרמב"ם חלק ב' פרק כ"ה במורה נ"ל אבל אמונת הקדמות על הד אשר יראה אותו אריסטו שהוא על זר החיוז ולא ישחנה טבע כלל ולא ילא דבר חוץ ממנהגו הנה סותרת הדת מעקרה ומכונת לכל אות בהכרח וכו'. ועוד כתב שם פ' כ"ז כבר בארתי לך שהאמת חדש העולם הוא יסוד התורה כלה בהכרח :

ולריות שבמעשה בראשית היה הקב"ה לבדו ואין עמו זולתו. כמו שנאמר גוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי מי אתי כמו שאז"ל. וגם אין כח בשכל האנושי להשיג מלד החקירה האמת בדרוש הזה אם העולם מחודש או קדום כמו שכתב הרמב"ם במורה חלק שני פרק כ"ה שכתב כי התורה הגידתנו ענין לא יגיע בחנו להשגתו וכו' כלומר כי אין לנו דרך להשיג במופת אחד משני חלקי הסותר. לכן כיון שרצה הקב"ה לזכות את ישראל ליתן להם את התורה לכן הקדים והראה להם במלרים חדש העולם באופן שאבאר להכניס ולהזמין לקבלת אמונת התורה כי האמונה בחדש הוא עקר ויסוד גדול לה כמו שכתבתי כ"ש כשעניינם ראו לא זר החדש. שאין אדם יכול להכחישם ויהיו קיימים באמונתם וזה שמלאנו ראינו שמיני הפעולות שפעל ועשה הקב"ה במעשה בראשית היו שלש :

הבין הראשון הוא הבריאה הראשונה מהאפס המוחלט והוא הולאת החמרים הראשונים המשותפים מההעדר הגמור אל היש. וכמו שכבר כתבתי שזה רמז בפסוק בראשית ברא אלהים וגו' ובפסוק ממעמקים קראתיך ה' וכו' (דרוש משם דרוש ד') : **הבין** השני הוא בריאת עלם מה מזה ההיולי שהוא הולאת יש נגמר וגשלים. מאין הכלתי מוחלט והוא יתר מן הראשון מלד שהנברא או ההווה הוא דבר נשלים :

הבין השלישי הוא היות עלם מעלם. על ידי המרת העורות כמו שהוא הענין בהווית ההווה בעולם הביאה מהטפה והאפרוח מהבינה וכן כל הדברים כלם פושטים לורה ולובשין לורה וכמו שהארץ בדרוש הזה הרב בעל העקידה ז"ל שער ד' :

הרי שפעולות ה' במעשה בראשית נחלקו לשלשה מינים אלו. כן בעמדם במלרים פעל ועשה הקב"ה שלשה מיני פעולות אלו. כדי שיראו בעיניהם איך הקב"ה חידש העולם מהאפס ומשם ימשכו כמה ראשים ועקרים גדולים הצריכים לתורתנו. באופן שהיכנו

הפיחי בעולם. וכן אמרו ז"ל דודי ירד לגנו לעולם אף כאן הפיחי בעולם לקבץ הגלויות ואז יזלו ויתפרסמו הצטמים והמעשים טובים שעשו ישראל בהיותם בגלות ואז יבא דודי שהוא הקב"ה לגנו ולמקדשו ויאכל פרי מגדיו והקרבנות שיקריבו ישראל כימי עולם ושנים קדמוניות וישרה שכינתו ביניהם :

באתי לגני אחותי כלה וגו'. משיב הקב"ה ואמר מובטח לכם שאין אהבתי נפסקת מכם כאילו כבר באתי לגני ולבית מקדשי. וראה לזה כיון שבזמן שעבר הראתי לכם אהבה גדולה והוא שאריתי מורי עם בשמי כמו שאז"ל זה קטורת הסמים וקומץ לבונה. אכלתי יערי עם דבשי אלו אצרי עולה ואמורי קדשי קדשים. שתיתי ייני עם חלבי אלו הנסכים ואמורי קדשים קלים וודאי שאין הקב"ה כח בגוף ואינו נהנה מדבר גשמי כלל אלא שהראה בכל זה גדול האהבה שיש לו עם ישראל. וכמו שאז"ל מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו' אבל בני יעשו לי מקדש וגו' וכיון שאהבתי את בני אהבה גדולה כזאת גם עתה לא אשכחך כי מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ולכן אכלו רעים שמו ושכרו דודים קראם רעים כמו שנאמר למען אחי ורעי על שעוסקים בתורה שבשביה נעשו שותפים להקב"ה במעשה בראשית כמו שכבר כתבתי ובשביה נקראו דודים וגאזהבים של הקדוש ב"ה. הרי מכל מה שכתבתי הוכחתי איך אהבת הקב"ה לישראל היא אהבה בטעם וסבה לא אהבה סגולית בלי טעם זהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי הלעיר ילחק בכ"ר שמואל ארדבי זל"ה :

דרוש שרשה עשר

להיות האמונה בחדש העולם עקר ויסוד גדול לתורתנו הקדושה שממנו נמשך האמונה במליאות השם שפעל וחדש העולם שהוא "יסוד" היסודות "ועמוד" האמונות וגם ממנו נקח האמונה ביכולתו הכלתי בעל תכלית הממליא הנמלאים מהאפס ההחלטי כי לכן לא הוזכר בכל מעשה בראשית כי אס שם אלהים המורה על היכולת הבב"ת נגזר מאילות לעזרתי חושה וכן יש לאל ידי וגו' וכן גם כן הוא שורש לאמונת ההשגחה על דרך הניטע און הלא ישמע. וכן מורה היותו יתברך פועל ברזון שפעל וברא העולם וחידשו ברזונו הפשוט כשראה ואינו קדום ולא נשתלשל ממנו

שהוכנו והוזמנו לקבלת תורתנו :

כנגד המין הא' שהוא המלאה החמר הראשון מהאפס המוחלט כנגדו עשה במזרים שהמליא את חמרם והפרס והרצס נגד השתדלותם להמעיטם וכמו שנאמר וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוך וכמו שאז"ל על וימררו את חייהם בעבודה קשה. בחמר ובלבנים ובכל עבודה בשדה בשדה היו עובדים ולא בעיר אלא שגזרו עליהם אנשים ילינו בשדה והנשים בעיר כדי למעטן מפריה ורביה אמר מתוך שאינם יענים בבתייהם אינם מולידים. וגם היו יענים על הארץ אמר הקב"ה אני אמרתי לאברהם שאני מרבה בניו ככוכבים ואתם מתחמכים שלא ירבו נראה איזה דבר עומד או שלי או שלכם. מיד וכאשר יענו אותו וגו' ועוד אז"ל שכיון שהגיע זמן הלידה לנשים היו הולכות ויולדות בשדה שנא' חתם התפוח עוררתיו וגו' והקב"ה שולח משמי מרום ומנקה אותם ומשפה אותם כחיה זו שמשפרת את הולד ומלקט להם שני עגולים א' של שמן והא' של דבש שנא' ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמית לור. וכיון שמכירים בהם המזרים רלו להרגם ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע ומביאים שורים וחורשים על גביהם שנאמר על גבי חרשו חורשים. ולאחר שהולכין מבבלצין ויואלין כעשב השדה שנא' רבבה כלמח השדה נתחך וגו' וכיון שמתגדלין באים עדרים עדרים לבתייהם שנאמר ותבאי בערי עדים אל תקרי בערי עדים אלא בעדרי עדרים : **הרי** לך כמה השתדלות עשו המזרים להמעיטן ולכלותן והקב"ה בכחו הגדול המליא חמרם והפרס והרצס שלא כדרך העולם מהאין ומהאפס. שלא היו ראויים ומוכנים לפריה ורביה שהיו המזריים מגדים ומבטלים אותם מהזיווג. כנגד המין הב' עשה הקב"ה במזרים כי כמו שהבריאה אינה בריאה שלימה להיות שאין לה זורה כי אם מליאות החמר הראשון הנקרא היולי ולא נשלם בריאתו עד שקבל זורתו והוא מין הבריאה השני. גם במזרים מליאות חמרם של ישראל ורבוים היו במדרגת היולי בלא זורה להיותם בלתי שלמים שהיו רשעים. וכמו שאז"ל ברבה על פסוק וישמע אלהים את נאקתם וגו' לא היו ישראל ראויים להגלל לפי שהיו רשעים וכו' וכן אז"ל ותעל שועתם אל האלהים וגו' אינו אומר לעקתם אלא שועתם כמה דחומר ונפש חללים תשוע וגו' שהכונה לומר שהיו רשעים שנקראו חללים כמו שנאמר ואחא חלל רשע :

ועוד אמרו ז"ל שדים נכזבו ושערך למח וגו' לא היה

לריך לומר אלא ושערך למח ואחר כך שדי נכזבו שקודם בא סימן תחתון מן העליון אלא מהו שדים נכזבו זה משה ואהרן שהיו נכזבים לגאלם ושערך למח הגיע הקץ של גאולה ואת ערום ועריה בלא מעשים טובים והכפל באומרו ערום ועריה רמז לחסרון החמר והאורה ערום רמז לאורה הנמשלת לזכר. עריה רמז לחמר הנמשל לנקבה. ועוד אז"ל על פסוק ויקם מלך חדש וגו' בה' בגדו כי בגים זרים ילדו ללמדך כשמת יוסף הפרו ברית מילה אמרו נהיה כמזריים מכאן אחת למד שמשא מלך ביצירתן ממזרים וכיון שעשו כך הפך הקב"ה האהבה שהיו המזריים אוהבים אותן לשנאה שנא' הפך לבס לשנוא עמו להתנכל בעבדיו לקיים מה שנאמר עתה יאכלם חדש את חלקיהם. מלך חדש שעמד וחידש עליהם גזירותיו הרי שהיו רשעים בנפשם ובגופם. כנגד נפשם אמר בה' בגדו שלא היו מאמינים בו יתב' וכמו שאמרו ז"ל על פסוק גוי מקרב גוי. מה אלו עובדי עבודת אלילים אף אלו עובדי עכו"ם :

כנגד גופם אמר כי בגים זרים ילדו שלא היו נמולים באופן שהיו במדרגת ההיולי והחמר הראשון המשולל מן האורה כי הרשעים בחייהם קרויים מתים מה עשה הקב"ה פעל המין הב' מן הבריאה והוא בריאת עצם מה מזה ההיולי במה שנתן להם האורה בשתי מלות. דם פסח ודם מילה שזאת היתה לזרחה לתקן את אשר עיזתו דם פסח הרמוז למזל טלה לרמוז כי אין אלוה מבצעדי ה' והוא תיקון בה' בגדו. דם מילה לתיקון גופם וחמרם להחליט תאוותם בלתי לכת אחרי שרירות לבם הרע והוא תיקון כי בגים זרים ילדו וכיון שקבלו לזרחה ונעשו דבר נשלים מיד נגאלו. וכמו שאמרו חז"ל ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך ואומר לך בדמך חיי זה דם פסח. ואומר לך בדמך חיי זה דם מילה שבזכות אלו נגאלו :

ובמו שאמרו חז"ל שמות רבה פרשה י"ט לא בקשו ישראל למול במזרים אלא כלם בטלו המילה במזרים חוץ משבטו של לוי שנאמר וללוי אמר תומיך ואורייך למה כי שמרו אמרתך ובריתך יגאורו במזרים. והיה הקב"ה מבקש לגאלן ולא היה להם זכות. מה עשה הקב"ה קרא למשה ואמר לו לך ומהול אותם. הרי שלא נגאלו אלא בזכות המילה. וגם בענין הפסח אמרו חז"ל שם פ' ט"ז בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח אמר לו משה רבש"ע אי אחת יודע שהלאן אלהיהן של מזרים הן נזבת את תועבת מזרים לעיניהם

ריח טוב כ"א השגת האמת המיטבת נפשו של אדם בגן עדן באופן שהריחו האמת ולקחו שמן מנהו עד שבאו לכלל מציאות ידיעה כי לה' המלוכה. ומושל על מערכות השמים וכסיליהם כיון שזול טלה שהוא ראש שכלם נכנע ונזבח והוא הדין לכלם :

וזהו שאמר והיה ריחו הולך מהלך ל' יום שגראה לע"ד שנפל טעות בספרים שבמקום ל' כתבו למ"ד אבל האמת הוא ל' ורמזו למה שכתבתי שמשמיטת הפסח שרומזו למזל טלה דמו ועשו ק"ו לכל שאר הככבים והמזלות ושאר תנועות השמים שמספרם חמשים. כמו שכתב הרמב"ם חלק ב' פ"ד ו"ל ולא גזר ארסעו ולא זולתו שמספר השכלים עשרה או מאה אבל זכר שהם על מספר הגלגלים. עד שהיו חושבים בזמנו שהגלגלים חמשים ואמר אריסטו אם הענין כן השכלים הנפרדים גם כן חמשים וכו'. וכן כתב הרב בעל העקרים מאמר ב' פ' י"ב ולפי שמספר הגלגלים שהם הכרחיים להניח כדי שישלמו על ידם כל התנועות הנראות לככבים הם מ"ט או ל'. יהיה מספר המלאכים מ"ט או ל' כמספר המניעים. ויאמרו שזה דעת רז"ל שאמרו חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכו' :

דרי שגראה שמספר התנועות המחייבות הדברים בעולם הם ל' וכיון שנתבטל כח מזל טלה שהוא אחד מהם וראש לכלם היה ריחו גודף מהלך ל' יום כלומר ל' תנועות. וכונת שם תנועה בשם יום להיות כי התנועה היומית היא היותר מפורסמת. ואמר שרית האמונה שהריחו מחמת שמיטת הפסח. נתפשט על כל הככבים והמזלות והתנועות שמספרם חמשים : **נתבנסו** כל ישראל אלל משה ואמרו האכלנו מפסחך. כל' למדנו והעמידנו בעומק הדרוש הזה. שהקב"ה יכול על כל לבטל ולשדר כל מערכות השמים לפי שהיו פוסחים על שתי הסעיפים בדרוש הזה מחמת הריח של הפסח שנכנס בשכלם. שנכנע מזל טלה וממקום אחר היה נראה שהקב"ה מינס והשליטם איש איש על עבודתו ועל משאו וסילק ידו ורשותו מהם. אמר הקב"ה אם אין אחס נמולין ומכניעין תאוות גופניות ולהשלים האדם את עצמו במעלות המדות אי אפשר לעלות למעלות שכליות לעמוד על עומק הדרוש הזה וכמו שכתבתי שמע עלה וקבל מוסר למען תחכם וכו'. וכן נראה מהפסוק שאמר (הושע ה) זה בגדו כי בגים זרים וכו' כלומר לפי שבגים זרים ילדו וכו' נראה שזה נמשך מזה. מיד נימולו והכניעו חמרים ותאית

לעיניהם ולא יסקלנו אמר לו הקב"ה חייך אין ישראל יולאין מכאן עד שישחטו אלהי מזרים לעיניהם שאודיע להם שאין אלהי המזרים כלום :

ועוד אמרו חז"ל שם פ' י"ט הרבה מישראל לא היו מקבלין עליהם למול אמר הקב"ה שיעשו את הפסח וכיון שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לארבע רוחות העולם ונושבות בגן עדן. ומן הרוחות שבגן עדן הלכו ונדבקו באתו הפסח שנאמר עורי לפון ובואי תימן וגו' והיה ריחו הולך מהלך ל' יום נתכנסו כל ישראל אלל משה ואמרו לו בבקשה ממך האכלנו מפסחך מפני שהיו עייפים מן הריח היה אומר להם אם אין אחס נימולין אין אחס אוכלים שנא' ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו מיד נתנו עלמן ומלו ונתערב דם הפסח בדם המילה והקב"ה עובר וטוטל כל אחד ואחד ונוסקו ומצרכו. שנאמר ואעבור עליך וארחך מתבוססת בדמיון וגו' :

שבונת המאמר לומר שכיון שישראל נתערבו במזריים וילמדו מעשיהם ללכת אחרי שרירות לבם הרע ולרדוף אחרי תאוות חמרים כי יזר לב האדם רע ומי שהורגל בזה קשה לפרוש ולכן כיון שמוטת המילה היא להחליט הכחות חומריות והתאוות גופניות לכן לא היו מקבלין עליהם המזיה ההיא. ובפרט בזה חקוק בהם רוע האמונה וכמו שאמרו חז"ל גוי מקרב גוי מה אלו עובדי עכו"ם אף אלו עובדי עכו"ם כל' שהיו חושבים שהעולם נמסר למזלות ולככבים והם מריעים ומטיבים כפי הוראתו ומצטן כל אחד וא' ואין לאל ידו של הקב"ה להכניעם ולשדרם כמו שגראה מן המאמרים שכתבתי. ומוזה נמשך שעולם כמנהגו נוהג. והאדם מוכרח במעשיו לפי מה שמחייב עליו המזל שגולד בו. ומוזה נמשך שאין סבר ועונש לפעולתו ולכן היה כל אחד הולך אחרי שרירות לבו ואחרי תאוות חמרו ולא היו נמולים. מה עשה הקב"ה אמר למשה שיעשה הפסח ושחטו שהוא אלהי מזרים שעובדים למזל טלה ויכירו וידעו שאין אלהי המזרים כלום. וכיון שראו כך עם היות שלא היו מוכנים מלד רוע חמרים. ופחיתות מעלות מדותיהם לעלות למדרגת אמונה שלמה שהרי מעלות המדות ותיקון הפעולות הם כמו סולם מוצב לעלות באמצעותם למעלות שכליות כמו שאמר הכתוב שמע עלה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך מ"מ כבר נכנס בלבם התעוררות מה לפקוח עיניהם מהעוררן ההוא וזהו שרמזו שפתן הקב"ה בו ריח מגן עדן כי אין לך

שצמטתה בראשית החמר מטבעו מתאווה לזורה כי אין חמר בלי לורה כי החמר בלי לורה הוא מליאות מה אמלעי בין המליאות וההעדר עד שיחול עליו לורתו. והוא מעלמו מוכן ומזומן לקבל הלורה ההיא. אבל במלרים היה להפך כי היו רעים וחטאים והיו מנגדיה מלקבל הלורה האמתית כי יצר לב האדם רע מנעוריו וטו' כמ"ס ויחברבו בגוים וילמדו מעשיהם ולהיותם רשעים היו כדמות חמר בלי לורה כי הרשעים בחייהם קרויים מתים באופן שהיו מנגדים מטבעם לקבל לורתם. גם המין השלישי מהפעולות והוא היות עלט מעלם היה יותר גדול במלרים. וזה שצמטתה בראשית המרת הלורות הוא דבר טבעי בכל הדברים כלם כי בדרך טבע מהטיפה נולד הבילה והאפרוח מהבילה. אבל בקריעת ים סוף הכל היה נגד הטבע וכמו שאמרו ז"ל ואתה הרס את מטך חמר משה לפני הקב"ה רבוי של עולם אתה אומר לי שאקרא את הים ואעשה יבשה והכתוב אשר שמתי חול גבול לים והרי נשבעת שאין אתה קורעו לעולם. אמר לו הקב"ה לא קראת מהחלת התורה ויאמר אלהים יקו המים אני הוא שהתניתי עמו כך התניתי עמו מתחלה שאני קורעו שנאמר וישב הים לפניו בקר לאיתנו לתנאו שהתניתי עמו וכו'. והוא שפי' בפ' בשלח הרי שהיה דבר קשה מאד בעיני משה: **הרי** שעיניהם של ישראל ראו ולא זר חידוש העולם ממם במלרים. בראותם אלו השלש מיני פעולות שפעל הקב"ה כמו שפעל במעשה בראשית באופן שהוכנו והוזמנו לקבל אמונת התורה התלויה באמונת חידוש העולם. וזהו שאמר הכתוב וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במלרים וגו'. שהכונה לומר שכל מעשה בראשית יחסו הכתוב למעשה ידו של הקב"ה שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים להיות שמעשה בראשית מורים יכולתו הבלתי בעל הכלית בהמליאו כל הדברים מהאפס המוחלט ובתתו להם שלמות לורתם. אבל במלרים ראו חידוש העולם יותר גדול ויותר עלום מן הבחינות שכתבתי ולכן קראו יד גדולה כי יד מעשה בראשית היא קטנה בערך ה' הדא' שהיא גדולה אשר עשה ה' במלרים לקר' ויראו העם את ה' שהכירו יכולתו הבלתי בעל תכלית וגם האמינו במליאותו וזהו ויאמינו בה'. וגם האמינו בהשגחתו וזהו ובמשה עבדו כלומר שמשגיח ומשפיע עליו גבוההו כי כל העקררים האלו משתלשלים וממשכים מאמונת חידוש העולם כמו שכתבתי:

ותאות גופם ונתערב דם פסח בדם המילה שכיון שפירשו מדרוך אחר חמרים הוכנו ועלו למעלות השכליות וכיון שעלו למעלות השכליות מיד הם דבקים בו ית' ומשפיע מטובו עליהם וזהו שרמז באומרו והקב"ה עובר וטוטל כל אחד ואחד ונושקו ומברכו וכו'.

הרי לך שהיו ישראל קודם לכן במדרגה ההיולי בלי לורה. ובקבלת שתי מלות אלו קבלו לורתם וזה היתה סבת גאולתם:

כנגד המין השלישי שהוא היות עלט מעלם על ידי המרת הלורות כמו הבילה מהטיפה והאפרוח מהבילה עשה הקב"ה במלרים גדולות ונפלאות בקריעת ים סוף. שפעל עלט מעלם בהמרת הלורה שורת המים היא היותם נגרים ונעים וגדים כי השקט לא יוכל והמיר לורתם נלבו כמו נד נוזלים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם ועוד אמרו חז"ל שמות רבה פ' כ"ח דרש רבי נהוראי היתה בת ישראל עוברת בים. ובנה בידה ובוכה ופושטת ידה ונוטלת תפוח או רמון מתוך הים. ונותנת לו שנאמר ויוליכם בתהומות כמדבר מה מדבר לא חסרו כלום אף בתהומות לא חסרו כלום הוא שמה אמר להם זה מ' שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר שלא היו חסרים אלא להזכיר דבר והוא נברא לפניכם. הרי שהיה עושה ופועל הקב"ה עלט מעלם במה שהיה ממיר הלורות ובזר חידוש שלא בדרך טבע העולם שמעלם המים החליף לורתו ונעשה תפוח או רמון: **באופן** שכל מיני הפעולות שברא ועשה הקב"ה במעשה בראשית פעל ועשה במלרים ביתר שאת ויתר עז וזה שהמין הראשון שהוא הולאת החמר הראשון מהאפס המוחלט עם היות שהיה פעולה נפלאה מ"מ לא היה לו להקב"ה שום מנגד שיעכב בידו כי הוא היה לבדו אבל במלרים היו כמה מנגדים שהיו מכוננים להמעיטם ולכלותם כמו שכתבתי ולזה נריך כח גדול ויד חזקה לבטל המנגד וכמו שכתבתי על פסוק שאמר נבוכדנאצר (דניאל ג) ומאן הוא אלה די יעזיבני מן ידי כלומר שעם היות שיש לאל ידו של הקדוש ב"ה לבטל טבע האש שלא יסלנו בכס מ"מ אחר שהבחירה נתונה בידי יש לאל ידי להרוג אתכם ומי הוא שיעכב בידי אפילו האלוה לא יוכל כנגדי אחר שמתן לי בחירתי. אם כן נראה שכונת המנגד מבטל דעת הפועל מה שלא היה כן במעשה בראשית כי לא היה שם מנגד. גם המין השני מהפעולות והוא הולאת עלט מה מזה ההיולי היה יותר נפלא במלרים וזה

ישראל ממזרים גדול היית. בנחית פעולת המין השני שפעלת במעשה בראשית. שנתת הנורה בהיולי שבראת והשלמת אותי שהיה מליאות חסר ונעשה מליאות שלם. אבל משהולאת את ישראל ממזרים שיאלו אחר שקבלו עליהם מזות דם פסח ודם מילה כמו שכבר כתבתי שאלו לא קבלום לא היו יולאים :

וכן נראה מתוך הפסוקים שאחר שכתוב וישעו בני ישראל מרעמסם סכנה כשם מזות אלף רגלי וגו'.

וגם ערב רב עלה אתם וגו'. ויהי בעלם היום הזה יאלו כל לבאות ה' וגו'. ואחר כל זה לזה על קרבן הפסח דכתיב זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו וגו' וכל הפרשה כלה למה חזר ואמר ויהי בעלם היום הזה הוליא ה' את בני ישראל מארץ מזרים אלף שהכוונה לומר שלא זכו ללאת עד שקבלו עליהם דם המילה ומשם נמשך להם דם הפסח כמו שכתבתי לעיל. ולכן כיון שאמרו להם משה ואהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו הוכרחו כדי לאכול מן הפסח למול עלמם וכמו שכתבתי לעיל. ולכן אמר הכתוב ויעשו כל בני

ישראל כאשר צוה ה' את משה ואת אהרן כן עשו וכיון שקיבלום עליהם בעלם היום הזה הוליא ה' את בני ישראל מארץ מזרים אז זכו ללאת שקבלו זרעם והשלימו את עלמם בפועל ההוא נתגדלת עד מאד מן הבחינה שכתבתי. ועוד נתגדל מאד במה שמכת הנורה הזאת שקבלו ישראל פעל ועשה הקב"ה פעולות הפכיות בנקודה אחת בלי זמן. וכמו שאמרו ז"ל אמר הקב"ה לישראל בדיני נפשות אני מתעסק ומודיע אני היאך אני חס עליכם ברחמים בדם פסח ובדם מילה ואני מכפר על נפשותיכם שהעברה שאני עובר קשה היא שנאמר ועברתי בארץ מזרים וגו' ועוד אמרו ז"ל חזות לילה אקום להודות לך וגו' על משפטים שטעית במזרים ולנו עשית נדקה היאך אלף כיון שאמר משה והכיתי כל בכור התחילו מהם מתיראים והיה מוליך בכורו אלף ישראל ואמר לו בבקשה ממך עול את זה וילין עמך כיון שהגיע חגי הלילה הרב הקב"ה כל הבכורות ואותן שהיו נחונים בבתיים של ישראל היה הקב"ה פוסע בין ישראל ובין המזריים והיה נוטל גשמתו של מזרי ומניח גשמתו של ישראל והיה היהודי מתעורר ומואל את המזרי מת בין כל אחד ואחד שנאמר ופסחתי עליכם וגו'. הרי שפעל הקב"ה פעולות הפכיות וזו היא כונת הפסוק באומרו והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם.

שכל כך אתם נזהרים עליה ואמרתם זבח פסח הוא לה' כלומר

ואל הדרוש הזה כווננו חז"ל באומרם ה' אלהי גדלת מאד וגו' קודם שבראת עולמך גדול היית בעולם ומשבראת עולמך נתגדלת עד מאד. קודם שהולאת את ישראל ממזרים גדול היית ומשהולאת את ישראל ממזרים נתגדלת עד מאד קודם שקילסוך הנביאים גדול היית ומשקילסוך הנביאים נתגדלת עד מאד. שים לדקדק במאמר איך אמר קודם שבראת עולמך גדול היית בעולם. קודם שנברא העולם לא היה עולם ואיך אמר שהיה גדול וכו'. ועוד שהמאמר סותר את עלמו שאמר בתחלה שכיון שברא העולם נתגדל עד מאד ואחר כך אמר קודם שהולאת את ישראל ממזרים גדול היית לבד והלא אף על פי שלא יאלו ישראל ממזרים כבר נברא העולם ונתגדל עד מאד. וכן קודם שקילסוהו הנביאים גם כן כבר נברא העולם והוליא את ישראל ממזרים באופן שנתגדל עד מאד ואיך אמר קודם שקילסוך הנביאים גדול היית לבד :

ורבן נראה שכיון לדרוש הזה עם היות שכבר פירשתי בו פירוש אחר (בדרוש תשיעי) שיאמר בזה האופן שהשלש גזרות האמורות במאמר הם רמוזות לשלשה מיני פעולות שכתבתי שהיו במעשה בראשית וגם לשלשה מיני פעולות שפעל הקב"ה במזרים ובא לומר שבהיות מין הפעולה הראשונה שבמעשה בראשית עם מין הפעולה הראשונה שבמזרים בכף מאזנים תכריע מין הפעולה הראשונה שבמזרים למין הפעולה הראשונה שבמעשה בראשית וכן בדרך זו מיני הפעולות השניות וכן בדרך זו מיני הפעולות השלישיות :

ובנגד מין הפעולה הראשונה. אמר קודם שבראת עולמך ולכן אמר לשון בריאה שהוא רמוז למין הראשון שהוא בריאת והמלאת מליאות מן העדר שזרדק עליו שם בריאה. וכמו שאמרו על פסוק בראשית ברא ולא אמר יצר ואמר קודם שבראת עולמך כלומר העולם המיוחד לך והם ישראל שהם עולמו של הקב"ה המיוחד לו כי האדם השלם הוא עולם קטן גדול היית בעולם ודאי שהיית גדול במה שבראת והולאת מהאפס המוחלט יש בעולם הכולל שאין מי שיכתיש שהיתה פעולה גדולה. אבל אחר שבראת עולמך המיוחד והם ישראל במזרים שהפרס והרעם שלא כדרך טבע העולם. אלא אדרבה על כרחם שלא בטובתם של מזריים. וכמו שכתבתי ודאי שאז נתגדלת עד מאד שאז נראה כמו יותר גדול וכמו שכתבתי :

ובנגד מין הפעולה השנית אמר קודם שהולאת את

שראפה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וישעיה וכו' עד כיון שראוהו הכירוהו פתחו כלם ואמרו זה אלי ואנוהו. הרי שהיו גם כלם נביאים וגם קילסוהו שאמרו שירה:

ורבן אמר משקילסוך הנביאים על גם קריעת ים סוף נתגדלת עד מאד ששם פעלת עלם מעלם. ע"י המרת האורות שלא בדרך טבע. וכן אמר יתרו עהה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם שרמו לקריעת ים סוף. כלל העולה מן הפירוש הוא שהגזרות הכתובות במאמר אינה זו על זו לשיטת חייב מזה הקושיות הכתובות כי אם מילי קטני כי הגזרה הראשונה היא כנגד הבריאה הראשונה שבמעשה בראשית. עם הבריאה הראשונה שבמלאכים. והגזרה השנית כנגד הפעולה השניה שבמעשה בראשית עם הפעולה השלישית שבמלאכים. וכן הגזרה השלישית כנגד הפעולה השלישית שבמעשה בראשית עם הפעולה השלישית שבמלאכים. באופן שנחפרסם במלאכים היות הקב"ה מחדש העולם. ביתר שאת ויתר עז מבשעה שחדשו במעשה בראשית. ועל יקר תפארת הדרוש הזה נראה לע"ד שתקן דוד המע"ה מזמור רננו לדיקים ב'ה' וכן נראה מתוך מה שאז"ל רננו לדיקים לה' אין כתיב כאן אלא ב'ה' בזמן שהם רואים אותו וכן אתה מוצא וירא ישראל את ה' ה' הגדולה וגו' מה כתיב שם אז ישיר משה וגו' :

שנראה מזה המאמר כי כמו שזכר ישראל את ה' ה' הגדולה רומז לחידוש העולם וכמו שפירשתי לעיל ולכן אמרו שירה. גם המזמור הזה מיוסד על הדרוש הזה ואמר רננו לדיקים ב'ה' לא אמר שירננו לה' אלא שירננו בבחינת שם ה'. המורה היותי מביה ה' יוד מהאדם ומחדש העולם. וכי תימא בבחינה זו כל הנביאים חייבים להללו כי כלם נמצאו מידו ולמה נזהר כן לדיקים לבד לזה תירץ ואמר לישרים נאווה תהלה כי הרשעים נוח להם שלא נבראו שמאזדים את העולם כמי שאמר התנא להפרע מן הרשעים שמאזדין את העולם שגברא בעשרה מאמרות וכיון שמאזדין אותו בפעולותיהם איך ירננו על חדושו :

הודו לה' בפיטור וגו' לא לבד ראוי לרננו בפה אלא גם בכלי והוא הכנור שמתוך כך יתפרסם יותר הרגון להיותו בפה ובכלי. בנבל עשור זמרו לו הכוונה בזה שקרא לכללות העולם נבל עשור להיותו מיוסד מעשרה מיני חמר משונה זה מזה והם התשעה גלגלים והחמר אשר תחת גלגל סבוב הירח שכל אחד ואחד יש לו

כלומר זה מורה גדולתו יתברך שפועל פעולות הפכויות מה שאין כח בשום שר וככז שאין מלאך אחד עושה שתי שלחיות אלא כל אחד ואחד ממונה על עבודתו ועל משאו אבל הקב"ה עושה כרצונו והוא אשר פסח על בתי בני ישראל במלאכים בנגפו את מלאכים כלומר בנקודה ובזנע שנגף אותם בו פסח וחס על ישראל ולא היה זה לבד שז' ואל תעשה אלא פעולה שלימה והללה גמורה : **ורבן** חזר ואמר ואת בחינו הליל. וזה שכיון שניתן רשות למשחית לחבל אין מבחין בין טוב לרע וכל שכן בהיוסם ישנים כאחד מעורבים במטה אחת וכמו שאמרו ז"ל. הרי שפעל הקב"ה פעולות הפכויות המורה גדולתו יתעלה וכל זה בלי זמן. כמו שאמר ויהי בחד ה' ה' הכה כל בכור וזה שאם היתה המכה בנקודה אחרונה של חצי הלילה הראשון נמצא שלא היה ממש בחצי הלילה שהרי יש נקודה יתירה בחצי הלילה האחרון ואם היתה המכה בנקודה הראשונה של חצי הלילה השני נמצא שלא היה ממש בחצי הלילה שהרי יש נקודה יתירה בחצי הלילה הראשון :

אלה ודאי על כרחין לריבין אנו לומר שחילק הקב"ה הלילה לחצאין גמורים ובין שתי הנקודות אחרונה של חצי הלילה הראשון וראשונה של חצי לילה האחרון בין שתיים בלי נגיעת אפילו כחוש השערה בזה אלא בלי זמן ה' הכה כל בכור וזה מורה תכלית גודל הקב"ה שפועל בלי זמן ולזה כיונו ז"ל באומרים ויהי בחצי הלילה יולדו חלקו רבי יהודה בן בתירא אומר הודע שעותיו ועמותיו הוא חלקו :

ובנגד הפעולה השלישית אמר קודם שקילסוך הנביאים והוא קריעת ים סוף גדול היית במה שפעלת במעשה בראשית הוית עלם מעלם על ידי המרת האורות שהדברים פושטים לורה ולבזשין לורה בדרך טבע אבל משקילסוך הנביאים על ידי קריעת ים סוף שאז עלו כלם למדרגת נבואה וכמו שאמרו ז"ל אמר רבי ברכיה בא וראה כמה גדולים יורדי הים משה כמה נחשבט ונחנק לפני המקום עד שיראה את הדמות שנא' הראני נא את כבודך. אמר הקב"ה לא תוכל לראות פני וגו' המות העושה את הכסא אינם מכירות את הדמות. ובשעה שהגיע זמנו לומר שירה הן אומרים אי זה מקום הוא אין אנו יודעים אם כאן אם במקום אחר הוא. אלא בכל מקום שהוא ברוך כבוד ה' ממקומו ועולי הים היה כל אחד ואחד מראה באמצעו ואומר זה אלי ואנוהו. ועוד אמרו ז"ל רבי אליעזר אומר מנין אתה אומר

להם מחשיבים ועושים עקר מדברי הכל שהם במדרגת מילים ואהם מחשיבים לרוח האמירות וגזרות שלי להיותי נושא ומוכה. לזה השיב בלדר ואמר בזה הסגנון עלמו עד אן תמלל אלה כלומר כל דברך הם במדרגת מילות שאין בהם שום גזרה והבנה כלל ועם כל זה אתה מדבר אותם בהתעלמות וקול רם. כאלו היו אמרי פוך ר"ל אמרות וגזרות אמתיות. או ירלה הראיה שהוא חדש שכמה וכמה פעמים מלינו שהטיבו נגן אלו העשר מיתרים הנזכר בשביל התרועה והתפלה והתשובה שעשיתם שטם היות שהמלות והכוכבים מחייבים איזו לרה שלא הבא על הלצור אם ישראל עושים תשובה. ומתריעים ולועקים להקב"ה הוא משדר מערכות השמים. ומבטל גורתם באופן שמנגינן נגון יפה וטוב לישראל. כמו שמלינו במלרים שטם היות שהיו המלות מחייבים שעבודם מ"מ כיון שויאנחו בני ישראל מן העבודה וילעקו ותעל שועתם אל האלהים וגו'. הטיבו נגונם וכן עמלק שבא בכח המזל כמו שאמרו חז"ל והתפללו ישראל כמו שנאמר ויהי ידיו אמונה עד בא השמש. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' שמכל זה יראה היות העולם מחודש שיש לאל ידו של הקב"ה לעשות בהם כרצונו כחמר ביד היולר :

ורפי זה הפירוש. מלת הטיבו הוא פועל עבר כלומר הראיה שהוא חדש שהרי מלאנו ראינו כמה פעמים שהטיבו נגן מחמת התרועתם של ישראל. ואלו היה מלת הטיבו זווי היה לו לומר הטיבו הה"א בקמן. כמו הרימו קול להם הניפו יד הכינו לבנינו וכו' מדקאמר הטיבו נראה שהוא פועל עבר. כמו הקים מכסאותם וגו' השיב אחור וגו' הטיבו אשר דברו : כי ישר דבר ה' וכל מעשהו באמונה. כיון בזה למה שכתב הרמב"ם חלק ב' פרק כ"ה על דרוש קדמות העולם מה שלא נאמנהו שתי סבות. האחת מהם שהיות ה' בלתי גוף יתבאר מופת ויתחייב בהכרח שיפורש כל מה שחלוק על פשוטו המופת ויודע שיש לו פירוש בהכרח וקדמות העולם לא התבאר במופת ואין לרין שידוחו הכתובים. ויפורשו מפני מכרעת דעת שאפשר להכריע סותרו בפנים מן ההכרעות וזה סבה אחת :

והסבה השנית כי האמנו. שה' יתעלה בלתי גשם לא יסתור לנו דבר מיסודי התורה ולא יכויב מאמר כל נביא ואין בו אלא מה שיחשבו הפתאים שבזה כנגד הכתוב ואינו כנגדו כמו שציארנו. אבל הוא כונת הכתוב. אבל אמונת הקדמות על הדרך אשר יראה אורה

לו טבע בפני עלמו. כמו שכתב החכם באלהיות במאמר גשמים השמימיים בטענה ה' וז"ל. השמים כבר העיד הפרסום על רבויים ואי אפשר מבילתי שהיו טבעיהם מתחלפים ושלל יהיו ממין אחד וזהו בשתי ראיות. הא' כי אם היו ממין אחד היה יחס קצת חלקיהם אל קצת החלקים כיחס קצת חלקיהן אל חלק אחד מהם. ואלו היה כן היו כלם מדובקים בלתי נבדלים כי ההבדל אין סבה לו אלא הפרש הטבע כמים שלא יתערבו בשמן ואין מונע ההתדבקות עם הדמות הכל : והב' שקלם שפל וקלם עליון קלם מקיף וקלם מוקף וזה יורה על חלוק הטבע והתחלק המינים כי השפל אם היה ממין העליון היה אפשר לו שיתנועע אל מקום העליון ואלו היה אפשר זה היה מקבל התנועה הישרה כי בה יתנועע השפל אל מקום העליון כאשר ביסודות וכבר התבאר כי הוא מן השקר שהיה בס קבלת התנועה הישרה :

חרי לך ראה ברורה. איך הט' גלגלים הם ממינים באופן שהם תשעה חמרים והחמר השפל הרי עתה. וקראם נבל עשור להיות כי אלו העשרה חמרים הם מנגנים ומהללים להקב"ה בפעולותיהם כמד"א השמים מספרים כבוד אל כי מחוך פעולתם וסדר תנועתם והשפע המושפע מאתם על החמר השפל איש איש על עבודתו ועל משאו משמיעים קולם כנבל של עשר מיתרים שנשמע קולו למרחוק ואמר שבבחינת זה הנבל של עשר מיתרים זמרו לו וסירו לו שיר שזה הנבל עשור הנ' הוא חדש כלומר שכל ענין השיר יהיה לפרסם שהנבל עשור הנ' הוא חדש כי זה הוא עקר ויסוד גדול לתורתנו הקדושה כמו שכתבתי ולהיות שהדרוש הזה עמוק ואין מופת עליו לכן אמר הטיבו נגן בתרועה גדולה ובקול רם כי הוא דרוש אמיתי וכמו שיכריח לקמן ואינו מן הדרושים המסיפקים ויש חולק עליהם שאין האדם מרים קולו בהן בעבור המנגנים וכמו שהיה אומר החבר לאיזו עד אן תמלל אלה ורות כביר אמרי פוך כלומר שהיה דובר דברים זרים חוץ מן השכל ועם כל זה היה מוטיאם מפיו בקול רם ורות כביר כאלו הם דרושים מוסכמים מהכל ואין חולק :

אן ירנה לדייך לישגא דקרא דקאמר תמלל ולא אמר חדר. ויובן כי שם מלה הוא ענין כי אין בו גזרה כמו את אל שמשמש בצירוף תיבה אחרת אבל בפני עלמה אין בה הבנה. ולכן בלדר השוחי השיב לאיזו לפי דרכו וכאשר עשה כן עשה לו וזה שאיוב אמר הלהוכח מילים החשובי ולרוח אמרי נושא. כלומר לווכח עמי ולהוכיחי

הבצ"ת קבלם וחלקם למקום אחד. כמו שנאמר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה לא כמו שחשבו האפיקורוסים שבת הגלות היא היבשה הוא מחמת הכאת נילוות השמש. ומתנועת הכוכבים כי יאמרו שתנועת השמים מדרכה להעלות אידים וליבש הלחיות גם הכאת נילוות הכוכבים. ולמה שבזה החלק הנגלה יכה נילוות השמש יותר בחזקה. ממה שהוא בחלק אשר בו המים והמים נגלית היבשה בחלקים האלו לבדם וזה הדעת חולק על החדוש ועל פסוקי הפרשה. וזה כי היות הנילוות והתנועות מיבשות חלק המילאות בזמן רב לא ישוער ואמנם הגלות היבשה היה ביום שלישי איך אפשר שבשני הימים יגלה זה החלק הגדול. ועוד כי נילוות הכוכבים והשמש והירח לא נגלית פעולתם עד היום הרביעי. אלא שהאמת הוא שזאת הפעולה היתה רלן אלהי :

ואל הדרוש הזה כיונו חז"ל בצראשית רבה רבי ברכיה בשם רבי יודן כל העולם כלו מים במים ואת ארצות יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד משל לעשר נאדות נפוחות מונחות בערקלין. הולך המלך למקומם מה עשה התירס והוליא את רוחם וסילקן לזויות כך דרך הקב"ה כל מימי בראשית וסילקן לאוקינוס הה"ד הן יעזר במים ויבשו וישלחם ויהפכו ארץ :

והבונה שבעל המאמר הניח השאלה ואמר אם העולם כלו מים ומלא מים ואין מקום פנוי בלי מים כי היה מקיף לארץ מכל לך איך אמר יקוו המים אל מקום אחד אחר שאין שום מקום פנוי וריק נראה שכל כרחין לריבין לנו לומר שיבשו המים מתחת הנילוות או התנועות. לכן תירץ ואמר משל הנאדות לומר שאין כאן שום יובש כלל ולא חסרו המים מכמותן אלא בכמותם נשארו וזה כי כמו שהנאדות בין כשהיו מחזיקים מקום רב. בין כשהיו מחזיקים מקום מועט אין חסרון בעלמות הנאדות. אלא ההבדל הוא שבתחלה היו ספוגיים וחלקיהם נפרדים בלתי מקובלים. ועכשיו כשהתירס נתקבלו עלמם חלק אל חלקו. באופן שהחזיקו מקום מועט ונשאר שאר המקום פנוי. כן גם כן במים טעם הגלות היבשה לא היה חסרון המים מפני שיבשו כמו שאמרו האפיקורוסים אלא שבתחלה היו המים ספוגיים והיו מחזיקים כל העולם כלו כיון שדרך הקב"ה עליהם וגער בהם כמו שאמר הכתוב על הרים יעמדו מים מן גערתך ינוסון וגו'. אז נתקבלו ונתחברו חלק אל חלק באופן שהכילם מקום מועט מסבת יראת ה' שזה ענין היראה כמו שכתב הרב

בעל

אותו אריסטו שהוא על הדר החיוב ולא ישתנה טבע כלל ולא ילא דבר חוץ ממנהגו הנה הוא סותרת הדת מעקרה ומכונת לכל אות בהכרח וכו'. עד אמנם כל עת שלא יתבאר במופת לא זה הדעת נטה אליו ולא הדעת ההוא גם כן נביט אליו כלל אבל נבין הכתובים כפשטיהם ונאמר כי התורה הגידתנו ענין לא יגיע כחנו להשגתו. והאות מעיד על אמתת טענותיו. פי' האותות והמופתים הכתובים בתורה מעידים על חידוש העולם :

הרי כאן שתי טענות להאמתת חידוש העולם ולשתיהם כיון דוד בזה הפסוק כנגד הא' אמר כי ישר דבר ה' כלומר עם היות שאין מופת להכריע חידוש העולם גם כן אין מופת להכריע קדמות העולם. ולכן בחרנו ולקחנו פשוטן של כתובים שכתב הקב"ה בתורה שהוא מחודש. שהוא דבר ישר ואין מופת מנגד עליו וזהו כי ישר דבר ה'. כלומר הדבר שכתב בתורה באומרו בראשית ברא אלהים וגו' והארץ היתה וגו' וכל מעשה בראשית :

ובנגד הטענה הב' אמר וכל מעשהו באמונה כלומר כל מעשהו של הקב"ה שכתב בתורה שעשה ניסים לאבותינו ואותות ומופתים ודאי שהם אמת ואמונה וראיה לזה שמליו בכל התורה כלה שזוהב הקב"ה לזדקה ומשפט ואין בכלה נפתל ועקש כי נאמנים כל פקודיו וכמו שכל שאר התורה אמת גם מעשה ניסים אמת אם כן נפקא מינה שחסד ה' מלאה הארץ כלומר בתורת חסד ונדבה על דרך שאמר הכתוב אמרתי עולם חסד יבנה הוא שמלאה הארץ לא בדרך חיוב באופן שימשך ממנו הקדמות אלא בתורת חסד ונדבה שחידשו ברגליו הפשוט. ורמז לחידוש העולם באומרו מלאה הארץ להיות כי הארץ היא הממלאה את כל העולם להיותה מרכז לכל הגמלאים כי יסוד הארץ ממלא ליסוד המים ויסוד המים ליסוד האוויר והאוויר לאש ויסוד האש לגלגל הירח. וגלגל הירח לכוכב וכן כלם עד גלגל ערבות באופן שנמלא שהארץ ממלאה את הכל וזהו שאמר חסד ה' והשפעתו ונדבתו עשה שמלאה הארץ לכל הגמלאים כלם במה שחידשם. וכל זה לא בעמל ולא ביגיעה אלא בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל זכאס רמז למלאכים שגם הם נבראים ואפשרי המילאות. עוד מביא ראיה שהעולם מחודש ממה שראינו שהקב"ה משנה הטבע בכל עת ובכל רגע וזהו. כונס כנר מי הים וגו' שכל עת כונסם שלא בדרך טבעם שמתבעס היו עולים על הארץ וישטפוה שהארץ מטבעה היא להיות היוצר שפלה. שהיא מרכז העולם והמים מקיפים אותה מכל לך אלא שהקב"ה בכחו

קרי לך ראה ברורה מפשט המאמר שכל המים שנבראו בששת ימי בראשית היו במליחות בשעה שאמר הקב"ה יקוו המים ולא שיצאו אלא כמו שאמר המאמר והחזיק הגת כל הענבים. כלומר שמלך שבעט בענבים נתקבלו החלקים ולא היו ספוגיים כבתחילה. ולכן הכילם כלם הגת. וכן האנשים החיים לריבים ריחו מה אכל כשהם מתים יכולים לעמוד במקום לר. אכל אותו הכמות שהיה להם בחיותם יש להם אחר מיתתן אלא שעכשיו שהם מתים יכולים לעמוד בקבוץ חלקיהן וסמוכין ומחזרין זה עם זה מה שלא היה כן בחיותם בחיים :

וצריך להבין בדברי המאמר מה הריגה שיך במים שאמר שמתוך ההריגה הכילן מקום לר. ונראה שידעית ההפכים אחד ומתוך רפואתן נדע הריגתן רפואתן היא מתיקות המים. וכן פירש ה"ר דוד קמחי ז"ל על פסוק דכתיב ביחזקאל וירדו על הערבה. ובאו הימה אל הימה המולאים ונרפאו המים כתב ארז"ל להיכן היו יולאים לים עבריה וליס סדום וליס אוקינוס. לרפאת מימיהם המלוחים ולמתקן וכן אמרו חז"ל בירושלמי פ"ו דשקלים ובאו הימה זה ים המלח אל המים המולאים זה ים הגדול וכו' ובתה הכי קאמר ניחא ימא רבא וימא דמילחא בשביל למתקן וכו' :

קרי שרפואתן זו היא מתיקותן וכיון שכן הריגתן זו היא מליחתן. ועם זה יתבאר ויתברר כל מה שכתבתי. וזה כי סבת מליחת מי הים אמרו העצמיים שהיא מחמת שמכה נילון השמש בהם מקבץ חלקיו זה אל זה ומאבדים מתיקותם ונעשים מלוחים ולכן כשהמים מועטים והכאת נילון השמש גובר עליהם מתקבלים כל כך החלקים עד שנעשה מלח גמור ונקפה כאבן הרי שהמליחה שהיא ההריגה הנזכרת במאמר אינו אלא קבוץ החלקים זה אל זה שזו היא סבת המליחה :

אם כן זהו מה שעשה הקב"ה במעשה בראשית כמה שאמר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד כלומר שקבץ חלקיהם זה אל זה ונמלחו המים באופן שמקום מועט החזיק מים מרובים אכל מעולם לא יבשו מליחות וכמות המים. ומה שאמר שהם בוכים עד היום הזה וכו' הכוונה לומר שלא נאמר שכיון שהקב"ה קיבץ חלקיהן במקום לר עד שנמלחו נראה שכבר נעשו באותו הטבע ומעבדן הם עומדים עכשו במקום ההוא אלא שעדיין נשארו בטבעתן הקדום לעלות על הארץ אלא שבאמרו ית' הם עומדים וכמו שאז"ל שגלי הים מתגברין לעלות

בעל העקרים ענין היראה בכל דבר הוא הסג הגפס אחר והתקבץ כחותיה אליה כשתשער איזה דבר מחרדה : **אף** כאן המים שיערו חרדת השם ונתקבלו ונתכוונו כל חלק וחלק אל ענינו אכל לעולם המים שהיו בששת ימי בראשית בזמן שהיו ממלאים כל העולם אפשר שהם כל כך עתה או יותר. אלא שהגלות היבשה הוא ברוננו ית' שגער בהם ונתקבלו אל המקום ההוא. כמו שנאמר אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו וזהו שכיון איוב באומרו הן יעוור במים ויבשו וגו' כלומר סבת הגלות היבשה אינו חסרון מים ממש אלא סבתה הוא עלירת המים ועזובה אל מקום אחד חוץ ממקומם כי אין עלירה בכל מקום אלא עכוב הדבר חוץ ממקומו ורוננו והרואה שאין הסבה אלא עלירתם. שהרי וישלחם ויהפכו ארץ שאם הקב"ה היה משלחם ומתירם יתפכו ארץ ואם האמת הוא כמו שאמרו האפיקורסים שסבת הגלות היבשה הוא חסרון המים ממש שנתפשו מחמת הכאת הנילון אע"פ שישלחם לא יתפכו ארץ שהרי אותם המים הנמלאים היום מששת ימי בראשית במקומם עומדים ואין מדרכן לעלות ליבשה. כי המים שהיו במקום היבשה כבר ספו תמו ונתיבשו. וכיון שאני רואה שגלי הים עולים בכח גדול עד שישלחם ויהפכו ארץ לולי מאמרו ית' אשר שם חול גבול לים ובהגיעם שם נחו שקטו. נראה ודאי שאין כאן חסרון מים כי אם עלירה שהמים מעולרים ומעוכבים שם חוץ ממקומם :

אחר כמה זמן שכתבתי פ"י זה המאמר מלאתי און לי בשמות רבה פ"ו. מן גערתך ינוסון כנון בשר ודם שראה גתו מלאה ענבים. והכרם לבזר אמרו לו והיכן אתה נוהג שאר ענבים בשביל שהגת קטנה. א"ל אני עושה גת שתעול כל הענבים שבכרם מה עשה רפס הענבים ובעט ראשון ראשון ואח"כ הביא הענבים שבכרם והחזיק הגת כל הענבים כך היה כל העולם מלא מים במים והארץ שקועה במים אמר הקב"ה ותראה היבשה. אמרו המים הרי העולם אנו מלאים ועד עכשיו לר לנו להיכן אנו הולכין. יהי שמו מבורך בעט באוקינוס והרגו שנאמר בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהבואין מחץ אלא לשון הריגה שנאמר ומחלה וחלפה רקתו כשהרג אותן יש אומרים שהם בוכים עד היום הזה שנאמר הבאת עד נכבי ים ולמה הרג אותן שהבית שהוא מחזיק מאה חיים מחזיק אלף מתים לכך נקרא אוקינוס ים המות. ועתיד האלהים לרפאתו שנאמר אל הימה המולאים ונרפאו המים :

שהיו בעזרתם כמו שמלינו בזמן המן הפיל פור הוא הגורל וכן עמלק וכן סנחריב והקב"ה שידר מערכות השמים וביטל עלתם. נראה מזה שהוא המליאם כיון שיש לאל ידו לבטלם וגם נראה שהוא משגיח עליהם ולא סילק ידו ורשותו מעליהם :

ולתקן כפל הפסוק נראה שאע"פ שהניא הוא לשון הפרה. מכל מקום עיקר משמעות הלשון הוא לשון מניעה וכן פירש רש"י ואם הניא אביה אותה אם מנע אותה מן הנדר וכתב עוד שם ופשוטו לשון מניעה והסרה אבל לשון הפרה הוא אחר מליאות הדבר שבידו וביטולו כמו שנאמר כל מולא שפתיה לנדריה ולא יסיר נפשה לא יקום אישה הפרס משמע אחר שנדרה וחל הנדר לא יקום לפי שאישה הפרס וביטלם וכן משמע מתוך תרגום אנקלוס. פי' תרגום הניא הוא אעדי ותרגום ואם הפר יפר הוא ואם בטלל יבטל וכן בפסוק ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר את נדרה תרגם ואם ביוםא דישמע בעלה יעדי יתה ויבטל ית נדרה משמע דלשון הניא הוא מניעת והסרת הדבר. שלא ילא אל המליאות ולשון הפרה הוא בטול הדבר אחר לאתו אל המליאות :

ועם זה יתישב כפל הפסוק ה' הפיר עלת גויים רמז להוראת המערכה הבוטחים בה ולהיות שהמול כבר מחייב בהוראתו מה שמחייב לכן אמר בו לשון הפרה ומוזה נמשך שכיון שבטל המערכה. מנע והסיר ולא ילא לפועל מחשבות העמים שהיו חושבים לנלח ולהיות שמעולם לא ילאה מחשבתם לפועל לכן אמר הניא: עלת ה' לעולם תעמוד וגו' בא לתקן קושיא למה שאמר שהקב"ה משנה הטבע ופועל בראון אם כן נמשך מזה שהקב"ה משתנה מלא רועה אל רועה. וכמו שהאריך בדרוש הזה הרב בעל העקרים מאמר ב' פ"ב לזה יערך שהקב"ה פועל בראון קדוש וכמו שאמרו חז"ל תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית על הים שיקרע. דכתיב וישב הים לפנות בקר לאיתנו לתנאו הראשון ועם האם שלא תשרוף לחגיגה מישראל ועזריה וכו' באופן שאין כאן רצון מחודש וזהו שרמזו כאן באומרו עלת ה' לעולם תעמוד כי מעולם ועד עולם היא וכן מחשבות לבו לדור ודור ואין כאן שינוי רצון :

א יראה שאע"פ שמלינו שינוי פעולות באל יתבדך אין השינוי בו אלא במקבלים הוא השינוי כפי הכנתם וכמו שכתבתי על פסוק כי שב אפי ממנו כלומר השבת אפי לא היה אלא ממנו ומסבתו שנתנה וחזר בתשובה

לעלות על הארץ וכשבאים לחול אשר על שפת הים הם נכנעים שנאמר אשר שמתי חול גבול לים חוק עולם ולא יעברנהו באופן שמחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית : **וזהו** שרמזו באומרו בזכין שהבוכה על מה שנאצד ממנו מורה שעדיין אדוק ומוטבע בדבר ההוא הנאצד ועדיין לא נתיאש וכיון ששכחו ונעקר מלבו ונתיאש שוב אינו בוכה עליו. אף כאן המים בזכין על אצדת ספוגיותן שרצונם היא להיות ספוגיות ומתוקים ולעלות על הארץ ששם הוא מקום מנוחתן. ולעיתיד לבא הקב"ה ימתיק המים עם היות שחלקי המים מקובצין ומחייב קיבוץ החלקים בדרך טבע המליחה הקב"ה ישנה הטבע ויהיו מתוקים ונרפאו המים. הרי לך שבכל עת וזמן טבע המים הוא לעלות על הארץ ולא יבשו כמו שחשבו האפיקורוסים נמלא שבכל עת משנה הקב"ה הטבע וזהו שאמר כונס כנדי מי הים ולא אמר כינס כנדי פועל עבר וגם אמר שכינסם כנדי ולא שנחסרו ויבשו אלא שכונסם ומקבלם כנדי. ובאזה אופן שנותן באולרות תהומות כמו האדם שסוגר באור איזה דבר שלא ילא לחזק גם הקב"ה סוגר על המים ונותנם ומכניסם באור כדי שלא ילאו מגבולם. כמו שנאמר גבול שמת כל יעבורון כל ישובון לכסות הארץ. וכיון שכן יראו מה' כל הארץ כלומר אם היה כמו שחשבו האפיקורוסים שיבשו המים לא היו יראים כי אין מים לעלות על הארץ אבל עכשיו שהוכחנו שלא יבשו אלא תלויים במאמרו יתבדך שבראם וחידשם. אם כן ראוי הוא שיראו מה' כלומר בבחינת שנקרא ה' המורה היותו מהוה ההיות וגם ממנו יגורו כל יושבי תבל כלומר בבחינת שבכל עת ובכל רגע משגיח להעמידם על שנויים וחזק למקומן שלא שינו תפקידם וטבעם לשנאמר שכבר נתבטל טבע המים לעלות על הארץ אלא לעולם השגחתו עליהם כמו שרמזו באומרו כונס. וגם באומרו נותן :

ועם זה יתורץ כפל הכתוב באומרו יראו מה' כל הארץ וחזר ואמר ממנו יגורו וגו' לפי שהם שתי בחינות הראשונה בבחינת היותו מהוה ומחדש העולם. והשנית בבחינת היותו משגיח בשפלים. ואלו השתי בחינות רמז ג"כ באומרו. כי הוא אמר ויהי כלומר במאמרו נתהוו הנמלאות ואחר שילאו אל המליאות משגיח עליהם ומלאה שיעמדו במקום חזק מטבעם וזהו הוא לזה ויעמוד ומביא עוד ראיה לחידוש העולם ולהשגחת ה' שמלינו שה' הפיר עלת גויים וגו' כלומר שכמה פעמים מלינו שהאומות עבו"ם ילאו למלחמה כנגד ישראל ע"פ מערכות השמים

כלומר כיון שהקב"ה הוא היוצר יחד לבס. ודאי שהוא מבין אל כל מעשיהם כיון שהוא יורם. ומביא ראיה עוד איך משגיח בשפלים שהרי. אין המלך נשע ברב חיל כמו שמלינו בסנחריב וישימו בבקר והנה כלם פגרים מתים גבור לא יגלל ברב כח כמו גלית הפלשתי כמו שפירשו המפרשים:

שקר

הסוס לתשועה וגו' לריך לרקדק איך נופל בזה לשון שקר. כי לא שייך אמת ושקר כי אם במושכל והיה לו לומר הסוס לא יושע. כמו שאמר גבור לא יגלל ברב כח. אבל כיון בזה שאז"ל על פסוק וראית סוס ורכב עם רב ממך מה הם יולאים עליך בסוס ורכב אף אתה לא עליהם בסוס ורכב וכו'.

שכונתם

ז"ל בזה לפי מה שכתבתי שם הוא לומר כי אומות העולם עכו"ם כשיולאים למלחמה הם מסתכלים למזל ולשאר של מעלה. מה מחייב עליהם ויולאים בעורו ובזמנים בו. וכמו שאז"ל על פסוק סוס ורכבו רמה בים סוסייהם ורכביהם לא נאמר אלא סוס ורכבו רמוז לשרו של מלרים וכו' ולכן אמר מה הם יולאים עליך בסוס ורכב שבזמנים בזמל ובשר הרכב עליו אף אתה לא עליהם בסוס ורכב א' ואיזה זה הקב"ה שרכב על הכל. שנאמר סולו לרכב בערבות והוא מכניע את הכל וז"ש:

שקר

הוא היות האדם סובר שהסוס הוא מעלה או מוריד לתשועה והטעם שברוב חילו לא ימלט. כלומר שאפילו שיהיה לו רוב חיל וכן גדול ויהיה במצב המחייב כך עם כל זה לא ימלט. וללדקוס משגיח עליהם לטובה שהנה עין ה' אל יראיו וגו' להליל ממות נפשים וגו' ועוד מביא ראיה להשגחת ה' להיות. כי אין האדם מאוה ומלפפה דבר כמנע שאי אפשר להשיגו ואני רואה שנפשו חתה לה' מזה נראה ודאי שעזרנו ומגיננו הוא ועוד ראיה אחרת שעושה רושם כשאינו בועט בו וזה ששמת לבי ויגל כבודי וזהו כי בו ישמח לבנו וגו' וכיון כששאתי בזמנ בו שמח לבי. נראה ודאי שהקב"ה משגיח ומתן שכר טוב למתהלכים לפניו. ואחר שהוכיח שהעולם מחודש ושהקב"ה משגיח בשפלים סיים ואמר לאמת הדרושים יהי רצון שיהי חסדך ה' עלינו ותעשה עמנו חסד במדרגת התוחלת והתקוה שאנו מקוים לך שמי שמקוה מורה בתקוהו השגחתו ית' ויכלתו שיש לאל ידו למלאה שאלתו. ואל שני הדרושים האלו כיון דוד המלך בתחלת מזמור ס"ח באומרו יקום אלהים יפולו אויביו וגו' ויבזו כפל הפסוק וגם השנוי

שם

לא היה השנוי כי כי לעולם הקב"ה דעתו רלוי עם הלדק והטוב. וההפך עם הרשע והאדם משהנה מרע לטוב ומטוב לרע. וזהו עתה ה' לעולם תעמוד אלא שמחשבות לבו אם הם רבים ומשונים הסבה היא לפי דור ודור לפי הכנת הדור. כי הדורות משתנים ולפי הכנתם פועל הקב"ה עמם. וכיון שהדרושים האמורים הן מחידוש העולם הן מהשגחתו יתברך הם אמתיים אם כן אשרי הגוי אשר ה' אלהיו שידעוים ומשיגים האמת ולהיות שמשמעותן של דברים אלו נראה שיש גוי שאין ה' אלהיו וזה שקר שאע"פ שאין הגוי ההוא מכירו מ"מ הקב"ה הוא אלוהו כי יולר הכל הוא כי אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לכן חזר ואמר אין כונתי באמרי אשרי הגוי אשר ה' אלהיו. אלא בבחינת העם בחר לנחלה לו כלומר לו הקב"ה שבחרו לו והאמינו בו כי הוא האלוה האמתי:

או ירנה שהקב"ה בחר בישראל לנחלה לו כלומר בשבילו ולשלמותו של ישראל להיותם חלקו שנאמר חלקי ה' אמרה נפשי וכתיב יעקב חבל נחלתו:

משמים

הביט ה' וגו'. ירנה בזה לבעל סברת האומר שהשגחתו יתעלה מקפת בשמים וכמו שגא' עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך להיותו רם וגשא ואין כבודו להשגיח בשפלים לכן אמר ממה שאתה מודה שהקב"ה משגיח בשמים. אני דן ומחייב שגם מביט וראה את כל בני האדם וכמו שיבאר. וגם מסדר ותקון הנמלאות כלם הוא הוראה שהכל בהשגחה גדולה וזהו ממכון שבתו נוכל להביא ראיה שהשגיח אל כל יושבי הארץ. וביאר שתי הטענות שכתב אם לראשונה שרמו באומרו משמים הביט ה' וגו' אמר היוצר יחד לבס כלומר מה כבוד ניחם להקב"ה באמרנו שהוא משגיח בשמים לבד משנאמר שהוא משגיח אף בשפלים כי הכל שזה אצלו. כי אין ערוך אליו. וכמו שפירשו על פסוק המשפילי לראות בשמים ובארץ. וזהו שכיון באומרו היוצר כלומר הקב"ה שהוא יולר הכל בערכו יחד לבס. כלומר לב השמים ולב בני האדם יחדיו יהיו תמים כי אין ערוך אליו ואיך נאמר שישגיח בזה יותר מזה וכיון שאתה מודה שמשגיח בשמים על כרחך לריך אתה לומר שמשגיח גם כן בארץ. ולטענה השנית שרמו באומרו ממכון שבתו והוא סדר השתלשלות הנמלאות אמר המבין אל כל מעשיהם כי תקון וסדר הנמלאות מורה היות הכל מושגח מאתו יתעלה מפעולת פועל. או ירנה על דרך הטעם איון הלא ישמע וגו'

אבל הדיקים להיותם מאמינים שני אלו העקרים יהיה להם שני מיני שמחה כי אין לך שמחה גדולה כהשגת האמת ולכן אמר ישמחו כנגד העקר הא'. יעלנו לפני אלהים כנגד הב'. ולא לבד יהיה להם לבדם שמחה בידיעת האמת אלא שגם לאחרים יהיו משמחים על דרך שאמר התנא משמח את המקום משמח את הבריות. וכמו שפירשתי שם שלחיות שהעוסק בתורה לשמה. ומאמין עקרי התורה הוא תכלית וזאת העולם. נמצא שבזה משמח את המקום בזה שמוציא תכלית פעולתיו יתעלה לפועל. כי כל פועל ישמח בהשגת תכלית פעולתו: **אך** יראה שמשמח את המקום להיות שנאמר ישמח ה' במעשיו ולהיות שהוא תכלית וזאת העולם נמצא שהוא סבת המעשים והנמצאים. באופן שמשמח להקב"ה וגם משמח את הבריות בזה שנותן להם קיום והעמדה בתורתו אף כאן אמר ויששו לאחרים בשמחה שיש להם בידיעת האמת:

אך יראה שהדיקים ישמחו יעלנו כמו שפירשתי באמונתם בעולם הזה. הפך מה שאמר ברשעים יפולו אויביו וינכסו וגו' וגם לעתיד לבא:

וישישן בשמחה כלומר בקיום והנלחיות שיהיה להם בשכר אמונתם. הפך מה שאמר ברשעים כהגדוף עשן כהמם דוגג שהם כלים מאלהים אבל אלו יהיו קיימים לעולם וזה רמז מלת בשמחה וכמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר שני פ' חמשה עשר שהשמחה בכל דבר תהיה מלד ההתמדה והקיום והעלצ בהפסד ובהעדר. ולכן אמרו שהשמחה במעונו להיות שעינקר הקיום הוא בעליונים. שהם קיימים באיש. וזהו שאמר כאן ויששו גם כן לעתיד לבא בשמחה ובקיום ובנלחיות הנאלל להם מחמת אמונתם. וכיון שכל הטוב הזה נמשך מאמונת שני עקרים אלו אם כן. שירו לאלהים זמרו שמו שירו לאלהים אמר כנגד עקר אמונת ההשגחה ולכן אמר אלהים המורה היותו דיין ושופט לתת לאיש כדרכיו. כפרי מעלליו ולכן שירו לו זמרו לו. וכנגד עקר אמונת החדוש אמר זמרו שמו ר"ל שמו המיוחד כי אין שום נמצא משותף בו והוא שם המפורש שם בן ד' אותיות וכמו שכתב הרב המורה חלק ראשון פרק ס"א כל שמותיו יתב' הנמצאים בספרים. כלם נגזרים מן הפעולות וזה מה שאין העלם בו אלא שם אחד. והוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א שהוא שם מיוחד לו יתב'. ולזה נקרא שם המפורש עניינו שהוא יורה על עצמו יתעלה הוראה מבוארת. אין השתתפות בו וכו'. ועוד שם אמרו

שם בין אויב לשונא בשנאמר שכונת הפסוק לדבר בשני הדרושים הנז' וזה כי נדר האויב הוא שאינו רוצה בקיומו של אויבו אלא רוצה בהעדרו כמד"א היה ה' כאויב בלע ישראל וכו' וכן אויבי יאמרו רע לי מתי ימות ואבד שמו וכן הכופר בעקר ואומר שהעולם נפל במקרה והזדמן כופר במליאתו ית' ובקרביו ישים העדרו ולכן נקרא אויב השם:

ונדר השונא הוא שאינו מבקש העדרו אבל אינו רוצה לראותו ולא לדבר עמו כמד"א שנאית קהל מרעים ועם רשעים לא אשב וכן שנאה תעורר מדנים וגו' וכן הכופר בהשגחה אינו כופר במליאתו יתב' אלא אומר רם על כל גוים ה' על השמים כבודו והשגחתו לבד לא בשפלים באופן שמסחיר פניו ממנו באומרו לא יראה יי ולא יבין ולכן כנגד שניהם אמר דוד זה המזמור: **כנגד** האויב אמר יקום אלהים יפולו אויביו ר"ל כשיקום לבד האלהים אע"פ שלא יעשה שום פועל בעולם השפל המורה השגחתו גם כן אלא שיפעל בעליונים איזה פועל שלא כדרך טבע המורה שהוא מפעולת פועל שזה נקרא קומה בזה לבד יפולו אויביו. ולא יהיה להם תקומה כיון שמתוך הקמתו יתעלה יתברר מליאתו יתעלה. וכיון שיש לו מליאות אי אפשר לו לעמוד בעולם כיון שהקדוש ברוך הוא אויבו ומבקש רעתו ויש יכולת בידו להרגו כי שני אויבים אי אפשר להם יעמדו יחד:

וכנגד השונא שכופר בהשגחה אמר וינכסו משנאיו מפניו כלומר כשיראה הקב"ה פני השגחתו בעולם אז ינכסו ויתחבאו. ולא יוכלו לעמוד בחברתם המשובשת:

כהגדוף עשן תגדוף וגו'. הכונה לומר תן להם כפעלם וכרוע מעלליהם כנגד האויב שמיחס הכל למקרה ופגע תן להם כמדתם שיהיו נעים ונדים כעשן פעם למזרח פעם למערב ולכל ארבע פנות העולם כגדר המקרה שלא יתמיד ויהיו כלים כעשן כמו שנאמר ואויבי ה' כיקר כרים כלו כעשן כלו:

וכנגד השונא אמר כהמם דוגג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים כלומר שלחיות שהקב"ה נקרא אש כמו שנא' כי ה' אלהיך אש אוכלת לכן להיות שהם מסתירים פני השגחתו לכך קיללם ואמר כהמם דוגג מפני אש יאבדו רשעים מפני השגחתו יתעלה שיבטל וישחית איזו מערכה או מזל המסיעם ובזמנים בו ויהיה נמס כדוגג באופן שיכירו וידעו השגחתו יתעלה

מים ונותן לו ונעשה דם ואומר לו נשחה אני ואחיה מן קערה אחת. וישראל שותה מים ומלרי דם וכשהיה לוקח מישראל בדם היה שותה מים מכאן העשירו ישראל. הרי לך שמכמת הדם הסוררים הרשעים המלריים לבד הם ששכנו לחיה ובלמא לא ישראל. כי על מי מנוחות נהלם הקב"ה ולכן אמר אך כי אינן ורקין מיעוטיין הם. לומר כי המלריים לבד ישבו בארץ מלחה לחה למא. וזו היא ראייה גדולה להשגחתו הפרטית:

בזכר מה שכתבנו הוכחנו היות אחת ואמונה שהקב"ה חידש העולם ומשגיח עליו וכיון שכן נמלא שהכל מסור בידו יתב' לעשות בו כרצונו והוא יתברך סבת כל הנסים הנעשים ושנוי כל הטבעים. ולכן ראוי להללו ולשבחנו על כל נס ונס. שהכל בא מאתו. והוא שכונו חז"ל באמרם על פסוק וחסר דבורה וגו' זהו שאמר הכתוב לך יום אף לך לילה. לך היום מקלם לך הלילה מקלסת מה הלילה ברשותך אף היום ברשותך בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום כך יום. בשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה אף לך לילה בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום אנו אומרים לפניך שירה ביום. ה"ד וחסר דבורה וברק בן אבינועם ביום ההוא לאמר בשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה אנו אומרים לפניך שירה בלילה ה"ד השיר יהיה לכם לילי התקדש חג לך נאה לומר שירה ביום. ולך נאה לומר שירה בלילה למה שאתה הכינות מאור ושמש:

ראוי לדקדק במאמר מה הוא כונת בעל המאמר בכל הדרשות שעושה ועוד שנראה שבעל המאמר סותר מה שאומר הכתוב. שהכתוב עושה עיקר מהיום וטפל מהלילה שהרי כתיב אף לך לילה ובעל המאמר אומר מה הלילה ברשותך אף היום ברשותך ועשה טפל מהיום. ועוד מגין לו לדרוש הדרשות האלו דפשיטה דקרא משמע. שכונתו לומר שהיום והלילה של הקב"ה שהוא עשה הכל כמו שאמר אחת פוררת בעון ים וגו' אחת רללת ראשי ליתן וגו'. אחת בקעת מעין וגו' אף כאן היום והלילה שלך ומגין לו לומר שכונת הפסוק לומר שהיום והלילה מקלסין להקב"ה:

ונראה לע"ד שסבת הדרשות היא שאם כונת הפסוק לומר שהיום והלילה של הקב"ה. כבר אמר אחת הכינות מאור ושמש שמאור הוא כנוי לירח השולטת בלילה שגם היא נקראת מאור קטן וכמו שאמר המשורר אחת פוררת וגו' אחת רללת וגו' אחת בקעת וגו' אחת הלכת וגו'. גם כן אמר אחת הכינות מאור ושמש אלא ודאי

אמרו חכמים כה תברכו בשם המפורש אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכניו הלמוד לומר ושמו את שמי שמי המיוחד לי:

הרי כי סתם שמו יתברך רומז לשם בן ד' אותיות וזהו שאמר כאן וזמרו שמו. רוצה לומר לשמו המיוחד שם בן ד' אותיות המורה היותו מהווה ההיות. סולו לרוכב בערבות המורה כחו הבב"ת שמכריח לכל הגלגלים כלם לעשות הפך תנועתם ממזרח למערב בכ"ד שעות. שודאי זה מורה ב"ה שמו כלומר אתה יודע הנעלם בנגלה. כיון שאתה רואה שהקב"ה רוכב ערבות המורה כחו הבלתי ב"ת הדע ששם י"ה שמו המורה היותו מהווה ההיות ובורא עולם. כמו שאמרו חז"ל שבשתי אותיות אלו ברא העולם שנאמר כי ביה ה' לור עולמים לייך עולמים וכיון שבאת לכלל אמונה זו. האמין גם כן ההשגחה וזהו ועלו לפניו ממש כי אין נסתר מנגד עיניו והטעם שכיון שהקב"ה ברא העולם מסתמא שמשיגה עליו על דרך הטעם אופן הלא ישמע: **ואם** תאמר עם היות שהקב"ה ברא העולם אפשר שמפני רוממותו אין משגיח בשפלים כי אין כבודו בכך. לכן אמר אבי יתומים ודיין אלמנות וכו' כלומר אע"פ שהקב"ה הוא אבי יתומים ודיין אלמנות אינו יורד מגדולתו בכך כי לעולם כבודו במקומו מונח וזה אלהים במעון קדשו:

אזהרים מושיב יחידים ביתה וגו' בא להביא ראייה איך הקב"ה משגיח. הן השגחה כוללת הן השגחה פרטית. וזה שמלינו שאלהים בכחו הגדול הבלתי בעל תכלית שידר מערכות השמים. והמזל המחייב להיות אברהם יחיד. כמו שאמר המזל דוחקני ואומר לי אברהם אינו מוליד וכן כל האמהות היו עקרות באופן שהן מלד המזל הן מלד הטבע היה להם להיות יחידים. והקדוש ברוך הוא עשה מהם בתיים גדולים ומיושבים. ועוד ראייה אחרת מוליד אסירים בכושרות שהוליד את ישראל ממלרים שהיו אסורים בבבלי ברזל שכל מערכות השמים. היו מחייבים היותם שם מסוגרים וכמו שנא' המוליד ממסגר אסיר מבית כלא יושבי חשך. ועוד ראייה אחרת אך סוררים שכנו לחיה רמז למכת הדם שממכת הדם נראה עונש ההשגחה הפרטית וכשאז"ל ברבה פ' וארא ממכת הדם העשירו ישראל כיז המלרי וישראל בבית אחד והגיגית מלחה מים. ומלרי הלך למלאת הקיתון מתוכה מולידה מלחה דם. וישראל שותה מים מתוך הגיגית והמלרי אומר לו הן לי בידך מעט

ודאי לך יום אף לך לילה לדרשא אחא. ועוד לריך לדקדק שאף לך הוא מיותר ואחא לדרשא שהיה לו לומר לך יום ולילה כמו שאומר מעין ונחל מאור ושמש מאי אף לך. לכן מכא הבחינות האלו כתב בעל המאמר מה שכתב ויובן בזה שאמר ז"ל פר"ק דברכות מאי מזכר אמר רבי יעקב בר אידי יולר אור ובורא חושך ונימא יולר אור ובורא טוגא אמר רבא בר עולא כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה גולל אור מפני חשך וכו' ופירש רבי אליהו הגרפתי ז"ל שטעם הדבר משום דאמרינן בגמ' ההוא אפי'קורסא דאמר לרבי מי שברא חשך לא ברא אור שגא' יולר אור ובורא חושך. אמר ליה שוטה שפיל לספייה דקרא ה' זבאות שמו שהוא לבדו ברא הכל ועל כן אנו אומרים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום להודיע שבורא אחד ברא הכל. וגם הוא ידוע שבזמן קדמון היו טועים וחושבים. שהשמש הוא אלוה העולם וכמו שאמר חז"ל באברהם שבתחלה עלה בדעתו שהשמש הוא היה האלוה. כיון שראה ששקעה גמר בלבו ואמר שאינו. באופן שבחינות שונות הלילה מקלסת להקב"ה יותר מהיום ובחינה אחרת היום מקלס להקב"ה יותר מהלילה וזה שבחינת איכות ומדרגת גודל הקילום היום מקלס יותר מהלילה. בראותו השמש שהוא מאור גדול המאיר לארץ ולדרים עליה. והוא אחד ממשמשיו ושלוחו של הקב"ה ודאי שמורה גדולת האדון :

וגם בשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה כלומר בזמן שהמול דוחקנו ומחייב עלינו חושך בלילה אף לך לילה לומר אפי' הנגוד ההוא ראוי ליחסו לך שחייבת כך ליסרנו ולהביאנו במסורת הברית שנחזור בתשובה ואין ראוי לומר שהוא דבר טבעי נמשך מתנועת השמים כיון שהכל מסור בידו ית' והיה יכול לבטלו :

אמר עוד בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום אנו אומרים לפניך שירה ביום וכו'. הכונה לומר שבין שיהיה הגם שעושה הקב"ה עם ישראל תוספת טובה הנמשל ליום שיש בו תוספת אורה. ובין שלא יהיה הגם שעושה עמם כי אם הלל הרע והחשך הנמשל ללילה. בכל איזה אופן שיהיה ראוי להללו ולשבחו : **ובנגד** הראשון אמר ותשר דבורה וברך בן אבינו עס ביום וגו'. שאז בזמן ההוא עשה עמם גם במדרגת היום שהיה להם תוספת טובה שלא לבד מילולו מידי אויביהם אלא שגם עשו נקמה באויביהם וכמו שנאמר ויהם ה' את סיסרא ואת כל הרכב ואת כל המחנה וגו' :

ובנגד השני אמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג וזה כליל פסח שלקחו הבטורות הגם שעשה הקב"ה עם ישראל לא היה כי אם העדר הרע להגלים

מאמר רבי יעקב בר אידי יולר אור ובורא חושך ונימא יולר אור ובורא טוגא אמר רבא בר עולא כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה גולל אור מפני חשך וכו' ופירש רבי אליהו הגרפתי ז"ל שטעם הדבר משום דאמרינן בגמ' ההוא אפי'קורסא דאמר לרבי מי שברא חשך לא ברא אור שגא' יולר אור ובורא חושך. אמר ליה שוטה שפיל לספייה דקרא ה' זבאות שמו שהוא לבדו ברא הכל ועל כן אנו אומרים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום להודיע שבורא אחד ברא הכל. וגם הוא ידוע שבזמן קדמון היו טועים וחושבים. שהשמש הוא אלוה העולם וכמו שאמר חז"ל באברהם שבתחלה עלה בדעתו שהשמש הוא היה האלוה. כיון שראה ששקעה גמר בלבו ואמר שאינו. באופן שבחינות שונות הלילה מקלסת להקב"ה יותר מהיום ובחינה אחרת היום מקלס להקב"ה יותר מהלילה וזה שבחינת איכות ומדרגת גודל הקילום היום מקלס יותר מהלילה. בראותו השמש שהוא מאור גדול המאיר לארץ ולדרים עליה. והוא אחד ממשמשיו ושלוחו של הקב"ה ודאי שמורה גדולת האדון :

אבר יש מקום לטעות ולומר שהשמש עלמו הוא האלוה והוא השליט בעולם. כמו שהיו טועים בימים קדמונים. ולכן בבחינה זו הלילה מקלסת יותר מהיום להיות שהיא סבת הכרת וידיעת קילום היום שכיון שבלילה השמש שוקע מכירים הכל כי לה' המלוכה. ולו הכח והממשלה. ולכן מכא יתור הפסוק אמר שכונת הפסוק לומר לך היום מקלס לך הלילה מקלסת שהכל ברא הקב"ה. ובעבור שאמר אף לך ולא אמר לך יום ולילה לכך אמר מה הלילה ברשותך אף היום ברשותך שכיון בזה לרמוז לבחינות שכתבתי. וזה דאין הכי נמי שהיום מקלס להקב"ה יותר מהלילה. אבל מה היה הסבה להכיר מדרגת הקילום שהיה הלילה ולכן אמר מה הלילה ברשותך שבלילה אין מקום לטעות אף היום ברשותך ולא נטעה לומר שהשמש הוא האלוה כיון ששקעה. אלא שיש אדון ושלטון עליו ולרמוז לשתי בחינות אלו אמר הכתוב אף לך שבאומרו אף מורה שהלילה טפל ליום והוא בבחינת איכות ומדרגת הקילום

ממנו ואינו משלים לעלמו הפועל הוא בעשותו הפעולה
ההיא אלא שנמשך מהפועל שלמות לפעולה ההיא :

ועתה ראוי לחקור איזו משתיהן יותר שלימה ונראה
לע"ד שיותר שלימה היא הפעולה המשלמת
את הפועל מהפעולה המשלמת את הפעולה והטעם הוא
להיות כי גדר התכלית הוא כמו שגדרו החכם בשני
ממה שאחר היותו משלים הפעולות ומגבילן וכיון שהתכלית
הוא המשלים הפעולות נמשך מזה כי כפי מדרגת התכלית
ומעלתו יהיה מדרגת ומעלת הפעולות המביאות להשגת
התכלית ההוא ודבר מפורסם הוא כי התכלית שלמות
הפועל יותר חשוב מהתכלית שלמות הפעולה, אם כן
נמשך מזה כי הפעולה המביאה להשגת תכלית שלמות
הפועל יותר חשובה מהפעולה המביאה להשגת תכלית
שלמות הפעולה :

ועוד כי עם היות שהפועל השלם נריך שיפעל לתכלית
מכל מקום היותו פועל לתכלית מורה חסרון
הפועל. כיון שהשגת התכלית ההוא מקיאו ומשוררו
לעשות הפועל ההוא שזולתו היה חסר וכמו שהאריך בזה
בעל דרך אמונה מאמר א' שער א' ולכך חשבו קצת
לומר שאין הקב"ה פועל לתכלית כדי שלא ליחס לו
חסרון ית' שפועל להשגת דבר יולא חוץ ממנו ומשלים
עלמו בהשגת התכלית ההוא עד שהעלה מדבריו כי
הקב"ה פועל לתכלית אבל לא לתכלית דבר יולא חוץ
מעלמותו. אמנם פעולותיו הוא לתכלית עלמו כי מלד
שלמותו השפיע משובו על הגמלאות וכמו שהאריך עיין
שם וכמו שהארכתי אני בזה בפ' משנת רבי אומר איזו
היא דרך ישרה (עיין שם) :

אם כן נמצא שכל עוד שיהיה התכלית יותר דבק עם
הפועל ואינו יולא חוץ ממנו מורה שלמות הפועל
כשהוא יולא חוץ ממנו מורה חסרון הפועל כיון שהוא
נריך לדבר אחר ולכן נמשך מזה שהפעולה המשלמת
הפעולה לבד נמצא שהפועל אותה פועל לתכלית השגת
דבר יולא חוץ ממנו ומעלמותו וזה מורה חסרון גדול
אבל הפעולה המשלמת את הפועל עם היות שהשגת
התכלית והמושכל ההוא משלימו וחולתו היה חסר מכל
מקום כשמשגיג משגיג תכלית נשאר בעלמו ואינו יולא
לחוץ וכבר אמרנו שכל עוד שיהיה התכלית דבק בעלמות
הפועל ההוא יותר שלם נמשך מזה שהפעולה המשלמת
הפועל יותר שלימה מהפעולה המשלמת הפעולה :

ועוד כי הפעולה המשלמת לפועל נושא תכליתו רוחני
שהוא השגת מושכל מה והפעולה המשלמת
לפעולה

מן המיתה עם היות שניתן רשות למשחית להכל ופסח
הקדוש ב"ה עליהם ולא נתן רשות למשחית לבא אל
בתיהם לנגוף :

אמר עוד לך נאה לומר שירה ביום ולך נאה לומר
שירה בלילה הכונה לומר שעד עכשו אמר
שהיום והלילה הם עלמם מקלסין להקב"ה ומורים גדולתו
ית' כי מגדלת העבד יודע גדולת האדון אחר כך אמר
שראוי להללו כשעושה לנו נסים. הן נגד המזל. הן
בסיוע המזל הן שיהיה הנס חוספת טובה הן שיהיה
העדר הרע לבד. אבל עתה בא לומר שאף אם לא
יעשה הקב"ה עמנו נס חייבים אנו להללו ולשבחו בכל
עת ובכל רגע להיות שברא העולם ושמש וירח וכו'
נותן לנו מציאות וקיום בעולם וזהו שאמר אף בלא
בחנית שום נס לך נאה לומר שירה ביום ולך נאה לומר
שירה בלילה למה שאתה הכינות מאור ושמש אמר
מאור כנגד הירח שנקרא מאור קטן ובאמלעות שני
אלו המאורות נותן לעולם שארית כמו שנאמר וממגד
הצואות שמש וממגד גרש ירחים אם כן בבחינה זו לבד
ראוי להללו ולשבחו ולרוממו כי הכל בא מאתו והוא
סבת הסבות ועילת העלות והכל מסור בידו לעשות בו
כרצונו בכל עת. ולכן נמצא שבכל יום ויום ראוי להללו
לפי שבכל יום ויום מחדש מעשה בראשית וכמו שחיקנו
אנשי כנסת הגדולה ברכת המאורות ואמרו המחדש
בכל יום תמיד מעשה בראשית לרמוז שהעולם הוא
מחודש כרצונו הפשוט יתעלה והכל מסור בידו בכל עת
לעשות בו כרצונו נמצא שבכל יום ויום מחדש וזהו עקר
ויסוד גדול לתורתנו הקדושה כמו שכבר כתבתי
והארכתי הנראה לע"ד ואמר לי לבי הלעיר ילחק בכ"ר
שמואל אדרבי :

דרוש ארבעה עשר

הפעולות נחלקות לשני מינים או פעולה המשלמת
את הפועל או פעולה המשלמת את הפועל היא כמו
החקירה והדרישה והעיון במושכלות האמתיות ובדרושים
האלהיים והאמונות והעקריות שבה משלים האדם את
עלמו בהם ונשאר השלמות ההוא בעלמו ואינו יולא חוץ
ממנו. פעולה המשלמת את הפעולה היא כמו הזרקה
שעושה קערת כסף בציור נאה פתוחי חותם במשכיות
כסף שכל השלמות הזה יולא חוץ מהפועל לדבר חוץ

כי כשהאדם עושה חיזה פועל יש לו ידיעה קודמת המניעו ומעוררו לעשות הפועל ההוא ולכן אמר כאן הוי זהיר במזלך בקלה כבחמורה והטעם לפי שאין אתה יודע כלומר הידיעה שיש לך ומעוררך לעשות המזל אינו מתן השכר אלא הידיעה שלך היא לעשות רצון קונך כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס וכשתעשה המזל על הכונה הזאת ילאו כאן שלמות הפועל בליור האלהי החקוק בלבו ובדעתו המניעו לעשות רצון קונו ושלמות הפעולה בעשיית המזל עצמה והוליאה מן הכח אל הפועל :

אם כן נראה מכאן כי כשהאדם עושה המזל על הכונה הראשונה יש בזה שלמות הפועל ושלמות על הפעולה. ואם אינו עושה המזל לשם שמים כי אם הכונה השניה אפי' שלמות הפעולה ליכא. וכמו שאמרו חז"ל ב' שאלו פסחיהם אחד אכלו לשם פסח ואחד אכלו לשם אכילה גסה זה שאלו לשם מזל עליו הכתוב אומר ולדיקים ילכו בם וזה שאלו לשם אכילה גסה עליו הכתוב אומר ופושעים יכשלו בם :

הרי לך שעם היות שאלו קרבן פסח וקיים המזל כיון שלא לירף לה הכונה הראויה לא די שלא עשה מזל אלא אדרבה עשה עבירה וקראו פושע אם כן אין כאן שלמות פעולה. ועוד אמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם בחורה ואפי' שלא לשמה שמחך שלא לשמה בא לשמה ואם איתא דאיכא שלמות פעולה לבד מאי בעינן להאי טעמא דמחך שלא לשמה בא לשמה תיפוק ליה שהיא פעולה שלימה היותו עוסק בחורה אפי' שלא לשמה אלא ודאי אי לא הא לא קיימא הא אם אין כאן כונה שלימה המשלמת את הפועל גם אין כאן שלמות פעולה :

ולא הכונה אמרו חז"ל אל יאמר אדם אי אפשי באכילת חזיר ובלבישת שטענו אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גור עלי. הרי לך שאף ע"פ שהאדם מונע עצמו מלאכול חזיר וממלבוש שטענו שהן מזל מהחורה אם מונע עצמו ברצונו הפשוט לא תחשב לו לכלום אלא כשמונע עצמו לעשות רצון קונו וזהו שאמר הכתוב (משלי ג) ככל דרכיך דעו והוא ישר ארחותיך כלומר שידעית וליור ה' שמלייר האדם בפעולתו שעושה כך לעשות רצון קונו הוא הוא המיישיר והמשלים האורחות והדרכים אבל בלי ידיעה והליזו האלהי אין כאן שום יושר אפילו לאורח והדרך ההיא : **ואחר** שהוכחנו שאלל המזל לא ילייר שלמות פעולה לבד

לפעולה נושא תכליתו גופני וגשמי להוליא כלי למעשהו ודבר מפורסם הוא היתרון שיש לרוחני על הגשמי :

ונראה לע"ד שכל אלו הבחינות יהיו נודקות אצל הפעולות האנושיות אבל אצל המזל האלהיות ותורניות עם היותם חמריים לא ידקו. וזה דבשלמא פעולה המשלמת את הפועל לבד ילייר בחורה כמו אם האדם יעיין ויחקור וידרוש בדרושים האלהיים והחקירה והאמונה בעקרים. ובפיטות ואמונות אלהיות תורניות כי אין בזה שום פעולה חומרית כי אם ליור רוחני אלהי : **אבל** פעולה שישלים את הפעולה לבד ולא לפועל לא ילייר וזה כי לא ימנע או האדם עושה המזל לעשות רצון קונו לבד לשם שמים על הכונה הראשונה או עושה אותה לאיזו כוונה חילונית להתגדר על הכונה השניה. אם עושה אותה לשם שמים בלבד הרי כאן שלמות הפועל ושלמות הפעולה שניהם יחד לפי שבליור האלהי החקוק בלבו ומלייר בדעתו המעוררו לעשות המזל ההוא משלים עצמו ובמליאות חומר המזל עצמה משלים הפעולה. הרי כאן שניהם יחד וכמו שפירש הרב הגדול מורי ורבי זלה"ה על משנת רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם וכו'. אמר לריך שיסתדר האדם לעשות פועל שימך ממנו שלמות הפועל ושלמות הפעולה כאחד :

בנגד שלמות הפועל אמר כל שהיא תפארת לעושה : **בנגד** שלמות הפעולה אמר ותפארת לו מן האדם כלומר שיפארוהו ויהללוהו בני אדם על הפעולה ההיא. וזה לא ימלא כי אם בפעולה שהיא שלמות הפעולה שהוא דבר יולא לחוץ ורואין אותה בני אדם ומפאריין לו עליה מה שאין כן בפעולה המשלמת את הפועל כי הוא דבר נשאר בפועל ואינו יולא לחוץ כי המעיין ומשיג עיון מה נשאר בו והוא לבדו יודעו ואיך יפארוהו עליו באופן שבאומרו ותפארת לו מן האדם רמו שלמות הפעולה ואמר שיבור לו האדם לעשות פעל שימלאו בו ב' שלמיות כא' שלמות הפועל ושלמות הפעולה ואיזה הוא שימלאו בו שניהם כאחד הוי זהיר במזלך קלה כבחמורה שבהיות האדם זריז וזהיר ומשתדל לקיים הקלה כבחמורה גילה דעתו שאין דעתו וכונתו לקבל פרס. שאם היתה כונתו לקבל פרס היה זהיר יותר בחמורה ששכרו הרבה יותר מבקלה אבל כשהוא זהיר בקלה כבחמורה נראה שאין כוונתו אלא לעשות רצון קונו ית' וכל כך עושה רצונו בקלה כמו בחמורה : **וזהו** אומרו שאין אתה יודע מתן שכרן של מזל כלי

לדבר כי אם בהטרפות שלמות הפועל והוא הכונה לעשות רצון קונו. נראה לומר שמלבד השלש מדרגות שאמרנו שיש לפעולה המשלמת לפועל על הפעולה המשלמת לפעולה יש כאן אלא המלות האלהיות מדרגה רביעית והיא שהתכלית דבק עם כל חלקי הפעולה מתחלתה ועד סופה וזו היא מדרגה גדולה:

והטעים שאחר שאמרנו שגדר התכלית הוא היותו משלים הפעולה ומגבילה אם כן כל מה

שיהיה התכלית נמלא ודבק בכל חלקי הפועל מתחלת עשייתו עד סופו יהיה יותר שלם הפועל ההוא כיוון שהתכלית משלימו וכיוון שכן נמלא כי כשהאדם עושה מזה אחד וכוונתו היא לעשות רצון קונו וזה תכליתו נמלא שמתחלת עשיית המלוא ההוא השיג התכלית והתכלית ההוא דבק בכל חלקי המלוא ההוא ואינו כמו הבנאי שתכלית בנין הבית הוא לדור בו ואין התכלית ההוא נמלא כי אם אחר שנמר לבנות הבית ואחרי העומ. אבל העושה המלוא לעשות רצון קונו אפילו שתמשך עשיית המלוא ההוא ימים רבים השיג תכליתו משעה הראשונה שגם מתחלת לא היה אלא לעשות רצון קונו ולא לבד מתחלת עשיית המלוא משיג התכלית אלא אפי' משעה שחשב לעשותה לשם שמים ואפי' לא עשהה השיג התכלית וכמו שאמרנו חז"ל מחשבה טובה הקב"ה מזרפה למעשה והטעם הוא כי רחמנא לבא בעי וכיון שהאדם גמר בלבו לעשות רצון קונו אלא שאירע לו איזה עכוב באופן שלא הולאה מן הכח אל הפועל כבר השיג תכליתו וזהו שלמות גדול היות התכלית דבק ונמלא עם כל חלקי הפעולה:

ולברר ולאמת הדרוש הזה אמר דוד המלך אות האל"ף מהאלפא בית"א פסוקים על זה

הדרוש ואמר (תלים קיט) אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' שהכונה לומר כשהאדם עושה איזו פעולה להשיג תכלית מה כל זמן שהוא עושה הפעולה ההיא שהיא דרך להשיג התכלית ההוא אינו שלם האיש ההוא כיון שעדיין לא השיג תכליתו אבל ההולך בתורת ה' הוא שלם והשיג תכליתו בהיותו בדרך וזהו שאמר אשריכם התמימים והשלמים בהיותם עדיין בדרך שעדיין לא גמרו פעולתם וכבר השיגו שלמותם ואי זה אלו הם ההולכים בתורת ה' ולהיות שאף ההולך בדרכי ה' עושה איזו מלוא אם עושה אותה לכונה חלונית ושניה אין בה לא שלמות הפועל ולא שלמות הפעולה וכמו שכתבתי לכן חזר והטיל תנאי ואמר אשרי גולרי עדותיו בכל לב ידרשוהו כלומר אימתי אני אומר שהשיג האושר בהיותו בדרך קודם שגמר פעולתו כשככל לב ידרשוהו כשעושה המלוא על הכונה הראשונה לשם שמים בכל לב ובכל נפשו ואחר שסידר הדרוש עם תנאו בא להכריחו ואמר אל תחמה על זה לומר איך אפשר שקודם שגמר פעולתו ובהיותו בדרך ישיג שלמותו שהרי מלינו שאף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו וכמו שאמרנו ז"ל כל היושב ואין עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מלוא והרי דברים קל וחומר ומה אם בהיותו יושב ובטל כיון שהוא בטל לעשות רצון קונו ולקיים מאמרו ית' נחשב כעושה מלוא ומשיג שלמות כל שכן העושה מלוא בפועל על הכונה הראשונה שנאמר ודאי שמישיג שלמות מתחילת עשייתו קודם גומרה ואם תאמר ערביך ערבא לריך ומי אמר לי היות אמת אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו לזה אמר מוכרח הוא שהרי אמה לוית פקודיך לשמור מאד והכונה לומר שמלינו מספר מלות התורה תרי"ג רמ"ח מלות עשה ושס"ה מלות לא תעשה הרי שמלות לא

ולזה כוונת חז"ל באומרים בסוף תענית אמר רבי חלבו אמר עולא אמר רבי אלעזר עתיד הקב"ה לעשות מחול ללדיקים בגן עדן והוא יושב ביניהם וכל אחד ואחד מראה עליו באלבטו שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו וגו'. עם היות שכבר הארכתי בפי' זה המאמר ומה היא הכונה לעשות לורת מחול. מכל מקום לפי כונתנו הנה יראה שלהיות שהקב"ה משלם לכל אחד מדה כנגד מדה. וכמו שנאמר וק' ה' חסד כי אמה תשלם לאיש כמעשהו לכן הקב"ה עושה מחול ללדיקים וזה כי הכדור כל הקיים היואלים מהעגולה אל המרכז. הן היואלים ממזרח העגולה אל המרכז. הן היואלים ממערב העגולה אל המרכז. הן מלפניה הן מדרומה כלם שוים ואין להם אורך זע"ז:

בן הדיק בפעולתו להיות שכוונתו אינו אלא לעשות

אבר הכונה לומר מה שאמר בתחלת המאמר אין בהם לא קפדנות ולא עקמומיות כנגד עקמומיות אמר ארור האיש אשר הלך בעלת רשעים כנגד קפדנות אמר אשרי האיש אשר הלך בעלת לדיקים שגראה שיש קפידה להשגת האושר ההליכה בפעל בעלת הדיקים וזה אינו אלא אם בא דבר עבירה לידו ולא עשה לעשות רצון קונו אשריו ואשרי חלקו כמו שאמרנו אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו: אחלי יכונו דרכי לשמור חקך אחר שהכרית הדרוש שרמו באומרו אשרי תמימי דרך וכמו שפירשנו אמר שהתורה נחלקת לשלשה חלקים והם חקים שהם מלות שאין להם טעם כגון מלות פרה אדומה ושעטני וקרבן פסח וכדומה או מלות שהשכל מחייבם וטעמם נודע או אמונות ועקריות שדרך האדם להאמינם כי הם עקרי התורה וכמו שגא' מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל כי דבריו רמו לאמונות ועקריות ודרושים אלהיים חקיו הם מלות שאין טעמם נודע ומשפטיו רמו לשאר המלות:

בנגד החקים אמר אחלי ותחטוי הוא שיכונו דרכי ותהיה כוונתי לשם שמים לשמור חקך וזה שהחק היא פעולה בלי טעם. ואי אפשר לזיורי זה לפי הדעת האנושי שלמות הפעולה אלא אדרבה א"ה עכו"ם נוטין לישראל ואומרים להם מה המלוא הזאת מפרה אדומה שמטהרת את הטמאין ומטמאה את הטוהרין באופן שמלות החוק אין בה טעם ואין בה שלמות פעולה ולכן אם יש בה אי זה שלמות אינו אלא בזמנית שלמות הפועל שיעשה לשם שמים לעשות רצון קונו וכמו שאז"ל חקה חקקתי גזירה גזרתי אין לך רשות להרהר. ולכן אמר אני מתחנן לה' שיריכני בדרך אמת ויכוון לבי לשם שמים לשמור החקים שאז בזה אני משיג שלמות וכמו שכתבתי על פסוק בכל דרכיך דעו וגו' ואכנס בכלל אשרי תמימי דרך וכמו שפירשתי:

בנגד שאר המלות שטעמם נודע אמר אז לא אבוש בהביטי אל כל מלותיך הכונה דלא מבעיא כשיעשה איזו מלוא חמורה וגדולת הערך שלא יבוש לפי שיש בה שלמות הפעולה אלא אפילו בעשותו איזו מלוא קלה שאדם דש בעקביו שאין בה כמעט שלמות פעולה. אפי' הכי לא אבוש בהביטי ובהתעסקי בה ולכן אמר לשון הבטת המורה הראייה לדבר נמוך ושפל וכמו שאז"ל אין אומרים הבט אלא מלמעלה למטה אף כאן אפילו שאביט למלוא קלה ושפלה לא אבוש לפי שכיון שיכונו דרכי לעשות רצונך ואין כונתי לבד מליאות הפעולה

תעשה הן יותר ממלות עשה ואם האמת הוא שאין האדם משיג שלמות בקיום מלות לא תעשה בשב ואל תעשה נמלא שרוב החורה לבעלה ואין האדם משיג בה שום שלמות מאי דאי אפשר לזייר אלא ודאי לריכין אנו לומר כי כמו שהאדם משיג שלמות בקיום מלות עשה גם כן משיג שלמות בקיום מלות לא תעשה בשב ואל תעשה. וכמו שכתב הרב בעל העקריות כי מלות לא תעשה היו שס"ה כמנין ימות החמה לומר כי כמו שהזמן אינו נמלא בפועל כי העבר אינו נמלא והעתיד עדין לא ילא אל הפועל וההווה אינו אלא העתה והעתה עצמו אינו זמן להיות כי הזמן הוא מהבמה המתדבק ומקבל התלויה והעתה אינו מקבל התלויה כי יחס העתה אל הזמן כיחס הנקודה אל הקו באופן שהזמן אינו נמלא ועם כל זה הזמן ניתן שלמות המליאות לכל הנמלאים בזמן כן מלת לא תעשה עם היותם בלתי נמלאים בשועל מקנים שלמות לנפש האדם:

ובין שנתאמתה ההקדמה נתאמתה התולדה וזהו שכיון באומרו אחת לזית פקודיך כלומר כשאחת לזית פקודיך ומלותיך החלק הגדול שבהם הם מלות לא תעשה וזהו לשמור מאד על דרך שאמרנו חז"ל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה וזהו לשמור כלומר החלק של שמור המורה לא תעשה הוא מאד מאד ממלות עשה אם כן נראה ודאי שגם הם מקנים שלמות לאדם ובין שכן שפיר קא אמינא אשרי תמימי דרך וכמו שפירשתי: **ובן** אמרו חז"ל וכו' שאמר הכתוב בדרך כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש אין בהם לא קפדנות ולא עקמומיות מלינו שעיקר הכתוב שנים שלשה תיבות שלא להוילא דבר מגונה מפיו דכתיב מן הבהמה הטעורה מן הבהמה אשר איננה טעורה אמר ר' יודן בר מנסיא אף כשכא לפתוח בסימני טהרה את הגמל כי לא מפרים פרסה אין כתיב כאן אלא כי מעלה גרה הוא ואח החזיר כי לא מעלה גרה אין כתיב כאן אלא כי מפרים פרסה אמר דוד אף אני הקב"ה העיד בי בקש ה' לו איש כלבבו מה בוראי לא הוילא דבר מגונה מפיו אף דוד כך היה לו לומר ארור האיש אשר הלך בעלת רשעים או אשרי האיש אשר הלך בעלת לדיקים וגא' אמר אלא אשרי האיש אשר לא הלך בעלת רשעים. דקשה דבשלמא ארור האיש אשר הלך וגו' היה דבר מגונה אבל אשרי האיש אשר הלך בעלת לדיקים לא היה מגונה אדרבה היה נאה שלא היה מזכיר שם רשעים כלל:

לי שכרי לגמרי כאלו אני לצדי כבשתי את ילרי והקב"ה היה מנגדני וזהו וישב ה' לי כלדקי כבר ידי לנגד עיניו. הרי לך שדוד המלך בפסוקים אלו הכריח אין האדם בעשיית המלוא בתקנה יש בה שלמות הפועל ושלמות הפעולה ואל הדרוש הזה כיון התנא באומרו רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' כי כנגד שלמות הפעולה אומר עד ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו :

ובנגד שלמות הפועל אומר נקרא רע אהוב וכו' ופי' דבריו יובן כי העוסק בתורה שלא לשמה אינו זוכה כי אם לדבר ההוא הפרטי שעוסק בתורה להשיגו כגון אם כוננו להשיג עושר משיג וזוכה לעושר אם כוננו לרדוף אחר הכבוד זוכה לכבוד אבל העוסק בתורה לשמה ולא לשום כונה חילונית זוכה לדברים הרבה לעושר ולכבוד ולאריכות ימים וכמו שאז"ל אורך ימים בימינה במימינים זה וכל שכן עושר וכבוד ולמשמאלים זה עושר וכבוד איכא אריכות ימים ליכא. ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו כלומר שהאיש הזה הוא לורת העולם וזהו שכל העולם כלו כדאי הוא העולם וראוי בשביל האיש הזה וזהו גדר הורה שהורה משלים נשאה ועושהו כדאי ושלם גם האיש הזה הרי הוא המשלים לעולם כלו ומשלים לורתו. הרי כאן שלימות הפעולה ובנגד שלימות הפועל אומר נקרא רע ר"ל רע הקב"ה כמו שקראן הקב"ה לישראל אחי ורעי אחותי רעיתי ואז"ל רעייתה דעלמין :

והכוונה כי הקב"ה ברא העולם מהאפס המוחלט ובראו בתורה כמו שנאמר והיה אלו אומן כלי אומנותו של הקב"ה הייתי ואחר שנברא העולם אינו מתקיים אלא בשביל התורה כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וכיון שכן מי הוא העוסק בתורה זה האיש נמלא שבין הקב"ה והאיש הזה העולם מתקיים הקב"ה בראו והאיש הזה מתמידו וכמו שאז"ל נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה כלומר אנכי שקבלו ישראל בסיני תכנתי עמודיה סלה ונתנו לעולם שארית. הרי שהקב"ה והאיש הזה רעים וחברים הקב"ה נתן הפרקמטיא והאיש הזה מתמידה ונשוא ומתן בה ואין לך שלמות פועל גדול מזה שנקרא רע הקב"ה :

א יראה שבא לומר שהעוסק בתורה לשמה הוא תכלית העולם ולורת העולם ופועל העולם. היותו הוא תכלית העולם רמו באומרו זוכה לדברים הרבה שלמ"ד לדברים.

הפעולה כי אם לעשות רלוך וזה איכא שלמות הפועל מתחלת עשיית המלוא ההוא וכמו שאמר אשרי תמימי דרך לכן לא אבוש אפי' שהיה מלוא קלה וכמו שאמר התנא הוי זהיר במלוא קלה בבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מלות וכמו שפירשתי וכן הוי רץ למלוא קלה שהריאה מורה השתדלות גדול :

ובנגד החלק הג' שהם האמונות והעקרים שצריך האדם להאמין אורך ביושר לבב בלמדי וגו' כי אין בזה החלק עשייה כי אם למוד בלבד ואמר שבה החלק אין כאן שלמות פעולה כי אם שלמות הפועל ולהיות שהפעולה שנאלץ ממנה שלמות הפועל היא יותר חשובה מהפעולה שנאלץ ממנה שלמות הפעולה וכמו שכתבתי לכן בזה החלק אומר אורך והאללך ביושר לבב ובלב שלם בלמדי משפטי דרך כלומר הדרושים אלא ההשגחה או ידיעתו יתעלה אם מכריח טבע האפשר או אם הרשות נתונה לכל אדם שכל אלו הם משפטים ללדקך ולסלק מעליך העול ועיוות הדין שראינו רשע וטוב לו לדיק ורע לו וכן אם ידיעתו מחייבת טבע האפשר למה משכיר ומעניש שכל אלו העניינים הם דרושים עמוקים אלהיים והשגת האמת בהם הוא שלמות הפועל ולכן אומר אורך ביושר לבב בהשגרת גודל הערך חלק זה. את חוקיך אשמור אל תעזבי עד מאד להיות כי החק הוא בלי טעם ואומות העולם עכו"ם והשטן הוא ילר הרע מוכין את ישראל לומר מה המלוא הזאת לכן התפלל לה' שאל יעזבו עוובה גדולה ורבה אלא יתמוך ידו וכמו שאז"ל על פסוק לופה רשע ללדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבו בידו וגו' שהילר הרע מפתה את האדם בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו היה נתפס שנאמר ה' לא יעזבו בידו וגו' אף כאן אומר את חוקיך אשמור כלומר לשמור חוקיך לריך שאל תעזבי עד מאד כלומר עוובה גמורה אלא שחסמכני ותסייעני או ירמוז במלת מאד לילר הרע על דרך שאז"ל והנה טוב זה ילר הטוב מאד זה ילר הרע. ולכן אומר שלא יעזבו ביד ילר הרע שיוכל לשמור החקים ואע"פ שהבחירה נתונה ביד האדם מכל מקום לריך עזר אלהים וכמו שכתבתי שאז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו וכו' וכמו שפירש הרב הגדול מורי ורבי זלה"ה על פסוק ואחי תמים עמו ואשתמרה מעוני וישב ה' לי כלדקי וגו' שהכוונה לומר החסד שעושה הקב"ה עם האדם וזה שאם אהיה תמים הוא דוקא עמו עם הקב"ה שמייעני וסומך ידי וזו היא הסבה שואשתמר מעוני ואינו נופל ביד ילרי ועם כל זה בערך השכר נתן

משה רבינו לכתוב ביה והאיש משה עניו מאד עד שפירש מאשחו והסבה לזה מפני ענותותו כי כמו שכל אדם אינו מזדווג עם אשתו לעיני כל חי כך משה רבינו להיות שהיה דבק בו ית' לעולם איך יזדווג עם אשתו לפני אדון העולם כי מלא כל הארץ כבודו אף האיש הזה מתוך דבקו באל ית' לעולם הוא לכגד עיניו ומאוי אליו באופן שמתרבה הענוה בו וגם מתרבה היראה בו לפי שמשוג מתוך עסיקת התורה גדולתו יתברך שהיא בב"ת באופן שנתוספה היראה וכמו שפירש הרב הגדול מורי ורבי זלה"ה על פסוק המשל ופחד עמו עושה שלום במרומי יראה כי מלך ב"י האדם שהוא קטון הערך יפחד וירא מהמלך יותר ממי שהוא גדול הערך שר שוטר ומושל או קרוב למלכות אבל הקב"ה הוא להפך כל עוד שיתרבה בו מתרבה הפחד והיראה להיות כי הוא מים שאין להם סוף וסוף וקץ אין לגדולתו וזהו המשל כלומר כשתתן הקב"ה הממשלה לאיזו נמצא נתן לו הפחד עם הממשלה ההיא דרך משל אם נתן ממשלה לשני של עולם נתן לו הפחד עמו לפי שמרוב מעלתו וידיעתו יודע ויהר מכל שאר הנמצאים שסוף וקץ אין לגדולתו ולכן מתרבה פחדו ויראתו ממנו ית' וזו היא הסבה שעושה שלום במרומי שהכל יראים ממנו משא"כ במלך בשר ודם כי כל מי שהוא קרוב למלכות יודע כי המלך בשר ודם ובשחת ירדם וגם הוא כאחד מהם ומחומר קוצן וגם הוא מוכן לשכר נמרץ באופן שמתמעט הפחד. היס מספר לגדולתו ועל מי לא יקום אורחו אמר עם היות שאין מספר לגדולתו כי אלק אלפים ישמשוניה וריבוא רביון קודמוהי יקומון על מי מהם לא יקום אורחו כלומר שאין לו קיום והעמדה כי אם ברצונו ית' הנותן להם המליאות כי כל הנמצאים תלויים במאמרו ית' כי אם לא היה האל רוצה בקיומו של עולם ברגע אחד יהיה העולם כלה ונפסד מה שאין כן במלך ב"י כי לפעמים מורדים בו ואין לאל ידו להשיב גמולם בראשם באופן שכל מי שיתרבה ידיעתו והשגתו בו ית' יתרבה יראתו ממנו :

ומבישרתו להיות לדיק חסיד ישר וגאמן יראה כי שלמות האדם תלוי בעיון ובמעשה וכל א' מתחלק לשנים. המעשה מה שבין אדם למקום ומה שבין אדם לחברו. העיון או דרוש עמוק שאין שכלו של אדם יכול להשיגו ולירד לעומקו או דרוש שאפשר לאדם להשיגו לכן כנגד המעשה אמר שהתורה שהאיש הזה עוסק בה מכשירו ומזמינו להיות לדיק במה שבין אדם לחברו כי כל עניניו הם בלדק ומשפט ובמה שבין למקום

לדברים היא למ"ד בעבור ור"ל לא לבד זכותו עומד לו אלא שגם זוכה בעבור דברים הרבה וזה שכל הנמצאים ששים ושמחים לעשות רצון קוניהן וזכות פעולתם לעשות רצון קונם משיג לאיש הזה כיון שהוא תכליתם ואין להם מליאות כי אם עמו ואלו יסולק האיש הזה יסולק הכל א"כ נמצא שזכות כל הדברים עמדה לו :

היותו אורת העולם רמו באומרו ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו וכמו שכתבתי. היותו פועל העולם רמו באומרו נקרא רע וכמו שפירשתי אמר עוד להורות שלמות הפועל שנקרא אהוב ובאומרו אהוב סתם נראה שהוא אהוב מכל לבא השמים וכן הוא האמת שמצינו כשהשליך נבוכדנאצר לחניניה מישאל ועוריה לכבשן האש עמד וירקמי שרו של ברד לפני הקב"ה ואמר רבש"ע ארד ואצין את הכבשן ואציל את הדיקים וכו'. וכן בשעה שהפיל נמרוד לאברהם בכבשן האש אמר גבריאל רבש"ע ארד ואצין את הכבשן ואציל את הדיק אמר לו הקב"ה הוא יחיד בעולמי ואני יחיד בעולמי נאה ליחיד להציל את היחיד וכו'. הרי שהוא אהוב מהמלאכים ומהקב"ה גם הוא אהוב מכוכבים ומזלות אמרו חז"ל שמש ירח עמד וצולה מגיד שעלו שמש וירח אל צול ואמרו לפני הקב"ה רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם נלא ואם לאו לא נלא עד שזרק הקב"ה עליהם חלים ואמר להם לכבודי לא מחיתם ולכבוד ב"י מחיתם הה"ד לאור חליך יהלכו :

אורה את המקום יראה מי שעוסק בתורה שלא לשמה אינו אהוב את המקום אלא אהוב לאותו התכלית אשר הוא מביט יהיה עושר או כבוד אבל העוסק בתורה לשמה אינו אהוב כי אם להקב"ה להיות שהתורה היא חכמתו ית' ואינה דבר נוסף על עצמותו ומדותו כי חכמתו ומדותו הכל אחד נמצא שאהוב את המקום ממש : **אורה** את הדברות לפי שכל הנמצאים תלויים בו וכיון שהוא עוסק בתורה לשמה נראה שאהוב אותם כיון שנותן להם שארית ומזה נמשך שמשמח את המקום ומשמח את הדברות וזה שמצינו שהכתוב אומר ישמח ה' במעשיו וכיון שזה האיש נותן לעולם שארית נמצא שמשמח את המקום וטעם שמחתו יתברך הוא כי כל פועל רוצה בקיום והתמדת פעולתו ולא יגע לבהלה וגם משמח את הדברות להיות שהוא בעסיקתו בתורה נותן להם שארית וקיום והעמדה כי אם לא בריתי יומם וליילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ומצאנו ענה ויראה כיון שעוסק בתורה לשמה מתדבק בו ית' עד שמלכשתו ענה כמו שנוצינו

העושים המלחמה או המלחמה היא להגלל מהאויב וממכתו של אדם וזק ממנו או המלחמה היא לכבוש את האויב להורגו ולהשמדו ולכן אמר שהעוסק בתורה לשמה לא לבד בעסק ההוא יש בו שלמות הפעולה ושלמות הפועל כמו שכתבתי אלא אפי' במילי דעלמא נהנין ממנו כי הפך בה דכולה בה. וכנגד מסדרי ועורכי המלחמה אמר עלה ותושיה כנגד המין הראשון שאינו אלא סדר להגלל מהאויב לבד אמר עלה על דרך שאמר ותושיה כדבר יועץ כי אין ביועץ אלא התושיה לבד שלא ליפול ביד אויב :

וכנגד המין השני אמר ותושיה שמלה זו מורה עלה עמוקה ודקה לסדר סדר ללכוד האויב ברשת זו עמן בלכדה רגלו :

וכנגד עושה המלחמה אמר בינה וגבורה כנגד המין הראשון אמר בינה כי אין שם אלא בינה וידיעה להשמר ממכת האויב :

וכנגד המין השני אמר וגבורה כי ללכוד האויב ולהורגו לדרך גבורה גמורה להתגבר עליו ולגלוחו ואמר כי כל אלו הד' הנזכרים נהנין מהאיש הזה וגם זכותו עמדה להם כמו שנאמר כי לא חרצם ירשו ארץ זו כבישת הארץ וגלחון האויב וזרועם לא הושיעה למו זו ההללה לבד מיד האויב כי ימיך וזרועך ואור פניך לרמוז לתורה שניתנה מימיו של הקב"ה כמו שנאמר מימינו אש דת למו :

ונותנת לו מלכות וכו' הכוונה כמו שפירש המפרש שהטובה לומר שהוא שלם בכל מיני ההנהגות אם בהנהגת עצמו וזה שרמו במלת מלכות לדרך האדם להיות מלך לכבוש את יצרו אם בהנהגת הבית אמר וממשלה כי אין לדרך שהאדם יהיה מולך לגמרי בחמה שפוכה על בני ביתו כי אם כדמות ממשלה להדריכם בדרך אמת אם בהנהגת המדינה אמר וחקור דין לדון בין איש ובין רעהו ומגלן לו רזי תורה וכו' כמו שפירש המפרש עד ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים ר"ל על כל הנמצאים שהם מעשיו של הקב"ה הוא גדול מכלם כיון שהוא סבתם וסבת קיומם באמצעות התורה שהוא עוסק בה. הרי שבעסיקת התורה לשמה יושג שלמות הפעולה ושלמות הפועל והיא הפעולה היותר שלמה שבפעולות האנושיות :

אבל בבחינת האלוהי ית' כל פעולותיו נמשך וגאל מהן שלמות הפעולה ואין נמשך וגאל מהן שלמות לפועל וזה להיותו שהקב"ה הוא מבוע ומקור כל השלמות וכל השלמות כלו בו ית' בפועל לא בכח וכיון שכן מה יושיף

למקום הוא חסיד ועושה לפנים מן השורה כדי שלא ליגע בדברי תורה אפילו כחוט השערה מחמיר על עולמו ועושה סייג לתורה :

וכנגד העיון אמר ישר וגלמן בדרוש שאפשר בשכלו של אדם להשיגו הוא ישר ומזכר האמת ואינו מתעקש באיזו סברה זרה ומשובשת ובדרוש העמוק שאין שכלו של אדם משיגו ומקיפו הוא גלמן ומאמינו בתורה אמונה כמו שנאמר במופלא ממך אל תדרוש :

ומרחקתו מן החטא ומקרבתי לידי זכות ואומר מן החטא בה"א הידיעה ולא אמר ומרחקתו מחטא יאמר בשני פנים וזה שכבר אז"ל איזה הוא בעל תשובה כל שכל דבר עבירה לידו ולא עשאה מחויי רב יהודה באותו פרק ובאותה אשה ובאותו מקום ולא וכו'. וזהו שאמר כאן שהתורה עושה לאיש הזה שמרחקתו מן החטא הידוע כבר אללו שכל לידו ומרחיקו ממנו ומזה נמשך שמקרבתי לידי זכות ולזכות תחשב לו כיון שכל דבר עבירה לידו ופירש כמו שנאמר אף לא פעלו עולה בדרכיו הלבן כמו שאז"ל :

או יראה כי אז"ל גדול בעל תשובה שזדונות נעשו לו כשגגות שנאמר טובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוונך עון מויד הוא וקרי ליה מכשול ובמקום אחר אמרו גדול בעל תשובה שזדונות נעשו לו כזכויות ואמרו לא קשיא כאן בשב מיראה זדונות נעשו לו כשגגות כאן בשב מאהבה וזה שאמר כאן כיון שהאיש הזה אהב את המקום נמלא שאם עשה איזו עבירה כי אין אדם לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כשגב אינו שב מיראה עד שזדוני נעשה לו כשגג ונשאר לו רועם חטא אלא חוזר מאהבה ואפילו רועם חטא לא נשאר אלא תחשב לו לזכות ולכן כיון שכבר יש כאן עבירה ידועה אלא שכל לומר לאיזו מדרגה מביאה תשובתו של זה לכן אמר החטא בה"א הידיעה כלומר זאת העבירה התורה מרחקתו לזה ממדרגת החטא להיותו חוזר מאהבה ומקרבתי לידי זכות שזדונות נעשין לו כזכויות ולא נשאר רועם חטא וכמ"ס אשרי נשוי פסע כשהוא כסוי חטאה שאפי' רועם חטא לא נשאר שזה מורה היותו חוזר מאהבה. ונהנין ממנו עלה ותושיה בינה וגבורה יראה כי בעיני המלחמה יש אנשים מסדרים סדר המלחמה ויש אנשים לוחמים ועושים המלחמה וכל אחת משתי כחות אלו נחלקת לשתיים או אנשים שמסדרים סדר באופן שלא יפלו בידי אויביהם ולהגלל מידם לבד או אנשים שמסדרים סדר באופן שילכדו את אויביהם וגם יוכלו להם וכן האנשים

הנמלאים כי כשיבאו לכלל כך יורו בפעולתם שבאו לכלל היכר גדולתו ית' וזהו שלמות הנמלאים היותם מכירים סבת הסבות כמו שהמכבד אינו מכבד למכובד אלא מזל הכרת וידיעת מעלת ומדרגת המכובד :

וכשם שבמעשה בראשית לא היתה כוונתו בשבילו כי אם להשפיע מטובו בנפלאות כמו שכחתי כן ביצאת מזרים בנסים ונפלאות שעשה לא היתה כוונתו להראות גדלו וכחו ועולם ידו בשבילו אלא להשפיע מטובו ולהיות חוקק אמונתו בישראל כמו שכבר כתבתי שגם זה היה סבת גלות מזרים וקושי לב פרעה וכמו שהארכתי בזה וכן נראה מתוך הפסוקים דכתיב בפרשת וארא לכן אמור לבני ישראל אני ה' והואלתי אתכם מתחת סבלות מזרים והאלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם אלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוליד אתכם וגו'. שנראה שחכלית כל הנסים לא היו אלא ולקחתי אתכם והייתי לכם לאלהים וידעתם וגו' וכן בסוף כל הנסים נאמר וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במזרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' כלומר אחר שנעשו כל הנסים יאל הנסות לפועל ומהו וייראו העם והאמינו בה' כי זה כוונת פעולתו להשפיע עליהם שלמות אמונתו וכיון שבאו לכלל אמונה אמרו שירה שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל וגו' :

ועם זאת ההקדמה אפשר לתרץ קושיא והיא איך אחר שראו ישראל כמה מכות ונסים ונפלאות שעשה הקב"ה במזרים אמרו המבלי אין קברים במזרים לקחתו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוליכנו ממזרים הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במזרים לאמר חלל ממנו ונעבדה את מזרים וגו' דקשה וכי לבטלה היו כל המכות והנסים שעשה הקב"ה ומשה ואהרן היו הולכים ושבים שהיו אומרים חלל ממנו ונעבדה את מזרים :

אבר התשובה בזה שסברתם של ישראל היתה שלהיות שפרעה זלזל בכבודו של הקב"ה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו וגו' חשבו שכוונת הקב"ה במכות לא היה אלא לחוש לכבודו ולהנגס מאויבו שלא החשיבו ולהראות לו מי הוא וזהו שאמר הכתוב אבותינו במזרים לא השכילו וגו' כלומר לא הבינו כוונת הנפלאות ולכן וימרו על ים בים סוף וכן נראה מתוך דברי חז"ל אמרו ברבא פרשת שמות אמר לו הקב"ה רשע מי ה' אמרת מ"י אתה לוקה מ' ארבעים י' עשרה הם חמשים מכות שהביא הקב"ה על המזרים בים שני' ויאמרו החרטמים

אל

יוסיף ומה יתן אלל שלמות פעולתיו ית' כי הוא מסתפק בעלמותו ואינו משלים את עצמו בשום דבר יולא חוץ ממנו כי שלמותו איתו ית' אבל מעשיו נאלל מהן שלמות הפעולה. ואע"ג שהוכחנו שיותר שלמות הן הפעולות המשלימות את הפועל יותר מפעולות המשלימות את הפעולות זה לא יובן כי אם בפועל הפועל לתכלית השגת דבר חוץ ממנו ולכן יהיה יותר חשוב תכלית השגת שלמות עצמו מתכלית השגת שלמות זולתו והוא שלמות הפעולה אבל הקב"ה שאינו פועל לתכלית השגת דבר חוץ ממנו כי אם לתכלית עצמו ממשי וזה כי מזל טובו ושלמותו שהוא מחוייב המציאו' נדבה רוחו להשפיע מטובו וממלאותו לנעדר המלאות והמלאים מהאפס המוחלט שמדרך השלם והטוב להשפיע משלמותו ומטובו על החסר וזהו תכליתו יתעלה במעשיו שזה אינו תכלית יולא חוץ ממנו וכונת פעולתו להשיג איתו תכלית אלא הוא תכלית עומד בעצמו יתעלה כמו שהאריך בזה בעל דרך אמונה ז"ל :

אלא שנמשך מזה שלמות הפעולה שכל הנמלאים כלם קבלו שלמות לא שהיתה תכלית פעולתו לכך ולזה כוונתי לנעיל באמרי נמשך ונאלל מהן שלמות הפעולה כלו' כונת תכלית האל בפעולותיו הוא תכלית העומד בעצמו והיינו מתחדש אליו אלא משפיע מטובו וממלאותו לנעדר המלאות והשלמות אלא שמהו התכלית נמשך ונאלל שלמות הפעולה וזהו שאמר הכתוב ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה שנראה שאשר עשה הוא מיותר אבל הכוונה לומר שאין כאן עשייה כי אם בבחינת המלאכה לא בבחינת העושה כי הן קודם המעשה הן אחר המעשה שלמותו עמו בפועל ולא יוסיף ולא יתן עשייתו אלל שלמותו ית' :

וגם אמרו חז"ל כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי וגו' שנראה לע"ד שכוונתו לדרוש הזה ויובן בזה כי הוא ידוע כי הכבוד אינו נכסף מפאת עצמו אבל הוא הוראת מעלת המכובד כי ודאי אין מכבדין לאדם אלא מזל השלמות הנמלא בו וכמו שנאמר כבוד חכמים ינחלו וגו'. וכן לפי שכל ייחולל איש וגו' באופן שהכבוד אינו אלא הוראת שלמות הנמלא במכובד אבל הכבוד עצמו שמושין למכובד אינו מוסיף ואינו גורע בשלמות המכובד כי אם פרוסם שלמותו הנמלא כבר איתו למי שאינו יודעו ואינו מכירו וזהו שאמרו כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא הוסיף כלל בשלמותו כי שלמותו עמו בפועל לעולם אף קודם שברא העולם אלא לא בראו אלא לכבודו כלומר כדי שיכבדוהו

ישראל בכל מקום שיהיו ישראל אנוסה מפניהם לפי שעתה באתי לכלל ידיעה כי ה' נלחם להם במלרים כלומר כשהיה הקב"ה נלחם במלרים ומביא המכות לא היה לחוש לכבודו ולנקום נקמתו אלא להם בשביל ישראל היתה הכונה וכיון שכן מה לי הכא מה לי התם :

הרי לך שכמו שבמעשה בראשית לא היתה פונתו לשום תועלת הנאלץ לו כי אם להשפיע מטובו בנמלאות כך ביציאת מלרים לא היתה כונתו במכות לחוש לכבודו ית' כי אם להשפיע אמונתו באומה ישראלית ויבואו לירי היכר גדולתו שרצה לזכותם וזהו שכיון דוד המלך ע"ה באומרו טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו יודוך ה' כל מעשיך וגו' אמר שלהיות שהקב"ה הוא הטוב ההחלטי ומחוייב המליאות זו היא הסבה שרחמיו על כל מעשיו כלומר שכמו שהוא נמלא בן רצו להשפיע מטובו וממליאותו לנמלאות ולהוסיף מההעדר אל המליאות וזה למען רחמיו כי לא היה נמלא ראוי לכך כמו שאחז"ל מי הקדימני ואשלם כי אין הקב"ה חייב לשום נמלא קודם היותו דבר : **יודוך** ה' כל מעשיך וגו' כלומר הדרוש שרמזתי בפסוק טוב ה' לכל זהו מה שיודוך כל מעשיך וגם חסידריך יברכוכה שכל הנמלאות כולם יודוך ויעידו ויגידו כי לא נמלא לתועלתו ית' כי אם שרצה הקב"ה להשפיע מטובו והמליאם אל המליאות :

כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו להודיע לבני האדם גבורותיו וגו'. כלומר כמו שברית הנמלאות לריך שיסבחוהו שלא היו אלא שרצה לזכות לנמלאת ולהוסיף מההעדר לא לתועלתו ית' כי מה יוסיף ומה יתן בגדולתו ית' :

גם הגבורות והנסים ונפלאות שעשה הקב"ה ביציאת מלרים לריך שיסבחוהו שלא היו לתועלתו יתעלה ולהנמס מאויבו כי אם להשפיע אמונתו על ישראל וזהו שאמר כבוד מלכותך וגו' כשיאמר כבוד מלכותו שהמליכוהו על הים כמו שנאמר ה' ימלוך לעולם ועד מכא הנסים והגבורות שעשה יאמרו שכונת הכל לא היה אלא להודיע לבני האדם גבורותיו ויכלתו וכבוד מלכותו מליאותו כל' להודיע לבני ישראל שנקראו אדם כמו שאחז"ל על פסוק אדם אדם אדם קרויים אדם ואין אומות העולם עו"ג קרויים אדם להודיעם גבורתו ויבוא להכירו ולהאמין באמונתו לא לתועלתו ולכבודו ית' כי מה יוסיף ומה יתן בכבודו ית' אם היה פרעה מודה לו ית' או יכחיש בו כי כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו ואין כבודו ית' תלוי בכך :

אל פרעה אלכבט אלהים היא ועל הים מהו אומר וירא ישראל את הים הגדולה כמה לקו באלכבט עשר מכות חשוב חמשה אלכבט שביד הגדולה לכל אחד ואחד עשר מכות הרי חמשים ד"א מי ה' סרם אותו מי יס הים הודיעך ה' אתה אמרת מי ה' אתה עתיד לומר ה' הודיק הרי שנראה שהקב"ה כיון במכות בזילזול שזילזל הרשע ההוא בכבודו של מקום :

ורכן חשבו ישראל כיון שהביא עלינו עשר מכות ולקח נקמתו ממנו שלא היה מחשיב לישראל לשום עינו עליהם : להזילם בעת לרחם ולכן כיון שראו ישראל שהיו מוקפים מג' רוחות הים סוגר והסוגר רודף וחיות מן המדבר כמו שנאמר סגר עליהם המדבר ואין סגר אלא חיות דכתיב אלהי שלח מלאכיה וסגר פוס אריותא וגו' ועל הכל שרו של מלרים שהיה כנגדם כמו שנאמר וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מלרים נוסע אחריהם אז"ל שרן של מלרים היה שמו מלרים והיה פורח לרדוף אחריהם כיון שראו כל זה גמרו בלבם לומר כל מה שעשה הקב"ה לא עשאו אלא לחוש לכבודו על שהקל בכבודו וזילזלו מכאן והלאה מה לו ולנו ולכן אמרו המבלי אין קברים וגו' :

ורכן השיב להם משה אל תיראו התייבשו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כלומר בשבילכם ממש כי מכאן והלאה אין מקום לטעות לומר שבשביל כבודו עושה כך כי כבר הודה ואמר ה' הודיק וגם כבר שילחם כמו שזה שלח עמי ויעבדוני וכל זה ע"י מכות גדולות על שהקל בכבודו באופן שכבר לקח נקמתו ממנו ודאי שכל מה שיעשה היום אינו אלא לכם ובשבילכם : **והראיה** ה' ילחם לכם ואתם תחרישון כלומר לא ימתין הקב"ה שתעשו אתם מלחמה עמו והוא יסייע אתכם ויהיה בעזרכם שאם יעשה כך עדיין היה מקום לטעות שמשנאתו אותו מתמול שלשום היה מסייע אתכם לא על הכונה הראשונה בשבילכם אבל עתה הוא לבדו יתעלה ילחם לכם ואתם תחרישון שזו היא הוראה גמורה שכונתו בכל על הכונה הראשונה היא בשבילכם ממש :

ובזה יתורץ ג"כ איך טח מראות עיני המלרים אחרי שראו מה שראו מהנמים והנפלאות שעשה הקב"ה במלרים קמו לרדוף אחריהם אלא שחשבו מה שכתבתי שכונתו ית' לנקום נקמתו מהם על שזלזלו בכבודו לא בשביל ישראל אבל אחר שראו ויסר את אופן מרכבותיו וינהגו בכבודות אז באו לידי היכר ואמרו אנוסה מפני

אחת בצחינת גדולתו שנתגדל בעולם. שנית בצחינת ישראל והטוב שנשתלשל להם שינוי לחירות. שלישית בצחינת הנקמה שראו באויביהם ועם כל זה אמרו ישראל שתכלית שבחם ושירתם אינו על הכוונה הראשונה משום א' מהבחינות האלו כי אם הכוונה הראשונה היא להללו ולשבחו מגד הפינות והעקרים הנאללים מאלו הענינים והם האמונה בהשגחתו ויכלתו ופרסום מליאותו כי :

בבחינה הראשונה והיא שנתגדל הקב"ה במה שעשה נחקק בלבנו אמונת מליאותו ית'. ובבחינה השנית והיא הטוב שנשתלשל להם לישראל נחאמת אללנו אמונת השגחתו בשפלים. ובבחינה השלישית והיא הנקמה שעשה באויביו נחאמת אללנו אמונת יכלתו הבלתי בעל תכלית ובבחינת הקנין הנקנה בנפשנו בהאמין אלו השלשה עקרים ואמונות אמתיות כי הם סבת שלמותנו זהו תכלית השירה וזהו שאמר הכתוב ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר משה וגו' נראה כיון שבאו לכלל אמונה אמרו שירה נראה ודאי שסבת השירה אינה מליאות הנסים החומריים הולאתם לפועל כי אם האמונה הנאללת מהם וכן אחז"ל בזכות האמונה שרתה עליהם רוח הקדש ואמרו שירה הה"ד ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו וכן אמרו על פסוק תשירי מראש אמתה :

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר בכל אלו התיבות כווננו לומר מדרגת השירה הזאת בצחינות שונות וזה שבמלת אז רמז מדרגת מעלת השירה ויובן עם מה שאחז"ל אמר רבי עקיבא בשעה שאמרו ישראל אז ישיר לבש הקב"ה חלוק של תפארת שהיו חקוקים עליו כל אז שבתורה אז תשמח בתולה וגו' אז ידלג כאיל פסח. אז תפקחנה עיני עורים. אז יבנה יהושע. אז תראי ונהרת. את ה' האמרת היום וה' האמירך היום. וכיון שחטאו חזר וקרעו שנאמר בלע אמרתו ועתיד הקדוש ב"ה להחזירו שנאמר אז ימלא שחוק פיני :

כוונת המאמר הזה יובן לע"ד עם מה שאמרו ז"ל ברבה פרשת בשלח הדא הוא דכתיב נפת תטופנה שפחותיך אנור משה רבש"ע במה שחטאתי לפניך בו אני מקלסך א"ר לוי בר חייה משל למדינה שמרדה על המלך אמר המלך לדוכוס שלו נלך ונלחם בה א"ל דוכוס אין אתה יכול החרש המלך והלך בלילה בעצמו וכבשה ידע דוכוס ועשה עטרה והביאה למלך א"ל העטרה הזו למה אמר בשביל שחטאתי בדבר ואמרתי

לך

וזהו מלכותך מלכות כל עולמים עליונים ותחתונים וממשלתך בכל דור ודור וכיון שכן מאי איכפת ליה להקב"ה שיודה פרעה גדלו כי אך מהבל ימעט אלא ודאי אין הכוונה אלא שרצה לזכות את ישראל להביאם לאמונתו ית' יכירו וידעו מליאותו ויכלתו והשגחתו ית' : **וזאת** היתה כונת השירה שאמרו ישראל על הים לומר שהשיר והשבח שהיו משבחים להקב"ה אינו אלא לסבת קנין האמונות והעקרים הנמשכים מאלו הנסים והנפלאות והם אמונת מליאותו ויכלתו והשגחתו ית' וכמו שאבאר פי' כמה פסוקים מהשירה עד ימויך ה' : **וזה** בהקדים הקדמה וזו היא שכיון שגדר התכלית הוא היותו משלים הפעולות ומגבילן כמו שכתבתי יתייב מזה שהתכלית הוא טוב ויקר וחשוב מהדברים הקודמים אליו כיון שהתכלית הוא המשלים לדברים ההם וכיון שכן בכל הנסים שעשה הקב"ה הן בקריעת ים סוף הן קודם קריעת ים סוף כלם היו מסודרים מהשכלתו ית' וכיון שכן נמלא שהשכלתו וסדור שכלו יתב' קדם וסדר אלו הפעולות והתכלית היה הולאתם בפועל באלו החומרים וכיון שהיותם בפועל היה התכלית לריכים אנו לומר כי הנסים האלו עם היותם חמריים הם טובים ומעולים מפעולות השכל והסדר האלהי אשר סודר ה' יתב' קודם הולאתם לפועל וזה ודאי אין השכל סובלו והטעם כי כל דבר רוחני הוא יותר מעולה מהדבר המורגש כי לסבה זו נחטלו החכמות זו מזו להיות נושאי קלמן פשוטים מחומר מקלאתם נלכך סדר מעלתם היא אלהיות למודיות טבעיות כמו שכתב החכם :

אבל עם מה שכתבתי יתייב וזה שאין כונת ותכלית הנסים לעצמם ולמליאותם לבד כי אם להגיע בהם אל אמתית מליאותו ית' והשגחתו ויכלתו שאין דבר יקר יותר ממנו והיא פעולה נשאת ואינה יולאת חוץ מעצמותו יתב' אשר הוא הדעת אותו וכמו שכתבתי כי לכן נאמר בילאת מלרים וידעתם כי אני ה' להודיע כי תכלית כל הפעולות אינם מכוונות כי אם להביא ישראל לכלל אמונתו וידעתו ית' וזאת היתה כונת משה וישראל שירתם להודיע ולפרסם כי לא ה' תכלית אלו הנסים מכוונים לעצמם כי אם לפנות ולעקרים היואלים מסבתם ולכן מה שהיו משוררים לא היו משוררים למליאותם כי אם לשלמות הנקנה בנפשם מגד הכרתם באמצעותם מליאותו והשגחתו ויכלתו :

ועוד כווננו לומר שזוה הנם של קריעת ים סוף היה אפשר להלל לשבח להקב"ה בשלש צחינות :

ישראל או ישיר משה לבש הקדוש ב"ה חלוק של תפארת שחקוקין עליו כל אז שצחורה וזה שציון שכונת ישראל בזה השיר לומר שהקב"ה יכול ושליו על מערכות השמים בזה השיר נכללו כל אז שצחורה הרמוזים זה ממש שהקב"ה שליט על כל כוכב וכוכב וזה שהכוכבים הם של"ם חנכ"ל וכלם רמוזים באלו הפסוקים שהביא בעל המאמר אם חמה ולבנה רמוז באומרו אז ידבר יהושע לה' דכתיב ביה שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון וידום השמש וירח עמד וגו'. הרי הקדוש ב"ה שולט עליהם :

בנגד ככב הביא פסוק אז תראי ונהרת דכתיב כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבואו לך וזה רמוז לככב כמו שכתב עליו הפייטן ונותן כח לעשות חיל ולצבור הון ולכנס עושר ומוזן. ועוד כתיב ביה שפעת גמלים תסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות ה' יבשרו כי לי איים יקוו ואניות תרשים בראשונה להביא בניך מרחוק כספס וזהבם אחס לשם ה' אלהיך וגו' באופן שרמוז ששם היות שכוכב הממונה על העושר היה מחייב היותו ביד עובדי גלולים הקב"ה יהפוך הגזרה עליך. באופן שחיל גוים יבאו לך זהב ולבונה ישאו ובזה יכירו וידעו כי לה' המלוכה וממשלה על הכל וזהו ותהלות ה' יבשרו :

בנגד נוגה אמר אז תשמח בתולה במחול וזה כי נוגה מינויו על שמחה וששון וכמו שכתב עליו הפייטן והיא מחדשת בעולם בראון בוראה השקט ושלוה ודילה וחדוה ושירות ורננים ומלהלות חופות חתנים ולכן אמר שמחה היכולת שיש להקב"ה על הכוכבים הרמוז במלת אז זו היא הסבה שתשמח בתולה במחול וגו' כי באופן אחר לא היו המזלות מחייבים שמחה וששון ליהודים וכמו שכתב הה"ר בעל העקרית על פסוק כי בארץ תוליד למחה וגו' :

בנגד מאדים ושבתאי אמר אז ידלג כחיל פסח וגו'. וזה כי אלו השני כוכבים רגליהם לרע ירדו אם שבתאי מעורר מלחמות וזיה ושב ורעב כמו שכתבו עליו. ואם מאדים גם כן מעורר מלחמות והרג ואכזר ומוכי חרב ושנת בצורת ושרפת אש ורעמים ואבני אלגבים כמו שכתב עליו הפייטן ולכן לשניהם אמר שהקב"ה יבטל וישדר כחם כי אז ידלג כחיל פסח וירפא ממכתו וחרון לשון אלם כי נבקעו במדבר מים וגחלים בערבה והיה השרב לאגם ולמאון למצויעי מים והפך מנוי מאדים שהקב"ה יבטל כחו :

בנגד

לך אין אמה יכול כך אמר משה לפני הקב"ה יודע אני שחטאתי לפניך באזי שנאמר ומאז באתי אל פרעה והרי טבעת אותו בים לכך אני משבחך באזי הדא הוא דכתיב אז ישיר משה בא וראה דרך הגדיקים במה שהם סורחים הם מתקנים הוי נופת תפופנה שפחותיך כלה וגו' :

נראה מתוך דברי זה המאמר כי באומרו ומאז באתי אל פרעה אמר שלא היה יכול הקב"ה להגיל את ישראל וכמו שנראה מהמשל שהביא ויובן זה לע"ד במלת אז וזה על דרך שא"ל ה' אחד ז' שבעה הרי שמונה אמר בזכות מילה שניחנה לשמונה נקדע הים אף אנו נאמר כי עם היות שמשו רע"ה ודאי שבתחילת נבואתו היה חכם ויודע ומכיר להקב"ה יכלתו ועולם ידו מכל מקום כיון שהיו כל מערכות השמים מחייבים שצבור לגלות ישראל במזגרים כנודע לכן לא היה מפורסם אלא משה בזמן ההוא היות יכלתו יתעלה לשדר מערכות השמים עם היות שהקב"ה אחד בעולמו והוא המליאו כיון שכבר מסר הקב"ה לכוכבים יכולת ושלטון על העולם איש ואיש על עבודתו ועל משאו ולכן חטאו באזי כלומר ששם היות הקב"ה אחד הרמוז באל"ף מכל מקום ז' שהם רמוז לשבעה ככבי לכת שהם של"ם חנכ"ל כבר נתח להם שלטון בעולם והם מחייבים גלות מזרים ואיך יכול כנגדם והרריה שררע לעם הזה והאל לא הללת את עמך ולכן כשטבע אותו בים ושדר מערכות השמים וכמו שאמרו חז"ל על פסוק סוס ורוכבו רמה בים סוסייהם ורוכביהם לא נאמר אלא סוס ורוכבו וגו' :

שבתו באזי לרמוז הקב"ה הוא אחד ומיוחד על הז' ר"ל על השבעה כוכבים הממונים על העולם באופן שזמה שסרה חיקן וזהו שרמוז באומרו נופת תפופנה כי כמו שהנפת מעורב הפסולת עם האוכל והדבש והאדם מתוך ומזלף הדבש מהשעוה שהוא הפסולת כן הגדיקים במה שסרחו הם מתקנים ומוליאים ממנו האוכל והמושכל האמיתי שהרי משה רבינו היה סבור שהעולם נמסר לשבעה ככבי לכת ואין לאל ידו לשדרם אחר כך הכיר שהכל מסור בידו יתברך ואין נסתר מיכלתו לכן קילסו באזי לרמוז שהקב"ה כמו שהוא אחד בעולם כך הוא שליט ויכול על השבעה כוכבי לכת ששם היות שהמשילם הקב"ה על עבודתם ועל משאם עודם הם משועבדים וכבושים תחת צוראם וממליאם וששים ושמיים לעשות רצון קונם. באופן שהכלל העולה מדברי שמלת א"ז רמוז ליחידו של עולם ולז' כוכבי לכת :

ועם זה יובן לע"ד המאמר הנז' וזה שבעה שאמרו

על כל הנמצאים כלם ולכן מלת אז הרמוז לה כמו שאמרתי מורה בטחון גמור כי אין מי שיטעב צידו וזהו שאמר הנביא אשר הלך חשכים ואין נוגה לו שהמטערה מגדלו זאת תקנתו יבטח בשם ה' וישען באלהיו שהוא יכול על כל וישרה :

ובמלת יסיר מורה מעלת ישראל שקדמה שירתו למלאכי השרת וכמו שאמרו חז"ל בקשו מלאכי השרת לומר שירה ואמר הקב"ה יסיר משה וצני ישראל תחלה ואחר כך אחס ה"ד קדמו שרים אחר נוגים וגו'. קדמו שרים אלו ישראל. אחר נוגים אלו מלאכי השרת. בתוך עלמות תופפות אלו הנשים אמר רבי לוי השמים לא אקבל את הדבר הזה אלא הנשים קלסו תחלה בתוך עלמות העלמות בתוך התחילו מלאכי השרת להתרעם לא דיינו שקדמו לנו האנשים אלא אף הנשים אמר להם הקב"ה חייכם כן דקשה מה תירץ הקב"ה וצמה פייסם אבל נראה לע"ד שהכוונה לומר להיות שאתם חיים וקיימים וחייכם נלחית מחייבת כן מה שאין כן בשר ודם שאפשר שימות צני וצני ולא יאמר שירה ומלת כן הוא כמו כן צנות ללשד ור"ל חייכם היא אמיטית בלי ספק וכן נראה בצמות רבה פרשה כ"ג. הרי שאמרו ישראל אנשים ונשים שירה תחלה : **את** השירה הזאת כלומר שירה גדולה באיכות בזאת שלמים ממנה כמה עקרים כמו שנבאר. לה' כלומר נושא השירה הוא להלל לשבח להקב"ה ואין לך נושא משוכח מזה :

ויאמרו לאמר שכלם כאחד היו אומרים השירה לאחרים. וכן פירשו החכם השלם מרי ורבי זל"ה שכלם כאחד שרתה עליהם נבואה לומר דברים אחדים ולכל אחד ואחד היה נראה לו שמה שהיה אומר היה אומרו לאמר לאחרים ומלאכי המך לזה אמרו דבותינו ז"ל רבי נחמיה סבר ויאמרו לאמר כלשו בהדי הדדי ודאי שזה מורה מעלה גדולה היות שש מאות אלק רגלי הגברים לבד מטף מזונים כלם לומר דברים אחדים. אחר שביאר מדרגת השירה בא לשורר ולהודות ולהלל בצחינה הראשונה מגדולתו יתברך ואמר :

אשירה לה' כי גאה גאה כלומר תגדל ותגאה על כל גאים וכמ"ש חז"ל בצרה ארבעה מיני גאים נבראו בעולם אדם ונשר שור וארי והם קבועים תחת המרכבה של הקב"ה ועל זה נאמר כי גבוה מעל גבוה שומר וגו'. הרי כי גאה גאה והרריה כי סוס ורכבו

בנגד דרך אומר אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפקחנה וזה רמז לכבד דרך להיות כי מטיו ושלמונו לעורר יראת ה' ויושר ותשובה כמו שאמר עליו הפייטן ומעורר יראת ה' ויושר ותשובה וכל מדה טובה ודמו ביושרו לחזק כל בדם והוא יספוט תבל בדרך ולכן אמר כי בזמן הגאולה יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לה' המלוכה ומושל בגוים תפקחנה עיני עורים על דרך החרשים שמעו והעורים הביטו לראות כי מי שאינו מסתכל בעיניו פעולתיו ית' להכירו ולא יטה אצלו לשמוע דבריו עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו ובשני אלו החושים תלוי שלמותו של אדם וכמו שכתב הרב בעל העקרים על פסוק אוזן שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם ובזמן ההוא תמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ויחזרו בתשובה שלימה באופן שתפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפקחנה ביראת ה' ויושר שהוא שלטון ומנוי כבד דרך וכל זה ברצונו ית' הרמוז מלת אז כי יהיו של עולם הרמוז בא' שולט על הו' שהם שבעה ככבי לכת :

ובקילום הזה את ה' האמרת היום לגדלו ולרוממו על כל הנמצאות כלם וגם ה' האמריך להיותו משדר מערכות השמים בשבילך וללכךך ולהוירך מבית עבדים וכשחטאו חזר וקרעו שנאמר בלע אמרתו נראה לע"ד ששם היות שאז"ל בוע פרפורין דיליה אפשר לומר שהוא כמשמעו לשון אומר וזה כי הקב"ה אינו גוף ולא כח בגוף להיות לו מלבש אבל רצונו וגזרתו היא כסודו ולבשו כי באמצעות פעולותיו אנו מכירים קלת רוממותו ולכן כשחטאו הניחם לישראל תחת המזל ומערכות השמים שולטים עליהם באופן שבלע ופסק אמירתו שהיה גוזר ואומר הפך ממה שהיה מחייב המזל בעבור ישראל וכיון שחטאו פסק אמירתו ואין אומר ואין דברים : **ועתיד** הקב"ה להחזירו שנאמר אז ימלא שחוק פינו וגו' אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם

אלה שיסדר כל מערכות השמים בשביל ישראל שכן כתיב לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם ואלהיוך לתפארתך : **ועם** זה יובן מה שאז"ל בצרה פ' בשלח אין אז אלא לשון בטחון דכתיב אז תלך לבטח דרכך וגו' והכוונה לומר אין נמצא בעולם שיוכל האדם להיות בוטח בו כי אם בהקב"ה וכמו שהאריך בזה הרב בעל העקרים מאמר ד' פרק י"ז על פסוק ראו עתה כי אני אני הוא וגו' והסביר לזה הוא להיות שהקב"ה שליט

ורוכבו רמה בים כלומר שהשליך שרו של מזרים בתוך הים כמו שאמרו חז"ל סוסייהם ורוכביהם לא נאמר אלא סוס ורוכבו מלמד שנטל הקדוש ב"ה שר שלהם תחלה והשליכו לתוך הים. הרי שנתגדל הקב"ה במעשה הזה ומזה אנו באים להכיר מלאותו יתברך ונחקק בלבנו אמינות מלאותו:

א ויראה כמו שפירש הרב מרי ורבי זלה"ה שהרגיש שהיה לו לומר כי גאה נתגאה אבל באומרו גאה מורה פועל יולא כמו בנה קנה עשה ברא ולכן אמר שבהקב"ה לא שייך למימר שנתגאה לפי שמי שאין סוף וקץ לגדלותו מה גאות שייך דגאווה לא שייך אלא למי שמתגאה ויולא ממדרגתו:

אבר יראה שכל הנמצאים כלם הם גבוה מעל גבוה ההיולי והיסודות והזומח והבעל חי וחי מדבר והמלאכים והם עלה ועלול עד שמיגיע לעלול הראשון והקב"ה שהוא עלת העלות עומד על כלם עתה שעשה הקב"ה לישראל יותר חשובים ממלאכי השרת אם במה שישראל אמרו שירה תחלה ואם במה שבביל ישראל השליך שרו של מזרים בתוך הים נמלא שגאה גאה לישראל על המלאכים וזהו שאמר אשירה לה' כי גאה גאה לישראל על המלאכים והראיה שסוס ורוכבו רמה בים שבבילם וכמו שאמרו חז"ל שרמו לשרו של מזרים:

בנגד הבחינה השנית והיא הטוב שנתשלל להם אמר עזי וזמרת יה וגו'. כלומר העזי והתוקף והומירה והכריתה כמו שפירש רש"י ז"ל שנגזר מזמיר ערילים יענה כלומר המשפט והכריתה שעשה הקב"ה במזרים לי היה ליטועה ומה היא היטועה שזכיתי לראות פני שכינה עד שהייתי מורה באלבצע ואומר זה אלי וגו'. וכמו שאמרו ז"ל כמה גדולים יורדי הים משה כמה נתחבט ונתחנן לפני המקום עד שיראה את הדמות שנאמר הראני נא את כבודך אמר לו הקב"ה לא תוכל לראות את פני החיות הנושאות את הכסא אינם מכירות את הדמות ובשעה שמיגיע זמן לומר שירה הן אומרים אין אנו יודעים אם כאן הוא אם במקום אחר אלא בכל מקום שהוא ברוך כבוד ה' ממקומו ועולי הים היו כל אחד ואחד מראה באלבצע ואומר זה אלי וגו'. ולפיכך ואנוהו כלומר מזל הטוב שנתשלל אלי נחקקה אמונת השגחתו בלבי עד שאעשה לו דירה נאה לשיירה שכינתו בתחתונים כי מזל שהיה אלהי אבי והייתי מכיר אלהותו מזל אבותי אדרבה הייתי מרוממו למעלה ולא הייתי יודע שהיה משגיח בפרטים אבל עכשיו באתי

לכלל זאת האמונה ובבחינה זו אני מהלל להקב"ה: **בנגד** הבחינה השלישית והיא הנקמה שעשה במזריים אמר ה' איש מלחמה כלומר כשאתי אומר שה' איש מלחמה אין כונתי לתאר לו תאר נוסף על עצמותו אלא ה' שמו כי בשם ה' זו כלול הכל היותו עושה מלחמה והיותו מרחם כי הכל אחדות אחד ומקור ומצוה אחד כי אין דבר נוסף על עצמותו יתב' וזהו יובן מה שאמרו ז"ל הרשעים קודמים לשם נכל שמו שבע בן בכרי שמו וגו' דקשה שהרי כתיב ה' שמו (וכבר פרשתי בפ' וארא על פסוק ושמי ה' לא נודעתי):

א ויראה כמו שאז"ל ב"ר כשיואל למלחמה יולא בבני אדם מרובים וכשיואל לשלום יולא במועטים אבל הקב"ה יולא למלחמה יחיד דכתיב ה' איש מלחמה ה' שמו לבדו וכשיואל לשלום באלפים ורבבות שנאמר רכב אלהים רבותים:

א ויראה ה' איש מלחמה כלומר לו נאה לעשות מלחמה והטעם לפי שה' שמו המורה מהוה ההיות ומי שהמלאים הוא יכול להכניעם וכן עשה שמרכבות פרעה וחילו ירה בים מה שלא יאמן כי יסופר בדרך טבע כי מי הכניסם בים אלא הקב"ה השליכם שם כמו שאמרו ז"ל במדה שאדם מודד בה מודדים לו הם אמרו כל הבן היאורה תשליכוהו אף כאן ירה בים גם מבצר שלישי טבעו בים סוף איך לא שטו על פני מים בקלותם וזריזותם הסבה לזה היה שתהומות יבסיומו וגו'. ויובן עם מה שאז"ל יונה ירד לתהום אחד שנאמר תהום יסובבני והם ירדו לשני תהומות שנאמר תהומות יבסיומו יונה ירד למולה אחת שנאמר ותשליכני מולה והם ירדו לשתי מולות שנא' ירדו במולות וגו' כלומר יונה היה מאמין בהשגחתו ויכלתו יתב' לכך לא ירד כי אם בגופו בתהום א' ובמולה אחת כי נפשו ושכלו לא ירדו בשום טעות מאלו:

ורמז ההשגחה בתהום לומר כי מזל היות התהום מקום עמוק מסלקים השגחתו ית' משם ומולה רומז ליכולת להיות שמי שנטבע ביון מולה בתוך הטיט אין יכולת בידו לזוז ממקומו אבל המזריים כפרו בהשגחתו וביכולתו ית' ולכן כיון שירדו לתהום ולמולה באמונתם כך ירדו בגופם לתהום ולמולה באופן ששני תהומות יבסיומו ירדו בשני מולות וכל זה היה לפי שהיו כאבן כמו שאמרו ז"ל על שהקשו לבם כאבן:

ימין ה' גאדרי בכח וגו' כלומר מה שאני מהלל ומשבח להקב"ה אינו בבחינת מלאות המעשה

רבות. מ"מ שוים ושקולים הם בזה וזה כי כמו שהפועל בטבע לא יתחייב ממנו שום דבר זולת האיכות שיש בו כי אם יש בו איכות אחד פשוט לא יתחייב ממנו אלא פשוט אחד ואם הוא דבר מורכב משתי איכות יתחייב ממנו דברים כפי מספר מה שבו מן הפשוטים וכמו שכתב הרמב"ם בפרק הנזכר כי האש אשר בו הרכבת שתי איכות והם החום והיובש יתחייב ממנו שתחמם בחומו ויבש יובשו וכו' והדבר הפשוט אי אפשר שיתחייב ממנו אלא פשוט אחד. כן הפועל בכונה ורלון עם היותו פועל פעולות מתחלפות רבות מ"מ לא יפעל אלא כשהיה יודע הפועל ההוא דברים רבים כמספר הידיעות אשר יש בו מהמלאכות או המדות אשר נמשכים ממנו פעולות המעלה. וכמו שכ' המפרש שם במורה בפרק הנזכר כי כל פועל לא יפעל אלא מה שבעלמו דרך משל כי אם הבגאי אינו יודע אלא לזרז הכותל לא יוכל לפעול יותר וכן אם הסופר לא ידע לכתוב אלא ארבע אותיות לא יכתוב יותר ואם הוא יודע ידיעות רבות והוא פועל בדיעה יפעל דברים רבים כפי הדברים אשר ידע אם ירצה לפעול. הרי שהפועל ברלון לא יפעל כי אם מה שבעלמו והדבר הנודע אללו וכמו שכתב הרמב"ם חלק ג' פרק י"ט מבואר הוא שכל פועל כלי מן הכלים לולי שהפועל הנעשה בכלי ההוא מזוייר אללו לא היה יכול לעשות לו כלי: והמשל בו שאם לא היה הנפח מזוייר ענין התפירה ומזיין אותה לא היה עושה המחט על התכונה הזאת אשר לא תשלם התפירה זולתה וכו'. הרי כי כמו שהפועל בטבע לא יפעל אלא כפי מספר האיכות שבו אם פשוט פשוט ואם מורכב מורכב כך הפועל ברלון לא יפעל ברלון כי אם כפי מספר הידיעות שבו אם היא ידיעה אח' פשוטה לא יוכל לפעול אלא דבר אחד ואם הם ידיעות רבות מתחלפות יפעל כפי מספר הידיעות ההן: **ולדחות** הקדמה זו אמתית ובענין יליאת מזרים ידע הקב"ה שהיה עתיד פרעה לפרוק עול שמים מעל זארו וכמו שנאמר ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מזרים להלך ולא ביד חזקה והיה כופר בשלש עקרים גדולים והם מליאות השם השגחה ויכולת וכמו שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל וגו' וכמו שפי' הה"ר בעל העקידה ז"ל שער ל"ז:

ודבר ולבן אמתית שלשה עקרים אלו כדי שלא יעמאו בני ישראל השוכנים אתם בתוך עומאותם והכחשתם באו המכות להודיע ולפרסם מליאותם השגחתו יכלתו וזו היא כונת רבי יהודה שהיה נותן בהם סימנין דרך עדש באחד כי כל אחד ואחד מסימנין אלו בא לבד עקר אחד כי סימן דצד בא לאמת מליאותו יתברך

אלא בבחינת שבחתי לכלל אמונה אמתית היותו יתב' היכול הבח"ת ופירש הפסוק כמו שפירש הרב מרי ורבי ז"ל וזה כי מלך בשר ודם כשעושה מלחמה הוא מסדר ומתקן עניני המלחמה אבל המלחמה בפועל הוא אינו עושה אותה כי אם על ידי אחרים וגם האחרים העושים המלחמה אינן להם כח לתקן ולסדר ולהחמיר ולהזמין לרבי מלחמה כי אם המלך הוא המספיק להם די מחסורם כדי שיעשו המלחמה אבל הקב"ה הוא לבדו עשה הכל ימייך ה' הוא הנאדרי בכח וגם ימייך עלמה תרעץ אויב ועושה המלחמה לא על ידי אחרים:

הרי שכלל המעשים שנעשו הן מה שמורה גדולתו יתעלה הן מהטוב הנמשך לנו הן מהנקמה שראינו באויביו תכלית וכונת השירה אינו אלא לסבת קנין האמונות והעקרים הנמשכים מהם והם אמונת מליאותו ויכלתו כמו שפירשתי:

הרי לך שכלל פעולותיו יתעלה הן בבחינת והמלאות הנמלאות במעשה בראשית הן בנסים ונפלאות שעשה עמו בהזיאו אותנו מארץ מזרים לא היתה כונתו ותכליתו להשגת שלמות הפועל חס ושלום להיות כי הוא מצוה ומקור כל השלמות וכהנה וכהנה לא יוסיפו ולא יתנו לאחר מני אלה מגדולתו ית' כי הנה שלמותו אחר ומסתפק בעלמותו וגם לא לתכלית השגת שלמות הפעולה מן הטעם שכתבתי אלא תכליתו הוא שמדרך הטוב להשפיע משלמותו וטובו על גער העוב והשלמות ולכן במעשה בראשית השפיע ממליאותו על געדרי המליאות וביליאת מזרים השפיע משלמותו על ישראל געדרי השלמות עד שבאו לכלל אמונה וזהו תכלית אמתו וטובו הנשאר בעלמותו יתעלה שנאללו שני מיני פעולות אלו מטובו ושלמותו וכל זה ברלון הפשוט רלון אלהי בעת שרלה ועלה במחשבתו יתעלה זהו מה שגראה לעניות דעתי ואמר לי לבי האעיר ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה:

דְּרוֹשׁ חֲמִשָּׁה עֵשֶׂר

עם היות שהיא גזרה מוסכמת בין החכמים שהפועל שיפעל בכונה ורלון ישתנה מהפועל בטבע במה שהפועל בטבע יפעל ההפך הא' בעלם לבד ולא יפעל ההפך השני בעלם כי אם במקרה הנה האש יחמם לבד ולא יקרר בעלם אבל יקרר במקרה שיקרר עולם הבשר הללי בהתיכו הלחות המוטבע בעלם ההוא משא"כ בפועל בכונה ורלון כי יפעל בעלם השני הפכי הרלון הוא הסבה הפועלת וכמו שכתב הרמב"ם במורה חלק ב' פרק כ"ב וז"ל כל פועל שיפעל בכונה ורלון לא בטבע יעשה פעולות מתחלפות

דברי שגור

מדרגתו ושלמותו והזקנים כפי מדרגתם והשגתם וזה שמש"ע ה' השיגם במדרגה עליונה ונפלאה כמו שנראה מתוך מראה הסנה כפי הכנת שלמותו שהיה שלם בעיניו שלם בהנהגה וכמו שרמזו כל זה באומרו ומשה היה רועה את לאן יתרו חותנו כהן מדין וגו'. וכמו שאמרו חז"ל ברכה ה' לדיק יבחן וגו' ובמה בוחנו במרעה לאן בדק לדוד בלאן ומלאו רועה יפה שנאמר ויקחהו ממכלאות לאן וגו'. ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בלאן שכשהיה משה רבינו ע"ה רועה לאנו של יתרו ברח ממנו גדי ורץ אחרינו וכו' דוק. ועוד אמרו חז"ל שם בדק לדוד בלאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל וגו' וכן משה וינהג את הלאן אחר המדבר להוליכן מן הגזל וכו' ולפי זה יראה הפסוק. ונושה היה רועה את לאן יתרו חתנו ועם היותו כהן מדין שאם ירעה בשדות אחרים לא היה מי שימחה בידו עם כל זה וינהג את הלאן אחר המדבר להוליכן מן הגזל הרי שהיה שלם במדות ובהנהגה. שלם בעיניו שהיה רועה את הלאן והיה מתרחק מן הישוב ומתקרב אל המדבר להתבודד עלמנו לעיין במושכלות ולהתרחק מן המפורסמות עד שנתברר כל כך שויבא אל הר האלהים ועלה בגובה רום הדרושים האלהיים חורבה. נקראו הדרושים העמוקים האלהיים הר אלהים חרבה להיות שמחריבין לאדם הנפגע בהם ואינו יורד לאמתתן ועומקן האמתי מפני קולר השגתו וכמו שכתב המורה חלק א' פ' ל"ב דע אתה המעיין במאמרי זה שהיה יקרה בהשגות השכליות מפני שהן נתלות במחמור דבר ידמה למה שיקרה להשגות החושיות והוא כשאתה מעיין בעיניך השיג מה שבחך ראותך שחשיגהו וכשחכרית עיניך ותפליג בעיניו ותטרח לעיין בדוחק גדול יותר ארוך ממה שבחך לעיין בדוחקו או תסתכל בכתיבה דקה או בפסוק דק שאין בכחך להשיגו לא יחלש ראותך על זה אשר לא תוכל עליו לבד אבל יחלש גם כן על מה שבחך שחשיגהו ויחלש ראותך ולא תראה מה שהיית יכול להשיגו קודם הפלגת ההבטה וההטרחת וכן ימלא כל מעיין בחכמה מן החכמות ענינו בעיני המחשבה כי אם ירבה המחשבה ויטריח כל רעיוניו ויבהל ולא יצין אפילו מה שדרשו להביט וכו': הרי שעומק הדרושים לבדתי מוכן להשיגם מחריבין ומפסידין לו אפילו מה שהיה ראוי מקדמת דנא להשיגו אבל משה רבינו ע"ה לעולם השגתו ושלמותו בהשגות העיוניות בא ועלה אל הר האלהים חורבה. להיותו שלם בהנהגה ובעיניו הוכן לקבל שפע נבואי ולכן ברצון האל ירא אליו מלאך ה' בלבת אש וגו'. או יראה על דרך שאז"ל

יתברך: ועדש בא לברר השגתו: ובאחב הג' אותיות מהן לברר יכלתו והאות הרביעית האחרונה לברר הלווי הפרטי שאמר לו לשלח את בני ישראל וכמו שהאריך הרב הנזכר עיין שם: ולחיות שראה הקב"ה שמש"ע רבינו היה סרסור בדבר הזה ופעל ידו יתבררו ויתלבנו השלשה עקרים הנז'. וגם על יד הזקנים וכמו שאמר הכתוב במראת הסנה לך ואספת את זקני ישראל וגו' וכן נאמר שם ושמענו לקולך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו ה' אלהי העבריים וגו'. ועוד אז"ל בשמות רבה פרק ט"ו אמר הקב"ה הריני פורע לזקנים על שעשו את ישראל להאמין בשמי בשעה שאמר משה ואומר להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם אלו לא קבלו הזקנים את דבריו של משה אף כל ישראל לא היו מקבלים אלא הזקנים קבלו תחלה ומשכו כל ישר' אחריהם ועשו אותן להאמין שמו של הקב"ה וכו':

ולחיות שמש"ע והזקנים היה להם להיות סרסורים באמיתת שלשה עקרים אלו לכן הוכרח הקב"ה לברר אללם תחלה הג' עקרים הנזכרים במדרגה ובהשגה עליונה משה כפי מדרגתו וכחו במראת הסנה והזקנים כפי מדרגתם והשגתם בשלשה האותיות אשר עשה משה וכמו שאבאר: ועשה כן הקב"ה להכרח ההקדמה הראשונה שכתבתי כי אפילו הפועל ברצון לא יפעל אלא מה שבעלמנו וכפי מספר הידיעות שיש בו והמוהיר על דבר מה לריך שיהיה בו תחלה בעלם ולכן השיגו משה והזקנים אמיתת שלשה עקרים אלו תחלה כל אחד כפי השגתו ועולם הכנתו ושכלו ואח"כ הזהירו עליהם: ואולם השיג כל אחד כפי מדרגת שלמותו להיות הקדמה אמיתית כי עם היות שרבים יהיו מוכנים להיות נבואים מכל מקום אין השגתם ונבואתם שזה אלא כל אחד ישיג כפי כחו ומדרגת שלמותו וכמו שכתב הרמב"ם חלק ב' פרק ל"ב וז"ל:

ואמנם מעמד הר סיני אע"פ שהיו רואים כלם האש הגדולה ושומעים הקולות הנוראות המפחידים על גר הפלא לא הגיע למדרגת הנבואה אלא הראוי לה ועל מדרגות ג"כ הלא תראה אמרו עלה אל ה' אתה ואהרן נביא ואביהוא הוא ע"ה במדרגה העליונה כמו שאמר ונגש משה לבדו אל ה' וגו' ואהרן למטה ממנו וגדו ואביהוא למטה מאהרן ושבעים זקנים למטה מנביא ואביהוא ושאר האדם למטה מהם לפי שלמותיהן ואשר כהנו החכמים משה מחילה לעלמו ואהרן מחילה לעלמו: אף באן באמיתת שלשה עקרים אלה השיג משה כפי

ישראל לפיכך הראהו הקב"ה אש בוערת ואינו אוכל
אמר לו כשם שהסנה בוער באש ואינו אוכל כך המזריים
אינם יכולים לבלות את ישראל. וידוע שיכולת המזריים
היה משותף ומעורב בהוראת מערכות השמים כי כלם
הוברי שמים החושים בככבים והראה הקב"ה למשה שלא
ייעיל להם :

ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול
הזה מדוע לא יבער הסנה הקושיא היא
מפורסמת שהרי כתיב הסנה בוער באש ואין אמר מדוע
לא יבער הסנה אבל פי' הרב מורי ורבי ז"ל כי כשחולק
החוש עם מה שמחייב השכל ראוי לסמוך על מה שמחייב
השכל יותר מעל מה שרואה האדם בחוש להיות כי החוש
לפעמים כוזב ולכן מרע"ה אמר מה שמחייב השכל הוא
שאלו הסנה בוער באש כמו שנראה מהחוש ודאי שהיה
הסנה אוכל וכיון שהסנה אינו אוכל ודאי נאמר שהחוש
כוזב במה שנראה שהסנה בוער באש אלא ודאי שאינו
בוער באש ולכן אסורה נא ואראה את המראה הגדול
הזה מדוע לא יבער הסנה להיות לבת אש בתוך הסנה
איך אינה נתפשת הלהב בעלמות הסנה. או יראה שתחלה
אמר הסנה בוער באש ואח"כ אמר מדוע לא יבער
הסנה ולא אמר מדוע אינו בוער הסנה כבתחלה אלא
שהכוונה לומר עם מה שאז"ל ברבה בלבת אש משני
חלקין של סנה ולמעלה כשם שהלב נתון משני חלקין של
אדם ולמעלה. ואמר הכתוב וירא והנה הסנה בוער
באש כלומר שבאותו חלק העליון של הסנה היה האש
בוער שהוא לשון הוה ועומד במקום ההוא ולא היה האש
מתפשט והולך בכל הסנה כמו שהוא דרך האש להתפשט
ולהבעיר בכל חמר הנושא הנתפס בו ולכן אמר. בוער
שהיה עומד ויושב ובווער במקום אחד לעולם וגם במקום
שהיה בוער אינו אוכל ואמר משה אסורה נא ואראה
את המראה הגדול הזה וגו' כלומר מה שהסנה אינו
אוכל ניחא לי כיון שראה המלאך בלבת אש אולי שיתן
חולשה באש או חוזק בסנה שלא יהיה אוכל אבל תמיה
אני מדוע לא יבער ומדוע לא יתפשט הלהב בכל חלקי
הסנה כי הוא טבע מוטבע באש להפשט בכל חלקי הנושא
אשר הוא בוער ולכן אמר יבער כי כבר היה בוער החלק
העליון אבל מדוע לא יבער עדיין החלק התחתון מהסנה
וכיון שנתקרב לראות אמר הכתוב: וירא ה' כי סר
לראות כלומר ראה לכבודו של מקום שהיה עומד שם
בחלקים התחתונים של הסנה כשסר לראות ואז ידע
שזו היא הסנה שלא היה האש מתפשט באותן החלקים
להיות

שאז"ל וינהג את האנן וגו' בישרו שישראל הקרוין לאן
ימותו במדבר. עוד אמרו חז"ל אמר רבי יהושע למה
היה רודף אחר המדבר לפי שראה שישראל נתעלו מן
המדבר שנאמר מי זאת עולה מן המדבר שהיה להם מן
המדבר המן והשלו והבאר והמשכן והשכינה כהונה
ומלכות וענני כבוד :

ועם זה יראה הפסוק שכשהיה משה רועה את לאן
יתרו והיה הולך במקום שלא היה מיושב לכן הפנה
לבו לעיין ולדקדק בטיבן של ישראל שהיו בגלות במצרים
שנקראו לאן והיה רואה ברוח הקדש דברים הפכיים כי
מלך אחד היה רואה ללאן הזה גדולה ומעלה שם במדבר
וכמו שאמרו חז"ל מן במדבר שלו במדבר באר במדבר
וגו'. ומלך אחר כשהיה בא ומסתכל בדרך עיון בהר
האלהים והם הגרמים השמימיים ומה שמחייבים הככבים
היה חורבה ומשולל הלאן הזה מכל טוב כנודע כי בזמן
יציאת מצרים כל הככבים והמזלות היו מחייבין שעבודן
של ישראל ולכן הביא הקב"ה עשר מכות לשבד ולבטל
חוב כל כבד וכבד ומזל להוליאם משם על כרחם והפך
הוראתם כגו שפירשו המפרשים באופן שהיה משה רבינו
עליו השלום נבדך בדרוש ובענין זה איך יפול דבר :
וביון שהתקין עלמו לכך להשיג ענין זה אין כליות
למעלה והשפיע עליו הקב"ה רוח נבואה להשיג
אמיתת ענין זה איך יהיה זהו וירא אליו מלאך ה' בלבת
אש וגו' וכמו שאבאר : וזה שכותב הקב"ה במראה זו
להודיעו איך העולם מחודש ולא כמו שחשבו הפלוסופים
לומר שהעולם קדמון כלומר שיתחייב המסובב מהסבה
וכמו שהקב"ה שהוא סבת הכל הוא קדום בלי ראשית
גם המסובב שהוא העולם והנמצאות כלם קדמונים
והוכיח זה שהרי. הסנה בוער באש והאש הוא פועל
גדול והסנה עלול להתפעל והסבה לאכול הסנה מזויה
שהרי הסנה בוער באש ועם כל זה אין המסובב נמשך
מהסבה שהרי הסנה אינו אוכל. גם במציאות העולם
עם היות הקב"ה נמצא קדמון מחייב המציאות לא יתחייבו
הנמצאות המסובבים כי אם ברצונו הפשוט יתבדך כשראה
לחדשו וכיון שחידשו ברצונו הפשוט הכל מסור בידו ויכול
לשדרו ולבטל הוראת הככבים והמזלות וחיוכם לעשות
בהם כרצונו כי הם כחומר ביד היוצר ובמראה זו ילא
ממבוכתו שהיה נבדך בו :

ואשר לומר שלזה כיונו חז"ל באמרו בשמות רבה
למה הראה לו הקב"ה למשה בענין זה לפי
שהיה מתעב בלבו ואומר שאלו היו המזריים מקלין את

להיות השכינה עומדת שם כי מי שאין לו ראש לפני הבריות יש לו ראש לפני המקום וכל הנמצאים כלם יודעים ומכירים גדולתו ית' ועמד הקב"ה שם במקום נמוך ובסנה לרמוז עוזו אנכי בלרה כשאז"ל ורמו עוד לומר שעם היות אש המזריים בוער על ישראל מ"מ לא יתפשט ולא יגע בהם כי הקב"ה שומר ישראל עומד עמם לשמורם: באופן שזכה משה רבינו עליו השלום במראה זו לראות השכינה ממש כמו שנאמר וירא ה' כי סר לראות כלומר ראה משה להשם כסדר לראות ולזה כיונו חז"ל באומרים ברבה ויאמר משה אסורה נא ואראה וגו' ר' יוחנן אמר שלש פסיעות פסע משה בראותה שעה שנאמר אסורה נא ואראה ריש לקיש אמר הפך פניו והביט שנאמר וירא ה' כי סר לראות. שכונת רבי יוחנן באומרו שפסע שלש פסיעות ר"ל שעלה במראה זו להשיג ג' מדרגות גדולות בנבואה הראשונה שראה מלאך בהקיץ כמו שנאמר וירא אליו מלאך ה' בלבת אש וגו' שזו היא המדרגה היותר עליונה שהשיגו שאר הנביאים וכמו שכתב הרמב"ם במורה חלק ב' פ' מ"ה וז"ל המדרגה י"א שיראה המלאך ידבר עמו במראה כאברהם בשעת העקירה וזאת אללי העליונה שבמדרגות הנביאים וכו': בדרגה שנית השיג משה שדבר עמו הקב"ה בהקיץ וכמו שנאמר ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה וגו' שמדרגה זו לא השיגוה שום אחד משאר הנביאים וכמו שכתב הרמב"ם שם וז"ל אבל אם אפשר שיראה הנביא עוד במראה הנבואה כאלו השם ידבר עמו הוא רחוק אללי ולא יגיע פועל הכח המדמה לזה לא כן מרע"ה כי פה אל פה ידבר בו וכאן התחיל: עוד מדרגה שלישית השיג שראה ממש השכינה כסדר לראות ולהיות שמדרגה זו היא בלתי אפשרית דכתיב כי לא יראני האדם וחי לכן אמר ריש לקיש. הפך פניו והביט כלומר הפך לורתו ופשט חמרו לגמרי והביט בשכינה שנאמר וירא ה' כי סר לראות ועלה למדרגה זו להיות שהשעה לריכה לכך שרצה הקב"ה לתת לו כח להשגה זו לאמת ולקיים אמתות מציאותו ית' כי הוא ייסוד ה"יסודות" ועמוד ה"העקרים" כלם והיה לו להיות סרסור לישראל ולמזרים להזהירם על כך לכן המזהיר על דבר מה לריך שיהיה בו בעלם בראשונה: וגם נתאמת אללו יכלתו ית' הבב"ת זהו שאמר לו הקב"ה ויאמר אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך וגו' כלומר כוונתי בהראותך הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל ללמדך ולהזהירך שאל תקרב ואל תחייב בשכלך הולמו והכנעתו של ישראל מחמת סבות

אבר נראה לע"ד שכונת הפסוק לומר שמשה הסתיר פניו ר"ל ששם איזה מסוה או בגד על כל פניו כדי שלא יסתכל בשכינה והרגיש הפסוק עלמו ואמר למה עשה כך הלא די לו בשיעלם עיניו מראות ומלהסתכל ותיזן ואמר כי ירא מהביט אל האלהים יובן עס מה שכתבתי לעיל שהסנה היה בוער ועומד האש לעולם במקום אחד בשליש העליון ולא היה האש מתפשט בכל הסיה בשביל השכינה שהיתה עומדת בחלקי הסנה הנמוכים

לרמוז

לרמוז עמו אנכי בלרה וזו היא הסבה שראהו משה להסס כשסר לראות להיותו עומד שם במקום נמוך מהסנה וזאת היתה הסבה שמהר רבינו ע"ה כיסה פניו בצגד והסתירה כלם ולא עלם עיניו לבד לפי שירא מהביט כלומר שכיון שהשכינה היתה עומדת במקום נמוך לא יסתכל איזו הבטה אל האלהים כי אין הבטה אלא מלמעלה למטה ואולי יבא לידי הבטה לכן מפני כבודו של מקום הסתיר פניו וכיסה בצגד ובאיוה דבר אחר כדי שלא יבא לידי הבטה ולכן כיון שעשה לפנים מן השורה. שהיה די לו בהיותו עולם עיניו לכן זכה מדה כנגד מדה כמו שהסתיר כל הפנים. ודבר ה' אל משה פנים אל פנים וכל הפנים קבלו קרון עור כי קרן עור פני משה. ובזכות כי יראו ויראו מגשת אליו כבודו לשכינה ובשביל כך כיסה פניו בצגדו כך ויראו מגשת אליו עד שסם על פניו מסוה. ובזכות מהביט ותמונת השם יביט יר'. כי השם לא יושג מלד מהותו אלא מלד פעולותיו וזהו הנקרא תמונת השם או כמו שפירשו קל"ה כי תמונת ה' היא ידיעתו על דרך שלילה לא על דרך חיוב. כי לא ישיג אדם בו שום תואר בדרך חיוב כי אין שום תואר נוסף על עצמותו כי הכל עצמות ומהות אחד ואין יושג מהותו כי אלו ידיעתיו הייתיו. אלא יושג בדרך שלילה. וזהו שאמר כי כמו שמהר רבינו עליו השלום חלק כבוד לשכינה שהסתיר פניו. כדי שלא יבא לכלל הבטה שהיא מלמעלה למטה וכמו שכתבתי. כך זכה כי לפי גודל חכמתו והשגתו בו יתברך ותמונת ה' כפי אחד מן הפירושים שכתבתי. היה בעיניו של משה הבטה והשגה נמוכה כי לפי ערכו של משה רבינו עליו השלום. היו לו השגות עליונות ונוראות יותר בהשגת ה' או מלד פעולותיו או בדרך שלילה כי דרכים אלו היו בעיניו דרך הבטה ודרך שפלה ונמוכה בערך השגותיו: הרי הוכחנו מכל מה שכתבנו השגת אמיתת שלשה עקרים הנזכרים במדרגה עליונה ובהשגה נפלאה למטה רבינו עליו השלום. כפי מדרגת הכנת שלמותו. ושלשה עקרים הנזכרים השיגום הזקנים כפי כחם ומדרגתם בשלשה האותות אשר עשה משה לעיניהם וזה שעם היות שמהר רבינו עליו השלום אמר והן לא יאמינו לי וגו'. כי יאמרו לא נראה אליך ה'. ועל אמיתת זה באו השלשה אותות מכל מקום אגב אורחיה כיון הקב"ה להוכיח ולברר וללכך מתוכה השלשה עקרים הנזכרים: וזה יובן בהקדמה שכתב הרב בעל העקידה שער ל"ה כי הדבר הנסוי הוא בא' מג' פנים אם שיהיה נמנע אלא הטבע בשום דבר כמו

הפיכת ברזל גיזת לזר. או שיהיה נמנע אלא הטבע בזמן מה אכל אינו נמנע בהחלט כמו ההפך קצ חטים אלא אפרוח שהוא נמנע אלאו בעתה אכל אפשר שיהיו החטים מאכל לעוף השמים ותתהוה מהם הטפה זרעית ויוליד בילה וממנה אפרוח. או שיהיה הנס מורכב משני הענינים יחד. בהתהוות מבית תרנגול חצי תרנגול חצי לפרדע שהוא נמנע מלד כללותו שכבר נחבאר שלא כל דבר שיוזמן יתהוה מאיזה דבר שיוזמן. והוא אפשרי מלד קלתו. והנה האות השלישי מהפיכת המים לרס מורה על מליאות השם להיות כי האות הזה הוא נמנע לעשות בשום דבר ובשום זמן כי המים הם יסוד פשוט ואין יתפך אל מוזן ואל מיטב הלחות שבמוזן אלא ודאי אות זה מורה על מליאות השם מחוייב המליאות. ממליא כל הנמצאים כלם ועושה בהם כרצונו כחומר ביד היוצר: והאות השני מלרעת היד מורה על השגחתו וזה שעם היות כל גופו בריא. היות ידו מלרעת מורה השגחתו המבחין בין דבר לדבר. וזה כי האדם המלורע עם היות בראשו לבד נגשו מכל מקום הוא עלמו וכל תכונתו מלורע אלא שגראו סימניו בראשו אכל משה רבינו ע"ה עם היותו בריא אולם ושלם בגופו היותו מלורע באחד מאבריו זה יהיה כמו חצי תרנגול חצי לפרדע שהוא נמנע אלא הטבע אלא בהשגחתו יתברך. והאות הראשון מהפך המטה לנחש מורה יכולתו הבלתי בעל תכלית וזה כי בהמשך הזמן אפשר לבא לידי כך כי החטה יותך לעפר ונחש עפר לחמו אכל היות הפיכתו בלתי המשך זמן זהו הוראת יכולתו הבלתי בעל תכלית הפועל בלי זמן באופן שאגב שנטשו ג' אותות אלו להאמנתו של משה הועילו ג"כ להאמנת ג' עקרים הנזכרים. ואחר שהוברר שלשה עקרים אלו למשה ולזקני ישראל בהשגה עליונה שהוברר אללם איש ואיש כפי כמו. הוכנו להיות סרסורים לפרסמם ולבררם לישראל להעמידם על אמונתם:

אז"ל ברבה פרשת בא אל פרעה סי' ט"ו החדש הזה לכם ראש חדשים וגו' הה"ד אשרי הגוי אשר ה' אלהיו משבחר הקב"ה בעולמו קבע בו ראשי חדשים ושנים וכשבחר ביעקב ובניו קבע בו ר"ח של גאולה. שבו נגאלו ישראל ממצרים ובו עתידין ליגאל. שנאמר כימי לאחר מאריך מזרים ארצנו נפלאות בו גולד יחזק ובו נעקד. ובו קבל יעקב את הברכות ובו רמז להם לישראל שהוא ראש להם לתשועה שנא' ראשון הוא לכם לחדשי השנה משל למלך שהוציא את בנו מבית האסורין אמר עשו אותו יום טוב כל השנים שבו יא' בני מחושך לאור מעול ברזל

ואמר ליה מאי חזית דקאי זרק במערב אנא אוקימנא ליה במזרח וכו'. ולולי שהקב"ה חידש העולם לא היה יכולת בידו לעשות כן. הרי שיצאת יצחק לאויר העולם מורה חידוש העולם. בו נעקד מורה השגחתו יתברך כי לולי שהיה אברהם מאמין אמונה שלימה שהקב"ה משגיח ומשפיע נבואתו עליו לומר לו שיחטוף את בנו. לא היה עושה מעשה רע וקשה כזה לשחוט את בנו יחידו וכמו שכתב המורה חלק ג' פ' כ"ד וז"ל ענין אברהם אבינו בעקידה כלל שני ענינים גדולים הם מפתות התורה הענין הא' הוא להודיע אותנו גבול אהבת ה' ויראתו וכו'.

והענין הב' להודיע אותנו איך יאמינו הנביאים באמת מה שיבוא מפי ה' בנבואה וכו'.

ודינו אללו כדון הענינים הנמלאים כלם המושגים בחושים או בשכל וראיה לזה הסכים אברהם לשחוט בנו יחידו אשר אהב וכו' הרי שעקידת יצחק מורה השגחתו יתברך. בו קבל יעקב הברכות מורה וכלתו ית'. וזה שלא נתפייס יעקב ולא היה בטוח על הברכות שברכו אביו שיתקיימו בידו להיות שלקח ערמה עד שנחגש עש המלאך שהיה שרו של עשו והודה לו על הברכות ואז נתקיימו בידו וכמו שפירש הרב הגדול מורי ורבי זלה"ה על פסוק ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב ויאמר לא יעקב ויאמר עוד שמך כי אם ישראל וגו'. שכונת יעקב היה שיודה לו על הברכות ולכן אמר לו המלאך לא יעקב ויאמר עוד שמך שמורה לשון ערמה ואונאה. כמו שאמר עשו הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח וגם עתה לקח ברכתי וגו' כי אם ישראל שמורה השם הזה יושר. לומר שגדק ויושר עשית מה שעשית וראיה לזה כי שרית עם אלהים. וכמו שאמרו חז"ל נחששת עם העליונים ויכולת להם עם העליונים זה המלאך ר' חמא בר חנינא אמר שרו של עשו היה הוא דהוא אמר ליה כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים וגו' וכיון ששרית ונלחת העליונים נראה מזה שמה שעשית עם אנשים בלקיחת הבכורה והבכרה מעשו ותוכל ר"ל בהיות יכולת לעשותו שאם לא היית יכול לעשותו ביושר ובתמים לא היה נתן לך הקב"ה כח לנלח המלאך: הרי שברכות יעקב הורו יכולת הקב"ה עד שנתן כח ביעקב לנלח למלאך עד שהשליכו לארץ וכמו שאמרו חז"ל על פסוק. ויאבק איש עמו אין אנו יודעים מי נלח אם מלאך אם יעקב מן מה דכתיב ויאבק איש עמו מי נתמלא אבק האיש שעמו וכיון ששלשה עקרים אלו הם קשורים זה בזה חידוש העולם השגחה יכולת אשר היו בזה הזמן לכן בו רמז

ברזל לחיים מעבדות לחירות משעבד לגאולה. כך הוליא הקב"ה לישראל מבית האסורין. שנאמר מוליא אסירים בכושרות מחשך וללמות שנאמר יוליאם מחשך וללמות. מעול ברזל לעול תורה. מעבדות לחירות שנאמר בנים אחם לה' אלהים. משעבד לגאולה שנאמר גואלם חזק ה' לבאות שמו לכן קבע להם שמחה שהוא נפרע מאויביהם עליהם שנאמר ואתן אדם תחתך:

בבואמר הזה רמזו כל הדרוש שכתבתי וזה שאמונת חדוש העולם הוא עקר ויסוד גדול. להיות

כי ממונו נמשכים עקרים אחרים גדולים הן מליאותו ית' הן השגחתו כי הנוטע אין הלא ישמע וגו' הן יכלתו הכלתי בעל חכמים. כיון שהמליא העולם כי אלו השלשה עקרים הם אשר רצה הקב"ה לפרסם במארים כמו שכתבתי. ולהיות כי הפלוסופים עלה על רוחם לומר כי פעילות השם היו בדרך חיוב כדרך שמתחייב האור בעליית השמש על האופק. באופן שמתחייב מסבא וזו קדמונת העולם כמו שהקב"ה קדמון בלי ראשית וכמו שהביא סבא וזו בעל דרך אמונה בתחלת ספרו. והכה והכה על קדקדם כי אין מליאות לסבא וזו להיות כי אין יחס וערך לפעולותיו ית' עם גדולתו עיין שם לכן לרמזו לדרוש הזה לומר שהקב"ה פועל ברתון אחר בעל המאמר: משבחר הקב"ה בעולמו כי לא המליא אלא בבחירה ורלון לא בדרך חיוב ולהורות אמתת הדרוש הזה לכל העמים קבע בו ראשי חדשים ושנים לומר שיש התחלה לזמן ולתנועה המחייבת הזמן לא כמי שאומר שאין התחלה לזמן כי העולם קדמון: אבל כשבחר ביעקב ובבניו לפרסם יותר הדרוש הזה קבע התחלת הזמן בראש חדש של גאולה להיות שבזמן ההוא עיניהם ראו ולא זר אמתת הדרוש שהעולם מחודש על ידי הנסים והנפלאות שעשה שם ושדר כל מערכות השמים שזה מורה שהכל מסור בידו בכל עת לעשות בהם כרצונו ולהיות שבזמן ההוא הורה חידוש העולם לעין כל. לכן קבע התחלת הזמן ראש חדש ההוא שגם זה מורה החידוש כמו שכתבתי. ולהיות שהמאמין בחדוש דבק עמו השגחתו ויכלתו יתברך לכן אמר: בו נולד יצחק בו נעקד בו קבל יעקב הברכות לרמזו לשלשה עקרים כי להיות שבראש חדש הזה קבע התחלת הזמן המורה חידוש העולם זאת היתה הסבה שבו נולד יצחק שעם היות שהיה המול מחייב שלא יהיה נולד יצחק וכמו שאמרו חז"ל על פסוק ה' אלהים מה נתן לי יצחקי הולך עירי שאמר אברהם המול דוחקני. ואומר אברהם אינו מוליד עם כל זה שידר הקב"ה המערכה.

רמז להם לישראל שהוא ראש לתשובה שנאמר ראשון הוא לכם וגו' להיות שגם ביציאת מצרים נתפרסמו שלשה אלה על ידי אותות ומופתים והיא התשובה האמתית תשובת נפשם ואמונתם של ישראל וזוהי מתיבת הכפל שהביא במשל ובנמשל שרומז לשלש אמונות ועקרם הנזכרים שבאומרו. מחשך לאור רמז לחידוש העולם שמי שמאמין חידוש העולם אור נגה עליו והמחישו וסובר שנפל העולם במקרה או שנתחייב בדרך חוב אור חשך באהלו וזה שאמר המאמר. הוליא הקב"ה לישראל מבית האסורין וכו' רמז לשעבוד גופם ממש שהיו אסירים בזושרות. ומה שחזר ואמר מחשך וללמות רמז לשלא יאמינו שהעולם נפל במקרה שהאמין סברא זו הולך בחשך וללמות. משול כרזל-לעול תורה רמז לשלא יאמינו שנתחייב העולם בדרך חוב שאלו היה כן היו תחת עול קשה ככרזל שמה שמחייב איזו סבה לא היה אפשר לבטלה בשום דבר וילאו משול זה וכנגדו תחת עול תורה כי כפי קיומם מלות התורה כך יהיה מחייב הסבה או המערכה באופן שהכל מסור בידם ואין כאן עול קשה ככרזל וילאו משלשה אלה בהאמינם חידוש העולם. וכנגד ההשגחה הנמשכת מחידוש העולם אמר מעבדות לחירות וזה שאם לא היה הקב"ה משגיח היה האדם כעבד ממש שגופו קנוי ואינו מלפיה לתשלוש גמול. כך אין הקב"ה משגיח במעשה בני אדם ואינו משכיר ומעניש אבל כיון שהקב"ה חידש העולם ודלי שמשגיח כי הנוטע חזון הלא ישמע וכיון שמשגיח ויודע מעשה בני אדם הוא משכיר ומעניש כאדם בן חורין שראוי לשלם לו דמי פעלו. וכמו שאמר ביום אחר לה' אלהיכם ולכן לא תתגודדו וגו'. כי המיתה אינה אלא לקבל שכר טוב לעולם הבא חלק עבודתכם. כי לא יפלא ממנו כל דבר. וכנגד היכולת הכלית בעל תכלית אמר משעבוד לגאולה שבהאמנת חידוש העולם נמשך אמונת יכולתו יתעלה לבטל הוראת המערכה ואין אדם משועבד להוראה ההיא אלא הקב"ה גואל אותו ביכולתו. וזהו שאמר גואלם חזק ה' לבאות שמו כלומר גואלם חזק חזק בב"ת. וה' לבאות שמו להיות שהוא המהוה והממלא לבאות השמים ולכן יש לו חזק לבטלם ולהכניעם באופן שגואל האדם מידם הרי שביציאת מצרים נתפרסם חידוש העולם המורה מליאותו והשגחתו ויכלתו הבב"ת והוא הדרוש אשר כתבתי. וגם לפי מה שפירש הרב מורי ורבי זל"ה שהיו כונת המכות נזכר לפרש שהבונה היא כיון הקב"ה להודיע למשה במראת הסנה תחלה להיות שהיה לו להיות סרסור בענין. וזה שפירש ז"ל שעם היום

שאין לנו להרבות בחוארים זו ית' מן הטעם שכתב הרב המורה חלק א' פרק נ"א מכל מקום נותן לנו רשות להאיר לו שלשה תארים והם גדול גבור נורא וכמו שאז"ל בברכות פ' עומדין: ההוא דנחית קמיה דר' חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והחזק והאמין והודאי והנכבד המתין לו עד דסיים כי סיים אמר ליה סיימתינהו לכולהו שבחיה דמך למה לי כולי האי אכן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא ואחר אגבי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו את אמרת כולי האי ואזלת משל למך בשך ודש שהיו לו חלק אלפי דיגרי וזהו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו: וזה יובן עם הטעם שפירש הרב המורה בהרחקת החוארים מהבורא יתעלה לע"ד שהוא פירש שהחואר בלתי שלם המחואר והוא ענין נוסף לעלם ואם כן הוא מקרה וכו' ודאי שזהו גנאי לו יתעלה שאינו בעל מקרים. אבל שלשה אלה נשאר בדינו לגדלו ולרוממו בהם ולהיות שישראל נתעברו בין המלריים וילמדו מעשיהם. ראה הקב"ה לפרסם שלשה תארים אלה וללמדם לבני ישראל באמצעות המכות שהביא במצרים והודיעם על דרך שאמר. רבי יהודה היה נותן בהם סימנין דל"ך עד"ש באח"ב. כי בשלש מכות הרמוזות בשלש אותיות הראשונות. מהשלשה סימנין הודיע תאר גדול ובשניות הודיע תאר גבור ובשלישיות הודיע תאר נורא. **ויתבאר** בזה האופן כי הגדול תבחן גדולתו בשלשה דברים אחד בהיותו פועל פעולה גדולה וכפלאה. ב' שלא יהיה מקום ריק ממנו ויהיה נמלא בכל מקום ומלא כל הארץ כבודו כדי שלא יהיו במקום רחוק מורדים בו. ג' שלא ימלא אחד שום ודומה לו שיבטל מאמרו. במכת הדם הודיע גדולתו בדבר הא' מהשלשה להיות שהיתה פעולה נפלאה הפיכת המים הפשוטים לדם שהוא מיטב הליחות שבניזון וכמו שהארץ בזה הרב בעל העקידה זל"ה. במכת הערוב הודיע גדולתו בדבר הב' שמלא כל הארץ כבודו. כמו שנאמר והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה וגו' והקב"ה היה מזוי שם אללם להיללם וכתב למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ ואני נמלא בכל מקום ומקום ולכן מי יוכל למרוד בו וכמו שנאמר המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו הים מספר לגדודיו ועל מי לא יקום אורו. שהבונה לומר שמלך ב"ו כל עוד שמתרבה ממשתלתו וגדולתו של אדם מתמעטת היראה והאימה מן המלך אבל הקב"ה הוא להפך שמי שיש לו יותר ממשתלה ומשיג בו השגה גדולה יש לו

פחד גדול ואימה רבה ממנו וזהו המשל ופחד עמו כלומר הפחד דבק עם הממשלה כי כפי מדרגת הממשלה כן הוא רביו הפחד וזו היא הסבה שעושה שלום במרומיו ואין קנאה ושנאה ותחרות ביניהם כי הכל מכירים גדולתו ומעלתו ית' וגשמיים אליו. היש מספר לגדודיו בא לומר הסבה שהמשל ופחד עמו על הדרך שפירשתי ואמר שהסבה לזה הוא לפי שמלך א' לפעמים השר או המושל יכול להתקיים ולהסתפק בעלמו ולכן מורד במלכו אבל הקב"ה עם היות שאין מספר לגדודיו וכמו שנאמר אלף אלפין ישמשוניה וריבוא רבואין קדמוהי יקומון. מ"מ על מי לא יקום אורכו ומי הוא אשר לו מליאות זולת אורו והשפעתו של הקב"ה ולכן אי אפשר למרוד בו כי הכל עומד לנגדו ואין נסתר מהיותו עומד לעומתו ית'. במכת הברד הודיע גדולתו בדבר הג' שאין דומה לו שיבטל מאמרו. וכמו שנאמר במכת הברד בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ: והאותות השניות מהסימנין הודיעו תאר גבור בזה האופן. וזה שהגבור יבחן בהיותו יודע ללחום בכל מיני זיון חרב וקשת וחנית ושאר כלי מלחמה שאם אינו יודע ללחום אלא במין אחד מכלי מלחמה לפעמים ילטרך להשתמש בא' משאר הכלים ואינו מלומד על כך ויהיה מנוח. גם הגבור לריך שלא לבד שלא יהיה מנוח מאויבו אלא שיהיה הוא מנוח לאויבו ומכניעו. גם לריך הגבור שיהיה לו חיל גדול סרים אל משמעתו בעת הצורך לערוך מלחמה כנגד אויביו. במכת הפרדע הודיע גבורתו בבחינה הראשונה וזה שאפי' בצפרדעים שנראה שהוא דבר מוסר בעולם בו עושה הקב"ה מלחמתו ובשאל"ז שמות רבה פרשה עשירית מהו ויתרון ארץ בכל היא. אפי' דברים שאתה רואה אותן כאלו הן מיותרים בעולם. כגון זבובין ופרעושין ויתושין הן היו בכלל בריותו של עולם שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה. תדע אלולי הפרדע היך היה פורע מן המלריים. הרי לך שהקב"ה עושה מלחמתו באיזה דבר שיהיה ואפי' בדברים המיותרים בבריותו של עולם. במכת הדבר הודיע גבורתו בבחינה שניה שיש לאל ידו להכניע האויב ולהמיתו: במכת הארבה הודיע גבורתו בבחינה שלישית שהרי יש לו חיל גדול מארבה וכמו שנאמר וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עלום עושה דברו וכו' כי כל זה נאמר על הארבה. והאותיות השלישיות מהסימנין הודיעו תואר נורא וזה שהדבר הנורא הוא נורא לא' מג' סבות או בעבור שלא נודע סבתו או עם היות שנודע סבתו אין הסבה ההיא מספקת לדבר הנמשך מנוגה או בעבור

היות דבר אחד סבה לשני הפכים. במכת הכנים הודיע היותו נורא להעלם הסבה וכמו שאמרו החרטומים אלבע אלהים היא: במכת השחין הודיע היותו נורא בבחינה שנית להיות שאין הסבה מספקת למסובב וזה שעם היות שידענו שסבת השחין היתה ממה שאמר הקב"ה מלא חפניכם פיח כבשן זרקו משה השמימה. מכל מקום אין סבה זו מספקת לשיהיה שחין פורת והטעם שפיח כבשן הוא היסוד הארליה הנשאר מהדבר הנשקף שאין האור שולט בו אלא אדרבה נפרד האש מהחלק ההוא. ואיך עתה נתפש האש בו ושקף דמן של מלריים עד שהיה לשחין פורח: אלא יובן עם מה שאמרו חז"ל וזרקו משה השמימה עד כסא הכבוד וכו' והאש ההוא של מעלה יש בו כח להיות נתפש אפילו בדבר שאין בו ממש:

ועוד אמרו חז"ל אמר רבי יהושע בן לוי גם גדול נעשה בשחין שאדם זורק חץ למעלה אינו מהלך מאה אמה. ומשה זרק פיח הכבשן מלא חפניו דבר שלא היה בו ממש וזרקו עד כסא הכבוד: ועוד גם אחר נעשה בו שמה שהחזיקה ידו של משה היה מלא חפניים: ועוד גם אחר אדם מפזר עפר קב אחד אין מפזר אלא ארבע אמות אבל משה נטל מלא ידו ופזרו על כל ארץ מלריים: הרי מכל הבחינות האלו הורה היות נורא: במכת החשך הודיע היותו נורא בבחינה השלישית שמדבר אחד נמשך ב' הפכים שכן כתיב ויהי חשך אפילה בכל ארץ מלריים וגו' ולכל בני ישראל היה אור וגו' ולכל בני ישראל לא היה חשך לא נאמר אלא היה אור שניתוסף האור להם. כאז"ל שכל מקום שהיה היהודי נכנס היה אור נכנס ומאיר לו מה שבחביות ובחביות ובמטמוניות וכו' הרי שהיה להם תוספת אורה. ולמלריים היה תוספת חשך אז"ל ויהיה חשך אפלה למלריים ולישראל היה אור במושבותם ובשרדפו מלריים מה כתיב ויהי הענן והחשך אם ענן למה חשך אם חשך למה ענן דו פרלופין היו אור לישראל וחשך למלריים וכן כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יורח ה' וכו' וכמו שפירשתי על זה המאמר דקשה אם הוא מרגיש הכפל שאומר ענן וחשך מה תירץ באומרו דו פרלופין היו אור לישראל וחשך למלריים אלא שנראה לע"ד שהתירוק רמזו באומרו דו פרלופין היו. וזה כי הוא ידוע כי החשך אינו אלא העדר האור והתורה כוונה באמור ויהי הענן והחשך שהחשך שהיה למלריים לא היה לבד העדר האור אלא חשך כפול ומכופל והוא חשך שיש בו מליאות ולזה כיון באומרו דו פרלופין לומר כי כמו שהאור הוא פרלופין ומליאות דבר מה

הוראה גדולה כמו שכתבתי שמלא כל הארץ כבודו: גבור שיש לו כח לבטל כח האש שהסנה איננו אוכל וכמו שנאמר: קול ה' חוצב להבות אש ששמעתי אומרים שהכוונה לומר שהלהב יש בו אורס וחיוור האורס שורף והחיוור מאיר והקב"ה חוצב הלהב ומשייר החיוור שמאיר ומסיר האורס השורף כמו שעשה בסנה שהיה הסנה בעור באש ומאיר הלהב אבל לא היה אוכל להיות שאין שם אורס הסמוך לפתילה שהוא הוא השורף. וזו היא גבורתו של הקב"ה שמפרידם ומבדילים זו מזו. נורא שכן אמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה וגו'. שלא היה יודע הסבה מדוע לא יבער הסנה. וכיון שנתברר אלנו היותו גדול גבור נורא הוכן להיות סרסור בדבר. כי המזהיר על דבר מה לריך שיהיה בו תחלה בעצם. באופן שבאו ישראל לכלל אמונת שלשה תארים אלו בו ית' והוכנו להיות נגאלים. וכן מצינו לדניאל כשגלה לו הקב"ה חלום נבוכדנאצר והליל ממות נפשו היה מהלל ומשבח להקב"ה בשלשה תארים אלו גדול גבור וגורא וזה במה שאמר. והוא מהשגא ערניא וזמניא וגו'. וכמו שאבאר וזה שרצה להלל להקב"ה בענין זה בשלש בחינות אחת בבחינת מה שנוגע לעלמו ולשלמתו של דניאל. שנית בבחינת הוראת עצמות החלום. שלישית בבחינת גודל ידיעתו ית' שידע מה שבלבו של נבוכדנאצר שאמר השמים אעלה ואדמה לעלוין. וזאת היתה סבת היותו חולם החלום ההוא. וכמו שאמר דניאל רעיונך על משכבך סליקו וגלי ריאי הודעך מה די להוי כי לא יפלא ממנו כל דבר וצוחן לבות וכליות אלהים לדיק וגילה לו כי גם הוא יומיו יבא. וכנגד הבחינה הראשונה אמר להוי שמי די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא. ר"ל מן העולם הזה עד העולם העתיד ואמר כן להיות שהחלום היה רומז העולם הזה והעולם העתיד להיות צביאת משיחנו. די חכמתא וגבורתא דיליה היא ירצה כי אמרו חז"ל אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ולזה כיון נבוכדנאצר באומרו יודעי דעת ומביגי מדע כנגד חכם. ואשר כח זהם לעמוד בהיכל המלך כנגד גבור. וימן להם המלך כנגד עשיר כדי שיהיו מוכנים לקבל השפע היורד מלמעלה. ולכן אמר דניאל הרבה השתדל המלך לבקש ילדים שלמים ומוכנים לקבל איזה שפע. אבל העושר לבד מסור בידו כי יש לאל ידו בעולם עושרו להעשיר למי שירצה. אבל החכמה והגבורה שהם מן התנאים הנריכים למקבל השפע אין בידו של מלך ליחנם למי שירצה. אלא הם מסורים בידו ית' ולכן נתנם

מה כן החשך לא היה העדר לבד. כי אם פרוץ ומלאות דבר שהיה כפול ומכופל ודבר שיש בו ממש וכן לעתיד לבא. כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים שיהיה חשך כפול ודבר שיש בו ממש. הרי שנמשכו שני הפכים צבת אחת ונתברר היות הקב"ה גדול גבור ומורא. ובמכת בכורות הורה שלשתן יחד אם תאר גדול שאין לך גודל גדול מזה היותו מבחין בין טיפת בכור לטיפה שאינה של בכור. ועוד אמרו חז"ל ברבה פ' י"ח על פסוק ויהי בחצי הלילה. המלרי שהיה מתירא היה מוליך בכורו אל ישראל ואמר לו בבקשה ממך טול את זה וילין עמך כיון שהגיע חצי הלילה הרג הקב"ה כל הבכורות ואותן שהיו נחונים בבתיהם של ישראל היה הקב"ה פוסע בין ישראל ובין המלריים והיה נוטל נשמתו של מלרי ומניח נשמתו של ישראל והיה היהודי מתעורר ומנול את המלרי מת בין כל אחד ואחד וכו' וודאי שאין לך גודל גדול מזה. אם תאר גבור שהמית הבכורות בכל מקום שהם אם תאר נורא שפעל ועשה מכת בכורות בלי זמן ורציה לזה שאז"ל תני רבי שמעון בן יוחאי משה שאינו יודע לא עתותיו ולא רגעותיו של לילה לפיכך הוא נכנס ואמר נחמתי. אבל הקב"ה שהוא יודע עתותיו ורגעותיו של לילה לפיכך נכנס כחוט השערה ואמר בחלות הלילה וכו'. וזה שיש לדקדק אם המכה היתה בנקודה של סוף חצי הלילה הראשון הרי לא היה בחצי הלילה שהרי בחצי הלילה השנייה הנשארת היה יותר ארוכה נקודה אחת ואם היתה המכה בנקודה הראשונה של התחלת חלות הלילה השנייה הרי לא היה בחצי הלילה. שהרי כבר עבר יותר זמן בחצי הלילה הראשונה קודם המכה ממה שעבר אחר המכה. באופן שזמן הלילה קודם המכה וזמן הלילה אחר המכה לא היו שוים ואיך אמר הכתוב ויהי בחצי הלילה. אלא ודאי שהקב"ה בלי שום זמן עשה מה שעשה וגשאריו הזמני' שוים חלות לילה קודם המכה וחלות לילה אחר המכה וכנגדם בין הדברים. וזהו שרמז בעל המאמר באומרו. כחוט השערה שהוא כנקודה שאינה זמן כי הזמן מהמכה המתדבק שמקבל החלוקה והנקודה אינה מקבלת החלוקה ואין לך דבר נורא יותר מזה היותו פועל בלי זמן הרי לך באמצעות העשר מכות פרוסם היותו יתעלה גדול גבור וגורא וזהו מה שרצה הקב"ה שיכירו וידעו ישראל. ולכן רצה תחלה שלהיות שהיה לו למשה סרסור בדבר שנתברר אליו תחלה ולכן נראה לו מתוך הסנה ששם נתפרסמו שלשתן. אם גדול אמרו וז"ל למה מתוך הסנה ללמדך שאין מקום פנוי בלא שכינה אפי' סנה וזו היא

האדם שלריך אחר היותו רואה בדבר מה לריך כלים ועינים אחרים להוציא ראונו מן הכח אל הפועל אבל הקב"ה בראונו לבד פועל והדרוש הזה כיון הפסוק באומרו יהב חכמתא לחכימין לומר כי האדם להיות מורכב מחומר יש לו מסך מדביל בינו וציון החכמה ואינו משג ההשגות והדרושים בנקודה אחת עד שבהמשך הזמן בעיונו מתוך המסך ההוא ונעשה חכם בפועל. אבל כבר מתחלה היה חכם בנח כיון שרלה הקב"ה שיהיה חכם וכמו שאמרו חז"ל טפה זו מה תהא עליה חכם או הכל וכו' שראינו יתברך ודאי הוא פועל וכבר האיש ההוא חכם אלא שהומרו הדבילי מן החכמה בפועל. א"כ נמצא ששבתא לאדם החכמה כבר הוא חכם קודם ביאתה כיון שרלה הקב"ה שיהיה חכם וראינו ית' פועל אם כן שפיר קאמר יהב חכמתא לחכימין שכבר הם חכימים לראינו יתברך שהרין לבד פועל וזהו שבת גדול. וזהו כיון רבי יוסי בן חלפתא במשל הקוזמין שהכונה לומר כי כמו שלא יצויר שתתן המטרונה עדים ותבטיעיה אלא לאדם חכם ועשיר. באופן שנמצא ששבעת נתינת התבטיעין כבר האיש ההוא חכם ועשיר כן הקב"ה מעולם לא מצינו שנתן החכמה כי אם לחכם לפי שמשעה ראשונה שרלה הקב"ה שיהיה האיש ההוא חכם כבר הוא חכם שראינו יתעלה פועל. נמצא ששבעת נתינת החכמה ושבעת בואה ולא באה אלא לחכם. ושפיר קאמר יהב חכמתא לחכימין וזהו שבת גדול שפועל ראונו יתעלה לבד מבלי כלים גשמיים וזה מורה תאר נורא להיות שאין הרגון מספיק להוציא הדבר לפועל כי אם ראונו יתעלה להיותו נורא. וכפל הפסוק באומרו יהב חכמתא לחכימין ומגדעא לידעי בינה הוא להיות שהחכמה נחלקת לשנים או חכמה שמציאות המושכל סבת ידיעת המשכיל או חכמה שידעת המשכיל סבת מציאות המושכל והמין הראשון מהחכמה נקראת עלולה והמין השני עלה וכמו שהאריך בדרוש הזה הרב המורה חלק ג' פ' כ"א ולהיות שכלול הזה היו דברים שצויד מציאותם נמצא כמו מלכות בבל ואחריו מלכות פרס ומדי ואחריו מלכות יון וכך השאר ועלייתם וירידתם שכל זה רמז ומחוייב מבח מהלך הככבים והמזלות והוראתם באופן שידעיה וחכמה זו עלולה מציאות הוראת הככבים והמזלות. כנגד זה אמר יהב חכמתא לחכימין שידעת חכמה זו באה לאדם מאתו יתעלה. וכנגד מין החכמה השני שידעיה היא עלת המושכל ומציאותו אמר ומגדעא לידעי בינה שחכמה זו נקראת דעת סתם ב"א וידע דעת עליון שאין זה

תחנם לי עד שהוכנתי לקבל השפע הזה. כנגד הבחינה השנית אמר שעלמות החלום מורה היותו ית' גדול גבור ונורא. כנגד גדול אמר מהשגא עדניא וזמניא כי הזמן נחלק לשני מינים. א' כמות הזמן הנמשך מהטבעה ההכרחית ממזרח למערב הנחלק לשעות שהם כ"ד שעות שבכמות זה נשלמה אותה הטבעה. ב' איכות הזמן הנמשך מהטבעה הרגועה ממערב למזרח כל ככב וכוכב כפי מהלכו ולכן כנגד הראשון אמר מהשגא עדניא כנגד השני אמר וזמניא והכל מסור בידו כמו שמורה החלום חילוף הזמנים והכל בא מאתו ית' וזהו ה"א גדולתו כנגד גבור אמר מהעדא מלכין ומהקיס מלכין כמו שגראה מתוך החלום וזהו ה"א גבורתו ית'. כנגד נורא אמר יהב חכמתא לחכימין וגו' ויוצן עם מה שאמרו חז"ל באיוב ס' תתקי"ט :

שאלה מטרונה את רבי יוסי בן חלפתא. הרי הוא כל שבתו של מקום שהוא נתן את החכמה לחכמים דכתיב יהב חכמתא לחכימין לא לריך קרא למימר אלא יהב חכמתא לעפשין א"ל יש לך קוזמין אמר ליה הן אמר לה אם בא אדם לשאול קוזמין שלך את משאלת לו א"ל אם יהיה אדם חכם חוקנס אני משאלת לו קוזמין שלי. א"ל קוזמין שלך אי את משאלת אלא לאדם חוקנס חכם והקב"ה יתן החכמה לעפשים. דקשה ודקארי לה מאי קארי לה דשפיר קאמר יהב חכמתא לחכימין. כלומר החכמים שאתה רואה שהם חכמים הקב"ה נתן להם החכמה ההיא כמו שנאמר כי ה' יתן חכמה. אבל אין הכי נמי דבתחלה טפשין היו כי עיר פרא אדם יולד ולא נקראו חכמים אלא על שם סופן וגם רבי יוסי בן חלפתא מה תירץ ולמה לא תירץ כך. אבל נראה לע"ד שודאי שהמטרונה יודעת כי עיר פרא אדם יולד ותחלת חכמתו של אדם מהקב"ה הוא. אבל כונת הקושיא לומר שציון שבת הכתוב לפרסם שבתו של מקום יותר היה מתפרסם באומרו יהב חכמתא לעפשין מבאומרו יהב חכמתא לחכימין וזה שציון לשון המאמר באומרו לא לריך קרא למימר וכו'. כלומר אין הכי נמי שמציאות הענין בן הוא שהקב"ה נתן החכמה לאדם שהוא טפש. אבל הוציא יתאח קרא למימר שבתו של מקום. היה מתפרסם יותר שבתו באומרו יהב חכמתא לעפשין. וכך היה לו למימר ובינת התיורן לומר שמתפרסם יותר שבתו של מקום באומרו יהב חכמתא לחכימין וזה כי היא הקדמה ידועה כי רגון השם לבד פועל כמו שנאמר בדבר השם שמים נעשו וברוח פיו כל לבאם. ואינו כמו

בסופו כנגד זה אמר. הוא גלי עמיקתא וגו'. ויזן עם מה שאז"ל (דניאל ב) הוא גלי עמיקתא אלו מעשיהם של רשעים שנאמר הוי המעמיקים מה'. ומסתרתא לסתיר עלה ידע מה בחשוכא אלו מעשיהם של רשעים שנאמר והיה במחשך מעשיהם ונהורא עמיה שרי אלו מעשיהם של לדיקים אור זרוע ללדיק וגו' כי יש לדקדק כפל הפסוק לפי מה שפירשו בו חז"ל אלא שהכונה אומ' שהאדם חוטא במחשבה בדבור ומעשה ובא לומר שבאי זה אופן שיחטא לא יפלא ממנו יתבדך. כל דבר וענין זה דבק עם יהב חכמתא לחכימין שבא להללו איך הוא נורא גם היות הקב"ה יודע נסתרות מורה היותו נורא:

כנגד המחשבה אמר הוא גלי עמיקתא. וכן המעמיקים מה' להיות כי לב האדם החושב המחשבות הוא עמוק כמו שגא' וקרב איש ולב עמוק:

כנגד הדבור אמר ומסתרתא. וכן לסתיר עלה כי העלה היא נחונה בדברים:

כנגד המעשה אמר ידע מה בחשוכא וכן היה במחשך מעשיהם וגו' ואמר שכל מפורסם וידוע לפניו והסבה לזה לפי שנהורא עמיה שרי כלומר שאין ידיעתו וחכמתו שהוא האור. כמד"א חכמת אדם תאיר פניו אין חכמתו עלולה ונמשכת ממציאות המושכל אלא אדרבה ידיעתו היא עלה וסבת הגמולא באופן שהוא עלמו מקור הידיעה ואין הידיעה קנויה מדבר יולא חוץ ממנו וזה ונהורא עמיה שרי וכמו שכתב המורה בפרק הנז'. ולפי מה שאמרו חז"ל ונהורא עמיה שרי אלו מעשיהם של לדיקים אור זרוע ללדיק. הכונה לומר כי כמו שידוע כל עניני הרשעים להענישם. גם כן יודע אפילו מחשבה טובה של הלדיק לתת לו שכרו. כי מחשבה טובה הקב"ה מלרפה למעשה וזהו שרמו באומרו אור זרוע ללדיק כלומר מלות התורה שנקראת אור שנאמר כי נר מלוא ותורה אור כשיהיה זרוע לבד כלומר שאין שם פועל גמור כמו הדבר הזרוע שעדיין לא יא' לפועל אלא הכנה לבד גם כן המחשבה. אין שם כי אם הכנה לבד ואמר כשיהיה המלוא. שהיא אור זרוע לבד ללדיק ולישרי לב על זה לבד יזכו לשמחה. שהוא תענוג העולם הבא ושמחת עולם על ראשם שהשמחה במעונו יתבדך הרי לך איך הקב"ה נורא בבחינת ידיעת מחשבות לבות בני אדם:

חז"ל אמרו הוא גלי עמיקתא זה עמוק המרכבה ומסתרתא אלו מעשה בראשית. ידע מה בחשוכא

זה

דבר שמחייבו לא מול ולא כוכב כי אם ידיעתו ית'. וחלק החלו' היה ממין זה. והוא מה שאמר חזה היות עד די התגזרת אכן די לא בידין ומחת לללמא על רגלוי די פרולא וגו' ואבנא די מחת לללמא הות לטור ומלאת כל ארעא שזוהו דבר שאינו מחייבו לא כוכב ולא מול כי אם ידיעתו ית'. כי בזמן שהיו ישראל יותר נכנעים ונבזים ושפלים שבדרך טבע אי אפשר להיות להם תקומה אז הקב"ה ישיע אותם כמו שהי' במלרים שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה וילעקו. מה כתיב בתריה וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. וכמו שכתב הה"ר בעל העקרים על פסוק: כי כארץ תוליא למחה וכנגה זרועיה תלמיח וגו' שאמר שהארץ אינה לומחת אלא אחר עיפוש הגרעין הנקבר בתוכה כן ה' אלהים ילמיח לדיקה והתשועה אחר העיפוש וההכנעה וההשפלה באופן שאין דבר זה מסור לשום הוראה ממו' וכוכב כי אם לידיעתו ית' שידעתו לבד תהיה סבת מליאותו. וכדומה לי שבה יזן מה שאמרו חז"ל יהב חכמתא לחכימין. זה יוסף הלדיק שנאמר אין נבון וחכם כמוך ומנדעא לידעי בינה זה דניאל וחבריו שגא' ארין לדניאל בחזא די ליליה רוא גלי וגו'. שכונת המאמר לומר נוה שכתבתי שחכמת יוסף היה שידע מה שהיו מחייבים הככבים והמזלות בעולם והשיג אמתותם ואח"כ בהשערות ובחכמות ובתבונות ייחס מתוך דברי החלום לאיזו דבר ממה שמחייב המזל רמז החלום והבין דבר מתוך דבר ולכן אמר אין נבון וחכם כמוך קראו נבון שהבין דבר מתוך דבר כלומר שמה שהשיג בחכמתו מחיוב המזלות ייחסו לחלום ושיער בדעתו לאיזו דבר מן הדברים המתחייבים מן המלות רמז החלום. אבל דניאל לא היה שם דבר רמזו בשום נמלא שיחייבהו אז יורה דבר מה ולכן לא נקרא דניאל חכם סתם. כי חכם סתם מורה קנין ידיעה ממציאות המושכל ודניאל לא קנה חכמה ממציאות מושכל כי אם שגלה לו הקב"ה סוד. הלא הוא כמדם עמו יתעלה חתום באולרותיו ולכן נקרא מגלה רזין. וזהו שאמר בחזא די ליליא רוא גלי וכן כתיב די יכלת למגלי רוא דגא. שהיא דעת עליון בפרט וכנגדו אמר ומנדעא לידעי בינה הרי שהלל ושבח להקב"ה בבחינת מה שמורה עלמות החלום: וכנגד הבחינה השלישית והיא בחינת גודל ידיעתו יתב' שידע מה שבלבו של נבוכדנאצר שעשה עלמו אלוה ואמר אעלה על במתי עב ובחן לבו וכליותיו וזאת הייתה סבת היותו חולם החלום להראות לו מה יהא

זו מדת פורענותם של רשעים בניהנם ונהורא עמיה שרי זה מתן שכרן של לדיקים לעתיד לבא :
 כונת המאמר הזה פירש הרב מרי ורבי זלה"ה שהכונה לומר שאיזו חכמה עמוקה שיש בעולם הב"ה הודיעה וגלה סתרה לבני האדם אבל מציאות שכר ועונש עין לא ראתה אלהים זולתך. וכמו שנאמר מה רב טובך אשר לפנת ליריאיך וגו' שהוא כמוס ולפון אליו יתברך ובענין הזה הראה הקב"ה לדניאל עונשן של הרשעים. ועובן של לדיקים וזה כונת הפסוק : הוא גלי עמיקתא. זה עומק המרכבה וכו' כלומר. הקב"ה גלה לבני האדם הן עומק המרכבה. הן מעשה בראשית עם היוחס דברים עמוקים אבל הוא לבדו יתברך יודע מה בחשוכא עונשן של רשעים וגם מתן שכרן של לדיקים ועם כל זה גלה והודיעהו אליו. לכן לך אלה אבהתי מהורא ומשבת אנא וכו' כיון שהודעתני מה שלא הודעת לבני אדם. ונחוצה לדרוש שהיינו בו וזה שבהיות דניאל וחביריו בגולה. מה שהיו משבחין להקדוש ברוך הוא הוא היותו גדול גבור ונורא. ולכן כמו שישראל צהייתם במלרים בבואם לירי ידיעת שלשה תארים אלו הוכח להיות נגאלים גם דניאל וחביריו בהיות חקוק בלבם ידיעת הוראת ג' תארים אלו נגאלו ולא נפלו ביד נבוכדנאצר עם היות שהיה יכולת בידו להכניעם כמו שהיו ישראל במלרים הן מלד יכלתו. הן מלד מערכות השמים שהיו משייעין אותו וכמו שנאמר ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכבדי אל ארים כהאי ואשכ צהר מועד בירכתי לפון. אעלה על במתי עב אדמה לעליון שודאי דברים אלו אינם כחבנן. אלא שהכונה לומר שהמול והמערכת היה לומח מעלה מעלה. ומחייב לו מעלה וגדולה ולכן להשיבה על כנה להיות דבר קיים עבד ללס די דהב וכמו שפירש הרב דון יצחק אבראבנל זלה"ה שכונתו לומר שיהיה מלכותו מלכות בכל קיים ולכן עשה הללם כלו זהב. לומר כי כמו שראש הזהב היה רמו למלכות בכל וכמו שנאמר אנת הוא רישא די דהבא אף כל שאר חלקי הללם הרומזים לשאר מלכויות יתהפכו לזהב שהזהב רומז למלכות בכל : ואומר אני לע"ד שלא זו לבד עשה לבטל המלכויות. אלא כפר בעקר ובמלכות החמישי מלכותו ית'.

ויוכן זה עם מה שאז"ל פסיקתא רבתי : כספם בחולות יסליכו וזהבם לנידה יהיה. וזה שאמר הכתוב נבוכדנאצר מלכא עבד ללס די דהב רומיה אמין שתין פתיה אמין שית אמר ר' יוחנן אשכח' אמרכאל דרומיה שתין ופותיה שית אם אין בעביו שלם דורא. אמר רב ביבי בקנה היו מעמידים אותו והוא נופל עד היכן ר' חגי בשם רב יצחק עד שהביאו כל כסף וזהב שהביאו מירושלים ושפכו דימום על רגליו לקיים מה שנא' כספם בחולות יסליכו וזהבם לנידה יהיה. שכונת המאמר בא לומר כי כמו שנבוכדנאצר רלה לבטל כל שאר המלכויות כמו שהורה זה בעשותו כל הללם מזהב. גם כן רלה לבטל המלכות החמישי וזה שמלינו בחלום חזה היות עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לללמא על רגלוי וגו' בארין דקו כחדא פרזלא וגו'. ואכנא די מחת לללמא הות לטור רב ומלאת כל ארעא. ולכן כנגד זה עשה שבמקום האבן ההיא שהיתה נופלת על הרגלים ומבטלת הכל שיתתפך זה לזהב שיפול על הרגלים והזהב הוא יהיה סבת קיומו ועמידתו לא דבר אחר וזהו שרמז באומרו בקנה היו מעמידין אותו והיה נופל כלומר איזה מלכות אחר שיהיה יהיה כמו משענת קנה רלון שאין לו שום קיום ומי הוא המקיים והמעמיד דימום הזהב שהוא רמו למלכות בכל שהפילו ברגליו וזו היא סבת קיומו ועמידתו לא סבת בטולו כמו שאמר החלום :

הרי שכפר במלכות החמישי כמו שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו : ועוד לריך לדקדק למה עשה הללם מזהב החמונה רומיה אמין שתין פתיה אמין שית וכמו שאמר המאמר אשכחא אמרכאל דרומיה שיתין אם אין בעביו שלם וכו' ועם שלפי הכונה שכתבתי במאמר עשה כך כדי שלא יוכל לעמוד לשפוך לרגליו דימום הזהב לרמוז לאבן די מחת לללמא וכמו שכתבתי מ"מ היה יכול לעשותו רומיה אמין חמשין שהרי לא היה בעביו שלם ולא היה יכול לעמוד :

ובבר עלה במתשכתי לומר שכונתו בזה שאמרו חכמי חכמת המספר. כי כך עשה הוא מספר שלם להיות שחלקיו הם שוים לכל. וזה כי חלקי עשה הם שלשה פנים אחד הרי עשה הם מה שאין כן בשום סבס אחד כי יהיו חלקיו פחות או יותר מהכל. דרך משל סבס ד' חלקיו הם שנים אחד לא הגיעו לכלל ד' וכן השאר. סבס שנים עשר חלקים הם יותר כי הם ו' ד' ג' ב' א'. הרי עשה עשר. ולכן רלה לעשות ארטי ורחבו ממנין עשה רומיה אמין שתין פתיה אמין שית :

אבל מה שנראה לי יותר שהיתה כונתו היא שכל הרשעים האלו. הם הוברי שמים החושים בככבים ובגלגלים

היתה להורות כי הכל מסור למערכות השמים ולא היה יכולת בידו של הקב"ה להושיע לישראל וכמו שדמיו חז"ל באומרים כשבת המלך אחשורוש מאי כשבת כשנתישבה דעתו אמר בלשאלר חשב וקעה אנה חשיבנא ולא טעינא וכו'. ולכן לרמוז ולעבוד למעלות השמים עשה משתה מספר שמונים ומאת יום. כנגד המעלות הנרשמות למעלה מהאופק בגרס השממי. וכנגד השבעה ככבי לכת החזורים חלילה ומחייבים בתנועתם בעולם השפל עשה משתה שבעת ימים אלא דבהא קא מיפלגי רב ושמואל דרב סבר שמלכד המאה ושמונים הרומוזים למעלות השמים מאופק לאופק עשה יותר שבעת ימים לרמוז של"ס חכ"ל. ושמואל סבר שעם היות שכונתו בשבעת הימים הם רמוז לשל"ס חכ"ל. מכל מקום גוף הככבים ההם ועלמותם. אינו חוץ מכתום המאה ושמונים מעלות הנרשמות בגלגל ומהלכס ומלעדס הוא במעלות ההם ולכן שבעת הימים הם עם מאה ושמונים שהשבעה הם מכללם כמו שכמות השבעה ככבים הם עומדים בחוץ כמות המאה ושמונים מעלות לא חוזה להם. הרי שכל הרשעים הם מסתכלים בככבים הן המזריים הן הבבליים הן הפרסיים וכמו שבמזריים עם היות ככבי שמים מנגדים לישראל. מכל מקום הקב"ה הילס וגאלס בבואם לידי הכרתו וידיעתו יתברך בהיותו גדול גבור ונורא כן בהיותם במלכות בבל עם היות ככבי שמים מנגדים לישראל כמו שהורו הרשעים הנזכרים במעשיהם מכל מקום הקב"ה הילס וגאלס מידם וגאלס מידם לסבת הכרתם וידיעתם היותו יתברך גדול גבור ונורא. ושדר מערכות השמים והוראתם וכמו שראינו בימי המן הפיל פור הוא הגורל וכו' והכל לא הועיל לו כי גואלס חזק גדול גבור ונורא. זהו שנראה לע"ד ואמר לי לבי העזיר ילחק ככ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

השממיים ולכן עשה רומיה אמין שתין פתיה אמין שית להיות שבהבא' מספר הרוחב עם מספר האורך והקומה עולה ש"ס כמנין המעלות הנרשמות בשמים למהלך הככבים. ואם לא היתה כונתו כי אם זה לבד כבר היה יכול לעשותו רומיה אמין תלתין פתיה אמין תרי עשר שגס בזה האופן היה עולה לש"ס כמנין המעלות. אבל גם היה לו כונה שניה לרמוז מהלך כל ככב האורך והרוחב וזה כי אורך המהלך ממזרח למערב אינו אלא ששה מזלות שהרי כל השנים עשר מזלות סובבים כל הכדור נמלא שממזרח למערב אין שם כי אם ששה נמלא כי מהלך האורך הוא ששה מזלות. ולכן עשה רומיה אמין שתין. וגם מהלך הרוחב אין שם כי אם ששה כי מראש גדי עד ראש סרטן אין שם כי אם שש מזלות וזהו רוחב כל המהלך. כי בהיות השמש בראש גדי הוא היום היותר קצר שאז השמש עומד בנקיטה גדולה עד שהיום הולך וגדל עד עלות בראש סרטן והוא היום היותר ארוך שאז השמש עומד קרוב לנכת הראש. ומשם והלאה אין שום שנוי כי אם בדרך אשר הלך השמש בה יסוב ר"ל הקוים אשר עשה במהלך השש מזלות אותם הקוים עלמס חוזר ועושה ואין בהם שנוי באופן שנמלא שרוחב מהלך הככבים אינו אלא ששה ולרמוז לזה עשה פתיה אמין שית כי כל הרשעים האלו הם חווים בככבים והוברי שמים לחשב' שהכל מסור בידם. שכן מלינו שעשה אחשורוש משתה בתחלה שמונים ומאת יום. ואחר כך חזר ועשה משתה שבעת ימים כי כל הענינים האלו לא היו במקרה בלי כונה אלא הכל היה בכונה :

ויובן עם מה שאמרנו ז"ל משתה שבעת ימים רב ושמואל. רב אמר שבעה חוץ ממאה ושמונים ושמואל אמר שבעה עם מאה ושמונים. שכות המאמר לע"ד לומר כי כונת אחשורוש בזה המשתה

דרוש ששה עשר

ורבן

עם היות שאין שלמותו יתב' תלוי בשום נמצא לא במציאותו ולא בהדרו כי הוא מצב ומקור כל השלמות שלו ומסתפק בעצמו מכל מקום לחזק שלמותו וחיוז מציאותו רצה להשפיע מחיוז מציאותו שלמותו להעדר. והמציא הנמצאים ומחזק שלמותו רצה להשפיע תורתו הקדושה והלבישה בלבוש המשלימו וחזק בלבו אמונות ודעות אמתיות וחקים ומלות לעזרו ולאבדו לתת לנו אחרית וקויה להדמות לו יתעלה להיות האדם נלחי וקיים. וכמו שנאמר ואהם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום :

ולברר

וללכן אמתת דרוש זה אקדים הקדמה והיא שכתב הרב בעל העקרים מאמר ראשון פרק רביעי כי העקרים הכוללים והכרחיים לדת האלהית הם שלשה והם מציאות ה' תורה מן השמים שבר ועושה ובאלו השלשה לבד ידק עליהם שם עקר ואולם האחרים אשר מנה הרמב"ם ז"ל הם שרשים מסתעפים מהם וקרא אותם עקרים. אבל האמת הוא כי לא ידק שם עקר שעמידת הדת וקיומה תלוי בהם כי אם בשלשה אלה. ולכן תקנו חז"ל בתפלת מוסף של ראש השנה שלש ברכות. מלכיות וזכרונות שופרות שהם כנגד שלשה עקרים אלו. לומר כי בזכות האמת שלשה עקרים אלו יוכה האדם בדינו כי ברכת מלכיות הוא כנגד עקר מציאות השם וכן נראה מהנוסח. על כן נקיה לך ה' אלהינו לראות מהרה בתפארת עוזך. להעביר גלוים וכו' יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל בך וכו' ויקבלו כלם את עול מלכותך ותמלוך עליהם וכו'. וזכרונות תורה על שבר ועושה וזה נוסח הזכרה אחר וזכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם לפניך נגלו כל תעלומות וכו'. שופרות תורה על תורה מן השמים וכן נראה מנוסח לשונה אחר נגלית בעין כבודך על הר קדשך לדבר עמם מן השמים השמעתם קולך וכו'. וכמו שהאריך הרב שם וכמו שפירשתי הדרוש הזה על מזמור הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו'. וגם בפירושי למגלת רות על פסוק אל תלכי ללקוט בשדה אחר וגו' ואמרו חז"ל בשדה אחר. על שם לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וגו' ובמקומות אחרים :

ועם

הקדמה זו נראה לומר שכיון שהתורה בלה תלויה בשלשה עקרים אלו והתורה היא היתה תכלית מציאות העולם בכללו וכמו שכתבתי. לכן להורות לנו אמתת זה הודיע לנו הקב"ה שלשה עקרים אלו בתורתו על ידי חידוש העולם לומר חידוש העולם היה בשביל

הרב

המורה חלק שלישי פרק י"ג כתב ז"ל הרבה נזכרו מן השלמים בדקשת תכלית זה המציאות מה הוא והגני מבאר לך איך תבטל זאת השאלה לכל אחד מן הדיעות. הן לדעת הקדמות הן לדעתנו אנחנו המאמינים בחידוש העולם וכו'. והאריך בענין עד שכתב כי לפי הקדמות תבטל שאלת התכלית האחרונה למציאות בכללו. אמנם לפי דעתנו בחידוש העולם בכללו אחר ההעדר יש חושבים שזאת השאלה מחוייבת רוצה לומר בקשת התכלית לכל זה המציאות וכן יחשבו שתכלית המציאות כלו מציאות מין האדם לבדו לעבוד את השם ושכל מה שנעשה אמנם נעשה בגללו עד שהגלגלים אינם סובבים רק לתועלתו ולהמציא לרכיו וכו'. והוא ביטל שם סברא זו וכתב עוד שם ואפילו אם היה הכל מפני האדם ותכלית האדם לעבוד השם כמו שנאמר השאלה קיימת. והוא מה התכלית בהיותו עובד אלהים והוא ית' לא יוסיף שלמות אם יעבדוהו כל מה שברא וישיגוהו תכלית ההשגה. ולא ישיגוהו חסרון אם לא יהיה זולתו נמצא כלל ואם יאמר אומר אין זה לשלמותו. אבל לשלמותו כי הוא הטוב לנו והוא שלמותו תחייב השאלה בעצמה ומה תכלית מציאותו בזה השלמות אי אפשר בהכרח מבטחי שיגיע הענין בנתינת התכלית על כן רצה השם בו כן גזרה חכמתו וכו' :

באופן

שעלה מדבריו שאין לבקש תכלית לכלל המציאות ודאי שכלל גדול הוא בדינו שהפועל בראון והוא פועל שלם פועל לתכלית. כי הפועל ללא תכלית הוא פועל חסר ופועל ריק וכיון שהקב"ה הוא מקור השלמות איך יצויר שפעל ועשה כללות העולם כלו ללא תכלית. וכבר הארכתי בדרוש הזה וגם הה"ר בעל העקידה הביא הדרוש הזה שער חמישי ושער מ"ז עיין שם וגם הה"ר בעל דרך אמונה מאמר ראשון שער ראשון :

ורבן

נראה לומר שתכלית האמתית לכללות העולם הוא נתינת התורה לאדם לשלמותו של אדם ועם היות שכתב הרמב"ם שם בפרק הכוזב שאי אפשר לומר שזה תכלית העולם כי מה יוסיף ומה גורע שלמותו או חסרונו של אדם בו יתעלה וכמו שאמרנו אחר הבדלת אטע מראש ותכירו לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה תפעל ואם ידק מה יתן לך וכו'. מכל מקום מדרך השלם הוא להשפיע משלמותו ומטובו באחרים :

בעל העקרין שם פרק ג' וכחז עוד שם פרק ד' כי תחת עקר תורה מן השמים הוא שורש נבואת משה ושליוותו. הרי נבואת משה ותורה מן השמים הא בזה תחילת והכל אחד. באופן שמרמזה הסנה מפרסמת מדרגת נבואתו של משה ואמיתת עקר תורה מן השמים:

והעקר הזה הודיעו הקב"ה בתורתו באמלעות ספור חידוש העולם וזה במה שנראה מלאך בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל וכמו שכתבתי בדרוש שלפני זה. שכונתו ית' לבטל דעת אפיקורוס שאומר שהעולם קדמון להיות שממליאות הסנה מתחייב המסובב ולכן גזרו כי כמו שהקדוש ב"ה שהוא סבת הכל קדמון גם העולם שהוא מסובב ממנו קדמון ולכן הראה לו הקדוש ברוך הוא שלא יתחייב מן הסנה המסובב שהרי לבת אש היא סבה גדולה להמשך המסובב שיהיה הסנה אוכל ועם כל זה איננו אוכל. נראה ודאי שהקב"ה פועל ברצון בעת שיראה ולכן ברא העולם וחידשו בעת שראה וכמו שהארכתי שם הרי חידוש העולם דבק בעקר תורה מן השמים:

וגם העקר השלישי שהוא שבר ועונש נתברר בתורה תחלה ענין המבול כמו שנא' (ראשית ה) ויאמר ה' לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס וגו'. באופן שהענינים על רוע מעלליהם ונתן שבר לנח כמו שנאמר בא אחת וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי לדיק לפני בדור הזה הרי לך שבר ועונש בנדון זה. וכן מצינו אנשי נכסת הגדולה כשתקנו ברכת זכרונות שהוא רמז לעקר שבר ועונש וכמו שכתבתי תקנו להזכיר ענין המבול שכן אמרו וגם את נח באהבה זכרת ותפקדו בדבר יסועה ורחמים בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם על כן זכרנו בא לפניה ה' אלהינו להרבות זרעו וכו' :

והעקר הזה נתברר שם באמלעות חידוש העולם שהרי כתיב וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים וימחו וגו'. וגם המזלות לא שמשו וכמו שאמרו חז"ל ברבה רבי יהושע אומר ויום ולילה לא ישבותו מכלל ששבתו אמר רבי יוחנן לא שימשו מזלות כל שנים עשר חדש. הרי שנתבטל העולם לגמרי וחזר הקב"ה וחיידו ונתן לו שארית בשביל נח :

ועוד אמרו חז"ל רבי לוי אמר כל מי שנא' בו היה ראה עולם חדש וכו'. נח אשתול אבנים שחקו

נוים

בשביל אמונת עקר זה וכן בשני וכן בשלישי. כי בתלמוד היו חזקת ויתאמת היות אמת כי שלשה חלו שהם עקר ויסוד התורה היו סבת חידוש העולם ומליאותו :

וזה כי מליאותו יתעלה נודע לנו מתחלת תורתנו הקדושה המעידה חידוש העולם והולאת כל הנמלאים כלם מהעדר אל המליאות. וזה מורה היות שם נמלא מחוייב המליאות הממלאים. כי הדבר הנפרד לא ימלא את עצמו. וכמו שאמר הכתוב (בראשית א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ כי ברא מורה המלאה הדבר מן ההעדר ההחלטי אל היש כמו שכתב הרמב"ם ואמר אלהים שהוא היכול הבלתי בעל תכלית שבראם והמליאם וכדרם איש איש על עבודתו ועל משאו כמו שנראה מכל מעשה בראשית. וכל זה יעיד ויגיד על אמיתת מליאותו ית' וחיובו. הרי לך עקר הראשון נודע לנו בתורה באמלעות חידוש העולם :

וגם העקר השני שהוא תורה מן השמים וירד הקב"ה על הר סיני. לדבר עמהם והשפיע עליהם רוח נבואה להכניס ולהזמין לשמוע קולו של הקב"ה העקר הזה נתברר בתורה תחלה מענין הסנה וזה שירד הקב"ה לסנה לדבר עם משה וכמו שאמרו חז"ל ברבה בלבת אש בתחלה לא ירד אלא מלאך אחד שהיה ממוצע ועומד באמצע האש ואחר כך ירדה שכינה ודברה עמו מתוך הסנה וכמו שנאמר ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ושם הגיע משה לתכלית מדרגת נבואתו שהיא למעלה ממדרגת כל הנביאים כלם שהרי ראה מלאך בהקיץ דכתיב וירא מלאך ה' אליו בלבת אש ודבר הקב"ה עמו בהקיץ כמו שנאמר ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה וגו'. וראה ממש השכינה כמו שנא' וירא ה' כי סר לראות. וכמו שפירשתי בדרוש זה שעבר ומאמר שאמרו חז"ל שלש פסיעות פסע משה באותה שעה וכו' :

ועוד אמרו חז"ל הפך פניו והביט שנאמר וירא ה' כי סר לראות :

ועוד אמרו חז"ל אני באתי להראות לך והסתרת פניך כמו שנאמר ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים עכשיו אני אומר לך כי לא יראני האדם וחי כשבקשתי לא בקשת וכו' שהשיג תכלית גדול מדרגת הנבואה. מה שלא השיג ולא ישיג אדם בעולם. ולכן ניתנה התורה על ידו כי הנביא שיהיה גדול במדרגה מזולתו ראוי שיאמנו דבריו יותר מדברי זולתו שהוא למטה במדרגת הנבואה ממנו. כמו שכתב הרב

ופרעה הקריב וישאיו בני ישראל את עיניהם והנה מזרים
נוסע אחריהם וגו' טעמים לא גאמר אלא נוסע. כיון
שלא פרעה והמזריים לרדוף אחריהם תלו עיניהם לשמים
וראו שרן של מזרים פורח באויר כיון שראו אותו
נתיראו הרבה וכו' ומהו והנה מזרים נוסע אחריהם.
שרן של מזריים היה שמו מזרים שאין הקדוש ב"ה מפיל
אונם עד שהוא מפיל שרן תחלה וכן אלה מולא
בנבוכדנאצר שהפיל הקב"ה לשון תחלה שג' עוד מלחא
בפוס מלכא קל מן שמיא גפל אמר רבי יהושע בן אבין
שרו של נבוכדנאצר קל שמו והפילו הקב"ה. אף שרו
של פרעה מזרים שמו והיה פורח לרדוף אחריהם כיון
שהשקיע הקב"ה את המזריים בים לא שקע תחלה אלא
שרן. שג' וינער ה' את מזרים בתוך הים זה שרן של
מזריים ואחר ונער פרעה וחילו. וכן בוסיהם ורובניהם
רמה בים אינו אומר אלא כוס ורובנו זה השר שלהן
היו והנה מזרים נוסע אחריהם :

הרי שראו ממש בחוש הראות גבורתו של הקב"ה
היאך עשה משפט בשר של מזרים וזהו שרמו
באומרו ושקע את מזרים בים הוא שרו של מזרים
ששמו מזרים או האמינו השלשה עקרים שאין לרדף זה
השכלה כי אם ראה חשיית וזהו שכיון הכתוב באומרו
וירא ישראל את מזרים מת על שפת הים לא אמר
מתים אלא מת רמו לשון של מזרים. וזאת היתה
הסבה שהאמינו בשלשה עקרים :

בנדר היכולת שבו משכיר ומעניש אמר וירא ישראל
את הים הגדולה והיכולת הבב"ת אשר לו
המורה חידוש העולם ממה שעשה ה' במזרים שרמו
לשר שכיון שהקב"ה השקיעו בים ודאי שהיה המלאו
ויש לאל ידו עשותו ולכן וייראו העם את ה' שהוא
משכיר ומעניש :

וגם ויחמינו בה' שהוא העקר השני מלאות השם. וגם
בעקר השלישי ובמשה עבדו שהוא נבואת משה
וכמו שתרגס אינקלוס ובנביאות משה עבדיה שממו
נמשך תורה מן השמים. הרי שבקריעת ים סוף נתברר
אללם השלשה עקרים הנזכרים וזה שמלך שהורה הקב"ה
היותו מחדש העולם במה שקע שרו של מזרים בים
ושידר המערכה ושינה סדרי מעשה בראשית שהפך ים
ליבשה כי לא יעשה פועל כזה כי אם ממלא העולם
שהכל מסור בידו כחומר ביד היוצר וזהו שרמו משה
וישראל באומרו אז יסיר וגו' שקילסוהו במלת אז וכמו
שכתבתי על מאמר שאמרו חז"ל אמר רבי עקיבא בשעת

שאמר

מים. דאמר רבי לוי בשם רבי יוחנן אפילו אלטרובלין
של רחים נמחה במים. והכא את אמרת ויהיו בני
נח היוצאים מן התיבה אתמהה אלא ראה עולם חדש :
הרי שנתברר עיקר שרר ועונש על ידי חידוש העולם.
וכן בענין יליאת מזרים שהיתה הכונה לברר
וללכד מה שכפר פרעה במה שאמר מי ה' אשר אשמע
בקולו וגו'. כמו שפירשו המפרשים שכפר מלאותו יתעלה
והשגחתו ויכלתו. ולכן נראה לע"ד שלהיות בשלשה
אלה מיוסדת אמונת החורה כי הם השלשה עקרים
הנזכרים האחד מלאות השם ההשגחה היא תורה מן
השמים שאם אין ההשגחה אין כאן נבואה ולא תורה מן
השמים היכולת הוא השכר ועונש שמי שהיכולת בידו.
משכיר ומעניש וכמו שג' ועזו מלך משפט אהב :

לכן השתל הקב"ה לברר וללכד שלשה עקרים אלו.
באמצעות העשר מכות המורות חידוש העולם
שביטל הקב"ה כל מערפות השמים. כמו שכתב הרב
בעל דרך אמונה מאמר ח' שער ד' שם ייחד כל מכה
ומכה לגלגל וכבד מיוחד. וכל זה למה לומר שחידוש
העולם ותכליתו לא היה אלא בשביל אמונת שלשה
עקרים אלו :

וכן בקריעת ים סוף באו ישראל לכלל אמונת שלשה
עקרים אלו. באמצעות חידוש העולם שחידש
הקב"ה בקריעת ים סוף וזה שאמרו חז"ל שמות רבה
אמר רבי אבהו אעפ"י שכתוב כבר שהאמינו עד שהיו
במזרים שנאמר ויאמן העם חזרו ולא האמינו שנאמר
אבותינו במזרים לא השכילו נפלאותיך. כיון שבאו על
הים וראו גבורתו של הקדוש ב"ה. היאך עושה משפט
ברשעים כמה דתימר ותאחו במשפט ידי ושקע את
מזרים בים מיד ויאמינו בה' וגו'. דקשה איך לא היו
מאמינים ישראל אחר כמה נסים שעשה הקדוש ב"ה
במזרים ומה נחדש להם עתה בקריעת ים סוף
שנתחדש להם האמונה :

אבל בדקדוק לשון המאמר יובן הענין. וזה שכיון
שהיו ישראל במזרים שקועים בעבודת פך
לא היה שכלם פנוי להשכיל ולהבין בעין השכל לירד
לעומקן של דברים ולהבחין מתוך העשר מכות מלאותו
השגחתו יכלתו. ובלא דעת אולי היו מסופקים אם היו
כלם מעשה ידי אדם וזהו שאמר אבותינו במזרים לא
השכילו שהוא רומז ליריעת השכל והבחנת הענינים על
בריון. אבל כיון שבאו על הים וראו גבורתו וכו' שראו
ממש ראה חשיית ויובן עם מה שאמרו חז"ל שמות רבה

וזה שהקב"ה נתן הקרן והמליץ העולם מאפס המוחלט וישראל אבינו וזרעו באמונתם מתמידים ומקיימים אותו והקב"ה היושב על כסאו וישראל הם בבחינת זו כשוקף הנושא אותו בנכסיו וכמו שכתבתי בפרשת ויכלו על פסוק כי זו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות כלומר שהקב"ה שבת מלעשות מלאכה וישב על כסאו מלד שברא אלהים בריה לעשות ולהשלים את עולמו והוא האדם כי כל הנמצאים כלם כל שלמותם נברא עמם ואין משיגים שום שלמות אחר בריאתם כי אם האדם כי עיר פרא אדם יולד והאדם בהשתדלותו משיג שלמותו וכשמשגיג שלמותו מתמיד העולם ומקיימו באופן שהקב"ה שבת וגם ויושב על כסאו שהרי כתיב נכון כסאך מאז מעת שאמרו אז ישיר שכיון שבאו לכלל אמונה נתקיים העולם ונתישב על דרך שאמרו ז"ל על פסוק נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה שמלת אנכי רמו למעמד הר סיני ששם קבלו התורה והאמונה היא היתה סבה שתכנתי ונתתי לעולם קיום והעמדה :

דרי לך שאמונת התורה היא שבת העולם ותכליתו וכן נראה מתוך דברי מאמר אמרו ז"ל בילקוט פרשת בראשית הקב"ה נמלך במלאכים אמר להם עולם אני מבקש לבראות א"ל למה אמר להם בשביל עם אחד שנקרא ישראל אמרו לו ומה טיבן אמר להם כשם שהבדלתי בין אור לחשך כך במלרים ולכל בני ישראל היה אור במושבותם כשם שהבדלתי בין מים העליונים לתחתונים אף להם אני עתיד לעשות כן שנאמר והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. בשלישי בראתי וזרעים ודשאים. אף להם אני עתיד לעשות כן שנאמר והמן כורע גד. ואומר בנאות דשא ירביצני בראתי מאורות להבדיל בין היום והלילה. אף אני עתיד לעשות להם כן שנא' לא ימיש עמוד הענן יומם. ובראתי עופות ודגים אף להם ורוח נסע מאת ה'. בראתי אדם ויפת באפיו אף להם עץ חיים היא למחזיקים בה. אמרו ליה רבונו של עולם מה עשה לך העם הזה שאתה כל כך מחבבו אמר להו ביום ראשון בראתי שמים ומתחתים שנאמר הנוטה כדוק שמים וכו' אף הם אני משרה שכינתי ביניהם שנאמר ועשו לי מקדש. בשני הבדלתי בין מים למים אף הם והבדילה הפרוכת לכם. ביום השלישי בראתי דשאים וזרעים אף הם אוכלים ירקות בליל פסח ומביאין לחם הפנים. ברביעי בראתי מאורות אף הם ועשית מנורת זהב. בחמישי בראתי עופות אף הם והיו הכרובים פורסי

שאמרו ישראל אז ישיר לבש הקב"ה חלוק של תפארת שהיו חקוקין עליו כל אז שבתורה מזורף עם מה שאמרו חז"ל נופת תצופנה שפחותיך כלה. אמר משה במה שחטאתי לפניך בו אני מקלסך וכו' באז חטאתי שנאמר ומאז באתי אל פרעה וגו' ובאז אני משבחך שנאמר אז ישיר משה וכו' שהכונה במלת אז לומר שהקב"ה שהוא יחיד בעולם שולט ועומד על השבועה ככבי לכת וכמו שהארכתי שם עיין עליו. ועוד אמרו ז"ל שמות רבה פרשת כ"ג הה"ד נכון כסאך מאז אמר רבי ברכיה בשם רבי אבהו אע"פ שמעולם אתה לא נתישבה כסאך ולא נודעת בעולמך עד שאמרו בניך שירה לכך נאמר נכון כסאך מאז משל למלך שעשה מלחמה וגלח ועשו אותו אגוסטוס אמרו לו עד שלא עשית מלחמה היית מלך עכשיו עשיוך אגוסטוס מה יש כבוד בין המלך לאגוסטוס אלא עומד המלך על הלוט ואגוסטוס יושב כך אמרו ישראל באתם עד שלא בראת עולמך היית אתה ה' ומשבראת אותך אתה הוא אלא כביכול עומד שנא' עמד וימודר ארץ אבל משעמדת בים ואמרו שירה לפניך באז נתישבה מלכותך וכסאך נכון הוי נכון כסאך מאז. הרי נראה מתוך מאמר זה הדרוש שאנו עומדין בו. כי תכלית העולם וקיומו אינו אלא אמונת ישראל אבינו בחור שבאבות וכמו שאמר הכתוב נכון כסאך כלומר כסאו שהם השמים כמו שנא' השמים כסאי לא נתישבו אלא כשבאו ישראל בחור שבאבות וזרעו לכלל אמונת השלש עקרים הנזכרים ואמרו אז שמלת אז מורה היות הקב"ה שליט ויכול על השבועה ככבי לכת שהאל"ף רמו להקב"ה שהוא יחיד בעולם והזי"ן לשל"ם חנכ"ל שזה מורה היות הקדוש ב"ה מחדש העולם ולכך עושה בהם כדלוגו. והביא המשל ואמר שעם היות שהקדוש ב"ה מסתפק בעלמותו ואין לו לורך שום נמצא מ"מ אחר שרצה להמליץ עולם תכליתו וקיומו אינו אלא ישראל אבינו וזרעו ולכן קודם שבאו זרעו לכלל האמונה הנזכרת כביכול היה הקב"ה עומד כלומר שהיה לריך הקב"ה להשתדל לתת קיום והעמדה לעולם כאיש העומד על רגליו ומשתדל בכל עוז לעשות מלאכתו. אבל כשאמרו זרעו אז ובאו לכלל אמונה אין לורך להקב"ה שהיה עומד ומשתדל לקיים העולם שאמונתן של זרעו אבינו ישראל היא היא המקיימת והמחמדת העולם. ולכך ישב הקב"ה על כסאו וכמו שכתבתי על מה שאמר רבי מאיר שהעוסק בתורה לשמה נקרא ריע שהכונה נקרא בשם ריע של הקב"ה ולא ריע ממנו שהקב"ה אינו גוף

שנקראו ישראל כלומר שכשהם באים למדרגת שם ישראל הם שלמים ודבקים עם השם ולכך אני מבקש. אמרו לו מ"מ מה טיבן ומה שלמותן עד שאתה מבקש אמר להם כשם שהבדלתי וכו' :

כלל התיאור יובן עם מה שאז"ל בשמות רבה פ' ג' על פסוק מי אנכי כי אלך אל פרעה אמר לפניו רבש"ע היאך אני יכול ליכנס למקום לסטים ולמקום הורגי נפשות הוי מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוליאת בני ישראל מה זכות יש בידם שאוכל להוליאם אל הקב"ה כי אהיה עמך אין אומר אהיה עמך אלא למי שהוא מתירא וזה לך האות כי אנכי שלחתיך ובדבר הזה אהיה ניכר שאתה שלוחי לפי שאהיה עמך וכל מה שתרצה אעשה אני. בהוליאך את העם ממלרים תעבדון את האלהים על ההר הזה מה שאמרת באיזה זכות אוליאת ממלרים. הוי יודע שבזכות התורה שהם עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יולאים משם :

הרי לך שביציאת מלרים לא היו ראויים לכך ומ"מ ילאו בשביל הזכות העתיד לבא וזהו שכיון הקב"ה לומר כי כמו שבמלרים לא היו ראויים ועם כל זה אני עושה כמה נסים בשביל הזכות העתיד לבא כן גבי בריאת העולם. עם היות שאין להם זכות כי מי הקדימני ואשלים. מכל מקום אני בורא עולם בזכות העתיד לבא והוא קבלת התורה והאמונה וזהו שכיון כשם שהבדלתי בין מים עליונים וכו'. כך במלרים וכו' וכן כל פרט ופרט העשוי בבריאת עולם כך אני עתיד לעשות ביציאת מלרים. ועם ביציאת מלרים עלמנו למה אני עושה כך בשביל קבלת התורה וזהו שרמזו באומרו אף הם. עץ חיים היא למחזיקים בה וכשם שביציאת מלרים סופס הכריע להתחלתם וליציאתם כך בבריאת עולם סופס שעתידים לקבל את התורה הכריע להתחלתם ולהמלאהם וכמו שאמרו חז"ל בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית שנאמר ה' קנני ראשית דרכו וגו' ברא אלהים שמים וארץ. אמרו לו מ"מ ומה בכך שאע"פ שישראל יהיו שלמים. מה מוסיף ומה גורע לו יתברך על דרך אס לזקת מה תתן לו או מה מידך יקח וזהו שכיון המאמר מה עשה לך העם הזה שאתה כל כך מתבדו כלומר אף על פי שילימו עלמם בתורה מכל מקום אין עושים לך דבר מה שאם ילדק האדם מה יתן לך. והשיב שעתידים לעשות פעולות במשכן כנגד מעשה בראשית שבפעולות המשכן מפרסמים מליאותו ואלהותו והשגחתו ויכלתו להשכיר ולהעניש כמו שגראה מתוך עבודת המשכן והקרבנות

פורשי כנפים. בששי בראתי אדם אף הם בזאת יבא אהרן אל הקדש לשמש לפני :

הקישויות במאמר הם מפורסמות. ראשונה איך נמלך במלאכים קודם בריאת העולם והלא לא היו שם מלאכים קודם בריאתו כלל שהרי לא נבראו המלאכים - אלא או ביום ב' או ביום ה' כמו שאמרו חז"ל בפרשת בראשית רבה דפליגי בה ר' יוחנן ורבי חנינא ואמר ר' ליליאני בשם רבי יוחנן בן עמי על דעתיה דרבי חנינא בין על דעתיה דרבי יוחנן הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרכו של רקיע וגבריאל בלפניו והקב"ה ממדד באמצע אלא אנכי ה' עושה כל עושה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי מי אתי כתיב מי היה שותף עמי בברייתו של עולם הרי שקודם בריאת העולם אין שם מלאך ואיך נמלך עמהם. ועוד מה היא סברתם של מלאכים באומרים למה דאדרבה אשאל להם ולמה לא יבראהו השם שמדרך הטוב להשפיע מעובדו וממליאותו לאחרים. ועוד מה תירץ כשם שהבדלתי בין אור לחשך וכו' שעושה מערכה על הדרוש והלא קושיה המלאכים היתה שלמה מדביל בין אור לחשך ולמה מדביל בין מים עליונים לתחתונים ולמה ברא זרעים וכו' שכל אלו הם חלקים מבריאתו של עולם ואיך עושה מערכה מהם. ועוד מה אומר כך במלרים וכו' והלא אף שם אשאל ולמה תעשה כה להם :

ונראה לומר לתרץ הקושיא הראשונה שאם היתה סבת מליאות המלאכים וולתו יתעלה היתה הקושיא במקומה עומדת אבל כיון שהקב"ה הוא סבת הכל א"כ קודם שנברא שום דבר עשה הקב"ה כל חלקי הסותר בכל דבר ודבר וההמלכה והשאלה והתיאור כלם הם ויטוחים ובחינות מידיעה לידיעה כלומר מידיעתו יתעלה שהיה לברוא מלאכים לידיעתו יתעלה שהיה רוצה לברוא עולם באופן שבמחשבתו יתברך היו כל אלו הויכוחים. וזהו על דרך שאמרו חז"ל שהקב"ה היה בורא עולמות ומחריבם שודאי אין זה בפועל כי אם בתגבורת המחשבה והויכוח בידיעתו ית' :

ורענין הקושיא השנית נראה שטעם המלאכים באומרים למה הוא בשביל מה שאמר הקב"ה העולם אני מבקש לבראת. שמי שמבקש דבר נראה שיש לו איזה לורך ממנו וכיון שהקב"ה מקור ומבוע השלמות והוא מסתפק בעלמותו ואין לו לורך משום נמצא איך אמר מבקש היה לו לומר עולם אני רוצה כי אין לו ית' הכרח על כך כי אם רטון טוב. והשיב בשביל עם אחד

כשנא אלל בריאת האדם לא אמר בו כי טוב. כמו שאמר בשאר הנמצאות להיות שאין שלמות האדם תלוי בבחינת מליאותו לבד כמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר ג' פ"ב. כי אם בבחינת שלמות מעשיו והולאת כחיותו מן הכח אל הפועל. ולכן להורות הענין הזה אמר בסוף בריאת האדם. וירא אלהים את כל אשר עשה שזה רומז לאדם שהוא עולם קטן ודמות העולם הגדול. ובהסתכלו בו נסתכל בכל העולם בכללו וראה שטובותיו ותכליתו והנאות לכונתו. הוא מאד כלומר מאדיו וכולל כי לא לבד שלמותו נאות ומכוון לעלמו כי אם לכל הנמצאים כלם הקודמים לו כי הוא תכלית בריאתם ואימתי יוכר ויושלם זה:

וַיְהִי ערב ויהי בקר יום הששי כשאז"ל הוא עשה בסיון שקבלו את התורה שאז בקבלת התורה ויכלו השמים והארץ. שאז בעת ההיא נשתכללו ונגמר בריאתם שעד העת ההיא היו מתמוטטים וכשאז"ל על פסוק נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה וכמו שהארכתי שם בפירוש פרשת בראשית. באופן שהכלל העולה מדברינו זה שתכלית העולם הוא אמונת עקרי תורתנו הקדושה שבהם משלים האדם נפשו. ודומה לזולתו להיות קיים וגלתי כי מדרך הטוב להיות משפיע מטובו לאחרים כל שכן הקב"ה שהוא מקור ומבוע השלמות כלו. וזה מה שנראה לענ"ד להעיר ילחק ב"ר שמואל אדרבי זלה"ה:

דרוש שבעה עשר

להיות שאלו מגדולי עקרי תורתנו הקדושה הוא היות הקב"ה משכיר ומעניש לאדם על מעליו וזה עקר גדול בתורה לודק עליו שם עקר כי זולתו תפול כל התורה כלה וכמו שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר א' פ' ד':

לבן ראיתי לחקור שבתחלת המחשבה נראה שאין ראוי להעניש לאדם על רוע מעליו מכמה פנים וזה כי מאחר שמלאנו ראינו. כי האדם מיום הולדו נולד שטני עמו המשטיני. וכמו שנאמר לפתח חטאת ריבץ ויש לו קדימה זמנית וקדימת מעלה וכן מצינו שקראו שלמה בספר קהלת מלך זקן וכשאז"ל. טוב ילד מסכן וחכם זה ילד הטוב ולמה לווחין ליה חכם דהוא מכין לברייתא לאורחא טובא ולמה לווחין ליה מסכן דלית כל עמא שמעין ליה ולמה לווחין ליה ילד דהוא מזדווג לבד נש מחלת עשר שנין ולעיל ממלך זקן וכסיל זה ילד הרע ולמה

והקרבנות הקרבן על גבי המזבח וזהו שסיים באמרו אף הם בזאת יבא אהרן אל הקדש לשמש לפני שזו תכלית שלמות האדם לעבוד את ה' ליראה אותו ולדבקה בו כי הוא הוא המפרסם אלהותו יתעלה ובוה משיג שלמות להדמות לעליון חי וקיים לעולם כמו שנא' ואחס הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום ואין לך תכלית גדול הערך יותר מזה לבריאת העולם כי הוא תכלית חשוב ומשובח להוליא יקר מוולל שהאדם שהוא חומרי נעשה רוחני אלהי:

הרי לך שמתוך דברי מאמר זה ראה ברורה איך האדם והשגת שלמותו היה תכלית בריאת העולם בכללו וממה שכתב הרב המורה שם בחלק שלישי פרק י"ג וז"ל וכשתצונו בספר ההוא המישר כל מתישר אל הכונה. ולזה נקרא תורה יתבאר לך זה הענין אשר אנחנו סובבים סביבו מתחלת מעשה בראשית ועד סופו והוא שלא ביאר כלל בדבר מהם שיהיה בעבור דבר אחר אלא כל חלק וחלק מחלקי העולם זכר שהוא המליאו ושמיאותו היה נאות לכונה. וזהו אומרו וירא אלהים כי טוב כי אחת ידעת מה שביארנו באומרם דברה תורה כלשון בני אדם. והטוב אללנו יאמר למה שיאות הכונה. ועל הכל אמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד כלומר התחדש כל מתחדש נאות לכונה ולא יפסק ולא יפסד כללו והוא אומרו מאד. כי פעמים יהיה הדבר טוב ונאות לכונתו לעתו ואחר כך תכזב בו הכונה ותפסק. והוא הגיד שכל מה שנעשה בא נאות לכונתו ולא סרו מהמשך כפי מה שכוון מהם:

ונראה לענ"ד במחילת כבוד הרב שאם פסוק וירא אלהים את כל אשר עשה לא בא אלא למה שאמר הרב הוא מיותר לגמרי שאחר שאמר הקב"ה על כל פרט ופרט שהיה טוב ודאי שהטוביות ההוא נמשך ולא נפסק ולא נפסד. ולא היה צריך לחזור ולומר טוב מאד. אלא ודאי שכונת התורה לומר מה הוא תכלית הנמצאים ובעבור מה נבראו וזה שכל פרט ופרט אמר הקב"ה כי טוב לומר שהיה נאות בבחינת מליאותו כי כל נמצא ונמצא נברא על הצד היותר נאות ושלם שהיה אפשר להיות כפי הכנתו כי כל דבר ודבר קבל צורתו כפי הכנתו וכפי הכנת החומר ההוא לקבל צורתו. וכמו שאמרו ז"ל כל הדברים כלם בלציונם נבראו וכו':

באופן שכל דבר ודבר היה טוב בבחינת מליאותו כלומר שקבל הצורה הנאותה לו כי זהו טוב. אבל לא דברה תורה מהו תכלית מליאות דבר זה. לכן

זכורה בתאני בראשיתה ר"ל בראשית הזכור לפי שכשהזכורה בסוף הזכור אינה כל כך חשוקה אבל כשהיא בראשית הזכור היא חשוקה מאד עד אשר יראה הרואה אותה בעודה בכפו יבלענה כך חשקתים לישראל. והסבה לזה היה לפי שראיתי וגם חכמתי אבותיכם וכמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק וגו'. וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. ועם היות שהעבדים במדרגה זאת מכל מקום המה באו בעל פשור ויגזרו לבושת. כלומר נתעטרו עם הע"א ודבקו בה והסבה לזה שחזרו לקדמותם. ויהיו שקולים כההבס שהיו מלומדים ומורגלים במלרים בע"א חזרו לקדמותם. וכן דוד המע"ה היה רוצה להתגלל מעונש עונו באומרו כי מטבעו ללכת אחרי שרירות לבו להיותו נגרר אחר התחלתו. כי מיום שנולד בבטן אמו היה באמלעות היצר הרע. וזה כי כשהאדם מזדווג עם אשתו אין כונתו כי אם להנאת תאוה המשגל וזהו שבין באומרו (תליס כ"א) הן בעון חוללתי ובחטא יחמתי אמי קרא ליצר הרע עון להיות הוא סבת העון כמו שפירשו המפרשים ואמר כיון שבעון חוללתי לכן נשרש ונתחזק בי היצר חזק גדול באופן שהכריחני לחטא. אף כאן בדרושנו דרך כלל היה נראה לומר מכל הלאה דין שכתבתי שאין ראוי להעניש לאדם על רוע מעליו כי הוא מוכרח במעשיו:

ורדהיות הדרוש הזה גדול הערך נראה לע"ד שבה דוד בסוף ימיו לברר וללבן הדרוש הזה היעב בספר שמואל בפרשת ואלה דברי דוד האחרונים וגו' וכמו שאבאר כדי שלא יפרוק האדם העול מעל זיאריו ללכת אחרי שרירות לבו אלא שהאמת הוא שהרשות נתונה לו למשול ביצרו ויש לאל ידו להכניעו כמו שהאריך בזה הרב המורה חלק ג' פרק ח'. ז"ל נתן לה ר"ל לזורה האנושית יכולת על החמר וממשלה ושלטון עד שהכריחו ותמנע תאוותיו ותשיבם על מה שאפשר מן היושר והשווי. וכתב עוד שם סוף דבר החמר הנאות יקל להנהיגו כמו שזכרנו ואם הוא בלתי נאות אינו נמנע מן המתלמד לכבש אותו ומפני זה הוכיח שלמה המוהרים ההם כלם וכו' ומלות החזרה ואזהרותיה אמנם הם לכבש תאוות החמר וכמ"ס ז"ל בראשית רבה. רחב"פ אמר אם בא ילך להשיחק דחהו בד"ה אם עשית כן מעלה אני עליך כאלו בראת את השלום שנא' יצר סמוך תאור שלום וכאלו בראת ב' עולמות שלום אין כתיב כאן אלא שלום שלום וא"ת שאינו ברשותך ת"ל כי כך צטוח וכבר הכתבתי

ולמה לווחין ליה מלך דכל אברים שמעין ליה ולמה לווחין ליה זקן דהוא מזדווג לבר נש מטלייתא עד סיבותא דהא הוא דכתיב כי יצר לב האדם רע מנעוריו משעה שנענר ממוצי אמו ולמה לווחין ליה כסיל דהוא מכין לבריייתא לאורחא בישא. הרי לך שיש לו קדימה זמנית מיום הולדו מושל באדם משא"כ ביצר הטוב שבא אחר זמן. וגם יש לו קדימה מעלה שנקרא מלך. וכן אמר שלמה במקום אחר ובא אליה מלך גדול ואמרו חז"ל זה יצר הרע שנקרא מלך גדול להיות שכל האברים והכחות החמריות נשמעים אליו וחפצים לעשות רצונו של יצר הרע:

וביון שכן נראה שהאדם מוכרח במעשיו ללכת אחרי שרירות לבו הרע ואין ראוי להענישו על היותו מתרשל מלהשיג שלמותו שהרי מנגדו ואויבו אותו בתוך ביתו. ואין לאל ידו להגלל ממנו וכמו שכתבתי על פסוק אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום שהכונה לומר חזק זה האויב הוא שטן הוא יצר הרע וזה כי האויב מחזק עומד מבחוץ ואפשר לאדם להשמר ממנו. וגם אינו עושה מלחמה בכל עת אבל היצר הרע הוא מצפנים וזהו אך בי ישוב והוא מלשון בשובה ונחת ור"ל ישובו ומנוחתו הוא בי ובעלמתי ובקרבי ישים אורבי ואיך אוכל להגלל ממנו. ועוד יהפוך ידו כל היום שכל עת ובכל רגע מסית ומדיח לאדם:

ועוד שאפילו בשעה שירצה האדם ללכת אחרי יצרו הטוב לעשות איזה מעשה טוב לריק להשתמש מאבריו החומריות הבלתי נשמעים אליו. כי מטבעו של אדם להיות נגרר אחר התחלתו וחמרו. על דרך שאמרו חז"ל זרוק חוטרך לאוירא לעיקרא קאי. באופן שאי אפשר לו להשתמש מהם ולהוציא כונתו לפועל כי מטבעו לשוב להתחלתו וכמו שאמר הנביא הושע כענבים במדבר מלאתי ישראל בזכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם המה באו בעל פשור ויגזרו לבושת. ויהיו שקולים כההבס אמר שכשמלא הקב"ה לישראל היו כענבים במדבר כי הענבים הוא פרי חשוב. אבל לריך תיקון גדול ומלאכות רבות בגפן כמו שנאמר ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק וגו'. אבל הענבים במדבר אין להם שום תיקון. ולכן אי אפשר להיות טובות כמו ענבי הישוב. כן היו ישראל בהיותם במלרים שהיו מונע טוב בני אברהם יצחק ויעקב והם ענבי גפן. אבל להיותם במלרים במקום טופת שלמדו ממעשיהם. וכמו שאמרו ז"ל על פסוק גוי מקרב גוי היו כענבי מדבר שאינם טובות ועם כל זה שלא היו ראויים וטובים אלהים אהבת עולם כמו שאוהב האדם

של הקב"ה. אז"ל למה הדבר דומה לחבורה שהיתה מבקשת לומר המנון למלך. אז"ל כלכם נעימים כלכם זמרים. כלכם משובחים ומי נעים זמירותיהן של ישראל וכשאו"ל על פסוק הללו את ה' מן השמים וגו' מה כתיב בתורה כי רואה ה' בעיניו וגו' :

רוח ה' דבר בי אמר שדבריו אלה סמוכים לעד לעולם להיות נאמרים ברוח הקדש ולהיות שגם דבריו הראשונים היו ברוח הקדש שכל המזמורים נעשו ברוח הקדש אמר שהיה הבדל ביניהם וזה שדבריו אלו האחרונים. ומלתו על לשוני יראה כי ענין רוח הקדש הוא כמו שכתב המורה חלק ב' פ' מ"ה וז"ל שימלא האדם כמו ענין אחד חל עליו וכח אחר התחדש וישימהו לדבר דבר בחכמות או בתשבות. או בדברי אזרה מועילים או בענינים הנשגבים או אלהיים וכו'. כלומר רוח הקדש מעירו ומסייעו לדבר בענין מהחכמה יהיה או הנבונה או אזרה או שבת אצל פרטיות המילות והדברים שהוא מדבר אינם מסודרות מלד רוח הקדש כי הם כללות הענין לדבר : **אבר** פרטיות רוח הקדש של דברים אלו הוא שמלתו על לשוני שלא לדבר העירני רוח הקדש לומר

כולל הדרוש הזה אלא שגם מלתו ופרטיות המלות שאני דובר על לשוני הם ברוח הקדש ומכחו ומסיבתו. ואיני מדבר שום מילה ואמירה בבחירתו כי אם ברוח הקדש ולכן מכל הבחינות האלו ראוי לסמוך על דברי אלה האחרונים לא על הראשונים. והתחיל הדרוש ואמר אמר אלהי ישראל לי דבר נור ישראל וגו' כלומר אמר דוד כה אמר ה' אלהי ישראל ומה אמר לי דבר נור ישראל מושל באדם לדיק מושל יראת אלהים והכונה לומר שלחיות שהאנשים מתוכחים עם הקב"ה לומר שהם מוכרחים במעשיהם ללכת אחרי שרירות לבם הרע להיות שהאדם מיוס הולדו השען הוא יצר הרע עומד על ימינו לשענו ולכן אין ראוי לו להקב"ה להענישם על מעשיהם הרעים וזו היא טענתם של רשעים. לכן אמר הקב"ה שבשכילו וטענו כנגדם. אמרו וטענו ודברו אברהם אבינו שהוא נור ישראל והתחלתו כמו שנאמר הביטו אל נור חולצתם ואל מקצת בור נוקרתם הביטו אל אברהם וגו' וזהו שאמר לי דבר נור ישראל כלומר בשכילי השיב כנגדם אברהם שהוא נור ישראל ומה היא התשובה והטענה שעם היות שיש מושל באדם מיוס הולדו שהיצר הרע מושל בו עם כל זה לדיק מושל יראת אלהים ר"ל מי שרואה להיות לדיק מושל ביראת אלהים וכמו שנאמר מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'. ואמרו

חז"ל

הכתבתי לך בתורה ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו. ועוד אמרו ז"ל אמר הקב"ה לישראל בני בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תכלין וכו' וכן מכמה פנים ובחינות שונות יתבאר איך האדם יכול למשול ביצרו ולכן כשלא יעשה כך ראוי הוא להענישו :

ואלה דברי דוד האחרונים וגו' רוח ה' דבר בי וגו' אלו שני הפסוקים באו לתת סמך גדול לדברי דוד אשר ידבר. ואמר ואלה דברי דוד האחרונים מדקאמר אחרונים מכלל דאיכא ראשונים וכמו שאמרו ז"ל בילקוט סימן ה' האחרונים היכן הם הראשונים וכו' ולפי דרכי יאמר שעם היות שדוד היה סותר את עצמו שבתחלה אמר הן בענין חוללתי וגו'. והיה מתגלל את עצמו מעונש באומרו כי היה כמעט מוכרח במעשיו ועכשיו כונתו לומר להפך כמו שאפרש. לכן הקדים ואמר שדבריו אלה הם עיקר ואין לחוש למה שאמר תחלה וזה להיות דבריו אלה האחרונים ובודאי שלא חזר בו ממה שאמר אלא אחר החקירה והדרישה והשגת האמת. ולכן הלכתא ככתבתי להיות שדבריהם באים אחר החקירה ואחר השגת כל חלקי הסותר אף כאן אלה דברי דוד האחרונים וכיון שאלו הם האחרונים ודאי שהם עקר וראוי לסמוך עליהם : **אמר** עוד נאם דוד בן ישי. כלומר ראה אם האמת איתו באומרו שהאדם מושל ברוחו וביצרו כי יש לאל ידו להכניעו שהרי מעשה רב. ואין לך ראייה גדולה ממופת ראייה וזה שדברים אלו נאמרים מפי דוד שהיה בן ישי וישי זה לא מת מסבת חטא ועון אלא מעטיו של נחש. וכמו שאמרו ז"ל בשבת שאחד מארבעה שמתו בעטיו של נחש היה ישי וכיון שכן אין לך ראייה גדולה מזהאם לאמת הדרוש הזה :

אמר עוד ונאם הגבר הוקס על לומר ראוי הוא לתת סמך לדבריו שהוא גבר הוקס על וכמו שאז"ל מלמד שקבל עליו עול תורה עול מצות וכו'. או כשאו"ל כי בכל יום היו מתים מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה עד שהבין וחקר דוד ברוח הקדש ותקן להם לישראל מאה ברכות ע"ל בגימטריא מאה הרי לך איך הגבר הזה ירד לעמקן של דברים אם מלד שקבל עליו עול תורה אם מלד מה שתקן עד שנסתלק חרון אף מישראל. ועוד שהוא משיח אלהי יעקב וכיון שהוא משיח ראוי לסמוך על דבריו. ועוד שהוא נעים זמירות ישראל וזמירותיו ודבריו הם נעימים ומשובחים בכל ישראל ודבריו נאמנים ואין בהם גפתל ועקש ולכן הם מקובלים בכל ישראל. או יראה כמו שאז"ל שהוא נעים בעיניו

והיום מעונן ועם כל זה כשזרחה השמש מכים ניולות השמש בעבים ובאידים ומתחילים אותם באופן שנשאר הזמן ללול ובהיר הוא בשחקים גם כן האדם עם היות שבתחלת הוייתו האידים והעבים עולים עמו ולשחק חטאת רובץ עם כל זה כשזרחה עליו שמשו ואור שכלו בניוליו שכלו יוכל להתיך העבים והאידים ההם ולהיות מתגבר והולך לאור שכלו זהו שאמר האדם הוא. כאור הבקר שעם היות שבעת הבקר יש אידים עם כל זה כשזרחה השמש עושה באופן שיהיה בקר לא עבות כי ניולות השמש מתחילים האידים והעבים כן הוא האדם. ואם תאמר כיון שתכלית בריאת האדם הוא לעבוד את בוראו למה נותן הקב"ה בתחלת הוייתו המכשלה הזאת תחת ידו הוא שטן הוא יצר הרע העומד בכל יום על ימינו לשטנו מוטב שלא ישלח בו יצר הרע ונעשה כונתו ויושב תכליתו לזה השיב מנגה ממטר דשא מארץ ויוזן בזה כי כשרצה הקב"ה לברוא את האדם לא היתה כונתו או לבראת מלאך מופשט מחמר כי כבר נבראו מלאכים או ביום ב' או ביום ה' כמו שאז"ל אבל כונתו היתה לבראת אדם מורכב מחמר ולורה שיש לו חלק עליונים וחלק תחתונים שזה נקרא אדם לא מלאך וכשאז"ל על פסוק ה' בחכמה יסד ארץ אמר ר' אלעזר בחכמה ברא הקב"ה את העולם ביום אחד ברא את השמים מלמעלה וארץ מלמטה בשני ברא רקיע מלמעלה בג' יקוו המים מלמעלה ברביעי יהי מאורות מלמעלה בחמשי יקראו המים מלמעלה נשתייר יום ששי אמר הקב"ה אם אני בורא אותו מלמעלה הארץ מתרגזת ואם מלמטה השמים מתרגזים מה עשה הקב"ה ברא גופו מלמעלה ונשמתו מלמעלה הוי ה' בחכמה יסד ארץ :

ועוד אז"ל בבראשית רבה פ"ח ר' תפראי בשם רבי אחא אמר הקב"ה אם בורא אני אותו מן העליונים הוא חי ואינו מת אם מן התחתונים הוא מת ואינו חי אלא הריני בורא אותו מן העליונים ומן התחתונים אם יחטא ימות ואם לא יחטא יחיה. דקשה דבשלמא טענת מן התחתונים הוא מת ואינו חי ניחא אבל טענת מן העליונים הוא חי ואינו מת ומה בכך והרי טוב הוא שיחיה ולא ימות. אבל הכונה לומר אם בורא אני אותו מן העליונים הוא חי מטבעו ואינו מת ואין כבודו של הקב"ה וכונתו בכך כי כבר ברא מלאכים שהם בטבע חיים וקיימים אבל כונתו ית' וכבודו הוא לברוא בריה שתהא מוכנת למיתה ויילך נפשו מני שחת וחי לעולם והוה שאמר שאם לא יחטא יחיה אפילו חלק החמר אשר מטבעו

חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כי יראת שמים מסור בידו של אדם ויש לאל ידו להכניע ילדו ולמשול בו ולהיות יראת שמים על פניו :

ובאיזה אופן טען אברהם כך יראה שמאלנו ראינו שבזמן אברהם אבינו לא היה שום אדם שיכיר אלהותו ית' וכמו שכתב הרמב"ם הלכות עכו"ם פ"א וז"ל וכיון שארבו הימים נשתקע השם הנכבד והנורא מפי כל היקף ומדעתם ולא הכירוהו וגמלא כל עם הארץ וכו' אינם יודעים אלא האורה של עץ ושל אבן וכו' והחכמים שבהם כגון משרתי עכו"ם מדמין שאין שם אלוה כי אם הכוכבים והגלגלים שנעשו האורות האלו בגלגלם ולדמותם. אבל צור עולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו וכו' :

ובודאי שהאיש הרואה ללכת אחרי שרירות לבו למלאכת תאוה ולפרוק עול מעל לוארו סברא זאת היא מבוקשו לומר לית דין ולית דיין. וכיון שכן גם אברהם אבינו מחומר קורץ ומיוס הולדו משל בו ילדו הרע ומלא מקום למלאות תאוה הן מזד ילדו הן מזד הסברא המשוטטת והמוסכמת בכל העולם בזמנו וכיון שכן מי הביאו עד הלום עד שהכיר את בוראו וחלק עם כל אנשי דורו עד שבקש המלך להרגו אלא שנעשה לו נס ויאלא מכבשן האש והיה הולך וגדל באמונתו. עד שנאמר עליו עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. ודאי שאיש כזה מודיע ומפרסם שהאדם מושל ביצרו ובידו של אדם להיות לדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם וכמו שכתב הרמב"ם הלכות תשובה פ"ה וכתב עוד שם ודבר זה עקר גדול הוא והוא עמוד התורה וכו' שהרשות נתונה ביד כל אדם :

חרי שאברהם אבינו מדבר וטוען בשביל הקדוש ב"ה ומביא מופת ראיה נגד האדם ולהיות שהרשע מתגלל וטוען מזד התחלתו כי מיוס הולדו מולד בו ילדו גם הקב"ה טוען כנגדו מזד התחלתו שאברהם הוא התחלת האומה הישראלית ולכן קראו כאן צור ישראל כי צור הוא התחלה כמו שכתב הרמב"ם כלומר גם לך יש לך מקור והתחלה טובה שהוא אברהם אביך שכבש את ילדו בהיותו עומד בזמן שהעולם חשך בעדו ועם כל זה צור נגה עליו והוציא לאור משפטו שזה מורה שיש לאל ידו של אדם להכניע ילדו. וכאור בקר יורח שמש בקר לא עבות בא לומר אופן יכולת האדם למשול ביצרו ועשה משל ואמר שמאלנו ראינו לפעמים באור הבקר ומאירים פני המזרח קודם הנן החמה גוזרים האדים והעבים

באופן שהיות ביתו מאוס בעיני אלהים מורה גדול העון אשר עשה ולכן הזכיר ביתו ואמר כי לא כן ביתי עם אל אם כן נמלא ססוק דבריו במעשיו אין בזה תשובה לדברי לפי שבירת עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה הכונה לומר מה שאז"ל לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא מפני מה עשה שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אלא יחיד שחטא ועשה תשובה ועוד אז"ל על פסוק (תלים נא) לך לבדך חטאתי וגו' אמר רבי יהושע בן לוי למה דוד דומה למי שנשבר וצא לו אלא רופא והיה הרופא מתמיה ואומר מה גדולה מכתך לר לי עליך אמר לו אותו שנשבר אתה אומר לר לי עליך לא בשבילך נשברתי אלא השבר שלך כך אמר דוד לפני הקב"ה לך לבדך חטאתי וגו' אם תקבלני כל הפושעים משלימין לך וכן הוא אומר אחס עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי **הרי** שהקב"ה אנה לידו המעשה ההוא להיות לבירת לכל באי עולם שיעשו תשובה וערוכה בפי כל אדם ושמורה בלבם כי הקב"ה ימינו פשוטה לקבל שבים: **אין** יראה בזה שאמר ערוכה בכל ושמורה טענה שני' והיא מה שאמרו רז"ל פרק חלק דף ק"ז ראויה היתה בת שבע לדוד וכו' אלא שאכלה פגה. ועוד אמרו שם כי אני ללעל נכון ראויה היתה בת שבע לדוד מששת ימי בראשית אלא שבאת עליו במכאוב וזהו ערוכה בכל כלומר ערוכה ושמורה היתה בת שבע באמלעות הקב"ה שהוא כל ולא חלק ויוצר הכל הוא והוא היודע שהיתה ערוכה ושמורה לו ולכן משתי טענות אלו נזדמן הענין לבא לידו עם היותו בעל בחירה גמורה והיה יכולת בידו להמנע ממנו:

וזרעו כי כל יעשי וכל חפץ כי לא ימנע כלומר בשביל הבחינות והטענות הכתובות עשיתי מה שעשיתי לא מלבי שהכריחני על כך כי האמת הוא כי כל יעשי ומגמתי וכל חפצי היה כי לא ימנע הילך הרע לעשות פועל זה וכמו שאז"ל פרק חלק דף ק"ז לך לבדך חטאתי אמר דוד לפני הקב"ה מחול לי על אותו עון גלוי וידוע לפניך דאי בעינא למכפייא ליצרי הוה כייפנא ליה אלא אמונא דלא לימרו עבדא כפייא למריה. הרי שאמר שהיה יכולת בידו לכבש את יצרו ומה שעשה לא עשה אלא בבחינות וטענות הכתובות. ובליעל כקוץ מוגד כלם וגו' אמר שהבליעל בתחלת הווייתו הוא כקוץ מוגד כלומר אינו כקוץ יבש לגמרי שהוא קשה אלא כקוץ שהוא נע ונד שעדיין הוא רך ונוח ליקלץ וכמו שהקוץ עם היותו בתחלת היותו רך ואפשר לחתכו מ"מ כשמניחין אותו

מתכצו למות אם לא יחטא יחיהו חלק העליונים שהוא השכל המייסיר ומדריך את האדם לחיי העולם הבא שזו היא צריה חדשה שעם היות האדם מורכב וקורץ מחמר יעשה פרי למעלה ויעלה לשמים שיאו להדמות למלאכי השרת וזו היא כוונת אומרו. מנגה ממטר דשא מארץ כלומר כמו שהדשא או איזה דבר נומח מן הארץ אי אפשר לו ללחוח ולעשות פרי כי אם באמלעות נגה והוא זריחת השמש אשר נגה עליו וגם באמלעות מטר כי המטר מלחלח הארץ וגיחץ וחוס השמש המכה עליו אחר כך מחוך הלחות ההוא ומלמית הדשא עד שעשה פרי למעלה וכמו שרמזו זה הרלב"ג טל פסוק (איוב ח) רטוב הוא לפני שמש ועל גנתו יונקתו תלא על גל שרשיו יסובכו בית אבנים יחזה שכתב דרך כלל שלהיות האילן לפני שמש וגם שעל גל שרשיו יסובכו זו היא הסבה שהלמית כל כך עד שצית אבנים יחזה:

הרי שהדבר הנזכר מן הארץ לריך עבים להמטיר עליו מטר ואח"כ זריחת השמש להתך הלחות ההוא ובה עושה פרי למעלה גם כן האדם להיות יסודו ועקר תכונתו לעשות פרי למעלה לריך תחלה עבים שימטירו עליו והוא הילך הרע השולט עליו שהוא כדמות עב סתר לו ולא יראה ואחר כך זורח עליו שמשו של השכל המתיך עביות החמר ההוא והולידו והלמיתו ומכריעו לכך זכות ועשה פרי למעלה עד שאפי' חלק חמרו לומח ועולה ומחקים וחי לעולם וזו היא מעלת האדם כמו שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו וזהו מנוגה ממטר דשא מארץ כמו שמסבת נגה ומסבת מטר נמשך הדשא מהארץ כן מסבת השכל ומסבת יצר הרע נמשך הדשא והפרי שעושה האדם שהוא מורכב מחמר וטורל מן הארץ שאם לא יהיה כן יהיה מלאך לא אדם: כי לא כן ביתי עם אל כי צרית עולם שם ערוכה בכל ושמורה וגו' כוונת דוד בזה הפסוק לומר שמא יאמר אומר כי דוד הוא נאה דורש ואינו נאה מקיים שהוא דורש שהרשות נתונה ביד כל אדם להיות לדיק כמשה רבינו ולמשול ביצרו. והרי מצינו כי הוא חטא חטא גדול ועון פלילי שצא אל בת שבע ולמה לא כבש את יצרו וחשך את עיניו מחטאו ונמלא שמעשיו סותרים את דבריו לכן השיב כי לא כן ביתי עם אל כלומר אם ראית שביתי אינו כן עם אל כלומר שמאוס בעיני האלהים ביתי שהרי כתיב ועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם עקב כי בזיתיני ותקח את אשת אחייה החתי להיות לך לאשה כה אמר ה' הנני מקים עליך רעה מביתך וגו':

אחת מכה עליו השמש ומיבשו באופן שזריחת השמש עליו הוא לרעתו וגם כן הבליעל זריחת שמשו ושכלו עליו הוא לרעתו שמכניעו תחת ילדו הרע באופן שיקו לעשות ענבים ויעש באוסים ולכן ראוי הוא ליענש כיון שהיה בעל בחירה וזהו אומרו כי לא ביד יקחו ואיש יגע בהם וגו' כלומר עם היות שמתחלה היה נוח ליקצץ מ"מ כאשר בא הזמן שלא ביד יקחו והוא הזמן שהכה עליהם השמש שנתקשו שאז האיש אשר יגע בהם ימלא ברזל וכו' ככה הרשע שהכניע את שכלו תחת ילדו והקשה את לבו ויגע בהם ויהנה מאלו הקוליס וילך אחרי שרירות לבו הרע ימלא ויכרת על ידי ברזל והוא רמז להריגת סייף ורמזו לסקילה באומרו ועץ חנית והטעם דתנן בפרק נגמר הדין כל הנסקלין נתלין ואף לרבנן דפליגי עליה מודו שאינו נתלה אלא מי שהיה נסקל וזה דוקא מגדף ועוזר עכו"ם ולהיות שהעץ שהיו תולין עליו היה לרדף שהיה תלוש ולא מחובר לקרקע כדאמרין פרק נגמר הדין תנו רבנן ותלית אותו על עץ שומע אני בין תלוש בין מחובר ת"ל כי קבור תקברנו מי שאינו מחוסר אלא קבורה יא' זה שמחוסר קליפה וקבורה ופירש רש"י מרבויה משמע ליה דאף עץ בעי קבורה והכי גמי תניא שם אחד אבן שנסקל בה ואחד עץ שנתלה עליו ואחד סייף שנהרג בה ואחד סודר שנתקן בו כולם נקברים עמו ולרבי יוחי אפילו עץ תלוש אם היה נעוץ בקרקע אין תולין עליו כדתנן שם רבי יוחי אומר הקורה מוטת על הכותל תולה אותו כדרך שהטבחים עושים וכו'. הרי לכלול עלמא זריך שהיה העץ תלוש ולרמזו לזה אמר כאן עץ חנית לומר כי כמו שעץ החנית הוא תלוש כך העץ שתולין בו הוא תלוש ורמזו השריפה ובאש שרוף ישרפו וכו' וכאן רמז ג"כ מיתת חנק וזה להיות דתנן בפרק ארבע מיתות מלות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרבה וכורך על זאורו זה מושך אללו וזה מושך אללו עד שפותח את פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו. הרי שהיו כורכין סודר בזאורו וזו היא ג"כ מלות הנחנקים כדתנן שם. לכן לא הזכיר מיתת חנק שאין הכונה אלא לרמזו שהרשע חייב ארבע מיתות ב"ד כיון שיש יכולת בידו להכניע ילדו. וזה לא לבד ראוי שיענשו בידי שמים כי הקב"ה דיין אמת ובוחן לבות וכליות. אלא אפילו על ידי אדם הם נענשים וזהו בשבת וכמו שאז"ל בשבת זו סנהדרי גדולה שכלשכת הגזית הרי שנשא ונתן דוד המלך בדרוש הזה והעלה מדבריו כי האדם

שליט בילדו לעשות ממנו כחפצו ורצונו וזהו עיקר ותל שכל התורה כלה תלויה בו ואל הדרוש הזה כיון ישעיה הנביא באומרו מכנף הארץ זמירות שמענו לבי ללדיק וגו' שבא לומר דלא מבטיח שאין לו לאדם להסתכל מהעונש באומרו כי חמרו מכריעו ומכריחו ללכת אחרי שרירות לבו אלא אדרבה יש לו להחזיק טובה לזולתו על שבראו באופן זה להיות שמלך חמרו נאלץ לו שכר הרבה וכמו שאז"ל ברבה פרשת קדושים רבי אמון אמר משל למלך שהיה לו מרתף של יין והושיב לו שומרים מהם נזירים ומהם שכורים לעת ערב בא ליתן שכרן נתן לשכורים שני חלקים ולנזירים חלק אחד וכו' כך העליונים לפי שאין יצר הרע מזוי בהם קדושה אחת שנאמר ובמימך קדישין שאלתא. אבל התחתונים לפי שיצר הרע מזוי בהם הלואי בשתי קדושות וכו'. הרי שמתוך דברי פשט המאמר נראה שהאדם שכרו כפול ומכופל ולכן אמר מכנף הארץ וגו'. הנביא מכנה החמר בשם כנף להיות כי הכנף מסתיר הדבר כמו שכתב המורה כי כנף יאמר על ההסתר וכמו שכתוב שם כנפים וגו'. וכתב בשתים יכסה פניו. וגם הכנף היא מחסה דכתיב מה יקר חסדך אלהים ובני אדם כלל כנפיך יחסיון. וכתב אשר באת לחסות תחת כנפיו. גם בזה האופן נמשל חומר האדם שאם מפתה את האדם ללכת אחרי שרירות לבו הרע הוא כמו הכנף שמסתיר ומכסה שהרי מסתיר ומכסה שלמותו ממנו ואם האדם מכניע את ילדו וכובשו נמלא שהוא ככנף שמחסה עליו ומשיג שלמותו בשכר כפול ומכופל ומ"ם מכנף היא מ"ם סבה כמו מה' יא' הדבר. ואמר שסבת כנף הארץ והוא חמר האדם זמירות שמענו שמסבתו נאלץ ומשתלשל לבי ויופי ללדיק ואינו מגרע משלמותו בשבילו אלא אדרבה נאלץ לו לבי ויופי והרי הוא כאלו אמר הכתוב זמירות שמענו מכנף הארץ לבי ללדיק ור"ל שהחומר כשהאדם כובש את ילדו יש לו לבי ותפארת ושכר כפול ומכופל. וכמו שאמרו על פסוק ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו. ואמר הנביא כיון שזאת ההקדמה היא אמיתית אם לאמר רזי לי רזי לי ר"ל שיש לי רזון ודלות בטוב מעשי אוי לי כיון שלא עשיתי מה שהיה באפשרותי לעשות והלכתי אחרי שרירות לבי ואחר היסודות אשר הורכבתי מהם. וזהו בוגדים בגדו כי היסודות נקראו בוגדים להיותם בוגדים באדם ורודפים אחר תאוותם. זו היא כוונת הפסוק דרך כלל. אבל לישב הכפל באומרו שני פעמים רזי לי רזי לי וכן בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו וגם למה לא אמר בתחלה

והמעם

כי פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ ר"ל
 שאיזהו האדם שעיניו בראשו שלא יעלה על
 לבו היותו מעותד ומוכן לפחד ופחת וכו' כמו שאפרש
 שזה ודאי מכניע ומשפיל את ילדו לשלא יתגבר עליו.
 וזה כי שלשה מיני מיתה והפסד יש או מיתה מקרית.
 או מיתה כרתיית. או מיתה טבעיית. למיתה מקרית
 קרא פחד לפי שהדבר האפשרי ובלתי אפשרי כמו המקרה
 יש לאדם פחד ממנו. למיתה כרתיית קרא פחת. כי זעום
 ה' יפול שם בשוה העמוקה. למיתה טבעיית קרא
 פח. כי הוא פח ורשת פרושה על כל החיים המורכבים
 ואמר כי אלו השלשה עליך יושב הארץ ר"ל למי שאינו
 כגד בארץ אלא יושב ועושה דירה קבועה ממנו מעותד
 לכלם משא"כ ללדיק. באופן שהנס והמשתדל בטוב שכלו
 לשער הדברים ולהתנלל מהמקרים לבסוף יפול אל הפחת
 בעונו והעולה ר"ל אפילו האדם הלדיק העולה ואינו
 נופל בעונם המיתה הכרתית על כל פנים ילכד בפח
 המעותד לכל נברא אם כן מי שסתכל בזה איך יתגבר
 ילדו עליו ויאמר בוגדים בגדו. ועוד מלבד כל זה כי
 ארובות ממרום נפתחו ר"ל נפתחו ארובות שמים להסתכל
 במעשה בני אדם ולא יפלא ממנו כל דבר וכמו שאמר
 התנא דע מה למעלה ממך וכו'. באופן שבשער האדם
 כל זה וירעשו מוסדי ארץ. ר"ל יסודות החמר המורכב
 מהם רעדה אחזתם באופן שטענת בוגדים בגדו היא
 בטלה בעלמה באופן שהנביא דרך כלל רמז מה שאמר
 התנא הסתכל בשלשה דברים ואין אחת בא לידי עבירה
 וכו'. הרי שאמר הנביא כמה בחינות יש לו לאדם
 להכניע ילדו ולמשול בו וכשיבא לידי כך הנה שכרו כפול
 ומכופל אחר ופעולתו לפניו באופן דשפיר קאמר מכנף
 הארץ זמירות שמענו לבי ללדיק וכמו שפירשתי. וגם
 אל הדרוש הזה כיון שלמה בספר קהלת ועשה כמה
 בחינות לומר איך האדם עם היות שגולד שטנו עמו מ"מ
 הוא מסור בידו ויש לאל ידו להכניעו ואל זה כיון באומרו
 (קהלת ד) טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל אשר
 לא ידע להזהר עוד כי מבית הסורים וגו'. וראוי לדקדק
 בפסוק שהפכתי לילד הוא זקן והפכתי למסכן הוא מלך
 אם כן הוה לקרא למימר טוב ילד מסכן וחכם מוזקן
 מלך וכסיל. אבל הזכיר מלך תחלה להיותו מלך קודם
 היותו זקן כי מיום הולדו נולד עמו כמו שנאמר לפתח
 חטאת רובץ וכמו שאמר כי מבית הסורים יאל למלוך
 שמיד שיאל לאוויר העולם מולך ומושל באדם ואחר כך
 בהמשך הזמן נעשה זקן. ולכן הזכירם דרך מליאות
 ואמר

תחלה בגד בוגדים בגדו כמו שאמר לבסוף ובגד בוגדים
 בגדו אומר לע"ד בשני פנים האחד הוא כי כמו שלמות
 האדם תלוי בסור מרע ועשה טוב ג"כ הפסדו תלוי
 בסורו מהטוב ומלהיות פועל אותו בבואו לידו וגם בעשותו
 הרע. וגם הוא ידוע כי האדם מורכב מארבעה יסודות
 יסוד האש שהוא חם ויבש. ויסוד הרוח שהוא חם ולח.
 ויסוד המים שהוא קר ולח. ויסוד הארץ שהוא קר ויבש
 וגם היא הקדמה ידועה כי כשהאדם מתעורר ומשתדל
 להוציא דבר מה מן הכח אל הפועל נייחם אותו ההתעוררות
 יותר אל יסוד האש והרוח להיות מטבעם חמים ומחממים
 האדם ומלהבים אותו להוציא הדבר לפועל יותר מליסוד
 המים והארץ להיותם מטבעם קרים ומקררים. ולכן
 כשכא פועל או ענין מה ליד האדם ומתרגל בו ואינו
 מוציא מן הכח אל הפועל אז נייחם הענין ההוא אל
 יסוד המים והארץ להיותם קרים ומקררים לאדם ומתרגל
 מסתכם בפועל ההוא. ועם זה יובן הפסוק אם אני
 אומר רוי לי רוי לי שיש לי חולשה ודלות בשני פנים.
 ה' שפעלתי רע הפך ועשה טוב שני שכל מזה ופועל
 טוב לידי ונתקררתי וסרתי מהטוב הפך סור מרע. אם
 אני אומר כן ומרגיש אני כי זה חיוי לי שזה מורה כי
 מה שסרתי מהטוב ולא פעלתי הוא לפי שבוגדים בגדו
 רמז ליסוד המים והארץ הקרים ומקררים לאדם בגדו
 בו והקנו לי קרירות ורפיון לשלא אפעלה ומה שפעלתי
 הרע והולאתיהו מן הכח אל הפועל ונתחממתי בו הוא
 לפי שבגד בוגדים בגדו. רואה לומר שבגידה בגדו הבוגדים
 והם יסוד האש והרוח החמים ומחממים לאדם לעשות
 דבר עבירה. ולכן כיון שבאומרו ובגד בוגדים רמז
 לפועל הרע לכן אמר ובגד שנופל עליו שם בגידה להיות
 דבר מליאות מה אכל בוגדים בגדו שרומז להעדר הטוב
 בשב ואל תעשה בלי שום פועל מליאות מה לכן אמר
 סתם בוגדים בגדו כי לא ידק שם בגידה על העדר :

והאופן

כי שלמות האדם תלוי בעיון ובמעשה
 ולכן אמר רוי לי רוי לי כנגד שניהם שאם
 יש חולשה משניהם. חיוי לי שנראה מתוך דברי שהלכתי
 אחרי יסודות שהורכבתי מהם וזה אומרו בוגדים בגדו
 אמר עוד ובגד בוגדים בגדו לפי שהרגיש קושיא בדבריו
 שכיון שהוא אומר שסבת הרצון הוא הבוגדים והיסודות
 שהורכב מהם אם כן למה אמר חיוי לי כי האדם מוכרח
 במעשיו. ומה פשעו ומה חטאתו לכן אמר ובגד רואה
 לומר בגידה גדולה היא לומר שהבוגדים והיסודות בגדו
 והאדם מוכרח במעשיו :

שיעכב צידו כי יצר הטוב לא בא לו לאדם אלא מבין י"ג שנה ולכן הולך אחרי שרירות לבו ואז בזמן הזה הוא רע בהחלט וזה שקראו הקב"ה רע בזמן נעוריו ואמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו שאז בזמן הנעורות אין מי שימחה צידו. כי גם במלכותו נולד רש בא לומר כיון שמצית הסורים יאל למלוך מי יוכל לו ובכפל רסנו מי יבא להכניעו לכן אמר כי גם במלכותו נולד רש כלומר אע"פ שהוא מלך מיד מ"מ כשנולד לא נולד בכח גדול וצד חזקה כי אם דל ורש וכמו שאמרו חז"ל בסוכה פרק החליל. אמר רבי אבי יצר הרע תחלה דומה לחוט של כוכיא פירש רש"י עכבים ולבסוף דומה כעצמות העגלה שנאמר הוי מושבי העון בחבלי השוא וכעצות העגלה חטאה. עוד שם אמר רבא בתחלה קראו הילך ולבסוף קראו אורח. ולבסוף קראו איש. שנאמר ויבא הילך לאיש העשיר ויחמול לקחת מלאנו ומצקרו לאורח וכתיב ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו ופירש רש"י בדוד ובה שבע קאי דקאמר ליה נביא לדוד על יצר הרע הבא אליו. הרי כשנולד הוא דל ורש ובהמשך הזמן הוא מתגדל לפי מה שנותן לו האדם רשות להתגדל אבל אם יעכבו יסאר בדלותו ובשפלותו. והביא מופת ראיה לזה שהרי מצינו וראינו בחוש הראות כמה וכמה אנשים שיכלו לו והמליכו את הילד המסכן במקום המלך הזקן אע"פ שהוא מסכן והוא שני לו ומאוחר בזמן והזקן ראשון וקודם בזמן וזה שאמר ראיתי בחוש הראות את כל החיים כלומר הנדיקים שנקראים חיים כי הרשעים בחייהם קרויים מתים וכן אמרו חז"ל ראיתי את כל החיים. אלו מעשיהם של לדיקים וכו'. ואמר ראיתי הנדיקים עם היותם מהלכים תחת השמש וגופלים תחת הזמן ראיתם דבקים עם הילד הנזכר המסכן עם היות שהוא שני ומאוחר הזמן ועושים באופן שיעמוד זה הילד ויקום תחת המלך הזקן הנזכר. וכיון שכן אין לך ראיה גדולה מזאת כי מה שהיה הוא שיהיה :

א יראה כי כפי מעלת הדבר המבוקש השגתו כן ראוי שיהיה עמל האדם והשתדלותו להשיגו כי ההשתדלות מתייחס אל הדבר המושג ולכן אמר כי גם במלכותו נולד רש ובנקל יכולין להכניעו כי אין כל כך תקפו וגבורתו אמר עתה כי לו הונח שהוא חזק ואמין בהשערת השגת האדם כשנלחם לו ראוי לו לאדם לשום נפשו בכפו ובכל כחו ישתדל להכניעו להשיג המדרגה העליונה שמשגי בהכניעתו והוא שאינו נופל תחת הזמן ואין המזלות מחייבין עליו אלא הוא דבק בו יתבדק.

ולזה

ואמר שיותר טוב הוא ילד מסכן כיון שהוא חכם שמלמד את הבריות דרך ישראל ממלך זקן וכסיל כיון שהוא כסיל ומלמד לאדם דרך רעה. והרגיש בדבריו ואמר דלא שייך לומר טוב זה מזה אלא בשני דברים הנכנסים תחת סוג אחד. אבל יצר הרע הוא רע בהחלט שמלמד לאדם דרך רעה וכמו שאמרו חז"ל פרק החליל ז' שמות יש לו ליצר הרע הקב"ה קראו רע שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו הרי שנקרא רע בהחלט. ואף יכנס בסוג טוב לומר עליו טוב זה מזה לכן אמר אשר לא ידע להזהר עוד כלומר האמת הוא שיצר הרע נכנס בסוג טוב וכמו שאמרו ז"ל והנה טוב זה יצר הטוב מאד זה יצר הרע. וכי יצר הרע טוב מאד אתמאה אלא שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד בן ולא נשא ונתן וכו' :

הרי שהתורה אמרה שנקרא טוב אבל אמרתי שיצר הטוב טוב ממנו. להיות שהיצר הרע לא ידע להזהר עוד ר"ל מהעודיות והעדיפות והמותרות אלא שרודף אחר המותרות שאם לא כן ודאי שהיצר הרע הוא טוב מאד שמדרגת שלמותו של אדם אינו אלא בשביל היצר הרע שבו. וכמו שאמרו על פסוק ותחסרו מעט מאלהים וגו'. שלהיות שהאדם יש לו חסרון מעט מהמלאכים בשם לו יצר הרע זהו כבודו והדרו ועטרה לראשו וזכה לשכר גדול. וכמו שכתבתי על פסוק (משלי ל) שמע בני מוסר אביך וגו' כלומר לזה בדרך חיוב שישמע מוסר האב והוא רמו לשכל האדם המכונה בשם אב וזכר שהוא נותן הנורה האמתית לאדם ואע"פ כן לא יהיה נגרר אחריו עד שיכבה לגמרי חלקי החמר אלא מ"מ לא תטוש תורת אמת וחומרך המכונה בלשון נקבה אל תשכחנה למה שהוא לריך ומוכרח די מחסורו אשר יחסר לו להחיותו לא שום מותר ולכן אמר תורת :

והמעם כי לית חן וגו' כלומר אל תחשוב כי יצר הרע שבאדם אינו נחשב לכלום. כי אדרבה זה החבור והשותפות שיש ליצר הטוב עם יצר הרע הוא להיות לית חן וכו'. הרי שיצר הרע הוא רע להיותו בלתי נזהר במותרות ובכנינה זו להיות שיצר הטוב בא בכפל רסנו שלא יאל ממחלתו לכן אמרתי שהוא טוב היצר הטוב מהיצר הרע. כי מצית הסורים יאל למלוך וגו' בא לתת טעם למה רודף אחר המותרות ואמר שהסבה לזה הוא שבא ממקור משחת ומטפה סרוחה וכמו שפירש רש"י כי תרגום ובאש וסרי ולכן הפחיתות ההוא כרוך בעקבו וכיון שיאל לאויר העולם מולך כי אין מי

שישמה מלך הוא לפי שתאות לבו כלומר עם היות שהיה אפשר לו להשיגו שהרי היה תאות לבו וכיון שכן ודאי שהיה באפשרותו להשיגו מכל מקום בעוון נחת לו אותה התאווה ולא הולך לעשות השתדלות נמרץ להשיג כי אם בדרך מתונה היה לו בלי עמל וזלי יגיעה כנגד השגיה אמר וארשת שפתיו כל מנעת סלה וזה כי הדבר הצלתי אפשר להשיג אין בה תקוה אבל יש בה דבור שפתיים לבד כי לפעמים האדם מדבר הנמנעות. ולכן אמר כאן ואף החלוקה השנית שאין בה תאווה כי אם דבור השפתיים להיות כי היה נמנע להשיג מכל מקום כל מנעת סלה ולכן מה יגל מאד. כי תקדמנו ברכות טוב וגו'. בא לתת טעם שני למה יגל וישמח המלך בעזר האלהי וזה כי דרך בני אדם כשמהללים איזה מלך בעשותו מלחמות וכובש ארצות מהללים אותו שהוא גבור חיל ובעל תחבולות כי בתחבולות תעשה לך מלחמה אבל מהללו של מלך ישראל בהיותו הקדוש ב"ה בעזרו ובישועתו הדבר הקודם שמהללין אותו הוא כי הוא טוב ולדיק וחסיד כיון שהקב"ה היה עמו וזה כי תקדמנו ברכות טוב כלומר בכל הברכות שמזכרין אותו הדבר הקודם הוא שהוא טוב כיון שהקב"ה הטיב עמו כמו שנאמר הטיבה ה' לטובים וזוה תשית לראשו עטרת פז כי אין לך עטרה גדולה מזו היות האדם דבק בצלוח עד שיעשה הקב"ה חפלו ורלונו :

א יראה שבא לדבר בדרוש אשר אנו עומדים עליו ויוכן כי אין עוז אלא דין ומשפט כמא דאחא אמר ועוז מלך משפט אהב ואמר כי המלך מאן מלכי רבנן יגילו וישמחו באמונתם שיש שכר ועונש כנגד הדין והעונש אמר בעוון ישמח מלך וכנגד השכר אמר ובישועתך מה יגל מאד ותאות לבו נחת לו כלומר שהוא צלתי בעל תכלית שהוא שכר עולם הבא. לכן אמר מה יגל מאד כמו שאמר מה רב טובך אשר לפנת ליריאיך וגו'. והרגיש בדבריו ואמר איך אמר עוון שיש דין ועונש לעוברי רעו יתברך שהרי האדם מוכרח במעשיו מיום הולדו שהרי שטנו נולד עמו כי לפתח חטאת רובץ. לזה תירץ ואמר תאות לבו נחת לו כלומר עם היות שתאות לבו הרע נחת לו מכל מקום וארשת שפתיו שרומז לשכל כי הדבור הוא שליח השכל כל מנעת סלה שגם כן נחת לו לאדם שכל טוב להדריכו ויכול להגלל מתאות לבו :

א יראה שבא לתרץ שכיון שיש לילד הרע קרימה וזמנית שמיום הולדו נולד עמו איך יוכל לכבשו. לזה

וליהוה שידיעת ההפכים אחד אמר ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש כלומר יש חיים שמהלכים תחת השמש ויש חיים שמהלכים למעלה מהשמש והם הלדיקים. כמו שאז"ל הבט נא השמימה מלמד שהעלה למעלה מהכיפה שאין אומרים הבט אלא ממעלה למטה וכו' כלומר שאין המזל מחייב עליהם אלא אדרבה המזל משועבד לרצון הלדיק. ואמר ראיתי את האנשים המהלכים תחת השמש. כלומר שמשועבדים למערכות השמים הוא להיותם עם הילד השני ועושים עמו שיעמד תחתיו של הזקן הנז' ויהיה כבוש תחת ידו. וזו היא הסבה שנותנים להם מדה כנגד מדה כי כמו שהם כובשים הילד השני תחת הזקן גם הם כבושים תחת המזל. ולהיות שידיעת ההפכים אחד יוכן מזה שמי שלא יכבוש לילד הנז' תחתיו לא יהיה הולך תחת השמים אלא למעלה מן השמים וכיון שכן להשיג השגה גדולה כזאת אעפ"י שישתדל השתדלות נמרץ כן ראוי לעשות כי כפי הדבר המבוקש השגתו כן ראוי שיהיה עמל האדם והשתדלותו :

ד לך בחינות אחרות שונות מהראשונות המחייבות לאדם להכניע ילדו ולמשול בו. וגם דוד הע"ה במזמור כ"א נשא ונתן בדרוש הזה והמליא כמה בחינות לומר איך האדם שליט ביצרו ואין לו תאונה לומר הן לא בידו טובו כמו שאבאר אך הפסוקים הראשונים מהמזמור אבאר תחלה בפנים שינים ואחר כך אבאר אל המכוון :

ה' בעוון ישמח מלך וגו'. הכונה לומר כי דבר ידוע הוא כי כשמלך אחד יעלה על עיר להלחם עליה לתפשה ואפשר בידו לכבשה אין רעונו שיעזרהו מלך אחר כדי שיקרא שם הכיבוש על שמו ולו לבדו אבל כשאי אפשר לו לכבשה כי אם על יד סיוע אחר אז הוא מוכרח במעשיו ואיך את רעהו יעזרו. ואמר דוד הע"ה כי מלך ישראל בין שיהיה באפשרותו לגלח ולכבוש בין שלא יהיה באפשרותו לעולם הוא שמח בעזר האלהי וכנגד היותו אפשרי אמר ה' בעוון ישמח מלך כלומר עם היות שהיה לאל ידו לכבוש עם כל זה ישמח בעוון שנתפלת עמו לעזרו. וכנגד היותו צלתי אפשרי אמר ובישועתך מה יגל מאד. כי באומרו ובישועתך נראה שלא היה לו ישועה כלל כי אם על ידו ית'. ולכן אמר כאן מה יגל מאד כי לא היה לו תשועה וזולתו ית' ולכן יגל מאד. ובא לתת טעם לשתי החלוקות כנגד הראשונה אמר תאות לבו נחת לו ויוכן בזה כי אין האדם מתאווה או מקוה דבר שאי אפשר להשיגו ולכן אמר כאן הטעם

רואה אותך מה מאד העזת פניך. ואם תחשוב שאינו רואה אותך אהה סופר ומכחש בו. באופן שהבחינה הזאת מגדולתו ית' מכרעת את האדם לשלל ילך אחרי שרירות לבו הרע. באו רבנין והוסיפו כי גם יש לו קדימה טבעית והיא גדולה מכלל. כי התורה היא קדימה טבעית לאדם והוא כי גדר הקדימה הטבעית הוא אשר לא יעלה בהעלות הדבר אשר הוא קודם עליו ויעלה הענין אשר הוא קודם עליו בהעלותו כי אהה תאמר האחד קודם השנים. כי אם ישער העדר האחד ויחייב העדר השנים. כי בכל שנים אחד. ואם ישוער העדר השנים לא יחייב העדר הא'. כן היא התורה הוא דבר עלמי באדם שאלו ישוער העדר התורה ישוער העדר האדם כי אין האדם אדם בלא תורה. וכמו שנאמר כי לא דבר ריק הוא מכס כי הוא חייבם וכבר הוכחנו כי התורה היא עלם ולא מקרה באדם. וכיון שכן קדימה זאת מכרעת לאדם להכניעו ילרו כיון שעלמותו ומהותו תלוי בזה:

דרי כאן שלש קדימות כנגד קדימה אחת וזהו כי תקדמנו וגו'. כלומר עם היות שהיגר הרע יש לו קדימה זמנית יש כנגדו שלש קדימות הרמוזות במלת טוב עד שבאמצעותה תשית לראשו עטרת פז ומשיג תכלית שלמותו אשר הוא עטרה לראשו. ובמ"ש חז"ל דייקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם. ואמר תשית לנכח לומר כי באמצעות אלו הקדימות הקב"ה עלמו משיג בראשו העטרה וכמעט אין האדם לריך להשתדל על זה כי ממילא קא אחי. או יראה כי השלש ברכות הנה' הפסוקים עלמם באו לפרטם:

ובנגד הזכרה והקדימה הזמנית שהיא המילה אחר תשית לראשו עטרת פז. כי המילה היא עטרת פז לאדם להיות כי מילה עולה פ"ה ועוד האדם המקיים מצות מילה משלים שם השם הפך ממה שטעה עמלק שכפר בבית מילה. וכמו שאז"ל פסוק ויוצב בך כל הגחשלים וגו'. הכה אוקס מכת זנב וכו'. ואז לא היה השם שלם דכתיב כי יד על כס ית וחסר זה והאדם במצות מילה ממלאו כי ו"ה רמז למילה כמו שהארכתי בזה בפרשת כי תלא. באופן שהאדם המקיים מצות מילה לוקח לעלמו עטרת פ"ה. שעם שתי אותיות השם עולה מילה כך פ"ה:

ובנגד קדימת מעלה אחר חיים שאל ממך כלומר חיי תלויים בידך כמו שנאמר אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. ואחר שהאדם רואה שחיייו תלויים

לזה אמר עם היות שתאות לבו הרע נחת לו כבר מזמן קדמון באופן שמלך בגופו של אדם ואין יכול אחר כך להלמו מכל מקום וארשת שפתיו כל מענת סלה כלומר הסלה והנלחיות הוא דבר נקל להשיגו כי אינו תלוי בעיון ובמעשה רב אלא בפיך ובלבדך לעשותו בהתודות האדם על חטאיו בהרעה וכיון שהוא דבר נקל להשיג הנלחיות שמושג בארשת שפתים לבד אם כן ראוי הוא ליעגש כשלא עשה כך עם היות שהיגר הרע קודם בזמן. וכל שכן כי כמו שיש ליגר הרע קדימה זמנית גם יש לו לאדם קדימות אחרות כנגדו להולמו ולהכניעו וזה כי תקדמנו ברכות טוב ויוצב עם מה שאמרו חז"ל רבי יהודה אומר ברכת משה שנקרא טוב שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא רבי נחמיה אומר ברכת הקב"ה שנקרא טוב שנאמר טוב ה' לכל רבנין אמרין ברכת התורה שנקראת טוב שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם. כונתם בזה לומר כי כמו שיש ליגר הרע קדימה זמנית גם ליגר הטוב ולשכלו של אדם יש לו קדימה זמנית. וקדימת מעלה. וקדימה טבעית. ולשלש קדימות אלו כוונת שלשם. דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ויש הכרח מן הפסוק באומרו ברכות טוב בלשון רבים ולא אמר ברכת טוב בלשון יחיד משמע דדוד הע"ה כוון לכלם: **ובנגד** קדימה זמנית אחר ברכת משה שנקרא טוב. ורמז למצות המילה. שכן אחז"ל ותרא אותו כי טוב הוא ראה שגולד מהול. ולכן אמר כי כמו שהיגר הרע יש לו קדימה זמנית גם כן יש מצות המילה קודמת בזמן כנגדו שהמילה מבטלת ומכחשת כל כחות היגר ומתקן לאדם תיקון כולל לכל כחות הגוף לפי שהוא במקום שהוא ראש הגויה ומשום הכי יתוקנו כל כחות הגוף וכמו שהאריך בזה הרב בעל העקידה שער י"ח. ועוד אמרו חז"ל גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות. הכונה לומר כי המילה היא הכנה וסבה לקיום כל המצות להיות שמכחשת ומכנעת התאוות הגופניות. הרי כאן קדימה זמנית כי לשמנה ימים האדם נימול. בא רבי נחמיה והוסיף כי גם יש לו קדימת מעלה להכניע ילרו והוא ליגר גדולת מעלת הקב"ה כי כפי מעלת האדון כך ראוי שתהא יראת העבד ממנו והשתעבדות אליו. וזה שאחר שהאדם ילייר בינו לבין עלמו כי הקב"ה לא קנאו בדמים אלא המליאו מהאפס והביאו לעולם והעמידו על עמדו איך לא יכניע ילרו לפשות רליו ילרו ולא יעזז פניו בפני אדונו וכמו שנאמר החכם במקומו כשתעשה העבירה אם תאמין שהבורא

תלויים בידו ית' איך לא יכניע ילדו לעשות רצונו ית' כיון שזולתו אין לו חיים :

וכנגד קדימה טבעית אמר נתת לו אורך ימים עולם ועד כלומר האדם שאל החיים מהקב"ה ואם נתת לו החיים והסכמת לשאלתו אינו אלא בהיותו עוסק בתורה שנקראת אורך ימים. כמו שנאמר אורך ימים בימינו לפי שבאמלעותה לא לבד יש לו חיי העולם הזה ששאל ממך כי אם גם חיי העולם הבא שהם חיים נלחיים עולם ועד :

דרי שחיוו הן חיי העולם הזה הן חיי העולם הבא תלויות בהיות האדם עוסק בתורה ובמלות וזולת זה אין לו חיים א"כ נמצא שהתורה קדימה טבעית לאדם לחייו ולהכריעו להכניע ילדו. וכיון שיש לו לאדם שלש קדימות אלו ולא ישתמש מהן לכבוש את ילדו הרע ראוי הוא ליענש על רוע מעללו. גדול כבודו ביסועתך הוד והדר תשובה עליו בא לומר בחינה אחרת המכרעת לאדם לכבוש את ילדו והיא הכבוד הגדול שמשיג האדם בהיותו כובש את ילדו ועושה רצון יולדו. ומהו הכבוד שמיחס הקב"ה בריאת העולם לו ואומר שהוא בראו וכמו שאמרו חז"ל כה אמר ה' בוראך יעקב ויולדך ישראל אמר הקב"ה עולמי עולמי מי בראך יעקב מי ילדך ישראל. ובסת זה הוא להיות האיש השלם סבה תכליתית לבריאת העולם וכמו שאמרו חז"ל בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית ברא אלהים שמים וארץ אם כן נמצא דהוה ליה כאלו בראו יולדו כיון שהוא סבה תכליתית לו. והוד והדר רמז לעולם להיות כי הנמצא נחלק לגשמי ורוחני. כנגד חלק רוחני אמר הוד שרמז לדבר רוחני כמו שנאמר ונתת מהדוך עליו. וכנגד חלק הגשמי אמר והדר דשיך ביה הדר ונאה וכעור וכמו שפירשתי על פסוק הוד והדר פעלו וגו'. וגם מאמר שאמרו חז"ל מלך בשר ודם אין לובשין לבשו וישראל לובשין לבשו של הקדוש ברוך הוא דכתיב הוד והדר לבשת וכתיב גדול כבודו ביסועתך הוד והדר תשובה עליו. שהכוונה בזה דרך כלל היא כי ידוע הוא כי הקב"ה אינו בעל גשם לשהיו לו מלבושים אבל להיות הקב"ה נעלם תכלית ההעלם כי לא יראני האדם וחי לכן אי אפשר להשיגו כי אם באמלעות מלבושיו והם פעולותיו. וזהו הוד והדר לבשת כלומר נחלבש הקב"ה בהמלאו הנמצאות הנחלקות לרוחני וגשמי שהם הוד והדר ואמר שזה המלבוש לובשין אותו ישראל או האיש השלם שעם היות הקב"ה הוא הבורא הוא היוצר עם

כל זה מתאר בריאת העולם לאדם כמו שכתבתי וזהו אומרו גדול הוא הכבוד המושג לאדם ביסועתך ובשמירת תורתך שהיא התשובה האמתית ומהו הכבוד שהוד והדר שהם הנמצאים כלם תשובה עליו ואתה מתאר ומיחס בריאתם לו ודאי שאיש אשר אלה לו היא הכרעה גדולה להשתדל בכל עוז להכניע ילדו להביאו בכפל רסנו להשיג כבוד גדול כזה :

בי תשיתו ברכות לעד וגו' בא לומר בחינה אחרת המכרעת לאדם להכניע ילדו והיא מה שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פרק ל"ו ששורת הדין נותן שהשכר יהיה נערך אל העבודה ואל העובד כיון שאין לו להקב"ה שום תועלת והנאה מהעבודה ההיא וכמו שנאמר אם לדקת מה תתן לו או מה מידך יקח ולכן היה ראוי להיות השכר בעל תכלית והעונש ראוי להיות נערך אל העובד כמו שהוא בב"ת גם העונש ראוי להיות בלתי בעל תכלית אלא שלהיות הקב"ה רב חסד משלם השכר לעושי רצונו נלחי ובב"ת וגם מלד היותו רב חסד נותן העונש בב"ת וזמניי וכמו שנאמר (תלים סב) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כלומר שעושה הקדוש ב"ה חסד עם האדם כמה שמשלם לו עונשו נעריך אל מעשהו שהוא זמניי וב"ת וזהו שאמר בא וראה מדרגתו של אדם זה שעם היות ששורת הדין נותן שיהיה שכר מלותיו זמניי עם כל זה אינו אלא נלחי ובב"ת וזהו כי תשיתו באמלעות הברכות הנזכרות באומרו כי תקדמנו ברכות טוב תשיתו באמלעותם שיהיה לעד נלחי ובחינה אופן יוכה לזה שתחדשו בשמחה את פניך כלומר תשמחה בעלמות השמחה בהיותו לפניך ונהנה מזיו השכינה וכמו שאז"ל רבי ברכיה בשם רבי שמואל אמר כתוב אחד אומר עד עתיק יומין מטא וקדמוהי הקרבוהי וכתוב אחד אומר והקרבתיו ונגש אלי הא כילד המלאכים מכניסין אותו עד מחילתו של הקב"ה והקב"ה פושט לו ידו ומקרב אותו אללו ועם זה התענוג הוא נלחי לעד לעולם ולזה כוון שלמה באומרו (משלי יא) פרי לדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם אמר שהפרי שעושה הדיק בפעולותיו ומלותיו הוא היותו עץ חיים כלומר נלחי וקיים לעד כעץ החיים ובחינה אופן בא לירי כך שלוקח נפשות חכם. ר"ל הקב"ה שהוא חכם הרוים שאין מי שיקרא חכם סתם כי אם הקב"ה הוא לוקח לעצמו ומביא אללו הנפשות ונהנים מזיו השכינה באופן שחי לעולם. ואמר נפשות בלשון רבים לרמוז כי לא לבד זוכה לזה הנשמה כי גם הרוח והנפש וכמו

חשיתו ברכות לעד לכן אמר כי המלך מאן מלבי רבנן. או האדם הלדיק והחסיד בועה בה' שהוא רחמים ומרחם על הצריות ובחסד עליון שהוא נלחי ובל ימוט וכמו שהוא נלחי גם שכרו יהיה נלחי נערך אליו ובלתי בעל תכלית. תמלא ידך לכל אויבך וגו' הכונה מאחר שיש כמה בחינות להכריח לאדם לכבש את יצרו ולעשות רצון קונו מעתה האיש ההלך אחרי שרירות לבו הרע ולא יכניע יצרו ראוי הוא לעונש ושמדת הדין יהיה מתוחה עליו וזהו שאמר תמלא ותשיג ידך שהוא יד שמאל הרומז למה"ד לכל אויבך ולא לבד יד שמאל ראוי שישגם וישלוט בהם אלא אשילו ימיך שהוא רמז למדת רחמים תמלא ותשיג לשנאיך כלומר שמדת רחמים יתפך להם למדת הדין כיוון שאינם משתמשים מכמה בחינות שיש להם לכבש את יצורם אלא שירס שולט בהם : **א** ירעה תמלא ידך לכל אויבך כמו שכתבתי והעטם כיוון שימיך תמלא שונאיך כלומר שמלבד הבחינות שיש לו לאדם לכבש את יצרו יש לו עוד אחרת שאף על פי שהלך אחרי שרירות לבו ימינו של הקב"ה פשוטה לקבל שבים אם ירעה לשבז באופן שעדין יש לאל ידו לתקן את אשר עותו ואם לא יעשה כך ראוי הוא שתשיגנו מדת הדין :

תשיתמו כתנור אש לעת פניך וגו' לישב כפל הפסוק ועוד למה חזר והזכיר שם ה' באומרו ה' באפו יבלעם היה לו לומר תשיתמו כתנור אש לעת פניך באפך תבלעם אבל הכונה לומר שכיון שיש לו לאדם שלש קדימות לכבש את יצרו כמו שכתבתי בפסוק כי תקדמו ברכות טוב והרשע לא יהנה מהם כלל ולא שח לבו גם לזאת לכן קיללם על כל אחת ואחת מדה כנגד מדה :

ובנגר הקדימה הזמנית והיא המילה אמר תשיתמו כתנור אש לעת פניך וזעמך והכונה לומר שאז"ל אברהם יושב בפתח גהינם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה ואמר מהול מישראל בעושה מעשה ישראל ונהנה ממנו המילה לכבש את יצרו אבל אין הכונה היותו מהול וחסוך ערלה ועושה מעשה בלתי מהול וזהו שאמר כאן כיוון שזה הרשע מהול ולא הועיל לו מילתו לכבש את יצרו לא יחזיק מדינה של גהינם אלא תשיתמו כתנור אש בוערה לעת זעמך כיוון שהיה לו הכנה להנלל ולא רעה :

ובנגר קדימת מעלה אמר ה' באפו יבלעם כלומר ה' שנקרא כן להיותו מהוה ההווה וראה

שחיו

וכמו שכתב הדרוש הזה ה"ר בעל העקידה ז"ל על מאמר יעקב אבינו לא מת וקראן כלם נפשות שכלם זוכות לכך וכמו שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצלור החיים את ה' אלהיך. הן לדיק בארץ ישולם אף כי רשע וחוטא. בא לומר שלמה עושה הקב"ה עול שנותן שכר מלוא לדיק בב"ת ולרשע נותן לו שכר מלואו זמני וב"ת כמו שגא' ומשלים לשנאיו אל פניו להאזינו ותרנם אנקלום ומשלים לשנאיו טבין דאינון עבדין קדמוהי בחייהו לאובדיהו כלומר כדי שיענשו על העבירות שבידם באבדון נלחי ולמה אין משה הדין לזה תירך ואמר הן לדיק אפילו הלדיק שורת הדין נותן שבארץ ובעולם הזה ישולם שכר פעולותיו ושיהיה שכרו זמני כמו שכתבנו וכל שכן הרשע והחוטא וכיוון שכן שהדין כך אם עושה הקב"ה איזה חסד עם הלדיק כמה שנותן לו שכר בב"ת אין להאשימו להקב"ה על כך ואין לו לרשע להתרעם מזה מאחר שאין מעות לו דינו אבל לגבי החסד אין אומרים לו לאדם עשה עמי חסד כמו שעשית עם פלוני וכיון שיש לו לאדם יתרון גדול כזה שנותנין לו שכר מלואו בלתי בב"ת אין לך יתרון גדול מזה להכריח את יצרו לעשות רצון קונו :

א ירעה תחדו בשמחה את פניך כמו פני ה' חלקם ור"ל בעת זעמך וביום הדין שיעשה הקב"ה דין ברשעים יהיה לו שמחה כפולה. ולכן תחדו בשמחה שמחה אחת הוא השערת הלל מהעונש ושמחה אחרת היא תוספת התענוג שיהיה לו וזהו תחדו בשמחה בעת זעמך :

א ירעה כיון שתשיתו ברכות לעד וזכה לשכר בב"ת כמו שכתבתי זו היא הסבה שתחדו ותשמחו בשמחה גדולה את פניך כלומר בזעמך ובשעה שמדת הדין פוגעת בו וכמו שאמרו חז"ל הלדיקים שמחים בשעה שמדת הדין פוגעת בהם וזה כי להיות שאין אדם לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ושורת הדין נותן שהעונש יהיה בב"ת כמו שכתבתי אם כן כשפורע לו הקב"ה לאדם עונשו בעולם הזה ועונש זמני נמלא שעושה עמו חסד גדול. ולכן הם שמחים אף כאן תחדו בעת זעמך כנגדו וכמו שאמר הנביא (ישעיה יב) אורך ה' כי אגפת בי בעולם הזה למה כי ידעתי נאמנה ישוב אפך ותנחמני ויהיה ענשי בב"ת באופן שישאר שכר מלואי נלחי וקיס בב"ת. כי המלך בועה בה' ובחסד עליון כל ימוט להיות ששורת הדין אינו נותן שיהיה השכר בלתי בעל תכלית כמו שכתבתי והוא אמר כי

כאן אמרו שהיו מוכרחים במעשיהם מלד ידיעתו ית' שאם לא כן כל כך הם חוטיו חסד הקב"ה המושפעים על האדם שנותן הכנה באדם ומכריחו להיות טוב על כרחו שלא בטובתו :

והיה מקללם דוד להיות כי כל אלו הסכרות הם מזויפות ללכת אחרי שרירות לבם הרע כי האמת הוא כמ"ש התנא הכל לפיו והרשות נתונה ואין ידיעתו ית' מכרעת שום דבר וכמו שהאר"י בזה הרב המורה חלק ג' פ' עשרים שכתב שסבת כל מה שנכשלו בו היא שום בין ידיעתו וידיעתו ית' יחס וכו'. אבל האמת הוא שאין דעתו דבר נוסף על עצמו ולכן הקיטור אשר קלרה שכליו מהשיג עצמו הוא הקיטור מהשגת ידיעתו בדברים איך הוא ואין זה ידיעה ממין ידיעתו וכו'. וכתב עוד שם וממה שהתבאר לי גם כן מפסיקי התורה שידעתו יתברך במלאות אפשר אחר שעתיד להיות לא תוליד האפשר ההוא מטבע האפשר כלל אבל טבע האפשר עומד עמו ושאין הידיעה במה שיחדש מן האפשריים מחייבת היותם בהכרח על אחד משני האפשריים זאת גם כן פנה מפתות תורת מרע"ה אין ספק בה כלל ולזה אמר ועשית מעקה לגגך וכן אמרו פנ ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה וגו' כלל העולה שידעתו נעלמת מידעתו וכמו שאמר הנביא כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי וגו' כיון שידעתו יתעלה אינה מחייבת טבע האפשר אלא שנשאר האפשר עם טבע האפשרות והרשות נתונה להם לכן רומה ה' בעווןך ועשה עמהם דין ומשפט על מעשיהם הרעים ובזה נסירה וגזמרה גבורתך כי כשעושה הקב"ה דין ברשעים על מעשיהם הרעים עושה הקב"ה גבורות כמו שעשה במלרים ואמרו שירה אף עתה עשה כן וגאמר שירה. וכיון שהרשות נתונה ביד כל אדם לעשות רצון קונו ולהכניע ולכבוש יארו ראוי לו לאדם לעמוד על משמרתו ולא ילכד ברשתו ואם בא לטור מן השמים מסייעין אותו ולזה כיון דוד הע"ה באומרו :

יִשִּׁיר המעלות לדוד ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני וגו' והכונה שלהיות ששלמות האדם הלוי בעיון ובמעשה לכן דבר כנגד שניהם וגבה הוא פועל יולא כמו גבה קנה עשה שאם היה פועל עומד היה לו לומר נתגבה לבי וכן רמו פועל יולא כמו קנו בני עשו ואמר כנגד העיון לא גבה לבי להיות שהאדם מתרשל ומזיזאש להשחלל בחכמה מפני איכותה ועומקה. ולכן אמר לא גבה לבי ושכלי לשום דרוש וחכמה להתרשל מלהשיגה

וכוונ

שחיו תלויים בו ית' וכמו שכתבתי על פסוק חיים שאל ממך וגו' וכל זה לא עמדה לו לכן זה ה' באפו יבלעם וגם רמו למה שכתבתי ימיןך תמלא שונאריך שאפי' מדת רחמים יתפך לו למדת הדין אף כאן ה' שהוא מדת רחמים באפו יבלעם ונתפך לו כקשת רמיה :

ובנגר קדימה טבעית שהיא התורה אמר ותאכלם אש להיות שהתורה נקראת אש שנא' מימינו אש דת למו ואותה האש היה מחייהו והוא לא הביט לה לכן אותה האש תאכלהו לכל אחד ואחד :

פרימו מארץ תאבד וזרעם מבני אדם. הכונה בזה למה שאחז"ל במסכת קדושין למה רשעים דומין בעולם הזה לאילן שכלו עומד במקום טומאה ונפיו נטעה למקום עברה נקלץ נפיו נמלא כלו עומד במקום טומאה אף כאן הקב"ה משפיע שלהם לרשעים בעולם הזה כדי שירשו המדרגה התחתונה וכו' וזה שרלה כאן דוד הע"ה לומר שאלו הרשעים אם יש להם איזה זכות שישלם להם שכרם בעולם הזה כדי שיהיו כלים ונפסדים מאלהים וזהו אומרו פרימו אם יש בידם איזה פרי שעקר פריו של אדם הם מעשיו הטובים מארץ תאבד כלומר מזה העולם שהוא ארצ"י וחומריי תאבדו ותתן לו גמולו שאין הקב"ה מקפח שכר של בריה ועם זה ימשך שזרעם ושרשם מבני אדם נגזר מאדמה שמאל"הם כלים ואין להם קיום והעמדה והסבה שראוי לעשות להם ככה הוא מפני שנטו עליך רעה כלומר הם ממלאים עינים מזויפים להפטר מכל עונש וזהו שמייחסים סבת רשעתם להקב"ה וזהו כי נטו עליך ומסתפק היא הרעה שאנו עושים וחשבו מזימה כל יוכלו לעשות הפך ממה שעשו ולהיות טובים וזה באומרם שידעתו יתברך מכרעת לאדם להיות טוב או רע וכיון שהוא יודע העתידות אם יודע בראובן שיהיה רשע מוכרח הוא שיהיה כן שאם יהיה טוב שינוי בידיעתו ית' ועוד נתנו טעם שני לדבריהם וזה כי תשיתמו שכם כלומר אם אחת הוא ששמת להם שכם וחלק לכבוש את ירם ולעשות כרצונם במיתריך וחוטיו חסד הנמשכים מלפניך והם מלות המילה והתורה והמלזה תכונן על פניהם כלומר היית נותן הכנה באנשים להשיג שלמותם על כרחם שלא בטובתם ועל פניהם הוא כמו על פני כל אחיו נפל ואמר תכונן לרמוז למה שכתב החכם שיש הפרש בדבר בין היותו מוכן ובין היותו כבד כי ענין הכת הוא שיקבל הנורה וסודרה וענין ההכנה הוא שיוכרע היותו מזומן לקבל אחת משתי האורות בפרט אף

וחסידים על מה שאפשר מן היושר והשיווי ומהנה נחלקו מדרגות בני אדם כי יש מבני אדם אנשים שכל השתדלותם תמיד לבחור הנכבד ולבקש העמידה המתמדת כפי גזרת נורתו הנכבדת ולא יתשוב רק בזיוור מושכל והשגת דעת אמתית בכל דבר והדבק בשכל האלהי השופע עליו אשר ממנו נמלאה הנורה ההיא וכו' :

דרי לך שכל פחיתות האדם לא בא לו אלא מזד חמרו והאדם יש לאל ידו להכניעו ללכת אחר נורתו ושכלו שכל תשוקתו אינו אלא להשיג המושכלות והדעות האמתיות וזהו מה שהיה עושה דוד ולכן אמר לא גבה לבני וגו' כמו שפירשתי והטעם לזה הוא לפי שנגמול עלי כלומר בשביל חמרי היא נפשו שנקרה וגמלוה מהעולם העליון שממס היתה שופעת ויונקת אלא ששמו לפניו זה החומר שהוא מסך מבדיל ולכן לרץ לדקדק ולהתיכו אבל הנפש מזד עלמה יש לה הכנה להשיג חיזה מושכל ובאזי זה השתדלות שיסתדר האדם ישיגו וכל שכן שבא לטהר משיעין אותו :

ורבן אמר יחל ישראל אל ה' מעשה ועד עולם כי הוא יעזרך להכניע ילריך וחמריך וכמו שאז"ל על פסוק ופה רשע ללדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבו בידו וגו' שכל זה מדבר בזרע הרע המפסה לאדם ועם היות שהבחירה ניתנה לאדם לעשות כרצונו מכל מקום אם האדם נותן דעתו ללכת אחר שכלו ולכבוש את ילדו הקב"ה עוזרו וזהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבני הלעזיר יחנק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש שמונה עשר

להיות שלמות האדם האמתית ותכליתו תלוי בשתדל לידע אותו ית' ולהסתכל בהשגתו ובזה יבא לאהבה אותו ולעבודו בכל לבבו וכמו שהאריך בזה הרב המורה חלק ג' פרק נ"א עיין שם וכתב ולזה תמלא דוד הע"ה שזוהי את שלמה בנו והזכירו מאד בשני הענינים האלה רוצה לומר להסתכל בהשגתו ולהשתדל בעבודתו אחר ההשגה אמר ואהיה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדו וגו'. וכן נאמר דעו כי ה' הוא האלהים וכתב עוד שם בסוף הפרק המזכר על פסוק כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי כבר בארנו בפרקים הקודמים שענין ידיעת השם היא השגתו ובאלו אמר זאת השמירה באיש הזה היא בעבור שידעני וחשק בי אחר כך וכבר ידעת ההפך שיש בין אוהב ומושק

וכמו שאמר הכתוב רמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיו ולהיות שהחכמה נתונה בלב כמו שנאמר חכם לב יקח מלות לכן אמר כנגד החכמה והעיון לא גבה לבני : **ובנגד** המעשה השלם אמר לא רמו עיני לשום מעשה לומר שהוא גדול בכמות ומי יוכל לעשותו

ולכן ייחסו לעינים להיות שהמעשה הוא דבר הנראה לעינים וכיון שלא גבה לבני לשום דרוש ולא רמו עיני לשום מעשה לשאמנע מלהשיגו או מלעשותו נמשך מזה שלא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני שתאמר שעברתי על דברי החכם שאמר צמופלא ממך אל החקור לפי שלא היו צעירי נפלאות ממני ואמר בגדולות כנגד המעשה שהוא גדול בכמות וכנגד העיון אמר ובנפלאות : **אם** לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו וגו'.

אמר אם לא הייתי עושה כך הייתי משה ומדמה נפשי לגמול מחלב בשביל אמו יראה בזה שיש גמול חלב בעבור עלמו כגון שכבר הוא גדול וינק כ"ד חדשים או יותר אז כשגומלים אותו כבר יש בו יכולת באסמכתה שלו לעכל חיזה מזון שיאכל ולכן אפילו יאכל חיזה מזון גם לא יזיקהו אבל כשגומלים הטיטוק בעבור אמו כי עדיין הוא קטן אלא שחביב חלב אמו או משה אז רע לו לפי שעדיין הוא קטן לעכל חיזה מזון גם שיאכל יזיקהו וחלב שהוא מזון דק אין לו נמלא קרח מכאן ומכאן ומסתכן ולכן אמר אם לא הייתי משתדל השתדלות נמרץ להשיג חיזה דרוש או לעשות חיזה מעשה שלם אלא שהייתי מתרשל ממנו להיות גבוה או רם צעירי הייתי ממש כגמול מחלב בעבור שגעררה אמו שנאמר קרח מכאן ומכאן ועשיתי כל זה לפי שאני הרגשתי בעלמי שנפשי מזד עלמה יש לה הכנה גדולה לכל דבר טוב יהיה עיון או יהיה מעשה שלם ואם היא חסרה מאי זה דבר טוב אינו אלא עלי כלומר בשביל החמר שהוא מסך מבדיל וכיון שהחמר הוא המטריד והמסך המבדיל כי הנפש מזד עלמה יש לה הכנה גדולה לכן לרץ להשתדל בכל עוז להתיך ולהתקין ולעשות המסך ההוא דק מחוספס כדי שלא יעכב ולא יחשיך האור הנאלל מאתו יתברך על שכל האדם וכבר האריך בזה הרב המורה חלק ג' פ"ח כתב הנה כבר התבאר שכל השחתה והפסד או חסרון הוא מפני החמר אמר עוד וכל פשעי האדם וחטאיו אמנם הם נמשכים אחר החמר שלו לא מפני נורתו ומעלותיו כלם אינם נמשכות רק אחר נורתו וכו' וכתב עוד לנורה האנושית יכולת על החמר וממשלה ושלטון עד שתכריחהו ותמנע תאותיו

הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך רזה שיכירו וידעו ישראל הן במושכלם הן בפעולתם איך הוא חכם יכול רזה שהם ג' תארים מיוחדים גדולים המאירים עיניו של אדם וזא האדם באמצעותם להשיגו כפי אפשרותו של אדם לאהבה אותו ולדבקה בו וכל זה כמו שאבאר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון :

פרסם הקב"ה שלשה תארים אלה בחכמות יובן בזה שכתב הרב בעל העקרים מאמר ג' פ' כ"ד תורת משה האלהית הזאת תקיף בכלל על ג' חלקים יורו על שלשה ענינים חלוקים שהם החכמה והרלון והיכולת :

החלק הא' הוא החלק המקיף בדרשות אמיתיות ויקרא זה החלק דברים כמ"ש הכתוב את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם וגו' ואמר גם כן ואכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים בעבור החלק המדעי אשר בהם ממליאות ה' ותורה מן השמים והשגחה ושאינו גוף וחייוש העולם וזה החלק הוא המושפע מחכמתו ית' ר"ל מלד היותו חכם :

והשני הוא החלק המקיף על הדברים הנרצים אלל הש"י והם המושפעים מרלוגו המורים על היותו רזה ויקרא זה החלק חוקים והוא כלל המלות אשר אין טעמם גורע כאכילת חויר ולבישת שעמנו זריעת כלאים פרה אדומה ודומיהם שהם גזרת מלך והם דברים נרצים לו וכמו שאמרו חז"ל אשה ריח ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רלוגי :

והשלישי הוא החלק המקיף על עשיית היושר והרחקת העול בין האנשים ויקרא משפטים והם המושפעים מיכלתו יתברך כי איזה דעת אנושי יספיק לשער כמה ישלם הגנב אם שני כפלים או ג' ועל כן תקיף התורה על זה החלק להורות שאין יכולת ביד שום אדם לשער היושר האמתי לעשות משפט ישר אלא הקב"ה. הרי שחכמתו יתב' שהיא התורה מפרסמת ומכרזת היות הקב"ה חכם יכול רזה שהם הג' התארים הנזכרים :

ועם הקדמה זו יובן לעניות דעתי מאמר שאחז"ל במדרש שיר השירים ישקני מגשיקות פיהו אמר רבי יוחנן מלאך היה מוטיא הדבור מלפני הקב"ה על כל דבור ודבור ומחזירו על כל א' וא' מישראל ואומר לו מקבל אתה עליך את הדבור הזה כך וכך דינין יש בו וכו' והיה אומר לו ישראל הן וחוזר ואומר לו מקבל את אלהותו של הקב"ה ואומר לו הן והן ומיד היה נושקו

כי הפלגת האהבה עד שלא תשאר מחשבה בדבר אחר אלא בזהב ההוא הוא החשק וכבר ביארו הפלסופים כי הכחות הגופניות בימי הבחרות ימנעו רוב מעלות המדות כל שכן זאת המחשבה הזכה העולה ביד האדם משלמות המושכלות המביאות לחשוק לש"ת אבל כל אשר יחלשו כחות הגוף ויתכבה אש התאוות יחזק השכל וירבה אורו ותוך השגתו וישמח במה שהשיג עד כשיבא האיש השלם בימים ויקרב למות תוסף ההשגה ההיא תוספת עולמה ותרבה השמחה בהשגה ההיא והחשק למושג עד שתפרד הנפש מהגוף וזו היא מיתת משה ואהרן ומרים ששלטתם מתו בגשיקה כמו שאחז"ל וזה רמזו בפסוק ישקני מגשיקות פיהו וזה המין מן המיתת אשר הוא המלט מן המות ע"ד האמת לא זכרו חז"ל שהגיעה רק למשה ואהרן ומרים אבל שאר הנביאים וחסידים הם למטה מזה אך כלם תחזק השגת שכלם עם המות וישאר השכל ההוא אחר כן לנצח על ענין א' כי כבר הוסר המונע אשר היה מדביל בינו וזין מושכלו וכו' באופן שכלל העולה שהידיעה בו יתעלה יביא לאדם לאהבה אותו ולדבקה בו להיות אחר פטירתו נפשו לרדור בלרור החיים את ה' אלהיו :

וגם להיות שרזה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך עשה הקב"ה ששלשה תארים שהחוקרים מתארים לו יתעלה ביחוד והם החכמה והיכולת והרלון שזולתם יחד נמנע שום פועל מהפעולות הטובות עד שבוה נבדלו פעולותיו יתעלה מוולתו באלה הכחות כי עם היות שאין לאחר לו ית' שום תאר אלו הג' ביחוד הסכימו החוקרים לתארם לו יתב' וכמו שהביא הדרוש הזה הרב המורה חלק ראשון פרק ג' המתחיל אשר הביא המאמינים מליאות התארים לבזרף להאמין בהם קרוב לאשר הביא מאמיני ההגשמה להאמין בה וכו' וכתב עוד שם ואומר לך מה שהכל מסכימים עליו ויחשבו שהוא מושכל ושלא ימנעו בו אחר דברי נביא והם ד' תארים חי יכול חכם רזה ואמרו שאלו ענינים שונים ושלמות אשר מן השקר שהיה הבזרף נעדר מהם מאומה ואי אפשר שהיו אלו מכלל פעולותיו וכו' ועם היות שהרב הגו' ביטל שם סברתם הוא כפי כונת הדרוש אשר הוא נושא ונותן שם אבל מ"מ הם ג' תארים מיוחדים לו מלד פעולותיו המורים גודל שלמותו ית' המאירים עיניו של אדם לבא על תכונתו ולהשיג שלמותו :

ולכן פרסם הקב"ה שלשה תארים אלה הן בחכמתו יתברך הן בפעולותיו וכמו שאבאר ולפי שרזה

אלו ואמר כנגד הדברים מקבל את אלהותו של הקב"ה
שזה החל שהכל תלוי בו ואי לא הא לא קיימא הא
ואומר לו הן והן כפול לרמוז לקבלת האלהות בשתי
בחינות. א' לאלהות המצורף והדבק בקבלת החק שאם
לא יזייר אלהות איך יקבל האדם על עצמו לעשותו כיון
שאין לו טעם :

והבחינה הב' הוא קבלת האלהות פשוט מבלי
שום מעשה כי אם האמונה בו לבד
وهוא חלק הדברים ולהיות שאין מבוא לאדם לעלות
בתחלה להשיג המושכלות והדרושים העמוקים כי אם
בהרגיל עצמו בתחלה במעשה וכמו שאמרו ישראל נעשה
ונשמע לכן נקט תחילה מקבל אתה עליך את הדבור
הזה שהוא רמז למעשה החיק ואחר כך אמר מקבל
אתה אלהותו של הקב"ה שהוא כנגד נשמע והוא חלק
הדברים השמיעים באופן שלהיות שבשני חלקים אלו
דברים וחוקים הוא היתרון שיש לתורה האלהית על
הנימוסות לכן היו אומרים מי יתן שישקני מנשקות פיהו.
באו רבנין ואמרו שלא לבד תוכר יתרון ומעלת התורה
האלהית על הנימוסות בדברים ובחוקים כי אם גם
במשפטים לפי שהדת הנימוסית לא תספיק לשער היושר
בכל הדברים על דרך האמת כי איזה דעת אנושי יספיק
לשער כמה ישלם הגנב אם כפלים או חמשה וארבעה
ולרמוז לחלק המשפטים. אמר הדבור עצמו היה מחזר
וכו' כלומר אפילו החלק שהשכל האנושי מחייבו כגון
חלק המשפטים שהוא להרחיק העול ולקרב היושר ואין
לרץ נבואה כי אם הדבר מעלמו מתקבל ומתחייב
בשכלו של אדם הם חושקים ואומרים ישקני מנשקות
פיהו בשביל השערת האמת שיש בו. ולהיות שזה החלק
שכל האדם מחייבו כדי שיושלם הקבוצ המדיני לכן לא
אמר כאן בזה החלק החקים אבל מכל מקום אמר הן והן כפול.
א' לרמוז קבלת מציאות המשפט באופן שסידרו הקב"ה
לשלוש שנים או ד' או חמשה :

ידן שני לרמוז קבלת המשפט ההוא לפי שהקב"ה לזה
כך שאף על פי שהאדם יעשה המלוא אם יעשה
אותה למלוא אנשים מלומדה לא מפני שהקב"ה לזה כך
הוא ליה כמאן דליתיה וכמו שאז"ל אל יאמר אדם אי
אפשי באכילת חזיר אי אפשי בלבישת שטענו אבל יאמר
אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי הרי שזריך
שיעשה המלוא בבחינה שהקב"ה לזה עליה וכמו שאמרו
ז"ל שזה מה שרומז שם מלוא כי מ"ם וד"י בא"ת ב"ש

מתחלפות

נושקו על פיו הדא הוא דכתיב אתה הראית לדעת על
ידי שליח. רבנין אמרו הדבור עצמו היה מחזר על כל
א' מישראל ואומר מקבלני את עליך כך וכך מלוא יש
בו וכו' הוא אומר הן והן מיד הדבור נושקו וכו' הדא
הוא דכתיב פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך.
המדרש עצמו אומר דורשני במאי קא מיפלגי ר' יוחנן
ורבנין. ועוד מאי שנא דרבי יוחנן אמר שחזר ואומר
לו מקבל את עליך אלהותו ורבנין לא קאמרי הכי אלא
מיד כשהשיב הן נושקו. ועוד מאי הן והן דקאמר בין
בדברי ר' יוחנן בין בדברי רבנין :

הכוונה לע"ד שאחד מן ההבדלים שיש בין התורה
האלהית לנימוסות הוא שהתורה האלהית
מקפת על אלו השלשה חלקים הנזכרים וכמ"ס מגיד דבריו
ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל כי דבריו הוא החלק
המקיף בדעות האמתיות המושפעת מחכמתו. חקיו הוא
החלק המקיף על הדברים הנרמזים אלו ית'. משפטיו
הוא החלק המרחיק העול ומקרב היושר בין האנשים
המושפטים מיכלתו ית' כמו שכתבתי וידוע הוא כי הדת
הנימוסית לא תוכל להקיף על החלק הראשון להיותם
דרושים עמוקים ודברים קשים ואינן מושגים כי אם
באמצעות נבואה לא בשכל אנושי לבד גם לא תוכל
להקיף בחלק הב' לפי שאין מבוא לשכל האנושי לדעת
הדברים הנרמזים אלו השם ית' אם לא באמצעות נבואה
אבל עקר הקפת הדת נימוסית הוא על החלק השלישי
להרחיק העול ולקרב היושר להשלים הקבוצ המדיני
שזהו מה שהשכל האנושי מקיף בו וזהו מה שכיוון רבי
יוחנן בפי' הפסוק באומרו ישקני מנשקות פיהו לומר
שהכוונה שיש לו לישראל באומרו ישקני מנשקות פיהו
שהיו רוצים לשמוע קולו של הקב"ה כמו ששמעו בסיני
הוא מפני החלקים שיש בתורה נוספים על הדת
הנימוסית והם חלק הדברים והחוקים שאין שכל האדם
מקיף בהם כי אם בדרך נבואה ולכן אמר מלאך היה
מוציא הדבור מלפני הקב"ה לרמוז לאלו החלקים שזריכים
נבואה השורה על האדם באמצעות המלאך ואומר לו
מקבל אתה עליך הדבור הזה והוא חלק החוקים כך
וכך דינין יש בו וכו'. והוא אומר הן וכו'. ולהיות
שאין מבוא כלל לקבל חלק החקים מבלי צירוף אלו
חלק הדברים שהם הדעות האמתיות כמו מציאות השם
ותורה מן השמים וכדומה כמו שכתבתי לפי שהחוק אין
לו טעם מלד עצמו ואין יקובל אם לא יזייר שיש שם
נמצא מחייב המציאות המלוא לעשות כך ולכן נזרק

ומחקר המשפטים המורה יכלתו יתב' נאלץ עולם הגלגלים שהם פועלים ומושלים בעולם ויש להם יכולת על הנמצאים :

ומחקר החקים המורה רצונו נאלץ עולם השפל המורה ג"כ היותו רוצה וזה כי הקדמה ידועה היא כי

הדבר המחוייב מעלמות דבר מההכרח שיתחם ויתדמה באיזה ערך אל הסבה אשר ממנו חייב וכיון שכן איזה ערך או דמיון יש לשום נמצא מן הנמצאים עם הקב"ה ובפרט עולם השפל שהוא בעל תכלית הווה ונפסד אלא ודאי ההקדמה היא אמיתית כשהפועל פועל בדרך חייב אבל הפועל ברצון לא ידק ההקדמה אלא פועל כפי רצונו ולכן להיות שהקב"ה הוא פועל ברצון ברא עולם השפל ברצונו עם היות שאין לו שום יחס והדמות כלל כלל עמו. הרי שעולם השפל מורה היותו רוצה. נמצא שהקב"ה הן בחכמתו הן בפעולותיו הורה היותו חכם יכול ורוצה ועם הקדמה זו יובן משנת בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם וכו' שהקשו כל המפרשים למה דבר בן זומא באלו המעלות לבד ולא דבר בכמה מעלות טובות אחרות שיש בעולם ולמה לא גדרן כמו שגדר אלו שהזכיר אבל עם מ"ש יובן וזה שלהיות שלשה תוארים אלו מיוחדים זו ית' הן בחכמתו הן בפעולותיו והיא הקדמה ידועה ששלמות כל דבר תלוי בהיותו דומה להתחלתו כל שכן היות האדם דומה במאי דאפשר להתחלתו שהוא הקב"ה כי לכן נאמר והלכת דרכיו ואז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום וכו'. לפיכך בא בן זומא לומר שלהיות שהקב"ה יש לו שלשה תארים מיוחדים שהם חכם יכול רוצה לפיכך דבר בשלשה מדרגות אלו ולתת להם גדר אמתי כדי שישתדל האדם להשלים עצמו בהם לדמות לאורו ולהתחלתו מאי דאפשר : **ובנגד** תאר חכם אמר איזהו חכם הלמד מכל אדם וזה הקב"ה הוא החכם האמתי שהוא חכם

הרזים ועם היות שאין הקב"ה למד משום נברא ואין מציאות המושכל סבה לידיעתו יתעלה אלא אדרבה ידיעתו יתעלה היא סבת מציאות המושכל וזה שלהיות הקב"ה יודע כל הנמצאים כלם ומזיירם בשכלו יתעלה קודם היוחסם היא היתה סבת מציאותם מכל מקום זה אי אפשר באדם כי ידיעתו נקנית ממציאות המושכל אבל ישתדל כל מאי דאפשר להיות חכם וזה אי אפשר אלא בשיהיה למד מכל אדם יהיה מי שיהיה שאין הכונה אלא להשיג החכמה ולידע כללות הנמצאות וזה לא ימצא בפרטי אחד

מתחלפות בי"ה נמצא ששם של ארבעה אותיות רמוז בשם מילה לומר שהמילה לריך לעשותה בבחינת שהקב"ה לזה עליה ולרמוז לזה אמר הן שני לרמוז קבלת אלהותו יתעלה שזוה כך. הרי שלשה פעמים כתוב במאמר מקבל את עליך וכו'. הא' כנגד חלק החקים. והב' כנגד חלק הדברים. והג' כנגד חלק המשפטים וכמו שכתבתי. הרי שהקב"ה בתורה שהיא חכמתו יתעלה חילקה לשלשה חלקים אלו להורות ג' תארי חכם יכול רוצה פרסם הקב"ה בפעולותיו שלשה תארים אלו יובן בזה כי הקדמה ידועה היא שבתורה ברא הקב"ה את העולם והיא היתה כלי אומנותו של הקב"ה כמשאז"ל על פסוק ואהיה אליו אומנו של הקב"ה הייתי הקב"ה היה מציט בתורה ובזוהר את העולם והתורה אמרה בראשית ברא אלהים בי ראשית ברא ואין ראשית אלא תורה שנאמר ה' קניי ראשית דרכו. והקדמה ידועה היא בין החכמים וכתבה הרב המורה חלק ב' פרק כ"ב כי הדבר הפשוט אי אפשר שתחייב ממנו אלא פשוט אחר ואם היה הדבר מורכב יתחייבו ממנו דברים כמספר מה שבו מן הפשוטים אשר הורכב מהם והמשל בו כי האש אשר בו הרכבת שתי איכות והם החום והיובש יתחייב ממנו שתחם בחומו ויבש ביובשו וכן הדבר המורכב מחמר ולורה יתחייבו ממנו דברים מזל החמר שלו ודברים מזל לורתו וכו' ובשתי הקדמות אלו נראה לע"ד שהיא היתה הסבה שנחלק הנמצא לשלשה חלקים עולם המלאכים עולם הגלגלים עולם השפל כמספר החלקים שבתורה שממנה נמשכו ונאלצו ברצונו ית' וכל חלק וחלק הוא כפי איכות החלק הנמשך ונאלץ ממנו :

וזה כי מחלק הדברים המורים חכמתו יתעלה וכמו שכתבתי נאלץ עולם המלאכים שהוא עולם השכל והחכמה וכמו שראיתי מי שפי' על המשנה על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים כי ראה בזה שהעולם נחלק לג' חלקים עולם המלאכים עולם הגלגלים עולם השפל צמח תורה רמוז למלאכים שהם שכל ופשוטים מחמר. בעבודה רמוז לגלגלים שעושים תמיד עבודתם. בגמילות חסדים רמוז לעולם השפל כמה דאח אמר עולם חסד יבנה. הרי שעולם המלאכים הוא שכל פשוט ולכן נאלץ מחלק הדברים כפי איכותו שאין עם מעשה גופני כי אם שכל פשוט ודעות אמיתיות ועקרם :

אחד כי אם ככולל ולכן לריך להשיג תואר חכם שילמד מכל אדם :

ובנגר יכול אמר איזהו גבור הכובש את ילדיו לומר כי כמו שהקב"ה עם היות שיכולתו הוא בלתי בעל תכלית עם כל זה אינו רואה לנצל אלא אדרבה ראונו הוא להיות מנוצל וכמו שנאמר (ישעיה נז) כי לא לעולם אריז ולא לנצל אקוף שהכוונה לומר כי כשהקב"ה קוף אין כונתו וראונו לנצל לפי שכשהוא מנצל משחית העולם שכן מלינו בימי המבול וכן בדור הפלגה שניצל והשחית עולמו ואין ראוי בהשחית עולם וכתוב כי לא אחפון מזה רשע גאס ה' אלהים כי אם בשונו מדרכיו וחיה בלופן שונתו בקלפו הוא להיות מנוצל ולכן אמר כמו שהקב"ה רואה להיות מנוצל עם היות כמו בנ"ת כך אהה עם היותך גבור יהא ילרך מנוצל כי איזהו גבור להדמות ליוצרו הכובש את ילדיו :

כנגד רואה אמר איזהו עשיר השמח בחלקו וזה כי כמו שהקב"ה עם היות שאין שום ערך ודמיון לפעולותיו השפלות עמו מכל מקום הקב"ה שמח עמם כמו שנאמר (תלים קד) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו שהכוונה לומר שאין הפועל שמח בפעולתו אלא כשהפועל ההוא מורה גדולתו אבל העולם השפל אינו מורה גדולתו יתבדר וכמו שכתבתי ואין ישמח בו ולכן באומרו שהקב"ה שמח בו כמעט נוגע בכבוד של מקום שנראה שיש לעולם שום יחס או הדמות עם גדולתו ית' לכן אמר יהי כבוד ה' לעולם כלומר כבודו במקומו מונח וכבודו יהי הולך וגדל לעולם ועד אבל מכל מקום ישמח במעשיו ושמח עמם שמורים היותו פועל בראון ולכן אמר כי כמו שהקב"ה הוא שמח במעשיו עם היות שאין ערוך אליו גם אהה תהא שמח בחלקך ולא תהא רודף אחר תאוהך ובאלו השלשה תהדמה ליוצרך ולכן דבר באלו השלשה ולהיות שהכבוד משותף עם כל אחד מאלו השלשה שיחף עמם גדר הכבוד באמר איזהו מכובד המכבד את הבריות החכם יש לו כבוד דכתיב כבוד חכמים ינחלו וגו' וגם הגבור דכתיב מי זה מלך הכבוד ה' עוזו וגבור וגו'. וגם העשיר דכתיב והעושר והכבוד מלפניך וגו' ונחזור לדרוש אשר דברנו בו וזה שהקב"ה הן בחכמתו הן בפעולתו הורה היותו חכם יכול ורואה כמו שכתבתי ולהיות שרלה לזכות את ישראל עשה שישראל הן באמונתם ומושכלם הן בפעולתם יכירו וידעו איך הקב"ה הוא חכם יכול ורואה :

באמונתם מלינו שכתב הרב בעל העקרים מאמר א' פרק עשירי החתלות הדת האלהית בכלל הן שלשה. האחת מליאות ה'. והב' תורה מן השמים. והג' שבר ועונש וכו'. ואלו הג' הם הלידק עליהם שם עיקר שאם נשער סילוק אחד מהם תפול הדת בכללה ולכן אמרו הכופר בא' מהם אין לו חלק לעולם הבא ועם היות שלמטה מאלו יש שרשים נהלים מהם ומסתעפים מהם כי כל הכופר בא' מהם אין לו חלק לעולם הבא כמו שהביא הרב הנזכר פי"ג מכל מקום אלו השלשה הנזכרים הם כסוג כולל לכל השרשים המסתעפים מהם ועם זה יובן מאמר אחז"ל ר' פנחס בשם ר' ראובן אמר עתיד הקב"ה להביא סיני ותבור ויכרמל ולבנות בית המקדש על גביהם מה טעם והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים וגו' דקשה שהקדמה ידועה היא שאין הקב"ה משנה הטבע בלי לורך ואם כן למה הקב"ה ישנה הטבע לחבר ההרים האלו ולמה הרלדון הרים גבנונים. ועוד כי מקום בית המקדש בקדושתו עומד וכמו שאז"ל והשימותי את מקדשיכם אפי' בשוממותן בקדושתן הן עומדין וכיון שכן איך יחליפנו וימיר אותו. ועוד שהקב"ה מואס בזה שהרי מלינו בפ' ראה אנכי דכתיב ונתתם את מזבחותם ושבדתם את מזבחותם וגו' וכתוב בתריה לא תעשון כן לה' אלהיכם וכי לריכה למימר אלא כוונת הפסוק הוא כפי מה שפירש הרב הגדול מורי ורבי זלה"ה דפסוק לא תעשון כן חוזר לפסוק של מעלה דכתיב אבד האבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות וגו' שכתב משל לפוגדקאות של נכרים המוכרים יין מניחין ענף של אילן לפני הפתח לאות ולסימן שידעו הכל שמוכרין שם יין שאם נלרכו לשאול היכן חנות של יין יאמרו לו בחנות פלוגי יש יין טוב והיין שאינו כל כך טוב לא ימכר לעולם כך היא דרכה של ע"א מניחין אותה במקום גבוה שלא ילערכו לשאול עליה לפי שמעשה באדם אחד שהיה הולך לע"א פלוגית ושאל לאדם אחד היכן מקומה א"ל מפני מה אהה שואל עליה אמר לו שאני רואה לילך אללה לעבדה אמר לו כמה ימי שני חיך אמר נ' או ס' שנה א"ל שוטה אהה בן ס' שנה ותלך לעבד עכו"ם שאין לה כ' שנים שעשאה ואהה חסוב ממנה ויטב הדבר בעיניו וחזר בו לכן היו מניחין אותה במקום גבוה על ההרים הרמים כדי שלא ילערכו לשאול היכן מקומה וזהו שאמר הכתוב לא תעשון כן לה' אלהיכם לבנו

התשחק בו כלפור וגו' עיין שם נמלא שבאמונת שלשה עקרים אלו מאמינים ומכירים שלשה תארים אלו חכם יכול רואה. וזה כי באמונת מליאות ה' מצטלים דעת אפיקורוס החושב שהעולם נפל במקרה ושאינו לו סבה פועלת ואילו המאמינים מליאות ה' נודה שהוא אמת שיש ממליא ראשון לכל הנמלאים הממליאס מהאפס המוחלט וכמו שהתחיל ספרו הרמב"ם ז"ל יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מאין ראשון והוא ממליא כל הנמלא וכל הנמלאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמלאו אלא מאמתת המלאו:

דרי שמאמונת מליאותו ית' באנו להאמין היסודות ממליא כל הנמלאים כלם ואין לך חכמה גדולה מזו וכמו שאחז"ל על פסוק ואת הנפש אשר עשו בחרן והלא אס מחכנשין כל העולם לברוא יתוש א' אינן יכולים וכו' אלא שהקב"ה בחכמתו הבד"ת המליא כל הנמלאים כלם וכמו שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ וגו'. וכן הלא ידעת אס לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קלות הארץ לא יעף ולא יגע אין חקר לתבונות. הרי שזה העקר מורה היותו חכם ובאמונת תורה מן השמים מורה היותו רואה והטעם כי מי שיאמין תורה מן השמים לריך שיאמין מליאות נבואה ושליחות שליח וכמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר א' פי"ג וכיון שכן אין הנבואה שורה אלא ברצונו ית' וכמו שכתב הרב המורה חלק ב' פרק ל"ב וכו'. והדעת השלישי והוא דעת תורתנו ויסוד דתנו הוא כמו זה הדעת הפלוסופי בעלמא אלא בדבר אחר וזה שאנחנו נאמין שהראוי לנבואה המכין עצמו לה אפשר שלא יתנבא וזה ברצון אלהי וכו' וכתב עוד שם אלא שנמלא כתובים רבים מהם כתובים בספרים ומהם דברי החכמים כלם הולכים על זה היסוד והוא שהשם יביא להנבא מי שיראה מתי שיראה. אמנם לשלם המעולה בחכמית וכו'. הרי שזה העקר מורה רצונו ית' וכן אמרו חז"ל ראה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומלות הרי שהתורה מורה רצונו ית' וכן מורה נוסח הברכה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ובאמונת שכר ועונש מורה היותו יכול כי יש לאל ידו לתת לאיש כדרכו וכפרי מעליו וכמו שנאמר ועוז מלך משפט אהב. הרי שישאל באמונתם ומושלם מורים היותו ית' חכם יכול רואה ומורים גם כן זה בפעולתם בעשותם של רגלים. וזה כי חג הפסח מורה היותו חכם להיות כי הוא זכר ליציאת מצרים ששם שידד הקב"ה כל מערכות ועשה כמה נסים ונפלאות מה שלא יכלו חרמומי מצרים לעשות

שכל

לזכות בית מקדשו על ההרים הרמים וכו' כי אס אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם והטעם לפי שאע"פ שלשכנו תדרשו ותחקרו היכן הוא מ"מ זאת שמה ולא תמנע מלבא שמה הרי שהקב"ה אינו חפץ להיות משכנו על ההרים הרמים ואיך אמר שעתיד הקב"ה להביא הרים גבוהים ולבנות בית המקדש עליהם. אבל הכוונה היא מה שפירש הרב הגדול מורי ורבי זלה"ה ויוצן עם ההקדמה שכתבתי שהכוונה לומר שעתיד הקב"ה לבנות בית המקדש בזכות התורה המיוסדת על השלשה עקרים הנזכרים שהם הרים גבוהים חוקים כראי מולק ולרמוז לעקר מליאות ה' אמר כרמל כי שם נתפרסם מליאותו ית' וענו כלם ואמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים. סיני רמו לעקר תורה מן השמים. תבור הוא רמו לשכר ועונש להיות שבמלחמת סיסרא נתפרסם שם שכר ועונש וכמו שנאמר שם כן יאבדו כל אויבך ה' ואוהביו כלאת השמש בגבורתו וגו'. וגם פשט הפסוק בא לומר לע"ד איך לעתיד לבא יכירו וידעו כל באי עולם האמת ויאמינו שלשה עקרים אלו שהם יסודות התורה ואמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' וגו' כלומר עם היות שהתנועה ממקום נמוך למקום גבוה היא התנועה כבדה מכל מקום מרוב החשק להשגת האמת יעשו תנועת הנהר שהיא תנועה מהירה וזה שאמר עם היותו נכון בראש ההרים מכל מקום נהרו אליו כלומר יעשו תנועת הנהר שהיא תנועה מהירה והלכו עמים רבים ואמרו לבו ונעלה אל הר ה' וגו' הכוונה לומר שיאמינו השלשה העקרים הנזכרים כנגד מליאות ה' אמר אל הר ה' כלומר אל העקר החזק כהר המוגע בעלמותו של ה' שהוא האמונה במליאות ה' שזה יסוד היסודות ועמוד החכמות והתל תלוי בו:

ובנגד שכר ועונש אמר אל בית אלהי יעקב כי שם בבית המקדש כי שם ביתו נתפרסם באמלעות ועבודת הקרבנות העונש לעושי רשעה כי כך היה ראוי ליענש העובר על מצותו ית' אלא שהקב"ה מרחם על האדם בשביל תשובתו וסב ורפא לו:

ובנגד תורה מן השמים אמר ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו המיוחדות שניתנו מן השמים כי מציון תלא תורה וגו'. הרי שעקרי התורה הם שלשה אלה וכמו שפירשתי ג"כ בפירושי לרות על מאמר אמרו חז"ל על פסוק אל תלכי ללקוט בשדה אחר על שם לא יהיה לך אלהים אחרים וגם לא תעבדו מזה על שם זה אלי ואנוהו וכה תדבקין עם נערוי אלו הלידיקים דכתיב

שכל זה בא מלך חכמתו ית' הבב"ת. וחג שבועות מורה על תורה מן השמים בזה שעושים חג שבועות בששה בסיון שבו ירד הקב"ה על הר סיני ונתן להם תורתו כרלונו. וחג הסוכות שהוא חג האסוף אשר גאסוף מליאותיו אליו ית' ונהיה דבקים בו כמו שהאריכו בזה המפרשים וכמו שמורה על זה שמיני חג עלרת ושמחת בית השואבה שהוא רמז לדבקות האלהי המושג אחר המות כל זה מורה על העקר השלישי שהוא שכר ועונש המורה וכלתו ית'. הרי כי כמו שהקב"ה הורה בחכמתו ופעולתו היותו חכם יכול רולה שאלו האחרים מורים גדולתו ית' כך ישראל מורים בן הן בחכמתם ואמונתם הן בפעולתם וזוהי הוכנה לאהבה אותו ית' ולדבקה בו וכמו שנאמר ואתם הדבקים בזה' אליהם חיים כלכם היום. וגם שמירת שבת מורה זה והטעם שכתב הרב בעל העקידה שער כ"ה שלשה עיקרים וכללים בשמירת שבת. הא' מה שמגיע אל כללות שימריה אמונת אמתת הדודש מהאפס המוחלט. העיקר השני הוא מה שחשיר אותנו זאת המורה הנכבדת לקבוע בלבנו למוד התורה האלהית וכן אמרו חז"ל לא ניהנו שבתות וימים טובים לישראל אלא ללמוד בהם תורה העיקר הג' הוא היות היום הקדוש הזה רמז גדול ורושם נפלא אל העולם הגלחי שכלו שבת והוא השבת הגדול באמת. ועם זה בא וראה איך השלשה עיקרים הנזכרים מורים הג' האחרים חכם יכול רולה וזה כי מעיקר הדידוש מתפרסם היותו חכם שברא כל אלה ומעיקר הב' שמישרנו ללמוד תורה מתפרסם תורה מן השמים המורה היותו רולה כמו שכתבתי ומעיקר הג' שהוא רמז לעולם שכלו שבת מתפרסם שכר ועונש ששם הוא עולם הגמול המורה על יכולתו יתברך וכמו שכתבתי :

שכל זה בא מלך חכמתו ית' הבב"ת. וחג שבועות מורה על תורה מן השמים בזה שעושים חג שבועות בששה בסיון שבו ירד הקב"ה על הר סיני ונתן להם תורתו כרלונו. וחג הסוכות שהוא חג האסוף אשר גאסוף מליאותיו אליו ית' ונהיה דבקים בו כמו שהאריכו בזה המפרשים וכמו שמורה על זה שמיני חג עלרת ושמחת בית השואבה שהוא רמז לדבקות האלהי המושג אחר המות כל זה מורה על העקר השלישי שהוא שכר ועונש המורה וכלתו ית'. הרי כי כמו שהקב"ה הורה בחכמתו ופעולתו היותו חכם יכול רולה שאלו האחרים מורים גדולתו ית' כך ישראל מורים בן הן בחכמתם ואמונתם הן בפעולתם וזוהי הוכנה לאהבה אותו ית' ולדבקה בו וכמו שנאמר ואתם הדבקים בזה' אליהם חיים כלכם היום. וגם שמירת שבת מורה זה והטעם שכתב הרב בעל העקידה שער כ"ה שלשה עיקרים וכללים בשמירת שבת. הא' מה שמגיע אל כללות שימריה אמונת אמתת הדודש מהאפס המוחלט. העיקר השני הוא מה שחשיר אותנו זאת המורה הנכבדת לקבוע בלבנו למוד התורה האלהית וכן אמרו חז"ל לא ניהנו שבתות וימים טובים לישראל אלא ללמוד בהם תורה העיקר הג' הוא היות היום הקדוש הזה רמז גדול ורושם נפלא אל העולם הגלחי שכלו שבת והוא השבת הגדול באמת. ועם זה בא וראה איך השלשה עיקרים הנזכרים מורים הג' האחרים חכם יכול רולה וזה כי מעיקר הדידוש מתפרסם היותו חכם שברא כל אלה ומעיקר הב' שמישרנו ללמוד תורה מתפרסם תורה מן השמים המורה היותו רולה כמו שכתבתי ומעיקר הג' שהוא רמז לעולם שכלו שבת מתפרסם שכר ועונש ששם הוא עולם הגמול המורה על יכולתו יתברך וכמו שכתבתי :

ומהאמת אלו הג' עיקרים נמשך גם כן אהבת הקב"ה בכל מיני אהבה. אהבת הטוב

אהבת הערב אהבת המועיל וכמו שכתב הרב בעל העיקרים מאמר ג' פ' ל"ה וז"ל עם היותו אחד אחדות גמורה יאותו אליו כל מיני אהבה אם אהבת הטוב אם אהבת המועיל אם אהבת הערב :

וזוהי כי מאמונת מליאות ה' שיאמין שיש שם נמלא מחייב המליאות ממליא כל הנמלאים נמלא א"כ כי הקב"ה

הוא הטוב ההחלטי כי הטוב הוא המליאות והמליאות הוא הטוב וכיון שכן שהוא נתן המליאות והטוביות לכל ראוי לאהבו אהבת הטוב. ומאמונת תורה מן השמים ראוי לאהבו אהבת הערב מלך הערבות המגיע לנו מלך

אבל עם ההקדמה שכתבתי שיש שלשה מיני השגחה יובן וזה שכשנשראל אין עושים כלל כלל ראונו של מקום אז אין ההשגחה דבקה בזה כלל דרך פרט

אלא דרך כלל עם כל העולם כלו והוא המין הראשון מן ההשגחה. אבל כשעושים ראונו של מקום קלת אז ההשגחה דבקה בזה כפי אותו העקר כלומר שמשגיח בכלל של האומה הישראלית שלא תבא עליהם לרה ולוקה

אבל מכל מקום אפשר שלא יזה פרטי לא יהיה ההשגחה דבקה בו להגילו בעת לרתו כי אין ההשגחה דבקה כי אם בכלל האומה כפי מעשיהם אבל כשהם עושים ראונו של מקום בתכלית עד שכל אחד ואחד מדקדק במעשיו ומפשפש בדרכיו אז ג"כ ההשגחה דבקה עמהם על כל פרט

מה שהארכתי וכחצתי בעתות הכתובים בספר קבלת כי לכל הדברים הנפלים תחת הזמן יש שתי עתות ונקודות נקודה אחת היא בהיות המול או הכוכב בגובה רום גלגלו ונקודה אחת היא הנקבילה כשהכוכב מתגלגל ויורד ביתר ההתהוה בשפל מלכו. ולכן הדברים הנפלים תחת הזמן אין להם קיום כי התנועה סבובית ויש לה נקודות מקבילות וכנגד שתי נקודות אלו אמר לא עתה יבוס יעקב ולא עתה וגו' וקרא לנקודה עתה כי יחס העתה אל הזמן כיחס הנקודה אל הקו כנגד העתה שעומד המול בגובה רום אמר לא עתה יבוס יעקב ויראה שהאדם מתבטא כשצא לשפלות מלד שעמד באיזה זמן ברוממות אבל אם כל ימיו עמד בשפלות לא יתבטא משפלותו כי דרכו בכך וכיון דדש דש נמלא שבתו וכלימתו בא לו מלד זמן רוממותו ולכן אמר כאן לא עתה שחייב הרוממות יבוס ליעקב ולפי זה יהיה יבוס פעל יולא. או יראה כמשמעו שהוא פעל עומד. ויראה לא יתבטא יעקב בעבור העתה והנקודה שהיתה בגובה רום. וכנגד הפעולה המקבילה אמר ולא עתה פניו יחורו בהיותו בשפל מלכו והטעם כי בראותו ילדיו וגו'. כלל כוננו הוא כי אין שלמותו תלוי בדבר הנפל תחת הזמן לשיהיו לו נקודות מקבילות כי אם באמונת התורה שאינה נופלת תחת הזמן והבנת לשון הפסוק יובן כי הקדמה ידועה היא כי הדבר הידוע והמושכל עומד בשכל המשיכל ולכן אמרו החכמים שהדבר יותר מעולה במציאות המושכל. יותר ממה שהוא במציאות המוחש להיותו בלתי היולאני. כי לזאת כפי מעלת השכל המשיכל הדבר יהיה מעלת הדבר במציאות המושכל הגה אם ימלאו דברים מה בהשכלה האלהית ההכרח שיהיו יותר שלמות ממה שהם במציאות וגם ממה שהם בהשכלה אחרת לאין סוף. וכל שכן ממה שהם בשכלו החסר. וכיון שהדבר המושכל עומד בשכל המשיכל לכן אמר כאן בקרבנו ולא בקרבם ור"ל בראותו יעקב ילדיו נמלא שמעשה ידיו של הקב"ה שהיה התורה כמו שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה עומד בקרבנו של יעקב שהמושכל עומד בשכל המשיכל. ובא לפרש איך בראותו אותם עומד בקרבנו התורה ואמר שהטעם לזה הוא להיותם מאמינים כל העקרים אשר התורה מיוסדת עליהם והם הג' עקרים הגו' המורים הג' תארים הגו' שגם כל התורה מקפת עליהם והם דברים חקים ומשפטים כמו שכבר כתבתי וכנגד העקר והתאר הראשון אמר יקדישו שמי אמר שישאל הם מקדישים שמו המיוחד של הקב"ה. שהוא

שם

פרט ופרט וזהו שאמר הכתוב. אם שמו תשמעו אל מצותי כלומר שחשבו ראונו של מקום דרך כלל אבל אפשר שיש איזה פרטי שאינו מדקדק במעשיו ואין השמיעה והאהבה לשי"ת מלווה כי אם דרך כלל באומה הישראלית אף אני תהיה השגחתי בכס דרך כלל ונחתי מטר ארבעם בעתו וגו' אבל הפרטי שאינו ראוי לכך ואספת דגך וגו'. נמלא דרך כלל כל הדרוש אשר עמדנו בו כי באמונת מציאות השם נמשך אמונת תאר חכם וגם אהבת הטוב וגם השגחה כוללת וגם עשיית חג הפסח ומאמונת תורה מן השמים נמשך אמונת רולה וגם אהבת הערב וגם השגחה אנושית וגם עשיית חג שבועות ומאמונת שכר ועונש נמשך אמונת יכול וגם אהבת המועיל וגם השגחה פרטית וגם עשיית חג הסוכות:

והשבת מן הבחינות שכתבתי הוא סוג כולל ולזה קלר הכולל כל התורה כלה המקפת באלו השלשה עקרים ושלשה תארים הנזכרים ונמשכים מהם אלו הסעיפים הכתובים ולכן אז"ל שקולה שבת כנגד כל המלות שנאמר עד אנה מאנהם לשמור מצותי ותורותי ראו כי ה' נתן לכם את השבת וגו'. ולהיות ישראל צעלי אמונה זו היה הכביא ישיעה משבחים באומרו כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוס יעקב ולא עתה פניו יחורו כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבנו וגו'. שלריך לדקדק לפי הפשט כפל הפסוק באמרו לא עתה יבוס ולא עתה וגו' עם היות שכבר חירלו ז"ל לא עתה יבוס יעקב מאביו ולא עתה פניו יחורו מאביו אביו. ועוד שהיה לו לומר כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבם לשון רבים כמו שאמר ילדיו:

אבר הכוונה לומר שישראל מלד אמונתם בשלשה עקרים אלה אינם נופלים תחת הזמן ואינם משועבדים לשום דבר טבעי וזהו שאמר כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם מכבשן האש כמו שאז"ל משל לאחד שהיה לו דין לפני השלטון וילא דינו לישקר ולפס איתו שלטון באיסטרוולוגיא"ה שלו שהיה אותו האיש עתיד להוליד בת והיא נישאת למלך אמר השלטון כדאי הוא להגלל בזכותה כך ילא דינו של אברהם אבינו מלפני גמרו לישקר ולפס הקב"ה שעתיד יעקב לנאח ממנו אמר כדאי הוא אברהם ליגלל בזכותו הה"ד כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם הרי שהתורה משחרר לאדם לבחתי היות משועבד לדברים הטבעיים ושיטות האש בו וגם אינו נופל תחת הזמן לכן אמר לא עתה יבוס יעקב ולא עתה פניו יחורו ויובן עם

השלשה עקרים הנזכרים בעשותם השלש רגלים כמו
שכבר כתבתי שמורים בהם איך הם מאמינים בהם.
וכיון שהם גמרו פעולתם ואמונתם מכאן והלאה עשה
אתה מה שמוטל עליך לתת להם שכרם. והטעם שאני
אומר כן. הוא מפני שבדורנו זה יש אנשים בני בליעל
הכופרים שלשתם יחד הם מליאות ה' כנגד זה אמר שוא
ידברו איש את רעהו וקרא לכפירת עקר זה שוא לפי שמי
שאומר שהעולם נפל בקרי והזדמן ומכחיש היות העולם
מפעולת פועל הוא שוא ודבר כוזב מפורסם לראות סדור
הנמלאות. וסדר התמדתם ותקונם מה שלא ידק זה אם
היה במקרה כי המקרה לא יתמיד ולהיות שהוא שוא
ודבר כוזב מפורסם מדברים אותו בשפת חלקות ומיפס
אותו בדברי חלקות ומהתלות ואפילו בזה האופן אינם
מדברים אותו בפרהסיא אלא בלב ולב ידברו. להיות
הכוזב מפורסם. ולכן קיללם ואמר יכרת ה' כל שפתי
חלקות לשון מדברת גדולות וקראו כן כי הכופר בעיקר
ובמליאות ה' נקרא חטא גדול שנא' אלא חטא העם הזה
חטאה גדולה וגו'. כנגד כפירת תורה מן השמים אמר
אשר אמרו ללשוננו נגביר ר"ל הם אומרים אם הוא
אמת כמו שאתם אומרים שיש מליאות השם אינו עושה
דבר לבטלה וכיון שכן איך תאמרו שנתן השם תורה מן
השמים ומי העריכו בזה ולמה לנו לריבין לו שהרי ללשונו
נגביר. כלומר שיש ספק ביד אנשים בעלי שכל לעשות
תורות ומנהגים ונימוסים טובים כמו שידוע שהיו כמה
אנשים שהקנו נמוסים לתקן הנהגות המדינות מבלי
תורה מן השמים. וכנה השכל ללשון להיות שהיא שליח
השכל. ומליאו מן הכח אל הפועל. כנגד כפירת שכר
ועונש אמר שפתינו אתנו מי אדון לנו. משוד עניים
מאנקת אביונים אמרו ב' ראיות לומר שאין משגיח הקב"ה
באופן שאי אפשר לומר שמשכיר ומעניש האחת שאם ה'
משגיח משלם מדה כנגד מדה ואם כן היה ראוי שבין
שאלו חושאים בשפתיים ראוי שנקלה בשפתיים. אבל לנו
ראויים ששפתינו אתנו אם כן מי אדון לנו עוד ראוי
שנית מלדיק ורע לו וזהו אומרו משוד עניים וגם נגזר
אומר מסבת שאלו ראויים שוד עניים ואנקת אביונים
ויהיה עול בחקו יתעלה אם הוא משגיח. ולכן להיות
כופרים שלשהם אמר בתחלת דבריו הושיעה ה' ופשה
באופן שיפורסמו השלשה עקרים הנז' ולכן אמר יהי רצון
שיאמר ה' עתה חקום ואפרסם כל השלשה עקרים אם
למליאות ה' אמר אשית ביסע יפית לו ר"ל אשית הישועה
באופן שיובלו לדברו ולפרסמו מבלי בוסה לא כמו הם

שכל

שם של ארבע אחריות הנקרא שם המפורש להיות שמו
המיוחד. כמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר ב' פרק
כ"ח שהוא שם יאמר עליו מזל חיוב מליאותו. ולכן לא
ידק כלל על זולת באופן שהוא שמו מיוחד לו לבדו והוא
מורה על היותו מהות ההיות וממליאם מזל חיוב מליאותו
הרי לך העקר הראשון שהוא מליאות ה' וגם התאר
הראשון שהוא חכם. וכנגד העקר הב' אמר והקדישו את
קדוש יעקב שלא נקרא קדוש יעקב בפרט אלא בשביל
התורה שנתן ליעקב כמו שנאמר כי יעקב בחר לו יה
ר"ל שיה בחר לו לעדת יעקב ונתן לו תורתו הרי כאן
העקר הב' שהוא התורה וגם התאר הב' והוא רולה כי
אין הבחירה בזה אלא מזל הרצון. וכנגד העקר הג'
והתאר הג' אמר ואת אלהי ישראל יערינו ירלה ישראל
כביכול מעריצים ומחזיקים ומסופים כח בגבורה של
מעלה בשביל הדין שעושה הקב"ה בראותו עכו"ם ונסים
ונפלאות. הרי לך רמז בזה שכר ועונש וגם יכול שגאלו
השלשה מקיף כל התורה כלה וישראל מאמינים בכלם
נמלא שבירתו יעקב ילדיו הוה ליה כמו שהתורה עומד
בקרבנו של יעקב. וכיון שהם מאמינים בתורה שאינה
נופלת תחת הזמן. לא יהיה ליעקב נקודות מקבילות
אלא לעולם יהיה ביד טובה כל זמן שיעשו רצון קונם:
דרי לך שלמותם של ישראל תלוי בהאמנת ג' עקרים
אלו וידיעת ג' תארים אלו ועל הדרוש הזה
מיוסד מזורז למנחם על השמינית מזורז לדוד הושיעה
ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים וגו' ותיקנו קדמונינו
לאומרו בשמיני חג עלרת כי היום הזה הוא רמז השכר
והדבקות האלהי שמקבלים ישראל בשכר אמונתם ופעולתם
כמו שאמרו חז"ל בכמה מאמרים שאמרו שהוא משל
למלך ובנו שאוכלין בסעודה הם לבדם. ואין אחר משתתף
עמם וכו'. שכל זה הוא רמז להכלית שלמות האדם
והוא הדבקות בו יתעלה ולכן אחר שעשו ישראל ושמרו
השלש רגלים והורו בשמרם איך הם שלמים באמונתם
בהאמינם שלשה עקרים אלה מכאן ואילך מוטל על
הקב"ה לשלם להם שכרם כי אין הקב"ה מקפח שכר כל
דבריו ולכן אמר הושיעה ה' כי גמר חסיד וגראה לע"ד
כי גמר הוא פועל יולא כמו אמר שמר גמר אומר לדוד
ודור. ואמר הושיעה ה' כי גמר החסיד לעשות שלמות
פעולתו והם השלש רגלים וגם פסו וסיימו בעלי האמונה
מבני אדם שרומז לישראל שנקראו אדם כמו שאמרו ז"ל
על פסוק אדם אחד אתם קרויים אדם. ואין אומות
העולם עכו"ם קרויים אדם כבר סיימו אמונתם שהם

יהיה זה כשיתרומם מה שהוא עתה מוזלזל וגבוה ומאוס בעיני בני אדם כי אז לעתיד לבא מה שהוא עתה בזוי ושסוי אז יתרומם ויתגדל ובסיגנון זה פירשוהו חז"ל במדרש שאמרו כרם זהו כרם כתיב כשיתרומם הקב"ה כרם בזוי שהיה לו בעולם אלו ישראל שנאמר כי כרם ה' לבאות בית ישראל:

א יראה שבא לתת טעם מאיזו סבה יש לו מוב לרשע ואמר שהסבה היא מפאת המזל שחייב לו כך והוא סביב כלומר מסבת התנועה הסבובית הוא שהרשעים יתהלכין ויש להם חיות טובה וכיון שמסבת המזל בא להם כך נמשך מזה כי לפי רוממותם יהיה להם זלזולם וקלוגם ומפלתם להיות כי המזל יש לו בגלגל שתי נקודות מקבילות כמו שכתבתי למעלה על פסוק לא עתה יבוש יעקב וגו' וזה שאמר כרום כלומר כפי הרוממות כך יהיה הזולת לבני אדם כיון שאין רוממותם אלא מזל המזל הכרח הוא שיסבב הכבד לנקודה המקבילה העומדת ביתר התהום אבל הלדיק ששכרו מאתו ית' כמו שהוא נלחי וקיים בב"ת כך השכר שנותן ללדיק הוא לעולם שכלו טוב לעולם שכלו ארוך בב"ת לאור באור החיים את ה' אלהיו כי זאת היתה תשוקתו בעבודתו לאהבה אותו ולדבקה בו כי זהו שלמות האדם האמיתי ותכליתו. זהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי הנעיר יחזק בכ"ר שמואל דרבי זלה"ה:

דרוש תשעה עשר

הבטחון זה' הוא מן הדברים היותר לריכים לשלמות נפשו של אדם להיות כי השם בטחונו זה' מורה ומורה במליחותו יתברך והשגחתו בפרטים ויכלתו בבב"ה כי יש לאל ידו להפיק ראונו ולהשלים חסרוננו אשר יחסר לו ואין מי שיעכב על ידו וכן כמה אמונות ופנות ותועלות גדולות נמשכים מהבטחון כמו שהאריך הרב החסיד בעל חובת הלבבות בשער רביעי וגם הה"ר בעל העיקרים כתב התקוה והתחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין כדי שימשך אליו החסד הנמשך מן הבטחון וזה להיות כי התקוה והתחלת לו יתב'. הוא יותר מעולה מכל התהלות שאפשר שישבח האדם לש"י ולכן אמר המשורר (תלים עא) ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך וכמו שפי' הרב הגו' כי מי ימלא גבורות ה' שהם בב"ת אף כי להוסיף עליהם אלא שהכוונה לומר כי בהיותו מיחל לה' היה מוסיף על

שאר

שכלב ולב ידברו או יהיה יפית לשון כאב כמו ותקוהם מפני נפש ר"ל כיון שהם כופרים זה העיקר אני אפרסמנו באופן שיפית ויכאב לכל אחד מהם. כנגד השני אמר אמרות ה' וגו' ר"ל הם אומרים שדי להם בלשונם ומה צורך לחורה מן השמים והעניים לא ידעו ולא יבינו מעלת תורתינו הקדושה הנחלקת לשלשה חלקים כמו שכתבנו ורמזו הכתוב באומרו מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל:

בנגד הדברים אמר אמרות ה' וקראם אמרות ה' להיותם דרושים אלהיים נוגעים באמונתו ית' הם אמרו' עתה' מכל סיג והאי' לנו הקב"ה בתורתו זהם: **בנגד** החקים אמר כסף צרוף בעליל לארץ ר"ל לפי שהחקים אין טעמם ידוע ולכן השטן וכו' מוהין את ישראל לומר מה המלות הללו לפיכך אמר שאין זהם שים סיג והם ככסף צרוף. ואע"פ שאין טעמם ידוע לנו הוא ככסף צרוף על ידי אדון הארץ כמו שפירש המפרש וכמו שאנשי הארץ הם מכונים לעשות רלון אדון הארץ כן אנחנו חייבים לעשות ראונו הפשוט מבלי שום בחינה אחרת וזוהי אנו מקבלים שלמותנו:

בנגד המשפטים אמר מוזהק שבעתים כי אע"פ ששכל האדם מחייב לקרב היושר ולהרחיק העולה מ"מ מי יסער כמה ישלם הגגב אם כפלים אם שבעתים כמו שכתב הרב בעל העיקרים בארוכה כמו שכתבתי לעיל. ולכן להשלימונו באלו השלשה ירד הקב"ה לסיני ונתן לנו את תורתו:

בנגד העקר השלישי והוא שכר ועונש אמר אתה ה' תשמרם וגו' ר"ל לראיה שאומרים מלדיק ורע לו כמו שאמרו משור עניים וגו' אמר כי אין לך ראיה גדולה לשהם משגיח אלא מהם שהב"ה שומרם מיד השודד כמו שכתב בעל העיקרים זה הדרוש והביא ראיה מאחי יוסף דרוש משם והוא אומרו אתה תשמרם כנגד הנער שצוברים בימי ובימי חין לחוש לכך לפי שאין אדם לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ולכן באותו הנער הלאנו לכל אחד ואחד מן הדור הרע הזה לשיזכה להיות נלחי וקיים לעולם ולראיה שאומרים רשע וטוב לו שאמרו שפיתו אתנו וגו' אמר סביב רשעים יתהלכין וגו' הכונה שהקב"ה משלם לשונאיו אל פניו להאבידו לחיי העולם הבא. ויובן כי שם ויסוד העגולה הוא הנקודה והמרכז האמיתי ולכן הקב"ה הוא כדמות המרכז ואמר שעתידין הרשעים להלך לעולם סביב כקו העגולה ולעולם לא יעצו תנועה ישרה להדבק במרכז שהוא הקב"ה ואימתי

לישראל שהם עשוקים במצרים וימרתו את חייהם בעבודה קשה. והקב"ה חבט עלבונם וגם נתן להם לרעבים כשהיו במדבר כמו שנאמר ויעקב וירעיבך ואילריך את המן וגו'. וכנגד שיכול על שני הפכים אמר ה' מחיר אסורים על דרך שאמרו ז"ל שהתיר הדבר האסור.

אסרתי חלב בהמה התרתי חלב חיה אסרתי גיד הנשה התרתי בעוף אסרתי נדה התרתי דם בתולים אסרתי כלאים התרתי סדין בלילות. הרי שיכול על שני הפכים וכנגד שאין מי שיעכב על ידו אמר ה' פוקח עורים עד ודרך רשעים ימות כלומר ששם היות שהעור והכפוף והגר והאלמנה כלם נכנעים מעלמם. והעכב מנגד מלהיות להם טובה. מ"מ אין מי שיעכב בידו יתעלה להטיבם ולרשע שצריך טבע ידו תקיפה מעות דרט ומכניעו באופן שמי יאמר אליו מה תעשה. ולכן אין ראוי לו לאדם לשום מבטחו כי אם בו יתב' ולכן משה רבינו ע"ה בהתחננו לפני האל ליכנס לארץ ספר שבחו של מקום בארבע בחינות אלו הנזכרות לומר ששם בטחונו בו להיות לאל ידו יתבדק להשלים רצונו כיון שנמלאים בו ד' שלמיות הללו ואמר (דברים ג) ואתחנן אל ה' וגו' כבר אמרו ז"ל עשרה לשונות נקראת תפלה ומכלן לא נתפלל משה אלא בלשון תחנונים. וזה להיות מורה על מתנת חנם ועשה כך להורות שאין לבר' כלו' אל בוראו כמשא"ל ולע"ד נראה שעשה כך להיות שהדין נותן שכר מצות האדם יהיה נערך כפי עושה המצוה מה הוא צעל תכלית אף השכר יהיה צעל תכלית. וכמו שהאר"י בזה הרב צעל העקרים ז"ל ולכן אם האדם שואל חייה דבר לזכותו ושכר פעולתו הנה שכרו איתו ודומה לו שכר צ"ת אבל מה שנותן הקב"ה מאליו ומתנת חנם המתנה היא כפי הנותן מה המצוה הוא צב"ת אף המתנה צב"ת ולכן שאל משה ע"ה מתנת חנם להיות המתנה נערכת לו ית' גדולת הערך וצב"ת. ועם זה יובן מאמר אמרו חז"ל רבה פרשת דברים על פסוק ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם וגו'. למה ברכו בלשון חוספת שהוספתו של הקב"ה יתירה מן העיקר בנוגע שבעולם אדם לוקח מחצרו ליטרא של בשר ואמר הוסיף לי כמה מוסיף לו אוגיקא. אבל הקב"ה הוסיפו יתירה מן העיקר. כיצד יחזק היה עיקר לאברהם ומה שהוסיף לו יותר מן העיקר שנאמר ויוסף אברהם ויקח אשה וגו'. יוסף היה עקר לאמו בנימין שהיה תוספת מנין. שנא' יוסף ה' לי בן אחר מה כתיב וצני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו'. הרי יותר מיוסף. חזקו עיקר מלכותו

שאר תהלות שאפשר לו לאדם להללו וזה מן הטעם שכתבתי שהבטחון הוא הוראת אמונת כמה עקרים ואמונת בו יתבדק וזה שאי אפשר שיקום משום נמלא שום דבר אלא אם כן נמלא בנמלא ההוא ארבעה תארים גדולים:

הא' שיהיה בלתי משתנה שאם ישתנה גם החדר הנמשך ממנו ישתנה:

הב' שלא יהיה לריך לעזר אחר שאם לריך לעזר אחר לא יהיה החדר בטוח:

הג' שיהיה יכול על שני הפכים בשוה לפי שלפעמים האדם לריך לדברים הפכיים. ואם אינו יכול עליהם איך ישים בטחונו במי שאין יכולת בידו לעשות רצונו צעת לרכו:

הד' שלא יהיה שום נמלא אחר יכול לעכב על ידו מלעשות רצונו שאם יש מעכב על ידו לא יהיה בטוח לקבל החדר שביע אליו החדר המקוה שאולי יעכב עליו וזולתו וד' דברים הללו אינם נמלאים בשום נמלא וזולתו ית' וכמו שהאר"י בזה הרב הנזכר מאמר ד' פרק ט"ז וכמו שפירש על פסוק ראו עתה כי אני אני הוא וגו' ע"ש. ועל הדרוש הזה מיוסד לע"ד מזמור קמ"ז:

ואמר הללויה הללי נפשי את ה'. יובן עם מה שכתבתי בדרוש כ"ז על מאמר אמרו ז"ל גדול כחן של לדיקים שאין כל העולם מקלסין אלא בחי השם שנאמר כל הנשמה תהלל יה והלדיקים מקלסין בשם שלם שנא' רננו לדיקים בה' עיין שם וזהו שאמר וזהו לנמלאים הללויה כלומר אין אדם יכולין להלל כי אם יה אבל נפשי הללי נפשי את ה' שלם ולכן אהללה ה' בחיי וגו' לפי שהלול ה' שלם אינו אלא מלד הנסים שעושה ה' בשביל הדיק וכמו שכתבתי בדרוש הנזכר וזה לא שייך כי אם בחיי וגם אומרה בכלי זמר לאלהי בשביל העודיות והיתרון שיש לי על כל הנמלאים בזמירתי ובמהללי ולהיות שהבטחון בו יתבדק הוא הלול גדול לכן אמר שאין לו לאדם לבטוח בשום נמלא כי אם בו ית' בשביל הד' דברים הנמלאים בו יתב' ולא לזולתו וכנגד שאינו משתנה אמר אל תבטחו בנדיבים וגו' תלא רוחו וגו' ומשתנה אשרי שאל יעקב בעצרו וגו'. וכמו שאמר חז"ל אדם יודעים במי אדם בוטחים במי שעשה שמים וארץ משתחתי את השמים והרקעתי את הארץ שמה זז ממקומן כך מי שהוא בוטח בי אין שכרו פוסק. באופן ששומר אמת לעולם ואין בו שנוי כלל. וכנגד שאין לריך עזר מאחר אמר עושה משפט לעשוקים שרמו

שנא' וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וגו'. כלומר אני הייתי עסוק במלאכתי כמו שנא' ומשה היה רועה את לאן יתרו וגו' ואתה נגלית עלי נראה מזה שחפלת בי :

אם לשניה אמרו חז"ל כשבקשת לא חללת השבועה לא נשבעת שאתה מכלה את בניך בעגל וחזרת כך שנאמר וינחם ה' על הרעה וגו'. ואמרו חז"ל על פסוק ויחל משה שנתעטף משה בטליתו וישב לו כזקן והקב"ה עומד כשואל על נדרו וכן הוא אומר ואשב בהר וכי יש ישיבה למעלה והכתיב שרפים עומדים ממעל לו וכן בעמדת תרפנה כנפיהם. וכן קרבת על חר מן קאמיא וכן משה כשעלה למרום היה עומד. שנא' ואנכי עמדתי בהר. ואין יושב שם אלא הקב"ה לבדו שנאמר ראיתי את ה' יושב על כסאו והוא אומר ואשב בהר א"ר הוגא בר אחא שיסב להחיר נדרו של יוליו. ומה אמר לו אמר רבי יוחנן דבר קשה אמר לפניו תהי אתמהא א"ל תהא אנא על הרעה אשר דברתי לעשות לעמי אוחה שעה אמר משה מותר לך מותר לך אין כאן נדר אין כאן שבועה הוי ויחל משה שהפך נדרו ליוצרו כמד"א לא יחל דברו. אף כאן רמז באומרו אתה החילות מלשון יחל דברו כלומר אתה חיללת ושאלת היחר על שבועתך ויש לאל ירך להחיר השבועה וגם אתה ההחילת לבא אללי ולהראות לי נפלאותיך בענין הסנה שלשניהם כוון באומרו אתה החילות וגו' אם כן נראה מזה שחפלת בי וגם יש לאל ירך להחיר נדרך. וכנגד המעלה השנית שאינו משתנה אמר. את גדלך דכלא מתחלפין והקב"ה עומד בגדלו לעולם כי הוא סבת כל הנמאליס כלם וכמו שאמרו ז"ל על פסוק כי יעקב בחר וגו' שברו בו יתברך דכלא מתחלפין והוא אינו מתחלף. וכנגד המעלה השלישית שאין לריך לעזר משום נמאל אחר זולתו אמר ואת ירך החזקה שאין לריך שום עזר וכמו שנא' (שמות ט) ימיך ה'. נאדרי בכת ימיך ה' תרעץ אויב. ראה שמלך ב"ו עם היות שיש לו כח גדול להלחם עם אויביו מ"מ הוא עצמו אינו עושה המלחמה אלא הוא בכתו מכין לרבי המלחמה ואנשיו עושים המלחמה ומוציאים הכח ההוא מן הכח אל הפועל אבל הקב"ה אינו כן. אלא הוא עושה כל כי עמו הכח והפועל זהו ימיך ה' נאדרי בכת ואין מוציא הכח ההוא לפועל על ידי אחר שיעזרהו אלא ימיך ה' תרעץ אויב ועושה המלחמה. וכנגד המעלה הרביעית והיא שאין מי שימחה בידו מלעשות דגונו אמר. אשר מי אל

בשמים

מלכותו י"ד שנה ומה שהוסיף לו הקב"ה יותר מן העיקר מכין שנא' הנני מוסיף על ימך ט"ו שנה שתוספתו של הקב"ה יתירה על העיקר. לפיכך ברכן בלשון תוספת: **כונת** המאמר הוא מה שכתבתי וצא לומר שלא יאמר האדם כי כמו שהוא ב"ת גם שכרו הוא ב"ת אלא שהקב"ה מוסיף על שכרו והתוספת הוא מרובה על העיקר להיות כי התוספת נעדר לו ית' מה הוא ב"ת גם התוספת שהוא נותן הוא ב"ת. וכמו שפירש ה"ר מורי ורבי על משנת שאין אתה יודע מתן שכרן של מלות כי לשון מתן מורה מתנת חנם ושכר מורה גמול ותשלום חיוב ואיך עירבם יחד. אלא שהכונה לומר אין אתה יודע המתנת חנם שנותן הקב"ה עם שכרן של מלות. וזה שכשצא לשלם לאדם שכר המלוה עם היות שהדין טען שיהא שכרו ב"ת נותן לו הקב"ה מאליו שיהיה ב"ת. וזו היא מתנת חנם ושכר זה אין אתה יודע כי עין לא ראתה וגו'. וכתיב מה רב טובך אשר לפנת ליריאתך וגו' באופן שהתוספת הוא יותר מן העיקר. ולכן ברכן משה בלשון תוספת להיות שמתנתו ותוספתו של הקב"ה נעדר אליו היותו ב"ת ומציא ראיה בעל המאמר ממה שראינו בעינינו ואין אדם יכול להכחישו וממנו נבין לדברים הנעלמים ונסתרים כמו שאמר החכם אין אתה יודע הנעלם כי אם בנגלה ואמר כי כמו שמצינו בשכר הגופני היות התוספת יתירה על העיקר גם בשכר הרוחני עם היותו נעלם התוספת יתירה על העיקר. שכן הוא דרכו של הקב"ה שתוספתו יתירה על העיקר. ולזאת הכונה שאל משה ע"ה מתנת חנם להיות שמתנתו של הקב"ה יתירה וב"ת. והתחיל לסדר שבחו של מקום בארבעה מדרגות הנזכרות ואמר כנגד שיכול על שני הפכים בשוה אדני יהוה ואמרו חז"ל רחום בדין וזה כי שם אלהים נכתב ב"ה והנקודה היא נקודת אלהים באופן שרומז בשם זה רחמים ודין שם שני הפכים והכל כלול בשם אחד לומר שיכול על שני הפכים בשוה ואין בזה לא רבוי ולא שנוי אלא הכל אחדות פשוטה הפך סברת הפלוסופים האומרים שיש שתי רשויות. ואמר משה כיון שאתה נקרא זה השם המיוחד המורה על היכולת בשני הפכים יש לאל ירך למלאה שאלתי. ואם יש חייה עכוב בזה או מפני שאין ראוץ בי. או מפני שאין אתה יכול לעבור על שבועת ששבעת שלא אכנס לארץ. אתה החילות להראות את עבדך ובוה טען לשתי הטענות כמו שאמרו חז"ל אם לראשונה אמרו חז"ל אמר לו מי התחיל לבוא אללי **מתן**

ש'ס יכולת בידו לעשותו. ועם זה יתחזק הלב וישמח שנאמר חזקו ויאמן לבבכם כל המיחלים לה'. וכן וקווי ה' יחליפו כח וגו'. וכן נאמר ישמח לב מבקשי ה' והטעם לפי שכשהאדם שס' ה' מבטחו בלב שלם כבר הוא יודע ש'ס יכולת בידו יתב' למלאכת שאלתו ועם זה יתחזק הלב בתקוהו. וכמו שפ' הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פ' מ"ט על פסוק קוה אל ה' חזק ויאמן לבך וקוה אל ה'. אמר כי התקוה לו ית' סבת החוזק והחוזק סבת התקוה באופן שמתגמלים זה לזה ועם זה תהיה התקוה והבטחון תמיד ולא יפסק:

ובנגד הכונה הראשונה אמר היו יודעים במי אחס בועטים וכו' וזה שלהיות שהתקוה היא על ג' פנים תקות החסד תקות הכבוד תקות ההבטחה. תקות החסד. הוא שיקוה האדם לשי"ת שיושיעוהו על לד החסד לבד לא משום לד החיוב. תקות הכבוד היא לפי שהורגל מקדם להושיעוהו ואם יעזבוהו עתה נוגע בכבודו כי יאמרו כי מלך חולשה עזבו וזהו זלזול כבודו. תקות ההבטחה היא שהבטיחו על כך וחיוב לעשות כן לאמת את דבריו. וכיון שאמר בטחו בה' כל לומר שראוי לאדם לשום בטחונו בו בכל מיני הבטחון והתקוה שאפשר לזייר ולכן אמר היו יודעים במי אחס בועטים במי שברא שני עולמים בשתי אותיות וכו'. וכיון שברא העולם ודאי שהוא רב חסד. שמי הכריחו להקב"ה לכך אלא חסדו כמו שנאמר עולם חסד יבנה אם כן ודאי שחולל לבטוח בו על לד החסד:

ובזה נמשך גם כן תקות הכבוד וזה שכיון שברא העולם ותכלית בריאותו לא היה אלא בעבור הדיק וכמו שנאמר ודיק יסוד עולם. ודאי כשהדיק שס' ה' מבטחו לא יעזבו למקרה ופגע שהוא זלזול כבודו יתב' שברא העולם בשבילו ועכשוו אלהים עזבו ויאמרו מבטחי יכולת ה' לא היה בעזרו:

וגם מזה נמשך תקות ההבטחה שכיון שהמציא העולם ובראו בשביל הדיק הוה ליה כמו שהבטיחו להיות בעת לרתו דאי לאו הכי נוח לו שלא נברא. כי האדם מטבעו מעוהר לכמה פגעים ומקרים שונים ולכן כיון שברא העולם ומזה נמשך היות נמלא אחר יתב' תקות החסד תקות הכבוד תקות ההבטחה לכן אמרתי בטחו בהשם בכל מיני ההבטחות שאפשר לזייר ובזה תזכו להיות עדי עד והטעם לפי שסבת ההבטחה היא אמונה כי ביה ה' לור עולמים זייר עולמים שאם לא היה האדם מאמין שהקב"ה ברא העולם מהאפס לא היה

בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך וכשאו"ל על זה הפסוק מדה ב"ו הגדול מחברו מבטל דברי חברו. אבל הקב"ה מי יכול למחות על ידך. וכן הוא אומר והוא באחר ומי ישיבנו ואחר שסידר שבתו של מקום בארבעה דברים הללו המיוחדים לשום בטחונו בו להיות בטוח שימלא שאלתו סידר חפלתו ואמר לעברה לא ואראה וגו'. הרי לך שהאיש אשר שס' ה' מבטחו מורה בבטחונו בו כמה אמונות ועקרים גדולים שאם לא כן לא היה בוטח בו. ולכן הבטחון בו יתבדך הוא שרש ופנה גדולה להיותו כדמות סוג כולל לכמה מיני עיקרים ואמונות בו ית' המשלימים נפשו של אדם:

וכן אמרו וז"ל זהו שאמר הכתוב בטחו בה' עדי עד אמר הקב"ה היו יודעים במי אחס בועטים במי שברא שני עולמים בשתי אותיות. שנאמר ביה ה' לור עולמים העולם הזה ועולם הבא העולם הזה נברא בה"א והעולם הבא ביו"ד. העולם הזה בה"א שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראס בה"א בראס לפיכך כי ביה ה' לור עולמים ולמה נברא העולם הזה בה"א מה ה"א כשאדם מוציא מתוך פיו אין בה לא ריחוש שפטים ולא חריגת לשון כך בלא עמל ובלא יגיעה ברא הקב"ה את עולמו שנאמר בדבר ה' שמים נעשו: **בונת** המאמר לע"ד היא שחז"ל אמרו שכונת הנביא באמרו בטחו בה' עדי עד. כיון לשני דברים

שזו היא מדרגת דברי הנבואה שמתחלקים לכמה גילומות וכונתו אחת היא שאמר בטחו בה'. ועם זה תזכו התכלית והנחיות האמתית להיות עדי עד להיות שהבטחון הוא סוג כולל לכמה אמונות בו יתב' המשלימות נפשו של אדם להיות נלחית וכמו שנאמר קוה אל ה' ושומר דרכו ותזכה לרשת וירוממך לרשת וכו' שרומזו לארץ החיים האמתיים כמו שאז"ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנא' ועמך כלם לדיקים לעולם ירשו ארץ:

ובונתו שנית היא פשטיה דקרא לומר שיהיה הבטחון תמיד ונלחי לעד ולא יהיה לו הפסק והכונה

בזה לומר שעם היות שהתקוה והתחלת אינו דבר נאות לטבעו של אדם כי יטרוד המחשבה ויטרוד הכח. וכמו שנאמר תחלת ממושכה מחלה לב לא ידק זה אלא כשהתקוה או הבטח מסופק אם יגיע לפועל תקותו אם לא. אבל התקוה והבטחון בו יתבדך להיות ש'ס לאל בידו יתב' לעשות כרצונו ואין מי שימחה בידו לא תטריד נפשו של אדם אלא אדרבה ישמחנה בהיותה משערת הטוב ההוא המקווה והמבוקש כי יודע ודאי

הזה הוא לורי וחזקי להכניע האויב באופן שנמשך מזה ישועתי. וגם נמשך מחזוק השם הזה שהוא משגבי לשלא אמוט רבה והוא רמו לגהינם כמו שאמרו חז"ל גהינם נקרא רבה מקום שהרשעים נופלים שם ועומדים. וכן הוא אומר השיקו היקבים כי רבה רעתם המונים המונים בעמק החרון שכל מי שנופל שם דינו חרוץ לעולם אותה שעה לא אמוט רבה שנאמר וה' מליון ישאג ומירושלים יתן קולו באותה שעה וה' מחסה לעמו ומעוז לבני ישראל. באופן שבאמצעות היסורין הבאים על האדם בעולם הזה הנמשכין משם אלהים שהיא מדת הדין הם משגב לאדם להלילו מדינה של גהינם וכמו שפירשתי על מזמור ה' רועי לא אחסר פסוק גם כי אלך בניה ללמות לא אירא רע וגו'. שהכונה לומר שאמר דוד גם לפעמים אם אלך בניה ללמות והוא היות האדם עובר על דרכי התורה והמלוא שאז ודאי הולך בלל המות האמתי ולפעמים האדם הולך בדרך זו כי אין אדם לדיק בארץ אשר ישעה עוב ולא יחטא. מ"מ לא אירא רע ירלה לא אירא מההעדר הגמור שהוא הפך הטוב. כי הטוב הוא המלאות והרע הוא ההעדר והטעם כי אהה עמדי. ובחיזה אופן אהה עמדי ביסורין שאתה מביא עלי בעולם הזה. וזהו שבטך ומשענתך וגו'. על דרך ופקדתי בשבט פשעם וגו'. ירלה שבטך כלומר השבט שאתה מיסרני בו הוא משענתי נשען שאני עליו שלא אפול בהעדר ההחלטי ולכן המה ינחמוני איני בועט ביסורין אלא אדרבה המה ינחמוני שידעתי נאמנה שהוא לטובתי וכמו שאמרו במציע ר' פלוני היה אומר ליסורין בואו אחי בואו ריעי להיות שהיסורין הם סבה להליל נפש האדם מני שחת לאור באור החיים הנלחיים. וכמו שפי' פסוק אלהים אלי אהה אשחרך וגו' עד אנה תהותו על איש תרלחו כולכם וגו'. דבר כנגד הרשעים שאומרים שאין השארות לנפש אחר מיתת האדם ואמר אחר שהיסורין הבאים על האדם מזילין נפשו מדינה של גהינם עד אנה אהם מדברים הוות על האיש השלם שראוי ליקרא איש כי איש מורה שלמות. והאיש משה איש יהודי וגו'. ומלת תהותו נגזר מהוות תחשוב לשוקך עד יעבור הוות כמו שפירש המפרש. ומהו ההוות והעוות שהם מדברים תרלחו כלכם כקיר נטוי וגו'. ירלה כי האמת הוא כי האדם כשמת מת חליו והוא נד חמרו אכל חליו האחר והוא לורתו ונפשו אינו מת. אלא הוא נלחי ושבה אל האלהים אשר נתנה כי משם חוצבה ומטבעה היא להיות נלחית והם אומרים

כי

טעם בו. וכיון שהבטחון הוא הודאת אמונת בריאת העולם אם כן ודאי שחזכו להיות עדי עד להיות שהבטחון הוא כסוג כולל לכמה עקריו מורה מלאות השם יכלתו בצ"ת השגחתו וכן הרבה כמו שכתבתי :

ובנגר הכונה השניה שכיון באומרו בטחו ב' עדי עד כלומר שיהיה הבטחון תמידי ונלחי אמר ולמה נברא העולם הזה בזה"א. מה ה"א כשהאדם מולידה מהדך פיו וכו' כך בלא עמל ובלא יגיעה וכו' להורות כי כמו ית' הוא בצ"ת ולכן הבטח בו יהיה בטוח כי יש יכולת בידו ית' לעשות רליו וצזה יהיה בו בטחונו תמידי ונלחי. ולהיות שחז"ל אמרו המאמר הנזכר על מזמור למנחם על ידוהן מזמור לדוד אך אל אלהים דומיה נפשי וכו'. נראה שפירשו שמלת דומיה היא לשון תקוה לכן ראיתי לפרש פי' המזמור לפי דרכם ז"ל שמדבר על מעלת התקוה בו ית' והתועלת הנמשך ממנה הן לנפשו של אדם בעולם הבא הן לגופו בעולם הזה להלילו ממקרה הזמן. וחלק הראשון מהמזמור מדבר בתועלת הנמשך לנפש עד אך לאלהים דומי נפשי וכו'. ומשם והלאה מדבר בתועלת הנמשך לגוף ולהיות גם כי אמרו ז"ל על ידוהן על הדתין ועל הדינין שאתה עושה לנו לכן אפרש הפסוקים הראשונים לואת הכונה ואחר כן אבארם למכוון הדרוש הנז' :

הכונה באומרם ז"ל על הדתין ועל הדינין לומר שהיה דוד מנחם ומזמור ומהלל כשהקב"ה מביא עליו יסורין וכן ראוי לו לאדם לעשות. וכמו שאמרו חז"ל הדיקים שמחים בשעת שמדת הדין פוגעת בהם להיות שהיסורין הם סבה להליל נפשו מני שחת. וזהו שאמר אך אל אלהים דומי נפשי וגו'. ירלה כי אלהים הוא מדת הדין ולכן אמר אעפ"י שלכאורה נראה שמלך שם אלהים המורה דין תהיה דומיה ונכרתה נפשי ודומיה הוא כמו ודמיתי אמך אין הדבר כן אלא אדרבה ממנו ישועתי. והטעם שבכל לרה ולרה שלא תבא על ישראל אומרים אי אלהינו מזכירין שם אלהים וכן באומרם אלי כל היום איך אלהיך למה יאמרו הגוים איך אלהיהם והטעם לזה לפי שלא ייחד שמו של הקב"ה על ישראל כי אם באמצעות זה השם שלא נאמר ה' ישראל כי אם ה' אלהי ישראל וכן אלהי אברהם ואלהי יצחק לפיכך אומרים איך אלהיך כלומר השם המיוחד שנקרא עליכם באופן שמה נמשך ישועתי שהקדוש ב"ה בשביל כבודו. ולא יחל שמו בגוים הוא מושיעני :

אך הוא לורי וישועתי. ירלה החזוק המזויר בשם

הנשמה היא חלק מעלמותו יתברך וכיון שהוא התחלתי בודאי שבדרך חסד ורחמים יזילנה מכל צד שכל פועל מרחם על מעשה ידיו על דרך שנאמר כי תמאס יגיע כפיך :

כנגד תקות הכבוד אמר וישועתי כלומר שכל יום ויום מושיע הקב"ה את האדם שלא יפול ביד אויבו הוא הילך הרע. וכמו שאמרו חז"ל על פסוק לופה רשע ללדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבו בידו וכיון שהוא מורגל להזילני שזהו גדר תקות הכבוד ודאי שיזילני גם עתה כשאבטח בו :

כנגד תקות ההבטחה אמר משגבי לא אמוט רבה. ויובן עם מה שכתבתי שאמרו חז"ל כי גהינם נקרא רבה. והקב"ה הבטיח את ישראל להזילו מדינה של גהינם. דכתיב וה' מזין ישאג ומירושלים יתן קולו וכתיב וה' מחסה לעמו ומעוז לבני ישראל. הרי שהם הבטיח לישראל על ידי הנביא להזילם מדינה של גהינם וכיון שנמלאו בו שלשה מיני תקוה ראוי לבטוח בו ולכן אמר אך אל אלהים דומיה נפשי :

עד אנה תהותחו על איש וגו'. הכונה לומר שעקר הבטחון הוא בהקב"ה אבל הבטחון באדם אך מהבלי ימעט וכמו שנאמר ארור הנבר אשר יבטח באדם ושם בשר וזרעו. וכיון שכן עד אנה תהותחו ותאספו ותבטחו על איש. ומלת תהותחו פירש המתרגם תאספו והיא מגזירת ויתא ראשי עם. ורואה לומר עד אנה אתם מתאספים ומתקבלים על איש לבטוח בו בהיות שנמלא באיש שלשה מיני חסרונות עד שאין ראוי לבטוח בו ויובן עם מה שכתבתי שכתב הרב בעל העקרים אין נמלא שיוכל להשפיע חסד כי אם הקב"ה בעבור שנמלאים בו ארבעה דברים שאינו משתנה ואינו לריק לעזר אחר. וגם פועל פעולות הפכויות ואין שום נמלא שיעכב על ידו. ולכן רמז כאן שהאדם חסר השלשה מהם. וכנגד השנוי הנמלא באדם אמר תרנחו כלכם כי אין איש בארץ שלא יהיה בו שינוי מעט לעת והוא נרנח ומשתנה ממה שהיה בדמות נרנח. וגם לריק לעזר אחר אמר בקיר נטוי. כי כמו שהקיר נטוי לריק עזר ועמוד להשען עליו שלא יפול גם האדם לריק לעזר אחר וכנגד שיש מי שיעכב וימחה בידו אמר גדר הדחוייה כי

כמו שהגדר הדחוייה מאליה היתה ישראל אלא שבא דוחה מחוץ ועיקל ישראל גם האדם יש מי שיעכב בידו ויבטל רגלו. אבל הרביעית והיא היותו יתעלה פועל פעולות הפכויות לא הזכיר להיות כי האדם גם כן פועל פעולות הפכויות

כי עם היות שתהיה הנפש מטבעה נלחית מכל מקום מלד התחברה עם הגוף היא נרנחת ונפסדת וכמות זה שהוא הגוף כן מות זה והיא הנפש. וזהו תרנחו כלכם אין האנשים מתים חלים אלא כלם חלק הגוף וחלק הנפש ונקט לשון ריחוק לומר שאף אם נאמר שהנפש היא עולם נבדל עומד בעלמו ואין מטבעה למות מכל מקום היא נרנחת כמו האדם הנרנח שעם היות שהיה מטבעו להיות חי ע"י הריחוק מולידין אותו מעולמו כן הנפש ונותנים טעם לדבריהם. בקיר נטוי גדר הדחוייה ויובן בזה כי קיר נטוי מורה שמתחלת היותו היה נטוי ליפול וגדר הדחוייה נראה שמתחלת היותה היתה ישראל אלא שנדחת כן הוא האדם שמלד חמרו הוא בקיר נטוי שמיום הולדו נטוי למות שכיון שהוא מורכב מארבע יסודות ההפכים זה לזה מוכרח הוא שיבא לידי הפסד ומלד לזרעו ונפשו הוא כגדר הדחוייה שזלזה היא ישראל ונלחית. אלא שמלד התחברה עם הגוף נדחיה ועוטהו עד שתפול כמו שגופל הקיר נטוי להיות שהנפש נגדרת אחר תאוות החומר :

אך משאתו יעזו להדיח וגו' אמר שגם בבחינה ומטענה אחרת הם באים לדחות נפשו של אדם שלא תהא נלחית והיא משאתו רוממותו של הקב"ה שהוא רם על כל רמים ואיך ישיגה במעשה בני אדם לתת לאיש כדרכו וכפרי מעלליו בעולם שכלו טוב ובכל זה ירנו כוז כי אין צביהם נכונה. והראיה כי כל אחד ואחד בפיו יברכו ובקרבם יקללו סלה ואיך ישעה האדם לטענות אנשים רעים כאלה שאין צביהם נכונה אפילו בעיניי ישובו של עולם שנותנים שלום צביהם ובקרבם מקללים כל שכן בדרושים עמוקים כאלו דרוש השארות הנפש ודרוש השגחה שיש כמה טענות לקיימם שאין ראוי להסתכל בדברי כזביהם אלא שהקב"ה הוא משגבי לא אמוט רבה :

אך נפרש פירוש הפסוקים על תועלת הנמשך מהבטחון כמו שכתבתי ואמר אך אל אלהים דומיה ומיחלת נפשי והטעם לפי שממנו רואה לומר מהבטחון נמשך ישועתי וכמו שכתב הרב בעל העקרים התקוה והתחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין כדי שימשך החסד הנמשך אל הבטחון :

אך יראה שכנוי ממנו חוזר לאלהים הנזכר. ואמר שמהקב"ה היא ישועתו ולא מאחר והטעם לפי שיש בו תקות החסד. תקות הכבוד. תקות ההבטחה. כנגד תקות החסד אמר אך הוא לורי והתחלתי כי

או תשועה דרך קלון. תשועה דרך כבוד היא נלחין האויב. תשועה דרך קלון היא הבריחה מהאויב ולכן אמר שהתשועה הבאה לו מאת ה' היא תשועה של כבוד. וזהו על אלהים ישעי וכבודי. והטעם שאור עוזי מחסי באלהים כלומר אור מעוזו הוא היות מחסי באלהים להיות שהבטחון מורה כמה אמונות ועקריות גדולות בתורה. לפיכך זוכה האדם לתשועת כבוד ולנלח האויב וכיון שכן בטחו בו בכל עת עם וגו' כאן רמז הארבעה מדרגות שיש לו להקב"ה שראוי לבטוח בו הא' שאינו משתנה. אמר בטחו בו בכל עת כי כל העתים והזמנים הם שוים אליו ואין בו שנוי כי הוא פועל הזמן ולמעלה מהזמן ואין הזמן פועל בו לשנותו:

ובנגד שיכול על שני הפכים אמר עם כלומר בטחו בו כל העם מקלה. עם היות שצדקהל עם יש דעות משונות שזה מקוה לכך וזה להפכו מכל מקום יש לאל ידו למלאת שאלת כל אחד ואחד. וכמו שאמרו חז"ל על פסוק לעשות כרצון איש ואיש. אמר הקב"ה רשע שני אנשים מבקשים לישא אשה אחת שמה הוכל להשיאה לשניהם וכן שתי ספינות מפרשות לים הגדול אחת מבקשת רוח דרומית ואחת מבקשת רוח צפונית שמה יכול רוח אחד להנהיג את שתיהן וכו'. ואין יכול לעשות כרצון איש ואיש אלא הקב"ה שאל' בו ומשביע לכל חי רצון ולעתיד לבא הקב"ה מביא רוח ארנטיטין בעולם ומנהיג שניהם. שנאמר אומר לפפון חני ולחימן אל תכלאי וגו' הרי שהקב"ה יכול לעשות רצון עם גדול עם היות בהם דעות משונות כמו שנאמר ומשביע לכל חי רצון:

ובנגד שאין לריך שום עזר וסיוע אמר שפכו לפני דוקא לבבכם. ולא לפני אחר כי הכל מסור בידו ואין לריך לו עזר כנגדו:

ובנגד שאין מי שימחה ויעבד בידו. אמר אלהים מחסה לנו סלה הוא מחסה ומסתור לעולם ועד ואין מי שיעבד בידו וכיון שנמלאו בו ד' דברים הללו לכן אמר בטחו בו כי בו ראוי הבטחון לא באחר ובפרט באדם כי אך מהבלי ימעט. וזהו אך הכל בני אדם כוזב בני איש וגו' אל תבטחו בעושק ובגזל אל תהבלו וגו' אז"ל וכי בעושק ובגזל אדם בוטח והלא מתחייב בנפשו וכו'. ולפי הפשט יראה שמודיע הנעלם בנגלה ואמר כמו שהוא ידוע שאל תבטחו בעושק ובגזל וכו'. כן אפי' בחיל כי יגזר מעלמו בהיתר גמור אל תשימו לב כמו שנאמר בוטח בעושרו הוא יפול אלא הבטחון

הפכיות. אך משאתו יעלו להדיח. יראה והטעם שהם מחקבצים על האדם ובוטחים בו ולא בהקב"ה. הוא מחמת רוממותו והתנשאותו יתברך עד שאומרים שאין הקב"ה משגיח באדם וזהו משאתו יעלו להדיח. אבל האמת הוא שבסבבא זאת ירלו כוז. והראיה שכן דרכם בכל עניניהם עד שבפיו יברכו ובקרבם יקללו סלה וכמו שפירשתי. הרי שהבטחון סבת שלמות הנפש ותועלתה: **ובנגד** התועלת הנמשך לגוף אמר אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקיתי יראה ממנו נמשך

תקותי והוא הוא סבת התקוה. וזה כי כשהאדם בוטח באחד שיעשה לו איזה דבר ולא ישימונו מסיר הבטחתו מהאיש ההוא כי יודע שאין בו ממש אבל כשהשלימו בוטח בו לפי שידע שיש יכולת בידו לעשות רצונו. אך כאן כיון שהתקוה שמקוה האדם בדבר מחויב שודאי בא יבא וכמו שפירש הרב בעל העיקרים על פסוק נפשי לה' משומרים לבקר וכו'. שהתקוה להקב"ה הוא כמו מי ששומר ומקוה לאשמורת בקר שהוא דבר מחויב שצא יבא זו היא הסבה שמעורר לב האדם לשום בטחונו בו נמלא שהקב"ה הוא סבת התקוה:

יד הוא לורי וגו' יראה הקב"ה הוא התחלתי כי לור הוא התחלה כמו שפירש הרמב"ם וגם הוא ישועתי שהוא מורגל להילכי שהילכי כמה פעמים זו היא הסבה שאני בטוח שיהיה משגיח לא אמוט מפני כבודו שלא יאמרו מבילתי יכולת ה' עזבו. או יראה שרומז לשלשה מיני התקוה תקוה החסד רמז במלת לורי כי מדרך כל פועל לחסד ולרחם על פועלתו ועל מי שהוא התחלה לו. תקוה הכבוד רמז במלת ישועתי כמו שכתבתי תקוה ההבטחה רמזו במלת משגיח כי הקב"ה הבטיח להיות משגיח לעתות בצרה לישראל וכמ"ש אם ימוש וגו' גם זרע ישראל ישבתו וגוי וכיון שיש לבטוח בהקב"ה שלשה מיני הבטחות אלו ודאי שלא אמוט. ולהיות שזה החלק מהמזמור מדבר בתועלת הנמשך מהבטחון לגוף זו היא הסבה שלא הזכיר כאן רבה שרומז לנהיגים כמו שכתבתי: **ער** אלהים ישעי וכבודי יראה שהמלך שהוא נושע בסיוע ואמלעות מלך אחר הוא קלון לו שאין לאל ידו להגלל מיד אויבו לכן אמר כאן עם היות שעל אלהים ישעי. מ"מ הוא כבודי והטעם לפי שהיות הקב"ה לור עוזי הסבה לזה הוא היות מחסי באלהים שאם לא הייתי בוטח בו לא היה לור עוזי אם כן נמלא שאני אני הוא סבת ישועתי וזו היא כבודי:

או יראה שהתשועה תחלק לשנים או תשועה דרך כבוד

בצפון ועשרים בדרום ושמונה במערב ולא עוד אלא שארד ואלמלם שכינתו בתוך אמה על אמה. ופירוש המאמר לומר שעם היות שהקב"ה יושב בסתר המשכן והמקדש ולמלם שכינתו במקום פרטי מיוחד. מכל מקום הוא עליון על כל בריותיו ואין לו שום יחס ודמיון עמהם. וכי תימא א"כ איך יליייר היותו בסתר דסתרי אהרדי היותו יושב בסתר עם היותו עליון לכן אמר בלל שדי יתלונן בלל אל בלל רחום וכו' אין כתיב כאן אלא בלל שדי וכו' וכמו שפירש הרב הגדול מורי ורבי ז"ל כי אלו אמר אל או רחום וחנן לא יליייר היות הקדוש ברוך הוא מלמלם שכינתו במקום זולת מקום כי אין הקב"ה בעל שיעור ולא גוף ולא כח בו שיהיה מוקף מחילות כי מלא כל הארץ כבודו. אבל באומרו שדי הורה לנו היות אפשר לומר כן וזה שמלינו שאין לפעולות ה' שום יחס ודמיון עמו יתעלה שהקב"ה הוא בלתי בעל תכלית. והפעולות הן בעלי תכלית והסבה להיות הדבר כן היתה ראונו יתעלה לבד שרלה כך כי אין פעולותיו נמשכות ממנו בדרך חיוב לשנאמר שיהיה להן יחס ודמיון עמו יתעלה. אבל פעל ועשה בראון פשוט ולכן הן בעלי תכלית וזה מורה שם שדי שאמר לעולם די במלכ אשר הוא עומד בעל תכלית שאם לא כן היה בלתי בעל תכלית. וכמו שאמרו ז"ל על פסוק עמודי שמים ירופפו ויתמחו מגערתו מלמד שהיו השמים נמתחים והולכים עד שגער בהם הקב"ה שנא' ויתמחו מגערתו כלומר כי בבחינתו יתעלה היה ראוי להיות נמתחים לאין תכלית כמו שהוא בלתי בעל תכלית. אבל ראה הקב"ה וגער בהם והעמידן כמו שהם. וכיון שכן שפיר טבל לומר שהקב"ה יושב בסתר מקדש ומשכן עם היותו עליון על כל בריותיו וזה כי כמו שאין למעשה בראשית שום יחס ודמיון עמו. מכל מקום עשה הקב"ה מה שעשה בראונו הפשוט ככה כיון שרלה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך שם מושבו בסתר ולמלם שכינתו בתוך אמה על אמה:

ועם זה יאמר הפסוק אף על פי שיושב בסתר מחסה ומשכן הוא עליון על כל הגמלאים כלם ואין זה דבר זר שכיון שנקרא שמו שדי. שפיר נוכל לומר בלל יתלונן וזהו בלל שדי יתלונן. כלומר בלל כיון שנקרא שמו שדי יתלונן. ואחר שהוכחנו היות ההקדמה אמתית שהקב"ה עם היותו עליון משיגה בשפלים. אם כן מעתה אשרי הנבר אשר שם ה' מבטחו בג' פנים. תקות החסד. תקות הכבוד. תקות ההבטחה. ולרמוז לשלשון אחר

הבטחון האמתי הוא הקב"ה אשר עיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאים כדרכיו וכפרי מעלליו הן עונש הן שכר וזהו שרמוזו כאן באומרו אחת דבר אלהים וגו' כלומר כבר אמרו חז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו. וזהו שרמוזו באומרו תורה לזה לנו משה תורה בגימטריא יעלה תרי"א לזה לנו משה ושמים עוד לתשלום תרי"ג שהוא סכום המלוות שמענו מפי של הקב"ה ממש ולכן אמר כאן דבור אחד דבר אלהים והוא אנכי ה' אלהיך וגו'. וכשבא לדבר הדבור השני כבר שמעתי ממנו כי עוז לאלהים כלומר שהקב"ה עושה דין ומשפט כי אין עוז אלא דין כמו שנאמר ועוז מלך משפט אהב וגם שמעתי מהדבור השני שהקב"ה עושה חסד עם האדם לתת לו שכרו וגמולו ישלם לו ממעשיו הטובים. ושני אלו רמוזים בדבור שני אם העוז והמשפט שכן נאמר לא תשתחוו להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קדש פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים וגו'. אם החסד והשלום גמול אמר ועושה חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי. הרי שבדבור שני שדבר שמענו שתי אלו המורים השגחתו ויכלתו אם כן בו ראוי לשום הבטחון לא בזולתו כי אין בלתי. הרי לך מפירש במזמור הזה התועלת הנמשך מהבטחון לגוף ולנפש וגם משה רבינו ע"ה חיבר מזמור (תלים לא) יושב בסתר עליון לפי דעת רז"ל שהוא אמרו. וכפי מה שאפרש בו רמז גודל מעלת הבוטח בהם. ולהיות שהתקוה והתוחלת הוא על שלשה פנים כמו שכתבתי. לכן המזמור הזה אחלקוהו לשלשה חלקים מפסוק כי הוא יליך עד כי אחת ה' מחסי מדבר בחסד הנמשך מסבת תקות החסד ומשם עד כי בי חשק. מדבר בחסד הנמשך מסבת תקות הכבוד. ומשם עד סוף המזמור מדבר בחסד הנמשך מסבת תקות ההבטחה. וכמו שירמוז המשורר כל אחד ואחד במקומו כמו שאפרש ולהיות שכונת המשורר במזמור הזה דרך כלל הוא לומר ששים האדם מבטחו בו יתעלה והוא יהיה בעזרו. ולפי שלא יעלה על לבו לומר הקב"ה גבוה מעל גבוה ואיך יליייר שישיגה בשפלים בפרטות כל כך לכן הקדים הקדמה ואמר יושב בסתר עליון וגו'. ויוצן עם מה שאמרו ז"ל רבה פרשת תרומה אמר רבי יהודה בר סימון יושב בסתר הוא עליון על כל בריותיו מהו בלל שדי בלל אל בלל רחום בלל חנון לא נאמר אלא בלל שדי בלל שטפה בלללל. לכך נאמר בלל שדי יתלונן אמר הקב"ה לא כשם שאתה סבור כך אני סבור עשרים קרש

החסד אמר כאן המשורר שהחסד הנמשך הוא העדר הרע עד כי אהה ה' מחסי עליון שמת מעונך. יראה כל מה שכתבתי מהעדר הרע יהיה לך לפי שאתה האיש בהשם שהוא מחסי ועליון שמת מעונך ותקוהך מסבת תקות החסד הרמוזה במלת מחסי כמו שכתבתי אבל כנגד תקות הכבוד שהיא יותר בטוחה אגור לא תאונה אליך רעה. ולא לו לבד אלא אפילו לאחרך ורמוז לאשתו ולאנשי ביתו. וגם על כפיס ישאונך שהיא מדרגה גדולה. וגם על שחל ופתן תדרוך כלומר שלא לבד יליך מהם אלא גם תכבוש האויבים ותדריכום ותרמסם מה שלא אמר כן בתקוה הראשונה וכל זה למה כי בי חשק לפי שאפלטתו כלומר שהיה לו תקות הכבוד שפלטתיו והללתיו פעמים רבות. שזהו גדר תקות הכבוד היותו בעזרו פעם אחרת ואם יעזבנו עתה יאמרו מבליתי יכולה ה'. מלת ואפלטתו עם היות שהוא עתיד הוא"ו מהפכו לעבר כמו ואקום תחת דוד אבי:

וכנגד תקות ההבטחה אמר אשגבנה כי ידע שמי כי ידיעת השם מורה תקות ההבטחה. כמו שכתב רש"י ז"ל על פסוק ויאמר אליו אני ה'. וגם על פסוק ושמי ה' לא נודעתי לא ניכרתי להם במדה אמיתית שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת את דברי שהרי הבטחתים ולא קיימתיו הרי שהשם מורה היותו נאמן לשלם מה שהבטיח. ולכן אמר כשידע שמי שהוא תקות ההבטחה שהיא יותר בטוחה אז יהיה הטוב יותר בשופע במדרגת התקוה. עד שאשגבנה וארוממהו כמו וגשגב ה' לבדו וגם יקראני ואענהו וגו'. מה שלא נאמר בתקוות הראשונות וגם אחללהו ואכבדהו. כלומר כי בכלל מאתים מנה בכלל תקות ההבטחה יש תקות החסד ותקות הכבוד. אחללהו כנגד תקות החסד. אכבדהו כנגד תקות הכבוד. וגם על הכל אורך ימים אשביעתי. הרמוז לעוה"ב שיש בו אריכות ימים וארצהו ביצועתי. רמוז לתחיית המתים שיקימוהו ויראה ביצועת ה'. כי בזמן הגלות כביכול הקב"ה עמו אנכי בלרה ובזמן הגאולה הקב"ה נשע. וכמו שנאמר ושם דרך ארצנו ביצע אלהים. שהקב"ה עלמו נושע וזהו תכלית השגת שלמות האדם. הרי לך מפורש בזה המזמור החושלת הגדול הנמשך מהבטחון. ולכן היה מתרעם הוציא לפניה מ'שראל שלא בטחו בזה'. שאם היו בוטחים בו לא בא עליהם הרעות שצאו על ישראל וחרבן ירושלים ואמר (לפניה ג) הוי מוראה וגאולה העיר היונה לא שמעה בקול לא לקחה מוסר בזה' לא בטחה אל אלהיה

לא

אמר אומר לה' מחסי וגו' :

וזה שיש לדקדק למה חזר ואמר אלהי שהיה לו לומר אומר לה' מחסי ומלודתי אבטח בו אבל הכונה לומר שמלד שנקרא שמו ה' שהוא רחמים פשוטים. וגם מורה שם ההויה היותו מהוה ההויות וכל הנמצאים כלם מזה נמשך היותו מחסי ומלודתי שהוא רמוז לתקות החסד ולתקות הכבוד. תקות החסד נמשך מלד היותו רחמים פשוטים ולכך עושה חסד לאלפים וכנגד בחינה זו אמר מחסי כלומר שהיה חס עלי אע"פ שאינו ראוי לכך ותקות הכבוד נמשך מלד היותו מהוה הנמצאים כלם וכיון שהוא המלאני כבודו הוא להתמידני ולעזרני ואל יעזבני וכנגד בחינה זו אמר ומלודתי. באופן שתקות החסד ותקות הכבוד נמשכות משם ההויה :

ובישים אלהי שנקרא שמו עלי שנקרא אלהי ישראל נמשך תקות ההבטחה שהיא היותר גדולה והיותר בטוחה מכלם. וכנגד זה אמר אלהי אבטח בו. כלומר מלד שנקרא אלהי לכן אבטח בו בטחון שלם שהוא תקות ההבטחה. ובא לפרש הטוב הנמשך מכל מין ומין מהשלשה מיני תקוה ופתח במאי דפתח ביה והוא תקות החסד ואמר כי הוא יליך וגו'. כל הפסוקים הם העדר הרע לבד והטעם הוא כמו שכתב בעל העקרים כי להיות האדם משער בעלמו שאינו ראוי לעשות עמו חסד חסם לכן אינו מקוה כראוי ולזה לא בא לו החסד בשופע. וכן מצינו שאמר הכתוב (תלים לג) הגה עין ה' אל יריאיו למיחלים לחסדו להליל ממות נפסם ולחיותם ברעב. הרי שמתקוות החסד אינו נמשך כי אם העדר הרע. אבל כשנפשנו חכמה לה' המורה היותו מהוה ההויות ומה נמשך מין תקות הכבוד. אז לא יהיה העדר הרע לבד אלא תוספת טובה וזהו עזרנו ומגיננו הוא. וכשיהיה התקוה תקות ההבטחה. אז יהיה הטוב הנמשך יותר בשופע. ולזה כיון באומרו כי זו ישמח לבנו כאשר בשם קדשו בטחנו שהוא רמוז לתקות ההבטחה שנקרא הקב"ה קדוש ישראל. וכן נאמר והקדישו את קדוש יעקב ולהיות שנקרא שמו עליהם הוה ליה כמו שהבטיחם שיולדו מכל לרה. וזאת התקוה היא יותר בטוחה מכלם ולכן נמשך ממנה הטוב יותר בדבריו ושופע. וכיון שנמצאים בו יתברך ג' מיני תקוה לכן סיים המשורר ואמר. יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך כלומר באיזה אופן שניחל לך יהי חסדך עלינו הן שיהיה מלד החסד הן שיהיה מלד הכבוד הן שיהיה מלד ההבטחה. באופן שכנגד חלק תקות

שהיה להם לפסוק הדין לאמתו בבקר. כמו שגא' דינו לבקר משפט ואלו כיון שלקחו השוחד מהערב הקודם היא היתה הסבה שלא גרמו. כלומר שלא גיררום לבא אללם לבקר לדון הדין וגרמו הוא לשון גרמה:

נביאי שהיה להם להדריכם בדרך ישרה והוא

תיקון המעשה הם אנשי צודות. וגם כהניו שהיה להם לתקן העיון והאמונה כמו שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. אלו חיללו קדש חמסו תורה. באופן שהיו נעדרים ממעשה ועיון ולכן קראם מוראה וגנאלה כמו שכתבתי:

ה' לדיק בקרבה לא יעשה עולה בכל הרעה שמביא עליהם ולא עוד אלא שמן הדין היה להחריב העולם

כלו. כמו שגא' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ואחד מיסודי העולם הוא הדין וכיון שאלו לא קיימו לא זה ולא זה היה לו להקצי"ה להחריב העולם. אבל כיון שנקרא שמו ה' שמרחם על הבריות והוא לדיק כמו שאמר ה' לדיק בקרבה. לכן עושה דק ברעה הפרטי שמביא עליהם ומתנהג במדת רחמים כי שם ה' מוכיח עליו שהוא מרחם על בריותיו במה שעושה

בכל בקר ובקר. ומה עושה שמשפטו יתן לאור שלא יהיה נעדר וגור על השמש שלא להאיר לארץ ולדרים עליה על כרחו של השמש ושלא כדלנו בראות השמש מעשה בני אדם ולא יודע עול בושם. כלומר אינו יודע העול ואינו מסתכל בושם השמש שמחביש ממעשי העולם הרעים ולכן פני החמה אדומים כשנים צעת שקיעת החמה כמו שאמרנו ז"ל בויקרא רבה פרשת ל"ח. ולכן לא היה רוצה לחזור וללאת אלא שגור עליו הקצ"ה משפטו שלא יהיה נעדר אינו יודע העול ואין מסתכל בזה לשון מדרכו הרעה. הרי שהיה הגביא מתרעם מישראל על שלא בטחו בה' שזו היתה סבת רעתם ולכן היה מוכיחם שיבטחו בו וכמו שאמר לקמן לכן חבו לי נאם ה' וגו'. ולהיות שהתקוה והתוחלת לו יתעלה הוא שבת והילול גדול ומעולה כמו שנאמר (תלים עא) ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך. וכמו שפירש הרב בעל העקרים ז"ל שהרי כתיב מי ימלא גבורות ואיך אמר והוספתי על כל תהלתך. בהיותם צד"ת אלא שהכונה לומר שבהיותו מיחל לש"י תמיד הוא מוסיף על כל תהלות שאפשר שיהלל האדם לש"י. ולהיות האמת כן לכן דוד המלך ע"ה על ראש שמחתו כשהעלו הארון מבית עובד ארום הגתי לעיר דוד בשמחה גדולה והיה אז דוד מכרכר בכל עוז לפני ה' וכל ישראל עמו

מזמר

לא קרבה וכו'. ירלה היו שלהיות האומה הישראלית מוראה ומטונפת במעשיה וגנאלה בדעותיה ואמונותיה. זאת היתה הסבה שנקראת ירושלים העיר היונה שלא עלה על לב אדם שיכבשוה כמו שנאמר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא לר ואויב בשערי ירושלים וכן נאמר כאן בסמוך זאת העיר העליזה היושבת לבטח האומרה בלבבה אני ואפסי עוד איך היתה לשמה מרבץ לחיה כל עובר עליה ישרוק יניע ידו. באופן שכל העולם נתאנו בחרבנה ולכן נקראת העיר היונה. ופירש ואמר למה קראה מוראה וגנאלה. ופתח במאי דסליק מנייה נקראת נגאלה לפי שלא שמעה בקול והם העקרים והאמונות והדרושים האלהיים המקובלים בקול: **ונקראת** מוראה לפי שלא לקחה מוסר לתקן מעשיה ולעשות מלות ה' וגם בה' לא בטחה לפיכך אל אלהיה לא קרבה. וזה שלהיות שהתקוה והתוחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין כדי שימשך אליו החסד הנמשך אל הבטחון וישראל לא בטחו בה'. מזה נמשך שלא קרבה אלהיה אליה אלא אדרבה סלקיהו מציניהם עד ששלטו אויביהם עליהם:

או ירלה הטעם שבה' לא בטחה הוא לפי שאל אלהיה לא קרבה. והראיה לזה ששריה בקרבה אריות שואגים וכו'. ויוזן כי כשהאדם עושה רעונו של מלך. יבטח בו צעת לרדתו שינליהו ויאמר כאשר עשיתי לו כן יעשה לי. אבל כשאינו עושה רעונו של מלך ואינו מתקרב אליו איך יבטח בו צעת לרדתו ולבו רחוק ממנו וזהו שאמר הסבה שבה' לא בטחה היא לפי שלא נתקרבה לאלהיה אלא אדרבה נתרחקה ממנו וראיה לזה ששריה בקרבה וכו'. ירלה כי הכתוב אומר חסד ומשפט שמור וקוה אל אלהיך תמיד כלומר כשתעשה חסד ומשפט אני מצטייך שתקוה אל אלהיך תמיד שלעולם יהיה מצוי וקרוב אלך להגילך אבל אלו עשו להפך כנגד החסד אמר שריה בקרבה שהיה להם לעשות חסד עם מי שאין לו אדרבה היו כאריות שואגים חוטפים וגוזלים:

כנגד המשפט אמר שופטיה ואבי ערב וגו'. כלומר הם כואבים לעת ערב שלא אכלו היום ההוא בבקר שהם רעבים וגפסם שוקקה וזהו לא גרמו כלו' שלא עשו עצמות כי כשאוכל האזכ אוכל הבשר ומניח עצמות ואלו כיון שלא אכלו לא עשו עצמות באופן שגפסם שוקקה לאכול אף שופטיה גפסם שוקקה לאכול שוחד ולענות הדין והמשפט. או ירלה שופטיה ואבי ערב ש'וקמים השחר מהערב. באופן שלא גרמו לבקר כלו'

בשבילים במלרים ולכן יוכלו ישראל ליחל תקות הכבוד :
כנגד תקות ההבטחה אשר התהללו בשם קדשו ירלה
 כיון שהקב"ה יחד שמו ושם קדשו עליכם. שכן
 מלינו שנקרא קדוש יעקב קדוש ישראל ודאי שלא יעוזב
 אתכם. דה"ל כמו שהבטיח אתכם שילכם כיון שנקרא
 שמו עליכם הרי שאמר שיבטחו בו יתברך אם מלך החסד
 אם מלך הכבוד אם מלך ההבטחה ולהיות שהתקוה
 והתחלת תטריד לגפש ואינו נאות לטבע האדם וכמו
 שנאמר תחלת ממושכה מחלה לב לכן אמר ישמח לב
 מבקשי ה'. וזה כי התקוה תטריד לגפש כשהמקוה מסופק
 אם יגיע וילא לפועל תקומו. אבל המקוה לה' שיודע שיש
 לאל ידו לעשות כי כמו ועולם ידו ב"ל לא תטריד הנפש
 אלא אדרבא ישמחה וכמו שנאמר וקווי ה' יחליפו כח וגו':
דרשו ה' ועוזו וגו'. ירלה כל מה שכתבתי שיבטח
 האדם בשלשה מיני תקות הוא כתבתי שדרשו

ה' ועוזו והיא תורתו שנקראת עוז שנאמר ה' עוז לעמו
 יתן וגו'. שדרישת התורה וקיום מלותיה סבת תקות
 טובתן של ישראל וכשתעשו כן אני מבטיחכם שתבקשו
 פניו תמיד והכונה לומר כי כשהאדם בוטח באדון אחד
 פעם אחת ואינו עושה רצונו ומשלים תקותו אז יסיר לבו
 ממנו ולא יבטח בו עוד. אבל אם מילא רצונו אז בוטח
 בו פעם אחר פעם לפי שיודע שיש לאל ידו לעשות
 רצונו שהרי כמה פעמים עשה כן אף כאן אמר דרשו ה'
 ועוזו ואז אני מבטיח אתכם שתבקשו פניו תמיד. לפי
 שלעולם לא יעוזב אתכם פעם אחר פעם. באופן שלעולם
 תבקשוהו ולא תסורו מאחריו. והביא ראיה איך שמירת
 התורה סבת כל הטובה הן הטוב שבה עליהם מלך תקות
 החסד. הן הטוב שבה עליהם מלך תקות הכבוד הן הטוב
 שבה עליהם מלך תקות ההבטחה. כנגד הטוב הבא
 עליהם מלך החסד. אמרו זכרו נפלאותיו אשר עשה
 במלרים שכל מה שעשה שם היה מלך החסד כי לא היו
 ראויים לכך וכמו שאמרו חז"ל על פסוק גוי מקרב גוי
 מה אלו עובדי ע"א אף אלו עובדי ע"א וכו' ואפילו זה
 החסד לא עשאו אלא בשביל התורה שהיו עתידים לקבל
 וזהו שרמו באומרו ומשפטי פיו. כלומר זכרו הנפלאות
 והמופתים אשר עשה מעלמו דרך חסד לא עשאו אלא
 בצחינת שהיו עתידים לקבל משפטי פיו וראיה לזה
 שאמרו חז"ל על פסוק מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי
 אוליא את בני ישראל ממלרים אמרו חז"ל שהכוונה באומרו
 וכי אוליא את בני ישראל רוצה לומר מה זכות יש בידם
 שאוכל להוילאם. והשיב לו הקב"ה בהוילאך את העם

ממלרים

ממלרים בחלוארות ובמללטים ובכטורות וגו'. תיקן מזמור
 הודו לה' קראו בשמו וגו' לאומרו לפני הארון וכן אמרו
 חז"ל בסדר עולם. ויביאו את הארון וילינו אותו וגו'
 ויתן לפני ארון להזכיר ולהודות בשחר היו אומרים הודו
 לה' קראו בשמו עד אל תגעו במשיחי וגו'. וכך היו
 עושים מ"ג שנים עד שהביאו שלמה לבית עולמים. וזה
 מורה גדולת השיר הזה וסבת גדולתו ומדרגתו היא
 להיות נושא השיר מדבר בענין הבטחון והתקוה לו ית'
 בנ' פנים וכמו שאפרש שהתקוה והתחלת לו ית' הוא
 שבה והילול על כל ההללות. ולכן ייחד המזמור הזה
 לאומרו בפני הארון על ראש שמחתו ואמר הודו לה'
 ומה הוא השבח וההודאה שוכל להודות שיהיה נאות לו
 פירש ואמר שהוא התקוה והתחלת לו בשלשה פנים
 תקות החסד. תקות הכבוד. תקות ההבטחה :

כנגד תקות החסד אמר קראו בשמו כלומר על כל
 לרה שלא תבא בטחו בו מלך חסדו הבב"ל
 שכן מורה שמו המיוחד לו הוא שם בן ד' אותיות שהוא
 רחמים פשוטים. ולכן קראו בשמו והראיה שהוא רב
 חסד הודיעו בעמים עלילותיו ופעולותיו של הקב"ה לאיו
 סבה היו אז מי הכריחו לעשותה אלא ודאי לא היו ולא
 נבראו אלא ברצונו הפשוט ולמען חסדו שעשה חסד עם
 הנמלאים להוילאם מההעדר ולהביאם אל המליאות. כמו
 שנא' אמרתי עולם חסד יבנה לא בשביל שום חיוב שחייב
 הקב"ה לשום נמצא כמו שנא' מי הקדימני ואשלם אם
 כן הרי לך ראיה ברורה שהקב"ה מלא חסדים אם כן
 ראוי לו לאדם להיות לו תקות החסד. ולכן אמר קראו
 בשמו המורה חסדו היותו מהוה ההיות :

כנגד תקות הכבוד אמר שירו לו זמרו לו שירו בכל
 נפלאותיו. ירלה כי תקות הכבוד היא שיקוה
 אליו שיושיענו לפי שהורגל להושיענו ואם לא יושיענו גם
 עתה יהיה זלזול כבודו כי יאמרו מבילתי יכולת עזבו.
 ולכן אמר שירו לו זמרו לו הכפל הוא כמו שאמר המפרש
 ששירו בפה וגם שיוזמרו השיר ההוא בכלי זמר לגדל
 ולפרסם השיר. ומן הראוי היה לו לומר שירו וזמרו לו
 מ"ל לו שני פעמים אלא שהכוונה לומר שירו לו וזמרו לו כלו'
 להנחתו למה שנוגע לכבודו כי המלי' לאוהבו להיותו מורגל
 בך עושה כן בשביל עלמו ומה שנוגע לו ממש שהוא
 להנחתו. ולכן אמר לו ראשון כמשמעו. והשני רוצה לומר
 להנחתו שרמו לתקות הכבוד ולאמת פקות הכבוד אמר
 שמו בכל נפלאותיו אשר עשה בשביל ישראל וכבר מימי
 עולם ושנים קדמוניות הורגל להילל ולעשות נפלאות

ממלרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. כלומר היו יודע שבזכות התורה שהם עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יולאים משם. הרי שאפילו תקות החסד בכתה היא התורה ולכן אמרתי דרשו ה' ועוזו שהיא תורתו: **ובנגד** תקות הכבוד אמר זרע אברהם עבדו וגו'.

כלומר עם היות שישראל הם זרע אברהם עבדו וגם בני יעקב בחיריו וכיון שהם קרובים אליו מפני כבודו היה לו לשום עינו עליהם להגילם שלא יאמרו מבילתי יכולת ה' עוזם. אפילו הכי אם הוא ה' אלהינו ומנהיגנו ומשגיח עלינו מעבד"ם אינו אלא בשביל שבכל הארץ משפטיו כלומר שקבלו את התורה. אז"ל חמשה הוא לרעה. וחמשה לטובה. חמשה לרעה. הוא היה גבור ליד. הוא עשו אבי אדום. הוא דתן ואבירם הוא המלך אחז. הוא אחשורוש. חמשה לטובה אברהם הוא אברהם. הוא אהרן ומשה. הוא משה ואהרן. הוא יחזקיהו הוא עזרא עלה מבבל. ר' ברכיה בשם רבנן אמרי אית לן חד דטב מכלהו. הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו:

כוונת המאמר לפי מה שמלאתי כתוב כי הראשון כפר במלאות ה' לפיכך נקרא גבור ליד שהיה לך את הבריות ומטען למרוד במקום לפני ה' להקניטו על פניו. כמו שיש כמה מאמרים מהוויכוח שעשה אברהם עם נמרוד על זה עד שהשליכו לכבשן האש. עשו כפר בהשגחה כמו שאמר הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה. וכמו שאמרו חז"ל שעד שלא הוקם המשכן היה העבודה בבטורות. והוא מאם בכל להיותו כופר בהשגחה. דתן ואבירם כפרו בגבואה שחלקו עם משה רבינו ע"ה בעדת קרח. אחז ביטל תלמוד תורה וכמו שאמרו רז"ל למה נקרא שמו אחז. שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות ובטלם שלא להתעסק בתורה הה"ד לור תעודה חתום תורה בלמודי שהיה סבור ואומר אם אין קטנים אין גדולים. אם אין גדולים אין תלמידים אם אין תלמידים אין חכמים. אם אין חכמים אין זקנים אם אין זקנים אין תורה. אם אין תורה אין בתי כנסיות ומדרשות אם אין בתי כנסיות אין הקב"ה משרה שכינתו בעולם. אחשורוש ביטל בית חפלה וכמו שאמרו חז"ל על פסוק גם מתרפא במלאכתו אח הוא לבעל משחית. גם מתרפא במלאכתו זה אחשורוש שביטל מלאכת בית המקדש. אח הוא לבעל משחית. זה נבוכדנאצר שהשחית בית המקדש ולכך נקרא אחשורוש אחיו של ראש וכן גילו של ראש הוא נבוכדנאצר שנקרא ראש שנאמר אנת הוא רישא די

דבא וכנגדן באו חמשה לטובה לתקן את אשר עייתו הראשונים. כנגד נמרוד בא אברהם שפרסם אלהותו של הקב"ה בעולם. כנגד עשו אמר הוא אהרן שאהרן בעבודתו וקרבתו פרסם השגחתו יתעלה בשפלים. כנגד דתן ואבירם אמר הוא משה ואהרן כי נבואת משה הייתה מפורסמת ודבר ה' אל משה פנים אל פנים פה אל פה אדבר בו וגו'. כנגד אחז אמר הוא יחזקיהו שהוא בזמנו גזר שהכל יהיו עוסקים בתורה וכשאז"ל על פסוק וחובל עול מפני שמן. חובל עולו של הנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב בדקו מדן ועד באר שבע ולא מלאו עם הארץ. מגבת ועד אנטיפרם ולא מלאו איש ואשה טינוק וטינוקה שלא היו בקיאים בהלכות עומאה וטהרה. הרי שתיקן מה שעוית אחז:

בנגד אחשורוש אמר הוא עזרא עלה מבבל לבנות בית המקדש ולרומם בית אלהיו. בא רבי ברכיה ואמר אית לן חד דטב מכלהו להיות שהכל רמזו בו. אם מלאות השם אמר הוא ה'. אם השגחה אמר אלהינו אדונינו מנהיגנו משגיח במעשה ידינו. אם נבואה אמר בכל הארץ משפטיו ואין דרך לידע משפטיו ה' כי אם בדרך נבואה. אם עסק בתורה אמר זכרו לעולם בריתו שרמזו לתורה כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. אם בית חפלה אמר דבר לזה לאלף דור כלומר הדבור שלית השם שהוא החפלה כמו שנאמר ולעבדו בכל לבבכם ואמרו ז"ל איזו היא עבודה שכלב זו תפלה זכרו אותו לאלף דור. הרי כל החמשה תקונים רמזים בזה. ונחזור לדרושנו:

ובנגד תקות ההבטחה אמר זכר לעולם בריתו וגו'. אשר כרת את אברהם וגו'. לאמר לך אתן וגו'. שכל זה רמז להבטחה שהבטיחם וסיפר כמה גלגולים גלגל הקב"ה שהורידם למלרים והוליאם משם באותות ומופתים עד שנתן להם ארצות גוים כמו שאמר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו כמו שהבטיחם. מה כתיב בתריה. בעבור ישמרו חקיו ותורותיו יגלו לו כלומר לא עשה כל זה אלא בעבור התורה הרי לך שהתורה היא סבת תקות החסד ותקות הכבוד ותקות ההבטחה והתועלת הנמשך מכלן לכן הזהרתי בתחלת דברי דרשו ה' ועוזו וגו':

וריהות הסיר הזה מעולה בבתי בחינות אם מלך היותו מזהיר על התקוה והתחלת אם מלך אומר

אומרו שהתורה וקיום מלותיה היא סבת התקוה. לכן תקנו לאומרו בפני הארון כמה וכמה שנים כמו שכתבתי. ולהורות מעלת הבטחון והתועלת הנמשך ממנו יהיה מאיזה מין מן השלשה מיני תקוה אז"ל על פסוק מי בכס ירא ה' שומע בקול עבדו וגו' בשעה שישראל נכנסים ללדה הם אומרים להקב"ה גאול אותנו. הקב"ה אומר להם יש ביניכם ירא שמים והם אומרים לשעבר בימי משה בימי יהושע בימי דוד בימי שמואל. אבל עכשיו כל שאנו הולכים היא מחשבת לנו והולכת שנאמר אשר הלך חשבים ואין נוגה לו. לישב כפל הפסוק באומרו הלך חשבים ואין נוגה. וגם לשון המאמר מחשבת לו והולכת יוצן עם מה שפירשתי על פסוק אותי נהג ויולך חשך ולא אור יראה כי בתנועת היום החשך מנהיג לאור. כי החשך הולך לפני האור וכן נאמר ויהי ערב ויהי בקר בתחלה היה חשך וכשהאיר הבקר ועלה השמש על האופק נדחה החשך לפניו באופן שהאור בא אחר החשך. והחשך הולך לפניו ומנהיג את האור והאור בא אחר החשך. ולזה היה אומר הנביא בשם ישראל כי חשכו לא הנהיג אור כמו חשך הלילה שמנהיג האור אחריו אלא חשך אחד הנהיג חשך אחר וזהו אותי נהג ויולך חשך שלא בא אור אחריו אלא חשך חשך ורעה אחר רעה. ודרך זה כיון הנביא (יחזקאל ז) באומרו באה הלפירה אליך יושב הארץ בא העת קרוב היום מהומה ולא הד הרים ירלה שאין לך חשך גדול אלא סמוך לשחר שאז אין אור ככבים ולככה. וכמו שאמרו רז"ל על פסוק למנחם על אילת השחר בעלות השחר שהלכנה שוקעת והככבים נכנסים והמזלות הולכים להם אותה שעה אין חשך גדול ממנו. ולכן הנביא להגידם גודל לראת ישראל קראה בלשון לפירה שהוא לשון שחר כמו שפירש המפרש וכל זה לרמוז החשך הגדול כדמות חשך של שחר ולהיות שחוק החשך של השחר הוא סימן שתקף יבא האור אור היום ויעלה השמש שאחר החשך בא האור. כאן בגדון דידן אינו כן וזהו אומרו בא העת קרוב היום. כלומר עם היות שבזמנית חוץ החשך נראה שבה העת שקרוב היום ועליית השמש להאיר אני איני רואה אלא מהומה גדולה ולא הד הרים אינו רואה שום הוד וזהירות בראשי ההרים וזה שכשהשחר עולה ראשי ההרים הם המאירים ומהירים ראשונה להיותם גבוהים ואני איני רואה שום הוד וזהר עליהם באופן שגראה שבה חוץ החושך ולא בא אור אחריו אלא חשך אחר חשך כמו שאמר קודם פסוק זה כה אמר ה' אלהים רעה אחר רעה הגה בא קץ באה בא הקץ וכו' שגראה שהיו הלחות תכופות זו על זו. וזהו שכיון כאן בעל המאמר באומרו כל שאנו הולכים מחשבת לנו והולכת כלומר עם היות שהמנהג הוא שהאור בא אחר החשך לנו אינו כן אלא מחשבת לנו והולכת החשך הולך וגדל וגם הפסוק כיון לכך ואמר אשר הלך חשבים ואין נוגה ושם אור לא בא אחריו. אמר לו הקב"ה בטחו בשמי והוא עומד לכם וכו' כלומר שיקוה האדם אם תקות

החפד

אומרו שהתורה וקיום מלותיה היא סבת התקוה. לכן תקנו לאומרו בפני הארון כמה וכמה שנים כמו שכתבתי. ולהורות מעלת הבטחון והתועלת הנמשך ממנו יהיה מאיזה מין מן השלשה מיני תקוה אז"ל על פסוק מי בכס ירא ה' שומע בקול עבדו וגו' בשעה שישראל נכנסים ללדה הם אומרים להקב"ה גאול אותנו. הקב"ה אומר להם יש ביניכם ירא שמים והם אומרים לשעבר בימי משה בימי יהושע בימי דוד בימי שמואל. אבל עכשיו כל שאנו הולכים היא מחשבת לנו והולכת שנאמר אשר הלך חשבים ואין נוגה לו. לישב כפל הפסוק באומרו הלך חשבים ואין נוגה. וגם לשון המאמר מחשבת לו והולכת יוצן עם מה שפירשתי על פסוק אותי נהג ויולך חשך ולא אור יראה כי בתנועת היום החשך מנהיג לאור. כי החשך הולך לפני האור וכן נאמר ויהי ערב ויהי בקר בתחלה היה חשך וכשהאיר הבקר ועלה השמש על האופק נדחה החשך לפניו באופן שהאור בא אחר החשך. והחשך הולך לפניו ומנהיג את האור והאור בא אחר החשך. ולזה היה אומר הנביא בשם ישראל כי חשכו לא הנהיג אור כמו חשך הלילה שמנהיג האור אחריו אלא חשך אחד הנהיג חשך אחר וזהו אותי נהג ויולך חשך שלא בא אור אחריו אלא חשך חשך ורעה אחר רעה. ודרך זה כיון הנביא (יחזקאל ז) באומרו באה הלפירה אליך יושב הארץ בא העת קרוב היום מהומה ולא הד הרים ירלה שאין לך חשך גדול אלא סמוך לשחר שאז אין אור ככבים ולככה. וכמו שאמרו רז"ל על פסוק למנחם על אילת השחר בעלות השחר שהלכנה שוקעת והככבים נכנסים והמזלות הולכים להם אותה שעה אין חשך גדול ממנו. ולכן הנביא להגידם גודל לראת ישראל קראה בלשון לפירה שהוא לשון שחר כמו שפירש המפרש וכל זה לרמוז החשך הגדול כדמות חשך של שחר ולהיות שחוק החשך של השחר הוא סימן שתקף יבא האור אור היום ויעלה השמש שאחר החשך בא האור. כאן בגדון דידן אינו כן וזהו אומרו בא העת קרוב היום. כלומר עם היות שבזמנית חוץ החשך נראה שבה העת שקרוב היום ועליית השמש להאיר אני איני רואה אלא מהומה גדולה ולא הד הרים אינו רואה שום הוד וזהירות בראשי ההרים וזה שכשהשחר עולה ראשי ההרים הם המאירים ומהירים ראשונה להיותם גבוהים ואני איני רואה שום הוד וזהר עליהם באופן שגראה שבה חוץ החושך ולא בא אור אחריו אלא חשך אחר חשך כמו שאמר קודם פסוק זה כה אמר ה' אלהים רעה אחר רעה הגה בא קץ באה בא הקץ וכו' שגראה שהיו הלחות תכופות זו על זו. וזהו שכיון כאן בעל המאמר באומרו כל שאנו הולכים מחשבת לנו והולכת כלומר עם היות שהמנהג הוא שהאור בא אחר החשך לנו אינו כן אלא מחשבת לנו והולכת החשך הולך וגדל וגם הפסוק כיון לכך ואמר אשר הלך חשבים ואין נוגה ושם אור לא בא אחריו. אמר לו הקב"ה בטחו בשמי והוא עומד לכם וכו' כלומר שיקוה האדם אם תקות

החסד אם תקות הכבוד אע"פ שלא הבטיחו הקב"ה על כך ואינו יכול לקוות תקות ההבטחה מכל מקום יכול לקוות תקות החסד ותקוות הכבוד ורמזו הכתוב לשתיהם באומרו יבטח בשם ה' וישען באלהיו כנגד תקות החסד אמר יבטח בשם ה' שהוא שם בן ד' אותיות שהוא רחמים ועושה חסד לאלפים. וישען באלהיו הוא רמז לתקוות הכבוד כי באמצעות שם אלהים נקרא שמו עלינו כמו שנאמר ה' אלהי ישראל וכיון שנקרא שמו עליו כבודו יתעלה הוא להלילו :

ורשני מיני תקוה אלו מביא ראיה מדניאל וחבריו שחבריו הללו הקב"ה לכבודו שאמר נבוכדנאצר ומאן הוא אלה די יסובינכון מן ידי וכן אמרו ז"ל שכשירדו לכבשן האש אמרו לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד. ודניאל הלילו השם לתקות החסד שנכמרו רחמיו עליו על די קדמוהי וכו' השתכח ליה כמו שאמר. הרי לך שאע"פ שלא יבטיח ה' להליל מ"מ ראוי לו לאדם לשום בטחונו בו יתעלה אם תקות החסד אם תקות הכבוד שנקרא שמו עלינו ולו נאה להלילו. ובפרט תקות החסד לעולם אינה נמנעת והיא היותר משובחת שבכל התקות. וכמו שכתב הה"ר בעל העקרים ז"ל. כי אלו היה האדם מקוה כראוי לא היתה החסד נמנעת מזד הש"י כי תמיד הוא רוצה להשפיע למקוה כראוי כמו שנאמר רוצה ה' את יריאיו למיחלים לחסדו אבל המנעת הגעת החסד הוא כאשר אין בו התקוה כראוי. ועל ענין זה מתקוות החסד שלעולם אינה מנועה כאשר האדם מקוה כראוי תקן דוד המלך ע"ה מזמור ואמר (תלים קכ"ה): שיר המעלות הבוטים בה' וגו'. ירלה הבוטים בשם ה' שהוא רחמים ומלא חסדים יהיו כהר ציון שלא ימוט לעולם ישב לפי שחסדו יתעלה לעולם אינה מנועה והיא נלחית וקיימת. ולכן הבוטח בו חסד יסובבנו לעולם ועד ויש לאל ידו יתעלה לעשות כן וראיה לזה שראינו שירושלם הרים סביב לה וכיון שכן היא נוחה ליכבש כי האויבים הבאים מחוץ יעלו על ההרים ויתחזקו עליהם וישפכו עליה סוללה שכן דרך העולם כשמלך אחד בא על עיר להלחם עליה בונה עליה דייק ומקום גבוה לכבשה ולשפוך בתוכה סוללה עד רחצה וכיון שירושלם הרים סביב לה היה נוח לכבשה ואפילו הכי לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא לר ואויב בשערי ירושלם. והסבה לזה היה לפי שה' סביב לעמו ומגין עליהם ועושה באופן שלא ינוח שבת הרשע על גורל הצדיקים ולא יבא לר ואויב עליהם. הרי שיש לאל ידו יתברך לעשותו ואמר

מעשה ועד עולם לפי שהיה מתפלל דוד בזמנו שהיתה ירושלם בנויה ועומדת על תלה שיהיה כן לעולם ועד ולא ינוח שבת הרשע על ישראל ושהיה ראוי שיהיה ה' לעולם סביב לעמו וכן היה שכל זמן שהיתה שכינה ביניהם לא נח עליהם שבת הרשע ולא שלטה עליהם יד אויב וכמו שפירשתי על פסוק (איכה א') איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה וגו'. שפי' הפסוק הוא שאלה ותשובה. כלומר איכה ישבה בדד מבלי עם ומלאה אוכלוסין היו כלא היו וכאלו לא ישב הדם שם ולא היה לאל ידם להרים יד כנגד אויביהם. ולכן היה מתמיה ואומר איך היה דבר זר כזה השיב ואמר היתה כאלמנה כלומר היה זה כשהיתה כאלמנה שסילק הקב"ה שכניו והשגחתו מעליה שהיה סביב לה ומגין עליה. וראיה לזה שאם היתה תחלה רבתי בגוים שרתי במדינות לא היה זה בשביל חזק העיר וגדלה ומגדליה וחומותיה המגינים עליה. אלא היתה ראש המדינות בשביל התורה שקבלו בסיוע וזהו למם שרמו לסיוע. כמו שאז"ל רחושכניה דדין כחושכניה דדין שהיו שומרים התורה ומלותיה ולכן היה ה' סביב לעמו וכיון שהם ביטלו הסבה הזכירו בתורה נחטט המסובב. ולכן בהיותה מלאה אוכלוסין ואנשים גבורים היו כלא היו וגדמה כאלו אין שם אדם אבל כל זמן שהקב"ה היה סביב לעמו לא נח עליהם שבת הרשע למען לא ישלחו הצדיקים וגו'. הכונה שלחיות שרואה האדם בעולם הזה לדיק ורע לו רשע וטוב לו הוא סבה שמתקשה לבו של אדם וטובה מדרך השכל לעלות על רוחו שאין הקב"ה משגיח בשפלים. וכמו שאמר המשורר ואני כמעט נטיו רגלי וגו' כי קנאתי בהוללים וגו' וזו היא הסבה שלא בטחו בו יתברך. לכן היה מתפלל ואומר למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם ולא יבואו להאמין איזו אמונה כוזבת :

הטיבה ה' לעובדים במעשיהם ולישרים בלבבותם ואמונתם שרמזו שלמות המעשה והעיון ומכלל הן אחת שומע לאו דדוקא הטיבה לעובדים. אבל לרשעים המפורסמים לא תטיב. ולהיות שיש כמה אנשים לעובדים שמראים טלפיהם ולבם לא נכון עמו יתברך וגראין לצדיקים אבל הקב"ה שבוחן לבות יודעם ומכירם ומביא עליהם שכר פעולותם. והמון העם עושים ואומרים שהם לדיקים ורע להם לכן התפלל ואמר. והמטיס עקלקלותם וגו'. כלומר האנשים שעקלקלותם ורשעתם מטיס אותם ומראים לאותם העקלקלות פנים ומיפס הדרכים ההם וגראין לצדיקים במעשיהם ויליכס ה' את פועלי

וכמו שכתב הרב המורה חלק ב' פ' ל"ז וז"ל לריך
 שתעורר על טבע המליאות בזה השפע האלהי המגיע
 אלינו אשר בו נשכיל יהיה יתרון שכלנו זה על זה והוא
 שאפשר שיגיע ממנו מעט לאיש אחר ויהיה שיעור הדבר
 ההוא המגיע לו שיעור שילימהו לא זולת זה והאפשר
 שיהיה הדבר המגיע אל האיש שיעור שיספיק על שלמותו
 להשלים זולתו וכו' וכמו שכתב בסוף הפרק טבע השכל
 כן הוא שיספיק לעולם וימשך ממקבל זה השפע למקבל
 אחר חסדיו עד שיגיע אל איש אי אפשר שיעצרהו השפע
 ההוא אבל ישלימהו לבד :

הרי שמן הראוי הוא לשלמותו של אדם לא לבד שלמות
 עצמו כי אם גם להשפיע ולהשלים לזולתו בדעות
 ובמדות ולתת לכל שואל די מחסירו מבניו ובני ביתו
 ולהשלים לכל אחד חקו :

אם הנהגת המדינה וזה כי להיות האדם מדיני בטבע
 וכמו שכתב הרב הנזכר בחלק הנזכר פ' מ' שטבעו
 שיהיה מתקבץ ואינו כשאר ב"ח אשר אין לו הכרח להתקבץ
 ולרוב ההרכבה בזה המין מפני שהוא המורכב האחרון
 כמו שידעת היה ההבדל רב בין אישיו עד שאפשר שלא
 תמלא שני אנשים מסכמים בזמן ממנו הדעות וכו' מה
 שאין כן באחד ממנו הב"ח לכן הולך להשלים הקבוצ
 מהניג אחד ישער פעולותיהם ויסדר פעולות ומדות
 יעשו כלם על חק אחד תמיד וזאת היתה כונת התורה
 אשר בה משפטים ישרים ותורות אמת חקים ומלות
 טובים להרחיק העול והגזל והחמס ומקרב היושר והלך
 והמשפט שבו העולם מתקיים. וכמו שאמרו חז"ל על
 שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל
 השלום וכו' שכל א' נמשך מחבירו. שבעשיית הדין
 מתקיים האמת ובקיום האמת יש שלום בעולם. וגם
 בעשיית הדין נעשה רצונו ית' כמו שנאמר כי ה' אוהב
 משפט וגו'. ועוז מלך משפט אוהב אתה כוננת מישרים
 וגו'. כלומר להיות שהקב"ה אוהב המשפט לפיכך תיקן
 התורה ונתן לישראל משפטים ישרים שינהגו בהם
 להשלים קיבולם וגם מתגדל שמו של הקב"ה במשפט כמו
 שנאמר ויגבה ה' לבאות במשפט וגו'. ולכן תיקן הנהגת
 המדינה על פי התורה הוא חלק משלמות האדם. ולהיות
 זה החלק חשוב בעיני אלהים ואדם אמר הנביא ישעיה.
אורה ללדיק מישרים ישר מעגל לדיק תפלס אף
 אורח משפטיו ה' קויונו וגו' נפשי אויתוך
 כלילה וגו'. יוחן רשע וגו'. כונת אלו הפסוקים לומר
 ההבדל שיש בזה החלק מהמשפט והנהגת המדינה בין
 לדיק

פועלי האון. יראה יש לאל ירך לעשות שהגלה רעתם
 בקהל ויפורסמו בעיני העם. ובאזיה אופן שחכמים
 וחולמים את פועלי האון שיהיו הם כמוהם באופן שלא
 יטעו עוד אחריהם לעם זה יהיה שלום על ישראל לעולם
 ועד כי יהיה הבטחון בו יתבדק מאוי בשראל והבטחים
 בה' כהר ליון לא ימוט לעולם יבן וזה להיות כי הבטחון
 בו יתבדק מורה שלמות נפשו של אדם באמונת כמה
 פנות גדולות ויסודות ועקריות מתורתינו הקדושה שהיא
 המשלמת נפשו של האדם כמו שנאמר תורת ה' תמימה
 משיבת נפש וזו היא סבת השלום לישראל שלום בעולם
 הוא שלום בעולם הבא שלא ימוט לעולם יבן נלחי וקים
 כמו שפירשתי כאם הנעיר יחזק בכ"ר שמואל אדרבי
 זלה"ה :

דרוש עשרים

להיות שלמות הנהגת האדם נחלק לשלשה חלקים
 אם הנהגת האדם את עצמו בהשתלם נפשו
 במעלות השכליות להשכיל בנמלאת בדעות אמתיות עד
 הגיעו להכיר ולהורות הסבה הראשונה. וגם בהכניע ילדו
 וחלקי חמרו להדריכו במדות נאותות ותכונות טובות עד
 שיעשה לו קנין מעלות המדות. אם הנהגת הבית אשתו
 ובניו ואנשי ביתו להדריכם בדרך ישרה אם בדעות
 האמתיות ללמדם ולהרחיקם מאיזה דעת כוזב. וכמו
 שאמר זופר הנעמתי לאיוב. (איוב יא) אם אין בידך
 הרחיקהו ואל תשכן באהלך עולה אמר כי כמו שהאדם
 חייב להשלים עצמו. כך לריך להשלים אנשי ביתו ולהיות
 שאשתו אמרה עודך מחזיק בתומתך ברך אלהים ומות
 וכמו שפירשו המפרשים שגילתה בדבריה היות לה דעת
 כוזב בהשגחתו יתבדק. לכן אמר כמו שאתה חייב להשלים
 עצמך עד שאם אין בידך תרחיקהו כן לריך שאל תשכן
 באהלך זו אשתו שנקראת אהל כמו שנקראת בית אל
 תשכן בה עולה ודעת כוזב או שרומז ג"כ דרך כלל לבניו
 אכל אנשי ביתו שהיה להם דעות משובשות ותכונות
 ומדות רעות. כמו שנאמר והלכו בניו ועשו משתה בית
 איש יומו וגו'. ומתוך האכילה מתרומם הילר ובא לכלל
 דעת כוזב וכמו שנאמר פן תאכל ושבעת וכו' ורם לבבך
 ושכחת את ה' אלהיך וגו'. וכמו שאמר הוא אולי חטאו
 בני וברכו אלהים וגו'. ולכן היה אומר לו חברו כי כמו
 שחייב הוא לעצמו ולהשלים נפשו ג"כ שייך לשלמותו
 שלמות בניו ואשתו ואנשי ביתו הן בדעות הן במדות.

לדיק לרשע וגם ההבדל שיש בין הקב"ה ללדיק :

כנגד ההבדל שיש בין הלדיק להקב"ה אמר אורח ללדיק משרים וגו'. כלומר הדרך שלוקח לעצמו

הלדיק בענין המשפט והנהגת המדינה הוא משרים כלומר כללי דיני התורה שהם משפטים ישרים. אבל מ"מ אפשר להיות ענין פרטי שלא יפכים עם הכולל ויאלץ משפט מעוקל. וזה שכלל גדול יש לנו בדיני ממונות המוליא מחבירו עליו הראיה. או חזקה אין אדם פורע בתוך הזמן. וכבר יקרה שהתובע לחבירו תובע דין אמת ואין לו ראיה או שהנתבע פרע תוך זמנו ואין רואה והלדיק כשזא לפניו דין פרט זה כיון שהאדם יראה לעינים לבד אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות וכיון שאין כאן ראיה יתהלך במישרים וכוללי התורה ויאלץ משפט פרטי זה מעוקל עם היותו מסכים עם הכולל. אבל הקב"ה שעל תואר לדיק נקרא גם כן ישר כמו שנאמר לדיק וישר הוא. מעגל לדיק תפלס כלומר אותו המעגל של זה הלדיק בדינו הפרטי תפלס אותו ומוליא דינו לאמתו עם היות שאינו מסכים עם הכולל. והסבה לזה כי לא למראה עיני בשר ישפוט כי הוא בוחן לבות וכליות ויודע נסתרות ואין לדיק אלו לא טעגת טוען ולא ראיה. וכמו שאמרו חז"ל בפרשת אלה הדברים רבה ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם וגו' :

הלכה אדם מישראל שנתמה חכם או דיין על הצבור מהו שיהא מותר לו לדרון לעצמו. כך שנו רבותינו אל תהי דין יחידי שאין דין יחידי אלא אחד שגא' והוא באחד ומי ישיבנו ומהו והוא באחד אמר ריש לקיש שהקב"ה דן וחיות לעצמו. שרריך לדקדק איך מוכיח מהפסוק שהקב"ה דן וחיות לעצמו ומה היא כונת המאמר ונראה שחז"ל הרגישו שהיה לו לומר והוא אחד ומי ישיבנו. מאי באחד לכן אמרו שלא בא הכתוב לומר שהקב"ה אחד שזה פשיטא דפסוק מלא הוא בתורה ה' אלהינו ה' אחד. אלא בא לומר שאיזה דיין שיהיה אין מותר לו לדרון לעצמו. כלומר בפני עצמו ביו לביו כפי מה שמחייב שכלו בדרון ההוא מבלי שיעמדו לפניו השני האנשים אשר להם הריב ויטענו טענותיהם ויגידו ענומותיהם ויתנו עדיהם ואז על פיהם יוכל לדרון אבל הקב"ה אין לריך כלל כי הכל גלוי ופשוט לפניו ובוחן לבות וכליות אלהים לדיק והוא העד הוא הדיין הוא הבעל דין. ולא יפלא ממנו כל דבר ולכן יכול לדרון הוא לעצמו לבדו מבלי שיעמדו לפניו לטעון טענותיהם השני בעלי דין ומבלי שיביאו ראיות כי הוא יודע נסתרות וזהו

שכיון הפסוק באומרו והוא באחד כלומר כשהוא דן אין שם אלא הוא עם אחדותו לבד כי אין שם לא בעל דין ולא עדים כי אם מהותו עם אחדותו כי הכל אחד כי הכל גלוי ופשוט לפניו ומגלה עמוקות מני חשך ולכן מי ישיבנו לסתור דינו. ולכן לא אמר והוא אחד כי לא בא לומר שהוא אחד אלא בא לומר שאינו דין עם הבעלי דין שיעמדו לפניו כמו האדם כי אם הוא לעצמו עם אחדותו לבדו ולהורות זה אמר באחד. ולכן אמר הנביא כיון שהוא דן לעצמו זו היא הסבה שמעגל לדיק הפרטי הזה שאינו מסכים עם כללי התורה תפלס אותו ותוליא לאור משפט אמת לאמתו. וזה ההבדל הגדול שיש בין הקב"ה ללדיק אצל המשפט והנהגת המדינה. ולהיות זה הבדל עצמי שהקב"ה דן דין אמת לאמתו אמר הנביא אף אורח משפטיך ה' קויוך כלומר אף בהיותך מתנהג עמנו במדת הדין ומשפט ופוגע בנו מ"מ קויוך לפי שידענו נאמנה שהאמת אתו ולא עביר דינא בלא דינא כי לדיק וישר הוא. ואע"פ שמתפלסל ממשפטיך היות היוק לנו מ"מ קויוך לפי שלשמך וליוכרך תאות נפש כלומר מה שמתאוו נפשי ללכת אחרך אינו על מנת לקבל פרס אלא לשמך וליוכרך לבד ולכן יהיה מה שיהיה לעולם התקוה אינה נפסקת. וכן אמרו חז"ל הלדיקים שמחים בשעה שמדת הדין פוגעת בהם :

נפשי אויטיך בלילה וגו'. כלומר בלילה שהאדם שקט ושאין ואינו טרוד בעסקי והבלי העולם ואז מבחין הדברים באמתותם אז אני מאיה אותך. ואף כשרוחי בקרבי אשחרך ר"ל כשדעתי ושכלי מיושב בקרבי באיזה זמן שיהיה אז אני משחרך וכונתו לומר שבזמן שאינו משחרך לאל הוא מפני שנכנס רוח שטות בו ולבו בל עמו על דרך שאז"ל אין אדם תועב אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות. והטעם לזה כי כאשר משפטיך לארץ דק למדו יושבי תבל. כלומר משפטיו הם מזדקקים משפט אמת כמה שפורע מדה כנגד מדה ומכירים כל יושבי תבל כי מאתו יתברך היתה זאת להם וכמו שאמר הכתוב מודע ה' משפט עשה בפועל כפיו מוקש רשע ובאמלעות זה חוזרים בתשובה ומתדבקים בו ית' להלך בדרכיו ולעשות דק ומשפט וההבדל שיש בין רשע ללדיק אמר יוחן רשע בל למד דק וגו'. כלומר הלדיק משים נגד עיניו להנהיג המדינה אורח המשרים והוא דרך התורה כמו שכתבנו. אבל הרשע עושה להפך שכל למד דק ומשפטי התורה שהם משפטי דק עם היותם כשלחן ערוך ומוכן לפניו אינו רואה ללמדם להתנהג בהם ולכן

כנס הזה של ספינה וכו'. ועם זה יאמר הפסוק (תלים ס) לפי דרכי נחת ליריאתך גם כלומר שניסיתם בעשר נסיונות כל זה היה להתנוסס. כלומר לעשות דגלים שיהיו כל העינים ועיני כל ישראל מסתכלים באותם הדגלים ועשה כן הקב"ה מפני קושט סלה. כדי שלא תהא האמת נעדרת אלא שתהא קיימת נחם סלה שכל העולם ילמדו ממעשיהם וילכו אחריהם בראותם שנתנו בעשר נסיונות והשלימו עצמם כל א' בשלמות הנהגתו ועמדו בטעמם וריחם לא נמר. והשלשה עמודי עולם בבחינת שלמות אלו השלש הנהגות הלא המה האנשים אשר נקבו בשמות אברהם יעקב דוד :

אברהם השיג שלמות בהנהגת עצמו כי הוא פרסם אלהותו יתעלה בעולם כי בזמנו היו הכל מורדים בו ית' וכמו שאמרו על פסוק הוא היה גבור ילד לפני ה' שנמרוד היה לך את הבריות ומטען למרוד במקום. וכמו שאז"ל כמה מאמרים על זה עד שהעיר אברהם את רוחו ואמץ את לבו וחקר ודרש והביט בהשתלשלות הנמצאות ובסידורן מן המאוחר אל הקודם עד שעלה במעלה רמה והכיר סבת כל הנמצאות כלם וידע כי אין זולתו והערה למות נפשו שנמרוד השליכו לאש כמדוע לקיים ולכלכל אמונתו שהשיג מתוך חקירתו. וכיון שזא לטהר מסייעין אותו והקב"ה בעצמו הלילו וכמו שאז"ל נחא ליחיד להליל את היחיד וכו'. אמרו ז"ל ברצה על פסוק ויחלק עליהם לילה. אמר הקב"ה אביכם פעל עמי בחלי הלילה אף אני פועל עם בניו בחלי הלילה ואימתי במזרים שנאמר ויהי בחלי הלילה וה' הכה כל בכור וגו' שהכוונה לומר שבזמן אברהם היה העולם חשוך כלילה בבחינת שלא היה אדם מכיר את בוראו והיה אורו של הקב"ה תחתית התהום כשמש בחלי הלילה שמועד תחתית התהום. ואז בזמן ההוא פעל אברהם שהאיר והעיר ממזרח כשמש שמאיר לארץ ולדרים. כך אברהם פרסם אלהותו ית' והאיר לעולם וכמו שאמרו חז"ל מרגלית היחה תלויה לו לאברהם אבינו על לוארו וכו'. וכמו שפי' המפרשים אמר הקב"ה אף אני פועל עם בניו במזרים ששם היותם בחשך בבחינת אמונתם שלא היו ראויים ליגאל וכמו שאז"ל על פסוק גוי מקרב גוי מה אלו עובדי גלולים אף אלו עובדי גלולים וכו' מ"מ האיר להם בחשך ועשה למטן שמו והכה כל בכור במזרים וגאלם באופן שאברהם אבינו הוא הוא מי שהשלים עצמו בחקירתו והגיע לתכלית שלמות הנהגת עצמו. וזה בכמה נסיונות שנסוהו הקב"ה כדתנן עשרה נסיונות נתנסה אברהם

ולכן אין ראוי שיוחן הרשע כיון שלא למד לזק בארץ נכוחות יעול העולם נקרא ארץ נכוחות להיות שאי אפשר קיום הקבוצ המדיני בין האנשים כי אם בהסכמה ההנחית והנימוסים המוסכמים והמונחים אללם להתנהג בהם. והרשע הזה מלכד שכל למד לזק והם משפטי התורה והנהגתה גם בארץ נכוחות כלומר אפי' המנהגים והנימוסים המסודרים מהאנשים להנהגת הקבוצ ולקיומו שאי אפשר להתקיים זולתם אפילו זה יעול באופן שמאבד את העולם בעוליותיו וכל יראה גאות ה'. כלומר אמר הנביא תמהני על הרשע הזה וכי לא היה ראוי שיראה גאות ה' שמתגאה במשפט כמו שנאמר ויגבה ה' לבאות במשפט וגו' שמן הראוי היה לו להסתכל בזה בשתי בחינות. אחת להלך בדרכו של הקב"ה לעשות משפט כיון שהקב"ה מתגאה בו. ובחינה שנית ליראתו יתברך שכיון שהקב"ה מתגאה במשפט אולי יפגע בו לקיים משפטו ולהשיב לו גמולו בראשו :

אן יראה שזא לומר שהרשע אין בו שום שלמות לא בהנהגת בני ביתו ולא בהנהגת המדינה ולא בהנהגת ובהשלמת עצמו. כנגד הנהגת הבית אמר יוחן רשע כל למד לזק שכבר יפול שם לזק בהנהגה זו בהנהגתו ובהשתררו על בניו ואנשי ביתו ואשתו להשלים לכל אחד די מחסורו ולהספיק לרבו. וכנגד הנהגת המדינה אמר בארץ נכוחות יעול וכמו שכתבתי. וכנגד הנהגת עצמו אמר וכל יראה גאות ה'. כלומר גם לא יראה ואינו מסתכל בגאות ה' על דרך שאמר הכתוב ואת פעל ה' לא הביטו ומעשה ידיו לא ראו כי זהו המשלים לאדם בדעות האמתיות בהסתכלו בהשתלשלות הנמצאות עד שזא להורות ולהכיר הטבע הראשונה שהוא מתגאה למעלה מכלם כמו שעשה אברהם אבינו כי בדרך חקירה זא להכיר את בוראו עד שהשלים עצמו. הרי שבשלשה מיני הנהגה אלו תלוי שלמותו של אדם :

וליהוה הדבר כן ראה הקב"ה לזכות את ישראל והקים להם שלשה עמודי עולם שהשלימו את עצמם כל א' וא' בשלמות א' וזה אחר כמה וכמה נסיונות ונרות רבות שעבר על כל א' וא' ועם כל זה עמד טעמו בו וריחו לא נמר כדי שיהיה כל א' וא' מאלו אלל ישראל לעינים להסתכל בהם בענין שלמות הנהגתם וילמדו ממעשיהם וילכו אחריהם והם כנס הזה של ספינה שכל העינים מביטים בו וכן אז"ל נחת ליריאתך גם להתנוסס מפני קושט סלה נסיון אחר נסיון וגידולין אחר גידולין שבביל לנחותם בעולם שבביל לגדלם בעולם

שם ובאמת היה ראוי שיהיה זה הענין על יד אברהם וכו' כי הוא התחיל להודיע הייחוד ולקיים האמונה ולהשאיר זה הדעת אחריו תמיד ולמשך בני אדם אליו אמר כי ידעתיו למען אשר יאמר וגו'. וכמו שנמשכו אחר דעותיו האמהיות הנשמות ממנו כן לריך שימשכו אחר הדעות הנחלקות מפעולותיו וכו' זאת הפעולה אשר אמת בה פנת אמונת הנבואה ותכלית יראת ה' ואהבתו להיכן היא מגעת :

ועוד אני אומר שמזאת הפעולה נמשך אמונת עקרי התורה כלה וזה שכתב הרב בעל העקרים כי עקרי התורה כלה מיוסדים על שלשה והם מציאות ה'. תורה מן השמים. שכר ועונש. ואלו השלשה הם חל שכל האמונה תלויה בו. ובפעולת העקידה נתפרסמו שלשתן אם מציאות ה' כי לא יש מזה אם לא יזויר מזה שיהיה על כך. אם תורה מן השמים יובן מהענין השני שכתב המורה כי התורה ניתנה בנבואה והר' בעל העקרים כלל עקר תורה מן השמים בעקר מציאות הנבואה כי קשורים הם ויבואו שניהם. אם שכר ועונש יובן מהענין הראשון וזה כי כל טובי העולם הזה היו לאברהם כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו בערך אהבתו ויראתו יתעלה להשיג דבקתו שהוא השכר האמתי כי עין לא ראתה אלהים זולתך וגו'. וכמו שפירשתי והארכתי בפי' פרשת העקידה. הרי שאברהם השלים עצמו במעלות המדות ובדעות אמתיות ועקרי התורה ועומד לנס ולדגל שהכל פונים בו להמשך אחריו להשלים כל א' וא' לעצמו בדעותיו ואמונותיו. יעקב אבינו על היותו שלם בעצמו ודעותיו ואמונותו נשלם גם כן בהנהגת ביתו. וזה שלא מצינו שם בית כי אם ביעקב כמו שנאמר בית יעקב לבו ונלכה באור ה'. והיה בית יעקב אש וגו'. וכן נאמר אל בית אלהי יעקב. בית ישראל זכרו את ה' וגו'. וכן הוא עצמו אמר בבית לבן ומתי אעשה גם אנכי לביתי. כלומר שהיה מתאווה מתי יעשה וישלים לביתו ולהנהגת ביתו כי לו נתיחד שלמות זה מהנהגת הבית וכמו שאז"ל על פסוק כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וגו' שפדאו מלצר גידול בנים וקיצל יעקב על עצמו לזר גידולו והנהגתו ולכן בשעת פטירתו כיון שאל ידי חובתו קבלם כלם כמו שנאמר הקבצו ושמעו בני יעקב וגו' לראות אם היו עומדים על משמרתם ובהנהגתם אשר הנהיגם הן במה שבינם למקום הן במה שבינם לבין עצמם וכמו שאז"ל ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם וגו'. רבי אחא אמר הטירו כמא דאת אמר ויאספו ירושלים

אברהם אבינו ועמד בכלן להודיע כמה חזקו של אברהם אבינו. והעשרה נסיונות הם אלו. א' שהשליכו נמרוד לבבשן האש. ב' שזוהו ללאת מארלו. ג' שהביא רעב על הארץ אשר שלחו והזיקין לרדת למלרים. ד' שנלקחה שם שרה לפרעה. ה' שהגלו המלכים את לוט והולך להלחם עמם. ו' שהראהו בין הבתרים גלות בניו. ז' שלקח אבימלך את אשתו. ח' שזוהו למול לעת זקנתו. ט' שהזיקין לגרש את הגר ואת בנה. י' עקידת יצחק ששם הניע לתכלית מדרגת השלמות האנושי. וכמו שנאמר עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. יראה מאהבה שזה תכלית השלמות האנושי כמו שנאמר מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה וגו'. והיא יראה מאהבה ובענין העקידה הורה תכלית דבקתו ואהבתו לו ית'. וכמו שכתב הרמב"ם במורה חלק ג' פ' כ"ד וז"ל ואמנם ענין אברהם אבינו בעקידה כלל שני ענינים גדולים הם מפתח התורה. הא' להודיע לנו גבול אהבת ה' ויראתו עד היכן היא מגעת וזוהו בזה הענין אשר לא ידמה לו לא נתינת ממון ולא נתינת נפש אבל הוא מופלג מכל מה שאפשר שיבא במציאות ממה שלא ידומה שטבע בני אדם יטה אליו והוא שיהיה איש עקר בתכלית הכוסף לילד ובעל עושר גדול. ואיש נכבד ובוחר שיסאר מזרעו אומה וגולד לו בן אחר היאוש. איך יהיה חשקו בו ואהבתו אותו. אבל ליראת ה' ית' ולאהבתו לקיים מצוותו בעבור האהוב ההוא הנית כל מה שקוה בו והסכים לשחוט אותו אחר מהלך ימים כי אלו היה רואה לעשותו לשעתו בבא המזל אליו היה פעולת בהלה בזלתי הסתכלות אמנם עשותו זה אחר ימים מעת בא המזל אליו היה המעשה במחשבה ובנתינת חק מצוותו ואהבתו ויראתו וכו'. לא לתקית גמול ולא לפחד עונש. אלא כדי שיתפרסם לבני אדם מה ראוי לעשות בשביל אהבת ה' וכו' :

הענין השני להודיע אותנו איך יאמינו הנביאים באמת מה שיבואם מאת ה' בנבואה. שלא יחשוב החושב בעבור שהוא בחלום או במראה ובאמלעות הכח המדמה שפעמים לא יהיה מה ששמעוהו או מה שיומשל להם אמת או יתערב בו קלת ספק ורעה להודיענו שכל מה שיראה הנביא במראה הנבואה הוא אמת ויציב אלל הנביא ודינו אלו כדן הענינים הנמלאים כלם המושגים בחושים או בשכליו הראיה על זה הסכם אברהם לשחוט בנו יחידו אשר אהב כמו שזוהו ואע"פ שהיתה המזל היה בחלום או במראה וכו'. וכתב עוד

ירושלם ויפתרו את הלשכות. ורבנן אמרי ליה אותן על המחלוקת אמר להו תהון כלכון אסיפה אחת. הה"ד ואחיה בן אדם קח לך עץ א' וכחוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו חברו כתיב נעשו בני ישראל אגודה אחת התקינו עליהם לגאולה מה כתיב אחריו עשיתי אותם לגוי אחד בארץ :

ובוונת המאמר שלהיות שיעקב ראה הגלות והשעבוד העתיד לבא על בניו וכמו שאז"ל שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל מלחם השעבוד שהתחילו לשעבדם עלה על לבו שהסבה ליה היא א' משתים או המחלוקת שיש בין בניו למקום יתעלה או המחלוקת ושנאת חנם שיש בינם לבין עליהם ורוע ההנהגה אשר ביניהם. ולכן הזהירם ואמר האספו שבמלה זו כיון לשני מחלוקות : **בנגד** המחלוקת הא' כיון לשון טהרה כמו שאמר ר' אחא כלומר הטהרו לבכם שלא יהיה בכם שום תערובת עכו"ם אלא שיהיה לבכם שלם עם הקב"ה וכמו שאז"ל שקרא לבניו ואמר להם שמא יש בלבכם מחלוקת על הקב"ה אמרו לו שמע ישראל אבינו כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת אלא ה' אלהינו ה' אחד. אף הוא פירש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :

ובנגד מחלוקת השני אמר גם כן האספו. וכמו שפירשו רבנן דמר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי שלשניהם כיון יעקב אבינו ואמר להם שיהיו אסיפה אחת ולא יהיה מחלוקת ושנאה ותחרות ביניהם ועם זה אגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. כלומר התקינו עליהם לגאולה שהשנאה והקנאה היא סבת השעבוד. ולכן בראותו לרע השעבוד העתיד לבא עליהם וראה שלבכם שלם עם השם גמר ואמר אין זה כי אם לרוע ההנהגה אשר ביניהם. ולכן הוכיחם על מעשיהם לכל אחד ואחד לפי מעשיו כדי שיתקנו עליהם בהנהגתם זה עם זה. הרי שיעקב אבינו נשלם בהנהגת הבית וכמו שאברהם השלים עצמו בעשר נסיונות ונרות רבות שעברו עליו עד שהיה לגם עמים שילמדו ממעשיו כי בכלן עמד טעמו זו. כן יעקב אבינו בהשלמת הנהגת ביתו היה באמצעות עשר נסיונות ונרות רבות שעברו עליו ועם כל זה עמד טעמו זו. וכמו שאמר הכתוב רבת לררונא מעוררי יאמר נא ישראל. ואמרו חז"ל עד שהוא במעי אמו בקש עשו להרגו שנא' ויתרוללו הבנים בקרבה לרה שנית בברכות כשאמר לו אבינו גשה נא ואמושך בני. אז"ל נשפטו מים על ברכיו והיה לבו

רפה כשעוה וזימן הקב"ה שני מלאכים אחד בימינו ואחד בשמאלו והיו אחוזין אותו במרפקו שלא יפול הה"ד אל תשטע כי אני אלהיך אל תשוע וגו'. ג' ברח מעשו דכתיב וישטעו עשו את יעקב. ד' ברח מלבן שרדף אחריו להרע לו. וכמו שנאמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע וגו'. ה' כשנלחם בשרו של עשו דכתיב ויאבק איש עמו עד עלות השחר ואמרו חז"ל שרו של עשו. ו' כשפגע בעשו עצמו שהיה ירא ממנו. וכמו שאמר הילולי נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אחי אותו ושם בקש עשו להרגו וכמו שאז"ל על נקודת וישקוה למה נקוד עליו מלמד שלא לנשקו אלא לנשכו ונעשה לוארו של אבינו יעקב של שיש וקוה שיניו של אותו רשע ומה ת"ל ויבכו אלא זה בוכה על לוארו וזה בוכה על שיניו. ז' לרת דינה. ח' מה שאמר יעקב עכרסם אחי להבאישי וגו'. ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי ואע"פ שאמר הכתוב ויהי חיתת אלהים וגו'. ולא רדפו אחריו בני יעקב כבר אז"ל הביאו הילקוט על זה הפסוק אע"פ שלא רדפו אחריהם בפעם ההוא אבל לאחר ז' שנים רדפו ונחנכסו כל מלכי האמורי על בני יעקב ובקשו להרגם בבקעת שכם לפי שלאחר מכאן חזר יעקב ובניו לשכם עמדו ואמרו לא די להם שהרגו כל אנשי שכם אלא שירשים את ארלם ועשו מלחמה גדולה עד שנשחטן יהודה כמו שתרצה עיני שם. ט' רגזו של יוסף. עשירי לקחת ופרידת בנימין ממנו. וכאן נשלמו לרותיו וזהו שאמר הכתוב אותי שכלתם יוסף איניו ושמעון איניו ואת בנימין תקחו עלי היו כולגה כלומר כל הנרות עברו עלי וכאן נשלמו. הרי כמו שעברו עשר נסיונות ונרות על אברהם אלא הנהגת עלמו כן עברו על יעקב עשר נרות אלא הנהגת ביתו :

דוד השלים עלמו בהנהגת המדינה שהיה מלך ישראל והוא גזע המלכות וכמו שאמר הכתוב (תלים עח) ויבחר דוד עבדו ויקחהו ממלכות לאן מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו וירעם בתום לבבו ובתבונות כפיו ינחם כלומר שהנהגת המלכות והמדינה היה מסכים עם שלמותו ודעות. והוא שרמו בתום לבבו וגם היה מסכים עם מעלת המדות שהיה שלם בהם והוא שרמו באומרו ובתבונות כפיו ינחם. כלומר כי כמו שהיה שלם בשני אלו כן היה שלם בהנהגת המדינה והמלכות. וגם עברו עליו עשר נסיונות ונרות שרדף אחריו שאול זה עשר פעמים להרגו וה' היללו מידו כדי שישלים עלמו בהנהגה זו ויכיר וידע כי לא לאדם דרכו אלא הכל

ידעתי נאמנה שאע"פ שמחוך הטלטול שאני מטולטל נראה שמדה"ד מתוחה עלי. וזה רומז שם אלהים שהוא דין מכל מקום כד מעיינין בה ספיר אינו אלא רחמים אללי מן העם שכתבתי וזהו שרומז באומרו אלי אתה כי שם אל הוא רחמים. וכמו שכתב רש"י בפרשת כי תשא. וכמו שנאמר אל נא רפא נא לה. אל ה' ויאר לנו. אלי אלי למה עוזבתי. שכלם רחמים וכיון שאתה מתנהג עמי במדת רחמים לפיכך אשחרך להללך על זה על דרך שאמר הנביא אורך ה' כי אגפת בי וגו' :

א ירנה אלהים אלי אתה כמו שפירשתי ואמר אשחרך כלומר אחאריך בשם שחר לומר כי כמו שהשחר כשנולד לעולם עמוד השחר בתחלה מחשך העולם וכמו שאחז"ל על פסוק אילת השחר אמר דוד למנצח למי שהוא קופץ כאיל ומאיר לעולם בשעת חשכה ואימתי הוא מאיר בלילה אף על פי שהוא לילה יש בו אור הלבנה והכוכבים. ואימתי הוא חשך מעלות השחר הלבנה והכוכבים נכנסין והמזלות הולכין להן. ואותה שעה אין חשך גדול מזה והקב"ה עונה לעולמו באותה שעה ומעלה את השחר מתוך החשך ומאיר לעולם. זהו שאמר כאן אני אחאיר אותך בשם שחר לומר כי כמו שחשכת חשך השחר הוא סימן שמיד יואל השמש ומאיר לעולם כך אלו הנרות והטלטול הבא עלי עד שחשך העולם בעדי ידעתי נאמנה שהכל הוא לעובדי כי כמו שכתבתי ואתה מתנהג עמי במדה שמורה שם אל שהוא רחמים ולכן אחאריך בשם שחר שמורה חשך גדול ותקף ומיד סמוך לו אור נגה עליו :

צמאה לך נפשי וגו'. כלומר שהיה למא לעיין במושכלות ובדעות האמתיות המשלימות לנפשו וגם היה תאב וחושק להתנהג במעלות המדות המשלימות לבשרו וגופו של אדם בהיותי בארץ ליה ושממה והוא מדבר יהודה שהזכיר שהוא מדבר זיף. והעם שגמאה נפשי וכמה בשרי הוא לפי שבהיות שם הייתי אני עיף בלי מים שהיא התורה שנקראת מים וכמו שנאמר הוי כל למא לכו למים. וכן מצינו שבהיותו שם במדבר זיף אמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ואז"ל בספרי וזי תעלה על דעתך שדוד המלך עבד עכו' אלא על ידי שפוסק מדברי תורה הולך ומדבק בעכו"ם וכו'. כי טלטולו היה מונעו מלעסוק בתורה להשלים נפשו וגופו ועובד עבודות זרות לו ועם זה יתישב כי עיף תואר לדוד לא לארץ כמו שפירשו המפרשים כי כבר תארכך בלשון

מסור בידו יתעלה ואל יתגאה בשררתו על ישראל כי לה' המלוכה והממשלה. ולהיות שבא לידי היכר זה חיבר מזמור להודות לשבח להקב"ה על העשר פעמים שבקש שאל להרגו וה' היללו מידו והנרות רבות שעברו עליו שהכיר שהכל היה לעובדו כדי שישלים עצמו בהנהגת מדינתו להיות לנם עמים כנם הזה של ספינה ולהיות לכל העולם לעינים ואמר (תלים סג) מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה אלהים אלי אתה אשחרך וגו' מדבר יהודה הוא מדבר זיף כי בהיותו שם אמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' וגו' והיה אומר כי לא היה מרגיש בעצמו עון כ"כ גדול אשר חטא לשהיה ראוי לטלטול גדול כזה אלא בודאי לא היה אלא לנסותו ולגדלו ולרוממו כנם הזה של ספינה. וכמו שאחז"ל נחת ליראיך נם להתנוסס ולחזקו באמונתו כדי שידע נאמנה כי לא לאדם דרכו וזרועו מושלה לו אלא הכל מסור בידו יתברך ומסודר מאתו שהרי עשר פעמים ראה שאל להרגו בכמה פנים ומינים שונים ולא נתנו ה' בידו. וכל כך למה לפי שראה הקב"ה להמליכו על ישראל וכשם שכשראה להמליך את ישראל על העולם והוא כשנתן להם את התורה הוכרח מתחלה לשעבדם ביד מזרים לקבל עשר נסיונות ולרות. וכמו שאז"ל שלכך הביא הקב"ה עשר מכות לפרוע מהם מן המזריים מדה כנגד מדה ממה שהיו עושין לישראל ואם לא עשה הקב"ה כן לא היו מקבלין ישראל את התורה כי מי יכריחם לקבל עליהם עול תורה ומצות אבל עתה שכבר הורגלו לשעבוד היו מוכנים לקבל עול תורה וזאת היתה סבת שעבוד וגלות מזרים לא זולת כי לא היה בהם עון אשר חטאו. אלא השעבוד היה לזכותם וזהו שאמר הקב"ה ליעקב אל תירא מרדה מזרימה כי לגוי גדול אשימך שם כלומר אם תזכה להיות נקרא גוי גדול כמו שנא' כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים וגו'. ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים וגו'. לא תזכה לזה אלא שם כי מתוך השעבוד יוכנו לקבל עול תורה עד שיבואו לידי כך להיות נקראים גוי גדול (וכמו שהארכתי בדרוש הזה בפ' וארא) כך בזה הסגנון כשראה להמליך לדוד על ישראל נטרף וגרדף עשר פעמים וגלול מכלם כדי שיורגל להכיל משא כל ישראל עליו וירעה את ישראל בסדר פנים יפות ויכיר שהכל בא מאתו ית'. ואמר שעשה מזמור בהיותו במדבר יהודה הוא הפעם העשירית שבקש שאל להרגו את דוד כשהיה במדבר זיף ולקח החנית ולפחת המים : אלהים אלי אתה אשחרך. ר"ל

היו עיניו בידיו לכיון נגונו אלא שמאליו שלא במחשבות
הסב עלמו מפניו פעמים ולכן וירא שאלו מלפני דוד
כי היה ה' עמו וגו' כי ממעשה הזה הכיר שה' עמו
כיון שהצילו מידו שלא מדעתו. וזהו שרמזו כאן באומרו
כן אברכך בחיי כלומר בשני פעמים שנתת לי חיים
שלא מדעתי :

הפעם השנית הוא שאומר הכתוב ויאמר שאלו כה
תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר כי במה
ערלות פלשתיס להקם באויבי המלך ושאלו חשב להפיל
את דוד ביד פלשתיס מה כתיב בתריה. ויקם דוד וילך
הוא ואנשיו ויך בפלשתיס מאתים איש ויבא דוד את
ערלותיהם וגו' וזהו שרמזו כאן באומרו בשמך אשא כפי
כלומר בשמך ובעזרך הייתי נושא כפי להכות בהם לולי ה' עזרתה
לי. ולכן בשמך אשא כפי אל ה' שהוא הוא אשר נתן
לי כח לעשות חיל :

הפעם השלישית היא שאמר הכתוב וידבר שאלו אל
יונתן בנו ואל כל עבדיו להמית את דוד
ויהונתן בן שאלו חפץ בדוד מאד ויגד יהונתן לדוד וגו'.
ועתה השמר נא בבקר וישבת בסתר ונחצלת וגו'.
שכונת הפסוק היא ממה שפי' הרצ דון יצחק אברבנאל
ז"ל שדבר שאלו ליהונתן בנו שהיה לו חרפה וקלון השם
הטוב שאלו על דוד והכנים ביניהם מנחת קנאות וכן
בין עבדיו כדי שהם עלמם ויהונתן ישתדלו להרגו אבל
יהונתן היה חפץ כל כך בדוד שלא חש כלל לדברי
אביו וגילה אופן דוד שיסמור את עלמו. וזה הענין המסיל
דוד לחלב ודשן וזה כי כמו שהדבר הדשן ושמן הרבה
נפשו של אדם קלה בו אבל אינו משליכו לאבוד כי ברכה
בו אלא שומרו לזמן אחר שהיה רעב ויועיל לו. גם
כן בסגנון זה התנהג יהונתן עם דוד כי עם היות
ששאלו הכנים ביניהם קנאה ותחרות מכל מקום לא
השליכו ארצה ולא שגאו אלא אדרבה דבר טוב עליו
כמו שגא' וידבר יהונתן בדוד טוב אל שאלו אביו וגו'.
ולכן אמר דוד כיון שנעשית ממני חלב דשן ושמן בעיני
יהונתן שאע"פ שמן הדין היה לו לשנאתי מכל מקום לא
השליכני ארצה על כן לשלם מדה כנגד מדה ולהללו
ולשבח ויתעלה מעין ברכתו כמו חלב ודשן שהיו מקריבים
על גבי המזבח ונעשה רצונו יתעלה כן תשבע נפשי
ותרוה רלון הקב"ה בשירות ותשבחות ופעולות מסכימות
לרצונו יתצ' כמו החלב והדשן הנקרב על גבי המזבח
שהיה מרוה רצונו ית' :

בלשון נקבה כמו שאמר בארץ ליה והים לו לומר ועיפה
אלא אמר ויעף שחזר לדוד שלהיותו עיף בלי תורה היה
חאב ולמא והיה זה לנגד עיניו ולפחות יועיל לשירותו לו
ויסב למקומו ישתדל לעסוק בתורה ובמלות כי לא יוכר
האור אלא מהוך החשך. וכמו שאמר הוא עלמו טוב
לי כי עונתי למען אלמד חקך :

בן בקדש חיותך לראות עורך וכבודך כוון למה שכתבתי
ומציא ראיה שטלטולו ולערו לטובתו שהרי מצינו כי
כן ממש היה שזכיתי לחזותך ולראותך בקדש והוא סיני
כמו שא"ל אין קדש אלא סיני דכתיב ה' בם סיני בקדש
וסם זכו ישראל לראות פני שכינה כמו שאמר רלוננו
לראות את מלכנו. וזכיתי לזה לראות עורך וכבודך כלו'
בעבור שישבתי במלרים וסבלתי העול שסבלתי עד
שראיתי העון והמשפט שעשית במלרים בעשר מכות
והעבור שנתכבדת בהוליאך את ישראל ממלרים וכמו שגא'
ואכבדה בפרעה ובכל חילו וגו'. אם כן נמלא שהעבור
ההוא היה לטובתי גם כאן טלטולי ולערי אינו אלא
לטובתי וכמו שאמר אלהים אלי אתה וכמו שפירשתי
ולכן אשתרך ואהללך ואודך ה' כי אגפת כי :

כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחוך. יראה החסד
הגדול שעושה הקב"ה עם האדם יותר מהחסד
שעושה עמו בתת לו חיים הוא להביאו לידי היכר גדולתו
יתעלה לשבח ולהללו ולרוממו בשפתיו ובלשוננו כי זהו
תכלית שלמות האדם ומי שלא בא לכלל זה חייו אינם
חיים כי הרשעים בחייהם קרויים מתים נמלא ששבח
שפתי חסד גדול מהחיים וכיון שבאתי לכלל זה מלך
טלטולי לכן אשתרך כמו שאמר ואהללך :

בן אברכך בחיי בשמך אשא כפי. יראה כיון שכוונת
המזמור להודות לה' על טלטולו ולשבח על שהצילו
מיד שאלו זה עשר פעמים שבקש להרגו לכן הזכיר כאן
חמשה פסוקים ובכל פסוק ופסוק רומז שנים הרי עשרה
וכנגד הפעם הראשונה שבקש שאלו להרגו אמר כן
אברכך בחיי. וזה שהכתוב אומר והחנית ביד שאלו.
ויטל שאלו את החנית. ויאמר אכה בדוד ובקיר. ויסב
דוד מפניו פעמים. וזה שיש לדקדק איך לא ברח דוד
מלפני שאלו בפעם ההוא כמו שברח פעמים אחרים
שבקש להרגו אלא שהכונה היא שדוד בעת ההוא לא
הכיר בנסו ולא ידע ששאלו בקש להרגו אלא שאלו בינו
לבין עלמו בקש להרגו בערמה כמו שפירשו המפרשים
ששאלו היה מטייל בחנית ומכה בה בקיר אלל דוד
ופעמיים כוון להכות בדוד ממש ודוד לא הרגיש בזה כי

לרמוז הנס האחד שהיה בהיותו מנגן ושניהם היו בלילה אחד שבנס הנגון אומר הכתוב וימלט בלילה הוא ומיד כתיב וישלח שאל מלאכים אל בית דוד לשמרו וגו'. ובאותו הלילה אמרה לו מיכל אם אינך ממלט את נפשך הלילה מחר אתה מומת ולכן להיות שניהם בלילה אחד לכן עשה זכר שניהם בלילה כמו שבכתבי שאז"ל שרוח לפניות יאלה בחצי הלילה וכו' באופן שהיה דוד נעזר משנתו ומהלל ומשבח הקב"ה על הנסים שעשה עמו: **הפעם** ה' הוא שאומר הכתוב ודוד ברח וימלט ויבא אל שמואל הרממה וגו'. וישלח שאל

מלאכים לקחת את דוד וגו'. וילך גם הוא הרממה וגו'. ויהי עליו גם הוא רוח אלהים וילך הלך וייתבא וגו'. ויפשו גם הוא בגדיו וייתבא גם הוא לפני שמואל ויפול ערום כל היום ההוא וכל הלילה על כן יאמרו הנס שאל בגדיאם ויברח דוד מניות ברמה וגו'. באופן שבשבי של הקב"ה השפיע על שאל רוח נבואי עד שתרדמה נפלה עליו כמנהג הנביאים שהיו מחבטלים חושיו. וכמו שאומר הכתוב כאן ויפשו גם הוא בגדיו וגו' ויפול ערום באופן שהיה לו לדוד פנאי לברוח. לכן אתן לו מעין ברכתו. וזה שממורת שהפיל חבלי שינה על עין שאל ותרדמה נפלה עליו ואני לא נמתי ולא ישנתי עד שברחתי. גם כן עתה לא אנוס ולא אישן בזמן שינת המלכים שהוא באשמורת הבקר עד ד' שעות מהיום אלא אדרבה באשמורות אהגה כך:

א ירלה כל הפסוק באופן אחר. וזה שאינו טפל לשון זכירה כי אם בדבר השכות ואחר זמן מה בא לידי זכירה. אבל הענין שלעולם ועד עומד נגד עיניו של אדם לא שייך לשון זכירה וכמו שפירש הרב הגדול מורי ורבי זלה"ה על פסוק שאמר הנביא וכל יאמרו בלבבם כל רעתם זכרתי עתה סבבם מעלליהם נגד פניו היו שלפוס ריהטא נראה שהפסוק קשיא מיניה וביה שמסתלה אחר שלא היה זוכר רעתם ואחר כך אמר עתה סבבם מעלליהם וכו' אלא שהכוונה לומר שלא יחשבו שנשכח רעתם ועתה בא לכלל זכירה אלא שלעולם ועד היו נגד פניו ולכן אינו טפל בהם לשון זכירה. וזהו שאמר כל אמרו בלבבם כל רעתם זכרתי ושעבר זמן מה שנשכח ועתה בא לכלל זכירה לפי שעתה סבבם מעלליהם אין הענין כן אלא נגד פניו היו לעולם ועד ואינו טפל בהם לשון זכירה אף כאן להיות שדוד אמר שיתי' ל' לגדי תמיד ואינו טפל בו לשון זכירה לכן אמר שאם יש איזה דבר לשלדק על זה לשון זכירה אינו

א ירלה כמו החלב כשהיה נקרב על גבי המזבח עד שנעשה דשן ואפר היה משביע ראונו יתברך כן תשבע נפשי לראונו ית' והכוונה בזה שכל עוד נשמתו בו עד יום מותו וישב לעפרו יהיה נגד עיניו השם תמיד: **הפעם** הרביעית היא שאמר הכתוב ותהי רוח ה' רעה אל שאל והוא בביתו וישב וחנייתו בידו ודוד מנגן ביד ויבקש שאל להכות בחנית בדוד ובקיר ויפטר מפני שאל ויך את החנית בקיר ודוד גם וגו' כנגד זה אמר ושפתי רננות יהלל פי כלומר אתן לו על גם זה מעין ברכתו וזהו כי כמו שהייתי מרנן ומנגן לפני המלך ונעשה לי גם בזמן רנני ונגוני. כן בשפתי רננות ושירות ותשבחות יהלל פי לו ית':

א ירלה ממה שמרננין הלויים בשפחותיהם על הדוכן יהלל פי הרננים ההם תחילה ואמציאם שכן מצינו שבכל יום ויום אומרים ומזמרים הלויים השירים שסידר וחיבר דוד המלך ועשה זה דוד לתת לו יתברך מעין ברכתו כי כמו שהשם הלילו על הרנון והנגון כן רלה שיהיה רננו ותשבחות נאמר על הדוכן לפניו ית':

הפעם ה' היא שאמר הכתוב וישלח שאל מלאכים אל בית דוד לשמרו ולהמיתו בבקר וגו' וחדר

מיכל את דוד בעד החלון וילך ויברח וימלט ותקח מיכל את התרפים ותשם אל המטה ואת כביר העצים שמה מראשותיו ותכס בבגד וישלח שאל מלאכים לקחת את דוד ותאמר חולה הוא וזה היה גם גדול שמיכל בתו של שאל ריממה לאביה וחלזה בכבודו ועשתה השתדלות גדול להלילו אם בהורידו בעד החלון אם בשומה את התרפים על גבי המטה ואמרה שהיה דוד חולה מושכב על מטתו כדי שלא יבקשוהו וירדפו אחריו. ולכן אמר דוד אם יש לי סבה עלמית להזכירך היא על הנס שעשית עמדי על ילועי ועל מטתי שמיכל בתו של שאל ריממה לאביה בכביר העצים ששמה על ילועי ומטתי. ולהיות הנס הזה גדול הערך בעיני דוד וגם הנס שקודם זה שבהיות דוד בתוך בית שאל מנגן ובקש להרגו גם מפניו וממלט בלילה והיו שני נסים אלו גדולי הערך בעיני דוד לכן שם זכרונם דוד במה שאז"ל על פסוק עורה כבודי עורה הנבל וכנור וגו' חלון אחד היה פתוח למעלה ממוטתו של דוד ופתוחה לפסוק והכנור היה תלוי כנגדה והיתה רוח לפניות יואלה בחצי הלילה ומנשבת בו ומנגן מאליו והיה דוד אומר עורה כבודי על ידי מי על ידי הנבל וכנור וגו'. הרי כאן שהחלון והמטה לרמוז גם מיכל בת שאל שהיה על ידי חלון ומטה. והכנור

כנפים לאחר וגו'.

הפעם

התשיעית היא שנאמר ויקח שאל שלשת אלפים איש לבקש את דוד ויבא שאל להבדיל את רגליו ודוד ואנשיו בירכתי המערה יושבים ויאמרו אנשי דוד אליו הנה היום אשר אמר ה' אלהיך אלך הנה אנכי נותן את אויבך בידך ועשית לו כטוב בעיניך וגו' ויאמר לאנשיו חלילה לי מה' אם אעשה את הדבר הזה לאדוני למשיח ה' לשלוח ידי בו כי משיח ה' הוא. הרי שמפני יראת השם לא שלח ידו בו וזהו שרמזו כאן באומרו דבקה נפשי אחרי יראתך ולכן לא שלחתי בו יד: **הפעם** העשירית היא כשרדף שאל אחרי דוד למדבר זיף ויבא דוד ואבישי בן נרויה אל העם לילה והנה שאל שוכב ישן במעגל וחניתו מעוכה בארץ מראשותיו ובקש אבישי להכות את שאל בחנית פעם אחת ולא אשנה לו ואמר דוד אל תשחיתו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקמה ובעבור שהיה לבו נקפו על זה וחשש אולי יפתנו ילדו לאמר הנו בידך ואם לא עכשיו אימתי לכן קפץ ונשבע לילדו ואמר חי ה' כי אם ה' יגפנו או יומו יבא ומה או במלחמה ירד ונספה חלילה מה' משלוח ידי במשיח ה' וגו' וזה שרמזו באומרו כי תמכה ימיך כלומר ימינו ית' שהוא נשבע בה דכתיב נשבע ה' בימינו וגו' הוא סמכה ותמכה כי שלא הרגתיו והיא השבועה שקפלתי ונשבעתי שאם לא הייתי עושה כן אולי היה ילדי ולבי מפתני הייתי שולח יד בו. או יראה הכתוב לומר שהלדיק לא לבד הוא יסוד עולם השפל כי אם יסוד עולם העליון וזהו אומרו כשדבקה נפשי אחריו כי ובשבילי תמכה פעולת ימיך והיא השמים כמו שנא' אף ידי יסדה ארץ וימיני תפתה שמים והמה לשואה יבקשו נפשי וגו' יגירוהו על ידי חרב יראה יגירוהו לשאל יועזיו לידי חרב שהקב"ה ישוב לו גמולו מדה כנגד מדה הוא מבקשני להמיתני בחרב אף הוא ימות בחרב והטעם שמנת שועלים יהיו הוא ואנשיו יהיה להם מנת שועלים והם המלריים שנקראו שועלים כמו שאמרו ז"ל על פסוק אחזו לנו שועלים הם בניהם של מלריים שהיו חוזרין בכל עיירותיהם של ישראל וכיון שהיו שומעים קולה של אשה שהיא זועקת מתוך לידתה הולכין ואומרים לאבותיהם ובאין וטובלין ומשליכין לנהר וכנגד זה נטבעו בים סוף מדה כנגד מדה ולכן כמו שאלו העשר נסיונות של דוד ה' כנגד ה' נסיונות של ישראל במלריים כמ"ש לכן ה' מתפלל דוד שיהיה הדמיון לגמרי כי כמו ששם במלריים נטבעו במולות ים מדה כנגד

מדה

אינו אלא בבחינת יועזי והמטה שאדם ישן עליה שאל בזמן השינה בטל האדם מחשבו ואי אפשר לו לאדם להיות לו השם נגד עיניו אבל בזמן אחר לעולם ועד השם נגד עיני ואפי' באשמות שהוא זמן שינת המלכים. וזהו שאמר אם זכרתיך כלומר אם ידק עליך שם זכירה הוא בבחינת יועזי שאני מוכרח לישן על יועזי והרואה שאפי' באשמות אהנה כך אם כן לדקתי במה שאמרתי שויתי ה' לגנדי תמיד:

הפעם

הז' היא כשהלך דוד לקעילה נאמר שם וישמע שאל את כל העם למלחמה לרדת קעילה לצור אל דוד ואל אנשיו וידע דוד כי עליו שאל מחרים הרעה ויאמר אל אביתר הכהן הגישה האפוד ושאל באפוד אם ירד שאל אחריו וגם אם יסגירוהו אנשי קעילה ביד שאל והשיב לו ה' על ידי האפוד יסגירו ואז יאמר משם וכל זה היה מאת ה' שהיה בעזרו שלא מידעוהו. וזה כשנבא אביתר בן אחימלך אל דוד שהיה בורח מפני שאל לא היתה כונתו להביא אפוד אלא במקרה הביאו שכן כתיב ויהי בברוח אביתר בן אחימלך אל דוד קעילה אפוד ירד בידו. ופירשו המפרשים שבמקרה הורידו שלא היתה כונתו לכך. וכל זה היה מסודר מאתו ית' כדי שישאל באפוד וידע שירד שאל אחריו ויסגירוהו בידו כדי שיברח מקעילה ולא יעמוד שם. נמלא שהקב"ה לבדו היה בעזרו וזהו שכוון באומרו כי היית עזרתה לי שלא מידעוהו בהבאת האפוד ובתשובת שאלתו בו:

הפעם

השמינית היא שאומר הכתוב ויהי דוד נחפו ללכת מפני שאל ושאלו ואנשיו עומדין אל דוד ואל אנשיו לתפושם ומלאך בא אל שאל לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים על הארץ. ואמרו חז"ל מלאך מן השמים היה שנאמר ישלח שמים ויושיעני. ועוד אז"ל אמר ר' פנחס וכי השליח יועץ הוא שאמר לו מהרה ולכה וגו'. אלא מלאך היה וזה ששם במקום ההוא שנקרא סלע המחלקת היה דוד במצור ומצוק גדול וכמו שאז"ל על פסוק אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב כלומר במקום הזה שהיה נחפו ללכת אמר על חנם משח אותי שמואל ואמרו משחך ה' למלך כל האדם טוב ולא היה אפשרות בשום השתדלות אנושי להמלט מיד שאל כי אם רחמי שמים ששלח מלאך ממש מן השמים ולרמוז לזה אמר וכלל כנפיך שהגנתי עלי ארנן. או יראה שרמזו למלאך במלת כנפיך להיותם בעלי כנפים כמו שנאמר שרפים עומדים ממעל לו שם כנפים שם

בהנהגתו אברהם בהנהגת עולמו ישראל בהנהגת ביתו
דוד בהנהגת מדינתו ומלכותו כי כלם נתנבו ב' נסיונות
כמו שכתבתי :

והמקשה לא הבין תכלית כונת ר' סימון אלא
הבין שכונתו לומר שהמציא הקב"ה ג'
עמודי עולם שהשלמו בשלשה מיני הנהגה ולכך פריך
והא כתיב ונח מלא חן וגו' שנת היה שלם בהנהגת
הבית שהרי זן ופרנס בתצבה מקרני ראמים ועד ביני
כיים ונתן לעולם שארית אם כן גם הוא נשלם בהנהגת
הבית להספיק לכל אחד די מחסורו :

ולאחיות שקושיה המקשה היא מהנהגת הבית לכן
מסדר המאמר סידר חלוקת ישראל לבסוף
עם היותו קודם בזמן לדוד. וגם סדר ההנהגות הנהגת
ישראל קודמת שהיא הנהגת הבית להנהגת דוד שהיא
הנהגת המדינה אלא עשה כן מסדר המאמר כדי שיקשה
המקשה למאי דסליק מניה דמקשה מהנהגת הבית כי
הנהגת הבית כמו שיעקב היה שלם בהנהגת הבית ג' כ
נח היה שלם בהנהגת הבית וקדם בזמן ותיריך המתקן
לא ירדה לסוף דעתי באומרי שלשה מציאות מלא הקב"ה
כי לא ידק לשון מציאה כי אם אחר החיפוש. ולכן אלו
השלשה ויעקב צפרט בהנהגת הבית מלאו הקב"ה שלם
אחר שחיפשו וברקו אבל נח לא חיפשו הקב"ה ולא ברקו
כי לא היה שלם אלא בצחינת דורו שהיו רשעים כמו
שנאמר איש לדיק תמים היה בדורותיו לפי דורו היה
לדיק ולתת לעולם שארית רצה הקב"ה לזכותו ומלא חן
בצניי השם והלילו וזהו שאמר ונח מלא חן בצניי ה'
אבל הקב"ה לא מלא כי לא חיפש אחריו ולא ברק
בקנקנו לשלדק עליו שם מציאה ואל שלשה מיני הנהגות
אלו רמז הנביא (ישעיה ב) באומרו והלכו עמים רבים
ואמרו לבו וגעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וגו'.
ושפע בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתבו חרבותם
לאחים וגו'. שהכוונה לומר שמשיח דקנו יהיה שלם
בכל מיני ההנהגות הנז' באופן שהכל ילכו אחריו ללמוד
ממנו וכנגד שלמות הנהגת עולמו אמר לבו וגעלה אל
הר ה' ששלמות עולמות האדם בדעות האמתיות הוא
עליה והר גבוה ותלול. ונקרא הר השם שהם האמונות
החוקות ותלולות כהר באמונת השם. או יראה שקראו
הר ה' להיות ששלמות הנהגה זו בא מאברהם שנקרא
הר כמש"ל צרבה על פסוק הרהר המלט פן תספה
בזכות אברהם שנקרא הר וכן אז"ל ומשה עלה אל
האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר בזכות ההר וכו'
ואז"ל -

מזה גם בנדרון שלי יתן להם ה' מנת השועלים רוצה לומר
שיוטעו ולא יהיה להם תקומה :

והמך ישמח באלהים אמר על עולמו שנמשח למלך
ישמח באלהים ובמדת הדין והיסורים
והטלולין הצאים עליו כי הם לטובתו וכמו שאמר
אלהים אלי אתה וגו' וכמו שפירשתי ואז יתהלל כל
הנשבע בו במלך הנזכר כי הנשבע בו מורה האהבה
שים לו עמו וכיון שאלו לאור כל טלוליו המלך הנזכ'
ויהיה נושע מכלם יתהלל כל הנשבע בו וגם לפי שיסגר
פי דוברי שקר שרומז לשאלו ואנשו כמו שפירשו המפרשים
שהיה דובר שקרים ונשבע שלא ימית את דוד ואח"כ
היו רודפים אחריו להרגו באופן שיתהלל המתהלל בצחינת
מה שממנו והיא תשועת דוד ובצחינת מה שאליו והיא
ירידת שאלו וזהו כי יסגר פי דוברי שקר. הרי שעברו
על דוד עשר לרות קודם שימליך על ישראל כדי שיכיר
וידע שהכל מאתו ית' ולה' המלוכה והממשלה והתשועה
שעלתו לא היה אפשר לא להגלל מיד שאלו כדי שישלים
עולמו בהנהגת מלכותו ומדינתו לבלתי רוס לבדו ולבלתי
סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על
ממלכתו ולא יהיה כשאלו וכיון שבא לכלל היכר זה
חיבר המזמור הנזכ' להודות להלל להשם על הנסים
שנעשו לו זה עשר פעמים :

הרי שהשלשה עמודי עולם אשר נקבו בשמות כלם
הלכו בדרך אחד כל אחד ואחד בשלמות הנהגתו
כי כלם נתנבו בעשר נסיונות כמו שכתבתי. ואל הדרוש
הזה כוונת חז"ל בב"ר. ואמר רבי סימון שלם מציאות
מלא הקב"ה אברהם דכתיב ומלא את לבבו נאמן לפניך
דוד דכתיב מלאתי דוד עבדי ישראל דכתיב כענבים
במדבר מלאתי ישראל אתיון חבריה לר' סימון והא
כתיב ונח מלא חן אמר להם הוא מלא הקדוש ב"ה לא
מלא. שזריך לדקדק מה היא כונת המאמר דרך כלל
ועוד דרך פרט ודקארי לה מאי קארי לה וכי לא ראה
ההבדל שיש בין מציאת הקב"ה למציאת נח ומאי קא
פריך אלא שכונת רבי סימון לרמוז כל הדרוש שכתבתי
והוא שאלו השלשה עמודי עולם והם אברהם ישראל
דוד מלאים הקב"ה שלמים כל אחד בהנהגתו אחר החפוש
כי אין מציאה אלא אחר חיפוש כמו שאז"ל דילפינן ליה
מדכתיב ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימלא הגביע
וגו'. אף כאן אחר שחיפש וקשקש בקנקנו של כל א'
ואחד בעשר נסיונות ולרות שעבר על כל אחד ואחד
ועמד כעמו בו וריחו לא נמר מלא לכל אחד ואחד שלם

אמר ה' לזאת את הבנים הנה נחלת ה' בנים וכן אמר יעקב כי ההסת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן. ועוד בא לומר שהדיק הזוכה לשום א' מהשלמות לא לבד זוכה הוא לבדו. כי אם זוכה וזוכה לאחרים עמו וכמו שאז"ל וה' פקד את שרה אלו נאמר פקד שרה הייתי אומר שרה לבדה נפקדה כשהוא אומר את מלמד שכל העקרונות נפקדו עמה וכן הוא אומר לחוק עשה לי אלהים וגו' ראובן בשמחה שמעון מאי איכפת ליה שרה נפקדה אחרות מאי איכפת להו אלא בשעה שנפקדה שרה אמנו הרבה עקרונות נפקדו עמה הרבה חולים נתפאחו עמה וכו' הרבה חרשים נתפקחו עמה הרבה כומים נתפתחו וכו' (וכמו שפירשתי כונת זה המאמר צפ' וירא אליו):

כנגד הבנים אמר אברהם היה מצרך את הכל וכמו שאז"ל אברהם היה מתפלל על העקרונות והיו נפקדות ומי מצרך את אברהם הקב"ה שגא' וה' צרך את אברהם בכל זה רומז לבנים כשאז"ל בכל עד שהוא בין הבתרים בשרו שהוא נותן לו בן אחר נ"ב שנה כמנין בכל בן מ"ח שנה הכיר לבראו באתה עשה בשרו:

כנגד הגבורה אמר משה ניסן של ישראל כי הנס מורה גבורה ואמר שהיה משה הנס והדגל של ישראל וזהו שאמר הכתוב מה תריבון עמדי וגו' כלומר שהיה אומר משה לישראל מה תריבון עמדי ומה תנסון עמדי כי מלת עמדי מושך עלמו ואחר עמו ואמר להם כי למה היו מיחסין הנס והדגל לו למשה באופן שזו היא סבת מריבתם עמו להוותם חושבים שהכל מסור בידו ואינו כן אלא את ה' כי הכל בא מאתו יתעלה א"כ נמצא שאתם מריבים עמו יתברך לא עמדי. ועם זה מתישב איך מוכיח מזה הפסוק שמה ניסן של ישראל ולנוסחא אחריתי מוכיח שאמר הפסוק לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' וגו' וכתוב בתריה אשר עשה משה לעיני כל ישראל משמע שהיה משה עושה הגבורה ההיא ומי הוא ניסו של משה הקב"ה שגא' ויקרא שמו ה' נסי כלו' עם היות דכתיב והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק שנראה שהנס והדגל מסור ביד משה אין זה כן אלא ה' נסי ודגלי וחזקי והוא הוא הנותן לי כח להרים דגלי ונסי:

כנגד העושר אמר דוד רוען של ישראל וגו' וזה כי בזמן דוד ושלמה היו ישראל שקטים ושלושים איש תחת גפנו ותחת תאגתו עשירים מלאים כל טוב וכמ"ס

ואז"ל אמר הקב"ה למשה לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם שנאמר לקחת מתנות באדם ואין אדם האמור כאן אלא אברהם דכתיב האדם הגדול בענקים כלומר כי כמו שהוא השלים עלמו באמונות לכך בזכותו זכו ישראל לקבל התורה ולהיות שלמים באמונות ובפניות האלהיות באופן שמה שאמר אל הר ה' רמו לאברהם שנשלים בהנהגת עלמו:

וכנגד שלמות הנהגת הבית אמר אל בית אלהי יעקב שיעקב נשלים בהנהגת הבית כמו שכתבתי ופירש ואמר נעלה אל הר ה' לפי שירנו מדרכיו שהפניות והאמונות האלהיות לריבין הוראה ולמוד. וכנגד הנהגת הבית אמר ונלכה בארחותיו שאינו אלא הליכת אורח ישר במדה מעולה ונתן טעם למה שאמר כי מזיון תלא תורה להשיג האדם שלמות הנהגת עלמו ודבר ה' מירושלם לשלמות הנהגת הבית:

וכנגד שלמות הנהגת המדינה שימלא במשיח לדקנו אמר ושפט בין הגוים וגו' וכל כך יהיה שלם בהנהגה זו עד שלא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. אז"ל אברהם היה מצרך את הכל שגא' וגברו בך כל משפחות האדמה ומי צורך את אברהם הקב"ה מצרכו שגא' וה' צרך את אברהם בכל משה ניסן של ישראל דכתיב מה תריבון עמדי מה תנסון וגו' וננסחא אחרת כתיב לכל האותות והמופתים אשר עשה משה וגו'. ומי הוא ניסו של משה הקב"ה שנאמר ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי. דוד רוען של ישראל שנאמר אתה תרעה את עמי ישראל. מי הוא רועה של דוד הקב"ה שגא' ה' רועי לא אחסר. ירושלם אורו של עולם שגא' והלכו גוים לאורך וגו'. ומי הוא אורה של ירושלים הקב"ה שנאמר והיה לך ה' לאור עולם:

פירוש זה המאמר זה כמה פירשתי שכונתו לומר ששלמות האדם דרך כלל עומד בד' דברים והם חכמה גבורה עושר ובנים שמי שאין לו בנים נקרא הרום כמו שאמרו חז"ל על פסוק ואבנה גס אנכי וגו'. וגם חשוב כמה שגא' הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי. ובא לומר שלא יעלה במחשבתו של אדם שכתו ועולם ידו סבת השגת שום א' מאלו אלא הכל מאתו יתברך אם החכמה כתיב כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה וכן מתקני הברכה אמרו אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה. אם הגבורה לך ה' הגדולה והגבורה וגו' כי הוא הנותן לך כח לעשות וגו'. אם העושר והעושר והעבוד מלפניך לי הכסף ולי הזהב

מנגדי וזהו וישב ה' לי כלדקי כבוד ידי לנגד עיני:
[וע"ד זה נבין לע"ד פסוק האנוש מאלוה ילדק וגו'.
שהכונה האנוש והאדם הם יס לו איזה נדקות שהוא ע"י
המלות הוא מהאלוה ית' יען אם לא היה נותן לו בית
לא היה קובע מזווה ובאז"ל אם מעושהו וגו' אם יס
לגבר איזה טהרה מהיזה"ר הוא בסיבת עושהו יען כל
אומן שמה במעשיו ואינו רואה באבדתם אף הקב"ה
כדיכול שמה בברואיו והיה כי יחטא ואשם מות יומת
לכן הקב"ה עוזרו כאז"ל על פסוק לופה רשע ללדיק
יע"ש אלא שקשה לי שהה"א היא נקודה בפת"ח והמפרשים
פירשו שהיא ה"א הסימנה וברוב המקומות כשהיא ה"א
הידיעה נקודה בקמ"ץ כמו העם האחרון וכדומה ולפי
זה מלת אם הוא כמו אם כסף שאז"ל שהוא ודאי וזה
יובן אומרו יטהר וגו' כי ע"י התגברותו על היזה"ר
הוא נטהר מטומאתו. ולפי זה מ"ס מאלוה ומעושהו
היא מ"ס הסבה ולא מ"ס היחרון. הגלע"ד כתבתי
שמואל ו' דיסוק]. הרי שהקב"ה סבת השגת שלמות
האדם וזהו שאמר המאמר ומי מבדק את אברהם
הקב"ה שנא' וה' בירך את אברהם בכל:

בגדר שלמות הנהגת הבית אמר משה ניסן של ישראל
כי ישראל היו מטילים עלמן על משה שיספיק
לרכיהם בכל עת כשלא היה להם מים כתיב וילגו העם
על משה לאמר מה נשתה וגם על הלחם אמרו לו מי
יתן מותנו ביד ה' וגו' וכן אמרו פעם אחרת חנו לנו
מים ונשתה וגו' וכן אמר משה עלמנו האנכי הרייתי את
כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שהוא
בחיך כאשר ישא האומן את היונק מאין לי בשר לתת
לכל העם הזה וגו' נראה שמשה היה מנהיגם הנהגת
הבית ומספיק מזונותיהם ולורכיהם והיה ניסן ודגלן
לכלכל חסרונן לפי סדרתן של ישראל ולכן כשהיו חסרים
איזה דבר היו מריבין עם משה בחשבם שהכל מסור
בידו ולכן אמר להם משה מה תריבון עמדי לסבת שאני
נמ שלכם אינו כן כי מה תנסון לי ועולה במחשבתכם שאני
ניבכם ודגליכם כי אין הדבר כן אלא את ה' וגמלא
שריבכם הוא עם הקב"ה הרי שמשה סבת שלמות הנהגת
ביתם של ישראל ומי הוא ניסן של משה הקב"ה שנאמר
ויקרא שמו ה' נסוי כלומר הנס שהייתי מרים לכלכל
ולחםפיק לרכיהם של ישראל הוא הקדוש ב"ה שהוא זן
ומפרנס לכל והוא סבת שלמות הנהגת ביתם של ישראל:

בגדר שלמות הנהגת המדינה אמר רוען של ישראל
כי הוא הוא המשלים עלמנו בהנהגת המדינה

כמו

וכמ"ס שאז היו כלמות הלכנה במלואה עד זמן לדקיהו
היה הולך וחסר ואז חשבה דכתיב ואת עיני לדקיהו
עור באופן שדור רוען שבוכותו היה זנן ומפרנסן אבל
מקור הכל הוא הקב"ה דכתיב ה' רועי וזו היא הסבה
שלא אחסר דבר מזרכי העולם:

בגדר החכמה אמר ירושלים אורו של עולם כי
החכמה תאיר פני האדם כמו שנאמר חכמה
אדם תאיר פניו והתורה נקראת אור כי נר מלוא ותורה
אור ובירושלם היתה האורה והתורה כי מזיון תלא
תורה ודבר ה' מירושלם מהסנהדרין העומדים שם שהיו
מאירים לארץ ולדירים בעולם ומי היה סבת האור
והחכמה ההיא הקב"ה שנאמר והיה לך ה' לאור עולם
כי השם נותן חכמה מפיו דעת ותבונה זהו מה שפירשתי
בכונת מאמר זה ואפשר לפרשו מכיון לדרוש שאנחנו בו
וזה שבא לומר שכל מיני שלמות ההנהגה הם מאתו ית'
הן שלמות הנהגת אדם את עצמו הן שלמות הנהגת
הבית הן שלמות הנהגת המדינה ולא לבד אלו ההנהגות
הפרטיות הם מאתו יתברך אלא אפי' ההנהגה הכוללת
והיא הנהגת העולם בכלל היא מאתו יתעלה:

בגדר שלמות הנהגת עלמן אמר אברהם היה מבדק
את הכל כי הוא שהשלים את עלמנו בדעות
האמתיות והכל למדין ממנו וכמו שאז"ל מרגלית טובה
היתה לו לאברהם אבינו שכל חולה שרואה אותה מיד
נתרפא ובשעה שנפטר נטלה הקב"ה ותלאה בגלגל חמה
וכו' וכמו שפירשו הה"ר בעל העקידה שער רביעי
שהכונה לומר שהיה מלמד לכל אדם שהיה חולה באמונתו
יתב' ומולאו מדי טעותו וזאת היתה רפואתו וברכתו
וזהו שאמר הכתוב וגברו בך כל משפחות האדמה ומי
בירך את אברהם ומי השלימו באמונתו הקב"ה דכתיב
וה' בירך את אברהם בכל ויובן עם מה שאז"ל ברבה
וה' בירך את אברהם בכל שהשלימו בילדו וכו' באופן
שהקב"ה בירך את אברהם בשלמות שהוא הכל שלולי
שהקב"ה מסייע לאדם היה ביד ילדו וכמו שאמרו ז"ל
על פסוק לופה רשע ללדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו
בידו שמדבר על ילד הרע שמסית ומדיח בכל עת לאדם
וכן פירש הרב מרי ורבי זלה"ה על פסוק ואהי תמים
עמו ואשתמר מעוני וישב ה' לי כלדקי וגו'. יראה אם
אהיה תמים הוא עמו וסיועו של הקב"ה והוא הוא
הסבה שאשתמר מעוני שאלו לא סייעני הייתי נפחה
אחר ילדי ועם היות שהקב"ה סבת תמימותי נותן לי
שכר גדול כאלו אני לבדי הייתי עושה כך והוא היה

רע. או לרוע ההנהגה שמנהיגם הרועה ומכה אותם במקל. ואמר דוד שלחיותו רועה ישראל בסיועו יחברך שהוא רועה אותם לא יקרה לו אחד מאלו. וכנגד האחד אמר בנאות דשא ירביני כי דשא הוא עשב חדש דק ואינו קשה העיכול ואינו מוזיק. כנגד הב' אמר על מי מנוחות ינהלי ואין בהם שום תערוכת טיט ועפר אלא מנוחות שאננות והם רמו לתורה שהם מים ללולים זכים וזרים מכל סיג. כנגד הג' אמר נפשי יאובצ ותהיה בשובה ונחת מבלי שום אימה ופחד כי הצוטח בה' חסד יסובצנו. כנגד הד' אמר ינחני במעגלי לך ר"ל בדרכי התורה שהם מעגלי הדק ולא בילדי נכרים ודעות זרות ואמונות כוזבות וזה למען שמו שהוא מרחם על הבריות ורצה לזכות את ישראל. כנגד הה' אמר גם כי אלך בגיא ללמות שהם הדרכים המסוכנים כשהאדם יולא מדרכי התורה והמלוה שאז ודאי הולך בללמות ולא סדרים מ"מ לא אירא רע החלקי והוא ההעדר והפסד הנפש והטעם לפי שאתה עומדי ובאיזה אופן אתה עומדי ביסורין שאתה מביא עלי בעולם הזה שהם לי למשען ולמשענה כדי שאהיה נקי לעולם הבא וזהו שרמו באומרו שצטך ומשענתך המה ינחמוני כלומר שצטך ושצטך אפך שאתה מכניעו הוא משענתך שבו הייתי לי למשען ולכן איני בועט ביסורין אלא אדרבה המה ינחמוני. וכן רמו החלוקה הו' שמכת מקל הרועה מוזיק ללון ומכת שצטו של הקב"ה היא רפואתו :

תערוך

לפני שלחן נגד לוררי וגו'. אחר שפירש טובת האדם בעולם הזה והולך בדרכי השם בא לומר שכל האדם בעולם הבא כשהולך צריך חמים ועוסק בתורה ואמר רבנו של עולם ראוי שהצריך לפני ולצורתי שלחן להתעדן בגן עדן לפי שהייתי בעולם הזה נגד לוררי כי כל חלקי החומר הם לוררים של אדם בעולם הזה ומסיתים ומדיחים אותו ללכת אחרי שרירות לבו ואני בעולם הייתי מנגדם ואם לא היה לי הכנה ללכת אחרי עלתם לא היה כל כך שכרי אבל אינו כן אלא שהיה לי הכנה גדולה ללכת אחרי שרירות לבו ועם כל זה הייתי מנגדם וכבשתי את ילרי והייתי עוסק בתורה נגד רלונם וזהו שאמר דשנת בשמן ראשי ורומז לתורה שנמשלה לשמן כמו שאז"ל מכמה טעמים ואמר הייתי מדשן בתורה ראשי עם היות כוסי רויה ומאכלי בריאה שזה הכנה גדולה ללכת האדם אחרי שרירות לבו וכמו שגא' פן תאכל ושבעת וגו' מה כתיב בתריה ורם לבבך ושכחת וגו' וכן פן אשבע וכחשתי ואמרת מי ה' יגו'

כמו שכחתי ומי היה סבת שלמות זה הקב"ה שנאמר ה' רועי לא אחסר כלומר כיון שה' רועי לא אחסר דבר משלמות הנהגת המדינה :

כנגד

ההנהגה הכוללת אמר ירושלם אורו של עולם שגא' והלכו גוים לאורך וזה שבזמן שביהמ"ק קיים העולם כלו היה מהנהג לפי העבודה והמלוה הנעשית במקדש לא לפי מה שהיו מחייבים מערכות השמים תפלתם ועבודתם היו מבטלים חיוכם כי זאת הייתה כונת המשכן והמקדש לבנות עולם חדש כדמותו כללמו של העולם הכללי לומר שהמקדש הוא עולם חדש שמנהג על פי ההשגחה לפי מה שיתחייב מפעולות האנשים השלמים אע"פ שיחייבו הכוכבים והסדור הטבעי הפך זה וזהו שאמר והלכו גוים לאורך שאפילו הנכרים היו מתנהגים והיו משועבדים למנהג וסדור השגחתי בזמן שבית המקדש קיים ומי הוא אורו של ירושלם הקב"ה שהכל בא מאתו והוא משרד מערכות השמים ומנהיג העולם בסדר השגחתי הה"ד והיה לך ה' לאור עולם ויובן שחללת הפסוק אומר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וללונה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם וגו' וזה שהשמש והירח להם לבדם נתיחד הנהגת העולם השפל לספק חסרונם ולורך בני אדם כמו שגא' וממגד הצואות שמש וממגד גרש ירחים כי הם בתנועותם ועלייתם וירידתם מחדשין התבואה והמזונות בעולם ולכן אמר שבזמן שבית המקדש קיים התנועה הטבעית מהשמש והירח לא יאירו ולא יועילו ולא ינהיגו אלא ההנהגה השגחית הבא מאתו ית' לפי מעשה בני אדם וזהו והיה לך ה' לאור עולם כי הוא יאיר וינהיג כפי מעשיהם :

דרי

שארבעה הנהגות מסורות בידו של הב"ה הן הנהגת עולמו הן הנהגת הבית הן הנהגת המדינה הן הנהגת העולם דרך כלל הכל בא מאתו יתב' כי הוא סבת כל השלמות כלם ועלת העלות ולהיות שדוד רועה ישראל והקב"ה רועה של דוד לכן היה דוד מהלל ומשבח להב"ה שלא יקרה לו שום חסרון מהחסרונות אשר לשאר רועים עם לאנט וזהו שאמר ה' רועי לא אחסר וזה שיקרה לפעמים שימותו הלאן מסבת המאכל היותו עב ורע ואינו מהעכל או בעבור המים היותם עבים ומעורבים בטיט. או בעבור היות הלאן מוטללים נעים וגדים מפני אימת ארי ודוב. או ישתלשל ללאן איזה היוק להיותם רועים בשדות אחרים או להיותם הולכים בדרכות עקלקלות אפשר להיות פסח או חולה כל מוס

לו ראש לפני המקום ועתה יראה הפסוק תערוך לפני שלחן וגו' כלומר הקב"ה הוא שערך השלחן במדבר ולא היה דרך טבע אלא נגד צוררי והם הככבים והמזלות שהיו צוררים לישראל בעת ההוא כמו שאז"ל שהיו מחייבים שישראל יהיו משועבדים במלכים אלא שהקב"ה שידד מערכות השמים וכמו שפירשו המפרשים שזאת היתה כונת העשר מכות לשדד ולבטל חיוב כל גלגל וכוכב באופן שהיו צוררים לישראל ודשנת בשמן ראשי והיא התורה שדור המדבר נקרא דור דעה וגם אמרו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן ולכן הייתי מתענין בלמידת התורה לפי שכוכבי רויה ומזלותי מוכנים ולא הייתי טרוד לבקש לרכי הזמן :

אך טוב וחסד וגו' יראה כיון שהשכר האמתי לאדם הוא עולם הבא כמו שאמרו תערוך לפני שלחן וגו'. לכן היה מחלה פני ה' שאך טוב יראה כי אכין ורקין מיעוטין הן אמר כי מעט טוב ואפילו אותו מעט יהיה בתורת חסד לא לתשלום גמול פעולותיו ירדפני כל ימי חיי בעולם הזה ולא תשלם לי שום שכר פעולותי בעולם הזה כדי שישבתי בבית ה' לאורך ימים כלומר כדי שיהיה בשוכה ונחת בבית ה' שהוא העולם הבא לאורך ימים שהוא העולם שכלו טוב לעולם שכלו ארוך והוא שכר צב"ת בעל ההנהגות ינהיגו בדרך זו נלך לאור באור החיים האמתיים נאם הלעזיר ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש אחד ועשרים

בתחלת המחשבה היה נראה לומר שהאדם הטועה מדרך השכל ועבר על רצון קונו ועשה עבירות היה מן הראוי שלא יועיל לו תשובתו ולא יקובל בחזרתו וזה מכמה טעמים ראשונה בבחינת מליאות העבירות עלמין וכמו שכתב הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ז אחר שגעשית העצירה בפועל מה תועיל התשובה בחרטה ובזידי וכי ההורג את הנפש או המחלל את השבת וחזר בתשובה צפוי וכלצבו התשוב נפש הנרצח אליו בזידי ובחרטה או השבת המחולל אם ישוב נשמר. ועוד בבחינת מין שעוברין על מצותו שכיון שהקב"ה הוא גבוה מעל גבוה וסבת כל הנמצאים כלם בלי ראשית בלי תכלית מן הראוי היה שמי אשר חטא לו ימחנו מספרו ויהיה ענישו בלתי בעל תכלית וכמשאז"ל שאלו לחכמי' חוטא מה ענישו אמרה חכמים תדרך רעה

וכמו

וגו' ועם היות שכוכבי רויה עם כל זה דשנת בשמן ובתורה ראשי וייחסם הכל להקב"ה כמו שאמר דשנת לנכח לומר שהכל בא מאתו יתברך ובסיועו וכמו שכתבתי לעיל :

אמרו ו"ל תערוך לפני שלחן זה המן איסי בן עקיבא אומר גבהו של מן חמשים אמה ומי שאינו מאמין אל יראה בלוחה טובה שנאמר אל ירא בפלגות וגו' נגד צוררי מן שירד להם לישראל היה מתגבר ועולה עד שראו אותו כל מלכי מזרח ומערב :

כוונת המאמר הזה לע"ד הוא לומר שהמן שירד להם לישראל במדבר לא היה מן טבעי כמו שראינו שאפי' בזמן הזה יש מקומות שנמלא שם מן והטעם כי המן הטבעי הוא הטל שנופל בלילה נקפה מחמת הקרירות ומתקשה ונעשה כדמות מן אבל בזמן שירד להם לישראל כתיב והיה בדרת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו וכמו שאז"ל שהיה המן כמונה בקופסה טל מלמטה טל מלמעלה מזה נראה שהיה מן מושגת מאתו ית' והוא לחם אצירים וזהו שרמזו באומרו גבהו של מן חמשים אמה יראה כי תנועות השמים הם חמשים כמו שכתב הרמב"ם וגם הביאו הה"ר בעל העקרים על הדרוש איך יזויר רבוי מלאכים וכו'. ולכן אמר שלא היה המן למטה מן החמשים תנועות השמימיות ומתחזה מהן אלא היה למעלה מהחמשים מושגת מאתו יתברך שהוא למעלה מכלם. וזהו שפירש עוד ואמר היה מתגבר ועולה עד שראו אותו כל מלכי מזרח ומערב יראה מאן מלכי רבין כלומר החכמים היודעים בתנועות מזרח ומערב היו רואים שלא היה מתחייב המן מהתנועות ההם כי אם מאתו ית' שהוא למעלה מהתנועות ההם. ולכן אמר מתגבר ועולה כי היה בא מסבה גבוהה והוא הקב"ה כי גבוה מעל גבוה שומר :

א יראה במלכי מזרח ומערב הככבים והמזלות השולטים במזרח ומערב ויוצן בזה כי אמרו החוקרים כי הפועל בטבע יפרד מהידיעה והידוע כי לא ידע בדבר שיעשה בי האש כשיחמם לא ידע שיחמם והדבר אשר יחמם וכאן להורות שלא היה המן טבעי אמר שראו אותו המזלות והרגישו אותו כי אלו היה טבעי מתנועתם לא היו יודעים אותו כי הפועל בטבע יפרד מן הידיעה אבל להיות המן השגחתי והפכי לטבע אלא שהקב"ה הכריחו לרצונו הפשוט הרגישוהו והכירוהו הכוכבים והמזלות שלא היה זה מתבעס והיו עושים כן בתנועתם לעשות רצון קונם כי מי שאין לו ראש לפני הבריות יש

שהקב"ה כך אמר אבל כשנא הכניא לפרסם נבואתו לישראל לא רצה לכו' שם על להקב"ה שהכוונה לומר שאינו משגיח ולכן אמר ואל על יקראוהו כינהו לאחר כהרס שתולה קללתו בחזירו ור"ל ואל שם על יקראוהו ויכנוהו כיון שיחד ובהתמדה והמשך לא ירומם לעם הנו' השיב הקב"ה ואמר איך אתה אפרים אמגך ישראל וגו' הכוונה לומר שבין כשהקב"ה נותן להם טובה בין כשנותן להם רעה לעולם יש לו כוונה אחת לרחם עליהם באופן שהטובה והרעה היא פעולה אחת וכוונה אחת ואמר האמת הוא שאתם חייבים ואם לא הייתי מיסר אתכם על עוונתיכם לא היה זה למכותכם אלא לרעתכם וכמו שאז"ל על פסוק רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עוונתיכם במשל שאמרו לאדם שהלוא לשני בני אדם אחד אהובו ואחד שאינו אהובו מאהובו גובה המלוא מעט מעט עד שאינו מרגיש בפרעון חובו ומהאחר גובה הכל בבת אחת וכו' וזהו איך אתה אפרים כי מלת אתה הוא לעוצר כמו ולא נתן סיחון את ישראל וגו'. ור"ל באיזה אופן לעוצר אפרים אמגך ישראל ר"ל אם תרצה לדעת באיזה אופן הייתי עוזב אותך תדע שהוא בהיותי מגן לך ולא יגורך רע ולא יסורין על מה שעשית שודאי זה היה העצבון האמיתי לפי שהיה כל החוב עומד ליפרע על דרך שאמר הכתוב בפרוה רשעים כמו עשז וילינו כל פועלי און להשמדם עדי עד באופן שבחינה זו אני מביא עליך יסורין וגרה ולוקה ושמה תאמר אם כוונתך לך למה אין אתה מביא לרה ולוקה בהתמדה והמשך לכן אמר איך אתה כהרס אתה אשימך כלבואים נהפך עלי לבי ולבי יחיל בקרבי מלאתכם אבל זה הכלל יהיה בידך שהיחד וההתמדה שיש לי הוא שנכמרו ניחומי עליכם הן בטוב הן ברע בטוב אני נותן לכם קצת טובה לרחם עליכם וגם ברע כדי להקל מעליכם חובת עוונתיכם באופן שהכל הוא למכותכם וכמו שאמרו על פסוק (איוב ב) גם את הטוב נקבל מאת האלהים וגו' ששאתו של איוב היתה סוברת דאיכא שתי רשויות אחד פועל רע ואחד פועל טוב להיות שתי פעולות הפכיות ואמר לה כדבר אחת הנבלות תדברי שהיתה כופרת בעקר על דרך שאמר הכתוב אמר נבל בלבו אין אלהים כי האמת הוא כי אין רע יורד מלמעלה וזהו גם את הטוב וגו'. כלומר הרע שיש בו גם טוב שהוא להנלל מרע גדול יותר ממנו רע כזה נקבל מאת האלהים בבחינת הטוב המשותף עמו אבל הרע ההלכתי לא נקבל באופן שהכל הוא טוב

אף

וכמו שעתיד אני לבאר כי החכמה המחקרת הדברים כפי מה שמחייב השכל בטענות שכליות מחייבת כי כמו שהקב"ה הוא בלתי בעל תכלית כך העוצר על מלות ראו להיות ענשו בנ"ת. ולכן אמרה חתאים תרדף רעה כלומר הרעה שתורה ההעדר תרדף אותם לעולם ותשמידם באופן שיהיה העדרם לעולם בנ"ת :

ועוד בחינה שנית שאם נאמר שהאדם מקובל בתשובתו נמצא שיש שני ידיעותיו ית'. וזה שכשהאדם עומד במדרו הקב"ה עומד כנגדו להומו ולאבדו ואם אתה אומר שאם האדם עושה תשובה שהקב"ה ימינו פשוטה לקבלו ומרחם עליו להשיב חמתו מהשחית נמצא שינוי ידיעותו ית' להיותו פועל פעולות הפכיות עד שבביל טענה זו היה אפשר לומר שהקב"ה אינו משגיח בשפלים וכל הדברים הם על ג' הקרי וההזדמן או כפי מה שמחייב המערכה כדי שלא ליחס לו ית' שני ידיעה כמו שמלינו שאמר הנביא. ועמי תלואים למשכתי ואל על יקראוהו יחד לא ירומם שהקושיא בפסוק הוא מפורסמת שאם הקב"ה הוא המדבר כמ"ש ועמי תלואים איך אמר ואל על יקראוהו והמפרשים פירשו ואל על יקראוהו הנביאים והוא דוחק שהעקר חסר ועוד כיון שהקב"ה הוא המדבר הוה ליה למימר ואל יקראוהו למה כינוהו בתואר על לכן נראה לע"ד שיאמר בזה האופן ועמי תלואים ומסופקים אם יעשו תשובה אם לא כי משוכתי הוא לשון תשובה כמו שפירש רש"י וכן ח"י ועמי פליגן למיתב לאוריתי והטעם שהם מסופקים הוא ואל על יקראוהו יחד לא ירומם יראה הם מיחסים ומכנים שמו של הקב"ה בעל ורם וגבוה מעל גבוה ואינו משגיח בשפלים להיות שאין טובתם מתמיד אלא פעם יש להם טובה ופעם יש להם רעה והיא הקדמה ידועה כי המקרה לא יתמיד להיות המקרה אפשרי על שני קלות האפשר אבל הדבר הנמשך ומסודר מפעולת פועל יש לו המשך והתמדה כפי רצון המסדר והפועל הדבר ההוא ולכן כיון שאין להם טוב ורוממות בהתמדה ודאי שאין הקב"ה משגיח בשפלים אלא הוא על ורם על כל גוים השם על השמים כבודו ואין טוב ורע בא אלא דרך מקרה. וזהו ואל על יקראוהו כיון שיחד ובהתמדה והמשך לא ירומם הקב"ה להם ודאי שאין זה אלא מקרה ולפי שהיו צענייהם לדיקים לכך אמרו יחד לא ירומם שהיה נראה צענייהם שהיו ראויים לרוממות ומעלה לא לשפלות ואע"פ שלפי פ' זה היה לו לומר ואל על יקראוהו שהרי הקב"ה הוא המדבר מ"מ אפשר לומר דאין הכי נמי

פעולות הפכיות וגם שהכל מסודר ומושגח מאתו יתברך. וזהו שאמר מכתב לחזקיהו וגו' כלומר כתב שעשה חזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו שזה דבר חדש שתחלה החלה וגטה למות ודרכו של עולם היה שכיון שנטה למות מיד מת ועתה פעל פעולה הפכית שויחי מחליו וזה מביא לידי טעות האנשים הבלתי נבונים לומר שיש שנוי בחק ית' ולזה נראה שכינוי חז"ל שאמרו בירושלמי על פסוק שכם' מלכים דכתיב ויהי ישעיהו לא ילא העיר התיכונה ודבר ה' היה אליו לאמר כתיב העיר וחזר קרי לומר מהר הקב"ה להודיע רפואתו בטרם ילא קול הכרה בעיר שנקנסה עליו מיתה :

שהכוונה לומר שהיה מסתיר הקב"ה גזרת מיתתו כדי שלא יבואו לעשות ולומר כשיבטל גזרתו שהקב"ה משתנה ומ"מ באו לכלל טעות זה ולכן הוכרח חזקיהו לכתוב דרוש זה להוסיף מעשות' וסברתם המשובשת ויסד וסידר דרושו ואמר אני אמרתי בחי ימי אלכה בשערי שאל כלומר כיון שהייתי נדמה ונכרת בחי ימי וכשאז"ל שהיה בן ל"ט שנה גזרתי אומר שהייתי נסתר מגדר עיניו של הקב"ה ואלכה בשערי שאל מסכת עונותי כי האיש העושה רעונו של מקום מאריך ימי' ומי שאין עושה רעונו של מקום שנותיו מתקצרות :

אח"כ כשפקדתי יתר שנותי כמו שנאמר הנני מוסיף על ימך חמש עשרה שנה ופקדתי הוא מלבן וה' פקד את שנה וכן תרגם יונתן על דוכרני לעב ואחוסף על שני וכו' אז כשהוסיפו לי ימים על ימי ושנים על שנותי חזרתי ממה שאמרתי תחלה אלכה בשערי שאל ואמרתי אם אמת הוא שלא אראה ית' ולא אזכה לראות פני שכינה לא בעולם הגשמות אחר הפרדה הנפש מהגוף וגם לא לעתיד לבא לעולם הבא והוא אחר החיית המתים ולכן כפל הפסוק באומרו לא אראה ית' ית' בארץ החיים לא אראה ית' רמז לעולם הגשמות ית' בארץ החיים רמז לעולם החיית שאלו יהיו המתים חיים ולא אראה מושך עלמו ואחר עמו והיו כאלו יאמר לא אראה ית' וגם לא אראה ית' בארץ החיים והיותו שרואה לעונן טענה סתירת לראשונה חזר ואמר פעם אחרת אמרתי שאמירה זו הפכית לאמירה ראשונה ואמר כשפקדתי יתר שנותי. אמרתי אם איתא שלא אראה ית' וגם לא אראה ית' בארץ החיים וכמ"ס לו הנביא כי מת אחת בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב לא היה לי להביט אדם עוד עם יושבי חלד ולא היו נותנים לי רשות להסתכל בפני אדם ואני רואה הפך זה שפקדתי יתר שנותי נראה ודאי שאראה

אף כאן יחד נכמרו נחומי כמו שפרשתי לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים וגו'. יראה שכיון שהקב"ה הוא פועל הטוב והרע עם שכונתו לעולם אחת מ"מ לא נוכל להכחיש שהפעולות עולמן הם משונות וסותרות זו לזו וגמך מזה שנוי בו ית' לכן אמר כשבזמן מה לא אעשה חרון אפי אלא אדרבה אני מרחם עליהם לא אשוב ואין שנוי בי כשאח"כ גמרתי בלבי לשחת לאפרים שהוא הפך מה שהייתי עושה תחלה כי אל אגבי ולא איש יהבתיב אומר לא איש אל ויבזבז וכן אדם ויתנחם באופן שאין בו שנוי וחזרה אבל ידיעתכם אינה מקפת השגה זו כמו שאינה מקפת ומשגת איך אפשר לומר שבקרבך קדוש ולא אבוא בעיר כלומר שאנו מאמינים שהקב"ה השגה שכינתו בתוך בני ישראל אבל השכל והחכמה מחייבים שהקב"ה אינו גוף ולא כח בגוף לשנאמר שהוא עומד במקום זולת מקום ויש לו גשם מייקף מחוץ שהוא גדר המהקומם במקום באופן שהאמת הוא שלא אבא בעיר אלא הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו וכמו שענינים אלו הם דברים הפכיים שבחזינה אחת הוא בקרבך ובחזינה אחרת לא בא בעיר ואין ידיעת האדם מקפת ענין זה גם הדרוש שאנו עומדים עליו עם היות שהקב"ה פועל פעולות הפכיות והכל בא מאתו ית' אין מחייב זה שנוי בו יתברך כי פעולותיו נמשכות מחכמתו וחכמתו אינה נוספת על מהותו כי הכל א' וכמו שמהותו יעלם גם חכמתו ופעולותיו נעלמים וכמו שאמר הנביא כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרגתם ומחשבותי ממחשבותיהם אבל האמת הוא כי הקב"ה משגיח בשפלים והכל מסודר מאתו ית'. הרי שבא הנביא לבטל סברתם שהיה עולה על רוחם להיות פועל הקב"ה פעולות הפכיות היו בזה חזקיהו לומר שלא היה משגיח בשפלים ואל הדרוש הזה כיון חזקיהו בפרשה שכתב מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו וגו' וזה שאז"ל חזקיהו חדש עמידת חולי אומר לפניו רבש"ע העמדת אותו עד יום מיתו אינו עושה תשובה אבל מתוך שאדם חולה ועומד הוא עושה תשובה שלימה אומר הקב"ה חייך דבר טוב תציל ייחך הוא מתחיל הדא הוא דכתיב מכתב לחזקיהו וגו' ולכן להיות זה דבר חדש שהיה הקב"ה פועל פעולות השכינה נכנס טעות בלב אנשי הדור ההוא לומר שהקב"ה היה משתנה להיותו פועל פעולות משונות או לומר שהיה מקרה והזדמן ולא מסודר ומושגח מאתו ית' ולכן לזכר וללבן ולאמת דרוש זה כתב המלך חזקיהו פרשה זו לפרסם ולומר איך אין שנוי בו יתברך עם היותו פועל

שכורת היריעה לא היתה הכונה הראשונה להכריתני ממש אלא הכונה היתה שמדלה יבלעני כל' מהחולשה והדלות והחסרון שהיה לי מחמת עונותי יבלעני וישלימיני והוא כמו והיה כי יבלע ה' שהוא לשון השלמה אף כאן היסורין והם המשלימין את האדם כי באמצעות חוזר האדם בתשובה ומשלים חסרונו והוא מדלה יבלעני באופן שמיים עד לילה תשלימיני כי אע"פ שהייתי ביום חסר בלילה היתי שלם ונקט יום ולילה ע"ד שאז"ל אם ראית ת"ח שעבר עבירה ביום אל תהרהר אחריו בלילה שמה עשה תשובה שמה סלקא דעתך אלא אימא ודאי עשה תשובה אף כאן מיים עד לילה שאע"פ שביום הייתי חסר מלד העונות עד לילה תשלימיני שבלילה עשיתי תשובה ואמר תשלימיני לנכח ע"ד שכבר כתבתי ואהי תמים עמו וגו' כי בא לטהר מסייעין אותו מן השמים ולכן מייחס השלמות להקב"ה אבל כנוי יבלעני שהוא בלשון נסתר חוזר לחולי כלומר שהחולי ביצעני והשלימיני מדלותי וחסרונכי שהיה בי מלד עוני שהניעני לעשות תשובה ואחר שהחולי הניעני והכין אותי לעשות תשובה קמתי ואחזקני לעשות תשובה שלימה באופן ששוייתי ושמתי לעלמי עד בקר כארי בתחנות ובתפלה כמו שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' כי כן בזה האופן ישבר כל עלמותי וכחותי החומריות באופן שמיים עד לילה תשלימיני כמו שכתבתי :

א ירלה שמתי לעלמי כארי בתחנות ובתפלה אע"פ שכן ובאמת היה נגזר עלי שישבר כל עלמותי ומותי ומליאותי כמו שאמר לו הנביא כי מת אתה וגו' וכן הוא כמו כן בנות ללפחד וגו' ואמר שאע"פ שהיה יודע באמת שישבר כל עלמותי מ"מ שם עלמו כארי להתפלל אל ה' וכמשז"ל כשאמר לו ישעיה לו לביתך כי מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר לו אמאי כולי האי אל' משום דלא עסקת בצריה ורביה אמר לו חזינא ברוח הקדש דנפקי מנאי בני דלא מעלו אמר לו את בהדי בבאי דרחמנא מה לך מ"מ איבעי לך לאעסוקי בצריה ורביה ומאי דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעבד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידך וזכותא דידך והיין לי בני מעלי. אל' כבר נגזרה גזירה עליך אל' בן אמוץ כלה נבואתך ולא כך מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה על לוארו של אדם אל ימנע עלמו מן הרחמים והוא שאמר עם היות שכן ובאמת נגזר עלי שישבר כל עלמותי מ"מ שמתי פני כארי להתפלל אל ה' באופן שמיים עד לילה תשלימיני וכוונת שכתבתי ואמר

שארחה יה הן בעולם הגשמות הן בעולם החיים. הרי לך שתי פעולות הפכיות מסודרות ומונחות בדרוש הזה : **א** ירלה כשפוקדתי יתר שנותי ואמרת וכי אפשר שלא אראה יה כמו שאמר הנביא ולא תחיה לעולם הבא אל' שהרי אני רואה שהקב"ה מרחם עלי במה שמוסיף ימים על ימי וכיון שכן הרי כאן פעולות הפכיות שנראה מהן היות שני בו ית' לכן תירץ ואמר יה בארץ החיים והכוונה לומר שאין כוונתו של הקב"ה להמיתו בחולי שהביא עליו אלא ליסרו כדי שיחזור בתשובה וכמו שכתבתי שאז"ל וכל כך למה לפי שיה בארץ החיים כלומר הקב"ה רואה שבעוה"ז שהוא העולם הארצי ישתדל האדם להשיג החיים הגלחיים והאמתיים שהעוה"ז הוא עולם המעשה וכמ"ש התנא התקן עלמך לפרוודור כדי שהכנס לטרקלין ולעולם כונתו של הקב"ה בין בתפלה בין בסוף לא היתה אלא לטובתי כדי שאשוב בתשובה שלימה וכיון שבנתי לכך אעשה רעונו. ולכן לא אביט אדם עוד עם יצבי חל כלומר לא אסתכל עוד לאדם ההולך או המשתחף עם הרשעים שנקראים יושבי חל שהם חושבים מזה העולם שהלדיק אינו אלא כגר בארץ וכמ"ש דוד גר אכני בארץ או ירלה שהרשעים נקראו יושבי חל כמשאז"ל שפניהם מעלה חלודה בגיהנם ואמר לא אביט לומר שאסור להסתכל בפני הרשע שכן אחז"ל על פסוק שאת פני רשע לא טוב וכן יחזק ותכהנה עיניו מראות שבביל שגסכל בפני עשו וכו' שהכוונה לומר שא"ל שימשך שום טובה מחיטור ומשיתוף הרשע כי איך לרשע ואוי לשכנו ולכן קבל עליו חזקיהו מתוך חליו שלא להביט אפי' דרך טרתי בפני חבר הרשע וזה נמשך לו מחליו שחזר בתשובה שלימה וזאת היתה כונתו יתברך מתחלה לא להמיתו כמשאז"ל וממך הוא מתחיל וכו'. דורי נסע וגילה מני כאהל רועי וגו' אמר שכתב הדרוש הזה - להיות שאנשי דורי טעו באמנם שנסע וגילה ומני וממה שאירע לי כאהל כלומר כמו שנסע וגילה ומטלטל האהל ממקום כך מתנועע ומטלטל מסבא לסבא הקב"ה שהוא רועי כמו שנאמר ה' רועי לא אחסר וזה נמשך מני כלומר מסבתי וממה שאירע לי כי לראותם שפעל עמדי פעולות הפכיות גוזרים עליו כן ושיש שני בו ית' וטלטול סבא כטלטול האהל והאמת הוא שטעו בזה לפי שאם קפדתי כאורג חיי מדלה יבלעני ירלה כי קפדתי הוא לשון כריתה ואמר קפדתי כי האדם הוא הוא הכורת וגורם רעה לעלמו שבביל עונותיו ולכן אמר כשהייתי בתוקף החולי שהוא באופן שהיה נראה שקפדתי כאורג חיי כמו האורג

פסוק ואם תלכו עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי וגו' כלומר אם תיחסו הדברים למקרה להיות שאין הרע מהמיד והלכתי אף אני בחמת קרי שר"ל ההתמדה ברע עד שתבינו ותשכילו כי אין זה מקרה אלא מפעולות פועל. הרי שהעדר ההתמדה הוא סימן המקרה ולכן אולי יאמרו שגדון חזקיהו היה מקרה לזה אמר מה אדבר וגו' כלומר כמה וכמה יש לי לטעון ולדבר למה שיאמר לי חזיה מן המנגדים שאם האמת הוא שהוא ר"ל הקב"ה עשה ענין חזקיהו היה לי להיות נודד כל שנותי על מר נפשי כלומר היה לי להיות חולה זמן רב ואז היה נראה שהיה מפעולות פועל וכיון שלא היה כן נראה ודאי שהיה מקרה. הרבה טענות יש לי לרדד כנגד טענה זו ומלת מה אדבר הוא כמו מה רב טובך וגו' ומה הוא מה שידבר ה' עליהם יחיו ולכל בהם חיי רוחי וגו'. יראה שכפירת ההשגחה היא על שני פנים או לומר שהכל היה ע"י קרי והזדמן ואין סבה לשום נמלא או לומר שעם היות שהקב"ה משגיח חידוש הנמלאות מ"מ אינו משגיח כי אם בסוגים ובמינים שאינם משתנים ויש להם קיום לא בפרטים להיותם משתנים ויתחייב שגוי בדיעתו ולכן בא לבטל שתי סברות אלו. אם לראשונה אמר ה' עליהם יחיו כלומר אם יש לנמלאות שום חיות או קיום והעמדה אינו אלא להיות השם עומד ומשגיח עליהם שזולתו אין להם קיום והעמדה שהרי מליו שהטבע מחייב היות יסוד המים על הארץ והדבר שהוא טבעי ראוי שימלא בפועל בעת מן העתים וכיון שכן מי הכריח להגלות היבשה ולהיות תמיד כן לתת לעולם שארית אין זה כי אם השגחתו יתברך ולא גבל במקרה וזהו אומרו לפי שה' עומד עליהם תמיד על הנמלאים כלם זו היא הסבה שיחיו ויש להם קיום שזולתו ודאי שאין להם קיום :

וכנגד השנית אמר ולכל בהם חיי רוחי יראה כי הידיעה באיש היא יותר שלימה מהידיעה בכלל להיות כי הכולל והמין אין לו מציאות זולת האיש והאיש הפרטי עומד בעצמו ואין לו תלות בדבר מה לכן הידיעה באיש יותר שלמה מהידיעה במין וכמו שכתב בע"ד אמונה שער ג' וזהו שרמז כאן באומרו ולכל בהם חיי רוחי כלומר השלימות שבידיעות היא הידיעה בחיי רוחי כי המין תלוי באישים והאיש אינו תלוי בדבר מה ולכן יותר ראוי ליחס לו ית' הידיעה באיש מבין ולפי פי' זה אמר בהן לשון נקבה לרמז אל הידיעות :

וא יראה שאין לומר שלשה האדם פרטי אין השם משגיח עליו כי אם בעולם בכללו שהאמת הוא שכל

ואמר שני פעמים מיום עד לילה תשלימי הראשון כנגד שלמות הגוף ומעלות המדות והפרשתו מהמדות הפחותות שזה בא לו מסבת החולי המכניע יצרו של אדם ותאוותיו החומריות. והשני אמר כנגד שלמות נפשו ומעלות שכליות הנאללות לו מלך תפלתו ותחנונו בהאמינו כי יש לאל ידו ית' להליל נפשו מני שחת עם היות שנחתם עליו גור דינו ולכן אמר בשני שיתי עד בקר כארי שרמז לתפלתו כמו שכתבתי וזמה נמשך שמיום עד לילה תשלימי באופן שהכלל העולה מדבריו אלה בדרוש זה שכוונתו ית' מתחלה לא היתה להמיתו אלא כדי שיעשה תשובה ואין כאן שגוי ידיעה לו ית' :

כסום עגור כן אלפף וגו' אמר שהדרוש הזה יפרסמנו ויכריזנו לכבודו של מקום כסום ועגור אלפף והאגה כיונה ודלו עיני למרום להתפלל ואמרתי רבש"ע כיון שיש לי עושק וטורח גדול להסיר שבות סברא זו שמכנים להשם שגוי ידיעה אני מחלה פניך שערבני כלומר שתתן לי ערבות שפתים שיהיו דברי נשמעים :

א יראה שהיה מתפלל לה' שמומן לזמן יציא עליו יסורין שאז יהיה בטוח שילך בדרך תמים וזהו דלו עיני למרום ואמרתי רבש"ע בבקשה ממך עשקה לי כלומר עשקי ותיסרני ואז כשתעשה זה ערבני תוכל להיות לי ובשבילי ערב כי ברי לי שלא תבוש כי באמצעות היסורין על משמרתי אעמודה ולא יאל מתחת ידי דבר בלתי מתוקן. או יראה עשקה לי כמו שכתבתי שהכונה לומר שייסרנו אף בזאת ערבני ותהיה לי לערב שלא אמות מתחת היסורין וכמו שנאמר יסור יסרני יה ולמות לא נתגני ולכל הפירושים כונתו לומר תועלת היסורין המביאין לאדם להשגת שלמותו והכונה לומר שזאת היתה כונתו ית' ליסרו תחלה לא להמיתו באופן שאין כאן שגוי ידיעה בו ית' כי לעולם כונתו לטובה מה אדבר ואמר לי והוא עשה אדרה כל שנותי על מר נפשי יראה שחזקיה עשה חלקי הסותר שאפשר שיאמרו שהקדמה ידיעה היא שהמקרה לא יתמיד אבל המסודר מפעולת פועל יש לו התמדה ולכן בגדון הזה אם איתא שהכל היה מסודר ומושגת מאתו יתברך הן החולי הן הרפואה היה לי התמדה מה לחולי ההוא אבל אני רואה שלא התמיד יבתי שנאמר ביום הג' תעלה בית ה' וגם היות שגשה וגמלה למום והפסע בינו ובין המוות כמו שנאמר חלה חזקיה לנשי ודאי שזהו אות המקרה וההזדמן ובתי שני הרב בעל דרך אמונה בהחלת שער שני על

היה להפך שהיה מת והיה כאן מות גם כן היה נאלץ לך הלול מכל מקום מוטב הוא שלא מתי והטעם שאם מהי יאמרו שאין תקנה לאיש החוטא וזהו לא יסבירו יורדי בור אל אמתך ודוקא מי שיהיה מתחלת היותו. מי חי בגופו ובנפשו הוא לבד יודך אבל החוטא יפרוק עול מעל לוארו בחשבו שאין מרפא לשברו ואין מקבלין אותו אבל בראותם כמוני היום שהייתי חוטא עד שנזכרה עלי גזרת המות ועם כל זה נתקבלה תשובתי ודאי שמכאן והלאה אב לבנים יודיע אל אמתך וכל העולם כלו יחד אבות ובנים ילמדו זה לזה כי ימינו פשוטה לקבל שבים וישובו אל ה' :

אן ירצה שבאומרו אב לבנים רמז לעלמנו וזה שכבר כתבתי שאז"ל שלא עסק בפריה ורביה שראה ברות הקודש שבניו לא יהיו הגונים ולכן אמר מתחלה לא הייתי יורד לעומק הדרוש הזה שבהיות האדם רשע גמור וחיוב מיתה שהקב"ה יקבלהו וירחם עליו ולכן בראיתי שבי עתידים להיות רשעים לא הייתי רוצה להשתדל להביאם לעולם אבל עכשיו שראיתי שעם היות האדם רשע ימינו פשוטה לקבלו עתה אין לחוש לבני שיהיו רשעים כי אולי ישובו ואני אודיעם מה דהוה עלי ואמיתת הדרוש הזה דמעשה רב וזהו אב לבנים יודיע אל אמתך באופן שרמו שיא חשה :

ד' להושיעני ונגינותי נגנן כל ימי חיינו על בית ה' אחר שנשא ונתן בדרוש הזה גמר והוליא תולדת הדרוש ואמר אין כאן שינוי ידיעה כלל כי לעולם מתחלה ועד סוף כוונתו של הקב"ה היתה להושיעני ולהחזירי בתשובה ולכך שלח אלי לאמר מת אחת ולא תחיה כרי שאתעורר לשב בתשובה כמו שכתבו המפרשים וכיון שכוונתו של הקב"ה בכך ראוי הוא שאקבל עלי ואשפספ במעשי ולכך נגינותי נגנן כלומר עם היות שדרכי של מלכים נגנן בכל מיני זמר בשכבם ובקומם ועל שלהגש אני לא אעשה כן אלא נגינותי שנגנן הוא היות כל ימי חיינו על בית ה' עוסקים בתורה וכמו שאחז"ל שנשך חרב בבית המדרש ואמר כל מי שלא יעסוק בצורה ידקר בחרב בדקו מדן ועד באר שבע ולא מלאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מלאו איש ואשה טינוק וטינוקת שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה. ועוד יש תולדה מן הדרוש הזה שהקב"ה משגיח בפרטים ולא היה מקרה זה הענין ראיה לזה שהרי מלינו שנוי העצב הן בדברים השפלים הן בדברים העליונים. בדברים השפלים. ויאמר יעשיהו ישאל דכלת האנים וימרתו על כסחין

מה שיש צדן צנמצאות נמצא בחיי רוחי כי האדם נקרא עולם קטן וכמו שפי' על פסוק וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד שרמו לאדם שהמסתכל בו רואה עולם בכללו :

אן יראה שסבת הכל היה חיי רוחי שהאדם השלם הוא סבת בריאת העולם וכיון שכן אין לומר שהאדם אינו מושגח מאתו ית' אלא ודאי אחת הוא שתחלימני מחולי חולי הגוף ולא היה מקרה וגם תחייני לעולם הבא הפך מ"ש הנביא ולא תחיה לעולם הבא. הנה לשלום מר לי מר וגו' ירצה בשביל השלום והרפואה שנתן לי הקב"ה יש לי מר כפול משני מינים והם השתי סברות המשובשות שנמשכו מרפואתי אחת שיש שנוי בידיעותי ית' שנית שיאמרו שהיה במקרה לא בהשגחתו יתברך באופן שהוא מר כפול :

אן ירצה שהנה לשלום רמוז להקב"ה שנקרא שלום ור"ל הנה לכבודו של מקום יש לי מרירות כפול להשתבשותם לומר וליחס לו שנוי או חסרון השגחה ואין בהם דעת והבונה לאמר שכונת חלי לא היה אלא לטובתי והוא שאתה חשקת וכנספת שלא תרד נפשי לשחת בלי ולכן הבאת עלי יסורין למרק עונותי כי היסורין מכפרין עונותיו של אדם והתנהגת עמי במדת החסד בעשותך זה והוא כי השלכת אחרי גוף כל חטאי כלומר שחשבת כל העונות באו מזד החמר ולכן יכרת החמר והבאת עלי חולי וגשמה הנפש נקיייה וברה כמות שהיא וקרא לגופו גוף להיות שהקב"ה בראו. כי לא שאל תודך מות יהלך וגו' בא להודות להקב"ה על התועלת הגדול הנמשך לכל העולם ממה שעשה הקב"ה עמו לשלוח לו רפואתו ואמר עם היות שבין שהיה מת חזקיהו בין שלא היה מת מהללו והודאתו של הקב"ה לא היה נעדר כי אם היה מת היו מהללים אותו ולא היו מיחסים לו שנוי ידיעה ולא העדר השגחה כמו שעושים עתה וגם עתה שלא מת חזקיהו וסיעתו מהללים אותו על ששלח לו רפואה באופן שבין כך ובין כך יודו ויזמרו לו מ"מ במה שעשה הקב"ה עתה נמשך תועלת גדול לכל באי עולם שיכירו וידעו כי ימייך פשוטה לקבל שבים וכמו שאמרו ז"ל על פסוק ויתן צפי שיר חדש תהלה לאלהינו יראו רבים ויראו ויבטחו בה' כל הרואה לעשות תשובה יסתכל בדוד וכה"א הן עד לאומים נתתיו וגו' וזהו שכיון כאן באומרו כי לא שאל תודך מות יהלך ולא אמר ולא מות יהלך אלא שהכוונה לומר מה שכתבתי עם היות שעתה שלא מת חזקיהו ואין כאן שאל נאלץ לך הודאה וגם אם

מה שהייתי בשעה שעשיתי העבירה שאז לא הייתי דוד
אלא סכל ושומה אבל מלפניך משפטי ודיני ילא כפי מה
שאתי עכשיו. ואז ידעתי נאמנה שעניך החזינה משרים
משום דהוה ליה כאלו לא חטאתי אני מעולם ועם זה
יובן מאמר אחז"ל על פסוק אשרי נשוי פשע וגו'. את
מואל ביום הכפורים בא שטן לקטרג את ישראל והוא
פורט עונותיהם ואומר רבון העולמים גנבים הם ישראל
והקב"ה פורט זכויותיהם של ישראל מה עושה נוטל קנה
של מאזנים והוא מעיין את העונות כנגד הזכויות והן
שוקלין אלו כנגד אלו ושתי כפות של מאזנים שוות והשטן
הולך להביא עונות וליתן בכף עונות ולהכריעה מה
הקב"ה עושה נוטל את העונות מאיך הכף ומטמינם
תחת פורפירא שלו והשטן בא ואיגנו מואל שם עון שנא'
יבוקש את עון ישראל ואיגנו כיון שהשטן רואה כן אמר
לפניו רבש"ע נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה
לכך דוד משבחם לישראל שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי
חטא. שם לדקדק במאמר זה שמה שאמר השטן גנבים
הם לא ימנע או הוא פי' פורט עונותיהם או הוא דבר
אחר בפני עצמו שמלבד פרטן של עונות אומר גנבים
הם שאם הוא פי' הפרט קשה וכי אין בישראל כי אם
עון הגנבה לבד ואם הוא דבר אחר למה הוציאו מן הכלל
והלא עון הגנבה בכלל פורט עונותיהם הוא. ועוד מה
היא הכוונה באומרו שהקב"ה נוטל עונות ומטמינם תחת
פורפירא וכו' דודאי דכל כי האי לריך לורה וכוונה ועוד
היאך נסתם פי שטן ולא קטרג כנגד ישראל על מה
שעשה הקב"ה שהטמין עונותיהם הלא אמר נשאת שון
עמך וגו' ונתפיים ולא קטרג :

ונראה לע"ד שהשטן בא לקטרג את ישראל ומפרט
כל עונותיהם דרך פרט והשטן עשה חלקי
הסותר ולייר בעצמו שעם היות עונות ישראל-מרובים
לא יכריעו את הכף להיות שכשהאדם חוטא אינו
חוטא מדעתו ושכלו אלא שרות שטות נכנס בו
ואינו נחשב הפועל ההוא לפועל ולכן לקטרג בחינה
זו אמר אחר שפרט כל עונותיהם רבון העולמים גנבים
הם ישראל כלומר לא יעלה בדעתך שאלו העונות
שפרטתי שעשו עשאוים בבלי דעת וילרס פיתם והסיחם
לא עשאוים אלא בכל דעתם להיותם גנבים כלומר גנבו
דעת עליון שעלה במחשבתם שאין מציאות אלוה בעולם
ולית דין ולית דיין ולכן הורו היתר לעצמם לעשותם
וכמו שנא' אמר ככל בלבו אין אלהים השחיתו התעביו
עלילה כלומר להיותו חושב שאין מציאות אלוה בעולם

לכן

השחין ויחי ואמרו חז"ל זה היה גם בתוך גם והלא בשר
חי כשאתה נותן עליו דבלת תאנים מיד נסרח אלא הא
כילד נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל כדי לעשות
גם בתוך גם. בדברים העליונים ויאמר חזקיהו מה אית
כי אעלה בית ה' והשיב לו ישיעיהו כי ישוב השמש אחורנית
עשר מעלות במעלות אשר ירדה וזהו גם גדול המורה
עולם השגחתו יתברך. ועם מה שכתבתי יתקבש שאלו
השני פסוקים אין כאן מקומם כי אם לעיל אחר פסוק
וגמותי על העיר הזאת ושם הם כתובים בספר מלכים
אבל נכתבו כאן להמשך הדרוש להביא ראיה על השגחתו
יתברך ושלא יהיה הענין הזה במקרה והיא חולדת
הדרוש. ומה שכתב ויאמר חזקיהו עם היות הוא עלמו
המדבר כמ"ס בתחלת הפרשה מכתב לחזקיהו וגו' ואני
אמרתי וגו' מ"מ אב שכתב ויאמר ישיעיהו וגו' כתב נמי
ויהאמר חזקיהו וגו' שהכוונה להביא ראיה אל הדרוש אשר
הוא עומד עליו לומר שהכל היה בדרך השגחה לא בדרך
מקרה. הרי שהוכחנו מכל מה שכתבנו שאין נמשך שנוי
ידעיה לו ית' מתוך התשובה שמתחלה ועד סוף לעולם
כונתו ית' רלויה ועובה אלל האדם כי אין רע יורד
מלמעלה וכונתו היא שיעשה תשובה כמו שנאמר כי לא
אחפז מות רשע וגו' כי אם בשונו מדרכיו וחיה וזו היא
כוונתו מתחלה. ולבחינה השנית שאין ראוי שיקובל הבעל
תשובה להיות שחטא להקב"ה שהוא בב"ת נראה לומר
שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ז שהפעולות
האנושיות שעליהן ישובח האדם או יגונה הן הפעולות
הרלוגיות וכו'. והגבלת הפעולות הרלוגיות הוא על זה
הדרך שהדבר שיעשהו האדם ובעת שיעשהו יבחרו על
זולתו ואחר שנעשה הוא רואה בקיומו וחפץ ורולה שיהיה
עשוי הנה ראוי שיוחס אל הרלון. ויתחייב מזה שכל דבר
שנעשה ברלון בעת עשייתו ואחר שנעשה הפועל ההוא
אינו רואה בקיומו והוא חפץ שלא יהיה עשוי אף אם
בתחלתו נעשה ברלון או היה בו רלון מה אין ראוי שיוחס
אל הרלון אלא לאונם וטעויות לכן הבעל תשובה כיון
שמתחרט וגומר בלבו שהעבירה שעשה לא היתה נעשית
זה יורה שמה שעשה היה בטעות גמורה ובלי דעת ובלי
חבונה כי פעולות השכל אינם מקבלים חרטה וכן אז"ל
אין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות ולכן
האדם השב בתשובה חזר לדעתו ואין זה מי שחטא אלא
נחשב לאיש אחר וכמו שפירש הרב מרי ורבי ז"ל על
פסוק (תלים יז) מלפניך משפטי ילא וגו' יללה שאמר
דוד כששב בתשובה רבש"ע כשהדינני אל תדין אותי כפי

לכן השחיתו וכו'. או חשבו שאין השם משגיח וכמו שגא' על מה נאחץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדע. וכן הו' המעמיקים מה' לסתיר עצה וגו'. ויאמרו מי רואנו ומי יודענו ולשתי בחינות אלו ייחסם לנגבים לומר כי כמו שהנגב גובב בעבור שאין האיש בביתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית או אף אם יהיה שם יסן הוא ולא ירגישו ולא ישיגו במעשיו כך אלו להיות עולה על רוחם אחת משתי סברות משוכסות אלו שנגבו דעת עליון עשו העצירות והעונות שעשו באופן שנגבים הם היא גזרה כוללת לכל העצירות שלהיותם נגבים עושים העצירה וזו היא סבה גדולה לשלל יהיה להם כפרה להיותם כופרים בעקרי ויסודי התורה וכמו שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פרק כ"ח על שאמרו ז"ל הרהורי עצירה קשים מעצירה עיין שם והקב"ה פורט זכויותיהן של ישראל ומליץ בעדם להיותו רב חסד ונעשה סניגור ומה עושה נוטל קנה של מאזנים והוא מעיין את העונות כנגד הזכויות והן שוקלים אלו כנגד אלו ושתי כפות של מאזנים שוות. כלומר אם האמת הוא מה שאמר השטן שלהיותם נגבים על הכונה שכתבתי עשו העצירות זאת היתה סבה לשלל יעשו זכויות כי מי הכניסם לעשותם כיון שלית דין ולית דיין לשלם שכרם היה להם לילך אחרי שרירות לבם אלא ודאי כיון שעשו גם כן זכויות כמו עונות אין להכריח שום דבר והענין שקול באופן ששתי כפות של מאזנים שוות שאפשר לומר שסבת עשיית העצירה הוא להכחיש מליאותו יתעלה או השגחתו. או אפשר לומר שלא היתה הסבה אלא שלבו נוקפו וחומרו הכריחו לעשותה וכמו שאמר החכם כשאתה עושה העצירה אם תחשוב שהאל רואה אותך מה מאד העזת פניך ואם תחשוב שאינו רואה אותך אחת כופר ומכחש בו הרי שיש פנים לכאן ולכאן והזכויות מוכיחים כן ולכן הדבר שקול. וכיון שרואה השטן כן הולך להביא עונות ליתן בקץ העונות להכריעה והעולם נדון אחר רובו כמו שאמרו ז"ל ומשתדל להביא יותר והקדוש ב"ה נוטל את העונות מתוך הקץ ומעמינם וכו' הכונה לומר שראה הקב"ה מתוך מעשיו של שטן ששקר טען במה שאמר נגבים הם אלא שסבת עשיית העצירות. אינו אלא מלד שהשטן הוא ילד הרע הסיחם והדיחם לעשותם. וכמו שאמרו ז"ל ילדו של אדם מתגבר עליו בכל יום שנאמר וטפה השע ללדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שגא' ה' לא יעזבו בידו וגו' וזהו שכוון בעל המאמר באומרו והשטן הולך להביא עונות דמחמט

ראשי

ראיתי שעשה תשובה ראוי הוא שיקובל וארפאהו וכו'. אמרו ז"ל שאלו לחכמה חוטא מה ענשו אמרה חטאים תרדף רעה. שאלו לנבואה חוטא מה ענשו אמרה הנפש החוטאת היא תמות שאלו לחורה חוטא מה יעשה ויתכפר אמרה יביא אשם ויתכפר שאלו להקב"ה חוטא מה יעשה ויתכפר אמר יעשה תשובה ויתכפר הה"ד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. המאמר הזה נושא ונותן בדרוש אשר כתבתי ומבחין הבחינות המחיבות שלא תועיל התשובה לאדם והבחינות המורות שתועיל התשובה. ואמר שאלו לחכמה שהחכמה מחקרת הדברים לפי מהותן ועלמותן. ולכן מחייבת שעונש החוטא יהיה נערך. כפי מדרגת האדון שחוטאים לו ועוברים על רצונו וכיון שכן העובר על רצונו יתבדק יחוייב שיהיה עונשו כצ"ת כמו שהוא יתב' כצ"ת ולגדולתו אין חקר ולכן אמרה חטאים תרדף רעה. רעה ר"ל העדר ההחלטי כי רעה הוא הפך טובה והטוב הוא המליאות ההחלטי. ולכן אין מי שיכולה בשם טוב סתם בהחלט כי אם הקב"ה שהוא נמצא בהחלט. ואין לו התלות בזולת. וכמו שכתב הרב בעל דרך אמונה על פסוק ותמימים ינחלו טוב שרמזו להקב"ה שהוא הטוב והנמצא בהחלט ואפשר שלזה נאמר במעשה בראשית וירא אלהים כי טוב. כלומר כל נמצא כשיצא אל המליאות חל עליו שם טוב בשיתוף השם כמו שהקב"ה נקרא טוב להיותו נמצא בהחלט ומחוייב המליאות. ולכן רעה שהוא הפכי לטוב הוא ההעדר ההחלטי. ולכן אמרה החכמה. כיון שחטא למי שהוא הטוב הנמצא ההחלטי ראוי שיהיה עונשו נערך לו ויהיה ענשו הרע שהוא ההעדר ההחלטי מגוף ונפש וזהו שאמר חטאים תרדף רעה כלומר לחטאים ראוי הוא שתרדף להם שהרעה תהא רודפת אחריהם וכיון שהרע רודף לא יהיה להם מליאות כי אם העדר לעולם :

אמרה

הנבואה האמת הוא מה שגזרה החכמה שראוי שיהיה העונש נערך לגדולתו יתבדק. אבל מי אשר חטא לי אמתו מפפרי. ולכן אין ראוי להעניש לנפש המשכלת שבאדם שהיא מעולם לא חטאה. וכמו שאמרו חז"ל גלוי וידוע לפניך שרצוני לעשות רצונך ומי מעבד שאור שבעיסה. והיא הנפש החיונית והבהמית ולכן הנפש החוטאת היא תמות לבד ולא נפש המשכלת אמרה הסורה הקב"ה חס על ישראל להיות שאי אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות דאם אלא כן ממקום שבת מי הוא זה ואיזה הוא אשר מ' או לבו

להעיו פניו צפני יולרו הצב"ה אם לא שילא מדעתו ונכנס בו רוח שטות וגמסל כבהמות ולכן כיון שהוא בהמה יביא בהמה כדמותו ויסמוך ידיו עליה ותאכל על המזבח להורות שראוי להיות העונש כצ"ת כמו שגזרה החכמה והקב"ה אמר יעשה תשובה ויתכפר הה"ד טוב וישר ה' וגו' יראה הקב"ה הוא הטוב ההחלטי לכן אזהר הטוב כי כל דבר אזהר הדומה לו וזאת היתה הסבה שהמלא הקב"ה כל הנמצאים מההעדר והביאם אל המליאות. להיותו אזהר הדבר הדומה לו. וכמו שהוא מחוייב המליאות כן ראה לתת מליאות להעדר ולכן אינו רוצה לא העדר כולל מגוף ונפש כמו שגזרה החכמה ולא העדר פרטי מהגוף כמו שגזרה הנבואה ולהיותו יתב' גם כן ישר ושיהיו כל הדברים על קו היושר אינו רוצה שיביא אשם כלומר שיחשוב האדם שהאשם היא הכפרה האמתית ובהקדחתו שלם מה שחטא כי אין דין מחייב כך אלא כמו שגזרה החכמה או הנבואה. אלא שהקב"ה רב חסד עושה חסד עם בראיו ואומר להם שיעשו תשובה וזהו נראה שלא חטאו הם כי לא היו בדעתם כלל. ולכן יורה חטאים בדרך ומראה להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו כי זבחי אלהים רוח נשברה. לב נשבר ונדרה אלהים לא תבזה כי אין זה מי שחטא והרי הוא כבירה חדשה :

ולבחינה

הראשונה אשר כתבתי כי מה תועיל התשובה לעבירה שכבר נעשית. נאמר שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ח. כי עם היות שהתשובה היא על דרך חסד מ"מ ההכרח מביא אל המלא החסד ההוא. וזה כי כל פועל כוסף וחושק תמיד שיגיע מפעולתו התכלית המכוון והתכלית המכוון ביצירת האדם הוא היות הנפש נשארת אחר המות ולפי שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומפתה אותו לחטוא כמו שאמר הקב"ה בעלמו כי יגר לב האדם רע מנעוריו וארז"ל עלובה עיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה לפיכך אי אפשר לאדם שלא יחטא בפועל אם מעט ואם הרבה לכן ראה הקב"ה ברחמיו וברוב חסדיו לעשות חסד עם המין האנושי לפחות לו שיערי תשובה כדי שעל ידו יגלל האדם ממותת הנפש. ואומר אני שעם היות שהרב הנו' לקח בחינה זו פרטית. וכל לפרש בחינה זו יותר כוללת. וזה שאמר שפירשנו שהאדם הוא תכלית כל הנמצאים כלם נמצא שתכלית שלמותו של אדם הוא גדול הערך. כיון שבו תלויים כל הנמצאים כלם. ולכן בזה יגדל ההכרח היות האדם מרובה ומקובל בתשובתו

כאן אדם כי יר לב האדם רע מעוריו. ויש לדקדק בפסוק הכפל באומרו ממעמקים קראתיך ה' וחזר וחזיר את השם פעם שנית באומרו ה' שמעה בקולי היה לו לומר ממעמקים קראתיך השם שמע בקולי. ועוד שנוי כתיבת השמות שהשם הראשון הוא שם ההויה והשם השני בא"ד ועוד כי בבחינתו ית' מקום הגבוה והעמוק שים כי מלא כל הארץ כבודו. וכיון שכן מאי רבותיה דקאמר ממעמקים לכן נראה שלא קרא המשורר כאן ממעמקים בבחינת המלכ הקומי כי אם בבחינה איכות הדבר ומהותו וזה שאין לך דבר יותר עמוק בדברים המורגשים ומושגים בחוש הראות כיסודות הפשוטים והטעם שלמעלה נהם יש הדבר המורכב מארבעתם והוא הדומם כסף וזהב וכל מין מחכת. ולמעלה מהם הנומח ולמעלה מהם החי ולמעלה ממנו המדבר. באופן שהיסוד הפשוט הוא עמוק ולמעלה ממדרגות הגמלאים המורגשים ומוחשים ויש לך עומק אחר בלתי נרגש כי אם מזויר בשכל והוא ההיולי וזה נקרא בלשון החכמים שאל להיות כי השאל הוא דבר עמוק מאד כמד"א עמוקה משאל מה טרע כן ההיולי הוא דבר עמוק ואינו מוחש וכן פירש ה"ר לוי בן גרשום על פסוק (איוב כו) ערום שאל נגדו שרומז להיולי שהכונה לומר שם היות שאין חוש האדם משיג השאל והוא ההיולי ערום בלי לבוש לורה מכל מקום הקב"ה משיג ורואה השאל והוא ערום בלי לורה ועומד כנגדו ורואהו וכאן המשורר באומרו ממעמקים רומז לשני העמוקות שרמזתי אחד היסודות מפשוטים ואחד להיולי ובא לומר ולבטל סברת האפיקורוס שעלה על לבו לומר כי בבריאת העולם היה שם חומר קדום ושלא בראו מאין ומאפס ולבטל סברת זו אמר ממעמקים קראתיך השם כלומר כשאתי קורא לך שם השם המורה היותו מהוה ההויות אינו בבחינת שהמליא עומק אחד לבד כמו שחשב האפיקורוס והוא יצירת היסודות הפשוטים. אבל לא בריאת החומר הראשון והוא ההיולי כי כבר היה קדום אלא כונתי היא בבחינת שתי עמוקות שאתה מהוה את כלם הן עומק בריאת והמליא ההיולי מהאפס המוחלט הן עומק נתינת הורה להיולי ההוא והוא יצירת היסודות הפשוטים ובבחינת הויות שתי עמוקות אלו אינו קורא לך שם ההויה המורה היותך מהוה ההויות ועם זה יובן לע"ד מה שאמר הנביא (ישעיה מ) למה תאמר יעקב וגו' שהכונה היא שבא להכריח מה שאמר התנא הכל לפיו והרשות נתינה וזה שהאפיקורוס מכחיש ידיעתו יתעלה בשפלים לאחר

מבתי

בחסבותו ולחשוב כי הטבירה הנעשית כאלו לא נעשתה כדי שיאל תכלית כל הגמלאים כלם לפועל ולא חתיה פעולתו יתברך במעשה בראשית לבטלה כי כל פועל חושק שיאל תכלית פעולתו אל המליאות ובבחינה זו הכוללת כל הגמלאים כלם נראה לע"ד שכוונו לה חז"ל בבראשית רבה פ' כ"ב על פסוק ואל קין מלפני ה' ר' חמא בשם ר' חנינא בר יצחק אמר יאל שמח כמד"א הנה הוא יולא לקראתיך וראך ושמח בלבו פגע בו אדם הראשון אמר לו מה נעשה בדיןך. א"ל עשיתי תשובה ופשרתי התחיל אדם הראשון מטפח על פניו אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד אדם הראשון ואמר מזמור שיר ליום השבת. דקשה מה שייכות יש למזמור שיר ליום השבת עם התשובה שעמד אדם הראשון ואמר המזמור ההוא אחר שידע כחה של תשובה. אבל יובן עם מה שכתבתי. וזה כי לתת הקב"ה קיום והעמדה לגמלאים כלם הוכרח הקב"ה לקבל תשובתו של אדם מאיזו עבירה שיהיה בידו. ואפילו מהריגת נפש כמו שטעה קין ואף על פי שלא תשוב נפש הנרצח אליו בחרטה ובתשובה וזהו שאמר הכתוב ואל קין מלפני ה' ואמר ר' חמא יאל שמח טעם דרשתו הוא שאיך אפשר לומר שיאל מלפני ה' והלא כבודו מלא עולם ואם אספק שמים שם אחת ואליעיה שאל הנך ולכן פירש כי מלפני ה' ר"ל מחרון אפו כמו פני ה' חלקם ואמר יאל קין מחרון אפו של הקב"ה בתשובתו. ולכן יאל שמח שנתקבלה תשובתו. ולהיות ענין התשובה דבר שאין השכל סובלו מן הטעמים שכתבתי ובפרט מן הטעם הראשון והוא הגדון של קין כי איך תועיל התשובה החשוב נפש הנרצח בדידו ובחרטה. לכן אדם הראשון נעוה משמוע והתחיל מטפח על פניו ואמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע כי אלו הייתי יודע הייתי עושה תשובה כשעברתי על מצותו ולא היה גוזר עלי מיתה מיד עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת. להורות שסבת קבלת תשובתו היא חדוש העולם שכיון שהקב"ה חדש העולם ותכלית חדשו הוא שלמות האדם ואי אפשר להשיג האדם שלמותו וזאת התשובה לכן ראוי להלל לשבח להקב"ה על חדשו של עולם כיון שזה הכה לקבלת תשובתו של אדם כי כל פועל חושק וכוסף שיאל מכוונו לפועל ולא הדרוש הזה כוון המשורר באמרו. ממעמקים קראתיך ה' וגו' שרצה המשורר לומר שעל דה ההכרח היה מוכרח הקב"ה לקבל תשובתו של אדם. כיון שברא העולם שזולת האדם אין מליאות לעולם ואם אין תשובה אין

בקולי באופן שהזכרת השם הראשון אין כונתו לקרוא לו כי אם לפרשו ולומר באיזו בחינה נקרא שם של הויה והזכרת השם השני שהוא בלשון אדנותו הוא לקרוא לו שיממע בקולו ולא לבד שמיעת הברת הקול אלא תהייה אונק קשובות לקול תחנוני אם עונות תשומר יה השם מי יעמוד כלומר מי הקדים לומר שהקב"ה ברא העולם מהאפס ולכן ראוי שיסתדל שיאל תכלית פעולתו לפועל כמו שהוא מדרך כל פועל שכוסף וחושק שיאל לפועל תכלית מכוונ. אבל אם עונות תשומר יה וקראו יה לרמוז שבשתי אותיות אלו ברא כל הגמלאים עליונים ותחתונים. ואין דין בג' ראשונות כלל ליודעים רק שמסערין דינא כאז"ל אדני האדנות שם לשם העלם המדה השופטת מי יעמוד. כלומר מה תעשה לשמך הגדול המורה היותר מהיה ההיות שאי אפשר להיות להם קיום והעמדה אם איך מקבל את האדם בתשובה. כיון שהאדם הוא תכלית העולם וגמלא הוראת שם ההויה בטלה :

בגד

מה שאמר תהייה אונק קשובות לקול תחנוני אמר כי עמך הסליחה למען תורא כי אלו לא היה הקב"ה סולח היו האנשים הרשעים פורקים עול מעל לוארס לומר מה נועיל כי נפגע בו כי כבר אברהם התקוה. אבל עכשיו הקב"ה סולח וימינו פשוטה לקבל שבים והיו הכל יראים ממנו ית' באומרם אולי יש תקוה: **קויתי** ה' קותה נפשי וגו'. אחר שנשא ונתן עם הקב"ה בדרוש הנו' להכריחו ולכן היה מדבר לנכח עם הקב"ה בא לדבר עם נפשו ולהבטיחה על זה ואמר כי אין האדם מאוה ומקוה כי אם מה שאפשר להשיגו כי הנמנעות אינם נכנסות בתאוות האדם. ולכן אמר קויתי ה' כיון שקותה נפשי ויש לה חשק לדבקו נראה ודאי שנכנס תחת האפשר ולכן לדברו הוחלתי ואין זה דבר מופלא ותמה שהרי נפשי לה' משומרים לבקר יראה נפשי היא יותר קרובה ודבקה עמו יתברך מהמלאכים ששומרים לבקר לומר שירה לפניו יתברך. וראה לזה שנפשי חשובה מהם שהרי הם שומרים וממתינים לי לבקר עד שאומר אני שירה אין להם רשות לאומרה וכמו שאז"ל לא היה רשות למלאכים לומר שירה עד שאמרו ישראל שגא' ברוך יחד ככבי בקר אלו ישראל והדר ויריעו כל בני אלהים :

יחל

ישראל אל ה' יראה אעפ"י שהתשובה אין השכל מחייבה מהבחינות שכתבתי מכל מקום יחל אל שם השם כי עמו החסד ועושה חסד עם בראויו ולא תאמר

משחי סבות. א' שאם הקב"ה יודע מה יהיה ראובן אם לדיק או רשע אם כן גמלא שהוא מוכרח במעשיו דאם לא כן יהיה שנוי בידיעתו יתברך. ב' לראות רוע הסדר לדיק ורע לו רשע וטוב לו וכמו שפי' הרב מרי ורבי על פסוק (איכה ג) להטות משפט גבר וגו' ר"ל הקב"ה יהיה מטה משפט בגבר בהענישו על עונו אם היה הגבר הנו' נגד פני עליון לפי שידעתו יתב' היה מחייבו להיות מה שידע ואין באפשרותו לעשות ההפך. ועוד טעם ב' לעות אדם בריבו שראינו לדיק ורע לו רשע וטוב לו מכח שתי טענות אלו נראה ודאי שה' לא ראה. וזה שאמר כאן למה תאמר יעקב וגו' נסתרה דרכי מה' כלומר מוכרח אני לומר שנסתרה דרכי והדרך אשר אנכי הולך בה מה' דאי לא תימא הכי אני מוכרח במעשי או יש שנוי בידיעתו יתב'. וגם מטעם ב' ומאלהי משפטי יעבור שעושה עול בראיותיו לדיק ורע לו הלא ידעת וגו' הכונה לומר שהקב"ה ידע והמליא האפס המוחלט ודאי שלא יפלא ממנו כל דבר ואנחנו לא נדע ענין זה לפי שאין חקר לתבונתו וכמו שאפרש שיש לדקדק כיון שהארץ היא כדוריית אין בה שום קלה כי חלקי העגולה כלם שוים ולא ילדק שם קלה בחלק זה רמוז יותר מבזה ועוד כפל הפסוק באומרו לא יעף ולא יגע וגו' אלא שבא לומר הדרוש אשר אנחנו בו כי הקב"ה ברא העולם מהאפס המוחלט וזה שאמר הלא ידעת בדרך חקירה אם לא שמעת בדרך קבלה שאלהי עולם ה' הוא לפי שצברא קלות הארץ. כלומר לא ברא קלה אחד לבד והוא נתינת הנורה להיולי אלא גם ברא קלה אחר שני והוא בריאת מליאות ההיולי והוא החמר הראשון ולכן קראם קלות בערך איכות הנמלאות שאין לה דבר שפל ועמוק יותר מאלו והם ההיולי והנורה שחלה על ההיולי והסבה שחיברם יחד ולא אמר בורא קלה הארץ לרמוז להיולי הוא מפני שאינו מורגש בחוש הראות. ובעבור שלא נטעה לומר שהיה רומז לנורה שחלה על ההיולי לכן חיברם יחד באומרו קלות לרמוז לשניהם. וכנגד נתינת הנורה בהיולי אמר לא יעף ואין לו עיפות בבריאת נורת היסודות. וכנגד בריאת מליאות ההיולי מהאפס המוחלט אמר לא יגע שאעפ"י שהשכל מחייב שהיה יגיעה גדולה לזייר המלאות מליאות מה האפס עם כל זה לא יגע לפי שאין חקר לתבונתו כי ידיעתו ומהותו הכל אחד וכמו שמהותו נעלם כן ידיעתו. אבל האמת הוא שהקב"ה ברא שניהם וכיון שכן אדני שאתה ארון הכל שמעה

ואם לא היה העולם נמלא לא היה הקב"ה יושב בשמים שהרי אין כאן שמים ומי הוא סבת מליאות השמים ישראל סבא נמלא שישראל סבא הוא סבה שיהיה הקב"ה יושב בשמים. וסבת קיום והעמדת ישראל היא התשובה שאלמלא התשובה לא היה אפשר האדם לעמוד ולהתקיים כי אין אדם לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואם עונות תשמור יי' השם מי יעמוד נמלא כי כדי שיתפרסם אלהותו יתבדק תלוי בנו הוכרח הקדוש ב"ה לסלוח. וזהו שכתוב כאן ואל אלהינו כי ירבה לסלוח: **כ"י** לא מחשבותי מחשבותיכם וגו'. בא לבאר השני טעמים שאמר כנגד וישוב אל ה' וירחמנו אמר כי לא מחשבותי וגו' כי האדם הוא בעל חמר ואעפ"י שמוחל עלבוננו בקרבנו ישם ארצו. אבל הקב"ה בתכלית הפשיטות ואין שום סיג בו. ולכן הוא מרחם רחמנות אמיתי וכנגד ואל אלהינו כי ירבה לסלוח אמר כי גבהו שמים מארץ וגו'. יראה כי הגבהות האמיתי לשמים נערך כערך הארץ להיות כי הארץ הוא מרכז השמים והמרכז הוא יסוד העגולה שעל המרכז ההוא נתיסדה כן הארץ היא יסוד השמים. וכמו שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ. כי הארץ היא היסוד להיות מרכז השמים באופן שהעגולה נערכת אל המרכז להיות כי יסודה ומליאותה נתיסד על המרכז. ולכן אמר כמו שגבהות השמים נערך מהארץ ובחינת הארץ כן אם גבהו דרכי אינו אלא מדרכיכם כלומר בחינת דרכיכם כי לפי דרכיכם הם דרכי. וכמו שאמרו חז"ל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנא' ועתה יגדל נא כח ה' וזמן שאין עושים רצונו כ"י מתישין כח של מעלה שנא' לור ילך תשי וגו'. באופן כי כמו שהעגולה יסודה המרכז כן יסוד דרכיו יתעלה הם דרכי ישראל כי כפי מעשיהם פועל ומתגדל שמו יתעלה בעולם. וכן ומחשבותי נמשכים ממחשבותיכם. כי כפי המחשבות שאתם חושבים כך חושב הקדוש ב"ה לעשות עמכם וכיון שפרסום אלהותו תלוי בנו ודאי שירבה לסלוח. ולזה כוון המשורר באומרו (תלים קב) לא כחשאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו והטעם לזה כי כגובה שמים על הארץ וגו'. וראה כי כמו שגבהות שמים אינו אלא בחינת הארץ שהיא המרכז כן אם גבר חסדו אינו אלא על יראיו ומסיבתם כי כפי מעשיהם גובר חסדו בעולם כמו שכתבתי. ולזה כוון חז"ל במסכת מגילה אמר רבי אלעזר א"ר חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל לדיק ולדיק שנא' ביום ההוא

תאמר כיון שהוא רב חסד ועל לך ההכרח עושה עם האדם וכמו שכתבתי שכתב הרב בעל העקרים אם כן על כל פנים יעשה חסד עמו ולא נשתדל לעשות תשובה כחכמה לכן אמר והרבה עמו פדות כלומר השתדל והרבה לעשות פדות לנפשו באמצעות תשובתך ועם זה הוא יפדה את ישראל מכל עונותיו יהיה איזה עון שיהיה כי אין לך דבר שיעמוד בפני התשובה:

דרי שהמשורר גם כן עשה בחינת קבלת תשובת האדם כוללת מחמת כל הנמלואות כלם גם הנביא יספיק כוון לכל מה שכתבנו בפרשת דרשו ה' בהמלאו (ישעיה נה) כבר אמרו חז"ל אימתי הוא נמלא בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. ולענ"ד נראה שכבר כתבתי שאמר החכם אם כשאתה עושה העבירה תחשוב שהאל ראה אותך מה מאד העזת פיך וכו'. כי אינו דומה מי שעובר על מצות רבו בפניו ממש כמו מי שעובר שלא בפניו. ולכן אמר הנביא אל תדרוש לה' אלא כשהוא נמלא אורך. ואל תקראוהו אלא בהיותו קרוב שאם תקיים זה נמלא שלעולם תדרשו ותקראוהו לפי שהקב"ה לעולם הוא נמלא וקרוב כי מלא כל הארץ כבודו וכתוב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראש נאם ה' באופן שכונת הנביא לומר שאל יחשוב האדם לומר כשעושה העבירה שאין הקב"ה מלוי וקרוב אללו שאלו היה מלוי וקרוב אללו לא היה מעיז פניו כנגדו לכן אמר אל תדרשו אלא בהיותו מלוי וקרוב אורך שאם תעשה כן תדרשו ותקראוהו לעולם ועד:

ובא לסדר סדר התשובה והוא תקון המחשבה והדבור והמעשה. כנגד הדבור והמעשה אמר יעזוב רשע דרכו וכנגד המחשבה אמר ואיש און מחשבותיו. ועם זה וישוב אל ה' וירחמנו כלומר אעפ"י שאין השכל מחייב היות התשובה מועלת מ"מ למען רחמיו יתב' האדם מאצל בתשובה. וזהו וישוב אל ה' שהוא מדת רחמים וירחמנו. ועוד טעם שני מזה שהוא אלהינו ירבה לסלוח כביכול אלהותו כלומר פרסום אלהותו תלוי בנו ולכן ירבה לסלוח. וכמו שאמרו חז"ל אתם עדי נאם ה' ואני אל כשאתם עדי אני אל. וכשאין אתם עדי אין אני אל כיוצא בו אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים אלמלא אני לא היית יושב בשמים:

ויובן זה כי כיון שתכלית בריאת העולם הוא ישראל סבא וכמו שנא' בראשית ברא וגו' ואמרו חז"ל שציל ישראל סבא שנקרא ראשית. כמו שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו ברא אלהים שמים וארץ.

כונתי להטיבו וכן גם כן אם היה ההפך שהיה רשע וחזר בתשובה נמלא שמעולם לא היתה כונתי יתעלה להרע לו כי לא היתה כונתי להרע כי אם לרשע לא לזדיק זה. נמלא מכל זה שאין השני אלא בו בחדש לא בהקב"ה. ולכל הדרוש שכתבתי כיוון המסור במזמור (תלים מ) באומרו למנחם לדוד מזמור קוה קויתי ה' ויט אלי וישמע שועתי. לחקן כפל הפסוק באומרו קוה קויתי נוכל לומר שכוון למה שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פ' מ"ט על פסוק קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. שהכוונה לומר שהתקוה שמקוה האדם להקב"ה היא כפולה להיות שהיא ודאית ולכן חוזר האדם ומקוה פעם אחרת להיותו בטוח בתקוה ההיא שתבא : **א** יראה שכוון לדרושינו זה שהאדם אפשר להתיאש מן התשובה לשלש בחינות שכתבתי אם בשביל העבירה עצמה התשוב נפש הנרצח בתשובה או השבת המחולל אם ישוב נשמר. או בשביל מי שחוטאים לו שהוא בלתי בטל תכלית. וכן ראוי שיהיה העונש נעדר אליו. ואם בשביל שגראה שיש שני בחיקו יתעלה. לכן כנגד שלשתן אמר זה הפסוק. וכנגד השתי ראשונות אמר קוה קויתי ה'. כלומר יש לי שני מיני תקוה להיות שמו השם שהוא מורה היותו מרחם על בריותיו ולא יסתכל לעבירה הנעשית וגם לא לבחינת גדולתו היותו בלתי בטל תכלית לתת לי עונש בלתי בטל תכלית. וכנגד הבחינה השלישית אמר ויט אלי וישמע שועתי. כלומר הטעם אינו אלי כי איני עתה מי שהייתי תחלה כשחטאתי שעכשיו הריני בריה חדשה ולכן וישמע שועתי : **ייערני** מבור שאון מטיט היון וגו'. בא לומר שהאדם חוטא או במזיד או בפשע שיודע רבוג ומכוין למרוד בו. המזיד נמשל לבור שאון שהוא בור שיש בו מים רבים. כמא דאחא אמר כשאון מים רבים ישאון וכן הוא החטא במזיד שללל במים אדירים. אבל אם יודע לשוט ילא מהם. כך אם יחזור בתשובה שלימה ילא נקי אבל הפושע נמשל לטיט היון. והטעם כי מי שיודע רבוג ומכוין למרוד בו. כל כך שקוע במרד שהוא קשה לחזור בתשובה כאדם הטובע בטיט היון ואין לו מעמד וגם אינו יכול להתנועע ולקוט ולפסוע פסיעה ולכן אמר שאין לך דבר שיעמוד בפני התשובה כי על הכל ימינו פשוטה. וכנגד הראשון אמר ויעלני מבור שאון. כנגד הב' אמר מטיט היון. ותקנת הראשון רמז באומרו ויקם על סלע רגלי להיות שהאדם העומד במקום מים רבים אין לו עמידת רגל לכן אמר ויקם

הוא יהיה ה' לבאות לעמרת לבי וגו'. יראה דבר ידוע הוא כי העמרה היא כדוריית ולכן אמר שלעמיד לבא יתפרסם היות הקב"ה כעגולה המקפת סביב המרכז בבחינת ראש כל לדיק כלומר שאמונת הדיק החקוקה בראשו תהיה כדמות מרכז לו יתעלה לומר כי כמו שהמרכז הוא יסוד העגולה כן אמונת הדיק תהיה מרכז פעולותיו יתעלה ומכנה פעולותיו יתעלה בשם עמרה להיות שמחממך בהם בעולם וגם להיות כי הוא כדמות עגולה בבחינת המרכז וכמו שהמרכז יסוד העגולה כן אמונת הדיק יסוד פעולותיו יתבדך :

כ כאשר ירד הגשם והשגל מן השמים ושמה לא ישוב וגו'. בא לתרץ קושיא והיא שאם הקב"ה מקבל תשובת האדם וכמו שאמר ואל אלהינו כי ירצה לסלוח נמלא שהקב"ה משתנה שקודם שישוב האדם יחרה אפו יתעלה כנגד האדם ואחר כך בשובו נוחם על רעתו ומרחם עליו לכן לתרץ זה אמר כי כאשר ירד הגשם והשגל וגו' ויוזן עם מה שאז"ל במסכת ראש השנה עתים לטובה ועתים לרעה. עתים לטובה כי"ד הרי שהיו ישראל רשעים גמורים בר"ה ופסקו עליהם גשמים מועטים לכוף חזרו בהם להוסיף אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא הקב"ה מורידן בזמן על הארץ שגריכה להם הכל לפי הארץ עתים לרעה כי"ד הרי שהיו ישראל לדיקים גמורים בר"ה ופסקו להם גשמים מרובין לסוף סרחו לפחות לכן אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא הקב"ה מורידן שלא בזמן על הארץ שאינה לריכה להם הרי שגראה מתוך מאמר זה שאין השני בהקב"ה אלא בחדש. וזה שרמז כאן באומרו כי כאשר ירד הגשם והשגל מן השמים ושמה לא ישוב הגשם לחזור ולירד פעם אחרת כשנגזרה גזרה להיות הגשם מועט וחזרו בתשובה. אלא מה עושה הקב"ה. כי אם הרוה את הארץ והולידה והלמיחה ר"ל שמוריד אותו המועט על הארץ שגריכה להם באופן שהולידה והלמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאוכל כן יהיה דברי אשר ילא מפי לא ישוב אלי ריקם אלא אם הקב"ה גוזר פלוני שהוא רשע ימות וחזר בתשובה אינו רשע. ופלוני שהוא לדיק יחיה אם תהא על הראשונות ונעשה רשע אינו לדיק. נמלא שהחזרה לא בא מלדו יתעלה כי אם מלד שני האדם. וזה לא ישוב אלי כלומר אין החזרה מסבתי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והללית את אשר שלחתיו כי לעולם כונתי להטיב לטובים וכל זמן שהוא טוב חפצתי עליו ואם נשתנה האדם ונעשה רשע מעולם לא היתה

ועם כל זה לא מלינו שום פעולה שיהיה לה ערך עמו
 יתברך להיות כי הקב"ה הוא בלי ראשית בלי תכלית
 והפעולות כלם יש להם ראשית ומהם יש להם תכלית :
זבח ומנחה לא חפלת וגו' בא להביא ראיה איך
 הקב"ה מכפר בדבר שאין השכל מחייבו וזה שמי
 שחטא מביא אשם ומתכפר. וכמו שגאמר והביא את
 אשמו לה' וגו'. והוא דבר ידוע שזבח ומנחה לא חפלת
 שהרי כתוב אם ארעב לא אומר לך כי לי תכל וגו'.
 ומה היתה כונת הקרבן אינו אלא אזנים כרית לי.
 כלומר ההכנעה והשמיעה לדברו ית' וכמו שגאמר הנה
 שמוע מזבח טוב כלומר טוביות הזבח וכונתו האמתית.
 אינו אלא שמוע השמיעה וההכנעה לו יתעלה והידיעה
 וההכרה לומר כי כמו שהבעל חי ההוא נשרף על גבי
 המזבח. כך היה ראוי להיות עונש החוטא לולי רחמי
 שמים שריחם על האדם. אבל מלאות העולה והחטאה
 כמה שהוא לא שאלת. ועם כל זה כתוב בתורה יביא
 קרבן ויתכפר נראה ודאי שאין להרהר אחר ענינו של
 הקב"ה כי גבהו ממנו :

אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי הכונה
 שבא לומר איך שכל האדם קלר מהשיג איזה דרוש
 עמוק קלם. כל שכן להשיג דרושים עמוקים התלוים
 בידיעתו יתעלה. וזה יובן עם מה שאמרו חז"ל ברבה
 סוף מגלת רות רבי יצחק פתח אז אמרתי הנה באתי
 וגו'. שירה הייתי לריך לומר שבאתי ואין אז אלא שירה
 שגא' אז יסיר משה מכלל לא יבא הייתי. ובאתי במגילת
 ספר וגו'. במגילה אשר נזית לא יבא בקהל לך בספר
 לא יבא עמומי ומואבי בקהל ה'. ולא די שבאתי אלא
 במגילה ובספר כתוב עלי במגילה פרץ חלרון רם
 עמינדב נחשון בועז עוזבד ישי דוד. בספר ויאמר קום
 משחכו כי זה הוא :

הרי שדרשו זה לומר שאם לא היה דוד ראוי לבא
 בקהל לא היינו משיגים שהרי כמה זמן עמדו
 שלא נתחדשה הלכה עמומי ולא עמונית מואבי ולא
 מואביות אלא שהיו סוברים שאחד אנשים ואחד נשים
 לא היו ראויים לבא בקהל וזאת היתה הסבה שאמר
 פלוגי אלמוני לא אוכל לגאול פן אשחית את נחלתי.
 עם היות דרוש זה רמזו בתורה כמו שאמרו חז"ל על
 דבר אשר לא קדמו אחכם בלחם ובמים דרכו של איש
 לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ועם כל זה לא היינו
 משיגים דרוש זה כל שכן בדרוש התשובה ואופן קבלת
 האדם שהוא דרוש עמוק שאין לנו להרהר ולפשפש אחר
 שמי

על סלע רגלי. ותקנת הב' אמר כונן אשורי. להיות
 שהעומד בטעם היון אינו יכול לעשות תנועה ולפסוע
 פסיעה לכן אמר כונן אשורי :

ויתן בפי שיר חדש וגו'. אמר לא לבד נתקבלתי
 בתשובה אלא שהיה לי תוספת טובה והוא ויתן
 בפי שיר חדש וכמו שאז"ל וכי כל השירות ישנות אלא
 שנטלה ממני רוח הקדש והשיבה לי שגאמר השיבה לי
 ששון ישעך וגו'. ומה נמשך תהלה לאלהינו. ומה
 התהלה שיראו רבים ויראו ויבטחו בה' והוא על דרך
 (תלים קל) כי עמך הסליחה למען תורא. כי האדם אם
 לאחר שיחטא לא יהיה לו תקנה יפרוק עול מעל זוארו
 ולא ישוב. אבל עכשו שדוד נתקבל יראו רבים ויראו
 ויחזרו בתשובה. וכן אמרו ז"ל כל הרואה לעשות תשובה
 יסתכל בדוד. וכן הוא אומר הן עד לאומים נתתיו וגו':
אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו וגו'. בא לומר
 איך יזויר שהאדם יקבל בתשובתו וזה לשתי
 בחינות. אחד לגדולתו ולרוממותו יתעלה היותו בלתי
 בעל תכלית מחייב שלא יקובל ב' שאם תאמר שיקובל
 נמלא שנוי בידיעתו יתב' שמעיקרא קודם תשובתו היה
 הקב"ה מנגדו ומבקש רעתו ושז ורפא לו ומבקש אהבתו
 וטובתו. ולכן היה יותר ראוי לומר כי הקב"ה אין
 ידיעתו מקפת בדברים השפלים לרוממותו יתעלה ולא
 נפול בכל אלו המכמורים לכן אמר אשרי הגבר אשר
 שם ה' מבטחו ובוטח בהשם שהוא רחמים פשוטים
 ואינו מתנהג בענין זה לפי גדלו ורוממותו :

ובנגד הבחינה השנית שמתהלל שנוי בידיעתו אמר
 ולא פנה אל רהבים ושטי כוזב ר"ל אינו
 מיחס להקב"ה גבהות ושטי כוזב פלפולי כוזב לומר אם
 יודע משתנה וכיון שאינו משתנה ודאי שאינו יודע אינו
 פונה לאלו שטי ופלפולי כוזב והטעם כי ידיעתו יתעלה
 נעלמת ממנו להיות כי אינה נוספת על עצמותו כי
 ידיעתו ומהותו הכל אחד. וכמו שמהותו נעלם כך
 ידיעתו נעלמת ממנו וזהו שאמר רבות עשית וגו'. יראה
 עם היות הפעולות רבות ושונות זו מזו עשית מכל מקום
 אין שנוי הפעולות מחייב שנוי ורבוי בו יתעלה אלא
 אחת ה' אלהי יחיד ומיוחד והטעם כי נפלאותיו ומחשבותיו
 אלינו כלומר מהדברים הנפלאים והנסתרים ממך הם
 מחשבותיו אלינו כי אין אנו משיגים מחשבותיו. וכמו
 שגאמר כי גבהו שמים מארך כן גבהו דרכי מדרכיכם
 ומחשבותי ממשחבותיכם. והטעם לזה כי אין ערוך אליך
 כי מן הראוי היה להיות ערך מה בין הפעולה והפעול

שיקובל האדם עם היותו חוטא בשבטו מחטאיו ושב ורפא לו. והדרוש הזה אפרסמנו ואכריזנו וזהו בשרתי לזק והלזקה שעושה הקב"ה עם האדם בקהל רב הנה שפתי לא אכלה. כלומר לתקן כפל הפסוק. יראה עם היות שמתוך מעשי אני מבשר הלזקה שעושה הקב"ה עם האדם שברי תקבלתי בתשובתי וכמו שאמרו חז"ל כל הרולה לעשות תשובה יסתכל בדוד שחטא ועשה תשובה וכמו שנאמר הן עד לאומים נתתיו וגו'. מ"מ שפתי ממש להכריז ולפרסם הדרוש הזה בפי ובשפתי לא אכלה. ה' אתה ידעת מה היא כונתי בזה והיא כדי שיזכרו וישובו אל ה'. באופן שעלה בידנו מכל מה שכתבנו כי אין לך דבר שיעמוד בפני התשובה אלא ימינו יתבצר פשוטה לקבל שבים המתודים על עונם וכואבים. זהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי הנעיר ילחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש שנים עשרים

אחר שחקרנו ודרשנו ובררנו האמת שתשובתו של אדם השב מדרכו הרעה מקובלת לפניו יתב' ומועלת לו נבא לחקור ולדרוש מדרגת התועלת הנמשך לו לאדם מלד תשובתו כי בידיעת זה ישתדל האדם השתדלות נערך לפי מדרגת התועלת הנמשך מן התשובה והטעם כי היא הקדמה ידועה כי כפי מעלת הדבר המבוקש כן ראוי שיהיה עמל האדם והשתדלותו להשיגו כי ההשתדלות מתחם אל הדבר המושג וכמו שאמרו שלא ישובח מי שיעשה כלים שוים ככר כסף. לעשות מחט ברזל אחד כמו שישובח מי שיעשה כלים שוים עשרת אלפים ככר כסף לעשות מחטים ב"ת אחד לאחד בזה אחר זה :

וראיות הדרוש הזה אמת. ראוי לחקור אם התכלית המושג מלד התשובה הוא גדול הערך. כדי שישתדל האדם השתדלות נמרץ להשיגו :

ועוד לריך לחקור לו הונח שהתכלית המושג מלד התשובה הוא גדול הערך אם הוא מן הדברים שאם לא יעשהו לא יפסיד ממדרגתו עם היות שלא ישיג התכלית המושג מלד התשובה או נאמר שבשב ואל תעשה ובהיותו יושב ובטל ובטלתי משתדל לעשות תשובה מפסיד :

ועוד לריך לחקור שלו הונח שהתכלית המושג הוא גדול הערך כמו שאמרנו וגם בהיותו יושב ובטל

שני כוז שהרי בענין בואי בקהל היו אומרים שלא הייתי ראוי לבא בקהל ולא די שבאתי אלא שבמגילה ובספר כתוב עלי היותי עקר וגזע יחס ישראל שהוא גזע ושרש המלכות. וכמו שנאמר קום משחור כי זה הוא כל שכן בדרוש קבלת האדם בתשובה שהוא ענין תלוי בידיעתו ותעלה. ועוד שאפי' בשעה שהאדם חוטא ועושה העבירה ראונו לעשות ראונו יתעלה וכמו שאמרו גלוי וידוע לפניך שראוי לעשות ראונו ומי מעבד שאיר שבעיסה. וזהו שאמר אפילו בשעת העבירה לעשות ראונו אלהי חפצתי ותורתיך בתוך מעי. וכיון שאפילו באותה שעה ראוי לעשות ראונו. ראוי הוא שיקובל האדם בתשובה כי לא חטאה אלא נפש הבהמית לא שכלו של אדם :

אן יראה שדבר ידוע הוא כי הקב"ה פועל ברעון לבד כי כיון שהוא רואה בדבר מיד נעשה. וכמו שנא' בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל לבאם מה שאין כן האדם שאף על פי שיראה בדבר לא נעשה אלא אם כן יפעלו ויולאו כלי למעשהו. וכמו שפירש הרב הגדול מורי ורבי זלה"ה על משנת עשה ראונו כראונו כדי שיעשה ראונו יתבצר כראונו. יראה הזהיר התנא שיעשה וישלים האדם ראונו יתבצר כראונו כדי שיזכה בזה שיפעל ראונו האדם לבד כמו שפועל ראונו הקב"ה לבד. וזה שכוון המסורר באומרו (תלים קמה) ראונו יראיו יעשה. יראה שראונו יראיו לבד יפעל ויעשה כי כיון שיראו בדבר מה מיד יהיה וכן מצינו שכשרלה משה שתפתח הארץ את פיה מיד ותפתח הארץ את פיה. וכשרלה יהושע שיעמוד השמש בחצי השמים מיד ויעמד השמש בחצי השמים וכן הרבה הרי שראונו האדיק פועל ועושה כמו ראונו ה' ית'. ועתה יראה הפסוק לומר שאמר דוד אני הייתי חפץ ולפעול ראונו כלומר כי כמו שראונו לבד עושה מעשה גם כן אני הייתי חפץ לעשות שראונו לבד יעשה מעשה. ולא מלאתי אופן לבא לכלל זה אלא כשתורתיך בתוך מעי. כלומר כשכונתי בתוך לבי ומעי לקיים דבר מה מן התורה שאז הראונו לבד הקב"ה מלרפו למעשה. וכמו שאמרו ז"ל תשב אדם לעשות מצוה ולא עשה הקב"ה מלרפה למעשה. והכונה לומר שכיון שהקב"ה מחשבה טובה וראונו טוב מחשיבו למעשה נמצא שאפילו בשעה שאדם חוטא כיון שראונו של אדם לעשות ראונו יתבצר. וכמו שאמרו חז"ל גלוי וידוע לפניך שראוי לעשות ראונו וכו'. נמצא שבאותה שעה עצמה עושה מצוה שהקב"ה מחשיב הראונו הטוב ההוא למעשה. אם כן ראוי הוא

ובטל מפסיד כבר חפשי לזייר שלהשיג התכלית המושג
מלד התשובה לריך השתדלות נמרץ ועלום וזה מכריח
לאדם להתרשל מלעשותו כדי שלא להטריח את עלמו
ובחר ואומר לא מדובשיך ולא מעוקליך או נאמר שהוא
דבר נקל ולא יתרשל האדם ולא יתעלל לעשות ונאמר
שבטענין התשובה איכא שלשתן למעלותא. וזה שמיג
תכלית גדול הערך. וגם אם לא ישתדל להשיגו לא די
שלא ישיג התכלית ההוא אלא שגם בהיותו יושב ובעל
יפסיד ממדרגתו וממלכותו אשר הוא יושב בו. ועוד
שלישית כי הוא דבר נקל ואפשרי קרוב לעשותו ולהשיגו.
באופן שאין כאן שום בחינה לשיתרשל האדם מלהשתדל
לעשות התשובה:

אם לבחינה הראשונה מאלנו ראוי שכתב הרב בעל
העקרים מאמר רביעי פ' כ"ד כשחפשו כל מלות
עשה שבתורה לא מלינו מלה שיזכה בה האדם לתכלית
המושג מלד התורה אלא התשובה בלבד וזה שהתכלית
המכוון בתורה הוא אהבת השם שהיא המציאה את
האדם לשבר גדול המקוה לנפש. וכן מלינו בטענין התשובה
שנכתב זה התכלית בעלמו בפרשת אחס נלבים כמו
שנאמר כי המלה הזאת אשר אנכי מלוך הינא לא
נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא וגו'
כי קרוב אליך הדבר מאד וגו' שכל זה מדבר בטענין
התשובה. וכתיב בתריה ראה נתתי לפניך היום את
החיים ואת הטוב וגו' וכתיב אשר אנכי מלוך היום
לאהבה את ה' אלהיך וגו'. הרי שהתכלית המושג מלד
התשובה הוא אהבת השם שהוא תכלית שלמות האדם
שהרי מלינו שאברהם אבינו אחר שנתגסה בעשר
נסיונות. הגיע למדרגה זו שנאמר עליו עתה ידעתי כי
יאל אלהים אתה והיא יראה מאהבה כמו שנאמר עליו
זרע אברהם אהבי:

ונראה לי שהטעם שנמשך התכלית הזו מהתשובה
הוא שכיון שאין לדיק בארץ אשר יעשה טוב
ולא יחטא אם לא היה מועיל לאדם תשובתו מעולם לא
יבא לאהבה את השם ולרדקה בו כי עונו יבדיל בינו לבין
קונו אבל התשובה מחוץ ומסיר המסך המבדיל ההוא.
עד שנתדבק בו והאבדן עמו הרי שהתשובה כזה לבא
לכלל אהבה. וכן אמרו ז"ל גדולה תשובה שמגיע עד
כסא הכבוד שנאמר טובה ישראל עד ה' אלהיך כלומר
שהתשובה עושה שאדם בא לכלל דבקותו עמו יתברך
וזהו חסד היה האדם נבדל ונפרש ממנו יתעלה. וכמו
שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם

נמלא שהחליף העבירה במלוא שכיון שבא דבר עבירה לידו ולא עשה לאהבת ה' מבלי שום מונע מבחון תחשב לו לזדקק נמלא שבחשובה זו יובחן עבירה ומלוא ומחליף זו בזו וכיון שעשה תשובה גדולה כזו הוסיף מסוה הבושה לעשות תשובה כי ודאי יקבל האדם בתשובה כזו:

וכונת המשל לומר שלא יחשוב אדם לומר שעם היות שאדם עושה תשובה כזו. מ"מ תשאר לו חיוה כחם או חולשה בנפשו מלד עונו כאדם שנתרפא מחלייו לכן בא המשל לומר שאדרבה ניתוסף לו זכות שזדונות נעשו לו כזכיות. וזו היא כונת המשל לומר כי כמו שהאדם ההולך אלל חנוני אם לא יהיו לו זוים רעים לא יתנו לו זוים טובים. כך האדם אם לא היו לו קידם העבירות שבידו לא היו נותנים לו כל כך שכר לפעולתו נמלא שמתכבד בשביל עונו מן הבחינה שכבר כתבתי לעיל ואחר שפירשנו כונת המאמר יאמר הכתוב לפי שיטה זו:

צרוך עון אפרים וגו' כלומר אל יחשוב אפרים שכיון שחטא במידו נגד קונו שאין לו תקנה כי אדרבה עונו הוא כמו לרור הכסף אשר בידו של אדם שבשכילו נותנין לו מה שרולה כך העון הקודם תחשב לו לזכות וללדקה אם עושה תשובה שלימה וזהו לרור עון אפרים כלומר כדמות לרור כסף הוא עון אפרים אימתי יבא לכלל זה כשהיתה התשובה כל כך מעולה עד שפונה חטאיו כלומר שהיתה מאהבה ולא נשאר רשע חטא מהעון כמו שנשאר כשעבד מיראה שזדונות נעשו לו כשנגות אלא נעשו כזכיות מלד חזרתו מאהבה. א"כ נמלא שהעון הקודם נמשל ללרור הכסף הרי ביררנו גודל התכלית המושג מלד התשובה:

ואם אמר יאמר האדם שלא יעשה תשובה אם לא יועיל להשיג התכלית המושג מלד התשובה גם לא ייוק בהיותו יושב ובטל ליתא להיות מלחמת ילרו מלחמה מסוכנת מכמה בחינות שונות וכמו שאמר המקוץ. אך בי ישוב יתפוך ידו כל היום בילה בשרי ועורי שיבד עלומותיו בנה עלי ויקף ראש ותלאה בא לומר חוזק מלחמת הילר הרע עם האדם על כל שאר מלחמת אויב שיהיה וזה שאיזה אויב שיהיה עומד מבחון וזה עומד מבפנים. ועוד שאיזה אויב שיהיה לוחם ומילר שעה אחת או שתי שעות ביום וזה לעולם מסית ומדית לאדם וכמו שאמרו ז"ל על פסוק לופה רשע ללדיק ומבקש להמיתו וגו' שאמרו שמדבר על ילר הרע המפתה בכל עת לאדם. ועוד שהאויב מבחון כובש הגוף לא הנפש. וילר הרע הגוף

לערא אגרא ואימתי משיג האושר כשהיתה התשובה מאהבה עד שגדלה הסליחה כל כך שהוא כסוי חטאה כלומר שלא נשאר מהפסע אפילו רשע חטא ויובן עם מה שאז"ל. גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כשנגות דכתיב שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוונך עון מזיד הוא וקרי ליה מכשול ובמקום אחר אז"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות אלא כאן בשב מיראה כאן בשב מאהבה שהשב מאהבה לא נשאר רשע חטא אלא נעשה כזכות וזהו שרמו כאן באומרו כסוי חטאה. כלומר שהיתה התשובה כל כך לשמה ומאהבה שמהפסע הוא נשוי ולא נשאר רשע חטא אלא אדרבה הוא כסוי חטאה ירלה שנעשה לו כזכות. הרי ששני הפסוקים הם אמתיים אלא שמדברים דברים הפכיים בחינות שונות. ואל הדרוש אשר היינו בו לומר שזדונות נעשו לו כזכיות נראה לע"ד שכוין ז"ל באמרם על פסוק. לרור עון אפרים לפונה חטאיו כל מי שיש בידו דבר עבירה ומתבייש לעשות תשובה יחליפנה במעשה הטוב ויעשה תשובה ויתקבל משל לאדם שיש לו לרורות של זוים רעים ילך אלל חנוני ויתן לו תוספת ומחליפה בזוים טובים אף כל מי שיש בידו מעשים רעים יעשה תשובה ומעשים טובים שראוי ללדקדק בלשון המאמר שאמר יחליפנה במעשה טוב שאיך לודק בזה לשון חליפין דלשון חליפין לא ילדק אלא בשני דברים הנמלאים ואז יוכל האדם להחליף זה בזה. אבל בנדון דידן העבירה כבר נעשית וכבר חלף הלך לה ואיך יוכל להחליפה במעשה טוב. ועוד שאם האדם מתבייש מלעשות תשובה איך אמר יחליפנה במעשה טוב ויעשה תשובה ומי סר לו מסוה הבושה. ועוד מה היא כונת המשל ואיך ילדק בנמשל:

רבן נראה לע"ד שיוצן כן. כל מי שיש בידו דבר עבירה ומתבייש לעשות תשובה באומרו איך אעמוד בפני קוני אחר שעברתי על לוויי. כי הסבירא ושורת הדין נותן שלא יהיה לי כפרה כמו שכבר כתבתי התקנה לזה הוא שיחליפנה במעשה טוב וכו'. ירלה שאמרו ז"ל שהתשובה השלימה היא שהיה באותה אשה ובאותו מקום ובאותו הפרק שבהיות על זה האופן אין שם שום מונע מלעשות העבירה שהרי בסגנון זה עשה פשם אחרת ועם כ"ז אדם זה כובש ילרו שלא לעשותה זה מורה אהבתו ודבקוהו בה' יתעלה והיותו תוהא על העבירה שעשה ובבחינה זו כבר ילדק עליו שם חליפין שהרי בהיותו מוכן ועומד במלכ הוא לעשות העבירה הוה ליה כאלו העבירה היא המליחות. וכשהוא כובש ילרו ולא עשה

וכמו שאמרו ז"ל דרשו ה' בהמלאו אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליום הכפורים שאז הקב"ה מצוי אל כל אדם לקבל תשובתו. וכיון שהביטוי הזה לא שם לבו גם לזאת להשתדל בכל עוז לפשפש במעשיו ולהרבות זכויותיו להכריע קף זכות. נמצא שבשב ואל תעשה הוסיף על חטאתו פשע וזו היא הכרעת חובתו. הרי שבשב ואל תעשה לא די שאינו משיג התכלית המושג מלד התשובה. אלא שמפסיד האדם ממה שהיה לו. שהרי ביטוי זה הפסיד חזקת חיותו. ועוד ג"כ מלד הבחינות הראשונות כיון שאין האדם מתחזק כנגד ילדו ילדו מתגבר עליו עד שכלה בשבו ועלמותו כמו שכתבתי :

וכנגד הבחינה השלישית לומר אם השגת זה התכלית אם הוא אפשרי קרוב או אפשרי רחוק כבר כתוב בתורה כי המלוא הזאת אשר אנכי מצו לא נפלת היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא ולא מעבר לים היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו וכמו שפירשו המפרשים שכל זה מדבר על ענין התשובה לומר שהוא אפשרי קרוב. עם היות התכלית המושג ממנו גדול הערך כמו שרמז באומרו לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה וגו' וזה שיש לדקדק בפסוק שלא היה לו לומר אלא לא בשמים היא. ולא מעבר לים היא כי קרוב אליך הדבר וגו' למה האריך לומר לאמר מי יעלה לנו השמימה וגו' אלא שהכוונה לומר שעם זאת שאמרתי שענין התשובה לא בשמים היא אין זה אלא בבחינת לומר מי יעלה לנו השמים וגו' כלומר שהוא אפשרי קרוב אבל בבחינת גודל התכלית המושג ממנה ודאי שהיא בשמים. וכמו שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך ואמרו ז"ל גדולה תשובה שמגיע עד כסא הכבוד הרי שהוא אפשרי קרוב מאד וכיון שבענין התשובה יש שלש בחינות אלו גודל ערכה וההפסד הגדול הנמשך ממניעתה וקלות אפשרותה לכן אין לך דבר שיעכב לאדם מלעשותה ולריך שיסתדל בכל עוז לעשות תשובה. ואל הענין הזה כיון הנביא בפרשת שובה ישראל וגו' שהקדים לומר איך בענין התשובה נמצאים שלש בחינות אלו. ולכן אין לך דבר שיעכב מלעשות תשובה ולכך סידר לפניו אופן עשייתה. ונראה שבפסוק הראשון רמז השלש בחינות הנזכרות. ויובן עם מה שאמרו ז"ל גדולה תשובה שמגיע עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך הרי לך בחינת גודל ערכה של תשובה. וכנגד הבחינה השנית והיא ההפסד הגדול הנמשך ממניעתה אמרו ז"ל שובה ישראל עד ה' בשם רבי מאיר תני עד

הגוף והנפש. וכנגד הבחינה הראשונה אמר אך בי ישוב ומלת ישוב נגזר מלשון צבועה ונחת חושעון ירלה זה האויב אינו מבחין אלא בי ובעלמותי ישובו ומנוחתו ודבר ידוע הוא כי כשהאויב מבטנים עיר מבצר ועמוד ברזל וחומת נחשת לא יעמדו להיות הקשר מבטנים. וכנגד הבחינה הב'. אמר יהפוך ידו כל היום כי יום ולילה לא ישוב להסית ולהדיח :

כנגד הבחינה השלישית אמר בלה בשרי ועורי כנגד הגוף. שבר עלמותי כנגד הנפש שהיא עלמות ומהות האדם באופן שנמשך מזה שבה עלי ויקף ירלה שהתנועה היא מן המקיף אל האמלע כאבן היורדת או מן האמלע אל המקיף כאש העולה למעלה או סביב האמלע כדוד לכן אמר שהילך הרע אינו מניחי לעשות תנועה אלא מן המקיף אל האמלע ודרך מטה וכמו שאמר השליך משמים ארץ הפארת ישראל. וכנגד מניעת תנועת מן האמלע אל המקיף אמר בנה עלי כנגד מניעת סביב האמלע אמר ויקף שאני מוקף למיד פתיל וממקומי לא אמיש ולא נשאר לי שום לך תנועה כי אם מן המקיף אל האמלע וזהו ראש ותלוא :

ועוד מלחמה זו מסוכנת מאד כמותה אז"ל ח"ר אלעזר בר רבי שמעון העולם נדון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו לפיכך לריך אדם שיראה עלמו כאלו כל העולם תלוי בו עשה מלוא ח' אשריו שהכריע את עלמו ואת כל העולם כלו לקף זכות עבר עבירה אחת או לו שהכריע את עלמו ואת כל העולם כלו לקף חובה שנאמר וחטא אחד יאבד טובה הרבה :

וגם מלחמה זו מסוכנת מאד איכותה ובפרט בי ימים שבין ראש השנה ליום כפור אז"ל מלך יושב על כסא דין שלשה ספרים נפתחים בר"ה אחד של לדיקים גמורים ואחד של רשעים גמורים ואחד של בינוניים של לדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים של רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. של בינוניים תלוים ועומדים עד יום הכפורים לא זכו נכתבים למיתה זכו נכתבים לחיים דקשה שהבינוניים אע"ג דלא זכו למה נכתבים למיתה דבמקום שאין הכרעה אוקי גברא אחזקתיה שהוא חי. כמאי דאמרין לענין ממונה אוקי ממונה אחזקתיה. ועוד שהרי הקב"ה הוא רב חסד מטה כלפי חסד ובלא זכיה היה לו להטות לחיים ולא למיתה אלא טעמא דמלתא היא שלחיות שאלו הימים המיוחדים שבין ר"ה ליום"כ ימי תשובה. והקב"ה מצוי אל כל אדם לקבל תשובתו וימינו פשוטה לקבל שבים.

הוא בן לא חכם וגו' ושהיו הולכים אחרי מעשה אבותיהם מ"מ לריך שחששה תשובה מעלייא עד ה' אלהיך שתהיה מנעת עד כסא הכבוד. והטעם שאע"פ ששכלת ונראה שהיה בשוגג מ"מ לא בא הכושל והשוגג לידך אלא בעונך בשביל קדימת העון שעשית כי עבירה גוררת עבירה ואז"ל השתא בהמתן של זדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן זדיקים עלמאן לא כל שכן ולולי שקדם העון לא היה בא השוגג לידך :

אך יראה שיש ארבעה מיני אדם החוזרים בתשובה יש לך אדם שמיד כשעבר העבירה מרגיש בה וניחם על רעתו לאחר מה עשיתי ושב בתשובה ויש לך אדם שאינו חוזר מיד עד ששומע מוכיח ודורש דרכי התשובה אז נותן לבו לשוב. ויש לך אדם אשר לא ישמע לקול מלחשים עד שרואה יסורים באים על אחרים שחטאו ומסירא פן יהיה גם הוא כאחד מהם ולכן עושה תשובה ויש לך אדם שלא שת לבו גם לזאת עד שיסורים באין ממע עליו אז חוזר. ומן הדין לא היה ראוי לקבלו וכמו שאמר יפתח ומדוע באתם אלי עתה כאשר זר לכם ומ"מ הקב"ה מקבל את האדם וזהו שאמר הכתוב. טובה ישראל עד ה' אלהיך אע"פ שכבר כשלת ובאו עליך יסורים בעונך וכמעט אתה מוכרח במעשיך מ"מ טובה וכמו שנאמר תשב אנוש עד דכא ותאמר טוב בני אדם. וכן אמר משה רבינו ע"ה. והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הזכרה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבך וגו' כלומר אע"פ שבא עליך הקללה והיה נראה בתחלת המחשבה שלא תועיל התשובה לכן אמר שאין הענין כן אלא והשבות וגו' וסידר אופן התשובה ואמר שהוא תקון המחשבה והדבור והמעשה כנגד המחשבה אמר קחו עמכם דברים שהיה לו לומר קחו דברים אבל אמר עמכם כלומר ביניכם לבין עצמכם קחו ותחשבו דברים קשים כגידים הנמשכים לעומד במרדו ושבו אל ה' במחשבותכם :

ובנגור תקון הדבור אמר ואמרו אליו כל תשא עון וקח טוב יראה הקב"ה שהוא כל ולא חלק כי הוא דפוס כל הנמלכות כלם תשא עון לך יאתה ולך נאה לכפר העון ולא לשום אחר וכמו שאמר הרטוב הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו'. וכתוב בתריה השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו. כי לא ישא לפשעכם כי אין לו יכולת למחול על כבודו יתעלה. אבל הקב"ה הוא יכול למחול על כבודו. וכמו שאמר מרע"ה ילך נא השם בקרבנו כי עש קשה עורף הוא. וסלחת לעונינו ולחטאתינו וגו'

ה' עד שהוא במדת רחמים ואם לאו אלהיך. עד לא יתעבר סניגוריא קטיגוריא. הרי לך שמונעת התשובה עושה ממדת רחמים מדת הדין וכמו שכתבתי על פסוק תמלא ירך לכל אויבך וגו' :

ובנגור הבחינה השלישית מקלות אפשרותה אמרו ז"ל א"ר אלעזר ברוהב שבעולם אדם המבזה את חברו דברים ולאחר זמן מבקש לראות לו הוא אומר אתה מבזה לי דברים ומרלה לי ביני ובינך לך והבא אותם האנשים שבזיתיני לפנייהם ואני מתרלה לך. אבל הקב"ה אינו כן אלא אדם עומד ומחרף ומגדף בשוק והקב"ה אומר לו עשה תשובה ביני לבינך ואני מקבלך שנאמר טובה ישראל עד ה' אלהיך וגו'. והטעם לזה כי כבוד האדם תלוי באחרים ולכך אמרו המדברים כי אין הכבוד שלמות ותכלית האדם. להיות שאין הדבר דבק בעלמותו של אדם רק תלוי באחרים שיכבדוהו ולכן כשמבזין את האדם דברים לריך שיפייסוהו בפני אותם הרבים לתקן את אשר עותו שהרי כבודו תלוי בהם. אבל הקב"ה שאין לו התלות בשום דבר הוא מסתפק בעלמותו. והוא מבזה ומקור כל השלמות אין כבודו תלוי באחרים ולכן כשחוזר האדם בתשובה בינו לבין המקום מקבלו לפי שאז האדם מכבד לעלמו להתקרב אליו ית' לא להקב"ה כי אינו לריך לכבודו ואפשר שלזה כיון הכתוב באומרו. כי מכבדי אכבד וגו' יראה כי האיש שבני אדם מכבדים אותו הוא מכובד ונפעל מהם כי הוא מקבל הכבוד ההוא ואתם בני אדם פועלים בו אבל מ"מ הקב"ה אינם פועלים בו ית' אלא אדרבה הם נפעלים שבאותו הכבוד שהם מכבדים להקב"ה הם מקבלים כבוד מלד התקרבם לו יתעלה. נמלא שהקב"ה מכבדם וזהו אכבד שבאותו הכבוד שהם מכבדים אותי נמלא שאני מכבד איתם. הרי לך השלש בחינות הנזכרות רמוזות בפסוק ואל שלשתן כיון הנביא שהרי כתוב הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה גזלות. וכיון שיש בענין התשובה שלש בחינות אלו ראוי לעשותה. ולכן סידר אופן עשייתה ואמר קחו עמכם דברים וגו' וכמו שאבאר :

אך יראה כי לכאורה היה נראה לומר שראוי לאדם שיעשה תשובה מהעון לפי שעשאו בזונה ובמזיד אבל מה שחטא האדם בשוגג אין לריך לעשות תשובה ממנו כי שגיאות מי יצין לכן אמר הנביא טובה ישראל וגו' שאע"פ שהיו טוענים בני דורו כי היו שוגגים כי מעשה אבותיהם צדיקים וכמו שפירש המפרש על פסוק

כשונת יראה כי הטל הוא דבר דק מאד ואינו מועיל ולא מלחית לכל דבר אבל הגשם שהוא יורד בשופע מועיל לכל דבר וזהו שאמר אלו הטל לישראל ואימתי יפרח ישראל מאד הטל שאני משפיע כשיהיה ישראל כשונת כי כמו שהשונת עם היות שהטל הוא דק מאד מ"מ הולידה והלמיחה הטל להיות לבד של שונת פתוח למעלה משא"כ בשאר למחים. אף ישראל אימתי יפרח כשיהיה כשונת שיהיה לבס פונה למעלה וכמו שאמרו ז"ל כל המסתכל למעלה סוף בא לידי אורח חיים שנאמר הביטו אליו ונהרו הרי לך שהטל מועיל ואינו מועיל. ואין שינוי מאד הטל אלא לפי הכנת המקבל ולכן השונת שפונה למעלה מועיל לה הטל. וכן אמרו ז"ל אמר הקב"ה הכל מכס כשונת זו מפורחת ולבה למעלה כך אחס כשתעשו תשובה. ויהיה לבדכם למעלה מכיון כשונת הזו למעלה אני גואל אתכם שנאמר אהיה כטל לישראל אימתי כשיפרח כשונת. וכן מצינו בכל מקום שהלדיקים נקראו שושנים. וכמו שאמרו חז"ל על פסוק לרעות בנגים וללקוט שושנים לסלק את הלדיקים שבישראל וכו' והטעם הוא להיות לעולם לבס לשמים. ולהיות שהמשילם לשונת שהוא דבר דק ונוחה להעקר. לכן אמר ויך שרשיו כלבנון ששרשיו מרובים וחזקים:

ופירש הדברים הנמשכים מהשני משלים שאמר והם שנים היות קיים במין וקיים באיש. כנגד קיים במין אמר ילכו וינקותו שהם בני אדם ויהיו הגוים וזהו שרמזו באומרו ויהי כזית הודו. על דרך שאמר הכתוב בניך כשתלי זתים שיולא מהם השמן שמאיר כן יהיו הבנים שמהם תלא תורה לישראל ויורו הוראה וזהו כזית הודו. וזהו הנמשך ממה שאמר ויך שרשיו כי הבנים הם שרשיו של אדם:

כנגד קיים באיש אמר ורית לו כלבנון כי הריח הוא דבר רוחני. כן נשמתו של אדם היא רוחנית אלהית ואינה נפסדת. וזהו הנמשך ממה שאמר יפרח כשונת כי מה השונת יש לה ריח טוב והוא עקר ותכלית נטיעתה. כן האדם עקרו ותכלית יצירתו אינו אלא להשלים נפשו ולהיות קיים באיש וזה יושג בהיותו כשונת שלבו למעלה שבזה משיג החיים הנלחיים. וכמו שאמר הכתוב אורח חיים למעלה למשכיל וכמו שאמרו ז"ל המסתכל למעלה בא לידי אורח חיים וכו' וכמו שכתבתי. ושם אמר אימתי יוכה האדם לכל זה כשיהיה ממש כשונת שמיום היותה לעולם. היה לבד פונה למעלה אבל האדם שחטא ויפנה לו ית' עוקר ולא פנים

עתה

וגו'. כי יש לאל ידך לעשות. וקח טוב כלומר שים מנחת פניך הטוב שהוא המליחות כי המליחות נקרא טוב. כמו שמצינו בכל מעשה בראשית נאמר וירא אלהים כי טוב והרע הוא ההעדר והכונה לומר כי כמו שבמעשה בראשית. אין לך דבר שיחייב להקב"ה להמליח הנמצאים זולת רצונו יתברך שאוב הטוב והמליחות כמו שהוא מחוייב המליחות. גם בענין העון אם לא תשא ותסלח אותו יתחייב ההעדר. וממדת טובך לאהוב הטוב והמליחות לכן תשא עון וגשמה פרים שפתינו וכמו שאמרו ז"ל א"ר אבהו מי משלם אותם פרים שהיינו מקריבים לפניך שפתיים שאנו מתהללים לפניך כי התפלה היא עבודה ותפלות כנגד קרבות תקנוס:

וכנגד תיקון המעשה אמר אשר לא יושענו על סוס לא נרכב כמו שהיינו עושים. וזוה מורים שהיו מעשיהם הראשונים בטעות ותוהים עליהם ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו כלומר לא נאמר שהשגחת האלהית היא בזהגית מעשה ידינו להלחית נכסינו שזאת היתה סבת טעותם וכמו שנאמר ומאז חדלנו לקטר למלאת השמים והסך לה נסכים חסרנו כל כי האמת הוא אשר כך ירוחם אפילו היתום שאין לו על מי לסמוך כי הקב"ה זן ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כינים:

ארפא משוכתם וגו' כמו שפירש הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' כ"ה שאין תועיל התשובה להשיג שום שכר או שום נועם כמו שיעד התורה. כי תכלית המושג מאד התשובה הוא אהבת השם וכמו שכתבתי לכן אמר האמת הוא כן שהיה די שארפא משוכתם. ולא יהיו משיגים שום דבר אחר אבל מ"מ אם אהבם ובאים להשיג אהבת השם הוא בתורת נדבה שנדבה רצונו ית' לעשות כך:

כי שז אפי ממנו ראוי לדקדק בפסוק כי לאו סיפיה רישיה שתחלתו מדבר בלשון רבים משוכתם אהבם וסופו בלשון יחיד באומרו ממנו ולא אמר מהם. אבל מרשני קרא בדבוריה כוננו לרמוז ולתת קושיא. שלא נאמר כיון שמועיל לאדם התשובה שש הקב"ה מחרון אפו המתוחה על האיש ההוא נמצא שינוי בידיעתו ית'. לכן אמר אם שז אפי הוא ממנו כי השינוי הוא באדם שהיה רשע ונעשה לדיק לא בהקב"ה כי הקב"ה מעולם לא חרה אפו נגד הלדיק. וכמו שמשלו המושלים ענין זה לאדם העומד פעם למורחו של אילן ופעם למערבו כי האילן לעולם במקומו עומד ואין השינוי וההטוה כי אם באדם ולאמר הדרוש הזה אמר. אהיה כטל לישראל יפרח

וכן כתיב אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה שנראה שהתראת השופר לומר הזהירו ועמדו על משמרתכם מהרעה הנמשכת אם לא תשובו :

יום הכפורים הוא הבחינה השלישית והיא קלות אפשרותה שהרי ביום לום אחד ובתפלה ותחנונים הקב"ה ימינו פשוטה לקבל שבים וכמ"ס ז"ל והוא מאהבת השם עלינו שלא לנו להתענות אלא יום א' בשנה וזה לתועלתנו ולכפר לנו עונותינו כפינו ובלבדנו. ולא זו לבד עושה הקב"ה אלא כי כמו שהאדם חוזר ושב להקב"ה כן הקב"ה שב אל האדם וכמ"ס הנביא (זכריה א) ואמרת אליהם כה אמר ה' לבאות שובה אלי נאום ה' לבאות ואשובה אליכם אמר ה' לבאות שראוי לדקדק למה כפל והזכיר שלשה פעמים שם ה' לבאות. וכבר נתחבטו בו המפרשים. ומה שנראה לע"ד לומר הוא שהכוונה לומר שאין לך לד ובחינה שיעבד לאדם מלעשות תשובה וזה כי כשאדם אחד הקניט לחבירו או חירפו אומרים לו שפייסנו ויבקש ממנו מחילה וסליחה אפשר שהאיש ההוא לא יעשה לאחד משלשה פנים או בעבור הסרסור ההוא שאומר לו שיעשה כן על ידו שאומר מי הוא הסרסור והאמלעי הזה שאעשה כן על ידו או בשביל שאומר מי הוא האיש אשר הטחתי דברים כנגדו איני מחשיבו ואיך אבקש ממנו מחילה. או בשביל שאעפ"י שמחשיבו ורואה לפנים מ"מ אינו רואה להכניע ולהשפיל עצמו כל כך אלא כמו שהוא חוזר אליו ומבקש ממנו סליחה. כן רואה שיעשה חבירו לו וסקולים הם ויבאו שניהם. ואמר הנביא שאין בתשובתן של ישראל להקב"ה שום מנוע מאלו. אם כנגד הסרסור אמר כה אמר ה' לבאות מי שאומר ומגיע ענין התשובה נקרא ה' לבאות ארון לבאות עליונים ותחתונים ואין לך סרסור גדול הערך מזה. אם כנגד מי שמבקשים ממנו סליחה. אם הוא אדם חשוב שיהיה ראוי לכך כנגד זה אמר שובו אלי נאום ה' לבאות כלומר ראה גדול הערך מי שתשוב אליו. כי הוא ארון לבאות. וכנגד הבחינה השלישית אמר ואשובה אליכם אמר ה' לבאות כלומר כמו שאדם תשובו אלי גם אני אשוב אליכם עם היותי ה' לבאות הרי לך כמה בחינות והכנות שונות המעוררות ומקיימות לאדם לשוב בתשובה שלימה. לכן ראוי לו לאדם להיות עניו פתוחה ולעמוד על משמרתו כי מיד שיא מדרך השכל לדרך תועה מיד ישוב ולא יתעכב שם כי הוא מקום סכנה. וזה כי החוטא ותועה מדרך השכל יקרה לו

עתה כשחוזר מה יועיל לו לכן אמר. ישובו יושבי בבלו כלומר אפי' אותם שישבו מדרכם הרעה יזכו לישוב בבלו ית' ובסגנון זה פירשוהו חז"ל ישובו יושבי בבלו אמר רבי אבהו אלו הגרים שבאים וחסים בבלו של הקב"ה וכו' והתשובה יהיה בתנאי שלא ישובו לכסלה אלא יחיו דגן כלומר שיהיו עוסקים בתורה ובמלות שהוא הוא הלחם והדגן אשר נתן להם הקב"ה לישראל לאכלה וכמו שנאמר לנו לחמו בלחמי וכן אז"ל יחיו דגן בגמרא וכו'. ואז כשיעשו ויתנהגו השבים באופן זה אז יפרחו כנפן. והוא פירוש מה שאמר ישובו יושבי בבלו. ויוכן כי כמו שהגפן עם היות שבימי החורף יכסה ונטל פריה והדרה ממנה עם כל זה כשהסתו עבר הגשם חלף הלך לו הגפנים סמדר נתנו ריח ותזורה לקדמותה והדרה. כן האדם עם היות שבעונו יבש הדרו והדור והבדילו ממחילתו ית' מ"מ כששב אל ה' ירחמנו וישב בבלו. ולא זה לבד אלא שזוכה שקורא לו הקב"ה שם חביב. וכמו שאמר חז"ל על פסוק למנחם על שושנים וגו' כל העושה תשובה מעבירה שבירו הקב"ה מוסיף וקורא לו שם חביב בא וראה בבני קרח עד שלא עשו תשובה לא נקראו שושנים וידידים משעשו תשובה נקראו שושנים וידידים. שנאמר על שושנים משכיל שיר ידידות וכמו שפירשתי בדרוש ט' אף כאן לא לבד יזכה השב בתשובה לישוב בבלו אלא שזכרו ושמו הנוטף לו יהיה כ"כ חביב שיתן ריח טוב כיין לבנון וכן פירשוהו חז"ל זכרו לשון שם שאמר זכרו כיין לבנון אמר הקב"ה חביבה עלי שמותן כיין המתנוסך על גבי המזבח וט'. הרי פירשנו השלש בחינות המעוררות לאדם להשתדל לעשות תשובה ושלא להתרשל ממנה :

ונראה שאל שלש בחינות אלו כוונת זמני התשובה וזה שמאלנו ראינו מנהגן של ישראל מר"ח אלול מרבים בסליחות ותחנונים באשמורת הבקר ועושים תשובה אלו הם המבחינים גודל התכלית המושג מלד התשובה. ולכן זריזין מקדימין למלואה. כי כפי גודל הדבר המבוקש כן זריז שיהיה השתדלות האדם. ולכן כמו שמשה בחדש ההוא עלה להר לקבל הלוחות ונתדבק בעליונים אחר שעשו ישראל תשובה כן ישראל בתשובתן עולין למדרגה עליונה ומתדבקים בו ית' וכמו שרמזו בשם החדש אלול ראשי תיבות "אני לרודי" "לרודי" "לי : **בראש** השנה חוקעין בשופר להקין נרדמים. ולומר עורו משנתכם זו היא הבחינה השניה. והוא מהפסד הגדול הנמשך לאדם להיותו יושב ובטל ואינו משתדל לשוב בתשובה כי השופר הוא קול תרועה מלמנחם

פסוק דרשו ה' בהמלאו אלו הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים ואם האדם יושב ובטל בהם מתחייב בנפשו וכמו שכתבתי על מאמר ג' ספרים נפתחים בראש השנה וכו'. לכן תקנו לזרז את העם על זה. לומר שיעירו ויקילו משנתם כי הקב"ה ימית פשוטה לקבל שבים וה' אלהים ידריכנו בדרך אמת לשב בתשובה שלמה לאור באור החיים הנלחיים זהו מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי הנעיר יחזק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש שלשה ועשרים

הרב בעל העקרים מאמר ג' פרק ג' אמר כל דבר שהוא בכח לריך שיאל מן הכח אל הפועל וכל זמן שלא ילא הגה מליאותו בכחניות ההוא לבטלה. ולהיות שלמות האדם ותכליתו הוא בכח לא בפועל שזאת היתה הסבה שלא נאמר ביצירתו כי טוב כמו שנא' בצעלי חיים וכמו שפירש שם במאמר הנזכ' פרק ב' כי הבעל חי אין שלמות אחר מקווה ממנו אלא שלמות המליאות ולכן נאמר בו כי טוב לרמוז כי עם מליאותו הגיע וגשלים הטוביות שאפשר שימלא בו אבל האדם להיות שאין שלמותו מליאותו לבד כי אם ג"כ הולאת כחניותו מן הכח אל הפועל להשיג שלמותו וכל זמן שלא ילא שכלו מן הכח אל הפועל לא יגיע אל שלמותו המכוון וכמו שפירשתי בפרשת בראשית על פסוק וייר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ירלה שאין השגת שלמות האדם תלוי במליאותו לבד כי אם בהשגתו ההוא אחר מליאותו. ולכן אמר שלא עשה הקב"ה באדם כי אם מליאות חלקיו חלק החמר וחלק העורה. וזהו שרמז באומרו וייר שתי יצירות רמוזות בשתי יודי"ן ולכן אמר ה' אלהים כי שם השם הוא כנגד העורה ושם אלהים כנגד החמר כמו שמיוחד זה השם בכל מעשה בראשית. המורה על היכולת הכלית ב"ת להמליא אלו החמרים וזהו שפירש אחר כך עפר מן האדמה כנגד החמר ויפח באפיו נשמת חיים כנגד העורה וזה מה שעשה הקב"ה באדם שנתן לו מליאות חלקיו. אבל הולאת שלמותו לפועל זה תלוי באדם וזהו ויהי האדם כלומר ויהי ביד ורשות האדם עשות מהנפש שחיה חיה וקיימת באמלעות השגתו והולאת שכלו מן הכח אל הפועל ולפיכך ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדס וגו'. ולזהו

לו מה שיקרה לאדם ההולך בדרך ותועה מדרך הישר כי אפשר לו לחזור בדרך תמים לא' משלשה פנים או מפני שהאיש ההוא חריף ופקח וליין תמיד לבו בדרך אשר הוא הולך ומליינו באופן שמיד שיאל מדרך הישר מרגיש בטעותו וחוזר לדרכו הישרה ובדרך אשר תעה בה ישוב מאליו ואין לו צורך להתעכב שם לשאול לעוזרים איזה הדרך נלך בו כי הוא עלמו בליונו חוזר לאם הדרך. ויש לך אדם אחר שיולא מדרך הישר ומרגיש בטעותו אבל אינו יודע לבין לחזור ולשוב למקום טעותו. ומה הוא עושה משתדל לעמוד על אם הדרך באיזה מקום שיהיה ושואל לאיזה עובר ושם איזה הדרך ילך בו למקום חפלו. ויש לך אדם אחר שיאל מדרך הישר ואינו מרגיש בו כלל עד בואו למקום סכנה עמומה מקום לסטים או גדודי חיות ושם מולא איש מכה בחוף או חוקע קרן להתרות ולהזהיר לאדם הבא דרך שם לומר לו מה לך נרדם לאן אתה הולך למקום לסטים מזויינים ואז חוזר לאחור. כן בסגנון זה הם החוזרים בתשובה יש לך אדם נמשל לראשון הוא מליין דרכיו ומיד כשחוטא מרגיש בטעותו וחוזר מאליו באור הדרך עלמו שחטא בדרך אשר בא החטא לידו בה ישוב כי הוא הוא התשובה השלימה. וכמו שאמרו בגמרא מחוי רב יהודה באותה אשה באותו מקום באותו פרק. ויש לך אדם נמשל לשני שחטא ומרגיש בטעותו אבל אין לו כח לחזור ולעשות תשובה כראשון עומד בנסיון. באותה אשה ובאותו פרק וכו' שהיא התשובה השלימה אבל מ"מ חוזר מדרכו הרעה ושאל לכל עובר ושם איזה הדרך ישכון אור ושם ורפא לו וכמו שאמר הנביא עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם איזה הדרך הטוב ולכו בה. ויש לך אדם נמשל לשלישי שאינו מרגיש כלל בטעותו והוא נרדם ונרדם. עד שלריך שיעוררוהו ויקילוהו משנתו ויאמרו לו שהוא במקום סכנה. ולכן ראוי לו שיעשה תשובה ולרמוז לאיש זה אנו חוקעין בראש השנה בשופר לומר הקילו נרדמים ושובו מדרכיכם הרעים שאתם יושבים במקום סכנה עמומה שהוא יום הדין שכל ברואי עולם עוזרים לפניו כבני מרון וגם אפשר לומר שזו היא סבת מנהג של ישראל לדרוש ברבים בשבת של עשרת ימי תשובה לזרז את העם ולומר להם שהם עומדים בסכנה עמומה שבהיותם בטלים ולא משתדלים לעשות תשובה עושה האויב אתם מלחמה. ומכריע את האדם לכף חובה וכמו שכתבתי כי כיון שהימים הם מיוחדים לעשות תשובה וכמו שאז"ל על

ותורה על המלות כמו שאז"ל ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה כדי שבהשתדלותו יוליא לפועל תכלית כונת יצירתו. ועל כן לריך לחקור מהו התכלית הזה כדי שיחשף האדם אליו להשיגו כי אם אין האדם יודע מהות תכליתו איך יזמין ויכין הדברים האמצעיים המביאים להשגתו שהיו נאותים להשגת תכליתו:

והנה בתחלת העיון היה נראה היות שלמות האדם תלוי בהשגת המושכלות וזה להיות שהתכלית לריך שיהיה דבק בהבדל העלמי וייוחס אל זורתו העלמית וההבדל העלמי שבאדם משאר העלמי חיים הוא בשכל לכן היה נראה ששלמות האדם תלוי בדבר המיוחד לשכלו והבדלו העלמי והוא העיון לבד כי אז השכל יתעס במושכליו. וכבר הביא פברה זו הה"ר בעל העקרים שם ובטלה ואמר שאם האמת כן נמצא יצירת מין האדם לבטלה והטעם כי אין השגת אי זה מושכל שיהיה טבעי או למודי משלים נפש האדם כי אם ההשכלה בדברים האלהיים וגם שיהיה המושכל ההוא אמתי ומסכים מה שבנפש עם מה שהוא חוץ לנפש וזה דבר קרוב לנמנע שימצא אדם שיסכימו כל מושכליו בדברים האלהיים בהיותם דברים בלתי מוחשים כי אם בהשערה ואומד דעת אי אפשר שיהיו כלם מסכימים אל האמת ועם מה שהוא חוץ לנפש. ועוד לו הוגח שאפשר שימצא יהיה דוקא שנים שלשה גרגרים בראש אמיר אחד מעיר ושנים ממשפחה וכל שאר האנשים יהיה מציאותם לבטלה ואין ליחס לו יתעלה פועל כזה:

והנה הרב הנזכר במאמר הנזכר פרק ד' הכרית מתנועת הגלגלים שאין שום בעל חומר משיג שלמותו המיוחד לנפשו כפי טבעו זולתי בעשיית פעולות גשמיות נגמרות על ידי הגשם. ולכן הגלגלים עם היותם בעלי נפש משכלת כפי הסכמת כל החכמים מ"מ לא הספיק להשגת שלמותם השכלתם לבד כי אם פעל חמרי להיותם בעלי חמר וכל שכן האדם שחמרו יותר עבור שיטערך לרבויו פעולות להשגת שלמותו שניתחד בו כפי טבעו שהוא שלמות נפשו וכו'. וכמו שהאריך שם:

ולברר וללכך הדרוש הזה לידיעת שרשו נראה לע"ד יזכר בהקדמה הביא הרב המורה חלק ב' פ' כ"ב וז"ל גזרה מוסכם עליה מכל מי שנתפלסף כי הדבר הפשוט אי אפשר שיתחייב ממנו אלא פשוט אחד ואם היה הדבר מורכב יתחייבו ממנו דברים במספר מה שבו מן הפשוטים אשר הורכב מהם והמשל בו כי האש אשר בו הרכבת שתי אכיות והם החום והיובש

וראמת יותר הדרוש הזה נראה לומר שלמות הקדמה אמיתית כי תורתנו הקדושה היא המשלמת אותנו. וכמו שגא' תורת השם תמימה משיבת נפש לכן מהכרח ההקדמה הנז' ראה הקב"ה לחלק התורה לשלשה חלקים מכונים לשלשה חלקים הגמלאים באדם. כדי שיהיה נשלם כל חלק וחלק מחלקי האדם בחלק התורה המיוחד ונאות לו כי את זה לעומת זה עשה האלהים. חלקי התורה הם שלשה וכמו שגא' מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. דברים הם החלק המקיף בדעות אמיתיות כמו ידיעת השם תורה מן השמים השגחה אינו גוף חידוש העולם וכן כל הדרושים העמוקים האלהיים שכל אלו הם דעות משלימות שכלו וזורתו של אדם. משפטים הם העניינים הנוגעים להנהגת האנשים להחיות גופם לקרב היושר ולהרחיק העול שאלו העניינים משלימין את האדם מלד חומרו כיון שמתנהג האדם בהם מלד היות משפטי השם וליווי. וכן כתב הרב המורה חלק שלישי פ' כ"א כונת כלל התורה שני דברים והם תקון הנפש ותקון הגוף אמנם תקון הנפש הוא שינחנו להמון דעות אמיתיות כפי יכלתם וכו' אמנם תקון הגוף יהיה בתקון ענייני מחייתם קלחם עם קלחם. וזה ישלם בשני דברים. האחד מהם להסיר החמס מציניהם וכו' והשני ללמד כל איש מבני אדם מדות מועילות בהכרח עד שיסודר ענין המדינה. הרי שכתב הרב הנז' מה שכתבתי שחלק

התורה משלמת לשכל האדם וחלק אחר ממנה משלמת לחמור האדם :

ולזהיות שעם היות שאין האדם מורכב כי אם משני דברים והם החמור והלורה. מ"מ

בהתחברם והתמזגם יחד החמור והלורה נחשב חיבור זה לחלק שלישי. לכן נתן הקב"ה חלק שלישי בתורה והוא חלק החקים להשלים חלקו של אדם זה כי הוא שיך ונאה לחלק זה וזה כי החק אין טעמו ידוע כי אם כונת עושהו אינו אלא לעשות רצון קונו יתב' כשאז"ל חוקה חקתי גזירה גזרתי אין לך רשות להרהר ובה דומה לחלק הדברים שאין בו טעם אלא דעת אמתי בו ית' ובבחינה אחרת הוא פועל גופני כמלות פרה אדומה זריעת כלאים לבישת שעטנו ודומיהם שהם פעולות גופניות. נמצא שחלק זה משותף ומורכב מדעת אמתי ומפועל גופני ולכן זה החלק משלים לחלק השלישי המזויר באדם הנמשך מלד חבירו והתמזגותו מהחמור והלורה. הרי לך סודר הקב"ה חלקים בתורה כמספר החלקים הנמצאים באדם להיות ההקדמה הראשונה אמיתית שלריך שיתחייבו מן האדם שלמות כפי מספר החלקים שבו. ואל תחמה לומר שמאחר שהאדם אינו מורכב כי אם משני דברים. והם החמור והלורה איך נלייר בו חלק שלישי שהרי מאלו ראינו הרב בעל העקידה ז"ל שער מ' שפירש על מה שאז"ל מגין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המזלרים במזרים היתה של ארבע מכות ורבי עקיבא אמר היתה של חמש מכות וכו' דתנא קמא סבר בהשמונות טבע המורכב ישנתו כל הפשוטים אשר בחוכו עד שכבר יהיה הנם כפי מספר הפשוטים הגמלים בו. ולכן אמר ארבע כי הדבר מורכב מד' יסודות ותחשב המכה לר' מכות. אמנם רבי עקיבא דקרק יוד כי טבע המורכב ולורתו נמצא בעלמו זולת כל אחד מהפשוטים כמו שזכר זה החכם בהקדמת המאמר הד' לאלהיות ועם זה כבר יהיו בכל מכה ומכה חמש מכות. הרי כאן שעם היות הדבר מורכב מד' יסודות להיות חיבור הד' יסודות והתמזגותם נחשב למלא בפני עלמו אף כאן גדון דידן עם היות האדם מורכב משנים מחמור ולורה חיבורם יחד נחשב לשליש ולכן היו חלקי התורה שלשה ושאל תאמר איך חלק הדברים ישלים לחלק לורת האדם שהרי כתבנו שלריך שיהיה המושכל אמיתי מסכים מה שבגפש עם מה שפוא מין לגפש וזה דבר קשה ההשגה שיהיו כל מושכליו של אדם מכימים אל האמת בדברשים אלהיים

עמוקים ובלתי מוחשים לזה אני אומר שרצה הקב"ה לזכות את ישראל לפי נתן ומסר להם כל הדעות האמתיות והדרושים האלהיים ועמוקים בדרך אמונה נקיים מכל סיג וחלודה. שהרי מצינו דרוש חדש העולם שחכמים נלאו להשיגו ולא ירדו לעמקו בדרך חקירה והוא הדבר הראשון הכתוב בתורה וכן בסגנון זה כל שאר הדעות וזה שכיון הרב המורה בלשון שכתבתי לעיל שאמר כונת כלל התורה שני דברים והם תיקון הנפש ותיקון הגוף. אמנם תיקון הנפש הוא שינתנו להמין דעות אמתיות כפי יכולתם וכו' כיון לומר שנתנו להם במתנה ובדרך אמונה וזהו כפי יכולתם כי בדרך חקירה אין לאל ידם כי לא רבים יחכמו והוא דרך ארוך ומסוכן מכמה דעות נפסדות משוכשות שאפשר להיות משתלשלות לאדם מדרך החקירה. ולכן ראוי לו לאדם כדי שלא יבא לידי מכשול באיזה דעת מן הדעות שיחקוק בלבו ויאמין אמונה שלמה כל הדעות האמתיות מהדרושים האלהיים באופן שמסרם לנו הקב"ה בתורתו ורלה לזכותנו ואחר כך יחקור וידרוש אותם כפי השגת שכלו ובלבד שלא יזוז ממקומו ומהאמונה אשר הוא אמונ בה וכן כתב הרב המורה חלק ג' פרק כ"ד וז"ל וכן ראוי שיהיה הסדר שידעו הדעות ההם תחלה על דרך קבלה ואחר כן יתבארו במופת ואחר כן יודקדקו המעשים המציבים דרכי האדם וזה לשונם ז"ל להיות האדם נחבצ על אלו הענינים השלשה על הסדר הזה אמרו כשהאדם נכנס לדון תחלה אומרים לו קבעת עתים לתורה לפלגת בתכמה הננת דבר מתוך דבר הרי לך שסדר הלמוד הוא בתחלה האמונה שהיא ידיעת התורה ואחר כך החקירה שהיא ידיעת התכמה. ועם הקדמה זו יובן לע"ד פי' מאמר אמרו חז"ל פ"ק דברכות אמר ר' חלבו אמר רב הונא היואל מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אמר אבוי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מזוה למירחט שגא' זנדעה נרדפה לדעת את ה' וגו'. דקשה אבוי מאי אחא לאשמועינן והלא דבריו בכלל דברי רבי חלבו הם שגם הוא אמר היואל מבית הכנסת דמשמע דוקא יואל ולא הנכנס אלא שכוונת המאמר לרמוז ולומר סדר הלמוד להשיג האדם שלמותו והוא שבתחלה לריך שידע הדרושים האלהיים בדרך אמונה וקבלה כאשר יסדם תורתנו הקדושה ויהיו חקיקים וקבועים על לוח לבו ואחר כך ילמוד דרך החקירה בהם זה לראות ולהבחין אם יספיק שכלו וישיג השגתו הדרושים ההם בדרך חקירה ומופת ואף אם לא ישיג

הוא בדרך החקירה. ולכן יהיה האדם בטוח להשיגו וזהו כשחר נכון מולאו שהשחר האדם בטוח ודאי שיעלה עמוד השחר וגם החוקר בדרושים בדרך זה בקדימת ידיעת הקבלה נמשל לגשם וזהו ויבא כגשם לנו וגו' כלומר כי כמו שהגשם בדרך טבע מתהווה מהאדים העולים מבטן הארץ וכמו שגא' ואד יעלה מן הארץ וגו' וכשמתהווה הגשם שמה יסוד לארץ אל המקום אשר חולב משם כן הדרושים החקוקים בלבו של אדם בדרך קבלה ידיעתם בדרך זו סבה לחקורם ולדרשם ואחר שחקרם בין השיגים בין לא השיגים לריך שיחזור לידיעתו הראשונה שהיא דרך אמונה באופן שממקום שילא שמה יסוד. או יראה שבא לומר שהרודף אחר הקב"ה ישיגו כי בא לטור מסייעין אותו ויהיה בטוח על כך שיהיה ודאי כשחר נכון מולאו כמו שכחתי ולהיות שעם היות שעליות השחר בטוח איכא חדא לריעותא שאין בידו של אדם להקדים עליית השחר ולכן בבחינת זה אמר ויבא כגשם לנו. כלומר כמו שהגשם מסור בידו של אדם כמו שאז"ל ומעשה ידיו מגיד הרקיע מעשה ידיהם של לדיקים מי מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר וכן אם בחקותי תלכו וגו' ונחתי גשמיכם וגו'. הרי שהגשם מסור בידו של אדם ולכן אמר שהידיעה לה' היא בטוחה כשחר ויש לאל ידו של אדם לקרבו כגשם שהיא לנו ובשבילנו. ונחזור לדרוש אשר אנחנו צו והוא שתקן הקב"ה חלק הדברים והדעות באופן שיהיה נקל לאדם להשלים בהם חלק זורתו כמו שהוא נקל להשלים חלק חמרו בהיות שתלוי שלמותו במלות מעשיות שאפשר לכל לעשותם אנשים וגנים וגם כי המעשה קשה ההסרה כי הדבר הנקנה לאדם בפעולות שעושה באיבריו ובכל חלקיו הוא יותר קיים מוטבע בו יותר ממה שאין בו כי אם הליזר או העיון לבד ולכן אם היה שלמות האדם תלוי בעיון לבד יהיה קל ההסרה אבל בפשיית המלות האמונות הם חקוקות יותר בלב האדם וכמו שנאמר (תלים לה) כל עלמותי תאמרנה ה' מי כמכה באופן שהכלל העולה מדבריו ששלמות האדם תלוי בשני אלו בעיון ובמעשה וכמו שאמרו ישראל כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע שבשני אלו נשלמים כל חלקי האדם וזהו שכוון שלמה בואמרו סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא זאת מלותיו שמור כי זה כל האדם מלבד מה שפירשו המפרשים שהכונה לומר שאם יהיה שלמות האדם תלוי בעיון לא יזכר לזה כי אם אחד מעיר כי לא רבים יתכמו אבל בהיות תלוי במעשה יזכה כל מין

האדם

בדרך חקירה ולא השיגה ידו לחקורם ולדרשם מכל מקום לא ימוש ממקומם כי אל דעות ה' חקורם ודרשם ומסרם לנו וראה לזכותינו. וזהו שאמר המאמר כשהאדם כבר נכנס בבית הכנסת כלומר שהאמין הדרושים האלהיים והאמונות והעקרם באופן שמסרם לנו הקב"ה וכונה ידיעת האמונה בשם בית הכנסת להיות כי המתפלל בבית הכנסת מורה בפעולתו כמה אמונות ועקרם אם מליאותו יתבדך השגחתו ששומע תפלתו יכלתו למלאה לו שאלתו וכמה עקרם אחרים שלכך נקראת התפלה עבודה שכלב כמו שאז"ל להיות האדם מורה בתפלתו היותו מאמין כמה וכמה אמונות ועקרם אמתיים. ולכן אמר כשהאדם כבר נכנס למקום זה ולמד האמונות בדרך קבלה ועתה רוצה ללאת מאופן ידיעה זו ולילך בדרך חקירה ומופת על אלו הדרושים האלהיים יזהר שאל יפסיע פסיעה גסה ובמופלא ממנו שלא יוכל שכלו להשיגו אל ידרוש שמה יליך ויהיה נפגע או יהיה קולץ בנטיעות כמו שמלינו לאותם שנכנסו לפדרם אלא ילך לאט לאט מן המאוחר אל הקודם כפי אשר תשיג ידו. אמר אב"י לא אמרן אלא למיפק וכו' כלומר אימתי אני אומר במופלא ממך אל תדרוש כשכונתו הוא שאם לא תשיג ידו בדרך חקירה הדרוש הוא שהיה מאמין בדרך אמונה לא יאמינהו אלא יכחישינו וילא דעתו ממנו כיון שלא השיגה ידו הדרוש הוא בדרך חקירה אבל כשמכל מקום דעתו למיעל שבין שהשיגה ידו בין לא השיגה ידו בדרך החקירה לעולם הוא אדוק באמונתו ומיחס העדר השגת הדרוש הוא לקולר השגתו או לעומק המושג אז מזה למרהט ולחקור ולדרוש באיזה דרוש שיהיה לפי שבאופן זה יראה נפלאות מתורתו שאם שאין בחק האפשרות להשיגו בדרך חקירה חנן הקב"ה לעמו ישראל דעה ובינה ונתן לנו אמונה שלימה ואמתית של הדרושים העמודים הכתובים בתורה. וזהו שכוון הפסוק באומרו (הושע ג) ונדעה נרדפה לדעת את ה' וגו' שראוי לדקדק אם כבר אמר ונדעה איך אמר נרדפה לדעת שנראה שעדיין אין כאן ידיעה וכבר היה אפשר לומר שונדעה היא ידיעת אופן הרדיפה ולדעת את ה' היא הידיעה בו יתב'. אבל לפי כוונת המאמר יראה שונדעה רמז לידיעת הקבלה ואמר בשונדעה ידיעת הקבלה ויהיה חקוקה בלבנו אז נרדפה ומזה למרהט לדעת את ה' בדרך החקירה כי אין כאן סכנה כלל ללאת מהאמונה כיון שכבר קדמה ידיעת קבלה ואין החקירה בו אלא לידע אופן השגת הדרוש

האדם ולדעתי כוון למה שכחתי שתלוי בעיון ובמעשה כי את האלהים ירא רמו לעיון הדעות האמתיות כי הדעת אותו מביא לכלל יראה מאהבה ואת מלתיו שמור רמו למעשה וזוהי תלוי שלמותו של אדם. והטעם לפי שזה כל האדם כלומר ב' חלקים אלו כוללים כל חלקי האדם ומשלימים כל חלקיו שאם אין כאן אלא העיון לבד נשלים חלק לורתו אבל חלק גופו לא יהיה שלם. וכן אם יהיה המעשה לבד נשלים לבד חלק גופו ולא חלק לורתו לכן הוכרחו שניהם להיות כולל ומשלים כל חלקי האדם. ועם זה יובן מאמר אמרו חז"ל על פסוק האזינו השמים ואדברה למה הדבר דומה לא' שפקד פקדון אלא איש ואשתו והיה מכבדם אמרו לו למה אתם מכבדם א"ל יש לי פקדון אלא אחד מהם וכל היכן שפקדוני מונח שיהא יפה כך אמרו למשה למה לשמים ולארץ אמר לו אני עתיד למות ואיני יודע נפשי להיכן הולכת אם לשמים אם לארץ שנאמר מי יודע רוח בני אדם העולה היא למעלה וגו' לפיכך אני מזהיר שניהם כל מקום שתלך נפשי שתהא מונחת יפה :

באופן שמה היה מזהיר שיהיו ישראל זכירים הן בעיון הן במעשה ועשו חז"ל משל מהפקדון המופקד אלא איש ואשתו כי בן התורה שנאלץ ממה שלמות האדם מופקדת אלא האדם המחויב מחמור וזוהי כי האיש רמו לזורה והחמור רמו לאשה כנודע אלא החכמים ושלמות הצורה הוא העיון וידעת הדעות האמתיות ושלמות החמור הוא עשיית המצות :

ולכן אמר משה אני מזהיר על שניהם לפי שאיני יודע נפשי להיכן הולכת וכו' כלומר שלמות האדם תלוי כשתהיה נפשו הולכת לפנים ולא תחזור לאחור מהמדרגה שהיה לה כשבאה לעולם. וכמו שפירש הרב מורי ז"ל על פסוק אז תלך לבטח דרכך כי הרשע חוזר לאחור והצדיק הולך לפנים. ולכן אמר משה ידעתי גאמנה שמגד התורה נפשי הולכת לפנים אבל אני מסופק להיכן הולכת כלומר מאיזו סבה הולכת לפנים אם לשמים כלומר מסבת העיון אם לארץ כלומר מסבת המעשה ולמ"ד לשמים ולארץ היא למ"ד בעבור לפיכך אני מזהיר על שניהם על העיון ועל המעשה לפי שכל מקום שתלך נפשי כלומר לאיזו סבה שתלך לפנים נפשי הן מגד העיון הן מגד המעשה שתהא מונחת יפה אבל לעולם מקום מושבה היא למעלה וכמו שנאמר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ואל הדרוש הזה כיון דוד המלך ע"ה בזמור הראשון מספרו באומרו. אשרי האיש אשר לא הלך בעלם רשעים וגו' שכל לומר שאושר האדם תלוי בשני אלו בעיון ובמעשה שהם כנגד שני חלקי האדם ודבר יודע הוא שבאומרו אשרי האיש רמו לאושר האמתי שהוא הלכות הנפש ונלחמותה ואמר שתלוי האושר הזה בעיון ובמעשה והמעשה יחולק לשנים בסוד מרע ועשה טוב. ולכן הזכיר בתחלה חלוקת סוד מרע באומרו אשר לא הלך וגו' בתחלה לדרך המירוק והעדר הפעולות הרעות. ואח"כ הקישוץ והיותו פועל הפעולות הנאותות והישרות והסבה למה

שכתב

האדם ולדעתי כוון למה שכחתי שתלוי בעיון ובמעשה כי את האלהים ירא רמו לעיון הדעות האמתיות כי הדעת אותו מביא לכלל יראה מאהבה ואת מלתיו שמור רמו למעשה וזוהי תלוי שלמותו של אדם. והטעם לפי שזה כל האדם כלומר ב' חלקים אלו כוללים כל חלקי האדם ומשלימים כל חלקיו שאם אין כאן אלא העיון לבד נשלים חלק לורתו אבל חלק גופו לא יהיה שלם. וכן אם יהיה המעשה לבד נשלים לבד חלק גופו ולא חלק לורתו לכן הוכרחו שניהם להיות כולל ומשלים כל חלקי האדם. ועם זה יובן מאמר אמרו חז"ל על פסוק האזינו השמים ואדברה למה הדבר דומה לא' שפקד פקדון אלא איש ואשתו והיה מכבדם אמרו לו למה אתם מכבדם א"ל יש לי פקדון אלא אחד מהם וכל היכן שפקדוני מונח שיהא יפה כך אמרו למשה למה לשמים ולארץ אמר לו אני עתיד למות ואיני יודע נפשי להיכן הולכת אם לשמים אם לארץ שנאמר מי יודע רוח בני אדם העולה היא למעלה וגו' לפיכך אני מזהיר שניהם כל מקום שתלך נפשי שתהא מונחת יפה :

הקושיא במאמר מפורסמת וכי משה רבינו שהיה מבחר המין האנושי ובהיותו בחיים נדבק בעליונים אף כי אחרי מותו איך עלה בדעתו לומר איני יודע נפשי היכן הולכת אם לשמים אם לארץ. ואם נפשו הולכת לארץ מי יעלה לנו השמימה. ועוד מאי קאמר כל מקום שתלך נפשי שתהא מונחת יפה ואם היא הולכת לארץ מה מנוחה יש לה. ועוד שאין המשל דומה לגמשל שהמשל הוא שהיה מכבדם בשביל הפקדון שכבר הפקיד אותם והגמשל הוא בשביל הפקדון שעתיד להפקידו כמו שאמר אני עתיד למות וכו'. והיה לו לומר למח"ד לאחד שעתיד להפקיד פקדון אלא איש ואשתו והיה מכבדם וכו'. אלא שהכוונה לרמוז לדרוש אשר אנחנו בו שהאדם נשלים בעיון ובמעשה שהם שני חלקיו ולכן היה משה מזהיר לישראל על שניהם באומרו האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ וגו' כי האזינו השמים רמו לעיון ולדעות האמתיות שהם דרושים עמוקים ואי אפשר לידע אמתית כי אם בקבלה מן השמים וכן אמרו חז"ל האזינו השמים על שם שניתנה תורה מן השמים דכתיב (שמות כ) אחס ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם שזה ודאי רמוז לדעות האמתיות דכתיב בחריה לא תעשון אחי אלהי כסף וזהב שכל זה מורה מליאותו אחדותו פשיטותו ית' :

ותשמע הארץ רמו למעשה ולמצות התורה וכן

וישב. ולכן הולך לומר כלם כי זו אף זו קטני. הרי בפסוק הזה רמז שלמות המעשה שבין שלח יצב ולא עמד ולא הלך בעלת רשעים נראה שהלך בעלת לדיקים אלא שדבר בלשון שלילה לרמזו שבשמירת מצות לא תעשה זכר לאשר כמו שכתבתי :

וכנגד שלמות העיון אמר כי אם בתורת ה' חפלו ובתורתו יהגה יומם ולילה יראה יראה דעות האמתיות והדרושים האלהיים המונעים בו יתבדק שהם עמוקין ואין שכל האדם יכול לחקדם ולדרשם ולכן קראם תורת השם שנושאם הם האל ית' בזה יהיה חפלו ואמונתו בהם לבד ובמפלה ממנו אל ידרוש. אבל בתורתו של אדם והעיון שנושאיו אינו אלא תורת האדם לידע את המעשה אשר יעשה בזה יחקור וידרוש עד היכן שידו מגעת ויהגה יומם ולילה שבהיותו בזה האופן יהיה ענין שחול על פלגי מים נמשל לענין כי האדם עץ השדה והוא שחול על אמונת תורתנו הקדושה המשפעת לנו אמתית הדרושים העמוקים בשופע גדול. ולכן נקראת פלגי מים כי אין מים אלא תורה אשר פרייו יתן בעתו כלומר האיש הנזכר פרי תורתו יתן בעתו הלכות פסח בפסח הלכות עזרת בעזרת הלכות החג בחג. וכן בכל הדינים הלדיק לשעתם ידרשם ויפרסמם כי מגילין לו רזי תורה :

ועליו לא יבול יראה קרא לאמונה עלה לרמזו כי כמו שהעלה שומר לפרי כך האמונה שומר לתורתו של אדם שאם האדם אינו מאמין בו יתעלה איך ישמור תורתו. ולכן אמר כשבתורת ה' חפלו על הדרך שפירשתי לעולם לא יבול ולא יאל מאמונתו לפי שהאדם החוקר בדרושים עמוקים אלו אפשר שמתוך חקירתו יאל ממחלתו ומאמונתו אבל כשלא יחקור וידרוש אלא יהיה חפלו בהם בדרך אמונה זו היא הסבה שעלה לא יבול :

וכנגד המעשה אמר וכל אשר יעשה ילית כלומר שאע"פ שהיה נותן שורת הדין לומר שאין שלמות האדם תלוי במעשה כי אם בהשכלה לבד כמו שכתבתי מכל מקום בהיות מיוסד המעשה באמונה ימשך הלחצה לנפשו מלד המעשה :

ואמר הדברים הנמשכים מהעיון והמעשה אשר רמז לעיל ופתח ממאי דסליק מיניה כי כנגד ובתורתו יהגה יומם ולילה אמר אשר פרייו יתן בעתו וכנגד כי אם בתורת ה' חפלו אמר ועלה לא יבול. וכנגד אשר לא הלך בעלת רשעים וגו' אמר וכל אשר יעשה ילית :

אן יראה כי אם בתורת ה' חפלו כלומר כשיהיה חפלו של

שכתב הליכה ברשעים ועמידה בחטאים וישיבה בללים כבד ראיתי מה שכתבו בו המפרשים. ולע"ד יובן שיש שני סוגי עבירות א' מזיד שיודע שחתיכה זו היא של חלב ויודע שהחלב אסור ועם כל זה אוכלה. ב' שונג וזה יתחלק לשני מינים א' שיודע שהחלב אסור אבל לא ידע שחתיכה זו היא של חלב אלא סבור שהיתה של שומן ב' שיודע שהוא של חלב אבל אינו יודע שהחלב התורה אסרתו הסוג הראשון נקרא רשע להיות מזיד המין הראשון מהשונג נקרא חוטא המין השני נקרא לך שבא מחוסר ידיעה ולמידה כמה דאחא אמר אם חכמת חכמת לך וללאת לבדך תשא שגראה שהלינן הפכי לחכם. וכן אמרו ז"ל שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לנים שנאמר ובמושב לנים לא יצב :

והקדמה ידועה כי האדם בלאתו מרחם אמו נמשל לאדם שעומד במקום אחד מוכן לקום ולהלך כמה פרסאות. או דרך עליה לעלות להר גבוה ותלול או דרך ירידה דרך בקעה ושוחה עמוקה או אפשר שממקומו לא ימוש ולא ילך לא לפנים ולא לאחור. הרשע שעושה עבירה במזיד ודאי שהלך אבל הלך דרך מטה בשפלה ובעמק ושב לאחוריו החוטא ממין הראשון עמד על רגליו להלך כיון שבא לכלל ידיעה שהחלב אסור אבל לא עשה תנועה כלל כיון שלבסוף אכלו לא הלך לפנים וכיון שלא אכלו אלא בשונג לחשוב שהיה שומן לא חזר לאחור כי שגיאות מי יבין :

אבל הלינן שנתעלל ולא למד שהחלב אסור לא עמד אפי' על רגליו ונשאר יושב רבוץ תחת משאו ונפשו וחרמיותו. ולכן ייחס פעולות הרשע להליכה כי הרשע הולך אלא שחוזר לאחור דרך מטה. ופעולות החוטא ייחס לעמידה שעומד על רגליו ללמוד ואינו עושה תנועה. ופעולות הלינן ייחס לישיבה שלעולם יושב ובעל ואפי' עמידה אין לו. וכבר פירשתי לעיל פי' מאמר שאמרו חז"ל בלדק כל אמרי פי' אין בהם נפתל ועקש אין בהם לא קפדנות ולא עקמנות וכו'. שהכונה לומר שאף בשמירת מצות לא תעשה שהאדם יושב ובעל זוכה בשביל זה להשתת האשר האמתית על דרך שנאמר אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו עיני שם. ועם מה שפירשתי יתישב מה שהקשו ז"ל וכי מאחר שלא הלך היאך עמד ומאחר שלא עמד היאך יצב אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו ליצב ואם יצב סופו ללון ואם לך עליו הכתוב אומר וללאת לבדך תשא. אבל לפי מה שפירשתי אפשר שלא הלך ועמד ואפשר שלא עמד

יחיד שכן כתיב ואספת דגנך וגו' ולא אמר ואספתם דגנכם וגו' אלא שהכונה לומר שיש שלשה מיני השגחה או ההשגחה שמשיגה הקב"ה דרך כלל על העולם בכללו. או ההשגחה שמשיגה הקב"ה בפרט על ישראל דרך כלל. או ההשגחה המשיגה הקב"ה בפרט על כל פרט ופרט מישראל באופן כי כפי עובתו ואיכותו של ישראל כך היא השגחתו וזה שאם אין עושים כלל רעיו של מקום אין השגחתו יתברך דבקה עמהם כלל בפרטות לא דרך כלל ולא דרך פרט אלא השגחה כוללת עם כל שאר נמצאי העולם כי כלם מושפעים ומושגחים מאתו יתברך שזולתו אין להם מציאות. אבל כשעושים רעיו של מקום דרך כלל כלומר שרובם של ישראל עושים רעיו של מקום אז השגחתו יתברך דבקה עמהם בפרטות אבל דרך כלל כלומר שבכללן של ישראל לא יאונה להם כל און אבל כבר אפשר שבאיזה פרטי שלהם יקרה לו איזה דבר כי אינו מושגח מאתו יתעלה. אבל כשישראל עושים רעיו של מקום דרך כלל ודרך פרט אז ודאי השגחתו יתברך דבקה עם כל פרט ופרט עד שלא יאונה ללדיק ולדיק כל און ולרמזו לחלוקה האמלעית אמרה התורה והיה אם שמוע תשמעו וגו' בלשון רבים כל' כשהשמיעה ועשיית רעיו לא תמלא כי אם בכלל אז גם כן השגחתו לא תהיה מצייה אלליכם כי אם בכלל וזהו ונחתי מער ארצכם בעתו יורה ומלקוש. אבל מכל מקום הפרטי לא יהיה כל כך מושגח מאתו עד שמלאכתו תהיה נעשית ע"י אחרים אלא ואספת דגנך כלומר הפרטי יהיה שאינו עושה רעיו יתברך :

א יראה וכל אשר יעשה ילית חוזר להקב"ה שהזכיר למעלה באומרו כי אם בתורת ה' חפצו או בחינה אחרת שקרא להקב"ה כל להיותו כל ודפוס כל הנמצאות ולא חלק ואמר שהאדם השלם בעיון ובמעשה כמו שפירשתי עושה שילית הקב"ה בכל מה שעושה בכל יום ויום כי בכל יום מחדש מעשה בראשית ויש לו להקב"ה הללחה כיון שתכלית בריאת העולם היה האיש הדיק וכמו שנאמר ולדיק יסוד עולם וכיון שזלם ההכלית לפועל יש לו הללחה לא כן הרשעים כי אם כל הנמצאים כלם הם כמון אשר תדפנו רוח והוא ע"ד שאמר החנא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם וגו' וליתן שכר טוב ללדיקים שמקיימין את העולם. או"ל אמר ר' יודן אמר הקב"ה לרשעים אני בראתי את העולם בכן שנאמר ויהי בן ואתם אומרים לא בן שנאמר ולב כסילים לא בן חייכם על כן לא יקומו רשעים במשפט. כוונת המאמר לע"ד

של אדם בתורה על הכונה הראשונה אז יזכה שבתורתו יהנה יומם ולילה ויהיה לו פנאי לכך ויקרא תורתו ולכן אמר ובתורתו על דרך שאו"ל כל מי שנותן נפשו עליה נקראת על שמו וכמו שנאמר זכרו תורה משה עבדי וגו' ויוכן עם מה שאמרו ז"ל. אפשר אם אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקולר בשעת קלירה ודש בשעת דישה תורתו אימתו נעשית אלא בזמן שישראל עושים רעיו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו לאנכם ובזמן שאין עושין רעיו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמם שנאמר ואספת דגנך וגו' אף כאן כשיהיה בתורה ה' חפצו יזכה שיהיה לו פנאי שבתורתו יהנה יומם ולילה שתהיה מלאכתו נעשית על ידי אחרים לחיי שעתו וזהו שרמז באומרו והיה כעץ שחול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ואין לריך לא זריעה ולא קלירה אלא ממילא קא אחי כך לא יטרך הוא להתעסק בהם אלא ממילא קא אתו על ידי אחרים. ולהיות שרוב הפעמים מה שנעשה על ידי אחרים הולך לעמיון והנכסים הולכים לאחור ולא לפנים לכן אמר ועלהו לא יבול כלומר שזמין לו הקב"ה אנשים נאמנים שעלהו ונכסיו שהנכסים לאדם הם כדמות העלה מה העלה שומר לפרי שלא יכהו שרץ ושמש אף הנכסים שומרים לאדם ולכן אמר שיהיה ע"י אנשים נאמנים שעלהו לא יבול ולא ירד מנכסיו :

באופן שימשך מזה שכל אשר יעשה ילית כלומר כיון שאיש כזה אינו נושא ונותן במילי דעלמא כי מילי דעלמא נעשין על ידי אחרים והוא הוגה בתורתו יומם ולילה נמצא שכל מה שהוא עושה סבת ההללחה ושלמות נפשו שהיא ההללחה האמתית שבזמן שהאדם מתעסק במילי דעלמא אין נמשך מההתעסקות ההוא ההללחה לנפשו אבל זה שכל התעסקותו אינו אלא בתורתו נמצא שכל אשר יעשה ילית :

ולענין המאמר קשה דמאי קאמר ובזמן שאין עושים רעיו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמם שנאמר ואספת דגנך והלא הפסוק הזה מדבר בזמן שישראל עושים רעיו של מקום שכן כתיב והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו' לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם מה כתיב בתריה ונחתי מער ארצכם וגו' ואספת דגנך וגו'. אבל יוכן לענ"ד שיש לדקדק בפרשה שלאוי סופיה רישיה שבתחלה מדבר בלשון רבים שכן כתיב והיה אם שמוע תשמעו וגו' לאהבה את ה' אלהיכם וגו' ונחתי מער ארצכם ואח"כ מדבר בלשון

ככל יום ילליח אבל הרשעים שאינם אמת אינם כי אם כמון אשר חדפנו רוח כי לא נברא העולם בשבילים: **ער** כן לא יקומו רשעים במשפט אף על פי שאפשר שיהיו חטאים בעדת לדיקים להיות כי חוטא הוא בשוגג ואין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות אבל הרשע שיודע רבונו ומכיון למרוד בו לא יהיה להם תקומה. כי יודע ה' דרך לדיקים יראה בא לומר שתכלית בריאת העולם לא היה כי אם הליך וזה כי כל פועל יש לו ידיעה מה המניעו לעשות הפועל ההוא ולכן אמר הידיעה הקודמת שהיה לו להקב"ה במעשה בראשית היתה דרך הליקים ובשבילים ברא העולם אבל דרך הרשעים תאבד מאליה כי לא היתה כונתו ית' כלל אליהם ולכן ממילא הם אבודים:

וכן נראה מתוך חז"ל אמר רבי ברכיה כשראה הקב"ה לברוא את האדם ראה לדיקים ורשעים עומדים ממנו אמר אם אני בורא אותו הרי רשעים. ואם אני בורא אותו היאך לדיקים עומדים מה עשה פילג דרכן של רשעים מכנגד פניו ושיחק מדת רחמים ובראו הדא הוא דכתיב כי יודע ה' דרך לדיקים ודרך רשעים איבדה ממנו:

הרי שדור המלך ע"ה במזמור הזה ביאר שהאשר האמתי תלוי בעיון ובמעשה עד שוכל לומר שהעולם נברא בשביל איש כזה ולהיות שהתורה היא המשלמת את האדם וכמו שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש לכן חילקה הקב"ה לעיון ולדעות אמהיות והרחקת דעות נפסדות וגם למעשה חקים ומלות טובים והרחקת פעולות מגונות שבהשגת שני סוגים אלו ההא קיימת ונשארת נפשו של אדם. אמרו רז"ל על מי מנוחות ינהלני א"ר שמואל יש לך מים שהם נאים לשות ולאינם נאים לרחוץ בהם ויש שהם נאים לרחוץ ולאינם נאים לשות מי הבאר נאים לזה ולזה. שהכונה לעניות דעתי בזה המאמר לומר שהתורה משלמת לאדם אם בהסרת והרחקת הדעות המשובשות והמדות הפחיתות. וגם בפתח בלבנו ובשכלנו דעות אגיתיות. וגם בהרגילנו מדות מעולות ופעולות ישרות וזה שאמר יש לך מים כלומר שיש לך נימוס ודת נימוסית שהם נאים לשות כלומר שהספיק בשכלו מסדר הנימוס ההוא לסדר פעולות נאותות ותקונים נאים שראוי לו לאדם להתנהג בהם ולשחותם אבל לא יספיק לרחוץ ולהרחיק הפעולות המגונות כמו שמלינו שאפלטון אמר שראוי שיהיו הנשים במדינה משותפות לבעלי ראשיות אחת כאלו תאמר נשי השמים

לע"ד היא להיות הדבר אמת לריך שיסכים מה שבנפש עם מה שהוא חוץ לנפש זהו באדם. אבל בבחינת הקב"ה הוא להפך להיות הדבר בעלמו אמת לריך שיסכים מליאות הדבר עם מה שבשכלו ובנפשו יתברך וזהו שרמו במעשה בראשית על כל דבר ויהי כן כלומר היה אמת כמו כן בנות ללפחד וגו' כלומר שמליאות הדבר הסכים עם ידיעתו יתברך ולכן הרשע שאינו מסכים עם כוונת בריאתו יתברך אינו אמת אלא שקר וכזב ולכן הרשעים בחייהם קרויים מתים להיותם בלתי מסכימים לידיעתו יתברך הוה ליה כמאן דליתיהו וזהו שכיון המאמר באומרו. אני בראתי העולם וכל הדברים הסכים מליאותם לידיעתי ולכן נכנסו בגדר האמת ואמרתיו ויהי כן שהיו אמת מה שאין כן הרשע שאינו אמת שנאמר ולב כסילים לב האבן של הכסילים המפתים אותם והולכים בדרך לא טובה עושים שלא יהיו אמת שילאו מכוונתו ודעתו ית' וזהו לא כן הרשעים לפיכך יהיו כמון אשר חדפנו רוח כי אין להם קיום והעמדה ולא נברא העולם בשבילים. וכמו שרמוז ז"ל במדרש תלים על פסוק למה רגשו גוים וגו' אמרו בטנך ערמת חטים שכולת של חטים מתמרת ועולה והקנה שלה ארוך ועליה רחבין וארוכין והשכולת בראש הקנה והקנה שלה מתגאה ואומרת בשבילי נזרעה השדה והעלין מתגאלין ואומרים כן אומר להם השכולת. הרי הגורן בא והכל מתפייסין ויודעים בשביל מי נזרעה השדה לא עשה זמן הרבה הרי הגורן בא הקש מכניסין לאש והמוץ זורין לרוח ומקיימין את החטין בגורן וכל מי שהוא רואה נוטלין וגושקין כך אומות העולם עכו"ם הם אומרים בשבילנו נברא העולם וישראל אומרים להם והלא כתיב והיו עמים משרפות סיד. אבל ישראל לעתיד לבא משתיירין שנא' (דברים לב) ה' בדר ינחנו ואין עמו אל נכר. ופירוש הפסוק לפי שיטתן ז"ל הוא כי תאר בדר חוזר לישראל ורואה לומר. לישראל בדר ינחנו הקב"ה והטעם לפי שאין עמו עם ישראל אל נכר אלא דבקה אמונתו של ישראל עם הקב"ה שהוא אחד:

ורא בא הכתוב לומר הקב"ה לבד בלי סיוע אלוה אחר ינחנו דמאי אתא לאשמועינן והלא הוא המליא כל הנמצאים כלם בלי סיוע וכמו שנאמר נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי מי אחי כתיב כמו שאמרו חז"ל:

הרי שהליך נברא העולם בשבילי נמצא שמה שעשה הקב"ה בבריאת העולם ומה שעשה בהתמדתו

המלוכה שהכונה לומר שאמר שאל עם היות שהנשים היו משכחות ומהללות לדוד יותר ממני כמה שנתנו לו הרבבות איני חושש על זה אף על פי שתאמרנה יתר על זה. וזהו ועוד לו כלומר אע"פ שהיו אומרות עוד לדוד איני חושש שאדרבה זהו גנאי לו לדוד שגראה שהוא דבר חדש בו ואינו מורגל בכך כיון שמהללים אותו על כך. אבל מה שאני חושש כמו שנאמר ויתר לשאל וגו' הוא אף המלוכה כלו' שאמרו הנשים הכה שאלו באלפיו ודוד ברבבותיו כלומר ולא אמרו הכה המלך שאלו אלא שהשוויו לדוד וכמו שהזכירו לו בשמו לבד גם לי הזכירו בשמי לבד ולא נתנו לי המלוכה. הרי שגראה שהשבח בבחינת מה הוא גנאי לאדם:

וראיות הקדמות אלו אמתיות הן ראויו שלא לפרסם להלל לשבח פעולה זו לשתי הבחינות הנז' כדי שלא יהיה נראה שתכלית כונת הפועלים היא השבח וההלל הנמשך לבסוף:

ועוד להיות מורגלים ומוטבעים בפועל הזה מומי שולש ושנים קדמוניות. וכן בכל עת ובכל רגע כמה מיני פעולות מאושרות אם כן אין כל חדש כי אם טבע מוטבע ואין ראוי להלל לפועלי הטבע בעשיית פעולתם כמו שלא יהללו לאדם שמחמם וליסוד המים שמקרר ומה גם עתה בבחינת פרטיות הפעולה הזאת שהדין נותן שיהיה בלגונה וכמו שאז"ל בפר"ק דבתרא אמר ר' אלעזר גדול העושה לדקה בסתר יותר ממשה רבינו דאלו התם כתיב כי יגורתי מפני האף וגו' ואלו בעושה לדקה בסתר כתיב מתן בסתר יכפה אף. ועוד אז"ל בשבת פ' הכונה אמרי ליה רבנן לר' יהושע בן לוי אחו דרדקי האידינא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כותיהו אל"ף ב"ת אלף בינה גימ"ל דל"ת גמול דלית מאי טעמא פשוטא כרעיה דגימ"ל לגביה דלית שכן דרכו של גמול חסדים לרין אחר דלים ומאי טעמא פשוטא כרעיה דל"ת לגביה גימ"ל דלימנא ליה נפשיה ומאי טעמא מהדר אפיה דל"ת גימ"ל דליתן ליה בליגנא כי היכא דלא לכסוף מיניה וכו'. הרי שזאת הפעולה השלמות המיוחד לה הוא היות בסתר ובלגנא ולא לפרסמה ולכן היה ראוי להסתירה ולא בפומבי לשבחא ולהלל:

אבר אחר החקירה נראה לע"ד שראוי להלל הפעולה המאושרת הזאת אם בשביל המשובח אם בשביל המשבח אם בשביל שומעים השבח. בשביל השומעים זה שבשומעם שבח הפעולה הם מתעוררים ומקילים משנתם

השרים משותפות לכל השרים וגם הסוחרים לכל הסוחרים וכו' וזה דבר מגונה מאד והרחיקתו התורה: **ויש** נאים לרחוק וכו' כלומר ואם לפעמים יספיק איזו דת גימנסית להרחיק איזה דעת משבש או פועל מגונה לא יספיק לעתה ולהקיט לנו דעת אמתית וזהו אינם נאים לשחות כמו שמצינו ארסטו הכריח שהעולם לא נפל בקרי והזדמן ורחק והרחיק סברא פחותה זו אבל לא הספיק לתת דעת אמתית ולהכריח שהעולם מחודש. אבל מי הבאר שרמו לתורתנו הקדושה שהיא באר מים חיים נאים לזה ולזה יש בה מלות עשה וגם דעות אמתיות שהם מי שתיה ויש בה מלות לא תעשה והרחקת הדעות המשובשות שהם מי רחיצה ולכן אמר דוד המלך ע"ה על מי מנוחות ינהלי שהתורה שנקראת מים כמו שנאמר הוי כל נאמא לנו למים הם מי שתי מנוחות מנוחת הרחיצה ומנוחת השתיה. וגם אותה השתיה במנוחה גדולה בדרך אמונה ולא בדרך חקירה שיש בה עמל וגינה ובזכות האמונה וזכה האדם להיות נלחי וקיים בעולם הנשמות במנוחה זהו מה שגראה לע"ד ואמר לי לבי הלעיר יחזק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה:

דרוש ארבעה ועשרים

על צדקת בגדי עניים

בתחלת המחשבה היה נראה לומר שאיזו פעולה נאותה ומאושרת אין ראוי לשבחא ולהלל זה לב' טעמים. א' שלא יהיה נראה שכונת הפועלם בפעולה ההיא היה השבח וההלל שמשבחים ומהללים אותו ושלא פעל הפעולה ההיא על הכונה הראשונה להיות פועל מאושר כי אם להשגת תכלית השבח וההלל. עוד טעם ב' שמאד השבח וההלל משתלשל גנאי לאיש המהולל והמשוכח וזה לפי שהמורגל והמוטבע לפעול פעולות מאושרות ושלמות אין מהללים אותו על פעולתו כי אינו דבר מחודש בו לשהללוהו עליו והוא כמו הפועל בטבע שאין מהללין אותו בפעולה טבעו אבל השבח בא כשארם עושה חדשה או מהללים אותו ואומרים ראו פלוני עשה כך וכך ותמהים עליו וכמו ששמעתי מכוון לדרוש הזה פסוק שאמר (שמואל א' יח) ותענינה הנשים המשחקות ותאמרנה הכה שאלו באלפיו ודוד ברבבותיו ויתר לשאל מאד וירע בעיניו הדבר הזה ויאמר נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים ועוד לו אף

כאור מן השמש שבעליית השמש על האופק מתחייב ממנו האור ובא לומר בעל המאמר שכל חיה מין מן הפעולות יכוין האדם לבו לשמים ויעשה כל מאמלי כחו להשלים פעולתו אם כנגד הפעולה החיונית אמר ראובן כי האדם בדרך חיוז מתפעל ומלטער מלרת אחיו כי עלמו ובשרו הוא וכמו שפירשו המפרשים על פסוק אשר בלאתו מרחם אמו ויאכל חלי בשרו כנגד הפעולה הטבעית אמר אהרן כי בדרך טבע האדם מקרב את קרוביו ושמה עמהם. כנגד הפעולה הרלוגית אמר בועז ששם לא היה כי אם רלון טוב שרלה לעשות עמה חסד או ירלה שכיון לומר שהכל גלוי ולפיו יתבדק הן המחשבה הן הדבור הן המעשה וכמו שפירשו המפרשים על משנת דע מה למעלה ממך עין רואה שרומז למחשבה שרואה לבות בני אדם ומחשבתם ואוזן שומעת הדבור וכל מעשין בספר נכתבים כנגד המעשה.

אף כאן ראובן כנגד הדבור שכן בדבורו הליל ליוסף שאמר לא נכנו נפש. אהרן כנגד המחשבה שכן נאמר עליו וראך ושמה בלבו ולכן זכה לאורים ותומים שהיו על לבו כמו שאז"ל בשמות רבה פ"ג שהיה משה מעבד בשליחותו יתבדק לכבודו של אהרן אמר משה עד שלא עמדת היה אהרן אחי מנבא להם במזרים פ' שנה הוא שכתוב וואדע להם בארץ מזרים וגו' ועכשו אכנס בתחומו של אחי ויהיה מילר בשביל כך לא היה מבקש לילך וכו' אמר לו הקב"ה מה שאתה סבור שהוא מילר לא כן אלא שמח שנאמר וראך ושמה בלבו אמר רבי שמעון ב"ר יוסי הלב שמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים שנאמר והיו על לב אהרן בועז כנגד המעשה שעשה ויזבט לה קלי וגו'. הרי לך שעם היות שבבחינת עצמות הפעולה המאושרת לא היה ראוי להללה עם כל זה בבחינת השומעים ראוי להללה ואל הדרוש הזה כוון איתן האזרחי במזמור פ"ט לפי מה שאפרש אז"ל. חסדי ה' עולם אשירה זש"ה כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל אמר איתן האזרחי אני השכלתי משכיל לאיתן אמר לו הקב"ה השכלתי כי באלה חפצתי כל מי שיקלסני לא יקלסני אלא באלה וכן הוא אומר כי חסד חפצתי ולא זבח אמר ליה חסד חפצתי בחסד אני מקלסך לך נאמר ולך ה' חסד ולא חסד אלא חסדים הרבה וכן ישעיה אמר חסדי ה' אוכיר תהלות ה' :

כוונת המאמר הזה לע"ד לומר שאין ראוי לאדם להרבות בתואריו יתבדק וכמו שהאריך בזה הרמז"ס בחלק ראשון פרק כ"ז עד סוף ס' וכמו שאז"ל

פסוק

משנתם ותרדמתם לפעול הפעולות המאושרות ואפשר שזה כוונת חז"ל באמרם אלו היה יודע ראובן שהקב"ה מכתוב עליו וישמע ראובן וייללו מידם וגו' על כתפו היה מוליכו לאביו. ואלו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו הנה הוא יואל לקראתך בתופים ובמחולות היה יואל לקראתו. ואלו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו ויזבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר עגלות מפוטמות היה מאכילה :

שיי לדקדק שכיון שהאנשים האלה שלמים הם איך לא עשה כל אחד וא' מהם מה שאפשר ומוטל עליו לעשות להשלים פעולתו ראובן למה לא הרכיבו על כתפו ואהרן למה לא יואל בתוף וכנור ובעז למה לא האכילה עגלות מפוטמות אף על פי שלא היו יודעים שהקב"ה כותבו אבל מתוך דברי המאמר נראה שהיו עושים הפועל המאושר על הכונה השניה שאם היו יודעים שהקב"ה כותבו היו עושים יותר ממה שעשו. אלא שהכונה דרך כלל במאמר הוא לומר דאין הכי נמי שכל אחד ואחד עשה מה שמוטל עליו ומה שראוי לעשות בבחינת פעולת הפועל המאושר במה שהוא פועל מאושר אבל בבחינת הפרסום לכל באי עולם שהם כדמות מראה שכל עיני דורות הבאים מביטים בהם ולומדים ממעשיהם הם מתחזקים בעצמם ועושים לפניהם מן השורה לעורר לב השומעים להקיים משנתם ומתרדמתם ולה כוון בעל המאמר באומרו אלו היה יודע שהקב"ה מכתוב וכו' כלומר בבחינת הפעולה אין הכי נמי שכל א' פעל ועשה פעולה שלימה ומה שמוטל עליו לעשות. אבל בבחינת הכתיבה שהיא הלול ופרסום הפועל המאושר לעורר לב הישנים ולהקיץ נרדמים ודאי שאם היו יודעים כך היו יותר ויותר מתחזקים להיות שכל הצינים לופות בהם. הרי לך מתוך דברי מאמר זה שראוי לפרסם הפועל המאושר בשביל השומעים למען ישמעו ולמען ילמדו :

כוונת המאמר בפרט בזכרו שלשה אלה לפי מה שראיתי כתוב הוא שכל לומר שימסור האדם גופו וכבודו וממונו להשלים נפשו. ראובן רמז לגוף שעל כתפו היה מוליכו. אהרן רמז לכבוד שבתוף וכנור היה יואל לקראתו. בועז רמז לממון שהיה מוליך הולאת בעגלות מפוטמות. אז יר' לע"ד כי הפעולות נחלקות לשלשה מינים טבעיות רלוגיות חיוניות טבעיות הם כמו חיומים האש כי האש מחמם מטבע רלוגיות הם כמו פעולות האדם שפועל כשרואה ויושב ובטל כשרואה חיוניות הם

ולדקה בארץ וגו' וכן הוא אומר (הושע ב) כי חסד חפצתי ולא זבח כלומר ידעת האדם שהכל בא מאתו ית' בתורת חסד זהו מה שחפצתי ולא זבח ולכך קילסו ואמר (תלים סב) ולך ה' חסד וגו'. הכונה לומר חן וחסד עושה הקב"ה עם האדם כשמשלם לו כמעשהו כי משורת הדין אין הקב"ה חייב לשלם לאדם כלום וזה שמאחר שהקב"ה המליא לאדם ובראו וגו' ומפרנסו בעולם הוא חייב חיוב גמור לעבדו ולחצו בעבד שאינו מלפא לתשלום גמול ועם כל זה אין הקב"ה מקפח שכן כל בריה אין זה כי אם חן וחסד גמור :

אמר עוד ולא חסד אחד אלא חסדים הרבה וכו' הכונה לומר כי הקב"ה עושה עם האדם שני מיני חסדים אחד במה שהוא משלם לאיש כמעשהו כמו שכתבתי. עוד שני כי עם היות שהקב"ה נותן שכר לאדם היה ראוי להיות נעדר השכר ההוא כפי העושה ופועל המעלה שהוא ב"ת כן השכר היה ראוי להיות ב"ת אבל הקב"ה אינו עושה כן אלא נותן השכר בב"ת כמו שהוא יתעלה בב"ת וכמו שהביא הדרוש הזה הרב בעל העקרים ז"ל והוא שכיון ישעיה הנביא באומרו חסדי ה' אזכיר תהלות ה' בעל כל אשר גמלנו ה' ורצ טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו שראוי לדקדק שהיה לו לומר על כל אשר גמלנו ה' מאי בעל כל אשר גמלנו אלא שהכונה לומר כל מה שכתבתי וזה שאמר ישעיהו כשאני אהלל להקב"ה אהללנו ברבוי תארים ושכחים כי אין זה שזכו אלא קצור מהללו כמו שכתבתי אבל מה שאהללנו אינו אלא בזכרי החסדים שעשה הקב"ה עם בריותיו והוא חסדי ה' שעושה עם בריותיו זהו מה שאזכיר לתהלות ה' :

בער כל אשר גמלנו ה' וגו' בא לומר שכונתו באומרו חסדי כלשון רבים ולא אמר חסד כלשון יחיד הוא מפני שכמו שחשוב חסד היות השכר שנותן הקב"ה לאדם בב"ת שאין שורת הדין נותן כך כן חשוב חסד נתינת מליאות שכר אפי' שהיה ב"ת כי מן הדין האדם חייב חיוב החלטי לעבוד להקב"ה כמו שכתבתי והוא שרמו באומרו בעל כ"ק שכ"ק זו היא כ"ק הדמיון כמו כמלוא כלה אף כאן בעל כל אשר גמלנו וגו' כלומר כל כך חשוב חסד מה שהקב"ה גומל אותנו ומשלם לנו כפי ערכנו כלשון גמול צורך נתינת השכר כפי עלמות המעשה ככה חשוב חסד מה שגמלנו כמו שחשוב חסד הרב טוב שנותן לבית ישראל שגמלם כרחמיו וכרוב חסדיו ומעריך שכר המלות כפי ערך

מה

הוא נתינת קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר החזק העוז האמין אמר ליה סיימתינהו לטוליה שנת' דמרחך השתא ומה הני חלת הגדול הגבור והנורא אי לאו דאמרינהו משה באורייתא ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה אכן לא הוה אמרינן להו ואת אמרת כולי האי משל למה הדבר דומה למלך ב"ז שיש לו אלק אלפי אלפים דכרי זהב ומקלסים אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו וכמו שפי' הר' הנו' שם פ' נ"ט עיין שם וזה שאין לתאר שום תאר צי יתבדך חיובי כי אם שום תאר שוללי להיות כי אין שום תאר שו יתב' נוסף על עצמותו אלא הכל א' ומהותו נעלם תכלית ההעלם כי אלו ידעתיו כו' וכמו שכתב הרב המורה פרק נ"ט שהנורא יתבדך לא ישיגוהו הדעות ולא ישא מה הוא אלא הוא ושהשגתו הוא הלא' מתכלית השגתו וכל הפלוסופים אומרים נלחנו בנעימתו ונעלם ממנו לחזק הראותו כמו שיעלם השמש מן העינים החלושים להשיגו ולכן אין רשות נתונה להללו ולשבח. ולכך נאמר (תלים סה) לך דומיה תהלה פירוש השחיקה אללך הוא השבח וכן נאמר (שמות סו) נורא תהלות עושה פלא כלומר כשעושה הפלאים הוא דבר נורא להללו כי עם היות שגוראם שבמהללנו אנו מקלסין אותו אדרבא אנו ממעטין בשבחנו לקצור שכלינו שאין אנו משיגים כלל משלמותו יתב' וכמו שרמוז חו"ל במאמר הנו' באמרו והלא גנאי הוא לו כי אין מין שלמותו יתע' ממין שלמות המאזיר בשכלו של אדם כמו שאין מין הכסף ממין הזהב כמו שהביא המשל המאמר הנו' ולכן אין ראוי להרבות בתארי האל יתב' אבל אופן אפשרות מהללו יתב' הוא היות האדם מכיר ויודע שהכל בא מאתו יתב' בתורת חן וחסד וכמו שנאמר (תלים פב) אמרתי עולם חסד יבנה לא להיות הקב"ה חייב לשום נמלא שום דבר וכמו שאמרו ז"ל על פסוק מי הקדימני ואשלם והוא שאמר המאמר אמר הקב"ה לאיתן השכלת וכו' כלומר מי שאיש משכיל יעלה על דעתו שהוא דבר נאה להרבות בשבח ותארי האל ית' ובמ"ש הרב הנו' בפ' הנו' וז"ל פמו שעשע הפתחים באמת אשר הנוריו בשבחים והאריכו והרעו דברים בתפלות חברים ומליאות קבוצם להתקרב בהם לבורא לפי עמדתם וכו'. אבל המשכיל יודע מאמנה כי אין לעשות כן וכמו שכתבתי. ולכן אמר הקב"ה לאיתן כיון שהשכלת וידעת מה טיבן של דברים אלו לכך כל מי שיקלסני לא יקלסני אלא באלה שרמו למען שאמר (ירמיה ה) כי אני ה' עושה חסד משפט

מה פרטי אחד ועל דרך זה הוא כל הדברים וזה שמיש
שהקדוש ב"ה נתן המלכות לדור הרי חסד אחד ועוד
חסד שנשבע לו שיהיה מלכותו קיים לעולם ולא יהיה
לו כשאלו כן על זה הדרך נתן הקב"ה שכר מזוה לאדם
אפי' שיהיה השכר שהוא ב"ה הרי חסד אחד. ועוד
עושה עמו חסד שני שהשכר שהוא יהיה קיים לעולם
בב"ה וזהו שאמר כרתי ברית לבחירי הוא מליאות
המלכות וכמו שנה' ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל:
ובנגד היות המלכות קיים אמר נשבעתי לדוד עבדי
עד עולם אהיה זרעך ובניתי לדוד דוד כסאך
סלה וכן כתוב נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה
מפרי בטחך אשית לכסא לך כן בסגנון זה מתנהג
הקב"ה עם בראיו ועושה עמהם שני חסדים נתינת
מליאות שכר והיות השכר בב"ה:

ובנגד מה שאמר שמים תבין אמונתך בהם הביא
ראיה לזה ואמר וידו שמים פלאך ה' וגו'
כלומר השמים עושים שני אלו. אחד שהם מודים
ומשבחים פלאיו יתברך וגם מפרסמים בפעולתם איכות
אמונתך המלויה בקהל קדושים והם ישראל שהם עם
קדוש וזה כי כפי איכות אמונתם של ישראל כן היא
איכות פעולת השמים וכמו שאמרו חז"ל השמים מספרים
כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר וכן אם בחוקותי
לדיקים מי מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר וכן אם בחוקותי
תלכו מה כתוב בתריה ונחתי בשמיכם בעתם וגו'. הרי
שהשמים עושים שני אלו אחד ההלול והשבח פלאיו של
הקב"ה ע"ד השמים מספרים כבוד אל ועוד שנית
מפרסמים איכות האמונה ע"ד שאחז"ל ומעשה ידיו
מגיד הרקיע נראה מזה מ"ש שמים תבין אמונתך בהם
כי האמונה נותנת תכונה בפעולת השמים:

כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים בא
לומר שכונת פעולת השמים היא לפרסם איכות
אמונת ישראל וזה לפי שאם נראה לומר שחכמית פעולתם
אינו אלא להראות גדלו ית' ועולם ידו ית' זה אי אפשר
והטעם הוא כי מי בשחק יערוך לה' וגו' כלומר איזה
דבר יש בשמים שנוכל לידע בשבילו ערכו ועולם ידו
ית' כי אין לך דבר בעולם שיעיד ויגיד חכמית עולם
ידו ית' כי הוא ית' בב"ה והגרמים השמימיים הם בעלי
חכמית וכמו שהארכתי בדרוש הזה על מאמר שאז"ל
שהקב"ה מקומו של עולם ואין העולם מקומו בפי' וילא
ולא מבעיא ערך אלא אפי' דמיון שהוא פחות מערך
אין לו להקב"ה עם שום נמצא ולא לבד אין לו דמיון
עם

מה הוא בב"ה כן נתן השכר בב"ה שזה ודאי הוא
חסד גדול ובהכרח שני חסדים אלו זהו מה שאזכיר
לתלותיו לא רבוי תוארים. אף איתן האזרחי להיוותו
משכיל וחכם אמר שמה שיהלל וישבח להקב"ה לא יהיה
ברבוי תוארים בו ית' כי אם בזכרו חסדיו וזהו שאמר
(תלים פט) חסדי ה' עולם אשירה כלומר שני חסדים
המוכרים שעושה ה' עם בראיו עולם זהו מה שאשירה
ובס אפרסם אמונתו לדור ודור כלומר האמונה שחייב
האדם להאמין בו יתעלה שהוא עקר ויסוד שלמות האדם
אודיענו ואפרסמנו בפי':

כי אמרתי עולם חסד יבנה וגו' בא לתת טעם למה
שאמר שישיר חסדי ה' ושיפרסם אמונתו אם לראשון
והוא שישיר ויהלל לה' בשביל חסדיו הטעם הוא לפי
שאמרתי שהעולם אין לו קיום והעמדה והתמדה אלא
באמנויות החסד שעושים האנשים אלו עם אלו כי לא
יחדל לבין מקרב הארץ ולריך על כל פנים לעשות עמו
חסד ואפי' יעקב אבינו אמר ועשית עמדי חסד ואמת.
ועוד אמרו ז"ל גדולה גמילות חסדים יותר מן הלדקה
דאלו לדקה לעניים וגמילות חסדים לעניים ולעשירים
דאלו לדקה לחיים וגמילות חסדים לחיים ולמתים. הרי
לך שקיום ובנין העולם הוא באמנויות החסד ולכן ראוי
להלל לשבח להקב"ה על החסדים שעושה עם בראיו
שהאנשים בראותם זה ישתדל כל אחד ואחד להלך
בדרכיו יתעלה וכמו שנאמר והלכת בדרכיו ויעשה כל
אחד ואחד חסד עם חברו ובזה יתקיים העולם ויהיה
עומד בבניינו. הרי בשביל השומעים למען ישמעו
ולמען ילמדו ראוי להלל ולשבח הפועל המאושר:

ובנגד מה שאמר אודיע אמונתך בפי אמר שמים
תבין אמונתך בהם כלומר הסבה שאודיע
ואפרסם אמונתך בכל דור ודור הוא לפי שאם תבין
השמים ואתה מקיים אותם אינו אלא בעבור שאמונתך
בהם רוצה לומר בדור ודור הנז' כי האמונה המלויה
בדורות היא סבת קיום השמים כמו שנאמר אם לא
בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי:
אז יראה שמלת תבין חוזר לאמונתך והת"ו היא
הנאמרת על הנקבה הנסתרת ור"ל אמונתך תבין
בהם בשמים כלומר שהאמונה תבין ותקיים השמים ולכן
לריך לפרסם ולהודיע האמונה:

בריתי ברית לבחירי וגו' עד עולם אהיה זרעך וגו'
בא לשורר החסדים השנים שהזכיר באומרו
השדי ה' עולם אשירה וכמו שפירשתיו והביא ראיה

עם הגרמים השמימיים שהזכיר אלא אפי' בבני אלים והמלאכים שהם מופשטים מחמר אין לו דמיון כלל וזה להיות כי מה ערך ודמיון יש למי שיש לו ראשית ועלול כמו המלאכים עם מי שאין לו ראשית והוא עלת העלות וזה שכיון באומרו אל נערץ בסוד קדושים רבה וגו' יראה כי מלת בסוד הוא מענין יסוד ושרשו יסד וכמו שכתב הה"ר דוד קמחי ז"ל שהסוד הוא יסוד לעזה כיסוד לבנין. ועוד מצינו כמה תיבות שחסר מהם יו"ד פ"א הפועל כמו כי בול הרים ישאו לו היה לו לומר כי יבול הרים וכן ידעתי כי כל חובל היה לו לומר כי יכול תוכל אף כאן הוי כאלו אמר כיסוד קדושים ויראה כי כמו שאחת מהתחלות האדם הוא ההעדר כמו שכתבו המדברים שיש לו לאדם שלש התחלות והם החמר והנורה וההעדר כן המלאכים התחלתם היא ההעדר לפי שגם הם היו באפשרות ההויה וכמו שאז"ל שנבראו ביום שני אז ביום חמישי והקב"ה לבדו הוא הוא המחוייב המליאות לבד וכמו שכתבתי בדרוש הזה על פסוק אין קדוש כה' כי אין בלתיך וגו' וזהו שכיון כאן באומרו אל נערץ בסוד קדושים רבה יראה הקב"ה הוא נערץ כיסוד הקדושים והם המלאכים עריות רבה שאין לך הבדל עצמו ועריך גדול מזה שהקב"ה אין לו התחלה שהוא בלי ראשית ולא היה בהעדר אלא מחוייב המליאות אבל המלאכים יסודם והתחלתם הוא ההעדר כי היו באפשרות ההויה והיו בהעדר אלא שהקב"ה המליאם מההעדר ההחלטי אל הים הנלחי ולהיות זה ההבדל עצמו ועריך זו היא הסבה שהקב"ה הוא נורא על כל סביביו והם המלאכים הסמוכים אליו וזהו הפך מנהגו של עולם שהקרובים וסמוכים אל המלך אין פחד המלך לנגד עיניו אבל להיות שהקב"ה הוא נערץ עריות רבה כמו שכתבתי היא הסבה שהוא נורא אפילו על כל סביביו: **א** יראה דוקא לסביביו להיותם משיגים יותר מאחרים בקצת גדולתו יתעלה ויודעים שמדרגתו היא בלתי ב"ת ולכן כל מה שהם משיגים יותר ניתוספה יראתו יתברך עליהם וכמו שפירש החכם השלם המופלא מורי ורבי זלה"ה על פסוק (איוב כה) המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו יראה מלך בשר ודם כשנותן ממשלה לאיזה אדם תפסד יראתו ופחדו ממנו לפי שידוע האיש שהמלך הוא בשר ודם כמותו ויש אפשרות למליאותו של האיש ההוא וזאת המלך אבל הקב"ה אינו כן אלא כשנותן הממשלה נותן הפחד עם הממשלה ומלת עמו חוזר למלת המשל וזו היא הסבה שעושה שלום במרומיו

ואין לך נמצא שימרוד בו ונתן הטעם ואמר הים מספר לגדודיו ועל מי לא יקום אורכו כלומר עם היות שאין מספר לגדודיו של הקב"ה וכמו שנאמר אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבון קדמויה יקומון מכל מקום הים לך נמצא שיהיה לו מליאות הויה והתמדה וזאת רצונו יתעלה ודאי שאין מליאות לשום נמצא וזאת רצונו ית'. ולכן כל מי שמשיג ויודע יותר במעלתו ית' ניתוספה יראתו אבל האדם בערך מלך ב"ו להיות אפשרות מליאותו וזאת המלך מורד בו כשרואה עצמו בצי' זו ממשלה וזהו שפירש אחר כך באומרו ה' אלהי לבאות מי כמוך חסין ית וגו' יראה שמלבד שהקב"ה המליא כל הדברים כלם מהאפס המוחלט לא זו לבד הוא עושה כי אם אפילו אחר הויתם קיומם והתמדתם אינו אלא ברצונו ית' ועומדים במאמרו כי אין כח בשום נמצא להיות עומד בעצמו וזאת רצונו ית' עם היות שהנמצאים רבים ועצמו מספר וזהו שאמר ה' אלהי לבאות עם היות שה' הוא אלהי לבאות שהם רבים מכל מקום מי כמוך חסין ית יראה שתאר חסין מורה היותו יתברך נותן התאפקות והתמדה והעמדה וקיום לנמצאות אחר הויתם וכן אז"ל שהוא לשון התאפקות שתרנום ויתאפק הוא ויתחסין ולכן קרא שמו יתברך חסין להיות שנותן התאפקות והתעלמות והתמדה לכל הנמצאות שברא בשם ית כמו שנא' כי ביה ה' לור עולמים ואז"ל ליר עולמים. ועוד יש לו יתעלה גדולה נפלאה והוא ואמונתך סביבותיך יראה שמלך ב"ו יש לו מלב מקומי ועומד במקום וזאת מקום ולכן לפעמים מתרחק האדם ממנו ומורד בו אבל הקב"ה אינו כן אלא מלא כל הארץ כבודו ואין קירובו וריחוקו תלוי במצב מקומי אלא לפי האמונה בו יתברך כי מי שיש לו אמונתו חקיקה בלבו הקב"ה קרוב אליו וכמו שנא' קרוב ה' לכל קראיו וגו' וכתב כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים וגו' אבל מי שאין מאמין בו הקב"ה רחוק ממנו וכמו שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם וזה שכיון כאן באומרו ואמונתך סביבותיך כלו' האמונה שמאמינים בך היא היא הסביבות והמקום הקרוב אליך כי מלא כל הארץ כבודך וכן אז"ל ברבה על פסוק כי מי גוי גדול וגו' הקב"ה רחוק וקרוב אמר רבי יהודה בר סימון מכאן ועד לרקיע מהלך ח"ק שנה הרי רחוק. וקרוב מנין שאדם עומד ומתפלל ומהרהר בתוך לבו וקרוב הקב"ה לשמוע תפלתו שנא' שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו:

אתה מושל בגאות הים וגו' בא לומר כי אפילו הדברים

הדברים השפלים שגראה שם להם טבע קיים בפעולותם אין הדבר כן אלא הכל תלוי ברצונו יתברך והראיה שאתה מושל ורלונך הוא ששהיה הם בגאות כלומר במקום גבוה שלהיות המים מכונסים במקום אחד כמו שגור עליהם הקב"ה באומרו יקוו המים מהתחת השמים אל מקום א' הוא הכרת שיהיו במקום גבוה הקב"ה עושה שיהיו שם ולא יהיו נגרים על כל העולם וכן בשאון גליו כשמתגשאים על העולם אתה תשבחם ואין הדבר טבעי בהם והראיה שהכל בידך שבשאתה רוצה לשנות טבעם אתה משנהו וזהו כשיאלו ישראל ממלרים נלבו כמו נד נוליס קפאו תהומות בלב ים באופן שדכית כחלל רהב וגו'. הרי סוף וקץ אין לגדולתו ולכן אין לומר שכוונת פעולת השמים היא להראות גדלו יתב' כי אם לפרסם איכות אמונת ישראל כמו שכתבתי באופן שעלה בדינו מדרוש זה שראוי להלל ולשבח הפעולה המאושרת בשביל השומעים :

וגם ראוי להללה בשביל המשבח וזה שאין כל אדם מכיר ומבחין אושר הפעולה. ולכן המהלל ומשבח הפעולה המאושרת לעצמו הוא משבח שמורה ומודיע בהללו שהגיע למדרגת בחינת הכרת הפעולה המאושרת מה שאין כל אדם זוכה לזה וזכא לכלל ידיעה זו ואפשר שזה כיון התנא באומרו איזו היא דרך ישרה וכו' מלבד הכונות שכתבתי בו (בדרוש ראשון יע"ש) וזה שבא לומר שלא כל איזה פועל שיעשה האדם ויהללוהו וישבחוהו עליו יהיה פועל מאושר ויהיה האדם נמשך אחריו לעשותו בכל פעם שיבא לידו שכבר מזינו כמה פעולות בלתי גאותות ומשבחים הפעולות ההם אנשים קלים ופוחזים בלתי מבחינים בין טוב ורע אבל גדר הפועל המאושר הוא כשהיה האדם משויב ומשוכלל בעשותו הפועל ההוא מפי אנשים הגונים חכמים ויודעים וזהו שאמר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם והגדר האמתי להיות הדרך ההוא ישרה כל שהיא תפארת לעושה כלומר שישתלשל תפארת והלול ושבח לעושה ועוד תנאי שני שאותו התפארת וההלול והשבח במשבחים אותו לא יהיה מאיזה איש שיוזמן אלא שהתפארת ההוא יהיה לו מן האדם רוצה לומר ממי שראוי שיקרא אדם ולכן להיות הקדמה זו אמיתית הוליא תולדה ואמר הוי זהיר במלוא קלה כבחמורה להיות שהקב"ה שהוא למעלה ממדרגת האדם או אפשר לומר שהקב"ה נקרא אדם כמו שנאמר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה משבח ומהלל עשיית המלכות ומתפאר בהם כמו שמזינו שאז"ל

הקב"ה מניח תפלין דכתיב גשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו הקב"ה מתפלל דכתיב והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי בבית תפלתם לא נאמר וגו' נמלא שבהיות האדם מהלל ומשבח הפעולה המאושרת האמתית לעצמו הוא משבח שבא לכלל ידיעה והכרה זו. ולא הדרוש הזה כיון המזורר באומרו הללו את השם מן השמים וגו' עד יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו וגו' שהכוונה לומר שאחר שאמר שיהללוהו כל הננואלים עליונים ותחתונים בחורים וגם בחולות זקנים עם נערים וגו' הרגיש בדבריו לומר שאולי יטעה הטועה לומר שכבודו יתברך תלוי בכך לכן אמר יהללו את ה' כי נשגב שמו לבדו ומסתפק בעצמותו יתעלה ואין לו תליה בשום דבר ואין כבודו תלוי בכך ואם אמרתי שיהיה. הודו על ארך ושמים ושיהללוהו עליונים ותחתונים אין זה אלא שעל ידי כך וירם קרן לעמו שמתרומם קרנו של ישראל והוא תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו שבאו לכלל היכר גדולתו יתעלה להללו ולשבחו באופן שבמהללם להקב"ה משבחים ומהללים לעצמם שבאו לכלל ידיעת גדולתו יתעלה וזוה מתרומם קרנם ואל זה כיון הנביא דרך כלל באומרו (ירמיה ט) כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וגו' שהכוונה לומר שעם היות שההלול והשבח לאיזו פעולה מאושרת אינו גאות מן הבחינות שכתבתי אפילו לאחרים כל שכן האדם לעצמו שנאמר בו יהללך זר ולא פיך מכל מקום בזאת יתהלל המתהלל לעצמו בהשכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד וגו' שכיון שבא לכלל היכר זה נמלא שמהלל לעצמו ואע"פ שנמשך מזה הלול לעצמו וזה אינו גאות מכל מקום באלה תפלתי וכו' :

וא יראה בדקדוק פרטי מלות הכתיב כפי מה שראיתי קלת מן המפרשים וקלת שגראה לעניות דעתי וזה שבאומרו חכמתו כונתו לומר שהחכמה ההיא הוא קנאה מעצמו בהשתדלותו ועוולס ידו ומזה נמשך בחינה שנית שאינו רוצה להועיל מהחכמה ההיא לזולתו כי אם לו לבדו ולשתי בחינות אלו רמו באומרו חכמתו וכן ע"ד זו גבורתו ועושרו כלומר שכחו ועוולס ידו עשה לו את החיל ההיא ולכן אינו מועיל מהעושר ההוא לזולתו כי אם לו לבדו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי אמר שני מוני ידיעות לרמוז לשתי בחינות שכתבתי שבאומרו השכל רמו שיהיה לו השכלה שהכל בא מאתו ית' אם החכמה שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה אם הגבורה כי הוא הנותן לך כח וגו' אם העושר והעושר והכבוד

במדת הדין ראה שאין מתקיים שחק עמו מדת רחמים שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים וזהו שאמר כאן באלה חפצתי כלומר מסבת החדש והמשפט חפצתי בנאם ה' שהיא מדת רחמים לתת קיום והעמדה לעולם אם החדש כמו שנאמר אמרתי עולם חסד יבנה וכמו שכתבתי והארכתיו בזה אם המשפט כמו שאמרו ז"ל על שלשה דברים העולם קיים על הדין וכו' ואם לא בשביל אלו לא הייתי משתתף נאם שם רחמים ולא הייתי חפץ בו :

וגם אפשר להלל ולשבח הפעולה המאושרת בשביל המשובת וזה יהיה כשהפעולה היא אינה בחק האנושי לעשותה מבלי עזר וסיוע אלה כי אז ראוי והגון להללו כי אי אפשר לחסדו שיעשה הפועל ההוא על הכוונה השניה לכונת השבח וההללו שהרי אין בידו טובו ואי אפשר בחק אנושיו להשיגו לשימורו עליו לעשותו כי אם בעזר האלהי ולכן ראוי להללו ולשבחו להודיע דבקותו באל יתברך שזהו תכלית שלמות האדם וזה ההללו יוכל האדם עלמנו להללו ואינו חסוד על כך כמו שעשה דוד בענין גלית בזמור ט' באמרו למנצח על מות לבן וגו' ופירשו המפרשים שרמו להריגת גלית וכוונתו בזה לדבר כנגד שאל שגיהוה בזה שהללוהו הנשים המשחקות כמו שכתבתי לכן בא לומר שאין לו שום גנאי בשבח ההוא אלא אדרבה מעלה ויתרון ביון שאין בשום כח אנושי לעשות הפועל ההוא כי אם בעזר האלהי וזה מורה דבקותו באל יתברך ולכן אמר אודה ה' בכל לבי ר"ל בכל הלב יזר הטוב ויזר הרע וכמו שפירשו חז"ל אספרה כל נפלאותיו ירצה כמו כשאספר הנפלאות שאחה עשית לבדך מבלי אמצעות פועל אדם ודאי שאורך בכל לבי כי אין שם תערובת יזר הרע לפי שאין שם התפארות אדם כך כשאני מספר הפלא שעשית באמצעות פעולתי ורמו בזה להריגת גלית אורך בכל לבי שום תערובת כונה שניה והתפארותי והטעם לפי שלא היה בחק אנושיו לעשות גבורה כזאת כי אם בעזר האלהי וזהו שאמר אשמחה ואעלה בך ר"ל מה ששמחתי באותו הפועל שמחת הגוף ועליון הנפש לא היה אלא כך ובעזרך ולכן כשאזמרה איני מזמר אלא לשמך לבד שהוא עליון על הכל ולו היכולת והממשלה לא לכוונת שבחי ומהללי :

בשוב איובי אחר וגו' אמר איך היה הכל בא מאתו יתברך וזה כי איך יעלה על הדעת כי בשביל מיתת אדם אחד נכו הכל והלא היו הפלסטים מחזיקים גדול ועם כבד כמו שנאמר ויאספו פלסטים את מחניהם וגו' וכבר היו יכולים לערוך עם ישראל מלחמה וכן מצינו ששאל

מלפניך וגו' וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד וגו' רמו לבחינה השנית והיא כי כמו שהקב"ה נותן מחכמתו לאחרים ומהנה מגבורתו ועשרו לזולתו ג"כ לריך שיעשה כן כמו שנא' והלכת בדרכיו ואז"ל מה הוא רחום אף אהה וכו' וזהו שרמו באומרו וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד כלומר דע איתי ותלמד ממעשי בחכמה כי אני עושה חסד לאדם ומחננו לתת לו דעה וכמו שתקנו חז"ל באמרו אהה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה :

כנגד הגבורה אמר משפט כי הקב"ה בגבורתו מועיל לזולתו ועושה משפט ומליל עשוק מיד עושקו . כנגד העושר אמר ולדקה כי הקב"ה שהעושר והכבוד מלפניו עושה לדקה ממנו ומחלקו לבריות כן לריך שיעשה ולא יהיה לך לבדך והטעם שריך שיהיו נגד עיניך שתי ידיעות אלו הוא כי באלה חפצתי נאם ה' . ויובן כי לכאורה נראה כי מלת נאם ה' היא מיותרת שכבר אמר תחלה כה אמר ה' אל יתהלל וגו' וידוע הוא כי הקב"ה הוא המדבר למה חזר ואמר נאם ה' אלא שהכוונה לומר על דרך שפירש החכם הרב הכולל מרי ורבי ז"ל על פסוק . אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם בזה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב נאם ה' וגו' שפירש שאמר האמר הכתוב אמר ה' למה חזר ואמר נאם ה' אלא שהכוונה לומר שהקב"ה אומר אהבתי אתכם ואמרתם איזו ראה יש שנדע שאהבתנו לזה מביא ראה ואמר הלא כשהיה אח עשו ליעקב בנאם ה' לבד כלומר שלא היו עדיין במציאות בפועל כי אם תלויים בנאמו יתעלה ובמאמרו כבר אהבתי את יעקב שכן כתיב כי בילחם יקרא לך זרע ואז"ל בילחם ולא כל ילחם . הרי שעדיין לא היו יעקב ועשו במציאות וכבר אמר הקב"ה לאברהם בילחם ולא כל ילחם שרמו ליעקב . אף כאן אמר הטעם שאני אומר שתשכיל וידע אותי ומועיל משלם אלה לאחרים וגם לא תחשוב שחקך ועולם ידך סבת השגתם אלא שהכל בא מאתי הטעם הוא לפי שבשלם אלה חפצתי בהיותך בנאם ה' וגירה היא מלפני מאתי עשה קודם לאתך למציאות שכן אז"ל פ' כל היד דרש רבי חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו נוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טפש עני או עשיר אבל לדיק ורשע לא וכו' . הרי שבהיותך תלוי בנאמו ובמאמרו יתעלה קודם לאתך למציאות כבר חפצתי וגזרתי בשלם אלה ואיך יעלה על דעתך שחקך ועולם ידך השיגתם : ירצה שאז"ל כשברא הקדוש ב"ה את העולם בראו

דבק עמי ומה שאומר לה' אינו אלא בבחינה שידעת שהוא אלהי ישראל ולא הסתיר פניו ממנו כי פועל כזה לא היה אפשרות ביד אדם לנלח מלחמה כזו וזלתי בעזרו יתברך וזה מורה היותו דבק עמו יתברך באופן שהכלל העולה מדברי הפעולה המאשרת אפשר וראוי להללה בג' בחינות ופעולה מאשרת כזאת כללה איתנהו זה. אם בשביל השומעים לעורר לבם ולהקדים מתדמיתם לעשותה. אם בשביל המשבח שמורה בשבחם בא לכלל ידיעה והכרה היות הפעולה הזאת מאשרת והמשבח לעצמו הוא משבח. אם בשביל המשבח כי להולאה גדולה כזאת אין בחק האנושי והשתדלותו להשיגו כי אם העזר האלהי הדבק עמו ובפרט בענין הדקה זוכים לראות פני שכינה וכמו שאמרו חז"ל על פסוק אני בצדק אחזה פניך וזהו מה שגראה לעג"ד ואמר לי לבי הצעיר ילחץ בכ"ר שמואל אדרבי זל"ה :

דרוש חמשה ועשרים

אחר שעלה בידינו אחר החקירה והדרישה איך הוא דבר הגון ונאות להלל לשבח לאיזו פעולה מאשרת לכן ניתן לנו רשות לפעולה המאשרת הזאת מלדקת בגדי עניים והלבשת ערומים להללה ולשבח ולפרט גדרה והודה והדרה אם בבחינת זורת ומהות הפעולה ואם בבחינת חומר הפעולה ואם בבחינת השכר והגמול הגדול הנאלל ממנה :

בבחינת זורת הפעולה אומר כי כבר אמרו המדברים כי הפעולות נחלקות לג' מינים טבעיות חיוניות ראוניות כמו שהביא הדרוש הזה הרב בעל דרך אמונה בתחלת ספרו. ונראה לומר שכל חלקי הסותר והבחינות שיש אצל פעולות השי"ת לאיזה מג' מינים אלו הנזכרים נייחס אותם ומה שעולה מהדרוש הוא אצל פעולות השי"ת כמו שהביאו הרב הנזכר שם באורך הן הן הבחינות וחלקי הסותר שאפשר לומר בפעולה המאשרת הזאת וגם מה שעולה אצל פעולות השם הוא הוא מה שעולה בפעולה הזאת וכמו שאבאר :

וזה כי כמו שאין ליחס פעולותיו יתברך לפעולות הטבעיות להיות כי הפועל בטבע יפרד מהידיעה והידוע כי האש לא ידע הדבר אשר יחמם וגם אין לו ידיעה בחימום ואין ליחס אלא יתברך חוסר ידיעה היא הנותנת שאין לכתוב הפעולה הזאת לפועלי הטבע להיות הפועלים אותה בעלי דעה והשכל שיודעים מה שעושים

ישראל לא קמו לרדוף אחרי הפלשתיים בשביל מיתת גלית לבד. שהרי היה אפשר לפלשתיים לעמוד כנגדם אלא לא רדפו כי אם אחרי שראו שנסו הפלשתיים שכן כתיב ויראו הפלשתיים כי מת גבורם וינסו ויקומו אנשי ישראל וירדפו את הפלשתיים הרי לך שלא קמו ישראל עד שנסו הפלשתיים מה שאין השכל מחייבו שהיו נסים אלא ודאי לא היה זה אלא מאתו יתברך שנתן מורך בלבבם וזהו שכיון הפסוק בשבז אויבי אחר כלומר מה ששבז אויבי אחר ונסו עד שכשלו ונאכזרו כמו שגא' ויעלו חללי פלשתיים בדרך שערים וגו' כל זה לא היה אלא מפניך ומסכתך שהבאת מורך בלבבם :

כי עשית משפטי ודיני וגו' יראה כעשית המשפט והדין שגזרתי על גלית כמו שאמר היום הזה יסגרה ה' בידי והכיתיך והסירותי את ראשך מעליך וגו' וכן היה אז בעת ההיא יצאת לכסא וידעו הכל שאחה שופט דק ונחמד שמך בין הגוים לפי שגערת גוים רבים ונפל פחד עליהם כשאזכרת הרשע הזה גלית באופן ששם מחית לעולם ועד עד שלא יעלה על רוחם לערוך מלחמה נגד ישראל והיה זה בענין עמלק האויב האמתי כי כשיכלה לגמרי אז יתגדל שמו ית' וכמו שאז"ל שאין השם שלם ואין הכסא שלם כל זמן שזרעו של עמלק קיים וכשיאבד זכרם אז וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו בסגנון זה אירע בענין זה כי במיתת והריגת גלית יצאת לכסא נתגדל שמך בעולם כי אחת הוא אשר עשית את כל אלה. הרי שדוד היה מהלל ומשבח ענין גלית להיות שאין בחק האנושי לעשותו כי אם בעזר האלהי וזה מורה דבקוהו באל יתברך שעל ידו נתגלגל זכות ישראל ועל דרך זה פירש הרב הכולל מרי ורבי ז"ל פסוק. שמעו מלכים האזינו רוזנים אנכי לה' אנכי אשירה וגו' אמר שמה שהיתה משוררת דבורה לא היתה כונתה מליאות הללן של ישראל אלא הוראת דבקוהו בו יתברך וזהו שאמרה בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם וגו' כלומר כיון שהחוב שהיו חייבים ישראל להקב"ה בצעונותיהם נתפרע בהתנדב עם שנתגדבו ומסרו עצמם למלחמה וזהו נחלה הקב"ה כמו שנתלה בזמן מרדכי על שהתנדב עצמו למיתה והערה למות נפשו לבלתי כרוע והשתחוה להמן ברכו ה' כיון שבדבר קטן כזה מתלהב ומקבל פרעונו. שמעו מלכים האזינו רוזנים עם היות שדרך מלכי בשר ודם לכתוב בספר דברי הימים גבורתם ונלחון מלחמתם אין כונתו זו אלא אנכי לה' אנכי אשירה כלומר כונתי בשירתי אינו אלא בבחינת שאתי של ה' ושהקב"ה

שעושים ולמי הם עושים :

וגם שניחם הפעולה הזאת לפועל בדרך חיוב כמו שמחייב האור בעלות השמש למעלה מהאופק אי אפשר וזה כי כמו שאין ליחס פעולותיו ית' לפועל בחיוב להיות כי הפועל בחיוב יש יחס וערך לפעולה עם הפועל להיות הפעולה ההיא נאלצת ממנו בדרך חיוב משא"כ בפעולותיו יתבדק שאין בכל הנמצאים כלם ובכל פעולותיו יתבדק שום נמצא ושום פעולה שיהיה לה יחס וערך ודמיון עמו ית' וכמו שנאמר . ואל מי תדמיני ואשור וגו' יראה כי השואה היא יותר מדמיון כי הדמיון נאמר אפילו בדבר שאינו נכנס תחת כוג אחד שכבר ילדק לומר האדם המזויר כמותל דומה לראובן אבל לא ילדק לומר שהוא שזה לראובן ולכן אמר הקב"ה שהוא הקדוש האמתי למי תדמיני אפילו מציאות דמיון שאם תדמיני לשום נמצא לא לבד אומר שהדמיון הוא אמתי אלא גם אשור יאמר הקב"ה שהוא קדוש כי האמת כי איזה ערך ואז דמיון יזויר להקב"ה שהוא מחייב המציאות ואין לו ראשית עם כל הנמצאים כלם ואפילו המלאכים שהם אפשרי המציאות ועלולים ויש להם ראשית שנבראו ביום ב' או ביום ה' וכמו שאז"ל . וכמו שפירשתי הדרוש הזה על פסוק אין קדוש כה' כי אין בלתך וגו' באופן שלכן אין לו ליחס פעולותיו יתבדק לפועל בחיוב להיות שאין לכל פעולותיו שום דמיון עמו :

גם סבה זו היא היא הנותנת שאין ליחס פעולה זו לפועלים אותה לפועל בחיוב להיות כי עם היות הפעולה זאת היא גדולה הערך עם כל זה בבחינת הפועלים אותה ואפשרות יכלתם וגדלם ושלמותם וגדל ועולם פעולתם אין לפעולה זאת דמיון מה עמהם :

וגם שניחם פעולה זאת לפועל ברצון בתחלת המחשבה נראה לומר כי כמו שאין ליחס פעולותיו יתבדק לפועל ברצון להיות כי הפועל ברצון יש לו איזו כוונה המעוררת ומניעו לפעול הפעולה ההיא וזה מורה חסרון בפועל שנראה שמהעורר לעשות הפעולה ההיא להשיג איזה תכלית חסר ממנו ואין ליחס כן לאל ית' להיות כי הוא מצב ומקור כל השלמות . כן מן הטעם הזה נראה שאין ליחס הפעולה הזאת לפעולות רצוניות להיות שאם הם פועלים להשגת תכלית מה מורה זה היות חסרון בהם מה שאין כן כי האנשים האלה שלמים הם בעצמם ואין בהם חסרון שיכריחם להשלמת החסרון ההוא ומה שעולה בדרוש הזה אלא פעולותיו ית' הוא כי הם נפעלות לתכלית ולא ישיגוהו החסרון הנמשך לפועלים

להשגת תכלית מה להיות כי אין תכליתו ית' בפעולותיו להשגת תכלית חוץ ממנו כי אם שמעולם שלמותו ומטובו השפיע הנמצאות והמציאות מההעדר ההחלטי ומתמידם כי מדרך הטוב ההחלטי להשפיע מטובו לאחרים באופן שאין התכלית הזה יולא חוץ ממנו ומשלים חסרון הפועל אלא אדרבה גדול שלמות הנמצא בפועל מעוררו להשפיע מטובו בנפעל הרמזו וכמו שכתבתי הדרוש הזה על משנת רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם וכו' . כן בסגנון זה הוא תכלית הפעולה הזאת שעם היותה מן הפעולות הרצוניות הנפעלות לתכלית אין תכליתה להשיג דבר חסר מהפועלים אותה אלא אדרבה להשפיע משלמותם וטובם הנמצא כבר עצמם על העניים החסרים די פסוקס וכוזה דומים לבוראם בפעולותם וזה מורה גדול מהות הפעולה הזאת וכמו שנאמר והלכת בדרכיו וגו' ואמרו ז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון שהכוונה היא להשפיע משלמותו על אחרים החסרים נמצא שאין זה השגת תכלית חיצוני כי אם תכלית עומד בעצמו בהשלמת זולתו . הרי לך גדולת פעולה זאת בבחינת מהותה :

וגם בבחינת חומר הפעולה נראה כי כמו שהקב"ה בכללות ההורה כיון לחלקה באופן שיהיה משלמת כל חלקי האדם בחלקה לדברים חקים ומשפטים וכמו שפירשתי על פסוק כי זה כל האדם וגם כיון לזכות את ישראל דרך כלל בחלותו השגת השלמות במצות מעשיות כדי שיהיה אפשרי ההשגה לאיזה אדם שיהיה וכמו שאמרו ז"ל ראה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות כלומר לפי שראה לזכות את ישראל דרך כלל ולא שיהיה זכאי לבד אחד מעיר ושנים ממשפחה לפיכך הרבה להם תורה ומצות ותלה השלמות במעשה גם כן כדי שיהיה אפשרי ההשגה לאיזה אדם שיהיה וגם אותם המצות עלמין חילקתן להם באופן שהיו מציאות אלא האדם ויהיה דבר נקל לעשותן וכמו שאמרו ז"ל על פסוק כי ליות חן הן לראשך בכל מקום שאתה הולך המצות מלוות אותך כי תבנה בית חדש ועשית משקה לגיך אם עשית דלת המצות מלוות אותך שנא' וכתבתם על מזוזות אם לבשת כליים חדשים המצות מלוות אותך שנאמר לא תלבש שעטני אם הלכת לגלח המצות מלוות אותך שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם ואם היה לך שדה והלכת לחרוש בהוכה המצות מלוות אותך שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו ואם זרעת אותה המצות מלוות אותך שנאמר לא תזרע כרמך בלאים ואם קצרת

אותה

אחת המלות מלות אותך שנאמר כי תקלור קלירך
בשך ושכחת עומר בשדה אחר הקב"ה אפילו לא היית
עוסק בדבר אלא מהלך בדרך המלות מלות אותך מגין
שנאמר כי יקרא קן לפור לפניך וגו' גם המלה הזאת
מגד חומרה להיות מלויים בה כמה וכמה מיני מלאכות
שונות זו מזו היא הסבה שכוללת ומשלמת כל המין כלו
אנשים וגושים וטף כי הכל אפשר להם להטפל במלה
הזאת מלד רבוי המלאכות הנמלאות בעשיית הבגד וגם
אותם המלאכות הם מלויים ואפשריות אלל כל אדם
באיו מלאכה שידמן ובאיוה מקום שידמן ולא עוד אלא
אפילו איך עוסק בדבר אלא מהלך בדרך מלה זו מלוייה
אלל בהסתכל תקין הבגד מחוץ לעיר באופן שהכנת
עשיית מלה זו כוללת בבית ובשדה וגם שכל אדם יחד
עשיר ואביון אנשים וגושים וטף אפשר להיות להם חלק
ונחלה במלה זו מהם כסיוע ממון לעשותה מהם בהחשקם
במלאכה מכמה מלאכות שיש בה ואפשר שלפי פשט המאמר
כיוון ז"ל לזה באומרים פרק קמא דבתרא מאי דכתיב
וילבש דקה כשרין מה שריין זה כל קליפה וקליפה מלטרפת
לשריין גדול אף דקה כל פרוטה ופרוטה מלטרפת
לחשבון גדול ור' חנינא אמר מהכא וכבד עדים כל
דקויתו מה בגד זה כל נימא ונימא מלטרפת לבגד גדול
אף דקה. שהכוונה להמשילה לבגד הוא לומר כי לא
יאמר אדם מה אני יכול לעשות בבגד זה מבגדי העניים
ומה יהיה נחשב לכלום בעיני המקום לכן אמר כי כל
הבגד אינו עשוי אלא מהלטרפות נימא עם נימא
ובהלטרפות זה בא לכלל בגד נמלא שאותה הנימא לבדה
שאתה נחת היא סבת עשיית הבגד באופן שחמר מלה זו
כוללת ומשלמת כל המין באלו :

וגם בבחינת גודל השכר הנמשך ונאלל ממלה זו נראה
לע"ד שלזה כיוון חז"ל במאמר זה שכתבתי וכמו
שאבאר ויוכן עם מה שאז"ל שם פ"ק דבתרא רבי יוחנן
רמי כתיב לא יועילו אולרות רשע ולדקה תליל ממות
וכתיב לא יועל הון ביום עברה ולדקה תליל ממות שתי
דקות הללו למה אחת שמללת ממיתה משונה ואחת שמללת
מדינה של גיהנם ואיו היא שמללת מדינה של גיהנם ההוא
דכתיב ביה עברה דכתיב יום עברה היום ההוא. הרי
לך שהלדקה מללת ממיתה משונה ומדינה של גיהנם ולזה
כיוון חז"ל בהמשילם לשריין. לבגד דמר אמר חדא ומר
אמר חדא ולא פליגי שמי שהמשילו לשריין כיון לומר
שהלדקה מללת האדם ממיתה משונה כשריין זה שמליל
בעליו ממכת חרב וחנית וכידון וכן אז"ל בשבת פרק מי

ועשרו שאינו מועיל מהם לאחרים כי אם לו לבדו. ולכן המסור הטיל תנאי באושר ואמר אם גבור בארץ יהיה זרעו לריך שלא תהיה הגבורה לו לבדו אלא שיועיל ממנה לאחרים וייל עשוק מיד עשקו עד שדור ישרים יבורך כלומר שכל העולם יברכוהו ויאמרו עליו שאובב היושר והלדק להליל עשוק מיד עשקו וגם הוא לא יבטח בגבורתו לעשוק אבב אלא אובב היושר עד שדור ישרים יבורך: **הון** ועושר בביתו וגו' כלומר גם אם יהיה עשיר עד שהון ועושר בתוך ביתו שהוא עושר בטוח ואינו במדינת הים במקום רחוק ולא בדרך ים והולכי מדברות גם זה אינו אושר אלא בתנאי שלדקתו עומדת לעד כלומר שיעשה לדקה עם העניים וישפיע עליהם מטובו שלדקה זו עומדת הקרן לעד מה שאין כן מה שבדור שלפעמים כליא קרנא:

זרח בחשך אור לישרים וגו' ירלה כנגד החכמה שנקראת אור כי חכמת אדם תאיר פניו וגם התורה נקראת אור כי נר מלוא ותורה אור לכן אמר שאם יזכה לחכמה לא יהיה לו לבדו אלא ישפיע ממנה לאחרים וזהו זרח בחשך אור כלומר שזריח וישפיע מהחכמה ההיא ומהאור ההוא לישרים לתלמידים הגונים לא למי שאינו הגון שכבר אחז"ל הלמד תורה לתלמיד שאינו הגון כוזרק אבן למרקולים לכן אמר לישרים באופן שהטיל תנאי בשלשה שלמות אלו שהם גבורה עושר חכמה שיועילו מהם לאחרים ובעשותו זה יקרא שמו חנון ורחום ולדיק כי תאר חנון הוא כנגד זרח בחשך כי לודק עליו שם חנון שחנן לאחרים מידיעתו וחכמתו על דרך שאמרו אתה חונן לאדם דעת. ותואר רחום הוא כנגד הון ועושר בביתו שמרחם על העני לתת לו די מחסורו אשר יחסר לו. ותואר לדיק כנגד גבור בארץ להיות שהוא לדיק במעשיו ואינו עושה עול להיות לאל ידו לעשותו כי יבטח בגבורתו אלא לדיק הוא ולדקות אבב:

טוב איש חונן ומלוא יכלכל דבריו במשפט הכוונה לומר שהלדקה תחלק לשלש חלוקות או שנותן פרוטה לעני או שאין לו יכולת ליתן לו אלא מלוא לו פרוטה בשעת דחקו והיא מלוא גדולה שאמרו חז"ל גדול המלוא יותר מהעושה לדקה ופירש רש"י ז"ל לפי שהלדקה מתבטא מה שאין כן בהלואה או שאין לו אפילו להלוות אבל מפייה העני בדברים ומדבר על לבו שגם זו מלוא גדולה וכמו שאמרו חז"ל במסכת בתרא פרקא קמא אמר רבי יוחנן כל הטות פרוטה לעני מתבדק בשש ברכות דכתיב הלא פרום לרעב לחמך וגו'. והמפייסו בדברים

שכר העושה לדקה ואמר הללויה אשרי איש ירא את ה' וכבר ידוע כי מלת אשרי מורה על האושר האמתי וגם אמרו ז"ל בעכו"ם פ"ק אשרי איש ולא אשרי אשה אמר רב עמרם אמר רב אשרי מי שעשה תשובה כשהוא איש וירלה לומר אשריו ואשרי חלקו מי שבטעורו איש הוא ירא את ה' עם היות שבמלותיו חפץ מאד שזה מורה היות היראה ההיא מאהבה לא מיראת עונש שהרי הוא חפץ במלותיו וזהו תכלית שלמות האדם היותו ירא מאהבה שזהו מה שנאמר לאברהם אחר שנתנסה בעשר נסיונות עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה והיא יראה מאהבה שנאמר זרע אברהם אוהבי ועל דרך זו פירש החכם השלם הכולל מרי ורבי ז"ל ירא אלהים וסר מרע שהכוונה לומר שהיה איוב ירא אלהים עם היותו סר מרע באופן שלא היה ירא מעונש כי אם יראה מאהבה וכן אמרו חז"ל לא עבד איוב את המקום אלא מאהבה שנאמר הן יקטלני לא איחל וגו'. ועוד אמרו חז"ל תניא רבי אומר נאמר ירא אלהים באברהם ונאמר ירא אלהים באיוב מה להלן מאהבה אף כאן מאהבה:

אז ירלה אשרי איש ירא את ה' ומהו האושר שבמלותיו של האיש הנזכר חפץ הקב"ה מאד וחושק ומתאוה שיצוהו לעשות בשבילו איזה דבר וכן אמרו חז"ל הקב"ה מתאוה לתפלתן של לדיקים. ועוד אמרו חז"ל בבראשית רבה פ' מ"ה למה נתעקרו האמהות רבי לוי בשם רבי שילא דכפר תמרתא ור' תלבו בשם רבי יוחנן שהקב"ה מתאוה לתפלתן ומתאוה לשיחתן שנאמר יונתי בחגוי הסלע יונתי בחגוי למה עקרתי אחכם בשביל הראיני את מראיך השמישיני את קולך:

אז ירלה שבה לומר שאין שלמות האדם תלוי לבד בעיון כי אם גם במעשה בין במלות עשה בין במלות לא תעשה. וכנגד מלות לא תעשה אמר ירא את ה' ומחמת יראתו מונע עלמו מלחטוא לו. וכנגד מלות עשה אמר במלותיו חפץ מאד והכוונה באומרו מאד היא לומר כי האדם לפעמים עושה המלוא במקרה והזדמן והמופת לידע אם עושה המלוא מלב ומנפש ולא דרך מקרה הוא ההתמדה בעשיית המלוא כי הנזקקה לא יתמיד. ולכן אמר במלותיו חפץ מאד והמשך זמן רב שזה מורה עשיית המלוא בכונת הלב להאבתו ית':

גבור בארץ יהיה זרעו וגו' המשך וקשר הפסוקים האלו יובנו עם מה שכתבתי על פסוק אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' שהכוונה לומר שחכמתו היא לו לבד ואינו מועיל ממנה לאחרים וכן על דרך זה גבורתו

ועוד שאם כדת עניונו של האיש הגו' היה לפי שפור נתן יותר מדאי לאביונים באופן שבא לידי עניות עד שהוא סמוך לאחרים וכמו שכתבתי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אלא לדקתו וזכות הדקה שעשה יהיה עומד לעד כי הקרן קיים לעולם ויאלל הפירות בעה"ז והוא שקרנו ועשרו תרום בכבוד יותר יותר ממה שהיה לו תחלה וכמו שכתבתי שאז"ל על פסוק רודף דקה וחסד ימלא חיים דקה וכבוד. או ירמוז למה שאמרו חז"ל פר"ק דבתרא דרש ר' יהודה בר' שלום כשם שמזונותיו של אדם קצובין מראש השנה כך חסרונם של אדם קצובין לו מראש השנה. וזה הלא פרום לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית. כי הא דבני אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי חזיא להו בחלמא דבעו למחסר שבע מאה דיגרי עשיניה שקל מנייהו לדקה פוש גבייהו שיבסר דיגרי כי מטא מעלי יומא דכפורי שדור דבי קיסר נקטיניהו אמר להו רבן יוחנן בן זכאי לא תדחלון שיבסר דיגרי גבי כו' שקליניהו מינייהו אמרי ליה מגא ידעת אמר להו לא חלמא חזאי לבו אמרו ליה ואמאי לא אמרת לן אמר להו אמרנה כי היכי דתעבדו מזה לשמה. ועם זה יאמר הכתוב אם האדם. פור נתן לאביונים דקתו עומדת לעד כי הקרן קיים לעולם הבא. ועוד מרויח שאם נגזר עליו חסרון קרנו וממונו תרום ויסתלק ממנו בכבוד שנותנו לדקה. ולא בזיון על ידי עניים מרודים. אנשי קיסר שתופסים אותו ומעלילים עליו איזו עליה להוציא ממנו מידו. הרי שפירש דוד גודל שכר הדקה בזה המזמור וכמו שאז"ל דבתרא פר"ק א"ר אבהו שאלו לשלמה בן דוד. עד היכן כחה של דקה אמר להם לאו וראו מה פירש דוד אבא. פיזר נתן לאביונים דקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד. נראה מזה שמתוך זה המזמור נראה גודל שכר הדקה. ולא לבד כאלל מן הדקה שכר פרטי לאדם העושה אותה אלא גם כללי לכל האומה הישראלית והוא שמקרב את הגאולה. וכמו שאמרו חז"ל דבתרא פר"ק. תניא רב יהודה אומר גדולה דקה שמקרבת את הגאולה. שנא' כה אמר ה' שמרו משפט ועשו דקה כי קרובה ישועתי לבא ולדקתי להגלות. וכן אמרו חז"ל פרק תילין אמר עולא אין ירושלם נפדית אלא בלדקה שנאמר (ישעיה סב) ליון במשפט תפדה ושביה בלדקה. ולכונה זו אמר ישעיה שם אשים בזה' תגל נפשי באלהי וגו'. שהכוונה דרך כלל לומר שהדקה קרבה לגאולה. אבל לדקדק ולפרש ככל

בדברים מתבדך באחד עשרה ברכות שנאמר ותפק לרעב נפשך וגו'. ופירש רש"י ז"ל והמפייסו דברי נוחמים מה כתיב בתריה וזרח בחשך אורך ואפלתך כלהרים ונחך ה' תמיד והשביע בלחמחות נפשך ועלמותיך יחלק והיית כגן רוה וכמולא מים אשר לא יבזבו מימיו ובנו ממך חרבות עולם. ולשגשג אלו כיון הכתוב ואמר טוב איש כלומר טוביות האיש אלא הדקה יזייר באחת משלש אלה או בשלשתן יחד או שהוא חונן ונותן פרופה לעני לגמרי מתנת חנם. או שהוא מלוה לו בתורת הלוואה. או שאינו נותן לו כלום לא בתורת מתנה ולא בתורת הלוואה אלא מפייסו בדברים וזהו אומרו יכלכל דבריו במשפט ובא לפרש שכר כל אחד ואחד :

כנגד החוק שנותן הדקה בתורת מתנה החלטית חנם אמר כי לעולם לא ימוט כלומר עם היות שבדרך טבע נראה שהאדם שמפור ונותן ממונו לאחרים יבא לידי חסרון הנותן דקה לא יבא לידי כך אלא לעולם לא ימוט אלא אדרבה לזכר עולם יהיה לדיק והוא על דרך שאז"ל בפ"ק דבתרא אמר רבי יוחנן מאי דכתיב רודף דקה וחסד ימלא חיים דקה וכבוד משום דרודף דקה ימלא דקה ופי' רש"י דמשמע שיבא לידי עניות וימלא בני אדם שיעשו לו דקה אלא לומר לך כל הרודף דקה הקב"ה ממלא לו מעות ועושה בזה דקה ומוזה ימשך לו כבוד אף כאן לזכר עולם יהיה לדיק שלעולם ימלא לו הקב"ה מעות שיעשה דקה ממנו באופן שלעולם ועד יקרא לדיק כי דקות אהב :

וכנגד המלה אמר משמועה רעה לא ירא וגו' כלומר בזה אין לדיק לומר שלא ימוט שהרי אינו נותן משלו כלום אבל מכל מקום הנה שכרו אתו והוא שגלול ממקרי הזמן וממיתה משונה ומדינה של גהינם וכמו שכתבתי כנגד מקרי הזמן אמר משמועה רעה לא יירא וכמו שאז"ל מעשה בהלל הזקן היה בא בדרך ושמע קול לוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בביתי עליו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא. כנגד דינה של גהינם אמר נכון לבו בטוח בה' שיגלו מדינה של גהינם כי לו להקב"ה משפט הגאולה :

כנגד יכלכל דבריו במשפט אמר סמוך לבו לא יירא וגו' כלומה עם היות שהעני הזה אין לו כלום והוא סמוך ונשמוך אל אחרים ואינו מסתפק לעצמו באופן שהוא עלול ומוכן לקבל איזה היוק כי כל אחי רש שנאווה מכל מקום הקב"ה יירחם עליו ולא יירא עד אשר יראה בלדיו הקמים עליו נגפים לפניו :

ואני הוא הפועל או אפשר באופן ב' שאני הוא הפועל ואני לבשתי לאחרים אלא שהקב"ה עשה עמי והכריחני שאלבשים ובמקום הזה יובן באופן השני. ועם זה יתישב הפסוק שאמר הלבשיני לשון הפעיל ולא אמר כי לבשתי. ואמר הקב"ה הלבשיני כלומר עשה עמי שאלבשים לאחרים בגדי ישע כלומר כי בהיותו מלבשים ערומים אותם הבגדים הם בגדי ישע שמקרבם את הגאולה כמו שכתבתי. ופירש דבריו ואמר ובחזרה חופן הלבשיני בגדי ישע ומה הם אלו הבגדים כמה שמעיל לזקה יעטני כלומר בנתינת מעיל הזדקה לערומים. וכיון עוד באומרו מעיל לזקה יעטני לומר שאל יחשוב אדם לומר כי בהלבשו הערום נוטל בגדו ונותנו לאחרים אלא אדרבה לעצמו הוא לובש ומעטה והוא על דרך שפירש החכם הרב הכולל מרי ורבי זל"ה על פסוק (ישעיה נח) הלא פרום לרעב לחמך וגו' כלו' כשחפרום לרעב פרוסה לחם לא יתלה על דעתך לומר שחסרם הלחם ההוא ונתיני לאחרים אלא אדרבה הוא לחמך ממש וגם כשעניים מרודים תביא בית וגם כי תראה ערום וכסיתו לא כסית בשר אחרים אלא מבשרך לא תחטאם אף כאן כשהלבשיני בגדי ישע. כלומר שהלבשתי לאחרים הו' בפועל ההוא יעטני בשרי וגופי. והו' שפירש באומרו כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה כלומר כשם שהחתן הוא מכין ומזמין תכשיטי וכלי ומלבושי הכלה ואף על פי שהוא מלבש לגוף אחר. מ"מ זהו תפארתו והדרו כי כבוד הכלה תלוי בחתן באופן שנמלא שהחתן מכהן הפאר. עם היות שהכלה היא שהעדה כליה כן אני עם היות שאני מלבש לאחרים אני מתעטף באותם המלבושים והם סבת הדרי והודי. כיון שהם בגדי ישע ומקרבים הגאולה כמו שכתבתי:

ב' כארץ תוליא למחה וגו'. הכונה לומר שאמרו חז"ל שיעקר נתינת הזדקה היא בסתר דגרסינן פר"ק דבתרא אמר רבי אלעזר גדול העושה לזקה בסתר יותר ממשה רבינו דאלו במשה כתיב כי יגורתי מפני האף והחמה ואלו בעושה לזקה כתיב מתן בסתר יכפה אף. ועוד אמרו בשבת פ' הבונה מאי טעמא מהדר אפיה הדלי"ת מגימ"ל דליתן ליה בלגנא. כי היכי דלא ליכסיף מיניה. ולכן נראה לע"ד לומר שנמשלה הזדקה לזריעה לומר כי כמו שהדבר הנזרע נטמן תחת הקרקע ואינו נראה גם הזדקה לריך ליתנה בסתר. ועוד טעם שני כי כמו שהדבר הנזרע אחר שנחטפס ונתייאש האדם ממנו עושה פרי למעלה גם הזדקה עושה פרי למעלה

כפל הפסוק בכל פרטיו נראה לומר שדבר ידוע הוא כי כפי הכנת ישראל וכפי שלמותן לאותו הערך משפיע הקב"ה מנובו בעולם ע"ד שאמרו חז"ל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מוסיפין כח בנבונה של מעלה. שנאמר ועתה יגדל נא כח ה' ובזמן שאין עושים רצונו של מקום כביכול מתישין כחו שנאמר לור ילדך תשי וגו' באופן שישראל הם המנהיגים ומניעים העולם בפעולתם. וכמו שהארכתי בדרוש הזה בצרכת ילחץ באומרו ויהן לך האלהים מטל השמים וגו'. וכיון שכן בזמן שאין עושים רצונו של מקום לא לבד מוסיפין לעצמ' ישראל. כי אם גם לכל הנמצאים כלם. כי אינם מקבלים שום שפע של מעלה להיותם ישראל בלתי מוכנים. ולזה רמזו חז"ל באומרם בכה חכמה בכה ומכנה אחרים עמה בכה ומכנה כביכול להקב"ה. שנאמר ויקרא ה' לנאות ביום ההוא לבני וגו' בכה ומכנה למלאכי השרת שנא' הן אראלם לעקו חולה וגו'. בכה ומכנה שמש וירח שנאמר שמש וירח קדרו וגו'.

ישהבונה לפי מה שפירשו לומר שכיון שישראל חטאו ולא היו ראויים. לא לבד הם היוזקו אלא שגם כל הנמצאים היוזקו להיות שלא הושפעו מאתו יתעלה וזו היא סבת התפעלותו יתעלה. עד שמכנין לו בניה בהרחבת הלשון להיות שמדרכו יתעלה להשפיע מטובו וכיון שאין הכנה להשפיע כביכול מתפעל הקב"ה מזה. ולכן בזמן הגאולה שתחזור עטרה ליושנה לא לבד תהיה השמחה לישראל כי אם גם לכל הנמצאים כלם שיחזיר להם השפע הגאול להם מאתו יתעלה כימי עולם ושנים קדמוניות. בזמן שישראל היו עושים רצונו של נוקם ולכן כנגד שמחתן של ישראל אמר שוש. וכנגד שמחת כל הנמצאים כלם אמר אשים. כלומר אשים לאחרים עמי תמורת מה שביתי ומביתי לאחרים עמי. וכל זה יהיה בה' כלומר בבחינת הרחמנות שריחם ה' עלי והוליאני מהנלות:

וגם תגל נפשי לבד באלהי כלומר בדין שדני ה' ויסרני ושלמתי עוני. והו' גילת הנפש שיודעת ומרגשת כוזב העון. ולכן תגל שפגעה בה מדת הדין לכפרת העון. וכמו שאמרו חז"ל הדיקים שמחים בשעה שמדת הדין פוגעת בהם ואין בא לכלל ידיעה זו כי אם הנפש לא הגוף ולכן אמר תגל נפשי באלהי:

ב' הלבשיני בגדי ישע מעיל לזקה יעטני וגו'. יראה כי מלת הלבשיני יובן בשני פנים א' המשמעות הראשון מפשט הפסוק שהוא הלבשיני ונשארתי לבוש

בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה:

דרוש ששה ועשרים

בבר חקרנו ודרשנו בדרוש שלישי היות אמת כי תורתנו הקדושה היא עלם ולא מקרה באדם וכמו שנאמר כי לא דבר ריק הוא מכס כי הוא חייבם כי כמו שהחיות הוא עלמנו לזורה אנושית כן היא התורה שלא יזויר היות האדם אדם זולתה. והוכחנו כי כל התנאים הנריכים להיות העלם עלם נמלאים בתורתנו הקדושה באופן שעלה בידנו שלא יזויר אדם זולתה והקדמה ידועה היא כי מתנאי העלם שאינו מקבל הפחות והיתר. וכמו שאמר החכם בספר המאמרות וממה שיחד העלם. שאינו מקבל הפחות והיתר כי זייד אינו יותר חי מעמר ולא זייד יותר חי היום מאתמול: **ג** כן אמר החכם בתחלת טבעיות שלא תזויר תנועה בעלם לפי שהתנועה אינו גופל כי אם בדבר שיש בו תוספת וחסרון וקדימה ואחור ובעלם לא שייך. וזה לשון ואולם ההעסק בעלם לא תזויר בו תנועה כי המים ישתנה חויר פתאים טפת הזרע תשתנה אדם פתאים. וכמו שהביא מופת על זה. ואמר עוד ולא יזויר התחלפות בעלם כי לא יהיה האדם יותר חזק האנושית מאיש אחר בחילוף השחרות:

התאמתו שתי הקדמות אלו ונתחייבה תולדה והיא שהאשה אינה משגת שלמות השארות וגלחיות לנפשה. וזה שמאחר שהאשה אינה מזוהה על כמה מזות עשה שהזמן גרמא שהנשים פטורות ועוד היא פטורה מתלמוד תורה ששקולה כנגד כל המזות. שהרי מזינו שאז"ל פר"ק דקדושין אינה מגלן דלא מחייבה למילף נפשה ולימדתם ולמדתם כל שאחרים מזוים ללמדו. מזוה ללמד את עלמו וכל שאין אחרים מזוין ללמדו ללמד את עלמו ומנין שאין אחרים מזוין ללמדו דאמר קרא ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם. וכן פסק הרמב"ם ז"ל הלכות תלמוד תורה שכתב נשים ועבדים וקטנים פטורים מת"ת: **ותלמודו** תורה הוא עקר השגת שלמות האדם וחיוו תלויים בו שהרי אז"ל בצרכות פרק

הרואה תנו רבנן פעם אחת גזרה המלכות שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומלאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה אמר לו עקיבא אי אחת מתירא מפני אומה זו אמר ליה אמשול

לך

למעלה. וכמו שאמר מונבז שם בצתרא אבותי גזו דבר שאין עושה פירות. ואני גזתי דבר שעושה פירות. שנאמר אמרו לדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וזה בא לו לאדם אחר שתיאש. ואינו זוכר כלל מאותם המעוה שנתן לזדקה וכמו שנאמר שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמלאנו כלומר לזמן רחוק שכבר שכחתו ונתיאשת ממנו תמלאנו:

או אפשר שהזדקה לומחת אחר שהאדם נפטר ונתעפש ונקבר אז מולא האדם לזדקה שקיימת לעולם הבא וכמו שאמר מונבז אבותי גזו לעולם הזה. ואני גזתי לעולם הבא שנאמר והלך לפניך דרךך וכבוד ה' יאספק. ומלד כל הבחיות האלו נמשלה הזדקה לזריעה בכל מקום וכמו שנאמר (הושע י) זרעו לכם לזדקה וגו'. ודקדק הרב הכולל מרי ורבי זלה"ה שהיה לו לומר זרעו לזדקה קצרו לכם לפי חסד להיות כי כשזרע האדם אינו יודע אם יאכל ממנו אבל כשקולרו קרוב הדבר שיאכל ממנו אלא שבא לומר שאל יאמר אדם בשעה שזרע ונותן הזדקה. שנותנה לאחרים ויחסר ממנו כי אינו נותנה אלא לעלמו כמו שכתבתי על פסוק הלא פרום לרעב לחמך. אף כאן הזריעה היא לכם ממש. קצרו לפי חסד כלומר כשהאדם קולר ונהנה מהזדקה שזרע אינו נהנה מהקרבן כי הקרבן קיים אלא הקלירה היא לפי חסד החסד שעושה הקב"ה עם האדם. לכן נירו לכם ניר וגו' עד יבא ויורה לזק לכם כלומר יורה לכם הזדקה שעשיתם שעדיין היא קיימת ומה שאכלתם לא ה' אלא הפירות אבל הקרבן קיימת לעולם הבא. אף כאן אמר הנביא כי כארץ תוליא למחה וגו' לאחר ימים רבים אחר העפוש והיאוש כן הזדקות שנותנים ישראל אחר היאוש ילמיה ה' הזדקה באופן שהיה תהלה גדולה נגד כל הגוים ולעיניהם לא בחשאי כמו כשילאו ממזרים שנאמר ובני ישראל יולאים ביד רמה כן יהיה לעתיד לבא. כמו שנאמר כימי לאתך מארץ מזרים אראנו נפלאות:

הרי לך גודל ערך מזות הזדקה. אם בבחינת לורת ומהות הפעולה ואם בבחינת חומרה ואם בבחינת גודל השכר והגמול מן הזדקה הן דרך כלל לאומה ישראלית שמקרבה את הגאולה. הן דרך פרט שזוכה האדם בצבילה לראות פני שכינה. וכמו שאמרו רבותינו ז"ל פרק קמא דבתרא אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר אני בלדק אחזה פניך. זהו מה שנראה לעניות דעתי ואמר לי לבי הנעיר יאחק

לקדושין כל העושה מזה אחת מטיבין לו ומאריבין לו ימיו ונחל את הארץ ופירש רש"י ז"ל נחל את הארץ חיי העולם הבא :

ועוד אפשר להביא ראיה לדרוש הזה ממה שאמר חז"ל דברים רבה סדר כי תלא אורח חיים פן חפלים אמר רבי אבא בר כהנא. אמר הקב"ה שלא תהא יושב ומשקל במנותיה של תורה. כענין שנא' וסקל בפלס הרים לא תהא אומר הואיל והמזוה הוא גדולה אני עושה אותה שכרה מרובה והואיל וזו מזוה קלה אני עושה אותה מה עשה הקב"ה לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מזוה ומזוה כדי שיעשו כל המזוה בהם מנין שנא' נעו מעגלותיה לא תדע. למה הדבר דומה למלך ששכר לו פועלים והכניס אותם לתוך פרדסו הסס ולא גילה להם מהו שכרו של פרדס שלא יניחו דבר ששכרו מועט וילכו ויעשו דבר ששכרו מרובה. בערב קרא לכל אחד ואחד אמר לו תחת איזה אילן עשית אמר לו תחת זה אמר לו פלפל הוא שכרו זהוב אחד קרא לאחר אמר לו תחת איזה אילן עשית אמר ליה תחת זה אמר לו שכרו חצי זהוב פרח לבן הוא. קרא לאחר אמר לו תחת איזה אילן עשית אמר לו תחת זה אמר לו זית הוא שכרו מאתים וזו אמר לו לא היית לריך להודיע אותנו איזה אילן שכרו מרובה כדי שנעשה תחתיו אמר להם המלך אלו הודעתי היאך היה כל פרדסי נעשה. כך לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מזוה חוץ משתי המזוה החמורה שבחמורות והקלה שבקלות. כבוד אב ואם חמורה שבחמורות ומתן שכרה אריכות ימים והקלה שלוח הקן ומהו שכרה אריכות ימים :

מפשיט המאמר היה נראה צביאור שהחמורה משלמת האדם בחלקיה מדקאמר הואיל והמזוה הוא גדולה אני עושה אותה הואיל וזו מזוה קלה אני עושה אותה שאם החמורה אינה משלמת אלא בכללה איך אפשר לומר להיותה קלה אני עושה אותה והלא לריך לעשות הקלה והחמורה. להשגת השלמות גודל המזוה לא יועיל כי אם בהצטרפות עשיית המזוה הקלה אלא ודאי נראה מה שאמרנו שהחמורה נותנת שלמות בחלקיה :

אבל לריך לדקדק במאמר שאין המשל דומה לנמשל שבמשל אין פרעון השכר שוה שלאחד נתן זהוב ולאחר חצי זהוב ולאחר מאתים וזו ואלו הנמשל משוה המדות שכר המזוה הקלה ושכר המזוה החמורה שקולים הם אריכות ימים שרומז לחיי העולם הבא וכמו שדרשו ז"ל בפרק קמא דקדושין ובשלהי חולין הרי שאמר לו אבי

לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר. וראה דגים שהיו מתקבלים ממקום למקום אמר להם מפני מה אחס בורחים א"ל מפני רשתות שמצויים עלינו בני אדם. אמר להם רשונכם שתעלו ליבשה וגדור אני ואחס כשם שדרו אבותי עם אבותיכם. א"ל אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום חיותינו אנו מתיראים במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אהנו עכשו שאנו יושבין ועוסקין בתורה דכתיב זה כי הוא חייך ואורך ימך כך אם אנו הולכין ומצטלים ממנה על אחת כמה וכמה וכו' :

הרי שכמו שאין מזילות חיות וקיום והעמדה לדג חוץ מן המים כך אין לאדם חיות וקיום והעמדה זולת התורה שנמשלה למים. וכיון שאין האשה חייבת בתלמוד תורה ועסיקתה נמצא שאין לה חיים נלחיים. ועוד שכיון שהתורה היא עלם והעלם אינו מקבל הפחות והיתר והתוספת והחסרון ומלינו באשה חסרון מכמה מצות כמו שכתבתי. נמצא שאין בה עלם התורה. ואינה מתעלמת נפשה ואינה משגת שלמותה :

ותירון דרוש זה יובן לע"ד כמה שכתב הה"ר בעל העקרין מאמר ג' פ' כ"ט אם התורה הזאת האלהית נותנת שלמות בכללה או בחלקיה שיש פנים לומר שלמות התורה תלוי בכללה ולא בחלקיה לפי שאם היה חלק ממנה מספיק להקנות השלמות האנושי למה יעמים הקב"ה עלינו רבוי מצות. כי מה שאפשר שיושג בפועל אחד יראה פעל בטל שיעשה בהשגתו פעולות. ויש פנים לומר הפך זה שאם אין התורה משלמת כי אם בכללה אין לך אדם קונה שלמות כי אדם אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וכמו שהאריך שם. והכלל העולה מדבריו שהחמורה נותנת שלמות בחלקיה אלא הרבה הקב"ה ממזוה על צד היותר טוב כדי שימצא האדם דרכים ואופנים שונים מוכנים כדי להקל מעליו דרך השגת שלמותו באופן שלא ימלט אחד מישראל שלא ישיג השלמות וזהו שכווננו חז"ל באומרים רנה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות ואם היו כל המצוות כולן הכרחיים להשגת השלמות אדרבה רבויים היה חובה להם לישראל אלא ודאי בעשות האדם מזוה אחת כחקה לשם שמים זוכה בה לחיי העולם הבא. ורבוי המצוות הוא להיות הכנה בדרכים מתחלפים ומינים שונים לקיים איזו מזוה מהן להקל השגת השלמות. וכמו שהאריך בראיות הרב הנז' עיין שם. וכן נראה ממשטא דמתניתין בפרק קמא

אביו עלה לבירה. והבא לי גזלות ועלה לבירה ושלח את הבנים בחזרתו נפל ומת היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה אלא למען יטב לך לעולם שכלו טוב למען יאריכון ימך לעולם שכלו ארוך:

ועוד מה הוא הכונה בשלשה משלים שהביא מפלפל ופרח לבן וזית. אבל יאמר כפי מה שפירש הרב הכולל מורי ורבי זלה"ה. כי עם היות שכל איזו מזוה שמושה האדם לשמה הן קלה הן חמורה מקנה לאדם שלמות להשגת עולם הבא כי החורה משלמת לאדם בחלקיה. וכמו שכתבנו מכל מקום אין הקבלת השלמות שזה בכל המלות. כי כפי ערך וגודל המזוה. כן הוא גודל השלמות המושג בשבילה כי לא יתכן ששכר המזוה קלה ושכר המזוה החמורה יהיו שוין מכל דבר ומה שייעד החורה אריכות ימים הן בקלה הן בחמורה היא סוג השכר שבשביל איזו מזוה שיהיה. וזכה לעולם הבא וכמו שאמר התנא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שא"א שלא עשה בימיו מזוה קלה עד שזכה בשבילה חלק מה מחלקי העולם הבא:

ובנגד העיון והוא תלמוד תורה שהוא כנגד כלם אמר ז"ל הוא שכתב מאתים וזו כי החורה נמשלה לזית וכמו שאמרנו בשמות רבה פ' תלוא זית רענן יפה פרי תאמר וגו' ראה היאך דברי תורה מאירין לאדם שמוסק בהן וכו'. כלומר מה היות מאיר לעולם אף החורה מאירה דכתיב כי נר מזוה וטורה אור וגו' ולהיות שתלמוד תורה כנגד כלם ושכרו מרובה לכן אמר בזית שכתב מאתים וזו. והסבה שלקח סך זה ממאתים נראה לע"ד שסמך על פסוק שאמר שלמה כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לזוטרים את פריה ואמר ז"ל הלמד תורה בצער נוטל אלף שלא בצער נוטל שכרו מאתים. ועוד אמרו הלמד תורה שלא במקומו נוטל שכר אלף ובמקומו נוטל שכר מאתים ומי את למד משכטו של יששכר ומשכטו של נפתלי. שצטו של נפתלי על ידי שהיו למדין תורה שלא במקומו נטלו שכר אלף. וה"ד ומנפתלי שרי אלף. אבל שצטו של יששכר על ידי שהיו למדין תורה במקומו נטלו שכר מאתים שנא' ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם וגו' הרי לך סך מאתים ניתן ללומדי תורה:

ברך העולה שפלה בדינו מכל מה שכתבנו שהחורה נותנת שלמות בחלקיה. וכיון שכן עם היות שהנשים אינן מזוה על כל מזוה החורה מ"מ לא תחסר מהן השגת השלמות להיותן מקיימות כמה מזוה עשה שאין הו"ג שגשים חייבות וגם בהיותן נזהרות לקיים מזוה

אביו עלה לבירה. והבא לי גזלות ועלה לבירה ושלח את הבנים בחזרתו נפל ומת היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה אלא למען יטב לך לעולם שכלו טוב למען יאריכון ימך לעולם שכלו ארוך:

ועוד מה הוא הכונה בשלשה משלים שהביא מפלפל ופרח לבן וזית. אבל יאמר כפי מה שפירש הרב הכולל מורי ורבי זלה"ה. כי עם היות שכל איזו מזוה שמושה האדם לשמה הן קלה הן חמורה מקנה לאדם שלמות להשגת עולם הבא כי החורה משלמת לאדם בחלקיה. וכמו שכתבנו מכל מקום אין הקבלת השלמות שזה בכל המלות. כי כפי ערך וגודל המזוה. כן הוא גודל השלמות המושג בשבילה כי לא יתכן ששכר המזוה קלה ושכר המזוה החמורה יהיו שוין מכל דבר ומה שייעד החורה אריכות ימים הן בקלה הן בחמורה היא סוג השכר שבשביל איזו מזוה שיהיה. וזכה לעולם הבא וכמו שאמר התנא כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שא"א שלא עשה בימיו מזוה קלה עד שזכה בשבילה חלק מה מחלקי העולם הבא:

אבל מכל מקום מדרגות חיי העולם הבא עלומו מספר כפי מדרגת המלות וכפי מדרגת העושים אותם וכמו שאמרנו חז"ל שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו כי כל אחד ואחד משיג מקומו המיוחד לו עם היות כלם שוים בצום חיי העולם הבא וזהו מה שסתם הקצ"ה בשכר המלות בכתבו בחורה סתם אריכות ימים בקלה ובחמורה שהוא סוג השכר. ולא פירש התוספת והיתרון שיש לעושה המזוה החמורה לפי שרולה הקצ"ה שיתקיים כל החורה כלה על ידי יחיד ישראל שכל הנמלאים כלם תלויים בחורה כמו שנא' אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ולקיום והעמדת העולם לריך שיתקיימו כל המלות. כמו שתקון הפרדס תלוי בנטיעת והשלמת כל הנטיעות הן גדולות הן קטנות:

ודרמיו הדל השכר שיש במלות הביא השלשה משלים שהכונה לומר ששלמות החורה עומד בעיון ובמעשה והמעשה נחלק למלות עשה. ולמלות לא תעשה:

כנגד שכר קיום מזוה עשה אמר פלפל הוא שכרו זהב כלומר כי לקיים מזוה עשה. לריך האדם שיתחמם ויתלהב ויתעורר להיציא מן הכח אל הפועל המזוה ההיא ולפיכך שכרו מרובה. מה שאין כן בקיום מזוה לא תעשה שאין שם אלא היות האדם יושב ובטל ומתקרב מלעשות העצירה. ולזה רמז באומרו שכרו חלי

האיש מפני שלא נשויית וכל העושה דבר שאינה מלווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המלווה שעשה אלא פחות ממנו הרי שאף על פי שהאשה אינה מלווה על קצת מלות מכל מקום אם עשאו נטולת שכר על קיומן:

ואחר שבאנו לכלל זה קשה שהרי אמרו חז"ל בדברות פ' היה קורא אמר ליה רב לר' חייא נשים במאי זכיין באקריוי בנייהו לבי כנישתא ובאשתאוי גבריהו בי רבנן. ונטרן לגבריהו עד דאחו מבי רבנן:

רקשה דמאי קשיא ליה לרבי במאי זכיין והלא הוכחנו שהנשים זוכות כאנשים בקיום כל

מלות התורה. אלא שהתירוצ בזה כמו שפירש הרב הכולל מרי ורבי זל"ה שמאמר זה מקושר עם מה שלמעלה הימנו שכתוב שם גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בועות האזנה אמרתי. ועל זה הוקשה לו לרב נשים במאי זכיין לגדול הבטחה זו. להיותן שאננות ובעויות ותירץ באקריוי בנייהו ובאשתאוי גבריהו ונטרן לגבריהו עד דאחו מבי רבנן דכפעולותן אלו הוה ליה כאלו עוסקות הן עלמן בתורה. כיון שהן סבת עסיקת בנייהו וגבריהו. ובענין זה הן שקטות ושאננות יותר מבניהן ואישיהן ובעליהם. דאילו בניהם ובעליהם העוסקים ממש בתורה אם שוכחים דבר מתלמודם הם נענשים. דכתיב פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך והוא מתחייב בנפשו. כמו שאמרו במסכת אבות אבל הנשים שאין שכרן תלוי במציאות הלמידה כי אם בדנטרן לגבריהו. ובאקריוי בנייהו הן שקטות ושאננות ושכרן בטוח יותר מהעוסק בתורה אבל לעולם האשה הנה שכר מלותיה אחר ופעולתה לפניו ית' כמו שכתבתי:

ואחר שהוכחנו שהאשה משגת שלמותה בשכר מלותיה. יש לומר בבחינת מה שמדרגת האשה גדולה ממדרגת האיש וזה שהיא הקדמה ידועה שכל דבר הנרצח לדבר אחר הוא חסר בעצמו. וכפי רבוי הדברים הנרצחים לו תרבה חסרונו וכיון שכן עם היות שותפותיה הקדושה היא עלם כמו שכתבנו מ"מ לא נוכל להכחיש שרבוי המלות שריבה הקב"ה הוא לזכות את ישראל כדי שיהיה להם שולחן ערוך ומוכן להשלים את עלמם מפנים שונים אם לא היה אפשר להם בדרך זו ימלאו דרך אחרת וכיון שכן היות האשה משגת שלמותה עם היות שאין לה כל כך פנים ודרכים שונים להשיג שלמותה כמו האדם זו ודאי מדרגה גדולה היא. שאינה לריבה

כל

מלות לא תעשה שחייבות בכלן. כדחתן פ"ק דקדושין וכל מלות לא תעשה בין שהזמן גרמא. ובין שלא הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבין חוץ מכל תשחית וכל תקיף וכל תטמא למתים:

וטעמא דמילתא שמאחר שהיא הקדמה אמיתית שהתורה היא עלם. ודאי שהעושה המלות לשמה בזיור האלהי אשר לוה בה מתעלם הנפש במושכל ההוא ותתענג לעולם הבא. וזהו כי כמו שאור השמש הוא עלם אחר. ומ"מ כשעולה על האופק מאיר לכל העומדים באקלים ההוא בכל מקום כפי הכנת כל מקום ומקום לקבל ניגולות השמש יש מקום מקבל אור הרבה ויש מקום מקבל אור מעט. גם תורתנו הקדושה נמשלה לאור שנאמר כי נר מזה ותורה אור. לומר כי התורה מאירה לכל העולם כפי הכנת כל מקבל. כל המכין את עצמו לקבל אור התורה וניגולותה ברבוי קיום מלותיה יזהירו כזוהר המאירים. אבל מי שלא יכין את עצמו כל כך יקבל אור תורה כפי הכנתו אבל מ"מ בקיום מזה אחת לבד ניגול האור נגה עליו שהרי אפי' במקום האפל אם יש שם נקב אחד כשהשמש עולה מכל מקום נכנס האור דרך שם. כל שכן האשה שחייבת בכמה וכמה מלות. שאור התורה ואמונתה מתעלם נפשה להיותה נלחי וקיימת:

ועוד דאע"ג שהאשה פטורה ממלות עשה שהזמן גרמא מכל מקום הרשות בידה אם רזה לקיימן ונטולת שכר עליהן וכמו שכתב הר"ן ב"ר"ה בשם ר"ת מדאמר רבי יוסי בר חנינא גדול המלווה ועושה יותר ממי שאינו מלווה ועושה נמי יש לו שכר הלכך בכלל מלוה הן ומזכרות ולא נימא הואיל ולא נלטווי היאך יאמרו ולונו דכיון שהאנשי' נלטווי ואף הן נטולות שכר שפיר יאמרו ולונו. הרי שנטולת שכר גם על כל המלות אף על פי שאינה חייבת בהן וכן מצינו בפרק בתרא דעירובין דמיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מיחו בידה חכמים ואשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בידה חכמים:

נמצא כי כמו שהאדם מתעלם נפשו בקיום מלות התורה במה שהשיגה ידו לקיים הן כלם הן מקאתן כן האשה עלמה יש לאל ידה לקיים כל התורה כלה אם תרצה אפילו המלות שאינה מחוייבת בהן ויש לה שכר על קיומן. וכן פסק הרמב"ם הלכות תלמוד תורה אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינה כשכר

כל כך לדבר אחד להשלמתה כמו האדם :

ואר הדרוש הזה כונה לע"ד חנה באומרה (שמואל א' ב) ותתפלל חנה ותאמר עלך לבי וגו' וכמו שאבאר וזה שהמפרשים אמרו שכונה חנה באלו הפסוקים לתת שבת והודאה להקב"ה על הכן שנתן לה וזה לא ידק בו לשון תפלה. וכמו שכתב הר"ר דוד קמחי ז"ל כי לשון התפלה יפול ברוב על הענינים העתידים וכו' וכיון שכך איך אמר לשון תפלה בהיותה משבחת על מה שעבר. ולכן נראה לע"ד שכונה חנה בפסוקים הללו להכריע איך האשה גדולת הערך כמו האיש להשגת שלמותה עם היות שאינה מלווה על כל כך מלות כמו האיש והיתה מביאה על זה שני מופתים. אחד מופת חושי ודבר הנראה לעינים ואחד מופת סכלי ותבוני : **וכנגד** הראשון אמר זה הפסוק ותתפלל חנה ותאמר וגו'. ר"ל ממה שהתפללה חנה שיתן לה הקב"ה זרע אנשים והסכים הקב"ה עמה והשלים לה שאלתה כרצונה ממופת ראייה זה גזרה אומר ואמרה עלך לבי בה' וגו'. כלומר שהגיעה לתכלית שלמותה וכמו שאפרש כיון שהקב"ה הסכים והשלים שאלתה ועשה בקשתה :

עריץ לבי בה' רמה קרני בה' רחב פי על אויבי וגו' כוננה בזה לומר שמנינו שהאדם נקרא עולם קטן. והרמב"ם בחלק א' פ' ע"ב האריך בדרוש הזה ואמר כי זה שאמרנוהו כלו מדמות העולם בכללו באיש מבני אדם לא מפני זה נאמר באדם שהוא עולם קטן כי זה הדמיון כלו נמשך בכל איש מאישי בעלי חיים השלם באבריו שלא שמענו אחד מן הראשינים אמר כי החמור או הסוס עולם קטן ואמנם נאמר זה באדם מפני הדבר המיוחד בו באדם והוא הכח המדבר רואה לומר ההיולאני. אשר זה הענין לא ימלא באחד ממניי בע"ח זולתו וכו' נאופן שנקש טעם לקדימת זה השם עולם קטן ביחוד לאדם משאר בעלי חיים :

ונראה לומר שהסבה לזה להיות כי בעולם בכלל מנינו שלשה דברים רשומים המנהיגים והמתמידים העולם וכנגדם נמלאים שלשה באדם המנהיגים והמתמידים ומיישרים אותו. וזה כי העולם בכלל יש בו הקב"ה כי הוא סבת כל הסבות ועלת העלות וכל חפלו יעשה כרצונו כן האדם הוא בעל בחירה ורצון ועושה כרצונו :

עוד בעולם בכללו יש בו מלאכים שהם שכל נבדל ומשפיעים בשכל האדם. כן באדם יש בו דעה

והשכל לקבל השפע שהוא :

עוד בעולם בכללו יש בו גרמים שמימיים הנותנועים ובתנועתם מוליכים מן הכח אל הפועל פעולתם כן באדם יש בו הכח המתעורר שבו שבח ההוא מוליך פעולותיו מן הכח אל הפועל. ובהיות שלשה דברים אלו שבאדם. והם הרצון והשכל והכח המתעורר. משועבדים לעבודתו יתעלה ונשמעים אליו. אז יקרא האדם עולם קטן שהכל כלול בו ולזה כוננה חנה באומרה עלך לבי וגו'. והביאה מופת ראייה שכיון שהקב"ה שמעה לקולה ולתפלתה ועשה בקשתה נראה מזה שהיתה שלימה בכל שלשה חלקיה הן ברצונה הן בשכלה הן בכח המתעורר שבה :

כנגד הרצון אמרה עלך לבי בה' כלומר מכח תפילתי אני מרחת שעלך לבי בה' ושרוני היה שלם ושמח לעשות רצוני יתעלה. כנגד השכל אמרה רמה קרני בה' וקרני נגזר מקרן עור פניו שהוא זיו וזהר וזה בא מזד השכל כמו שנאמר חכמת אדם תאיר פניו ולכן אמרה שנתרומם שכלה בה' ובתעודתו. כנגד הכח המתעורר אמרה רחב פי על אויבי ר"ל ההתעוררות שבי עד שרחב פי להפלל לה' כמו שנאמר והיה כי הרבחה להתפלל לפני ה' וגו' כל זה היה לעבודתו יתעלה נגד אויבי והם הארבעה יסודות שהאדם מורכב מהם שהם האויבים האמתיים שבאדם להיותם לעולם מתאווים התאוות הגופניות וממהרים לרצון לרעה ומתעללים כשהאדם מתעורר לעשות חיוה מזה או עבודה לשם יתעלה ולכן אמרה בכח המתעורר רחב פי על אויבי באופן שהייתי שלימה בשלשן והראיה לזה כי שמחתי בישועתך ששמחתי והשלמת שאלתי ובקשתי בישועה שהושעתני ונתת לי זרע אנשים שבדאי אם לא הייתי שלימה וראויה לכך לא היה לו להקב"ה להסכים עמי ולעשות בקשתי :

אמר ז"ל אמר ר' ירמיה בן אלעזר גדול כחן של לדיקים שאין כל העולם ומלואו מקלסין להקב"ה אלא בחצי השם שנאמר כל הנשמה תהלל יה אכל הדיקים מקלסין להקב"ה בשם שלם שנאמר רננו לדיקים בה' עלך לבי בה'. הכונה בזה לע"ד כי הקב"ה אינו מושג מזד מהותו כי הוא דבר נעלם תכלית ההעלם אכל הוא מושג מזד פעולותיו יתעלה ולכן נמלא כי כל הנמלאות כלם הם מספרים וממלאים גדולתו יתברך כל נמלא ונמלא כפי מדרגתו כי כפי מדרגת הנמלא יוכר מעלתו ומדרגת פועלו ע"ד שאמר הכתוב השמים מספרים כבוד אל וגו' :

מעליהם כי עדיין הם מסורים בידו וזה רומז ה"א אחרונה. כלומר עדיין החמשה יסודות מסורין בידו לשניות ולעשות מהם כרצונו כמו שמצינו באש שלא שרף לחגניה מישאל ועזריה. וכן והסנה צוער באש והסנה אינו אוכל וכן אמרו חז"ל מי שאמר לשמן והדליק יאמר לחומץ וידליק כי הכל מסור בידו:

ובן גם כן מקלסין לוא"ו. ויוצן עם מה שאמרו ז"ל שכל זמן שזרעו של עמלק קיים בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם שנאמר כי יד על כס יא אבד זרעו מן העולם השם שלם מה טעם האויב תמו חרבות לגלח וערים נתת אבד זכרם המה מה כתיב בתריה ו' לעולם ישב כוון למשפט כסאו. שהכונה בזה לומר שעמלק כבר בחמתו יכלתו רצונו יתברך כאשר כבר הארכתי ב' בשלח ועלה במחשבתו שאין יכולת בו ית' לבטל מה שהיה מחייב הוראת הכוכבים והמזלות ולכן כיון לשעה מיוחדת שהיה רואה באלטגניות שלו מפלגן של ישראל ובא כנגדם. ולזה אז"ל ויבא עמלק שבא בעלה וכו'. כלומר עלה עמוקה בחשבון שהיו מנואחים ישראל להוראת המערכת ואין לאל ידו יתעלה להגילם. ולכן לבטל המערכת הולך לבחור אנשים כמו שאמר משה ליהושע בחר לנו אנשים כשרים כדי שעל ידם וזכותם יראה הקב"ה לבטל הוראת המערכת. וכן עשה הקב"ה שבלבל דעתו ועומק עלתו וכונת שעתו במה שהעמיד השמש וכו' שז"ל ויהי ידיו אמונה עד בא השמש וכי עד אותו יום לא בא השמש אלא מכאן שעמדה לו השמש:

באופן שכפירת עמלק יכלתו יתברך עושה שאין השם שלם וחסר ממנו ו"ה נראה מזה ששתי אותיות אלו רומזות יכולת ושלטון של הקב"ה על כל הגמלאים כלם לעשות בהם רצונו וכיון שיריעת ההפכים אחד נמשך מזה שהלדיקים שבשבילם עושה הקב"ה גם ופלא לבטל מצב הגמלאים ולשדר הוראת מזלות וכוכבים. וגם להסיר שלטון ודאי שבזה מקלסין להקב"ה גם בשתי אותיות אלו ו"ה באופן שנמצא שמקלסין להקב"ה בשם שלם ומלאכי און לי בזה"ב ב' שלח לך וז"ל ותפתח ותראהו את הילד ותרא מצבי ליה מאי ותראהו והא ח"ר שמעון לית לך מלה באוריתא או את חד דלא אית ביה ריון יקירין ועלאין אלא הכי חולפנא רשימא דמלכא ומערוניתא אשתכחת ביה ואיטון רשימא דוא"ו ה"א מיד ותחמול עליו. שהכונה לומר שכיון שעל יד משה נפתרה שמו של הקב"ה ויכלתו. בעליונים ובחמיונים

ומצינו שהקב"ה ברא כל הגמלאים כלם בחי' השם כמו שנאמר כי ביה ה' אור עולמים לייך עולמים ואמרו ז"ל שהעולם הזה נברא בה"א שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה"א בראש והעולם הבא נברא ביו"ד. וכיון שנבראו השני עולמות בשתי אותיות אלו נמצא שאינם יכולים לקלם כל הגמלאים כי אם שתי אותיות אלו של השם שבהן בראש שהעולם הזה מקלם לה"א ראשונה של השם שבאות זה נברא שרומז שהעולם הזה נחלק לה' יסודות שהם הד' יסודות השפלים וחמור השמים שהוא יסוד חמישי באופן שהה"א שעולה חמשה ברא חמשה יסודות אלו הגמלאים בשמים ובארץ. והעולם הבא מקלם ליו"ד של השם להיות שביו"ד נברא העולם הבא שרומז שהעולם הבא הוא במדרגה עשירית שהוא למעלה מגלגל ערבות שהוא הגלגל החשיעי ולמעלה ממנו עולם המלאכים שהיא מדרגה עשירית ששם הוא עולם הבא המושג ללדיקים אחרי מיתתם וכמו שאמר ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה ועוד אמרו חז"ל שבבת פ' השואל נפשותיהן של לדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני לרורה בלרור החיים את ה' אלהיך ועוד אמרו במסכת חגיגה ערבות שבו לך ומשפט גנוי חיים וגנוי שלום וגנוי ברכה ונשמותיהם של לדיקים וכו'. ושם אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת וכסא הכבוד ומלך חי וקיים רם וגשא שוכן עליהם וכו'. הרי שביארו חז"ל שמדרגת נפשותיהם של לדיקים אחר שנפטרו מהעולם הזה קודם תחיית המתים הוא כמדרגת מלאכי השרת שהיא מדרגה עשירית ונקרא עולם הבא המושג ללדיקים אחר הפטירה מן העולם הזה באופן שהעולם הבא מקלם לאותו יו"ד של השם נמצא שבין שני העולמות אינם מקלסים כי אם חליו של שם:

אבר הלדיקים מקלסין להקב"ה בשם שלם וזה שלהיות הלדיקים חלק מהגמלאים בעולם הזה ובעולם הבא הם מקלסים חלקם בחי' שם יא ועוד יש להם יתרון על שאר הגמלאים שלהיות שהלדיק עושה שיעשה הקב"ה נסים ונפלאות בעולם לשנות העצב המוטבצ בגמלאים וגם לשדר מערכות השמים כמו שמצינו שעשה הקב"ה ביציאת מצרים. ובכל דור ודור כשהולכו לכך. נמצא שהלדיק מקלם להקב"ה אף בה"א אחרונה של ה' בזה האופן שאות ה"א רומז ששם היות שבה"א ראשונה רמז שהקב"ה ברא החמשה יסודות גנוי ונתן להם מצב קיים לפעול פעולתה מ"מ לא סילק הקב"ה ידו ורשותו

ובתחתונים הרמזו באותיות ו"ה ר"תה בת פרעה ברוח הקדש רמז מזה בו ולכך ותחמול עליו וכן בסוטה פר"ק ותרא מבטי ליה אמר רבי יוסי בר חנינא שראתה שכינה עמו. ולזה כיון הפסוק לע"ד באומרו (ישעיה כה) ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך וגו' ירלה כשאני אומר שאלהי אתה אני מרוממך והטעם לפי שאודה שמך ר"ל כל השם שלם ואיני כשאני הגמלאים שמקלסין חליו ולמה אני מודה לכל השם לפי ששקית פלא בשבילי ומה נמשך קילום לכל השם כמו שכתבתי וכיון שאני מקלס לכל השם שלם. עלות מרחוק כלומר העלה שנתיעץ הקב"ה בזמן רחוק והוא במעשה בראשית שאמר נעשה אדם ואמרו חז"ל שנתיעץ בנפשותיהן של לדיקים אמונה אומן. כלומר נוכל להאמין זה כיון שהלדיקים הם כל כך חשובין עד שמקלסין לשם שלם. וכן מלאתי סמך בדברי חז"ל לומר שאות הוא"ו מורה יכלתו יתב' אמרו חז"ל במדרש איכה על פסוק וילכו בלא כח לפני רודף אמר ר' חייא כשם שגלו ישראל ברודף מלא כך עתידין להגאל בגואל מלא שנאמר ובה לציון גואל מלא כתיב שהכוונה לומר שכשגלו ישראל לא גלו בדרך טבע גברה יד ה' עליהם שהרי כתיב לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא לר ואויב בשערי ירושלם וכמו שפי' המפרש על פסוק היו לריה לראש כל' הנריס שחשבים שהם ראש הנלחון ושכחם ועולם ידם עשה להם את החיל הזה. ודאי שקלו וטעו בזה אלא כי ה' הוגה וגו'. ולורם מכרם וה' הסגירם וכן אז"ל על פסוק קחי רחים וטחני קמח. קימחא טחנת וכו'. באופן שנמלא שכשגלו לא גלו אלא ברודף מלא שרומז לאז"ל של השם המורה יכלתו יתבצר שמכרם והסגירם. כך כשעתידין להגאל יהיה בגואל מלא שגאולתן של ישראל לא יהיה בדרך טבע אלא בדרך נס וכמו שפירש הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' נ"א על פסוק כי בארץ סוילא למחיה וגו'. שבהיות ישראל דלים וכנענים תחת האומות הקב"ה יכול על כל יגאלם ויוילאם מאפילה לאורה. ועוד אמרו ז"ל במדרש רות אלה תולדות פרץ וגו' כל תולדות שבמקרא חסרין בר מן תרין אלה תולדות השמים והארץ ודין. ומה אינן חסרין ו' דברים שניתלו מאדם הראשון זיו וחיו וקומתו פירות הארץ ופירות האילן ומאורות וכו' ואין חוזרין למקומן עד שיבא בן פרץ אלה תולדות פרץ מלא וא"ו וכו' נראה מזה שאות ו"ו מורה יכלתו יתעלה ולכן בהמלאה הגמלאים מהאפס המוחלט במעשה בראשית שזה מורה יכולת בלתי בעל

תכלית. נכתב הוא"ו שם באומרו אלה תולדות השמים והארץ מלא אבל בכל שאר התולדות שהדברים פועלים בטבע מוטבע בהם הם חסרים כי אין בזה הוראה כח אלא טבע מוטבע בהם ועולם כמנהגו נוהג. אבל לעתיד לבא שעתיד הקב"ה לשנות הטבע ולחדש ששה דברים זיו וחיו וקומתו ופירות הארץ ופירות האילן והמאורות שכל זה מורה יכלתו יתב' לכן נכתב תולדות פרץ מלא בוא"ו לרמזו יכלתו ית' נראה מכל זה היות הוא"ו של השם מורה היכולת והלדיקים להיותם מוסיפים כח בגבורה של מעלה. כמו שנאמר ועתה יגדל נא כח ה' לכך מקלסין להקב"ה בשם שלם כמו שכתבתי:

ועוד נוכל לומר שהוא"ו רמזו יכלתו יתב' בעליונים בזה האופן כי הוא"ו שעולה ששה רמזו שבעלי הששה מסורים בידו יתעלה וזהו כי המלאכים הם בעלי ששה כמו שנאמר שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד:

והגרמים השמימיים בתנועתם ושלטונם הם בעלי ששה וזה כי יליייר בהם שני מיני תנועות או תנועת האורך או תנועת הרוחב ואין בשום מין תנועה מאלו השתי תנועות כי אם ששה וזה כי בתנועת האורך שהולך המזל או הכוכב ממזרח למערב אין שם כי אם מהלך שש מזלות כי המזלות כולם שנים עשר והם מחולקים בכל הכדור נמלא שח' הכדור שהוא תנועת האורך ממזרח למערב אין שם כי אם שש מזלות וכן מהלך הרוחב אין שם כי אם שש מזלות וזה כי מהלך השמש או חוזה ככב שיהיה תנועתו מדרום ללפון אינו אלא עד ראש סרטן וכשמתגלגל ויורד לדרום אינו אלא עד ראש גדי שהם שש מזלות סרטן אריה בתולה מאזניים עקרב קשת וכשבה לראש גדי חוזר ומהלך לראש סרטן. וחוזר והולך אותו הרוחב עלמו ברוחב שש מזלות והם גדי דלי דגים טלה שור תאומים. באופן שנמלא שבין במהלך האורך. בין במהלך הרוחב שבאמלעות שתי תנועות אלו הגרמים השמימיים הם מושלים ושלטים בעולם ומחייבים ומשנים הזמנים. אינם נחלקים כי אם לששה ולרמזו שהקב"ה שליט על כל בעלי הששה היא וא"ו של השם לרמזו שהכל מסור בידו:

והקדמה זו יובן לע"ד ענין ללמו של נבוכדנאצר דכתיב ביה (דניאל ג) נבוכדנאצר מלכא עבד ללם די דהב טב רומיה אמין שיתין פתיה אמין שית אקיומיה בבקעת דורא וגו'. שיש לדקדק מה היתה כונתו לעשותו בזה הרוחב ובזה הגובה. ועוד שלא היה

רצה נבוכדנאצר לבטל הארבע מלכיות ושיהיה חזות כל
הגלם וחלקיו רומזים מלכות בבל שיהיה קיים. אלא
שאפילו המלכות החמישי הרמוז באומרו חזי הוית עד
דאתגזרת אבן די לא בדין ומחת ללמא על רגלוי די
פרזלא וחספא והדקת הימון רצה שיהיה דמות האבן
הטפל לרגליו וזה הרמוז למלכות בבל ובמקום שהאבן
היה מטפל ומהדק הכל שאדרבה יהיה סבת קיום והעמדת
הגלם. וזהו שאמר המאמר בקנה היו מעמידין אותו
והיה נוטל לרמוז שאין לך מלכות בעולם שיחזיקים אלא
הכל יהיו כמשענת הקנה הרלוך:

אבר מי יוכל להחזיקים הזהב שהוא רמוז למלכות בבל
ולכן הביאו זהב ושפכו דמום על רגליו. לרמוז
לאבן שמחת ללמא על רגלוי ובמקום ששם במלום
הכאת האבן הדקת הימון עשה להפך ששפך זהב ברגליו
וקיים והעמיד הגלם על עמדו לרמוז שמלכות בבל יהיה
קיים לעולם ואפילו במקום מלכות חמישי באופן שכפר
בעקר אמונתו בביאת משיח וכן מסרו עלמם חנניא
מישאל ועזריה לכבשן האש אעפ"י שלם זה לא היה גופה
של עכו"ם ועשה הקב"ה להם גם באופן שנתקדש שמו
של הקב"ה ברבי' וקילסו להקב"ה בשם שלם בהראות
גדלו ויכלתו על כל הנמצאים כולם וביטול מינויו:

הרי שהדריקים מקלסין להקב"ה בשם שלם ולכ"א לא
לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד כשאו"ל שאמרו
כן בירידתן לכבשן האש שהכונה לומר שבעשיית הנס נותן
כבוד לשמו השלם כמו שכתבתי. ונחזור לדרוש שהיינו
בו וזה שחנה הביאה מופת ראייה. ממה שהשלים לה
הקב"ה שאלתה ושמע תפלתה איך האשה משגת שלמותה
כמו האיש עתה אמרה מופת שכלי תכניי לאמת הדרוש
הזה ואמרה אין קדוש כה' כי אין בלתך וגו'. ירלה עם
היות שהמלאכים הם קדושים מ"מ אין קדוש כה' והטעם
לפי שאין בלתך כלומר ההעדר הוא חוץ ממך ואין כך
העדר ירלה בזה כי עם היות שהמלאכים הם נלחיים
וקיימים זהו אחר מליאותם שהמליאם הקב"ה. אבל קודם
שבראם והמליאם הקב"ה היו בהעדר שהרי אז"ל ברב
פ' בראשית אימתי נבראו המלאכים. רבי יוחנן אמר
בשני נבראו דכתיב המקרה במים עליותיו וגו' וכתיב
עושה מלאכיו רוחות. רבי חנינא אמר בחמישי נבראו
הה"ד ועוף יעופף על הארץ וכתיב ובשמים יעופף ר'
לוליאי בר עבדין אמר בשם ר' יוחנן הכל מודים שלא
נברא ביום ראשון כלום שלא יאמרו מיכאל היה מוחס
בדרומו של רקיע וגבריאל בלפנו והקב"ה ממדד
באמצעיתו

יכול לעמוד ואיך אמר הכתוב אקיימה בבקעת דורא.
והרי לא היה יכול לעמוד וכן אמרו חז"ל בפסקתא רבתי
על פסוק כספם בחולות ישליכו וזהבם לנידה יהיה זהו
שאמר הכתוב נבוכדנאצר מלכא עבד ללם די דהב וכו'
אמר רבי יוחנן אשכחת אמרכאל דרומיה שיתין ופותייה
שית אס אין בעבדיו שלש אינו יכול לעמוד. ואת אמרת
אקיימה בבקעת דורא אמר רב ביבי בקנה היו מעמידין
אותו והיה נוטל עד היכן רבי חגי בשם רבי יוחנן עד
שהביאו כל כסף וזהב שהביאו מירושלים ושפכו דמום
על רגליו לקיים מה שנאמר כספם בחולות ישליכו וזהבם
לנידה יהיה. הרי אתה רואה כמה זרות יש במעשים
אלו אס לא נעשו לאיזו כונה ולכן נראה לע"ד שידוע
הוא מה שכתב הרב דון יוחנן אברבנאל ז"ל דרך כלל
בכונת הגלם שנוטתו היתה שמלכות בבל יהיה קיים
לעולם ולא ימליך מלך ממלכות אחר כמו שראה בחלומו
דמות ארבע מלכיות ולכן עשאו כלו מזהב שהזהב רמוז
למלכות בבל וכמו שנא' אנת הוא רישא די דהבא:

ורבן נראה לע"ד שכיון שהיה זה נגד עיניו רצה
לעשות בללם הזה רמוז ומספר מעלות הרשומות
בשמים במהלך הכוכבים והמזלות והם ש"ס מעלות ולכן
בהבאת מספר רחבו על גבה עולה ש"ס כמספר מעלות
השמים ועם זה יובן מה שאמרו חז"ל פ' וילא והנה
סולם זה ללמו של נבוכדנאצר וכו' מובא ארלה אקיימה
בבקעת דורא וראשו מגיע השמימה רומיה אמין שיתין
פתייה אמין שית וכו' ואס לא היתה כונתו כי אס זה
לבד כבר היה יכול לעשותו רומיה אמין תלתין פתייה
אמין תרי עשר והיה עולה למספר ש"ס. וגם היה יכול
לעמוד שכבר היה בעבדיו שלש:

אבר כיון גם כן למה שכתבתי למהלך האורך ולמהלך
הרוחב שיש בכל אחד ששה ולכן כנגד מהלך
האורך אמר רומיה אמין שיתין שהם ששה עשרות וכנגד
מהלך הרוחב אמר פתייה אמין שית שכן מהלך הרוחב
הם שש מזלות. ולהיות כל כונתו לרמוז למעלות
השמים ולמהלך הכוכבים. לכן מכנה זה הגלם לעולם
לללם דהבא כמו שאמר הכתוב תפלחון ותסגדון לללם
דהבא וכו' סגדין לללם דהבא וכו' יפל ויסגוד לללם
דהבא וכו' ולללם דהבא די הקמת וכו' לללה לא אחיכון
פלחין ולללם דהבא וכו'. ולללם דהבא די הקמת וכו'.
שהכונה לרמוז למהלך האורך ולמהלך הרוחב שהם ששה
עולה למספר שנים עשר כמספר דהבא:

ובגנות המאמר שכתבתי לעיל יובן לע"ד שלא לבד

ועם זה נאמר שאימתי המושכל משלים למשכיל כשמיאות המושכל סבה לידיעת המשכיל אבל כשידיעת המשכיל סבה למיאות המושכל אז לא נאמר שידיעת המושכל משלים למשכיל. כי כבר ידעו קודם מיאות המושכל ההוא אלא אדרבא נאמר המושכל נשלים בעבור ידיעת המשכיל. כיון שהידיעה ההיא היתה סבת מיאות המושכל. וכיון שכן מאחר שהקב"ה הוא סבת והתחלת כל הנמצאים כלם וידיעתו אותם קודם מיאותם היתה סבת מיאותם. לא נאמר שהקב"ה נשלים בידיעתו אותם אלא אדרבא נשלמו ונשתכללו כל הנמצאים לסבת ידיעת הקב"ה אותם שבידיעתו המציאם מהעדר. והביאם אל המיאות נמצא שבידיעת הקב"ה לעצמו יודע כל הדברים כלם כי הוא דפוס כל הנמצאות. וזהו אומרים אינו יודע כי אם לעצמו כלומר שלא ישיג לו חסרון הנמשך לרבו מושכלות המשכיל :

ואחר שנתאמת הקדמה זו אמרה חנה נגד האנשים לא יעלה על רוחכם שבשכיל שאתם מלויים ברבוי מלות שאתם חשיבים ומשיגים יותר שלמות מן הנשים וזהו אל תרבו כלומר לא בשכיל שתרכבו בלוי המלות שתגלו ותדברו גבוהה גבוהה שאם תאמרו כן ילא עתה ודבר עב מפניכם בלי דעת ותבונה והראיה לזה לפי שאם אנו אומרים שהקב"ה הוא אל דעות ולא יפלא ממנו כל דבר הוא לפי שלו נחכנו עלילות והמציא הנמצאים והפעולות שאל"כ היה חסרון בו יתברך לומר שידוע רבוי מושכלות כי רבוי המושכלות מורה חסרון כיון שהיה משלים עצמו בדבר אחר אף כאן רבוי המלות היא הוראה חסרון האנשים הנריכים רבוי מלות להשגת שלמותם משא"כ באשה שאין לה כל כך פנים ומינים שונים ולווי מלות להכנת השגת שלמותה. זה מורה ודאי גודל ערך האשה :

ואז"ל פ' אין עומדין גדולה דעה שנתנה בין שני שמות שנאמר כי אל דעות ה' וגו' הכונה לע"ד לומר הבדל גדול שיש בין ידיעתו יתברך לידיעת האדם וזה כי אם היות ידיעתו של אדם פכת הידוע כמו המפתח לורת הפתוח אשר יחדשנו מפאת עצמו מבלי דפוס מכל מקום אחר שהוליא הפתוח ההוא לפועל אין מיאות הפתוח ההוא תלוי במיאות המפתח כי כבר יזויר העדר המפתח וישאר מיאות הפתוח אבל הקב"ה אינו כן אלא כמו שהוא יתברך סבת מיאות הידוע והולאחו לפועל כן אחר מיאותו התמדתו וקיומו תלוי בו יתברך שאם ח"ו יזויר העדרו ית' או העדר רעון מיאות

באמצעותה. אלא אנכי ה' עושה כל נועם שמים לבדי חוקע הארץ מאתי מי אחי כתיב מי היה שותף עמי בבנייתו של עולם הרי שאפי' המלאכים היו ביום ראשון בהעדר ואפשרי המיאות מה שאין כן הקב"ה כי אין לו ראשית והוא מחוייב המיאות ולכן אמר אין קדוש כה' למה לפי שהעדר הוא בלתיך וזולתך משא"כ במלאכים וזו היא הסבה שאין ליר והתחלה באלהינו כי עם היות שהמלאכים הם סבה והתחלה לאיזה דבר או נמצא מ"מ התחלת ההתחלות כלם וסבת כל הסבות כלם. הוא הקב"ה לפי שהוא מחוייב המיאות בלי ראשית כמו שכתבתי משא"כ המלאכים שכיון שהיו נעדרים יש להם סבה והתחלה והוא הקב"ה שהוא התחלת ההתחלות כלם. ואחר שהליעה הליעה זו אמרה. אל תרבו תדברו גבוהה וגו' לומר המופת השכלי ויוזן בזה כי היא הקדמה ידועה כי המשלים עצמו בדבר אחר הוא חסר בעצמו ולפי גודל חסרונו ירבו הדברים הנריכים לו וכן מצינו שאמר החכם בספרו אין ברבוי מושכלות המשכיל ראה על יתרון מעלתו אבל בזה ראה על חזק חסרונו. ולפי שיעור שלמות הדבר בעצמו ימעטו מושכליו ולפי שיעור חסרונו ירבו מושכליו ומפני זה היה החסרון דבק לכל נמצא. וזאת השי"ת כי הם כלם לא ישיגו המעלה אלא כשישכילו האל יתברך והיותו קרוב מהם אליו היותו שלם וחסרונו יותר מעט כי לא יטרך בשלמות עצמו אל יותר מהשכילו הסבה הראשונה. וכל מה שירבו מדרגות הנמצאות גדל חסרונו. והולך כל אחד מהם בשלמות עצמו אל שיכיל כל נמצא שקודם לו. עם השכילו הסבה הראשונה כי אי אפשר לו שיכיל הסבה הראשונה עד שיכיל האמצעיים אשר בינו ובינה. אבל הקב"ה אע"פ שהוא יודע כל הדברים ולא יפלא ממנו כל דבר. אינו נופל בזה החסרון :

ורזה כיונו באומרים הקב"ה אינו יודע כי אם לעצמו כי אין משמעות הדברים כפשוטן כי לא יבאר מידעתו כמלא גרגיר דוחן. אבל הכונה לומר כי אינו נופל הקב"ה בחסרון רבוי מושכלות המשכיל עם היותו יודע מושכלות רבות כאלו לא היה יודע כי אם לעצמו : **וטעם** לזה כי הידיעות תחלקנה אל מה שיגיע ממיאות הידוע בדעתנו לורת הכבדים והשמים והב"ח והלמחים ואל מה שיגיע בעבורו מיאות הידוע. כמו שידוע המפתח לורת הפתוח אשר יחדשנו מפאת עצמו. מבלי דפוס קודם שיהיה אליו וימלא הפתוח בעבורו כי תהיה ידיעתו סבה למיאות הידוע :

ולתירוצו קשיא זו נראה לע"ד שם היות שם
 בשם מתוך דבמה שאדם מודד וכו'
 ר"ל מעין אותה המדה מודדו לו אבל מ"מ מדה טובה
 מרובה ומשלמין לו יותר ממה שעשה מעין הטובה שעשה
 מ"מ לתרוץ הקשיא המזכיר :

יובן לע"ד במה שאז"ל בסוטה פ"ק ותתלב אחותו
 מרחוק א"ר יחזק פסוק זה כלו על שם שכינה
 כאמר . ותתלב דכתיב ויבא ה' ויתלב ויקרא כפעם בפעם
 שמואל שמואל . אחותו דכתיב אמור לחכמה אחותי את
 מרחוק דכתיב מרחוק ה' נראה לי . לדעה דכתיב כי אל
 דעות ה' . מה דכתיב מה ה' אליהו שאל מעמך יעשה
 דכתיב יעשה ה' לאדוני בית נאמן . לו דכתיב ויקרא לו
 ה' שלום :

דקשה מי הכריחו לרבי יחזק לדרוש פסוק זה
 בסגנון זה . אלא שכונת רבי יחזק לתרוץ
 הקשיא שהקשיתי מי דמי הסם מרים לבדה וכאן כמה
 דברים המתינו בשבילה . לכן תירץ ואמר שכל הדברים
 שהמתינו בשביל מרים גם היא המתינה בשביל כלם
 בהיותה ממתינת למשה . כיון שמשה היה סרסור הכל
 וסבת הכל נמצא שהכל כלול בו והוי מדה כנגד מדה ממש :
ורבן אמר מלינו ששה דברים שהמתינו למרים והם
 הקב"ה והארון והשכינה והנהיגים ולוים וענני
 כבוד גם כן מרים המתינה לכלם :

אם בשביל הקב"ה רמוז באומרו . ותתלב דכתיב ויבא
 ה' ויתלב :

אם בשביל הארון רמוז באומרו אחותו דכתיב אמור
 לחכמה אחותי את שבארון שם היו הלוחות שהיא
 החכמה דהפך בה דכלה בה :

אם בשביל השכינה רמוז באומרו מרחוק דכתיב מרחוק
 ה' נראה לי שזה רומז לשכינה בזה האופן כי
 הקב"ה אינו בעל גשם . ואינו עומד במקום זולת מקום
 ונולא כל הארץ כבודו ואם אמרנו שהשכינה שורה בליויה
 מקום מיוחד הוא להיות השפע יותר בשופע ורבויו במקום
 שהוא מזולתו . אבל מכל מקום כבודו יתברך רחוק מסולק
 מהמקום המיוחד שהוא כי אינו נתפס במקום . והוא
 שרמו הפסוק באומרו מרחוק ה' נראה לי כלומר עם
 היות הקב"ה רחוק ממני כי אינו מושג מהותו מ"מ נראה
 לי על ידי השפעתו ושכינתו . באופן שבמלת רחוק רמוז
 לגלוי שכינה :

אם בשביל הכהנים רמוז באומרו לדעה דכתיב כי אל
 דעות ה' וכיון שהוא מקור הדעות נותן דעה
 לכהנים

מליאות הדבר מיד יהיה הדבר הוא נעדר . וזהו שאמר
 שידיעהו ית' נחונה בין שני שמות כלומר כי כמו שידיעתו
 יתברך היא סבת מליאות הידוע . כן גם כן אחר הולאת
 הידיעה לפועל חוזרת לו יתברך והמליאות הנמשך מאותה
 הידיעה דבק בו יתברך . ואינו נפרד ממנו כמו האדם
 שאמר שהוליא כלי למעשהו . נפרדה אותה הידיעה ממנו
 בכלי ההוא ועומד בפני עצמו ואין לכלי ההוא התלות
 בו כלל . אבל הקב"ה ממנו יולא הידיעה ואינו חוזרת
 ולכן מזכיר השם בידיעה תחלה וסוף :

ועוד היינו יכולים להכריע שהאשה היא גדולת הערך
 מהדברים הטבעיים וזה כי כל מה שהיה הנמלא
 שלם בעוד לורתו בשלמותה יהיה היותר פחות בהפסדה
 כי כשתפסק כח הנמיחה מהנמאח ישראל עץ יבש נכון
 לכל מלאכת בנין אמים הבעל חי כשתפסד לורת החיות
 לא יתקיים הגוף ומכל מקום גוף הצלתי מדבר עומד
 קצת זמן במלאכה מה שאין כן בגוף המדבר שלא יעמד
 כלל וזה בא לשלמות הנורה שמעלת הנורה היא מחלשת
 ומדקדקת החומר עד שלא ילגלג כלל . ועל דרך זו גוף
 המת מישראל הוא יותר מאוס עד שמטמא אפי' באוהל
 ועל כל זה מלינו שגוף האשה אחר שהפסידה לורתה
 ומתה הוא יותר מאוס ומנוול מהכל . שהרי אמרו ז"ל
 אין מניחין מטה של נשים ברחובות של עיר מפני שקרובה
 לנוול מה שאין כן בלוי נראה מזה היות האשה גדולת
 הערך בבחינת לורתה והשגת שלמותה . מכל זה יראה
 היות האשה משגת שלמות כלפי וכן מלינו שהאשה השלמה
 חשובה בעיניו של הקב"ה כלפי :

אמרו ז"ל בספרי ללמדך שבמה שאדם מודד בה
 מודדו לו מרים המתינה למשה שעה אחת
 דכתיב ותתלב אחותו מרחוק וגו' . והמקום עיכב לה
 במדבר והארון והשכינה והנהיגים והלוים ושבעת ענני
 כבוד שנאמר והעם לא נסע עד האסף מרים :

דקשה שהמאמר סותר את עצמו שהוא אמר תחלה
 במדה שאדם מודד בה במדה שמדדה דאלו היא
 ראייה ממרים שלא מדדו לה במדה שמדדה דאלו היא
 המתינה לבדה בשביל משה ובמדבר המתינו בשבילה
 הקב"ה והארון והשכינה והנהיגים ולוים וענני כבוד דכתיב
 האי גוונא פריך במהכת סוטה על הא דתנן במדה
 שאדם מודד בה מודדו לו וכן לענין הטובה מרים
 המתינה למשה שעה אחת לפיכך נחשבנו ישראל שבעה
 ימים פריך בגמרא מי דמי הסם חדא שעתה הכא
 שבעה יומי :

אמתית וגלחית. ויש להם פגאי לקלם להקב"ה להשגת שלמותן ומלת כן הוא כמו כן בנות ללפחד וגו'. אבל הנשים אין חייהן אמתיות. ואפשר שתמות אחת מהן בלא קילום ובלא השגת שלמות ולכן ראוי הוא שאף הנשים יאמרו שירה תחלה:

הרי שהקפיד הקב"ה לשלימותן של נשים ולקילוסן עד שדחה למלאכים. וכן נראה גודל חשיבות האשה השלמה בעיניו של מקום וכמו שפירשתי על מאמר שאמרו חז"ל יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה עם ופורה סביב כסאו של הקב"ה אמרה לפניו רבש"ע בשביל שאני קטנה שבאותיות הולאתי משמה של דקת וכו' (עיין שם):

ויעזר אמרו חז"ל במדרש רות אין הדורות נגאלים אלא בשכר נשים לזקניות שיש בדור שנאמר וזכר חסדו ואמונתו לבית ישראל לבני ישראל אין כתיב כאן אלא לבית ישראל מכל זה יראה איך האשה משגת שלמות והשארות וגלחיות לנפשה להיותה לרורה בלרור החיים את השם. וזה מה שנראה לע"ד ואמר לי לבי העזיר יתחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה:

דרוש שבעה ועשרים

הקדמה ידועה היא בין החכמים שמכל שתי הקדמות אמתיות ולודקות התולדה המתחייבת מהן היא אמתית ולודקת כאומדן כל אדם חי וכל חי מרגיש נתחייב משתי הקדמות אלו שכל אדם מרגיש וכיון שכן נאמר שהקדמה אמתית היא מה שכתב החכם בגדר התכלית כי הוא היותו משלים הפעולות ומגבילן כי מיד שהפועל השיג התכלית המכוון בפעולתו מיד נח מתנועתו ושובת מפעולתו. וזה כי האדם האוכל למלא נפשו כי ירעב כיון שמילא תאוותו והגיע לתכליתו תפסק תאוותו. וגם אם ישימו לפניו לאכול לא יקחהו כי השגת התכלית נותן גבול לפעולה וכמו שאמר החכם במקומו כל תכלית סוף ואם אין כל סוף תכלית שהרי סוף אדם נמות ואינו תכליתו:

ולבחינה זו אמרו חז"ל איזהו עשיר השמח בחלקו וזה כי מתנאי העשיר לנוח אצל התכלית כי בבא העושר אשר בקש באת מנוחה מכל תנועותיו ואנו רואים כי חמדת ממון אין לה תכלית וגבול שתשבות בו כי כשיגיע ממנו של אדם לשיעור גדול יכסוף יותר וכן לאין תכלית. לכן אמרו שלא ימצא לו גבול אחר כי אם שמחת האדם ומנוחת נפשו אם מעט ואם הרבה כגדר

לכהנים שמויחדת להם שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו'. אם בשביל הלויים גם כן רמוז באומרו מה דכתיב מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה זה שמלינו יראה ה' מיוחדת ללויים. שהרי כשאמר משה על מעשה העגל מי לה' אלי כתיב בתריה ויאספו אליו כל בני לוי והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ליראת ה'. וכמו שנאמר על לוי האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמתך וגו' והיתה יראת שמים חקוקה בלבם:

אם בשביל ענני כבוד רמוז באומרו יעשה דכתיב יעשה ה' לאדוני בית נאמן כך מלאחי הגרסא בלקוט עם היות שזדפוס הש"ס לא כתב פסוק זה. אלא כי לא יעשה ה' אלהים דבר. ולכן בגרסת הלקוט רמוז בזה לענני כבוד שהקיפן הקב"ה בהם כאדם העומד בחוך הבית לכל יכס שרבו ושמש. לו דכתיב ויקרא לו ה' שלום יראה לכל הרמוזים בפסוק הזה המתינה מרים בהיותה ממתינת לו למשה ולמה בשביל שיקרא לו ה' שלום כלומר שבשביל משה ובאמלעותו קרא ה' שלום בעולם. ונתן קיום והעמדה לכל הנמצאים בשביל התורה שניתנה על ידו שאם לא כן היו נמוגים כל הנמצאים וכמו שאז"ל על פסוק נמוגים ארץ וכל יושביה וגו'. ואילו לא היה כן לא היה ארון וכהנים ולוים ושום דבר. נמצא שבהמתנתה למשה המתינה לכל אלו הדברים. ולכן פרע לה הקב"ה מדה כנגד מדה שהמתינו ששה דברים אלו בשבילה. והשאתה היו ממש מדה כנגד מדה:

הרי לך ראייה חשיבות האשה השלמה בעיניו של הקב"ה עד שהמתינו ששה דברים אלו בשביל שהמתינה למשה וכן מלינו שחושש ומקפיד הקב"ה להשגת שלמותן של נשים שהרי אמרו חז"ל על פסוק אז ישיר משה כיון שעלו ישראל מן הים באו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה. אמר הקב"ה ישיר ישראל תחלה אז שר לא נאמר אלא ישיר נמצאו הנשים ומלאכי השרת עומדים מי יקלם תחלה אמר רבי חייא רב השלום עשה שלום ביניהם שנאמר קדמו שרים אלו ישראל אחר נוגים אלו המלאכים בחוך עלמות תופפות אלו הנשים. אמר רבי לוי השמים לא אקבל דבר זה אלא הנשים קילסו תחילה בחוך עלמות תופפות העלמות בחוך התחילו מלאכי השרת להתרעם אמרו לא דיינו שקדמו לנו האנשים אלא אף הנשים אמר להם הקב"ה חייכם כן:

שצריך לדקדק מה תירץ הקב"ה לתרעומת המלאכים אלא שהכונה לומר שחייכם של מלאכים היא

נגדר כל תכלית שהא גבול הפעולה והתנועה :
וגם הקדמה ידועה ואמיתית היא כי תכלית ילירת האדם בעולם אינו אלא להשלים נפשו כמו שכבר הארכתי בכמה מקומות וכמו שנאמר (בראשית ב) וילר ה' אלהים את האדם עפר מן האדס ויפח בנפיו נשמת חיים וגו' כלומר הקב"ה תיקן את האדם משני הפכים מחמר ולורה כנגד החמר אמר עפר מן האדמה כנגד הלורה אמר ויפח בנפיו נשמת חיים באופן שיש לו בחירה והכנה לנטות אחר זה או אחר זה אבל ויהי האדם כלומר כונת היות האדם לא היה אלא לעשות לנפש שתהיה חיה ונלחית וקיימת לעולם שזה תכלית הוייתו וילירתו . התאמתו שתי הקדמות אלו נחתיבה מהן תולדה והיא שכיון שהאדם השלים את נפשו והשיג שלמותו בהכרח המיתה עומד בלדו וזה שהרי תכלית ילירתו וביאתו לעולם הזה לא היה אלא להשלים נפשו וכיון שהושג בהכרח גדר התכלית הוא להגביל הפעולה ולנוח מהתנועה והוא סוף האדם ומיתתו ופטירתו מן העולם הזה :

ולרמוזו לדרוש הזה מלינו בענין עבודת יום הכפורים שהיתה עבודת היום בצנדי לבן ועם היות אותם הבגדים חדשים ממש והיו ראויים להשתמש מהם פעמים רבים מ"מ לא היו משתמשים מהם כלל וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פ"ח הלכות כלי המקדש וז"ל ובגדי לבן שעובד בהם ביום האדס אינו עובד בהם פעם שניה לעולם אלא נגנזין במקום שיפשוט אותם שנאמר והניחם שם . והם אסורים בהגהה שהכונה בזה כי כמו שהכנה הגדול הוא משרת להקב"ה באוהה העבודה עד שנכנס לפני ולפנים להקביל פני שכינה באמצעות אותם הבגדים הלבנים והטהורים ומיד שהגיע לתכליתו מיד פושט אותם הבגדים ומליטען וגונזן אע"פ שהם ראויים להשתמש בהם . ככה כל איש ואיש מישראל הוא כהן להקב"ה כמו שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וחייב כל אדם לעבוד ולהשרת להקב"ה בהיותו בעולם הזה בצנדי לבן כלומר שלא ילך אחר חמור וילרו הרע שהם צנדים לואים אלא שילבש מדות טובות ויחנה צדרכי משרים שהם צנדי לבן על דרך שאמר הכתוב לעולם יהיו צנדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר שהכונה לומר שיהיה שלם במדות שהם מכונים בצנדים וגם שלם באמונות שיהיו מאירים כשמן שמאיר לעולם . ויחנהג האדם בהיות בעולם לעבוד עבודה זו עד שיזכה להקביל פני שכינה וכיון שהכין עצמו לכך לא ישתמש עוד מהמלבוש ההוא ומהחומר ההוא שנתלבש בו לעבוד אותה

העבודה כי לא נתלבש בחמור הזה כי אם לעבוד עבודה זו וכיון שכבר נעשית ראוי היה שיגנו כמו שהיו גונזין בצנדי לבן של כהן גדול . כי כבר הושג התכלית ומגדר התכלית הוא להיות סוף וגבול הפעולה ולנוח בו מהתנועה ולזאת הכונה גם כן מלינו במשה עליו השלום שנאמר בו ומשה בן מלה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נם לחה כי מלבד מה שכבר כתבתי בדרוש מהות הנפש ושהכונה בזה לומר שמלך השגת שלמות משה רבינו לא לבד זכה לנפשו אלא זכה גם כן לחומרו עד שהיה ראוי להיות קיים כי הזמן לא היה מחייב עליו שהרי בהיותו בן מלה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא נם לחה וזו היא הוראה שהלדיקים עתידים להיות קיימים בגוף ונפש וכמו שנאמר והמשכילים יזיירו כוזהר הרקיע ומלדיקי הרצים ככוכבים לעולם ועד כלומר חמרים יהיה כחמר הרקיע וככוכבים . ג"כ כיון לדרוש הזה אשר אנהנו בו לומר כי אע"פ שמה רבינו עליו השלום היה ראוי לחיות בדרך טבע שהרי לא כהתה עינו ולא נם לחה מ"מ מת ונפט מן העולם הזה כיון שהגיע והשיג לתכלית השלמות אשר נכרא בשבילו והוא שזכה וזיכה את הרצים מיד נח מתנועתו כי גדר התכלית להגביל הפעולה ולהשלימה ולכן נפטר וגם חמרו :

ועם זה יתישב ויתקדר דעת האיש הנשך מלרות ומקרי הזמן מקולר החיים ומכריתת הזמן מאזיה בחור חמד השלם בנפשו כי בתחלת המחשבה היה נראה לומר שיהיה מקרה ולא השגחה ואם היתה השגחה מאתו יתעלה אם כן היתה המיתה מחמת איזה רשע או פשע והבחור הנכרת ההוא לא היה תוכו כצור . אבל בדרוש הזה אשר חקרנו והיה כל הנשך וראה אותו וחי . וזה שאדרבה שלמות הבחור ההוא והשגת תכלית שלמותו חייב כריתת זמנו וקולר חייו כיון שהגיע לתכליתו כי לא בא חומרו לעולם . כי אם להשגת התכלית ההוא ומאחר שהשיגו במיעוט זמנו נוסע ממקומו וחלף הלך לו . שהרי משה רבינו עליו השלום היה בחור צבחינת חמור שהרי לא כהתה עינו ולא נם לחה והיה ראוי בדרך טבע להיות בחיים הזמניים חייתו . ועם כל זה כיון שהגיע לתכלית שלמותו הלך לעולמו ונתפרדה נפשו מגופו . ומאחרי הדרוש הזה רמזו בדברי חז"ל במדרש רבה על פסוק . מתוקה שנת העובד וכו' כד דמך רבי בון בר חייל עאל רבי זירא ואפטר עליה הדין פסוקא מתוקה שנת העובד למה היה רבי בון בר חייל דומה למלך שהיה לו כרם ושכר פעלים הרבה לעשותו והיה שם פועל אחד מתכשר במלאכתו

באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו מושלם עמהם וכו' וגם אחר כך כהב מתרעמין ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו מושלם. משמע מזה הלשון שלא היה שכר הפועל ההוא קלוב בפני עצמו אלא שהיה הכל מעורב בקבלנות ולכן היו מתרעמים שהשווה עמהם עם היות שלא טרח כ"כ ולהיות המשל דומה למשל אומר לע"ד שיוכן עם מה שאמרו ז"ל בחגיגה פרק אין דורשין שאל אחר את רבי מאיר לאחר שאל לתרבות רעה מאי דכתיב גם את זה לעומת זה עשה האלהים אמר לו כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות אמר לו רבי עקיבא רבך לא אמר כך אלא ברא לדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם כל אחד ואחד יש לו שני חלקים אחד בגן עדן ואחד בגיהנם וזה לדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן נחתיב רשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם אמר רב משרשיא מאי קראה גבי לדיקים כתיב לכן בחרלם משנה ירשו. גבי רשעים כתיב משנה שברון שברם. ועם זה יוכן זה שאם רבי בון בר חייה הנפטר בקולר שנים לא השלים נפשו ולא עבד עבודתו יתעלה ונצלו עבודתו לכן אמר למד המתוקן לו בגן עדן והיה ראוי לחלק החלק ההוא לאחרים ששמרו את משמרתו יתעלה ועבדו עבודתו לכן אמר למד ר' בון בר חייה תורה לכ"ה שנים מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה באופן שאין נגרע מחלקו דבר והנה שכרו אחר:

ועוד אמרו ז"ל שם במדרש חייא בר אבא בר אבתי דבר קפרא דמך אמרין לרבי יוחנן על ואפטר עליו. אמר להון ליעול ר"ש בן לקיש דהוא ידע מה חיילי' עאל רבי שמעון ואפטר עליו. דודי ירד לגנו הקב"ה יודע מעשיו של רבי חייא בר אבא וסלקו. הרי לך בדיחור מה שכתבתי שכיון שהאדם השלים נפשו מיד פטירתו מן העולם עומדת לעומתו. להיות כי לא נברא וברא לעולם אלא להשיג תכלית זה. והשגת התכלית תשלים הפעולה ומגבילה:

ואף על פי שלכאורה נראה שהאדם הנפטר בקולר שנים נעקר מן העולם באכזריות חימה ושטף אף אין הענין כן כי האדם השלם ועובד אלהים אין נפשו נאחזת ומסתככת בגופו עד שנאמר שלהיותו עומד בתקפו ובגבורתו קשה לפרוש נפשו מגופו אלא הרי הוא כאדם המפשיט לבושו ונוטה לישן כמו שכתבתי כי חומר האדם נמשל למלבוש שהלבישו הקב"ה לאדם ההוא כדי שצאמלעותו

במלאכתו יותר מן הכל יותר מדאי מה עשה המלך נטלו בידו והיה מטייל עמו ארוכות וקלרות. לעתותי ערב ברא הפועלים ליטול שכרן וברא אותו הפועל עמהם. ונתן לו שכרו משלם התחילו הפועלים מזרין. אמרו אנו יגענו כל היום. וזה יגע בשתי שעות ונתן לו המלך שכרו משלם. אמר להם המלך מה לכם מזרים יגע זה לשתי שעות בכשרות. מה שלא יגעתם אהם כל היום כך למד ר' בון בר חייה תורה לכ"ה שנים מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה:

הרי שדימה לרבי בון לפועל ההוא שגמר מלאכתו לשתי שעות וגמר מלאכתו בזמן מועט הייתה הסבה שהוליו המלך מתוך הכרם והיה מטייל עמו. ונהנה הפועל ההוא מזיו והדרת פני המלך. ונה מתנועת פעולתו כיון שגמר מלאכתו הראוי והנאות לו. כן האדם או רבי בון שהיה הדרוש עליו כיון שהשלים נפשו. והשיג שלמותו בהיותו עוסק בתורתו. לקחו הקב"ה לעצמו ונהנה מזיו השכינה ונה ושקט ושאנן מתנועתו. הרי לך שהשגת שלמותו בזמן מועט הייתה סבת פטירתו. אבל האחרים שלא עשו פעולתם בזמן מועט הם יגיעים עד עת ערב. כך האנשים שלא השיגו שלמותם בזמן מועט מניחם הקב"ה בעולם הזה. עד עת וקנתם כדי שבהמשך הזמן ישיגו שלמותם:

אבר לריך לדקדק במאמר במשל שהביא שלמה היו הפועלים מזרין בשביל שנתן לו המלך שכרו משלם וכי עיניהם רעה בשל אחרים אם המלך נתן לו מתנה משלו. ועוד למה המלך לא השיב להם כך אני רוצה לתת לו משלי אלא שנתן להם טעם לדבר לפי שיגע לשתי שעות מה שלא יגעתם אהם כל היום ולמה הוא לריך לטענה זו:

לבן נראה לעניות דעתי ששכירות הפועלים לעשות הכרם היה בקבלנות והיה נתן לכל הפועלים דרך כלל סך כך כדי שיעשוהו ומסתמא הפועלים בינם לבין עצמם מחלקין הכך ההוא ביניהם לכל אחד ואחד כפי עבודתו ומוספין לאחד וגורעין לאחר ולכן כשהמלך נתן לאיש ההוא שכרו משלם שזה לאחרים שטרחו כל היום היו מתרעמים ומזרין לפי שנגרע מהם שכרן לפי שברתם שאותו החוספת היה להם לחלקו ביניהם ולכך הולך המלך לתת טעם למעשיו. שגם הוא טרח כמוהם בזמן מועט ואין נגרע מעבודתו דבר:

ובן נראה שהיה השכירות בקבלנות מתוך לשון מוסחא אחרת שמלאתי במדרש הנזכר שכתב לעתות ערב

וְדִירֵינָּה זה הביא הרב בן חסדאי בספר אור ה' במאמר שני כלל ו' על המשנה שא"ל יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא שכמו שהעובד האמתי תכלית חשקו הוא העבודה. ואלה כל מגמתו מצלי פנות לדבר אחר וזאת היתה כונת אדון הנביאים באומרו אעברה נא ואראה וגו' וכמו שדרשו ז"ל הרבה מלות מתקיימות בארץ ישראל כי עם היות שהיה בטוח בחיים הנלאים וההענוג בזיו שכינתו היה ראוי שיסבוף לעבודה וכו' עד כי זהו התכלית האחרון לנאווה. אמנם התכלית האחרון לנאווה היא חתימת המשנה יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. והוא תכלית כונתו יהצרך באינו מקפח שכר כל בריה אלא שמשלם שכר טוב למתהלכים לפניו. באופן שעלה בדימו כי הפעירה קודם הזמן העצמי אינו הוראת גרעון האדם. אלא אדרבה אפשר שהוא הוראת מדרגת האדם והשגת שלמותו ותכליתו ולכך הקב"ה מסלקו. ומה גם עתה בהיות האדם בעל בחירה ורצון והחיים והטוב והמות והרע לפניו להלך בחיזה דרך שירלה וכיון שהאדם הגיע להשגת שלמותו הקב"ה מסלקו בהיותו באביו וטובו קודם שיכנס בו רוח שטות וישוב מדרכו הטובה וילך אחרי שרירות לבו וכמו שבינו חז"ל באמרו שם במדרש הנזכר. וגם על פסוק דודי ירד לגנו רבי אברהם אמר. התאנה הוא בזמן שנקלטת בעונתה יפה לה ויפה לתאנה ובזמן שאינה נלקטת בעונתה רע לה ורע לתאנה והביאו המעשה שהיו התלמידים יושבים תחת התאנה והיה משכים בעל התאנה ומלקט התאנים קודם שיזרח השמש עליהם שכיון שהחמה זורחת על התאנים הם מתליעות וכו'. כך הקב"ה יודע אימתי עונתן של לדיקים לסלקן והוא מסלקן כלומר כדי שלא יזרח עליהם החמה כלומר שילכו אחרי הבלי הזמן ויתליעו וילכו אחרי שרירות לבם הרע ויהיו תוהים על הראשונות באופן שאלוקן בקלות זמן הוא לטובתם. ולהיות הדרוש הזה אמתי היה מחלה דוד המע"ה להקב"ה. שאם הוא שלם והשיג תכליתו שיביא עליו ייסורין לפי שהיה רואה שכיון שהיה שלם קרוב אללו המות מן העצמים שכתבתי ואין שום אדם רואה למות או בעבור שכל שנוי רע אפילו מרעה לטובה אם בשביל הטעם שכתב הה"ר בן חסדאי שהעובד האמתי תכלית חשקו העבודה ולכן מוטל על כל אדם להיות חפץ בחיים לעבוד את ה' :

ולזה כיון דוד באומרו גמול על עבדך אחיה וגו' כלומר עם היות שהגמול שניתן הקב"ה לאדם

בשכר

שכחמלעותו יעבוד עבודתו יתעלה. וכמו שהאדם כשגמר עבודתו פושט לבשו בלי עמל וכלי יגיעה וטובה לישן להיות כי המלבוש הוא דבר נפרד מעלמותו. כן הליך כיון שהשלים נפשו ועבד עבודתו פושט נפשו מחימתו בלי עמל וכלי יגיעה כי אינם נאחזים זה עם זה וכמו שאמרו ז"ל בצרכות פרק קמא כי אסברה שהיא מיתה הרשעים. דמא כחזרא אגבא דעמרא וכו' ונשיקה שהוא מיתה לדיקים דמא כמחל צניחא מחלבה ופירש רש"י כמשיך נימה שער מחוך החלב. באופן שאינו נאחז החומר עם הנפש שילטער בהפרדו איש מעל אחיו ומתפשט מחימתו וטובה לישן כי אין המיתה אלא שינה. וכמו שאמר שלמה ושכבת וערצה שנתך וזהו שאמר בלן הפסוק : מחיקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל כלומר אל יחשוב האדם שבהמת האיש בקלות שנים שלא יערב לו שנתו וילטער יותר מדאי בהפרדת חומרו כי אין הדבר כן כשהאיש הוא עובד אלהים וזהו שאמר מחיקה וערצה היא השינה והמיתה מהעובד אלהים הן שחיה מעט הן שחיה הרבה. והטעם לפי שאכל שכרו ושכר עבודתו בעולם הבא. וכיון שמוזמן שכרו אינו מרגיש פרידו מן העולם הזה אבל השבע לעשיר אינו מניח לו לישון. יראה כי האדם העשיר כיון שהוא שבע. אין לו כל כך הכנה להשלים את נפשו כי השיבט משובי העולם הזה מעטירים ומונעים השלמת הנפש וכמו שאמר פן תאכל ובשעת וגו'. מה כתוב בחרה ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו'. וכן אמרו ז"ל לא תרוי ולא תחטי'. באופן שהשיבט לעשיר אינו מניח לו להפרד מן הגוף לישון ולהפטר מן העולם. שכיון שלא השלים עדיין נפשו לא הגיע לתכליתו. ולכן מומחיתין לו עד עתה זקנתו אולי בהמשך הזמן ישיג שלמותו :

בא"פ שעלה בדימו הדרוש אשר אהנו בו כי האדם שהשיג שלמותו בזמן מועט כיון שהגיע לתכלית יגירתו למה לו חיים זמניים בעולם הזה כי אם חיי העולם הבא שהוא עולם שכולו טוב עולם שכולו ארוך. ולכן כיון שבה האדם לכלל כך הקב"ה מסלקו מן העולם :

ואם האמר כיון שאפשר שפערית האדם בקולר ימים הוא מפני שכבר השיג שלמותו ולכן מסלקו הקב"ה מחיים הזמניים להעמידו בחיים הנלאים לאור האור החיים אם כן למה כל העולם כלו מודיע על כך ובזכר ומספרים וגם כל אדם מתאווה ומתפלל בשביל החיים הזמניים :

להגיד לאדם ישרו כי כל זה אינו אלא קודם גמר דין וקרא למלאך כל חי להיות שהוא נלחי משא"כ האדם שחיו מת. ולכל אלו הדרכות מלת שפטי הוא מלשון דין ומשפט אבל להמשך הכונה והדרוש אשר אנחנו בו:

שפטי ר"ל תסרני כן אמרו חז"ל שם במדרש ארבעה הם שלקו א' לקה והיה מצטע זה

אויב. וכן הוא אומר הודיעני על מה תריבני. למה אני לוקה מה עשיתי לך וכו'. והשני לקה והיה משחק זה אברהם שנאמר וישל אברהם על פניו וישחק וגו'.

השלישי היה לוקה ונבקש מאוהבו שלא ילקה זה חזקיהו וכן הוא אומר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' וגו'. הרביעי אמר למה הרעוה תלוי הכני זה

זה דוד שנא' לדוד שפטי ה'. וכן שלמה אמר אוהב מוסר אוהב דעת וכן דוד אומר אשרי הגבר אשר תסרנו יה וגו'. ואמר דוד רבש"ע כשאתי בזה

שרומי היותו שלם במדות כד"ל והלכת בדרכיו. ואמרו חז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון וגם כשנא' בטחתי שרומי היותו שלם בדעות

כי בדרושים העמוקים שאין שכל האדם משיגם ולוהב בהם כמו אם ידיעתי יתב' מדרת עובד האפשר. וכן הרבה אני בוטח בה' כי האמת אחר. ולא יבצר ממנו ידיעה מן הידיעות ועם כל זה הרשות נחנה לאדם

ובטחתי בו שלא יעשה עול. ואמר כשאתי שלם הן במדות הן בדעות באופן שאז אני מוכן ומועיד למות כי מוטב שאמות זכאי ולא אמות חייב כי שמו אשוב מדרבי הטובה

ואהיה תוהא על הראשונות ואתליע כתאנים הטובות שמתליעים בשהייתם כשהשמש זרחה עליהם אני מחלה פניך שבזמן ההוא שפטי ותסרני והבא עלי יסורין

שבאופן זה לא אמר מדרבי הטובים כי יסורין מכניעין ילדו של אדם באופן שמתחזק בתומו ואעשה כן גם אני:

בחנני ה' וגסני לרפה כליותי ולבי. בא לומר התועלת שימשך לו מן היסורין. והם שלשה תועלות שלמות נפשו ושלמות גופו. וגם שיהא מוכה

לאחרים. כנגד שלמות נפשו אמר בחנני והוא מלשון עופל ובחן כלומר באמלעות היסורין תחזקני ואתעלם עוד באמונתי. כנגד זכות הגמשך לאחרים אמר וגסני

כלומר עשה ממני גם עמים כגם הזה של ספינה. שהכל מביטים ומסתכלים בו כך הכל יסתכלו בי באומרים ראו דוד שבתומו הלך ויסורין באים עליו ומתחזק בתומו

וכן אמרו חז"ל על פסוק והאלהים נסה את אברהם נתן ליריאיך גם להחוסם כגם הזה של ספינה. כנגד שלמות

בשכר המלות הוא לעולם הבא להיותו בב"ת אני רולה שיהיה גמול מלתי החיים הזמניים לפי שעם זה אוכל לשמור מלתיך וזהו ואשמרה דבריך כי אין כונתי לקבל פרס אלא לעבוד עבודתך:

ובך היה מחלה פני ה'. שיבוא עליו יסורין ולא ימיתה כי באמלעות היסורין יתמיד שלמותו ולא ישוב מדרבו הטובה ולא יהיה כתאנה להתליע בשהייתה ולזה

כיון דוד במזמור לדוד שפטי ה' כי אני בתומי הלכתי ובה' בטחתי לא אמצד. אמרו חז"ל כתוב אחד אומר אל תבא במשפט את עבדך וכתוב אחד אומר שפטי ה'

אלא בשעה שאתה דן את הרשעים שפטי ובשעה שאתה דן את הדיקים אל תבא במשפט את עבדך. דבר אחר בעולם הזה שפטי ולעתיד לבא אל תבא במשפט את

עבדך. דבר אחר עד שלא נגמר הדין שפטי משנגמר הדין אל תבא במשפט את עבדך. שרין לדקדק בדרשות אלו היכן רמזין ונראה לענ"ד שכלן רמוזות בפסוקים

אל תבא במשפט את עבדך יראה אל תביאני במשפט כשאתה דן את עבדך. ואת לדיקך שלא יהיו מעשי נחשבים לכלום אבל שפטי ה' כי אני בתומי. יראה כשאתה אני בתומי נרגש וחשוב בערך רשעת הרשעים:

והדרשה השנית רמוזה באומרו הלכתי ובה' בטחתי וזה כי האדם משהה שצא לעולם הולך ואינו מגיע למקום מנוחתו עד שעת פטירתו. ועוד העולם הזה הוא עולם הבטחון כי הבטחון הוא תקוה. ובעולם הזה האדם בוטח ומקוה לאלהיו אבל העולם הבא הוא עולם הגמול וקבלת שכר המלות. ואין שם לא תקוה ולא בטחון. ולכן אמר דוד שפטי ה' במקום שאני בתומי

הלכתי ובה' בטחתי כי ההליכה והבטחון הם סימני העולם הזה שאז ודאי לא אמצד כי עוגש העולם הזה הוא זמני בעל תכלית מה שאין כן עוגש העולם הבא שהוא בלתי בעל תכלית:

והדרשה השלישית רמוזה בפסוק אל תבא במשפט את עבדך וגו'. ויובן בזה כי מלכותא דרקינא בעין מלכותא דארעא שיש קטיגורין ויש סניגורין

וכמו שנאמר וכל לבא שמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו. וכן כתוב ויבאו בני האלהים להתיב על ה' ויבא גם השטן בתוכם וגו'. והסניגוריא והקטיגוריא אינו

אלא קודם גזר דין אבל אחר גמר דין אין קטיגור ואין סניגור. וחס"ה אל תבא במשפט את עבדך בעת וזמן שלא ידק לפניך ולא ידבר סניגוריא עלי המלאך שהוא חי כמו שנאמר אם יש עליו מלאך מליך אחד מני אלה

הוא זמני בעל תכלית מה שאין כן עוגש העולם הבא שהוא בלתי בעל תכלית:

והדרשה הרביעית רמוזה בפסוק אל תבא במשפט את עבדך וגו'. ויובן בזה כי מלכותא דרקינא בעין מלכותא דארעא שיש קטיגורין ויש סניגורין

וכמו שנאמר וכל לבא שמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו. וכן כתוב ויבאו בני האלהים להתיב על ה' ויבא גם השטן בתוכם וגו'. והסניגוריא והקטיגוריא אינו

אלא קודם גזר דין אבל אחר גמר דין אין קטיגור ואין סניגור. וחס"ה אל תבא במשפט את עבדך בעת וזמן שלא ידק לפניך ולא ידבר סניגוריא עלי המלאך שהוא חי כמו שנאמר אם יש עליו מלאך מליך אחד מני אלה

שלמות גופו אמר לרפה כליותי ולבי כלומר באמנעות הייסורין כליותי ולבי יהיו לרופים כלרוף כסף לבלתי ילכו אחרי תאוותם ללאת ממחילתם :

כי חסדך לנגד עיני וגו'. בא לתת טעם מאין לו סבבה זאת לחלית פני ה' שיביא עליו יסורין ואמר החסד היותר גדול שאקבל ממך. הוא שתהיה לנגד עיני כלומר שתגדני ותסרני ותהיה נגד עיני ומאויי. וקניתי סבבה זאת לפי שההלכתי באמתך והיא התורה שהיא תורת אמת שאומרת כי כאשר יסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך. באופן שלמדתי משם שהיסורים הם לעובדו של אדם לא לרעתו. ולכן אמרתי שפטני ה' ויסורין חביבין עלי וכל זה צעזעור החושלת הנמשך מן הייסורין כמו שאמר. וכנגד בחנתי אמר לא יסבתי עם מתי שוא וגו'. יראה קידם היסורין מה שהייתי הולך בתומי הוא שלא יסבתי עם מתי שוא כלומר עם אנשים שנשארו לשוא נפשם ורודפים אחרי הבלי העולם ואינם מסתכלים להשלים נפשם. ומאחר שהייתי יודע רוע בחירתם לא הייתי יושב עמהם. אבל לא הייתי צורח ממי שלא הייתי יודע מה עיבדו והיה נעלם במעשיו כי היה צעתי בחזקת כשר אבל באמנעות היסורין אחזק כל כך בתומי. עד שמכאן והלאה עם נעלמים והם האנשים אשר לא נתפרסם מהם היותם עובדים אלא שהענין נעלם אפילו עמהם לא אבא ושם זה מתיישב לשון יסבתי שהוא פועל עבר ולשון אבוא הוא עתיד.

וזו פי' בחנתי שמדבר כנגד שלמות הנפש :

כנגד לרפה כליותי ולבי שמדבר כנגד שלמות הגוף אמר שנאתי קהל מרעים כלומר בתחלה שנאתי קהל מרעים והם האנשים הרשעים שמרעים לאחרים. והם רעים לשמים ולבריות אבל מי שיהיה רשע לבד לשמים לא הייתי מתרחק ממנו אבל עכשו עם רשעים לבד לא אשב כי באמנעות היסורין נתחזקתי בתומתי עד שתכלית שגאה שנאתים. וגם עתה מחשב מלת שנאתי שהוא פועל עבר ומלת לא אשב שהוא עתיד :

כנגד ונסני שרמו לזכות לאחרים אמר ארחץ בנקיון כפי וגו' כלומר עם היות שארחץ בנקיון כפי ולא ידבק בי שום פועל ומעשה רע וכמו שאמרו ז"ל בנקיון כפי במקח ולא בגזל מכל מקום אסובבה את מוצחך ה' לא להביא שום קרבן חובה כי איני חייב לא חטאת ולא אשם אלא לשמיע בקול תורה שהוא קרבן הבא בנדבה ואמר לשמיע שהוא כמו להשמיע שהכוונה להשמיע לאחרים התורה והשבח וההודאה שמייב אדם

להודות להלל לשבח להקב"ה על כל הטובה והנפלאות אשר עושה בכל עת עם האדם. וזהו ולספר כל נפלאותיך. הרי פירש השלשה חטאות הנמשכים מן היסורין שהיה מחלה פני ה' שיביא עליו. וכי תימא מאחר שתכלית יצירת האדם הוא השגת שלמותו. ודוד הלך בתומו ובה' שם בטחונו כמו שפירשתי. באופן שהשיג שלמותו מי הכניסו בתגר זה לבקש יסורין להתחזק בתומו. כדי שלא ימער ויהא הוהא על הראשונות מוטב שיפטר מן העולם ויילך לבית עולמו לקבל שכרו ולכן השיב ואמר ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך. ורומז לדרוש שכתבתי שהעבוד האמתי תכלית חשקי העבודה לא הנמול כמו משה רבינו ע"ה. שהיה חושק לחיות לעבוד את השם וזהו ה' אהבתי מעון ביתך. כלומר אהבתי ומאויי אינו אלא מעון ביתך לעבוד עבודתך. וכמו שאז"ל שרמו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות שהתפלה היא עבודה. כמו שאמרו ז"ל איזו היא עבודה שכלב זו תפלה וגם בתי מדרשות כי אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של עיוניות. ולכן עם היות שאני מאמין אמונה שלימה שאיך מקפח שכר כל בריה. ואתה עתן שכר טוב למתהלכים לפיך בעולם הבא. מכל מקום חשקי ותאיתי הוא לעבדך בלבב שלם ולכן אהבתי מעון ביתך וגו' לעבדך ולשרתך. ואפשר שרמו לומר שכיון שאנו רואים שעם היות שהקב"ה נהורא עמיה שרי והשמחה במעונו עם כל זה מניח העליונים ומשרה שכינתו בתחתונים בבתי כנסיות וגם בבתי מדרשות במקום שעוסקים בתורה. כי השכינה שרויה ביניהם לכן אעשה כן גם אני ואחריו ארולה להיותי בוחר העולם הזה להלך לפני השם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וזהו שכיון באומרם ביתך כלומר שמניח העליונים וממלאם שכינתו בבית עד שנקרא ביתו. עם היות שמלא כל הארץ כבודו מכל מקום יש לו מקום מיוחד שהוא משכן כבודו והם הבתי מדרשות שאין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של עיון. ושם ממלאם כבודו במקום ההוא הפרטי וממלא על כבודו ביחס לו מקום זולת מקום ולכן אהבתי אעפ"י שאני מלפא לתשלוט גמול לעולם הבא :

אל תאסוף עם חטאים נפשי אמרו חז"ל אמר רבי יוחנן בשני מקומות מצינו שהלדיקים מבקשים מהקב"ה שלא יאספו עם הרשעים דניאל אמר ורחמין למיבעי מן קדם אלה מרי שמיא על רוא דנא דלא יחבדון דניאל וחבריה עם שאר חכמי צבל. ודוד אמר אל תאסוף

תאסוף עם חטאים נפשי וגו' :

הבונה שלהיות שדור חילה פני ה' שיחיהו בעולם הזה ואל יפטר מן העולם עם היות שהשיג שלמותו ומלינו שהעולם הזה יש בו כמה וכמה מקרים המתרגשים לבא בעולם והאדם מעותד לכלם לכן אמר שהיה בומם בהקב"ה שלא יאונה ללדיק כל און כי הנה עין ה' אל ירחיו וגו' אבל מה שהיה לריך לחלות פני ה' הוא שלאחר שניתן רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין טוב לרע ולכן הלדיקים מבקשים שלא יאספו עם הרשעים כלומר אנב הרשעים שכיון שיואל הקלף מסבת הרשעים אנבם נתפסים הלדיקים. ולכן דניאל היה מתפלל (דניאל ב) די לא יחבדון דניאל וחברוהי עם שאר חכימי צבל שכיון שניתן רשות להרוג חכימי צבל כמו שנאמר וחכימיו מתקטלין שיחא סכנתא שיהיו גם הם נתפסים וזהו מה שלריך לחלות פני ה' שיללס מגדון כזה. או יהיה פי' המאמר בפינה שניה וזה בהיעי האעה והיא שמוצינו בחלומי של נבוכדנאצר כמה הקפיד עם חכימי צבל שיאמרו החלום שבתחלה אמר ותפעס רוחי לדעת את החלום אחר כך אמר הן לא תהודעוני חלמא ופשריה והן חלמא ופשריה תהחווין וגו' די הן חלמא לא תהודעוני חדא היא דתבין וגו' להן חלמא אמרו לי ודאדע די פשריה וגו' וכיון שהקפיד כל כך על אמירת החלום איך כשדניאל על ובעא מן מלכא די זמן ינתן ליה לא אמר אלא ופשריה להחויא למלכא. וכן אפי' אחר שגילה לו הקב"ה החלום והלך אלל ארייך לא אמר לו אלא העלני קדם מלכא ופשרא למלכא אחוה ולמה לא הזכיר החלום כיון שכבר היה יודע אותו וכל הקפידה היה על החלום. שהרי כשאמר ארייך למלך די השכחת גבר מן בני גלותא די יהוד די פשרא למלכא יהודע הפקיד המלך ואמר האיתך כהל להודעונתי חלמא די חזית ופשריה. אלא גראה לע"ד שדניאל וחברוהי היו בסכנה גדולה בענין ההוא לפי שהיה גראה להם שעל כל פנים הם נהרגים בין שיאמרו החלום בין שלא יאמרו אם לא יאמרו יהיו נהרגים בגזרת המלך ואם יאמרו יהיו נהרגים על ידי חכימי צבל שיקנאו בהם שהרי בימי דריוס בקשו עילה להרוג לדניאל. ולכן מעולם לא הבטיח דניאל שיאמר החלום כדי שלא יתרגונו חכימי צבל עד שנכנס בפני המלך ושם תיקן הענין עד שסרה הקנאה וכמו שאבאר וזאת היתה תפלתן של דניאל וחברוהי שיללס ממזכרה זו שאם לא היתה סכנתם אלא מליאות ידיעת החלום ודאי שהם היו

בעושים בו יתברך שלא יעזבם ולא יעשם כי לא יעזב את חסידיו. אבל עולם הסכנה היתה שאפילו שידעו החלום הם עומדים בסכנה יתירה מפני הקנאה על ידי רשעי חכימי צבל וזהו שכוננו באומרם ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רוא דנא שיטשה ה' באופן דלא יחבדון דניאל וחברוהי על יד שאר חכימי צבל כלומר שהחכמים שנשאלו לא יקומו עליהם ויתרגו אדין הקב"ה שמע תפלתם ולדניאל לבדו ולא לחביריו בחזויה די ליליא רוא גלי. אדין דניאל בריך לאלה שמיא להיות שכבר הוסרה קלת מהקנאה כיון שחנניה מישאל ועזריה גם הם לא ידעו החלום ולכן אמר להוי שמיא די אלהא מברך מן עלנא ועד עלמא די חכמתא וגבורתא די ליה היא שהכונה לומר שלהיות שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ולזה כיון נבוכדנאצר ליקח ילדים יודעי דעת ומציני מדע כנגד חכם. ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך כנגד גבור. ויתן להם המלך דבר יום ביומו כנגד עשיר כדי שיהיו מוכנים לקבל איזה שפע. לכן אמר דניאל האמת כי העושר הוא בידו של מלך ליתנו למי שירצה. אבל החכמה והגבורה אינם ביד המלך כי אם ביד הקב"ה שהרי לא השפיע הקב"ה הסוד הזה כי אם לדניאל לבדו עם היות חבריו באותה ההכנה שוים עמו. ולכן כיון שהיה דניאל מחירא שלא יתרגוהו לכן מעולם לא אמר שיאמר החלום ולכן חכימי צבל לא היו חוששין לדבריו אבל כשנכנס לפני המלך דבר לו המלך כמו שנאמר ענה מלכא ואמר לדניאל די שמיא בלטשלאר האיתך כהל להודעונתי חלמא די חזית ופשריה שלריך לדקדק מאי דאמר השתא די שמיא בלטשלאר. וכי לא היינו יודעין שכך שמו אלא לא בא הכתוב להודיענו שכך שמו אלא הם דברי המלך ואמר להיות שמיא בלטשלאר כשם אלהי אפשר שזו תהיה הסבה שאיתך כהל להודעונתי חלמא די חזית ופשריה שאם לא באה להודיעני החלום למה באה שכבר ידעת קפידתי על כך ענה דניאל ואמר רזה די מלכא שאל וגו' ברם איתי אלה בשמיא גלה ריין וגו' ואינו שפע שם אלהך ולהסיר הקנאה מהחכמים לגמרי אמר ואנא לא בחכמה די איתי כי מן כל חייא רזה דנא גלי לי וכו' באופן שטשה הקב"ה שניעולו הן מיד המלך הן מיד החכמים וזהו שכיון בעל המאמר הלדיקים הם בעושים להקב"ה שלא יאונה להם כל און מלדו יתברך אבל מבקשים מאת ה' שלא יאספו עם הרשעים כלומר על ידי הרשעים שכיון שהם בעלי בחירה ורלון אפשר שיבא לאיזה

טובים מכל מקום זריחת השמש מוכרחת ללוקטס איזה זמן קודם כדי שלא יתליעו כן הלדקים עיני העולם הזה הנמשלים לזריחת השמש וכמו שאמר שלמה בספרו תחת השמש שהוא רומז לעולם הזה מכריח סילוק הלדק כדי שלא יתפתה אחר הדלי הזמן :

א אפשר שיהיה פטירת הלדק קודם זמנו בעומו וכמו שרמזו שם במאמר וללקוט שושנים לסלק את הלדקים שבישראל מה בין מיתת זקנים למיתת נערים . רבי יהודה אומר הנר הזה בזמן שהוא כבה מאליו יפה לו ויפה לפתילה ובזמן שאינו כבה מאליו רע לו ורע לפתילה וכו' . אבל עון זה אינו הוראת חסרוננו אלא אדרבא הוראת שלמותו וזה שלמות הלדק שהוא שלם זו היא הסבה שאם נכשל באיזה דבר קל הקב"ה מדקדק עמו כחוט השערה ונתפס וכמו שאמר חז"ל על פסוק וסביביו נשערה מאד . ועם זה יובן מאמר אמרו חז"ל ברבא פ' אחרי מות ר' אבהא ור' זעירא פתח אף לזאת יחרד לבי ויחר ממקומו מהו ויחר יקפץ כד"ל לנחר בהם על אהרן אמר הקב"ה לא יהיו בניו של אהרן דומין למטהו שנכנס יבש וילא לח טיטוס הרשע נכנס לבית קדשי הקדשים וחרבו שלופה בידו גידר את הפרוכת וילא חרבו מלאה דם נכנס בשלום וילא בשלום ובניו של אהרן נכנסו להקריב וילאו שרופים הה"ד אחרי מות שני בני אהרן דקשה ממי מתרעס הקב"ה באומרו לא יהיו בניו של אהרן דומין למוטתו וכו' והלא הוא עשאו והוא סבת הכל :

ארה"ה הכונה היא להודיע ולפרסם שמיתת בני אהרן אינו הוראת גרעונם וחסרונם והעדר שלמותם אלא אדרבא הוא הוראה על ישרונם ושלמותם ועשה חלקי הסותר ואמר שאם סבת מיתתם היא להיותם נעדרים השלמות וכי לא יהיו כמטהו שהיה עץ יבש וילא לה להיות שלא היה בעץ שהוא דבר רע אף הם אם לא היה בהם רשע אף אם יהיו נעדרים השלמות לא היו מתים ואם סבת מיתתם היתה היותם רשעים . הרי טיטוס הרשע נכנס בשלום וילא בשלום באופן חקירה זו מכרחת היות סבת מיתתם שלמותם וזה כי להיותם שלמים הקב"ה דקדק עמהם כחוט השערה באופן שמה שאמר הקב"ה לא יהיו בניו וכו' אינו תרעומת אלא לגלות אונתו אופן החקירה בענין הזה להעמידנו על האמת כי ראות האדם ענין זר כזה מכריחו לעיין בו ולירד לעמקו ומעמידו על האמת ולזה פתחו רף לזאת יחרד לבי וגו' שלמות הדבר מתמיה מכריח האדם לעיין

לאיזה לדיק אינו מיתה מקרית על יד איזה רשע וכמו שאמר דוד (תלים יו) פלטה נפשי מרשע חרבך כלומר מרשע שהוא חרבך ולכן דניאל אמר די לא יהודון דניאל וחרבוני עם שאר חכמי צבל כלומר על יד חכמי צבל שכיון שהם בעלי בחירה ורצון אפשר שמאד הקנאה יקומו עלינו ויהרגונו וכן דוד אמר אל תאסוף עם חטאים נפשי כלומר אני מחלה פניך שחטאת עלי באופן שחטאתי עד שאל תאסוף עלי יד חטאים נפשי ועל יד אנשי דמים חיי . והטעם שאני מתפלל על זה הוא להיותם בעלי בחירה ורצון והרשות נתונה להם וזה אשר ביריהם זימה כלומר ברשותם הרשות נתונה בידם לעשות רעונם וכל כך הורגלו ונשתקעו לעשות רע שאפי' לימים והוא כנוי לדרכס הטוב שהיה בבחירתם לבחור בו שהוא דרך ימין כבר מלאה שוחד מתאווה חמרם וכמעט אין לאל ידם לשכב בתשובה . ולכן אני מחלה פניך שתילני מידם :

ואני בחומי אלך פדני וחנני הכונה בזה הפסוק להוציא התולדה מכל מה שהתחנן והתפלל לה והם שלשה חלוקות . הא' אני בחומי אלך ירלה שבאמצעות הסורין שיביא עלי כמו שעד עתה בחומי הלכתי כן מכאן והלאה בחומי אלך וכמו שאמר לעיל לא אצמד : הב' פדני והוא רמז למה שאמר אל תאסוף עם חטאים וכו' וזהו פדני מידם . הג' וחנני והוא רמז למה שאמר וגסי כלומר שיזכה לאחריים וכמו שפירש ואמר לשמיע בקול תודה וגו' לכן אמר וחנני חילה פני ה' שהיו דבריו נשמעים וישא חן בעיני כל שומעי דבריו . וזהו יהיה נמשך שכיון שרגלי עומדה לעולם במישור אזכה שבמקהלים אברך השם בשתי קהילות בעולם הזה וכמו שאמר לשמיע בקול תודה להודות להלל ולברך בשמו יתברך ובעולם הבא שכיון שזכיתי לרבים אזכה להיות נאנה עמהם לחיי העולם הבא :

באופן שעלה בידיו היות פטירת הלדק בקלות שנים או בעבור שכבר הגיע לתכלית שלמותו וגדר התכלית שהוא מגביל הפעולה כמו שרמז המאמר בפטירת רבי בון בר חייא . או אף על פי שעדין לא הגיע הלדק ההוא לתכלית שלמותו שכבר היה בחק אפשרותו להשתלם ויחר מכל מקום הקב"ה מסלקו לעוצתו כדי שלא יהא תוהא בהמשך הזמן על מעשה הטוב שעשה ומוטב שימות וכו' וכמו שרמז זה המאמר במשל החאנים שעם היות שהחאנים ההם אם לא היה השמש זורחת עליהם היו מתבשלים יותר ויהיו יותר

שמש יולא חורבן לעולם שאם האדם אינו שומר התורה הוא נחרב וכן פירשו המפרשים על פסוק ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה וגו'. שאין כאן ברכה לחוד וקללה לחוד אלא אזהרת המלות היא ברכה וקללה ברכה לנזהר בהם וקללה למי שאינו נזהר והוא שכיון הפסוק באומרו (איוב לו) אף לזאת יחרד לבי וגו' יראה אין זאת אלא תורה כמו שנאמר וזאת התורה וכן דרשו רז"ל על פסוק זאת אשיב אל לבי על כן אחזיל שרומז לתורה ואמר בשביל התורה והאזהרה שהזהרתן עליה לשמרה יחרד לבי ויחר ממקומו שהיא סבת כל תלואתי לפיכך אז"ל שמשו שמוע ברוגז קולו של הקב"ה והיא התורה ואל תשליכו אותה אחרי גיזכם אלא רגזו ואל תחטאו והטעם לפי שהגא מפיו יאל הכונה יובן עם מה שאמרו חז"ל אין הגא אלא תורה כמה דאמר ואהיה בו יומם ולילה מלמד שהקב"ה מחדש בבית דין של מעלה בכל יום ויום שאין הכונה לומר שהקב"ה מחדש תורה יותר ממה שניתן למשה מסיני שהרי אמרו לא בשמים היא והכל מסר למשה ואז"ל פרק קמא דמגילה אלה המלות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא הכונה לומר שאל ישליך האדם מלות התורה אחרי גוו באומרו שאין הקב"ה מקפיד על זה. שהרי התורה היא ישנה אלא לעולם יהיה בעיניו כאלו בו ביום וזה עליה וכמו שאחז"ל על פסוק אשר אנכי מצוה היום וגו' יהיה בעיניך כאלו ביום וזהו שכיון המאמר באומרו שהקב"ה מחדש בכל יום כלומר שהיה ליה כאלו מחדשו ומלואו על כך בכל יום והוא שכיון הפסוק שמשו שמוע ברוגז קולו ורגזו ואל תחטאו ואל תשליכו מלות אחרי גיזכם והטעם לפי שהגא והיא התורה מפיו יאל בכל יום ויום שאינו נקוד יאל כלו קמוץ שיהיה פועל עבר אלא נקוד בלר"י כלו שהוא הוה וכיון שכל יום ויום מחדש מלותיו ודברותיו ראוי הוא שתרגזו על קולו ואל יבטח אדם באומרו שהקב"ה גבוה מעל גבוה ועל השמים כבודו ואינו משגיח בשפלים כי אין הדבר כן אלא גם תחת כל השמים ישרהו כלומר ראיותו והבטתו כמו ומגבעות אשורנו והרואה שאורו על כנפות הארץ כלומר אורו והשפעתו היא מתפשטת על כנפות הארץ שאם לא היה הקב"ה משפיע השפעתו שם לא היה שם נמלא כי המליאות הוא אורו של הקב"ה כי קודם בריאת העולם היו כל הגמלאים נעדרים והוא החשך שהוא העדר האור כיון שהשפיע הקב"ה ממליאותו לגמלאים והגמלאים הוא שהאיר עליהם מאורו ממליאותו וזהו שאמר כאן

לעין בדבר ולעמוד על דוריו וזכרנו שסיבת מיתתם הייתה שלמותם וכמו שאמרו ז"ל צדיקים גורא אלהים ממקדשך אמר רבי חי"א בר אבא אמר רבי יוחנן אל תיקרי ממקדשך אלא ממקודשך בשעה שהקב"ה עושה דין במקודשים מחטלה ומתקדש וכן אתה אומר לא מתו נדב ואביהוא אלא להתקדש בכבודו של מקום שנאמר בקרובי אקדש והיכא רמיזא דכתיב ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי וכיון שידע אהרן שבניו ידועי המקום הם שתק וקבל שכר על שתיקתו שנאמר וידום אהרן וכוונת רבי אהבה ורבי זעירא בדרשא זו לאומרה על זה הפסוק היא לתרץ קושיא הפסוק שהרגישו חז"ל באומרו בדבור ראשון מה נאמר לו היה רבי אלעזר מושלו משל לחולה שנכנס אליו רופא ואמר לו אל תאכל לזון וכו' כמו שכתב רש"י באופן שהרגישו חז"ל כפל הפסוק באומרו תחלה וידבר ה' אל משה אחרי מות וגו' וחזר ואמר ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך וגו' ולכן אמרו בדבור ראשון מה נאמר לו וגו' לכן לתרץ קושיא זו אמרו רבי אהבה ורבי זעירא ששתי אמירות יש כאן משונות זו מזה ופי' הפסוק הוא בזה האופן. וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן ומהו הדבור שדבר לו בקרבנות לפני ה' וימותו כלומר לא הייתה סבת מיתתם היותם נעדרים השלמות או היותם רשעים. שהרי לך משה אהרן וטיטוס הרשע שנכנס בשלוס כמו שנכתבי אלא בקרבנות לפני השם כלומר היות להם קורבה ודבקות עם ה' ית' מלך שלמותם זו היא הסבה שיימותו כמו שנאמר בקרובי אקדש זהו מה שנאמר לו בדבור ראשון. ובדבור שני אמר לו דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת וגו'. נמלא שהפסוק בא לומר שלמותם הייתה סבת מיתתם:

הרי לך שלמותם מקודשים וידועי הקב"ה מתו להיות שהקב"ה מדקדק עם יודעיו כחוט השערה וכן אז"ל ברכה פרשת אחרי מות אמר ר' ירמיה בן אלעזר בארבעה מקומות מזכיר מיתתן של בני אהרן ובכלן מזכיר כרחוק כל כך למה להודיעך שלם היה בידם אלא עון זה בלבד. הרי שמסבת שלמותן נתפסו בעון אחד שהיה להם להיותם בלתי נזהרים עליו נמלא שקדושת התורה סבת עונש האדם וכמו שאז"ל. הסייף והספר נתנו מזכרין מן השמים אמר להם הקב"ה אם שמרתם מה שכתוב בזה אתם נגולים מן הסייף. ואם לאו סוף שהוא הורג אתכם שהכונה לומר שהספר עלמו הוא הסייף ע"ד שאמרו שנקרא הר סיני הר חורב לסבת

בהביא רבי שמואל בר נחמן משל הפרדס וכו' וגם כד דמך רבי חייא בר אויבא וכו' וגם כד דמך רבי סימון בר זבדי וכו' :

נראה לע"ד יובן עס הדרוש שכתבתי בפרשת שמיני על מאמר או"ל לא במקום אחד ולא בשני מקומות מלינו שחלק הקב"ה כבוד לזקנים וגו' שהכוונה דרך כלל לומר שבחסרון ובפטירת האיש השלם יחסרון הנשאר שלשה ענינים. הא' מה שהיה החכם בחכמתו מורה להם חכמה. הב' מה שהיו מקבלים ממנו דעה והסכל בחקון מדותיהם ויושר מעשיהם. הג' מה שמישרם ברוח עלה בעסקים הזמניים ומגין עליהם בעלתו מכמה מקרי הזמן המתרגשים לבא לעולם ולשלוש אלה כיון רבי שמואל בר נחמן במשל הפרדס כיון לומר שהלדיק הוא כנטיעה יפה שילכו יונקתיו וענפיו מרובים למחסה ולמחסור לעשות לו על ראש היושב בצלו לכל יכהו שרב ושמש כן הלדיק בעלתו מגין ומגיל מכמה מקרי הזמן לאנשי דורו וכד דמך רבי חייא בר אויבא וכו' כיון תיקון המעשים שכן אמר דודי ירד לגנו והוא יודע במעשיו של ר' חייא בר אויבא וסלקו כדי שלא יהנו ממנו בני דורו בחקון מדותיהם ויושר מעשיהם לעשות כמוהו וכד דמך רבי סימון בר זבדי וכו' כיון לחכמה שהיה מלמדם ומורה להם ולזה פתח ואמר והחכמה מאין תמצא וכו' ובעון הדור נסתלק מהם ומי יביא לנו תמורתו והיכן תמצא כמוהו שילמדנו חכמה ולשלוש אלה כיון באומרו למלך שהיה לו פרדס וגטע בו שורות של אגוזים ושל תפוחים ושל רמונים שהכוונה שהתורה שנתן הקב"ה לישראל הפוך בה דכולא בה עלה שנאמר לי עלה וכמו שאמר התנא ונהנין ממנו עלה שהעוסק בחורה למד ממנה עלה להתנהג בעסקים ובחיים הזמניים וגם מזה ומעשים מזותיה של תורה וגם החכמה והאמונה שמקנה לנו תורתנו הקדושה והעקרים שחייב אדם להאמין : **בנגד** העלה להגין על האדם בחיים הזמניים אמר אגוזים טען האגוז יש לו פירות וענפים גדולים לעשות לו וכמו שאז"ל מה האגוז נגזזת ונחלפת וכו' : **ובנגד** החכמה והאמונה אמר תפוחין ואז"ל מה תפוח הזה ריחו טוב מכל האילנות כך ישראל היו טובים וזה בשביל האמונה וכמו שאז"ל שם מה תפוח נילן קודם לעלויו כך ישראל הקדימו אמנה לשמועה דכתיב ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' וגו' וגם כי הריח הוא דבר רוחני לא גופני גם החכמה והאמונה הוא דבר רוחני :

כאן הראיה שהבטתו והשגחתו היא תחת השמים שהרי אורו ונתינת מציאות לגמלאים הוא על כנפות הארץ שזולתו לא היה שם גמלא וכיון שכן ודאי שעין השגחתו שם והוא על דרך הנוטע אגוז הלא ישמע וגו'. או אפשר שהיה פטירת הלדיק קודם זמנו בעון הדור וכמו שנאמר הלדיק אבד וגו' שאין הכוונה לומר שהלדיק במותו נאבד שאם כן היה לו לומר נאבד אלא ר"ל כמו שאמרו ז"ל אבד מדורו כי להם היה האבירה וכן דרשו פרק קמא דמגילה אמר רבי אלעזר אמר ר' חנינא לדיק אבד לדורו אבד משל לאדם שאבדה לו מרגלית כל מקום שהיא מרגלית שמה לא אבדה אלא לבעלה שהכוונה לומר שהלדיק אחר מותו נפשו נלחית וקיימת וחשובה לפני הקב"ה כמרגלית אצל אבד מדורו שהיו נהנין ממנו כמו שאבדה המרגלית מבעלה ולבחניה זו רמז המאמר שאז"ל על פסוק דודי ירד לגנו וגו' : **אמר** רבי שמואל בר נחמן למלך שהיה לו פרדס וגטע בו שורות של אגוזים ושל תפוחים ושל רמונים ומסרו ביד בנו בזמן שבנו עושה רצונו היה המלך מחזר ורואה איזו נטיעה יפה בעולם והיה עוקרה ומביאה ושותלה בתוך אותו פרדס ובזמן שלא היה בנו עושה רצונו היה המלך רואה איזו נטיעה יפה בתוך הפרדס ועוקרה כך כל זמן שישראל היו עושים רצונו של מקום היה רואה איזה לדיק יש באומות העולם כגון יתרו ורחב מביאו ומדבקו בישראל ובזמן שאין עושים רצונו איזה לדיק וכשר וירא שמים שיש מסלקו מתוכן. כד דמך רבי חייא בר אויבא בר אחתיה דבר קפרא אמרין לרבי יוחנן עול ואפטור עלי' אמר לון יעול ריש לקיש דהוא תלמידיה והוא ידע חייליה עאל ואפטור עלוי דורי ירד לגנו והוא יודע במעשיו של ר' חייא בר אויבא וסלקו מן העולם. כד דמך ר' סימון בר זבדי עאל ר' אילא ואפטור עלוי והחכמה מאין תמצא וגו' תהום אמר לא בי היא וגו' ארבעה דברים הם תשמישו של עולם ואם אבדו יש להם תליפין ואלו הן כי יש לכסף מולא ונקום לזהב יוקו ברזל מעפר יוקח ואבן יזוק נחושה תלמיד חכם אם מת מי מביא לנו תמורתו אנו שאבדנו את רבי סימון מהיכן תמצא כמוהו אמר רבי לוי שבטים מציאה מלאו וכתוב וילא לבס ויחדדו אנו שאבדנו את רבי סימון מהיכן אנו מולאים תמורתו הוי והחכמה מאין תמצא שדרך כלל כונת המאמר לומר שהלדיק נאבד לדורו ובעון הדור סילקוהו מחוכו כדי שלא יקבלו תועלת מהלדיק ההוא אצל לדייק פרטי דברי המאמר

והטעם לזה כי מלכי בשר ודם גבורתם וגלחונם הכל הוא מעשה ידי אדם. ולכן בזכרם יום גבורתם ושידס רמה אז עמו ועבדיו מתנשאים ומתגברים על אויביהם באומרים יחי המלך פלוני שהוא גבור כארי שעשה כך וכך וגלח כמה וכמה מלחמות כמו שמלכתי ששלח סגחריב לחזקתו לאמר לו הנה אתה שמעת אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות ואתה חלל וגו' היה מלך חמת ומלך ארפד ומלך לעיר ספרוים הנע ועוה כי בזכרם זה קס רוחם בקרבם להתגבר על אויביהם והיא אחת מתחבולות עושה המלחמה להעיר לב אנשי המלחמה. ולכן מענישים כל מי שיזכיר ויעלה על שפתיו יום שפלותם ומפלתם ושגברו אויביהם עליהם לפי שזכירה זו מחליש כחם ועולם ידם ולבם חלל בקרבם שזו היתה תחבולת רבשקה באומרו (מלכים ב' יח) אמרתי אך דבר שפתים עלה וגבורה למלחמה עתה על מי בטחת כי מרדת בי הנה בטחת על משענת הקנה הרלוך הזה על מזרים וגו' שהכונה לומר שאמר רבשקה אמרתי וגמרתי בלבי שאך דבר שפתים כלומר שלבד דבור השפתים אף על פי שנראה שאינו מעלה ולא מוריד זכרון שפלות האויב וגרעונו מכל מקום אמרתי שדבור השפתים לבד היא עלה וגבורה למלחמה לפי שמכניע ומשפיל לב האויב בקרבן ולכן גמרתי בלבי לומר על מי בטחת וגו'. ולכן אמר עתה על מי בטחת כלומר עתה אחר הקדמה זו שהקדמתי אני מדבר ואומר על מי בטחת כי מרדת בי הנה בטחת על משענת הקנה הרלוך הזה על מזרים וגו' כי אין בו כח לעמוד נגד אויביו להגיל אחסם ובדברים כאלו נכנע לב האויב ולכן מלך ב"ו מעניש כל הזוכר זמן מפלתו כדי שלא ימס לבב עמו בקרבן ויפול ביד אויבו :

אבר גבורתם וגלחונם של ישראל אינו מעשה ידי אדם כי אם רלונו יתב' וכמו שנאמר כי לא בחרבם ירשו ארץ זרועם לא הושיעה למו כי ימינך זרועך ואור פניך כי רליתם וכן בעת שפלותם ונפילתם ביד אויביהם אינו מחמת חסרון כחם ועולם ידם כי גם בעת גלחונם וגבורתם לא היה בהם כח לעשות חיל אבל היתה הסבה כי לורס מכרם וה' הסגירם וכמו שאמר משה רבינו ע"ה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם איכה ירדוף אחד אלק וגו' אם לא כי לורס מכרם וה' הסגירם ביד אויביהם בשביל עונותם :

וביון שבין גלחונם של ישראל בין גרעונם הכל בא ממקור אחד מאתו יתעלה ראוי הוא שזכור שניהם

כנגד המעשה אחר רמונים על דרך שאז"ל כפלת הרמון רקתך אפילו רקנים שבך מלאים מנות כרמון באופן שהכל כלול בתורה ולכן העוסקים בה נהנים מהם משלשתן וכשאיין הדור ראוי לכך מסלק הקב"ה לגדיק ההוא שנהנין ממנו באיו מהן או בכלן. נמלא שבמאמר זה שאז"ל על פסוק דודי ירד לגנו וגו' רמזו ארבע סבות לפטירת הלדיק קודם זמנו הראשון שהוא רבי יהודה שאמר הגר הזה בזמן שאינו כבה מאליו רע לו וגו' רמז שנפטר הלדיק בשביל עונו להיות שהקב"ה מדרקק עם יריאיו כחוט השערה וכמו שכתבתי. רבי אבהו שהמשילו לחאינה רמז שנפטר לא בשביל עון הנמלא בו אלא כדי שלא יבא לידי כך ומוטב שימות זכאי רבי שמואל בר נחמן שהמשילו לפרדם וכו' וכמו שכתבתי רמז שנפטר בעון הדור ולסלק הנאחזן מהג' דברים שכתבתי שרמזו בדבריו ומה שכתב באחרונה כד דמך ר' בון בר חיאי ואמרו עליו מחוקה שנת העובד וגו'. רמז שפטירת הלדיק היא בשביל שכבר הגיע לתכלית שלמותו ולמה לו עוד חיים זמניים כי אם חיים נלאיים שהרי לא בא לעולם אלא להשגת התכלית הזה ומגדר התכלית להגביל הפעולה ומשלימה כמו שכבר כתבתי וזה מה שנראה לעניות דעתי ואמר לי לבי להעיר יאחק בכ"ר שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש שמונה ועשרים

דרך מלך בשר ודם לכתוב בספר דברי הימים הנלחן והגבורה שגבר על אויביו ולזכרו תמיד בין עמו ועבדיו והוא לטוטפות נגד עיניו אצל הימים שגברו אויביו עליו מכסה אותם ומסתירם שלא יזכרו עוד בשמם ומעניש למי שנושא אותם על שפתיו אבל הקב"ה אינו כן אלא כמו שזכור לזכור יליאת מזרים ונכתב בספר החורה הגיסים והגבורה שעשה בהוליו אותם מארץ מזרים ולונו לעשות חג הפסח למען זכור יום לאחתו מארץ מזרים כן בסגנון זה נכתב בספר דברי הימים כמו ספר דניאל ודברי נביאים וגם במגילת ספר כתוב כמו מגילת איכה יום גבר האויב ושפלותן וגלותן של ישראל וגם אנו מזוים בדברי קבלה לזום ולהתענות בימי מפלתן ושפלותם של ישראל כמו שנא' בה אמר ה' לום הרביעי ולום החמישי ולום השביעי ולום העשירי וגו' מכלל דליכא לום למען זכור הימים שגברו אויביו עלינו :

יחיד אדם שם ולא קמה רוח באחד מהם לעמוד נגד
 ליהם ואלו ואמר איך היה זה או איך יצויר שני
 הנכים בנושא א' בזמן אחד והשיב ואמר היתה כאלמנה
 כלומר היה זה כשהיתה כאלמנה וסילק הקב"ה שכינתו
 מחיה ולכן אמר כאלמנה ולא אלמנה כשאז"ל באשה
 שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה כן הקב"ה
 סילק שכינתו מחיה וכן ישראל וכיון שסילק שכינתו
 מחיה עם היות שהיתה רבתי עם היו בלא היו כי
 כחם ועולם ידם הכל בא מאתו יתב' וכשפירשו ממנו
 פירשו מן החיים ונשארו כנוף בלא נשמה והביא ראיה
 לדבריו ואמר הראיה לזה שהרי אם היתה רבתי בגוים
 בידעה כמו שאז"ל רבתי בדעות וגם אם היתה שרתי
 במדינות שהכל כבושים תחת ידה ופורעין לה מס סבת
 כל זה היתה למס בשביל התורה שקבלו בסמי כי למס
 וסמי חושבניה דדן כחושבניה דדן כמו שאז"ל וכיון
 שהם פרקו עול תורה מעליהם בהטעם הסבה חטט
 המסובב. וכן אז"ל אמר ר' נחמיה אמר לה הקב"ה
 לירושלים מי הוסיף בדד אמרה לפניו רבש"ע מי יכול
 להוסיפי בדד אלא אתה שנאמר מפני ידך בדד ישבתי.
 עוד אז"ל מה היה כמו של בן כוזיבא בשעה שהיה
 יולד למלחמה היה מקבל אבני בליסטרא באחת
 מארכובותיו והיה זורקן ממנו והורגת כמה נפשות ונהרג
 בן כוזיבא אזלון טעמן ואייתו רישיה לגבי אדריאנוס
 אמר מאן קטל הדין אמרו ליה חד גיגאי קטליה לא
 הימנן אמר לו אייתו לי גופיה בטומיא אזל ואייתו
 ואשכח חזוייא כריבא על ארכובתיה אמר אלולי אלהא
 דקטליה מאן הוה יכול קטיל ליה לקיים מה שנאמר אם
 לא כי נורס מוכרם וגו'. הרי שאפילו אדריאנוס ראה
 שלא היה אפשר בדרך טבע שיהרג אדם לבן כוזיבא
 עד שהכיר שהקב"ה הרגו ולכונה זו מלינו שמנוים
 המקינן לעולם מפלתן של ישראל שיא מדרך טבעי כדי
 שיבואו לידי היכר וידעה זו כי הכל מאתו יתעלה
 וישבו. אז"ל בילקוט על הפסוק הזה אני הגבר ראה
 עני וגו' רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמרה כנסת
 ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אני הוא איוב
 כמד"א מי גבר באיוב ישסה לעג כמים כל מה דאית
 על איוב את בעי מימי עלי באיוב כתיב כשדים שמו
 שלשה ראשים ובי כתוב והעיר נתנה ביד הכשדים באיוב
 כתיב אם אלהים נפלה מן השמים ובי כתיב ממרום
 שלח אם בעלמומי וירדני באיוב כתיב ויקח לו חרס
 להסגרד בו ובי כתיב בני ליון היקרים המסולאים בנן
 איכה

שניהם כי שקולים הם ויבואו שניהם זמן גלגולם ועת
 גברה ידם ראוי שיזכירוהו ויכירו וידעו כי ה' פעל כל
 זאת והוא הוא הנותן להם כח לעשות חיל. וגם זמן
 מפלתם וחולשתם ראוי שיזכירוהו ויכירו וידעו כי עוונותם
 היו מבדילים בינם לבין קוים ולורס מוכרם וזו היתה
 סבה עלומה לשב בתשובה שלמה ושב ורפא לו כי העין
 חולי הנפח כמו שהקדחת חולי הנוף וכמו שהרופא שאינו
 מכיר חולי הנוף אי אפשר לרפאו כי אינו יודע סבתו
 גם כן כשהאדם אינו מרגיש בעונו אי אפשר לו לרפאת
 חולי הנפש לשב בתשובה וכמו שנאמר (ירמיה ח) אין
 איש נוחם על רעתו לאמר מה עשיתי כלומר אין איש
 נוחם על רעתו לשב בתשובה לפי שאינו מכיר בעונו
 עד שאומר מה עשיתי לא עשיתי כלום כי אינו מרגיש
 בעונו ולכן אינו מתחרט לשב בתשובה וכיון שכן זו
 היא הסבה שאנו מזכירין זמן מפלתנו וחלישות כחנו
 כדי שנגוש בתשובה כי עוונותינו הטו אלה לא זולת
 וכמו שנאמר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי
 יבא לר ואיוב בשערי ירושלים אלא שהעונות גרמו כן
 כמו שאמר חז"ל באיכה רבתי בפתיחות דף מ"ז ע"ג
 וז"ל כתיב כאכול קש לשון אש ובי יש קש אכול אש
 והלא דרכה של אש אכולת קש אלא קש זה ביתו של
 עשו שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית
 עשו לקש לשון אש זה ביתו של יעקב וחסש להבה ירפה
 זה ביתו של יוסף שרשם כמק יהיה אלו האבות שהם
 שריהם של ישראל ופרחם כאבק יעלה אלו הבכאים
 שהם פרחיהם של ישראל מפני מה כי מאסו את תורת
 ה' לבאות אמר רבי יודן כי מאסו את תורת ה' לבאות
 זו תורה שכתב ואת אמרת קדוש ישראל נאלו זו תורה
 שבעל פה וכיון שהסליכו דברי תורה לארץ התחיל
 ירמיה מקינן עליהם איכה. הרי שהעונות שינו מנהגו
 של עולם ועשו שיאכל הקש ללשון האש כדי שיבא כל
 אחד ואחד מישראל לידי הכירא באומרים אין זה דבר
 טבעי כי אם השגחה מאתו יתב' וכן המקונן בתחלת
 דבריו לקח סגנון זה ואמר (איכה א) איכה ישבה בדד
 העיר רבתי עם היתה כאלמנה וגו' כי נראה לע"ד כי
 כונת הפסוק היא שאלה ותשובה והגזים ואמר איך
 אפשר לצייר שיסבה בדד וכאלו לא ישב אדם שם העיר
 בהיותה רבתי עם כלומר שבזמן שהיתה רבתי עם ורבו
 מארבה ואין להם מספר וכמו שאמר חז"ל במדרש
 שפעם אחת ביקש אגריפס המלך לידע כמה מנין
 אוכלוסין שבירושלים וכו' באותו הזמן עלמו ישבה בדד

איכה נחשבו לנבלי חרם וגו' באיוב כתיב וישבו אתו לארץ ובי כתיב ישבו לארץ ידמו זקני בת ליון באיוב כתיב שק תפרחי עלי גלדי ובי כתיב העלו עפר על ראשם באיוב כתיב חנוני חנוני אחס רעי ובי כתיב אשר לא אתן לכם חנינה באיוב כתיב כי יד אלוה נגעה בי ובי כתיב כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה וזה שיש לדקדק במאמר דבשלמא בכלהו יש לומר שמה שהיה באיוב היה בישראל אבל במה שאמר באיוב כתיב חנוני וגו' ובי אשר לא אתן לכם חנינה אינם שוים שמאמר באיוב חנוני חנוני נראה די שהיה בומח בהם ברעיו שיחונטוהו אבל בישראל גור אומר אשר לא אתן לכם חנינה :

לבן

נראה לע"ד שכונת המאמר היא הפך מה שנראה מפשטו שהכונה לומר ולהגזים לרת ישראל שאין לה ערך ודמיון וכמו שאבאר וזה כי כמו שהאדם המלטרע ורולה להתחמם ולקבל תנחומין על לערו מלייר ומוזכיר לער אחרים על דרך שאמר הכתוב מה אעידך ומה אדמה לך מה אסוה לך ואנחמך וגו' גם כן בסגנון זה כשהאדם רולה להגזים לערו ודוחקו מלייר ומוזכיר לער ודוחק אחרים כדי שיראו רבים ההבדל הגדול שיש ביניהם וגדול כוס שברו ואין ערוך אליו ועם זה מלטרע ומתאבל על לערו וזו היא כונת המאמר להזכיר לערו של איוב להבחין ההבדל הגדול שיש בין לערו של איוב לערן של ישראל ואמר אנא הוא איוב בבחינת כלל הרעות ומונים שבו עליו כן דרך כלל כל אותם מיני לרות את בעי מיחי עלי אבל בפרט כל מין ומין יש הבדל גדול ביניהם וזה שבאיוב כתיב כשדים שמו שלשה ראשים וגו' כלומר עם היות שזה היה חוץ מהדרך הטבעי להיות שהכשדים היו רחוקים מאד מארץ עוץ וכמו שפירש המפרש מכל מקום עשו השתדלות חנוני ללכדם וזה שהגמלים היו שלשת אלפים לכן שמו שלשה ראשים ובדרך טבע והשתדלות חנוני לקחוס אבל לערי היה לגמרי חוץ מעצבו של עולם דכתיב . והעיר ניתנה ביד הכשדים כי לא היה לאל ידם ללכדה אלא ממש ניתנה במחנה בידם וכמו שנאמר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי חבל כי יבא לר ואיוב בשערי ירושלים וכן אז"ל על פסוק קחי רחם וטחי קמח וכו' חטים לא נאמר אלא קמח אתה מולא כשערך נבוכדנאצר את ההיכל ואדליק ביה נורא דרכוניה מן שמיא שנאמר גת דרך ה' הוה קא זיהא דעתיה נפק בת קלא ואמר עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלת קימחא טחינא טחנת ועל דרך זה פירשתי

פסוק . ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה וגו' . שהכונה לומר שעם היות שויתן ה' בידו במחנה ולא היה לו כח לכבשו עם כל זה לא הכיר כלל אלא טעה ועלה במחשבתו שכו"ס שלו עשה לו את החיל ההוא ולכן ויביאם ארץ שנער בית אלהיו להללו ולשבחו ולא נתפיים בזה אלא האחר השבח הפרים מכל הכלים שהביא כלים חשובים מיוחדים ועשאים תרומה לעכו"ס וזהו אומרו פעם שנית ואת הכלים בה"א הידיעה להורות הכלים החשובים ומיוחדים הביאם בית אולר אלהיו תרומה לעכו"ס ואין בו דעת ותבונה לאמר שהקב"ה מסרו בידו . באיוב כתיב אש אלהים נפלה מן השמים כלומר עם היות שירידת האש למטה הוא נגד הטבע מכל מקום לא היתה כונת הירידה לבער בלאן שהרי אין כתיב כאן נפלה מן השמים לבער בלאן אלא נפלה ואחר נפילתה קרה מקרה שותבער בלאן וגו' אבל די כתיב ממרום שלח אש בעלמתי תחלת יליאתו ממקומו והכונה הראשונה היתה לרדות די . ולכונה זו אז"ל על פסוק כל רעיה בגדו בה זה גבריאל ומיכאל שהיו מלמדין עליה וכות אומר להם הקב"ה מי חביב עליכם אמרו לפניו ישראל ואחר ישראל מי חביב עליכם אמרו לפניו בית המקדש אמר להם נשבע אני בשמי הגדול שאתם בעלמכם מליטין בו האור מיד נטלו גבריאל ומיכאל שני לפידי אש והליטו אש בהיכל ה' והיה היכל קורא על עלמו קינה שנאמר ממרום שלח אש בעלמתי וירדנה הרי שנראה שכונת הקינה לומר היות כונת יליאת האש ממקומה להיות ההיכל . באיוב כתיב ויקח לו חרם כלומר עם היות שאיוב היה נגוע ומוכה עד שהולך ליקח לו חרם מכל מקום החרם ההוא היה טפל לו ולקחו להנחתו וזהו שכיון באומרו ויקח לו להנחתו כמו לך לך להנחתך . אבל די כתיב בני ליון היקרים וגו' איכה נחשבו לנבלי חרם כלומר שהשאו ממש לכלי חרם ויוכן עם מה שאמרו ז"ל מעשה באלה מגדולי ירושלים דאמר לטליא זיל ואייתי לי מיא והוה מלפי ליה על ריש חגרת אתא אמר ליה לא אשכחית מיא אמר ליה טרוף קולתיך קונוי וטריף קולתיה קמוהי וטרף הוא נפשיה מן רישא דאגרא ונפל ומית ונתערבו אבריו עם החרסין ועליו הוא אומר איכה נחשבו לנבלי חרם וגו' . הרי שגדול כאב של ישראל משל איוב שלא נהנו מהחרם אלא הושו לו ונתערבו האברים עם החרסים . באיוב כתיב וישבו אתו לארץ כלומר עם היות שישבו לארץ מגדל האבל והלער אשר לו מכל מקום ישבו ברעונם ולא הכריחוהו על כך . אבל די כתיב ישבו לארץ וגו' ויבן

וגו' כלומר לפי ששק חפצתי עלי גלדי והולכתי לך מחמת מכת השחין שהיה מתלבש בשק וגם מחמת הכאב הגדול שהיה לו מהפסד ממונו ורובו בניו באופן שנחסר ממני שלמותי הראשון זאת היתה הסבה שעוללתי בעפר קרני ושלמותי האחרון נפסד ונתעבר בעפרוריות עד שאין לי הכנה להשיג שום מושכל :

אבל

בישראל היה להפך שתחלה העלו עפר על ראשם ונחסר מהם שלמותם האחרון וכמו שאז"ל לא גלו ישראל עד שכפרו ביחידו של עולם ובעשרת הדברות ובמילה שניתנה לעשרים דור ובחמשה חומשי תורה כאותיות איכה הרי שתחלה נחסר מהם שלמות אחרון ואחר כך גלו שהוא חסרון שלמות הראשון וזהו שמקונו ירמיהו אי לי בליירי ההבדל הגדול שיש בין מכאוב איוב למכאובי כי באיוב בא וקדם לו חסרון שלמותי הראשון וזה היה מחמת המערכה שחייב כך וכמו שאמר כי פחד פחדתי ויאתני שראה באלטעניטות שלו מה שהיה המול מחייב עליו ומה נמשך בדרך טבע ועוללתי בעפר קרני ונפסד שלמותו האחרון אבל כי היה בהפך שמחמת חסרון האמונה כמו שכתבתי והפסד שלמותי האחרון זאת היתה הבת חסרון שלמותי הראשון באופן שבא מסבת עוני והפסד אמונתי ובא מן המאוחר אל הקידם וזהו העלו עפר על ראשם וגו' כלומר לפי שהעלו עפר על ראשם זו היא הסבה שלכסוף חגרו סקים וכו' והלכו בגלות. באיוב כתיב חטתי חטתי חטתי רע' שמסתמא כיוון שהם רעיו יחוננוהו אבל כי כתיב והעלתי אתכם מעל הארץ הוזהר על הארץ אשר לא ידעתם אתם ואבותיכם ועבדתם שם אלהים אחרים יומם ולילה אשר לא אתן לכם חנינה וכמו שפירש המתרגם ותפלחון תמן לעממיא פלחי מעותא וכו' וכיון שגלו על ידי אומות עכו"ם שאזורים המה ולא ירחמו באופן שלא אתן לכם חנינה. באיוב כתיב כי יד אלוה נגעה בי כלומר אם בא לומר לערו היה מזל שנברה מדת הדין כנגדו וכי שם אלוה הוא מורה דין על דרך דרש אבל ע"ד האמת ד"א אבל כי אפילו מדת רחמים נהפכה למדת הדין וזהו כי לקחה מיד ה' המורה מדת רחמים כפלים בכל חטאתיה באופן שכונת המאמר להגשים ולהגדיל צדק ישראל יתבר מלכת איוב ולכונה זו אומר הפסוק (איכה ג) אני הנברא ראה עני וגו' אני הוא איוב בבחינה שראה עוני בשבט עברתו ר"ל כי כמו שאיוב ראה עניו ועמלו קודם שילא לפועל אלא בהיותו כזה שערין היה בשבט כח המכה שכן אמר הוא עלמו כי פחד פחדתי ויאתני ואשר יגורתי

יב

ויובן לפי מה שפירש בו הרב הגדול מרי ורבי ז"ל שהפסוק לאו סיפיה רישיה שמתחלה אומר ישבו בלשון לווי ואחר כך אמר העלו עפר על ראשם ולמה לא אמר יעלו עפר על ראשם או למה לא אמר תחלה ישבו ביו"ד קמולה לשון עבר אלא שהכוונה לומר שגור וזהו על הזקנים שישבו לארץ וידמו על כרחם שלא בטובתם והטעם לפי שהם גרמו הכל במה שהעלו עפר על ראשם וזה שעד עכשיו היו למעלה מן השמים ולא היו המערכות מחייבות עליהם כלל ועתה נפלו תחת הארץ עד שהעלו עפר על ראשם וזהו שכיון הפסוק באומרו מה אעידך מה אדמה לך הבת ירושלים מה אשה לך ואנחמך בתולת בת יוון כי גדול כים שדרך כלומר כי כמו ששבר הים היה כי מעיקרא היה מוטבעו להיות עומד על הארץ והקב"ה גור יקו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה באופן שעתה הארץ על הים כן שבר ישראל שמתחלה היו שולטים על מערכות השמים ועתה הם תחת הארץ עד שהעלו עפר על ראשם וכמו שאמר השליך משמים ארץ תפארת ישראל. באיוב כתיב שק חפצתי עלי גלדי ועוללתי בעפר קרני ובי כתיב העלו עפר על ראשם :

כונת

ההבדל בזה היא שבאיוב נאמר תחלה שק חפצתי עלי גלדי ואחר כך ונחלתי בעפר קרני כך ועוללתי בעפר קרני ואלו בישראל כתיב להפך שתחלה אמר העלו עפר על ראשם ואחר כך אמר חגרו סקים וכונה זו יובן עם מה שכתב הרב המורה חלק ג' פ' כ"ז כי באדם יש שלמות ראשון והוא תיקון הגוף ושלמות אחרון והוא תיקון הנפש וכתב שם ומבואר הוא שזה השלמות האחרון הנכבד אי אפשר להגיע אליו אלא אחר הגיע השלמות הראשון כי האדם אי אפשר לו שיזיר מושכל ואפילו ילמדוהו אליו כל שכן שיתעורר לו מעלמו בעוד שיש בו כאב או רעב חזק או למא או חום או קור חזק. אבל אחר הגיע השלמות הראשון אפשר להגיע אל השלמות האחרון וכו' וכאן בענין זה באומרו שק חפצתי עלי גלדי רמו לחסרון שלמות ראשון שהוא שלמות הגוף ובאומרו ועוללתי בעפר קרני רמו לחסרון שלמות האחרון כי השלמות האחרון הוא החשוב והנכבד והוא הקרן האמיתי של אדם או יהיה קרני נגזר מקרן עור פניו כי זה השלמות הוא המאיר והמוהיר פניו של אדם כי חכמת אדם תאיר פניו והיה אומר איוב שאם קרה לו איזה חסרון בשלמותו האחרון כשהיה לו איזה מושכל מוטעה שהיה לו ויכוח עם חביריו נמשך לו זה בדרך טבע לחסרון שלמות הראשון שהיה נגוע מוכה ומעונה וזהו אומרו שק חפצתי

הטוב מכונה בשם אור להיות שמוֹלֵךְ לֵאדָם לאור באור החיים ולכן אמר הטעם שאני בעלמי הייתי כבת שבת עברתי הוא לפי שאותי נהג ויוֹלֵךְ החשך שהוא הילך הרע ולא אור ולא ילך הטוב המאיר לאדם והסבה שיכול לי הוא לפי שאך בי ישוב ירלה כי כשהאויב חזק לעיר קשה לבצעה אבל כשהוא בתוך העיר הוא דבר נקל לכבושה ובאין האויב מבפנים והוא בי ובעלמותי ישוב שישובו ומצותו והוא נגזר מן בשורה ונחת וגו' וכיון שישובו ומצותו בי ממש יכול לי. ועוד יתפוך ידו כל היום כי לעולם ילכו של אדם מסית ומדיח וכמשאול בכל יום ילכו של אדם מתגבר עליו דכתיב לופה רשע ללדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו היה נופל בידו דכתיב ה' לא יעזבנו בידו וגו' ועוד שבלה בשרי ועורי וגו' ירלה כי אויב האדם כשנולד נולח הנוף לא הנפש אבל זה האויב הפנימי בלה בשרי ועורי כנגד הנוף שבר עלמותיו כנגד הנפש שהוא עלמותו ומותו של אדם: **בְּהַ** עלי ויקף ראש ותלאה פי' החכם הכולל מרי ורבי זל"ה כי התנועות שלשה מן המקיף אל האמצע כתנועת האבן או החץ אחר שפסקה התנועה ההכרחית שהולאם חוץ ממקומם. או מן האמצע אל המקיף כתנועת האש. או סביב האמצע כתנועת האויר והרוח כמד"א סובב סובב הולך הרוח ואמר שהילך הרע עשה באופן שלא נשאר לו שום מין תנועה כי אם מן המקיף אל האמצע כל' שהולך למטה והוא בנה עלי באופן שאיני יכול להתנועע דרך מעלה מן האמצע אל המקיף וגם ויקף הקיפני וסבבני במחלות באופן שאיני יכול להתנועע סביב האמצע באופן שנשאר ראש ותלאה והיא התנועה מן המקיף אל האמצעי שהיא התנועה למטה באופן שכונת המקוץ בכל דבריו להגזים ולהגדיל מפלתן של ישראל ולהורות כי אין זה דרך טבעי אלא השגחה אלהית שעשה כך בשביל עונותיהן של ישראל אולי ישובו. אז"ל על פסוק השליך משמים ארץ תפארת ישראל למלך שהיה לו בן בכה נתנו על ארכובותיו בכה נחנו על זרועותיו בכה הרכיבו על כתפו טקף עליו השליכו לארץ לא היה מחתותיה כמסוקיתיה מסוקיתיה לבחר לבחר מחתותיה כלה חדא כך ואנכי תרגלתי לאפרים אח"כ קחם על זרועותיו אח"כ ארכיב אפרים אח"כ השליך משמים ארץ תפארת ישראל. כונת המאמר כפי מה שפי' הרב הכולל מרי ורבי זל"ה היא כי כמו שבחינה מעלה מדותיה לריך שיתמיד האדם בפעולתה כדי שיהיה לו בקינן בנפש כמו מעלת הנדיבות כי לא יקרא

יבא לי כן ישראל ראו לרחן קודם שיאלץ בפועל בהיותה בשבת שהרי כמה וכמה פעמים התרה בהם ירמיה הנביא קודם שיבא יומם באופן שבחינה זו אני ואויב שום אבל בבחינה אחרת יש הבדל גדול בינינו והיא שאותי נהג ויוֹלֵךְ חשך ולא אור מה שלא היה כן באויב ויובן בזה כי המנהיג הוא ההולך לפניו וכמו שגא' וה' הולך לפניו יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך והוא דבר ידוע כי החשך מנהיג לעולם לאור והולך לפניו לפי שהארץ לעולם חלשה חשוכה וחלשה מאירה וכיון שמתנועע השמש דוחה החשך לפניו ומאיר במקום שהוא באופן שהחשך מנהיג לאור ומוליכו אחריו וכן היה באויב שהקב"ה הציב אחריתו ואור נגה עליו כמו שגא' וישב ה' את כל אשר לאויב למשנה אבל אותי נהג ויוֹלֵךְ אחריו חשך ולא אור שעם היות שהחשך מנהיג לאור שהאור בא אחר החשך לי לא היה כן אלא חשך אחד נהיג לחשך אחר ובא חשך אחר חשך ונתן הטעם לזה באומרו אך בי ישוב וגו' ירלה כשבת החשך היא המערכה על כל פנים בהמשך הזמן ובתנועה משתנה ובא אור אחריו בהכרח כי מאחר שבהיות מול פלוגי בבית פלוגי או במעלה פלוגית או במצב פלוגי מחייב כך וכך חשך ולער הכרח הוא שבהתנועעו בנקודת מקבילה מחייב להפך. ולכן בא אור אחר החשך וכן היה ענין אויב מאחר שבא לערו מחמת המערכה אבל לערי לא היה אלא בשביל עונותיו וכן גזר הקב"ה עלי ולכן כל עוד שאני אדוק בעוני החשך הולך ומתפשט והוא אך בי ובשבילי ישוב יתפוך ידו כל היום כי לא היה הסבה המערכה כי אם בי תלוי הענין ועוד יש הבדל ביני ובין אויב כי לערו של אויב לא היה בפנימיות וחלל גופו אלא שחין לבד שהוא חולי חלונני אבל חולי ולערי היה בפנימיות ועלמותו והוא בלה בשרי ועורי וגם שבר עלמותי:

אֲנִי ירלה פסוק אני הגבר וגו' כמו שפירשו הרב הכולל מרי ורבי ז"ל כי כנוי עברתו חוזר לגבר הנזכר וירלה כי כשבא לאדם איזו צרה שזולתו סבתה מקבל תנחומים עליה כי מה היה לו לעצמו אבל כשהאדם עלמו הוא הוא סבת צרתו אינו מתנחם. ולכן היה אומר אני הגבר שראה עני מסבת שבת עברתו שהוא עלמו היה שבת אפו ועברתו כלומר היותו הולך אחרי שריכות לבו הרע. ועתה להמשך זה הפי' ירלה לע"ד אותי נהג ויוֹלֵךְ וגו' ירלה כי ילך הרע מכונה בשם חשך להיות שמוֹלֵךְ לאדם לגיהנם שהוא מקום חושך וילך

מלך הכוכבים והמזלות כנדרש במקומו :

בבה עוד נהגם על זרועותיו זה היה בלאתם ממלרים
שבאמרו וישאלו בני ישראל את עיניהם והנה
מלרים נוסע אחריהם ויראו מאד ויזעקו בני ישראל
את ה' כחוב שם ויסע מלאך האלהים ההולך לפני
ישראל וילך מאחריהם הרי ישראל היו הולכים לפני
המלאך והמלאכים נקראו זרועות עולם וכן המלאכים
נקראו גבורי כח כמו שנאמר גבורי כח עושי דברו
שרנו למלאכים והגבורה והכח מיוחדם לזרוע באופן
שהמלאכים הם זרועות העולם או בעבור כי המלאכים
מניעים הגלגלים והתנועה נעשית בזרוע. בבה נהנו
על כתפו רמו בזה למן שנתן להם הקב"ה ולקחם לעזמו
והרכיבן על כתפו כאשר ישא האומן את היונק לפרנסו
כן הקב"ה לקחם ונשאם עליו לפרנסם ואחר כל הכבוד
הזה בשביל עונם השליך משמים ארץ תפארת ישראל.
וכן מצינו שהנביא ישעיה היה מגזים מפתן של ישראל
כדי סיכורו וידעו שהכל בא מאתו ית' בשביל עונותיהם
של ישראל אמר (ישעיה כב) משא גיא חזיון מה לך
איפה כי עליה כלך לגנות כבר אז"ל כי גיא חזיון רמו
לירושלם שכל החושים מתגבאים עליה. ועוד אמרו
שבשחרב הבית הראשון מה עשו פרחי כהונה נקבצו
כחות כחות ומפתחות העזרה והמקדש בידם ועלו לגג
של היכל ואמרו לפני הקב"ה רש"ע הואיל ולא זכינו
להיות גזרין לפניך. הרי מפתחות שלך מסורות לך
וזרקום כלפי מעלה מיד ילאת כמין פסת יד וקבלם מהם
ואף הם קפצו וגפלו לתוך האור ועליהם מקוין ישעיה
משא גיא חזיון וגו' ולפי הפשט נראה לע"ד לימר כי
הפסוק הוא שאלה ותשובה ואמר בלשון שאלה גיא חזיון
בהיותך מקום חסיד ששם הוא מקום הגבוהה מה לך
איפה כל' מה היה לך שבאת למדרגה תחתונה בזאת
אשר אתה עומד בה וכמו שמפרש בדבריו לקמן והשיב
ואמר אין זה דבר טבעי אלא עונותיך הטו לך. ומהו
כי עליה כלך לגנות לעבוד עבודת כו"ס וכמו שאמר
הנביא לפני. ונטיית ידי על יהודה ועל כל יושבי
ירושלם והכרתי מן המקום ההוא את שאר העמל את
שם הכמרים עם הכהנים ואת המשתחוים על הגגות
ללוא השמים וגו'. הרי שעליית הגגות היה לעבוד
עבודת כו"ס :

תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה וגו' בא
להכריח ששבת נפילתה היא העון ולא
דבר טבעי וזה שחזק איוזו עיר תלוי בשלשה דברים
אחד

יקרא נדיב בפעולת נדיבות אחת כי אם בהרבה פעמים
אז יקרא נדיב להיות כי מעלת הנדיבות נעשית קנין
בנפשו כן בהשגה שכלית שלמות האדם והוא יראה ה'
ואהבתו לא יושג בפועל אחד כי אם בפעולות הרבה
ובהשתדלות גדול שהרי אברהם אבינו לא השיג למדרגה
זו כי אם אחר שעמד בעשר נסיונות נאמר עליו עתה
ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא זו לבד לריך לעלות
למדרגה זו כי אם גם בסיוע ועזר אלהי כמו שמצינו
שאמר דוד יחד לבני ליראה שמך וכן תיקנו אנשי כנסת
הגדולה ויחד לבנו לאהבה וליראה את שמך וגמשה מזה
שעם היות שאחר שקנה האדם מעלת הנדיבות עד
שיקרא נדיב אפי' שלא יפעל פועל הנדיבות פעם או
פעמים מ"מ יקרא נדיב לפי שכמו שבהשגת מעלת
הנדיבות לא השיגו אלא באמצעות פעולות רבות עד
שנעשה קנין בנפשו כן אחר שהשיג הקנין ההוא לא יפרד
ולא יפסד ממנו כי אם אחר העדר הפעולה ההיא כמה
וכמה פעמים ונאמר כבולטת כך פולטת מ"מ אלל עיני
השגת תכלית שלמות האדם אינו כן שעם היות שלא בא
לכלל כך אלא אחר פעולות ומאות רבות כמו שכתבתי
מכל מקום אם יפרד מאותו הדבקות האלהי מעט מזעיר
מיד הפסיד הכל והטעם לזה הוא להיות שדרך סיוע
אלהי להשיג ולהתמיד הדבקות ההוא וכיון שהאדם חוטא
נפרד ממנו יתברך כמו שנאמר עוונותיכם היו מבדילים
ביניכם לבין אלהיכם וכיון שהקב"ה הסתיר פניו ממנו
נפסד הכל ונעשה כהסתיר אור השמש מעל האופק
שבזמן שהוא על האופק יש אור באויר העולם וכיון
שנסתר תחת האופק נעדר האור לגמרי להיות כי השמש
סבת מהות האור ולכן בהעדר השמש נעדר מהות האור
כן הקב"ה סבת מהות דבקות האיש ההוא בו יתברך
שמסייעו וכיון שחטא האדם נפרד ממנו ית' ועשה מסך
מבדיל בינו לבין קונו ונפסד הכל. ולכן אמר המאמר
שעם היות שישראל עלו ממדרגה למדרגה עד שעלו
למעלה והיו דבקים בו ית' מכל מקום כשטינופו וחסאו
השליך משמים ארץ תפארת ישראל :

ובנות המשל באומרו ארכובותיו וזרועותיו וכתפו
הוא לומר שכשישראל ישובו במלרים בכו כמו
שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו' אז
נתנם על ארכובותיו והוא רמו לגלגלים כי כמו שהארכובות
הם כלי התנועה כן הגלגלים הם מתנועעים ומניעים
בתנועתם כל השפלים והקב"ה נתן לישראל עליהם ששם
מכה לא שלטה בישראל כי אם במלרים. וכל המכות

אחד היותה מנוצה באוכלוסין ורבו עם וכמו שאמר משה ואת העם הושב עליה וגו' המעט הוא אם רב. ב' היותם בעלי דעת והשכל להתבונן להשמר מאויביהם כמו שנאמר כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ותשועה ברוב יועץ. ג' היות העיר חזקה בעופל ובחן ולא תהיה עיר פרוצה אין חומה וכמו שאמר משה הבמחנים אם במצרים וירושלים היו לה שלשה אלה אם רבוי העם אמר תשואות מלאה וכן פירש המפרש תשואות קיל המון העיר מרוב העם וכו'. וכן היה בירושלם רבוי עם כמו שנאמר איכה ישבה בדד העיר רבתי עם וכמו שכבר כתבתי שאמרו ז"ל מרבוי העם הנמלא בתוכה וגם היה בהם דעת ותבונה ועלה ובצורה למלחמה. כנגד זה אמר עיר הומיה כי ההמיה בזה מהדבור שמדבר האדם מה שחשב בלבו וגמר בדעתו ושכלו וכמו שנאמר (תלים כג) כי הגה אויביך יהמיון ומשנאריך נשאו ראש אמר שהאויבים עושים שמים בתחלה מתייעים ושוקלים הדברים בתחמה ובעת וכן אמר כי הגה אויביך יהמיון ואחר שגמרו בדעתם מה יעשו מולאיס הדבר ההוא לפועל וזהו אומרו ומשנאריך נשאו ראש ופי' שתי חלוקות אלו כנגד הא' שאמר יהמיון אמר על עמך יערימו סוד ויתיעלו על לפוניך. כנגד הב' שאמר נשאו ראש אמרו לבו וכחידם מגוי וגו' הרי שנראה שלשון המיה נאמר על הדבור הבא מעלה ומחשבת הלב וכן פירש רבי"ח על פסוק אזכרה אלהים ואהמיה אכיון לבי עמו כי ההמיה היא על המיית הלב וכונתו. ולכן כנגד החכמה ודעת שהיה בירושלם אמר עיר הומיה וכן אז"ל רבתי בגוים רבתי בדעות לפי שהרי כבר נאמר רבתי עם וגם היתה קריה בצורה בצנינים חזקים כנגד זה אמר קריה עליזה שהצנינים החזקים והמגדלות הגבוהות והבצורות הם מעליזים ומשמחים לב האדם. הרי שהיו שלשהם יחד בירושלם ועם כל זה לא הועיל לה בודאי נפקא מינה. שחלליק לא חללי חרב ולא מתי מלחמה כי אף על פי שמתו במלחמה בחרב סבת הריגתם היה עונם שאלמלא העון לא היה החרב הורגם כי חרב לא העביר בארלם והראיה לזה שהרי כל מפלתם היה שלא בדרך העלם. וזה שכל קליניך נדדו יחד וגו' ירלה שדרך העולם כשהקלינים והבגנים עומדים יחד איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק אבל אלו עם היותם יחד מת לבם בקרבם ונדדו איש לדרכו פנו. ומקשת אוסרו כלומר מהסבת אומת קשת א' אוסרו שנפל פחדם עליהם מיראת הקשת וגאשורו. וגם המון העם וזהו כל נמלאך אוסרו

בהיותם יחדו ולא עמדו על עממם להלחם עם אויביהם כיון שהיו מקובלים יחדיו. ולא זו לבד אלא מרחוק ברחו כלומר אפילו העומדים במקום רחוק מהאויבים כל כך נפל פחד האויב עליהם שהיו בורחים עם היות שרודף אין וחז"ל אמרו לפי שהיו מרחיקים עצמם מלשמוע דברי הורה לפיכך ברחו וכיון שהעון סבת כל זה והכל בא מאתו ית'. על כן אמרתי שבו מני אמר בצכי אל תאילו לגחמני וגו' להיות כי אין דבר שזה למפלתו וכמו שנאמר מה אעידך מה אדמה לך וגו'. והעטם כי יום מהומה ומבוסה ומצובה לה' אלהים לבאות בגיא חזיון אמר שלשה מיני תקלה כנגד השלשה שלמיות שהיו בירושלם. כנגד רבוי העם אמר מהומה שהם מהומה גדולה עד השמדם ולא הועיל להם רבויים כנגד חזק העיר בצניינה אמר ומבוסה שהוא לשון רמיסה והריסה כלומר שכל הצניינים החזקים נרמסו ונהרסו עד תרמסנה רגל. כנגד הדעת והתבונה אמר ומצובה המורה בלבוש הדעת כמו והעיר שושן נבוכה. נבוכים הם בארץ כלומר מבולבלי הדעת ואינם יודעים מה יעשו וגם לרמוז לשלשה אלו הזכיר כאן שלשה שמות הקדש והם אדני ידו"ה לבאות כי גם שם לבאות הוא א' מהשבעה שמות שאינם נמחקים כי שם אדני רמז שלהיות שהקב"ה ארון על כל המעשים היה לו יכולת לעשות המנוסה ויהרס בעצרתו מצלרי בת יהודה הגיע לארץ:

ישם ידו"ה רמז שעם היות שזה השם הוא רחמים פשוטים וממנו נאלל הדעת והתבונה לאדם כי הוא חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה בעזרת חנינה עתה בשביל עונם נתלבש בדת הדין ולכן נקודת בנקודת שם אלהים כי נהפך מדת רחמים למדת הדין עד שבטל עתהם וסיכל דעתם והיה יום מצובה:

ישם לבאות רמז שלהיות שהקב"ה נקרא לבאות להיותו ארון כל לבאות השמים לכן היה לו יכולת להוסיף ולאבדם לכל אותם הלבאות ורבו העם אשר היו בירושלם כי הוא ארון הלבאות ולכן היה יום מהומה: **בקרקר** קיר ושוע אל ההר ירלה איזה אדם שהיה מקרקר והורס הקיר של חומת ירושלם כל כונתו ומבטו אינו אלא אל ההר והוא בית המקדש להחריבו ולבעלו שנקרא הר כמו שנאמר על הר ליון ששם וגו' וכל זה מורה ההסתר פנים שהיה לו להקב"ה מישראל וסילק שכינתו מחוכם ולכן אין מוכאזב כמכאזבי ולכן אמר לעיל אל תאילו לגחמני וגו'. ועילם נשא אשפה

והוא שהקיץ עליך דוקא לא לאחר וכדי שתכיר ותדע שהכל בא בהשגחה מאתי ואינו מקרה והזמן אמר ושלחתי אני בך ושפטתיך כדרכיך ונתתי עליך את כל תועבותיך שהכונה בשלש גזרות אלו לרמוז לשלש ראיות שיש בענין ההשגחה אחד ההתמדה בדבר להיות הדבר ידוע כי המקרה לא יתמיד וכמו שאמרו על פסוק ואם תלכו עמי קרי כלומר שיאמרו שרעתם היה בדרך מקרה אף אני אלך עמם בחמת קרי והכתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם וחתמיד כל כך ברע עד שתכירו ותדעו כי אינו מקרה כי המקרה לא יתמיד :

בנגד בחינה זו אמר כאן ושלחתי אפי בך ששלח האף מורה התמדה וכליון חרוץ וכמו שנאמר ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם. ראיה שנית להשגחה היא היות העונש מדה כנגד מדה וכמו שאמרו על פסוק ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כלומר חסד עושה הקב"ה עם האדם כמה שמשלם לו מדה כנגד מדה לפי שזו היא סבה לבא לידי ידיעה והיכר שהכל בא מאתו ית' ולכן הרשעים בהיותם חוטאים בשפלותיהם ומדברים על ה' תועה היו אומרים כיון ששפתינו אתנו מי אדון לנו ואין ה' משגיח שאלו היה משגיח לא היו שפתינו אתנו כי היינו נענשים מדה כנגד מדה. וכנגד בחינה זו אמר כאן ושפטתיך כדרכיך ממש מדה כנגד מדה :

עוד ראיה שלישית להשגחה שמחשבת הרשע לעשות לחבירו נהפכה כנגדו וברשת זו עמן נלכדה רגלו וכמו שנאמר גודע ה' משפט עשה בפועל כפיו נוקש רשע. וכנגד בחינה זו אמר כאן ונתתי עליך את כל תועבותיך כלומר התועבות עצמם והמחשבות הרעות שמחשבת לעשות לאחרים אותם עצמם אתנם עליך נהפכו כקשת רמיה לנגדך ואחר שרמוזו אלו השלש ראיות בהשגחה בא לפרשם ופתח ממאזי דבליק מיניה ואמר מה שאמרתי ונתתי עליך את כל תועבותיך יהיה כל זה בחמה שפוכה שלא תחוס עיני ולא תחמול אלא כי דרכיך עליך אתן כלומר הדרכים עצמם שלך שהלכת כנגד אחרים הם עצמם נהפכו כקשת רמיה עליך ולכן לא אמר כאן כדרכיך עליך אתן לפי שכדרכיך מורה דומה לדרכיך כי היא כ"ף הדמיון לא הדרכים עצמם. אבל באומרו כי דרכיך מורה הדרכים עצמם עליך אתן. באופן שתועבותיך ומחשבותיך הרעים ישארו בכוךך וזהו בכוךך תהייה כי לא יאל מכוךך לפועל ובזה וידעתם כי אני ה' המהווה העולם וודאי שמשגיח על דרך המטע חזון הלא יחמע :

כנגד

אשפה ברכב אדם פרשים וגו' ירלה בא הנביא להגידם ולהגדיל מפלתן של ישראל שלא כדרך העולם עד שכ"כ לבס חלל בקרבם שלא היו לריבים האויבים לחתים וכלי זיין אלא היו נתפסים כחרטומים וזהו ועילם נשא סילק האשפה שלא היו לריבים לחתים ונשא הוא כמו שאלו זמרה ותנו תוף וגו' לפי מה שפי' בו הרב הסבול מרי ורבי זל"ה שהוא לשון סילוק וגם ותנו הוא מלשון ולא נתן סיחון את ישראל וגו' ור"ל עזבו התוף אף כאן נשא אשפה ר"ל סילק האשפה שלא היה לריך לכך וזה עשה בכל מחנהו הן ברכב אדם הן בפרשים ולא זו לבד עשה שלא יהיה לריך כלי זין אלא אפי' מנן ולנה להשמר ממכת האויב לא היה לריך ולכן. וקיר ערה מגן כלומר דבק ותלה בקיר המגן והלנה שלא היה לריך לו ולמה לו להביאו עליו למשא שלא לנורף. ועוד ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב וגו' ירלה כי מדרך עורכי המלחמה להשתדל לעמוד במקום גבוה לא במקום נמוך כדי שלא ישלטו האויב עליהם וכאן היו כל כך בטוחים שמבחר עמקיך והם המקומות הנמוכים מלאו רכב ולא היו יראים שיפילו עליהם מהחומה איזו סוללה. וגם הפרשים והאנשים הרשומים וראשי המלחמה כ"כ היו בטוחים כי שות שחו השערה כלומר היו קרבים לשער העיר להלחם ולא היו יראים אע"פ שאין מדרך העולם לראשי המלחמה להכניס עצמם במקום סכנה ואין לך מקום סכנה בשעת מלחמה כשער העיר ששם עקר משמרת העיר אפי' הכי הפרשים שות שחו השערה כל זה מורה היות מפלתן של ישראל מאתו יתב' כי מחרם והסגירם ביד לרס לא דבר טבעי וכל זה אינו אלא סבת עונם : **וגם** הנביא יחזקאל מלינו שניבא בסגנון זה על ישראל להגידם מפלתן ולהורות איך הכל בא מאתו ית' ואמר (יחזקאל ז) ואתה בן אדם כה אמר ה' אלהים לאדמת ישראל קץ בא הקץ על ארבע כנפות הארץ עתה הקיץ עליך וגו' אמר איך נשתנו סדרי בראשית וזה שבזמן קדמון כל העולם נזון מתמזית של א"י וכמו שאמרו על פסוק הנותן מטר על פני ארץ ואחר כך ושולח מים על פני חולות ולכן היה מחוייב שאם יזויר איזה הפסד בא"י שישתלשל ג"כ לשאר העולם כיון שכל העולם נזון ממש. וזהו אומרו לאדמת ישראל קץ וגו' כלומר אם היה מזויר לאדמת ישראל איזה קץ או הפסד ודאי היינו יכולין לגזור אומר שבא הקץ על ארבע כנפות הארץ כיון שכל העולם נזון מתמזית א"י וכיון שהמקור משחת הכל נשחת אבל עתה נשתנה העולם

הקב"ה לא יעמוד לכם זכות אבות לפי שלא אסתכל למקום רחוק כזה אלא עתה מקרוב אשפוך חמתי עליך ולכך אמר מקרוב ולא אמר בקרוב שהכוונה לומר לא אסתכל כל כך לאחור עד זכות האבות אלא עתה מקרוב ממה שעשיתם עתה מזמן קרוב באופן שאשפוך חמתי עליך וכליתי אפי' כך המורה התמדת הרע ובסגנון זה הזכירו למעלה גם כן שאמר ושלחתי אפי' כך עד כאן פירש התמדת הרע המורה על ההשגחה. כנגד ראיית מדה כנגד מדה פירש ואמר ושפעתך כדרכך ונתתי עליך את כל תועבותיך ולא תחוס עיני ולא אחמול כדרכך עליך אתן ותועבותיך בתוכך תהיינה שהכל יהיה מדה כנגד מדה והתולדה היוצאת מכל זה הוא וידעתם כי אני ה' הוא המכה ולא בא כל הרע הזה במקרה כי אם מאתו יתעלה אולי ישובו ויכירו וידעו כי עונם היו מדבילים בינם לבין קונם ויחזרו למעט להחזיק בו ית' ולהשלים נפשם באמונתו ותורתו ית' וזו יהיה סבה ששיבו לאיתנם ולמעלת תכונתם ומלכותם כי לחסרון שתי שלמיות אלו בהם שלמות גופם ושלמות נפשם היה מלטער הקב"ה ממפתן של ישראל כמו שנראה ממאמר או"ל על פסוק בכה תבכה בלילה אמר רבי אחא כיון שמרבה ליון וירושלם ובית המלך וגשרף ההיכל וגלו ישראל וילאו בקולרין והיו ישראל מבקשין לבכות ולא הניחום השוגאים אלא היו רודפים אותם ומכים אותם על זאריהם. שנאמר על זארינו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו שלא היו מניחין אותם לבכות. וכיון שיאל יום ראשון נפנו אלו לאכילה ולשתיה ואלו נפנו לבכיה שכן נבוכדנאצר לזה על ירמיה קחתי ועיניך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע אמרו ישראל לירמיה געשה תנאי בינינו עד שאתה נחון ברוחה הוי בוכה ביום ואלו בוכים בלילה וכן עשו ירמיה היה בוכה ביום ארור היום אשר יולדתי בו יום אשר ילדתי אמי אל יהי ברוך ארור האיש אשר גשר את אבי יולד לך בן זכר שמח שמחה וישראל בוכים בלילה. שנאמר בכה תבכה בלילה אמר הקב"ה לישראל אתם בוכים בלילה. וירמיה בוכה ביום ואני קורא לבכי ביום ובלילה שנאמר ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי. המאמר עלמו אומר דורשני מה היא כוונת המאמר דרך כלל. ועוד איך מוכיח מן הפסוק שירמיה היה בוכה ביום שהרי אפשר שמה שהיה אומר ארור היום אשר יולדתי בו וגו' היה אומרו בלילה ובוכה :

אמנם יובן לע"ד עם מה שכתב הרב המורה חלק ג' פ' כ"ז כונת כל התורה שני דברים והם

תיקון

כנגד ראיית ההתמדה שרמזו באומרו ושלחתי אפי' כך פירש ואמר כה אמר ה' אלהים רעה אחר רעה הנה באה קץ בא בא הקץ הקיץ אליך הנה באה כלומר כדי שתכירו ותדעו שבא מאתי ואינו מקרה אסתמיד הרע זה אחר זה וזהו רעה אחר רעה. וכן נראה מתוך דברי המתרגם שקורא אחר ולא אחת כמו שכתוב בספרים ועם היות שבא רעה אחר רעה מכל מקום הנה באה טדיין רעה אחרת כי בתלמא הוא חזקה ולא יהיו הרעות קלות שתוכל לסובלן אלא כליון חרוץ וזהו. קץ בא בא הקץ שכל רעה ורעה עושה קץ ועם היות שהקיץ אליך מכל מקום עוד ידו נטויה וזהו הנה באה. באה הלפירה אליך יושב הארץ וגו'. יראה עם היות שבזמן שעבר היית לעטרת לבי וללפירת תפארה כשהיית יושב הארץ והיית שקט ושאנן שאז היתה השכינה שרוייה ביניכם ואז היו ישראל לפירה ועטרת העולם עתה בא העת להסתלק וקרוב היום להיות מהומה ודאית. ולא יהיה הד הרים כלומר לא יהיה כמו ההד והקול הנשמע בין ההרים כשארם נותן קולו בתוכם שמתהווה שם קול אחר ואין בו ממש לא יהיה כזה אלא מהומה ודאית :

אז יראה שפירה הוא נגזר מלפרא לשון חז"ל. ור"ל באה הבקר ויובן בזה או"ל על פסוק אילת השחר אין לך חשך גדול אלא סמוך לשחר שאז אין אור כוכבים ולבנה וכו' ועל האמת בעת ההיא איבא חדא לטיבותא וחדא לריעותא וזה שעם היות שיש חשך גדול. מכל מקום החשך ההוא הוא סימן שקרוב היום וילא השמש בגבורתו ויאיר לעולם וכאן הנביא היה מגזים לרתן של ישראל ואמר באה הלפירה כלומר באה השחר אליך יושב הארץ בבחינת חזק החשך הנמלא בעת ההיא ועם היות שבא העת שהוא סימן שקרוב היום לבא ויאיר לעולם מכל מקום איני רואה אלא מהומה ולא הד הרים. כלומר שכשהשחר עולה ההרים הגבוהים הם המאירים תחלה והד הוא נגזר מלשון הוד המורה זוהר כמו והודי נהפך עלי וגו' ולכן אמר עם היות שבא עת החשך החזק המורה שקרוב היום מכל מקום איני רואה אלא מהומה גדולה וחשך ואפלה ולא הד הרים. ואין שום הוד וזהירות אפילו בהרים הגבוהים באופן שבא חשך אחר חשך והוא על דרך שפירשתי אותי נגה ויולך חשך ולא אור :

ואפ"ר שרמזו במה שאמר ולא הד הרים כפי הפי' שפירשתי שלא היה רואה הוד וזהו בהרים כלומר שלא היה מועיל להם זכות האבות שנקראו הרים כמו שנאמר שמעו הרים את ריב ה'. וזהו שאמר

רנ

הפסד שלמות נפש וגם הפסד שלמות גופם. ועם היות שהיה רעתם כפול מכל מקום לא היו מרגישים ומבחינים כל כך הפסד הכנת השגת שלמות נפשם שהוא השלמות האחרון כמו שהיו מרגישים הפסד שלמות גופם והשלמות הראשון וזה מן הטעם שכתב הרב ז"ל כי אי אפשר לו לאדם לזייר מושכל ואפי' ילמדוהו אליו בעוד שיש בו כאב חזק וכו'. אך ישראל אם הם היו מוכים וגרדפים ומעונים בכבלי ברזל ברעב ובצמא ובחוסר כל באופן שנחסר מהם לנמרי שלמותם הראשון איך ירגישו או איך יבחנו חסרון שלמותם האחרון והחסרון שבא להם שבראשונה היו מוכנים להשלים את נפשם כי מזיון תלא תורה וגו' ועכשיו אבדה מהם ודאי שאינם מרגישים בזה כלל כי בעוד שהאדם מוכה בגופו לא ירגיש חסרון שלמות נפשו. לכן אמרו ישראל כיון שאנו מוכים וגרדפים נבכה בזילה ר"ל לחסרון שלמות הגוף הנמשל לזילה שהרי שלמות הגוף הוא שלמות העולם הזה ונמשל לזילה וכמש"ל על פסוק יומם יאור ה' חסדו וזלילה שירה עמי א"ר לוי כל העוסק בתורה בעולם הזה הדומה לזילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא שהוא דומה ליום שנאמר יומם יאור ה' חסדו וגו'. הרי שהלילה רומז לעולם הזה ולכן אמרו ישראל אין לנו בחינה והרגש אלא לבכות על חסרון שלמות גופנו ואנו מרגישים מכאובינו העומד נגדנו אצל חסרון שלמות נפשנו שהוא השלמות האמיתי הנמשל ליום כמו שכתבתי אין לנו הרגש לזייר אצל אתה שנתון ברוחה ואין לך מכאוב ולער הגוף אתה תבחין העדר שלמות נפשנו ולך נאה לבכות עליו וזהו מה שהיה בזכה באומרו ארור היום אשר יולדתי בו וגו'. ארור האיש אשר בישר את אבי יולד לך בן זכר שמת שמחהו וזה שמחת האיש כשנולד לו בן זכר התכלית הוא להיותו מזייר שיוכל להשלים נפשו עמו להשפיע לו מחמתו ותורתו ויעסוק בתורה עמו שחייב ללמדו תורה וכמו שנאמר ושננתם לבניך. וזוהו משלים נפשו ונפש בנו וזו היא השמחה האמיתית כי פקודי ה' ישרים משמחי לב ולכן אמר שמח שמחהו שהשמחה כפולה לזייר שלמות נפשו ושלמות נפש בנו ולכן ירמיה בראותו ארת ישראל וערם ומכאובם בגופם באופן שלא היה להם שום הכנה לקבל שום שלמות שיוכל הוא להדריכם ולהשכילם שום מושכל לשלמות נפשם לכן היה בזכה באומר ארור היום וגו'. ארור האיש וגו' כיון שהשמחה היתה לבחינת הכנת השלמות האחרון והשגתו ועתה באתי לזמן שאי אפשר להשיגו מסבת העדר השלמות הראשון. ובחינה זו כינה לשם

תיקון הנפש ותיקון הגוף אמנם תיקון הנפש הוא שינחנו להמון דעות אחרות כפי יכולתם וכו'. ואמנם תיקון הגוף יהיה בתיקון ענייני מחיתם וכו' עד שהאדם יש לו שני שלמות שלמות ראשון והוא שלמות הגוף ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש וכו'. וכתב עוד ומבואר הוא גם כן שזה השלמות האחרון הנכבד אי אפשר להגיע אליו אלא אחר הגיע אל השלמות הראשון. כי האדם אי אפשר לו שיזייר מושכל ואפילו ילמדוהו אליו כל שכן שיתעורר לו מעצמו בעוד שיש בו כאב או רעב חזק או זמא או קור או חום חזק אצל אחר שהגיע אל השלמות הראשון אפשר להגיע אל השלמות האחרון אשר הוא הנכבד בלי ספק והוא סבת החיי' המתמידים לא זולתו וכו'.

ועם זה יובן דברי המאמר שבשיראל ילאו בגולה אבדו השני שלמות הנזכר. וזהו שכיון המאמר באומרו כיון שחברה ליון וירושלם שזה רומז לשלמות האחרון כד"א כי מזיון תלא תורה ודבר ה' מירושלם. ולהיות שהשלמות האחרון יש בו שני חלקים דרושים מושגים דרך חקירה ודרושים בלתי מושגים כמו חדוש העולם או ידיעתו ית' שלא יתחייב טבע האפשר לכן כנגד המושגים אמר כי מזיון תלא תורה. וכנגד הבלתי מושגים אמר ודבר ה' מירושלם כי אינם מושגים אלא בדבר ה' הנבואה והקבלה. והזכירו תחלה להיות זה השלמות הוא הנכבד כמו שכתב הרב ז"ל :

ובנגד השלמות הראשון והוא שלמות הגוף אמר ובית המלך וגשרף ההיכל. כלומר כי המלך הוא האמלעי והמתמיד העם להיות על חלם שקטים ושאינם בביטח' ושומרים מהאויבים כל יקולו אותם. וגם ההיכל באמלעות העבודה הנעשה שם היו מושפעים במונותיהם לשובע. וכמו שאז"ל שהיכן עמוד הקטורת נוטה היה נודע שם יהיה שובע. באופן שהיה להם קודם חרבנם השני שלמות וכיון שחברה ליון וירושלם ובית המלך וגשרף ההיכל. אבדו השני שלמות שמסתב חרבן ליון וירושלם אבדו השלמות האחרון וזהו שרמז באומרו וגלו ישראל ומסתב חרבן בית המלך וההיכל אבדו השלמות הראשון וזהו שרמז באומרו וילאו בקולרין שרמז לשלמות הראשון שהיה גופם מעונה ושביר בכבלי ברזל היו ישראל מבקשין לבכות ולא הניחום השונאים אלא היו רודפים ומכים אותם שבר על שברם וכיון שילא יום א' נפנו אלו לאכילה ולשתיה ואלו נפנו לבכיה. וכוננת התנאי שהתנו ישראל עם ירמיה הוא זה שישראל ראו שמלך החרבן נשתלשל להם רעה אחר רעה כפולה ומכופלת כמו שכתבתי והוא

לשם יום שהוא השלמות האחרון הנכבד שהוא סבת החיים המתמידים כמו שכתב הרב והוא רמו לעולם הבא הנקרא יום אבל אין הכי נמי שאפשר שירמיה היה בוכה על זה גם כלילה ממש :

אמר הקב"ה בי כתוב ואבכה יומם ולילה וגו' הכונה לומר שהקב"ה מילר בלדתם של ישראל הן בהעדר שלמות גופם הן בהעדר שלמות נפשם וזה שרמו באומרו ואבכה יומם ולילה כמו שרמו הכתוב מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה כי הראש הוא רמו אל המקור העליון הנאלל ממנו השפע האלהי וחוכן לאדם דעת להשלים נפשו וכמו שנאמר שראשי נמלא טל שפירש המפרש שר"ל השפע הנאלל מהקב"ה על האדם נקרא טל. ומה הטל חיים לעולם אף השפע ההוא חיים נלחיים לאדם שבו משלים נפשו בדעה ובהשכל להשיג החיים הנלחיים. והיה אומר הקב"ה לישראל בהיותם בגלות פתחי לי אחותי רעיתי וגו' כלומר הכינו עזמכם בתשובה לקבל השפעתו לפי שראשי והמקור העליון נמלא טל כלומר מלא מאותו השפע. שכיון שאין בכם הכנה לקבלו אינו יורד למטה השפע ההוא אף כאן בוכה וכו' כמש"ל ואבכה יומם ולילה. ואומר מי יתן ראשי ומקור השפע ההוא מים לבכות כיון שאין ישראל נהנים ממנו להשגת שלמות נפשם ועיני מקור דמעה שהוא רמו למקור הנאלל ממנו שלמות ולורך הגוף כמא דאת אמר הנה עין ה' אל יריאיו למיחלים לחסדו להליל ממות נפשם ולחיותם ברעב ולכן כיון שנחסרו שתי שלמיות אלו מישראל ואיני משתמש לא מראשי ולא מעיני לכן מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם שהוא רמו לשלמות הגוף הבא מעיני. את חללי בת עמי ולא אמר הרוגי בת עמי אלא חללי לרמוז להעדר השתי שלמיות כי הנעדר מהשלמות הנפשית נקרא חלל רשע שחילל מעלתו וקדושתו אשר בו שהוא שלמות נפשו. וגם הנעדר משלמות גופו הוא חלל ממש באופן

לרמוז לשניהם יחד אמר את חללי בת עמי ואחר שכתבתי פירוש כיונת המאמר הזה מלאתי און לי בדברי חז"ל שנראה שהיא כוונה אמיתית במאמר והאמת יורה דרכו : **וזה** לשון המאמר ואבכה יומם ולילה מי בכה כביכול האלהים (*) דומה לחכם שיש לו שני בנים משכים ומוליכס לבית הספר מעריב ומוליכס לבית המשתה אחר ימים מתו לו שניהם והיה משכים והולך לבית הספר ולבית המשתה ובוכה כך כיון שחרבה ליון וירושלם היה האלהים משכים והולך לליון ומבקש אחד מישראל שמה ולא היה מוצא שם בריה ומעריב והולך לירושלים ומבקש אחד מישראל שמה ולא היה מוצא שם בריה שנאמר ואבכה יומם ולילה על חללי בת עמי אמר אלהים נחתי תורה לישראל שהם עוסקים בה יומם ולילה שגא' והגית בו יומם ולילה לכך נאמר ואבכה יומם ולילה על חללי בת עמי :

הרי אתה רואה בעיניך שנראה מתוך דברי המאמר הזה אמיתות כל מה שכתבתי וזה ששלמות ישראל קודם חרבן היה שלמות הנפש ושלמות הגוף שהיה להם מחייתם ודי ספוקס בהשקט ושאנן ולכן כנגד שלמות הנפש אמר משכים ומוליכס לבית הספר ללמוד דעת וחכמה. ולכן אמר גם כן משכים כי שלמות הנפש נמשל ליום כמו שכתבתי. וכנגד שלמות הגוף אמר מעריב ומוליכס לבית המשתה ויחסו ללילה כמו שכתבתי ששלמות הגוף אינו אלא לעולם הזה הדומה ללילה והיה להם לישראל די פפוקס ומחיתם ובית משתה לכלם אחר ימים מתו שניהם והיה הולך לבית הספר ולבית המשתה ובוכה כלומר היה בוכה על העדר שלמות הנפש ועל העדר שלמות הגוף כך כיון שחרבה ליון. משכים והולך לליון ייחס ההשכמה שהוא רמו לבית הספר שהוא שלמות הנפש לליון כי משם התורה שנאמר כי מזיון תלא תורה :

ומעריב והולך לירושלם ייחס הערב שהוא רמו לבית המשתה שהוא שלמות הגוף לירושלם שהיתה

(*) אמר המגיה אין ספק דלא שייך בהקב"ה בכייה משום דאין לו דמות הגוף ואינו גוף אס כן כל מה שתמלא כתוב במאמרים האלו לשון בוכה אלו ית' הוא ע"ש שבהמעט השפע מן היצורים ובפרט מישראל החוטאים יכזיון מר וכל היצורים נקראו חלקו יתברך בבחינת הנפש המשכלת והדוחנית ולמעט שפע הנשמות שמעוררות בכייה הגוף מבכה להקב"ה בכייה ע"ל המשל לשכך האזן וא"ל לשכך האזן ודברים אלו די והותר יג"ר שאם באתי לגלות מעט ביאת הקב"ה והשכמתו לליון אנה הוא שהוא למעלה בעולם הנשמות בדריאה ובקשאו א' מישראל הוא הרגון נשמה א' שתאיר למעלה כי בזכותם יגללו כל האומה למטה וכשאין זה להמעט השפע לדיק יסוד עולם הרי בוכה אז תזין יראת ה' יג"ר :

עיני שתעזרני אחת היושב והקיים והנלחי בשמים שאין כך שום שנוי כי כל העומדים בשמים אפילו המלאכים יש בהם קצת שנוי עם היות שאינם ניפלים תחת הזמן להיות הזמן מחייב בהם מ"מ לא נוכל להכחיש הכליון שהיו בהעדר ויש להם התחלה שנבראו ביום שני או ביום ה' כשאחז"ל נמצא שאין המלאך היוש כמו שהיה אתמול בבחינה מה. שהרי יש לו יום א' יותר היום מאתמול באופן דשייך ביה לך שני מה שאין כן בהקב"ה שאין לו התחלה והוא קודם הזמן ואין לו שום זמן מוגבל באופן שאין בו שום לך שנוי לא בדבור ולא במעשה ולכן אין לי על מי שאסמך לקבל חסד אמתי שריר וקיים כי אם על מי שיושב ועומד בלי שום שנוי בשמים שהוא הקב"ה :

א יראה כמו שאחז"ל בעמודים סימן תקב"ה היושבי בשמים שאלמלא אני לא היית יושב בשמים (** שמדקדקים היו"ד ואינה נוספת אלא ר"ל היושב בשבילי בשמים וכונת הפסוק יראה לפי זה הדרך לע"ד ששם היות שדרך העולם הוא שמי שכל לשאול חן וחסד מאחר אין לו מלח להרים ראש ועיניו למטה זה כששאל דרך חסד ומתנת חסד דמאן דאכיל דלא דיליה בהיל לאסתכולי באפיה. אבל אני איני שואל דרך חסד אלא תשלוט גמול מה שעשיתי עמך. ולכך יש לי מלח לשאת עיני וזהו אומרו אליך נשאתי את עיני והטעם לפי שבשבילי היית יושב בשמים וזה שאם לא קבלו ישראל שילאו ממלרים את התורה היה הקב"ה מחזיר העולם לתוהו כמו שאז"ל על פסוק נמוגים ארץ וכל יושביה וגו' וכן הרבה וכו' קבל הקב"ה מ'ישראל לפי שכל פועל רואה שילא פעולתו לפועל וכמו שפירשתי על מאמר אחז"ל בכל השירים או הוא מקלסן או הן מקלסין אותו וכו' (עיין סס.) ולכן כיון שאני הייתי כזה נשתתי לעולם שארית נמצא שבשבילי יש שמים ואחת יושב עליהם ועל כל הנמצאים. ועל כן נשאתי עיני ואיני מכלים והתחיל לסדר דבריו ואמר הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם יש לדקדק דרך כלל במזמור להיותו כפול בכל פרטיו כמו שנראה מהפסוקים ועוד לרדק לדקדק למה הזכיר העבדים בלשון רבים והספחה בלשון

שהיתה ארץ זאת חלב ודבש ומסופקת מהכל כמו שנאמר לא תחסר כל בה וגו' ולא היה מוצא אחד (*) מ'ישראל לא בשלמות הנפש ולא בשלמות הגוף כי היו מוכים ומעונים הולכים בגולה ולכן היה בוכה יומם ולילה לרמוז לשניהם כמו שכתבתי: אמר עוד אמר האלהים נתתי תורה בא לומר שבת כל הרע הזה והעדר השני שלמות המזכר אמר האלהים נתתי תורה לישראל שהיו עוסקים בה יומם ולילה כלומר להשיג באמצעותה שלמות הנפשי וגם שלמות הגוף כמו שכבר כתבתי בשם הרב המורה חלק ג' פ' כ"ז כונת כלל התורה שני דברים והם תיקון הנפש ותיקון הגוף וכו' שכתורה יש דעות אחרות המשלימות נפש האדם וגם בשכר המצות המעשיות נותן הקב"ה תיקון הגוף כמו שנאמר אם בתקותי תלכו וגו' ונתתי נשמיכם בעתם וגו' וכמה ייעודים גשמיים הכתובים בתורה והם עוזבו את התורה כמו שכבר כתבתי לכן בהבטל הסבה תבטל המסובב ואבדו השני השלמות ולכן אכזה יומם ולילה את חללי בת עמי לרמוז להעדר שניהם :

ולזה שבהיות ישראל בגלות חסר מהם השני שלמות הנזכר שלמות הגוף ושלמות הנפש לכן חיבר דוד המלך על לשון בני הגלות להתפלל לה' שיחונם על שתי החסרונות האלו ויחזירם לקדמותם שהיו שלמים שלמות הגוף ושלמות הנפש וישיב להם גמול לאומות עכו"ם כמעשה ידיהם שהיו הם החסרים משלמות הגוף ומשלמות הנפש ואמר שיר המעלות אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים לדעת המפרשים שפירשו שהיו"ד נוספת יראה לע"ד ויובן עם מה שכתב הרב בעל העקרים מאמר ד' פ' י"ז וז"ל כל מיני החסד מושפעים ונמשכים מהשם יתברך ואין נמצא אחר זולתו שיוכל להשפיע חסד על שום נמצא וזה לפי שא"ל שיקווה חסד גמור משום נמצא אלא אם כן נמצא במשפיע ההוא ארבעה תארים. הא' הוא שיהיה המשפיע ההוא בלתי משתנה שאם יהיה משתנה א"ל שיהיה החסד הנמשך ממנו גמור כי לא יהיה קיים ואין נמצא זולת הי"ת שלא ישתנה וכו' וזהו שכיון המשורר כאן אליך נשאתי את

(*) פי' דאחיה מדה שנקרא ישראל בעולם הנשמות שתמצא בה שום שלמות :

(**) פירוש שהיו השמים על עמדם והשנחתם והשפעתם בהם תלוי בי במעשי ואם מעשי מקולקלים אין שמים ואין ארץ והכל היה נחרב ויבש והיית מלוי במהותך כמו מקדם שנהיה העולם באופן שאין תפיסה על דברי רבותיו מהחוקרים ואין דרשא זו יולאת אלא זה פירוש דברים אלו לי יג"ד :

בלשון יחיד למה לא אמר הנה כעני עבד אל יד אדוני כמו שאמר כעני שפחה אל יד גבירתה. ועם מה שהקדמתי יובן כי כוונת המזמור להתפלל על חסרון השני שלמיות הנזכר בהיותם בגלות. ולכן כל פרטי המזמור כפילים לרמוז אחד כנגד שלמות הנפש ואחד כנגד שלמות הגוף :

ובנגד שלמות הנפש אמר הנה כעני עבדים אל יד אדוניהם כי כשיש לו לאדם עבדים הרבה כלם כאחד מקוים ועיניהם תלויות אל אדוניהם למי מהם יתן איזה ממנו או שררה על איזה ענין כי ודאי אינו לריך לכלם לתשמיש לרכי הבית משא"כ כשאין לו לאדם כי אם עבד אחד שאז העבד ההוא אין עיניו תלויות שימנוהו על שום דבר. שהרי אדוניו לריך לו לשמשו לצורך ביתו אבל כשהעבדים רבים כלם מקוים למי ימנה על כל אשר לו כמו שעשה אדוניו בל יוסף שנאמר ויפקדוהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו :

ולזהות שבה החלק רמז שמקוים פני ה' לתת להם השלמות הנפשית החסר מהם לכן אמר הנה כעני עבדים אל יד אדוניהם כלומר כי כמו כשהעבדים כשהם רבים מקוים המנוי והשררה בן אנו מקוים המנוי והשררה לנפשותינו כי אין לך ממנו גדול כשלמות הנפש. וכנגד תיקון הגוף אמר כעני שפחה אל יד גבירתה כי אין עיניה של השפחה תלויות כי אם למזונותיה ולהשלים לרכי גופה ומחייתה בן עיניו אל ה' אלהיו עד שיחגנו על שניהם. ולכן אמר חננו ה' כנגד שלמות הנפש וחזר פעם שנית לומר חננו כנגד שלמות הגוף ופירש הטעם לתפלה זו ואמר שהיו חסרים משתי שלמיות אלו :

בנגד שלמות הגוף אמר כי רב שבענו בזו כלומר בזיון וחרפת רעב וכל הדברים הנריכים לצורך מחיית האדם ומחמת חסרון שלמות ותקון הגוף נמשך חסרון שלמות הנפש כמו שכתבתי ולכן סמך ואמר רבת שבעה לה נפשנו כלומר מחמת הבזיון הנזכר רבת שבעה ברעות נפשנו מחסרון שלמותינו וכמו שנאמר כי שבעה ברעות נפשי ומי לשאול הגיעו כלומר שמסבת ברעות המנועות אל הנפש שהוא חסרון שלמות הנמשך שהחיים האמתיים נפסדים וכלים ולשאול הגיעו. הלעג השאנגים וגו' התפלל שישב להם גמול כמעשה ידיהם כי כמו שהם גרמו להיות חסרים משתי שלמיות בן יהיו הם חסרים מכולם כנגד חסרון שלמות הנפש אמר הלעג השאנגים יראה כי השקט ושאנן יש לו הכנה להשלים נפשו במושכלות ובכל דבר חכמת בינה לפי שדעתו פנוי

וכמו שאז"ל על פסוק ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים זה שבתו של יששכר דכתיב ומצני יששכר יודעי בינה לעתים אמרו לו עכשיו משולטין אנו וקראו לפניו המקרא הזה שאין מואב מנעוריו ושקט הוא על שמריו ולא הורק מכלי אל כלי וגו' על כן עמד טעמו בו וגו'. ומי שהוא חסר משלמות הנפש מלעגים עליו שהוא ככלי אובר ולכן אמר יהי רצון שהלעג האמיתי יהיה על השאנגים שאע"פ שהם שאנגים ושקטים ויש להם הכנה להשיג כל דבר יבואו לכלל חסרון עד שילעגו עליהם :

ובנגד חסרון שלמות גופם אמר הבזו לגאונים כלומר הבזו שסכלנו וחסרון שלמות גופנו ישוב עליהם שהם גאים ויהיו לתרפה וקלם מדה כנגד מדה כמו שעשו לנו וגחזור למה שהיית בו :

וזה שאמר שהגוים המקוין לרתן ומפלגן של ישראל היותו חזן מהטבע וממנהגו של עולם וכמו שכתבתי באו ישראל לכלל היכר זה שהכל בא מאתו יתברך ולכן היתה האומה הישראלית מקוננת וזוכה יותר ויותר על בחינה זו כלומר היות מפלגה מאתו ית' וההסתר פנים שהסתר הקב"ה מהם יותר מעל מליאות הדרה וההשפלה והעדר שלמותם וזה כי כמו כשעושה הקב"ה להם איזה נס עקר השמחה אינו בשביל הטיפלת הנמשך להם אלא בבחינת הוראת הדבקות שיש לו להקב"ה עמם וכמו שאמרה דבורה. (שופטים ה) שמעו מלכים האזינו רוזנים אנכי לה' אנכי אשירה וגו' שגריך לדרק למה כפל הלשון באומרו שני פעמים אנכי היה לו לומר אנכי לה' אשירה אלא אלו היה אומר בן היה משמעות הלשון שכל לומר שהיתה משוררת להקב"ה אבל לא היינו יודעים נושא השירה מה הוא אבל באומרו פעם שנית אנכי משמעות הלשון בא לומר נושא השירה ואמרה אנכי לה' כלומר היות אני מבחנת מכת הגם הזה שאנכי לה' ושישראל דבקים עמו ית' זה מה שאנכי אשירה ומה שאומר לה' הוא היותו אלהי ישראל כמו שנראה מכת הגם הזה שעשה בשבילים :

ורבן כמו שבזמן מעלתם סבת שמחתם היא בחינת דבקותם בו ית' ככה בזמן שפלותם והכנעתם שלא בדרך העולם סבת בכייתם היא בחינת ריחוקם והפחדתם מאתו ית' לא בבחינת מליאות לרתם וזהו שאמר המקוין. (איכה א) על אלה אני בזוכה עיני עיני יורדה מים כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי וגו' הכוונה לומר שלפעמים האדם זוכה על דבר שאין ראוי לבכות עליו וגם לפעמים מראה האדם שמתפעל ומתערעם מדבר מה

והכל הוא לפנינו ומן השפה ולחוץ ולא מלכו. אבל כאן אמרה כנסת ישראל שהיתה בזכה על דבר שראוי לבכות שהרי עין שכלה היה מחייב כך אחר העיון. ולכן אמר הכתוב עיני עיני ירדה מים שהכונה לומר עיני ועין שכלי עושה ומחייב לעיני החומרי שיורדה מים ואין הפי' הזה כל כך זר שקרוב לסגנון זה דרשוהו חז"ל לתקן הכפל אמרו במדרש רבה אמר רבי לוי משל לרופא שחשש עינו אחת אמר עיני תבכה על עיני כך ישראל נקראו עינו של הקב"ה הדא הוא דכתיב כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל כביכול אמר הקב"ה עיני תבכה על עיני. אף כאן לפי הפשט אומר עיני שרומז לעין השכל מחייב לעיני החומרי שיורדה מים וכיון שעין השכל מחייב כך נראה ודאי שראוי לבכות וגם כיון שיורדה מים נראה ודאי שאין ההתפעלות לפנינו אלא מלב ומנפש וכל כך למה כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי הכונה לומר שיש מנחם שאינו משיב את הנפש כמו המנחמים שמזכירים לרתם של אחרים על דרך שאמר הכתוב מה אעידך ומה אדמה לך הבת ירושלם מה אשור לך ואנחמך וזה אינו משיב את הנפש כי מה תועלת יש לו למר מזרתו של אחר. אבל הקב"ה הוא מנחם אחתי שמשיב את הנפש ויכול לתקן את אשר עות האויב וכמו ששמעתי אומרים על פסוק. כאש אשר אמו תנחמנו כן אנכי תנחמכם ולא אהיה כאמו שאינה תנחמת לבנה כי אם בזכירה לרת אחרים אלא ובירושלם תנחמוהו שאחזיר האבידה עלמה שהיו מלרים עליה באופן שהוא הוא המנחם האמתי משיב נפשי. ולכן בבחינה זו אני בזכיה שבחינת שהיו בני שוממים אינו מן התימה שהרי מעשים בכל יום כי גבר אויב כשלוחמים עיר בעיר ממלכה בממלכה שבזכרים אלו על אלו והולכים בשביה. אבל סבת כבייתי מלב ומנפש ובעין השכל אינו אלא לפי שרחק ממני מנחם והסתיר פניו ממני :

צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי ירלה לך דקה וחסד עשה עמי ה' באכזריות זה הגו' אש"פ שפיהו מריתי כי מן הדיון כיון שמרדתי בו לא היה לו להשתדל לעשות באופן שאהיה קיים באמונתי אלא באי למא פותחין לו אבל הוא עשה עמי לך דקה בהתנהגת א"ה עכו"ם עמי באכזריות עד כמה עד ששמעו נא כל העמים וראו מכאובי בתולתי ובחורי הלכו בשבי ירלה כי יותר מתפעל האדם ממה שרואה בחוש יותר ממה ששומע לשמע און וכמו שהיה אומר אויב לחביריו פנו אלי והשמו ושימו יד על פה ואם זכרתי וגבהלתי ואחז בשרי פללות. ירלה אתם לא תתפעלו מגדול לערי אלא דוקא אם תביטו כי אבל לשמע און לא תתפעלו ולא תשערו גדול לערי ובאבי אבל אני שיועד מה טיבו של לערי בזכירה לבד גבהלתי ואחז בשרי פללות. אף כאן שמעו נא כל העמים כלומר השמיעה חשיבה כראייה וזהו וראו מכאובי ומה הוא גודל הכאב שבתולתי ובחורי הלכו בשבי כלומר היו מחזרין אחר השביה שהיו רואין להיות שבייה

והכל הוא לפנינו ומן השפה ולחוץ ולא מלכו. אבל כאן אמרה כנסת ישראל שהיתה בזכה על דבר שראוי לבכות שהרי עין שכלה היה מחייב כך אחר העיון. ולכן אמר הכתוב עיני עיני ירדה מים שהכונה לומר עיני ועין שכלי עושה ומחייב לעיני החומרי שיורדה מים ואין הפי' הזה כל כך זר שקרוב לסגנון זה דרשוהו חז"ל לתקן הכפל אמרו במדרש רבה אמר רבי לוי משל לרופא שחשש עינו אחת אמר עיני תבכה על עיני כך ישראל נקראו עינו של הקב"ה הדא הוא דכתיב כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל כביכול אמר הקב"ה עיני תבכה על עיני. אף כאן לפי הפשט אומר עיני שרומז לעין השכל מחייב לעיני החומרי שיורדה מים וכיון שעין השכל מחייב כך נראה ודאי שראוי לבכות וגם כיון שיורדה מים נראה ודאי שאין ההתפעלות לפנינו אלא מלב ומנפש וכל כך למה כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי הכונה לומר שיש מנחם שאינו משיב את הנפש כמו המנחמים שמזכירים לרתם של אחרים על דרך שאמר הכתוב מה אעידך ומה אדמה לך הבת ירושלם מה אשור לך ואנחמך וזה אינו משיב את הנפש כי מה תועלת יש לו למר מזרתו של אחר. אבל הקב"ה הוא מנחם אחתי שמשיב את הנפש ויכול לתקן את אשר עות האויב וכמו ששמעתי אומרים על פסוק. כאש אשר אמו תנחמנו כן אנכי תנחמכם ולא אהיה כאמו שאינה תנחמת לבנה כי אם בזכירה לרת אחרים אלא ובירושלם תנחמוהו שאחזיר האבידה עלמה שהיו מלרים עליה באופן שהוא הוא המנחם האמתי משיב נפשי. ולכן בבחינה זו אני בזכיה שבחינת שהיו בני שוממים אינו מן התימה שהרי מעשים בכל יום כי גבר אויב כשלוחמים עיר בעיר ממלכה בממלכה שבזכרים אלו על אלו והולכים בשביה. אבל סבת כבייתי מלב ומנפש ובעין השכל אינו אלא לפי שרחק ממני מנחם והסתיר פניו ממני :

ובזוהר פרשת ויקרא דף ב' כתב על פסוק קול ברמה נשמע וגו' כי איננו בגין דמלכא קדישא הוה סליק לעילא ולא אשתכח בגוה הה"ד כי איננו ולא כתיב כי אינם :

פרשה ליון בידיה אין מנחם לה ירלה כי הוא ידוע שהאדם מתפעל ממה שרואה מילר ומלעשר לחברו אבל ליון אף על פי שפרשה בידיה והיתה מורה במעשה גודל לערה וכאבה אפילו הכי אין מנחם לה ולא היה אדם שילעגה... רה וגודל כאבה והטעם לזה

ר"ל לפי שהשם הנזכר הוא קרוב לקבל תשובתכם כמו שגא' קרוב ה' לכל קוראיו באופן שכי קרוב אינו חוזר ליום כי אם לשם הגו'. יום חשך ואפילה יום ענן וערפל כחשך פרום על ההרים וגו'. ירלה שהוא ידוע שאין חשך כחשך הסמוך לשחר וכמו שאמרו חז"ל על פסוק אילת השחר לפי שבאמלע הלילה יש אור ככדים והלבנה וכשהשחר עולה גילולות השמש המתפשטים במדרוניות הארץ מחשיכין אור הככדים כי מטע מזעיר הוא ואין עדיין כח להאיר על הארץ להיות השמש שקוע תחת האופק ועתה יאמר אע"פ שהוא יום חשך ואפילה יום ענן וערפל מ"מ אל תתיאשו מלעשות תשובה. והטעם לפי שזה החשך הוא כחשך הנמלא כשהשחר פרום על ההרים. וזה כי כשרולה לעלות עמוד השחר ראשי ההרים מאירים ומזהירים ואז החשך החשוך נמלא בעמקים ובמקומות השפלים ואמר כי כמו שעם היום החשך הוא עלום כשהשחר פרום על ההרים. מ"מ יש תקוה לאחריתו שתקף ומיד יבא אור גדול. כן זאת הלכה אם תרלו לשוב עם היותה גדולה קרובה ישועתה לבא. אף ישראל עם היותם בגלות ואור חשך באהלים. בידם טובה לשוב ולחזור לקדמותם באיזה זמן שיהיה. ולכן חז"ל ברבה פ' ואתחנן בלר לך וגו'. רבי יוחנן אמר כל לרה שישראל ואומות העכו"ם שותפין בה לרה וכל לרה של ישראל ענמן אינה לרה שהכונה שכיון שאינה אלא לישראל ידים מוכיחות שעונותיהם הטו אלה לא מלד מערכה ולכן לא חשיב לרה לפי שהרשות בידם לשוב בתשובה ולסלקה וכמו שאמר יספיה דקרא ופבת עד ה' אלהיך ולכן מלינו שתיקנו קדמונו שביום תשעה באב ממש בשעת המנחה שהוא יום לרה ותוכחה וגאלה שהוקצב בו כביה לדורות אומרים כמה וכמה פסוקי דנחמה והכונה בזה לרמוז שאפי' בתוקף הלרה יש בידנו לנחם מתוך תשובה. ולזה אין לריר זמן כי אם בהרהור הלצ לבד בלי זמן ובכל זמן. וכמו שאז"ל בעתה אחישנה וכו' אחישנה לא וכו' בעתה. ולזה כיון הנביא זכריה באמרו גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלךך יבא לך וגו'. ירלה גילו ברעדה ר"ל כיון שמלךך אפשר שיבא לך ובשבילך ויש לאל ידך להביאו קודם זמנו על זה ראוי שתגיל בבחינה מה ושתריעי ותרעידי שהוא מלשון למה תריעי רע וגו' שהוא לשון יללה בבחינה מה ראוי שתגיל שכיון שיש לאל ידך להביאו והרשות נתונה לך ראוי הוא שתגיל וגם ראוי שתריעי שכיון שהרשות נתונה בידך להביאו ולא בא. נראה ודאי שאתה סבה שאמרו

פעמי

שבוי' מה שאין כן דרך העולם כי דרך העולם כשאדם לוקח בשביה בחור או בחולה נראה בעיניו כמואל שלל רב אבל כי בתולותיו ובחוריו הלכו בשבי והיו מחזירים אחריו ואין אדם שיקבלם. כמו שאמר הכתוב והתמכרתם שם לאויבך לעבדים ולשפחות ואין קונה. וכל זה מפני כבוד הרעב כמו שנאמר כל עמה נאמחים מבקשים לחם וגו'. וכן כהני וזקני בעיר גועו כי בקשו אוכל למו וגו'. וכל זה מהשגחת ה' עליהם ומאזהבתו אותם שלא ילכו אחר סורס וישכחו את אלהים לורס ובבחינה זו אמר המקונן (איכה ג) רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי. ירלה עם היות שבתחלת המחשבה היה נראה כאבי אנוסה שאין מי שירחם עלי האמת שבזה רבת ריבי נפשי וגאלת חיי האמתיים שלא נפתיתי אבל מ"מ אל תחשוב אותם זה הפועל לטובה לפי שכונתם היתה לרעה וזהו שאמר ראית ה' עותתה והעול שעשו עמי ולכן שפטה משפטיו והשב להם גמולם בראשם. וכי תימא והרי הם שלוחי המקום יתברך שרלונו בכך אין בכך כלום והטעם דבשלמא אם היתה כונתם לעשות רלוך נחא אבל אחה יודע נכסרות ובוהן לבות שכונתם לרעה וזהו ראית כל נקמתם כי לא היו מכוונים כי אם לעשות נקמה וכל מחשבותם ותכליתם לא היה אלא לי להשמיד לי לא לעשות רלוך ולעשות שליחותך והראיה ששמעת חרפתם ה' שמחרפים ומגדפים כל ענייני אמונתי ושפתי קמי והגיונס עלי כל היום. וכמו שאמר דוד ישיחו בי יושבי שער וגו' לכן תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם :

ואחר שכונת הגזמת מפלתן של ישראל לא היה אלא כדי שיבאו לכלל היכר שהכל בא מאתו יתב' ויחזרו בתשובה. לכן אם ישובו ישראל ישוב ה' לשוש עליהם לטוב כבתחילה ואע"פ שירדו למדרגה התחתונה אין לך שיעמוד בפני התשובה וכמו שמלינו שהיה מתרה יואל הנביא לישראל על התשובה להגלל מהלכה המעוהדת לבא עליהם ואף על פי שכבר באו ישראל למדרגה התחתונה מכל מקום אל יתיאשו שאפילו חרב מונחת על לוארו של אדם אל יתיאש מן הרחמים. ואמר (יואל ב) תקעו שופר בציון והריעו בזה קדשי כדי שירגזו כל יושבי הארץ לשוב בתשובה כי השופר והתרועה מעורר ומשבר לבו של אדם לשוב ועשו זה כי בא יום ה' כלומר אף על פי שכבר בא יום ה' וגזירה הגזרה לבא דהוה ליה כאילו בא מ"מ אל תתיאשו ועשו מה שדברתי לעורר הלבבות לשוב והטעם כי קרוב

מכל מקום מדרגתה היא שזדונות נעשין לו כשגגות. נמלא שהעון הקודם בא לכלל חטאת נמלא שהעונש שלקחה וקבלה מיד ה'. שהיה שזה לעון הקודם עכשו שחזרה בתשובה ובא לכלל חטאת. הוא כפלים בערך החטאת:

וישיעור הפסוק כיון שגרלה עונה בתשובה ואין לה שם עין כי אם שם חטאת נמשך מזה שלקחה מיד ה' כפלים עונש מחטאתיה ועם זה יתורץ שאיך אמר שלקחה כפלים. שהרי הקב"ה הוא רב חסד ואינו מעניש יותר מן הראוי. אלא שהכונה לומר מה שכתבתי בצחינת התשובה נמלא למפרע שלקחה כפלים באופן שעלה בידינו כי בידם של ישראל הוא לשב לקדמותם ולהחזיר עטרה ליושנה כימי עולם. ולא כימי עולם לבד אלא יותר ויותר וכמו שאמרו חז"ל במדרש. אמרו לו הכל אחת נותן כפלים כי מכת איוב הכייתך אמר להם אל תאמרו כן. אלא כי מכת איוב הכייתך מה עשיתי לאוב. ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה אמר להם הקב"ה מה לאיוב הוספתי לבני על אחת כמה וכמה לכן בארלם משנה יירשו:

שבנות זה המאמר יובן לע"ד עם מה שכתבתי לעיל שהמקונן היה מתרעס באומרו אני הגבר וגו' אלא הוא איוב כמד"א מי גבר כאיוב וגו'. וכמו שכתבתי שהכונה לומר שהיה כאיוב. בצחינת מיני העונשים שבאו עליו דומה לאיוב. אבל לא היה כאיוב ממש שלאיוב אחר שחשך העולם בעדו האיר לו הקב"ה אחר כך וכמו שנאמר ויוסף ה' את אשר לאיוב למשנה. אבל אותי נהג ויולך חשך ולא אור כלומר שלא בא אור אחר החשך ההוא לכן בא הקב"ה ואמר לעומת זה כי מכת איוב הכייתך. כי מכת איוב כי כמו שהשויתיה לו במיני העונש גם תשוה לו באחריותו כי כמו שנאמר בו ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה גם לישראל שנא' לכן בארלם משנה יירשו וזה מקל וחומר. כמו שאמר המאמר. ומיני הדרוש עלמו בדברי זכריה הנביא באמרו (זכריה ה') גם את בדם ברייתך שלחתי אסיריך מבזר אין מים בו שוב לבזרון אסירי התקוה גם היום מניד משנה אשיב לך. שהכונה לו באלו הפסוקים לומר לישראל שאל יתיאשו מן הגאולה אעפ"י שהם עומדים בכור הצרזל בגולה כי בידם להביא הגאולה וכמו שאמר בפסוק שלפני זה הנה מלכך יבא לך וכמו שביארתי והביא ראיה לזה ואמר אני רואה שבהיות ישראל במלרים והיו

פעמי מרכבותיו ועוותיך הטו אלה שאם לא כן כבר היה בא. באופן שמעשיהם של ישראל הם המרחקים אותו או המקרבים אותו ולזה כיון הנביא יעשה באומרו נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם שניריך לדקדק כי מלת נחמו הוא פועל יוצא כמו דברו. אלא שהי"ת פתוחה להיותה אית גרונית ולכן מן הראוי נראה שהיה לו לומר התנחמו. אלא שהכונה לומר שאומר הקב"ה לישראל נחמו אחס לאחרים שהכל בידכם והיא התשובה. ולהיות שהתשובה אפשר להיות בשני פנים או שב מאהבה שזדונות נעשין לו כזכיות או שב מיראה שזדונות נעשין לו כשגגות. לכן כפל הלשון ואמר נחמו נחמו כלומר נחמו בעשותכם תשובה מאהבה או נחמו בעשותכם תשובה מיראה:

א ירלה שכל הלשון להיות שאמר הפסוק בכה תבכה ואמרו ז"ל בכה ומבכה אחרים עמה כביכול מבכה להקב"ה דכתיב ויקרא אלהים לבאות לבכי וגו' מבכה למלאכי השרת שנא' הן אראלם לעקו חולה וגו' מבכה לככבים ומולות שנאמר שמש וירח קדרו וגו' מבכה לעליונים מבכה לתחתונים לכן כפל ואמר נחמו נחמו. כלומר נחמו לעליונים נחמו לתחתונים כשם שהיתה הכביה כפולה לכלם:

דברי על לב ירושלם וקראו אליה וגו' יובן כי המיתה אפשר להיות בא' משלשה פנים או מיתה טבעית או כרתיית או מקרית. ולכן אלל חרבן ירושלים אמר שלש גזרות כנגד החלוקה הטבעית אמר כי מלאה זבאה. כלומר שאיזה זמן שתעשו תשובה נשלם הזמן המחייב להיות פדוייה ונשלם זמן חרבנה. וכמו שאמרו ז"ל זכו אחישנה. כנגד החלוקה הכרתיית אמר כי נרלה עונה אם תעשו תשובה יסתלק מכאן והלאה העונש הבא מחמת העון וכמו שאמרו ז"ל גדולה תשובה שזדונות נעשין לו כשגגות וכיון שאין כאן רמו עון אין כאן עונש כי בהבטל הסבה תבטל המסובב ואין ראוי שיהיה נמשך עונש העון יותר. כיון שגרלה עונה:

כנגד החלוקה המקרית אמר כי לקחה מיד ה' וגו' כלומר כי אין ליחס חרבנה למקרה ופגע כלל אלא הכל בא מאתו יתעלה. אבל אמר שאם יעשה תשובה ימלא למפרע שהעונש שלקחה היה כפלים מחטאתיה והעטעם כי הוא ידוע כי עון הוא מזיד וחטאת שוגג וכשהיא קבלה העונש. היה כשהעון היה במדרגת עון ובעשיית התשובה היותר גרועה והיא מחמת יראה

לדקנו. עס היות שישראל עומדים בכור הגלות הארוך הזה בין האומות מכל מקום אין מעשור לה' להושיע ולו הכח והמשלה בצליונים ובתחתונים לעשות כרצונו : **אין** כונת גאולה זו כדי שיהיה כל אחד שקט בביתו ורענן בהיכלו ואיש תחת גפנו ותחת תאנתו לאכול ולשתות ולשמוח בתענוגי העולם הזה אבל כונת הגאולה היא לתקן את אשר עותו ישראל בשביל עוונותיהם עד שגרמו שנחרב בית המקדש וגלו מעל אדמתם שמשי דברים אלו נמשכו רעות שמים אחת שנחלל שמו של הקב"ה בעולם באומ' מצלתי יכולת ה' ידנו רמה שהחרבנו בית מקדשו אשר היה שוכן בתוכו. ועוד שגיה שכיון שגלו ישראל לא היה לאל ידם להשלים את עלמם ואת נפשם וכמו שכבר כתבתי בדרוש שקודם זה שכיון שלא היה להם השלמות הראשון שהוא תקון הגוף אי אפשר להם להשיג השלמות האחרון והוא שלמות הנפש כמו שכתב הרב המורה פ' כ"ז חלק שלישי וכמו שנאמר מלכה ושריה בגוים אין תורה וגו'. יראה כיוון שהיו בין הגוים בגלות באופן שנחסר מהם השלמות הראשון נמשך מזה שאין תורה שנחסר מהם השלמות האחרון. וכמו שכבר הארכתי בענין זה על מאמר חז"ל אמרו ישראל לירמיה נעשה תנאי בינינו הוי אתה בוכה ביום ואנו נככה בלילה וכו' (עיין עליו) :

ורתקו השתי רעות אלו אשר עשה עמי. בשביל עונם גור עליהם הקב"ה הגלות הזה המר והארוך כדי ליכנע לבדם ואל ישובו לכסלם ללכת אחרי תאית גופם ושרירות לבם ויהיו נכונים להשלים את נפשם וכמו שכתב הרב בן חסדאי ז"ל במאמר הג' מכלל שמיני בפרק שני וז"ל בגלותנו זה אחר שלא הספיק מה שעבר עלינו מחסדי ה' יתעלה לשומנו שלמים באהבתו גזרה חכמתו הגלות הגדול הזה אם להכניע הלבבות בתכלית מה שאפשר. ואם להוסיף עמנו חסדים בקבלנו מן הגוים. אחרי הגלות הנושן הזה לבלתי נלך כפעם בפעם בשרירות לבנו. ולהוסיף אומץ באהבתו ועבודתו והוא הטוב הנמשך לכלל אומתנו וכו'. הרי שכתב שהגלות הזה מכין לישראל להוסיף אומץ באהבתו שהוא השגת השלמות האחרון וזה שאז בזמן הגאולה שיהיה איש תחת גפנו ותחת תאנתו שקטים ולא יבזר מהם השלמות הראשון לא יפנו לבס לבפלה ללכת אחרי שרירות לבם כי כבר נכנע לבדם הערל מחמת הגלות אלא יהיו עוסקים בתורה ובשלמות נפשם שהוא השלמות האחרון ויוסיפו אומץ באהבתו יתעלה ומלאה הארץ דעה

והיו משוללים מתורה וממלות מכל מקום נגאלו משם בזכות מלוא אחת והיא מלוא מילה שקבלו עליהם וכמו שאז"ל על פסוק ואעבוד עליך ואראך מתבוססת בדמך וגו'. כל שכן עתה שהם מלאים מלות כרמיון. והיו אומרו גם את בזכות דם ברייתך שלחתי אסירך מבזר גלות מזרים עם היות שאין בכור ההוא מים ותורה. כי אין מים אלא תורה ולא היו שם מים שיגן בעדם. ועם כל זה נגאלו כ"ש בגלות הזה שיש ביניהם תורה. ואם תאמר היא הנוטתת שבמזרים לא היה להם תורה ולא היו נעשין. אבל עכשו שקבלו עליהם את התורה ולא קיימהו. אין ראוי שיהיו נגאלים לזה השיב ואמר שובו לבזרון אסירי התקוה כלומר אין לך דבר שיעמוד בפני התשובה. ולכן שובו להקב"ה שהוא מצלר ועמוד כרזל אתם אסירי התקוה ומיחלים לעולם לאל שיגאלכם ואין לגאולה זו זמן מוגבל בהכרח אלא גם היום כלומר היום אם בקילו השמעו אפילו היום אוכל להביא לכם גואל שיגיד לכם שמשנה אשיב לך כלומר שמשנה וכפלים מהגדולה והמעלה. שהיה לכם כימי עולם ושנים קדמוניות אשיב לך. וכמו שנא' לכן בארלם משנה יירשו וכמו שכתוב במאמר שכתבתי. ולכן אל תתיאשו מן הגאולה. ומה גם עתה בהיות שביכול הקב"ה עומד עמכם בגלות וכמו שאמר ז"ל לדיק וגושע הוא לדיק ומושיע אין כתיב כאן אלא וגושע. ועוד אמרו ז"ל ושם דרך ארלנו ביטע אלהים ביטע ישראל לא נאמר אלא ביטע אלהים. ולכן ודאי שאין מעשור לה' להושיע בתשובתן של ישראל על כן ראוי לכל אדם לזכור חרבן ירושלים וכמו שנא' אם אשכחך ירושלם וגו' ולהתאבל עליו שזה יהיה סבה לפשפש במעשיו לשוב בתשובה ובזה יזכה ויראה בנחמתו וכמו שאמרו ז"ל אמר ר' יוחנן כל המתאבל על ירושלם זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה. שישו אחת משוש כל המתאבלים עליה והשם ברחמיו יזכנו לראות בזניניה ויעלנו לחוכה בביאת משיחנו במהרה בימינו אמן. והו מה שגראה לעניות דעתי ואמר לי לבי. העשיר ילחך בכ"כ שמואל אדרבי זלה"ה :

דרוש תשעה ועשרים

האמונה השלמה אשר לנו שעתיד הקב"ה להביא גאולה לישראל. ואסף נדחי ישראל וגפלות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ בביאת משיח

אורך ה' כי אגפת צי וגו' שהוא מוסכם מכל המפרשים. שהפרשה היא עתידה לימות המשיח ואמר שיאמרו ישראל בזמן הגאולה חייבים אתו להודות להלל להקב"ה שחרה אפו בנו והלכנו בגלות לפי שירגישו בעצמם גודל הכנה שיהיה בלבבם לאהבה את ה' ולדבקה בו הנקמה להם מחמת גלותם ואפילו בזמן הגלות עם היותי שקיע ואברהם התקוה לאחי משם מעולם לא נתיאשתי ממנו יתעלה אלא הייתי בוטח ישוב אפך ותנחמני לכן אמר ישוב ולא אמר שב אפך לפי שהכונה לומר שבהוך זמן הגלות קודם בא עם הגאולה היה בוטח שישוב אפך ותנחמני והטעם שהייתי בוטח הוא הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יי ה' ויהי לי ישועה. הכונה לומר אם הייתי מפנה איזו ישועה אינו אלא מהאל וזהו הנה אל ישועתי ולכן הייתי אומר אבטח ולא אפחד שיניחני וישכחני בגלות. והטעם שאם ישכחני או יהיה מפני שאין יכולת בידו לגאלני או מפני שלא יראה לגאלני ואיני חושש לשום אחד מאלו אם להעדר היכולת הרי כי עזי וזמרת יי השם כי עז ותעזומות עמו וזמרת נגזר מן זמיר ערילים יענה כמו שפירש רש"י כלומר יכרית וישחית את אויבי הקמים עלי באופן שמלך זה אין מעזר להשם מהושיע :

ואם אפחד מפני העדר הרצון אי אפשר שכבר היה לי ישועה ביציאת מצרים וכמה פעמים ואין כבודו עתה להניחני כיון שהוא מורגל להשיעני ומליני שתי טענות אלו בתפלת משנה רבינו. כפי מה שנראה מתוך דברי חז"ל לע"ד אמרו ז"ל ברבבה ה' אלהים אתה החילות. אמר רבי ראובן אמר משה לפני הקב"ה למה את עושה לי כך אמר לו מי התחיל לבוא אלני מינין שנאמר וירא מלאך ה' אליו בלבת אש וגו' אמר ליה משגלת אותי אתה מורידני מגדולתי אמר לו הקב"ה והרי נשבעתי אמר לפניו רבונו ש"ע אתה החילות כשדבקת לא חיללת השבועה לא נשבעת שאתה מכלה את בניך בעגל וחזרת כך שנא' וינחם ה' על הרעה וגו' שהכונה במאמר הזה לעניות דעתי שטען משה שיקבל הפלחו הקב"ה ואין לו יתבדך טעם לשלא יקבלנה שאם יהיה זה בשביל רצונו לבד שאינו רוצה לקבלה לזה אמר מי בא אלני מי ומי התחיל לבא אלני כלומר אני לא הייתי ראוי לכך ואתה באת אלני והשפעת עלי מהשפעתך ואתה מורגל לעשות עמי חסד וראוי גם עתה שתעשה עמי חסד ואם יהיה בשביל שאיך יכול לזה אמר אתה החלות וחללת השבועה ולקחת היתר לשבועתך כמש"ל במקום

דעה את ה' כמים לים מכסים הרי תקין חסרון שלמות נפשם וגם יתוקן חלול שמו של הקב"ה וזה שבהיות ישראל עומדים בין האומות בגלות ארוך כזה וכמעט בדרך טבע אברהם התקוה לאתם מחיבו. וכמו שנאמר ביחזקאל (לו) ויאמר אלי בן אדם העלמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואברהם תקוהו נגזרה לנו ועם כל זה הקב"ה בכתו הגדול וילא את ישראל מחיבו בניסים ונפלאות שעתיד לעשות וכמו שנאמר כימי לאתך מארך מלרים אראנו נפלאות בזה יתקדש שמו המחולל בניסים. וכל הענין הזה בדמותו כללמו מבואר היטב בנבואת יחזקאל באומרו וקדשתי את שמי הגדול המחולל בניים אשר חללתם במוכם וידעו הגוים כי אני ה' וגו'. ולקחתי אתכם מן הגוים וקבלתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל ארמתיכם הרי תקין החלול בקבוץ הגליות :

ובנגד תיקון שלמות נפשם אמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל עומאותיכם ומכל גלויכם אטרה אתכם שהכונה לומר שבאמצעות הגלות יטהרו מעונם כי גלות מכפרת עון. וגם יושך מזה ההכנה להוסיף אומץ באהבתו יתעלה. וזהו אומרו ונחתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסירותי את לב האבן מבשרכם ונחתי לכם לב בשר ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו וגו' כלומר כל כך יתגדל אומץ אהבתכם לי שתלכו בחקי עם היות שאין אתם יודעים טעמם אלא חקה חקקתי גזירה גזרתי באופן שחשיגו תכלית השלמות והוא הדבקות בו יתעלה וזהו אומרו וישבתם בארץ אשר נחתי לאבותיכם. והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים כלומר כל מצבכם ל. יהיה אלא לי וכן מצטיי לכם שזהו הדבקות האלהי. כמו שנא' אני לדודי ודודי לי וגו'. ולהיות שאי אפשר לבא לכלל זה זולת השלמות הראשון לכן אמר וקראתי אל הדגן והרבתי אותו. ולא אתן עליכם רעב והרבתי את פרי העץ ותנובת השדה וגו' :

וזכר הנביא זה השלמות הראשון באחרונה עם היותו מוכרח להיותו קודם בפועל. להשגת השלמות האחרון היה זה להיות שאינו נכסף מפאת עצמו אלא הוא הכנה להשגת התכלית האחרון שהוא הנכסף מפאת עצמו ולכן הקדים השלמות האחרון שהוא התכלית. הרי לך ראיה ברורה איך תכלית הגאולה הוא לתקן שתי חסרונות אלו חלול השם וחסרון שלמותם של ישראל. וגם הנביא (ישעיה יב) כיון לכל זה באומרו ואמרת ביום ההוא

במקום אחר וכיון שכן יכול אהה לשאל על שבועתך ואעברה נא ואראה את הארץ הטובה אף כאן כיון הפסוק לשתי טענות אלו שהן רצון והיכולת באומרו כי עזי וזמרת יה' והי לי לישועה :

ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה ירלה אחר שהוכנו ישראל באמצעות הגלות ונכנע לבדם לא ילכו עוד אחרי שרירות לבם אלא יוסיפו אומץ אהבה וחיבה לו יתברך עד שיהיה חשקם בצורה ולהגות בה יומם ולילה שזה שלמות נפשם וזהו ושאבתם מים כי אין מים אלא הורה וכן חרגם המתרגם ותקבלון אולפן וכו' וקאמר לשון שאיבה . שמורה רבוי וסופע גדול ונתן הטעם היות זה ברבוי . באומרו בששון ממעיני הישועה כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה ואז בזמן ההוא מתוך השמחה נפתחו מעייני תהום החכמה והדעת והתבונה הנאלל להם מחמת הישועה וכמו שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' . הרי כאן תקות שלמות נפשם :

כנגד תקון חילול שמו יתברך המחולל אחר ואחרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו . כי אז כל העולם יבואו לידי היכר עד שיקראוהו בשמו . וכמו שגא' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' . וגם מזד פעולותיו ונפלאותיו אשר יעשה כמו שנאמר כימי לאתך מארץ מזרים אראנו נפלאות יבואו לידי היכר וזהו הודיעו בעמים עלילותיו באופן שהזכירו כלומר בזכירה וברמיזה לבד יודע בכל העולם שנגבד ונחגלל שמו בעולם הפך מה שהיה קודם שהיה שמו מחולל בגוים . הרי שסידר כונת תכלית הגאולה שהיא להשגת שלמות נפשם ולקדש שמו של הקב"ה בעולם ונגבד ה' לבדו ביום ההוא :

וגם המשורר כיון לזה באומרו וזכרני ה' ברצון עמך וגו' . לראות בטובת בחירך וגו' . יובן כי אמרו ז"ל אני ה' בעתה אחישנה וכו' אחישנה לא זכו בעתה . וכנגד זכו אמר וזכרני ה' ברצון עמך . כלומר אם יזכו עד שיהיה ראויך דבק עמם זכרני עמם ואם לא יזכו ותגאלם למען שמך פקדתי בישובתך כלומר שהשועה בזה מאריך לא מלרס שהם אינם ראויים לה ואני מתפלל על זה לראות הדברים הנמשכים מהגאולה כנגד שלמות הנפש אמר לראות בטובת בחירך קרא לשלמות הנפש טוב כי הוא הטוב האמתי ויחסו לבחירך כי המשיגים שלמותם הם הם בחירי ה' . וכנגד שלמות הגוף אמר לשמוח בשמחת גיך כי השלמות הזה מושג

ומורגש לכלל העם ולכן אמר גיך לגוי כלו וכנגד קדש ה' אמר להתהלל עם נחלתך על דרך שאמר הכתוב התהללו בשם קדשו כלומר שמתוך שיתקדש שמו בעולם יכירו וידעו הכל כי ישראל הם עמך ונחלתך ולכונת הדרוש הזה אמרו ז"ל רבי אבון פתח זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו אין לנו יודעים במה לשמוח אם בו ביום אם בהקב"ה בא שלמה ופירש נגילה ושמחה כך כך בישובתך כך בחורתך כך ביראתך . שהכונה לומר בזמן שמחת ישראל וגאולתן . שהוא היום שעשה הקב"ה ופעל בו אין לנו יודעים במה לשמוח כלומר לאיזו בחינה נשמח ונגיל אם בבחינת היום עלמו כלומר מליאות הטוב וההנאה והתועלת הנאלל לנו והיה יום טוב לנו . או נשמח בבחינת פרוסם גדולתו ית' שנחגלל ונתקדש שמו בגוים . בא שלמה ופירש נגילה ושמחה כך כך בישובתך . כלומר עקר השמחה היא בבחינת ישועתו יתברך . כביכול שהושיע את עלמו דכתיב עמו אנכי בצרה . וגם אמרו ז"ל ושם דרך אראנו ביטע אלהים ביטע ישראל לא נאמר אלא ביטע אלהים שהכונה לומר שבזמן הגלות היה שמו מחולל בעכו"ם ועתה בגאולה נחגלל ונתקדש זו היא הבחינה האמתית שנגילה ונשמחה וזהו אומרו כך בישובתך וגם נגילה בבחינת שגיה מוכנים להשגת שלמות נפשנו ולהיות ששלמות הנפש תלוי בשני דברים בעיון ובמעשה לכן כנגד העיון אמר כך בחורתך שיהיה לנו הבנה לעסוק בחורה ולעיון בסודותיה . מה שלא היה אפשר זה בהיותנו בגלות . וכנגד המעשה אמר כך ביראתך שיהיה יראת ה' על פנינו לשמור לעשות את כל מצותיו ונהיה בבחירתנו לקיים . מה שלא היה כן בהיותם בגלות . וזהו שכיון הפסוק באומרו (שיר א) משכני אחרך נרולה הביאני המלך חדריו וגו' . יובן שלהיות שהשתי רעות הנזכרות שעשו ישראל שהם חילול שמו של הקב"ה וגם העדר שלמות נפשם נמשכו משני דברים אלו מחרבן הבית נמשך חילול שמו יתעלה . ומהיותם בגלות נמשך העדר שלמותם . שכיון שאין להם השלמות הראשון והוא שלמות הגוף איך ישיגו השלמות האחרון והוא שלמות הנפש וכמו שכבר כתבתי לכן ישראל בהיותם בגלות מחלים פני השם על שניהם . ואומרים מי יתן שימשיכני הקב"ה ויוליאתי מהגלות הזה . ומבין האומות שאחרך נרולה אפילו שתוליכני למדבר כמו שעשית כשהולאתני מארץ מצרים . ומה גם עתה אם יהיה הטוב שלם ומושלם שיבנה בית המקדש וזהו הביאני המלך חדריו כי הוא מדרו

ובצאתי סמך לכונה זו שניה. שאמרו חז"ל על זה הפסוק עלמו. אמר רבי אירי מעשה באשה אחת בלדן ששהתה י"ב שנים עם בעלה ולא ילדה אחין גבי רבי שמעון בן יוחאי בעיין לאשתבקה דין מדין אמר להון חיובין כשם שגדוונגס זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אחס מהפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה. הלכו ועשו כדבריו ועשו לעמין יום טוב וסעודה גדולה ושכרתו יותר מדאי כיון שגסישבה דעמו אמר לה בתי ראי כל חפץ טוב שיש לי בביתי ועלי אותו ולכי לבית אביך מה עשתה היא לאחר שישן רמזה לעבדיה ולשפחותיה ואמרה להם שאוהו במטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא בחאי הלילה נענר משנתיה. כיון דפג חמרניה אמר לה בתי היכן אני נתון אמרה ליה בבית אבא אמר לה מה לי בבית אביך אמר ליה ולא כך אמרת לי בערב כל חפץ טוב שיש בביתי עלי אותו ולכי לבית אביך אין חפץ טוב לי בעולם יותר ממך הלכו להם אלל רבי שמעון בן יוחאי ועמד והתפלל עליהם ונקדו:

דרי כך ראה כי כמו שהאשה ההיא כל טוב העולם בידה ליטול כל מה שתראה והכל כאין נגדה מאפס ותוהו נחשבו לה אם לא בשתפיות בעלה כך ישראל כל טוב העולם לאין נחשב אם הטוב ההוא לא בא מאתו יתברך:

א אפשר לפרש כונה שלישית ויוזב בהקדמה והיא כי אפשר לזייר ארבעה מיני עבדים עבד טבעי עבד מדיני עבד שכירי עבד מעלה עבד טבעי הוא כמו האיש קטן הערך בלא דעת ותבונה בטבע משועבד לאיש גדול הערך בחכמה ודעת כבהמה המשועבדת לאדם בטבע עבד מדיני הוא האיש חלוש המזג כך האזכרים משועבד לאיש גבור ולכן חיל השומר המדינה ועומד כנגד אויביו הקמים עליו. עבד שכירי הוא האיש העני כי אין לו מה יאכל. ומשעבד לעלמו בשכירותו. עבד מעלה הוא האיש אשר לא יחסר כל בו אבל להכירו תוספת המעלה והיתרון לזולתו עובדו ואוהבו:

והקדמה ידועה היא שהעובד לאחר מחמת איזה חסרון שיש בו עובד בעלזון. כי אין השמחה מזויה אלא במקום השלמות. ולכן אמרו שהשמחה במעונו להיות ששם מקור ומבוע השלמות ולכן השלשה מיני עבדים הראשונים להיותם עובדים מחמת חסרונם זו היא הסבה שעובדים בעלזון. אבל הרביעי שאינו

חדרו וביתו של הקב"ה מי יתן שיעשה שתי אלו שהיה נמשך מזה שתי תולדות שמבטין הבית נמשך שנגילה ונשמחה כך ר"ל ממה שנוגע לכבודך. שהיה שמך מחולל ובבטין הבית יתגדל שמו:

והתולדה השנית היא שמסבה שממשכני וחוליאי מהגלות נשלים את נפשנו הן בעיין הן במעשה כנגד העיין אמר מזכירה דודך מיין שרומז לעסיקת החורה כמו שאמרו ז"ל דברי תורה דודים הם זה לזה וכו' ונעסוק בה ונחשטעט ונחשטג בה. יוחר מכל תענוגי עולם הנרמזים ומכונים ביין. וכנגד המעשה אמר משרים אהבך כלומר תהיה אהבתו אליך ביושר שהיא יראה מאהבה לא יראה העונש. כי יראה העונש אינה אהבה ישרה לו יתברך כי העונש מכריע לאדם לאהבה אותו יתברך אבל היראה מאהבה היא אהבה ישרה לקיים המצוות. ולהיות שגם השגת שלמות ישראל רמזו בפסוק באומרו מזכירה דודך וגו' כמו שכחתי. לכן דרש רבי אבון גם כן ואמר כך בתורתך כך ביראתך שכל הדרשות רמזות אחת לאחת בפסוק. הרי שאמר שחולדת ותכלית הגאולה הוא לקדש שמו יתב' ולתקן שלמות נפשם ועלמותם:

א אפשר לפרש פי' המאמר בכונה שנית והיא שבה לומר שאינו טובה שיהיה להם לישראל אינה חשובה בעיניהם לטובה אם אינה גאלת ומושפעת ומושגת מאתו יתב' כי הבא מלד איזו מול או מערכה שמחייב כך זו אינה טובה וכמו שיבאר וזהו שאמר דוד זה היום עשה וגו'. אין אנו יודעים אם נשמח בו ביום כלומר במליאות היום היותו טוב לנו תהיה הסבה איזו שתהיה אפי' שתהיה מלד המול או אם נשמח בו בהקב"ה כלומר דוקא כשהיה הטוב ההוא נמשך ממנו יתברך. בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה כך כך בישועתך כלומר דוקא כשהישועה והטוב ההוא בא מלדך. לא מלד המערכה והטעם לפי שאז השמחה כפולה ומכופלת. ולכן אמר נגילה ונשמחה לפי שהוא הוראה שישראל ראויים והגונים לטוב ההוא וזהו כך בתורתך כך ביראתך כלומר שהם שלמים בעיין ובמעשה כמו שכחתי שאם לא כן לא היה עושה הקב"ה בשבילם כן. מה שאין כן המערכה שמחייבת טוב לפעמים על איזה שיהיה ולכן השמחה כפולה בבחינת מליאות הטוב ובבחינת הוראת שלמותם של ישראל שהיו ראויים לכך וכמו שכחתי בשם הרב מרי ורבי ז"ל על פסוק שמו מלאכים האזינו רוצים אנכי לה' וגו':

כנגד בחינת שנקדש שמו בעולם אחר נרננה לה' שזו היא עקר שמחת הגאולה ולכן ראוי שנקרן בשביל מה שמונע לה' ולקדושת שמו:

ובנגד הבחינה השנית והיא הכנת השגת שלמית נפשנו אחר נריעה לזר ישענו כלומר נריעה ונמליכנו כי כשממליכים מלך מריעים תרועה גדולה כמא דאת אחר ותרועת מלך זו אף כאן נמליכנו עלינו להיות לזר ישענו שבאמצעות גאולה זו נשלים את עלמנו ונטיע את נפשנו:

נקדמה פניו בתורה וגו' בא לומר כנגד הבחינה הראשונה שלא לבד ירננו בפה אלא גם במעשה והזו נקדמה פניו בתורה כי התורה אינה באה על חצי כי אם על הודאה:

וכנגד הבחינה השנית אחר בזמירות נריע לו כלומר שלא תהיה התרועה שאמר נריעה לזר ישענו כל הברכה לבד אלא בזמירות וחשבונות נריע לו:

כי אל גדול ה' וגו' ירנה בא לבאר מה שאמר נרננה לה' ויובן בזה כי גאולתן של ישראל אינה תלויה בהוראת מערכה. אלא אדרבה בהיות ישראל בתכלית השפלות אז הקב"ה יש לאל ידו לגאולם ולשדר מערכות השמים כמו שעשה במלכים וכמו שכתב הה"ר בעל העקרים מאמר ד' פרק כ"א זהו שאמר בזמן הגאולה יכירו וידעו כל יושבי תבל כי אל גדול ה' ומהו גדולתו שהוא מלך גדול ויש לו שלטון על כל אלהים שעם היות שהשמים של מעלה בתנועתם יחייבו שעבודן של ישראל. מכל מקום הקב"ה שהוא מלך גדול עליהם ישרדם ויבטל גזרתם וחיוז תנועתם. אבל אחו"ל בכתוב כי אל גדול ה' ומלך גדול על כל אלהים וכי יש אלהים אחרים והלא כבר נאמר ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי. אלא אוי להם לרשעים שוירדים לנהיגם הם ואלהיהם וכן הוא אומר כי כל אלהי העמים אילילים שמציאים אלהה לעולם. ובה המאמר קשה דמאי קא פריך וכי יש אלהים אין הכי נמי דאויבא אלהים אחרים בשיתוף השם שהרי משה רבינו אמר כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים וגו' וכן כתיב ועבדתם שם אלהים אחרים ומה שאומר הכתוב ואין אלהים עמדי ר"ל שאין לריך הקב"ה סיוע לשום אחד מהם. כי אם הוא לבדו פועל פעולותיו וכן פירשו הה"ר בעל העקרים מאמר רביעי פרק י"ו. ועוד מאי קא משני שוירדים הם ואלהיהם לנהיגם:

ונראה לע"ד דבשלמא כשאומר אלהי האלהים נוחא לפי

שאינו עובד אלא מזל יתרון המעלה אשר בזולתו לא מזל חסרונו זה עובד בשמחה ובא לומר בעל המאמר שהאדם חייב לעבוד להקב"ה בבחינת כל הארבעה מיני עבדות. ועם היות שנמלא בזה העליון בערכו יתעלה לריך שיהיה בשמחה ובגילה וכמו שאמר משה רבינו ע"ה. תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל וגו' והזו שאמר אין אלו יודעים אם גילה בו ביום כלומר בבחינת היות היום בעורנו והמערכה שחייבה כך בא שלמה ופירש בגילה ונשמחה כך. ויש נוסחא שאומרת כך בהקב"ה כך בישועתך כך בתורתך כך ביראתך שרומז לה' מיני עבדות. כנגד עבד מעלה אחר כך בהקדוש ברוך הוא שהוא גבוה על כל גבוהים כנגד עבד מדיני אחר כך בישועתך שהקב"ה הושיענו ומילנו מיד אויביו כנגד עבד שכירי אחר כך בתורתך כי להיות שרלה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות כי הוא השכר האמתי. כנגד עבד טבעי אחר כך ביראתך כי כמו שמורא אדם פרושה על הב"ח בטבע. וכמו שנאמר ומוראכם וחיאתכם יהיה על כל חית הארץ וגו' להיותם ממדרגה שפלה מן האדם כך לריך שיהיה יראתו יתב' על פניו של אדם להיותו למטה ממנו יתברך כי אין ערוך אליו ולכן אחר גילה ונשמחה כך כלומר באיזו בחינה שנסעבד לעבוד להקב"ה הן עבדות טבעי או שכירי או מדיני או מעלה הכל יהיה בשמחה כי אין ערוך אליו והכל לריבים אליו ולא יהיה לנו עליון בבחינת חסרונו בערכו יתעלה כי כל הנמלאים חסרים בערכו יתעלה אבל בבחינת המערכה אין שם גילה להיות שעם היות שקבלנו תועלת מהמערכה במה שחייבה מזל מהלכה תועלתנו עם כ"ז מקנה עליון בנפשנו בזיורנו שאנו לריבין לה בהיות שאין גודל ערכה גדול מערכנו. אלא אדרבה האיש השלם גדול מהמערכה שהרי מצינו שהאיש השלם מבטל המערכה. ונחזור לדרוש אשר היינו בו כפי הכונה הראשונה אשר כהבחי במאמר והיא שתולדות הגאולה הם שמים קדושת שמו יתעלה והכנת השגת שלמות נפשם של ישראל בהיותם נגאלים ועל הדרוש הזה מיוסד מזמור (תלים לה) לבו נרננה לה' וגו' כבר פירש הרד"ק ז"ל כי המזמור הזה נאמר על ימות המשיח וכו' וגם שמלת לבו נאמר על זיורו המעשה כמו לכה נשקה את אבינו י"ן וגו'. ועם זה לפי דרכי יאמר הו' זהירין וזריזין להודות להלל להקב"ה בביאת משיחנו לשתי בחינות:

אומרים מלך ב"ו אם יאמרו לו הארץ שלך יכול הוא לומר כמה ארצה וכמה רחבה אבל הקב"ה אינו כן אשר בידו מחקרי ארץ. יראה שכיון שמלך ב"ו אין לו ידיעה מן הארץ אלא אחר מליאותה וגמלא בזמן מה מליאותה בלי ידיעתו אותה לכן אפשר שלא ידע לא ארצה ולא רחבה. אבל הקב"ה שמליאות הארץ הוא בידו ממש והוא פעל אותה והמליאה הכרח הוא שידע ארצה ורחבה על דרך הגזע חזון הלא ישמע אם יולד עין הלא יביט וגו' וכן אשר לו היס לפי שהוא עליו עשהו כמו שאמרו ז"ל והראיה שעשהו שויבשת ידיו ילרו בא לבטל סכרת הפלוסופים האומרים שמסבת הכח ניצולי השמש והכוכבים נתיבש חלק מה מהארץ. ולבטל סכרת רעוה וז' כתוב בתורה ביום השלישי לבריאה יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן והמאורות לא נחלו בשמים כי אם ביום רביעי אם כן נראה ודאי שהקב"ה. סבת מליאות היבשה ושם חול גבול לים חוק עולם. וכמו שהארכתי בדרוש הזה על מאמר שאמרו ז"ל על פסוק הן יעצור במים ויבשו וגו' זה אומרו כאן שויבשת ידיו ילרו לא ניצולי השמש והכוכבים. עד כאן שבחו ורגונו של הקב"ה במה שאמר נכונה לה'. כנגד גריע ללור ישענו אמר באו נשתחוה ונכרעה נכרעה שכל זה מורה ההכנעה והתשובה להשלים נפסס. ואמר שלש מיני פעולות ונתן טעם לכל אחת נשתחוה שהוא פשוט ידיים ורגלים לפי שהוא עשנו והמליאו מההדר אל המליאות. נכרעה שהוא כפיפת קומה כי הוא אלהינו וזוגנו ומפרנסנו כי זן את כל העולם מקרני ראמים ועד ביצי כינים. נכרעה שהוא מלשון ויברך הגמלים לפי שאנחנו עם מרעיתו ולאן ידו ונתן לנו תורתו או יראה כמו שאמרו ז"ל לריך שנכרעה ונכנע מפניו והטעם שאימתי אנחנו עם מרעיתו כשאנו נמשלים ללאן ידו כמו שנאמר ואתנה לאני לאן מרעיתי אבל כשאנו אריות הוא שגא אותנו שנאמר היתה לי נחלתי כאריה ביער. שהכונה בזה לומר שכשישראל הם המכניעים ילרם וחמרים כלאן אז הם עם מרעיתו אבל כשמקשים לבם וערפם כאריות ואינם חוזרים בתשובה אז הקב"ה שולא אותם וכל הענין הנזכר אפשר להיות היום אם בקולו תשמעו וכמו שאמרו חז"ל אם עושין ישראל תשובה לפני הקב"ה אפי' יום אחד מיד בן דוד בא שנאמר היום אם בקולו תשמעו. ולכן עשו תשובה ויהיה לכם הכנה להשלים נפססם ולקדש שמו יתב' ולא תעשו להפך בשתי חלוקות אלו כמו שעשיתם במדבר

לפי שאומר שהקב"ה הוא אלוה מהאלהים וכיון שהוא אלוה מהם ודאי נמורה שהם אינם אלהים כי אם בשיתוף השם לפי ששם אלוה מורה כל השלמות הראוים להמלא במי שהוא אלוה שיהיה מחוייב המליאות. בלי ראשית ובלתי בעל תכלית וכל השלמות כלם. וכיון שאמר שהקב"ה הוא אלוה בערכם. ודאי שמורה שאין להם שום אלהות ואינם נקראים כן אלא בשיתוף השם אבל כאן שאמר אל גדול ה' ומלך גדול על כל אלהים נראה שההבדל ביניהם אינו אלא הגדולה שהקב"ה גדול מהם. אבל כלם נכנסים תחת גדר האלהות ושם אל סוג כולל לכלם. והגדול הוא ההבדל המבדילם ולכן קא פריך וכי יש אלהים אחרים פשיטא ופשיטא שאין אלהים אחרים דמושל ראשון הוא שאין אלוה כי אם אחד ואי אפשר להיות שתי רשויות. כמו שנתבאר במופת אלא שבעל המאמר סמך לפסוק שאמר ואין אלהים עמדי. ומשני אוי להם וכו' :

הכונה לומר שאין הכתוב מדבר בהוראת עלמות האלהות אלא בהוראת גדולת פעולות השם יתעלה המורים גדלו ולכן אמר כי אל גדול ה' וגו' בצחינת הפעולות. וכיון במה שאמר ויורדים הם ואלהיהם וכו' למה שאמרו ז"ל על פסוק גם כי אלך בגיא ולמות לא אירא רע וגו' רבי אליעזר המודעי אומר כו'. ר' חנינא בשם רבי ראובן אמר אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כי בלש ה' שופט אין כתיב כאן אלא נשפט הוא שדוד אמר גם כי אלך בגיא ולמות לא אירא רע למה כי אחת עמדי ולכן בצחינת גדולת הפעולה הזאת שמליל עמו מדינה של גהינם מכנהו בשם גדול. כי זהו הבדלו בדרון הזה שבא לספר הגדולות שיעשה הקב"ה בזמן הגאולה ואין הגדולה הבדל באלהות :

אשר בידו מחקרי ארץ וגו' אמר שמגדולותיו יתב' שלא יפלא ממנו כל דבר ואפילו הדברים השפלים ואין בזה גנאי להקב"ה כמו שטענו קצת לומר שהוא גנאי להקב"ה היותו יודע ומשגיח בשפלים והטעם לזה כי ידיעתו יתעלה אינה קטנה לו ממליאות הידוע אלא אדרבה ידיעתו ית' קודמת למליאות הידוע וידיעתו סבת מליאות הידוע באופן שבידיעת עלמו יודע כל הדברים כלם. כי הוא דפוס כל הנמצאות וכל הנמצאים עליונים ותחתונים מליאורים בשכלו יתברך קודם היותם במליאות וזהו שרמו באומרו אשר בידו מחקרי ארץ כלו' בידו ממש ובעלמותו כי הוא בראם ולזה כיונו ז"ל

אותו לובש אותו פורפיריין ומראה לו גופו של כל לדיק ולדיק רשום עליו שנאמר ידיו בגוים מלא גויות וגו' באותה שעה מתקנס הקב"ה ממנו וכו'. הרי שנראה שמדבר לעתיד לזמן הגאולה. וזא לומר שבזמן הגאולה הכלל ונשבח להקב"ה בשלש בחינות אחת לפריקת עול הגלות והשעבוד מעל לארץ ישראל ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאייהם. עוד שנית להיות ישראל מוכנים להשלים נפשם ולהשיג שלמותם כי ביותם בגלות אין לאל ידם לעסוק בתורה ולקיים המצוות ובזמן ההוא תמלא הארץ דעה את ה' :

עוד שלישית בשביל הנקמה שיעשה הקב"ה בעו"ם תוכחות בלאומים לא יתפייס הקב"ה לבד להוליא את ישראל מביייהם אלא שגם כן עוקם מהם על מה שהרעו לישראל. כמו שעשה במלכים דכתיב וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וגו' ובה יתקדש ויתגדל שמו בעולם. ואפשר שלשלש כיון המאמר באומרו כך בישועתך כך בתורתך כך ביראתך :

כי כנגד הבחינה הראשונה שהיא פריקת עול השעבוד לבד אמר כך בישועתך כלומר הישועה מהגלות. כנגד הבחינה השנית שהיא השגת שלמותה אמר כך בתורתך שהיא המשלמת כמד"א תורת ה' תמימה משיבת נפש. כנגד הבחינה השלישית שהיא הנקמה אמר כך ביראתך כלומר שבאמצעות הנקמה שיעשה בהם כל העולם יראו וישמעו ויראו נזמנו יתעלה שיתגדל שמו בעולם ולשלש בחינות אלו נחלק כל המזמור וזה שדוד המלך ע"ה עשה מזמור להודות ולהלל להקב"ה על השלש בחינות שעתיד לעשות לישראל. וכנגד הראשונה אמר נאם ה' לאדני וגו' עתיד הקב"ה לומר משיח לדקנו שהוא אדון ושר וגדול על כל האומות או אפשר שקראו אדוני. כלומר האדון אשר עתיד להיות ממני ומאדני שהוא משיח בן דוד הקב"ה יאמר לו שב לימיני כמו שאמרו חז"ל במאמר שכתבתי. עד אשית אויבך הדום לרגלך ויכנעו תחת ידך וילאו ישראל משעבודם ומתחת ידם :

במה עורך ישלח ה' מזיון וגו' יראה שיזכה לזה וגם להתמיד ממשלתו בזכות המשפט. כי אין עוז אלא משפט כמו שנאמר ועוז מלך משפט אהב ובזכות המשפט יהיו נגאלים כמו שנאמר ליון במשפט תפדה וזה מטה עורך והדין והמשפט ישלח ה' והתנהגו בדין ומשפט לא לבד יזכו ישראל ללאה מהגלות כי אם גם שיתמיד וימשך גדולתו וממשלתו של משיח לדקנו וזהו דעה בקרב אויבך. וכן מצינו שאמר ישעיה וספט בין הגוים

במדבר כי כנגד חסרון שלמות נפשם אמר אל תקשו לבצכם כמריבה שש נתגלה שלא היו מאמינים אמונה שלימה כמו שנאמר על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר ה' ה' בקרבנו אם אין. ואמרו חז"ל אם הוא רבין כל המעשים כדרך שהוא רבין עלינו נעבדנו ואם לא נמרוד בו עוד אמרו אם מספיק לנו מזמנותינו וכו'. עוד אמרו אם מהרהרין לנו לבצבנו וכו' וכמו שהארכתי בפירוש זה המאמר שם שהכונה שהיו כופרים בחכמתו יכלתו רגונו באופן שהיה להם חסרון שלמות נפשם :

וכנגד העדר קדושת שמו יתבאר אמר כיום מסה במדבר וביאר שניהם. כנגד הראשון שהוא חסרון האמונה אמר אשר נסוני אבותיכם בחנוני. כמו שנאמר על נסותם את ה' לאמר ה' ה' בקרבנו. וכל זה עשו עם היות שכבר ראו פעלו והנסים שעשיתי עמם בהוליא אותם מארץ מצרים ועם כל זה לא הועיל להם והיו מסופקים באמונתם. כנגד העדר קדושת שמו יתב' אמר ארבעים שנה אקוט בדור וגו' ויניעם במדבר ארבעים שנה עד אשר נשבעתי באפי וגו' ובה נחלל שמו יתבדך שיאמרו האומות מצלתי יכולת ה' להביאם אל הארץ מעבכם ומניעם במדבר וכל זה גרמו עונותיהם. לכן הזהירו בתשובה ותתקנו שתייהם הן שלמות נפשכם הן קדושת שמו ית' כי הכל מסור בידכם היום אם בקולו תשמעו. הרי שתכלית הגאולה להקן שמים אלו חסרון שלמות נפשם ולקדש שמו של הקב"ה בעולם ואל הדרוש הזה כיון דוד ה"ה במזמור לדוד מזמור נאם ה' לאדוני שב לימיני וגו'. שיש מי שפירש המזמור הזה על אברהם ויש לו סמך מדברי חז"ל במדרש ויש מי שפירשו על דוד המלך עלמנו כמו שנראה מפירושם ונראה לע"ד לפרשו על משיח לדקנו מכיון לדרוש שאנו עומדים בו ומלאתי לי סמך מדברי רז"ל אם בתחלת המזמור אם בסופו בתחלתו אמרו חז"ל על פסוק נאם ה' לאדוני אמר רבי יודן בשם רבי אחא בר חנינא לעתיד מושיב הקב"ה למלך המשיח לימינו ואברהם לשמאלו ופני אברהם מתכרמות ואומר בן בני יושב לימין ואני לשמאל והקב"ה מפייו ואומר בן בןך על הימין שלי ואני לימיןך הוי וענותך תרבי הרי שנראה שמדבר במשיח. עוד חז"ל בסוף המזמור על פסוק ידיו בגוים כל נפש ונפש שהרג עשו מישראל כביכול נטל הקב"ה מדם כל נפש ונפש וטבל פורפיריין שלו עד שצבעה דם וכשיגיע יום הדין ויושב עליו בבימה לדון

הגוים והוכיח לעמים רבים וכחתו חרבותם לאחים וחנינותיהם למזמרות וגו' ופירש המפרש כי אם יהיה בין גוי לגוי מלחמה או איזו תביעה יבאו למשפט לפני מלך המשיח שהוא ארון על כל העמים והוא יוכיח להם ויאמר למי שימלא בו עול תישר המעוות לבצל דיך ובעבור זה לא תהיה מלחמה וכו' :

עמך נדבות ביום חילך וגו' ירלה אז בזמן ההוא עמך ישראל יעשו נדבות גדולות ביום שתהיה עושה חיל וכובש האומות עכו"ם וכמו שנאמר נדרו ושלמו לה' אלהיכם כל סביביו וגו' ויעשו הנדבות הנז' בהררי קדש כלומר בבית המקדש שנקרא הדרת קדש כמו שנאמר השתחוו לה' בהדרת קדש ונקרא כן שם היה הודו של הקב"ה. ובאיוו סבה יעשו הנדבות לשתי סבות אחת מניחם משחר כלומר כי יליאחם מהגלות הוא כולד היולא מרחם אמו לאויר העולם שלא ממקום חשך ומבית הענופות וזרח לו השמש כשחר נכון מולאו כן הם ישראל בהיותם בגלות עומדים במזור ובמזוק כעלמים בבטן המלאה ובליאחם מהגלות וזרח להם כשחר. עוד סבה שנית לך על ילדותך כאן רמז הבחינה השנית שכתבתי מהשגת שלמותן של ישראל וירלה לך ובשבילך יהיה כטל ילדותך וחוקתך ותורתך אשר תלמדנו ויהיה לנו הכנה לקבלם. וילדותך הוא גזור מלשון ובידני נכרים ישפיקו ותרגם המתרגם ובנימוסי עממיא אזלין ואמר שעם היות שהחקים אינם נוחים לקבל לעשותם להיותם בלי טעם מ"מ יהיו ערבים עליו כטל מה הטל חיים לעולם אף הם חיים לעולם וכמו שאמר חול כטל אמרתי וכן אמר הנביא ישעיה והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מזיון תלא תורה ודבר ה' מירושלם עד שתמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים :

נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם וגו' אמר ששבביל התורה שילמד לכל העולם כמו שרמו באומרו לך טל ילדותך. לכן נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם שלא יפסק מלכותו וכמו שגא' נשבע ה' לדוד אתה לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך וכמו שגא' וחסדי לא אפיר מעמו ולא אשקר באמונתו. וגם נשבע שיה' כהן ושר לעולם לסבת היותו מלך לך שרודף אחר הדק וזהו דברתי מלכי לך כאלו יאמר על דברת היותו מלך לך והשני יודי"ן נוספות שכן דרך הכתוב המשפילי לראות מקימי מעפר ההופכי הלור וגו' וכן רבים. וכן אמר (ישעיה יו) והוכן בחסד

כסא וישב עליו באמת באהל דוד שופט ודורש משפט ומהיר לך. כלומר והוכן בחסד כסא וישב עליו הסכה ליה הוא בשביל התורה שנקראת אמת שגא' תורת אמת וגו'. וכן פירשוהו חז"ל על זה הפסוק בזה המזמור אמר הקב"ה הוא ישב ואני אעשה מלחמה ומה עלינו לעשות לקרות ולשנות בתורה שנקראת אמת שנאמר אמת קנה ואל תמכור היו וישב עליו באמת. וגם מסבה אחרת יכון הכסא לפי שיהיה שופט ודורש משפט ומהיר לך ולכן נקרא משיח לרקטו להיות שדק לך ידוק. אף כאן אמר המשורר ששבביל התורה ובשביל הדק נשבע ה' שיהיה כהן לעולם :

בנגד הבחינה השלישית שהיא לעשות ולקדש שמו בעולם אמר ה' על ימיך כלומר להיות שהקב"ה יהי' על ימיך והוא עושה מלחמתך מחן ביום אפו מלכים הנמלאים בעת ההיא ויעשה נקמה בהם ולא נקמה זו לבד יעשה בנמלאים בעת ההיא. אלא אף על כל העובדי גלולים שהרעו לישראל כבר זה כמה וחלף הלך לופרע וינקם משרו המסייעו מלמעלה וזהו ידיו בגוים מלא גווית וכמ"ש ז"ל במאמר שכתבתי שעתיד הקב"ה ללבוש לבוש שכל לדיק שנהרג רשע עליו ואז יפרע משרו של עשו שהיה מסייע בדבר וזהו מחן ראש וגו' כלומר כיון שמחן הקב"ה הראש והשר של מעלה ימשך מזה על ארץ מכה רבה. כי אין לתחתונים יכולת כי אם מכח שרם של מעלה וכיון שמחן הראש התחתונים נופלים מאליהם :

ירדה כיון לע"ד הפסוק באומרו (דברים כא) כי תלא למלחמה על אויבך ונחתו ה' אלהיך בידך ושבת שביו דקשה דהוה ליה למימר ונחתם ה' אלהיך בידך ושבתם בלשון רבים כמו שאמר על אויבך לשון רבים. אלא שהכוונה כי תלא למלחמה על אויבך מה יעשה הקב"ה יפרע מן השר של מעלה תחלה וזהו שרמו באומרו ונחתו ה' אלהיך בידך לשון יחיד שרמו לשל האויבים הנז' ואחר שיהיה השר כבוש תחת ידך ממילא שבת שביו של השר הנז' והוא רמו לאויבים הנז' שהם כשביים כבושים תחת השר הנז' אתה שבת אותו השבי שלו וכמו שאמר הנביא (ישעיה י) הנה הארון ה' לבאות מסעף פורה במעלה ורמי הקומה גדועים והגבוהים ישפלו. שרדך לדקדק בפסוק דלאו סופיה רישיה. שכו שאמר מסעף פורה. היה לו לומר ורמי הקומה מגדע והגבוהים משפיל אלא שכיון למה שכתבתי ואמר להיות שהקב"ה הוא ארון לבאות השמים לכך יש לו יכולת לסעף ולחתך הפורה והוא גזע האילן. והוא רמו לשל

בעכו"ם לפרסם שמו בעולם אמר (נחום א') אל קנא ונוקם ה' נוקם ה' ובעל חמה נוקם ה' ללריו ונוטר הוא לאויביו וכו' שכונת הפרשה ההיא לדבר על חרבן מלך אשור על שהרע והחריב לישראל ואעפ"י שישראל נהחייבו החרבן והגלות על פשעיהם. מ"מ נכמרו רחמיו של הקב"ה על ישראל. כי הקב"ה קלף מעט והם האומות עזרו לרעה לכן ראה הקב"ה לנקום נקמתם וגם הם יקחו חלקם. ובא להודיע הנביא שאף על פי שבתחלת המחשבה היה נראה לומר שכיון שישראל היו חייבים הגלות מלד עונם לא היה ראוי כל כך להנקם ממלך אשור כיון שסבת הנקמה לא היה מפני שלא היו ישראל חייבים לאותו הגלות כי חייבים היו אלא לפי שהקב"ה נכמרו רחמיו על ישראל אפילו הכי ינקום נקמתו מהם וזהו אל קנא ונוקם ה' כלומר עם היות שנקרא שמו ה' המורה רחמים וגם שם אל יתב' הוא רחמים. וכמו שאמרו חז"ל מנין ששם אל רחמים שנא' אל ה' ויאר לנו אל נא רפא נא לה אלי אלי למה עזבתי עם כל זה הוא קנא ונוקם אמר עוד נוקם ה' ובעל חמה יראה כשהאדם נוקם נקמתו עברה חמתו אבל הקב"ה עם סנחריב מלך אשור. עם היות שלקח נקמתו ממנו נשאר הקב"ה בעל חמה. והטעם נוקם ה' ללריו ונוטר הוא לאויביו. ויוכן כי יש הבדל בין לר לאויב כי הלך הוא המלך במלחמה ובא בשכרו. ואין לו שנאה וטינה בלבו. ואויב הוא המלך המגיע המלחמה שיש לו השנאה בלבו וסנחריב היה לר ואויב. כנגד ישראל היה לר במעשיו שהגלם מעל אדמתו ואויב בלבו. והשנאה שהיה לו כנגדם ולכן פורע לו הקב"ה מדה כנגד מדה. הוא נוקם כנגד הלצה שהלך להם וזהו נוקם ה' ללריו ונשאר עדיין בעל חמה להיותו גם כן הוא אויב ושונא בלב וזהו ונוטר הוא לאויביו כלומר בבחינת היותו אויב ושונא בלבו :

ובן מלינו בעמלק שעם היות שלקחו נקמתו ממנו כמו שנאמר ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב זה הקב"ה זכור אשר עשה לך עמלק בדרך וגו'. וכל זה להיותו לר ואויב כמו המן שהיה מזרעו ובחיוב בו איש לר ואויב המן הרע הזה. וכן אמרו ז"ל נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים משה הלדיק מתנקם על המדינים שחי נקמות. ואף הקב"ה מתנקם שחי נקמות שנאמר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע. שרומז אחת כנגד המעשה ואחת כנגד השנאה שבלב. אף כאן בסנחריב עשה הקב"ה שחיס נקמה ונטירה נקמה

של מעלה שהוא גזע האומה והמעמידה. כמו שחנניד הגזע לענפי האילן והקב"ה בכחו הגדול מסעף הפורה ההיא במעלה וכיון שרמי הקומה והם השרים של מעלה גדועים הגבוהים והם המלכים של מטה ישפלו מעצמם כמו שהאילן כיון שנחתך הגזע הענפים נופלים מאליהם. אף כאן הקב"ה מסעף הפורה ואחריו כל אדם ימשוך וכמו שאמרו ז"ל אין הקב"ה נפרע מאומה אלא אם כן נפרע משרה תחלה שנאמר יפקוד ה' על לבא המרום במרום והדר על מלכי האדמה וגו'. אף כאן כיון שמחך ראש ישתלשל מזה על ארץ מכה רבה: **בנחור** בדרך ישתה על כן ירים ראש בא לומר שמאחר שהקב"ה גאל ישראל מה לו לעשות עוד נקמה במה שכבר עבר כי הקב"ה רב חסד. לזה הירך ואמר כי באמצעות הנקמה שעושה באויביו ה' יתגדל שמו של הקב"ה בעולם שכן עשה ביציאת מצרים ויוכן עם מה שאז"ל על פסוק ואשר הגחלים אשר נטה לבשת עד וגשען לגבול מואב שהיו שם בני הרים גבוהים והנחל עובר ביניהם ודרך ישראל עובר בתוך הנחל וחשבו אמוריים להרוג את ישראל כשיעברו דרך שם ולכן עמדו האמוריים במערות ההרים הגו' ועשה הקב"ה גם וגדבקו ההרים זה עם זה. ומתו כלם כמו שפירא בדברי חז"ל בפ' חקת הרי שהקדוש ברוך הוא כבר גאל את ישראל מיד האמוריים. ומכל מקום לא נתפיים עם זה עד שפרסם הנם הזה והודיע לישראל וכשאמרו חז"ל על זה הטעם פת לתיטוק לריך להודיע לאמו אמר הקב"ה מי מודיע לבני נסים אלו מפעם חזר ההרים למקומן והבאר ירדה להיך הנחל והעלה משם דם ההרוגים וזרועות ואזכרים והיתה מוליכתן סביב למחנה וישראל ראו זאת וסירה עלי באר מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה ומנין שהבאר הודיעה בהם שנאמר ומשם בארה וכו' משם היתה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה אלא שירדה לפרסם הנסים והוא שאמר מתחל בדרך ישתה. כלומר יעשה הקב"ה נקמה בעכו"ם כדי שיתגדל שמו בעולם. כמו שעשה בנחל האמוריים שהוריד לתוכו הבאר שהיה ישראל שותה ממנו בדרך. וכל כך למה הרי כבר ניזולו אלא לא עשה כן אלא לפי שעל כן ירים ראש הקב"ה ויגדל שמו בעולם באמצעות ידיעת הנסים. אף לעתיד עם היות ישראל נגאלים יעשה נקמה הקב"ה בעכו"ם לפרסם ולגדל שמו בעולם ויכירו וידעו כל יושבי תבל כי לה' המלוכה ומושל בנאים. וכן מלינו הנביא נחום האלקושי שאמר שהקב"ה עושה נקמה

לרחם על ישראל עם כל זה כאלל ממנו ונשתלשל מה
נשתלשל. ועוד הביא ראיה מזמן מתן תורה ואמר
הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו ותשא הארץ מפניו
וכמשז"ל. כשעמד הקב"ה ואמר אנכי ה' אלהיך היו ההרים
מתרטטין והגבעות מתמוטטין ובא תבור וחרמון וכו'
ועוד אמרו שהיה הארץ חלה וכו'. הרי לך שאפי' בזמן
שלין כונתו להרע לשם נכרא עם כל זה הרים רעשו
ממנו כשיהיה כונתו לעשות דין על אחת כמה וכמה.
וזהו שאמר הקף ומיד לפני זעמו מי יעמוד ומי יקום
בחרון אפו וגו' וכן אמרו ז"ל ברב פ' יתרו. ומה אם
בשעה שנותן חיים לעולם ארץ רעשה כשיבא לפדוע מן
הרשעים שעברו על דברי תורה על אחת כמה וכמה
שנאמר לפני זעמו מי יעמוד וגו'.

מוב השם למעוז ביום לרה שבה לתרץ שאם
האמת הוא שאילו בזמן שליין הקב"ה עושה
דין אלא שבה לרחם או ליתן חיים לעולם. מ"מ ארץ
רעשה ובא באכזריות גדול אם כן מאי איכא ומה הבדל
יש בין שמו המורה רחמים לשמו המורה דין. לזה תירץ
ואמר טוב ה' למעוז ביום לרה שהשם מורה היותו מרחם
ומתלבש במדת רחמים. ומה טוביותו שידע חסדי בו
ולא יאונה להם רעה. אבל כשמתלבש במדת הדין אינו
מבחין בין טוב לרע וכמ"ש ז"ל כיון שניתן רשות למשחית
לחבל אינו מבחין זהו ההבדל שיש בין מדת הדין למדת
רחמים אבל מ"מ אפי' בהיות כונתו יתבדק לרחם על
ישראל מ"מ בסופה ובשערה דרכו להנקם מאויביו ולכן
בזמן הגאולה יעשה נקמה בגושיהם להודיע שמו לגריו.
וכן מלינו שאמר הנביא לפנינו גוי ממועד אספתי ממך
היו משאת עלי' חרפה שהמפרש דחק עלמו בדבר
הפסוק לנכח ואלא לנכח כמו שתראה מדבריו ולכן נראה
לע"ד שהוא מקושר עם הפסוק שלפניו ושלאחריו אמר
תחלה ה' אלהיך בקרבך גבור יושע וגו' שהכונה לומר
שאחר שישאל יעשו תשובה שלימה בהיותם בגלות ומקוים
ומיחלים לו יתבדק שיושעם וכמו שאמר לכן חכו לי
נאם ה' ליום קומי לעד וגו'. ואמר עוד והשארתי
בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' שארית ישראל לא
יעשו עולה ולא ידברו כזב וגו'.

באופן שעשו תשובה שלימה אז ודאי ה' אלהיך
בקרבך גבור יושע כי כשלא היו עושים
רצונו של מקום היו דוחקים רגלי השכינה ולא היה בקרב
ישראל ולכן אע"פ שהקב"ה לעולם גבור. מכל מקום
בעת ההיא יהיה כגבור לא יוכל להושיע לפי שבזמן
שלין

נקמה דכתיב ויאל מלאך ה' ויד במרנה אשור מאה
ושמנים וחמשה אלף ולא נשארו כי אם עשרה אנשים
או ששה כמו שנא' על פסוק ושאר עץ יערו מספר יהיו
וגער יכתבם. ונטייה דכתיב אחר כל זה ויהי הוא
משתחויה בית נסרוך אלהיו ואדרמלק ושראלר בניו הכוהו
בחרב הרי ששם היותו יתב' נוקם נשאר בעל חימה:
דן ארץ אפים וגדל כח ונקמה לא ינקו וגו' ירלה שבה
לומר איך יווייר שהקב"ה שנקרא שמו ה' שהוא
רחמים שנאמר שהוא נוקם ובעל חימה לכן אמר אל
חתמה על זה שמה שנקרא שמו ה' הוא בבחינת שהוא
ארץ אפים ומאריך אפיה אבל גבי דיליה וגם נקרא כן
לבחינת שנית היא שמורה היותו גדול כח שמורה היותו
מהיר ההיות נהאפש המוחלט ואין לך כח גדול מזה
ולשתי בחינות אלו נקרא שמו השם אבל שנאמר שהוא
מרחם לגמרי זה אינו ונקמה לא ינקו והראיה לזה:

דן בסופה ובשערה דרכו הכונה לומר שאע"פ שכשילאו
ישראל ממלרים לא היו ראויים לכך וכמו שאמרו
ז"ל גוי מקרב גוי מה אלו עיבדי עכו"ם וכו' ומה
שעשה הקב"ה בשבילם אינו אלא רחמים עליהם ועם
כל זה היה בסופה ובשערה דרכו דכתיב ויולך ה' את
הים ברוח קדים עזה כל הלילה וגו' ועוד עשה שם
ביל את מלרים שענן אבק רגליו וירלה שאמרו וישקף ה'
את מחנה מלרים בעמוד אש וענן שהיה עמוד ענן יורד
ועושה אותו כטיט ועמוד האש מרתחו וטלפות סוסים
משתמעות ויהם את מחנה מלרים וזהו שאמר כאן
האבק והעפר שעשו רגליו של הקב"ה שהיה הולך לפני
מחנה מלרים היה הענן שנעשה טיט והיו משתמטין בו
ועוד עשה שם שנוער בים ויבשהו ולא לים לבד אלא
שכל הנהרות החרבי וכמו שאמרו ז"ל ויבקעו המים.
כל המים שבעולם נבקעו ומנין אתה אומר אף הנוים
שצבורות ושצחיין ומערות ושכר ושכרם ושצחיית
ושכללותיה נבקעו תלמוד לומר ויבקעו המים כל המים
שבעולם. באופן שאומלל בשן וכרמל. ירלה שנכרתו
המלריים שהיו דשנים ורעננים כבשן וכרמל בהיותם
במלרים דכתיב כנן ה' כארץ מלרים ולא הם לבדם.
אלא גם נכסיהם עמהם וזהו ופרח לבנון קמל רמו
לנכסיהם שהם כפרח וליץ של יושבי הלבנון שהוא רמו
למלרים קמל וכרת שם כשעברו הים וכמו שאמרו ז"ל
גדולה היתה בינת הים מבית מלרים. שנאמר ויסע
משה את ישראל מים סוף הסייעם על כרחם. הרי ששם
היות שכונתו יתעלה ביציאתם ממלרים לא היה אלא

יִשְׂרָאֵל חֵיקוֹן חִילוֹל שְׁמוֹ יַתְעַלָּה הַמְּחֻלָּל בַּעֲבוּרָם
בְּקִבּוּץ הַגִּלּוּת וּבִנְקֻמָּה שִׁיעָשָׂה בַּעֲבוּרָם
יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ בַּעֲבוּרָם. וְלִהְיוֹת שְׂבָהוּת יִשְׂרָאֵל
עוֹמְדִים בְּגִלּוֹת חֹסֶר מֵהֶם שְׁלֹשָׁה יָחַד לִכְן כִּנְגַד שְׁלֹשָׁה
אֵלֵה. חִיבְרוּ בְּנֵי קֶרַח מִזְמוֹר מִחֻלָּק לְשְׁלֹשָׁה חֻלְקִים אֵלּוֹ
שֶׁמִּתְרַעֲמִים יִשְׂרָאֵל בְּהִיוֹתָם בְּגִלּוֹת עַל שְׁלֹשָׁה חֹסְרוֹת
וּגְרַעוּתֵי יִשְׂרָאֵל:

לְמִנְצָה מִשְׁכִּיל לְבָנֵי קֶרַח כֹּאִיל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי
מִים כֵּן נִפְשֵׁי תַעֲרֹג אֲלֵיךְ אֱלֹהִים. אֲזִ"ל
כֹּאִילָת אֵינוֹ אֹמֵר אֵלֶּךָ כֹּאִיל זָכַר תַּעֲרֹג נִקְבָּה לְמֵה
אֵלֶּךָ אֵילִיל זֶה בְּשִׁוְשַׁבְתָּ עַל הַמִּשְׁבֵּר מִלְּטַעֲרַת וְעוֹרַגַת
לְהַקְבֵּה וְהוּא עוֹנֶה אֹתָהּ וּמוֹמֵן לָהּ נַחֵשׁ וּמְכִישָׁה בְּבֵית
הַרְחֵם וּמִיד הַרְחֵם נִפְתַּח כִּךְ קִרְאוּ בְּנֵי קֶרַח מִלְּמֵה
שֶׁלֹּא יֵאָבְדוּ וְעֵנָה אֹתָם מֵהוּ עַל אֲפִיקֵי מִים הֵאִילָת
הִיא חֹסֶדֶה שְׂבָחִית וּבִזְמַן שֶׁהָיִיתָ לְמֵאֹת מִתְכַּנְסוֹת אֵלֶּל
הֵאִילָת וְהִיא חוֹפֶרֶת וּמִכְנֶסֶת קֶרְנֵיהָ בְּקִרְקַע וְעוֹרַגַת
לְהַקְבֵּה וְקוֹרַע לָהּ אֵת הַתְּהוֹם וְהַמִּים עוֹלִים לָהּ זֶהוּ
כֹּאִיל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מִים:

בִּנְתָּ חו"ל בְּמֵאֲמָרָם זֶה לֹמַר שְׂכִינֹת בְּנֵי קֶרַח בַּפֶּסֶק
זֶה וּבְשִׁלְפִנֵּי לְכָלֹל כֹּל פְּרָטֵי הַמִּזְמוֹר וְהַעֲנִינִים
אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל מִתְרַעֲמִים בְּהִיוֹתָם בְּגִלּוֹת. וְאָמְרוּ שֶׁהֵם
הַשְׁלֵשָׁה הַנּוֹכְרִים וְלִרְמוֹז לְשֵׁנִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהֵם חֹסְרוֹן
שְׁלָמוֹת גּוֹפֵס שֶׁהוּא הַשְׁלָמוֹת הָרִאשׁוֹן וְחֹסְרוֹן שְׁלָמוֹת נִפְשָׁם.
שֶׁהוּא הַשְׁלָמוֹת הָאֲחֵרוֹן אָמְרוּ כֹּאִיל תַּעֲרֹג וְאִ"ל כֹּאִיל זָכַר
תַּעֲרֹג נִקְבָּה וְכו'. כִּי הוּא מוֹסֵס וַיְדוּעַ בֵּין הַחֲדָמִי' כִּי הִזְכֵּר
וְהַנִּקְבָּה מִשָּׁל לַחֲמֵר וְלַזֹּרֶה. וְלִכְן הִרְכִּיב הַמְשׁוֹרֵר בְּגִזְרֵה
אֶחָת זָכַר וְנִקְבָּה לְרִמּוֹז שֶׁהַתַּעֲרֻמָּה הוּא מִחֹסְרוֹן שְׁלָמוֹת
הַגּוֹף. שֶׁהוּא נִמְשָׁל לְנִקְבָּה וּמִחֹסְרוֹן שְׁלָמוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוּא
נִמְשָׁל לְזָכַר. וְלִהְיוֹת שְׁתֵּי שְׁלָמוֹת אֵלּוֹ כֹּאֲחִיזִים זֶה עִם
זֶה דֹּאֵי לֹא הֵא לֹא קִיַּמָּא הֵא כְּמוֹ שֶׁכָּבַר כְּתִבְתִּי שֶׁכָּתַב
הַמּוֹרֶה וְכו'. לִכְן חִיבְרוּ וְהִרְכִּיב גִּזְרֵה אֶחָת בְּלִשׁוֹן זָכַר
וְנִקְבָּה וּפִירְשׁוּ עוֹד דְּבָרֵיהֶם וְאָמַר:

אֵילָת זֶה כְּשִׁוְשַׁבְתָּ עַל הַמִּשְׁבֵּר מִלְּטַעֲרַת וְעוֹרַגַת
לְהַקְבֵּה וְכו'. כְּלֹמֵר כֹּאֵן רִמּוֹ לְחֹסְרוֹן
שְׁלָמוֹת הַגּוֹף וְשֶׁעֲבֹדוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּיד הָאוֹמוֹת עֲבוּרָם
נִמְשָׁל לְזָכַר הַמּוֹנֶה וְהַשְׁרֹי בְּמַעֲשֵׂי אֱמוֹ בְּמַחֲשָׁבִים כְּמוֹ
שֶׁאָמַר הַנְּבִיא (אֵיכָה ג) בְּמַחֲשָׁבִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמֵי עוֹלָם
שֶׁאֲפָשֶׁר שְׂרֻמּוֹ לַעֲבוֹר שֶׁאֵם הֵיטָב שֶׁהוּא חֵי בְּעֵת אֱמוֹ
מִכָּל מִקּוֹם חֹסֵב כְּמֵה לִהְיוֹת שְׂעִדִּין לֹא יֵאָל לְאוֹיֵר
הָעוֹלָם. וְלִכְן אָמַר כְּמֵי עוֹלָם כְּלֹמֵר שֶׁהוּא מֵהַעוֹלָם
אֵת

שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְאוּנוֹ שֶׁל מִקּוֹם כְּבִיכּוֹל מִתְּשִׁין כַּח
שֶׁל מַעֲלָה. שֶׁנֶּאֱמַר לֹר יִלְדָךְ תִּשִּׁי וְכו'. אֲבָל עַתָּה
בְּחֻמְלֵנוֹת הַתְּשׁוּבָה שֶׁאֲלֵהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ יִהְיֶה גִבּוֹר יוֹשִׁיעַ
כְּלֹמֵר שִׁוְשִׁיעַ וְדֹאֵי. כִּי אֵין מַעֲזוֹר לוֹ לְהוֹשִׁיעַ וּלְפִיכָךְ
יִשִּׁיעַ עֲלֶיךָ בְּשִׁמְחָה עַל הַעֲשִׂיתָ תְּשׁוּבָה עַד שִׁיכּוֹל לְהוֹשִׁיעַ
אֲבָל אִם יִהְיֶה עוֹד שֶׁלֹּא לְבַד יַעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה אֵינוֹ שִׁזְדֻמָּן
תְּשׁוּבָה מִיִּרְאָה אֵלֶּךָ תְּשׁוּבָה מֵאֲהָבָה עַד שִׁיחִירֵם הַקְבֵּה
וַיִּחְשֹׁב בְּאֲהָבָתוֹ שִׁיִּשְׂרָאֵל אֲוֹהֵבִים אֹתוֹ אִזּוּ יַעֲשֵׂה הַקְבֵּה
עִמָּהֶם תּוֹסֶפֶת עוֹבָה. וְהֵה הוּא שִׁיגִיל עֲלֶיךָ בְּרַגְלָהּ וִירֵקָן
וַיֹּאמֶר הַקְבֵּה לִירוּשָׁלַם נֹגִי מִמוּעַד אֲסַפְתִּי כְּלֹמֵר אִם
אֲסַפְתִּי לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵיוּ נֹגִים וְגִאֲנָחִים מִמוּעַד הַגִּאֲוָלָה
כְּלֹמֵר עַד מִתִּי קֶץ הַפְּלָאוֹת אֵין בֹּזֵה שׁוֹם יִתְרוֹן לְפִי
שִׁמְךָ הֵיוּ וְכוֹיִן שִׁמְךָ יֵאָל אֲלֵיךְ חֲזָרוּ אֲבָל הַמִּשְׁחָה
וְהַמִּנְחָה שֶׁאֵין אֶתָּן אֵלֵיהֶם ר"ל עַל הַאֲהָבָה הַנּוֹכְרָה
שִׁיִּשְׂרָאֵל אֲוֹהֵבִים לִי הִיא הַחֲרָפָה שֶׁאֲעֲשֶׂה בְּנוֹיִם תּוֹכְחוֹת
בְּלֹאזִמִּים. שֶׁלֹּא לְבַד אֲוֹשִׁיעַ לְיִשְׂרָאֵל אֵלֶּךָ שֶׁגַם אֲנִי
נִקְמָחָם. וְהוּא שֶׁפִּירֵשׁ אַחֵר כִּךְ הִנֵּנִי עוֹשֶׂה אֵת כֹּל מִעֲנִיךְ
עֵינִי שְׂחִיטָה וְכִישָׁה בַּעֲת הַהִיא וְהוֹשַׁעְתִּי אֵת הַזֹּלַעְתָּה
וְהַנְּדָחָה אֲקַבֵּץ וְשִׁמְחִים לְתַהֲלָה וְלֶשֶׁם כְּלֹמֵר יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵיוּ
בְּעֵינֵי הָאוֹמוֹת עֲבוּרָם נְבוֹיִם וְשִׁפְלִים יִהְיוּ לֶשֶׁם וְלַתְּהִלָּה.
וְאֵלּוֹ שֶׁהֵיוּ מַעֲשִׂים אֲחֵךְ יִהְיֶה כָּל הָאָרֶץ בְּשִׂתָּם. וְהוּא
הַמִּשְׁחָה וְהַמִּנְחָה כְּמוֹ וִיתָן מִשְׁחָה בִּיד הַמֶּלֶךְ שִׁתָּן הַקְבֵּה
לְיִשְׂרָאֵל בַּעֲבוֹר אֲהָבָתָם לִי ית' שִׁיעָשָׂה נִקְמָה בַּעֲבוּרָם כִּי
אִזּוּ יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ לְעֵינֵי הָעַמִּים בִּישׁוּעָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל
וּבְהַשְׁפָּלָתָם שֶׁל עוֹבְדֵי גִלּוּלִים וְכְמוֹ שֶׁרִמּוֹ דוֹד שְׂתִים אֵלּוֹ כִּי
יִפְגְּנִי בַּסֶּכֶה בְּיוֹם רַעַה יִסְתִּירֵנִי בְּסַחַר אֲהָלָה וְכו'. וְעוֹד
וְעַתָּה יִרְוֵם רֹאשִׁי עַל אֲוִיבֵי שֶׁהֵיוּ סְבִיבוֹתֵי עֲטֻרוֹתִי וְכַתְּרוֹתִי
וְשׁוֹלְטִים בִּי וְעַתָּה נִהְפֹּךְ הוּא שֶׁאֲרִים רֹאשִׁי עֲלֵיהֶם וְדֹאֵי
עַל זֶה אֲזַכְּרָה בְּאֲהָלָה וְכִתִּי תַרְעֵה אֲשִׁירָה וְאֲזַמְרָה לָהּ.
הֵרִי לָךְ שְׂבָחֻלֵנוֹת הַנִּקְמָה שְׁעוֹשֶׂה הַקְבֵּה עַל אֲוִיבֵי
מִתְגַּדֵּל שְׁמוֹ בַּעֲבוּרָם וּמַהֲלִים וּמַשְׁבָּחִים אֹתוֹ. וְלִכְן
לַעֲתִיד לְבֹא יַעֲשֵׂה נִקְמָה כְּדִי לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ הַמְּחֻלָּל כְּמוֹ
שֶׁכְּתִבְתִּי בְּאֹפֶן שְׁעֵלָה בִּידֵיכֶם שְׂבֻמָּן הַגִּאֲוָלָה יִתְקַנֵּן
שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים:

אֶחָד חֵיקוֹן גּוֹפֵס שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְהוּא הַשְׁלָמוֹת הָרִאשׁוֹן
וַיִּתְקַן זֶה בְּשִׁבְרֵת עוֹל עֲבוּרָם מַעַל לְאוֹרֵיהֶם
וְלֹא יִכְנוּ וְלֹא יַעֲבֹדוּ תַחַת יְדֵיהֶם:

שְׁנִי חֵיקוֹן נִפְשָׁם וְהוּא הַשְׁלָמוֹת הָאֲחֵרוֹן וַיִּתְקַן זֶה כִּי
כִיוֹן שֶׁהוֹכְנוּ בְּשִׁלְמוֹת הָרִאשׁוֹן יִהְיֶה לָהֶם פְּנָאִי
לְלֶכֶת אַחֵר הַשְׁגַּת הַשְׁלָמוֹת הָאֲחֵרוֹן. וְלַעֲסוֹק בְּחֹרֶה
וּבְמֵלֶכֶת וּמִלְּאָה הָאָרֶץ דַּעַת אֵת ה':

וכמו שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים באופ' שבאומרו כאיל הערוב על אפיקי מים לשון זכר ונקבה. רמז לשני השלמות שלמות הגוף ושלמות הנפש ואמר כאיל לשון זכר תחלה להיות כי הוא העקר ונכסף מפאת עלמו שרומז לשלמות הנפש ואחר כך אמר הערוב לשון נקבה שרומז לשלמות הגוף כי אינו נכסף מפאת עלמו אם להיותו הכנה והזמנה לשלמות הנפש שהוא שלמות האחרון אמר שישתלל בהיותם בגלות מתרעמים על שמים אלו:

ובגדר החלוקה השלישית והיא חילול שמו יתבדך המחליל אמר למאה נפשי לאלהים לאל חי כלומר מה שלמאה נפשי לאלהים אינו בשביל תועלתו ומה שנוגע אלי אלא בשביל כבודו יתבדך וזהו לאל חי שהיה מפורסם בעולם היותו יתבדך חי וקיים וכן אמרו בפסיקתא רבתי מהו לאלהים כשתעשה דין כו' שנאמר אלהים לא הקלל כלומר כי אז בעשותך דין בהם יוכר ויפורסם לכל היותו יתעלה אל חי מחוייב המציאות והכל מסור בידו שהרי אינו עושה דין בהם אלא אם כן נפרע משפיהם תחלה כמו שנאמר יפקוד ה' על זבא המרוס במרום וגו' וגם למא נפשי לתועלת הגמסך לי והוא מתי אבא ואראה פני אלהים כלומר שמתוך כך הייתי רואה ומשיג פני שכינה כי אין הקדוש ב"ה מושג אלא מלך פעילותיו. ומתוך הדיון שהיה עושה בהם הייתי רואהו ומשיגו:

אז יראה שמתוך כך יבנה בית המקדש ואבוא שם ואראה פני אלהים כלומר שמתוך השפעת האלהי המושפעת עלי שם. וכמו שאמרו ז"ל למה קורין אותו שמחת בית השואבה. שמשם שואבין רוח הקדש נמלא שיהיה לי לורה אלהית. וכן אמרו ז"ל אמר רבי יוחנן כשם שהם באים לראות כך הם באים ליראות מתי אבוא ואראה ברוח הקדש. ועם זה מתישב שגלות ואראה הרי"ש קמולה ולא שוא"ת. שיהא משמע שרואה פני אלהים אלא שיראה ויתגלה לעין הכל בצורת אלהים. כלומר בפנים אלהיות מלאות שפע אלהי המושפעת מאתו יתעלה שם בבית המקדש:

ואחר שרמזו כונתו הכוללת בכל המזמור שהוא הדבור בשלשה חלקים אלו הנזכר בא עתה לבאר כל חלק וחלק בפני עצמו:

כנגד החלק הראשון והוא חסרון שלמות גופם שהוא השלמות הראשון אמר היתה לי דמעותי לחם יונק ילילה וגו'. כלומר במקום שבזמן שבער היו מזונותי מזונות

אם היותו חי כן ישראל חשוב כמה מהעולם בהיותם בגלות אם היותם חיים ולכן נמשל לעובד וכמו שפירשתי על פסוק מרחם משחר וגו'. וכן מלנו הנביא ישעיה שהמשיל גלותו של ישראל לאשה הרעה שנא' בערם תחיל ילדה בערם יבא חבל לה והמליטה זכר מי שמע כזאת מי ראה כאלה היותו ארץ ביום אחד אם יולד גוי פעם אחת כי חלה גם ילדה ליון את בניה שכל זה מודבר בענין יציאת ישראל מהגלות כמו שפירשו המפרשים והמשיל לישראל לבן היואל מבטן אמו כך ישראל בהיותם בגלות בין גילולים וטיופים עומדים במחשכים בין מזרים ופריסיים וכשדים ויהתערבו בגוים וילמדו מעשיהם:

ובגו' שהחילת ההוא מתוך נשיכת הנחש יולדת כך ישראל מתוך נשיכת הנחש כלומר החרות שישראל סובלים בגלות כמו שאז"ל ברבבה סדר וארא כו'. לכך המשיל בעל המאמר לישראל העומדים בגלות לחילת העומדת על המעבר והנחש מכיסה ויולדת כך ישראל מתוך החרות התכופות שגזזים עובדי גלולים עליהם זו היא סבת יציאת לחור העולם ויציאתם מהגלות באמצעות התשובה שצושים בשביל אותם החרות כמ"ס ויהי בימים הרבים ואז"ל שהיו ימי לער וימת מלך מזרים ויאגחו בני ישראל מה כהיב בהריה וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים:

ובן אמר מרע"ה והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה וגו' באופן שהלכות מוכריחות מחייבות לאדם לשבז וכן כתיב תשבז חוטש עד דכא ותאמר שיבו וגו' כלומר היסורין שאתה מביא על האדם חשיבי כאלו תאמר לו שבז בתשובה כי מתוך כך הוא חוזר ויבא שגמול האילת הנקבה היושבת על המשבר רמז לנרת ישראל והסיון שלמות גופם הנמלא אחס בהיותם בגלות:

ובגדר חסרון שלמות נפש אמר כאיל לשון זכר שהוא רמז לזורה ולהיות ששלמות זה תלוי בהיות האדם עובד בתורה ובחכמה לכן אז"ל בזמן שהיותו למאות מתכנסות אלל האילת והיא עורגת להקב"ה וקורע לה את ההדס וכו' הכונה לומר כי אין מיס אלא תורה שנאמר הוי כל למא לכו למים וכמו שהאיל ההוא עורג למים כך ישראל בהיותם בגלות הם רעבים גם למאים מהתורה והם מתרעמים ועורגים להקב"ה על זה להיות שאינם משיגים שלמות נפשם ודמו שהקב"ה עונה לאיל ההוא ומעלה לו את ההדס כך עתיד הקב"ה להעלות תהום החכמה והתורה לישראל

הדרת מלך. אדרס עד בית אלהים כלומר לא לבד אותם שהיו מביאים הזכורים היו הולכים עד בית אלהים אלא גם הפחות והשרים והגזברים הייתי נודד אותם מביתם ויולאים לקראתם והולכים עמם עד שהיו מגיעים להר הבית וזהו אדרס עד בית אלהים שאני הייתי נודד אותם. וכל הענין הזה בקול רנה ותודה שהחליל היה מכה לפניהם המנין גדול חוגג וברוב עם הדרת מלך. וכל זה מורה היות להם די ספוקס מכל מעדני העולם עד שבשמחה ובעצב לבד היו מביאים הזכורים מהם באופן שהיו שלמים בשלמות הא' ועתה בהיותם בגלות נפשם יבשה אין כל שאפי' ההכרחי שהוא הלחם אינו כי אם בדמעה ולער גדול באופן שחסר מהם השלמות הראשון:

בית תשוחחתי נפשו ותהמי עלי וגו'. אמר שאל יתיאש מן הרחמים. שהכל מסור בידו של אדם אם ירצה לעשות תשובה וזהו שאמר מה שתשוחחתי נפשי ותהמי מכל הוא עלי ומסבתי והיות החומר רודף אחר שרירות לבו הרע ואני גרמתי הכל לפיכך לתקן את אשר עוית הוחלי לאלהים וחוזר בתשובה כי עוד אודנו ישועות פניו. כלומר שהוא עלמו וישעמו וישיבנו לקדמותינו:

בית ירצה שנתן טעם והבטיח כי עוד אודנו והטעם לפי שבישועתנו יושיע את פניו כביכול לפי שהוא בגלות עם ישראל כמו שנאמר עמו אנכי בצרה. וכמו שאמרו חז"ל בצרה פ' משפטים שזמו משפט ועשו דקה. כי קרובה ישועתי לבא כי קרובה ישועתכם אינו אומר אלא ישועתי יהי שמו מזכרך אלולי שהדבר כתוב אי אפשר לאומרו אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל. אם אין לכם זכות בשבילי אני עושה כביכול כל ימים שאתם שם בצרה אני עמכם שנאמר עמו אנכי בצרה ואני גואל לעלמי שכן אמר יירא כי אין אים וישתומם וגו'. וכן כתב גילי מאד בת ליון עד ונושע הוא וגו'. ואחר שנתרעם משלמותו הראשון שהיה חסר נומנו והשיב שיש תקוה לאחריתו ושיצטח בשם ה' וישען באלהיו. בא להתרעם מחסרון שלמותו השני והוא שלמות נפשו ולורתו וזהו אומרו אלהי עלי נפשי תשוחח כלומר נפשי היא המשוחחתי והגדרת שאינה משגת שום שלמות. כי אינה יכולה לעסוק בחורה בהיותה בגלות כמו שהיתה עושה בזמן שישראל היו עומדים על תלם אז"ל אתה מאי איכפת לך שרפים אומרים לך קדוש אופנים אומרים

מוטלים עליך שהיית מפרנסני כמו שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו' ועתה אין לי אפי' לחם כי אם בטורח גדול ולער ודמעה יומם ולילה וכ"ש שאר דברי נוחת שאני משיגם בהיותי בגלות עד שזו היא סבה שנתן מחליל בעכו"ס. ואומרים היה אלהיך המפרנסך וממטיר לך לחם מן השמים. ולא הלחם לבד שהוא ההכרחי היה לי בזמן שעבר. אלא אפי' המותרות וכל מעדני עולם ועל זה אמר אלהי אזהרה ואשפכה עלי נפשי ירצה עם היות שאין האדם מתפעל כל כך. מהענינים שכבר עברו ומביאים ליד זכירה כמו שמתפעל מהדברים הנמלאים וגוראים לעין וכמו שפירשתי על פסוק זכור עניי ומרודי לענה ורוש כלומר הזכירה לבד די לו לשחות לענה ורוש אף כאן אלהי אזהרה כלומר הזכירה לבד מאלו הענינים היא סבה שאשפכה עלי נפשי ומה הם הענינים כי אעבור בסך אדרס עד בית אלהים בקול רנה ותודה המנין חוגג ורמוז בזה להבאת הזכורים מהפירות שנתתה בהם ארץ ישראל דתניא במסכת ביכורים כילד מעלין את הזכורים לירושלים כל העירות שבמעמד מתקבלות לעירו של מעמד כדי שלא יעלו יחידים. שנאמר ברוב עם הדרת מלך ובאים ולנים ברחובות של עיר ולא יכנסו לבתים מפני אהל הטומאה. ובשחר הממונה אומר קומו ונעלה ליון וגו'. והשור הולך לפניו וקרניו מאופות זהב. ועטרה של זית בראשו להודיע שהזכורים משבעת המינים והחליל מכה לפניו עד שמגיעין קרוב לירושלם והם חוללים בכל הדרך ואומרים שמחתי באומרים לי בית ה' נלך מגיעים קרוב לירושלם שלחו לפניו שלוחים להודיע לאנשי ירושלם ועטרו את צוניהם וכו' והפחות והשרים והגזברים ויולאים לקראתם חוץ לירושלם ולפי הבאים הם יולאים אם באו אנשים רבים ויולאים לקראתם רבים. ואם מעט מעט וכשנכנסו כלם לירושלם התחילו לקרות עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם. כל בעלי אומניות שבירושלים עומדין לפניו וכולאין בשלומם. ואומרים אחינו אנשי מקום פלוגי בואכם לשלום והם מהלכין בחוץ ירושלם והחליל מכה לפניו עד שהם מגיעים להר הבית נותן כל אחד סלו על כתפו ואומר הללויה הללו אל בקדשו וגו'. שכל אלו הענינים מורים היותם דשנים ורעננים שקטים על שמריהם. ומסופקים מכל לרכיהם והותר. וזהו שרמו הרהב באומרו כי אעבור בסך כשהייתי עובר בדרכים בסך גדול שהיו מתקבלים כל אנשי העירות שבמעמד משום ברוב עם

ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו וכו'. הרי ישראל שקבלו התורה הם היו סבה שעברו ונסתלקו מן העולם משבריו וגליו של הקב"ה לאבד העולם. והכונה בכל זה לומר שהיה לו להקב"ה לזכור זכותן של ישראל להוציאן מהגלות. וכי תימא ומה בכך אם קבלת את התורה. חובה יתרה נודעת לך שנתנה לך ואדרבה אתה חייב להקב"ה שנתנה לך לזה אמר יומם ילזה השם חסדו וזלילה שירה עמי וגו' כלומר אני מוצא שהקב"ה מחזיק טובה למי שעוסק בתורה ויוזן עם מה שאמרו ז"ל כל העוסק בתורה בעולם הזה שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא שהוא דומה ליום וכו' וקראו חוט של חסד להיות שהסדר ההוא הוא בלתי בעל תכלית ואין טעם החלוקה מחייב היות שכר המלות בלתי בעל תכלית כי אם ב"ת כמו שכתב הה"ר בעל העקרים ז"ל אלא שהקב"ה עושה כן דרך חסד והחסד הזה הוא מפני שבליילה ר"ל בעולם הזה שירה וערבותו עמי כלומר שהקב"ה לוקח ערבות בזמן שהאדם עוסק בתורה כמו שנאמר משחקת בתבל ארצו ושעשועי את בני אדם וכמו שאמרו ז"ל על פסוק אוהב ה' שערי ציון וגו' שערים המצויינים בהלכה כי אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של עיון וגם לוקח הקב"ה ערבות בזמן שאני מתפלל ואע"פ שאני מתפלל ומבקש ממנו החיים ושואל ממנו שאלות מ"מ הוא לוקח ערבות לשמוע תפילתי כמו שנאמר יערב עליו שיחי וגו' וכן הראני את מראיך השמימיני את קולך כי קולך ערב וגו' וכן אז"ל הקב"ה מתאוה לתפלתן של לדיקים בפרק מ"ה בבבא שית רבה למה נתעקרו האמהות לפי שהקב"ה מתאוה לתפלתן ולשיחתן שנאמר יונתי בהגוי הסלע וגו' הרי שהקב"ה מתאוה ומחזיק טובה למי שעוסק בתורה לכך זוכר מעשיו הראשונים איך קיבל התורה ונלטער עליה כדי שהקב"ה יחזיק להם טובה ויוציאם מהגלות :

א יראה שעם היות שאם לזקת מה תתן לו ומאי איכפת ליה להקב"ה שיהיה האדם טוב או רע. מ"מ כיון שהקב"ה הטוב ההלכתי מתאוה שיהיה האדם טוב וכמו שנאמר כי לא אחפץ במות המת נאם ה' כי אם בשבבו מדרכיו וחי' וזהו שאמר היות אני בעולם הזה הדומה ללילה שירה עמי. ועוסק בתורה הוא תפלה לאל חי. כלומר שהקב"ה מתפלל על זה ומתאוה לכך ואין זר לכנה שם תפלה להקב"ה שכן אמרו ז"ל פר"ק דברכות מגין שהקב"ה מתפלל. שנאמר והביאותם אל

לך ברוך אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור מאי איכפת לך הוד והדר לפניו מאי איכפת לך אני הוא שמסתוחח על כן אוכרך מארך ירדן וגו' שהכונה לומר שהקדוש ברוך הוא הוא מקור השלמות. ואין שלמותו בכח אלא בפועל והכל לריכוס אליו. והוא אינו לריך לשום בריה. ולכן אף אם ישראל יעמדו בגלות ולא יעבדוהו. מאי איכפת ליה להקב"ה אבל החסרון והגרעון מזה אינו אלא לנפשי שנשאת חסרה ועל כן אוכרך מארך ירדן שם חזרו וקיימו וקבלו ישראל את התורה. כמו שנאמר בפ' כי תבא והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך והקמות לך אבנים גדולות ושרת אוחס בשיד וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך וגו' וגם אוכרך ממקום חרמונים והוא הר סיני שכן אמרו ז"ל במדרש חרמון זה סיני. וגם מהר מלער זה גם כן רמז לסיני כמו שמלאתי בילקוט מהו מהר מלער הר סיני שכן הוא אומר למלער ירשו עם קדשך או שרמו לבית המקדש כמו שאמרו ז"ל במדרש מהני מלער זה בית המקדש יהיה מה שיהיה זכר מקומות אלו להיות שבהם קבלו התורה אם בירדן אם בסיני אם בבית המקדש. כי שם מקור התורה כי מליון תלא תורה באופן שאז במקומות ההם היו שלמים בנפשם באמלעו התורה כי תורת ה' תמימה משיבת נפש ועתה איני יכול לעסוק בתורה ולכן נפשי תסתוחח ואוכרך ממקומות אלו ואגב אורחיה וזכר הלער הגדול שעבר במעמד הר סיני ועם כל זה עמד בנסיון וקבל את התורה וזהו תהום אל תהום קורא לקול לנורך וגו' ורמזו למה שאמרו ז"ל. ויתלבו בתחתית ההר גלפפו מלמד שהיו מתיראים מפני הויקים ומפני הזועות מפני הרעמים מפני הברקים. וכן כתיב ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה. ועוד אמרו ז"ל כשעמד המקום ואמר אנכי ה' אלהיך היה הארץ חלה שנאמר השם בלאתך משעיר בלעדך משדה אדום ארץ רעשה וגו'. וזהו שאמר כאן תהום אל תהום היה קורא ומודעזעים זה עם זה לקול לנורך ומאמריך שהיית מדבר בסיני ועם כל החרדה הזאת כל משברך וגליך עלי עברו ועמדתי בכלם :

א יראה כל משברך וגליך עלי ובשבילי עברו ונסתלקו מן העולם. ויוזן עם מה שאמרו ז"ל על פסוק ויהי ערב ויהי בקר יום ששי תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם יקבלו ישראל את התורה מוטב.

בגלותי אבל עתה שכבר קבלתי ענשי שפטי וראה מה טיבי כי כבר שלמתי נשיי וכמו שאמר הכתוב חס עונך בת ציון לא אוסיף להגלותך וגו' וכן כי נראה עונה כי לקחה מיד ה' כפלים וגו' וכשתסתכל בזה אתה בעלמך תראה בעל דיני וריבה ריבי ונתן טעם לדבריו מגוי לא חסיד כלומר מה שתשפטי אחר שהלכתי בגלות ותס עוני הוא כי דרך כלל האומה ישראלית הם גוי לא חייב ולא זכאי והוא מגוי לא חסיד אבל מ"מ ראוי הוא שתריב ריבי ותהבט עלבובי מנוגשי ולא מבעיא דרך כלל שהיא אומה רעה כפרסיים. אלא כל פרט ופרט וכל איש ואיש הוא איש מרמה ועולה ולכן כיון שאני איני חייב והם רעים וחייבים ראוי הוא שתפלטני מידם. כי אתה אלהי מעוזי כי מלת מעוז מורה היותו עושה דין ברשעים. כמו שנאמר במלכים עזי וזמרת יה שהוא כמו זמיר עריצים לשון כריתתו וכן מעוז לתוס דרך ה' ומחיתה לפועלי און ועתה למה זנחתי ורחקתני ממך וגם למה קודר אתהלך בלחץ אויב. כלומר שמתוך שיד האויב גברה ואין אתה עושה דין בו עד ששמך מחולל בעכו"ס זו היא סבה שאני לבדי ביני לבין עלמי אתהלך קודר מקנאת כבוד שמו המחולל בעכו"ס ולכן אמר כאן אתהלך ולא אמר אלך שהוא פועל עומד כלומר לבי יחיל בקרבי ביני לבין עלמי אתהלך קודר בלחץ אויב מחולל שמו יח'. לכן לתקן שלשתן החלוקות הנזכר שלח אורח ואמתך המה ינחוני וגו' כלומר לתקן השלמות הראשון שהוא תקון הגוף החשוך אמר שלח אורח שיאיר אותי ויוליאי מאפלה לאורה שהייתי במחשכים כולד בבטן המלאה מחמת ארת השעבוד וכמו שאמרו חז"ל נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מלרת השעבוד. כנגד זה אמר שלח אורח שיאירני מלרת השעבוד. כנגד שלמות הנפש אמר ואמתך שרמו לאורה שנקראת תורת אמת והיא המשלמת נפשו של אדם כמו שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש ושמים אלו ינחוני ויביאוני אל הר קדשך וגו' וכן אמרו חז"ל במלכים הלא שלחת להם גאולה שנא' שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו וכן שלח לנו שנים שנאמר שלח אורח ואמתך אמר הקב"ה אני משלח שנאמר הנני שולח לכם את אליהו הנביא הרי א' והשני הן עבדי אחמוך בו בחירי וגו' :

שהבונה בזה למה שכתבתי כי אהרן תיקן שלמות גופם אלו עם אלו שהיה אהרן אוהב שלום ורודף שלום וגם בעבודתו היה מוכן מזונויהם ויהיה

הר קדשי ושמתים בבית תפלתי בבית תפלתם לא נאמר אלא בבית תפלתי :

אומרה לאל סלעי כלומר שנתן קיום והעמדה לנפשי שהיה נלחמת וקיימת כסלע הזו למה שכתבתי בגלות הזה. באופן שאי אפשר להשלים את נפשי לשאתה נלחמת ולמה קודר אלך. כי התורה שהייתי עוסק בה היתה מאירה פני כי חכמת אדם תאיר פניו ועתה קודר אלך בלחץ אויב. באופן שנמשך מזה רצח בעלמתי כלומר בעלמתי ומהותי עד שחרפוני לוררי באומרם אלי כל היום איך אלהיך המדריכך ומיישרך בדרך תמים שלם בנפשך ועתה נמשל כבהמות :

מה שתתחחתי נפשי וגו' כמו שהשיב לחסרון שלמות ראשון כן השיב לחסרון שלמות שני שהכל מסור ביד האדם לעשות תשובה ויתוקן הכל בגאולה. וזהו שאמר מה שתתחחתי נפשי ומה שתהמי הכל הוא עלי ומסבתי כלומר מסבת נטייתי את החומר לפיכך הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועות פני וזרתי כלומר שיושיע לזרתי והשגת שלמותי ואודנו על זה. וגם אודנו על ישועת אלהי כי הוא אסור בזיקים עמי כביכול כמו שנאמר עמו אנכי בצרה :

אין יר' אודנו ישועות פני כמו שכתבתי ואודנו שהוא אלהי בפרטות כי כל העולם יכירו וידעו שהוא אלהי. ומשיגת עלי כמו שנאמר כל רואיהם יכירו כי הם זרע ברך ה' מחמת הנסים שיעשה בשבילי. ואחר שנתן תקוה לאחריתו בב' השלמות האלו הנאחזים זה עם זה ולכן חיברם במזמור אחד כמו שרמזם בגזרה אחת במה שאמר כאלי תערוג וכמו שכתבתי. עתה בא לדבר בחלוקה השלישית והיא תיקון חילול שמו יתברך המחולל בעכו"ס וכמו שרמז חלוקה זאת בפסוק בפני עלמו כמו שכתבתי על פסוק למאה נפשי לאלהים וכו'. להיות חלוקה נפרדת בפני עלמה כך פירשה כאן במזמור בפני עלמו. ואמר לתקן כבוד שמך המחולל בעכו"ס לריך שתעשה דין ומשפט בהם וזהו. שפטי אלהים וריבה ריבי וגו' וכמו שאמר המקוין ראית ה' עותתי שפטה משפטי ראית כל נקמתם כל מחשבותם לי תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם לפי שהם מלאים מרמה ועולה וראוי הוא שתפלטני מידם. או יראה לדקדק יותר הפ' באומרם גוי לא חסיד מאי מרמה וגו'. אמרו ישראל כבר ידעתי שאין הקב"ה עביר דינא בלא דינא ודאי שנתחייבתי

והיה מתפלל עליהם וכמו שאמרו חז"ל שעשן הקטורת נוטה למזרח סימן שזבוע במזרח:

משה

תיקן שלמות נפשו בצורה שניתנה על ידו וכנגד שנים אלו שלח אורח ואמתך וגו' אמר הקב"ה אני משלח שנאמר הנני שולח לכם את אליה הנביא. הרי א' והוה לתיקון שלמות הגוף כנגד אהרן דכתיב בתריה והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם כלומר שיכנע לבדם הערל ויעשו תשובה וכמו שאמרו חז"ל אין עושים ישראל תשובה עד שיבא אליהו שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' מה כתוב אחריו והשיב לב אבות על בנים וגו':

והשני

הן עבדי אמתוך בו וגו' שזה מלך המשיח הבא לתיקן שלמות הנפש כנגד משה וללמד תורה ומצוות כמו שנאמר שם נתי רוחי עליו משפט לגוים יוליא וכתיב ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה וגו'. ועוד כתיב שם לא יכהה ולא ירוך עד ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו ושנים אלו המה יחוגי יביאני אל הר קדשך ואל משכנותך ואחר שאהיה שלם בתיקון הגוף ובתיקון הנפש יתקון החלוקה השלישית והיא קידוש שמו הגדול והוה אומר. ואבואה אל מוצב אלהים וגו' יראה שאע"פ שנאמר וזבח לאלהים יחרס בלתי לה' לבדו להיות כי אלהים שם משותף גם כן למלאכים ולכן לא נאמר אלא ויצן שם מוצב לה' וכן נאמר וזבחנו לה' אלהינו וכן במלכים אשר זבח לה' היינו בזמן הזה שיש עושים אחר זבחות השמים וחושבים שיש בהם ממש אבל בזמן ההוא כל העולם ידעו כי הכל המה מעשה תענועים ומלאה הארץ דעה את ה' יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לה' המלוכה ולכן נוכל לזכות לאלהים כי לא יצדק שם אלהים כי אם לו לבדו יתברך כי יתגדל ויתקדש ויתפרסם שמו בעולם ועל כן אמר ואבואה אל מוצב אלהים:

ואר

אל שמחת גילי כלומר שאע"פ שיהיה לי שמחה בצחינת תיקון שלמות נפשי מ"מ עיקר השמחה יהיה על שנתקדש שמו בעולם והוה שמחת גילי כלומר ששם היות שיש לי שמחה הקב"ה וקדושתו יהיה שמחת שמחתי. אורך בכינוי אלהים אלהי כלומר מה שהיו האומות עכו"ם מחרפין ומגדפין אותי איה אלהיך שהיו חושבין שאלהיהם הוא העקר עתה אורך שנתפרסם שהאלהים האמתי הוא אלהי ושנחלתי שפרה עלי כי אלהי הוא האלהים ואדני האדנים:

אר יראה לומר ככונה שניה ויוצן עם מה שפירשתי על פסוק (מיכה ג) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו וגו' דקשה שהרי כתב והלכו גוים רבים וגו' ואיך החר עלמו באומרו שילכו בשם אלהיו וכבר דברו המפרשים בזה ואין דעתי נוחה מהם ונראה לע"ד שאין הכי נמי שהכל יכירו וידעו להקב"ה אבל יהיה הבדל בין ידיעת ישראל לידיעת אחרים שישראל יכירוהו מלד ידיעת אמתות גדולתו יתברך מעולם והוה שאמר כי כל העמים ילכו איש אחרי הקב"ה בשם אלהיו כלומר מלד ידיעת שם אלהיו שהכירו שאין בו ממש ולכן ילכו אחרי הקב"ה אבל אנחנו נלך אחריו יתברך מלד ידיעת שם השם אלהינו שלו הגדולה וגבורה כמו שהכרנו לעולם ועד וז"ש כאן אורך בכינוי ששם היותר אלהים סתם על כל העולם כי הכל יכירוך וידעוך מכל מקום אורך שאתה אלהי בפרטות שידעתי דבקה כך נזמי עולם ושנים קדמוניות באופן ששם זה יתקנו השלש חלוקות הנז' השיב ואמר מה שתחוחתי נפשי ומה שתחמי הכל הוא עלי ובשבילי כלומר להיותי הולך אחר החומר לכן הוחלי לאלהים וחזור בתשובה כי עוד אודנו ישועות פני ותיקון שלמות לורתי ונפשי כי זהו פניו ולורתי של אדם וגם אודנו שהוא אלהי כי הכל יבאו לכלל היכר שהיא אלהי. או יראה כמו שכתבתי אודנו ישועות אלה כלומר שיושיע את עלמו כי הוא עמי בלילה כמו שנא' עמו אנכי בצלה באופן שעלה בידיו שבציאת משיחנו יתקון שלשתן אלו תיקון הגוף ותיקון הנפש ותיקון חילול שמו יתברך וכל זה תלוי בתשובתן של ישראל וכמו שאז"ל בפרקי ר' אליעזר אר"י אם אין ישראל עושים תשובה אין נגאלין ואין עושים תשובה אלא מתוך לער ועלמול ומתוך שאין להם מחיה וגו' ועוד אחז"ל במדרש תלים סו' מ"ד אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולם אימתי את גואלנו אמר להם לכשתרדו לירידה התחתונה אותה שעה אני גואל אתכם שנאמר ונקצנו בני יהודה ובני ישראל יחדיו אמרו בני קרח בירידה התחתונה אזו כמא דאת אמר כי שח לעפר נפשנו וגו' מה כתיב אחריו קומה עזרתה לנו ואמר להם הקב"ה הכל תלוי בכם כשם שהשונתה הוה מפרחת ולבה למעלה אף אתם תעשו תשובה לפני ויהא לבבכם מכוון למעלה כשונתה הזאת ואותה שעה אביא גואל שנאמר אהיה כע"ל לישראל ואימתי כשפירח כשונתה. הרי שזה הסכים למה שכתבתי בפסוק מה שתחוחתי נפשי ומה שתחמי עלי

ה' לבאות כלומר ששם היוהו ארון לבאות השמים הוא אומר דבר זה שהוא אסור בזיקים וכיון שהוא אמרו לכן הותר לי לאומרו. ואשובה אליכם כלומר ואם תשיבוני אתם לי גם אני אשוב אליכם למקומכם ואף על פי שאתם בין האומות ונראה שידם תקיפה עליכם והוא דבר בלתי אפשר ללאת מציניהם לכן אמר אמר ה' לבאות השמים ואין מעשור להשם להשיע אך בזאת שתעשו תשובה. וזה מה שנלע"ד בדרוש הזה וגם בפירוש זה המוזמור גאות לדרוש הזה נאם ילחק ככ"ר שמואל אדרבי זל"ה :

עלי כלומר שהכל תלוי בי ובתשובתי וכן אמר הכתוב (זכריה ב) ואמרת אליהם כה אמר ה' לבאות שובו אלי וגו' וראוי לדקדק מה היא הכוונה בכופלו ג' פעמים ה' לבאות אלא שבתחלה אמר שראוי להחשיב מאמר זה להיות אומרו השם שהוא ארון לבאות השמים וכפי חשיבותו ראוי להחשיב מאמרו ומהו מאמרו שובו אלי כלומר אני עומד בגלות כמו שנאמר עמו אנכי בצרה וגו' והוא אסור בזיקים ואין לי אופן ללאת כי אם על ידכם ולכן שובו אלי כלומר השיבוני למקומי ולבית מקדשי ולהיות זה ענין זר לכן אמר ענין זה הוא נאם

נגמרו תשעה ועשרים הדרושים תהלה לאל חכם חרשים .

מפתח הדרושים

וההעדר אשר השיגו לעולם וזה מורה על חידושו כי מי שיש לו כח לבטל יש לו כח להמליאו באופן שהוא מופת שלם משני קצותיו והפכיו. כן בסיגנון זה עשה הקב"ה אלל התורה הורה היותה עלם להמלאים בתת התורה מליאות וקיום להמלאים כמו שפי' בדרוש שלפני זה וגם הורה היותה עלם בהפך זה בשביטול הקב"ה טבע כל הנמלאים בשעת נתינת התורה לומר שהנמלאים כלם משועבדים לתורה לכל אשר תחפוץ הן בקיום הטבע הן בביטולו : **דרוש ה'** יבאר כי כמו שהתורה היא עלם לכל הנמלאים הטבעיים הן לקיימם הן לבטלם כמו שכתבנו כן הוא עלם לכל ולהכריח בחירת האנשים אשר לא מצני ישראל המה. ויבאר טעם גלות מלרים :

דרוש א' יבאר שכל הנריך לדבר אחר הוא חסר בעצמו הן יהיה זה במושכלות הן יהיה בפעולות והסבה הראשונה יתברך אין לריך לשום דבר לא במושכלות ולא בפעולות כי הוא מקור הכל והאדם להיותו שלם ישתדל להדמות לסבתו הראשונה אם במושכלות אם בפעולות ויבאר מה הם המושכלות והפעולות שישיכיל ויפעל האדם וידמה לבוראו :

דרוש ב' יבאר שכל הדברים כפי קרובם או רחוקם ממקורם יהיה שלמותם כי היותר קרובים להתחלתם יהיו יותר חוקי השלמות ויבאר כמה ראיות על זה ולהיות הקב"ה התחלת הכל כל הקרב ודבק אליו יהיה חזק השלמות :

דרוש ג' יבאר כי כמו שהתורה היא עלם לאדם גם היא עלם לכל הנמלאים כלם ולאמת זה מצינו הכלל ופרט הנמלאים במעשה בראשית מצינו ג"כ בנתינת התורה ואת זה לעומת זה עשה האלהים להורות דהא בהא תליא והמליאות כלו יתקיים בשמירתו : **דרוש ד'** יבאר כי כמו שאימת הקב"ה היתה מחדש העולם בשני פנים. א' בספור מעשה בראשית שהמליא הנמלאים ונתן להם המליאות. ב' אימת היותו מחדש העולם בענין המבול הביטול

דרוש ו' יבאר שלחיות שלא כל איזה חמר שיוזמן יקבל חייו וורה שחודמן שלכך המליא הקב"ה מהאפס שני מיני היולי אחד לשמים ואחד לארץ. לכן הכין הקב"ה לישראל ביציאתם ממלרים לקבל התורה ולשמוע קולו יתברך במה שסידר הקב"ה אופן נתינת התורה כסדר שסידר מלכ הארבעה יסודות אשר מהם הוסד העולם באופן שסידר התורה בדמות סולם מולב ארלה מוכן לעלות בו ממדרגה למדרגה :

דרוש

שלמותן ושההבנה הוא גבול אמשי לחצר לישראל עם הקב"ה ולכן מלינו שכשאלו עושים רצונו ית' שונא אוהם וכשעושים רצונו אוהב אותם בכל סוגי אהבה והם ג' אהבת השווי ואהבת טבעית ואהבת יחסית ובכל מיניהם ויבאר שהתחיה שטחיד הקב"ה להחיות את המתים הם אותם היסודות עלמם שנתעכלו ונפסדו לא להמליא בריה חדשה וכמו שהכריח מהפסוקים :

דרוש י"ג יבאר שלהיות האמונה בחדוש העולם יסוד גדול לתורתנו הקדושה כמו שהאריך

בזה לכך כיוון הקב"ה במלרים להראות לישראל חדוש העולם וזה במה שפעל ועשה שלשה מיני פעולות ביתר שאת ויתר עז במלרים ממה שעשאו במעשה בראשית כי בשלשה אלה נחלק כל המליאות כלו. ויביא על זה פסוקים ומאמרים בביאור רחב :

דרוש י"ד יחקור שלהיות שהפעולות נחלקות לב' מינים פעולה המשלמת את הפועל או

פעולה המשלמת את הפעולה יחקור איזו משתיכן יותר שלמה. ועוד יבאר שאלל המלות לא ימלא פעולה שהיה בה שלמות הפעולה לבד זולת שלמות הפועל. ועוד יבאר כי המלה האלהית היא שלימה על ב' מיני הפעולות הנז' להיות התכלית דבק בכל חלקי הפעולה. ויבאר שכל אלו הבחינות נודקות באדם שפועל להשגת תכלית מה אבל הקב"ה שהוא מקור השלמות ותכלית פעולותיו אינו להשגת תכלית חוץ ממנו כי אם להשפיע מטובו וממליאות לגעדרי המליאות והטוב נמשך מזה שבפעולותיו ית' הן במעשה בראשית הן ביציאת מלרים נמשך מהן שלמות הפעולה לא שלמות הפועל ולכן השירה והשבח שביצחו ישראל ביציאת מלרים כונתם היה על שהשלמו ובאו לכלל אמונתו יתב' ודעת אותו שזהו שלמות הפעולה הגאלל מהנשים שעשה הוא יתב' וכמו שמאריך בדרוש הזה :

דרוש ט"ו יבאר יעם היות שהפועל ברצון ישתנה מהפועל במצב במה שהפועל ברצון

יפעל בעלם השני הפכים מה שאין כן בפועל במצב מכל מקום שניהם שוים בזה כי כמו שהפועל במצב לא יתחייבו ממנו דברים כי אם כפי מספר האיכיות שבו כך הפועל ברצון לא יפעל כי אם כפי מספר הידיעות שבו ולכן מה שכיוון הקב"ה להודיע בעשר מכות כיוון שהיה לו למשה להיות סרסור בענין הודיעו לו הקב"ה תחלה במראה הסנה. ויבאר זה בשתי כוונות בביאור

רחב

דרוש ז' יבאר כי כל דבר כפי איכות שלמותו יקנה לזולתו ולכן יכריח שאין לך דבר שיקנה השארות לנפש כי אם התורה להיות כי אינה תחת הזמן ולכן היא נלחית ולכך מקנה הנלחיות וההשארות לנפש מה שאין כן שום דבר אחר שנופל תחת הזמן שישיגנו הלאות והעדר :

דרוש ח' יבאר כי עם היות שכל נמלא מכריז ומפרסם גדולתו יתברך איש ואיש כפי מדרגתו מכל מקום אין לך מי שיפרסם יותר גדולתו יתברך כי אם כל איש ישראל וזה מכמה פנים ולכן מובטחים שיגאלם ויתן להם מעלה חלק עבודתם :

דרוש ט' יעשה חלקי הכותר אם אפשר לומר זו יתברך שהוא חשוב יותר עם בראויו

מהוא לבדו ויאמר שכל הנמלאים כלם אינם מורים גדולתו יתעלה ושויתר בשלמות היו נמלאים בהיותם מלויירים בשכלו ית' מבהיותם נמלאים ויכריח שתכלית בריאת העולם הוא האדם השלם :

דרוש י' מדבר במהות הנפש הן למאן דאמר שהיא סכנה הן למאן דאמר שהיא עלם עומד

בעלמו ויבאר שהתורה נחלקה לב' חלקים נאללו ג' עולמות גם כן התורה להיותה נחלקת לב' חלקים נאללו ממנה שלמות לנפש בפני עצמה ולגוף בפני עצמו ולגוף ולנפש כאחד באופן שיוכה האדם להיות נלחי בגוף ונפש וזהו תכלית יצירת האדם ויביא כמה מופתים על השארות הנפש ועל ההשגחה ויאמר שהנפש נמשלה לכרם מכמה טעמים והאדם עושה פרי למעלה להיות קיים גופו ונשמתו :

דרוש י"א יבאר ששלמות ישראל כלול בג' אלה והם אחדות נלחיות דבקות ובג' אלה דומה

לתורה ולהקב"ה. ועוד יבאר שמהאחדות נמשך הנלחיות ומשניהם יחד נמשך הדבקות ולכן בהפסד האחדות נמשך הפסד הנלחיות והדבקות וזו היא כוונת עלת בלעם שהפקיר הבנות לזנות שבה בקש לעקור את הכל ויבאר כל זה בביאור רחב :

דרוש י"ב הוא דרוש אהבה לבאר אם אפשר שחפול אהבה מהש"י לאדם ויביא על

זה סברת מי שאמר שאין לגייר שום מין אהבה לא אהבת השואה ולא אהבת טבעית כי אם אהבה סגוליית בלי טעם וייקשה על סברא זו מסברא ומהכרח הפסוקים ויכריח שהקב"ה אוהב את ישראל אהבה בטעם לפי

רחצ. ויבאר שהמכות הורו היותו ית' גדול גבור ונורא:

דרוש ט"ז יבאר שהתכלית האמתי לכללות העולם הוא קיום החורה ולכן להיות עקרי החורה ג' מליאות ה' תורה מן השמים שבר ועונש הודיע לנו הקב"ה בחורו ג' עקרים אלו ע"י חדוש העולם בכל אחד וא' להורות ולומר לא נחחדש העולם אלא בשביל אמונת עקר זה וכן בכל אחד וא' ויכריח זה מכמה מקומות:

דרוש י"ז יבאר שלהיות שא' מעקרי החורה הוא שבר ועונש לכן יחקור שנראה בחתלת המחשבה שאין ראוי להעניש לאדם על רוע מעלליו לפי שהוא מוכרח במעשיו מכמה פנים ואח"כ יכריח מכמה מקומות ומכמה פנים ומינים שונים כי הדיק מושל יראת אלהים וזרעו מושלה לו ולכן הנה שכרו או ענשו אחר:

דרוש י"ח יאמר כי פרסם הקב"ה היותו חכם יכול רועה בחכמתו והיא החורה וגם בפעולותיו והיא המלאות כל הגמלאות כי ג' תארים אלו מורים גודל שלמותו יתב' לכן כיון שרעה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך רעה שיכירו וידעו ישראל הן במושכל' ואמונתם היותו יתברך חכם יכול רועה גם בפעולתם בעשוקם שלש רגלים המורים היותו חכם יכול רועה ומה נמשך האהבה אותו כל מיני אהבה אהבת הטוב והערב והמועיל ומה נמשך האמונה זו היותו משגיח כל מין השגחה השגחה כוללת אמלעית פרטית ויבאר שהשגחה הוא כמין סוג כולל כל התארים והעקרים והסעיפים ולכן אז"ל שקולה שבת כנגד כל המלות וכיון שבא האדם לכלל דעת אותו יתב' יבא לעבדו ולאזהבו וכמו שנאמר דע את אלהי אביך ועבדה וגו' ויאריך בזה על כל פרט ופרט:

דרוש י"ט יבאר שהבטחון זו יתברך הוא מן הדברים הנריכים להשגת שלמות האדם והחועלת הנמשך ממנו הן לנפשו הן לגופו וגם הרע הנמשך מהערב הבטחון ולכן ראוי לאדם לבטוח בשם יתברך הן תקות החסד הן תקות ההבטחה הן תקות הכבוד ויבאר שמתנת חסד הבאה יתברך הוא בב"ת:

דרוש כ' יבאר ששלמות האדם בבחינת ההנהגה נחלק לג' הנהגת האדם לעצמו הנהגת

הבית הנהגת המדינה ויבאר שהעמיד הקב"ה לישראל שלשה עמודי עולם שניתחד כל אחד ואחד מהם בשלמות הנהגה אחת כדי שיהיו להם לישראל לעינים והם אברהם יעקב דוד וכל אחד מהם נתנסה בעשר נסיונות ועמד טעמו זו וריחו לא נמר וגם יבאר אצל הנהגת המדינה ההבדל שיש בין הקב"ה לדיק ובין הדיק לרשע ויבאר עוד ששלמות שלשת ההנהגות הנו' וגם ההנהגה הכוללת לכל העולם הכל בא מאתו יתעלה וגם יבאר שההכמה והגבורה והעושר והבנים הכל מאתו יתברך:

דרוש כ"א יבחין כמה בחינות מחייבות שלא חועיל התשובה לאדם הטועה מדרך השכל ואחר כך יכריח הפך זה מכמה בחינות אחרות ויביא ראיה על זה מכמה מקומות שימינו יתב' פשוטה לקבל שבים ושכ ורפא לו:

דרוש כ"ב יבאר החועלת הגדול הנמשך לשב תשובה וגם יבאר שהאדם המתחיל מלעשות תשובה שלא לבד יפסיד המשך החועלת הנו' אלא גם ימשך לו הפסד וגרעון גדול. ועוד יבאר שאין לריך לזה השתדלות גדול כי קרוב אליך הדבר מאד ואפשרי קרוב להשיגו:

דרוש כ"ג יבאר ששלמות האדם תלוי בשנין ובמעשה כדי שיושלם האדם בכל חלקיו הן מלד לורתו הן מלד חומרו ויבאר שהחורה נחלקה לשלש חלקים דברים חקים ומשפטים להשלים ג' חלקים גמלאים באדם ויבאר שרעה הקב"ה לזכות את ישראל ונתן להם האמונה והקבלה בדעות האמתיות לא בדרך חקירה:

דרוש כ"ד יבחין כמה בחינות מחייבות שאין ראוי להלל לשבח הפעולה הנאותה והשלמה ואח"כ יסחור זה ויאמר שראוי להלל לשלש בחינות אס בשביל המשובח אס בשביל המשבח אס בשביל השומעים ויביא ראיה לזה מכמה מאמרים ופסוקים:

דרוש כ"ה יבאר גודל מעלת זדקת הלבשת ערומים בשלש בחינות אס בבחינת זורת הפעולה ומהותה ואס בבחינת חמר הפעולה ואס בבחינת השכר והגמול הגדול הנאלל ממנה בעולם הזה ובעולם הבא:

דרוש כ"ו יבאר שעם היות שהחורה היא המשלמת את האדם ומלינו שהאשה אינה מחוייבת בכלם

בשמים ולא יעלו על לב לעולם וימי נאחוס וגבורתם
הלא הם כחובים בספר דברי הימים. מכל מקום ישראל
זוכרים וכותבים ימי שפלותם בימי גדולתם לסבת כי
שפלותם אינו הוראת חסרון. כחם כי אם שזרם מחרם
וה' הסגירם וזכירה זו תהא סבת תשובתם מעון שבידם
וישובו לאיתנם. ויבאר הסבה שתקנו קדמונינו להזכיר
ביום החרבן ענין נחמה הכונה היא לומר שבתוקף הלה
מסורה בידם הנחמה באמצעות התשובה:

דרוש כ"ט יבאר שתכלית גאולת ישראל מבין
העמים אשר נפלו שם הוא כדי
שיתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ב"ה בין העמים. ועוד
שבהיות ישראל בגלות אין לאל ידם להשיג שלמותם
ובגאולה יוכלו להשיג שלמותם הן שלמות ראשון הן
שלמות אחרון. ועוד יבאר שבזמן הגאולה נהלל להקב"ה
גם כן לשלש בחינות אחת בבחינת פריקת עול גלות
מעל לוארנו. שנית בבחינת הכנתינו להשלים נפשנו.
שלישית בבחינת הנקמה שיעשה הקב"ה בלאומים שהרעו
לישראל ויבאר כל זה בביאור רחב ויאמר שהכל מסוד
ביד כל אדם ותשובתו כמו שגא' היום אם בקולו תשמעו:

בכלם עם כל זה לא תחסר מלהשיג שלמותה כאיש
ויבאר שהחורה נותנת שלמות בחלקיה. עוד יבאר שם
באיזו בחינה נקרא האדם עולם קטן וגם יבאר מה
היא הסבה שהלדיקים מקלסין להקב"ה בשם שלם ויבאר
שהכל מאוי באשה השלימה באופן שמשגת שלמות והשארות
כאיש השלם:

דרוש כ"ז יבאר כי פעירת האדם קודם זמנו
הטבעי אינו הוראת גריעותו וחסרונו
שהרי אפשר להיות הוראת שלמותו שהגיע לתכלית וגדר
התכלית להגביל הפעולה ולנוח מהתנועה ויביא על זה
כמה ראיות ויבאר הסבה שמלינו כמה לדיקים עם היות
שהשיגו שלמותם מתפללים על החיים הזמניים. ויבאר
שפעירת הלדיק תבחן לד' סבות או שכבר הגיע לתכלית
שלמותו או כדי שלא יהא תוהא על מעשיו הטובים
או בעונו שמדקדקים עמו אפילו כחוט השערה או בעון
הדור ויביא על זה מה ראיות ויבאר התועלת הנמשך
לדור בשביל הלדיק כעד שבעון הדור מסלק הקב"ה
הלדיקים מביניהם:

דרוש כ"ח יבאר ששם היות שמלכי האומות עכו"ם
משתדלים שימי שפלותם לא יזכרו עוד

